TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

TARAMA SÖZLÜĞÜ

III

E - İ

TARAMA SÖZLÜĞÜ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI — SAYI: 212

XIII. YÜZYILDAN BERİ TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE
YAZILMIŞ KİTAPLARDAN TOPLANAN
TANIKLARIYLE

TARAMA SÖZLÜĞÜ

Sevortyan

III

E — İ

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA, 1967

ÖNSÖZ

Bu kitap, XIII. yüzyıldan günümüze kadar Türkiye Türkçesiyle yazılmış 227 eserden taranan ve bugün kullanılmayan, ya da anlamı, şekli değişik olarak kullanılan Türkçe sözlerin sözlüğüdür.

1943-1957 arasında **Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü** adı altında yayımlanan dört kitap da bu nitelikte idi. Ancak bu dört kitaptan her biri sadece 30-50 eserin tarama verimlerini içine alan ayrı ayrı sözlüklerdi. Birinde bulunmayan bir sözcüğü ötekinde aramak gerekiyordu. Kimi zaman da aynı sözcük, bu kitapların hepsinde ayrı ayrı anlamları belirtmek için tekrarlanmış bulunuyordu. Bu dört kitapta 160 eserin taramaları vardı.

Daha geniş taramaların verimleri beklenmeden böyle 30-50 eserlik taramaların ayrı ayrı sözlükler halinde yayımlanması, bir gereksinmeyi kısa zamanda karşılamak düşüncesinden doğmuştu. **Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü**'nün birinci kitabının önsözünde şöyle deniliyordu :

Böyle birçok ciltlerde alfabenin bütün harflerinden kelimeler bulunması, esere başvuracak olanlar için bir güçlük doğuracaksa da, işin arkası alınıncaya kadar ortaya hiçbir şey çıkartılmamasından ve uzun seneler böyle bir sözlükten mahrum kalınmasından ise, bu muvakkat güçlüğe katlanmanın daha uygun olacağına şüphe yoktur.

İşte şimdi meydana getirilen eserle, o dört kitap birleştirilerek yukarıda sözü geçen güçlük ortadan kaldırılmakta, ayrıca bu kitaplarda bulunan eksikler tamamlanmaktadır.

Geliştirilen yönler şunlardır :

a) **Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü**'nün dört kitabında 160 eserin taramaları bulunduğunu söylemiştik. Bu eserde onlara 67 eserin daha taramaları katılmıştır.

b) Madde başı olan bütün sözlerin eski harflerle nasıl yazılmış olduğu tanıklarda gösterilmiştir.

c) Madde başı olan sözlerde ' , *ñ*, *ḫ* işaretleri kullanılmıştır.

ç) Her tanıkta, kaynağın sayfa numarası verilmiştir.

d) **Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü**'nün dört kitabında ekler de, sözcükler arasında madde başı yapılmıştı. Bu eserde ekler ayrı bir ciltte toplanacaktır.

***

Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü'nün dört kitabı gibi bu eseri de –tarama fişlerinden faydalanarak– Türk Dil Kurumu'nun Derleme-Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy ile Kurum uzmanlarından Dehri Dilçin meydana getirmişlerdir.

T. D. K.

KİTABIN DÜZENLENMESİNDE TUTULAN YOLLAR

1 — Madde başı olan her söz en az bir tanığa dayanır. Tanıksız madde yoktur.

2 — Madde başı olan söz, tanık içinde hangi anlamla kullanılmışsa kitaba o anlam geçirilmiştir. Sözün başka anlamları bulunduğu bilinse dahi, onlara tanık olacak metin kitaba alınmamışsa böyle anlamlar gösterilmemiştir.

3 — Her tanığın sonunda, hangi eserden alınmış olduğu kısaltmalarla gösterilmiştir. Bu kısaltmalar aşağıdaki sayfalarda görülecektir.

4 — Her tanığın hangi yüzyıl eserinden alındığı kısaltmalardan sonra Romen rakamlarıyle belirtilmiştir.

5 — Romen rakamlarından sonraki sayılar, kaynak eserin sayfa numaralarıdır. 3,4,5 numaralı notlardaki bilgiler bir arada ve parantez içinde şöylece verilmektedir: (Muham. XV. 198). Bu, üstteki tanığın XV. yüzyılda yazılan Muhammediyye adlı eserin 198 inci sayfasından alındığını gösterir.

6 — Bazı eserlerde sayfa numarası değil yaprak (varak) numarası vardır. O zaman, Romen rakamından sonra yazılan yaprak sayısına çizgi ile bağlanan 1 veya 2 rakamı da eklenmiştir : (Deş. XVI. 114-1) ve (Deş. XVI. 232-2) gibi ki 114. yaprağın birinci sayfası ve 232. yaprağın ikinci sayfası demektir.

7 — Taranan bazı eserler birkaç cilttir. Bunların sayfa numaralarından önce, bir virgülle ayrılarak cilt numarası gösterilmiştir : (Bab. XVI. 2, 189) gibi ki ikinci cildin 189. sayfası demektir.

8 — Tanıklar en eskilerinden başlanarak yenilerine doğru sıra ile dizilmiştir.

9 — Tanıklarda birkaç imlâ ile geçen sözcüklerin bir şekli esas olarak madde başı yapılmış ve öteki şekiller bunun yanına parantez ( ) içinde yazılmış ve değişik imlâlı bütün şekillerin tanıkları bu maddede toplanmıştır :

bednus, (bedinus, tebnus) ... gibi.

Bununla birlikte parantez içindeki şekiller de sözlükte kendi yerlerini almışlar, karşılarına → işaretiyle toplu bulundukları madde başına bakılması işaret edilmiştir ;

bidnus : → **bednus.**

tebnus : → **bednus** .... gibi.

10 — Tek tük bazı sözcüklerde görülen ekler, sözlüğün özel cildine alınmış, ayrıca bu eklerle yapılan sözcükler de sözlüğe geçirilmiştir. "acılaca" gibi.

11 — Bir kelimenin birbiriyle ilgili birkaç anlamı varsa, kelime madde başı olarak bir defa yazılmış ve anlamlar 1., 2.... numaralarıyle gösterilmiştir. Her numara içinde o anlama uygun tanıklar konulmuştur.

12 — Bir kelimenin birbiriyle ilgisi açık olmayan birden çok anlamı varsa o kelime her anlam için ayrı ayrı madde başı olarak tekrarlanmış ve bunların yanına parantez içinde (I), (II), rakamları yazılmıştır.

13 — Arapça ve Farsçadan Türkçeye lûgat kitaplarından alınan tanıklarda Arapça kelimelerden sonra (Ar.), Farsça kelimelerden sonra (Fa.) işaretleri konulmuştur.

14 — Manzum tanıklardan kolayca ayırt edilebilmesi için mensur tanıkların başına § işareti konulmuştur.

SÖZLÜĞÜN İMLÂSI

Bu sözlükteki imlânın ana hatları, İmlâ Kılavuzu'ndaki kurallardır. Başlıcaları şunlardır :

● Sözcük sonlarında bulunan eski harflerin, b,c,d si burada p,ç,t ile gösterilmiştir. Yalnız lûgat kitaplarının Arapça ve Farsça olan madde başlarında ve dilimizde yaygın olmayan sözcüklerde harfin aslı değiştirilmemiştir.

● Sert sessiz harflerle biten sözcüklere bitişik eklerin ilk harfleri c,d,g ise bunlar da ç,t,k ile yazılmıştır. Ancak maddè başı olarak alınan sözcüklerde harfler asıllarında olduğu gibi bırakılmıştır.

● Farsça ve Arapça terkiplerin yazılışında, vezin için bazı işaretler konulmasında da İmlâ Kılavuzu'nun "Eski metinlerin yazılışı özellikleri" başlığı altında koyduğu kurallar göz önünde bulundurulmuştur.

● "oldu", "gördü", "yurdu" gibi sözcükler, çok vakıt eskiden yazıldıkları "oldı", "gördi", "yurdı" şekillerinde değil, söylenişlerine göre yazılmışlardır.

● Metinlerdeki sözcükler bir zaruret olmadıkça, daha ziyade bugünkü telâffuza yakın bir imlâ ile sözlüğe geçirilmiştir. Bununla beraber metin içinde birkaç şekliyle geçen sözcüklerin madde başlarında bütün şekilleri gösterilmiştir. Özelliği telâffuz ayrılığından ibaret olan sözcüklerin sesleri, olduğu gibi yazılmıştır : Kemük (kemik), büre (pire), demür (demir) .... gibi.

BU KİTAPTAKİ TANIKLARIN KAYNAKLARI

Aşağıda, bu kitaptaki tanıkların kaynakları olan 227 eser hakkında kısa bilgiler veriyoruz. Eserler, adlarına göre alfabe sırasına konulmuştur. Eser adlarının altında, parantez içinde, bunların kısaltmaları ve meydana getirildikleri yüzyıl yazılıdır.

Yüzyılları sırasıyle bu eserlerin ikinci bir listesi de daha sonra verilmiştir.

آبدالنامه
ABDALNAME
(Ab. Na. XVI.)

XVI. yüzyıl Hurufi, Bâtınî şairlerinden Muhyeddin Abdal'ın hece vezniyle yazılmış divanıdır. İçinde 203 parça manzume vardır. Edebiyat öğretmenlerinden Sadettin Nüzhet Ergun, özel kitapları arasında bulunan nüshayı taramıştır.

عجائب المخلوقات
ACAİB-ül-MAHLÛKAT
(Ac. XV.)

Envar-ül-Âşıkîn Müellifi Yazıcıoğlu Ahmet Bîcan'ın Arapçadan dilimize çivirdiği bir eserdir. Yer, gök ve denizlerdeki garabetlerden bahseder. Aralarında hurafe mahiyetinde şeyler de vardır. Murat Molla kitaplığının Saliha Hatun bölümünde 115 numara ile kayıtlı bulunan 63 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

اعجب العجائب
A'CEB-ül-ACAİB
(Ac. A. XV.)

II. Murat çağı bilginlerinden olup Edirne'de müderris iken ölen Manyas'lı Mahmut'un eseridir. Türlü kitaplardan toplanmış dine, hekimliğe ait birtakım bahislerle bazı olayları içinde toplayan bu eserin, Hekimoğlu Ali Paşa kitaplığında 522 numara ile kayıtlı bulunan 84 yapraklı yazma nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Murat Uraz'dır.

عدنی دیوانی
ADNİ DİVANI
(Adni. XV.)

Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Adni Mahmut Paşa'nın divanıdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığının Türkçe yazmalar bölümünde

1962 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Halit Fahri Ozansoy'dur.

احمد پاشا ديوانى
AHMET PAŞA DİVANI
(Ah. Pş. XV.)

Divan edebiyatının başta gelen şairlerinden Bursa'lı Ahmet Paşa'nın divanıdır. Süleymaniye kitaplığının Reis-ül-Küttap Mustafa Ef. bölümünde 959 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

اختریٔ کبیر
AHTERİ-i KEBİR
(Ah. XVI.)

Afyonkarahisar'lı Mustafa Ahteri'nin 1545 (952) te düzenlediği Arapçadan Türkçeye sözlüktür. Arapça kelimeleri karşılamak için kullanılan Türkçe sözler bakımından oldukça önemlidir. Birçok yazma nüshaları da bulunan bu eser defalarca basılmıştır. 1905 (1323) yılında Istanbul'da Arif Ef. matbaasında basılan nüsha taranmış, gerektikçe başka basımlarına da bakılmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından İshak Refet Işıtman'dır.

اقرابادين ترجمەسى
AKRABADİN TERCÜMESİ
(Akr. XV.)

14 yıl Amasya Dâr-üş-Şifa'sı hekimliğinde bulunmuş olan Amasya'lı Sabuncuoğlu Şerefüddin'in 1446 (850) yılında Farsçadan çevirdiği hekimlik kitabıdır. İlâçların bileşiminden ve yapılışından bahseden bu eserin Farsça aslı Harizmşahi'nindir. Çevirinin 1676 (1085) yılında Siyavuş bin Abdullah tarafından yazılan ve şimdi Fatih kitaplığında 3536 numara ile kayıtlı bulunan 557 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

اقصى الارب
AKS-el-İREB
(Aks. XVII - XVIII.)

XII. yüzyılda yaşamış olan büyük Türk bilgini Zemahşeri'nin Mukaddimet-ül-Edeb adıyle yazdığı Arapçadan Farsçaya sözlüğün Aydın'lı İshak - Hocası Ahmet Ef. tarafından yapılan Türkçe çevirisidir. Çevirmen ilk tahsilini memleketinde yapmış ve Şirvan'da tahsilini bitirdik-

ten sonra Bursa'da yerleşerek müderrislikle meşgul olmuş ve 1708 (1120) yılında orada ölmüştür. Kendisinin el yazısı olan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 3180 numara ile kayıtlı bulunan 1096 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından İshak Refet Işıtman'dır.

ALÂEDDİN KAYGUSUZ DİVANI
(Alâ. XVI.)

Melâmî şeyhlerinden Vize'li Alâeddin Kaygusuz'un divanıdır. Şairin, Yunus tarzında kuvvetli şiirleri vardır. Hece vezniyle yazdıkları, aruzla yazdıklarından daha samimî ve güzeldir. Bunlar Abdülbaki Gölpınarlı tarafından toplanıp 1932 yılında yayımlanmıştır. Tarama bu kitaptan yapılmıştır. Tarayan Üsküdar kitaplığı müdürü Remzi Akyürek'tir.

عالی دیوانی
ÂLİ DİVANI
(Âli. XVI.)

Cidde Mutasarrıfı iken 1599 (1008) yılında ölen Gelibolu'lu Mustafa Âli'nin 1584 (992) te düzenlenen divanıdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığının yazma eserler bölümünde 651 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

عناصر اربعه
ANASIR-ı ERBAA
(Anasır. XV.)

XV. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılan Boyacıoğlu'nun manzum eseridir. İnsanın anasır-ı erbaa (toprak, su, hava, ateş) dan yaradıldığını ve bu dört maddenin vasıflarını anlatır. 223 beyit olan bu mesnevinin Ragıp Paşa kitaplığının Yahya Ef. bölümünde 189 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

عنتر نامه
ANTERNAME
(Anter. XIV.)

VII. yüzyılda yaşayan ünlü Arap şair ve kahramanlarından Anter bin Şeddad'ın sonsuz aşk macerasını ve bazı Arap kabilelerine ve İran, Rum ordularına karşı yaptığı başarılı çetin savaşları anlatan Arapça eserin çevirisidir. Dil ve üslûbuna göre XIV. yüzyıl bilginlerinden Erzu-

rum'lu Yusufoğlu Mustafa Darir tarafından yapıldığı kuvvetle sanılan bu çevirinin Topkapı Sarayında Enderun kitaplığının III. Ahmet bölümünde 3114 numara ile kayıtlı bulunan 868 sayfalı ikinci cildi taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

ÂŞIK DİVANI
(Ak. XVII.)

Sadettin Nüzhet Ergun'un 1932 yılında yayımladığı bu kitapta Âşık'ın koşmaları, semaileri, türküleri, varsağıları vardır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Refet Bengü'dür.

عاشق پاشا زاده تاریخی
ÂŞIK PAŞAZADE TARİHİ
(Âş. XVI.)

Asıl adı Tevarih-i Âl-i Osman olan ve Âşık Paşazade Derviş Ahmet Âşıkî bin Yahya tarafından, yer yer manzumelerle de süslenerek meydana getirilen bu eser, Osmanlı saltanatının kuruluşundan II. Bayezit çağının yarısına kadar olan zamanı kapsamaktadır. Bu kitabın Tarih-i Osmani Encümenince 1916 (1332) de yayımlanan nüshasını Türk Dil Kurumu uzmanlarından Şakir Ülkütaşır; Alman müsteşrıklarından Prof. Fricdrich Guise tarafından 1929 da Leipzig'de yayımlanan nüshasını da Avni Aktuç taramıştır.

عشقی دیوانی
AŞKİ DİVANI
(Aşki. XVI.)

1551 (958) de Istanbul'da ölen Üsküdar'lı Selim Beyoğlu Ali Aşki'nin divanıdır. Millet kitaplığının Ali Emiri-manzum eserler bölümünde 397 numara ile kayıtlı bulunan 300 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

عطائی دیوانی
ATAİ DİVANI
(Atai. XVII.)

1634 (1044) yılında Istanbul'da ölen şair Nev'izade Atai'nin divanıdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 1772 numara ile kayıtlı bulunan 75 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

آتالر سوزی
ATALAR SÖZÜ
(Ata. XV.)

XV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılan bu eser, Fatih kitaplığında 3443 numara ile kayıtlı bulunan Mevlâna Şemseddin'in hekimliğe ait Teshil adlı yazma kitabının sonuna eklenmiş olarak

1934 'te bulunmuştur. Toplayan belli değildir. İçinde 699 ata sözü vardır. Kurumumuz bu önemli eserin tıpkıbasımını, Velet İzbudak'ın açıklamalarıyle birlikte 1936 'da yayımlamıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

بابوس الواسط
BABUS-ül-VÂSIT
(Bab. XVI.)

XVI. yüzyıl bilginlerinden olup, 1555 (963) te ölen Musa Merkez Ef. oğlu Mehmet Ef. 'nin iki cilt üzerine düzenlediği Arapçadan Türkçeye sözlüktür. Eser, meşhur Kamus esas tutularak meydana getirilmiştir. Istanbul kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. Üsküdar'da Selimağa kitaplığında 1224, 1225 numaralarla kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

باقی دیوانی
BAKİ DİVANI
(Baki. XVI.)

Divan edebiyatının en büyük üstatlarından olan Baki'nin 1844 (1260) te litoğrafya ile basılmış olan divanıdır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

بطال غازی
BATTAL GAZİ
(Battal. XVIII.)

815 (200) yılında Malatya'da doğduğu söylenen Battal Gazi' (Cafer) nin Bizanslılara karşı yaptığı savaşları anlatan manzum dâstandır. Yazan Darende'li Kâtipzade Bakayi'dir. Yazar, 7000 beyti bulan bu eserini 1769 (1183) da bitirerek Sadrazam Silâhdar Mehmet Paşa'ya sunmuştur. Menkıbenin mensuru XIX. ortalarından beri Istanbul'da birkaç defa basılmış ise de, manzumu basılmamıştır. Sözlüğümüz için, Türk Dil Kurumu uzmanlarından Dehri Dilçin, özel kitapları arasında bulunan nesihle yazılmış harekeli nüshayı taramıştır.

بشارتنامه
BEŞARETNAME
(Beş. XV.)

XV. yüzyıl şairlerinden Refii'nin Hurufiliği telkin maksadıyle kaleme aldığı eserdir. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 960 numara ile kayıtlı bulunan 110 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

برهان قاطع ترجمه‌سی
BÜRHAN-ı KATI‘
TERCÜMESİ
(Bürh. XVIII-XIX.)

Tebriz'li Hüseyin bin Halef'in Farsçadan Farsçaya yazdığı Bürhan-ı Katı‘ adlı sözlüğün Mütercim Asım tarafından Tibyan-ı Nâfi‘ der-Terceme-i Bürhan-ı Katı‘ adıyle yapılan Türkçe çevirisidir. Farsça kelimeler için gösterilen Türkçe karşılıklar bakımından zengin bir dil hazinesidir. Asım, bu eserini, Kamus'tan daha önce ve 6 yılda tercüme ederek III. Selim'e sunmuş ve hükümdardan mükâfat görmüştür. Bu değerli çeviri Istanbul'da birkaç defa basılmıştır. 1835 (1251) basımı taranmıştır. Tarayan Ragıp Paşa kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

جاماسبنامه
CAMASBNAME
(Cam. XV.)

Abdi adlı bir zatın 1429 (833) yılında Farsçadan dilimize çevirerek II. Murat'a sunduğu bu manzum eser, Danyâl'in oğlu Camasb'ın hayalî ıklimlerde hayalî yaratıklar arasında geçen macerasını anlatır. Eserin Ankara Genel kitaplığında 3086 numara ile kayıtlı bulunan 216 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kitaplıklar Genel Müdürü Hasan Fehmi Turgal'dır. Aynı eser, yine XV. yüzyıl şairlerinden Ahmet Dâi tarafından da dilimize çevrilmiştir. Bu manzum çevirinin 1952 yılında Prof. İsmail Hikmet Ertaylan tarafından, şairin manzum, mensur bazı eserlerinden alınan örnek parçalarla birlikte, tıpkıbasım olarak yayımlanan 8 sayfadan ibaret eksik nüshasını Dehri Dilçin taramıştır. Bu çeviriden alınan tanıklar da (Cam. D.) kısaltmasıyle sözlüğümüze alınmıştır.

جامع الفارس
CÂMİ-ül-FARİS
(Cam. Fa. XVII.)

Adı bilinemeyen bir zat tarafından I. Ahmet adına düzenlenen Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Eserin "esma, efâl, masadır, esma-i şühur, kavaid-i şi'riyye" olmak üzere beş bölüm üzerine düzenlediği önsözde bildirilmekte ise de, "kavaid-i şi'riyye" bölümü görülmemektedir. Bu sözlüğün Ankara Genel kitaplığında 1687 numara ile kayıtlı bulunan 277 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan bu kitaplığın müdür muavini Remzi Akyürek'tir.

جامع الفرس
CÂMİ-ül-FÜRS
(Caf. XVI.)

İnegöl'lü Mustafa bin Mehmet bin Yusuf'un Farsçadan Türkçeye düzenlediği sözlüktür. Eser üç bölüm üzerine düzenlenmiştir. Birinci bölüm isimlerden, ikinci bölüm mastarlardan, üçüncü bölüm de Farsça kurallardan bahsetmektedir. Istanbul'lu Abdürrahman odlı bir zat tarafından 1563 (971) te Bağdat'ta yazılan ve şimdi Köprülü kitaplığında 1540 numara ile kayıtlı bulunan 216 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Istanbul Lisesi edebiyat öğretmeni Tahir Nejat Gencan'dır.

جامع النصايح
CÂMİ-ün-NASAYİH
(Câm. Na. XVI.)

1533 (940) yılında ölen büyük Türk bilgini Kemâl Paşazade Ahmet Şemsüddin' (İbni Kemâl) in öğüt verici küçük hikâyelerden meydana getirdiği eserdir. Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 1781 numara ile kayıtlı bulunan 114 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

جم ديوانى
CEM DİVANI
(Cem. XV.)

XV. yüzyılda Anadolu Türkçesiyle yazan Divan şairleri arasında özel bir yeri bulunan şahzade Cem'in divamdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığının Yıldız bölümü kitapları arasında 128 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Atıf Tüzüner'dir.

جواهر الاخبار
CEVAHİR-ül-AHBAR
(Cev. Ah. XV-XVI.)

XV - XVI. yüzyıl sofi ve bilginlerinden Antakya'lı Şeyh İsa oğlu Şeyh Kasım'ın din ve ahlâk bilgileri veren eseridir. Müellif bu eserini, Antakya'da bulunduğu sıralarda 1496 (902) yılında 32 bölüm üzerine Arapça olarak yazmış; Antakya'dan Bursa'ya göçtükten sonra da (manevî bir işaretle) Türkçeye çevirmiştir. Bu değerli çevirinin Radoscuk'lu Hüseyin bin Hacı tarafından 1701 (1113) de yazılan ve Nuruosmaniye kitaplığında 2357 numara ile kayıtlı bulunan 900 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

جواهر الاصداف
CEVAHİR-ül-ESDAF
(Cev. Es. XV.)

1392 (795) den 1439 (843) yılına kadar Kastamonu'da beylik süren Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in buyruğu üzerine, oğlu İbrahim Bey için, adı bilinmeyen bir zat tarafından meydana getirilmiş Türkçe Kur'an tefsiridir. Bu tefsirin Nuruosmaniye kitaplığında 278 numara ile kayıtlı bulunan birinci cildi taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

جواهر الكلمات
CEVAHİR-ül-KELİMAT
(Cev. Ke. XVII.)

Şemsi adlı bir zatın Arapçadan Türkçeye düzenlediği sözlüktür. 1666 (1077) da istinsah edilen ve şimdi Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 182 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

جهانما
CİHANNÜMA
(Cihan. XVII.)

Değerli bilgin Kâtip Çelebi (Hacı Halife) nin 1654 (1065) te kaleme aldığı Asya coğrafyasıdır. 1723 (1145) yılında İbrahim Müteferrika'nın himmetiyle basılmış olan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

جنان الجنان
CİNAN-ül-CENAN
(Cinan. XV.)

XV. yüzyıl bilginlerinden Müfessir Hacı Ivazoğlu Mehmet adlı bir zatın va'z ve nasihat konusunda kaleme aldığı eserdir. Eserin 1493 (899) yılında İlyas bin Resûl tarafından nesihle ve harekeli olarak yazılan ve şimdi Ragıp Paşa kitaplığının Yahya Ef. bölümünde 189 numara ile kayıtlı bulunan 160 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

جنان الجناس
CİNAN-ül-CİNAS
(Cinas. XVI.)

Akhisar'lı Münşi Mehmet Bedrüddin'in 1584 (992) yılında yazdığı Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Bir adı da "Ravzat-ül-Cinas" olan bu eser, daha çok Farsça cinaslı kelimeleri içinde toplamıştır. Süleymaniye kitaplığının Şehit Ali Paşa bölümünde 2617 numara ile kayıtlı bulunan 170 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Atıf Tüzüner'dir.

چنکنامه
ÇENGNAME
(Çeng. XV.)

XV. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Germiyan'lı Ahmet Dâi'nin, Yıldırım Bayezit'in oğlu Süleyman Çelebi adına kaleme aldığı manzum eserdir. Bu güzel mesnevinin Burdur kitaplığında bulunan 106 sayfalı nüshası Prof. İsmail Hikmet Ertaylan tarafından, şairin, manzum, mensur bazı eserlerinden alınan parçalar arasında, divanı ile birlikte 1952 yılında tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Tarama işi bu baskı üzerinden yapılmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

داعی دیوانی
DÂİ DİVANI
(Dâi. XV.)

XV. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Germiyan'lı Ahmet Dâi'nin divanıdır. Bu divanın Burdur kitaplığında bulunan 144 sayfalı nüshası Prof. İsmail Hikmet Ertaylan tarafından 1952 yılında tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Tarama bu baskı üzerinden yapılmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Nurettin Koç'tur.

DÂSTAN-ı AHMET HARAMİ
(Dah. XIV.)

Dil bakımından değerli manzum bir hikâyedir. Müellifi belli değildir. XIV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılan bu eserin biricik yazma nüshasını, Çankırı'lı Talat Onay bir önsöz ekleyerek 1933 te Çankırı'da bastırmıştır. Basılı nüsha taranmıştır. Tarayan Süleyman Himran'dır.

دده قورقود کتابی
DEDE KORKUT KİTABI
(Dede. XIV.)

Halk edebiyatının güzel bir örneği olan bu önemli eser, Oğuzname'den alınmış hikâyelerdir. Tarama işi, önce Kurum uzmanlarından Şakir Ülkütaşır tarafından Dresden kitaplığındaki nüshasının fotoğrafisinden yapılmış; sonra da eserin Vatikan'da bulunan başka bir nüshası, Dresden nüshasıyla karşılaştırılmak yoluyla Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili asistanı Dr. Muharrem Ergin tarafından taranmıştır. İlk taramanın kısaltması (Dede.), ikinci taramanın kısaltması (Dede. E.) olarak gösterilmiştir.

دقایق الحقایق
DEKAYIK-ül-HAKAYIK
(Deka. XVI.)

1533 (940) te ölen büyük Türk bilgini Kemâl Paşazade Ahmet Şemsüddin' (İbni Kemal) in, Farsça bazı kelimelerin benzerleri ve anlamdaş-

ları arasındaki kök ve yapı farklarını ve anlam inceliklerini gereği gibi irdeleyen çok önemli bir eserdir. Kitaplıklarda birçok nüshalarına rastlanır. Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 3104 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

دليل العباد
DELİL-ül-İBAD
(Delil. XV.)

Mehmet bin Sinanüddin adlı bir zatın 1481 (886) yılında manzum-mensur olarak kaleme aldığı dinî bir eserdir. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 179 numara ile kayıtlı bulunan 350 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

ديوان تورکیٔ بسيط
DİVAN-ı TÜRKİ-i BASİT
(D. B. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Edirne'li Nazmi Mehmet Bey'in 45-50 bin beyitlik divanındaki münacat, na't, kaside, mersiye ve gazelleri arasına öz Türkçeyle yazıp serpiştirdiği ve "Türki-i Basit" adını verdiği manzumelerdir. Prof. Fuat Köprülü tarafından toplanıp "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit" adı altında 1928 yılında Devlet matbaasında bastırılmış olan bu parçalar taranırken, divanın Istanbul Üniversitesi kitaplığının Türkçe yazmalar bölümünde 1636 numara ile kayıtlı bulunan aslı da göz önünde bulundurulmuştur. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

دستورنامهٔ انوری
DÜSTURNAME-i ENVERİ
(Enveri. XV.)

Enveri adlı bir zat tarafından Nizam-üt-Tevarih'ten Türkçeye çevrilerek Fatih'in vezirlerinden Adni Mahmut Paşa'ya sunulan manzum tarih kitabıdır. Selçuklulardan, Hârizmşahlardan, Moğollardan, Aydınoğullarından ve Osmanlılardan bahseder. Bu eserin Paris Millî kütüphanesindeki nüshasından Prof. Mükrimin Halil Yınanç eliyle istinsah edilen kısmı Türk Tarih Encümeni külliyatının 15 numaralı kitabı olarak 1928 yılında Devlet matbaasında basılmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından Dehri Dilçin'dir.

Eserin basılmamış olan kısmını da, İzmir genel kitaplığında 22/401 numara ile kayıtlı bulunan nüshadan Mahmut Nedim Bozkurt taramıştır. Bu kısımdan alınanların kısaltması (Enveri. B.) olarak gösterilmiştir.

ابامسلمنامه

EBAMÜSLİMNAME
(Müslim. XV.)

Horasan'lı Ebamüslim'in Abbasî hanedanı için Emevîlerle yapmış olduğu savaşları obartarak anlatan mensur bir eserdir. Yazanın adı belli değildir. Yazıldığı çağın XV. yüzyıl olduğu sanılmaktadır. Ebamüslimname; Hamzaname, Battal Gazi ve benzeri cenk kitapları gibi, savaş meydanlarında tek nefer kalıncaya kadar çarpışmak ve hiç bir suretle düşmandan yüz çevirmemek gerektiğini aşılayan bir kahramanlık dâstanıdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığında bulunan 9 cilt ile Millet kitaplığının Ali Emiri bölümündeki 19 cilt taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

ادویهٔ مفرده

EDVİYE-i MÜFREDE
(Edviye. XIV.)

XIV. yüzyılda yetişen Türk hekimlerinden Gerede'li İshak bin Murat'ın 1389 (792) da Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey adına yazdığı hekimliğe dair eserdir. Birinci bölümü bitkilerden, ikinci bölümü ameliyattan bahseder. Dil bakımından büyük bir önemi olan bu eserin Topkapı müzesi Revan köşkü kitapları arasında 1963 numara ile kayıtlı bulunan 170 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Amasya Tarihi müellifi Hüsamettin Yasar'dır.

انفس الجواهر

ENFES-ül-CEVAHİR
(Enfes. XIV-XV.)

1429 (833) yılında memleketinde ölen değerli bilgin İznık'lı Musa bin Hacı Hüseyin'in yaptığı "Tefsir-i Hâzinî" çevirisidir. Bu eserin Bursa'da Ulucami kitaplığında (63-397, 64-398) numaralarla kayıtlı bulunan 2 ciltlik nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

انیس العارفین

ENİS-ül-ÂRİFİN
(Ârifin. XVI.)

XVI. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Azmi Pîr Mehmet bin Pîr Ahmet'in 1566 (994) yılında Farsçadan Türkçeye çevirerek II. Selim'e sunduğu

mensur-manzum eserdir. Farsça aslı olan (Ahlâk-ı Muhsini) adlı kitap değerli bilgin ve şair Hüseyin Vâız (Hüseyin Kâşifi) tarafından 1484 (900) te Sultan Hüseyin Baykara'nın oğlu Mirza Muhsin adına kaleme alınmıştır. Enis-ül-Ârifîn'in Istanbul kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. 1602 (1011) yılında Mehmet bin Yusuf kalemiyle yazılan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Şehit Ali Paşa bölümünde 1531 numara ile kayıtlı bulunan 411 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

انيس الغزاة
ENİS-ül-GUZAT
(Enis. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Hüseyin Fütuhi tarafından yazılan manzum fetihnamedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1526 (933) da yaptığı Macaristan seferini anlatır. Ayasofya kitaplığında 3785 numara ile kayıtlı bulunan 128 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Bayezit Genel kitaplığı müdürü Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

انوار العاشقين
ENVAR-ül-ÂŞIKÎN
(Envar. XV.)

XV. yüzyıl sofi ve bilginlerinden Yazıcıoğlu Ahmet Bican'ın; büyük kardeşi (Muhammediyye sahibi) Yazıcıoğlu Mehmet Ef.'nin Meğarîb-üz-Zaman adlı Arapça eserinden de faydalanmak suretiyle meydana getirdiği din, ahlak ve tasavvuftan bahseden mensur eserdir. Her bakımdan büyük bir önem taşıyan ve birkaç defa basılmış olan bu eserin 1888 (1306) yılında Matbaa-i Osmaniye'de basılan 459 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Istanbul Erkek Lisesi türkçe öğretmeni Mitat Sadullah Sander'dir.

ERZURUM'lu EMRAH
(Emrah. XIX.)

Anadolu'nun birçok yerlerinde yıllarca saz çalıp dolaştıktan sonra Niksar'da ölen Emrah, oldukça tahsil görmüş değerli bir halk şairidir. Prof. Fuat Köprülü'nün 1929 yılında basılan "XIX uncu asır saz şairlerinden Erzurum'lu Emrah" adlı kitabındaki şiirleri taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Refet Avni Aras'tır.

اشرف اوغلی دیوانی
EŞREFOĞLU DİVANI
(Eşrefoğlu XV.)

1469 (874) yılında memleketinde ölen değerli bilgin ve sofi İznik'li Eşrefoğlu Abdullah (Eşref Rumî) ın aruz ve hece vezinleriyle yazmış olduğu ilâhileri içinde toplayan divanıdır. Bu divanın 1887 (1305) de Muhip matbaasında basılan 59 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından Cenap Muhittin Kozanoğlu'dur.

التحفة السنية
Et-TUHFET-üs-SENİYYE
(Deş. XVI.)

Amasya'lı Deşişî Mehmet Ef.'nin 1580 (988) yılında Mısır Beylerbeyi Hasan Paşa adına düzenlediği Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Asıl adı "Et-Tuhfet-üs-Seniyye ilâ Hazret-il-Haseniyye" olan bu sözlüğün, Süleymaniye kitaplığının Damat İbrahim Paşa bölümünde 118 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Tahir Nejat Gencan'dır.

اولیا چلبی سیاحتنامەسی
EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ
(Ev. XVII.)

Istanbul'da doğup büyümüş olan Evliya Çelebi, orduda hizmet, yurt içinde ve dışında memuriyet gibi vesilelerle Anadolu, Suriye, Irak, Mısır, İran, Macaristan, Lehistan, Almanya, Felemenk, Danimarka, İsveç, Rusya ve Kırım'a seyahat etmiş ve gezdiği yerleri birçok bakımlardan inceleyerek eserinde faydalı bilgiler vermiştir. XVII. yüzyılın yabancı sözlerle dolu nesir ve nazım dili arasında Evliya Çelebi'nin üslûbu oldukça tabiî ve dili haylı sadedir. Bu Seyahatname, her biri 500-1000 sayfalı olan on cilt olarak basılmıştır. Basım işi 1898 (1314) de başlamış, 1938 de bitmiştir. Tarama, basılmış kitap üzerinden yapılmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

فاتح قانونناممەسی
FATİH KANUNNAMESİ
(Fatih. Ka. XV.)

Fatih Sultan Mehmet'in buyruğu üzerine Tevkiî Leys-zade Mehmet bin Mustafa tarafından, herkesin anlayabileceği sade bir dille kaleme alınan 22 sayfalık kanunnamedir. Aslı Viyana impara-

torluk kitaplığında bulunan bu Kanunnamenin Mehmet Arif Bey himmetiyle 1911 (1330) yılında Ahmet İhsan matbaasında basılan kopyası taranmıştır. Tarayan Nuri Gökçe'dir.

فضائل مکه و مدینه و بیت المقدس

FAZAİL-i MEKKE ve MEDİNE ve BEYT-ül-MAKDİS
(Faz. XV.)

XV. yüzyıl bilginlerinden Mehmet Yemenî adlı bir zat tarafından 1452 (856) yılında yazılan eserdir. Bir adı da Tuhfet-ül-Âşıkîn olan bu eser, Mekke'deki Mescid-i Haram, Medine'deki Mescid-i Nebevî ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa'nın faziletlerini âyetler, hadisler ve hikâyelerle anlatmaktadır. Dil bakımından pek değerli olan bu eserin Ayasofya kitaplığında 3341 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Amasya Tarihi müellifi Hüsamettin Yasar'dır.

فاضل کلیاتی

FAZIL KÜLLİYATI
(Fazıl. XVIII-XIX.)

Enderundan yetişmiş olan Hüseyin Fazıl Bey, Divan şiirinin son şairlerindendir. XVIII. yüzyılın ortalarında doğmuş, 1810 (1225) da Istanbul'da ölmüştür. 1842 (1258) de Mısır'da Bulak matbaasında basılmış olan divanı ile Süleymaniye kitaplığının Bağdat'lı Vehbi Ef. bölümünde 1618 numara ile kayıtlı bulunan yazma Hubanname, Zenanname, Çengiyanname adlı mesnevileri taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

فضیلتنامه

FAZİLETNAME
(Fazilet. XVI.)

Hafız oğlu Mehmet Yemini adlı bir zatın 1519 (925) yılında, Hazreti Muhammed'in ve Hazreti Ali'nin üstün vasıflarını, özel olarak Hazreti Ali'nin kerametlerini bazı hikâyelerle kaynaştırarak kaleme aldığı bir mesnevidir. Bu eseriyle iyi bir şair olduğunu gösteren Yemini hakkında, eldeki kaynaklarda hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır. Faziletname'nin, Hasköy'lü Derviş Hüseyin kalemiyle aslından istinsah edilen 358 sayfalı nüshası Manisa Lisesi tarih öğretmeni İbrahim Gökçen'in özel kitapları arasındadır. Tarayan İbrahim Gökçen'dir.

فرج بعد الشدة
FEREC BA'D-eş-ŞİDDE
(Ferec. XV.)

Kitabın adından da anlaşılacağı üzere, hayatta çekilen sıkıntı ve karşılaşılan güçlüklerden sonra ferahlığa kavuşmanın da mümkün olduğunu anlatmak düşüncesiyle kaleme alınmış kırk hikâyedir. IX., X. yüzyıllarda Arap yazarları tarafından (Ferec Ba'd-eş-Şidde) adı altında yazılmış eserler vardır. Bunlardan bazıları yine (Ferec Ba'd-eş-Şidde) ve (Câmi-ül-Hikâyat)... gibi adlarla dilimize çevrilmiştir. Tokat'lı Molla Lutfi (Sarı Lutfi) tarafından çevirildiği sanılan bu eserin Türk Dil Kurumu kitaplığında 5777/-432 numara ile kayıtlı bulunan 546 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

فرهنگنامهٔ سعدی ترجمهسی
FERHENGNAME-i SA'Dİ TERCÜMESİ
(Ferh. XIV.)

XIV. yüzyıl bilginlerinden Hoca Mesut'un, Şiraz'lı Şeyh Sa'di'nin Bustan'ından seçerek dilimize çevirdiği manzum bir eserdir. Dil bakımından pek büyük bir önem taşımaktadır. Kilisli Rifat Bilge'nin Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 300 numara ile kayıtlı bulunan nüshadan kopya ettiği ve çıkıntılar eklediği bu eser 1924 te Maarif Vekâleti tarafından yayımlanmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

فرشة اوغلی لغتی
FERİŞTEOĞLU LÛGATI
(Fer. XIV.)

1394 (797) yılında memleketinde ölen Tire'li Ferişteoğlu Abdüllatif' (İbni Ferişte, İbni Melek)-in 1392(795) de yazdığı kabul olunan Arapçadan Türkçeye manzum sözlüktür. Müellif, yirmi sekiz bölüm üzerine düzenlediği bu eserini, torunu Abdürrahman'ın lûgat öğrenmesini kolaylaştırmak düşüncesiyle yazmıştır. Bu manzum sözlüğün kitaplıklarda yazma nüshaları vardır. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 1276 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

فتحنامهٔ بودین
FETİHNAME-i BUDIN
(Budın. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Pirijdine (Piriştine) li Bahari'nin, Türk orduları tarafından Budın şehrinin alınışını anlatan manzum eseridir. Ba-

hari bu eserini Budın'ın fetih tarihi olan 1526 (932) yılında yazmış ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur. 31 sayfalı olan bu küçük fakat değerli eserin, Yahya Ef. kitaplığının Hacı Mahmut Ef. bölümünde 5345 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

فغانی دیوانی
FİGANİ DİVANI
(Figani. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Trabzon'lu Figani'nin divançesidir. Istanbul Üniversitesi kitaplığının Rıza Paşa bölümünde 2500 numara ile kayıtlı bulunan 10 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

فضولی کلیاتی
FUZULİ KÜLLİYATI

Türk şiirinin en büyük üstatlarından olan Fuzuli'nin külliyatıdır. İçinde kasideler, gazeller, terci-i bentler, musammatlar, kıtalar, şikâyetname, Beng ü Bade, Leylâ ve Mecnun dâstanı vardır. 1913 (1329) te Istanbul'da basılmış olan külliyat taramaya esas olmuş, gerektikçe başka nüshalara ve Kurumumuz uzmanlarından Dehri Dilçin'in özel kitapları arasında bulunan yazma nüshaya da baş vurulmuştur. Tarayanlar Sadettin Nüzhet Ergun ve İhsan Giray'dır.

فتوح الشام ترجمه‌سی
FÜTUH-üş-ŞAM
TERCÜMESİ
(Fütuh. XIV.)

Suriye'nin müslümanlar tarafından fethini anlatan bu eser, Arap tarihçilerinden Mehmet bin Ömer Vâkıdî'nin "Fütuh-üş-Şam" adlı kitabının Erzurum'lu Mustafa Darir bin Yusuf tarafından yapılan çevirisidir. Darir, çeviri işini 1388-1392 (790-795) yılları arasında Mısır'da bitirmiş ve eserini, 1392 (795) de Halep'e gittiği zaman, Halep hükümdarı Melik Çulpan'a sunmuştur. Fütuh-üş-Şam çevirisinin bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Fatih kitaplığında 4286 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

غریبنامه
GARİBNAME
(Ga. XIV.)

Âşık Paşa'nın tasavvufla ilgili manzum eseridir. Dil bakımından bir hazine olan bu eserin Süleymaniye kitaplığının Lâleli bölümünde 1752

numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

GEDAİ
(Ged. XIX.)

Sadettin Nüzhet Ergun tarafından (Beşiktaşlı Gedai) adıyla yayımlanan bu eser değerli saz şairimizin aruz ve heceyle yazdığı şiirleri içine almış bulunmaktadır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Refet Bengü'dür.

كنج لآل
GENC-i LEÂL
(Genc. XVII.)

Gencî Pîr Mehmet adlı bir zat tarafından 1631 (1041) de yazılan manzum sözlüktür. Eser iki bölümdür. Birinci bölüm Arapçadan Türkçeye, ikinci bölüm Farsçadan Türkçeyedir. Yahya bin Yakup adlı bir hattat kalemiyle 1638 (1048) yılında yazılmış olan bu nüsha kitapçı Raif Yelkenci'de bulunmaktadır. Tarayan Kurumumuz uzmanlarından Dehri Dilçin'dir.

گلستان ترجمه‌سی
GÜLİSTAN TERCÜMESİ
(Güls. XV.)

İran'ın ünlü şairi Şeyh Sa'di'nin Gülistan adlı meşhur kitabının Manyas'lı Mahmut tarafından 1429 (833) yılında yapılan çevirisidir. Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 1648 numara ile kayıtlı bulunan 79 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

گلشنی دیوانی
GÜLŞENİ DİVANI
(Gülşeni. XVI.)

Halvetî tarikatının Gülşenî kolunu kuran Diyarbakır'lı İbrahim Gülşeni'nin divanıdır. Bu büyük sofi uzunca bir müddet İran ve Azerbaycan'ı dolaştıktan sonra Mısır'a giderek orada yerleşmiş, 1533 (940) yılında orada ölmüştür. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 379 numara ile kayıtlı bulunan 154 sayfalı divanı taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

گلشن راز ترجمه‌سی
GÜLŞEN-i RAZ
TERCÜMESİ
(G. Ra. XV.)

Şeyh Mahmut Şebüsterî'nin, Farsça olarak yazdığı manzum tasavvufî eserin Şeyh Elvan Şirazî adlı bir zat tarafından yapılan Türkçe çevirisidir. Açık bir dille yapılmış olan bu çeviri II. Murat'a sunulmuştur. Eserin, Türkiyat Enstitüsü kitap-

lığının yazmaları arasında 24 numara ile kayıtlı bulunan 232 sayfalı nüshası taranmış, gerektikçe Istanbul kitaplıklarındaki başka nüshalara da bakılmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

گلزار تنوری
GÜLZAR-ı TENNURİ
(Tennuri. XV.)

1482 (887) de Kayseri'de ölen sofi şair Amasya'lı Tennuri İbrahim Ef'nin, Muhammediyye tarzında kaleme aldığı dinî manzum eserdir. Yazma nüshaları Nuruosmaniye ve Esat Ef. kitaplıklarındadır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

حديقة السعدا
HADİKAT-üs-SÜADA
(Hadika. XVI.)

Hüseyin Vâiz'ın Farsça "Ravzat-üş-Şüheda" adlı eserini göz önünde bulundurarak, Fuzuli'nin yarı çeviri, yarı telif niteliğinde kaleme aldığı mensur eserdir. Yer yer şiirlerle de süslenmiştir. Kitap, Kerbelâ fâciasını anlatır. Bir defa Istanbul'da basılmıştır. Süleymaniye kitaplığının Halet Ef. bölümünde 195 numara ile kayıtlı bulunan 368 sayfalı yazma nüsha taranmıştır. Tarayan Ragıp Paşa kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

حديقة السعدا
HADİKAT-üs-SÜADA
(Raufi. XVI.)

Hüseyin Vâiz'ın "Ravzat-üş-Şüheda" adlı ünlü eserinin Fuzuli'den sonra Burdur'lu Mahmut Raufi tarafından yapılan çevirisidir. Raufi, aslında bulunup, Fuzuli'nin almadığı parçaları da almıştır. Bir adı da "Kerbelâname" olan bu eserin 1573 (981) te çevirmen tarafından yazılan ve şimdi Millet kitaplığının tarih bölümünde 232 numara ile kayıtlı bulunan 609 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

حافظ شرحی
HAFIZ ŞERHİ
(Ha. Ş. XVI.)

Ünlü İran şairi Hafız Şirazî'nin divanının Bosna'lı Sûdî tarafından yapılan Türkçe şerhidir. Eser, Mısır'da Bulak matbaasında üç cilt olarak basılmıştır. Tarayan Velet İzbudak'tır.

حالتی دیوانی
HÂLETİ DİVANI
(Hâleti. XVII.)

Divan şairleri arasında daha çok rubaileriyle ün almış olan Azmizade Mustafa Hâleti'nin divanıdır. 1630 (1041) yılında Istanbul'da ölen

bu değerli bilgin şairin divanının Istanbul kitaplıklarında çeşitli nüshaları vardır. Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 2703 numara ile kayıtlı bulunan 621 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

خلق شاعرلری

HALK ŞAİRLERİ

(Hal. Şa. XVIII - XX.)

Sadettin Nüzhet Ergun tarafından 1926'da yayımlanan bu kitapta XVIII-XX. yüzyılları arasında yaşamış 19 halk şairinin şiirleri vardır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Meliha Sanver'dir.

خمسهٔ عطائی

HAMSE-İ ATAİ

(Atai. Ha. XVII.)

XVII. yüzyıl şairlerinden Nev'izade Atai'nin Nefhat-ül-Ezhar, Sohbet-ül-Ebkâr, Hefthân, Sâkiname (Âlemnüma) adlarıyla kaleme aldığı dört mesneviyi içinde toplayan 491 sayfalı manzum eserdir. Şairin, görülebilen Hamse'lerinin hemen hepsi bu dört mesneviden ibaret olduğu için, beşinci mesneviyi yazmağa muvaffak olamadığı sanılır. Eserin Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 1002 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

حمزه نامه

HAMZANAME

(Hamza. XIV-XV.)

Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in amcası Hamza'ya ve oğullarına isnat olunan efsane halinde bir takım savaşları ve bu savaşlarda gösterilen kahramanlıkları anlatan mensur eserdir. Müellifi, XIV-XV. yüzyıl bilginlerinden şair Ahmedi'nin kardeşi olup, bu muhteşem eseri meydana getirmesi dolayısıyla (Hamzavî) diye ün kazandığı kuvvetle sanılan zattır. Bu kahramanlık dâstanı; Yeniçeri ocaklarında okunarak, savaş meydanlarında tek er kalıncaya kadar çarpışmak ve hiç bir suretle düşmandan yüz çevirmemek gerektiğini iyice aşılamak için o çağın diliyle ve güzel bir üslûp ile yazılmıştır. Her cildi 80-120 sayfa arasında olarak 72 cilt üzerine düzenlenen bu büyük eserin Istanbul Üniversitesi kitaplığında 1142/1-1142/19 numaralarla kayıtlı bulunan 18 cildi taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

خیالی دیوانی
HAYALİ DİVANI
(Hayali. XVI.)

Kanuni Sultan Süleyman'ın mukarreplerinden olup 1556 (964) yılında Edirne'de ölen Vardar Yenice'li Hayali Mehmet Bey'in divanıdır. Murat Molla kitaplığında 442 numara ile kayıtlı bulunan 167 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

حیاة الحیوان ترجمهسی
HAYAT-ül-HAYVAN TERCÜMESİ
(Hay. XV.)

Mehmet bin Süleyman adlı bir zatın 1427 (831) yılında Arapçadan çevirdiği bu eser, hayvanların hayatı hakkında bilgi vermektedir. Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 2565 numara ile kayıtlı bulunan 211 sayfalı yazma nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

خزائن السعادات
HAZAİN-üs-SAÂDÂT
(Hazain. XV.)

XV. yüzyıl içerisinde yaşadığı sanılan değerli Türk bilginlerinden Mehmet oğlu Eşref'in, okuyanların kolaylıkla anlayabilmelerini sağlamak için o çağın konuşma diliyle kaleme aldığı hekimlik üzerine bir eserdir. Dil bakımından büyük bir önem taşıyan bu kitabın İne Hoca oğlu Ali adlı bir zat tarafından 1460 (864) yılında 72 yaprak halinde yazılmış olan (bugün için) biricik nüshası Topkapı Sarayı kitaplığı III. Ahmet bölümünde 557 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Eserin, Istanbul Üniversitesi tıp tarihi ve deontoloji doçenti Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu tarafından yeni yazıya çevrilen metniyle birlikte Türk Tarih Kurumunca 1961 yılında yayımlanan tıpkıbasımı taranmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

HENGÂMİ
(Hengâmi. XIX.)

Halk şairlerinden Bektaşi Hengâmi'nin hayatı ve eserleri hakkında Sadettin Nüzhet Ergun'un yayımladığı 53 sayfalı eserdir. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

حکمتنامه
HİKMETNAME
(Hikmet. XV.)

Antep'li İbrahim bin Bâli'nin, hilkattan, tabiattan, peygamberler tarihinden ve uzun müddet gezip dolaştığı memleketlerin tarih ve coğrafya-

sından kısa kısa; doğup büyüdüğü Antep ile Mısır tarihinden nisbeten daha geniş bahseden manzum eseridir. Müellif, 13,000 beyti bulan bu güzel mesnevisini 1487 (893) yılında memleketinde bitirmiştir. Istanbul Üniversitesi kitaplığının yazma eserler bölümünde 3290 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

خورشید وفرحشاد

HURŞİD ü FERAHŞAD
(Hurş. XIV.)

XIV. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Germiyan'lı Şeyhoğlu Mustafa Cemali'nin manzum eseridir. İran Şahı Siyavuş'un kızı Hurşid ile Mağrıp Sultanının oğlu Ferahşad arasında geçen aşk macerasını anlatır. Bu mesnevinin Süleymaniye kitaplığının Hamidiye bölümünde 550 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Amasya Tarihi müellifi Hüsamettin Yasar'dır.

حسن وعشق

HÜSN ü AŞK
(Hüs. Aşk. XVIII.)

1757 (1171) de Istanbul'da doğan ve Galata Mevlevihanesi şeyhi iken 1798 (1213) yılında ölen Şeyh Galip Esat Dede'nin Leylâ ve Mecnun tarzında kaleme aldığı tasavvufî manzum eserdir. Şairin, 26 yaşında meydana getirdiği bu içli eser, divanıyla birlikte 1837 (1252) de Mısır'da Bulak matbaasında basılmakla beraber sonradan Istanbul'da divanından ayrı olarak da basılmıştır. Taranan Bulak basımıdır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

حسن و دل

HÜSN ü DİL
(Hüs. Dil. XVI.)

XV. yüzyıl İran şairlerinden Nisabur'lu Fettahi'nin, Meşrık padişahı Aşk'ın kızı Hüsn ile Mağrıp sultanı Akl'ın oğlu Dil arasında geçen aşk macerasını ve bu yüzden iki hükümdar arasında vuku bulan çarpışmalardan sonra uzlaşıp barıştıklarını anlatan eserinin, Bursa'lı Lâmii Çelebi tarafından yapılan manzum çevirisidir. Lâmii, Yavuz Sultan Selim'e sunduğu eserinin mensur önsözünde özet olarak "Osmanlı ülkesinde yaşayan bilginler hâlâ eserlerini Arapça ve Farsça yazıyorlar. Dili Türkçe olan bu devlet,

öbür devletlerden nasıl üstün ise, Türk Dilinin de öbür dillerden daha üstün durumda olması gerekir. Bundan dolayı Osmanlı yazarları Türkçeye önem vermelidirler" diyor. Hüsn ü Dil çevirisinin 1564 (972) te ta'lik ile yazılan ve Yahya Ef. kitaplığının Hacı Mahmut Ef. bölümünde 5396 numara ile kayıtlı bulunan 231 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

عشق نامه
IŞKNAME
(Işk. XIV.)

XIV. yüzyılda yaşayan Mehmet adlı bir şairin 1398 (800) yılında kaleme alarak Yıldırım Bayezit'in oğlu Süleyman Çelebi'ye sunduğu manzum hikâyedir. 8702 beyti bulan bu güzel mesnevi Hüma ile Ferruh arasında geçen sevişme olaylarını anlatır. Tarama işi; eserin, Paris Millî kitaplığının Türkçe yazmalar bölümünde 604 numara ile kayıtlı bulunan biricik nüshasının fotoğrafı üzerinden yapılmıştır. Tarayan Doç. Sedit Yüksel'dir.

ابراهيم بك كلياتى
İBRAHİM BEY KÜLLİYATI
(İbrahim. XV.)

XV. yüzyılda yaşadığı kabul olunan İbrahim Bey adlı değerli bir şairin manzumelerini içinde toplayan külliyattır. Külliyat iki bölümdür. Birinci bölüm münacat, na't, Mevlâna hakkında medhiye ve Gencname adlı uzunca bir mesnevi ile Mevlâna'nın Mesnevi'sinden nazmen çevirilmiş 14 parça hikâyeyi içine almış bulunuyor. İkinci bölüm Musammatlar, gazeller ve rubailerdir. Külliyatın XV. yüzyıl içerisinde ta'lik ile ve harekeli olarak yazılmış olan 153 yapraklı biricik nüshası Selim Ağa kitaplığının Kemankeş bölümünde 250 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Tarayan Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

اخلاص تفسيرى
İHLÂS TEFSİRİ
(İhlâs. XIV.)

Ankara'lı Mustafa bin Mehmet adlı bir zatın, 1361 (763) yılında ölen Denizli hükümdarı Murat Arslan bin İnanç Bey adına meydana getirdiği tefsirdir. Güzel bir dil ve üslûpla yazılmış olan bu tefsirin Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kitaplığında 910 numara ile kayıtlı bulunan

323 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

ارشاد المريد الى المراد

İRŞAD-ül-MÜRİD İL-el-MURAD

(İrşad. XV.)

Afyonkarahisar'lı Şeyh Kasım bin Mahmut'un 1421 (825) yılında meydana getirerek II. Murat'a sunduğu Mirsad-ül-İbad min-el-Mebde-i v-el-Maad çevirisidir. Eserin aslı XIII. yüzyılın büyük sofilerinden Necmüddin Dâye tarafından Farsça olarak Sıvas'ta yazılmış, Selçuk Hükümdarı Alâüddin Keykubad'a sunulmuştur. Ahlak ve tasavvuftan, memleket idaresinden, cemiyet hayatından bahseder. Çevirinin, Istanbul kitaplıklarında çeşitli nüshaları vardır. 1427 (831) yılında istinsah olunup şimdi Fatih kitaplığında 2576 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmış; gerektikçe Yahya Ef. kitaplığının Hacı Mahmut Ef. bölümündeki 2235 numaralı nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

اسكندر كتابى

İSKENDER KİTABI

(İs. H. XIV-XV.)

Ahmedi'nin kardeşi olup Hamzaname'nin müellifi olduğu cihetle Hamzavî sanıyla tanılan zatın eseri olduğu sanılmaktadır. Konu bakımından Ahmedi'nin İskendername'sinden ibaret isede bu mensur eserin daha ziyade halk için yazıldığı anlaşılmaktadır. Gerek anlatıştaki kuvvet ve canlılık, gerekse kelime ve tabirleri bakımından pek değerli olan bu eserin, Türk Dil Kurumu kitaplığında 3421/6066 numara ile kayıtlı bulunan 882 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Velet İzbudak'tır.

اسكندر نامه

İSKENDERNAME

(İs. XIV-XV.)

Şair Ahmedi'nin 1389 (792) yılında kaleme aldığı manzum eserdir. Bu pek ünlü mesnevide Filip'in oğlu İskender'in hayatı, seferleri anlatılmış, sonra Hazreti Muhammed'in zuhuru, hayat ve gazâları, halifeler devri yazılmış, bundan sonra da Osmanlı tarihine geçilmiş ve nihayet yine İskender'den bahsedilmiştir. Eserin, 1459 (864) yılında Edirne'de Ataullah bin Abdullah tarafından yazılan ve şimdi Konya müzesinde 141-97 numa-

ra ile kayıtlı bulunan 615 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Hicri Göncel'dir.

عزت ملا دیوانی
İZZET MOLLA DİVANI
(Molla. XIX.)

1829 (1245) yılında sürgün olarak bulunduğu Sıvas'ta ölen değerli şair Keçecizade İzzet Molla'nın iki divanı vardır. 1825 (1241) yılına kadar yazdığı şiirleri "Bahar-ı Efkâr", bu tarihten 1829 (1245) yılına kadar yazdıklarını da "Hazan-ı Âsar" adları altında toplamıştır. 1839 (1255) da Mısır'da Bulak matbaasında basılan 466 sayfalı "Bahar-ı Efkâr" taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

قابوسنامه ترجمه‌سی
KABUSNAME
TERCÜMESİ
(Kab. XV.)

Mercimek Ahmet tarafından Farsça'dan dilimize çevrilen bu mensur eser, Kabus'un, torunu Kûhistan hükümdarı Keykâvus'un oğlu Geylan Şah'a verdiği öğütlerdir. 44 bölüm olan bu kitabın her bölümünde ayrı bir konuyla ilgili öğütler vardır: Yatmak, dinlenmek, yiyip içmek, hamama girmek, çevgân oynamak, mal artırmak, oğul ve kız terbiye etmek, ilim istemek usûl ve âdabı, gibi. Dil ve üslûp bakımından büyük bir değer taşıyan eserin Ankara Genel kitaplığında 1011-61 numara ile kayıtlı bulunan 478 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kitaplıklar müdürü Hasan Fehmi Turgal'dır.

قاضی برهان‌الدین دیوانی
KADI BURHANETTİN
DİVANI
(Kadı. XIV.)

Bilgin bir hükümdar olan Kadı Burhanettin'in bu divanı dil bakımından çok zengin ve özelliklerle doludur. 1394 (796) te Halil bin Ahmet tarafından yazılan biricik nüshası Biritiş müzesinde bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu, 608 sayfa olan bu eserin fotoğrafisini aldırmış ve bir kitap halinde yayımlamıştır. Tarama fotoğrafi üzerinden yapılmıştır. Tarayan Istanbul Üniversitesi metin şerhi profesörü Doktor Ali Nihat Tarlan'dır.

قاموس عثمانی
KAMUS-ı OSMANİ
(Kam. Os. XIX.)

Mehmet Salâhi'nin 1895 (1313) te basılan Arapça, Farsça ve başka dillerden Türkçeye sözlüğüdür. İzahlardaki Türkçe kelimeler bakımından taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Mehmet Oğuz'dur.

قاموس ترجمه‌سی
KAMUS TERCÜMESİ
(Kam. XVIII-XIX.)

XIV-XV. yüzyıl bilginlerinden Mecdüddin Firuzâbadi'nin telif ettiği meşhur Arapça Kamus'un Antep'li Ahmet Asım tarafından yapılan Türkçe çevirisidir. Asım'a "Mütercim" lâkabını kazandırmış bulunan bu eser, en büyük ve en sağlam dil kaynaklarımızdan biridir. İncelemelerinin derinliği ve doğruluğu bakımından olduğu kadar Arapça kelimeleri karşılamak ve açıklamak için kullandığı öz Türkçe kelimeler bakımından da gayet değerli bir dil hazinesi olan bu çeviriyi Asım beş yılda başarıp II. Mahmut'a sunmuş ve hükümdar bu eseri beğenerek Mütercim'i mükâfatlandırmıştır. Kamus çevirisi Mısır'da ve Istanbul'da birkaç defa üç cilt olarak, bir defa da Istanbul'da dört cilt halinde basılmıştır. Tarama üç cilt olarak basılmış olan nüshalar üzerinden yapılmıştır. Birinci cildi tarayan Maarif Matbaası musahhihi Avni Aktuç, ikinci ve üçüncü ciltleri tarayan Velet İzbudak'tır.

قانوننامهٔ آل عثمان
KANUNNAME-i ÂL-i OSMAN
(Kanun. Os. XVI.)

Prof. Dr. E. Kraelitz ve Dr. P. Wittek'in önsözleriyle ve Almanca çevirisi ile birlikte 1921 de yayımlanan kanunnamedir. Metin üç kısma ayrılmıştır. İlk sayfada Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi diye yazılı ise de buna II. Bayezit ve I. Selim zamanlarında çıkan kanunların da eklendiği anlaşılmaktadır. Tarayan Nuri Gökçe'dir.

قانون الادب ترجمه‌سی
KANUN-ül-EDEB TERCÜMESİ
(Kdeb. XVIII.)

Eserin aslı olan Kanun-ül-Edeb fi Zabt-ı Kelimat-il-Arab, XV. yüzyılda yaşadığı sanılan Ebülfazl Hubeyş-üt-Tiflisi'nin Arapçadan Farsçaya düzenlediği sözlüktür. Bu eserin 1456 (861) da Mustafa bin Şemseddin adlı bir zat

tarafından yazılan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Vehbi Ef. bölümünde 1968 numara ile kayıtlı bulunan nüshasını, 1787 (1202) yılında ölen Müstakımzade Süleyman Sadüddin Ef. "Terceme-i Kanun-ül-Edeb" adıyla Türkçeye çevirmiş ve çevirinin başlama tarihi olan 1769 (1183) u ebced hesabıyla belirtmek üzere de eserine السنهٔ ثلاثه Elsine-i Selâse diye ikinci bir ad vermiştir. Büyük kıtada 2186 sayfayı bulan çevirinin Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 3182 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

KARACAOĞLAN
(Kara. XVII.)

Anadolu'nun güneyinden çıkmış ve Adana, Antep, Maraş, Urfa, Halep, Şam taraflarında dolaşarak güzel şiirler söylemiş olan bu değerli halk şairinin şiirleri birçok kimseler tarafından toplanmış ve yayımlanmıştır. Bunlar arasında Sadettin Nüzhet Ergun'un 1933 de yayımladığı "Karacaoğlan" adlı kitap taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Meliha Sanver'dir.

KÂTİBİ
(Kâtibi. XVII.)

IV. Murat zamanında yaşayan Kâtibi, XVII. yüzyılın ilk yarısındaki saz şairlerinin ileri gelenlerindendir. Sadettin Nüzhet'in yayımladığı şiirleri taranmıştır. Tarayan Kabataş Lisesi Türkçe öğretmeni Nurettin'dir.

KAYIKÇI KUL MUSTAFA
(Kayıkçı. XVII.)

XVII. yüzyılın ilk yarısında büyük bir ün kazanan bu şair IV. Murat'ın ordu saz şairlerindendir. Sade dili, tabiî üslûbuyla halk şiirinin pek güzel örneklerini vermiştir. Prof. Fuad Köprülü'nün 1930 da yayımladığı "Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman hikâyesi" adlı broşür taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Behice Köprülü'dür.

كليله و دمنه
KELİLE ve DİMNE
(Kel. XIV.)

Aslı, Hint filozofu Bidpay tarafından Sanskritçe olarak yazılmış olan bu eser, ibret verici hikâyelerden ve maceralardan ibarettir. Olaylar hayvanlar arasında geçmektedir. "Kelile" ve

"Dimne" birinci bölümdeki hikâyelerin kahramanlarından iki çakalın adıdır. Bu kitap önce İran hükümdarı Nuşirevan'ın buyruğuyla Pehleviceye, daha sonra Arapçaya, Arapçasından da birçok dillere çevirilmiştir. XIV. yüzyılın değerli bilgin ve şairlerinden Kul Mesut da Aydınoğlu Umur Bey, 1309-1347 (709-748), adına bu eseri Türkçeye çevirmiştir. Dil bakımından büyük bir önem taşıyan bu çeviri iki önsöz, bir zeyl ve 16 bölüme ayrılmış yüz kadar hikâyeden ibarettir. İsmail bin Kılağuz tarafından 1489 (895) yılında Enez'de güzel nesihle ve harekeli olarak yazılan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Lâleli bölümünde 1897 numara ile kayıtlı bulunan 464 sayfalı biricik nüshasının fotoğrafisi taranmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından Dehri Dilçin'dir.

كمال امى ديوانى

KEMAL ÜMMİ DİVANI
(K. Ü. XV.)

XV. yüzyıl şairlerinden Karaman'lı Kemal Ümmi'nin divanıdır. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 53 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüsha taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden İhsan Mahvi Balgır'dır.

قصص انبيا

KISAS-ı ENBİYA
(Enb. XIV.)

Aydınoğlu Mehmet Bey adına Arapçadan çevrilmiş olan bu önemli eser, XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesinin sade ve güzel bir örneğidir. Çeviren belli değildir. Kitabın konusu, yaradılış öncesi, yaradılış ve peygamberlerin menkıbeleridir. Eserin, Türk Dil Kurumu kitaplığında 1776/6037 numara ile kayıtlı bulunan 950 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Kemal Edip Kürkçoğlu'dur.

كتاب بحريه

KİTAB-ı BAHRİYE
(K. B. XVI.)

Büyük Türk denizcisi Pîrî Reis'in denizciliğe, coğrafyaya, birçok deniz ve memleketlere dair değerli bilgiler veren bu eseri 1935 te Türk Tarih Kurumu tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Tarayan Müverrih Ahmet Refik Altınay'dır.

كتاب كزيده
KİTAB-ı GÜZİDE
(Güzide. XV.)

Bu kitabın aslı XI. yüzyıl içerisinde Doğuda yetişen büyük Türk bilginlerinden İmam Serahsî (Ebu Nasr bin Tahir bin Mehmet) tarafından Türk Ulusunun din bilgisini geliştirmek, genişletmek amacıyla Türkmen-Kıpçak ağzıyla (الغا بلغى ibaretince) yazılmıştır. XV. yüzyılda yaşadığı sanılan Mehmet bin Bâli adlı bir bilgin bu eseri (... fasih ve ruşen Türkiye dönderem) diyerek yaşadığı çağın Anadolu ağzına çevirmiştir. Her bakımdan büyük önem taşıyan bu çevirinin bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Millet kitaplığının Ali Emiri-Şer'iye bölümünde 379 numara ile kayıtlı bulunan 177 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

قوچى بك رساله‌سى
KOÇU BEY RİSALESİ
(Koçu. XVII.)

Enderundan yetişmiş ve IV. Murat'ın musahipliğinde bulunmuş değerli idareci ve ileri görüşlü siyaset adamlarımızdan Göriçe'li Koçu (Mustafa) Bey'in, ordunun ve devlet işlerinin düzene konulması maksadıyla 1631 (1041) de kaleme alıp IV. Murat'a sunduğu tasarıdır. Zamanına göre sade bir dille ve külfetsizce yazılmış olan bu tasarı, önce Avrupada, sonra da iki defa Istanbul'da basılmıştır. 1885 (1303) te Istanbul'da Ebüzziya matbaasında basılan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

قدوسى ديوانى
KUDDUSİ DİVANI
(Kuddusi. XIX.)

Kadirî Tarikatı şeyhlerinden Bor'lu Mer'aşîzade Ahmet Kuddusi'nin sofiyane şiirlerinden meydana gelmiş olan divandır. Şair 1769 (1183) da doğmuş, 1848 (1265) yılında ölmüştür. Divanı iki defa basılmıştır. 1874 (1291) te basılan taş basması nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

KULOĞLU
(Kuloğlu. XVII.)

Bu halk şairinin şiirlerini Sadettin Nüzhet Ergun "Kuloğlu" adını verdiği kitapta toplamıştır. Tarayan Kabataş Lisesi Türkçe öğretmenlerinden Nurettin'dir.

لامعی دیوانی
LÂMİİ DİVANI
(Lâmii. XVI.)

XVI. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Bursa'lı Lâmii Mahmut Çelebi'nin divanıdır. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 671 numara ile kayıtlı bulunan 226 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Süleymaniye kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

ليلا و مجنون
LEYLÂ ve MECNUN
(Ley. XV.)

XV. yüzyıl şairlerinden Karıştıran'lı Süleyman Bey oğlu Bihişti Ahmet Sinan Çelebi'nin Hamse'sini teşkil eden beş mesneviden biridir. Bu güzel eserin Istanbul Üniversitesi kitaplığının edebiyat bölümünde 216 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Abdülbaki Fevzi'dir.

ليلا و مجنون
LEYLÂ ve MECNUN
(Lârendi. XVI.)

Lârende' (Karaman) li Hamdi'nin 1543 (950) te yazıp o yıllarda Karaman Valisi bulunan Şahzade Selim'e sunduğu manzum eserdir. Şairin, (Hayretname, Tahayyürname) gibi adlar da verdiği bu mesnevinin Fatih kitaplığında 3740 numara ile kayıtlı bulunan 375 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

لغت نعمة الله
LÛGAT-i NİʻMETULLAH
(Niʻmeti. XVI.)

1561 (969) de Istanbul'da ölen Nakşibendî şeyhlerinden Sofya'lı Niʻmetullah Ef.'nin 1540 (947) yılında düzenlediği Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Bu eserin Türk Dil Kurumu kitaplığında 6075 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmış, gerektikçe 451 numara ile kayıtlı başka bir nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Kurumumuz uzmanlarından Dehri Dilçin'dir.

لغت شهنامه
LÛGAT-i ŞEHNAME
(Lû. Şeh. XVIII.)

Bağdat'lı Ömer oğlu Abdülkadir adlı bir zatın 1721 (1133) yılında, Şehname'de geçen kelimeler üzerine düzenlediği Farçadan Türkçeye sözlüktür. Bu eserin Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 61 numara ile kayıtlı bulunan 96 yaprakh nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

معارفنامه
MAÂRİFNAME
(Maârif. XV.)

1486 (891) yılında Istanbul'da ölen Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın ahlak ve nasihate dair eseridir. Çağının oldukça sade bir üslûbuyla yazılmış olan bu eserin, Afyonkarahisar'lı Abdullah oğlu Ca'fer adlı bir zat tarafından 1570 (978) de yazılan ve Süleymaniye kitaplığının Lala İsmail bölümünde 212 numara ile kayıtlı bulunan 295 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

منطق الطير
MANTIK-ut-TAYR
(Man. Tayr. XIV.)

Gülşehri'nin 1317 (717) yılında meydana getirdiği 4408 beyitten ibaret mesnevidir. Dilimiz bakımından büyük önemi bulunan bu eserin bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Bunlardan, kitapçı Raif Yelkenci'de bulunan nüsha, Agâh Sırrı Levend'in önsözüyle birlikte tıpkıbasım olarak 1957'de Türk Dil Kurumu yayınları arasında yayımlanmıştır. Tarama bu baskıdan yapılmıştır. Tarayan Dr. Müjgân Cumbur'dur.

مجمع اللطائف
MECMA-ül-LETAİF
(Letaif. XVI.)

Bursa'lı Lâmii Çelebi'nin güldürücü ve öğütleyici küçük küçük hikâyeleri bir arada toplamak suretiyle meydana getirdiği mensur-manzum eserdir. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 870 numara ile kayıtlı bulunan 93 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

ملحمهٔ شمسیه
MELHAME-i ŞEMSİYYE
(Melhame. XIV-XV.)

XV. yüzyılın değerli bilgin ve sofilerinden Yazıcıoğlu Mehmet ve Ahmet Bîcan'ın babaları Yazıcı Salâhüddin Ef.'nin 1408 (811) yılında Farsçadan çevirdiği manzum eserdir. Yıldızlardan ve havanın günlük olaylarından bahseden bu eserin 1576 (984) da Ferruhi adlı bir zat tarafından yazılan ve şimdi Nuruosmaniye kitaplığında 2809 numara ile kayıtlı bulunan 173 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

مناظم الجواهر
MENAZIM-ül-CEVAHİR
(Men. Cev. XVII.)

Tire'li Mustafa Hâki'nin 1632 (1042) de yazdığı Türkçe - Arapça - Farsça manzum sözlüktür. Eserin Bayezit kitaplığında 6901 numara ile kayıtlı bulunan 67 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

مناظر العوالم
MENAZIR-ül-AVALİM
(Men. Av. XVI.)

XVI. yüzyıl sonlarında yetişen tarihçi ve bilginlerimizden Trabzon'lu Âşık Mehmet bin Hafız Ömer'in 1597 (1006) de kaleme aldığı eserdir. Rumeli ve Anadolu şehirlerine dair bilgi verir. Süleymaniye kitaplığının Halet Ef. bölümünde 616 numara ile kayıtlı bulunan 690 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Ragıp Paşa kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

مسیحی دیوانی
MESİHİ DİVANI
(Mesihi. XV.)

1512 (918) de ölen Mesihi'nin divanıdır. Bu divanın bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 899 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Istanbul Erkek Öğretmen Okulu edebiyat öğretmeni Sedat Öksal'dır.

مواهب الخلاق
فی مراتب الاخلاق
MEVAHİB-ül-HALLAK
Fİ
MERATİB-il-AHLAK
(Mevahib. XVI.)

Uzun yıllar Kanuni Sultan Süleyman'ın Nişancılık hizmetinde bulunduğu için (Koca Nişancı) sanıyla tanılan Tosya'lı Celâlzade Nişani Mustafa Çelebi'nin 1556 (964) yılında kaleme alarak Kanuni'ye sunduğu siyaset ve ahlaktan bahseden mensur eserdir. 55 bölüm üzerine düzenlenmiştir. Eserin Nuruosmaniye kitaplığında 2629 numara ile kayıtlı bulunan nesihle yazılmış 726 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

مولد
MEVLİD
(Mevlid. XV.)

Süleyman Çelebi'nin bu ünlü eserinin Ayasofya kitaplığında 3485 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

مفتاح الجنة
MİFTAH-ül-CENNE
(Cennet. XV.)

XV. yüzyıl şair ve bilginlerinden Ahmet Dâi'nin Arapçadan dilimize çevirdiği bu eser, İslâmın şartlarından, bazı ay ve günlerde yapılan ibadetlerin faziletlerinden, cennetin ni'metlerinden, cehennemin korkunç azabından bahsetmektedir. Eserin bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Türk Dil Kurumu uzmanlarından Dehri Dilçin, özel kitapları arasında bulunan 488 sayfalı nüshayı taramıştır.

مفتاح اللغة
MİFTAH-ül-LÛGA
(Miftah. XV.)

Amasya'lı Şeyh Mahmut bin İbrahim'in II. Bayezit adına düzenlediği Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Bu sözlük, bir önsöz ve iki bölüm üzerine düzenlenmiştir. Önsöz, Fars dilinin kurallarından bahseder. Birinci bölüm mastarlar, ikinci bölüm de isimlerdir. Eserin Türk Dil Kurumu kitaplığında 6157 numara ile kayıtlı bulunan 146 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

محنتکشان
MİHNETKEŞAN
(Mihnet. XIX.)

Keçecizade İzzet Molla'nın manzum eseridir. 1822 (1238) yılında Keşan'a sürülen ve orada bir yıl kalan şairin duyuş ve hatıralarını kapsar. 1879 (1296) da Ceride-i Havadis matbaasında basılan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

مهری دیوانی
MİHRİ DİVANI
(Mihri. XV.)

XV. yüzyılda yaşamış olan kadın şairimiz Mihri'nin, Istanbul Üniversitesi kitaplığının Rıza Paşa bölümünde 3203 numara ile kayıtlı bulunan mecmua içerisindeki 86 yapraklı divanı taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Ali Sedat'tır.

مهر و مشتری
MİHR ü MÜŞTERİ
(Mih. XV.)

1520 (927) yılında Sofya'da ölen Amasya'lı şair Münir İbrahim Çelebi'nin 1486 (891) da Farsçadan Türkçeye çevirdiği manzum hikâyedir. Istahr Padişahının oğlu Mihr ile vezirinin

kızı Müşteri arasında geçen aşk macerasını anlatır. Eserin 5120 beyit olan Farsça aslı 1381 (783) de ölen Tebriz'li Şeyh Assar'ındır. Aslı da, çevirisi de bazı kitaplıklarda vardır. Çevirinin, Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 1185 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

مهر و مشتری
MİHR ü MÜŞTERİ
(Mîri. XVI.)

1599 (1008) yılında İstanbul'da ölen Nakib-ül-Eşref Kiçi Mîrzade Mîri Yahya'nın Farsçadan Türkçeye çevirerek III. Murat'a sunduğu manzum hikâyedir. Mîri'den başka iki şairimiz tarafından da dilimize çevrilmiş olan Mihr ü Müşteri'nin 5120 beyitli Farsça aslı 1381 (783) de ölen Tebriz'li Şeyh Assar'ındır. Istahr Padişahının oğlu Mihr ile vezirinin kızı Müşteri arasında geçen aşk macerasını anlatır. Çevirinin Istanbul Üniversitesi kitaplığının Halis Ef. bölümünde 3520 numara ile kayıtlı bulunan, Mîri'nin el yazısı 344 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

محمدیه
MUHAMMEDİYYE
(Muham. XV.)

XV. yüzyıl bilgin ve sofilerinden Gelibolu'lu Yazıcıoğlu Mehmet Ef.'nin 1449 (853) da yazdığı tasavvufî manzum eserdir. Istanbul'da birkaç defa basılmıştır. Girit'li Ali bin Mehmet tarafından 1751 (1165) yılında müellif nüshasından istinsah edilen ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Lâleli bölümünde 1491 numara ile kayıtlı bulunan 560 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

محبی دیوانی
MUHİBBİ DİVANI
(Muhibbi. XVI.)

Muhibbi, Kanuni Sultan Süleyman'ın manzumelerinde kullandığı mahlastır. Divan basılıdır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Tahir Nadi'dir.

مجربنامه
MÜCERREBNAME
(M. Na. XV.)

XV. yüzyılda yetişen değerli bilgin ve hekimlerimizden Amasya'lı Sabuncuoğlu Şerefüddin bin Ali'nin 1468 (873) de yazdığı hekimliğe dair

eserdir. Istanbul kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. Ayasofya kitaplığında 3729 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Zahir Hasırcıoğlu'dur.

مفردات ابن بیطار ترجمه‌سی

MÜFREDAT-ı İBNİ BAYTAR TERCÜMESİ

(M. Bay. XIV.)

1248 (646) yılında ölen ve İbni Baytar sanıyla anılan ünlü hekim Ziyaüddin Abdullah bin Ahmet'in birtakım ilâçların hangi hastalıklar için faydalı olduklarını anlatan Arapça eserinin çevirisidir. Umur Bey'in isteği üzerine yapılmış olan bu değerli çevirinin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. 1495 (901) yılında yazılan ve şimdi Fatih kitaplığında 3635 numara ile kayıtlı bulunan 940 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

منبه الراقدین

MÜNEBBİH-ür-RÂKIDÎN

(Müneb. XIV-XV.)

XIV-XV. yüzyıl bilginlerinden 1429 (833) da memleketinde ölen İznik'li Hacı Hüseyin oğlu Musa'nın, insanların yedi azasıyla işleyebileceği iyilik ve kötülükleri irdeleyen değerli eseridir. Nuruosmaniye kitaplığında 2611 numara ile kayıtlı bulunan 312 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Kıvamettin Burslan'dır.

منشأت ومکتوبات کانی

MÜNŞEAT ve MEKTUBAT-ı KÂNİ

(Kâni. XVII - XVIII.)

1791 (1206) yılında Istanbul'da ölen Tokat'lı Ebubekir Kâni'nin mensur yazılarıyla bazı dostlarına yazdığı mektupları içinde toplayan mecmuadır. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 396 numara ile kayıtlı bulunan 488 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

منتهی

MÜNTEHA

(Münteha. XV.)

Yazıcıoğlu Ahmet Bîcan'ın bu, dinî, tasavvufî mensur eserinin Istanbul Üniversitesi kitaplığının Halis Ef. bölümünde 3324 numara ile kayıtlı bulunan 198 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

منتخب اللغة
MÜNTEHAB-ül-LÛGA
(Müntehab. XVII.)

Arapçadan Türkçeye düzenlenmiş küçük bir sözlüktür. Müellifi bilinmeyen bu sözlüğün XVII. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılmaktadır. Nuruosmaniye kitaplığında 4885 numara ile kayıtlı bulunan 218 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

منتخب الشفاء
MÜNTEHAB-üş-ŞİFA'
(Mü. Şi. XIV.)

Anadolu'da yetişen büyük Türk bilginlerinden, Konya'da doğmuş, Aydın'da yerleşmiş olan Hacı Paşa'(Celâlüddin Hızır) nın hekimliğe ait eseridir. Müellif bir ara hastalanmış ve kendisini tedavi etmek maksadıyla hekimlik tahsil etmiştir. Müntehab-üş-Şifa'yı, yine kendisinin Arapça olarak yazdığı "Şifa-ül-Eskam" adlı büyük kitaptan özetleyip Türkçeye çevirerek Aydınoğlu Mehmet Bey'e sunmuştur. Yaşadığı çağın Anadolu Türkçesi için değerli bir kaynaktır. Topkapı Sarayı kitaplığında 545 numara ile kayıtlı bulunan 540 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Abdülbaki Gölpınarlı'dır.

مزکی النفوس
MÜZEKK-in-NÜFUS
(Müz. XV.)

Hacı Bayram Veli'nin damadı olup Kadirî tarikatının Eşrefiyye kolunu kuran İzmik'li Eşrefoğlu Abdullah' (Eşref Rumî, şeyh Abdullah Rumî) ın nefsi terbiye etme yollarını öğreten mensur eseridir. Birkaç defa basılmış olan bu önemli eserin Konya Âsarıatika müzesi kitapları arasında 5471 numara ile kayıtlı bulunan 494 sayfalı yazma nüshası taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Hicri Göncel'dir.

نابی دیوانی
NABİ DİVANI
(Nabi. XVII-XVIII.)

Ünlü şairimiz Urfa'lı Nabi'nin divanıdır. 1875 (1292) yılında Istanbul'da Yahya Ef. matbaasında basılan nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Mesut Saydam'dır.

نعیما تاریخی
NAİMA TARİHİ
(Naima. XVII-XVIII.)

Osmanlı tarihleri arasında hükümlerinin doğruluğu, kaynaklarının sağlamlığı bakımından güvenilir olan bu eser dil yönünden de önemlidir.

1591 (1000) ile 1659 (1070) yılları arasında geçen olayları anlatır. Istanbul'da altı cilt halinde basılmış olan nüsha taranmıştır. Tarayan Devlet Matbaası musahhihi Avni Aktuç'tur.

نصايح الملوك
NASAYİH-ül-MÜLÛK
(Nasayih. XVII.)

1639 (1049) yılında Istanbul'da ölen sofi ve bilginlerimizden Sıvas'lı Abdülmecit Şeyhi'nin, I. Ahmet'in buyruğu üzerine, 57 eserden seçerek meydana getirdiği dinden, ahlaktan ve memleket idaresinden bahseden eserdir. Süleymaniye kitaplığının Lâleli bölümünde 1613 numara ile kayıtlı bulunan 286 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

نظم الجواهر
NAZM-ül-CEVAHİR
(Naz. Cev. XVIII-XIX.)

Bâbıâli hocası ve Mümezyyiz-üş-Şuara Antep'li Hasan Ayni'nin Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlüğüdür. Eserin adı, ebced hesabıyla te'lif tarihi olan 1821 (1236) yı göstermektedir. Sözlüğün 13 beyitlik her sayfası ayrı bir kıtadır. Eser 100 sayfa yani 1300 beyittir. İçinde 5000 kavramın Arapçası, Farsçası, Türkçesi birbirinin karşılığı olarak verilmiştir. Şair eserini önce Dürr-ün-Nızam adıyla yazmıştır. Bu ad ebced hesabıyla te'lif tarihi olan 1811 (1226) yı bildirmektedir. Bundan on yıl sonra meydana getirdiği Nazm-ül-Cevahir, Dürr-ün-Nızam'ın bazı yerleri değiştirilmiş şeklidir. Dürr-ün-Nızam'ın güzel bir nüshası, Istanbul Üniversitesi kitaplığının Türkçe yazmalar bölümünde eski 2816-65, yeni 5493 numara ile kayıtlıdır. Yazma bir nüshası da Türk Dil Kurumu Derleme - Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy'un özel kitapları arasındadır. Aksoy Nazm-ül-Cevahir ve Dürr-ün-Nızam üzerine birer inceleme yayımlamıştır. Hasan Ayni 1837 (1253) de Istanbul'da ölmüştür. Nazm-ül-Cevahir 1826 (1241) da müellifin nezareti altında bastırılmıştır. Tarama basılı nüsha üzerinden yapılmıştır. Tarayan Ömer Asım Aksoy'dur.

نظم اللآل
NAZM-ül-LEÂL
(Naz. Le. XVII.)

Mütercim Asım'ın altı göbek öncesi dedesi Antep'li (Çarpın köylü) Şeyh Ahmet'in yazdığı Arapça-Türkçe manzum sözlüktür. Eserin adı, ebced hesabıyla, te'lif tarihi olan 1641 (1051)i gösterir. Müellif Antep'te ölmüştür. Nazm-ül-Leâl, 1515 (921) te yazılmış Farsça-Türkçe bir sözlük olan Şahidi Tuhfesi'ne, nazire olarak meydana getirilmiştir. Eserin bir nüshası Çorum Genel kitaplığında 1880/2 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Derleme - Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy'da da biri tam, biri eksik iki nüsha vardır. Aksoy bu eser üzerinde inceleme yayımlamış ve kendisinde bulunan tam nüshayı taramıştır.

ندیم دیوانی
NEDİM DİVANI
(Nedim. XVIII.)

Değerli şairimiz Nedim'in, Halil Nihat Boztepe tarafından yayımlanan divanı taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Mesut Saydam'dır.

نسیمی دیوانی
NESİMİ DİVANI
(Nesimi. XIV.)

Ünlü sofi şair Nesimi'nin divanıdır. Divanın basılmış nüshaları eksik olduğundan Bayezit kitaplığında 3353 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmeni Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

نگارستان ترجمهسی
NİGÂRİSTAN TERCÜMESİ
(Nigâ. Ter. XVII.)

İçinde ibret verici hikâyeler bulunan Nigâristan, büyük Türk bilgini Şeyhülislâm Kemal Paşazade' (İbni Kemal) nin Farsça olarak yazdığı bir eserdir. Bu eseri, 1643 (1053) yılında ölen Şeyhülislâm Yahya Ef. I. Ahmet'in isteği üzerine Türkçeye çevirmiştir. Bu güzel çevirinin Süleymaniye kitaplığının Halet Ef. bölümünde 373 numara ile kayıtlı bulunan 307 yapraklı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

نهانی دیوانی
NİHANİ DİVANI
(Nihani. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Kastamonu'lu Nihani'nin divanıdır. Şair bazı illerde kadılık hizmetinde bulunmuştur. Divanın 1551 (959) de Recep bin

Hoca Mehmet kalemiyle yazılan ve şimdi Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 473 numara ile kayıtlı bulunan 102 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

نیازی دیوانی
NİYAZİ DİVANI
(Niyazi. XVII.)

XVII. yüzyılın bilgin ve sofi şairlerinden Malatya'lı olup, Mısır'da tahsil eden ve Halvetiyye tarikatının Mısrıyye şubesini kurmuş olan Şeyh Niyazi'(Niyazi-i Mısrî) nin divanıdır. Şair, 1693 (1094) te sürgün olarak bulunduğu Limni'de ölmüştür. Din ve tasavvuf konularında, bir kısmı basılı olmak üzere, 13 kadar eseri vardır. Divanın, Istanbul Üniversitesi kitaplığında 352 numara ile kayıtlı bulunan 107 sayfalı nüshası taranmış, gerektikçe basma ve başka yazma nüshalara da bakılmıştır. Tarayan Zahir Hasırcıoğlu'dur.

نظامی دیوانی
NİZAMİ DİVANI
(Nizami. XV.)

XV. yüzyıl şairlerinden Karaman'lı Veliyüddin oğlu Nizami'nin divanıdır. Henüz 18-20 yaş arasında bulunduğu bir çağda Fatih Sultan Mehmet'in daveti üzerine Karaman'dan Istanbul'a giderken yolda öldüğü söylenen şairin, Millet kitaplığının Ali Emiri-manzum eserler bölümünde 451 numara ile kayıtlı bulunan divanı taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

نخبهٔ وهبی
NUHBE-i VEHBİ
(Nuhbe. XVIII-XIX.)
و شرحی
ve ŞERHİ
(Nuhbe. Ş. XVIII-XIX.)

Maraş'lı Sünbülzade Vehbi'nin "Nuhbe-i Vehbi" adlı Arapçadan Türkçeye manzum sözlüğü ve ona, –Kırkağaç'lı olup sonradan Manisa'nın Yayaköy'üne göç etmiş olan– Ahmet Reşit Ef. tarafından yazılan şerhtir. Basılmış olan nüsha taranmıştır. Metinden tanık alındığı zaman kısaltma (Nuhbe.) olarak, şerhten tanık alındığı zaman (Nuhbe. Ş.) olarak gösterilmiştir. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

نخبة التحفه

NUHBET-üt-TUHFE
(Nuh. Tuh. XVII.)

XVII. yüzyıl bilginlerinden Ahmet bin Ali bin Ahmet adlı bir zatın 1649 (1059) yılında Farsçadan Türkçeye düzenlediği sözlüktür. Eserin 1687 (1099) de Abdullah Lutfi bin Abdullah kalemiyle yazılan ve Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 3283 numara ile kayıtlı bulunan 448 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

عثمانلی قانوننامه‌لری

OSMANLI
KANUNNAMELERİ
(Os. Kanun. XVII.)

Tevkiî Abdürrahman Ef. tarafından 1676 (1087) yılında yazılan ve Istanbul Üniversitesi kitaplığının Rıza Paşa bölümünde 906 numara ile kayıtlı bulunan kanunnamedir. Bu kanunnamenin Millî Tetebbu'ler mecmuası III. sayısında yayımlanan kopyası taranmıştır. Tarayan Nuri Gökçe'dir.

پندنامهٔ کواهی

PENDNAME-i GÜVAHİ
(Güvahi. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Geyve'li Güvahi Mehmet bin Abdullah'ın 1525 (933) yılında yazdığı, ata sözleriyle öğüt veren manzum eserdir. Bu pek değerli mesnevide sık sık kullanılan atasözleri mümkün olduğu kadar aslı bozulmadan vezne sokulmağa çalışılmıştır. Pendname'nin Istanbul ve Ankara kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. Yahya Ef. kitaplığının Hacı Mahmut Ef. bölümünde 3760 numara ile kayıtlı bulunan 121 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

PİR SULTAN ABDAL
(P.S.A. XVI-XVII.)

Kitap, bu bektaşi-kızılbaş şairin hep hece vezniyle yazılmış olan 105 nefesini toplamıştır. Yeni harflerle basılmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Tahir Nejat Gencan'dır.

راحة الارواح

RAHAT-ül-ERVAH
(Rahat. XVI.)

XVI. yüzyıl bilginlerinden Burdur'lu Şeyh Mahmut Raufi bin A'mâ Vâiz Murat'ın, İslâm ahlâkından ve dinin âdap ve erkânından bahseden mensur kitabıdır. Müellif, "Melâz-ül-Müttakîn"

adlı eserinin önsözünde kitabını 1566 (974) yılında yazdığını söylüyor. Buna göre Rahat-ül-Ervah'ın bu tarihten sonra yazılmış olması gerekir. Eserin, Millet kitaplığının Reşit Ef. bölümünde 379 numara ile kayıtlı bulunan 573 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

روضة الاخبار ترجمەسی
RAVZAT-ül-AHBAR TERCÜMESİ
(Rav. Ah. XVI.)

1571 (979) yılında kadı olarak bulunduğu Üsküp'te ölen, Meşâir-üş-Şuara sahibi Bursa'lı Âşık Mehmet Çelebi'nin Arapçadan dilimize çevirerek II. Selim'e sunduğu, terbiye ve ahlak kitabıdır. Eserin Arapça aslı, 1533 (940) te Istanbul'da ölen Amasya'lı Hatip Kasımoğlu Muhyeddin Mehmet Ef.'nin, Zemahşeri'nin "Rebi-ül-Ebrar" adlı eserini kısaltarak (Ravzat-ül-Ahbar) adıyla meydana getirdiği eserdir. Çevirinin 1652 (1063) yılında Mustafa Bevvap kalemiyle yazılan ve şimdi Istanbul Üniversitesi kitaplığının Rıza Paşa bölümünde 1548 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmış, gerektikçe Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 747 numara ile kayıtlı bulunan nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

روضة الانوار
RAVZAT-ül-ENVAR
(Ravza. XV.)

Değerli bilgin ve şairlerimizden İzmik'li Ahmet Hayali'nin ahlak ve tasavvuftan bahseden manzum eseridir. Şair bu mesneviyi 1449 (853) yılında yazmış ve Fatih Sultan Mehmet'e sunmuştur. Ravzat-ül-Envar'ın biricik nüshası, Fatih Sultan Mehmet'in vakfı olarak Fatih kitaplığında 2633 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

روانی دیوانی
REVANİ DİVANI
(Revani. XVI.)

1523 (930) yılında Istanbul'da ölen şair ve asker Edirneli Revani İlyas Çelebi'nin divanıdır. Şairin ölümünden bir yıl önce Kayseri'li Şeyh İbrahimoğlu Derviş Mustafa kalemiyle yazılan ve Millet kitaplığının Ali Emiri-manzum eserler bölümünde 178 numara ile kayıtlı bulunan 198 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

روحی دیوانی
RUHİ DİVANI
(Ruhi. XVI.)

XVI. yüzyılın ünlü şairi Bağdat'lı Ruhi'nin divanıdır. 1870 (1287) te basılan nüsha taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Salâhattin'dir.

روشنی دیوانی
RUŞENİ DİVANI
(Ruşeni. XV.)

Aydın'lı Dede Ömer Ruşeni'nin divanıdır. Ruşeni, Halvetî Tarikati Pîri Seyyit Yahya'nın halifesidir. 1486 (892) da Tebriz'de ölmüştür. Ruşeni'nin tasavvufî gazellerinden ve ilâhilerinden başka "Miskinname" ve "Çobanname" adlı mesnevilerini de içine alan bu divanın Istanbul Üniversitesi kitaplığında 795 numara ile kayıtlı bulunan 314 sayfalı nüshası taranmış, gerektikçe aynı kitaplıktaki başka nüshalara da bakılmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Abdülbaki Fevzi'dir.

سعادتنامه
SAADETNAME
(Saadet. XV-XVI.)

İran'lı Hüseyin Vâiz'ın Kerbelâ fâciasını anlatan "Ravzat-üş-Şüheda" adlı eserinin çevirisidir. Çeviren 1505 (911) te Istanbul'da ölen Balıkesir'li Câmi Mehmet Muhyeddin'dir. Saadetname'nin Nuruosmaniye kitaplığında 3938 numara ile kayıtlı bulunan 436 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Haydarpaşa Lisesi edebiyat öğretmeni Abdülbaki Gölpınarlı'dır.

سعادتنامه
SAADETNAME
(Saa. Pend. XVI.)

XVI. yüzyıl şair ve bilginlerinden Pirizren'li Şem'i'nin III. Murat'ın yakınlarından Zeyrek Ağa adına Feridüddin Attar'ın Pendname'si üzerine yaptığı Türkçe şerhtir. Eserin, Kılıç Ali Paşa kitaplığında 793 numara ile kayıtlı bulunan 127 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

ساعتنامه
SAATNAME
(Saat. XV.)

XV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılan bu eser Hibetullah bin İbrahim bin İsmail adlı bir bilgin tarafından va'z kitabı olarak yazılmıştır. Eserin bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Süleymaniye

kitaplığının Lâleli bölümünde 1378 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan bu kitaplık müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

ثابت ديوانى
SABİT DİVANI
(Sabit. XVII-XVIII.)

Şairin kaside ve gazellerinden başka küçük mesnevilerini de içinde toplayan ve Istanbul Üniversitesi kitaplığının Halis Ef. bölümünde 2901 numara ile kayıtlı bulunan divanı taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

سلاطينناميه
SALÂTİNNAME
(Salâtin. XV.)

Bergama'lı Sarıca Kemal'in 1489 (895) yılında kaleme aldığı 3600 beyitli manzum Osmanlı tarihidir. Bir adı da "Tevarih-i Âl-i Osman" olan bu eserin Istanbul Üniversitesi kitaplığının Türkçe yazmalar bölümünde 331 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

صاريجه كمال ديوانى
SARICA KEMAL DİVANI
(Sarıca. XV.)

XV. yüzyıl şairlerinden Bergama'lı Sarıca Kemal'in divanıdır. Bu bilgin şair, Fatih'in vezirlerinden Adni Mahmut Paşa'nın Edirne Hasköy'ünde yaptırdığı medresenin müderrisliğinde bulunmuştur. Divanın Istanbul Üniversitesi kitaplığında 759 numara ile kayıtlı bulunan 50 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

سلامان وابسال ترجمەسى
SELÂMAN ve EBSÂL TERCÜMESİ
(Selâman. XVI.)

Bursa'lı Lâmii Çelebi'nin Farsçadan dilimize çevirdiği manzum eserdir. Eserin Farsça aslı Molla Câmi'nindir. Bu güzel mesnevi, Yunan Hükümdarlarından birinin oğlu Selâman ile sütninesi Ebsâl arasında geçen ve Ebsâl'in ölümü ile neticelenen garip aşk macerasını anlatmaktadır. Çevirinin Istanbul Üniversitesi kitaplığında 3088 numara ile kayıtlı bulunan 166 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

سلیمنامه
SELİMNAME
(Selim. XVI.)

Yavuz Sultan Selim'in sırkâtibi Amasya'lı Keşfi Mehmet Çelebi'nin, kendisinin de katıldığı İran ve Mısır seferlerini, yer yer manzumelerle de süsleyerek canlı bir şekilde anlatan kitabıdır. Müellif, asıl adı "Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Cihad" olan bu eserini 1514 (920) yılında yazmağa başlamış, 1520 (927) de bitirmiş, ayrıca bir de özet yapmıştır. Eserin, Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 2147 numara ile kayıtlı bulunan 276 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

سید وهبی دیوانی
SEYYİT VEHBİ
DİVANI
(S. Vehbi. XVIII.)

1736 (1149) yılında Istanbul'da ölen değerli şairlerimizden Seyyit Hüseyin Vehbi'nin divanıdır. Bu divanın, hattat Baharizade Mehmet Sait tarafından ta'lik ile yazılan ve Istanbul Üniversitesi kitaplığının Yıldız bölümünde 5506 numara ile kayıtlı bulunan 398 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

صحاح العجمی فی اللغة
SIHAH-ül-ACEMÎ
Fi-l-LÛGA
(Sıh. Ac. XV.)

Ankara'lı Yusuf oğlu Pîr Mehmet'in 1472 (877) yılında Farsçadan Arapça ve Türkçeye düzenlediği sözlüktür. Eserin Ayasofya kitaplığında 4697 numara ile kayıtlı bulunan 214 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Atıf Tüzüner'dir.

سر الاسرار و مطلع الانوار
SIRR-ül-ESRAR ve
MATLA-ül-ENVAR
(Sır. XVI.)

Hurufî şairlerden Istanbul'lu Mürekkepçi Enveri'nin eseridir. 1000 beyitlik 150 manzume ile bunların sonlarına eklenmiş öz Türkçe nesirlerdir. Bu nesirlerde telâffuz ve ahenk bakımından birbirine yakın olan kelimeler bir araya getirilmeğe çalışılmıştır. Bu sebeple ifade ve anlam bazan zaif kalmıştır. Selim Ağa kitaplığının Kemankeş bölümünde bulunan nesihle yazılmış 167 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

سیر ضریر
SİYER-i DARİR
(Si. Da. XIV.)

Erzurum'lu Mustafa Darir bin Yusuf'un 1388 (790) yılında Mısır Hükümdarı Berkuk adına, Eb-ül-Hasan-ül-Bekrî ile Abdülmelik bin Hişam'ın Siyer kitaplarından, birbirini tamamlar şekilde seçerek dilimize çevirdiği mensur Siyer-i Nebevî'dir. Bu değerli eserin, Süleymaniye kitaplığının Çelebi Abdullah Ef. bölümünde 251 numara ile kayıtlı bulunan 5 cilt halinde 1622 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan bu kitaplık müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

صولاق زاده تاریخی
SOLAKZADE TARİHİ
(Solak. XVII.)

1657 (1068) de ölen Mehmet Hemdemi Çelebi'nin Osmanlı saltanatının kuruluşundan 1644 (1054) yılına kadar geçen olayları anlatan eseridir. Vaktiyle Istanbul'da basılmış olan bu eserin Nuruosmaniye kitaplığında 3137 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüshası taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

سلطان ولد دیوانی
SULTAN VELET DİVANI
(Velet. XVIII-XIV.)

Mevlâna Celâlüddin Rumi'nin oğlu olup, Anadolu Türkçesinin yazılı şiir dilindeki ilk örneklerini veren Sultan Velet'in eseridir. Velet İzbudak'la Kilisli Rifat Bilge tarafından 1925 (1341) te Istanbul'da bastırılmıştır. Tarayan Velet İzbudak'tır.

سورنامه
SÛRNAME
(Sûr. XVIII.)

III. Ahmet'in, oğulları için 1719 (1132) yılında tertip ettiği tantanalı sünnet düğününü tasvir maksadıyla Seyyit Vehbi tarafından kaleme alınan eserdir. Vaktiyle, taş basması olarak eksik bir halde basılmış olan bu eserin, ta'lik yazı üstatlarından Mehmet Nazif Ef. kalemiyle 1754 (1168) de yazılan ve şimdi Istanbul Üniversitesi kitaplığının yazma eserler bölümünde 1607 numara ile kayıtlı bulunan 271 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

سهیل و نوبهار
SÜHEYL ü NEVBAHAR
(Süh. XIV.)

Ferhengname-i Sa'di çevirisi ile XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesinin şiir dilindeki ilk güzel örneklerini vermiş olan Hoca Mesut'un Farsçadan çevirdiği manzum hikâyedir. Çin hükümdarının kızı Nevbahar'a, bir nakkaşın yaptığı resimden âşık olan Yemen hükümdarının oğlu Süheyl'in Nakkaş ile birlikte Çin'e seyahatını ve birçok maceradan sonra sevdiğine kavuşmasını anlatır. Bu çeviri dil bakımından gayet zengin ve önemlidir. Eserin biricik yazma nüshası Berlin Kitaplığında bulunuyordu. Bu nüsha 1925 te Prof. Mortman tarafından Berlin'de bastırılmıştır. Bundan bir yıl sonra Çankırı'da minyatürlü bir nüsha daha bulunmuştur. Tarama, şimdi Kurum uzmanlarından Dehri Dilçin'in elinde bulunan bu nüsha üzerinden yapılmış, gerektikçe basılı nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

شاه و گدا
ŞAH ü GEDA
(Ş. G. XVI.)

Şair Taşlıca'lı Yahya Bey'in mesnevisidir. Konya Âsarıatika Müzesi kitapları arasında 2335 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüsha taranmıştır. Tarayan Türkçe öğretmenlerinden Hicri Göncel'dir.

شامل اللغة
ŞAMİL-ül-LÛGA
(Şamil. XVI.)

1540 (947) yılında memleketinde ölen değerli bilgin Afyonkarahisar'lı Hasan bin Hüseyin İmadüddin'in 1505 (911) te büyük bir himmetle düzenlediği Farsçadan Türkçeye sözlüktür. Eser başlıca iki bölüme ayrılmıştır : Birinci bölüm isimler, ikinci bölüm mastarlardır. İkinci bölümde manzum, mensur Farsça gramer kuralları gösterilmiş, çekim örnekleri de verilmiştir. Büyük bir özenle ortaya konulmuş olan bu değerli eserin, Afyonkarahisar Memleket kitaplığında 589 numara ile kayıtlı bulunan 673 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Türk Dil Kurumu uzmanlarından Dehri Dilçin'dir.

شهنامه ترجمه‌سی

ŞEHNAME TERCÜMESİ

(Şeh. Ş. XVI.)

İran şairi Firdevsi'nin ünlü Şehname'sinin Diyarbakır'lı Şerifi tarafından yapılan manzum çevirisidir. Şerifi, elli sekiz bin beyit olan bu çeviriyi Mısır Hükümdarı Kansu Gavri'ye sunduğu zaman her beyit için bir dinar atıyyeye nail olmuştur. Bu değerli mesnevinin Süleymaniye kitaplığının Damat İbrahim Paşa bölümünde 983 numara ile kayıtlı bulunan 1172 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

شرف الانسان

ŞEREF-ül-İNSAN

(Şeref. XVI.)

Bursa'lı Lâmii Çelebi'nin Kanuni Sultan Süleyman adına kaleme aldığı eserdir. İnsanların yaradılışta hayvanlardan üstün olduklarını belirtmek için yazılmıştır. Lâmii'nin oğlu Derviş Mehmet tarafından 1537 (944) de Bursa'da yazılan ve şimdi Fatih kitaplığında 3999 numara ile kayıtlı bulunan 439 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

شرعیه سجللری

ŞER'İYYE SİCİLLERİ

(Sic. A. XVI.)

Şer'iyye sicilleri, Osmanlı İmparatorluğunun son çağlarına kadar devam eden ve bugünkü hukuk mahkemeleri yerinde olan Şer'iyye mahkemelerinin gördüğü davalara ait tutanaklarla hüccet, berat, ferman... suretleri ve mahkemece el konulan miras eşyasının yazıldığı ana defterler, kütüklerdir. Bunlardan :

Ankara Şer'iyye mahkemesince tutulan XVI. yüzyıla ait defterlerden Ankara Etnoğrafya Müzesinde 1-5 numaralarla kayıtlı 5 defter taranmıştır. Tarayan Ankara Etnoğrafya Müzesi dahiliye müdürü Halit Ongan'dır.

شرعیه سجللری

ŞER'İYYE SİCİLLERİ

(Sic. B. XV-XVI.)

Nitelikleri yukarıda açıklanan Şer'iyye sicillerinden Bursa Şer'iyye mahkemesince tutulan XV., XVI. yüzyıllara ait defterlerden Bursa müzesinde 1-12 numaralarla kayıtlı 12 defter taranmıştır. Tarayan Ankara Etnoğrafya Müzesi dahiliye müdürlüğünden emekli Halit Ongan'dır.

شرعیه سجللری
ŞER'İYYE SİCİLLERİ
(Sic. E. XVI.)

Nitelikleri yukarıda açıklanan Şer'iyye sicillerinden Edirne Şer'iyye mahkemesince 1545 (952) yılından sonra tutulan defterlerden şimdi Topkapı Sarayı Müzesinde 479 numara ile kayıtlı 2 numaralı defter taranmış, öbür defterlerden de faydalanılmıştır. Tarayan ressam Murtaza Elker'dir.

شرعیه سجللری
ŞER'İYYE SİCİLLERİ
(Sic. K. XV-XVI)

Nitelikleri yukarıda açıklanan Şer'iyye sicillerinden Kayseri Şer'iyye mahkemesince tutulan XV., XVI. yüzyıllara ait defterlerden Ankara Etnoğrafya Müzesinde 1-8 numaralarla kayıtlı bulunan 8 defter taranmıştır. Tarayan Halit Ongan'dır.

شواهد النبوة ترجمهسی
ŞEVAHİD-ün-NÜBÜVVE TERCÜMESİ
(Şevahid. XVI.)

Bursa'lı Lâmii Çelebi'nin 1509 (915) yılında II. Bayezit adına Farsçadan dilimize çevirdiği ve birçok ilâveler yaptığı eserdir. Eserin Farsça aslı Molla Câmi'nindir. Hazreti Muhammed'in hak peygamber olduğuna tanık olarak gösterilen tarihe geçmiş olaylarla bazı islâm büyüklerinin olağanüstü hallerini anlatır. 1876 (1293) da Matbaa-i Âmire'de basılmış olan bu çevirinin Fatih kitaplığında 4276 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

شیخ غالب دیوانی
ŞEYH GALİP DİVANI
(Ş. Galip. XVIII.)

Divan Edebiyatının ünlü şairlerinden Galata Mevlevihanesi postnişini Şeyh Galip Esat Dede'nin 1836 (1252) yılında Mısır'da Bulak matbaasında basılan divanıdır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

شیخی دیوانی
ŞEYHİ DİVANI
(Şeyhi. XV.)

XV. yüzyıl şairlerimizden Germiyan'lı Şeyhi Yusuf Sinan'ın divanıdır. Millet kitaplığının divan bölümünde 238 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmış ve Kurumumuzca bu nüshanın tıpkıbasımı da yayımlanmıştır. Tarayan Prof. Ali Nihat Tarlan'dır.

تاج الادب
TAC-ül-EDEB
(T. E. XV.)

Amasya'lı Ali Alâüddin bin Hüseyin'in 1453 (857) yılında yazdığı ahlak ve âdaptan bahseden eserdir. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 89 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan bu kitaplık işyarlarından Süut Yavsı'dır.

تعريفنامهٔ استانبول
TA'RİFNAME-i
ISTANBUL
(Tar. Is. XVI.)

Tezkire-i Şuara sahibi Kastamonu'lu Lâtifi'nin eseridir. Müellif, 1582 (990) de bir seyahatı sırasında bindiği geminin batmasıyla ölmüştür. Ta'rifname'nin Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 2272 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Ragıp Paşa kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

تاريخ آل عثمان
TARİH-i ÂL-i OSMAN
(Hadidi. XVI.)

Firecik'li Hadidi'nin 1523 (930) yılında yazdığı manzum Osmanlı tarihidir. Hadidi, yaşadığı çağdan önceki olayları Âşık Paşazade tarihinden almış, yaşadığı çağı ise gördüğü, bildiği, duyduğu gibi yazmıştır. Eserin, Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 152 /3444 numara ile kayıtlı bulunan 933 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تاريخ آل سلجوق ترجمهسی
TARİH-i ÂL-i SELÇUK
TERCÜMESİ
(Ta. Sel. XV.)

İran, Kerman ve Anadolu Selçukluları hakkında Farsça olarak yazılmış olan tarih kitabının yazıcıoğlu Ali adlı bir zat tarafından 1436 (840) da yapılan çevirisidir. Çevirmen bu eserini II. Murat'a sunmuştur. Topkapı Sarayı kitaplığının Enderun bölümünde 1436 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تاريخ ابن كثير ترجمهسی
TARİH-i İBNİ KESİR
TERCÜMESİ
(Kesir. XV.)

XIV. yüzyılda Şam'lı İmadüddin İsmail bin Ömer'in Arapça olarak yazdığı tarih kitabının 1438 (842) de Hızır bin Celâlüddin tarafından Türkçeye yapılan çevirisidir. Dil bakımından pek önemli olan bu eserin Süleymaniye kitaplığın-

da 896 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

تاریخ شاهی
TARİH-i ŞAHİ
(Ta. Şahi. XVI.)

XVI. yüzyıl bilginlerinden İbrahim adlı bir zat tarafından 1572 (980) de yazılmış tarih kitabıdır. Asıl adı (Tevarih-i Şahi fi-l-Ehadis-il-İlâhi) olan bu değerli eser, yaradılıştan Hud Peygamberin Tanrı tarafından Âd kavmine gönderildiği zamana kadar geçen olayları anlatmaktadır. Eserin, Süleymaniye kitaplığının Hamidiye bölümünde 306 numara ile kayıtlı bulunan 127 yapraklı birinci cildi taranmıştır. Tarayan Kıvamettin Burslan'dır.

تضرعنامه
TAZARRU'NAME
(Tazarru. XV.)

1480 (891) yılında Hızır Beyoğlu Sinan Paşa'nın Tanrı'ya yakarılarını ve Peygamber'le bazı din ulularını öğüşlerini içine alan mensur-manzum eserdir. Vaktiyle Ebuzziya külliyatı arasında "Tazarruat-ı Sinan Paşa" adıyla birkaç forması basılmıştır. Istanbul Üniversitesi kitaplığında 1818 numara ile kayıtlı bulunan 318 sayfalı yazma nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تبارك تفسیری
TEBAREKE TEFSİRİ
(Tebareke. XIV.)

Ankara'lı Mustafa bin Mehmet adlı bir zatın Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa adına 1330 (731) yılında açık bir Türkçeyle yazdığı tefsirdir. Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kitaplığında 45 numara ile kayıtlı bulunan 135 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تفسیر ابی اللیث ترجمه‌سی
TEFSİR-i EBİLLEYS TERCÜMESİ
(Leys. Ar. XV.)

997 (387) yılında ölen Semerkant'lı Ebülleys Nasır bin İbrahim'in yazdığı Arapça Kur'an tefsirinin çevirisidir. Çeviren 1450 (854) de ölen ünlü Türk bilgini İbni Arapşah Ahmet'tir. Çevirinin Istanbul kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 73 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan emekli öğretmen Atıf Tüzüner'dir.

تفسیر ابی اللیث ترجمه‌سی
TEFSİR-i EBİLLEYS TERCÜMESİ
(Leys. Mu. XIV-XV.)

1429 (833) yılında memleketinde ölen değerli bilginlerimizden İznik'li Musa bin Hacı Hüseyin'in çevirisidir. Eserin Arapça aslı 997 (387) de ölen Semerkant'lı Ebülleys Nasır bin İbrahim'indir. Sade bir dille yapılmış olan bu önemli çevirinin, Topkapı Sarayı kitaplığının Revan köşkü bölümünde 118 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Kıvamettin Burslan'dır.

تفسیر ابی اللیث ترجمه‌سی
TEFSİR-i EBİLLEYS TERCÜMESİ
(Leys. Dâi. XV.)

XV. yüzyıl şair ve bilginlerinden Germiyan'lı Ahmet Dâi tarafından yapılan çeviridir. Eserin Arapça aslı 997 (387) de ölen Semerkant'lı Ebülleys Nasır bin İbrahim'indir. Çevirinin Nuruosmaniye kitaplığında 138-191 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Sadettin Nüzhet Ergun'dur.

ترجمان
TERCEMAN
(Terceman. XV.)

XV. yüzyılın dil ve din bilginlerinden Ankara'lı Pîr Mehmet bin Yusuf tarafından 28 bölüm üzerine 3 cilt olarak düzenlenen Arapçadan Türkçeye sözlüktür. Sözlüğün Ali Paşa kitaplığında 2604 numara ile kayıtlı bulunan nüshası taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.
(Osmanlı Müellifleri, müellifin ölüm yılını 1461 (866) olarak gösteriyorsa da Pîr Mehmet "Sıhahül-Acemî fi-l-Lûga" adlı eserini 1472 (877) de düzenlediğine göre ölüm tarihinin daha sonra olması gerekir.)

ترجمان بدایة
TERCEMAN-ı BİDAYE
(Ter. Kurt. XVI.)

1588 (996) yılında ölen bilgin ve sofilerimizden Kurt Dede sanıyle tanılan Tatar Pazarcık'lı Şeyh Mehmet bin Ömer Ef.'nin eseridir. Başta (Bidaye) olmak üzere (Fıkh-ı Ekber, Vikaye, Hidaye...) gibi temel din kitaplarından faydalanılarak meydana getirilmiş olan bu çevirinin Istanbul kitaplıklarından bazılarında nüshaları vardır. Fatih kitaplığında 1532 numara ile kayıtlı

bulunan 549 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تسهيل
TESHİL
(Teshil. XIV.)

Ünlü bilgin ve hekimlerimizden Konya'lı Hacı Paşa'(Celâlüddin Hızır) nın hekimliğe dair yazdığı eserlerdendir. Bayezit kitaplığının Veliyüddin Ef. bölümünde 2490 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmış, gerektikçe Süleymaniye kitaplığındaki nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تواريخ آل عثمان
TEVARİH-i ÂL-i OSMAN
(T. Oruç. XV.)

Kuruluşundan XVI. yüzyıl ortalarına kadar olan Osmanlı tarihidir. Müellifi Oruç Bey'dir. Eser, 1925 yılında Hanover'de basılmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

تذكرة الاولیا
ترجمه‌سی
TEZKİRET-ül-EVLİYA TERCÜMESİ
(Tez. Ba. XV.)

İran'ın ünlü bilgin ve sofilerinden 1239 (637) yılında ölen Feridüddin Attar'ın Tezkiret-ül-Evliya adlı eserinin çevirisidir. Çevirmeni bilinmeyen bu değerli eserin XV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılmaktadır. 16 zatın hal tercümesinden bahseden ve 215 sayfa olan bu çeviri Bayezit kitaplığında 3286 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Tarayan Istanbul Lisesi Türkçe öğretmeni Tahir Nejat Gencan'dır.

تذكرة الاولیا
ترجمه‌سی
TEZKİRET-ül-EVLİYA TERCÜMESİ
(Tez. Lâ. XV.)

Feridüddin Attar'ın Tezkiret-ül-Evliya adlı eserinin çevirisidir. Çeviren belli değildir. Dil ve üslûp bakımından XV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılan bu çevirinin Derviş Mehmet adlı bir zat tarafından yazılan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Lâleli bölümünde 2031 numara ile kayıtlı bulunan 807 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Haydarpaşa Lisesi edebiyat öğretmeni Etem Kutsan'dır.

تذكرة الاولیا
ترجمهسی

TEZKİRET-ül-EVLİYA
TERCÜMESİ
(Tez. Ün. XV.)

Feridüddin Attar'ın Tezkiret-ül-Evliya adlı esenin çevirisidir. Çeviren belli değildir. 1527 (934) yılında Mehmet bin Şeyh Ali adlı bir zat tarafından yazılan ve Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kitaplığında 177 numara ile kayıtlı bulunan 269 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Hasan Ortekin'dir.

تبرمسبوك ترجمهسی
TİBR-i MESBÛK
TERCÜMESİ
(Tibr. XVI.)

1571 (979) de kadılık göreviyle bulunduğu Üsküp'te ölen Bursa'lı Âşık Mehmet Çelebi'nin Kanuni Sultan Süleyman adına Farsçadan çevirdiği eseridir. (Dökme altun) gibi güzel öğütleri içinde toplayan bu olgun eserin (Et-tibr-ülmesbûk fi Nasayih-il-Mülûk) adındaki Farsça aslı XI. yüzyılda yaşayan eşsiz bilgin İmam Gazali tarafından İran Selçuklularından Melikşah'ın oğlu Sultan Mehmet için yazılmıştır.
Çağının oldukça arı dili ve güzel üslûbuyla yapılmış olan çevirinin, Süleymaniye kitaplığının Lala İsmail bölümünde 254 numara ile kayıtlı bulunan 232 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تحفهٔ عاصم
TUHFE-i ASİM
(Asım. XVIII-XIX.)

Antep'li Mütercim Ahmet Asım'ın Arapçadan Türkçeye manzum sözlüğüdür. 1839 (1234) da Mısır'da Bulak matbaasında basılan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تحفهٔ وهبی
TUHFE-i VEHBİ
(Tuhfe. XVIII-XIX.)
و شرحی
ve ŞERHİ
(Tuhfe. Ş. XVIII-XIX.)

Maraş'lı Sünbülzade Vehbi'nin Tuhfe-i Vehbi adlı Farsçadan Türkçeye manzum sözlüğü ve ona Elbistan'lı Seyyit Ahmet Hayati tarafından yapılan şerhtir. Basılmış olan nüsha taranmıştır. Metinden tanık alındığı zaman kısaltma (Tuhfe.) olarak, şerhten tanık alındığı zaman (Tuhfe. Ş.) olarak gösterilmiştir. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تحفة الكبار فى اسفار البحار

TUHFET-ül-KİBAR fi ESFAR-il-BİHAR *(Tuh. Ki. XVII.)*

Değerli bilgin Kâtip Çelebi'nin denizciliğe dair eseridir. İbrahim Müteferrika tarafından 1728 (1141) de basılmış olan küçük kıtada 149 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

تحفة اللطائف

TUHFET-ül-LETAİF *(Tuh. Le. XV.)*

XV. yüzyıl bilginlerinden Abdülcebbaroğlu Ahmet adlı bir zatın eseridir. Konusu ahlak ve mev'ızadır. 1493 (899) te İlyas bin Resûl tarafından yazılan ve şimdi Ragıp Paşa kitaplığının Yahya Ef. bölümünde 189 numara ile kayıtlı bulunan küçük kıtada 394 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

TÜRK SAZ ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ *(Saz. XVI-XIX.)*

Prof. Fuat Köprülü tarafından iki cilt halinde 1940 ta yayımlanmış olan bu değerli kitapta XVI. yüzyıldan bugüne kadar yurdumuzda yetişen saz şairlerinden pek çoğunun şiirleri toplanmış bulunmaktadır. Bu eserden taranan kelime ve tanıklar hangi şaire ait ise "Saz." kısaltmasının yanına o şairin adı ve yaşadığı yüzyıl yazılmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Şükrü Kurgan'dır.

اعجوبة الغرائب

U'CÛBET-ül-GARAİB *(Uc. Gar. XV.)*

XV. yüzyıl bilgin ve şairlerinden Malkara'lı Bahaüddin'in, 1423 (827) yılında müderris olarak bulunduğu Ayasluğ'da kaleme aldığı Arapça ve Farsçadan Türkçeye 400 beyitlik manzum sözlüktür. Asıl adı (U'cûbet-ül-Garaib fi Nazm-il-Cevahir-il-Acaib) tir. Bu küçük sözlüğün bazı kitaplıklarda nüshaları vardır. Bayezit kitaplığında 948 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Behçet Yazar'dır.

وحدتنامه

VAHDETNAME *(Vahdet. XV.)*

XV. yüzyıl bilgin ve sofilerinden Afyonkarahisar'lı Abdürrahim Ef.'nin 1460 (865) da yazdığı tasavvufî manzum eserdir. Istanbul Üniversitesi kitaplığının edebiyat bölümünde 808 numara ile kayıtlı bulunan 170 yapraklı nüsha taranmıştır.

Tarayan Süleymaniye kitaplığı müdürü Zahir Hasırcıoğlu'dur.

واصف ديوانى
VASIF DİVANI
(Vasıf. XIX.)

1824 (1240) yılında ölen Enderunlu Vasıf Osman Bey'in divanıdır. 1841 (1257) de Takvim-i Vakayi' matbaasında basılan nüsha taranmıştır. Tarayan Devlet Matbaası musahhihlerinden Avni Aktuç'tur.

ولايتنامهٔ حاجى بكتاش
VELÂYETNAME-i HACI BEKTAŞ
(Bektaş. XV.)

XV. yüzyıl ürünlerinden olduğu sanılan bu eser, Halep'te Sultan Baba tekkesinde adı bilinmeyen bir derviş tarafından yazılmıştır. Kitap, adından da anlaşılacağı üzere Hacı Bektaş Veli'nin ve halifelerinden bazılarının hal tercümelerinden ve kerametlerinden bahsetmektedir. 1844 (1260) te Istanbul'da Hüseyin Tevfik adlı bir zat tarafından yazılan ve şimdi Muhtar Dağlı'nın özel kitapları arasında bulunan 465 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Başvekâlet Arşiv dairesi memurlarından Murtaza Dede'dir.

ويسه ورامين
VEYSE ve RAMİN
(Veyse. XVI.)

Bursa'lı Lâmii Çelebi'nin, Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğu üzerine Farsçadan dilimize çevirdiği manzum eserdir. Farsça aslı Cürcan'lı Fahrüddin'in olan bu güzel mesnevi, İran şahının kızı Veyse ile Turan hakanının oğlu Ramin arasında geçen aşk macerasını anlatır. Çevirinin 1532 (939) de hattat Yahya bin Bâli kalemiyle yazılan ve şimdi Süleymaniye kitaplığının Esat Ef. bölümünde 2853 numara ile kayıtlı bulunan 207 yapraklı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

يادكار ابن شريف
YADİGÂR-ı İBNİ ŞERİF
(Yadigâr. XIV.)

XIV. yüzyıl hekimlerinden Ali Çelebi bin Şerif'in Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey adına yazdığı hekimliğe dair eserdir. Âşir Ef. kitaplığında 734 numara ile kayıtlı bulunan 768 yapraklı nüsha taranmış, gerektikçe Istanbul Üniversitesi kitaplığında 989 numara ile kayıtlı bulunan nüshaya

da bakılmıştır. Tarayan Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Kıvamettin Burslan'dır.

يحى بك ديوانى
YAHYA BEY DİVANI
(Yahya Bey. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Dokakinzade Yahya Bey'in divanıdır. Bu divanın, Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 516 ve 517 numaralarla kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır. 517 numaralı nüsha taranmış, gerektikçe 516 numaralı nüshaya da bakılmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

يونس امره ديوانى
YUNUS EMRE DİVANI
(Yunus. XIII-XIV.)

İçli duygularında, lirizminde, tasavvufî, ahlâkî telâkkilerinde öz Türkçe kelimelerle çok sade ve samimi bir dil kullanmış olan bu heyecanlı derviş şairin divanı ve "Risalet-ün-Nushiyye"si Abdülbaki Gölpınarlı'nın birçok nüshalardan faydalanmak suretiyle meydana getirdiği nüsha taranmıştır. Tarayan Abdülbaki Gölpınarlı'dır.

يوسف وزليخا
YUSUF ve ZELİHA
(Yuz. Şeyd. XIII.)

XIII. yüzyıl şairlerinden Şeyyat Hamza'nın manzum eseridir. Batı Türk edebiyatının ilk ürünlerindendir. O çağın, derli toplu olarak bize kadar gelebilen bu biricik yadigârı Dehri Dilçin tarafından basıma hazırlanmış, Kurumumuzca da tıpkıbasımıyla birlikte 1946 yılında yayımlanmıştır. Tarayan Dehri Dilçin'dir.

يوسف وزليخا
YUSUF ve ZELİHA
(Yuz. Da. XIV.)

XIV. yüzyıl bilginlerinden Erzurum'lu Darir'in mensur eseridir. Dil bakımından büyük önemi olan bu kitabın Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kitaplığında 862 numara ile kayıtlı bulunan 53 sayfalı yazma nüshası taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Süreyya Kula'dır.

يوسف وزليخا
YUSUF ve ZELİHA
(Yuz. Hamdi. XV.)

1508 (914) de Göynük'te ölen Akşemseddinoğlu Ahmet Hamdi'nin 1491 (897) yılında yazdığı manzum eserdir. Istanbul Üniversitesi kitaplığı-

nın Halis Ef. bölümünde 3812 numara ile kayıtlı bulunan 179 yapraklı nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Mehmet Boğaç'tır.

يوسف و زليخا
YUSUF ve ZELİHA
(Yuz. Şems. XVI.)

Büyük Türk bilgini Kemalpaşazade Ahmet Şemsüddin Ef.'(İbni Kemal) nin 7777 beyit olarak kaleme alıp II. Bayezit'e sunduğu manzum hikâyedir. Konusu Kur'andan alınmış olduğu için, müellif mümkün olduğu kadar bu çerçeveden dışarı çıkmamağa çalışmıştır. Millet kitaplığının Ali Emiri bölümünde 1171 numara ile kayıtlı bulunan 407 sayfalı nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

يوز حديث ترجمهسى
YÜZ HADİS TERCÜMESİ
(Yüz. Ha. XIV.)

XIV. yüzyıl bilginlerinden Erzurum'lu Yusuf oğlu Mustafa Darir'in eseridir. Darir, Peygamberin özlü sözlerini gereğince anlatabilmek için eserine yer yer dinî ve ahlâkî hikâyeler de katmıştır. Bu eserin, Millet kitaplığının Ali Emiri-Şer'iyye bölümünde 1154/133 numara ile kayıtlı bulunan 140 yapraklı nüshası taranmıştır. Tarayan bu kitaplık işyarlarından Süut Yavsı'dır.

زادالعباد ترجمهسى
ZAD-ül-İBAD TERCÜMESİ
(Zad. XVI.)

"İhya-i Ülûm, Fazail-i A'mâl, Zehret-ür-Rıyaz, Tenbih-ül-Gafilîn, Şir'at-ül-İslâm, Sema' Risalesi, Münyet-ül-Fukaha, Acaib-ül-Mahlûkat, Mealîm -üt-Tenzil, Keşşaf..." gibi temel din ve tasavvuf kitaplarından seçilerek meydana getirilmiş olan Arapça Zad-ül-İbad adlı eserin çevirisidir. Arapça aslının ne zaman ve kim tarafından yazıldığı bilinmediği gibi çevirmenin de kim olduğu bilinmemektedir. Çevirinin, bazı bakımlardan, XVI. yüzyıl ürünlerinden olduğunu kabul etmek mümkündür. Fatih kitaplığında 2580 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

ذاتی کلیاتی

ZATİ KÜLLİYATI

(Zati. XVI.)

XVI. yüzyıl şairlerinden Balıkesir'li Zati'nin kaside, gazel ve kıt'alarıyla mensur, manzum lâtifelerini, Şem' ü Pervane'sini içinde toplayan külliyatıdır. Murat Molla kitaplığında 443 numara ile kayıtlı bulunan nüsha taranmıştır. Tarayan edebiyat öğretmenlerinden Tahir Nejat Gencan'dır.

زهرالکمام ترجمهسی

ZEHR-ül-KİMAM TERCÜMESİ

(Zehr. XVI.)

Koca Nişancı sanıyla tanılan Tosya'lı Celâlzade Nişani Mustafa Çelebi'nin 1560 (968) yılında, kendi zevkına göre bazı değişiklikler yapmak suretiyle Arapçadan Türkçeye çevirerek II. Selim'e sunduğu mensur-manzum eserdir. Konusu Hazreti Yusuf kıssasıdır. Asıl adı (Cevahir-ül-Ahbar fi Hasail-il-Ahyar) olan çevirinin Nuruosmaniye kitaplığında 2356 numara ile kayıtlı bulunan 345 sayfalı nüshası taranmıştır. Tarayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

BU KİTABIN KAYNAĞI OLAN 227 ESERİN YAZILDIĞI YÜZYILLAR SIRASIYLA ADLARI VE KISALTMALARI

XIII. Yuz. Şeyd.	Yusuf ve Zeliha
XIII. - XIV. Velet.	Sultan Velet Divanı
XIII - XIV. Yunus.	Yunus Emre Divanı
XIV. Anter.	Antername
XIV. Dah.	Dâstan-ı Ahmet Harami
XIV. Dede.	Dede Korkut Kitabı
XIV. Edviye.	Edviye-i Müfrede
XIV. Enb.	Kısas-ı Enbiya
XIV. Fer.	Ferişteoğlu Lûgati
XIV. Ferh.	Ferhengname-i Sa'di Tercümesi
XIV. Fütuh.	Fütuh-üş-Şam Tercümesi
XIV. Ga.	Garibname
XIV. Hurş.	Hurşid ü Ferahşad
XIV. Işk.	Işkname
XIV. İhlâs.	İhlâs Tefsiri
XIV. Kadı.	Kadı Burhanettin Divanı
XIV. Kel.	Kelile ve Dimne
XIV. Man. Tayr.	Mantık-ut-Tayr
XIV. M. Bay.	Müfredat-ı İbni Baytar Tercümesi
XIV. Mü. Şi.	Müntehab-üş-Şifa
XIV. Nesimi.	Nesimi Divanı
XIV. Si. Da.	Siyer-i Darir
XIV. Süh.	Süheyl ü Nevbahar
XIV. Tebareke.	Tebareke Tefsiri
XIV. Teshil.	Teshil
XIV. Yadigâr.	Yadigâr-ı İbni Şerif
XIV. Yuz. Da.	Yusuf ve Zeliha
XIV. Yüz. H.	Yüz Hadis Tercümesi
XIV. - XV. Enfes.	Enfes-ül-Cevahir
XIV - XV. Hamza.	Hamzaname
XIV - XV. İs.	İskendername
XIV - XV. İs. H.	İskender Kitabı
XIV - XV. Leys. Mu.	Tefsir-i Ebilleys Tercümesi

XIV - XV. Melhame.	Melhame-i Şemsiyye
XIV - XV. Müneb.	Münebbih-ür-Râkıdîn
XV. Ac.	Acaib-ül-Mahlûkat
XV. Ac. A.	A'ceb-ül-Acaib
XV. Adni.	Adni Divanı
XV. Ah. Pş.	Ahmet Paşa Divanı
XV. Akr.	Akrabadin Tercümesi
XV. Anasır.	Anasır-ı Erbaa
XV. Ata.	Atalar Sözü
XV. Bektaş.	Velâyetname-i Hacı Bektaş
XV. Beş.	Beşaretname
XV. Cam.	Camasbname
XV. Cem.	Cem Divanı
XV. Cennet.	Miftah-ül-Cenne
XV. Cev. Es.	Cevahir-ül-Esdaf
XV. Cinan.	Cinan-ül-Cenan
XV. Çeng.	Çengname
XV. Dâi.	Dâi Divanı
XV. Delil.	Delil-ül-İbad
XV. Envar.	Envar-ül-Âşıkîn
XV. Enveri.	Düsturname-i Enveri
XV. Eşrefoğlu.	Eşrefoğlu Divanı
XV. Fatih. Ka.	Fatih Kanunnamesi
XV. Faz.	Fazail-i Mekke ve Medine ve Beyt-ül-Makdis
XV. Ferec.	Ferec Ba'd-eş-Şidde
XV. G. Ra.	Gülşen-i Raz Tercümesi
XV. Güls.	Gülistan Tercümesi
XV. Güzide.	Kitab-ı Güzide
XV. Hay.	Hayat-ül-Hayvan Tercümesi
XV. Hazain.	Hazain-üs-Saâdat
XV. Hikmet.	Hikmetname
XV. İbrahim.	İbrahim Bey Külliyatı
XV. İrşad.	İrşad-ül-Mürid il-el-Murad
XV. Kab.	Kabusname Tercümesi
XV. Kesir.	Tarih-i İbni Kesir Tercümesi
XV. K. Ü.	Kemal Ümmi Divanı
XV. Ley.	Leylâ ve Mecnun
XV. Leys. Ar.	Tefsir-i Ebilleys Tercümesi
XV. Leys. Dâi.	Tefsir-i Ebilleys Tercümesi
XV. Maârif.	Maârifname
XV. Mesihi.	Mesihi Divanı
XV. Mevlid.	Mevlid
XV. Miftah.	Miftah-ül-Lûga

XV. Mih.	Mihr ü Müşteri
XV. Mihri.	Mihri Divanı
XV. M. Na.	Mücerrebname
XV. Muham.	Muhammediyye
XV. Münteha.	Münteha
XV. Müslim.	Ebamüslimname
XV. Müz.	Müzekk-in-Nüfus
XV. Nizami.	Nizami Divanı
XV. Ravza.	Ravzat-ül-Envar
XV. Ruşeni.	Ruşeni Divanı
XV. Saat.	Saatname
XV. Salâtin.	Salâtinname
XV. Sarıca.	Sarıca Kemal Divanı
XV. Sıh. Ac.	Sıhah-ül-Acemî fi-l-Lûga
XV. Şeyhi.	Şeyhi Divanı
XV. Ta. Sel.	Tarih-i Âl-i Selçuk Tercümesi
XV. Tazarru.	Tazarru'name
XV. T. E.	Tac-ül-Edeb
XV. Tennuri.	Gülzar-ı Tennuri
XV. Terceman.	Terceman
XV. Tez. Ba.	Tezkiret-ül-Evliya Tercümesi
XV. Tez. La.	Tezkiret-ül-Evliya Tercümesi
XV. Tez. Ün.	Tezkiret-ül-Evliya Tercümesi
XV. T. Oruç.	Tevarih-i Âl-i Osman
XV. Tuh. Le.	Tufet-ül-Letaif
XV. Uc. Gar.	U'cûbet-ül-Garaib
XV. Vahdet.	Vahdetname
XV. Yuz. Hamdi.	Yusuf ve Zeliha
XV - XVI. Cev. Ah.	Cevahir-ül-Ahbar
XV - XVI. Saadet.	Saadetname
XV - XVI. Sic. B.	Şer'iyye Sicilleri
XV - XVI. Sic. K.	Şer'iyye Sicilleri
XVI. Ab. Na.	Abdalname
XVI. Ah.	Ahteri-i Kebir
XVI. Alâ.	Alâeddin Kaygusuz Divanı
XVI. Âli.	Âli Divanı
XVI. Ârifîn.	Enis-ül-Ârifin
XVI. Âş.	Âşık Paşazade Tarihi
XVI. Aşki.	Aşki Divanı
XVI. Bab.	Babus-ül-Vâsıt
XVI. Baki.	Baki Divanı
XVI. Budın.	Fetihname-i Budın

XVI.	Caf.	Câmi-ül-Fürs
XVI.	Câm. Na.	Câmi-ün-Nasayih
XVI.	Cinas.	Cinan-ül-Cinas
XVI.	D. B.	Divan-ı Türki-i Basit
XVI.	Deka.	Dekayık-ül-Hakayık
XVI.	Deş.	Et-Tuhfet-üs-Seniyye
XVI.	Enis.	Enis-ül-Guzat
XVI.	Fazilet.	Faziletname
XVI.	Figani.	Figani Divanı
XVI.	Fuzuli.	Fuzuli Külliyatı
XVI.	Gülşeni.	Gülşeni Divanı
XVI.	Güvahi.	Pendname-i Güvahi.
XVI.	Hadidi.	Tarih-i Âl-i Osman
XVI.	Hadika.	Hadikat-üs-Süada
XVI.	Ha. Ş.	Hafız Şerhi
XVI.	Hayali.	Hayali Divanı
XVI.	Hüs. Dil.	Hüsn ü Dil
XVI.	Kanun. Os.	Kanunname-i Âl-i Osman
XVI.	K. B.	Kitab-ı Bahriye
XVI.	Lâmii.	Lâmii Divanı
XVI.	Lârendi.	Leylâ ve Mecnun
XVI.	Letaif.	Mecma-ül-Letaif
XVI.	Men. Av.	Menazır-ül-Avalim
XVI.	Mevahib.	Mevahib-ül-Hallak fi Meratib-il-Ahlak
XVI.	Mîri.	Mihr ü Müşteri
XVI.	Muhibbi.	Muhibbi Divanı
XVI.	Nihani.	Nihani Divanı
XVI.	Ni'meti.	Lûgat-i Ni'metullah
XVI.	Rahat.	Rahat-ül-Ervah
XVI.	Raufi.	Hadikat-üs-Süada
XVI.	Rav. Ah.	Ravzat-ül-Ahbar Tercümesi
XVI.	Revani.	Revani Divanı
XVI.	Ruhi.	Ruhi Divanı
XVI.	Saa. Pend.	Saadetname
XVI.	Selâman.	Selâman ve Ebsâl Tercümesi
XVI.	Selim.	Selimname
XVI.	Sır.	Sırr-ül-Esrar ve Matla-ül-Envar
XVI.	Sic. A.	Şer'iyye Sicilleri
XVI.	Sic. E.	Şer'iyye Sicilleri
XVI.	Şamil.	Şamil-ül-Lûga
XVI.	Şeh. Ş.	Şehname Tercümesi
XVI.	Şeref.	Şeref-ül-İnsan
XVI.	Şevahid.	Şevahid-ün-Nübüvve Tercümesi

XVI.	Ş. G.	Şah ü Geda
XVI.	Tar. Is.	Tarifname-i Istanbul
XVI.	Ta. Şahi.	Tarih-i Şahi
XVI.	Ter. Kurt.	Terceman-ı Bidaye
XVI.	Tibr.	Tibr-i Mesbûk Tercümesi
XVI.	Veyse.	Veyse ve Ramin
XVI.	Yahya Bey.	Yahya Bey Divanı
XVI.	Yuz. Şems.	Yusuf ve Zeliha
XVI.	Zad.	Zad-ül-İbad Tercümesi
XVI.	Zati.	Zati Külliyatı
XVI.	Zehr.	Zehr-ül-Kimam Tercümesi
XVI. - XVII.	P.S.A.	Pir Sultan Abdal
XVI - XIX.	Saz.	Türk Saz Şairleri Antolojisi
XVII.	Ak.	Âşık Divanı
XVII.	Atai.	Atai Divanı
XVII.	Atai. Ha.	Hamse-i Atai
XVII.	Cam. Fa.	Cami-ül-Faris
XVII.	Cev. Ke.	Cevahir-ül-Kelimat
XVII.	Cihan.	Cihannüma
XVII.	Ev.	Evliya Çelebi Seyahatnamesi
XVII.	Genc.	Genc-i Leâl
XVII.	Hâleti.	Hâleti Divanı
XVII.	Kara.	Karacaoğlan
XVII.	Kâtibi.	Kâtibi
XVII.	Kayıkçı.	Kayıkçı Kul Mustafa
XVII.	Koçu.	Koçu Bey Risalesi
XVII.	Kuloğlu.	Kuloğlu
XVII.	Men. Cev.	Menazım-ül-Cevahir
XVII.	Müntehab.	Müntehab-ül-Lûga
XVII.	Nasayih.	Nasayih-ül-Mülûk
XVII.	Naz. Le.	Nazm-ül-Leâl
XVII.	Nigâ. Ter.	Nigâristan Tercümesi.
XVII.	Niyazi.	Niyazi Divanı
XVII.	Nuh. Tuh.	Nuhbet-üt-Tuhfe
XVII.	Os. Kanun.	Osmanlı Kanunnameleri
XVII.	Solak.	Solakzade Tarihi
XVII.	Tuh. Ki.	Tuhfet-ül-Kibar fi Esfar-il-Bihar
XVII.	XVIII. Aks.	Aks-el-İreb
XVII -	XVIII. Kâni.	Münşeat ve Mektubat-ı Kâni
XVII -	XVIII. Nabi.	Nabi Divanı
XVII -	XVIII. Naima.	Naima Tarihi
XVII -	XVIII. Sabit.	Sabit Divanı
XVIII.	Battal.	Battal Gazi

XVIII. Hüs. Aşk.	Hüsn ü Aşk
XVIII. Kdeb.	Kanun-ül-Edeb
XVIII. Lû. Şeh.	Lûgat-i Şehname
XVIII. Nedim.	Nedim Divanı
XVIII. Sûr.	Sûrname
XVIII. S. Vehbi.	Seyyit Vehbi Divanı
XVIII. Ş. Galip.	Şeyh Galip Divanı
XVIII. XIX. Asım.	Tuhfe-i Asım
XVIII - XIX. Bürh.	Bürhan-ı Katı' Tercümesi
XVIII - XIX. Fazıl.	Fazıl Külliyatı
XVIII - XIX. Hal. Şa.	Halk Şairleri
XVIII - XIX. Kam.	Kamus Tercümesi
XVIII - XIX Naz. Cev.	Nazm-ül-Cevahir
XVIII - XIX. Nuhbe.	Nuhbe-i Vehbi
XVIII - XIX. Tuhfe.	Tuhfe-i Vehbi
XIX. Emrah.	Erzurum'lu Emrah
XIX. Ged.	Gedai
XIX. Hengâmi.	Hengâmi
XIX. Kam. Os.	Kamus-ı Osmani
XIX. Kuddusi.	Kuddusi Divanı
XIX. Mihnet.	Mihnetkeşan
XIX. Molla.	İzzet Molla Divanı
XIX. Vasıf.	Vasıf Divanı

E

ebe : Büyükanne, nine.

§ Ve Sâre ol kürkü ebesi ابس (harekelidir) Havva'dan miras almış idi. *(Enb. XIV. 221)*

§ Yetim ağladı ebesi bile ağladı. *(Hay. XV. 59)*

§ Ve dahi benim anam kim senin ebeñdir ایکدر. *(Kab. XV. 7)*

§ Mader-i mader مادر مادر [*Fa.*]: Ebe ایه. *(Şamil. XVI. 131)*

§ Mader-i büzürg مادر بزرك [*Fa.*]: Büyük ana yâni ebe ایه. *(Şamil. XVI. 175)*

§ Mahmut nâm müteveffanın Ömer nâm sağîrine kıbel-i şer'den ebesi ایه‌سی olup vasıyye nasp olunan Hanbula meclis-i şer'de ... *(Sicil. A. XVI. 2, 155)*

Üm: ana, ah: kardaş ü kız kardaş: uht
Cedd: dede, cedde جده [*Ar.*]: ebe ایه, eb: baba
(Naz. Le. XVII. 3)

§ Baba ve anasına ve ebe ایه ve dedesine kangı taraftan olursa olsun. *(Nasayih. XVII. 137)*

ebegeçti : Birdirbir oyunu.

§ Püştek پشتك [*Fa.*]:... Ve etfâl lûuplerinden ebegeçti ایه کچدی dedikleri oyuna dahi denir, çocuğun biri iki ellerin dizleri üzere koyup rükû şeklinde eğilip turur ve bir gayrisi dahi bir taraftan koşarak gelip üstünden beri tarafa sıçrayıp geçer, eğer geçemezse anın yerine anı turgudurlar. *(Bürh. XVIII - XIX. 158)*

ebemgömeci : Ebegömeci.

§ Ebemgömeci ایم کومجی tohumu ve hatmi tohumu, her birinden iki dirhem. *(Yadigâr. XIV. 101-2)*

§ ...Ak ak uzun kökleri olur, sinir gibi berk olur geç dökülür ebemgömeci ایم کوجی gibi kiçirek çiçeği olur.
(Yadigâr. XIV. 117-2)

§ Ebemgömeci ایم کیج tohmun gidereler... *(Teshil. XIV-XV. 59)*

ebice : Evliya, veli.

§ Erenlere i'tikadı muhkem oldu dahi Hünkâr varlığına ebice ابیجه dedi, meğer ki ol tarafın halkı hazreti ebice dirlerdi, yâni Oğuz dilince evliya demek olur. *(Bektaş. XV. 322)*

ece : Reis, ulu, ileri gelen.

Bir sualim var sana ey dervişler ecesi اجه‌سی
Meşayih ne buyurur yol haberi nicesi *(Yunus XIII-XIV.132)*

ecellü : Eceli gelen.

Söz aca acıdır tiz anı pür kıl
Ki ac ile ecllü اجللو söyleşür bil *(Güvahi. XVI. 24)*

ede : Büyük birader.

§ Kâkâ کاکا [*Fa.*]: Büyük biradere ıtlak olunur, ağa mevkiindedir. Maraş semtinde ede اده tâbir ederler.
(Bürh. XVIII-XIX. 467)

edeğen, (ideğen) : Edici, eden, çok eden.

§ Gönlü evvelden hatun kişilere meyl ideğen ایدکن idi.
(Anter. XIV. 647)

§ Bir kişi kim bir sözü anlamaya inkâr edeğen ایدکن olur.
(Müz. XV. 48)

§ Miycaz میجاز [*Ar.*]: Taklil-i kelâm edeğen ایده کن az sözlü uz kişi.
(Bab. XVI. I, 118)

edep beklemek : Edebe, usule riayet etmek.

İletmiş olan mektebe etmeği
Edep beklemekte ادب بکله‌مکده bile nitmeği *(Süh. XIV. 128)*

Bunu dedi özr ü edep bekleyip
Edep resmini gey acep bekleyip *(Süh. XIV. 56)*

ederlenmek, (iderlenmek) : Eder gibi, yapar gibi görünmek.

§ Et-tehaşşu' التحشع [*Ar.*]: Tevazu ve meskenet ederlenmek ايدرلنمك. *(Terceman. XV. 177)*

edik, (edük, edik başmak) : Koncu kısa çizme, konçlu mest.
Su görmeyüben tizcek edüğünü ادوكنى çıkaran
Ot yanmayuben ol ki tenuru kıza benven *(Süh. XIV. 187)*

§ Eyitti: Beyrut'ta bir er var idi ve ol söyler kim bir salih kişi görmüş kim çekirgeye binmiş ve ayağında iki kızıl edük ادك var azîm uzun ve bu sözü eydür kim... *(Enb. XIV. 401)*

§ Basat'ı önüne kattı, tuttu, boğazdan salındırdı, yatağına getirdi, edüğünüñ ادوكنك koncuna soktu. *(Dede. XIV. 115)*

Gönül nide, ne kıla firkatinde ol yârin
Ki merkebi ola düşmüş edüğü ادوكى yamalı *(Kadı. XIV. 108)*

§ Ve dahi ayağınıza mesh edin şol vakıt ki edük ile ادوكله olasız ve yun topuklarınıza değin kaçan edüksüz ادوك سوز olsanız. *(Müneb. XIV-XV. 242-2)*

§ Anı kızıl edüğünden ادوكندن bildiler ki, Sultanlar âdeti kızıl edük ادوك geymektir. *(Ta. Sel. XV. 2, 411)*

§ Vezir buyurdu İbni-Ata'nın edüklerini ادكلرين çıkardılar, başın döğdüler. *(Kesir. XV. 2, 180)*

§ Edik başmak ادك بشمق : *35*, dört kuşak: *92. (Sic. B. XV. 1, 14)*

§ Bir çadır ve bir edik اديك getirdi eyitti: Ey can-ı mâder, adımızdan korkarız, evimize yad er girmez, bunları giyin, dedi. *(Ferec. XV. 279)*

§ Hemlaḫt هملخت [*Fa.*]: Yama, pîne mânasına ve başmak ve edik ادك gönü. *(Cinas. XVI. 63-1)*

§ Mûze-pâyin موزه پاين [*Fa.*]: Sokman ki edük ادك kısmındandır, ayağa giyerler. *(Deş. XVI. 280-2)*

§ Ser-mûze سرموزه [*Fa.*]: Sokman ki edüğüñ ادكك üzerine giyerler, başmak gibi nesnedir. Bir yere anı çıkarırlar, pâk edükle ادكله otururlar. *(Deş. XVI. 332-1)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: Edük ادك ve çizme dahi derler... *(Deş. XVI. 352-2)*

§ Çing چنك [*Fa.*]: Kurumuş gövde ve edik ادك ökçesine kodukları sivricedir ki mehmuz idinürler. *(Ni'meti. XVI. 241)*

§ Mûze موزه [*Fa.*] : Edik ادك çizme dahi derler. *(Ni'meti. XVI. 593)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: Edik ادك. *(Caf. XVI. 161-2)*

§ Çeng-i mûze موزه چنك [*Fa.*]: Ediğiñ ادكك burnundağı sivridir. *Caf. XVI. 42-2)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: Edik ادك. *(Şamil. XVI. 243)*

§ Ediğin اديكن dahi çıkarmadı geçti oturdu. *(Âş. XVI. 209)*

§ El-furtum الفرطوم [*Ar.*]: ... Edik اديك burnu. *(Ah. XVI. 758)*

§ Ḫaffaf خفاف [*Ar.*]: Edik ادك satıcı. *(Müntehab. XVII. 34-2)*

§ Ayağında kızıl edük ادك, eğninde ak câme, omuzunda gök taylasan ve başında siyah amâme. *(Nigâ. Ter. XVII. 49-1)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: Edük, edik اديك, ادك. *(Cam. Fa. XVII. 35)*

Rahne: gedik, sürü: reme, nay: düdük, çeri: sipeh
Mûze موزه [*Fa.*]: edik اديك körük: deme, şâşe: sidik, kara: siyeh *(Genc. XVII.59)*

Sarı edik geymiş koncu kısarak
Gidiyor da birim birim basarak *(Kara. XVII. 16)*

§ Ḫuff خف [*Ar.*], mûze موزه [*Fa.*]: edik اديك. *(Aks. XVII-XVIII. 174)*

§ El-muk الموق [*Aer.*] : Kalın çizmeye denir ki mest gibi yufka huff üzerinden giyilir edik ادك ve tomak ve nisvan çediği gibi. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 56)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: Çizme, edik ادك. *(Kam. Os. XIX. 549)*

edik başmak : → **edik.**

edikci : Ayakkabıcı, mestçi.

§ El-izmilü الازميل [*Ar.*]: Edikçiler اديكچيلر ve paşmakçılar ve papuççuların sahtıyan ve gön kestikleri bıçkı.
(Terceman. XV. 2,55)

§ Mûze-dûz موزه دوز [*Fa.*]: Edikci اديكجى. *(Nuh. Tuh. XVII. 88)*

Hem edikci ادكجى : mûzekerdir موزكردر [*Fa.*], dediler Arapça ḫaffaf خفاف
(Men. Cev. XVII. 38)

edinmek, (idinmek) : Yapınmak.

§ Âdem Peygamber anı aba dokudu, bir cübbe kendi edindi ادندى, bir gömlek, bir baş örtüsü Havva edindi ادندى.
(Enb. XIV. 46)

edük : → **edik.**

efildemek : Titremek.

§ Esinden bu oğlancık efildeyüp افلديوب fiğan eder.
(Sic. K. XVI. 2, 184)

efil efil etmek : Saç, elbise gibi şeyler rüzgârla dalgalanmak.

Efil efil eder yârin yüzünde
Zülüf müdür, perçem midir, tel midir *(Kara. XVII. 121)*

efir üfür : Abur cubur.

§ § Süfke سفكه [*Ar.*]: Argaç ve asıllu taamdan evvel yinen efir üfür افر افر kaba saba yiyecek. *(Bab. XVI. 1, 212)*

eğbe : Heybe.

§ Ḫurçin خرچن [*Fa.*]: Eğbe اكبه. *(Şamil. XVI. 427)*

§ Künce كنجه [*Fa.*]: Eğbe اكبه. *(Şamil. XVI. 502)*

eğdi : 1. Ağaç, oymakta kullanılan oluklu âlet.

§ El-micveb المجوب [*Ar.*]: Eğdi اكدى dedikleri demür gibi ki anınla kaşık oyarlar. *(Terceman. XV. 275)*

§ Lîve ليوه [*Fa.*]: Yaltaklanmak ve çıkrıkçının hokka oyacak âleti, eğdi اكدى derler. *(Ni'meti. XVI. 566)*

§ Lîve ليوه [*Fa.*]: ... Eğdi اكدى ve ebleh ve yaltaklanmak.
(Caf. XVI. 150-1)

2. Ucu eğri ağaç, gelberi.

§ Hacn حجن [*Ar.*]: Keke ile, eğdi اکنی ile budağı beri çekmek. *(Bab. XVI. 1, 500)*

eğe : Kazanda pişirilmiş kaburga yemeği.

Öğlene eğe de akşama kuzu
Sabaha kaymaklı bal ister gönül *(Kara. XVII. 73)*

eğer : Yahut, gerek, ister, veya.

Eğer اکر beğdir ya dânişmend ü ışık
Kılur her biri halince tanışık *(Işk. XIV. 151-1)*

§ Ve bac bâbında müslümanlar ve eğer اکر kâfir ki taşradan gelip kepe, kepenek ve gön ve bal ve yağ ve bunlara benzer ne olursa satılsa kırk akçada bir akça alına. *(Fatih. Ka. XV· 30)*

§ Kışın ol hastalığa ilâç kılmağa ivmek gerek ishâl, eğer اکر kusmak, zarurette kayurmaz, kan almak reva değildir. *(Hazain. XV. 24-2)*

§ ... Müteveffa babamın eğer اکر evden ve bağdan ve ev içi esbabından cümle hıssa-i şer'iyyem için merkum karındaşım Aydın'dan alıp kabz eyledim. *(Sic. A. XVI. 4, 333)*

Dürüş ev hizmetine geç eğer اکر er
Keçi yatmaz yatakta eşmedin yer *(Güvahi. XVI. 74)*

Her yerde edep hoştur eğer اکر halvet ü kesret
Ey şuh igen germ olup açılma ko lâğı *(Letaif. XVI. 63)*

§ Tehayyüm تخیم [*Ar.*]: Çadırlanmak ve ekin eğer اکر ağaç oğulduruklanmak. *(Bab. XVI. 1, 444)*

§ Sabr صبر [*Ar.*]: İnsanı eğer اکر hayvanı habsedüp dahi ok ile atup ura katletmek. *(Bab. XVI. 1, 59)*

eğer... eğer : Gerek ... gerek, ister ... ister, olsun ... olsun.

§ ... Her neye ki başlayalar eğer اکر Kur'an okumaktır, eğer اکر ayruk ibadettir, eğer iş işlemektir, anın evvelin bismillâh deyerek... *(Leys. Ar. XV. 8)*

§ Her birinizin ameline göre cezasını kıla, eğer اکر hayr, eğer اکر şer, eğer az eğer çok. *(Leys. Ar. XV. 187)*

§ O gece her kişinin beratını eline vereler, eğer اکر tamuluk olsa, eğer اکر uçmaklık olsa... *(Cennet. XV. 183)*

§ Yürek hali, nefes eseriyle tiz döner, eğer اکر sağlığa, eğer اکر sayruluğa. *(Hazain. XV. 22-1)*

§ Bu iki vereme dahi el yokamayalar, eger اکر başına, eğer اکر boğazına. *(Hazain. XV. 15-1)*

§ Cemi-i nesne, eğer اکر fesad, eğer اکر salah hep karından kopar. *(Müz. XV. 308)*

§ Eğer اکر at ve eğer اکر âdem bir kezden ürküp birbirin basarak kaçıp geldiler. *(Müslim. XV. 1, 123)*

§ ... Mercudur ki bizim merhum Rüstem Paşa evkafı kim yonca çayırıdır, kimin üzerindedir ve serhane kimin üzerindedir, eğer اکر erdir ve eğer اکر avrattır, ismi ile bu canibe bildirmekten hâlî olmayasız. *(Sic. A. XVI. 4, 610)*

§ ... Eğer اکر il eridir, eğer اکر muhafızdır, ferman olunan sipahilerdir; bu hususta yoldaşlık edenlerden dirliği olmayanlara dirlik ile riayet olunup timarı olanlara terakki verilmek mukarrerdir. *(Sic. A. XVI. 1, 1113)*

§ Dücace دجاجة *[Ar.]*: Mutlaka tavuk, eğer اکر erkek eğer اکر dişi. *(Bab. XVI. 2, 185)*

§ Meruḫ مروخ *[Ar.]*: Mutlaka bedene sürecek nesne, eğer yağ eğer gayri. *(Bab. XVI. 1, 437)*

§ Vasîf وصيف *[Ar.]*: Kul, karavaş, eğer اکر erkek eğer اکر dişi. *(Bab. XVI. 1, 370)*

Eğer gece, eğer gündüz
Hep anınla eğleniriz *(Saz. Bursalı Halil. XVII. 423)*

eğerlenmek : (At) eğeri kabul etmek, râm olmak.

§ Yezdcürt rahşin yanına vardıkta rahş râm olup rahşe oyanurdu, gayre eğerlenmeyüp اکرلنمیوب Yezdcürd'e oyanlandı. *Tibr. XVI. 138)*

eğer tapkuru : Kolan.

§ Berteng برتنك [*Fa.*]: Eğer tapkuru اكر طاپقورى ve çenber kolanına dahi derler. *(Aks. XVII-XVIII. 196)*

eğilic : Kıvrıntı, büküntü.

§ El-livâ' اللواء [*Ar.*]: Sancaklar ve bayraklar ve büküntüler ve bucaklar ve egilicler اكلجلر büğrüler ve eğrice yığılmış kumlar. *(Bab. XVI. 2, 16)*

eğilic eğilic : Büklüm büklüm, Kıvrım kıvrım, eğri büğrü.

§ Tedavvuc تضوج [*Ar.*]: Dere eğilic eğilic اكلج اكلج olup büklümü çoğalmak. *(Bab. XVI. 1, 381)*

§ Menhat منحات [*Ar.*]: Şol eğilic eğilic اكيلج اكيلج giden eğri yol. *(Bab. XVI. 2, 333)*

§ İltiva' التواء [*Ar.*]: İki nesne burulmak ve kum eğilic eğilic اكلج اكلج olup yığılmak ve eğri olmak ve ılan kıvrılmak. *(Bab. XVI. 1, 16)*

§ Hakıfe حقيفة [*Ar.*]: Eğilic eğilic اكلج اكلج yığılmış kumlar. *(Bab. XVI. 1, 169)*

eğilmek : İnhiraf etmek, sapmak.

§ Dünyadan arzu kılmadım, illâ üç nesne. Bir, Tanrı için kardaş kim eğer doğru yoldan eğilem اكلم beni gerü doğrulda. *(Müneb. XIV - XV. 252-1)*

eğin, (eyin): Sırt, arka.

Cebrail indi yere tuttu anı
Eğnine اكنينه giyürdü ol hulle donu *(Yuz. Şeyd. XIII. 7)*

Yine gök yüzü oldu anber-feşan
Kara tonun eğnine اكنينه aldı zaman *(Süh. XIV. 54)*

§ Eğnimdeki اكنمدكي demir tonum çiğinim kasar. *(Dede. XIV. 126)*

§ Ol vakıt ki Musa Tûr dağında başında keçe takya ve eğninde kilim giyerdi. *(Tebareke. XIV. 38-2)*

§ Mâlik eğnine اکنه bir ağır cebe giydi başına bir müzehhep ışık urundu. *(Si. Da. XIV. 772)*

§ Âdem Peygamber Aleyhisselâm çün uçmak sadrında karar kıldı, taç başında, hulle eğninde اکنده idi.
(İhlâs . XIV. 109)

Eğnine اکنه almış nemedin câme-vâr
Her nice reng ister isen anda var *(Ruşeni. XV. 99)*

Ağlan ki yere girdi meh-i âsman dahi
Zulmet pelâsın eğnine اکنه saldı cihan dahi *(Ah. Pş. XV. 42)*

§ Sarışin sarı sakallı, kaşları çatık, eğnine اکنه eski neftî kaftan giyip... *(Sic. B. XV. 5, 126)*

§ Ümmeti hakkında bunun gibi göynüklü haber işidicek ol sâat içinde tacını başından ve hulleleri eğninden اکنندن çıkarıp yabana ata. *(Delil. XV. 159)*

§ Düşman busudadır, çukalın eğninden çıkarma.
(Tuh. Le. XV. 289)

Yüzün Şeytan gibi kıllar bürümüş
Olan eğnindeki kirden çürümüş *(Salâtin. XV. 75)*

§ Hazreti Ömer bunca hilâfet içindeyken eğninde bir eski pelâs idi. *(Tazarru. XV. 278)*

§ Eğninde اکنده siyah Arabistan abası var idi.
(Bektaş. XV. 129)

§ Bir uğru geldi eğninden اکنندن ridasın aldı gitti.
(Tez. Lâ. XV. 763-2)

Benzede idim servi ol kametine, servin
Eğnine اکنینه geyip donlar belde kemeri yoktur
(İbrahim. XV. 149-2)

§ Başında tac ve eğninde اکنده hulle, uçmak içre bir çemende seyran eder. *(Tez. Ba. XV. 7)*

§ Eğnine اکنه bir kefen asakomuş. *(Tez. Ün. XV. 14-2)*

§ Kaçan ki Âdem ol yemişten yidi cemi-i hülleler eğninden gitti, uryan kaldı. *(Envar. XV. 33)*

§ Bir gün neccar bu gömleği ol avratın eğninde اکنده gördü. *(Ferec. XV. 199)*

Birinin eğninde sincab ü semur
Biri ister ton bulmayup tenur *(Vahdet. XV. 3-1)*

Der Mehmet abdal olmak muradım
Eğnime post, belime pâlheng ile *(Saz. Kul Mehmet. XVI. 17)*

Hayat-ı müstearım kisvetin târaç edüp gerdun
Kefenden eğnime اکنمه giydirmek ister hil'at-ı fâhir *(Raufi. XVI. 183)*

§ Ve silâhını eğninden اکندن çıkarıp ve bir canibe koyup bevl edene taarruz etmezler. *(Men. Av. XVI. 63)*

Ey Fuzuli, ben kanâat mülkünün sultanıyam
Saltanat esbabı eğnimde اکنمده pelâs-ı fakr bes *(Fuzuli. XVI. 155)*

Getürdüp dürlü dürlü hup hil'at
Giyürdüler anın eğnine اکنینه kat kat *(Zati. XVI. 320)*

Gül ü nergis yine altun benekli câmeler giymiş
Libası hâlenin eğninde اکنده bir dîba-yi zibadır *(Baki. XVI. 78)*

§ Dünya düşman evidir. Düşman pusuda olucak çokalın eğninden اکنکدن çıkarma. *(Ta. Şahi. XVI. 99-2)*

Kırmızı kalkan götürdü çiğnine
Nilgûn zerbeft giydi eğnine اکنه *(Budın. XVI. 10)*

Eğnine اکنه kakum almış idi zemin
Dûşe sincap pîr-i çarh-ı berin *(Mîri. XVI. 233)*

Geydi eynine اینینه husrevanî kabâ
Etti serverlik efserin peyda *(Mîri. XVI. 113)*

Geşti Dil ol civanî vü candan
Geydi yokluk libasın eynine اینینه ten *(Mîri. XVI. 80)*

Başına zer nisar idüp Keyvan
Verdi eynindeki اینینده‌کی kabâyı heman *(Mîri. XVI. 241)*

Bülbülün derviş veş eğninde اکنده bir eski nemet
Hâce-i gül gülsitan içinde dîbalar giyer *(Revani. XVI. 21)*

Oldu dirlik câmesi eğnine اکینه dar
Ol libas-ı müstearı gördü ar *(Selâman. XVI. 134)*

Urup başına gün gibi zer efser
Verip eğnine اکینه dîba-yi mücevher *(Veyse. XVI. 36-1)*

Kalbime dünyayı Hak sevdirmedi
Eğnime اکنه al câmeyi geydirmedi *(Zehr. XVI. 251)*

§ .... Eğninden اکنندن câmelerin soyup uryan eyledi.
(Hüs. Dil. XVI. 44)

§ ... Merkum Seyyit Ahmet eğninde اکنده bulunan esbap ile ve bir kır atı ile ve bir kılıcı ile Ankara mahkemesine vâsıl olunması için merkum Murat Bey'e teslim olunduğu ...
(Sic. A. XVI. 3, 629)

Kûhde eğnine اکینه lâle giymesün gülgûn kabâ
Bağda başına nergis urmasun zerrin külâh *(Aşki. XVI. 77)*

§ Sedl سدل [*Ar.*]: Kaftanını eğnine اکنه alıp turmak.
(Bab. XVI. 1, 403)

§ Battal Gazi eydür: Bir yazıda gider idim İncil boynumde ve burnus eğnimde. *(Rahat. XVI. 34)*

Dahi başında tac ü şal ü kisve
Hem eğninde اکنده libasıdır şeriat *(Niyazi. XVII. 16)*

Kudretten eğnine hulle biçilir
Hak rahmeti üstlerine saçılır *(Kâtibi. XVII. 26)*

Er midir dünyada aşkın gayretinden gam yiye
Eğnine şal u abayı giymeye atlas giye *(Kâtibi. XVII. 64)*

§ Ağanın başından destarını ve eyninden ایننده samur lipaçesini alıp... *(Ev. XVII. I, 133)*

Buldu şep nur-ı mehle kadr-i celi
Eğnine اکنه geydi cübbe-i aseli *(Atai. Ha. XVII. 39)*

§ Bir ayağı çarıklı türk, eğninde bir eski kürk...
(Solak. XVII. 144-1)

§ Es-subğ السبغ [*Ar.*]: Şol adama denir ki eğninde اکنده bütün vücudunu sertapâ ihata eden zırhı ola.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 710)

Bir avrat erkenden kalksa
Hırkasın eğnine taksa *(Saz. Haydar. XX. 742)*

eğindirik : Çabuk eskimemesi için entari ve gömleğin çepeçevre Omuz kısmına konulan astar.

§ Lefife لفیفه [*Ar.*]: Gönlek eğindiriği اکندرکی ve yaması.
(Bab. XVI. I, 288)

§ Zevernim زورنیم [*Fa.*]: Eğindirik اکندرك dedikleri. Arapça kabb derler. *(Deş. XVI. 232-2)*

§ El-kabb القب [*Ar.*]: ... Ve gönlek eğindiriği اکندرکی.
(Ah. XVI. 784)

§ Zevernim زورنیم [*F.*]: Ol küçük parçadır ki esvabın arka tarafına dikerler. Özbekler albak ve Türkide eğindirik اکندرك derler. *(Bürh. XVIII-XIX. 326)*

§ El-kabb القب [*Ar.*]: ... ve câmenin yakasına dikilen parçaya denir ki eğindirik اکندرك tâbir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 223)

Eğindü, (eğinti) : Demir eğelenince dökülen demir ufantısı.

§ Sûniş سونش [*Fa.*]: Eğindü اکندو yâni burâde. *(Caf. XVI. 91-1)*

§ Burâde براده [*Ar.*], sûniş-i ahen سونش آهن [*Fa.*]: Eğinti اکنتی ki demiri eğeledikte dökülen hurde eczadır.
(Ask. XVII - XVIII. 176)

§ Es-sehale السحالة [*Ar.*]: Altın ve gümüş eğelenirken dökülen burâdeye denir ki eğinti اکنتی tâbir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 244)

§ Birzed بیرزد [*Fa.*]: اکنی Ve dörpü ve eğe ağzından dökülen eğintiye dahi denir, burâde tâbir olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 136)

§ Tubâl توبال ve Tupâl توپال [*Fa.*]: .... Ve bakır ve gümüş ve altın ve sair filizzat burâdesine dinür ki eğe ağzından çıkan hurdelerdir, eğinti اکنی tâbir olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 191)

eğinli : Eğrilmiş, meyilli.

§ Hadlâ' حدلاء [*Ar.*]: Bir yanı eğinli اکنلی yay ve yoldan sapa olan kuyu. *(Bab. XVI. 1, 26)*

eğinti : → **eğindü.**

eğin vermek : Bükülmek, eğilmek.

§ Çubuğu yaş iken eğmek gerek, sonra eğin vermez اکن ویرمز.
(Ata. XV. 28)

eğir : Karın ağrısını iyi etmek için kullanılan bir kök, andız.

§ Fülfül, dârıfülfül, eğir اکر her birinden onar direm.
(Yadigâr. XIV. 67-2)

§ Çörek otu ve güyeğü otu ... ve eğir ve yarpuz, her birinden üç direm. *(Yadigâr. XIV. 86-2)*

§ El-veccü الوج [*Ar.*]: Eğir اکیر dedikleri ot kökü, ki yürek sancısı için yerler. *(Terceman, XV. 285)*

§ Veç وج [*Fa.*]: Eğir اکر dedikleri ot. *(Mifhat. XV. 141)*

§ Vej وژ [*Fa.*]: .... Eğir اکیر dedikleri ottur. *(Caf. XVI. 173-2)*

§ Fejej فژژ [*Fa.*]: Katı acı ottur ki yürek ağrısına fâide eder, ana giyah-ı Türki derler, yâni eğir اکر. *(Ni'meti. XVI. 477)*

§ Verec ورج [*Fa.*]: Eğir اکر otu ki bir köktür, yürek ağrısı içün yirler. *(Ni'meti. XVI. 622)*

§ Surt سرت [*Fa.*]: Eğir اکر dedikleri ot ki yürek ağrısına nâfi'dir.
(Deş. XVI. 42 - 2)

§ Pije پژه [*Fa.*]: Eğir اکر dedikleri ki yürek ağrısına nâfi'dir. *(Deş. XVI. 308-1)*

§ Fejej فژژ [*Fa.*]: ... Halimi, eğir اکیر dedikleri acı ot ki yürek ağrısını giderir demiş. *(Des. XAI. 151-2)*

§ Vezaḫ وزخ [*Fa.*]: Eğir اکر. *(Şamil. XVI. 530)*

§ El-vecc الوج [*Ar.*]: ... Ve dahi Farisiden muarrep bir devâ adıdır ki Türkice eğir اکیر derler. *(Ah. XVI. 1222)*

§ Püj پژ [*Fa.*] Kırağı tâbir olunan rutubete denir ve eğir اکیر dedikleri kök ismidir ki Arabide vecc denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 155)*

§ Feric فریج [*Fa.*]: Eğir-i Türki ismidir ki Türkide eğir اکیر dedikleri devayî nebattır. *(Bürh. XVIII-XIX. 442)*

§ El-veccü الوج [*Ar.*]: ... Sür'at eylemek mânasınadır ... Ve bir devâ adıdır, Türkide eğir اکیر dedikleri kök olacaktır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 448)*

eğir mumu : Pirebolu.

§ Akber عکبر [*Fa.*]: Bir nevi çiçektir... ve bazılar indinde akber, bal arısı kovanında bulunur, cüz'î asel ile memzuç nesnedir, gayette acı olur. Şiraz'da ana darû derler ve Türkide daval tâbir ederler ve bir kavilde vesah-ül-kevairdir ki mumya-yi nahlî dahi derler. Şiraz'da bermu ve Türkide galat-ı fahişle pirebolu ve bazı diyarda eğir mumu اکیر موی dedikleri nesnedir. *(Bürh. XVIII - XIX. 422)*

eğirtmeç : İplik bükecek âlet, iğ.

§ El-migzelü المغزل [*Ar.*]: İp eğirecek ve iplik eğirecek iğe derler ve eğirtmece اکیرتمجه derler. *(Terceman. XV. 85)*

eğirtmek : Muhasara etmek, etrafını kuşatmak. sarmak.

Eğer kal'a olsa eğirdür اکردور idik
İl ü oba olsa seğirdür idik *(Süh. XIV. 277)*

İlime ansızın gire seğirte
Dahi kastede kim tahtım eğirde اکرده *(Hurş. XIV. 59)*

§ Pes şehir altı ay çevre yanın eğirttiler اکرتدلر kaçan yedinci ay girdi Beni-İsrail bir kezden boru urup katı çağırdılar tâ kim şehrin bârusu yıkıldı. *(Enb. XIV. 515)*

Eğirdüp اکردب bunda bu şehri yaturdu
Bir aradan bir er sözler getirdi *(Işk. XIV. 133-2)*

Fethetti anı eğirdüp اکردب bir zaman
Geri dâr-ül-mülke döndürdü inan *(İs. XIV - XV 549)*

§ Kademfer Şah dahi gazaba gelip yedi gez yüzbin er ile yedi gez bu kal'a-i Daymeran üzre geldi yedişer yıl eğirtti اکرتدی yetmiş yerden bu kal'aya nağımlar (lağım) urdu. *(İs. H. XIV - XV. 831)*

Hatırı yavlak melûldür âdemin
Ba'zı kal'asın eğirdeler اکردالر Şam'ın *(Melhame. XIV. XV. 85 - 2)*

Hem eğirdeler اکردالر biranca kal'sın
Tanrı hışmıdır ne diyem talgasın *(Melhame. XIV - XV. 88 - 2)*

§ Resûl Aleyhisselam anları hısar eyledi eğirtti اکرتدی, çün âciz oldular... *(Leys. Mu. XV. 376 - 1)*

§ ... Geldi anları birkaç yıl hısar edüp eğirtti اکرتدی. *(Leys. Ar. XV. 745)*

§ Zamanlardan sonra ol kal'aya geldiler eğirttiler. *(Tuh. Le. XV. 201)*

Birisi götürüp saydı seğirtür
Bu ardınca gelen iti eğirdür اکردر *(Hikmet. XV. 322)*

Andan Istanbul'a düştü Padişah
Ceng idüp eğirdir اکردر anı iki mah *(Enveri. XV. 89)*

Gemiler donandı anda bîşumar
Geldi kıldı Sakız üzre kârzar
Birnice günde eğirdüben اکردوبن alur *(Enveri. XV. 22)*

§ Bu yılda Sultan Tuğrul Bey Isbahan'ı fetheyledi, bir yıl eğirttükten اکرتدکدن sonra. *(Kesir. XV. 4)*

§ Ol kal'ayı iki yıl eğirtti اکرتدی, hısar etti. *(Kesir. XV. 157)*

§ Hısarı eğirdüp اکردوب oturmuştur. *(Rahat. XVI. 396)*

Varup Aydos hısarına seğirdür
Alımaz kal'ayı geh gâh eğirdür اکردر *(Hadidi. XVI. 66)*

Eğirdip اکردب kal'ayı Behram-ı safder
Belayı kıldı gün günden füzünter *(Veyse. XVI. 50-2)*

§ Haylı müddet hısarı eğirttiler اکرتدلر. *(Aş. XVI. 109)*

Azıktan yana hem hergiz bunalmaz
Anı on yıl eğirtse اکرتسه kimse almaz *(Şeh. Ş. XVI. 519)*

eğistiren (eğsiseren, ekister): Kurumuş hamuru ve hamur bulaşığını tekneden kazımaya yarayan âlet.

§ Dejegir دژەکیر [*Fa.*]: Tekneden hamır kazıyacak demir ki ana eğiş derler, ba'zı yerlerde erşün derler ve ba'zı yerlerde eğistiren اکسترن derler. *(Ni'meti. XVI. 301)*

§ Dejegir دژەکیر [*Fa.*]: Tekneden hamır kazıyacak ki ersin ve eğiş ve eğsiseren اکسیسران derler. *(Caf. XVI. 58-1)*

§ Vejegir وژەکیر [*Fa.*]: Şol âlet ki tekneden hamur kurumuşunu ve bulaşığını kazırlar... ve ba'zı yerlerde ersün ve ekister اکستر derler. *(Deş. XVI. 104-1)*

eğiş: **1.** Ucu çengelli bir demir.

§ El-minşâl المنشال [*Ar.*]: Eğiş اکش dedikleri eğri timür. *(Ah. XVI. 347)*

§ Sügâr-âhenc سکار آهنج [*Fa.*]: Ucu eğri bir demirdir, anınla tencereden et ve ekmek çıkarırlar. Arabide minşâl ve Türkide eğiş اکش derler. *(Bürh. XVIII-XIX. 359)*

2. Kurumuş hamuru ve hamur bulaşığını tekneden kazımaya yarayan âlet.

§ Dejegir دژەکیر [*Fa.*]: Tekneden hamır kazıyacak demir ki ana eğiş اکش derler, ba'zı yerlerde erşün derler ve ba'zı yerlerde eğistiren derler. *(Ni'meti. XVI. 301)*

§ Dejegir دژه‌گیر [*Fa.*]: Tekneden hamır kazıyacak ki ersin ve eğiş اکش ve eğsiseren derler. *(Caf. XVI. 58 - 1)*

eğlemek : 1. Geciktirmek, vakıt geçirtmek.

§ Rahibe eyitti: Kaçan muallim katına varıcak ana eyitgil kim atam katında idim, atam eğledi اکلد. *(Enb. XIV. 946)*

§ El-mu'timü المعتم [*Ar.*]: Ve bir nesneyi geç koyup eğleyici اکلیجی kimse. *(Terceman. XV. 72)*

2. Avutmak, oyalamak.

§ Gıdâyi yiyicek uyutalar, uyanınca tamam bedenini ovalar anul anul kendözüne gelince, andan sonra birez eğleyeler اکلیالر tâ midesi arına. *(Hazain. XV. 13-1)*

Sabit o bîvefaya çok eğlenme gel demiş
Eğler اکلر anınla şimdi dil-i nâsabûrunu
(Sabit XVII - XVIII. 175)

eğlenmek : Vakıt geçirmek, beklemek, kalmak, oyalanmak, durup dinlenmek.

§ ... Sana çok mal buyuravuz kim ne harç kim anın üzerinde edesin, kamusuna yete. Eğer anda eğlenmek اکلنمك çok düşer ise ve dahi male muhtaç olursan bize bildiresin. *(Kel. XIV. 2)*

§ Nagâh Dimne ıraktan gözüktü, pes kadar vakıt eğlendi اکلندی kaçan arslan katına erdi... *(Kel. XIV. 32)*

Zülfünde garip oldu gönül haylı zamandır
Eğlenimedi başun içün dâr ü diyara *(Kadı. XIV. 495)*

§ At üstünde eğlenmeyüp اکلنمیوب yortan kazan. *(Dede. E. XIV. 149)*

§ At kaşandurmaktan gayri hiç bir yerde eğlenmeyelüm اکلنمیالوم. *(Ta. Sel. XV. 1, 361)*

Gitmek isterken gözüm yaşın görüp rahm etti yâr
Dedi eğlenmek اکلنمك gerek Ahmet ki bârandır henüz
(Ah. Pş. XV. 81)

§ Basra şehrine girdi üç günden artık eğlenmedi اکلنمەدی.
(Tez. Ba. XV. 41)

Bunda kimesne kalmaz gelen gider eğlenmez اکلنمز
Yol düşvar, korku katı, işini bunda bitür *(Eşrefoğlu. XV. 44)*

§ Şunlar ki eğlendiler اکلندیلر gece kaldılar, yolun kolayını bulmadılar. *(Sır. XVI. 43-2)*

Saçın zencirine bendet, dil-i avâre eğlensun اکلنسون
Mukayyet kıl biraz ol zülf-i müşkin-târe eğlensün اکلنسون
(Baki. XVI. 192)

Direngîden درنکیدن [*Fa.*]: Eğlenmek اکلنمك. *(Şamil. XVI. 273)*

§ Âftab آفتاب [*Fa.*]: ... Her burçta otuzar gün eğlenür اکلنور.
(Deş. XVI. 27-2)

§ Behram بهرام [*Fa.*]: ... Ve Mirrih her burçta kırk beş gün eğlenür اکلنور. *(Deş. XVI. 228-1)*

§ Ba'dehu şah-ı Acem eğlenmeyüp اکلنمیوب ol mahalden göçüp.
(Naima. XVII - XVIII. 3, 26)

§ Âbḫurd آبخورد [*Fa.*]: Âbhur mânasınadır ki zikrolundu ve turmak ve eğlenmek اکلنمك ve oyalanmak ve meks ve tevakkuf mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 25)*

§ Âram آرام [*Fa.*]: Turmak ve eğlenmek اکلنمك ve yerleşmek ve sükûn ve karar mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 34)*

eğmek : Meylettirmek, ıknâ etmek.

§ ... Ol yiğidi hüsünde gayet ve hûplukta bî-nihayet gördüm, hiç bir yerinde kusur yok, amma gönlüm sultanı diler kim ana varmayam ... Atam bana hezar dürlü dil ile söyledi, beni eğemedi اکەمدی, taş gibi gönlüm yumuşamadı.
(Ferec. XV. 262)

eğnine başına : Üstüne başına.

§ ... Meblağ-ı mezburu alıp kabzedip ba'zısın eğnine başına اکنینه باشنه harcettim. *(Sic. B. XV. 5, 38)*

eğnine çukal salmak : Zırh giyinmek.

Çukal saldı eğnine اکنینه چوقال صالدی başa ışık
Arayerde çün yoğ idi barışık *(Süh. XIV. 287)*

eğrek : 1. Su toplanan yer.

§ Bugün üş bundan balıkçırlar geçerdi, birbirine eydür kim üşbu eğrekte اکرکده balık çoktur, avlamak tedbirin eylemek gerek. *(Kel. XIV. 34)*

§ El-me'celü الماجل [*Ar.*]: Kaklık ve su eğreği اکرکی. *(Terceman. XV. 2, 223)*

§ Âbdân [*Fa.*]: Su kovuğu ve su eğreği ve her mahal ki su karar eder. Zira lâfz-ı (dân) ismin ki âhirine lâhık olur, ol ismin mahalline delâlet eder. *(Miftah. XV. 42)*

§ Âbgir [*Fa.*]: Su eğreği. *(Miftah. XV. 42)*

§ Bârgin بارکین [*Fa.*]: Su eğreği اکرکی yâni su irkilen yer. *(Ni'meti. XVI. 115)*

§ Girdab کرداب [*Fa.*]: Çevlik ki denizde su burulur muttasıl döner, gemi uğrayıcak çıkamaz ve eğrek اکرك mânasına. *(Ni'meti. XVI. 533)*

§ Âbgir آبکیر [*Fa.*]: Gölcük, eğrek اکرك mânasına. *(Caf. XVI. 3-1)*

§ Âbdân آبدان [*Fa.*]: Su yeri demektir... Pes her yerde su cem' olur âbdân derler. Yâni sulak ve eğrek اکرك demek olur. *(Deş. XVI. 239-1)*

§ Âbkend آبکند [*Fa.*]: Sel yolu ve şol suya dahi derler ki bir yerde cem' olur, Türkçe eğrek اکرك derler. *(Şamil. XVI. 214)*

§ Girdap کرداب [*Fa.*]: Eğrek اکرك. *(Şamil. XVI. 68)*

§ Âbkend آبکند [*Fa.*]: Eğrek اکرك. *(Cam. Fa. XVII. 16)*

§ Abḫur آبخور [*Fa.*]: ... Mutlak su içecek zarfa dahi denir, tas, ve maşraba ve bardak makûlesine şâmildir ve insan ve sair hayvan su içip ve sulandıkları mevzıa dahi denir, Arabide

menhal ve atn ve Türkide suvat ve sulak tâbir olunur. Ayazma ve pınar ve kastal ve nehir ve hark-ı mâ kenarlarında gölcük ve eğrek اكرك dedikleri yerler gibi.
(Bürh. XVIII - XIX. 25)

2. Avlağı, sürü hayvanlarının istirahat ettiği gölge yer.

§ Sütûr ستور [*Fa.*]: Tavar ve eğrek اكرك. *(Ni'meti. XVI. 408)*

eğren : Kızılcık denilen meyva.

§ Karaniya قرانيا [*Fa.*]: Kızılcık ağacına denir, mâruf şecer-i azimdir ki meyvesine kızılcık tâbir olunur, ishale müfiddir, bu meyveye ba'zı diyarda eğren اكرن derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 454)

eğri : Çevgân, ucu baston gibi eğri ağaç.

§ Savlecan صولجان [*Ar.*]: Budağı aşağa eğecek eğri اكرى ve keke.
(Bab. XVI. 2, 319)

eğrice (1) : Büvelek denilen sinek.

§ En-nüare النعرة [*Ar.*]: Eğrice اكريجه ve büğelek ve güyegün dedikleri böcektir. *(Terceman. XV. 234)*

§ En-nüare النعرة [*Ar.*]: Bir asıl sinektir ki himarın burnuna girer ve ind-el-ba'z eğrice اكريجه dedikleri sinek. *(Ah. XVI. 1091)*

§ Ḫar-keze خركزه [*Fa.*]: Eğrice اكرجه dedikleri sinek.
(Şamil. XVI. 423)

§ Ḫarküş خركش [*Fa.*]- Eğrice اكرجه dedikleri sinek.
(Deş. XVI. 166-2)

§ Ḫarmünc خرمنج [*Fa.*]: Har-meges mânasınadır ki eşek sineğidir, eğrice اكريجه ve büvelek dedikleridir.
(Bürh. XVIII - XIX. 240)

§ En - nüare النعرة [*Ar.*]: ... ve bir nevi sineğe denir ki gökcül olup kuyruğunda nişteri olmağla himar makulesi devabı sokup muztarip eder. Türkide büvelek ve eğrice اكريجه tâbir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 128)*

eğrice (II) : Davarların arka ayaklarının dirseğindeki sinir dediğimiz "aşil veteri".

§ El-urkub العرقوب [*Ar.*]: Şol kalın sinire denir ki insanın ökçesinden yukarı, yâni baldırından ökçeleri üzere çekilip muttasıl olur; ve çârpa davarın arkubu art ayaklarının arkalarında olur ki ön ayaklarında olan diz kapakları menzilesindedir Türkide mutlak sinir ve eğrice اکریجه tâbir olunur.
(Kam XVIII - XIX. 1, 203)

eğri çekmek : Yanlış yola kılavuzlamak, götürmek.

Ol eğri çekerse چکرسه اکری ko doğruya sap
Ol od yandırırsa su üstüne sep *(Süh. XIV. 19)*

eğri doma, (eğri domar) : Kapı saçağı, sundurma.

§ Kaabûl قابول [*Fa.*]: Turre ve dıvar üzerinde yağmurdan saklamak içün yaptıkları ve eğri doma دما اکری ve dam turresi.
(Caf. XVI. 118 - 2)

§ Feresb فرسب [*Fa.*]: Mertek, eğri doma دما اکر kaabûl mânasına, yâni kapu kaşı. *(Caf. XVI. 116 - 1)*

§ Kaabûl قابول [*Fa.*]: ... Dıvar üzerinde yağmurdan saklamak içün yaptıkları nesne ve üzerinde bir ağaçtır ki Türkide eğri domar دومار اکری derler. *(Ni'meti. XVI. 486)*

eğri domar : → **eğri doma.**

eğrigez : Eğrice, eğrimsi.

§ Taneb طنب [*Ar.*]: Sügü sapında olan i'vicac ve ayak uzun ve eğrigez اکریکز olması. *(Bab. XVI. I, 96)*

eğri iyeğü : → **eğri sünük.**

eğri kestane : Havlican.

§ Cüsrev-dâru جسرو دارو [*Fa.*]: İhtiyaratta husrev-dâru mânasınadır ki havlican dedikleri dârudur ki bazı diyarda kulunç otu ve eğri kestane کستانه اکری dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 202)

§ Ḫusrev-dâru خسرودارو [*Fa.*]: İsm-i havlicandır ki maruf devayî köktür, Türkide kulunç otu ve eğri kestane اکری کستانه ve karagat dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 244)*

eğrilik : Fenalık, kötülük, hiyanet.

Hiç eğrilik اکرلك kılmadık bunda size
Ant içeriz ant verirseniz bize *(Yuz. Şeyd. XIII. 77)*

Ḫiyanet خیانت[*Ar.*]: eğrilik اکریلك oldu, di hor olmak: hakarettir *(Cev. Ke. XVII. 74)*

eğrilmek : Birikmek, toplanmak.

§ Gafcî غفجی [*Fa.*]: Çukur yer ki anda su eğrilür اکرلر âbgir mânasına. *(Caf. XVI. 108-1)*

§ Tarḫ طرخ [*Fa.*]: Su çukuru ki eğrilür اکرلر kalur dağlar dibinde. *(Caf. XVI. 104-2)*

§ Bürke برکه [*Ar.*]: Eğrilmiş اکرلش su. Ekser Kâ'be yolunda olurmuş, meşhurdur. *(Ni'meti. XVI. 177)*

§ Revak رواق [*Fa.*]: Balın gömecinden sızıp altında eğrilen اکریلن, ve her nesnenin sâfisine derler... *(Deş. XVI. 184-2)*

eğrim : → **eyrim.**

eğri okumak : Yanlış, bozuk okumak.

Bize yavlak doğru sözler elverür
Yazuğa eğri okıyanlar اکری اقیینلر girür *(Man. Tayr. XIV. 164)*

eğri olmak : Sapmış olmak, muhalif hareket etmek.

Eğri olsa اکری اولسه ayni raha kim ki devrinde senin
Kimseler setredemezler aybını illâ ki sin *(Zati. XVI. 7)*

eğrisin : Eğriliğini, fenalığını.

Gizlemenüz aydınız siz doğrusun
Ma'lum eylen ol Zeliha eğrisin اکرسین *(Yuz. Şeyd. XIII. 50)*

eğri söylemek : Yanlış, yalan söylemek.

§ Üşbu cemâat, ki görürsüz, doğru söylerlerse uhdeme aluram

ki dua kılam müstecap ola ve eğer eğri söylerlerse اکری سویلرلرسه, ben hot mühürde görürem ve siyaset ederem. *(Feree. XV. 426)*

eğri süñük, (eğri iyeğü) : Eğe kemiği, kaburga kemiği.

§ Anlar eğri süñükten اکری سوککدن hasıl olmuştur ve eğrinin hilâfı doğru olur. *(İrşad. XV.)*

§ Ey padişah-ı kâmkâr yaşın uzun olsun; avrat eğri iyeğüden اکرایبه‌کودن yaradılmış, eğriliğimize kalma. *(Ferec. XV. 66)*

eğri yel : İki esaslı yön rüzgârlarının arasından esen rüzgâr, yıldır rüzgârı.

§ Nekbâ نکبا [*Ar.*], bâd-i kej بادکژ [*Fa.*]: Eğri yel اکری یل ki münharif olup iki riyhin mâbeynine vâki' olur. Malûm ola ki nekbâ dört neivi'dir. Eğer sabâ ile cenup mâbeynine vâki' olursa... *(Aks. XVII-XVIII. 139-2)*

§ Bâd-i kez بادکژ [*Fa.*]: Eğri yel اکری یل. *(Şamil. XVI. 135)*

eğsemek : → **eksimek (I).**

eğser : → **eğseri.**

eğseri, (eğser, yeğseri, iğseri) : Çivi, demir çivi.

§ El-mismar المسمار [*Ar.*]: Demür iğseri ایکسری ve demür mıh. *(Terceman. XV. 2, 356)*

§ Demir eğseriler اکسریلر getirtip mâşıtanın ellerini ayaklarını eğseriye bağladılar. *(Mevahib. XVI. 101)*

§ Demir eğseriler getirdiler yere kaktılar *(Âsiye'nin)* ellerini ayaklarını eğserilere bağladılar, iki eğseri اکسری dahi getirtip göksüne kaktılar, arkasından çıktı. *(Mevahib. XVI. 102)*

§ Bundan akdem benim bir konç içinde bir miktar eğserim اکسرم zayi' olmuş idi. *(Sic. A. XVI. 2, 435)*

§ Kollu terazi, eğseri اکسری, alât-ı benna... *(Sic. K. XVI. 2, 582)*

§ Mıh میخ [*Fa.*]: Ma'ruf eğseri اکسری mânasına. *(Caf. XVI. 159)*

§ Mismar مسمار [*Ar.*]: Eğseri اکسری, asılda yeğseridir یکسری در andan galattır. *(Ni'meti. XVI. 584)*

§ El-mismar المسمار [*Ar.*]: Mıh ve eğser اکسر. *(Ah. XVI. 981)*

§ El-mihmeze المهمزة [*Ar.*]: ... Ve değneğe, alâ kavlin öğendere ve bizlengeç tâbir olunan başı eğserili اکسرلی değneğe denir ki anınla eşek sürerler. *(Kam. XVIII-XIX. 2, 210)*

eğseri kakmak, (eğser kakmak) : Çivi çakmak.

§ Bu yıldız gökte şol kandil gibi asılmıştır kim ol tahtaya eğseri kakılmış قاقلمش اکسری gibi göğe berkinmiştir. *(Leys. Mu. XV. 191-1)*

Mihr ü meh sanma idüp ruh-ı Ebimüslim urûc
Kakmada قاقده başına çarhın iki eğser اکسر rûz u şep
(Molla. XIX. 14)

Hane-i virane-i dünyaya eğser kakmadı اکسر قاقدی
Bir Ebütderda olup râz-âşina-yi ankebut *(Molla. XIX. 212)*

eğser kakmak : → **eğseri kakmak.**

eğsi, (eğsü, eksi (III), iğsi, esgi) : Ucu yanmış odun, ateş karıştıracak âlet.

§ Şayet ol aslım nesebim dediği yarın od içinde eğsileyin اکسیلین karardığı vakıt arzu edeler ki ey kâşke biz dahi itlerden tonuzlardan olaydık ki kurtuldular toprak olup fenaya vardılar. *(Müneb. XIV - XV. 17 - 2)*

§ Rivayettir ki ol atılan eğsi tut ağacı idi. *(Bektaş. XV. 101)*

§ Ol erenlerin birisi el sunup ol odun eğsisinden اکسیسندن bir köseği alıp ... *(Bektaş. XV. 101)*

§ Ateşgâv آتشکاو [*Fa.*]: İğsi اکسی. *(Sıh. Ac. XV. 60)*

§ Nîm-suhte oldu, pes eğsi اکسی gibi oldu ki tütün çıkar. *(İrşad. XV. 136)*

§ Âsüfte آسفته [*Fa.*]: Od eğsisi اکسی. *(Miftah. XV. 44)*

§ Âsuğde آسغده [*Fa*]: Eğsi اکسی ki biraz yanmış ola. *(Ni'meti. XVI. 68)*

§ ... Uzun çaynakları vardır ve gözleri berk-ı hâtif gibidir ve sâkları yanmış eğsi اکسی gibidir ve bir lûgat ile tekellüm ederler ki fehmolunmaz. *(Men. Av. XVI. 71)*

§ Nîm-suḫt نیم سوخت [*Fa.*]: Eğsü اکسو ki bir yanı yanmış oduna derler. *(Caf. XVI. 170 - 1)*

§ Nîm-suḫte نیم سوخته [*Fa.*]: Eksi اکسی ki bir yanı yanmış odun ki köseği dahi derler. *(Deş. XVI. 356 - 2)*

Görünür gülşen cehennem odlu eğsi اکسی şâh-ı gül
Ey yüzü cennet kaçan sensiz k'idem gülgeşt-i bağ
(Revani. XVI. 72)

§ Nîm-suḫt نیم سوخت [*Fa.*]: Eğsi اکسی. *(Şamil. XVI. 526)*

Var idi suretinde kara nişan
Sanki söyünmüş eğsi اکسی idi heman *(Ş. G. XVI. 59)*

§ Âsuğde آسغده [*Fa.*]: Yarı yanmış odundur ki köseği ve esgi اسکی tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 37)*

§ Büd بد [*Fa.*]: Ve ateş-gire mânasınadır ki esgi اسکی ve köseği tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 106)*

§ Enbür انبر [*Fa.*]: Ocak ve ateşi karıştırmağa mahsus âlet. Türkçesi demir eğsü اکسو veya kısaçtır. *(Kam. Os. XIX. 1, 183)*

eğsinmek : Temayül göstermek.

§ ...Ben ne sebep ile bu hiyanetliği endişe kıldım kim ben ol mahalde ve menzilette değilven kim ululer mertebesine eğsinem اکسینم ve ulu işlere tama' kılam. *(Kel. XIV. 66)*

eğsiseren : → **eğistiren.**

eğsü : → **eğsi.**

eğzi : → **ezgi.**

ek : → **eñ yeri.**

ekdi : → **ekti.**

ekevül : Döğen.

§ Etfâl-i bîmecal makûlelerini harman aletinden olan döğen altına bırakıp ki, ol diyarda (Şirvan'da) ekevül اکاول derler, bilcümle üzerlerine döğen yürütüp ol şikence ile helâk eyledi. *(Naima. XVII - XVIII. 388)*

ekin : Buğday.

Buyurdu Yusuf ekin اکین çok ektiler
Vaktı geldi başı birle derdiler *(Yuz. Şeyd. XIII. 56)*

Issı savuk sağ u sayru hali ne
Ekin اکن ü hayvan yemiş ahvali ne
(Melhame. XIV - XV. 15 - 2)

Yer güvülderse ekin اکین ona delim
Ot ekin bol olusardır gey azim *(Melhame. XIV-XV. 35-1)*

§ ... Buzağu veya koyun girse ekine اکنه bir akça vere ve bir çomak uralar. *(Fatih. Ka. XV. 31)*

§ Ciğer bir nesnedir kim uyuşmuş kana benzer, arasında ekin اکن sapı gibi damarlar vardır. *(Hazain. XV. 60-1)*

§ Berz برز [*Fa.*]: Ekin اکین. *(Şamil. XVI. 393)*

ekin başı : Buğday başağı, başak.

§ Aḫkül اخکل [*Fa.*]: Ekin başı اکن باشی. *(Miftah. XV. 46)*

ekin biçin : Ekim, zer'iyyat, ekip biçme işi.

§ Bu yıl ekin biçin اکین بچین olmaz derlerdi. *(Fütuh. XIV. 215)*

ekinci : Çifçi.

Ekinci اکنجی itmese tohumu pinhan
Eser bitmez havadis irer ey can *(Ruşeni. XV. 17)*

§ Ekinci اکنجی kırk yılda biter, bezirgân kırk günde. *(Ata. XV. 33)*

§ Şol ekinciye اکنجیه döner kim dürüşür tarlasın düzer koşar içine çürük tohum saçar. *(Leys. Mu. XV. 303 - 2)*

Ekinci اکنجی kincidür derler meselde
Kim işleri hasettür her milelde *(Hikmet. XV. 295)*

§ Âblise آبلیسه [*Fa.*]: Bezrger mânasına, ekinci اکنجی.
(Miftah. XV. 42)

§ Bezrger بزرکر [*Fa.*]: Ekinci اکنجی. *(Miftah. XV. 56)*

§ Sûli سولی [*Fa.*]: Saban ki ekinciler اکنجیلر anınla ekin ekerler.
(Caf. XVI. 91 - 1)

§ ... Eğer gamı varsa giderirdi, sermayesi yoğusa sermaye verirdi, ekinci اکنجی ise tohum verirdi. *(Tibr. XVI. 111)*

§ Keşaverz کشاورز [*Fa.*]: Ekinci اکنجی yâni çiftçi.
(Ni'meti. XVI. 517)

§ Hiş هش [*Fa.*]: Saban ki ekinciler اکنجیلر anunla yer sürerler.
(Deş. XVI. 174 - 1)

§ Bezrger بزرکر [*Fa.*]: Ekinci اکنجی. *(Şamil. XVI. 111)*

§ Harras حراث [*Ar.*], bezrger بزرکر [*Fa.*]: Ekinci اکینجی.
(Aks. XVII - XVIII. 147)

§ Ükâr اکار [*Fa.*]: Ekinci اکنجی ve bağcı ve bostancı mânasınadır.
(Bürh. XVIII - XIX. 74)

Zer' : ekin, nâsere, âblise آبلیسه [*Fa.*]: ekinci اکنجی : ekkâr اکار [*Ar*]

Arz-ı mezrûa: ekilmiş yere derler: şehkâr
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 57)

ekincilik : Çiftçilik, ziraat.

§ ... Amma ikisi dahi ümmî idi çift ucun tutup ekincilik اکنجیلك ederlerdi. *(Bektaş. XV. 127)*

ekinli biçimli : Ekilir biçilir.

§ Er-riyf الریف [*Ar.*]: Ekinli biçimli بچمل اکینلی yemli yemişli ma'mur ve abâdan, hasab ve ni'meti firâvan arza denir.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 769)

ekinlik : 1. Ekilmiş yer, üzerinde arpa, buğday gibi şeyler bitmiş olan yer.

§ Haber şöyledir kim yel anın çerisin kamu götürüp kancaru kim Süleyman diler iletür idi ve ekinlik اکنلك ve ağaçlar üzerinden geçer idi hiç ekin depretmez idi. *(Enb. XIV. 610)*

2. Mezraa, çiftlik.

§ Dünya âhiret ekinliğidir اکنلکی در. *(Cinan. XV. 55)*

§ Zira bu cihan ol cihanın dahi ekinliğidir اکنلکدر. *(Kab. XV. 8)*

Kendü fâni bir ekinliktir اکنلکدر cihan
Ne dikersen hâsılın oldur heman *(Vahdet. XV. 59-2).*

Ekinliktir در اکنلك bu dünya hayr ekenler
Dün ü gün zikr hurmasın dikenler *(İbrahim. XV. 56-2)*

§ Bâsre باسره [*Fa.*]: Ekinlik اکینلك. *(Caf. XVI. 14-1)*

§ Bâsre باسره [*Fa.*]: ... Ve ekinlik اکنلك kiştzar mânasına. *(Deş. XVI. 303-1)*

§ Kiştzâr کشت زار [*Fa.*]: Ekinlik اکنلك mezraa mânasına. *(Deş. XVI. 120-1)*

§ Cümle âlem ekinlikler اکنلکلر ola, çift sürer tavarlar bahalı ola. *(Zehr. XVI. 158)*

§ Kiştzâr کشتزار [*Fa.*]: Ekinlik اکینلك. *(Şamil. XVI. 129)*

Ekin: zer' u ekinlik اکینلك adı: mezra' مزرع [*Ar.*]
Biçen: hassad ü biçilmiş de: mahsut
(Genc. XVII. 19)

§ Âsür آسر [*Fa.*]: Ekin olan mevzı', kiştzâr ve gallezâr mânasına ki ekinlik اکنلك tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 37)*

3. ... defa ekecek kadar yer.

Bu bir âlemdürür artuk değildir
Bir ekinlikdürür اکنلکدرر bu çok değildir *(G. Ra. XV. 28)*

ekin sünüğü : Buğday, arpa gibi bitkilerin boğumlu sapı, kesmik.

§ Bend-inâyje بند نایژه [*Fa.*]: Ekin süñüğü اکن سکوکی yâni buğday ve arpa ve bakla kesmiği ve sapları ve boğunları.
(Des. XVI. 307-1)

ekister : → **eğistiren.**

eklemek : Bitiştirmek, yapıştırmak.

Bu sınıklı gönlümü sen eklegil اکله کل
Sana sığındım beni sen beklegil *(Yuz. Şeyd. XIII. 33)*

eklemic : Sarmaşık denilen ot.

§ El-ulleyka العلیق (*Ar.*]: Sarı bir ottur sarmaşık derler ve eklemic اکلمج dahi derler, karip olan şâha sarılup eklenür anı kurutur. *(Kdeb. XVIII. 86 - 1)*

ekmek : **1.** Tohum atmak.

§ Hezar âferin, tahsin eken اکن ataya, doğuran anaya.
(Müslim. XV. 34, 127)

2. Dökmek, saçmak, serpiçtirmek.

§ Fekah فقح [*Ar.*]: Yaraya ot ekmek اکمك ve ot ulalmak ve çiçeklenmek. *(Bab. XVI. 2, 417)*

3. Telef etmek, harcamak.

§ Benefşeler gibi yanlarınca boyunların eğüp âhir bir olmaz yere ektiler. *(Şeref. XVI. 29)*

ekmek götürmek : Ekip biçmek, ziraat etmek.

§ Eğer Zühal lezzetlerinden mizacı artuğrak düşerse ekmek götürmek اکمك کوترمك bağ yeri imaret etmek...
(Hazain. XV. 49-2)

eksemek : → **eksimek (I).**

eksi (I) : Eski.

§ Ve eksi اکسی öksürüğü olanlara ve zatülcenbe... müfittir.
(Mü. Şi. XIV-XV. 25)

eksi (II), (eksü) : Eksik, noksan.

§ Rızıkların kesmezin, eksüsüz اکسوسز veririn. *(Müz. XV. 250)*

eksi (III) : → **eğsi.**

eksiği değil: Nesine lâzım, ilgileneceği şey değil.

§ Nâperva ناپروا [*Fa.*]: Serasîme ve kayırmaz ve korkmaz ve eksiği değil اکسکی دکل demektir. *(Ni'meti. XVI. 594)*

§ Nâperva ناپروا [*Fa.*]: Serasîme ve korkmaz ve kayırmaz ve eksiği değil اکسکی دکل demektir.
(Nuh. Tuh. XVII. 17)

eksiğini bitirmek, (eksüğünü bitürmek): Noksanını ikmal etmek.

Her elden kâmil ustalar getirdi
Ne kim eksükleri اکسکلری vardır bitürdü بتردی
(İbrahim. XV. 46 - 2)

eksiğini tutmak : Kusurunu yakalamak.

Şıhne-i bazar-ı mıhnet eksiğim tutmaz اکسکم طوتمز benim
Sinem üzre kurs-ı dağım daima eksik değil
(Atai. XVII. 45)

eksik gözetmek : Eksik görmek, zaif görmek.

Sakın eksik gözetme اکسك کوزتمه düşmanını
Nâgehan senden ol ziyade ola *(Letaif. XIV. 13)*

eksikli, (eksüklü) : 1. Eksiği bulunan, kusurlu, âciz, kemter.

§ Mesih'in ben dahi bir eksüklü اکسوکلو kuluyam.
(Fütuh. XIV. 4)

Did'ey hulkı vü lûtfu çok padişah
Bu eksüklü اکسکلو kula bağışla günah *(Süh. XIV. 69)*

§ ... Henüz anın ni'metlerin hakkının binde birin ödememiş olam ve kendözüm kulluk içinde yavlak eksikli اکسیکلی sayam.
(Kel. XIV. 76)

Eşrefoğlu Rumi gibi şöyle mücrim eksikli اکسکلی kul
Arasalar bulunmaya nefsi hevasın kovucu
(Eşrefoğlu. XV. 18)

§ Halifenin meğer ammisi oğlu var idi, anın kızı hasta olup ölüm döşeğine düşüp vasıyyet etmiş kim: Benim cihazım bir eksiklü اکسیکلو kıza vereler, tâ bana sebeb-i rahmet ola. *(Ferec. XV. 188)*

Bu eksüklüleri اکسکلولری ey Hayy ü Kayyum
Buların hazretinden kılma mahrum *(İbrahim. XV. 18-1)*

§ Pes sehl altun ve akça içün eksikliniñ اکسکلنك hacetin bitirmeyip katından gönlünü sınıklı gönderme. *(Kab. XV. 274)*

§ Biz eksüklülere lâzım geldi ki ol mübarek ravzaya... *(Delil. XV. 148)*

Mücrim ü eksüklüyem اکسکلویم ben mübtezel *(Mihri. XV. 96)*

Âşık öldürmektir ol mahın tamam endişesi
Yoluna can vermedir eksikliniñ اکسکلنك kem pîşesi *(Baki. XVI. 241)*

§ Kemîne کینه [*Fa.*]: Eksikli اکسیکلی. *(Ni'meti. XVI. 524)*

§ Kemîne کینه [*Fa.*]: Eksikli اکسکلی mânasınadır. Bu alâka ile soysuz ve fürûmayeye de ıtlak olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 498)*

2. Kadın.

Eksiklileriñ اسکلیلرك er düzer eksik gediklerin *(Vasıf. XIX. 47)*

eksikliğine kalmamak, (eksüklüğüne kalmamak): Kusuruna bakmamak.

Kaşına ger hilâl öykündü ise
Sen anın kalmagıl eksikliğine قلمغل اکسکلکینه *(Mesihi. XV. 94)*

§ Efendi iğen kul eksüklüğüne kalağan قلغن اکسکلکنه olmaz. *(Tazarru. XV. 169)*

eksikrek → eksükirek.

eksimek (I) (eğsemek, eksümek, eksemek): Eksiltmek.

Nice senin gibiler yedi doydu
Bikirdürür dahi hiç eksimedi اکسیمدی *(Yunus. XIII-XIV. 8)*

§ ...Bunlardan münasip olanı arturalar ve ekseler اکسلر. *(yadigâr. XIV. 113-1)*

§ Ve ısıtmanın hallerine bakalar, şol maddeyi ekseler اکسلر kim anın galebesi zâhirrak ola. *(Yadigâr. XIV. 113-1)*

§ Ve dahi Tanrı Taâlâ anın zürriyyetin kıyamete değin eksimedi اکسمدی. *(enb. XIV. 94)*

§ ... Kendinin kadrin eksidüñ اکسدوك. *(Anter. XIV. 248)*

§ Ve dahi halk medhettiğin işitse tâatın artırır ve zemmettiklerin işitse ibadetin eksür اکسر. *(Müneb. XIV - XV. 286 - 2)*

§ Uyku hot ölüm kısmındandır, anı çokaltmak ömürden eksümektir. *(Müneb. XIV-XV. 109-2)*

§ Kâsten کاستن [*Fa.*]: Eksümek اکسمك. *(Sıh. Ac. XV. 92)*

§ ... Siz şol kurtlara döndünüz ki biri birini yirler. Evvel gittünüz Yusuf'u eksüdünüz, ikinci gittünüz Şemu'n'u eksüdünüz, üş üçüncü varup İbni-yâmin'i eksüdiñiz اکسدیکز. *(Leys. Ar. XV. 651)*

§ Çoğ ağlamaktan, oda karşı oturmaktan, bu cümlesi gözü zaif eyler, nûrun ekser اکسر harap eyler ki sakınmak gerek. *(Hazain. XV. 52-2)*

§ Süt eksecek اکساجك ilâç oldur kim na'nayı tuzla döğeler emceğine vuralar. *(Hazain. XV. 12-1)*

§ Gündüz üyümek benzi sarı eyler, başı ağır eyler, talağ eyler, dili, zihni künt eyler, göz nûrun eğser اکسر. *(Hazain. XV. 41-1)*

§ Çün kim yiğitlik çağı geçe ... kırgıllık mertebesi kuvvetleri eğser اکسر, hususâ kim tabiat kuvvetlerin. *(Hazain. XV. 18-2)*

§ Eğer çok zaman becit olup bakarsa, hususâ kim tokla ola, ya buhar artırır nesne yimiş ola, gözün kuvvetin eğser اکسر zaif eyler. *(Hazain. XV. 32-2)*

§ Sana vâcip oldur ki ma'rifet sadakatını üleştiresin; ol bir sadakadır ki sahibinden nesne eksimez اکسمز. *(Maârif. XV. 125)*

§ Yine andan rahmetini kesmeyüp ve yine atayâsını eğsemeyüp اکسمیوب ... *(Maârif. XV. 66)*

§ El-iḫtatü الاختات [*Ar.*]: Bir nesneyi eksimek اکسمك ve eksik eylemek. *(Terceman. XV. 2, 29)*

§ Biz dahi anları ...malların eksimek ile اکساکله muâhaze kıldık. *(Enfes. XV. 24)*

§ Yemişlerin eksidük اکسدك, rızıkların kıt eyledük. *(Enfes. XV. 143)*

§ Eksimedi اکسمادی kimse bir dane, dahi yüz bin yıl yenirse zerre gedilmez. *(Müz. XV. 250)*

§ Ey Çalabım bizi ziyade eyle, eksime اکسمه bize ikram eyle dahi hor eyleme. *(Kesir. XV. 284 - 2)*

§ Allahü Taâlâ'dan Peygamberlere vahiy götürür, Allah dedüğünden ne eksir اکسر ve ne arturur. *(Kesir. XV. 23-2)*

§ Ve doğru terazu ile tartın ve halka nesnelerin eksimeñ اکسمك. *(Cev. Es. XV. 81)*

§ Ya eksi اکسی andan azacuk, ya artur anın üzerine. *(Cev. Es. XV. 310)*

§ Hak Taâlâ eydür: Biz ol atalarının amellerinden nesne eksimezüz اکسمزز. *(Leyı. Mu. XV. 335-2)*

§ Kâsten کاستن [*Fa.*]: Eksimek اکسمك. *(Şamil. XVI. 281)*

§ Nehar نهار [*Fa.*]: Nesneden eksilmek, noksan mânasına ve eksimek اکسیمك ve kiçilmek... *(Deş. XVI. 124-1)*

§ İntikas انتقاص [*Ar.*]: Nesne eksilmek ve nesneyi eksimek اکسمك. *(Bab. XVI. 1, 178)*

§ Kâsten کاستن [*Fa.*]: Eksimek اکسمك ve eksilmek. *(Caf. XVI. 193-2)*

§ Kâsten کاستن [*Fa.*]: Eksimek اکسمك ve eksilmek. *(Ni'meti. XVI. 32)*

§ Ḫarm خرم [*Ar.*], kem kerden کم کردن [*Fa.*]: Eksimek اکسیمك ve kesmek. *(Aks. XVII-XVIII. 234)*

§ El-elt الالت [*Ar.*]: Eksimek اكسمك ki nâkıs kılmak, kasr gibi. *(Kdeb. XVIII. 275-2)*

eksimek (II) : Eskimek.

Bana olmuştur evvelden bu âdet
Çü âdet eksiye اكسيا olur tabiat *(Işk. XIV. 176-2)*

§ Ruşt رشت [*Fa.*]: Kağşak ve her nesne kim eksiyüp اكسيوب harap olmağa başlaya. *(Ni'meti. XVI. 344)*

eksiş : Eksiltiş.

§ Kâhiş كاهش [*Fa.*]: İsm-i mastardır, eksiş اكسيش demek olur. Ni'meti, eksimek ve eksilmek mânasına dahi gelür demiş. Ve iğ dedikleri marazdır ki adamı günden güne eksir inceltir. Arabide sill ve sülâl... derler. *(Deş. XVI. 170-2)*

eksitmek : Eskitmek.

Sormak bile mi soldurur ol gül yanakların
Öpmek bile mi eksidür اكسدور ol gar dudakların *(Dâi. XV. 80)*

eksü : eksi (II).

eksücek : Eksikçe.

§ Yüz direm zeyt yağın katalar ve bir kilindürden eksücek اكسوجك eski sarp sirke katalar. *(Yadigâr. XIV. 122-2)*

eksüğünü bitürmek: → **eksiğini bitirmek.**

eksük : Eksik.

§ ... Eğer arasında nesne varsa, kim bir sâat kadarında turulmaya, toprak sâfi toprak değildir. Eğer bir sâatten eksükde اكسكده turulursa, kim güneşe karşı arı görüne... *(Hazain. XV. 32-2)*

eksükirek, (eksikrek) : Daha eksik, çok eksik, kemter.

§ Ol ottan mıktar-ı mu'tedilden eksikrek اكسكرك katalar. *(Akr. XV. 25)*

§ Kemter كمتر [*Fa.*]: Eksükirek اكسوكرك . Sıyga-i tafdildir, enkas mânasına. *(Caf. XVI. 132-2)*

eksüklü : → **eksikli.**

eksüklüğüne kalmamak : → **eksikliğine bakmamak.**

eksümek : → **eksimek (I).**

ekşimti : Ekşimsi, ekşiye çalar, ekşimtirek.

§ Es-sulle الصلة [*Ar.*] : ... Nemnâk yerde duran, yahut ıslak olan şişkin lahme denir ki ekşimti اكشمتى rayıhası olur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 264)*

ekşi söz : Ters, acı, tatsız söz.

§ Gab غاب [*Fa.*]: Bihude ve fâsit ve ekşi söz اكشى سوز. *(Deş. XVI. 32-2)*

§ Gab غاب [*Fa.*]: Fâsit ve ekşi söz اكشى سوز ve bihude söz. *(Caf. XVI. 106-1)*

ekti, (ekdi, ikdü, ikti, ektü, iktü) : 1. Tufeyli, asalak, dalkavuk.

§ Kâselis كاسەليس [*Fa.*]: Çanak yalayıcı ve ekti اكتى kimse. *(Ni'meti. XVI. 499)*

§ Kâselis كاسەليس [*Fa.*]: Ekdi اكدى âdem. *(Caf. XVI. 123-1)*

§ Rüs رس [*Fa.*]: Ol ki boğazı kulu ola ... ikdülük ايكدولك ede. *(Caf. XVI. 69-2)*

Bir iktücümüz اكتوجمز idin bunda dünki
Bu gün âdem mi oldun ey tülüngi *(Şeh. Ş. XVI. 1041)*

§ Veşîz وشيظ [*Ar.*]: Kişinin etba' ve hademi, uyunduları ve ekdileri اكديلرى. *(Bab. XVI. 2, 232)*

§ Lentber لنتبر [*Fa.*]: Tembel ki iş sevmez heman vâfir yir yatur. Nerde taâm sezerse anda hazır bulunur. Gayet mezmum sıfatlardandır. Türkide ekdi اكدى ve sümdük derler. *(Deş. XVI. 122-1)*

§ Rüs رس [*Fa.*]: Ol ki boğazı kulu ola. Abd-ul-batın ve gelûbende mânasına. Yiyeğenliğinden ötürü ekdilik اكديلك idüp nerde taâm zannederse sinek gibi güvleye düşe, it gibi döğüp kovalar. *(Deş. XVI. 157 - 1)*

§ Irman ایرمان [*Fa.*]: Beş mânası var, biri tufeyli ki kendisi davetli değil iken ahbap ve âşinaya uyup ziyafete giden kimesnedir. Türkide ekti اکدی ve uyuntu ve ıstılahımızda talkavuk tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 88)*

2. Alışkan.

§ El-besû' البسوء [*Ar.*]: Şol nâkaya denir ki südünü sağan kişiye öğrenip alışmağla, serkeşlik eylemeyip râm ola, Türkide ikdi ایکدی ve alışkan tâbir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1,6)*

ektilenmek : Tufeylî, asalak olmak.

§ Ve biregü dahi okunmadın şöyle ektileni اکتلنی varsa. *(Kab. XV. 34)*

ektü : → **ekti.**

ektü olmak: Kendini eklemek, çağrılmadan gitmek.

§ ...Fuzulluğula ektü olup vardım. *(Kab. XV)*

ek yeri : → **eñ yeri.**

ekzemek : 1. İstirkap etmek, kıskanmak, kendisine rakip saymak.

Elinde kılıcı Mirrih'a benzer
Söz aldı Zühre'den Hurşid'i ekzer اکزر *(Hurş. XIV. 11)*

2. Mümarese elde etmek için çalışmak.

§ Bu öğreneceğin hüneri ekzeyesin اکزیسن yâni gece ve gündüz vakıt ve bîvakıt demeyesin dürüşesin. *(Kab. XV. 61)*

ekzi : → **ezgi.**

el (I) : → **il (I).**

el (II) : **il (II).**

el ağacı, (el değneği) : Baston, asa.

§ Desteçup دسته چوب [*Fa.*]: El ağacı ال اغجی. *(Miftah. XV. 84)*

§ Bâze بازه [*Fa.*]: El ağacı ال اغجی. *(Miftah. XV. 52)*

§ Destvâz دستواز [*Fa.* El ağacı ال اغجی. *(Miftah. XV. 84)*

§ Destvâr دست وار [*Fa.*]: El ağacı ال اغاجی. *(Şamil. XVI. 118)*

§ Destvâr دستوار [*Fa.*]: El ağacı ال آغاجی. *(Ni'meti. XVI. 303)*

§ Bâze بازه [*Fa.*]: El ağacı ال اغاجی. *(Şamil. XVI. 217)*

§ El-asâ العصا [*Ar.*]: El değneği ال دکنکی ki Arabisi dahi ma'ruf lâfz-ı Kur'anîdir. *(Kdeb. XVIII. 26-2)*

el alışmak : El tutuşmak, birbirinin elini tutmak.

Gülefruh Şah saraya geri geldi
Güle güle elin eline aldı
El alışup yine tahta çıkarlar
Yine aşk odunu canda yakarlar *(Dah. XIV. 87)*

§ Şeyh ile Malik el alıştılar ال الشدلر, nikâh ettiler. *(Anter. XIV. 257)*

Bir subh-dem çemende billâh hoş değül mü
Sen serv-i kamet ile el alışup أل آلشوب salınmah *(Ruşeni. XV. 235)*

§ İmdi görüşün, biri birinizle el aluşuñ ال آلوشك, uçmağa girin. *(Ta. Şahi. XVI. 44 - 1)*

el almak : 1. Bir mürit, mürşidinden, başkalarına yol göstermek iznini almak.

§ Şeyh Abdülkadir hizmetinden el almışlardır ال المشلردر. *(Şeref. XVI. 193)*

El alup أل آلوب her biri bir mürşid-i feyz-âverden
Mescide doğru ayaklandı güruh-ı sersam *(Vasıf. XIX. 234)*

2. Mürşidin elini tutup ona teslim olmak.

§ Ol mürşid-i tarik-ı hidayetten el alup ال آلوب biat ettiler. *(Saadet. XV - XVI. 96-2)*

3. Elden tutmak, yardım etmek.

Seg gibi kurban etine diş biler
El alanıñ ال الانك ayağın almak diler *(Atai. Ha. XVII. 28)*

el altındağı : El altındaki, tebaa, maiyyet.

El altındağınıñ ال التدغينك gözetgil yatın
Ki devran elidir sana üstün *(Ferh. XIV. 6)*

§ Melikler dergâhında şunun gibi iş düşer ise kim anı el altındağı آل لتندەغی kiçi kullukçular bitirmeğe hacet olur.
(Kel. XIV. 28)

el arkasını yere komak : Pes demek, aczini itirat etmek.
Kodu el arkasını yer yüzüne قودی ال ارقسنی یر یوزینه mihr-i münir
Alem-i ilm ü vekarı olalı hemçü-cibâl *(Yahya Bey. XVI. 40)*

Olar kim benlik adını okurlar
El arkasın ال آرقاسن önünde yere korlar یرەقورلر
(Şeh. Ş. XVI. 19)

el arkası yerde : Pes diyerek, aczini itiraf ederek.

§ Eğer sen beni kaldırırsan el arkası yerde یرده ال ارقەسی sana ölünce kul olurum. *(Müslim. XV. 34, 66)*

§ Bârek-Allah el arkası yerde یر ده ال ارقەسی . *(Ârifîn. XVI. 164)*

el ayak urmak : El ve ayakla ısrar hareketleri yaparak.

§ Bir gün yüzünü gördüm âşık oldum, vefa talep ettim kabul etmedi, ne kadar sitîze ettim makbul düşmedi, rıza vermedi, ben dahi birkaç müfsitler cem'eyledim, şahit düzdüm govuş galebe eyledim konşular geldi; sabah konşuları ve şahitleri aldım hükkâma vardım el ayak urdum اوردم ال ایاق kızı recmettirdim. *(Ferec. XV. 429)*

el benim etek senin : Eteğini tuttum, bırakmam; ya elimi kes, ya eteğini kes.
Dâman-ı lûtfuna elim irmek gerek senin
Geldim kapuna el benim بنم ال ey şah etek seniñ اتك سنك
(Âli. XVI. 194)

elbeşte : Tabakların kullandıkları büyük tekne, kulplu büyük kazan.

§ Dabağ bekârları meşhurdur, nehir kenarında olmakla her gece kandillerle dükkânları zeyn ü çirağan edüp elbeşte البشته çıkarırlar. *(Ev. XVII. 2, 402)*

el bir etmek, (el bir eylemek) El birliği yapmak, ittifak etmek.
Durun Şah hazretine dek gidelim
Ağız üşürelim, el bir idelim ال بیر ادلم *(Hurş. XIV. 71)*

§ Şahzade... Basra'ya geldi, şehir halkı işitüp el bir eyleyüp ال بير ايليوب beğlerini tuttular, Zeyn'i padişah ettiler.
(Ferec. XV. 157)

Zülfünü döndürdü dinden kendü iymandan çıkar
Kasd-ı iyman eyleyip el bir eder ال برادر kâfer hatın
(Cem. XV. 122)

Bir itse el ال برانسه cuvanî vü cununî
Zebun eder hezaran zûfününu *(Mih. XV. 94)*

Müselmanlar ile el bir ideler ال بير ايدەلر
Adüv kahrı içün tedbir ideler *(G. Ra. XV. 76)*

§ Arz-ı müslimîni pâymâl etmeğe eşcar-ı çınar gibi el bir ettiler ال برانديلر. *(Saadet. XV - XVI. 84-2)*

§ Üstadân-ı Arap ve Acem ve Hint ve Sint ve Deylem ve ressamân-ı Hata ve Huten ve mühendisân-ı resm-üfken el bir idüp ال برايدوب hüsn-i tedbir ile ... *(Men. Av. XVI. 44)*

Muhannes yoldaş ile etme el bir ال بير اتمه
Ki zira bir muhannes bin çeri sır *(Güvahi. XVI. 63)*

§ Gerdûn-ı gerdenkeş benimle el bir etmiş ال بير اتمش idi.
(Hüs. Dil. XVI. 72)

Bu dem tali'le çeşm el bir edeler ال بير ايدەلر
Nuhuset rengini tağyir edeler *(Enis. XVI. 26)*

Bir gün ahbabı eyleyüp el bir ال بير ايليوب
Hayrhahâne ettiler tedbir *(Atai. Ha. XVII. 24)*

el bir eylemek : → **el bir etmek.**

elcek : Eldiven.

§ El-mukaffez المقفز *[Ar.]*: Ellerine elcek الجك giydirilmiş ve desdivane ve kolçak giydirilmiş kimesne.
(Terceman XV. 1, 108)

el çatlatmak : → **aya karsmak.**

elçi, (elçü) : 1. Elçi.

Hem bered: tolu, sovuk: berd oldu elçü الچو hem: berid بريد *[Ar]*
(Cev. Ke. XVII. 88)

2. Peygamber.

Şehidnâ dediler külli edüp birliğine ikrar
Buyurdu gönderiserem size ben elçiler الچیلر iblâg
(Muham. XV. 85)

elçü : → **elçi.**

el dartmak, (el tarmak) : El çekmek, vaz geçmek, ferağat etmek.

§ Pes anın sözün kabul eyledi ve Davud'u depelemekten elin darttı الن درتدی. *(Enb. XIV. 597)*

§ Erkek arslan tavşan avlarken bir kolan görse tavşandan el tartar آل طارتار kolandan yana yüz dutar; arslan bigi âli himmetli olmak gerek. *(Kel. XIV. 26)*

§ Kadı, Kısas buyurdu, bu erin burnun kesin deyü hükmeyledi. Zahit durugeldi eyitti: Ey din ulusu... Cerrah, avratının burnun kesmedi, bu cümle belâları kendözümüze biz işledik ve kendi nefsimizden bulduk, Bu sözü eşidicek Kadı cerrahtan el tarttı آل طارتدی zahide yüz döndü. *(Kel. XIV. 20)*

§ ... Üşbu kararsız dünyadan yüz döndürmüşlerdir, anın lezzetlerinden ve arzularından el dartmışlardır آل دارتمشلردر. *(Kel. XIV. 64)*

el değneği : → **el ağacı.**

eldeleşmek : Birbirinin elini sıkmak, dost geçinmek.

§ Eyitti: Kureyş ile eldeleşmiş الدلشمش kişi anlarun adûsını konşu edinemez. *(Kesir. XV. 392)*

elden ayaktan düşmek : El, ayak tutmaz olmak, ihtiyarlayıp düşkün hale gelmek.

Tağılup düşmeden elden ayaktan دشمدن الدن آیاقدن
Medet erdi olara ilm-i Hak'tan *(Tennuri. XV. 65)*

elden ayaktan gitmek, (elden ayaktan vurmak) : Fenalaşmak, eli ayağı kesilmek, eli ayağı tutmaz olmak.

§ Hudadât eyitti: Bu gece Şeb-i Kadrdir, şeb-i büzürgvârdır; ben elden ayaktan varmış وارمش آیاقدن الدن kişiyem. Ey Birbâr Hudayâ bu bîçare kuluna iki rahmetten birini eyle, ya elim ayağım sağ ola, ya can-ı şirinim kabz ola. *(Ferec. XV. 164)*

§ Bî-dest ü pâ şüden بی دست و پا شدن [*Fa.*]:Serasîme olmak ki elden ayaktan gitmek الدن ایاقدن کتمك tâbir olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 136)

elden ayaktan varmak : → **elden ayaktan gitmek.**

elden düşmek : Eli tutmaz olmak.

Ayağım aldı devran düştüm elden الدن دوشدم
Budur devran işi dünya turaldan *(Çeng. Dâi. XV. 256)*

elden gitmek : Kendini kaybetmek, mahvolmak.

Ya ol elime gire ya gideven elden ألدن کیدون ben
Ya ana yâr olam yahut yüreğimi yaram *(Süh. XIV. 85)*

§ Her maha kim nigâh ederim elden giderim الدن کیدرم çün duhtere bakarım kamudan geçerim. *(Ferec. XV. 281)*

§ Leyyâ feryat etti ki ey azizler, Yakup ayaktan düştü ve elden gitti الدن کتدی medet kılın dedi. *(Raufi. XVI. 55)*

§ Pelmes پلمس [*Fa.*]: Şaşmak ve elden gitmek الدن کتمك ve telâş ıztırap mânasınadır. *(Bürh. XVIII-XIX. 159)*

elden komak, (elden koymak) : Elden bırakmak, terketmek, ihmal etmek.

§ Niçün şöyle hayran oldunuz, dünyayı elden kodunuz الدن قودیکز. *(Tebareke. XIV. 17-1)*

§ Uslular danışıkta öğüt vermek şartın elden komaz الدن قوماز. *(Kel. XIV. 34)*

§ Her vakıt kim bir ulu vâkıa düşe ve düşvar iş ileri gele, uyanıklık ve ihtiyat yerini elden koya الدن قویا... *(Kel. XIV. 42)*

Kim ki bildi bu ince esrarı
Koydu elden الدن قویدی cihan-ı gaddarı *(Nesimi. XIV. 73)*

Mâhiyi elden koya الدن قیا mah isteyen
Şahidini terkede şah isteyen *(Man. Tayr. XIV. 113)*

Malimiz al ü esir eyle bizi
Dek şehâ öldürme elden ko الدن قو bizi *(İbrahim. XV. 51-2)*

§ Bizi sınamağı elden kogıl الدن قوغل. *(Tez. Lâ. XV. 714-2)*

§ Zeyl-i hizmetin elden komak الدن قومق müyesser değildir. *(Saadet. XV - XVI. 116-2)*

Ne hoş usanmadın elden komadıñ الدن قومادك
Üşenmedin bunu yer yer yamadın *(Letaif. XVI. 40)*

elden koymak : → **elden komak.**

elden salmak : Bırakmak, terketmek.

Katılığı cehdedip elden sala الدن صله
İsteye yumşaklığı bulup ala *(Ruşeni. XV. 106)*

Gam değil Ruhi sifal-i kûyün elden salmasa الدن صالمسه
Kim sifal-i kûyünü aşk ehlı câm-ı Cem bilür *(Ruhi. XVI. 196)*

elden varmak : Elden gitmek, zâyi olmak, mahvolmak.

Hem sen göresin beni elden varavum الدن وروم bir gün
Yolda oturum cansuz kan ağlayavum bir gün
(Velet. XIII - XIV. 22)

Kimi bîdest ü pâ varmıştır elden الدن ورمشدر
Kimisi başın alup gitti ilden *(Mih. XV. 6)*

Kim işittiyse bu halâtı ilden
Sırup engüşt-i hayret vardı elden الدن واردى *(Mih. XV. 455)*

§ Ol serv-i sim-endamı gördüm mütehayyir kaldım, dilim tutuldu. Kız halime vâkıf oldu elim eline aldı, elden vardım الدن واردم. *(Ferec. XV. 280)*

§ Teni nazikliğinden ditrer nitekim palûde-i ter ... çün anı gördüm elden vardım الدن واردم , ol duhter çün beni ol halde gördü eliyle urdu eyitti... *(Ferec. XV. 282)*

§ Bir cariye oturur kim... nazirini gözler görmemiştir, bir nazarda gönlüm elden vardı الدن واردى. *(Ferec. XV. 28)*

Kamunun aklı şaşıp vardı elden الدن واردى
Kurudu el ayak kaldı amelden *(Veyse. XVI. 183-2)*

el dutmak : Yardım etmek.

Bu kez kim baht atından kaldı yayak
Zamane el dutarken الدوتركن aldı ayak *(Yuz. Şems. XVI. 380)*

el dutuşmak : Birbirinin elini tutmak.

Oluk saat el dutuşup الی دوتوشوب durdular
Sarayın revan yoluna girdiler *(Süh. XIV. 139)*

eldüvan : Eldiven.

§ Dest-mûze دست موزه [*Fa.*]: Eldüvan الدوان tâbir olunan nesnedir ki eli muhafaza için geçirirler. *(Aks. XVII-XVIII. 106)*

ele düşmek : Ele girmek, yakayı ele vermek, yakalanmak.

Elli yıldır yanaram hicrin ile
Şimdi buldum üş seni düştüñ ele دشدك اله
(Yuz. Şeyd. XIII. 34)

ele gelmek : **1.** Elde edilmek, husul bulmak.

§ Rey ve tedbir ile ele gelesi آله گلەسی işi hergiz kılıçla ele getirmek yaramaz. *(Kel. XIV. 54)*

§ Padişahlık erenlersüz olmaz ve er malsuz kaim olmaz ve mal imaretsüz ele gelmez کلمز آله ve imaret adilsüz...
(Kel. XIV. 2)

§ Öğütçü ve gönlü bir şagirt her vakıt ele gelmez کلمز آله.
(Kel. XIV. 67)

2. Yakalanmak, derdest olunmak.

§ ... Ve ele gelen کلن اله haramzadelerin kemal-i derece hakkından gelesiz ve muhtac-ı arz olanlardan ismi ve resmi ile yazıp bildiresiz, ba'd-es-sübut hakkından gelevüz.
(Sic. A. XVI. 3, 1105)

ele getirmek, (ele getürmek) : Ele geçirmek, elde etmek, yakalamak, kazanmak.

Varın avlan getürüñ کتورك kurdu ele اله
Yoksa Tanrıdan gele size belâ *(Yuz, Şeyd. XIII. 10)*

Kişi sağ oluben ki mali ola
Ne kim diler ise getüre ele کتوره اله *(Süh. XIV. 259)*

Çü sen şah olup tahte oturasın
Dileğini tiz ele getüresiñ اله کتورەسك *(Süh. XIV. 34)*

§ ... Kamusu bir kezden duzağa dutuldular. Sayyat şadüman oldu, seğirdü başladı kim buları ele getire آله کتیره.
(Kel. XIV. 78)

Sa'y kıl ayn-el-yakin ele getür الاکتر *(Beş. XV. 12)*

§ Ola ki Melik Kahir gelince Ahmed dedikleri ışığı ele getürevüz آله کتوره‌وز dedi. *(Müslim. XV. 34, 12)*

Seni bunda komazlar gönlünü bundan götür
Terkeyle kibr ü kini bir gönül ele getür آله کتور
(Eşrefoğlu. XV. 44)

§ Ol sancakta ba'zı hırsuzlar zâhir olurmuş, dutup ele getürmesinde آله کتورمسنده mukayyet olmazlarmış. İmdi buyurdum ki... *(Sic. B. XV. 4, 28)*

Yüğürür itler atlar seğridişür
Beni ele getürmekde آله کترمکدا dürüşür *(Çeng. Dâi. XV. 246)*

§ Anı âsanlığla ele getürmek آله کتورمك düşvâr ve müşkil kârdır.
(Hüs Dil. XVI. 52)

§ ... Nâm kimesneleri ahali-i vilayet muavenetleri ile ele getürüp آله کتوروب kayd ü bend edüp malimi tahsil ederiz.
(Sic. A. XVI. 5, 456)

§ ... Nâm kimesneleri dergâh-ı âli çavuşlarından Hasan Çavuş ele getürüp آله کتوروب yarar âdemleriyle kayd ü bend ile südde-i saâdete gönderilmesi ferman olunmuş imiş.
(Sic. K. XVI. 7, 9)

§ İki def'a doyumluğa gidüp vâfir ganimet ele getürdü آله کتوردی.
(Tuh. Ki. XVII. 35)

ele getürmek : → **ele getirmek.**

eleğimsağma, (eleğimsağmal, eleğimsağmalı, eleğimsaḫma, eneğimsağmal, eneğümsağmalı, ineğimsağma, ineğimsağmal) :

Kavs-i kuzah, alâim-i sema.

Eneğümsağmalı انکم سغمال meşrıktan yana
Görünürse hükmünü eydem sana *(Melhame. XIV-XV. 71-1)*

Eneğümsağmalıdan انکم سغمالدن budur haber
Meşrık etrafında görünse eğer *(Melhame. XIV-XV. 61-2)*

İneğümsağmalı انکم سغمال hükmün kıl temiz
Çok yağısardır matar bil ey aziz *(Melhame. XIV-XV. 30-2)*

Eneğümsağmal انکم سغمل görünse ger bu ay
Dinle meşrıktan yana ey can-fezay
(Melhame. XIV - XV. 122 - 2)

§ Serîr سریر [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم سغمل ve bezenmiş taht. *(Sıh. Ac. XV. 25)*

§ Raḫş رخش [*Fa.*]: İneğimsağmal انکم صغمل . *(Miftah. XV. 91)*

§ Tiraje تیراژه [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم صغمل. *(Miftah. XV. 69)*

§ Ezfend ازفند [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم صاغمل ki Arabisi kavs-i kuzahdır. *(Miftah. XV. 43)*

§ Mecerre dedüğü şol gök yüzündeki ak yoldur ve kavs-ı kuzah, ineğimsağmal dedikleridir. *(Kesir. XV.)*

§ En-nüd'etü النداة [*Ar.*] : ... Ve dahi eneğimsağmal انکم صاغمال dedikleri nesne. *(Terceman. XV. 219)*

§ Tibraz تبراز [*Fa.*]: Eleğimsağma الکم صغمه. *(Ni'meti. XVI. 208)*

§ Tirâje تیراژه [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم صغمال . *(Ni'meti. XVI. 210)*

§ Zaḫş زخش [*Fa.*]: İneğimsağmal اینکم سغمال kavs-i kuzah mânasına. *(Deş.XVI. 168)*

§ Sirîr سریر [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم سغمال kavs-i kuzah mânasına. *(Deş. XVI. 112-1)*

§ Tirâje تیراژه [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم صاغمال. *(Şamil. XVI. 137)*

§ Ḫudulle خضلة [*Ar.*]: Huzur ve refahiyyet ve suya kanmaklık ve eleğimsaḫma الکم صخمه. *(Bab. XVI. 1, 179)*

§ Zaḫş زخش [*Fa.*]: Pertev ve akis ve ineğimsağmal اینکم سغمال . *(Caf. XVI. 73-1)*

§ Tirâje تیراژه [*Fa.*]: Eleğimsağmal الکم سغمال. *(Caf. XVI. 36-1)*

§ Sirîr سریر [*Fa.*]: ... İneğimsağmal انکی سغال kavs-i kuzah mânasına. *(Caf. XVI. 80-2)*

Kavs-i kuzahdır قوس قزحدر [*Ar.*]: eleğimsağmalı الکی سغمه‌لی *(Genc. XVII. 23)*

Ol dahi girdi mağaraya heman
Gördü bir at durur anda sim eyer
İneğimsağmaya اینکی صغایه benzer ol feres
Çok teaccüp eyledi ol pür-hüner *(Battal. XVIII. 9)*

§ Raḫş رخش [*Fa.*]: Kavs-i kuzah ki Türkide eleğimsağmal الکی صاغمل dinür. *(Lû. Şeh. XVIII. 35-2)*

§ Ağlisun اغلیسون [*Fa.*]: Kavs-i kuzah mânasınadır ki eleğimsağma الکی صاغمه dedikleri daire-i havaîyedir. *(Bürh. XVIII - XIX. 69)*

§ Adyende آدینده [*Fa.*]: Kavs-i kuzah mânasınadır ki alâim-i semavîye galatı eleğimsağma الکی صاغمه dedikleri daire-i havaîyedir. *(Bürh. XVIII - XIX. 32)*

§ Kavs-i kuzah قوس‌قزح[*Ar.*]: Alâim-i semavîye galatı olan eleğimsağma الکی‌صاغمه tâbir olunan daire-i havaîyedir ki elvan-ı muhtelifeyi müştemil olarak bazı evkatta yağmur akabinde havada yay resminde zâhir ve nümayan olur. *(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 54)*

§ En-ned'e النده [*Ar.*]: Eleğimsağmaya الکی صاغمه‌یه denir kavs-i kuzah manâsına. *(Kam. XVIII - XIX. 1,57)*

eleğimsağmal: → **eleğimsağma.**

eleğimsağmalı: → **eleğimsağma.**

eleğimsaḫma: → **eleğimsağma.**

ele girencesi: Ele geçen miktarı.

dilenciliği çün taz'if ederüz
Ele girencesin کیرنجه‌سن اله tansif ederüz *(Lârendi. XVI. 189)*

ele girmek: Ele geçmek, elde edilmek, yakalanmak.

§ Ol düşman kim müdara ve yumşaklık birle ele girmez ألە كيرمز, andan kurtulmak olmaz, illâ anı kahreylemek birle...
(Kel. XIV. 43)

§ ... Her kangımızın havza-i hükûmet-i şerifesinde ele girerse الە كيررسە bunda irsal etmeğe himmet edesiz.
(Sic. B. XV. 8, 101)

§ Bunun bigi güyeğü eliñe girse الكە كرسە andan çok kalın isteme, kız satıcı olma...
(Kab. XV. 249)

Fursat el vermiş iken buse-kenar et yâri
Daima girmez i (y) Mihri ele bu dem bu gece *(Mihri. XV. 146)*

§ Karamanoğlu Mehmet Bey ele girdi ألە كيردى .
(T. Oruç. XV. 42)

Gönül var eyleme şimden geri ah
Elüñe girdi كيردى ألوكە ol sultan nagâh *(Alâ. XVI. 44)*

§ ... Merkum Ahmet ise: Ben bunu beş yıldır ararım şimdi ele girdi الە كيردى deyüp...
(Sic. A. XVI. 6, 373)

Sun bezm-i ayşa destini kim cam-ı mey gibi
Girmez elüñe كيرمز الوكە bir gül-i ter bîcefa-yi hâr
(Baki. XVI. 103)

Kal'a girmez ele ألە كيرمز feth etmeyicek varuşun
(Nabi. XVII - XVIII. 170)

Yohsa meta-ı vasl ele girmez ألە كيرمز baha ile
(Nabi XVII - XVIII. 181)

Gör ne fursatlar ne mehrular girer كيرر canâ ele الە
İyddir çık naz ile seyrana kurban olduğum
(Nedim. XVIII. 199)

elel : Elden, el ile, doğrudan doğruya

Ger varlığumu bir nazar ile alur isen
Hazırdurur nikabını kaldur u al elel الال *(Kadı. XIV. 5)*

Çü geldi sikke ilme gitti inkâr
Elel الل oldu seninle küllî bazar *(Tennuri. XV. 178)*

Odur k'elel كالل ola bazarı anın
Haram olmaya anda varı anın *(Tennuri. XV. 188)*

§ Ol vakıt ol zaif derviş kelimat-ı meşayih birle temessük ide, kendinin elel الال vâkıasını anların beyanı mehakkine ura. *(İrşad. XV. 11)*

§ Şöyle kim elel الال kendülerin ve katların ol mehakke uralar. *(İrşad. XV. 14)*

El ele almak : El ele vermek, el ele yapışmak.

Yâr ile el ele alup آلوب أل أله gezmedür
Söyleşüp hoş şehd ü şekker ezmedür *(Ruşeni. XV. 208)*

§ Teḥadur تخاضر *[Ar.]*: İki kişi el ele alup ال اله آلوب gitmek ve yahut yanaşı yan yana yürümek. *(Bab. XVI. 2, 24)*

el ele ısmarlamak : Eli ele emanet etmek.

§ Bezzaz kızını Nasr'a nikâh ettiler, zifaf gecesi şah, Nasr'ın elin alıp gelin katına geldi, âdetçe el ele ırmarladı ال اله ایصمارلادی bir destar zer, cevahir saçı saçtı. *(Ferec. XV. 132)*

ele öğrenmiş, (elde öğrenmiş) : Ele alışmış, ele gelmeye, elde yem yimeye alışmış.

§ Dest-âmûz دست آموز *[Fa.]*: El öğrencesi ve elde öğrenmiş الده اوکرنمش hayvanlar, koyun ve gayri gibi. *(Ni'meti. XVI. 301)*

§ Dest-âmûz دست آموز *[Fa.]*: Ele öğrenmiş اله اوکرنمش kuştur, şikârî olsun, gayrisi olsun. *(Bürh. XVIII - XIX. 273)*

eletmek : → **iletmek.**

el eylemek : Çağırmak, eliyle çağırmak, eliyle gel işareti yapmak.

§ Kırk yiğidine dülbent saldı, el eyledi ال ایلدی. *(Dede. XIV. 19)*

el geñliği, (el giñliği) : Zenginlik.

§ Ferâḫ-destî فراخ دستی [*Fa.*]: El geñliği الکلکی yâni baylık. *(Ni'meti. XVI. 471)*

§ Feraḫ-destî فراخ دستی [*Fa.*]: El giñliği الکیکلکی ki gınâdan ibarettir. *(Nuh. Tuh. XVII. 211)*

elgin, (elkin, ilgin) : Garip, âciz, miskin, sefil.

Liyk ol kendisini miskin göre
Hak yolunda özünü elgin الکین göre *(Ga. XIV. 32)*

Verdi sultanlığını miskinliğe
Ol yüz içün düştü ol elginliğe الکن لکه *(Ga. XIV. 41)*

Bugün sen düşmenine komadın kin
Nite koyam seni ben ac ü elkin الکین *(Işk.XIV. 216-2)*

§ Kızıl börklü katı kürklü elgin الکین Türkler altunlu ibrişimlüler sardılar. *(Ta. Sel. XV. 399)*

Bu Eşrefoğlu mücrim Rumî miskin
Kapuna geldi aç u yalın elgin الکین *(Müz. XV. 46)*

el giñliği : → **el geñliği.**

el götürmek : 1. El kaldırmak, el açmak, elini göğe doğru kaldırmak.

§ Şol vakıt kim namaza durasın el götürüp الکتوروب duâ kılasın. *(Leys. Ar. XV. 144)*

§ Sâlih peygamber durugeldi, iki rek'at namaz kıldı andan el götürüp duâya meşgul oldu. *(Leys. Ar. XV. 427)*

§ Başmakçının avratı el اٰل duâya götürdü کوتوردی münacat kılu başladı. *(Kel. XIV. 19)*

Mu'tekif bir köşede oturucak
Zâri ile el ال ana götürücak کوتورجق *(Man. Tayr. XIV. 43)*

§ El götürdüler ال کتوردیلر hâcet dilediler. *(Dede. E. XIV. 15)*

§ Utanıcıdır ol kulundan ki iki elin götürüp الن کوتروب duâ kıla. *(İhlâs. XIV. 105)*

§ ... Unutmasın elin götürüp الین کتوروب yalvarmağa, yüce avaz ile duâ kılmağa.. *(Cennet. XV. 75)*

El götürüp الی کوتّرب Mesihi münâcat eder çınar
K'ola çemende devlet ile pâyidâr serv *(Mesihi. XV. 17)*

§ Peygamber Aleyhisselâm el götürüp الی کتورب İlâhî buna rızık ver didi. *(Cev. Es. XV. 265)*

§ Nuh iki elin götürdü الی کتّرد eydür: İlâhî, yer yüzünde hiç kâfir diri koma, dükelin helâk kıl. *(Tuh. Le. XV. 331)*

El götürmüş duâ içün bu dağı
Ber(i) kinin zikre deprenür dudağı *(Yuz. Hamdi. XV. 18-2)*

Tevazu birle el sana götürdüm
Kapuna yüz karasını getürdüm *(Müz. XV. 46)*

Dest-i nihâli pür zer ü sürh eyledi bahar
Gördü ki el götürdü الی کوتّردی duân ile şahsar *(Ah. Pş. XV. 46)*

§ Hak Taâlâ Hazretlerine münacat ve arz-ı hacât edip sarayında oturmuştu ve duâya el götürmüştü الی کوتورمشدی. *(Bektaş. XV. 6)*

Tanrı anı yarlığasun ki müdam
Okuyup ettikçe bu sözü tamam
El götürüp الی کتورب âm ile hem hâs ile
Fatiha bağışlaya ihlâs ile *(Ruşeni. XV. 123)*

Nesne düşmüş yâre bakarken adûnun gözüne
Dostlar el götürüp الی کوتّرب hacet dilen tâ kim çıka *(Zati. XVI. 61)*

Makbûl duâ gibi varup Hazret-i Hakka
El götürüben ümmetini kıldı temennâ *(Yahya Bey. XVI. 3)*

2. El çekmek, vaz geçmek.

§ Pes ol dört bin sığırı İbrahim Aleyhisselâm Tanrısı için kurban eyledi ve İsmailden elin götürdü الن کتردی. *(Enb. XIV.)*

Şehi gördü ki kaygulu oturmuş
Cihan şadılığından el götürmüş الی کترمش *(Işk. XIV. 141-1)*

eli başına değmek : Vakıt, fırsat, huzur bulmak.

§ Ne zaman eli başına değdikte دکدکده الی باشنه biraz tevakkuf ve ârâm itmeyüp kal'a-i Dûn'a düşüp gelsin. *(Müslim. XV. 22,4)*

eli boş : Yoksul.

§ Eğer eli boş الی بوش ve malsız kişi diler ise kim bir iş işlemek üzerine dura, yoksulluk gerü anı aşağa oturtur. *(Kel. XIV. 87)*

§ Tehi dest تهی دست [*Fa.*]: Eli boş الی بوش. *(Cam. Fa. XVII. 9)*

§ Tehi dest تهی دست [*Fa.*]: Eli boş الی بوش müflis, fakir, züğürt. *(Kam. Os. XIX. 174)*

eli emirlü : Elinde yazılı her hangi bir emir bulunan.

§ ... Eğer dirliğe mutasarrıf olanlar ve eğer ma'zûl beğler-beğiler ve sancak beğleri ve sâir eli emirlüler امیرلولر الی ber-vech-i isti'mal sefere ihraç olunup... *(Sic. A. XVI. 6, 1413)*

eli ermek : Vakıt bulmak, fursat, meydan bulmak, gücü yetmek.

Zaifin kavi burmagıl pençesin
Eli erse ارسه الی yiyesin işkencesin *(Ferh. XIV. 12)*

Sohbet ehli birbirisini görer
Deyüp işitmekliğe eli erer ایرر الی *(Anasır. XV. 408)*

elif kesmek, nal kesmek : Bir türlü döğün döğmek(?)

Elifler na'llar kesdikçe الفلر نعللر کسدکچه hem dağlar yakup bunlar
Hamîde kadlerine rişte-i eşki takup bunlar *(Âli. XVI. 71)*

Eli gin : Zengin, cömert.

§ Firâḫ-dest فراخ دست [*Fa.*]: Eli gin الیکن gani ve maldâr mânasına. *(Deş. XVI. 44-1)*

§ Firaḫ-dest فراخ دست [*Fa.*]: Eli giñ کیك الی gani, maldâr. *(Nuh. Tuh. XVII. 31)*

elikdürmek : Elde etmek, ele geçirmek.

Eliktürmüş الکدرمش Irak'ı Isfahan'ı
Horasan'ı vü andan Siysitan'ı *(Hurş. XIV. 6)*

Bir arı gönül sen eliktür الکدر hele
Karın dolmaz illâ ki toprağ ile *(Ferh. XIV. 54)*

Kişi deste bağlar olur yoncadan
Eliktürmese الکدرمسا gülden ü goncadan *(Ferh. XIV. 6)*

Eliktür الکدور ü ayruklara sen yidür
Gözetmek kişi aşını aybolur *(Ferh. XIV. 28)*

Varam âlemi gey tokunam gezem
Eliktürem الیکدورم anı vü koşam, düzem *(Süh. XIV. 260)*

Gemiyi sürüp sen dahi Çin'e var
Eliktürevüz الیکدورەوز kuşu çün çîne var *(Süh. XIV. 261)*

Ne elikdürdüm ise الکدردومسا sana dedim
Kamusun fisk u fücur ile yedim *(Man. Tayr. XIV. 241)*

§ Nice yıl zahmet çekip eliktürdüğü الکدردکی maldan ayruklar faide dutalar. *(İrşad. XV. 241)*

§ Müftüler garazları, cah ve mal ve halk katında makbul düşmek ve mansıp eliktürmek الکدرملك ola. *(İrşad. XV. 212)*

§ Ol nameleri eliktürüp الکدرب katına getürdü.
(Ta. Sel. XV. 356)

§ Başçı geldi şeyhin elini öptü, istiânet diledi ve eyitti: Devletinde iki yük öd eliktürdüm الکدوردم. Şeyh eyitti: Beleş mi ya satın mı? *(Ferec. XV. 536)*

elikmek : 1: Bunalmak, bîzar olmak.

§ Yedi gün tamam perşembeden perşembe değin ol azap bulara daima oldu, hattâ kim eliktiler الکدلر. *(Enb. XIV. 398)*

2. Utanmak, sıkılmak, mahzun olmak.

§ Tanrı Taâlâ gündüze eydür: Geceye sen zulmeyledin şol kelimeyle; gece kabarur semrir, gündüz elikür الکور zaif olur.
(Tuh. Le. XV. 357)

§ Ve sözü fasih ve revan söyle elikme الکمه ve şöyle tasavvur eyle ki bu meclisinde oturan halk hep hayvandır.
(Kab. XV. 286)

§ Ve alındığın ve satıldığın kendüye ayıp bilmeye yâni elikmeye الکیه. *(Kab. XV. 215)*

§ Faġfure غفوره [*Fa.*]: Ol kimesnedir ki elikmekten söylemeye. *(Şamil. XVI. 480)*

3. İhtiraz etmek, çekinmek.

§ Melik Nu'man, kardaşından dahi elikti الکدی kim ana noksan göz ile bakıp... *(Anter. XIV. 484)*

§ Evleri ısuz olup avratları yalnız olduğundan elikti الکدی. *(Anter. XIV. 404)*

§ Ben dahi yalnız kişi olmağın ilden elikdüm الکدوم. *(Anter. XIV. 451)*

elin almak : → **elini almak.**

elin dek tutmak : Elini kaldırmamak, kımıldatmamak.

Sakın bîdest fikretme elin الین her kim ki dek tutar دك طوتر
Tahammül ehli hışmedüp tutucak katı bek tutar
(Şeref. XVI. 351)

Elin dek tutanı الین دك طوتنی bîdest sanma
El elden üstün ola pest sanma *(Veyse. XVI. 42-1)*

eline götürmek : Eline almak.

§ Pes cerrah avratı burnun eline götürüp کتوروب الله gerü evine vardı, kendi işine hayran ve hile kapısı bağlanmış... *(Kel. XIV. 20)*

elin eline almak : → **elini almak.**

elin eñeğine urmak : Elini çenesine dayamak.

§ Halit döndü evine geldi, ıraktan gördü kim haccam elin eñeğine urmuş الن اککینه اورمش oturur; uğru yoldan geldi evine girdi. *(Ferec. XV. 474)*

§ Halit döndü evine geldi, gördü haccam kapıyı almış, elin eñeğine urmuş الین اککینه اورمش oturur. Halit diledi ki kendüyi uğurlaya, haccam gördü, çağırdı eyitti: Ey yâr... *(Ferec. XV. 469)*

§ ... Kapıya vardı nâle işitti, içeri girdi gördü şahzade elini eñeğine urmuş الیٰی اککینه اورمش ağlar. Sait eyitti: Ey birader sana ne oldu? *(Ferec. XV. 346)*

elini almak, (elin almak, elin eline almak): Elinden tutmak, elinden yapışmak, yardım etmek.

Elin aldı الن الدی götürdü anı yola
Ol oturdu yol üzre zâri kıla *(Yuz. Şeyd. XVII. 60)*

İki kat oldu tapu kıldı ana
Elini alup الیڹی الوب gelir şehirden yana *(Yuz. Şeyd. XIII. 19)*

§ İmdi elim al الم ال bazara gir, beni sat. *(Enb. XIV. 478)*

Elin aldı الن آلدی geldi Süheyl'e değin
Gerek kim ululaya kendi beğin *(Süh. XIV. 50)*

Saâdet ana kim düşmüş kişinin
Elin ala الن آلا ger erkek ya dişinin *(Işk. XIV. 62-1)*

§ Ben dahi dostlar alemi dibine vardım, elim aldılar الم الدلر bu tâife içinden taşra çıkardılar. *(İhlâs. XIV. 250)*

Elüm al الم آل ey düşenler destgiri
Ayaktan düşmüşemdür dest-girî *(Muham. XV. 529)*

§ Evvelâ Ebubekir'in elin alup ألن الوب merhaba ey Beni-Temim serveri dedi. *(Cev. Es. XV. 7)*

§ Kisve-i ervah-ı melekîye girer, düşmüşlerin elin alup الین آ لوب destgir olur. *(Bektaş. XV. 36)*

§ Yedi altun çıkardım verdim, vardı ol kulu getirdi, gördüm kim benzi sararmış, gözleri çukura düşmüş. Pes elin aldım ki الن الدمکه eve getirem.. *(Cennet. XV. 47)*

§ Ne bir kimse var ki elin ala, ne bir yoldaş var ki kaldıra. *(Tazarru. XV. 110)*

§ ... Bundan artuk dostlar sana düşman ola, elün alup oda ata. *(Leys. Ar. XV. 440)*

§ Ol melek gelip sahibinin elin alup ألن الوب Sıratı geçire ve cennete givüre. *(Delil. XV. 26)*

Bu hayretten elüm al الوم ال kurtarıver
Haramîleri yolumdan ırıver *(Tennuri. XV. 301)*

§ Düşmüşler gelirse, çaresizler gelirse eliñ al الك آل kaldır yarın Hak Taâlâ dahi senin elin ala له الن آ. *(Müz. XV. 97)*

§ Var açlar doyur, susuzlar kandır, muhtaçlar elin al الن آل.
(Müz. XV. 323)

Batmadan Nuh-ı vücut, al elim الم آل ey Cûdi-i cût
Taştı Tufan-ı belâ, kaynadı girdap bigi *(Ah. Pş. XV. 123)*

§ Bir pîr geldi melikâne tonlar geymiş, padişah karşı vardı izzet edüp elin aldı الين الدى tahta geçirdi. *(Ferec. XV. 79)*

§ Anın elin aldı الن الدى evine iletti. *(Tez. Ün. XV. 8 - 2)*

Düştük heva giline yüzin gey mülevvesiz
Kaldık ayakta kân-ı kerem sen elümüz al الومز ال
(Nihani. XVI. 8)

§ Devran elim alup الم آلوب yabana attı. *(Tibr. XVI. 132)*

§ ... Gel senin ile bağça seyrine gidelim deyü elin eline alup ... الن الله الوب *(Sic. A. XVI. 3. 178)*

Kişiyi akl daim hayra ilter
Elin alup الين آلوب rıza-yi Hakka ilter
(Câm. Na. XVI. 11)

Medet Baki'ye ey pîr-i muğan bir cür'a himmet kıl
Elin alup الن آلوب ayaklandır, ki ol bîçare düşmüştür
(Baki. XVI. 97)

Kapuna yüz süre geldim ümid-i lûtfunla
İnayet eyle bana bir fütadeyim elim al الم آل
(Ruhi. XVI. 28)

Düşeyin pâyine yârin varayın ey Yahya
Elini ala bu üftadesinin elvere *(Yahya Bey. XVI. 206)*

Gel sana alıvereyin bir gelin
Cennete gir göz göre alup elin الن آلوب
(Atai. Ha. XVII. 114)

elini dişlemek : Elini ısırmak, pişman olmak.

Bu gün avcını aç buhul işleme
Yarın hasret ile elüñ dişleme الوك دشلمه *(Ferh. XIV. 25)*

elini kaçırmak : elini çekmek, elini sakınmak.

Kızmış âhenden kaçırmaz ellerin قاچرمز الرين
Elle tutar ısısı âhen tellerin *(Zehr. XVI. 221)*

elini ovmak : Elini oğuşturmak, ne yapacağını şaşırmak.

Ara yerde bîçare yel kovduğun
Başın döğdüğün ü elin ovduğun الن اودوغن *(Süh. XIV. 245)*

elini urmak : → **el urmak.**

elini yeñinde tutmak : Bir şeye dokunmamak.

Sağalıcak elin tutmaz yeniñde الن طوتمز يكنده
Hemin sayruyu avla döşeğinde *(Güvahi, XVI. 57)*

elin koynuna salmak : Elini koynuna sokmak.

Geçip vakt-ı sermâ zuhur etti mihr
Elin koynuna salmaz الن قوينه صالمز oldu sipihr
(Haleti. XVII. 197)

elinle : Eliyle.

§ Bir kişi bir esrük deveden kaçardı hiç sığınacak yer bulmadı, kendözün bir kuyuya bıraktı ve kuyunun üstünde iki budak bitmiş idi iki elinle ألله anın köküne yapıştı. *(Kel. XIV. 15)*

elin tutmak : Elinden tutmak, yardımda bulunmak.

Zeliha eydür yâ sanem anla halüm
Âşık oldum göynürem tutgıl elüm طوتغل الوم
(Yuz. Şeyd. XIII. 29)

§ ... Kendözüne eyitti: Diriga kim ömür dükendi ve tecrübeden ve iş görmekten artık elde nesne kalmadı kim üşbu pîrlik vaktında elimüz duta اليوز دوتا idi; imdi çün kuvvetten ve av almaktan kaldım.. *(Kel. XIV. 33)*

el irişmak : Güç yetmek, yapabilmek.

§ Destgâh دستكاه *[Fa.]*: Yarak ve el irişmesi ايرشمسى ال, kudretten kinayettir ve ol nesnedir âmme tahrif edüp dezgâh derler. *(Ni'meti. XVI. 303)*

§ Destgâh ve Destgeh دستكاه و دستكه *[Fa.]*: Yarak, el irişmesi ارشمسى ال, kudretten kinayettir. *(Caf. XVI. 58-2)*

eli sulu : Eli işe yatkın, maharetli, elinden iş gelir.

Kığırdı bir onat kişi ve ana
Dedi şimdi var iste çevre yana
Bana bir şunun gibi nakkaş bul
Kim ola eli sulu صولو الی nakşi usul *(Süh. XIV. 237)*

eli taş altında kalmak : Zarurete düşmek, ihtiyaç içinde kalmak.

Kala قاله iki elim الم lâyık mıdır hiç taşlar altında طاشلر آلتنده
Bina-yi medhinin tab'ım ola üstâd mi'marı *(Haleti. XVII. 62)*

eli uz : Eli hünerli, maharetli.

§ Cerb-dest جرب دست [*Fa.*]: Eli uz اوز الی kişi. *(Miftah. XV. 70)*

§ Çerp-dest چرپ دست [*Fa.*]: Eli uz اوز الی kişi. *(Şamil. XVI. 415)*

§ Refik رفیق [*Ar.*] : Yoldaş ve eli uz اوز الی kişi. *(Müntehab. XVII. 43 - 1)*

§ Ḫîre-dest خیره دست [*Fa.*]: Eli uz اوز الی olmayıp işe güce yakışmayan kimse. *(Nuh. Tuh. XVII. 28)*

§ Çire-dest چیره دست [*Fa.*]: Türkide eli uz اوز الی ve her nesneye eli yakışır dedikleri kimesneden kinayedir. *(Aks. XVII - XVIII. 102)*

§ Ter-dest تر دست [*Fa.*]: Eli uz اوز الی ve işi çâpük üstada denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 179)*

eli uzluluk etmek : Bir işi, yolunu bilip kolaylıkla yapmak.

§ Rıfk رفق [*Ar.*], cerp - destî kerden جرب دستی کردن [*Fa.*]: Eli uzluluk etmek ایتمك الی اوزلولق ; yükalü refeka bil-emr یقال رفق بالامر [*Ar.*], cerp-destî kerde bekâr جرب دستی کرده بکار [*Fa.*]: İşe eli uzluluk etti ایتدی الی اوزلولق yâni işin kolayını bilmekle güç etmeyip âsanlıkla işledi. *(Aks. XVII - XVIII. 261)*

eli üstün : Galip, üstün durumda.

§ ... Bunların haline savaş lâyıktır, bizim halimize sulh. Pes alçaklık göstermek gerek kim kavi halli, eli üstün اوستون الی düşmanları alçaklık ve lutuftan artuk nesne ile yığmağa yaramaz. *(Kel. XIV. 110)*

Sana bahşiş edüptür cümlesin Hak
Eli üstün الی اوستون ve liykin gönlü alçak
(Çeng. Dâi. XV. 171)

§ Bâlâ-dest بالادست [*Fa.*]: Eli üstün الی اوستون.
(Kam. Os. XIX. 1, 83)

§ Zeber-dest زبردست [*Fa.*]: Eli üstün الی اوستون, galebe edici.
(Kam. Os. XIX. 1, 470)

eli üstün olmak: Kudret sahibi olmak.

Sıma gönlün aşak gönüllülerin
Ki yindek eli üstün olmaz الی استون المز erin *(Ferh. XIV, 27)*

eli vergili: Cömert, eli açık.

§ Esḫâ اسخی [*Ar.*]: Pek, en sahi, cümert, ziyade eli vergili الی ویرکیلی olan. *(Kam. O. XIX. 1, 105)*

eli yaramaz: Hırsız, eli uzun.

§ ... Fi-l-vaki' eli yaramazdır یرمازدر الی çok kimsenin esbabın sirkat eylediğinden mâadâ işi ve gücü olmayıp heman eline bir tanbur alıp mahalle ortasında gezer.
(Sic. A. XVI. 1, 157)

eli yufka: Fakir, eli dar.

§ Yadamşi یادامشی [*Fa.*]: Harezm dilince teng-dest demektir, eli yufka الی یوفقه mânasına. *(Ni'meti. XVI. 640)*

§ Yadamiş یادامش [*Fa.*]: Lisan-ı Harezm'de eli yufka الی یوفقه olan kimesneye derler, teng-dest mânasına. *(Deş. XVI. 174-1)*

Giriftar-ı gam ü renc-i anâsın
Eli yufka الی یوفقه gözü 'aç bir gedâsın *(Hüs. Dil. XVI. 207)*

el kakmak: → **aya karsmak.**

el karsmak: → **aya karsmak.**

el katmak: Karışmak, müdahale etmek.

Kimin ne zehresi vardır sana kılınç yaratmağa
Cümle âlem hükmündedir kim ne bilir el katmağa الی قاتمغه
(Yunus. XIII - XIV. 48)

el kavşurmak, (kol kavşurmak): Elpençe divan durmak, el kavuşturmak.

Gelip eyvan-ı şaha yüz ururlar

Şaha el kavşurup قوشوروب ال karşı dururlar *(Salâtin. XV. 23)*

§ ... Karşısına vardım elim kavşurdum الم قوشردم durdum. *(Tez. Ün. XV. 212-2)*

§ Andan Ebumüslim turugelip hizmet eyledi, el kavşurup ال قاوشورب karşısına turup etti... *(Müslim. XV. 1, 114)*

Kad-i balâda sevr iken mükemmel

Tururdu karşısına kavşurup el ال قوشرب *(Mih. XV. 85)*

Yere yüz bin tevazu'la yüz urdu

Götürüp baş elin kavşurdu الن قوشردی turdu *(Mih. XV. 287)*

Nice kullar karavaşlar elin kavşuru dururlar

Otururlar nice sultan yanında nice mahbubât *(Muham. XV. 468)*

§ Yâ kullarım, vaktınızı bildiniz, taharet ile abdest aldınız, bana el kavşırup ال قاوشیروب kıyamda ve rukû'da ve sücutta durdunuz. *(Sâat. XV. 38)*

Kul olur kol kavşurup قول قوشروب görse cemalin hûr-i î'n

Gül gibi gülsen cinan gibi cihan tolar safa *(Hüs. Dil. XVI. 18)*

El kavşurup ال قاوشورب sebû gibi hizmettedir yine

Düşmüş Revani Edrine'nin küp şarabına *(Revanı. XVI. 141)*

Bağa gel şâh-ı sanevber sana el kavşursun ال قاوشورسن

Serviler kametine karşı dikilsin dursun *(Âli. XVI. 144)*

§ Mukabelesinde el kavşurup ال قاوشورب edep ve tevazu' ile turdu. *(Rahat. XVI. 30)*

Ne müşkil bir kese karşı durasın kavşurasın el ال قاوشراسن

Dahi tapu kılasın izzet ile iki büküp bel *(D. B. XVI. 132)*

§ Bende-vâr el kavşurup şermende-kirdâr ser efkende edüp ayağın durdu. *(Şeref. XVI. 242)*

Âlem oldur ki gele yâr otura sen durasın
Abd-i memlûki gibi karşuda el kavşurasın
(Yahya Bey. XVI. 167)

§ Mushaf-ı Şerif cânibine teveccüh-i tâm ile el kavşurur durur. *(Solak. XVII. 4 - 2)*

§ Ba'zı müslümanlar anların karşılarında el kavşurup ال قاوشرب hâdim makamında olurlar. *(Nasayih. XVII. 8)*

§ Sadrıazam yukarı davet olunup vardıkta murad-ı humayun miktarı kaimen el kavşurup ال قاوشوروب muhatabat-ı hüsrevaneye mazhar oldu. *(Naima. XVII - XVIII. 72)*

el kayası, (avuç kayası) : El ile atılan küçük taş, el taşı.

§ Sürâa سراعة [*Ar.*]: Atıldığı vaktın katı uzağa çavup giden yufkacık el kayası ال قایه‌سی. *(Bab. XVI. 2, 210)*

§ Müşt-seng مشت سنك [*Fa.*]: Avuç kayası آوج قیاسی. *(Ni'meti. XVI. 590*

§ Müşta-seng مشتاسنك [*Fa.*]: El kayası ال قیاسی ki atarlar. Arapça selme سلمه derler. *(Deş. XVI. 211-1)*

§ Muşta-seng مشتاسنك [*Fa.*]: El kayası ال قیاسی. *(Nuh. Tuh. XVII. 124)*

el kesmek : El çekmek, ferağat etmek.

§ Her kişi ki dirilikten elin kese الن کسه, her ne ki gönlünde vardır, diline gelür. *(Güls. XV. 6)*

el kısa olmak : Güç yetmemek, âciz kalmak.

§ Ol hışım kim yalan sözden ve bâtıl ve zerk ve riya ve bühtan keleciden kopa, anın dermanından el kısa olur ال قیصا اولور. *(Kel. XIV. 45)*

elkin : → **elgin.**

el komak : El çekmek, vaz geçmek.

Komazsam قومزسم acep mi mey-i nâbdan el ال
Anı gördüm ancak riyasız musahip *(Ruhi. XVI. 39)*

elleşmek : 1. Tutuşmak, savaşa girişmek.

§ Bir iki sâat miktarı anlar elleşüp اللشوب dürüştüler. *(Müslim. XV. 6, 18)*

§ Eğer gelmeye idin bunlar ile muradca elleşemez اللشەمز idük didiler. *(Müslim. XV. 8, 134)*

Çekemez kimse ayağım deyü laf urma igen
Sakıyâ elleşelim اللشەلم gel berü meydana biraz *(Baki. XVI.132)*

§ İki derya gibi leşker biri birine buluştu ve elleşti اللشدى. *Ârifîn. XVI. 89)*

Elleşürdük اللشردك boylaşıp şimşad ile
Kalgışurduk cûylerden bâd ile *(Selâman. XVI. 147)*

Kalkar olsaydı ger ayağa o han
Kim ola elleşe اللشه anınla bir an *(Mîri XVI. 255)*

Ağaçlar elleşür الللشور berg-i ter ile
Çiçekler buluşur bülbüller ile *(Veyse XVI. 26-1)*

§ Çarhacılar elleşüp اللشوب ceng ü âşûp birbirine ulaşup bir mertebe neberd olmuştur ki... *(Solak. XVII. 345-1)*

§ ... Cafer Paşa yanında ancak üç bin adam var idi, geldiğine binaen bir miktar elleşelim اللشەلم sandılar, vakt-ı asr idi, bir miktar cenge şuru' sadedinde oldular. *(Naima. XVII - XVIII. 154)*

§ En-nikar النقار [*Ar.*]: Bir kimse ile elleşmek اللشمك ve bahs ve cedel eylemek. *(Kdeb. XVIII. 478 - 2)*

2. Hayırlaşmak için birbirinin elini tutup sallamak.

§ Safka صفقه [*Ar.*]: El ele urmak ve pazar ederken elleşmek ال لشمك. *(Müntehab. XVII. 57-1)*

elli başı : Elli askere kumanda eden subay.

§ Kaçan bir yüzbaşı ve elli başı الللى باشى fevt olsa, yarar oğlu kalsa anı ol bölüğe ağa edeler. *(Ta. Sel. XV. 2, 16)*

ellik (I) : Eldiven.

Subh-dem a'dâ giyip saz ü selep
Bürüme çukal ü cevşendir acep
Ellik اللكر ü kolluğ u butluk hem ışık
Hep musaykal çevre verirdi ışık *(Enveri. XV. 60)*

§ Destvâne دستوانه [*Fa.*]: Ellik الك yâni eldüven.
(Şamil. XVI. 434)

§ Destvâne دستوانه [*Fa.*]: Doğan elliği الكى ve çukal kolçağı.
(Caf. XVI. 58-1)

§ Destvâne دستوانه [*Fa.*]: Doğan elliği الكى ve çukal kolçağı.
(Ni'meti. XVI. *303*)

§ Nikâb نكاب [*Fa.*]: Yırtıcı kuşlar yırtmasın deyü ele geçürdükleri ellik الك... *(Deş. XVI. 34-2)*

§ Destbâne دستبانه [*Fa.*]: Yırtıcı kuşlar eli yırtmasın içün ele geçürdükleri deriden ellik الك; destvâne mânasına.
(Deş. XVI. 324 - 1)

§ Destvâne دستوانه [*Fa.*]: Doğan elliği الكى destbâne mânasına.
Deş. XVI. 324 - 1)

ellik (II) : Hüküm sürme, beğlik.

Edüp tezvir ü mekr ü al ü hile
İl elliğin اليكن ederdi el uciyle *(Haddidi. XVI. 461)*

ellü elinde : Kendi elinde, öz elinde.

Birer güher ellü elinde الندە الو dutar
Ki her biri nuru güneşten utar *(Süh. XIV. 226)*

elma aşı : Elma ile yapılan yemek.

§ Yay günlerinde... ekşi elma aşı الما آشى kuzukulağı aşı yiyeler, ak giyeler. *(Hazain. XV. 22-2)*

el oyunu : El çabukluğu ile yapılan hile.

§ Ḫurde dest خرده دست [*Fa.*]: El oyunu اويونى ال, hile, yankesici.
(Nuh. Tuh. XVII. 28)

el salmak : El dokundurmak, el uzatmak.

§ Pes eyittiler: Ne yavlak tiz geldin, atımızı urarmışsın. Bülûkıya eyitti: El salmadım سالمدم ال ve ayak depretmedim ve kamçı urmadım. *(Enb. XIV. 749)*

2. El sallamak, el ile işaret etmek.

Kullarına dönünüz dir çağırur
El salar صلر ال ağaya dön dir kığırur *(Enveri. XV. 101)*

Çağrışuben didi kâfir el-aman
Mümcilâ'ye el salar صلر اٰل şah-ı cihan
Çağırır, Paşa didi verdim aman
Didi koğıl anları ey pehlevan *(Enveri. XV. 51)*

§ Kelîm'e, Esed'e el saldı صالدی ال, geldi. *(Müslim. XV. 1, 12)*

§ Çevre yana bakup giderken anı gördü ki bir kimesne kendüye el salup صالوب ال çağırdı. *(Bektaş. XV. 184)*

Tutup her dem heva vü nefs yolun
Edersin el salup صالوب ال ayak usûlün *(Veyse. XVI. 4-1)*

el serpmek, (el silkmek) : İstememek, fâriğ olmak.

Ana feyz bir dürlü kapu açar
Ki serper elini سرپر الینی cihandan kaçar *(Ferh. XIV. 39)*

§ Ve dünya elimde bu top gibi oldu idi ve açık elim gibi dünyadan mebsut-ül-yed çıkıp el silktim سیلکدم ال.
(Men. Av. XVI.)

el silkmek : → **el serpmek.**

el sunmak : 1. El uzatmak.

§ Ol bana el sundu صوندی ال. Eyittim: Üşbunun gibi vakıtta Tanrıdan korkmaz mısın. *(Yüz. Ha. XIV. 152)*

§ ... Ol leğenin ortasına el sundu صوندی ال.
(Si. Da. XIV. 136-1)

Çü bir pîşe bile hoş ola hali
Neçün suna kimse eline eli *(Ferh. XIV. 64)*

§ Bu mihnetin içinde kurtulmak endişesinde iken önünde gördü kim bir arı evi var, bir kesek ak bal gömeci var, bir eliyle sundu صوندی اٰلیله andan ağzına koydu. *(Kel. XIV. 15)*

Hem öle Rum beğlerinin çoku dir
El suna صنا ال a'yana her bir sûkî dir
(Melhame. XIV-XV.78-2)

§ Ağzındağı lokmayı yutmayınca eliñi الیکی dahi bir lokmaya sunmayasın صونمایاسن. *(Müneb. XIV - XV. 168 - 1)*

Kolayına uçuben konduğun ko
Gücün yettiğine el sunduğuñ صندغك ال ko *(G. R. XV. 125)*

§ Yılanı yumuşak deyü el sunma صونمه ال. *(Ata. XV. 2)*

§ Ne kadar ki cehdedip taâm getirdiler, el sunmadı صونمدی ال ve ne denlü evlerine da'vet ettiler varmadı. *(Bektaş. XV. 132)*

§ Fukarayı hoş dutup ve sâilînden yüz çevirmeyesin ve el sunarsa صونارسه ال tehi-dest reddetmeyesin. *(Delil. XV. 61)*

§ Taâma salâ olup herkes murat üzre el sunup صنوب ال kuş kanadı inip, deve tabanı kalkıp... *(Müslim. XV. 19, 5)*

Sınuben dönüp azep kaçmış idi
Her biri bir dereye uçmuş idi
Gördüler bunları yine döndüler
Düşmana irişüben el sundular صوندلر ال *(Enveri. XV. 28)*

§ Kimse anlara arkuru varıp el sunmadılar صونمدلر ال. *(Enfes. XV. 173)*

§ Cariyeye Husrev el sunucak صونجق ال naz yüzünden cariye muti' olmazlandı. *(Câm. Na. XVI. 95)*

Dedim ey meh kara kaşından neler çektim; dedi
Çekmeyen el sunmasun pektir begayet yayımız
(Aşki. XVI. 162)

Harama sunma el صونمه ال çün var azâbı
Ne assı idiser barmak hesabı *(Güvahi. XVI. 51)*

Koynuna giren dilberin el sunmamak صونمق ال olmaz
Küstah olur elbette gülistana girenler *(Atai. XVII. 15)*

Edüp küstahlık ol pençe-i hurşide el sunmak صونمق ال
Meta-ı arzuya germ-bazar olduğumdandır
(Nabi. XVII - XVIII. 25)

Mihri Babil aldı anı gittiler bağ içine
Ol lâin el sundu kim صوندیکم ال bu Şirin'e Ferhad ola
(Battal. XVIII. 17)

§ Neyazîden نیازیدن [*Fa.*] : Yazîden'den nefidir. Yazîden, yönelmek, meyil ve teveccüh ve kasteylemek ve bir nesneye el sunmak صونمق ال ve el uzatmak ve bırakmak ve nâle vü zârî kılmak mânalarınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 604)*

Bir goncaya âşık elini الني kokmağa sunsa صونسه
Endamına hep lerze düşer elleri ditrer *(Kuddusi. XIX. 49)*

2. Cüret etmek.

Dil uzatmağa sunmasaydı eli الی صونماسایدی
Çekilmeyedi ensesinden dili *(Süh. XIV. 238)*

el süvar olmak : El melekeli olmak.

§ Er-ravh الروح [*Ar.*]: El süvar olup الی سوار اولوب bir kârda meşklı olmak, ki melekesi vardır derler, acemi değil demek. *(Kdeb. XVIII. 344-2)*

el tarağı : Küçük tarak, saç tarağı.

§ Şâne شانه [*Fa.*]: El tarağı الی طراغی. *(Şamil. XVI. 233)*

el tartmak : → **el dartmak.**

el uciyle : Gönülsüz olarak, işe önem vermeyerek.

Edüp tezvir ü mekr ü al ü hiyle
İl elliğin ederdi el uciyle الی اوجیله *(Hadidi. XVI. 461)*

el uciyle görüşmek : Az görüşmek.

Bağa haber-i serv kadinsüz varıcak bâd
Gördükte çınar anı el uciyle görüştü الی اوجیله کورشدی
(Mesihi. XV. 99)

el uciyle tutmak : Gönülsüz davranmak, işe önem vermemek.

§ Abdülcebbar: İşte imdat geldi, el ucıyle الی اوجیله niçün tutarsınız طوتارسکز dedi. *(Müslim. XV. 23, 35)*

el ulağı : Yardımcı, küçük işlerde kullanılan hizmetçi.

Bir el ulağı الی اولاغی cariye al beş yüzü sula *(Vasıf. XIX. 54)*

el urmak, (elini urmak) : El atmak, el uzatmak, yapışmak, el sürmek, dokunmak.

Anı tuydu Yusuf etti oğluna
şol ere var ur elüñi اورالوکی beline *(Yuz. Şeyd. XIII. 79)*

Çü hiç hiyle kalmaya kim kurula
Revadur ki kılıca el urula ال اورله *(Ferh. XIV. 20)*

Çeriden çü mali tutasın diriğ
Diriğ ola ger el urup ال ارب tarta tığ *(Ferh. XIV. 20)*

Tapu edüp el başmağa urma dur
Ver etmek bana başıma başmak ur *(Ferh. XIV. 28)*

§ Âkıl kişi savaşa ve uruşmağa ivmekliği maslahat görmez ve korkulu işlere el urmağı ال اورماغی reva görmez.
(Kel. XIV. 50)

§ Eğer anı helâk kılmak arasında arslana ziyan ulaşası olursa zinhar ol işe el urmagıl ألل اورماغیل. *(Kel. XIV. 38)*

§ Çün arslan öküz işinden fariğ oldu ve ivmeklik ile ol işe el urduğu içün yavlak peşiman oldu. *(Kel. XIV.)*

§ ... El ال tığ-ı sürhe urup اوروب depere tutup laine eylesine urdu kim... *(Hamza. XIV - XV. 55, 168)*

Sâkıyâ vakt-ı sabah oldu, el ur câm-ı Cem'e
Leb-i can-bahşin ile sun mey-i gülfam bize *(Ah. Pş. XV. 109)*

§ Şahzade avrata eyitti: Bilgil kim benim ahdim vardır, seni atam anam katına iletmeyince el urmayam ال اورمایام, sen cariyelerle eğlen, ben yol yarağın göreyim dedi.
(Ferec. XV. 130)

§ Ok atmak, kılıç salmak, gürz çevirmek, kement atmak, nesne tutmak öğrendi, bî-nazir âlim oldu, el urduğu ال اوردیغی işleri kimse başaramaz oldu. *(Ferec. XV. 224)*

§ Divara el urdu ال اوردی gördü yaş toprak; bir kemikle eşmeğe başladı. *(Ferec. XV. 15)*

§ Elüm الوم göksüme urdum اوردم boğmağım üzülmüş ki...
(Leys. Ar. XV. 91)

§ Hak Taâlâ buyurdu ki her kimseler kim cehl ile yaramaz amellere el ursalar, andan sonra tevbe edüp...
(Leys. Ar. XV. 740)

Hürrem ü handan ü şadan hoş durup
Harceder yancuğuna elin urup الن اوروب *(Ruşeni. XV. 77)*

El urup ال اورب andan yakasın etti çâk
Ağladı ah ah edüben sûznâk *(Ruşeni. XV. 90)*

Yine fakr eteğine ur elüñi ار الوکی
Müstevi ol u mâsivadan üzül *(İbrahim. XV. 125 - 2)*

§ ... Çün kim Tosya'ya geldik, hamama girdik, hamamda koltuğuma el urdum ال اوردم bir pâre ağaç kabına benzerdi, koptu, elime geldi. *(M. Na. XV. 23)*

Mancınık atılsa el urur ال اورر çana
Yâni bunlar taş atıldığın ana
Çünkü taş atılsa kaçardı firenk *(Enveri. XV. 62)*

Sanasın burc-ı şâh üzre kamerdi
El urmadın ال اورمادن dahi suyu tamardı *(Mih. XV. 243)*

Beni gördükçe ah ol zülfü kara
Ali gibi el urur ال اورر Zülfekar'a *(Sarıca. XV. 35)*

§ Dühûl-i İmam vuku' buldukta bünyan-ı kıtâle el uralar. *(Saadet. XV - XVI. 92-2)*

El urup ال اورب bu hoş sühan bünyadına
Bağla yâni Şeh Süleyman adına *(Selâman. XVI. 28)*

Sayılır reglerin gövdende bir bir
Derunun ditrer el urdukça ال اوردقچه dir dir
(Hüs. Dil. XVI. 203)

Ol bezme ayak basma ki âmâde değildir
Ol şişeye el urma ال اورمه ki pür-bâde değildir *(Ruhi.XVI. 149)*

§ Et-teşebbüs التشبث *[Ar.]*: El urmak ال اورمق yâni yapışmak, gerek sûrî, gerek ma'nevî olsun. *(Kdeb. XVIII. 280-1)*

el uruşmak : El tutuşmak.

§ İkisi irişüp el uruşup ال اوروشوب birbiriyle koçuştular. *(Müslim. XV. 40)*

el üşürmek : El birliği yapmak.

Gelin ağız bir eylen el üşürüñ ال اشورك
Bu murg-ı vahişiyi dâme düşürün *(Yuz. Şems. XVI. 328)*

elvere : Mümkün ki, olur ki, belki.

Hatırım sormağ içün elvere الواره cânanım gele
Ey ecel gayette bîmar eyle ver zahmet bana
(Yahya Bey. XVI. 132)

Göstermek olmaz âyine-i rûşeni sana
Elvere الواره âşık eyleye şahım seni sana
(Yahya Bey. XVI. 119)

Umarın aşkım beni Mecnun u uryan eyleye
Ol peri handan ola elvere seyran eyleye
(Yahya Bey. XVI. 202)

Söylemez, yüzüme bakmaz varayın ah edeyin
Ola elvere الواره habibin kelimatına sebep
(Yahya Bey. XVI. 121)

Ey dil gel ol periyi yine da'vet edelim
Elvere rahmedüp dura bizden yana gele
(Yahya Bey. XVI. 194)

Düşeyin pâyine yârin varayın ey Yahya
Elini ala bu üftadesinin elvere الواره
(Yahya Bey. XVI. 206)

Gül gibi ağız açamazın kimseye hergiz
Elvere الواره ayan ola bu esrar-ı nihanım
(Yahya Bey. XVI. 149)

Varmaz dilim ki gördüğüme yâri medhedem
Elvere âşık olup ola vara âşina *(Yahya Bey. XVI. 118)*

el verişmek : El ele yapışmak, başkasının eline yapışmak.

Ki acep ol sanem ne vakt irişe
Aklım alup ne demde el verişe ال ورشه *(Yuz. Hamdi. XV. 84-1)*

el vermek : 1. Yardım etmek, fırsat vermek, husûl bulmak.

§ Ol ni'met şükrün bilmez kâfiri melik niçün esirger, bunun bigi zafer üzerine kim yüz duttu ve bunun bigi nusret kim el verdi ألوردی, şazılık ve sevinmek artırmak gerek.
(Kel. XIV. 60)

§ ... Lâyık oldur kim bir tedbir kılasın ve bir hiyle eyleyesin, meğer kim anın şerrin defeylemek el vere ألوره ve andan kurtulmaklık yüz göstere. *(Kel. XIV. 45)*

Cihan ne kişiye el verdi الوردی k'etmedi pâmâl
(Mesihi. XV. 26)

Bu şurût ile gerek hoş i'tikat
Tâ ki hasıl ola el vere الوره murat *(Vahdet. XV. 144-2)*

§ Benim sana işim çoktur, lâkin neyleyim rûzgâr el vermedi الوردی. *(Müslim. XV. 11, 104)*

Kolun kuvvetlidir muhkem bileğin
Ayak bastıkca el versün الورسون dileğin *(Çeng. Dâi. XV. 179)*

El vermedi ألورمدی bu sâkı-i devran Figani'yâ
Bezm-i belâda yıktı seni bir ayağ ile *(Figani. XVI. 4)*

Âhir oldu ömr çün geçti heva şimden gerü
Nideyim el verdüğün الوردوکن dünya bana şimden gerü
(Âli. XVI. 72)

İrişir şerri fursat el verince الورنجه
Ulur it aksağı tavşan görünce *(Güvahi. XVI. 54)*

Eğer kim devlet el verse الورسه gelirdi âstanında
Olurdu bir siyah hâdim budur Keyvan'ın efkârı *(Zati. XVI. 14)*

§ Lâkin yine devlet-i vuslet müyesser ve üns ü sülvet mukadder olup tevâlüd ü tenâsül ü teselsül el verdi. *(Şeref. XVI. 41)*

§ Kudret el verdikçe halimiz ağlayu ve bağrımız dağlayu bu âstâneye geldik. *(Şeref. XVI. 147)*

§ Nişan-ı Âb-ı Hayvan el vermediğinden الورمدکندن ...
(Hüs. Dil. XVI. 12)

Gerekmez bir nefes kalbinde gaflet
Ki tâ el vere الوره candan işbu devlet *(Veyse. XVI. 2 - 2)*

Devlet el verse الورسه yüzün gördüğüm eyyam olsa
Merhaba eylesem ol şûh ile bayram olsa *(Baki. XVI. 210)*

Kime el verdi ال وردی felek böyle beğim dünyada
(Nedim. XVIII. 171)

2. Teslim olmak.

§ Tiz el veriñiz ال ویرکز, sizi tutalım; yohsa dükelinizi çarh okuna sancaruz. *(Fütuh. XIV. 363)*

§ Maslahat oldur kim uruşmayavuz, el verevüz ال ویراوز tutulavuz. *(Fütuh. XIV. 363)*

§ Bana dediler: Sen seferde iken kardaşın cariyeye el uzatmak diledi, cariye el vermedi ال ویرمدی ol dahi cariyenin kemîninde oldu. *(Ferec. XV. 238)*

§ Eyitti: Ey âzade-i mert, sen benim yöreme yörenme; zira bir kimsenin mülküyem, sanma kime gerekse el verem ال ویرم, hiyanet edem. *(Ferec. XV. 282)*

el yoḫamak : → **el yokamak.**

el yokamak, (el yoḫamak) : El sürmek, dokunmak.

§ Dürlü dürlü donlar, lâtif bezler, altunlar, gümüşler önlerüne getürdü. Her kankımız neye, kim severse, elin yokasun الن یقسن şunu gerek disün. Her biri sevdüklü sevdüğüne ellerin yokadılar اللرن یقدلر . Bir karavaş elin الن Harunürreşid'e yokadı یقدی . Eyitti : Neylersin? Eyitti : Buyurdun kim sevdüklü sevdüğüne ellerin yokaya. Ben özüne yokadım, zira seni severdim. *(Yüz. Ha. XVI. 108)*

§ Cenabı Hak ol cevher değil kim ona el yoḫaya ال یوخیا, nidüğünü bile. *(Fütüh. XIV. 177)*

§ Benim ne zehrem vardur senün tacına el yokayası ال یقایسی. *(Tuh. Le. XV 272)*

§ Yidi kez ellerin اللرن bana yokadılar یقادلر görmediler. *(Tez. Ün. XV. 33-1)*

§ Beden kıza, yağrın kıza, der gele deriye, kıllar dibine, illâ taşra çıkıp damlamaya, el yokayıcak یقایجق ال nem gibi tuya illâ ele bulaşmaya. *(Hazain. XV. 38-1)*

§ Bu iki vereme dahi el yokamayalar یوقیالر ال eğer başına, eğer boğazına. *(Hazain. XV. 15-1)*

§ Pervâs پرواس [*Fa.*]: Nesneye el yokamak ال یوقق.
(Miftah. XV. 57)

§ Pervâs پرواس [*Fa.*]: Bir nesne iri midir, yumuşak mıdır bilmek içün el yokamak ال یوقامق, lems mânasına. *(Deş. XVI. 154-1)*

§ Pervâş پرواش [*Fa.*]: Bir nesne iri midir, yahut yumuşak mıdır bilmek içün el yokamak ال یوقامق, lems mânasına.
(Deş. XVI. 163-1)

§ Mess مس [*Ar.*]: Nesneye el أل ile yapışmak ve yokamak یوقمق.
(Bab. XVI. I, 151)

§ Büsûden بسودن [*Fa.*]: El yokamak ال یوقق ve karvamak ve sürmek. *(Ni'meti. XVI. 14)*

§ Permeçiden پرمچیدن [*Fa.*]: Karvamak, yâni el yokamak ال یوقامق, lems mânasına. *(Caf. XVI. 183-2)*

§ Beşliden بشلیدن [*Fa.*]: El yoḫamak ال یوخق. *(Caf. XVI. 184-1)*

§ Abdullah bin Ömer ol arslandan yana vardı, eliyle ona yokadı ve bir rivayette bir sille urdu ve yoldan baid kıldı.
(Şevahid. XVI. 279)

§ Bisûden بسودن [*Fa.*]: El yoḫamak ال یوخق. *(Şamil. XVI. 316)*

§ Pervâs پرواس [*Fa.*]: Bir nesne iri midir ya yumşak mıdır bilmek için el yokamak ال یوقامق. *(Nuh. Tuh. XVII. 90)*

el yumak : Vaz geçmek, el çekmek.

Eğer âşık isen azıtma yolun
Yugıl یوغل Sa'di bigi garazdan elüñ ألوك *(Ferh. XIV. 39)*

Sen ey Sa'di yu یو defterinden elüñ الوك
İgen yelme pâyanı yoktur yolun *(Ferh. XIV. 75)*

§ Evvel kişi kendözünden el yumak ال یومق gerek, andan Ma'bud istemek gerek. *(Ferec. XV. 96)*

§ Delle eyitti: Benim hâcetim senin didarındır, bir karıyım, cihandan el yuyupdururam ال یویوبدورورم. Kenizek eyitti...
(Ferec. XV. 479)

Her kim ol mevsuf olur ol ışk ile
El yumuştur یومشدر ال iki âlemden bile *(Vahdet. XV. 67-1)*

Hakkı unuttun ü hak yolu kodun
Nefse uydun külli Hak'tan el yudun *(Vahdet. XV. 96-2)*

Şu denlü yaş döker sensiz Nizami
Ki gören dir bu gözden var eliñ yu الك يو *(Nizami. XV. 52)*

Bana ne ilm ü amel ne küfr ü iyman nisbeti
Kamusundan el yudum يودم ال aşka uyuben giderem
(Eşrefoğlu. XV. 53)

Bıraktı halkı gözünden geçüben kış ü yazından
Elini yudu الى يودى özünden heman maksudu Mevlâ'dır
(Eşrefoğlu. XV. 57)

Âşık kendüden el yudu ال يودى dünyayı ahreti kodu
Hiç anmaz bilişi yadı kendözün yoğa sayıcı
(Eşrefoğlu. XV. 18)

Meğer vahdet şarabından olup mest
Huda'dan gayri külliden yuyan dest يوين دست
(Ruşeni. XV. 452)

Eğer bîçaresinden el yumak يومق ال olsaydı maksudu
Elin niçün o hunî yıkamazdı çeşmim âbından
(Ruhi. XV. 324)

Veli Hakkı bilüp ahkâmı korsa
İbadâtından anın eli yursa الى يورسه
(Tennuri. XV. 202)

Ağlayaldan bu âbrizlerim
Benden el yudular kenizlerim *(Yuz. Hamdi. XV. 76-1)*

§ Kendü varlığından melûl olup ve canından toyup vücudundan el yur ال يور. *(İrşad. XV. 216)*

§ Çeşmesâr-ı hayattan el yumak يومق ال muayyen iken hezâr mihnet il ayn-ı âba yetti. *(Saadet. XV - XVI. 122-2)*

Nakledicek bu dâr-ı hayretten
El yuyucak kuyûd-ı sûretten *(Şeref. XVI. 431)*

§ Der-âverden درآوردن [*Fa.*]: İçeri getirmek ve bir işten el yumak ال يومق. *(Ni'met. XVI. 20)*

§ Üçüncü nevbet-i galebe-i atşten mübarek dişleri güher gibi dürc-i dehanından kadeh içine döküldü, Müslim sudan el yuyup يويوب ال bildi ki bu müjde-i şerbet-i şehadettir.
(Hadika. XVI. 107)

Kazdılar bir çâh içine kodular
Sağlığından taş urup el yudular يودىلر ال *(Zehr. XVI. 58)*

Kavi pençesi olandan eliñ yu الك يو
Kesilmez eli sen öp başına ko *(Şeh. Ş. XVI. 224)*

Gerçek evliya olan er
Alur seni sende komaz
Mâsivadan el yumadan أل يومادان
Muhabbetin canda komaz *(Alâ. XVI. 69)*

§ Ve kaleden el yumak يومق ال fikrinde oldular.
(Ev. XVII. 8, 441)

Olmadılar halâs Umman'dan
Âhir el yudular يوديلر ال dil ü candan *(Atai. Ha. XVII. 111)*

Nice andan el yusunlar يوسونلر ال âşık-ı dil-teşneler
Bir içim sudur güzellikte o şûh-ı mehlika *(Haleti. XVII. 168)*

El yumak يومق ال için nuş-ı mey-i ruh-fezadan
Rindan-ı vakıt râhrev-i şâdrevandır *(Vasıf. XIX. 13)*

em, (em sem) : İlâç, deva, çare.
Sensin Kerîm, sensin Rahîm, Allah sana sundum elim
Senden artık yoktur emüm ام Allah sana sundum elim
(Yunus XIII - XIV. 211)

Nedürür ten renci nice em ام gerek
Ol cerahattır ana merhem gerek *(Ga. XIV. 306)*

Çün denizdir dünya sen anda gemi
İmdi neymiş gör selâmetlik emi امى *(Ga. XIV. 153)*

Em ام bulunmaz nesneyi koy epsem ol derman budur
(Nesimi. XIV. 106)

Dedim lebünü sorsam u emsem ola mı?
Bu derdüme benüm acep em sem ام سم ola mı?
(Kadı. XIV. 582)

Lebinden bir em ام istedüm murassa' eyledi câmın
Mey imiş derdime derman ne şirin istimalettür *(Kadı. XIV. 16)*

Cemi-i hastanın âhir ای emi var
Kamu zahmın cihanda merhemi var *(Hikmet. XV. 451)*

Çok geçirdin mihnet ü renc ile gam
Geçti ömrün bulmadın derdine em *(Vahdet. XV. 67-2)*

Düşeyin derde ki hergiz ana bulunmaya em ام
Kalayın derd ile hem-sâye ola derd ü sitem *(Sarıca. XV. 49)*

Sem oldu cümle birden ü em olmadı Kemâl
Bu derd-i aşka her kişi kim em sem امسم eyldi
(Sarıca. XV. 42)

Bir tabip oldu bizimle yine hemdem bu gece
Dil-i bîmarımıza eyledi em sem امسم bu gece *(Mihri XV. 146)*

§ El-esâ الاسی [*Ar.*]: ... Ve deva ve ilâç ve em sem امسم edinmek.
(Terceman. XV. 1, 76)

§ Es-sıllü الصل [*Ar.*]: Şol ağulu yılandır ki ana em sem ام سم faide vermez. *(Terceman. XV. 1, 14)*

Zahmimizin sensin ancak merhemi
Derdimizin sende bulunur emi ای *(İbrahim. XV. 24-1)*

Emdür امدور firakı derdine ger emdürürse hoş
Ol bal ağızlı şiveli dilber dudakların *(Dâi. XV. 80)*

Geldi Nizami derdine la'linden em ام sorar
Şâfi cevap ver koma anı serâb ile *(Nizami. XV. 50)*

Çünkü düştü gönlüne bu hüzn ü gam
Kast kıldı kim kıla derdine em ام *(Vahdet. XV. 114-1)*

Ger em ام bulsa edeydi başına kel
Kaçan eyler senin ol müşkilin hal *(G. Ra. XV. 214)*

§ Borcun emin امین bilirim: Verip kurtulmak. *(Ata. XV. 30)*

Olara vakt-ı evvel ol dem olmuş
Kılanın nefsi derdine em ام olmuş *(Tennuri. XV. 336)*

Ey kamu rence em ام ü derman eden *(K. Ü. XV. 1)*

Müşkil budur ki şimdi beni emler املر öldürür *(Mihri. XV. 125)*

Eşiği kıble-i ümmid-i âlem
Firakı dürdi derd-i cana em sem ام سم *(Enis. XVI. 7 - 1)*

Dudağı şerbetidir yârin ancak
Gönül sayrusuna bir em sem امسم olmuş *(D. B. XVI. 97)*

Hicrinle can-ı Aşki geldi dehana liykin
Dahi ümidi cânâ lâ'linin em seminde امسمنده *(Aşki. XVI. 255)*

Hezâran dahi var bir merhemî yok
Bu derde em bilür bir âdemî yok *(Yuz. Şems. XVI. 401)*

§ Derman درمان [*Fa.*]: Em sem امسم. *(Şamil. XVI. 604)*

§ Kişi öz haline kani' ve epsem olmak, gamm ü hemm elemlerinin def'ine em semdir ام سمدر. *(Mevahib. XVI. 385)*

Ferahıdır terah sürûru gurur
Devleti lettir em semi semdir *(Nihani. XVI. 25)*

Dinarıdürür nâr-ı Sakar devletidir let
Sîmi sitem ü em semi امسمی sem dert devası *(Nihani. XVI. 15)*

Ne sâki her biri bir can-ı âlem
Lebi dil-hastalar derdine em sem ام سم *(Veyse. XVI. 85-2)*

Can hastası sağalmağa hiç çare yoğudu
Yârin lebine vardı gönül em sem امسم eyledi
(Revani. XVI. 193)

Eyle Muhibbi hastaya ey dil tabibi em ام
Yıllarla derdin ile yatur müptelâ imiş *(Muhibbi. XVI. 75)*

Lebidir derdmendin derdine em ام
Eğer var ise derdin ol lebi em *(Şeh. Ş. XVI. 233)*

Onulmadı gitti sinem yarası
Tabipler bulmadı em benim için *(Saz. Mecnuni. XVII. 373)*

Diyar-ı gurbete düşmüşüm garip
Ne bir türlü em buldum ne bir tabip
(Saz. Gevheri. XVII. 172)

Arzu: ummak, reca: çişm ü çeşem :
Tadayım; hem-çeşm: bendeş, merhem مرهم [*Fa.*]: em ام
(Genc. XVII. 80)

Devay-ı miske girmez derdmend-i aşka em ام olmaz
Hat-ı la'lin ki hüsn eczasının a'lâlarındandır
(Sabit. XVII - XVIII. 120)

§ El-istişfa' الاستشفاء [*Ar.*]: İlâç aramak ve amelinde em ام olmasını ümit eylemek. *(Kdeb. XVIII. 165-1)*

Liynet ü nermî demek: yumşaklık, em ام: derman [*Fa.*], deva دوا [*Ar.*]:

Kabz : tutmaktır : giriften hem üzüm: uncüd, meviz
(Naz. Cec. XVIII - XIX. 59)

Derdine em ام arayanlar gitsün
Mübtelay-i yerekanlar gitsün *(Fazıl. XVIII - XIX. 13)*

§ El-merhem المرهم [*Ar.*]: ... Yara üzere vaz'olunan deva-yı mürekkeptir, Türkide em ام tâbir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 563)

İki def'a menzûl edüp renc-i gam
Yine etmedi yarama mergi em ام *(Mihnet. XIX. 160)*

Süyûf-ı aşkıle mecruh olan ekbada em neyler
(Kuddusi. XIX. 36)

Azgındır yaralar kabul etmez em
Ya kime varayım yaram sar deyü *(Saz. Emrah. XIX. 604)*

eman yüzüğü : Birisine aman verildiğini bildirmek üzere verilen yüzük.

§ Remmâller ettiler : Ey Şah-ı Horasan, eğer kim sen bize eman yüzüğün امان يوزكن verirsen doğru diyelim, dediler.
(Müslim. XV. 1, 133)

emcek, (emecek, emcik, emçek) : Meme.

§ Emcekler امجكلر şişmek ve büyük olmak. *(Yadigâr. XIV.107-1)*

§ İki emceği امجكى arasında dürttü. *(Anter. XIV. 1)*

§ Kaçan bunu döğseler, yakı eyleseler, emcek امجك şişlerine ursalar begayet fayda ede. *(M. Bay. XIV. 10)*

§ Emceğini امجكى ağzına verdi bir sordu olanca südün aldı. *(Dede. XIV. 110)*

§ Yusuf eyitti: Ey melik, gördün yedi semiz sığır gök renkli ve alınları sakar, Nil yarılır ve anlar çıkar ve emceklerinden امجكلرندا süt akar... *(Ebn. XIV. 261)*

§ Ve dahi kan tükürene emcekten امجكدن sağılduklayın içürseler... *(Mü. Şi. XIV - XV. 25)*

§ (Azrail:) Bolay ki ben dahi emcek امجك emer oğlancukların anası göğsünde canın almaktan kurtulam. *(Cinan. XV. 90)*

§ Üç gün üç gece anasının emceğin امجكن almadı. *(Ta. Sel. XV. 2, 5)*

§ Tarikat ve ḥakikat emceğinden امجكندن ma'rifet südün emzürür. *(İrşad. XV. 187)*

§ Musa'nın asâsiyle urduğu taşa ant içti ki ol taşın on iki emceği امجكى vardı. *(Cev. Es. XV. 336)*

§ Pistan پستان [*Fa.*]: Emcek امجك. *(Sıh. Ac. XV. 53)*

§ Süt eksecek ilaç oldur kim na'nayı tuzla döğeler emceğine امجاكنه vuralar. *(Hazain. XV. 12-1)*

§ İşitici kuvvet gelir kulağın dükeli ağzındağı emcek امجك başı gibi yumruya gelir kulağın kalanına andan yayılır. *(Hazain, XV. 53-1)*

§ Kulakları it kulağına benzer, emceği امجكى bezir tulumuna benzer. *(Ferec. XV. 351)*

§ ... Şöyle sağasın ki emcekleri امجكلرى kuruyup gide, ne kuzusuna südü kala ve ne sana faide ede. *(Maârif. XV. 259)*

§ Sıfat-ı demâd kim emceğüñ امجكوك ısısı şişine faide eyler... *(Akr. XV. 453)*

§ Pistan پستان [*Fa.*]: Emcek امجك. *(Caf. XVI. 24-2)*

§ Buzağı anasının emeceğin امجکن çok sorsa boynuz ile urur. *(Rav. Ah. XVI.)*

§ Sütten ırmaklar ola ki kandan emçekden امچکدن sağılmış süt olmaya. *(Ta. Şahi. XVI. 30 - 2)*

§ Pistan پستان [*Fa.*]: Emcek امجك. *(Ni'meti. XVI. 162)*

§ Şaḫb شخب [*Ar.*]: Emcekten امجکدن çıkan süt ve bir damla süt. *(Bab. XVI. 1,92)*

§ Süt emcekten امجکدن çıktıktan sonra hergiz ol süt yine emceğüñ امجکوك depesinden içeri girmek mümkün olmaduğunlayın... *(Rahat. XVI. 267)*

Gerek ıkdam arz-ı hale yindek
Verilmez oğlan ağlamasa emcek امجك *(Güvahi. XVI. 10)*

§ Pistan پستان [*Fa.*]: Emcek امجك. *(Şamil. XVI. 583)*

Değildi ata ana hiç derdin
Durup ol inek emceğin امجاکن emerdin *(Şeh. Ş. XVI. 40)*

Süt içse sanurdu kim içer kan
Emcik امجك görünürdü ana peykân *(Fuzuli. XVI. 247)*

Zam': susuzluk, halâs oldu: necâ
Za'r: taye, avrat emceği امجکی ne: za ظا [*Ar.*] *(Naz. Le. XVII. 35)*

Sedy ثدی [*Ar.*]: emcek امجك emcek emmektir: reda' *(Genc. XVII. 18)*

§ Sedy ثدی [*Ar.*]: Meme, emcik امجيك, hassaten nisvan memesi. *(Kam. Os. XIX. 1, 188)*

emcik : → **emcek.**

emci semci olmak : Hekimlik yapmak, hekim olmak.

§ Et-tıbbu الطب [*Ar.*] : Otaçılık etmek ve emci semci olmak امجی سمجی اولمق. *(Terceman. XV. 1, 31)*

emçek : → **emcek.**

eme : Cariye.

§ El-cariye الجاريه [*Ar.*]: Dişi hizmetkâr, eme امه gibi; lâkin emeye ıtlak olunduğu gibi hurreye de ıtlak olunur. *(Ah. XVI. 256)*

emecek : → **emcek.**

emeğen : İyi emen, çok emen.

§ ... Yazıp oğlancık boynuna taksa emeğen امكن ola.
(Ac. A. XV. 124)

emeğini yele vermek : Emeğini zayi etmek.

Nakaş der Süheyl'e sakıngıl hele
Ki vermeyesiñ emeğümüz yele ويرميەسيكٮ أمكومز ييله
(Süh. XIV. 65)

emek dartınmak : Emek çekmek, zahmet çekmek, yorulmak.

Benim şanıma geldi yol yürümek
Niceme ki dartınmaz دارتينماز isem emek امك
Bu yiğirmi günlük yolu ben nice
Varam iki üç günde irte gece *(Süh. XIV. 282)*

emek dartmak : Emek çekmek, zahmet çekmek.

§ ... Sen hemişe bizi avlamakta yelip yortup emek dartarsıñ امك دارتارسيكٮ. *(Kel. XIV. 37)*

Emek tartuben امك طارتوبن vardığın hiç olur
Arıştığın u ardığın hiç olur *(Süh. XIV. 250)*

emek görmek : Emek sarfetmek, zahmet çekmek.

Lâcerem ki on dokuz yarmak pula
Satıldın gördüñ emek امك كوردك çektin belâ
(Yuz. Şeyd. XIII. 28)

§ Emek görmegil امك كورمەكيل şol kişiye öğüt vermekte kim ol kişi öğüdü kabul eylemez ola. *(Kel. XIV. 54)*

§ Nâgâh bir kişi ol araya erdi ve ol kuşa eyitti kim : Emek görmegil امك كورمەكيل kim bular ol işten senin sözünle durur değildir. *(Kel. XIV. 55)*

Sanasın emek görmemiştir امك كورمامشدر ü renç
Oturdu önüne kodu şatranç *(Süh. XIV. 139)*

§ Pes Üveys eyitti: Emek gördüñüz امك كوردوكوز, incidiniz, imdi geri dönün kim kıyamet yakındır. *(Tez. Ba. XV. 24)*

§ Dahi garip haberler içinde gelmiştir kim yarın Muhammed Mustafa uçmak içre höcresinden çıka şöyle kim birini isteye. Tanrıdan hitap gele kim: Kimi istersin? Muhammed Mustafa eyde: Üveys'i isterem. Nida gele ki: Emek görme امك كورمه sen anı dünyada görmedin, bunda dahi göresi değildin. *(Tez. Ba. XV. 17)*

emeklendirmek: Yormak, zahmete sokmak.

§ Mısır yolu uzak yoldur, susuzluktur. Çeriyi emeklendirmegil امكلندرمكل. *(Fütuh. XIV. 192)*

emek yetürmek: Zahmet çekmek, istihkak hasıl etmek.

§ Her ne ise halin bize ma'lum olmuştu, nola hizmete emek yetür امك يتور nasibin al dedi. *(Bektaş. XV. 214)*

emek yimek: Emek vermek, gayret sarfetmek, zahmet çekmek.

Ak sakallı bir koca bilmez ki hali nice
Emek yimesün امك يمسون hacca bir gönül yıkar ise
(Yunus. XIII - XIV. 97)

Sana vâcip olur anı istemek
Gariplik çeküben yimek çok emek يمك امك *(Süh. XIV. 29)*

Benim için ıklimlere geçmedin
Emek yimediñ يمادك أمك malini saçmadın *(Süh. XIV. 207)*

Ola kim okuyup duâ edeler
Emek yidüğümüzü امك ييدوكموزى çok bileler *(Süh. XIV. 21)*

Emek yidüğü امك ييدوگى ana kaldı hemin
Hiç ummadığı ana geldi hemin *(Süh. XIV. 269)*

Kerem ehli kerem bile kalırlar
Emek امك nice yinür ينر cümle bilirler *(Işk. XIV. 19-1)*

Anca ben la'lin ile yidüm emek يدم امك
İlla ol bilmez imiş nân ü nemek *(Kadı. XIV. 293)*

§ Ermânî ارمانى [*Fa.*]: Bir işe emek yimektir امك يمكدر. *(Miftah. XV. 47)*

Vâcip evvel yola yoldaş istemek
Bulucak zayi' değil yirse emek يرسه امك *(İbrahim. XV. 33-1)*

emendirmek : Emek çektirmek, zahmet vermek, zahmete sokmak, yormak.

§ Şimdi köye varıp şahzadeyi istesem gerek idi, eyü geldin, beni emendirmediñ امندرمدك. *(Ferec. XV. 183)*

emenmek : Zahmet çekmek, emek çekmek.

Ben canı fida kılmışam ol hindu gözüne
Yohdur nigeranum dahi ol bana emene امانه *(Kadı. XIV. 377)*

§ Hiç hurma bî-hâr ve genc bî-mâr değildir. Eyü zahmet çektin. Bu denlü nesne bildin. Bundan böyle emenme امنمه.
(Ferec. XV. 282)

Geldi Paşa eyleyüp rence-kadem
Emenüp امنوب bizim içün kıldı kerem *(Enveri. XV. 41)*

emer : → **emerce.**

emerce, (emer) : Memeden kesilmemiş, meme emecek yaşta olan.

§ Kuzu eti ve emer امر oğlak eti dükeli etlerün iyisüdür.
(Teshil. XIV - XV. 27)

§ Bir avrat Beryed'e giderdi, bir emerce امرجه oğlancığı vardı.
(Güzide. XV. 98)

§ Ez-zeğal الزغل [*Ar.*]: Süt emerce امرجه oğlak. *(Ah. XVI. 469)*

§ Sıbgî صبغى [*Ar.*]: Boyacı kimse ve memeden yarılmalu olmuş emerce امرجه oğlan. *(Bab. XVI. 1, 601)*

§ Murdı' مرضع [*Ar.*]: Elinde emerce امرجه oğlanı olan avrat.
(Bab. XVI. 1, 267)

§ Radı' رضع [*Ar.*]: Emerce امرجه oğlan. *(Bab. XVI. 2 252)*

§ Râdıatan راضعتان [*Ar.*]: Emerce امرجه oğlanın dört ön dişi.
(Bab. XVI. 1, 509)

eme seme yaramamak : Hiç bir işe yaramamak.

§ Nice eme seme yaramaz امه ثمه یاراماز taşrakiler sandıkları gibi şeyler verip. *(Ev. XVII.* II, *414)*

emge : Ezâ, zahmet.

§ Ol kâfirdir emge امکا haktır demedi. *(Si. Da. XIV. 16)*

emikdaş, (emükdaş, emikdeş) : Süt kardeş.

§ Er-radi'u الرضیع [*Ar.*]: Meme emer oğlan ve emikdaş امکداش. *(Terceman. XV. 357)*

§ Üşde Ebumüslim Meymune Bânu ile emikdaş امکداش karındaş oldular. *(Müslim. XV. 1,23)*

§ Lebân لبان [*Fa.*]: Emikdeş امکدش ve cem-i leb. *(Ni'meti. XVI. 562)*

§ Oğlum Damra, ki Hazreti Resûl'ün emükdaşı اموکداشی idi... *(Şevahid. XVI. 47)*

§ Hem-şîr همشیر [*Fa.*]: Emikdeş امکدش. *(Şamil. XVI. 543)*

§ Bir hakîm demiştir: Şebap radi'-ı cünundur, yâni cünun ile emikdeştir امکدشدر. *(Tibr. XVI. 193)*

§ Lebân لبان [*Fa.*]: Emikdaş امکدش ve cem-i leb. *(Deş. XVI. 278-1)*

emikdeş : → **emikdaş.**

emir sımak : Karşı gelmek, emir dinlememek.

§ Atasına anasına âk olucu yâni emrin sıyıcı امرن صیجی. *(Zad. XVI. 151)*

emir üzerine olmak : Emri yerine getirmeğe hazır olmak.

§ Hak Taâlâ melâike içün eyitti: Durun mevte nazar edin dedi. Ve cemi'-i melâike emir üzerine olup امر اوزرنه اولوب durdular. *(Delil. XV. 129)*

emiş karış : Can ciğer, sarmaş dolaş, karma karışık.

Razı değil yanından ırağ ola bir karış
Dil şöyle oldu câm-ı lebinle emiş karış امش قارش *(Âli. XVI. 105)*

Bir tağarcığın içinde emiş karış امش قرش yatur idik
Kırdık bağı badruğı hep olmaz yerden savaş oldu
(Lâmii. XVI. 76)

emişmek : Emmek.

Kılıç elde kalkanı yapındılar
Kuzu emişir امشر gibi depindiler *(Süh. XIV. 165)*

emiştürmek : Emdirmek, yavrulara analarını emdirmek.

§ Çoban emiştürücek امشدرجك her koyun kendü kuzusundan ayruğu almaz. *(Hay. XV . 116)*

emlik : Süt emme çağında olan.

§ El-hamel الحمل [*Ar.*]: Emlik املیك kuzuya denir, yahut tokluya ve andan sehelce küçüğüne denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 185)*

emre, (imre) : Âşık, müptelâ.

§ Yunus Emre ve Şeyh Taptuk Emre امره ve dahi ... *(Âş. XVI. 200)*

em sem : → **em.**

emsiz : Beceriksiz.

§ ... Tevekkül edüp yürüdüler, nâgâh bir şahıs peyda oldu... Kadı zaif-terkip idi, gulâm dahi emsiz امسیز idi. Kadı korktuğuna uğradı, eyitti: Meğer bunu hüccet ile bozam. Kadı bu endişede iken düzd diraz-gûşun dizginine yapıştı. *(Frec. XV. 252)*

§ Gırre غرة [*Ar.*]: Gaafiller ve işten ve güçten haberi olmayıp emsiz ام سز avrat. *(Bab. XVI. 2, 257)*

emükdaş : → **emikdaş.**

emzikli bardak : İbrik.

§ İbrık ابریق [*Ar.*]: Emzikli bardak امزكلی بردق . *(Ni'meti. XVI. 97)*

§ Cerre جره [*Ar.*]: Emzikli bardak امزیكلی بارداق . *(Şamil. XVI. 419)*

eñ (I) : → **eñ yeri.**

eñ (II) : Renk, beniz rengi.

§ Sencer buğday eñlü اكلو kişiydi . *(Ta. Sel. XV. 1, 39)*

§ El-esmerü الاسمر [*Ar.*]: Kara yağız buğday eñlü اكلو kişi. *(Terceman. XV. 1, 74)*

§ Gûn كون [*Fa.*]: Eñ اك. *(Şamil. XVI. 207)*

encek, (enücek): Enikçik, yavru.

Enceğin انجكن aldırmış ayı bigi hem
Yere urdu öz özün ey muhterem *(İs. H. XIV - XV. 351)*

§ Hüneybir هنيبر [*Ar.*]: Sırtlan enüceği انوجكى ve eşek koducağı. *(Bab. XVI. 1, 103)*

enç: Rahat, huzur, âsayiş.

Gönüller derilse yeğ andan ki genç
Hazine boş olsun dolunca il enç النج *(Ferh. XIV. 12)*

ende baş: Sersem, akılsız baş.

Ve ger ni kapılmamağa çare yok
Kuş aç u tuzak muhkem ü dane çok
Bu handa dökülüdürür dürlü aş
Bu yolda ki öğüş yiter ende baş اندەباش *(Süh. XIV. 143)*

endikmek: Şaşalamak, acemilik göstermek, şaşırmak, mütehayyir olmak; tevahhüş etmek.

Hiç endikmedin اندكدن kolayın gözledi
Çü bıraktı şastı okun gezledi *(Süh. XIV. 185)*

Sabah olucak durdu arslan gerü
Yidi gövdesin karnını doyuru
Yürüdü heman girdi ol mişeye
Cühut endikü انديك battı endişeye *(Süh. XIV. 264)*

Çü geldi atası kapıdan girüp
Anı gördü kız yere yüzün urup
Dedi nite düştü i (ey) baba sana
.....
Şah endikti اندكدى vü hiç sözü kalmadı
Cevabın nite veresin bilmedi *(Süh. XIV. 138)*

Sen endikme اندكه vü korkma hiç kaygu yok
Demek bilmez aç kişi halini tok *(Süh. XIV. 226)*

Özü endikti اندکدی dedi kim haber ne
Bu leşker geldiğine bir eser ne *(Işk. XIV. 285-2)*

Endirmek : İndirmek.

§ Bürünceklerin endirsünler اندرسونلر (harekelidir) yüzleri ve elleri göründüğü günah olmaz. *(Saat. XV. 24)*

§ Size, biz gökten su endürdük اندردك (harekelidir) hem kendi arıdır, hem arıdıcıdır. *(Leys. Mu. XV. 76-2)*

eneğimsağmal : → **eleğimsağma.**

eneğümsağmalı : → **eleğimsağma.**

eñek : 1. Çene, çene kemiği.

Öpüle dahi sâkının eñeği اکاکی
Gönül gibi sadeyse oldur yeği *(Süh. XIV. 133)*

§ Ol vaktın kim arslan ve kaplan ve kurt gelip koyunum alsa yetip dutarın ve eñeğin اکاکن kafasına değin ayırıp koyunumu geri alırven. *(Enb. XIV. 562)*

§ Servi boylu, kara zülüflü, ayva eñeklü اککلو gül-izar nigâr idi. *(Anter. XIV. 41)*

Çü erdi Erdişir'e bu kişi hoş
Sakalından eñeği oluben boş *(Işk. XIV. 133-2)*

§ Yanak ve eñek اکك şişmek tiz safravî kan galip olmaktur. *(Teshil. XIV-XV. 95)*

§ Zenaḫ زخ [*Fa.*]: Eñek اکك, zekan mânasına. *(Miftah. XV. 92)*

§ Can çekiştiği vaktın gözleri çerere ve belere göğe dikile, eñeği اکاکی oynaya, dudakları depsere. *(Cennet. XV. 134)*

§ ... Yâni keenne ol iki elleri çenelerinin altına demürlenüp eñeklerini اککلرینی kısup yukaru kaldurdu. *(Leys. Ar. XV. 295)*

Bu kez Osman'ın adını yazup alnının üstünde
Eñeğinde اکاکنده Ali adın yazup verdi lebinde dat *(Muham. XV. 439)*

§ El-fenikü الفنيك [*Ar.*]: Çene ve eñek اكك kemiğinin başına ve ucuna derler. *(Terceman. XV. 1, 137)*

§ Halit döndü eve geldi gördü haccam kapıyı almış, elin eñeğine اككينه urmuş oturur. *(Ferec. XV. 469)*

§ Çün kim diş bite, eñeğin اكاكن, boynun, başın yunmuş zeyt ile ovalar. *(Hazain. XV. 13-1)*

§ Zenaḫ زخ [*Fa.*]: Eñek اكك. *(Sıh. Ac. XV. 15)*

Öldürüp eñeğini اككى bağlamayınca komaya
Sakal ey vay sakal vay sakal vay sakal *(Nizami. XV. 36)*

Ok için oldısa kartal yeleği
Gümüşlenir asılır kurt eñeği اكاكى *(G. Ra. XV. 223)*

Su yerine eñeğiñ اككك çahına can dolduğuçün
Can çeker silkinicek her yana zülfün reseni *(Ah. Pş. XV. 117)*

§ Kurbağa ötmek dilese aşağa eñeğin اكاكن suya sokar ağzına su alur da öter. *(Hay. XV. 120)*

§ Ez-zekan الذقن [*Ar.*]: İki çene biriktiği yer ki eñek اكك derler. *(Ah. XVI. 411)*

Ey şah-ı Mısr-ı hüsn, eñeğiñ اككك çahını görüp
Geçti hicabdan yere ehl-i çeh-i rasat *(Zati. XVI. 99)*

§ Ey canân, güzellik yüz suyu sizin eñeğiñiz اككك kuyusundandır. *(Ha. Ş. XVI. 17)*

§ Ağızları ırıldı eñekleri اككلرى çıktı, üstlerine iller diller çoktı. *(Sır. XVI. 47)*

§ Yüzünü alnının saçı dibinden eñeği اكى altına dek ... yuya. *(Zad. XVI. 48)*

Yokdurur çünki sarılmağa Revani çare
Eñeğin اككن ohşayalım bâri dudağın emelim *(Revani. XVI. 93)*

§ Eñeğin اكاكن dizleri üstüne kodu, tâ hiç nesne görünmeye. *(Ta. Şahi. XVI. 58-2)*

§ Zenaḫ زخ [*Fa.*]: Eñek اكك. *(Şamil. XVI. 499)*

§ Zenaḫ زنخ [*Fa.*]: Eñek اكك, zekan mânasına.
(Caf. XVI. 75 - 1)

Bana ölüm değil mi hattın irüp
Eñeğin اككن ohşar oldu berberler *(Aşki. XVI. 131)*

Ol gönlümü alan güzelin gözleri bâdem
Şeftali dudağı, eñeği اكگ bir güzel alma *(D. B. XVI. 24)*

Sünüğü kahşamış beli bükülmüş
Eñeği اكگ göğsü üstüne dökülmüş *(Fazilet. XVI. 215)*

§ Ânide عاندة [*Ar.*]: Kulak dibi ve eñek اكك dibi.
(Bab. XVI. 2, 242)

§ Zenaḫ زنخ [*Fa.*]: Eñek اكك zekan mânasına ve kuyu.
(Ni'meti. XVI. 359)

§ Zekan ذقن [*Ar.*]: Eñek اكك. *(Müntehab. XVII. 39-2)*

Süci: mül, zenaḫdan زنخدان [*Fa.*]: enek أكك, kan: hûn
(Genc. XVIII. 71)

Vecne vü hem had: yanak, lihye, zekan ذقن [*Ar.*]: sakal, eñek اكك

Hank: eñektir ya damak, güccük olan şey ne: hamek
(Naz. Le. XVII. 8)

§ Zekan ذقن [*Ar.*], zenaḫ زنخ [*Fa.*]: Eñek أكك.
(Aks. XVII - XVIII. 159)

§ Ez-zevtâ' الزوطاء [*Ar.*]: Eñeği اگگی az ve kısa çeneli hatun.
(Kdeb. XVIII. 134 - 1)

§ Ez-zekan الذقن [*Ar.*]: Ağzın aşağı tarafından iki çene kemiklerinin kavuştuğu yere denir ki eñek اكك tâbir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 634)

2. Gerdan.

§ ... Udlu yüzü ay, kaşları yay, eñeği اكگی ak, bürçeği gül...
(Kel. XIV. 74)

§ Gabgab غبغب [*Ar.*]: Eñek اكك. *(Cam. Fa. XVII. 8)*

eñek çuhuru : → eñek çukuru.

eñek çukuru, (eñek çuḫuru): Çene çukuru, çene gamzesi.

§ İran-duht'un şol can artırıcı dîdarınsuz ve cihan bezeyici cemalinsüz kim güneş gözünün suyu anın eñeği çukurundandır اککی چوقورندندر ve iki heftelik ayın nuru...
(Kel. XIV. 179)

Eñek çuḫurına چوخورینه اکك aparur gönülü zülfün
Bismillâh beğüm çah ile zındana mı dersin *(Kadı. XIV. 88)*

§ En-nûne النونه [*Ar.*]: Eñek çukuru اکك چوقوری. *(Ah. XVI. 1113)*

§ Çâhek چاهك [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چقوری ve çâhın tasgiridir, kuyucuk demektir. *(Ni'meti. XVI. 225)*

§ Nûne نونه [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چقوری. *(Ni'meti. XVI.617)*

§ Ḫun'ube خنبة [*Ar.*]: Eñek çukuru اکك چقوری ve üst dudağın üstündeki yumruca yercügez. *(Bab. XVI. 1, 182)*

§ Zenaḫ زنخ [*Fa.*]: Eñekte اکكده olan çukur چوقور.
(Cinas. XVI. 71-2)

§ Çâhek چاهك [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چقوری çâh-ı zenahdan mânasına. *(Deş. XVI. 194-2)*

§ Zenaḫdan زنخدان [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چوقوری ...
(Deş. XVI. 264-1)

§ Zenaḫdan زنخدان [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چقوری.
(Şamil. XVI. 449)

Kutsuz kişi di: meş'um, burun deliği : hayşum
Boğaz düdüğü: hulkûm, eñek çukuru أکك چوقوری : nûnan نونان [*Ar.*]
(Genc. XVII. 19)

§ Çâhek چاهك [*Fa.*]: Eñek çukuru اکك چقوری.
(Nuh. Tuh. XVII. 114)

§ Nûne نونه [*Ar.*], giv-i zenaḫ کیوزنخ [*Fa.*]: Eñek çukuru أکك چوقوری ki çâh-ı zenahdan dahi derler. *(Aks.XVII-XVIII.159)*

enemek, (inemek) : Hayvanın hayalarını çıkarmak, iğdiş etmek.

§ El-iḫsaü الاخصاء [*Ar.*]: Tavar inemek اينمك ve adam inemek. *(Terceman. XV. 1, 33)*

§ İḫtisa' اختصاء [*Ar.*]: Kişi kendözünü enemek انمك veya zekerini koyup taşağını kesüp inemek اينمك. *(Bab. XVI. 1, 5)*

§ Mevcee موجاة [*Ar.*]: Cefa etmek ve koçu enemek انمك ... *(Bab. XVI. 2, 335)*

§ El-ḫasa' الخصاء [*Ar.*]: Haya çıkarmak ki enemek انمك derler. *(Ah. XVI. 348)*

§ El-mels الملس [*Ar.*]: Koyunun veya sair hayvanın hayasını çekip enemek انمك. *(Ah. XVI. 1029)*

§ El-cebb الجب [*Ar.*]: Hayayı eneyüp انيوب tavâşi kılmak. *(Kdeb. XVIII. 181-1)*

§ El-ma'l المعل [*Ar.*]: Hayvanın hayalarını çıkarmak mânasınadır ki enemek انمك, insanda hadım etmek ve horozda ımlık etmek tâbir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 350)*

§ Ḫısa' خصاء [*Ar.*]: Enemek انمك haya çıkarmak ki boğayı öküz, aygırı iydiş etmek demektir. *(Kam. Os. XIX. 1, 324)*

enenmek, (inenmek) : İğdiş edilmek.

§ Erkek şişek eti, bir yaşından geçmiş inenmiş اينمش oğlağ eti... *(Hazain. XV. 29-2)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: İnenmiş اينمش at ve taşra çekilmiş nesne ve öğrenmiş at. *(Caf. XVI. 3-2)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: ... ve inenmiş اينمش at... ve mutlaka inenmiş اينمش hayvan. *(Deş. XVI. 297-1)*

§ ... Zikr olunan toru üç yaşar enenmiş انمش at, merkum Hacı Mehmet'in sarı kısrağının kulunudur. *(Sic. A. XVI. 4, 1044)*

§ Alnı depeli iki kıçları sekili, enenmiş انمش, sarı ile toru mâbeyninde renkli atı... *(Sic. K. XVI. 7, 29)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: Taşra çekilmiş nesne ve öğrenmiş at ve inenmiş انمش at. *(Ni'meti. XVI. 62)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: İnenmiş اینمش at. *(Şamil. XVI. 379)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: Enenmiş at انمش hasıy mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 82)*

§ Ḫasıyy خصی [*Ar.*]: Enenmiş انمش. *(Müntehab. XVII. 33-2)*

§ El-vicâ' الوجاء [*Ar.*]: Beyzaların damarların düğmektir ki enenmek انمك içün ederler. *(Kdeb. XVIII. 94-2)*

§ El-ḫındid الخنديد [*Ar.*]: Aykır ki enenmemiş انمامش at. *(Kdeb. XVIII. 402-2)*

§ Âḫte آخته [*Fa.*]: Taşra çekilmiş mânasına kalem olsun ve gerek sair nesne olsun ve husyesi ihraç olunmuş hayvana âhte ıtlakı bu mânaya mebnidir; Türkide inenmiş اینمش ve iğdiş tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 31)*

engebe : Arızalı, meyilli yer.

§ Et-teselsül التسلسل [*Ar.*]: Su yüksekten engebeye انکبه çağıl çağıl akmak mânasınadır. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 249)*

engeç : Yengeç.

§ Engece انکجه niçin yanın yürürsün demişler, yiğide nice yürürse yaraşır demiş. *(Ata. XV. 21)*

§ Kurbağa gibi, engec انکج gibi... *(Ter. Kurt. XVI. 31)*

engen : Dişi deve.

Sen engen انکن idün şimdi ne ingen kaçar oldun
Kükrer iken uş karşuna bu buğra kakiki *(Kadı. XIV. 30)*

engez : Alet.

Elde elbette bir engez انکاز olmasa
Zahir olup zapta gelmez her nese *(Ga. XIV. 269)*

engin : Çukur, alçak yer.

Ücesine çıktım yayla yayladım
İndim enginine seyran eyledim *(Saz. Kara. XVII. 297)*

enik, (enük) : Et yiyen dört ayaklı hayvanların yavrusu, yavru.

§ Aslan eniği انکی yine aslandır. *(Dede. XIV. 123)*

Örü durdu vü it gibi yapıştı
Yüzün gördü enük انك gibi apıştı *(Işk. XIV. 173-2)*

§ Anası, bir it enüğüne انوكه göksündeki sütünü emzirmek gerek, şöyle kim hiç kalmaya. *(Hazain. XV. 10-2)*

§ Arslanın dişisi bir yalunuz enük انك toğurur. *(Hay. XV.)*

Adû oğlu adû olur bîgümandır
Yılan enüğü انوكى lâşek bil yılandır *(Hikmet. XV. 370)*

§ Ilan enüğü انوكى yine ılan olur. *(Müslim. XV. 10,8)*

§ ... Kovmayınca eniklerin انكلرن koyup gitmez.
(Tez. Ün. XV. 233-1)

§ Kadı eyitti: Ben ol dilber-i mah-rûyü dilerim ki huri-i bihişttir, yohsa bu tamu zebanisini ve bu div enüğünü niderem didi.
(Ferec. XV. 39)

§ İt hot kovmayınca eniklerin انيكلرن koyup gitmez olur.
(Tez. Lâ. XV. 711 - 2)

§ Bir kişi kurt enüğün انوكن besledi çün büyüdü issini paraladı.
(Güls. XV. 33)

§ Bir enüğü انوكى ölmüş sütlü kaplan var idi.
(Câm. Na. XVI. 68)

§ El-birr البر [*Ar.*]: ... Ve tilki eniği انيكى veled-i sa'leb gibi.
(Ah. XVI. 123)

Eğer bir kurt enüğün انوكن besleyesin
Ulalsa âkıbet yırtar eyesin *(Şeh. Ş. XVI. 344)*

§ Çirv چرو [*Fa.*]: İt eniği انكى. *(Ni'meti. XVI. 239)*

Ettim bir it eniğini انيكنى bir ömr terbiyet
Kelb olduğu gibi ayağım kavradı heman
(Nigâ. Ter. XVII. 193-1)

§ Vasvas-al-cerv وصوص الجرو [*Ar.*]: Derler ki köpek eniği انيكى gözünü açtı mânasına. *(Aks. XVII-XVIII. 542)*

§ Tûle توله [*Fa.*]: ... Ve köpek yavrusuna da denir ki enik انيك tâbir olunur. *(Burh. XVIII - XIX. 194)*

§ El-fur'ul الفرعل [*Ar.*]: Sırtlan eniğine انیکنه denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 311)*

eniklemek : Et yiyen hayvanlar yavrulamak.

§ Eğer evvel enikledüğü انکلدوکی vaktın sidiğin alıp kıllara dürtseler döke. *(M. Bay. XIV. 143)*

§ ... Gördü kim gümelesi içinde bir itcüğez eniklemiş انکلمش ve evin ev idinmiş. *(Tez. Ün. XV. 233-1)*

§ Dilkü enikleyicek انکلیجك nişadır soğanının yaprağın getürür ininün kapusuna kor. *(Hay. XV. 41)*

§ ... Bir itcüğez eniklemiş انکلمش. *(Tez. Lâ.XV. 711-2)*

eñlik : Boyacılıkta kullanılan kökü kızıl bir ot.

§ Şencar شنجار [*Fa.*]: Eñlik اکلك dedikleri ot ki kan gibi kökü kızıl olur, mumcular ve helvacılar anı isti'mâl ederler. *(Deş. XVI. 115-1)*

§ Gancar غنجار [*Fa.*]: Eñlik اکلك dedikleri ot ki kökünü taze iken avratlar yüzlerine sürerler kızartmak içün... *(Deş. XVI. 116-2)*

§ Ḫuncide خنجده [*Fa.*]: Anzarot ve eñlik اکلك dedikleri kırmızı renktir. *(Ni'meti. XVI. 105-2)*

§ Rûyin روین [*Fa.*]: Kızıl boya ve eñlik اکلك. *(Ni'meti. XVI. 348)*

§ Gancar غنجار [*Fa.*]: Eñlik اکلیك dedikleri ot ki kökünü taze iken Kürt avratları yüzlerine sürterler, kızardur. *(Caf. XVI. 109-2)*

§ Ḫuncüde خنجده [*Fa.*]: ... Ve eñlik اکلك ki mumun götün anınla kızardurlar. Türkistan'da gülgûneye dahi eñlik derler. *(Caf. XVI. 54-1)*

§ Ḫûn-ı siyavüşan خون سیاوشان [*Fa.*]: Eñlik اکلك ve iki kardaş kanı. *(Caf. XVI. 55-1)*

§ Gaze غازه [*Fa.*]: Eñlik اکلك. *(Şamil XVI. 236)*

§ El-ḫumre الخمره [*Ar.*]: Düzgün dedikleri şeydir ki yüz levnini güzel eder, ana eñlik اكلك ve kırmızı nesneye dahi kızılca derler. *(Kdeb. XVIII. 550-2)*

eñlü eñlü : Hızlı hızlı.

§ Tanrı Taâlâ anın gemisine bir yel veribidi kim anı eñlü eñlü اكلو اكلو sürdü tâ kim Simurg dağına irürdü elli yıllık yol yürüdü elli dünde. *(Enb. XIV. 621)*

eñse : Arka.

§ Ardınca bir kimse kodu kim kayış ile ardından eñsere اكسره ururdu giderken. *(Kesir. XV. 20)*

§ Ok meydanı eñsesinde اكسه‌سنده Levent Çiftliği nâm mahalde. *(Ev. XVII. 1, 9)*

§ Pey پی [*Fa.*]: Dokuz mânası var ... râbi', akap ve ba'd mânasınadır ki art ve eñse اكسه ve sonrarak ile tâbir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 165)*

eñsece : Arkadan.

Aybı yüze uran kişi: lemmaz
Söyleyen aybı eñsece اكسجه : hemmaz همّاز [*Ar.*]
(Naz. Le. XVII. 20)

eñselik : Kadınların omuz atkısı, arkalık.

§ Eñselik اكسلك ve pullu makrama : *200*, gicimen pulu : *400*. *(Sic. B. XV. 2, 171)*

§ İstefan : *1200*, eñselik اكسلك : *120*, ton ve gömlek : *15*. *(Sic. B. XV. 1, 9)*

§ Merhûme Hatice'nin merkum üzerinde bir istefan ve bir eñselik اكسلك ve bir sine-bent ve bir cevherî bileziği kaldı. *(Sic. A. XVI. 6, 511)*

ensi entmek : Aklı başından gitmek, şaşırmak, rengi atmak.

§ Melik Esvet bu hali görücek ensi entti انسی انتدی mütehayyir oldu. *(Anter. XIV. 284)*

§ Bunları görüp ensleri enddi انسلری انددی. *(Anter. XIV. 313)*

§ Pes ensleri enddi انسلری اندی. *(Anter. XIV. 316)*

§ Buna hamle etti, muzayaka edüp ensin entdürdü انسین انتدردی kılıçla çaldı düşürdü. *(Anter. XIV. 276)*

§ Sağda ve solda hiç Anter'i görmedi ensi entti انسی انتدی. *(Anter. XIV. 342)*

§ Havadan taş yağmağa başladı ve bir gürültü oldu kim Haricîlerin ensi entti انسی انتدی akılları gitti. *(Müslim. XV. 6, 152)*

§ Bu cezirenin için bir gürültüdür ki âdemîlerin ensi ender. *(Müslim. XV. 6, 152)*

§ Çün Hüzeyme bu sözü ol hatundan işitti, aklı perâkende olup ensi endüp انسی اندب ... *(Rahat. XVI. 133)*

§ Halk nice eyleyip ne kılacaklarını bilmeyip ensleri endüp انسلری اندب hayran ve vâlih kaldılar. *(Rahat. XVI. 224)*

§ Ensi endüp انسی اندوب ve bilüsü şaşıp ... *(Rahat. XVI. 417)*

§ Günden güne Ömer bin Abdülaziz'in bu cariyeye teaşşuku ziyade olup ensi endüp انسی اندب aklı perakende olup ... *(Rahat. XVI. 153)*

eñşeşmek : Hazin hazin, içini çekerek ağlamak.

§ Ağca yüzlü kızım gelinim eñşeşmedin اکششمدین Kazan mana yetişsin. *(Dede. E. XIV. 299)*

enücek : → **encek.**

enük : → **enik.**

eñü yañu : Mütehayyir, şaşırmış.

Cihan geceyi eyl'etti karanu
Kalur zulmette kâfir eñü yañu اکر یاکو *(Hadidi. XVI. 100)*

İçeri yürüdü kaasıt dineyü
Görüp ol kasrı kaldı eñü yañu اکو یاکو *(Şeh. Ş. XVI. 63)*

Cihan yüzünü basmıştı karanu
Halâyık hayret içre eñü yañu *(Şeh. Ş. XVI.)*

§ Ne mecal-i kârzar ve ne ihtimal-i karar, eñü ve yañu اکو و یاکو ve âlem gözüne karanu oldu. *(Şevahid. XVI. 306)*

eñü yañu olmak : Mütehayyir olmak, şaşırmak, şaşmak.

Nakaşın kamu sözlerin bir bir
Gelip şaha arzeyleyicek vezir
İşitti vü şah oldu eñü yañu اولدی اکو یاکو
Dedi beslenüptü kızım ayanu *(Süh. XIV. 173)*

Ününden saray içi doldu yanu
Kim işitse olurdu eñü yañu اولردی اکو یاکو *(Süh. XIV. 97)*

Dediler şahâ işbu iş dek değil
Bu kardaşımızdır bizim şek değil
Apansızda durgıl odasına var
Bulunur mu yerinde gör Nevbahar
.....
Eñü yañu olup اکو یاکو اولب durugeldi şah
Yürüdü kıza geldi vü dedi ah *(Süh. XIV. 137)*

Deliler gibi oldu eñü yañu اولدی اکو یاکو
Cihan oldu gözüne hep karanu *(Mih. XV. 146)*

Cihan baştan başa oldu karanu
Muhannesler oluben enü yañu اولوبن اکو یاکو
(Fazilet. XVI. 127)

İşitip oldu Cemşit eñü yañu
Cihan gözüne göründü karanu *(Şeh. Ş. XVI.)*

§ Hengâm-ı zalâm yâni hengâme-i şâm irişti âlem karanu ve cihan nazara eñu yañu oldu اکو یاکو اولدی. *(Hüs.Dil. XVI. 20)*

Çü hayret galip idi şep karanu
Serâser oldu اولدی ol kavm eñü yañu اکو یاکو *(Veyse. XVI.53-1)*

eñ yeri, (ek yeri, eñ, ek) : Mafsal, oynak yeri, bitişik iki şey arasındaki çizgi, büküm yeri.

§ Ol sebepten hıltı gövdesi eklerine اکلرنه ya ayaklarına dökeler. *(Mü. Şi. XIV - XV. 166)*

§ Hammamdan çıkıp su içmek sünükler eñine اكنه ziyan eyler, sinir ağrısın getirir. *(Hazain. XV. 33-1)*

§ El-mafsıl المفصل [*Ar.*]: Her a'zada olan ek yerleri اك لرى cem'i mefasıl gelür. *(Ah. XVI. 1013)*

§ Münkaf منقف [*Ar.*]: Berk yer ile yumuşak yer arasındağı eñ اك ve sınur. *(Bab. XVI. 3, 317)*

§ Bendgâh بندكاه [*Fa.*]: A'za eñi اكى ve uğrak yer. *(Şamil. XVI. 397)*

§ Bendgâh بندكاه [*Fa.*]: Eñ yeri اك يرى mafsıl mânasına. *(Ni'meti. XVI. 155)*

§ Derz درز [*Fa.*]: Eñ اك ve yiv. Çok yerde isti'mâl olunur. Parmaklarda olur ve başda olur ve yapuda olur. *(Ni'meti. XVI. 298)*

§ Bend-i âb بندآب [*Fa.*]: Cezire ve eñ yeri اك يرى, mafsıl. *(Ni'meti. XVI. 154)*

Arşun, arış, kol: zira' pek gidiciler: sira'
Paça olan eñ اك: küra' كراع [*Ar.*] 'idl nedir: misl ü tay *(Naz. Le. XVII. 1)*

§ Mafsıl مفصل [*Ar.*], peyvendgâh پيوندكاه [*Fa.*]: Eñ yeri اك يەرى. *(Aks. XVII - XVIII. 157)*

§ El-Mafsıl المفصل [*Ar.*]: Bedende olan ek اك ve oynak yerine denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 313)*

§ El-fass الفص [*Ar.*]: Gövdede her iki kemiğin kavuştuğu yere ıtlak olunur ki ek yeri اك يرى ve oynak yeri tâbir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 390)*

§ Bâj باژ [*Fa.*]: ... Ve bend-i engüşt mânasınadır ki eñ اك tâbir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 96)*

§ Bend بند [*Fa.*]: *22* mânası var; biri, iki uzuv beyninde olan fâsıladır ki Arabide mafsal ve Türkide eñ اك tâbir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 126)*

Şilv: uzuv oldu, deri: cild, dahi mafsal مفصل [*Ar.*]: ek اك *(Asım. XVIII - XIX. 2)*

§ El-fasl الفصل [*Ar.*]: İki nesne aralığında hâciz olan şeye denir... ve a'za-i bedende olan iki kemiğin kavuştukları yere denir ki eñ yeri اك يرى tâbir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 312)*

eprimek : Dağılıp ayrılacak hale gelmek.

§ Lih له [*Fa.*]: Ol nesneye denir ki eprimiş اپريمش ve eczaları müteferrık ve müherra ve muzmahil olmuş ola. *(Bürh. XVIII - XIX. 551)*

epsem : Sessiz, ses çıkarmayan, susan.

Ger epsem اپسم oturdu işin sağladı
Yavuzlar dilin kendüye bağladı *(Ferh. XIV. 44)*

Kişi kodu vü berk berkitti muhkem
Yaturdu Dilküşa bîçare epsem ابسم *(Işk. XIV. 201 - 1)*

§ Neceler durmaz dürüşür dahi karnı aç, neceler epsem اپسم oturur genc ü hazâin katında cem' olmuştur. *(Leys. Mu. XV. 333-2)*

§ Uykuyu sükûta benzetirler ve uyanıklığı harekete, zira epsem اپسم oturmak, kim sakin olmaktır... *(Hazain. XV. 40-1)*

§ Bir karanuluk bucakta epsem اپسم yattı. *(Ferec. XV. 59)*

§ Çün Hakka kulluk etmezsin, fariğ epsem اپسم yürüsenene. *(Maârif. XV. 210)*

El uzatmak diledi ana Âdem
Ferişteler dediler tınma epsem اپسم *(Muham. XV. 60)*

Şu denlü döktü epsem اپسم kanlı yaşı
San uç vermişti anın bağrı başı *(Mih. XV. 163)*

Dilersen üşe sana halk-ı âlem
Başın eğ karalar giy otur epsem اپسم *(Hüs. Dil. XVI. 201)*

§ Ḫâmuş خاموش [*Fa.*]: Epsem اپسم. *(Ni'meti. XVI. 258)*

§ Ḫâmuş خاموش [*Fa.*]: Epsem اپسم ve sakin, *(Şamil. XVI. 152)*

§ Ḫamuş خوش [*Fa.*]: Epsem اپسم. *(Nuh. Tuh. XVII. 98)*
Yan: nezd ü müşteri: müzd, bûs: öp, ḫamuş خوش [*Fa.*]: epsem اپسم *(Genc. XVII 49)*

§ Ḫamuş خموش [*Fa.*]: Hâmuş muhaffefidir, epsem ایپسم ve sâkit mânasına. *(Bürh. XVIII - XIX. 250)*

epsem durmak, (epsem turmak) : Sükût etmek, susmak.

§ Epsem dururlardı ایپسم دررلردی hükmüne mahkûm olurlardı. *(Yüz. H. XIV. 264)*

§ Bir kullukçu kişi sekitür gibi beni sekite, epsem turgıl ایپسم طورغل diye... *(Fütuh. XIV. 8)*

§ Epsem turalım ایپسم طورەلم bilmez olalım, hele bir uğurlayın iştir işlediler. *(Si. Da. XIV. 313-1)*

§ Es-sükûtü السکوت [*Ar.*]: Söylemeyip epsem durmak ایپسم دورمق. *(Terceman. XV. 402)*

§ Epsem dur ایپسم دور, ne direm işit. *(Hay. XV. 141)*

§ Ârif oldur ki senin sırrından haber vere sen epsem dururken ایپسم دوررکن. *(Kesir. XV. 160)*

Kal'ada kâfir durur epsem أیپسم دورر kamu
Ne çıkar taşra ne öttürür boru *(Enveri. XV. 67)*

§ Yâ Ebazer, seni bir amele kulağuzlayam kim ibadetlerin genezreği olsun... Ol epsem durmaktır ایپسم درمقدر yâni az söylemektir. *(Cennet. XV. 312)*

§ Ebsem tur ایپسم طور anlara peygamber viribeyem dedi. *(Ta. Şahi. XVI. 46-1)*

Der idi epsem ایپسم ey şep tur طور kerem kıl
Yeter bağrım seher havfiyle dem kıl *(Veyse. XVI. 119-1)*

§ Sevâbit ثوابت [*Ar.*]: Gece yürümez yıldızlar ve epsem turmuşlar ایپسم طورمشلر. *(Müntehab. XVII. 23-2)*

epsem eylemek : Susturmak.

§ Ḫâmuş kerden خاموش کردن [*Fa.*]: Epsem eylemek ایپسم ایلمك. *(Ni'meti. XVI. 18)*

§ El-iskât الاسکات [*Ar.*]: Sükût maddesinden if'âldir, susturmak, epsem eylemek ایپسم ایلمك gibi. *(Kdeb. XVIII. 262-2)*

epsem kalmak : Hareketsiz, sâkin kalmak.

§ Eğer dilerse sâkin ider yeli pes epsem kalurlar ايسم قلورلر denizin üzerinde. *(Cev. Es. XV. 205)*

epsemlik : Sükût.

§ Ḫamuşî خاموشی [*Fa.*]: Epsemlik ايسملك. *(Şamil. XVI. 250)*

epsem olmak : Susmak.

§ Ben dahi eğlenmedim yine döndüm, dedi, dahi epsem oldu ايسم اولدی durdu. *(Yüz. Ha. XIV. 215)*

§ Melikleri, beylerini sekitti, epsem oluñuz ايسم اولوكز dedi. *(Fütuh. XIV. 546)*

§ Hayır söylesin ve illâ epsem olsun ايسم اولسون.
(Si. Da. XIV. 209-2)

§ Çok söyleyen kişi elbette hatadan emin olmaz, pes selametlik ve ilim epsem olmek ايسم اولمق içindedir *(Müneb. XIV-XV. 268-1)*

§ Gayet hacetin ve mühimmin olucak söyleyesin ve illâ hacet olmayıcak epsem olasın. *(Müneb. XIV-XV. 63-2)*

§ Diledi kim feryat eyleye, parmağım ağzında kodum, epsem oldu ايسم اولدی. *(Ferec. XV. 244)*

§ Çaresiz işde sabırdan artık ne çare ola dedi, epsem oldu ايسم اولدی oturdu. *(Ferec. XV. 73)*

§ Pes epsem olup ايسم اولوب Resûl'ün okuduğun dinlediler. *(Leys. Mu. XV. 294-12)*

§ ... Gel dedi, geldi, git dedi gitti, söyle dedi söyledi, ebsem ol ايسم اول dedi ebsem oldu. *(Envar. XV. 10)*

Hususâ hazreti sultan-ı a'zama
Ki Hakani olur اولور dehşetten epsem ايسم
(Çeng. Dâi. XV. 181)

§ Ve Kur'an okunan yerlerde dünya kelâmın etmeyeler, epsem olup ايسم اولوب dinleyeler. *(T. E. XV. 32)*

§ Hiç ağlamayıp epsem oldu ايسم اولدی. *(Güls. XV. 12)*

§ Eğer bâtıl söyler imişse biz anı kendü epsem olunca اپسم اولنجه komazdık. *(Kesir. XV. 151)*

§ Söylese benim içün söyler, epsem olsa اپسم اولسه benim içün epsem olur. *(Cennet. XV. 471)*

§ Ol şahıs eyitti: Hay derviş, halka ne konuk kayusudur, epsem ol اپسم اول. *(Bektaşi. XV. 123)*

Dilin zaptetmeğe dürüş karındaş
Olur dil epsem اپسم oldukta esen baş *(Güvahi. XVI. 4)*

§ Ḫamuş şüden خوش شدن [*Fa.*]: Epsem olmak اپسم اولق. *(Ni'meti. XVI. 19)*

§ Ḫab خب [*Fa.*]: Epsem olmak اپسم اولماق sükût etmek mânasına. *(Deş. XVI. 30-1)*

§ Ḫâmuşîden خاموشیدن [*Fa.*]: Epsem olmak اپسم اولق. *(Şamil. XVI. 271)*

Bunu boyle dedi vü epsem oldu ابسم اولدی
O turan cem'iyet ahvali bildi *(Fazilet. XVI. 67)*

§ Kişi öz haline kani' ve epsem olmak اپسم اولق gamm ü hemm elemlerinin def'ine emsemdir. *(Mevahib. XVI. 385)*

Kasd-ı ser kıldıkça dilber berk bastık pâyımız
Aşk elinden bunca mihnet çektik epsem olmadık اپسم اولمدق
(Lâmii. XVI. 96)

§ Epsem olun اپسم اولون, bunlar bizim müsafirlerimiz. *(Ev. XVII. 9, 270)*

Mi-gümariden : sırıtmak, çaptı: tâht
Epsem olmak اپسم اولق: ten-zeden تن‌زدن [*Fa.*], oynadı: baht
(Genc. XVII. 83)

§ Ten-zed تن‌زد [*Fa.*]: epsem olup اپسم اولوب oturdu demekten kinayedir. *(Aks. XVII - XVIII. 98)*

epsem turmak : → **epsem durmak.**

er (I) ; **1.** Koca, zevç.

§ ... Ol cerrah avratı ile ol dostuna haber veribidi ve eyitti kim : Bu gece erim ارم konuk olmağa gitti, durgıl gelgil. *(Kel. XIV. 18)*

§ Avrat kısmının ekseri erinden ارندن bir güzel er görse lâbüt ana meyleder. *(Hamza. XIV. 19-13)*

§ ... Tokuzuncu, talâk bunların elinde değil ve talâka bular malik değil belkim talâk er ار elinledir. *(Enb. XIV. 39)*

§ Eğer bir avrat kırk güne dek arı olduktan sonra acla eri ارى yanına gelmezden öndin her gün üç dirhem içse. *(M. Bay. XIV. 134)*

§ Avrat eyitti: Erim ارم evde değil. *(Tez. Ba. XV. 72)*

§ Oğul atasından ve ata oğlunden, kardaş kardaşından ya er avratından, avrat erinden uğrulasa kadı ta'zir ura. *(Fatih. Ka. XV. 22)*

§ ... ol avrata oğlan emzirtmek dürüst değildir. Eğer ol kişinin eri ار varsa cima'dan perhiz eylemek gerek, zira yüklü olursa sütü ağu olur. *(Hazain. XV. 12-1)*

§ Zühre adlı bir hatun ile süci içtiler ve erin ارين öldürdüler. *(Envar. XV. 273)*

§ Bir avrat öldü, davarının yarısı erine ارنه değdi. *(Ac. A. XV. 18)*

§ Fatıma binti Hattap Sait bin Zeyd bin Amr Nüfeyl'ün avratı idi, eriyle اريله ikisi bile iymana gelmişlerdi. *(Kesir. XV. 343)*

§ Öksüzlere müşfık ata gibi olgıl ve dullara şefkatlü er ار gibi olgıl. *(Cennet. XV. 417)*

§ Şol avrat kim erinüñ اريڭك döşeğini bulaştırsa. *(Delil. XV. 117)*

§ Hiç er ار ile avrat bir araya gelmedin çık avrattan ersüz oğlan vücuda getürdüm, İsa gibi. *(Tuh. Le. XV. 32)*

§ Delle eyitti: Bu kişi benim erimdir ارمدر, bundan üç kızım var. *(Ferec. XV. 486)*

Veli koçulmağa irmişti çağı
Erirdi er ار deyü yüreği yağı *(Güvahi. XVI. 94)*

Gerektir kız, meseldir cümle yerde
Yedi yaşında ya erde اردە , ya yerde *(Zati. XVI. 277)*

§ Her avrat ki salih ola Allahü Taâlâya ibadet farzın edâ ede, erine ارینه muti' ola. *(Ta. Şahi. XVI. 59-2)*

§ ... Bundan akdem ben zahırde erim ارم evinden karye-i Yurtçu'ya babam evine vardım. *(Sic. A. XVI. 1, 379)*

§ Erinden ارندن evvel eve gelir, eri geldiği gibi erini eline alır. *(Tibr. XVI. 221)*

§ Erim ارم Bali beni dört yıldan ziyade evden kovdu idi. *(Sic. K. XVI. 2, 61)*

Dünya bir avrattır uyman siz siz olun hay ana
Anca erden اردن arta kalmıştır erenler ol çepel *(D. B. XVI. 136)*

§ Şevher شوهر [*Fa.*]: Er ار. *(Şamil. XVI. 126)*

§ Heman ki kise ve ev boşanır, erinden ارندن usanır. *(Tibr. XVI. 220)*

§ Şû شو [*Fa.*]: şûy muhaffedir ki er ار ve zevc mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 402)*

2. Erkek, kişi.

Bir saraya koydu Yusuf'u hoca
Er ار ü avrat doldu kamu dam baca *(Yuz. Şeyd. XIII. 21)*

§ Benim atam Kayser bilgili kişi idi, anlamaklı er ار idi. *(Fütuh. XIV. 68)*

Biz cihan erenlerindeniz bize
Bilmeyen bir şehr eri adın yaza *(Man. Tayr. XIV. 169)*

§ Acep değildir, er ار dayıya çeker, derler, meşhur meseldir. *(Hamza. XIV-XV. 16, 105)*

Dedi kangı kem erdedir bu kemer
Ah kim gitti yadigâr-ı peder *(Yuz. Hamdi. XV. 16-2)*

Yaraşur Keyhusrev'e tac u kemer
Kâmil er işine öykünmez kem er ار *(Vahdet. XV. 48-1)*

§ Er ار ya avrat kim ol geceyi diri dutmağa kuvvetleri yetmez. *(Cennet. XV. 240)*

§ Emretti kim bir batında olan kızı, bir batında olan ere ارە vireler. *(Kesir. XV. 38)*

§ ... Er ار karındaşım Hacı Bayram'dan ve kız karındaşım Hatice'den cihet-i irs ile bana intikal eyleyen malimi... *(Sic. B. XV. 3, 31)*

§ Cariye ... kulakları deliklerini mum ile tuttu ve er ار tonun giydi bir a'lâ yiğit oldu. *(Ferec. XV. 544)*

§ Eğer avrat veya kız bana zina kıldın dese er ار inkâr eylese, bu mezkûrların sözlerine i'tibar olunmaya, ere ant vereler... *(Fatih. Ka. XV. 20)*

§ Anı çıkardılar ağzından burnundan ve kulaklarından su döküldü, er ار kendözüne geldi. *(Tez. Ba. XV. 13)*

§ Gerek ulu gerek kiçi, gerek er ار olsun gerek avrat... *(Leys. Mu. XV. 303-1)*

§ Pes malûm oldu kim er ile ارلە avrat cem'olmak âdem nev'-inin bekasına sebeb-i zarurî imiş. *(Hazain. XV. 43-2)*

Er ار isen avrata inanma ahi
Avrat al etti enbiyaya dahi *(Tibr. XVI. 208)*

§ Merd مرد [*Fa.*]: Erdir اردر lisan-ı Arabideki recül mânasınadır Hadd-i bulûğa varmayınca merd dinmez. *(Deka. XVI. 74-1)*

Nice sûrette zen mâ'nide erdir
Nice er var ki avrattan beterdir *(Yuz. Şems. XVI. 110)*

§ Bundan akdem fevt olan Razıye binti İbrahim, benim validem olan Ayşe binti Mustafa'nın validesi olup benden ve iki er ار karındaşımdan mâada vârisi yok iken... *(Sic. A. XVI. 6, 41)*

§ Bir er ار mezkûr Hızır Bali'nin evine girdi. *(Sic. K. XVI. 4, 109)*

Kişi sultan iken kul olmağ elhak
Er iken اریکن avrat olmak gibi ancak *(Enis. XVI. 20-1)*

§ Aḫlâ' اخلاء [*Ar.*]: Ergen erler ارلر ve ergen kızlar ve dul avratlar ve... *(Bab. XVI. 1, 5)*

§ Müteveffanın mahlûl olan yerleri kızına, yok ise li-eb er ار karındaşına, yok ise ol mahalde sakin karındaşına... *(Os. Kanun. XVII. 1)*

§ Gebnâ گبنا [*Fa.*]: Zend ü Pazend lûgatinde merd ve recül mânasınadır ki er ار ta'bir olunur, avrat mukabilidir. *(Bürh. XVIII - XIX. 516)*

3. Yiğit, bahadır, kahraman.

§ Yüz bin subaşı var idi, her bir subaşının bin eri اری var idi. *(Tebareke. XIV. 8-1)*

Ol ohtın ki atlanadı atına
Gelirdi sekiz yüz bin er ار katına *(Süh. XIV. 24)*

Çü gördüler ki Hurrem katı erdir اردر
Ok akmakta igen sahip-hünerdir *(Işk. XIV. 178-2)*

Erlik içinde ki bühtan var değil
Yoldan ileten eri hot er ار değil *(Man. Tayr. XIV. 230)*

§ Er ere ارارہ mağlup olmak ayıp değildir. *(Hamza. XIV - XV. 15, 47)*

Kal'aya girdi firengin serveri
Kovuben irişti islâmın eri اری *(Enveri. XV. 28)*

§ Oğul, er ار ol baş yar. *(Müslim. XV. 2,7)*

Gördü sarraf bildi gevher kıymetin
Er bilür ancak gerü er kıymetin *(Muham. XV. 118)*

Hâsılım çün temam olup bitti
Bu er anı basup helâk etti *(Yuz. Hamdi. XV. 39-2)*

§ Hısar eri اری Toğan nâm kimesne meclis-i Şer'a hazır olup... *(Sic. K. XV. 1, 2336)*

Dedi can kim şecâat budur ey ten
Ki bunları basasın er gibi sen *(Tazarru. XV. 73)*

§ Şahzade iki saf arasında durdu, Şah-ı Mağrıptan pehlevan istedi. Biri geldi düştü, biri biri ardınca yirmi er ار düştü. *(Ferec. XV. 461)*

Kâ'be'nin sı putların Hayder gibi
Hak cemalin gör dürüş ol er ار gibi *(Vahdet. XV. 84-2)*

Aslı nesli Hayderi Kerrar idi
Anda yüz bin erce ارجه kuvvet var idi *(Bektaş. XV. 38)*

§ Çağırup: Er olan meydana gelsün der idi. *(Saadet. XV - XVI. 175-2)*

§ Merd-efken مرد افكن [*Fa.*]: Er ار yıkıcı bahadır. *(Caf. XVI. 154-2)*

Şular kim her işin kaydın yimişler
Er ol ur baş yar tek sen demişler *(Yuz. Şems. XVI. 372)*

İrişti şehre karşı kondu leşker
Yiğirmi bin oranı var ola er ار *(Hadidi. XVI. 424)*

Râkib-i esb-i devletim diyen er
Kuşanur beline belâ sadakın *(Aşki. XVI. 74)*

Çiger gül kohusu elden eledir
Veli er ار kokusu ilden iledir *(Güvahi. XVI. 26)*

Savaşta er ار odur kim hiyle bile
Ki olur erlik on dokuzu hiyle *(Güvahi. XVI. 59)*

Er isen اريسك hazır ol rûz-ı mesafa
Ki yoktur tanımız lâf ü güzafa *(Letaif. XVI. 75)*

Dime kim er ار basarım erlik oldur
Er isen nefsi bas serverlik oldur *(Ârifîn. XVI. 130)*

§ İskender demiş: Er ار oldur ki rical-i dünyaya galıp ola, ol değildir ki her avrat ana galip ola. *(Tibr. XVI. 164)*

Meseldürür ki ere ارہ bir hüner yeter derler
Gedaya himmetin ile bu iftihar erdi *(Selim. XVI. 247)*

Sanma ki insan mütemadî kalır
Nolsa gerek er ار ölür adı kalır *(Atai. Ha. XVII. 87)*

Er ار diledi yine Musa pehlivan
Girdi Tarun anda meydana heman *(Battal. XVIII. 47)*

4. Bektaşi Şeyhi, mürşit, erenler.

Ey cihanın varlığını terkeden
Er ار mahabbetin gönülde berkiden *(Bektaşi. XV. 414)*

Dutgıl bir erin ارك eteğin k'ilte seni Hakka değin
Sever isen işin yeğin gel hizmet et erenlere *(Gülşeni. XVI. 79)*

5. Sahip.

Beli bildim ki sen bir genc erisin اری‌سن
Veli göster o gencin kancarısın *(Çeng. Dâi. XV. 222)*

er (II), (ir) : Erken, erken zaman.

§ Sabah namazın ir ایر kılurdu. *(Ta. Sel. XV. 2, 165)*

Erin er kursağında lokması hiç
Dahi kalmış değil er ار ü eğer geç *(Güvahi. XVI. 27)*

Dürüş ev hizmetine geç eğer ir ایر
Keçi yatmaz yatakta eşmedin yir *(Güvahi. XVI. 47)*

Veli anlar kim ir ایر geldi giran-bâr
Getirdi her biri yük nice anber *(Lârendi. XVI. 354)*

Dedi cümle civarî ir ایر eğer giç
O mahı bu gece biz görmedik hiç *(Zati. XVI. 277)*

Err: cima', eyr: zeker, katı: eyerr, er ایر : seher سحر [*Ar.*]
Hem eyü pulâd, zeker: sü'le ve hem sü'l: dilek
(Naz. Le. XVII. 9)

er adam : Erkek.

§ Merd مرد [*Fa.*]: Er adam ار آدم. *(Ni'meti. XVI. 577)*

er almak : Kocaya varmak.

Dökersin dideden sen bunda seyli
Er aldı ار آلدی tantanayla anda Leyli *(Lârendi. XVI. 209)*

er avrat : Karı koca.

Biri birisinden kaçar yat gibi
Olmaz bular hiç er avrat ار عورت gibi *(Süh. XIV. 211)*

er avrat olmak : Karı koca olmak, izdivaç etmek.

§ Ol cemâat içinde icab-ı şer' olan ne ise birbirimizi aldık, hutbeyi kendimiz okuduk, er ve avrat olduk ارو عورت اولدوق.
(Ferec. XV. 120)

er başı : Elebaşı.

§ En-na'ar النعار [*Ar.*]: Daima fitne ve ihtilâl ihdasına sa'y ve huruc eder olan fitne er başısı ارباشیسی kimseye denir.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 128)

erbene : Tef.

§ Deffaf دفاف [*Ar.*]: Erbene اربنه çalıcı er. *(Bab. XVI. 2, 299)*

ercerek : → **errek.**

ercüğez : Küçük erkek çocuk.

§ Merdümek مردمك [*Fa.*]: ... Göz bebeği ve ercüğez ارجكز.
(Caf. XVI. 155-2)

erçel : Namert, hırçın, yaramaz, huysuz.

§ Senin oğlun kör koptu, erçel ارچل koptu, kırk yiğidin boyuna aldı. *(Dede. XIV. 11)*

erde : Erkenden, erkence.

İgen hoştur çıkarmak kızı erde ارده
Yedi yaşında ya erde ya yerde *(Güvahi. XVI. 93)*

erdem : Fazilet, hüner.

§ Kızın Miyase'yi erlik erdemin اردمن öğrenmeğe komuşsun.
(Si. Da. XIV. 580 - 1)

§ Yâ Dâmis, yürü meydana girgil, erlik erdemini اردمنی görsetgil.
(Fütuh. XIV. 46)

§ Oğlana beğlik vergil, taht vergil erdemlidir اردملی در.
(Dede. XIV. 10)

Bahadır kimse idi sahib-erdem اردم
Firasette fürûsiyette a'lem *(Hikmet. XV. 570)*

On iki bin kuluydu müşterası
Kamusu pehlevan erdem اردم iyesi *(Hikmet. XV. 528)*

erden, (irden) : Erkenden, erken erken.

Varasın konacak menzile erden اردن
Okuyasın ledün ilmin Hızır'dan *(Tennuri. XV.)*

§ El-ibtikâr الابتكار *[Ar.]*: İrden ايردن ve sabahtan kalkmak. *(Terceman. XV. 3)*

Bunun içün kayurmak yeğdür erden اردن
Mebâdâ fitne kopar ara yerden *(Mih. XV. 98)*

Sabâ vakt-ı seherden turdu erden اردن
Götürdü ayağın yel gibi yerden *(Mih. XV. 436)*

Ağaçlar başı olmuş irden ايردن âdem
Burûc-ı çarha çıkmış yerden âdem *(Veyse. XVI. 101-1)*

§ İrden ايردن iren buraya irdi. *(Sır. XVI. 73)*

erde ve geçde : Erken veya geç.

§ Erde ve geçde اردە وكچدە geldüğüme incinmen. *(Müslim. XV. 1, 180)*

er dökmek : Asker çıkarmak, asker yığmak.

§ Andarya-dorya karaya er döktü ار دوكدى .
(Tuh. Ki. XVII. 34)

eren, (erenler) : 1. Erkek.

§ Ve ol dağ kavminin erenleri görklü ve avratları çirkin idi ve yazı kavminin avratları görklü ve erenleri ارنلر çirkin idi. *(Enb. XIV. 80)*

§ Müslümanların erenleri ارنلرى, avratları kâfirlerin sasonî itlerine talanmışlar. *(Fütuh. XIV. 230)*

§ Yirmi sekizinci bap şol marazlardadır kim erenlere ارنلره mahsustur, zeker ve hâye şişi gibi. *(Yadigâr. XIV. 3-2)*

§ Altun, gümüş kabdan su içmek, ya anların içinden yağ dürtünmek ve dahi ayruk nesnelere isti'mâl kılmak erenlere ارنلره dahi, avratlara dahi haramdır.

(Müneb. XIV - XV. 292-2)

§ Avrata peygamberlik gelmedi, dükeli fazilet erenlere ارنلره gelmiştir. *(Tez. Lâ. XV. 124-2)*

§ Hak Taâlâ erenleri ارنلری avratlar için ve avratları erenler için yaratmıştır. *(Ferec. XV. 331)*

§ Avratların arıları arı erenlere ارنلره lâyıktır ve arı erenler ارنلر dahi arı avratlara lâyıktır. *(Leys. Mu. XV. 60 - 2)*

§ ... Bizim gücümüz yetmez ki erenlerle ارنلرله izdiham edüp suvaravuz. *(Leys. Ar. XV. 176)*

§ Erenlere ارنلره ülü vardır şundan ki kodu ana ata...

(Cev. Es. XV. 118)

Ki avratlar yir erenler ارنلر nasibin
Çetükler kapar arslanlar nasibin *(Hikmet. XV. 373)*

§ Kıyamet gününde halk sinlerinden... anadan doğma yalıncak koparlar. Eyittim: Yâ Resulallah, avratlar dahi mi? Eyitti: Beli, avratlar dahi. Eyittim: Yâ Resulallah avratlar erenlerden ارنلردن utanmayalar mı? *(Cennet. XV. 151)*

§ Erenlerüñ ارنلرك münevver yeşil bıyıkları ola dedi.

(Delil. XV. 169)

§ Şuları ki biz dilerüz erenlerden ارنلردن; avratlardan değil.

(Enfes. XV. 261)

§ Erenleriñ ارنلرك ve avratların derilerin şöyle göyündürür kim...

(Ta. Şahi. XVI. 21-1)

§ Allahü Taâlâ erenler ile ارنلريله avrat arasına üns ve ülfet kodu.

(Ta. Şahi. XVI. 59-2)

§ Erenleriñ ارنارك bağ u bustanı, teferrücgâhı, gülsitanı hatunların gülzar-ı cemalleridir. *(Mevahib. XVI. 202)*

§ Mumîlât ميلات [*Ar.*]: Erenlerüñ ارنلروك gönüllerini kendülere akıtan avratlar. *(Bab. XVI. 2, 330)*

§ Kavm قوم [*Ar.*]: Sâfice erenler ارنلر cemâatı veya ricâl ile nisâ koşuk olmak. *(Bab. XVI. 2, 467)*

Ne zenler var ki meydan-ı sühande
Erenlerden ارنلردن yeğ urur topa çevgân
(Letaif. XVI. 69)

§ Ve zen-i dünya gibi erenler ارنلر aldamakta mekkâre ola. *(Tar. Is. XVI. 34)*

§ Mahfil محفل [*Ar.*]: Erenler ارنلر cem' olacak yer. *(Müntehab. XVII. 86 - 2)*

2. Kahraman, bahadır, babayiğit.

Gemiler veribid' içi toptolu
Erenler ارنلر ki, kalmazdı erden alu *(Süh. XIV. 245)*

Buyurdu getirin şu tutgunları
Ki tutula uğrayıcağız çeri
Buların gibi gey eren ارن görmedim
Yara yara kılıç uran görmedim *(Süh. XIV. 181)*

Savaşa viribigil eyle eren ارن
Ki yüreklü ola vü kılıç uran *(Ferh. XIV. 22)*

Kalem tutucu dut vü kılıc uran
Değil mutrip avratlar olmaz eren ارن *(Ferh. XIV. 23)*

Der idi kanı sevgülü yarenler
Ne arslan gibi ol gürbüz erenler *(Dah. XIV. 38)*

§ Erenler ارنلر oyunu üçe dek demişler. *(Anter. XIV. 713)*

§ Ol gün calasun beğ erenlêr ارنلر döne döne savaştı. *(Dede. E. XIV. 132)*

§ Erenlerde ارنلرده, bahadırlarda basıp basılmak ayıp değildir. *(Hamza. XIV-XV. 5, 43)*

Kıldı Paşa ol gece tedbir-i harp
Göstere tâ kim adûye harb ü darp
Bin kadar vardı katında yeğ eren ارن
Kim gazâ kastına ol pîre iren *(Enveri. XV. 19)*

Sügücüler girip meydan içinde
Erenler ارنلر yıktılar cevlan içinde *(Hikmet. XV. 563)*

Cenk içinde mest iken kamu eren ارن
Yine toz koptu dedi bakıp gören *(Cam. XV.)*

§ Istanbul kal'ası erenlerinden ارنلرندن bölük başı Mora'lı İlyas ve nalbant Ahmet şeriat mahfilinde ikrar edip...
(Sic. B. XV. 5, 27)

§ Karaman vilayetinde olan Monduz kal'ası erenlerinden ارنلرندن Cerrah İlyas meclis-i-şer'de ıkrar ve i'tiraf eyleyip eyitti kim... *(Sic. B. XV. 3, 4)*

§ ... İrsaliyeyi imzalayıp ve mühürleyip yarar âdemlerinle ve kifayet miktarı hısar erenleriyle ارنلريله gönderip Hizane-i Âmire'me teslim ettiresiz. *(Sic. A. XVI. 3, 1141)*

§ ... Hısar erenlerinden ارنلرندن Ahmet Bey bin Kasım Bey meclis-i şer'de... *(Sic. A. XVI. 1, 923)*

Erenler ارنلر meclisinde ahsen-i bezm
Hikâyât-ı mülûk ü kıssa-i rezm *(Enis. XVI. 25-2)*

§ Merdan مردان [*Fa.*]: Erenler ارنلر. *(Cam. Fa. XVII. 76.)*

Boyandılar erenler ارنلر yine kana
Ki çıktı cengin ünü âsmana *(Battal. XVIII. 311)*

3. Erler, yiğitler, kahramanlar.

Yiğit yiğli uydu bana çevredin
Urundum haramî vü uğru adın
Katıma derilmiş idi ol eren ارن
Ki tana kalırdı bulan gören
Kan içerler idi yiseler öyün
Kılıçla idi oynasalar oyun *(Süh. XIV. 278)*

Çü Salûs gördü anın erliğin
Baş oynadığın terkedip dirliğin
İgen tanlayıp dedi kim hiç eren ارن
İçinde bulunmaya buna eren *(Süh. XIV. 291)*

4. Allaha ermiş kimse.

§ İşittim ki Tanrı yolunun erenleri ارنلرى düşman gönlün melûl etmemişler. *(Güls. XV. 24)*

Ey gönül Hak içün et terk-i mekân
Ol erenler ارنلر gibi bînâm ü nişan *(Vahdet. XV. 89-2)*

Fena şekline aldanmaz erenler ارنلر
Nider kalp akçayı gözü görenler *(İbrahim. XV. 56-1)*

§ ... Bu erenler ارنلر sözlerinden nesne tuyalar. *(Tez. Ün. XV. 2-2)*

§ Dükeli fazilet erenlere ارنلره gelmiştir. *(Tez. Ün. XV. 44-1)*

§ Ol erenlerin ارنلرك birisi el sunup ol odun eğsisinden bir köseği alıp... *(Bektaşi. XV. 101)*

§ ... Ey miskin dertment, sen kanda, erenler ارنلر kanda ki senin gibi kişi kutb-ı cihan veliye tolaşa. *(Bektaş. XV. 173)*

§ Erenleriñ ارنلرك bizi bunda saldığının bir hikmeti vardır, sizler kapıya dolanın, ben buradan çıkayım. *(Bektaşi. XV. 225)*

§ Tazarru' ve niyaz idüp eyitti: Erenler ارنلر biz fakiri katarınızdan ayırman. *(Bektaş. XV. 249)*

§ Hazır ol, tedarük gör, bundan göçevüz, erenler ارنلر bize Konya şehrin yurt verdiler, anda gidevüz, didi. *(Bektaş. XV. 410)*

§ Yeşil perde ardından bir el çıkıp cümle erenlere ارنلره nasip bahş ve kısmet eyledi. *(Bektaş. XV. 113)*

§ Kamu ululuk ve artıklık, kim vardır, erenler ارنلر üzerine saçu kılınmıştır ve keramet kuşağı erenler beline bağlanmıştır. *(Tez. Ba. XV. 104)*

Çiger her aşta var bir dürlü lezzet
Erenler ارنلر öyünüdür etmek ü et *(Güvahi. XVI. 117)*

Edegör va'deye salma atâyı
Erenler ارنلر nakdine kılmış duayı *(Güvahi. XVI. 26)*

Yürü dün gün erenler ارنلر yolun izle
Bu genci şöyle can içinde gizle *(Veyse. XVI 3-2)*

Ola mâdam erenler ارنلر kapısı cilvegehim
Bâb-ı Mevlâya çıkar doğru benim şahrehim *(Vasıf. XIX. 28)*

5. Ricâl, tecrübeli, akıllı kimseler.

§ Lâ-mülke illâ bir - ricâl... Yâni padişahlık erenlersüz ارنلرسوز olmaz ve er malsız kaaim olmaz. *(Kel. XIV. 2)*

§ Erenleriñ ارنلرك dölekliği ve usluların mekr ve hiylesi vaktıdır. *(Kel. XIV. 40)*

Biz cihan erenlerindeniz ارنلرندانز bize
Bilmeyen bir şehr eri adın yaza *(Man. Tayr. XIV. 169)*

Eren ارن görücek ergeni şöyle der
Ki bu yür (ü) düğü yerde incine yer *(Ferh. XIV. 70)*

§ Ehren eyitti: Üşbundan tapu eyle, dönelim dedi. Ferruhruz güldü eyitti: Ey ulular erenlere ارنلره hakaret nazariyle bakman. Ben mağrıptan geldim üşbuna degin işbu iş için gelmişem. Ma'budumu gözümle görmeyince gönlüm hoş olmaz. *(Fereç. XV. 97)*

Be Nazmi erlik eyle dünyadan geç
Erenler ارنلر anı sevmez bir çepeldir *(D. B. XVI. 84)*

Dünya bir avrattır uyman siz siz olun hay ana
Anca erden arta kalmıştır erenler ol çepel *(D. B. XVI. 136)*

erene : Erce, er gibi, erkekce.

Din yolunda erene ارنه iş ideyim
Sizi kurtarmağa cünbüş ideyim *(Fütuh. XIV. 110)*

§ İrteki gün bir mesaf dahi kılalım, yahşı erene ارنه tutalım. *(Fütuh. XIV. 45)*

§ Sen, müslümanlık yolunda bir erlik işledin, erene ارنه bir hayır iş başardın. *(Fütuh. XIV. 88)*

§ Dilirlik et, erene ارنه dürüşgil. *(Fütuh. XIB. 128)*

§ Merdâne مردانه [*Fa.*]: Erene ارنه. *(Caf. XVI. 154-2)*

§ Merdâne مردانه [*Fa.*]: Erene ارنه, yâni er gibi ve börekçilerin oklağısı, anınla yufka yaparlar. *(Ni'meti. XVI. 231-2)*

eren erene turmak : İki kahraman birbirine mukabil olmak, savaş için karşılaşmak.

Bakıp gördü Çin'din yana koptu toz
Kabardı, kızıl yanağı oldu tuz
İçi koptu dedi diriga vü ah
Gelen Çin çerisidir ü padişah
Bu tozdın, eren erene ارن ارنه kim turu طوره
Bu toz tozumuz tiz göğe savura *(Süh. XIV. 163)*

erenler : → **eren.**

erenler suyu : → **erlik suyu.**

ere varmak : Kocaya varmak.

§ Medine'de bir kişi vardı yatsu namazına çıktı, gaip oldu, nice yıl gelmedi, avratı ere vardı واردی اره. *(Hay. XV. 47)*

§ ... Eğer mezkûre İncü nikâh-ı şer' ile nikâh edip bir ere varacak واراجاق اره olursa mezkûr oğlanı talep eyleyem. *(Sic. B. XV. 3, 195)*

§ ... Benim menkûham olup ben birkaç yıl yabanda olmak ile mesfure âhar ere varmış وارمش اره. *(Sic. A. XVI. 6, 117)*

§ İven kız ere varmaz, varsa dahi baht bulmaz. *(Ata. XV. 3)*

Eğer bir avrat iki ere varsa
Vara her kankısına kim dilerse *(Muham. XV. 451)*

§ İsa aleyhisselam dünyayı bir acûze şeklinde müşahade etti. Kaç ere vardın واردك اره deyü sûal ettikte... *(Tibr. XVI. 50)*

§ Kızı babasından isteyüp nişan korlar ve âyin-i akd-i nikâh her ne ise olur ve kız ere varmalu olur. *(Letaif. XVI. 46)*

ere vermek : Evlendirmek, kocaya vermek.

§ Atası derviş ve eli dar idi, dilerdi kızı ere vere اره ویره andan menfaat tuta. *(Ferec. XV. 408)*

§ Kızımı ere veriyorum اره ویریورم düğünüm var, anı bırağıp gidemem, dedi. *(Müslim. XV. 7, 141)*

§ Seni çıkarıp ere verdüğüm اره ویردوکم vakıtta dört dane ... küpeyi sana vedîa veçhile verdim, geri ver, dedi. *(Sic. B. XV. 3, 203)*

Ol sebepten azdırır bu üç kızı
Der ki atanız ere vermez sizi *(Battal. XVIII. 231)*

ergen : Bekâr, evli olmayan.

Didi oğlan mı, yiğit ya kocadır
Ya ergen mi ya evli hal nicedir *(Dah. XIV. 95)*

§ Evli midir yohsa ergen midir ارکن‌مدر. *(Anter. XIV. 256)*

§ ... Eğer ikisi dahi ergen ارکن olacak olursa yüzer ağaç had uralar ... eğer biri evli biri ergen olursa evlisini recmedip ergenine ارکنه had uralar. *(Müneb. XIV-XV. 293-2)*

§ Eğer zina eden kız olursa onun cürmü ergen ارکن gibi ola azlıkta ve çoklukta ana i'tibar edeler. *(Fatih. Ka. XV. 20)*

§ Evli olup zina ederse taş ile recmedeler, ergen ارکن olup zina ederse yüz ağaç urup şehirden süreler. *(Leys. Mu. XV. 269-1)*

§ El-azebü العزب [*Ar.*]: Ergen ارکن yâni avratı olmayan kişi. *(Terceman. XV. 67)*

§ Ve şart etmiştir ki ol medresede evli kişi durmaya belki ergen ارکن kimse dura. *(Kesir. XV. 436)*

§ Azeb عزب [*Fa.*]: Ergen ارکن kimse. *(Ni'meti. XVI. 455)*

§ Aḫlâ' اخلاء [*Ar.*]: Ergen ارکن erler ve ergen kızlar ve dul erler ve dul avratlar ve taze otlar. *(Bab. XVI. 1, 5)*

Yakasın ergeniñ ارکنك bit yir hemişe
Kazancını dahi it yir hemişe *(Güvahi. XVI. 107)*

§ Azeb عزب [*Ar.*]: Ergen ارکن. *(Şamil. XVI. 629)*

§ Azeb عزب [*Ar.*]: Ergen ارکن. *(Müntehab. XVII. 64-1)*

Göre mi rahat yüzün ergen ارکن yiğit
Etmeğin it yir yakasın dahi bit *(Atai. Ha. XVII. 114)*

§ Azeb عزب [*Ar.*]: Bekâr, ergen ارکن. *(Kam. Os. XIX. 2, 137)*

ergencelik : Dul bir kadının evlendiği genç erkeğe verdiği hediye.

§ Hüdudu ind-ec-cîran ma'lum olan bağı avratım bana ergencelik ارکنجه‌لیك deyü verdi. *(Sic. K. XVI. 8, 335)*

ergenlik : Bekârlık.

§ El-uzûbetü العزوبة [*Ar.*]: Ergenlik ارکنلك yâni er avratsız olmak, avrat ersiz olmak. *(Terceman. XV. 67)*

ergirmek : → **erürmek.**

ergiveç : Saç üstünde pişirilen ekmeği döndürecek yassı ağaç.

§ Tîr تیر [*Fa.*]: *26* mânası var ... *12* - ... ve etmek açacak oklağıya ve etmek döndürecek yassı ağaca ıtlak olunur ki ergiveç ارکیوج tâbir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 195)*

er gören, (er görmüş) : Dul kadın.

§ Kâlem کالم [*Fa.*]: Er görmüş ارکورمش avrat. Mi'yâr-ı Cemali'de eri ölüp bir ere dahi varmış avrat. *(Ni'meti. XVI. 502)*

§ Şûy-dide شوی دیده [*Fa.*]: Er görmüş ارکورمش avrat. *(Şamil. XVI. 235)*

Azrâ عذراء : vü kız: dûşizedir, seyyib ثیب [*Ar.*] ne kâlem کالم [*Fa.*]: er gören ارکورن. *(Men. Cev. XVII. 8)*

er görmüş : → **er gören.**

ergürmek : → **erürmek.**

erikmek : Kadın kocasından ayrılmak.

§ Seyyib ثيب [*Ar.*]: Erinden erikmiş ارکمش dul avrat veya dul olan erkek. *(Bab. XVI. 2, 77)*

erilmek (irilmek) : Erişilmek.

Muhassal ol şep edüp sa'y ü pûye
İrildi ارلدی asra dek ol ulu suya *(Veys. XVI. 172-1)*

erincek : Üşengen, tenbel.

§ El-müsbitu المسبط [*Ar.*]: Kaygulu gibi başını aşağı bırakıp dahi selki ve sölpük ve erincek ارینجك olucu kişi. *(Terceman. XV. 357)*

§ El-müsterḫi المسترخی [*Ar.*]: ... ve selki ve sölpük ve erincek ارینجك kimesne. *(Terceman. XV. 16)*

erinleyin : Kocası gibi.

§ ... Ve Ecep melikin bir avratı var idi kim ana Urbil derler idi. Kaçan Ecep kancasa gitse raiyyet üzere anı halife kor idi ve ol avrat erinleyin ارنلین divana çıkar idi. *(Enb. XIV. 523)*

erinmek : Tembellik etmek, üşenmek, gevşek davranmak.

§ Mi'raca çıkardım hiç erinmezdim ارنمزدم bî-teap, kuş gibi. *(Si. Da. XIV. 241-2)*

Dolu ver ayağı bize erinme ارنمه ey sâki
İçür ki bîhod olalum boşaltma yasaki *(Kadı. XIV. 338)*
Liyk sen dahi erinme ارنمه ey safa
Ver salavat şad olsun Mustafa *(İs. H. XIV-XV. 866)*

§ Gece irteye dek gözlerine uykuyu haram edüp çalışır, âhiret sa'yine gelicek turup iki rek'at namaz kılmağa erinür ارنور. *(Müneb. XIV - XV. 280-1)*

§ Nefes sehl nesneden âciz olucak melûl olur, sünükler ağır olur, mefâsıl turmağa erinür آرز kâhil olur. *(Hazain XV. 70-2)*

§ Minuçihr eyitti: Ey Meymune, iki işten birini etmek gereksin, ya budur kim babana diyesin beni padişah edeler, ya ol kim erinmeyesiñ ارینمه‌یسیك (سلوقیا) cezîresine varasın anda Bedre

adlı bir cazı vardır... *(Ferec. XV. 75)*

Bu yol anın değildir kim erine ارینه
İki adımdurur ol aşk erine *(G. Ra. XV. 48)*

Erinme ارنمه sen dahi gözle sipahı
Iraktan turuben eyle nigâhı *(Şeh. Ş. XVI. 481)*

Yaratmaktan yorulmaz u erinmez ارنمز
Sana senden yakın iken görünmez *(Şeh. Ş. XVI. 1)*

Gel dediğim yere gelin erinmen
Beni görüp elvan elvan bürünmen
Neden ikide bir bana görünmen
Kafeslerde besli misin sevdiğim *(Saz. Derdiçok. XX. 768)*

erişi gelmek : Gelip yetişmek, ulaşmak.

§ ... Otağın önünde erişi geldi ایرشی کلدی geyiği sinirledi. *(Dede. XIV. 40)*

erişmek : 1. Uğraşmak, sataşmak, münakaşa etmek.

§ Ayruk saadet ehliyle erişme ارشمه ve senden yeğ ile çekişme. *(Anter. XIV. 807)*

§ Her kimse ki ulular ile erişe ارشه kendü kanın dökmeğe dürüşür. *(Güls. XV. 72)*

2. Şakalaşmak.

§ Et-tesandele التصندل [*Ar.*]: Nisvanla horata ve şaka eyleyip erişmek ارشمك mânasınadır. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 265)*

erişmiş, (irişmiş) : Keramet sahibi, veli.

Ettik üç günde bu şehri mesken
Hasılı olduk irişmişlerden ایرشمشلردن *(Atai. Ha. XVIII. 74.)*

erk : 1. Kuvvet, kudret, irade.

Sahâya sen Yunus verdin ise erk ارك
Eyit imdi bu yolda neyledin terk *(Yunus XIII-XIX. 36)*

2. İhtiyar, hakk-ı hıyar.

§ Bir niceler eyitti: Lokman'a Peygamberlikle hakimlik arasında erk ارك verildi, pes hakimlik ihtiyar kıldı.
(Enb. XV. 729)

er kardaş : Birader, erkek kardeş.

§ Birader برادر [*Fa.*]: Er kardaş ارقرداش ah mânasına.
(Deş. XVI. 96-1)

§ Burader برادر [*Fa.*]: Er kardaş ارقرداش.
(Şamil. RVI. 113)

erkecük : Küçük erkek, delikanlı.

§ Ol oğlancuk erkecük ارکجك ola... *(Şevahid. XVI. 264)*

erkeç, (irkeç): Uç yaşını bitiren erkek keçi.

§ Bir ulu ejdeha zâhir oldu, bir büyük erkeç ارکج başını bütünle yuttu. *(Kesir. XV. 79)*

§ Hoca Mehmet zimmetinde erkeç ارکج güttüğümüz ücretten dokuz bin kırk akçamız var idi. *(Sic. B. XV. 10, 182)*

İyü gider yaramaz dahi kalmaz
Sürülür pes koyunla erkeç ارکج er geç *(D. B. XVI. 64)*

§ Nihaz نهاز [*Fa.*]: İrkeç ایرکج ki sürünün önünce yürür, kılağuz olur; teke derler. *(Deş. XVI. 149-1)*

Ki iki ağ u iki kara öğeç
Üçer yaşında dahi iki erkeç ارکج *(Güvahi. XVI. 21)*

§ Bundan akdem yüz otuzar akçaya yirmi beş koyun ile bir erkeç ارکج satmış idim... *(Sic. A. XVI. 2, 1443)*

§ Seksen akça kıymetli iki erkeçin ارکچن alıp ve altmış akça kıymetli iki keçisin dahi alıp ... *(Sic. K. XVI. 4, 220)*

Sürülerle erkeçlerin yayılsa
Dokuz yerde davulların döğülse *(Kara. XVII. 14)*

§ Birkaç irkeç ایرکج koyun hediye getirdiklerinden o gece kebap faslı edip... *(Ev. XVIII. II, 31)*

erkek ağaç : Yemiş vermeyen ağaç.

§ Ağaç vardır ki yemişi olur dişi ağaçtır, ağaç vardır ki anın yemşi yoktur, erkek ağaçtır ارکك اغاجدر . *(Ac. XV. 33)*

erkek beyt : Kahramanlık anlatan beyit.

§ Bu erkek beytdür ارکك بیتدر ; böyle beyti söylemeğe erkekler kaadirdür. *(Rahat. XVI. 115)*

erkek demür : Polat.

§ Fûlâz فولاذ [*Ar.*]: Pûlad denilen erkek demür ارکك دمور . *(Bab. XVI. 1, 494)*

§ Ez-zeker الذکر [*Ar.*]:... ve demürün pek eybes ve ecvedine denir ki erkek demür ارکك دمور ve çelik ve demişkî ta'bir olunur. Fariside pûlât ve muarrebinde fûlâz derler. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 869)*

erkeksi : Erkek gibi, erkek tavırlı.

§ El-mütezekkire المتذکره [*Ar.*]: Erkeksi ارککسی hatuna denir ki evza' ve etvarı merdane olur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 869)*

erkenlemek : 1. Erkenden işe başlamak.

§ El-bükûr البکور [*Ar.*]: Erkenlemek ارکنلمك yâni fecir tulû ettikte şurû etmek. *(Ah. XVI. 141)*

2. Sabahlamak, sabah vaktına erişmek, girmek.

§ El-ibkâr الابکار [*Ar.*]: Isbah gibi. Erkenlemeğe ارکنلمکه denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 773)*

erki, (irki) : Erkenki, evvelki.

§ Dîrîne دیرینه [*Fa.*]: İrki ایرکی . *(Şamil. XVI. 228)*

er kişi : Erkek, reşit kimse.

§ Oğlana buçuk direm er kişiye ارکشیه bir direm içüreler. *(Mü. Şi. XIV - XV. 151)*

§ Kadıncık eyitti: Evvel sen gir, zira ki er kişisiñ ارکیشیسیك. *(Bektaş. XV. 132)*

§ Mer' مرء [*Ar.*]: Bir er kişi ارکشی . *(Müntehab. XVII. 88-2)*

§ Kâk كاك [*Fa.*]: Merd mânasınadır. Arabide recül denir. Türkide er kişi ارکشی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 467)*

§ Er-recülالرجل [*Ar.*]: Nev-i insandan ancak bülûğ ve şebabiyyet kertesine varmış erkeğe denir, etfâl ve sıbyana ıtlak olunmaz Fariside merdüm ve Türkide er kişi ارکشی ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 219)*

erkli, (erklü) : Muhayyer.

§ Pes lokman ol üne cevap verdi ve eyitti: Eğer Tanrım beni erklü ارکلو kılursa saglığı ihtiyar kılam ve belâyı kabul kılmayam. *(Enb. XIV. 729)*

erklü : → **erkli.**

er koyun : Erkek koyun.

§ Bundan akdem mezbur Ali'nin yedi er koyunun ارقیون ra'yedüp akçamı almadın sefere gittim idi. *(Sic. A. XVI. 5, 63)*

er kuşu : Baykuş, puğu, üğü.

§ Kûf کوف [*Fa.*]: Bir kuştur, dağlarda, ıssız yerlerde olur. Türk ona er kuşu ارقوشی der. *(Deka. XVI. 94-1)*

§ Kûf کوف [*Fa.*]: Fâzıl-ı muhakkık böyle tahkik etmişler ki kûf bir kuştur ki dağlarda, ıssız yerlerde olur. Türk ona er kuşu ارقوشی der. *(Deş. XVI. 183-1)*

§ Çuğd چغد [*Fa.*]:... ve kûf dahi bir kuştur ki dağlarda ve ıssız yerlerde olur Türk ona er kuşu ارقوشی der. *(Deş. XVI. 70-1)*

erlenmek : 1. Er edinmek, koca olarak kabul etmek.

§ Zahit, kızı sıçana arzeyledi, sıçan eyitti: Benim cinsim benden olasıdır. Andan kız eyitti: Ol duâ kılsın ben gerü sıçan olayın, andan seni erlenem أرلنم. Zahit duâ kıldı ol kız gerü sıçan oldu. *(Kel. XIV. 118)*

§ Sen kendi oğlunu nice erlenürsün ارلنورسن evlenürsün. *(Fütuh. XIV. 365)*

§ Yer yüzünde ondan yavuz işli avrat yoğ idi, şöyle kim bundan ilerü yedi meliki erlenmiş idi ارلنمش ve her birisin bir hiyle ile öldürmüş idi ve yavlak yaşamış idi. *(Enb. XIV. 524)*

2. Erlik davasında bulunmak.

Zen işin işler iken erlenürsün ارلنوسن
Muhanneslik edip Anter'lenürsün *(Veyse. XVI. 192-2)*

erlik : 1. Erkeklik.

§ Erliği ارلكى kem eder ve göze ziyan eder.
(Mü. Şi. XIV - XV. 27)

§ Dahi calk yaramazdur erliği ارلكى zaif eder.
(Mü. Şi. XIV - XV. 9)

Ey gönül erlik ارلك öğren özünden
Er isen zenliği gider senden *(Yuz. Hamdi. XV. 100-2)*

2. Yiğitlik, kahramanlık, mertlik.

Anın ıldızı benden alçakturur
Aramızda erlik أرلك hem ancakturur *(Süh. XIV. 279)*

§ Yâ Dâmis, yürü meydana girgil, erlik ارلك erdemini göstergil.
(Fütuh. XIV. 46)

§ Sen, müslümanlık yolında bir erlik ارلك işledin, erene bir hayır iş başardın. *(Fütuh. XIV. 88)*

Cihanı biz erlik ile ارلكيله tutmuşuz *(Ferh. XIV. 10)*

Erlik ارلك içinde ki bühtan var değil
Yoldan ileten eri hot er değil *(Man. Tayr. XIV. 230)*

§ Çokluk erliği ارلكى bozar, karınca kesretle arslanı öldürür.
(Hamza. XIV - XV. 15, 60)

§ Ey ata, erenlerde hilâf olmaz, hiç benim erliğime ارليكمه düşer mi ölümden havf edip müdarâ edem.
(Hamza. XIV-XV. 19, 55)

§ Hazreti Hünkârın bu azametin ve bu kuvvetin görücek hayran oldu, erliğine ارلكنه acebe kaldı. *(Bektaş. XV. 210)*

§ ... Leşkere buluştu ve bu erlikleri ارلكلرى dahi gösterdi.
(Ferec. XV. 110)

§ Acep meydana kim gire ve erlik ارلك nâmın kim kazana ve ecel câmın kim nûş ede derken ... *(Müslim. XV. 6, 34)*

§ Tâife-i zenan muharebe etmek caiz olaydı ... saff-ı ricalde erlikler ارلكلر göstereydim. *(Saadet. XV - XVI. 163-2)*

§ Türkî lisanda meseldir ki erlik ارلك ondur, dokuzu hiyledir.
(Rav. Ah. XVI. 102)

Sana kim taş atarsa at sen etmek
Değildir erlik ارلك ettiğini itmek *(Güvahi. XVI. 2)*

Deminde erlik ارلك ad u san içindir
Ne gam erkek koyun kurban içindir *(Güvahi. XVI. 63)*

Dime kim er basarım erlik ارلك oldur
Er isen nefsi bas serverlik oldur *(Ârifîn. XVI. 130)*

§ Merdî مردى [*Fa.*]: Erlik ارلك. *(Şamil. XVI. 257)*

Dokuzu al ü hiyle erlik ارلك ondur
Kim al ü hiyleden arslan zebundur *(Zati. XVI. 276)*

Diler kim koya pusu gece ile
Meseldir erlik ارلك on, dokuzu hiyle *(Hadidi. XVI. 60)*

Be Nazmi erlik ارلك eyle dünyadan geç
Erenler anı sevmez bir çepeldir *(D. B. XVI. 84)*

§ Akça Koca dahi ... Akova'ya seğirdimler salup nice erlikler ارلكلر gösterdi. *(Solak. XVII. 8-1)*

Seyyid'in erliğini ارلكينى didi heman
Vâlih oldu işiden pîr ü cüvan *(Battal. XVIII. 108)*

3. Tarikatta bir aşama.

§ Heman dem bostancı Bahaeddin Çelebi menzil-i merâhil kat'edip erlik ارلك mertebesine kadem bastı.
(Bektaş. XV. 120)

erlik etmek : İnsaniyette bulunmak, iyilik yapmak.

Şeb-i ayştir sâkıyâ erlik it ارلك ايت
Zalâm-ı şep içre Skenderlik it *(Atai. Ha. XVIII. 52)*

erlik günü: Yiğitlik gösterilecek gün, savaş günü.

Eğer düşe avrat oğul öğüne
Ol erlik gününde أرلك كونده nite öğüne *(Süh. XIV. 182)*

erliksiz : 1. Nâmert, insaniyetsiz.

§ Nâmerd نامرد [*Fa.*]: Erliksiz ارلكسز. *(Şamil. XVI. 99)*

§ Nâmerd نامرد [*Fa.*]: Erliksiz ارلكسز ve kişiliksiz, bîmürüvvet olan. *(Deş. XVI. 82-2)*

2. İnnin, erkekliği olmayan.

§ Süst-endâm سست اندام [*Fa.*]: Erliksiz ارلكسز kimse, innin mânasına, puluç dahi derler. *(Niʿmeti. XVI. 441)*

erlik suyu. (erenler suyu, evin suyu). : 1. Meni.

§ İmdi ey karındaş bil kim erlik suyu ارلك صوبى ki vardur oğlan ondan yaradılur. *(Mü. Şi. XIV-XV. 164)*

Bu denizden yer yüzüne bir acep yağmur ayağa
Kim erenler suyuna ارنلر صوبنه benzer ola ey şah-zâd
(Muham. XV. 306)

2. Şehvetten ileri gelen ve meniye benzeyen su, mezi.

§ Âb-ı neşat آب نشاط [*Fa.*]: Evin suyu اوبن صوبى ki imrenmekle gelir. *(Miftah. XV. 42)*

§ Âb-ı neşat آب نشاط [*Fa.*]: Erlik suyu ارلك صوبى kim imrenmekten gelür mezi mânasına. *(Deş. XVI. 175-1)*

§ Âb-ı nişat آب نشاط [*Fa.*]: Erlik suyu ارلك صوبى kim imrenmekten gele. *(Şamil. XVI. 158)*

erlikten kalmak : Adem-i iktidara uğramak, inninliğe uğramak.

§ Baş çizgindiğine ve erlikten kalana ارلكدن قالانه ve oğuldan ve kızdan kalana ve kuvvet-i hâzımaya ve sancıya ve yürek yeline nâfiʿdir. *(M. Na. XV. 15)*

erlü : Evli.

§ Erlü midür ارلومدر yohsa ergen midir. *(Anter. XIV. 256)*

ermek, (irmek) : **1.** Yetişmek, neşv ü nema bulmak, kemale gelmek.

§ Hulk çubuğun ne dürlü diker ise ve kavîl tohmun ne cinsten eker ise yemiş ve dahalı ol dürlüden irer ايرر olur. *(Kel. XIV. 60)*

§ Firisg فرسك [*Fa.*]: Geç iren ايرن üzüm. *(Şamil. XVI.173)*

Bana ölüm değil mi hattın irüp ايروب
Eneğin ohşar oldu berberler *(Aşki. XVI. 131)*

2 Erişmek, dokunmak, isabet etmek.

§ Her kim işlerde ivmeklik göstere ve fikir ve endişe kılmak faidelerinden gafil kala, ana ol ire kim bir avrata irmiş idi kim ivmekliği reva dutardı. *(Kel. XIV. 66)*

§ Ol işin şerri ve ziyanı ve renci anın mülküne iresidir ارسيدر. *(Kel. XIV. 27)*

§ Üşbu sözden geçgil, kim kendüye lâyık değil işe girmek isteye, ol vâkıa ire ايره kim bûzineye irdi. *(Kel. XIV. 25)*

Ger busarık düşe gökten yere dir
Yemiş olmuş iken âfet ire ايره dir *(Melhame. XIV - XV. 94-2)*

Solundan gele kâfire bitisi
Azâbın ire اره kâfire itisi *(Muham. XV. 342)*

Çün Mesih'e andan irdi ارد nefh-i rûh
Buldu Tufan'dan necat anınla Nûh *(Vahdet. XV. 2-2)*

§ Üstümüzden yavuz yel estiğin ve perdemize yad el irdüğin ايردوكين dilemezdi. *(Hüs. Dil. XVI. 46)*

Keşfola ana perde-i esrar-ı semavat
Şol dideye kim eşiğinin ire ايره gubarı *(Zati. XVI. 4)*

Muhammed nûru barkırken Arap'tan
Şerâr irerdi nâr-ı Bûleheb'den *(Şeref. XVI. 290)*

§ Yahut bu şişe-i nâzük-mizac gönlümüze o seng-dilden iren ایرن inkisar mı diyelim. *(Deka. XVI. 101-1)*

Devran basit-i hâke niçin saldı ferş-i sîm
Devrinde tâ ki irmeye ایرمیه bir hatıra gubar *(Baki. XVI. 30)*

Yaramaz konşunun, tutma gümanı
Yedi konşuya dek irer ایرر ziyanı *(Güvahi. XVI. 77)*

3. Vasıl olmak, yetişmek, erişmek.

Söz öğüştür çünkü Mır'a irdiler اردیلر
Destur olup Mısr içine girdiler *(Yuz. Şeyd. XIII. 64)*

§ ...Sana ol hikâyet ermemiştir ارمشدر kim bir zağ bir yılanı hiyle ile helâk eyledi. *(Kel. XIV. 33)*

§ Çünkü bir yaşına irdi ایردی beş yaşındaki uşak gibi oldu. *(Si. Da. XIV. 155 - 2)*

§ Çün gördüler, irdüğünü ایردوکنی urdu, urduğunu öldürdü. *(Fütuh. XIV. 47)*

§ Ayruk namaz kılmağa iremeyiserin ایرمیسرن dahi ümit ile korku içinde kalurun. *(Yuz. Ha. XIV. 90)*

Sefer kılur vücudunda bu aşkın tâciri dâim
İrer ایرر bazarına aşkın verür bin canı bir cana *(Eşrefoğlu. XV. 16)*

İrüben اروبن peyk-i izzet hazretine
Uyardı yüzün urup gül yüzüne *(Mih. XV. 16)*

Bu tufandan halâs olup fütuha
İrem ارم dirsen iriş cehdeyle Nuh'a *(Ravza. XV. 52)*

§ Bilmezüz kim yarın ne olacaktır, yarına kim irecektir ارجکدر. Pes gün, bu gündür. *(Cennet. XV. 179)*

§ Kızıl ırmak idi, bulanık akardı, enine taş irerdi ایر ردی. *(Müslim. XV. 35, 168)*

§ ... Tâ göresiz ki ol müşriklerin âkıbetleri neye irdi ایردی.
(Leys. Ar. XV. 167)

Ger irersem vaslına şükrâne ol canânenin
Canı terkedem gönülden el çekem serden dahi *(Sarıca. XV. 4)*

Hıtab-ı izzet irdi Kibriya'dan
Cenabı arı ol kibr ü riyâdan *(Muham. XV. 78)*

§ Bir su kıranına erdim اردم yunup taharet aldım.
(Tez. Ba. XV. 171)

§ İmam Hüseyn hazretine irişti andan İmam Zeynelabidin hazretine irdi ایردی. *(Bektaş. XV. 30)*

Çünkü bu hânı eyledin in'am
Hâsa hâs irdi ارد (harekelidir) anda âmiye âm
(İbrahim. XV. 1 - 2)

§ ... oğlan destiye dokunup desti düşüp suyu döküldükte meğer anın altına irüp ایروب ba'zı andan nemnâk oldu ola, dedi. *(Sic. B. XV. 5, 359)*

§ Hasan, vezir birle bindi. Pes gittiler, kaçan yazıya irdiler ایردیلر, bir ulu çadır gördüler. *(Tez. Ba. XV. 34)*

§ Gidene irmek ارمك olmaz ve maziyi anmak olmaz.
(Maârif. XV. 35)

§ İntizar ve ıstıbar ile iş başa ermez. *(Saadet. XV-XVI. 178-2)*

Eflâke irse أیرسه zemzeme-i kevkebin nola
Bir kethüdadürür sana İskender-i zaman *(Figani. XVI. 4)*

İricek ایریجك tahtgâh-ı Firdevse
Şüheda leşkerine han etsin *(Ş. G. XVI. 23)*

İrdim ایردم figan ü zar ile ol âsitane ben *(Baki. XVI. 181)*

Çü değmez bir içim su teşne cana
Ne assı ermeden ارمدن âb-ı revâna *(Yuz. Şems. XVI. 114)*

Ukul irmez ایرمز çün anın kudretine
Süâl olur mu fi'li, hikmeti ne *(Enis. XVI. 3-1)*

Nice dil ile diyem gül yüzüne medh ü senâ
Ki bağ-ı hüsnüne binim gibi hezar irdi اردی *(Selim. XVI. 247)*

İkilikten geçmişiz birliğe irdik ایردك zahidâ
Ayş ile kardaş okuştuk kan yalaştık câm ile *(Revani. XVI. 142)*

Lalası irdüğini اردوكینی sokar yılan gibi hep
Ah ol sarı çiyan ah, ah ol sarıca arı *(D. B. XVI. 205)*

Ey dünya kovan dön geri irüp ایرب yetemezsin
Yüz bin yıl eğer yel gibi yelsen tutamazsın
(Nihani. XVI. 69)

İresin ایرمسن çünkü ol reşk-i bahara
İrem bağı gibi hurrem diyara *(Letaif. XVI. 30)*

Atılmış ok gibi tut ne ise iş
Evinde irmedin ایرمدن kılıç gibi kış *(Güvahi. XVI. 75)*

Görmeyeydim nolaydı bu günü ben
İrmeyeydiñ ایرمیدك yahut bu demlere sen *(Atai. Ha. XVII. 76)*

Halka-i cem'iyyete oldu revan
Bu dahi ardın basup irdi ایردی heman *(Atai. Ha. XVII. 128)*

Zikrile tevhide irerse ایرسه gönül
Ma'rifetle bula sadrın inşirah *(Niyazi. XVII. 19)*

Bağçe kapısından taşra irince
Yalı köşkünün önüne varınca *(Saz. Aşık Ömer. XVII. 243)*

Meclisine gelmez ise
Şevka irüp gülmez ise
Doğruca söylemez ise
Bak o zaman şişlemeli *(Saz. Emrah. XIX. 640)*

Seven sevdiğine bir gün irür ya
Dudakların ballandığı zamandır *(Saz. Emiri. XX. 752)*

4. Yetişmek, ileri bir dereceyi bulmak.

Hûb-rûler kim görüp kaldım tana
Cennetin hurileri irmez ana *(Vahdet. XV. 20-2)*

er ocağı : Erenler makamı.

Ki dirler anda var bir er ocağı اراوجاغی
Yakar kandil-i Arş andan çırağı *(Veyse. XVI. 170-2)*

er oğlan : Erkek çocuk.

§ ... Eğer oğlan kızsa, kız doğurmuş avrat südün emzireler, eğer er ise er oğlan اراوغلان doğurmuş avrat südün emzireler. *(Hazain. XV. 10-2)*

Doğursam pes ben andan bir er oğlan اراوغلان
Ulalsa güzel olsa adı Selman *(Güvahi. XVI. 95)*

er oğlu : Asılzade.

§ Zâd-ı merd زادمرد [*Fa.*]: Er oğlu اراوغلی ; asılzade demektir. *(Deş. XVI. 73-2)*

§ Zâd-ı merd زادمرد [*Fa.*]: Er oğlu اراوغلی ; asılzade demektir. *(Nuh. Tuh. XVII. 51)*

er özlemek : Koca istemek.

Yemişinde kararıcak çekirdek
Er özlemeye اراوزلامیه hergiz tura mı dek *(Güvahi. XVI. 96)*

errek, (ercerek) : Erkence.

§ ... Yâni irteleyüp errek اررك ol bağçaları yoluna kastedip girdiler. *(Leys. Mu. XV. 413 - 2)*

§ Kalkın irtelen ercerek ارجرك varın ol ekininize, bağınıza. *(Leys. Mu. XV. 413 - 2)*

ersek : Erkek isteyen.

§ Memkûre ممكورة [*Ar.*]: ... Ersek ارسك avrat ve katı semüz olan kız. *(Bab. XVI. 2, 329)*

ersemek : Erkek istemek.

§ İstidba' استضباع [*Ar.*]: Nâka katı buğursamak ve avrat ersemek ارسەمك . *(Bab. XVI. 1, 235)*

ersi : Erkek gibi.

§ Merd âsâ مرد آسا [*Fa.*]: Ersi ارسی yâni er gibi. *(Caf. XVI. 155-2)*

ersin, (ersün, erşün) : Kurumuş hamuru ve hamur bulaşığını tekneden kazımağa yarayan âlet.

§ Dejegîr دژەگیر [*Fa.*]: Tekneden hamur kazıyacak ki ersin ارسن ve eğiş... derler. *(Caf. XVI. 58-1)*

§ Dejegîr دژەگیر [*Fa.*]: Tekneden hamur kazıyacak demir ki ana eğiş derler, ba'zı yerlerde erşün ارشون ve ba'zı yerlerde eğistiren derler. *(Ni'meti. XVI. 301)*

§ Dejegîr دژەگیر [*Fa.*]: Şol âlet ki tekneden hamur kurumuşunu ve bulaşığını kazırlar... Ve ba'zı yerlerde ersün ارسون ve eğister derler. *(Deş. XVI. 104-1)*

ersün : → **ersin.**

erşek : Pars ile ayıdan doğan hayvan.

§ Kaçan ki pars ile ayı karılsa ikisinden bir acep canavar doğar ki ana erşek ارشك derler. *(Ac. XV. 55)*

erşün : → **ersin.**

erte, (irte) : Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın.

Bir gece yatur iken ol düş görür
İrte ارته turur anı Ya'kub'a sorur *(Yuz. Şeyd. XIII. 2)*

§ İbrahim gece irteye ارتیه değin uyumadı. *(Tebareke. XIV. 27-2)*

§ Gece benden kulluk isteme. Her irte sana bir bunun bigi akça getüreyin. *(Yüz. Ha. XIV. 73)*

§ Bolayki irteye ارتیه değin bir selâmet yakasına çıkavuz. *(Anter. XIV. 2, 18)*

§ İrte ارته oluncağazın müslümanlık çerisi namaz kıldılar. *(Fütuh. XIV. 175)*

Her kim gece yattığı zamanda niyyet eylese kim erte ارته helâl kesbedeyim dise ol kişi yarlığanmış olur. *(Si. Da. XIV. 32)*

Cihan bir kararında durmaz geçer
Bu yurda gece konan irte ارته göçer *(Süh. XIV. 297)*

Öğüş fikr ile her gece yatmagıl
Durup irteden ارتەدن kaşını çatmagıl *(Süh. XIV. 274)*

Ol gece sabreyleyüp katlandılar
İrte ارته oldu durdular atlandılar *(Ga. XIV. 160)*

Sana irte bitiler yazdırayım
Hekime dahi şerbet düzdüreyim *(Dah. XIV. 109)*

Zülfünü "Velleyl" ohuram her gece
Yüzünü her irtede ارتده "Şemsüdduha" *(Nesimi. XIV. 71)*

§ ... Gece göze vuralar irteye ارتيه dek dura.
(Mü. Şi. XIV - XV. 77)

§ Gece irteye dek dahi gözlerine uykuyu haram idüp çalışır.
(Müneb. XIV - XV. 280 - 1)

§ İçine korku düştü irteye ارتيه değin uyumadı, çün irte ارته oldu...
(Tez. Ba. XV. 90)

§ Ne bahtlı ol kişi kim gece aç yata ve irte ارته döşeğinden aç dura ve ol hale razı ola. *(Tez. Lâ. XV. 83 - 2)*

§ Derviş, bu yerden kanda gönlün dilerse git, yohsa irte ارته olucak ben seni burda gördükte ateşe yakarım dedi.
(Bektaş. XV. 61)

§ Bu gece sizinle işret edelim irteye ارتيه dek, şarabımız dahi vardır yiyelim içelim. *(Ferec. XV. 195)*

§ Dokuz sâat uyursa yay gecelerin temam uyumuş olur ahşamdan irteye ارتيه. *(Hazain. XV. 40 - 2)*

İrte ارته olunca gelirdi yerine
ol işe razı değil kim yerine *(İbrahim. XV. 76-1)*

§ Varını fakirlere veregör, yoksa erte ارته sen dahi şöyle olursun.
(Müz. XV. 73)

Geceler irteye ارتايه değin yatmayan
Kakıyuben kimseye kaş çatmayan *(Ruşeni. XV. 95)*

§ Benden sana nûr varmadın ne irteñ ارتك bellü ne hod yolun izün bellü. *(Tuh: Le. XV. 190)*

Kim isterse irte bana gelmeği
Melâletten âzat olup gülmeği *(Muham. XV. 239)*

Erte ارته bunda iriser şeyh-i kebîr
Suret ü ma'nide oldur bînazir *(Vahdet. XV. 104-2)*

Komadı gözlerini uyhu örte
Uyanuben görürler olmuş erte *(Salâtin. XV. 141)*

§ Ol dün irteye ارتیه değin namaz kıldı. *(Cennet. XV. 370)*

§ Gac غاج [*Fa.*]: İrte ارته vaktında içilen şarap, sabuh mânasına. *(Miftah. XV. 108)*

§ Ol ışık Ebumüslim'den dahi sarptır, eğer irte ارته meydana gire, anı göresin, didi. *(Müslim. XV. 6,29)*

§ Ol gece erteye ارتیه değin ağladım. *(Leys. Ar. XV. 92)*

Bu günü irteye ارتیه komaz gönlüm
Hep şaraba verir gelencesini *(Revani. XVI. 180)*

Süleyman'ın sonu böyle olunca
Ya senin ne olur erte ارته kalınca *(Fazilet. XVI. 194)*

§ Bâmdâd بامداد [*Fa.*]: İrteye ارتیه yakın. *(Şamil. XVI. 103)*

Dünyada çeker mihneti erbab-ı muhabbet
Ey sofi, bugün bana ise, irte ارته sanadır *(Baki. XVI. 123)*

Güle baktığına gel yüzüne aldanma bugün
İrte ارته bir gün yüzünü yere deper hâk eyler
(Nihani. XVI. 24)

Olur bugünkü yumurda karındaş
Yeğ, olacak tavuktan irteye ارتیه aş *(Güvahi. XVI. 26)*

§ Gece irteye ارتیه değin dahi cenk olundu. *(Âş. XVI. 135)*

§ Allahü Taâlâ anların hafrettüğünü ol gece kemakân yerine iade eder ve irte ارته gelüp kezalik gerü hafrederler.
(Men. Av. XVI. 59)

Muhtesip erte ارته yasağ eyler imiş şürb-i meye
Bu gece anın için biz de temam eyleyelim *(Lâmii. XVI. 102)*

§ Şebgîr شبگیر [*Fa.*]: Sehergâh ve gece öten çekirge ve ol ki irteye ارتیه dek uyumaz. *(Caf. XVI. 93-1)*

§ İbkâr ابکار [*Ar.*]: İrte ارته, sabah mânasına. *(Bab. XVI. 2,2)*

§ Şebgîr شبگير [*Fa.*]: Gece irteye ايرتيه değin uyumayan kişi ve gece öten çekirge. *(Ni'meti. XVI. 424)*

§ Bâmgâh بامگاه [*Fa.*]: İrte ايرته vaktı, yâni sabah. *(Ni'meti. XVI. 123)*

§ Şebgîr شبگير [*Fa.*]: Her kimse irteye ايرتيه değin uyumaya, geceyi diri tuta... *(Deş. XVI. 114-1)*

§ Yâ Abdullah, işittim kim her gece irteye ارتيه dek namaz kılıp ve her günü oruç tutarmışsın. *(Rahat. XVI. 14)*

§ Bâmdâd بامداد [*Fa.*]: İrte ايرته. *(Nuh. Tuh. XVII. 46)*

§ Bâm بام [*Fa.*]: Erte ارته, fecir mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 60)*

§ Es-sabah الصباح [*Ar.*]: Erte ارته ki evvel-i yevmdir. *(Kdeb. XVIII. 329 - 2)*

Sen bugün sabreyle irte ايرته gel heman
Hem seninle ceng idelim bil ayan *(Battal. XVIII. 359)*

§ Bâmgâh بامگاه [*Fa.*]: İrte ايرته vaktı. *(Lû. Şeh. XVIII. 5-1)*

§ Perdâ پردا [*Fa.*]: Ferdâ فردا [*Fa.*] vezninde ve müradifidir ki irte ايرته ve yarınki gün mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 149)*

erte ağarmak, (erte çıkmak, erte yeri ağarmak, erte doğmak, irte ağarmak, irte çıkmak, irte yeri agarmak, irte doğmak): Şafak sökmek.

§ Kaçan irte doğsa ارتا دوغسه ve subh nurlansa. *(Enb. XIV. 84)*

§ Et-tebaşirü التباشير [*Ar.*]:... ve erte yeri ağarmak ارته يرى اغرمق. *(Terceman. XV. 171)*

§ İrte yeri agarıcak ارته يرى آغاريجق Cebrail nidâ eydür. *(Zâd. XV. 151)*

§ Anunla irte doğunca ارته دوغنجه bile olur, irte doğucak ارته دوغوجق ol dahi gece amelin alıp Hazrete gider. *(Enfes. XV. 464)*

§ İrte ağardıkca ايرته اغاردقجه nuru belürsüz oldu. *(Enfes. XV. 42)*

§ Simurg eyitti: Derya canavarların gördün ola bu kadar temaşa ile çün eğlendin, her gün seni indireyim. Kız alkış etti, irte çıkınca ایرته چیقنجه uyudu. Sabah Simurg kızı aşağa indirdi. *(Ferec. XV. 444)*

§ Demiden دمیدن [*Fa.*]: İrte yeri agarmak ایرته یری آغارمق. *(Şamil. XVI. 608)*

§ Sipîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: İrte yeri ağarmak ایرته یری اغرمق ki tan yeri derler. *(Ni'meti. XVI. 396)*

§ Tefeccür تفجر [*Ar.*]: Erte yeri ağarmak ارته یری اغرمق ve su akmak. *(Bab. XVI. 1, 29)*

§ Sepîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: İrte yeri ağarmak ایرته یری آغارمق, sabah vaktı olmak. *(Nuh. Tuh. XVII. 138)*

erte aklığı, (irte aklığı, erte yeri aklığı, erte yeri aydınlığı, irte yeri aklığı, irte yeri aydınlığı) : Fecir, şafak aydınlığı.

§ Sepîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: İrte aklığı ارته اقلغی. *(Sıh. Ac. XV. 49)*

§ Fash فصح [*Ar.*]: Beyan etmek ve açık söylemek ve erte aklığı ارته آقلغی zâhir olmak. *(Bab. XVI. 1, 417)*

§ Subh صبح [*Ar.*]: Erte yeri aklığı ارته یری آقلغی ve nûru ve nahar evveli. *(Bab. XVI. 1, 414)*

§ Zükâ ذکا [*Ar.*]: Subh, yâni erte yeri aydınlığı ارته یری آیدنلغی. *(Bab. XVI. 1, 31)*

§ Sipîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: İrte yeri aklığı ایرته یری آقلغی. *(Şamil. XVI. 188)*

§ Sipîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: Erte yeri aklığı ارته یری اقلغی ki subh-ı sâdık derler. *(Caf. XVI. 84-2)*

§ Demîde دمیده [*Fa.*]: Belürmüş ve taze bitmiş ve irte yeri aklığı ایرته یری اقلغی. *(Ni'meti. XVI. 306)*

§ Sepîde-dem سپیده‌دم [*Fa.*]: Erte aklığı ارته آقلغی. *(Cam. Fa. XVII. 61)*

erte aşırı gün, (irte aşuru gün) : Öbür gün.

§ Mâkir ماکر [*Fa.*]: Pes-i ferdâ mânasınadır. Yâni erte aşırı gündür ایرته آشوری کوندر ki yarın değil öbürüsü gün tâbir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 555)*

erte çıkmak : → **erte ağarmak.**

erte doğmak : → **erte ağarmak.**

erte ertesi, (irte irtesi) : Öbür gün, dah öbür gün.

§ Pes-i ferda پسی فردا [*Fa.*]: Dahi yarın yâni irte irtesi ایرته ایرتسی. *(Şamil. XVI. 53)*

erte gece, (irte gice) : Sabah akşam, gece gündüz.

Ağlamaktan görmez oldu gözleri
İrte gice ایرته کیجه Yusuf oldu sözleri *(Yuz. Şeyd. XIII. 45)*

Yunus'u öğen öğsün, söğenler dahi söğsün
Aşk ile yola geldik yetelim erte gece ارته کجه
(Yunus. XIII - XIV. 80)

Kim irte gice ارتا کیجه kıluram duâyı
Ölünce beklerem işbu vefayı *(Işk. XIV. 309-1)*

§ İrte gice ایرته کجه ana göre tanışık edevüz. *(Fütuh. XIV. 45)*

Bular irte gice ایرته کیجه varırlar idi
Biri birisini görürler idi *(Süh. XIV. 125)*

Yiğit kişisin ü değilsin koca
Yürü yüğür eğlenme irte gice ایرته کیجه *(Süh. XIV. 281)*

§ İrte gece ایرته کیجه bakam, ola kim gussam gide dedi.
(Yüz. Ha. XIV. 201)

§ Tanrı Taâlânın kudret eli doludur, irte gice ne kadar kim üleştürüp harceylerse hergiz eksilmez. *(Yüz. Ha. XIV. 95)*

Ol aradan kıldı azm-i Siysitan
İrte gice ایرته کیجه durmadı oldu revan *(İs. XIV-XV. 119)*

§ İrte gice ایرته کیجه ağlar ve karar dutmaz. *(Tez-Lâ. XV. 37-2)*

§ İrte gice ارته کیجه hacet dilerdi Tanrı'dan bir oğul isterdi.
(Ferec. XV. 68)

İki murg irte gice ارته كيجه kârundadur
Daneni tartar anbarundadur *(Vahdet. XV. 58-2)*

erte gün, (irte gün) : Ertesi gün.

§ ... İrte gün ايرته‌كون ki iyd-i şerife dört gün kalır...
(Os. Kanun. XVII. 519)

erte ıldızı : → **erte yıldızı.**

erte ılduzu : → **erte yıldızı.**

erteki, (irteki) : Yarınki, ertesi.

§ İrteki ايرتكى gün bir mesaf dahi kılalım, yahşı erene turalım.
(Fütuh. XIV. 45)

§ İrteki ايرتكى gün Allahü Taâlâya ne cevap viresin.
(Fütuh. XIV. 52)

§ İrteki ايرته‌كى dane pirinçten bugünkü bulgur yeğ. *(Ata. XV. 4)*

§ İmdi kişiye irteki ايرته‌كى peşimanlıktan faide olmaz.
(Müz. XV. 13)

ertelemek, (irtelemek) : Sabahlamak, geceyi arkada bırakmak.

§ Kaçan ikinci gün ertelediler ارتلدلر buların yüzleri kıpkızıl oldu temam kan ile boyanmış gibi. *(Enb. XIV. 136)*

§ Ve karanu dünde Yakub'u anın üzere givürdü. Kaçan Yakup erteledi ارتلدى ve döşeğinde kendi kavil eylediği kızı bulmadı.
(Enb. XIV. 201)

§ Kalkın irteleñ ارتلك ercerek varın ol ekininize bağınıza.
(Leys. Mu. XV. 413-2)

§ Kocacuklar gece meyhanede irtelemiş ايرتلەمش sarhoş gibi düşe dura giderler. *(Sır. XVI. 32)*

El-ibkâr الابكار [*Ar.*]: İrte, gad gibi ve irtelemek ايرتەلمك.
(Ah. XVI. 6)

ertelü gecelü, (irtelü gicelü) : Sahanlı akşamlı, sabah akşam.

§ Oruç tutmağa gücü yetmezse altmış yoksulu ertelü gecelü ارتلو كجلو doyursa gerek. *(Tuh. Le. XV. 349)*

erte namazı, (irte namazı) : Sabah namazı.

§ Râhilesine bindi ki gele irte namazın نمازن ارته kıla, nâgâh bu kişi arkun vardı devesinin hıtamın tuttu.
(Müneb. XIV - XV. 174 - 2)

§ Kaçan erte namazın نمازن ارته kıldım, Hasan'a eyittim: Tanrı içün işbu işin niteliğin bana bildir. *(Tez. Ba. XV. 45)*

§ Ve gökçek abdest alıp irte namazın نمازن ارته kılsalar...
(Delil. XV. 47)

§ Şol kimsene ki irte namazın نمازن ارته fevtetse Hak Sübhanehu ve Taâlâ rızkının vüs'atini götürüp darlık vere.
(Delil. XV. 55)

§ Bir gün irte namazın نمازن ارته kılardım...
(Tez. Ün. XV. 19 - 2)

§ Namaz-ı bâmdâd نماز بامداد [*Fa.*]: İrte namazı نمازی ارته.
(Sıh. Ac. XV. 20)

§ Birisi irte namazından نمازندن ارته sonra güneş doğunca...
(Faza. XV. 58)

§ İrte ارته namazından ön ve ol vakıt ki koyasız giyeceklerinizi.
(Cev. Es. XV. 62)

ertesi, (irtesi) : Ertesi gün.

İrtesi ایرتسی gelir iki altun verür
Tâ ki Yusuf yüzünü bir kez görür *(Yuz. Şeyd. XIII. 21)*

§ ... ol ameli komazam göğe çıkmağa. Andan irtesi ارتسی bir amel dahi getireler. *(Cennet. XV. 55)*

§ Bu ameli ilet issinin yüzüne ur, zira bu amel içinde gıybet vardır. Her kim gıybet ve mesâvi söyler, ben ol ameli komazam göğe çıkmağa. Andan, ertesi ارتسی bir amel dahi getireler.
(Cennet. XV. 54)

erte yeri ağarmak : → **erte ağarmak.**

erte yeri aklığı : → **erte aklığı.**

erte yeri aydınlığı : → **erte aklığı,**

erte yıldızı, (erte ıldızı, erte ılduzu, irte yıldızı) : Sabah yıldızı.

§ Şebâheng شباهنك [*Fa.*]: Erte ılduzu ارته الدوزی ki Kervankıran derler ki Zühre ıldızıdır. Neyyireyn'den sonra andan nurlu ıldız yoktur. *(Miftah. XV. 103)*

§ Şebâheng شباهنك [*Fa.*]: İrte yıldızından ایرته یلدزندن evvelce doğan yıldız ki Kârbankıran derler. *(Deş. XVI. 201-1)*

§ Şebâheng شباهنك [*Fa.*]: İrte yıldızı ایرته ییلدیزی. *(Şamil. XVI. 466)*

§ Gaabir غابر [*Ar.*]: Durup eğlenici ve irte ıldızı ایرته الدزی. *(Bab. XVI. 1, 71)*

§ Şebâheng شباهنك [*Fa.*]: İrte yıldızından ایرته‌یلدیزندن önce doğan yıldızdır ki Kârbankıran derler. *(Huh. Tuh. XVII. 119)*

§ Şebâheng شباهنك [*Fa.*]: İrte yıldızı ایرته یلدزی Kervankıran mânasına. *(Lû. Şeh. XVIII. 50-2)*

§ Çerağ-ı seher چراغ سحر [*Fa.*]: ... Sitâre-i subhdur ki irte yıldızı ایرته یلدزی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 216)*

§ Târık طارق [*Fa.*]: Kapu ve bap mânasınadır ve yıldız ve sitâre mânasına gelir; bir rivayette irte yıldızına ارته یلدیزینه denir, ba'zılar Zühal ile tefsir ettiler. *(Bürh. XVIII - XIX. 412)*

Ertuñrul : Ertuğrul.

Söğüt derler Bilecük'e yakın yer
Mezar Ertuñrul'a اوطوکرله anda ederler *(Hadidi. XVI. 35)*

Baş urup dedi Ertuñrul ارطوکرول yegâne
Şehâ olgıl cihanda şadmâne *(Salâtin. XV. 25)*

erüdutmak : Erişip tutmak, yetişip yakalamak.

Erüduttular ارودوتدیلر bağladılar elin
Tonun soydular eylediler yalın *(Süh. XIV. 292)*

erürgen, (irürgen) : Çok eriştiren.

§ ... Hal budur kim dünya ve âhiret belâsın sizden ref'eden Allahü Taâlâdır ve iki cihanda size menfaat irürgen ایررکن dahi oldur. *(Leys. Ar. XV. 330)*

erürmek, (ergürmek, irürmek, irgürmek, irgirmek, ergirmek) :

Ulaştırmak, eriştirmek.

Şükür kıldı Haka ol devlet issi
İrürdü اررردی devlete aklı bilisi *(Yunus XIII-XIV. 15)*

§ Gemi kavmi bizi o adacuktan çıkardılar ve kuruya irürdüler اررردلر. *(Enb. XIV. 305)*

İrürürse اروررسا bizi ol güne Ma'but
Ne şek kim hasıl ola cümle maksut *(Hurş. XIV. 72)*

§ Kaçan melik benim hünerlerim ve kulluğum böyle göre, beni hoş dutmağa ve ululuğa irürmeğe ایرورمکه haris ola. *(Kel. XIV. 27)*

Kulunun istediğin verir Çalap
İrgürür ارکرر her kim neye kılsa talep *(Ga. XIV. 125)*

Kim ilâç eyledi ol can rencine
Ol irürdü اررد canı rahmet gencine *(Ga. XIV. 24)*

Süheyl'e çü Nakkaş irürdü ایروردی cevap
Ki şah görmedi gitmeğünü savap *(Süh. XIV. 131)*

Şehâ meşşata-i miskin saçunu gerçi cem'ider
Nesim-i subh her demde irürür ایرورر cem'a tefrikı *(Kadı. XIV. 17)*

§ Ve kendi halin bile kim neden yaratıldı, ne mertebeye erürdüler اررردلر. *(İhlâs. XIV. 115)*

§ Ey kulum, kadirdim evvelden seni bu zahmetleri görmeden uçmak sadrına irgüreydim ارکریدم. *(İhlâs. XIV. 300)*

§ Ben uşşak yoluna canımı ve müştakları arzusuna irürmeğe اروررمکه nefsimi koyup tururam. *(Anter. XIV. 348)*

Dine değşürmüş yine tersalığı
İzze irürmüş ایررمش gerü rüsvalığı *(Man. Tayr. XIV. 45)*

Biri hot nâkıs-ül-akl idi gayet
Kemale nite irgüre ارکره kifayet *(Işk. XIV. 3-1)*

Muradına irürgil ارركل evvel âhir
Ki sensin rahmet issi Ferd ü Kadir *(Işk. XIV. 19-1)*

§ ... Murat ile maksuda irgürem ايركورم der idim.
(Dede. XIV. 72)

Bu meydanda devlet topun urdu ol
Ki rahat kişilere irgürdü ارکردی ol *(Ferh. XIV. 6)*

Ver muradum kâme irgür ايركور hacetim kılgıl reva
(Nesimi. XIV. 103)

§ Feriştehler ana müekkel kıldı tâ ki Adnan'ı bekleyeler ve kimse ana elem ve ziyan irgürmeye ايركورميه. *(Si. Da. XIV. 53)*

Bunlar eydür gece gündüz yürünüz
Bizi maksudumuza ergürüñüz ارکورکوز
(Melhame. XIV-XV. 12-2)

Katl-i İsmail içün çıktı Halil
Kurban irürdü ايرردی şolok dem Cebrail
(Melhame. XIV-XV. 18-1)

Kendüden yeğ ile her k'ede sitiz
Kendi başına belâ irüre ايروره tiz *(İs. XIV-XV. 140)*

Dahi ergürmedin ارکورمەدن bir yâri yâra
Ururşun ayırıp bağrına yara *(Mih. XV. 164)*

Gün gün Eşrefoğlu Rumi derdin artar pes neden
Zahmına hod dost elinden merhem ergürdü ارکوردی bu aşk
(Eşrefoğlu. XV. 2)

Ya ergür ارکور ben müridini mürada
Ya gönlümden çıkar dünya havasın *(Ah. Pş. XV. 11)*

Her kimin bir nûr irse canına
Tizcek anı irirür ايرور canânına *(Vahdet. XV. 65-2)*

§ Hak Taâlâ seni işbu mertebeye ergürdü ارکوردی.
(Tez. Ba. XV. 166)

Hazretin ant vermesen durmaz idim
Tapuna bu sözü irgürmez idim ارکرمازدم *(Mevlit. XV. 79)*

Hıraman dutuban reh-i tahtını
Göğe irgürip ایرکوریب efser-i bahtını *(Ta. Sel. XV. 1, 110)*

Bir nefeste irgüre ارکوره matlubuna
Yârine maksuduna mahbubuna *(Ruşeni. XV.)*

Bir kapuya dahi dutar yüzünü
İrgürünce ایرکورنجه murada kendüzünü
(Yuz. Hamdi. XV. 125 - 1)

§ Anlar ki benden ümitlerin kesmezler, ben azîm-üş-şan anları mahrum komazam ve ümitlerine irgürürem ایرکوریرم.
(Envar. XV. 92)

§ Lokman eyitti: Tanrı beni bu mertebeye hikmet ile irgürdü ارکردی. *(Güzide. XV. 58)*

§ Şeytan anın iymanına zarar irgürmeye ارکورمیه.
(Leys. Mu. XV. 264-2)

§ Nazar-ı merhametin diriğ etme beni yine vatanıma irgür ایرکور dedi. *(Bektaş. XV. 194)*

Beni benlik içinde dutma mağrur
Beni benden alıp tevhide irgür ارکور *(Çeng. Đâi. XV. 166)*

Bu hicr ile bu fürkat vasla irişe âhir
İrgüre ارکوره Huda bir gün görem seni yanımda *(Dâi.XV.27)*

Niçeleri sultan edip tahta çıkardı bir zaman
Âhir yere urdu anı, irgürmedi ایرکورمدی visaline
(Müz. XV. 66)

Heves, ehlin çeker her dem havaya
Sanasın irgürür ایرکورر dürlü devaya *(G. Ra. XV. 162)*

İrürdü اررری gayetine cidd ü cehti
Ki kaydolmadı ana ilm ü zühtü *(G. Ra. XV. 192)*

Firkat ü derd ile etti bülbülü zâr ü nizar
Sonra vasle irgürüben ارکروبن etmedi timar gül
(Cem. XV. 134)

İrürem اورم feth-i bâba sabredersen
Gönül çün gam kilidine dilin var *(Cem. XV. 78)*

Sen dahi irür ایر gönüllere safa
Tâ şefâat kıla sana Mustafa *(Anasır. XV. 407)*

Sen imdi katreni deryaya irgür ارکر
Ki her katren o deryadan ola dür *(Tennuri. XV. 40)*

Sığın himmet erinin himmetine
Kim irüre ایره seni Hak rahmetine *(Tennuri. XV. 85)*

§ Eğer lûtuf gamzesin depredürse yavuzları dahi iyiler mertebesine irgürür ارکر. *(Güls. XV. 75)*

Şeyh sofilerle gice hayli gavga eyledi
Bilmezüz âhir neye irgürdü ایرکوردی amma sohbeti
(Mesihi. XV. 101)

Mesâye oldur irüren ایرورن sabahı
Sehergâh estüren oldur riyahi *(Hikmet. XV. 4)*

§ Ey peygamber irgür ارکور şunu ki indirildi sana Tanrından.
(Cev. Es. XV. 169)

Çıkmak ister ise Paşa bir yana
Mâl-i bîhad irgürürlerdi ارکوررلرد ana *(Enveri. XV. 45)*

§ Var gücün yeterse bize bir zarar irgüresin ایرکراسن.
(Enfes. XV. 145)

§ Eğer maksudum hasıl olursa seni muradına irgürem ایرکورم.
(Ferec. XV. 378)

§ Siyah eydür: İki haftadır dest-i şehvetim dâmen-i ısmetine irürmedim ایرورمدم. Hatun eydür... *(Ferec. XV. 118)*

§ Ol azabı Bedir gününde Hak Taâlâ anlara irürdü ایرردی ki cümlesin kılıç altında helâk eyleyip...
(Leys. Mu. XV. 24 - 2)

Etmez Nizami ol yüzü gülgûna çün eser
Tut kim inân-ı çarka irürdüñ ایروردك fiğanını
(Nizami. XV. 58)

Musi sıfat eyle canını Tûr'a irür ارر
Pâk et nazarın cemal-i manzura irür
Nefsin odu yakmadın seni sertâser
Kâmil talep eyle nârını nûra irür *(İbrahim. XV. 152-2)*

§ Gözde Hak Taâlâ kirpiği kodu "... dımağın rutûbeti gözün i'tidaline ziyan irgürmemek içün ایرکرمکچون. *(Hazain. XV.51-2)*

§ Eğer şol fikri kılursa, kim hezldir, mekrdir, herzedir, bir olmayacak nesnedir, ya bir kimseye ziyan irürmektir ارمکدر. *(Hazain. XV. 39 - 2)*

Hacîl etme beni burada ey Hak
Bu şahın rahmin irgür halime bak *(Salâtin. XV. 198)*

§ Seni bir beladan kurtarıp ve bir menfaate irgirmek ایرکرمك (harekelidir) elinden gelmez. *(Leys. Mu. XV. 5-1)*

§ Anın takdiri olmayınca kimse kimseye ne zarar irgirü ایرکرو bilir ne assı. *(Leys. Mu. XV. 371-2)*

Dedi yâ Rabbi haktır, vermiş idin
Elüm ni'metlere irgirmiş idiñ ارکرمشیدك *(Muham. XV. 64)*

Ki her kim salâvatı verür bana
Melek kodu Allah irürür ارر bana *(Muham. XV. 267)*

§ Yâ ata, niçün muti' olup taparsın bir nesneye ki... Seni bir belâdan kurtarup ve bir menfaat irürmez. *(Leys. Ar. XV. 7)*

§ Andan sonra kuvvet verüp a'zalarınızı muhkem kıldı yiğitliğe irgürüp. *(Leys. Ar. XV. 219)*

§ Fil-hâl bezmgâh-ı dünyadan ârâmgâh-ı ukbaya irgüresin. *(Saadet. XV - XVI. 104-2)*

Fil-hâl bergi sebz olup irgürdü ارکرد meyvesin
Dikti çü mu'cizen yere bir kupkuru asâ *(Hadidi. XVI. 15)*

§ Muasât مؤآسات [*Ar.*]: Malından âhare iylik irgürmek ایرکورمك. *(Bab. XVI. 2, 291)*

İndirüp ka'r-ı zemine düm dümen
İrgürüp ایرکرب çarh-ı berine ser seren *(Selâman. XVI. 107)*

Müşkil olur rûz-ı haşr olsa süâl
Hatme irgür ایرکور sözünü bu yerde kal *(Zehr. XVI. 102)*

§ Daima riyah-ı takdir zevrak-ı tedbiri savb-ı maksuda göre sürmez ve mellah-ı tevfik sefine-i ümidi sahil-i murada irgürmez ایرکورمز. *(Hüs. Dil. XVI. 23)*

§ Her birin muratlarına irgürdü ارکوردی. *(Tibr. XVI. 98)*

Dahi hem öldüren sen dirgüren sen
Bu ölmüş cismime can irgüren ایرکورن sen *(Fazilet. XVI. 169)*

§ Az tama' çok ziyana irgürür ایرکورر. *(Rav. Ah. XVI. 135)*

İptida ulağ ile ol şîr-i ner
Cümle-i etrafa irgürdü ارکوردی haber *(Budın. XVI. 28)*

Çarha irgürdü ایرکردی fiğan ü zârını
Bozdu eşki encümün bazarını *(Selâman. XVI. 117)*

Zeminden çarha irgürdüm ایرکوردم nevâyı
Demidir raks urur ruh-ı Nevayi *(Veyse. XVI. 21-2)*

Şem'ile kıldı rûşen gönlüm evin sanasın
Dildârden ki nâme irgürdü ایرکردی bana kasıd
(Revani. XVI. 18)

Kenara irgüremezsen ارکورامزسن özünü
Göze göz bahre atma kendüzünü *(Güvahi. XVI. 60)*

§ Âḫaniden آخانیدن [*Fa.*]: İrgürmek ارکومك. *(Şamil. XVI. 311)*

Yücelikte baş irgürmüş ایرکورمش sehaba
El uzatmış külâh-ı âfitaba *(Şeh. Ş. XVI. 63)*

Cihan milkine ol sala siyaset
İrüre ارور düşmanın canına âfet *(Şeh. Ş. XVI. 406)*

§ Beni Allahü Taâlâ padişahlığa irgürür ise ایرکورسه benim neslim kılıcı göreler. *(Âş. XVI. 7)*

Gül gibi ana gussa irgürme ایرکورمه
Üzerinden yavuz yel estürme *(Ş. G. XVI. 120)*

Talipliği bildirürüz
Ölmüş canı dirgürürüz
Vasl-ı Hakka irgürürüz ایرکورورز
Bu lûtf ile ihsan bizim *(Alâ. XVI. 54)*

İrgür ارکور beni bu murada ey şah
Vere sana da muradın Allah *(D. B. XVI. 238)*

İrgürür ایرکورر âhir selâmet yakasına ol seni
Bir azizin baş kor isen pâyına damen gibi *(Zatı. XVI. 33)*

§ İlâhi anı matlubuna vâsıl et ve cemi-i muradına irgür ارکور.
(Raufi. XVI. 67)

Lâmii sen kemâle irgürdüñ ایرکوردك
Fenn-i nazm ü kasâyıd ü gazeli *(Lâmii. XVI. 108)*

Tut hükm ile hep mülk-i Süleyman senin oldu
Irürmedi mi ایرمدیمی mührüne dest Ehremeni gör
(Lâmii. XVI. 60)

Begayet teşneem câm-ı visale
Beni lûtfundan irür ایرر ol zülâle *(Lârendi. XVI. 11)*

Âferin Ferhad'a kim irgürdü başa san'atı
Kıblegâh oldu çü Mahmud'a Ayaz'ın türbeti
(Hayali. XVI. 47)

Leşker-keş ü adû-küş ü gerden-firaz olup
İrgürdü kadr ile serini âsmana tuğ *(Aşki. XVI. 32)*

Ateş-i haddinde kim hattın buhur eyler sepend
Hüsnüne tâ kim yavuz gözler irürmeye gezend
(Aşki. XVI. 81)

Kamu yâri İlâhi yârine sen
Bugün irgür komagıl yarına sen *(Yuz. Şems. XVI. 396)*

Hüsn ile Yusuf olsa dahi kabre irgürür
Ardınça âdemin bu zamane kuyu kazar *(Yahya Bey. XVI. 90)*

Aştı başımdan tahayyür bahri mevci çağ çağ
Keşti-i lutfun irür ایرر bizi bu deryadan geçir
(Nihani. XVI. 27)

Düşürdü Yusuf'u zindan ü çâha
Gerü irgürdü evc-i izz ü câha *(Solak. XVII. 42-2)*

Susuzluktan etme iğen ıztırap
Ki sakka-yi ebr irgürür sana âb *(Nigâ. Ter. XVII. 102-1)*

Yeşil câme giymiş melek donunda
Sen peri-peykersin dil-i mahzunda
Murada irgüren bayram gününde
Cam dosta kurban verelden beri *(Kâtibi. XVII. 15)*

Gülşen-i vaslın nesimin irgürüp ایرگورب bâd-ı saba
Andelib-i bağ-ı gülzar olmuşam yâ Rab medet
(Niyazi. XVII. 22)

İrgürmeğe ایرگورمکه di: îsâl ایصآل [*Ar.*]: göndermeğe di: irsâl
(Cev. Ke. XVII. 14-1)

İrgüre ایرگوره ol habibi mahbuba
Talibi vâsıl ede matluba *(Haleti. XVII. 13)*

Birin irgürse ایرگورسه eğer eflâke
Birini kahrile urur hâke *(Atai. Ha. XVII. 51)*

Ne hava vü ne keman ü ne kemankeş, ancak
İrüren ایرورن menziline tîri nida-yi yâ Hak
(Ş. Galip. XVIII. 194)

Rah-ı belâda eyleyelim cismimiz gubar
Kûy-i nigâra irgüre ایرگوره şayet ki ruzigâr
(Nedim. XVIII. 212)

Dedim yâ Rab irgür ایرگور murada beni
Karin et Fuad ü Reşad'a beni *(Mihnet. XIX. 106)*

İrgür ایرگور beni ey şûh aman iyd-i visale
Kurban olayım ben sana kurban ise maksut
(Vasıf. XIX. 368)

Kimin cennete irgüren kimin oda salan Allah
(Kuddusi. XIX. 175)

ese başlamak : Esmeğe başlamak.

§ Bulutlar dirgendi, şimal yeli ese başladı آسه باشلادی.
(Kel. XIV. 54)

eseğen : Çok esen.

§ Nusret yeli bizden yanadın eseğendir اسه‌کندر.

(Fütuh. XIV. 36)

esen (I) : Sağ sâlim, rahat, mes'ut, sihhati yerinde.

Esen أسن olucak baş ü buluna börk
Mizaç olsa sağ yavu varmaya görk *(Süh. XIV. 245)*

Beni öldü sangıl sen olgıl esen أسن
Yolum yığmagıl tatlı dil ile sen *(Süh. XIV. 251)*

Dedi ey canım bin yıl olgıl esen أسن
Dedin, imdi işit cevabını sen *(Süh. XIV. 119)*

Hele kaçma bu hamlede Sa'di sen
Ki aşk öldürecek olursun eden اسن *(Ferh. XIV.)*

Esen اسن olsun mübarek başın ey yâr
Ayak sındığına gam yime zinhar *(Işk. XIV. 271-2)*

§ Ol Mekke'ye sağ varsa esen gelse sıdkı bütün hacı görklü. *(Dede. XIV. 5)*

Çünkü bildin ey birader dilini hıfzeyle sen
Tâ ki her yerde lisanınla olasın sen esen اسن
(Delil. XV. 103)

Yoldaşın eğer gitdise koldaş esen اسن olsun
Kaygu yimegil börk içün ol baş esen olsun *(Dâi. XV. 62)*

§ Dil epsem olsa baş esendir أسندر. *(Ata. XV. 8)*

§ Es-selâmü السلام [*Ar.*]: Belâdan emin ve esen اسن olmak selâmet gibi. *(Terceman. XV. 407)*

Esen اسن olsun ki dağıdup anı
Geldi cem'etti ben perişanı *(Yuz. Hamdi. XV. 174-2)*

Ölmeden biz öldürüver anı sen
Tâ anın şerrinden ola rûh esen اسن *(Vahdet. XV. 6-1)*

Kıldı Paşa Rumelinniye nazar
Didi niçün harp kılmaz bu nefer
Çağırup ey Rumilinlü sizi ben
Hasmı koyup kırayın, kalman esen اسن *(Enveri. XV. 101)*

Gelüben Sivas'a ol Uzun Hasan
Zulm kılmış, kala mı anda esen *(Enveri. XV. 99)*

Ana kim kabil değül râz açma sen
Diler isen kim ola başun esen *(Beş. XV.)*

Hâkimi kûy-i yâre ergürdün
Durma ey bâd-ı subh, esen اسن olup es *(Baki. XVI. 134)*

Ulu evladının ismi Hasan'dır
Muhibb-i Âl olan oddan esendir *(Fazail. XVI. 6)*

§ Şâbaş شاباش [*Fa.*]: Aferin ve esen اسن ol. *(Şamil. XVI. 463)*

Değil dimek sana havf eyle dek tur
Ki er evde gerek esen اسن gerektir *(Güvahi. XVI. 63)*

Nedir teşviş gitse câh ile kürk
Çü baş ola esen اسن tiz bulunur börk *(Guvahi. XVI. 32)*

Dilin zaptetmeğe dürüş karındanş
Olur dil epsem oldukta esen اسن baş *(Güvahi. XVI. 4)*

Esen اسن ol ey sabâ kim bu diyara
Getürdün bûy-i zülfün âferin bâd *(Zati. XVI. 103)*

§ El-hamdü-lillâh Paşa sağ ve esendir اسندر deyü şadmân oldular. *(Ev. XVII. XVIII. 513)*

§ Veda' وداع [*Ar.*]: İki ve daha ziyade eşhasın esna-yi mufarakatte yekdiğeriyle esenleşmesi, yâni birbirini Hudaye emanet edüp haklarında niyaz-ı selâmet eylemesi demektir. Bu suretle icra kılınan resm-i mahsus ki Türkçede esen اسن denilir. *(Kam. Os. XIX. 2, 622)*

esen (II) : Rüzgâr.

§ Esenden اسندن bu oğlancık efildeyip fiğan eder. *(Sic. K. XVI. 2, 184)*

esen kal : Hoşça kal, Allaha ısmarladık.

§ ... Bağanın katına vardılar ve eyittiler: Esenlemeğe geldik, esen kalgıl اسن قالغيل ey ağırlıklı dost ve ey muvafık yâr. *(Kel. XIV. 50)*

Gittim bugün ey nigâr esen kal اسن قال
Ey munis ü gamgüsar esen kal اسن قال *(Hurş. XIV. 73)*

§ Kadın ana beğ baba esen kaluñ اسن قالوك dedi.
(Dede. E. XIV. 175)

Giderim ben esen kalın i (ey) server *(Dah. XIV. 74)*

Hem bunun dördüncü gün doğdu hasen
Çün bular gitti beğim sen kal esen اسن قال
(Melhame. XIV - XV. 156 - 1)

§ ... Ey karındaşlarım ve ey konşularım ve ey anam babam esen kalıñ اسن قالك bir dahi birbirimizi göremeyüz.
(Saat. XV. 104)

Tanrıya ısmarlayuben gittim uş
Sen esen kal اسن قال imdi oğlum ile hoş *(Cam. XV. 9)*

Sen esen kal اسن قال devlet ü ikbâl ile
Adl ü dâd eyle ferâğ -ı bâl ile *(Solak. XVII. 186-2)*

esenlemek : Veda etmek, vedalaşmak, esenlik dilemek.

Hezaran dürlü ana alkış etti
Esenledi kızını, durdu gitti *(Duh. XIV. 53)*

Vida' olsun esenlerven اسنلرون seni ben
Hakikatte esenler اسنلر canımı ten *(Işk. XIV. 146-2)*

§ ... Bağa'nın katına vardılar ve eyittiler: Esenlemeğe اسنلمكه geldik, esen kalgıl. *(Kel. XIV. 50)*

§ Buluşup görüştü ve esenledi اسنلدى. *(Anter. XIV. 45)*

§ Hazreti Hünkâr anları esenleyüp اسنليوب eyitti: Sağ olun, varın her biriniz tesbihinize meşgul olun. *(Bektaş. XV. 102)*

§ Karıcık ile bir gece dahi yattı, sabah turdu esenledi اسنلدى, bir yana dahi gitti. *(Ferec. XV. 417)*

§ Dürûd kerden درود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسنلمك.
(Miftah. XV. 27)

§ Dürûd kerden درود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسنلمك.
(Sıh. Ac. XV. 88)

§ Müvâdea موادعة [*Ar.*]: Terkedişmek, ve esenleyüp اسنليوب gitmek. *(Bab. XVI. 1, 335)*

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك mânasına da gelir. *(Deka. XVI. 33-1)*

§ Durûd kerden درود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك ve selam vermek ve öğmek. *(Şamil. XVI. 322)*

§ Üş dünyaya esenledim اسلدم âhirete yöneldim. *(Ta. Şahi. XVI. 101-2)*

§ Bedrûd kerden بدرود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك ve sefere gideni Tanrıya ısmarlamak. *(Caf. XVI. 183-1)*

§ Bedrûd kerden بدرود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك . *(Ni'meti. XVI. 15)*

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك, selâm mânasına... *(Deş. XVI. 72-2)*

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenleme اسلمه, selâm mânasına. *(Cinas. XVI. 33-2)*

§ Bedrûd kerden بدرود كردن [*Fa.*]: Esenlemek اسلمك. *(Nuh. Tuh. XVII. 214)*

§ Bedrûd بدرود [*Fa.*]: Sağlık ve esenlik ve selâmet mânasınadır; ve esenlemek اسلمك ve vedâ mânasına gelir. *(Bürh. XVIII - XIX. 105)*

esenleşmek : 1. Vedalaşmak, helâllaşmak.

§ Pes kamusu namaza durdular ve biri biriyle esenleşip اسلشب vasiyyet kılıştılar. *(Enb. XIV. 905)*

§ Andan esenleşti اسلشدى çıktı, müslümanlar birle Medine'ye geldi. *(Si. Da. XIV. 783 - 2)*

§ Buluştular ve görüştüler ve esenleştiler. *(Anter. XIV. 33)*

§ Ferman geldi ki Havva'dan ayrıla; pes Âdem Havva ile esenleştiler اسلشدلر. *(İhlâs. XIV. 142)*

§ Zeyn eyitti: Elbette Mısır'a varmayınca olumazam dedi. Anası eyitti: Sen bilirsin. Esenleşti اسلشدى yola girdi. *(Ferec. XV. 135)*

Eyle deyüp kamusu ağlaştı
Yusuf anlar ile esenleşti اسنلشدی *(Yuz. Hamdi. XV. 48-2)*

§ Ve eğer ol kara sidiğin üstünde köpük gibi, ya kan gibi nesne görünse ol sayru ile esenleşigör اسنلشی‌کور ki veda' vaktıdır. *(Kab. XV. 340)*

Esenleşti اسنلشدی çün oldu bâz-geçti
Bir ettiler heman-dem kûh ü deşti *(Mih. XV. 164)*

§ Bedürûd kerden بدرود کردن [*Fa.*]: Veda'edip esenleşmek اسنلشمك. *(Miftah. XV. 19)*

§ El-veda' الوداع [*Ar.*]: Göç vaktında biri biriyle esenleşmek اسنلشمك. *(Ah. XVI. 1129)*

§ Et-tevdi' التوديع [*Ar.*]: Esenleşmek اسنلشمك. *(Ah. XVI. 223)*

Esenleşüp اسنلاشوب anınla ol aradan
Veda' edüp döner andan Tehimten *(Şeh. Ş. XVI. 515)*

§ Bedrûd kerden بدرود کردن [*Fa.*]: Esenleşmek اسنلشمك. *(Şamil. XVI. 588)*

Niza' : Cenge dinildi, veda' وداع [*Ar.*]: esenleşmek اسنلشمك *(Cev. Ke. XVII. 93)*

Ihtidan: koçmak, hıcalîden; kuçak: hicr ü kenar,
Lesm ü bûsî: öpmedir; bedrûd بدرود [*Fa.*]: esenleşmek اسنلشمك
veda' وداع [*Ar.*]
(Naz. Cev. XVIII-XIX. 80)

§ El-veda' الوداع [*Ar.*]: Müsafir, geri kalanlar ile ve anlar da müsafir ile esenleşmeğe اسنلشمکه denir. *(Kam. XVIII-XIX. 2,685)*

§ Veda' وداع [*Ar.*]: .... Vedalaşmak: Esenleşmek اسنلشمك biri birine dua ederek ayrılıp gitmek. *(Kam. Os. XIX. 2,622)*

2. Selamlaşmak, hal ve hatır soruşmak.

§ Mekke'ye geldi Abdi-Menaf oğlanların cümle Harem içinde gördü ve esenleşti اسنلشدی ve bu beyitleri okudu. *(Si. Da. XIV. 65)*

§ Anter Düreyd ile buluşup esenleşti ve görüştü.
(Anter. XIV. 701)

§ Hızır ile esenleştim اسنلشدم azık talep ettim, yok, dedi; duâ talep ettim. *(Ferec. XV. 385)*

Görüşüp esenleşüp اسنلشوب kardaş olur
Ol gider anaru, bu berü gelür *(Enveri. XV. 40)*

§ Sâfaha صافحه [*Ar.*]: Elini anın eline verdi, esenleşmek اسنلشمك için. *(Ask. XVII - XVIII. 433)*

§ .. Serdar dahi hayli yer karşı çıkıp esenleşüp اسنلشوب tâzim ve tekrim-i firavan ile hatırın tatyip eyledi.
(Naima. XVII - XVIII. 375)

Esenleşüp أسنلهشوب dil ile güft ü gûye başladılar
(Nedim. XVIII. 32)

§ El-mesbe': المسبأ [*Ar.*]: Musafaha eylemek mânasınadır ki esenleşmek اسنلشمك için bir kimse ile el tutuşmaktan ibarettir.
(Kam. XVIII-XIX. 1, 28)

Semt-i kâkülde sabâ ile esenleşmiştir اسنلشمشدر
Sorayım hal-i dili ah-ı sehergâh bilir *(Molla. XIX. 248)*

esenlik : 1. Dua, selâm.

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك selâm mânasına.
(Miftah. XV. 83)

§ Selâm ve esenlik اسنلك ve salavat ve tahiyyat anın üzerine...
(Tez. Lâ. XV. 2-1)

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك selâm mânasına.
(Ni'meti. XVI. 320)

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Arabide tahiyyet mânasınadır ki Türkide esenlik اسنلك derler. *(Ha. Ş. XVI. 307)*

§ Durûd درود [*Fa.*]: Esenlık اسنلك ve selâm. *(Şamil. XVI. 94)*

§ Tahıyye تحيه [*Ar.*]: Esenlik اسنلك ve selâm vermek.
(Müntehab. XVII. 18-1)

Andan esenlik اسنلك ola nebiler olusuna
Bizi o kulağuzladı yollar eyüsine *(Men. Cev. XVII. 2)*

§ Bedrûd بدرود [*Fa.*]: Selâm ve esenlik.
(Nuh. Tuh. XVIII. 46)

2. Selâmet, sağlık, rahat, huzur.

§ Selâme سلامة [*Ar.*]: Gayrden berî olmaklık ve baş esenliği اسنلکی.
(Bab. XVI. 2, 214)

Giderken yâre didim yolun açık
Esenlikle اسنلکله efendi yoluna çık *(D.B. XVI. 117)*

Yârden yanadan ey tan yeli gel bana yetiş
Dün ü gün göster esenlikle اسنلکله anın gibi geliş
(D.B. XVI. 101)

Esenlik اسنلك görmedim ahdinde hergiz
Gehi giryan geçindim gâh âciz *(Lârendi. XVI. 192)*

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Eselik اسنلك ve selâmet mânasına.
(Lû. Şeh. XVIII. 8-1)

Sağ söz bu ki nâ-nümûde şenlik
Yok bâd-i sabâda da esenlik *(S. Vehbi. XVIII. 199)*

3. Sağlık dileği.

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك. *(Sıh. Ac. XV. 18)*

§ Bedrûd بدرود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك. *(Caf. XVI. 16-2)*

§ Bedürûd بدرود [*Fa.*]: Selâm ve esenlik اسنلك veda' mânasına... Acem, esenledi diyecek yerde bedürûd kerd der.
(Deş. XVI. 65-2)

§ Bedrûd بدرود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك yâni veda' etmek.
(Ni'meti XVI. 131)

§ Veda' وداع [*Ar.*]: Esenlik اسنلك. *(Müntehab. XVII.104-1)*

§ Dürûd درود [*Fa.*]: Esenlik اسنلك. *(Can. Fa. XVII. 1-18)*

§ Bedrûd بدرود [*Fa.*]: Sağlık ve esenlik استلك ve selâmet mânasınadır ve esenlemek ve veda' mânasına gelir.
(Bürh. XVIIII - XIX. 105)

§ Pedrûd پدرود [*Fa.*]: veda', Türkçede esenleme, yahut esenlik اسنلك ta'bir olunur. *(Kam. Os. XIX. 1, 304)*

esen uğuz : Sağ sâlim.

Bunu dedi eyledi esen uğuz اسن اوغوز
Ata bindi düştü yola yalınız
Gönüldü gemi suya, ol kuruya
Apansızda uğradı ol boraya *(Süh. XIV. 261)*

esgi : → **eğsi.**

esik, (isik) : İnce uzun yol şeklindeki sel yarıntısı veya kurumuş dere yatağı.

§ Tarika الطريقه [*Ar.*]: ... Ba'zı yerde büküm ve yiv tarzında uzun uzadı obruk ve isik ايسك yere denir ki yol şeklinde olur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 11)*

esilmek, (isilmek) : Eksilmek.

Görüp arz etmedin derdin esilmez اسلمز
Senin derdini hot kimsene bilmez *(Tennuri. XV. 374)*

esip savurmak : → **esüp savurmak.**

esirgemek : 1. Korumak, himaye etmek, sıyanet etmek.

§ Akıl ve mezhep içinde ol kişiyi esirgemek اسيركەمك reva olmaz kim andan kişi emin olmaya. *(Kel. XIV. 60)*

Esirge اسيركه beni aç gözlerini
Canım diler işite sözlerini *(Süh. XIV. 34)*

Esirge اسيركه beni ne kesersen kesü
Sakın kim açılmasın üşbu busu *(Süh. XIV. 118)*

§ Bizleri esirgerler اسركرلر biz kendimizi esirgemezüz اسركمزز.
(Tuh. Le. XV. 178)

Esirge bir gedâ vü derdmendi
Günahın boynuma geçti kemendi *(Salâtin. XV. 6)*

§ Mü'minlere vâciptir kim birbirine öğüt vereler ve dahi birbirin esirgeyeler اسركيلر. *(Cennet. XV. 309)*

§ Her kim kendüden uluya izzet etmese ve kendüden kiçiye bakıp esirgemese اسركسا ol kişi bizden değildir. *(Cennet. XV. 327)*

Kim esirgese اسركاسه esirgenci olur
Bencileyin gençi kor renci bulur *(İbrahim. XV. 71-1)*

§ Allahü Taâlâ Gafur'dur tevbe edenleri yarlığar ve Rahîm'dir esirğer اسركر. *(Leys. Mu. XV. 79-1)*

§ Hak Taâlâ günahları yarlığayıcı ve kulları esirgeyici اسيركيجى padişahtır. *(Leys. Dâi. XV. 72-2)*

§ Pîr anı esirgedi اسيركەدى evinde canı gibi sakladı. *(Ferec. XV. 19)*

§ ... Eyitti: Periyim, müslümanım, şol esirgediğiñ اسيركديكك akca yılanım, ol kara yılan kim beni andan kurtardın... *(Ferec. XV. 218)*

§ Hünkâr Hacı Bektaşı Veli anı öyle görücek terahhüm edip esirgedi. *(Bektaş. XV. 216)*

Esirge اسيركه beni oğlum bana irgür
Bu ölmüş bendeyi lûtfeyle dirgür *(Şeh. Ş. XVI. 99)*

§ Baḫşîden بخشيدن [*Fa.*]: Bağışlamak ve esirgemek اسيركمك. *(Şamil. XVI. 264)*

§ Bu raiyyetin kocalarına hürmet et ağırla, kiçilerine rahm et esirge اسركه. *(Ta. Şahi. XVI. 42-2)*

§ Bahşâniden بخشانيدن [*Fa.*]: Esirgemek اسركمك ve affeylemek. *(Ni'meti. XVI. 10)*

§ Âmürzgâr آمرزكار [*Fa.*]: Yarlığayıcı ve esirgeyici اسركيجى. *(Ni'meti. XVI. 74)*

§ Bahşâyiş بخشايش [*Fa.*]: Bahşâyiden lâfzından ism-i mastardır. Ve esirgeyiş اسيركيش ve affediş demek olur. *(Deş. XVI. 163-1)*

Esirge اسركه beni ey Cibril-i meh-rû
Olmazam ben andan bir dem ayru *(Câm. Na. XVI. 6)*

2. Acımak, merhamet etmek.

Dün ü gündüz ah ederdi ağlayu
Yusuf işite esirgeye اسرکیا deyü *(Yuz. Şeyd. XIII. 59)*

§ Bir öksüz oğlancuk gördüm, yalıncak, esirgedim اسرکدم toncuğaz eyledim, karıncuğun doyurdum, başcuğazın yudum. *(Yüz. Ha. XIV. 167)*

§ Bir kırlangıç gördü ki Âdem, yalınız gelür, esirgedi اسرکدی. *(İhlâs. XIV. 143)*

Bunu dedi vü ağladı zar ü zar
Şu denlü kim esirgedi اسیرکەدی şehriyar *(Süh. XIV. 301)*

§ Tanrı Taâlâ esirgedi اسرکدی ite dil verdi. *(Tebareke. XIV. 12-2)*

§ Nazar kıldık gördük kim igen yavlak ağlar zarılıklar kılur, esirgeyüp اسرکیوب yârine dedim ki: Nola, biz buna gelip halvette nasihat kılsavuz. *(Müneb. XIV-XV. 9-1)*

§ Yıldırım Han'ın ağladığın görüp gayet esirgedi اسرکەدی. *(T. Oruç. XV. 36)*

§ Ey müslümanlar, esirgeñ اسرکك şol kişiyi kim sermayesi erir, esen yeller anı eritür, güneşler anı eritür. *(Cinan. XV. 41)*

§ Niçe ki zârî kıldı hiç esirgemediler اسرکدیلر. *(Güls. XV. 44)*

§ Aralarından kaçıp bir mahalleye düştüm, bir müslüman esirgeyüp اسیرکەیوب evine koydu. *(Ferec. XV. 284*

§ ... Eyle diyicek esirgedim اسرکدم. *(Güzide. XV. 76)*

§ Eğer biz bulara terahhüm kılıp esirgeyüp اسرکیوب bulara vâkı' olan hatayı ve belayı götürseydik...
(Leys. Mu. XV. 51-2)

§ Eydürler ki bizi lokmayle ve sadaka ile esirgeñüz اسرککوز anın içün kim bizler anlara mühtacız. *(Delil. XV. 139)*

§ Zarılıkların kimseler işitip esirgemeye اسرکیه ve yerleri dar ola. *(Delil. XV. 160)*

§ Haricîler bizi esirgemedi اسرکدی sen bunlara bir kişi havale eyle ki ol dahi bunları esirgemeyip kıra. *(Müslim. XV. 1,3)*

Benim gibi medetsiz bînevâyı
Esirgeb اسرکب derdine kılsan devayı *(Muham. XV. 459)*

§ İşlerine peşiman olup ağlayalar esirgemeyeler اسرکیلر duâ kılalar kabul olunmaya. *(Ta. Şahi. XVI. 22-1)*

Nazar eder olursa halime ger
Beni mü'min değil kâfir esirger *(Hüs. Dil. XVI. 210)*

Der-i dildardan dûrum, diyar-ı gamda mehcurum
Müselmanlar esirgeñ اسرکك hasta kaldım dâr-ı gurbette
(Baki. XVI. 202)

§ Deryaft دریافت [*Fa.*]: Merhamet etti ki Türkide esirgedi اسرکدی tâbir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 106)*

esirgenci : 1. Esirgenmeye, korunmaya muhtaç, lâyık, merhamete şayan, esirgenen.

En öndin şah u şimdi dilenciven
İgen miskin oldum esirgenciven اسرکنجی ون *(Süh. XIV. 285)*

Kırılsun kıllarum kamu yolunsun
Esirgenci اسرکنجی oluben rahmolunsun
Senün lafın beni odlara yaktı
Daruğan başımı divara kaktı *(Ruşeni. XV. 65)*

§ Ol esirgenci اسرکنجی sermayesi eriyen günahkârem. *(Cinan. XV. 41)*

Kim esirgese esirgenci اسرکنجی olur
Bencileyin genci kor renci bulur *(İbrahim. XV. 71-1)*

Edersen ger bulara merhamet sen
Esirgenci اسرکنجی olursun âkıbet sen *(Tazarru. XV. 73)*

§ Müptelâ esirgencilerdir اسیرکنجیلردر amma mel'un ol nâkıs-ı akıl ahmaklardır. *(Çâm. Na. XVI. 18)*

§ Nâzenin نازنین [*Fa.*]: Nazlı ve esirgenci اسرکنجی ve ma'şûka. *(Caf. XVI. 162-2)*

§ Nâzenin نازنین [*Fa.*]: Nazlı ve esirgenci اسرکنجی ve ma'şûka. *(Ni'meti. XVI. 596)*

§ Nâzenin نازنين [*Fa.*]: Nazlı ve ma'şûka ve esirgenci اسركنجى mânasına. *(Deş. XVI. 281-1)*

2. Esirgeyici, koruyucu, acıyan.

Diriga esirgencim اسيركنجم yoktur benim
Gariplikte oda yanısar canım *(Süh. XIV. 80)*

esirgeşmek : Birbirini esirgemek, birbirine şefkat göstermek.

Teracüm: taş atışmak, terahüm تراحم [*Ar.*]: esirgeşmek اسركشمك
Tezahüm ne : tıkışmak, tevari ne: saklanmak
(Naz. Le. XVII. 24)

esirgeyişli : Merhametli.

§ Baḫşayişger بخشايش كر [*Fa.*]: Esirgeyişli اسركەيشلى. *(Şamil. XVI. 110)*

esirgin : Bora, fırtına.

Zire kim deryada çok yeller eser
Kim esirginler اسركنلر olur yollar keser *(K. B. XVI. 18)*

esirgin etmek : Fırtına koparmak, şiddetle esmek.

§ Mezkûr limancıkta bir kayıkta yaturken gün doğusu poyraz esirgin edüp اسيركين ايدب mezkûr kayığı incidicek...
(K.B. XVI. 113)

esirik : → **esrik.**

esirmek, (esrimek) : 1. Sarhoş olmak, aklını kaybetmek, delirmek, kendinden geçmek.

Ah kıldılar kamusu düştü yere
Hayran oldu esrüdi اسردى anı göre *(Yuz. Şeyd. XIII. 40)*

Yine esridi Yunus, Taptuk yüzün görelden
Meğer anın gölünden bir cur'a şerbet içti *(Yunus. XIII-XIV)*

§ Ramazan ayınun evvel gecesi süci işüp esrimiş اسرمش atam bunu istemiş bulmamış. *(Yüz. Ḥa. XIV. 67)*

Çün şarab-ı erguvanı içti şeyh
Esriyüben اسريوبن dükelinden geçti şeyh
(Man. Tayr. XIV. 34)

İçildi kamusu açıldı gönül
Çok ağır baş esridi oldu yenül *(Süh. XIV. 133)*

Süheyl-i Yemen aşkına nûş eder
Geçen cümle sözü firâmuş eder
Otururlar ol arada bir zaman
Süheyl esriyüben اسريوبن olur şadman *(Süh. XIV. 64)*

§ Anter bunu gördü içmedin esridi اسردى, gözleri köz gibi kızardı, damarları gerildi, dudağı sarktı, ağzı köpüklendi. *(Anter. XIV. 451)*

§ Ol hamrden esirince اسيرنجه içtük. *(Fütuh. XIV. 62)*

Ḫavd : şuru' eylemek, nezf نزف [*Ar.*]: nedir esrimek اسرمك *(Fer. XIV. 20)*

§ Tanrı Taâlâ tevhid şarabından mü'minlere içirdi, andan esirdiler اسردلر gerü sâki cemalin görmeyicek ayılmazlar. *(İhlâs. XIV. 148)*

Her kimse ki esridi اسردى bu meyden
Hayy-i ebed oldu zat-ı Hay'den *(Nesimi. XIV. 106)*

§ Yiğit, ol avrat ile işrete meşgul oldu. Avrat bulara ağır süciler ölçtü kim ikisi dakı esriyüp أسريب yattılar. *(Kel. XIV. 18)*

§ Üzümü sıktı saklattı, içti esirdi اسردى; aslı budur. *(İs. H. XIV-XV. 505)*

§ ... Amma esrimek için içse şol evvel içtiği dahi haramdır, eğer murat esrimek اسرمك olmasa, liykin esrimekten aşağa birez artucak içmek olsa... *(Müneb. XIV-XV. 294-1)*

Şah ü hace gece sohbet ettiler
Esriyip اسريب yerli yerine gittiler *(İs. XIV-XV. 395)*

§ Nuh kavmi esrimeyince اسرمينجه Nuh'a söğmezlerdi. *(Güzide. XV. 90)*

§ Süçi içen dahi esrir اسریر Tanrıyı bilmez olur.
(Güzide. XV. 88)

Ne sazı kim bana hem-dest olur ol
Benim cür'amdan esrür اسرر mest olur ol *(Çeng. Dâi. XV. 212)*

Bu derdin şerbetinden esrüdük اسردك biz
Çekeriz aşk ile esrükle yük biz *(Çeng. Dâi. XV. 260)*

§ Ezel ve ebet bir kezden içer ve esrimez اسرمز.
(Tez. Lâ. XV. 254-1)

Şarabından esirdi اسردی ehl-i âlem
Arada az bulundu ayık âdem *(Hikmet. XV. 550)*

§ Bu halâyık Hak Taâlâ korkusundan esrük gibi akılların yavu kulalar kendilerin bilmeyeler, bu değil ki hamr içip esirmiş اسرمش olalar. *(Leys. Mu. XV. 33-2)*

§ Her kankı kişinin kim dimağı kuvvetlü ola, o kişi şarap içmekte geç esirir اسرر. *(M. Na. XV. 5)*

§ Şarap kokusun alsa karar kılmaz içer tâ ki esrir اسرر gâh olur ki esridiği اسردکی helâkine sebep olur. *(Hay. XV. 63)*

Okuyanı esridüp اسریدب bîhûş ider
Vâlih ü hayran idüp medhûş ider *(Ruşeni. XV. 132)*

§ Sücî içersem az içerim, esrimezin اسرمازن der isen bu dahi yaramaz. *(Müz. XV. 201)*

§ Tâ ki tarep ehlinin şartın yerine getirmiş olasın ve ol vakıt sohbet halkı şaraptan esirmiş اسرمش olalar. *(Kab. XV. 363)*

§ Borca içen iki kez esirir أسیرر. *(Ata. XV. 5)*

§ Mest مست [*Fa.*]: Esirmiş اسرمش ve kükremiş deve.
(Ni'meti. XVI. 578)

§ Eski şaraptan içenlerdür ki esriyicek اسریجك geç ayılurlar.
(Sır. XVI. 56)

Güneş şevk-ı ruhundan çarha girmiş
Cihan, la'l-i şarabından esirmiş اسرمش *(Zati. XVI. 160)*

2. Azgınlaşmak, sertleşmek, çok kızmak.

§ Ahşam olunca kâfir esridi اسردی. *(Fütuh. XIV. 221)*

§ Kudret devesi bunların hücumun gördükte esirüp اسیروب gaar misâl ağzın açıp Haricîlerin bir yanın fenaya verdir. *(Müslim. XV. 2, 115)*

§ Tanrı'nın göklerin ve meleklerin görüp pes esirüp اسیروب cûşa gelip Hak deyip, ditreyip kükreyip... *(Saat. XV. 98)*

§ ...Amma vilâyetlerinde deve olmamak ile deve gibi esirüp اسروب azvana urmağı bilmeyip paşanın alay çavuşuna bir top çuka ve bir top kumaş verip deve gibi esirüp اسروب gürlemeği tahsil ettiler. *(Ev. XVII. 7, 315)*

§ El-hıcam الحجام [*Ar.*]: Deve esridikte اسیردکده ısırmasın içün ağzını bağladıkları nesneye hıcam derler. *(Aks. XVII-XVIII. 2, 264)*

Ey garre-i mülâyemet-i mevc-i ârzu
Tünd olma böyle bir gün esirmez mi اسیرمزی rüzgâr
(Ş. Galip. XVIII. 169)

esirtgen, (esritgen) : Sarhoş eden, müskir.

§ Mestkâre مستکاره [*Fa.*]: Esirtgen اسرتکن nesne. *(Caf. XVI. 156-1)*

§ Merzencûşe مزنجوشه [*Fa.*]: Esritgen اسرتکن nesne. *(Şamil. XVI. 242)*

§ Mestkâre مستکاره [*Fa.*]: Esirtgen اسیرتکن. *(Şamil. XVI. 61)*

esirtmek : → **esritmrk.**

eskice : Eski.

§ Çöplüklerde eskice اسکیجه devşirirdi geyesi edinirdi. *(Tez. Lâ. XV. 40-2)*

eskiden eski : Pek eski.

Eskiden eski اسکیدن اسکی âşiyanedürür
Nice senin gibi kuş uçurdu *(Nihani. XVI. 64)*

eskilmek : Eskileşmek.

Eğer eskildise اسكلدسه bu cism tonu
Deşür kuknus gibi yığ odunu *(G. Ra. XVI. 124)*

eskiyi yeñiye geçürmek: Değeri olmayan bir şeyi değerli olarak kabul etmek.

§ Bizim içün yüklerimiz temam ölçüver, eskimiz yeñiye geçür اسكيمز يكيه كچور bahasız metâımız kıymete tut, bize ihsan edüp tesadduk eyle. *(Leys. Ar. XV. 653)*

eslemek : Dinlemek, ısga etmek, kabul etmek, itaat etmek.

Atanın sözün eslemek أسلمك yeğ ahır
Kim ol maslahat anlar andan kahır *(Süh. XIV. 195)*

Bayık bil ki bu davar ü genc ü mal
Sana kanda varırsan alur vebal
Bizim şahımıza sımarla anı
Gider kaydı vü eslegil اسلكل sen beni *(Süh. XIV. 175)*

Ger ağlaya öğsüze nazı geçer
Ve ger kayura gönlünü kim açar
Çü gölgesi gitti sözüm eslegil اسلكل
Bırak gölge üstüne vü beslegil *(Ferh. XIV. 26)*

Hüner öğret ü zühd ile beslegil
Seversen ko naz ü öğüt eslegil اسلكل *(Ferh. XIV. 64)*

Âdem isen divi hergiz esleme اسلمه
Varsa aklın sen belâyı besleme *(İs. H. XIV. 259)*

§ Şeyh bunların sözün esleyüp اسليب iltifat etmedi, çıktı camiye gitti. *(Kesir. XV. 151)*

Anadan al atası gibi besle
Karındaşım beni Tanrıyçün esle اسله *(Şeh. Ş. XVI. 37)*

Sözüm esle اسله muğanni nağmesin terketme ey Baki
Garaz sana nasihattir kulak tut kavl-ı üstada
(Baki. XVI. 200)

Beni eslerseñ اسلرسك eğer eyle hazer
Olma üftade-i âlude-nazar *(Atai. Ma. XVII. 44)*

§ Et-tâât الطاعات [*Ar.*]: Müfredi tâat ki söze eslemek اسلمك emre imtisâl ve fermanber olmak. *(Kdeb. XVIII. 261-1)*

§ Pendiden پندیدن [*Fa.*]: Pend ü nasihat etmek ki öğüt vermek ta'bir olunur, ve nasihat dinlemek ve kelâm-ı hakkı ısga ve kabul eylemek ve söz eslemek اسلمك mânasına gelür. *(Bürh. XVIII - XIX. 161)*

eslememek : 1. Dinlememek, aldırış etmemek, kulak asmamak.

§ Ayruk böyle işleme dedim, eslemedi اسلمدی.
(Yüz. Ha. XIV. 57)

Biz asrağı gün vardık anı göre
Dedik eslemedi اسلمادی ki şara gire *(Süh. XIV. 60)*

§ Aruz Tepegöz'ü döğdü söğdü, yasak eyledi eslemedi أسلمدی. Âhir evinden kovdu. *(Dede. XIV. 110)*

§ Ben ana dedim benimle cenk etme deyü, eslemedi اسلمدی.
(Anter. XIV. 112)

Kendözümüzü biziz eslemeyen اسلامین
Yohsa kimdir hükmümüz eslemeyen
(Man. Tayr. XIV. 147)

§ Pes er ana eyitti: Oğlanlarımı gerü bana getirgil; ol avrat eslemedi اسلمد (harekelidir). *(Enb. XIV. 130)*

§ Benim sözümü eslemediler اسلمدیلر. *(Ta. Sel. XV. 6)*

§ Gitme dediler, ol eslemedi اسلمادی vardı temaşa eylemeğe gitti.
(Müz. XV. 59)

Ejdeha çün eslemez اسلمز gördü sözün
Ağzın açıp dem urdu bir kezin *(Cam. XV. 27)*

§ Akıl nasihat etti, eslemedi ve fikir söyledikçe dinlemedi.
(Tazarru. XV. 109)

§ Gelin açın kapıyı didi, anlar eslemediler اسلمدیلر.
(Müslim. XV. 38,24)

Dem-i evvelde hoştur pend-i ferzend
Ve gerni eslemez اسلمز ol âkıbet pend *(Mih. XV. 188)*

§ ... Eslemeyenleri اسلمیانلری yazıp kapıma bildireler ki gereği gibi siyaset edip hakkından gelem. *(Sic. B. XV. 7, 105)*

§ Ol üç er eslemediler اسلمدلر kaldılar. *(Güzide. XV. 108)*

§ ... Kendini bir gayri yerde bulursun dedi ol kimesne eslemedi اسلمدی her gâh ki Hazreti Hünkârı görürdü masharaya alırdı. *(Bektaş. XV. 172)*

§ Ben Hak'tan söylerin ve nefsi Hakka kığırdım eslemedi اسلمدی. *(Tez. Lâ. XV. 300 - 2)*

§ Hunsâlâr'a yüz ağaç urdular feryat etti. Haccam işitti eyitti: Haramzadeye dedim idi eslemedi اسلمدی, kazaya giriftar oldu. *(Ferec. XV. 470)*

§ Hazreti Musa Kıbt'a: Koyver, dedi, Kıbt eslemedi اسلمدی, Hazreti Musa göğsüne tokunup eliyle itiverdi, Kıbt düşüp bî-can oldu. *(Mevahib. XVI. 82)*

§ ...Yine eslemeyüp اسلمیوب zikr olunan dıvarım dibine süpürüntü dökerler. *(Sic. A. XVI. 5, 543)*

§ ... Mütemerridi sekidüp, eslemeyeni اسلمیانی ve mühtac-ı arz olanı vukûu üzre yazıp der-i saadetime arzeyleyesiz. *(Sic. A. XVI. 6, 1352)*

§ Temerrüt edeni sikidüp eslemeyeni yazıp arzedesin. *(Sic. E. XVI. 15, 257)*

Dediler hükmedüp tabdurgıl anı
Dedi kim eslemez hergiz o beni *(Fazilet. XVI. 32)*

§ Benim kendi tarlama çift koşup sürdü, tarlamı sürme dedim eslemedi اسلامد, ben dahi tarlamı sürmüşsün deyü demirin aldım. *(Sic. K. XVI. 4, 214)*

Umma ey dil derdine zinhar etıbbadan ilaç
Bend ü zencir eslemez اسلمز şûride bir divanesin
(Nihani. XVI. 71)

Yürü var sözlerini eslemezem اسلمزم
Elimle düşmanımı beslemezem *(Şeh. Ş. XVI. 306)*

Aynine gelmez sözün Yahya nasihat eslemez
Zâhidâ mestâne-i aşk olan uymaz pendine
(Yahya Bey. XVI. 191)

Ağasın eslemez اسلمز Nazmi şol oğlan
Ağası anı kim koya koyuna *(D. B. XVI. 175)*

§ Ol yiğit eslemeyüp اسلميوب hiç vâlidesinin sözünü kulağına koymaz idi. *(Rahat. XVI. 274)*

Ey Figani'ye nasihat eyleyen gel fârig ol
Pîr pendin eslemez اسلمز rüsva-yı mader-zad olan
(Figani. XVI. 8)

§ ... Vücud-ı padişaha dest-diraz olmak mertebelere yakın geldiler ve garazlarından gayri cevap söylemeyip eslemediler اسلمديلر. Padişah-ı âlem-penah dahi ol nâdanların cevabın eslemeyüp اسلميوب habaset ve gavga ettiklerinden...
(Naima. XVII - XVIII. 3, 83)

§ El-i'tizam الاعتزام *[Ar.]*: At kısmı seğirtirken dizgini eslemeyüp اسلميوب dikine sertlik edip kendi başına gitmek mânasına.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 514)

2. Hatırlamamak.

§ Musa eyitti: İlâhî bana bir nesne öğret, anda faide ola. Hak Taâlâ eyitti: Yâ Musa bilirsin, evet eslemezsin اسلمزسن. Musa eyitti: İlâhî ol nedir? *(Cennet. XV. 475)*

3. Çekinmemek, ihtiraz etmemek.

§ Bunlardan eslemediler أسلمديلر kapuyu sıdılar girdiler.
(Cev. Es. XV. 306)

eslenmemek : Kulak asılmamak.

Etmese dairesi beslenmez
Sözü hükm eylese de eslenmez اسلنمز *(Nabi. XVII-XVIII.44)*

esmek savurmak : → **esüp savurmak.**

esnek : Anasını emmesin diye oğlağın ağzına bağlanan ağaç.

§ El-haşâk الحشاك [*Ar.*]: Anasını emmesin deyü oğlağın ağzına bağladıkları ağaca denir ki esnek اسنك ta'bir olunur. *(Kam.- XVIII - XIX. 3,81)*

esridici : Sekir veren, sarhoş eden.

§ Eyitti: Benim şarabım nedir? Eyitti: Senin şarabın her esridicidir اسردجی‌در. *(Enb. XIV. 55)*

§ Dedi ki: Şarabım nedür? Dedi: Şarabın her esridici اسردجی nesnedir ki içenin aklın zâil eder. *(Leys. Ar. XV. 413)*

esrik, (esrük, esirik) : 1. Sarhoş.

Bana sorma nişe esrük اسرك olursun
Bunu gör sen ne süci beni duttu *(Velet. XIII-XIV. 40)*

§ Ol şaraptan içen esrük اسرك olur. *(Dede. E. XIV. 160)*

Şeyh çün ma'şukunu esrük اسرك görür
Zühd ü din ü baş ü can terkin urur *(Man. Tayr. XIV. 35)*

Sıtkı olur âşıkın ol dostlara
Aşktan esrük اسرك ol ezelden mestlere *(Ga. XIV. 143)*

§ Ölüm acısın dadısar uslu, deli, esrük اسروك, ayık. *(Kel. XIV. 38)*

Gerek sen bu gün süci içmeyesin
Ki esrük اسرك olup sırrı açmayasın *(Süh. XIV. 63)*

Senin fikrine batmış idim bayık
Ne esrük اسروك idim belli ne hot ayık *(Süh. XIV. 113)*

Genikme öğün azdırma bayılma
Savaş içinde esrük اسرك ol ayılma *(Işk. XIV. 272-2)*

Bir nazar kılsan nola ahvalime
Ziy-delü esrügi اسروكی mimar isterem *(Kadı. XIV. 7)*

§ Didi: kim? Bilmezin dedi ve hem dahi bilmezdi ve esirik اسرك idi. *(Si. Da. XIV. 48)*

§ Eyittiler: İçküci idi, esrükken اسروككن öldü dediler.
(Yz. Ha. XIV. 60)

Esrük اسرك ola gelmeye kendüye er
Bilmeye avrat mıdır kendü ya er *(Melhame. XIV-XV. 8-2)*

§ Süci içmedim, gördüm esrükleriñ اسركلرك başları lâya'kil olup kendüleri zaptedemezler. *(Güzide. XV. 74)*

§ Bir esrüğe اسركه uğradı gördü kim kusmuş.
(Tez. Ün. XV. 56-2)

Ne hûnîdir kim ol mey bigi kanım
İçip esrük yatur mihrap içinde *(İbrahim. XV. 138-1)*

§ Ve hamr içen esrük اسرك kopa kadehi elinde.
(Leys. Mu. XV. 422a1)

Anı kim esrük اسرك gözün sermest idüptür şevk ile
Tâ ebet sarhoştur ol kimse hüşyar eylemez *(Dai. XV. 85)*

§ Sermest سرمست [*Fa.*]: Esrük اسرك. *(Sıh. Ac. XV. 10)*

Aşkın esrükleriyiz اسركلريز câm-ı lebin sun sâki
Candan et meclis-i canânede peymanemizi *(Ah. Pş. XV. 115)*

Sâhi nedir: ayık digil, esrik اسرك nedir: sekrandır سكراندر [*Ar.*]
(Uc. Gar. XV. 24)

§ Daima meyhanelerde esrükler اسركلر biri birin bıçaklayıp öldürmek malûmdur. *(Cinan. XV. 97)*

§ ... Oğlu Gazi, esrükle اسروكله üzerine girdi, on dört yerde bıçağ ile urdu. *(Kesir. XV. 311)*

Gâh sâki gâh sâğar gâh mey
Gâh esrük اسرك gâh mestan olmuşam *(Eşrefoğlu. XV. 23)*

§ Fülân kişi geçen yıl zâhit idi. Bu yıl gördük fâsık olmuş, gaflet ile esrük اسرك uyurken bulduk. *(Cennet. XV . 321)*

§ ... Ve hamr içen esrük kopa, kadehi elinde.
(Leys. Ar. XV. 652)

§ Bir esrik اسرك gördüm kim dört yana düşerdi.
(Tez. Lâ. XV. 61-2)

§ Sevgü şarabından esriyenlerdür ki esrük اسرك geldiler, esrük اسرك gittiler. *(Sır. XVI. 56)*

§ Mest مست [*Fa.*]: Esrük اسروك sekran mânasına. *(Cof. XVI. 156-1)*

Ey mey-i gafletten esrük اسرك aç gözün
Olma bîhut fehm eyle kendözün *(Nihani. XVI. 54)*

§ Sermest سرمست [*Fa.*]: Esrük اسرك. *(Şamil. XVI. 75)*

§ Sermest سرمست [*Fa.*]: Esrik اسرك ve sarhoş ve ziyade mest mânasına. *(Ni'meti. XVI. 384)*

§ Sekir سكر [*Ar.*]: Esrük اسرك olmuş kimse. *(Bab. XVI. 2, 53)*

§ Mest مست [*Fa.*]: Esrük اسرك ki hâlet-i sekre vara. Sekran mânasına. *(Cinas. XVI. 68-1)*

§ Mest مست [*Fa.*]: Esrik اسرك sekran mânasına. *(Deş. XVI. 46-2)*

Esrik اسرك olup ey gönül eyleme hay ile huy
Su gibi çağlanlığı kendine edinme huy *(D.B. XVI. 200)*

Tekür, Türk kaçtı deyü işret etmiş
Yatur yanında esrik اسرك aklı gitmiş *(Hadidi. XVI. 69)*

§ Mest مست [*Fa.*]: Esrük اسرك. *(Nuh. Tuh. XVII. 33)*

İçin hocam şerbetinden
Olun esrük ü mestane *(Kuloğlu. XVII. 39)*

§ Sekran سكران [*Ar.*]: Esrük اسرك. *(Müntehab. XVII. 49-2)*

§ Hemen dumanın içip mest olup yıkılıp esrük اسرك olganımız deyü sarhoş olurlar. *(Ev. XVII - VIII. 8, 51)*

§ Es-sekrâ السكرى [*Ar.*]: Esriklerdir اسركلردر ki sarhoştlar denür. *(Kdeb. XVIII. 50-1)*

Esriğim aşkın meyinden bir nefes ayılmazam *(Kuddusi. XIX. 3)*

2. Meczup, deli.

§ Bir yerde bir Arap gördüm elinde yalın kılıç dutar, ben anı esrük sandım. *(Yüz. Ha. XIV. 115)*

§ Senin misalin şol kişiye benzer ki ansızda bir hazine eline girdi, hergiz bu, altun gümüş gördüğü yoğudu, müflislik ile, fakirlik ile bağrı yanmış idi, liykin ol halde esrükdu اسركد hiç kudreti yetmezdi ol hazineden nesne ala. *(Müneb. XIV-XV. 111-2)*

§ Kuduz, Esrük اسرك gibi korka korka gussalı yürür, karnı acar. *(Teshil. XIV-XV. III-2)*

§ Ve esrük اسروك avrata şeytan cima' eder. *(Enfes. XV. 608)*

Âkıbet Mansur'leyin esrük اسرك deli
Ol enelhak dârını seyran eder *(Eşrefoğlu. XV. 32)*

§ ... Korkudan akılların yavu kılup şol esrüğe döneler ki... *(Leys. Ar. XV. 337)*

3. Kızgın, öfkeli.

Belâlar çekerler çok esrükler
Çevük tartar esrük اسرك deve yükler *(Ferh. XIV. 33)*

§ ... Şol sineğe benzer kim şol görklü çemendeki reyhana ve şirin çiçekli ağaçlara razı olmaz, varır şol esrük اسرك pil kulağındağı yıyır çirke konar. *(Kel. XIV. 47)*

Meseldir kim çekerler yük develer
Veli çok yük çeker esrük اسرك develer *(Çeng. Dâi. XV. 260)*

§ Oğlan bir esrük اسرك pil gibi meydana girdi. *(Güls. XV. 20)*

§ El-hiyyac الهياج [*Ar.*]: Esirik اسرك deve ki vatanını arzu eyleye. *(Kedeb. XVIII. 303 - 2)*

§ El-berbere البربره [*Ar.*]: Esrik اسرك deve çağırması. *(Kdeb. XVIII. 440 - 2)*

esriklik, (esrüklük) : Sarhoşluk.

§ Eğer şaraptan evvel içseler esrüklüğün اسركلكون gidere. *(M. Bay. XIV. 80)*

§ Ve her kim korku halinde bu duâyı okur ise Tanrı anı

korkusundan emin kıla ve kaygudan kurtara ve ölüm esrüklüğün اسركلك (harekelidir) ana genez kıla. *(Enb. XIV. 380)*

§ Bizde esrüklük اسروكلك eseri belürdü. *(Fütuh. XIV. 62)*

§ ... İmdi sen dahi bu ömür hazinesin gaflet esrüklüğiyle اسركليله elden fevt edesin, öldükten sonra bir vakıt içinde ayılısarsın. *(Müneb. XIV - XV. 112 - 2)*

§ Sam eyitti: Dört bin yıldır henüz dahi ölüm esrüklüğünden اسركلكندن ayılmadım. Ölüm acısı içimden çıkmadı. *(Cinan. XV. 93)*

Ben mest-i ezel gelmişem ben tâ ebed mest giderem
Hiç ayılmaz esrüklüğüm اسركلكم zühd ü takva neme gerek
(Eşrefoğlu. XV. 4)

§ ... Dördüncü: uyku ve beşinci esriklik اسركلك. *(Kab. XV. 159)*

Heva esrüklüğünden اسركلكندن nefs ayılmaz
Bu aşk içinde hüşyar olmayınca *(İbrahim. XV. 118-1)*

Gözüm esrüklüğü اسروكلكي nergis humarı
Göbeğim nâfe-i müşk-i tatarî *(Çeng. Dâi. XV. 245)*

§ Mestî مستى [*Fa.*]: Esrüklük اسركلك. *(Şamil. XVI. 257)*

§ Siz Rabbinizden beyyine ve hüccet üzresiz, madem ki sizden iki esriklık اسركلك zâhir olmaya, biri dünya muhabbeti esrikliği ve biri cehl esrikliği. *(Rav. Ah. XVI. 205)*

esrimek : → **esirmek.**

esritgen : → **esirtgen.**

esritmek. (esirtmek, esrütmek) : Sarhoş etmek.

Beni esrütdüñ اسرتدك ayık mı olursun
Siyah-dil çün şakayık mı olursun *(Işk. XIV. 174-1)*

§ Mahabbet-i dünya anı esridüp اسردوب aklını yavu kılmıştır. *(Leys. Ar. XV. 37)*

§ Ey Davut beni ol âlimden sorma ki dünya muhabbeti anı esritmiş اسرتمش ola. *(İrşad. XV. 490)*

§ Her nesne kim aklı giderür, esirtür اسردر ol hamrdir, yâni sücidür. Her esirtici haramdır. *(Cinan. XV. 100)*

§ Sücinin ... koyusu semritir, baş ağrıtır, humarı geç gider; turusu kuvvet artırır, tiz esritir اسردر. *(Hazain. XV. 34-1)*

§ Cennet sücüsü dünya sücüsü gibi içen kimseyi esridüp اسردب dahi herze ve hezeyan söyletmez. *(Rahat. XVI. 533)*

esrük : → **esrik.**

esrüklük : → **esriklik.**

esrütmek : → **esritmek.**

esüp gelmek. Hızlı gelmek.

Esüp esüp gelür اسوب اسوب گلور gülzar içinden
Hat-ı dilber gibi ruhsar içinden *(Müslim. XV. 4, 167)*

esüp savurmak, (esip savurmak, esmek savurmak): Atıp tutmak, palavra savurmak.

§ Izhar-ı kuvvet ü hüner eyleyip bir miktar estı savurdu اسدی صاوردی. *(Letaif. XVI. 16)*

§ Bâd-büre بادبره [*Fa.*]: Avurt edici kişi kim lâf ü güzaf çok eder ve eser savurur اسر صاورر. *(Ni'meti. XVI. 110)*

§ Ol havayîlerin uçurmasına firîfte ve esüp savurmasına اسوب صاورماسنه şîftedir. *(Hüs. Dil. XVI. 69)*

§ Bâd-füru بادفرو [*Fa.*]:... Avurdu yelli kimesne ki elinden nesne gelmez, esüp savurur اسوب صاورر. *(Deş. XVI. 285-2)*

eş, (iş): 1. Karı ve kocadan her biri.

Gece olduğu lâhza kız kardaşı
Denizden çıkageldi bile işi ایشی *(Süh. XIV. 247)*

2. Arkadaş, dost, yâr.

§ Can canın eşidür اشیدر yoldaşıdır. *(Sır. XVI. 12)*

Nehre: göveç, altun: zer, süğsün: hire, göğüs: ber
Kinin ödemek: geyfer, eş اش: yâr یار [*Fa.*] ü yarın: ferda *(Genc. XVII. 44)*

3. Nazir, benzer, şerik.

§ Endâd انداد [*Ar.*]: Mesil, nazir, eş اش mânasına olan "nidd"in cem'i. *(Kam. Os. XIX. 1, 185)*

§ Enbaz انباز [*Fa.*]: Şerik, şebih, ortak, eş اش.
(Kam. Os. XIX. 1, 185)

eşdirmek. (eşdürmek) : Hızlı yürütmek.

§ ... Filvâki' mezburan Hasan ve Ali ziyade sabiy olmak ile sefere eşmeğe iktidar yoksa vâki' olan sefere kanun üzre yarar ve müsellah cebelülerin eşdürüp اشدورب bizzat kendileri sefere gelmedi deyü timarlarına hariçten bir ferdi dahl ve taarruz ettirmeyip... *(Sic. A. XVI. 6, 397)*

§ El-ecd الاجد [*Ar.*]: Atı ve deveyi sürmek, eşdirmek اشدرمك.
(Kdeb. XVIII. 405-2)

eşdürmek : → **eşdirmek.**

eşecik : 1. Küçük eşek, eşekcik.

§ Ḫarek خرك [*Fa.*]: Har lâfzının tasgiridir, eşecik اشجك demek olur. *(Caf. XVI. 48 - 2)*

§ Ḫarek خرك [*Fa.*] : Har lâfzından sıyga-i tasgirdir eşecik اشجك demek olur. *(Deş. XVI. 196-2)*

2. telli sazlardaki köprücük.

§ Ḫarek خرك [*Fa.*]- Yağ çirki ve muğanni kılı altına konulan eşecik اشجك. *(Şamil. XVI. 168)*

eşek : Elma, ayva, armut gibi meyvaların, içinde çekirdekler bulunan ve yenmiyen sert kısmı.

§ Tatlı almayı kalın soyalar dört pâre edeler, içindeki eşeğin اشكن gidereler... *(Mü. Şi. XIV-XV. 121)*

eşek eyeğülü : Kolay kolay yerinden kımıldamayan, ağır hareketli, üşengen, tenbel.

§ El-leslâse اللثلاث [*Ar.*]: Şol üşengen bati-üt-tabı' tenbel kimseye denir ki bir iş teklif eyledikte işte kalktım ve vardım deyerek suret-i icabet gösterip yine kehaletle gerilenip teehhür eder ola. Istılahımızda ana can törpüsü ve eşek eyeğülü اشك ايكولى ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 1, 363)*

eşek marulu : Havaciva denilen bitki.

§ İnkılya انقليا: Ehl-i mağrıp lûgatinde eşek marulu اشك ماروﻟی ta'bir olunan nebat adıdır. *(Bürh. XVIII-XIX. 83)*

§ Ḫaluma خالوما : Süryanide ism-i şenkârdır ki eşek marulu اشكماروﻟی ve havaciva dedikleri nebattır. *(Bürh. XVIII - XIX. 233)*

eş eylemek : Tezevvüç etmek.

§ En-nikâh النكاح [*Ar.*]: ... Bir hatunu zevvectü ve tezevvectü kavilleriyle kendüye zevç yâni eş eylemek اش ايلمك mânası-nadır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 530)*

eşin : Çukur, hendek, mezar.

§ ... Ve ol yerin adı şimdi "İt eşini" اشی kaldı. *(Âş. XVI. 8)*

eşinmek : Eşilmek, kazılmak.

Çeriler ki karcaştı nâgâh katı
Eşindi اشيندی ayaktan yerin bir katı *(Süh. XIV. 177)*

eşirgenmek, (işirgenmek) : Alışmak, kendine eş tutmak, arka-daşlık etmek.

§ Halk ile işirgenmegil اشركنمكل, kuş gibi olgıl ki yazılarda uçar, ağaçlar yaprağından yir, gece yuvasına döner. *(Yüz. Ha. XIV. 193)*

§ Çünki Münker ve Nekir haktır, dünya ile eşirgenmek fâidesi ne. *(Yüz. Ha. XIV. 173)*

§ Dimne bu sözden fariğ oldu, arslanın acaplamağı ana dakı arttı, görklü cevaplar ve eyi senâlar çok buyurdu ve anın ile yavlak eşirgendi اشركندی. *(Kel. XIV. 30)*

§ Padişahzadenin ol kuşa yavlak sevgisi düştü, işirgendi اشركندی ve hemişe anın ile oynardı. *(Kel. XIV. 147)*

§ Pes bular bir bucağa vardılar ve birbirine eyittiler kim : Üşbu devenin bizim aramızda durmakta bize ne faide var; ne bizim anın ile işirgenmekliğimiz اشركنمكلكمز var ve ne melikin anda faidesi var. *(Kel. XIV. 48)*

§ Kaçan Simurg sana gelse ayıtgıl kim: Bir acep nesne gördüm, eğer anı kapadın ve bana getiredin kaygum gidedi ve anın ile işirgenedim اشركندم degil. *(Enb. XIV. 623)*

§ Muvanese موانسة [*Ar.*]: Nesne ile üns tutup eşirgenmek اشركنمك. *(Bab. XVI. 1, 335)*

eşkelek : Kanca, çengel.

§ Altı arşın tafta: *58*, yiğirmi iki adet eşkelek اشكلك : *44*, beş deste düğme... *(Sic. B. XV. 2, 13)*

eşkere : Âşikâr, açık.

Ol bilir hem eşkere اشكره gizlileri
Ol verir kamuya rızkı tavarı *(Yuz. Şeyd. XIII. 30)*

§ Ve dahi eşkere اشكره nişan oldur ki önlerince bir karamtık deve üstünde... *(Faza. XV. 205)*

eşkeritmek : Açığa vurmak, belli etmek.

§ Süleyman bu ahvali bilir idi ve liykin Simurga eşkeritmez idi اشكرتمزدى. *(Enb. XIV. 620)*

eşki : Ekşi.

§ Rast geldiklerin kimin bastırma, kimin keşkek, kimin eşki اشكى aş idüp... *(Hamza. XIV - XV. 37, 50)*

Haleme: memek başı hem bir ot halûm, pek koyu olan yoğurda eşki اشكى yoğurda de : karıs قارص [*Ar.*] *(Naz. Le. XVII. 30)*

eşkin, (eşkün) : 1. Açık adımlarla hızlı yürüyen (at).

§ Burak'ı eşkün ve yavaş kılıveren lâilâhe-illallah'tur. *(Tuh. Le. XV. 175)*

§ El-himlacü الهملاج [*Ar.*]: Yorka at ve eşkün اشكون at. *(Terceman. XV. 295)*

§ Şeb-esb شبسب [*-a.*]: Eşkün اشكون ve yorga at. *(Deş. XVI. 32-1)*

§ Pürtek پرتك [*Fa.*]: Eşkün اشكون. *(Şamil. XVI. 403)*

§ Rehvar رهوار [*Fa.*]: Yorga ve eşkün اشكون tavar.
(Ni'meti. XVI. 338)

2. Atın bu çeşit yürüyüşü.

Gerek at menzil almağ içün eşkün اشكون
Yoruluben tiz olur yorğa düşkün *(Güvahi. XVI. 35)*

Erzurum dağından esen rûzügâr
Bağlama yolumu, atım eşkindir *(Kara. XVII. 191)*

§ El-miflec المفلج [*Ar.*]: Tiz yürür at ki eşkini اشكنى çok.
(Kdeb. XVIII. 294-1)

eşkinci, (eşküncü): Atla sefere katılan bir sınıf timar sahibi.

§ Ve dahi Tatar'a ve Yürük'e bu âdet yoktur, zira ki bunlar eşkincidir. *(Fatih. Ka. XV. 24)*

§ Evvela Yürük'ler eşküncisi اشكونجيسى çatal yamakları arpa ve saman ve hısar yapmak ve gayri avarıza karışmaya.
(Fatih. Ka. XV. 28)

§ Yirmi dört kişiden biri eşküncü اشكونجى, üçü çatal, yirmisi yamak ola ve mezkûr eşküncü kendi cebelü, gönderi demürün ve yeleğinde, okunda, yayında, kılıcında, kalkanında eksik olmayup mürettep ola ve on eşküncünün bir orta bargiri olup... *(Fatih. Ka. XV. 28)*

§ Mezraa-i Karakaya malikânesi eşkinci اشكنجى tarıkı ile mülkümüz olup tasarrufumuza mâni' olurlar.
(Sic. K. XVI. 8, 249)

eşkün: → **eşkin.**

eşküncü: → **eşkinci.**

eşküne eşmek: Atla sefere katılmak.

§ Ve koyun erinin kankısı eşküne eşerse اشرسه اشكونه ol eşenden salarlık alınmaya, yamaklarından alına. *(Fatih. Ka. XV. 24)*

eşlendirmek: Evlendirmek.

§ Et-tezvic التزويج [*Ar.*]: Fil-asl mânası eşlendirmektir اشلندرمكدر.
(Kdeb. XVIII. 313-1)

eşme : Azacık eşilmekle su çıkan kuyu.

Yine nuş eyle rahmet çeşmesinden
Ferağat ol bu zahmet eşmesinden اشمسندن *(G. Ra. XV. 51)*

Şarabun ola yerde çeşmelerden
Bunar ırmağ u enhar eşmelerden اشمەلردن *(Muham. XV. 68)*

Ey ki nehr-i kudretinden çeşmedir Nil ü Fırat
Vey ki bahr-i rahmetinden eşmedir اشمەدر Âbıhayat
(Zati. XVI. 64)

§ ... Eşmeden اشمەدن çıkan sudur ki çeşmede akar.
(Sır. XVI. 15)

Kasrının bir eşmesidir اشمەسیدر âfitabın çeşmesi
Köşkünün çarh-ı berin, dolab-ı şadırvanıdır *(Lâmii. XVI. 8)*

Önünce cümle canın eşme اشمە oldur
Dükeli canlara serçeşme oldur *(Şeh. Ş. XVI. 5)*

§ Hanud حنود [*Ar.*]: Suyun aldıkça yine yine suyu sarp çıkan اشمە. *(Bab. XVI. 1, 458)*

§ Hadesten taharet gökten inen su ile ve dereler suyu ile ve eşmeler اشمەلر suyu ile... caiz olur. *(Ter. Kurt. XVI. 26)*

§ Âbıhayat o çeşmenin eşmesinde اشمەسندە müdgamdır.
(Hüs. Dil. XVI. 27)

Ayağıdır nübüvvet çeşmesinün
Seridir âb-ı hikmet eşmesinüñ اشمەسینوك *(Veyse. XVI. 20-2)*

§ Mahet-ir-rekye ماهت‌الرکیة [*Ar.*], bisyar âb şüd çah-ı hurd بسیار آب شد چاه خورد [*Fa.*]: Küçük kuyu ki eşme اشمە ta'bir olunur, çok sulu oldu.
(Aks. XVII - XVIII. 246)

§ Eş-şebeke شبکه [*Ar.*]: Biri birine yakın kuyulara ıtlak olunur ve dibi yakın olan eşmelere اشمەلرە ıtlak olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 96)

§ Istaḫr اصطخر [*Fa.*]: Ve tâlâp ve âbgir mânasına gelür ki, su müctemi' olan mevzi'dir, göl ve birke ve eşme اشمە gibi içine su teraküm eden çukur. *(Bürh. XVIII - XIX. 68)*

§ Berem برم [*Fa.*]: Istahr ve tâlâp mânasınadır ki su irkilüp turduğu mevzi'dir, göl ve eşme اشمه ve ayazma gibi.
(Bürh. XVIII - XIX. 111)

eşmek (I) : Kazmak.

Reved, eş اش : gider, ken كن [*Fa.*], nişan, verz : özen, dik
Bires, dün: yetiş, dî, bidem, em: üfür, mek
(Kelimelerin tertibi karışık olduğundan anlamayı kolaylaştırmak için şu şekilde nesre çeviriyoruz :
Revet: gider, ken: eş, nişan: dik, verz : özen, bires: yetiş, dî: dün, bidem: üfür, mek: em). *(Genc. XVII. 46)*

eşmek (II) : 1. Hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek.

Beri gel barışalım, yad isen bilişelim
Atımız eyerlendi eştik اشدك elhamdülillah
(Yunus XIII - XIV. 102)

Haber verdi kim iki yüz atlı uş
Geçer, atları yüklü, sanma ki boş
Gözettim ki Mekran yoluna düşüp
Giderler katarlayu katı eşüp اشوب *(Süh. XIV. 287)*

Ne eşip اشب gitmeğe donum, atım var
Ne yayak yürümeğe takatım var *(Hurş. XIV. 74)*

Rüstem eydür ne işim var irmedin
Eydür imdi tizrek eş durmadın *(Man. Tayr. XIV. 82)*

Bir zaman küffar çünkim eştiler اشدلر
Zahmet ile Tiybe'ye eriştiler *(İs. XIV-XV. 439)*

Çeşme'ye geldi Hızır Bey nâmdar
Gönderür Paşayı ağlar zâr zâr
Didi Allaha seni ısmarladım
Eşti اشدی Paşa gitti, ol atmaz adım *(Enveri. XV. 23)*

İki kişi viribir da'vet ider
Men'eder yâni ana rağbet ider
Ol gelince eşti اشدی otuz beş gemi
Toptoluydu içi harbî âdemî *(Enveri. XV. 24)*

Kara-derya'da vü Ak-derya'da ol
Çok gazâlar eyleyip çok eşti اشد yol *(Enveri. XV. 57)*

Varun gerü atunuza binün eşün seyran edün
Varun gerü ferşünüze oturun edün ittikâ *(Muham XV. 513)*

Cabrail'den sordu ol Hayr-ül-Beşer
Kim bular kandan gelür kanda eşer *(Muham. XV. 317)*

Bırakıp illeri dağlar aşanlar
Padişah uğruna sefer (e) eşenler *(Saz. Öksüz. XVI. 33)*

§ ... Mezbure Şakire cebelüsün eşmek اشمك üzre hıssa intikal eder mülktür deyü fetva-yi şerife ibraz idüp...
(Sic. A. XVI. 1, 1089)

§ Dört nesne bedene kesel ve zahmet verir: Sarp yola gitmek, eşmez اشمز tavara binmek, yorulunca yürümek...
(Tibr. XVI. 182)

Her uç beyine bir kadı koşarlar
Akınlar olucak bile eşerler *(Hadidi. XVI. 102)*

§ Mursa مرسى [*Ar.*]: Gemi eşmeyüp اشميوب durmaklık.
(Bab. XVI. 1, 619)

§ Merzengüş مرزنكوش [*Fa.*]:...Ve canavardan korkup katı eşmek اشمك.
(Caf. XVI. 155-1)

Eğer seyr-i çemenzar etmeğe hem-rah istersen
Yürü ey kebk-i ded murg-ı dili yanına alıp eş اش
(Atai. XVII. 38)

§ Müsellah cebelüler ile eşüp اشوب ... *(Koçu. XVII. 23)*

§ Hem-tek همتك [*Fa.*]: Yoldaş ve refiktir, tek seğirtmek ve yelmek mânasına tekiden'den ism-i mastardır. Hem-tek همتك beraber eşiçi اشيجى demektir. *(Bürh. XVIII - XIX. 628)*

§ Eş-şaras الشرص [*Ar.*]: Deve kısmının burunu üzerine kerttikleri kertiğe denir ki oraya bir kiriş geçirip yuları ol kirişe muhkem bend eyledikten sonra atın uyanı gibi kullanırlar, tâ ki râm olup ziyade eşmeğe اشمكه başlaya.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 382)

2. Hızlı yürütmek, koşturmak.

§ Teşvîr تشوير [*Ar.*]: Güre tavarı öğretmek ve binip eşüp اشوب müşteriye arzetmek. *(Bab. XVI. 1, 27)*

eşmek yortmak : → **eşüp yortmak.**

eşmiş yortmuş : Gün görmüş, devran sürmüş, başından çok iş geçmiş.

§ Köhne-süvar كهنه‌سوار [*Fa.*]: Eşmiş yortmuş اشمش يورتمش, rûzgâr görmüş. *(Aks. XVII-XVIII. 425)*

§ Zemin-peymây زمين‌پيماى [*Fa.*]: Yer ölçüp takdir ve mesahat eden kimesnedir ve eşmiş yortmuş اشمش يورتمش seyyah-ı cihangerdden dahi kinaye olur. *(Bürh. XVIII - XIX. 323)*

eşnek : Çok gelinip geçilen (yer).

§ Ḫâşi' خاشع [*Ae.*]: Katı tozlu olan eşnek اشنك yer. *(Bab. XVI. 2, 248)*

eşsiz : Bekâr.

§ El-ânis العانس [*Ar.*]: Cüftsüz, eşsiz اشسز ki aslâ evlenmemiş kişi. *(Kdeb. XVI. 586-1)*

eşüp yortmak. (eşmek yortmak) : Gezip dolaşmak, seğirtip koşmak.

§ Bunlar dahi ... dörerler döşünürlerdi, eşerler yortarlardı, اشرلر يورترلردى yunurlar arınırlardı. *(Müz. XIV. 138)*

§ Yahşı yiğitler ile eş yort اش يورت. *(Dede. E. XIV. 214)*

Eşip yortar اشب يورتر dilerse dünyada ol
Dilerse cennet ü hûre açar yol *(Tennuri. XV. 274)*

§ El-mahrif المحرف [*Ar.*]: Bir adamın daima kisb ü kâr edip eşüp yorttuğu اشوب يورتديغى ve yelip yopurduğu mahalle denir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 739)*

et buynuzu Hayvanların boynuzları arasında meydana gelen et çıkıntısı.

§ İki buynuzu arasında et buynuzu ات بوينوزى olan siyah öküz... *(Sic. A. XVI. 6, 1162)*

eteği arı : Pâk-damen, namuslu, afif.

§ Bir zahidin bir eteği arı اتکی آری avratı var idi. *(Kel. XIV.136)*

etek : Kenar.

Meşk: tulum, kedi: püşek: merg; ölüm, kırağı: şek
Gerç: dilim, kenar کنار [*Fa.*]: etek اتك , hayf: yazık, yazık: güneh
(Genc. XVII. 59)

etek salmamak : Paḫuç bırakmamak.

§ ("Rüzgâr,, diyor ki): Cibâli yerlerinden izale için ne denlü kuvvet ve zor ile üzerlerine mürur eylesem yerlerinde pek turup etek salmazlar اتك صالمزلر. *(Mevahib. XVII. 165)*

etgün : Sert, haşin, güçlü.

Dedi Ferruh kim ulu şahdürür Tûs
Çerisi çok özü etgün اتکون ü menhus *(Işk. XIV. 239-2)*

etine canına tolu : Etli canlı.

Etine canına tolu اتینه جانینه طولو güzeller koçmak olurdu
Hayali neylesün cür'et deminde kise arıktır
(Hayali. XVI. 69)

etini çekmek : → **etini yimek.**

etini yimek, (etini çekmek) : Çekiştirmek, zemmetmek, gıybet etmek.

Her kime kim yâr ya kardaş direm
Kamudan anın etin اتن yavlak yirem یرم
(Man. Tayr. XIV. 119)

§ Amelinde taksir etmesin dersen kimsenin gıybetin etme ve etlerin çekme اتلرین چکمه tâ kim tamu itleri etlerini çekmeyeler.
(Cennet. XV. 55)

etin karacası : Etin yağsız kısmı.

§ Etiñ karacasın اتك قرجه‌سین uvak nohut gibi toğramak gerek.
(Teshil. XIV. 34)

§ Koyun'etinüñ karacasın قرجه‌سن اتنوك yiyeler semizin yemiyeler. *(Teshil. XIV - 14)*

etlü canlu : İri yapılı, kanlı canlı.

§ Tecesseme تجسم [*Ar.*]: Etlü canlu اتلو جانلو oldu ki ol kimesneye cesîm derler. *(Aks. XVII - XVIII. 492)*

etlürek : Etlice.

§ ... Buğday enlü, etlürek اتلورك orta boylu... *(Sic. B. XV. 5, 42)*

etmek (I) : Ekmek.

Dini islam kendisi cömert adam
Yohsula etmek اتمك verir her dem be-dem
(Yuz. Şeyd. XIII. 68)

Ḫubz خبز [*Ar.*]: etmek اتمك kubl: öpmek, zer': ekmek, kul: gulâm
(Fer. XIV. 3)

§ Gelene ve gidene etmek اتمك yidirirdi ve hergiz konaksız olmadı. *(Si. Da. XIV. 42)*

§ Eyü gıdâ eyü aru etmektir aru buğdaydan, kim âfet yetişmiş olmaya. *(Yadigâr. XIV. 4-1)*

§ Yanmış arpa etmeği اتمكى acı soğan öyünü degil. *(Dede. E. XIV. 144)*

Bir tonun yok dünyada kim geyesin
Etmeğiñ اتمكك yok bir öyün kim yiyesin *(Man. Tayr. XIV. 8)*

Yarar her ne gerekse ana itmek
Veli kanı yediğimiz tuz etmek اتمك *(Işk. XIV. 308-1)*

Yiyicek kişi ile tuz etmeği اتمكى
Anı saklamakta bile nitmeği *(Süh. XIV. 30)*

§ Kuruca etmek اتمك yerler ve esgice geyürler, saçları tağuk, yüzleri tozlu. *(Müneb. XIV - XV. 101-2)*

§ Hamırsız etmek اتمك galizdür, yimeyeler geç siner. *(Mü. Şi. XIV-XV. 21)*

§ Eğer bireğü yüz etmeği اتمکی çeyneyip tükürse hergiz karnı doymaz. *(İhlâs. XV. 5)*

§ Şunlara etmek اتمك ve su versevüz ola mı, didi. *(Müslim. XV. 1, 50)*

Tatlu söze çü Yusuf aldandı
Bunların etmeği yağa bandı *(Yuz. Hamdi. XV. 23-2)*

Hem severdi koyunun yağrın etiyle kolunu
Arpa etmeğin اتماکن doyunca yimemiştir ey amu *(Muham. XV. 121)*

§ Bir kişi bir gün sinlede etmek اتمك yerdi. *(Tez. Lâ. XV. 68-1)*

§ Karnım acdır, bana Tanrı için taam verin dedim. Perde ardından bir kız birkaç etmek اتمك sunuverdi. *(Ferec. XV. 25)*

§ ... Halk uçmağa giricek ol etmeği اتمکی yiyeler andan uçmak taamların yiyeler. *(Envar. XV. 380)*

§ Tağarcığından ısısı etmek اتمك çıkardı. *(Tez. Ün. XV. 84-2)*

§ ... Aşımız ve etmeğümüzden اتمکومزدن kat'etti. *(Sic. B. XV. 7, 307)*

§ Kuru etmeği اتمکی suya ıslardı ve ... *(Tez. Ba. XV. 70)*

§ Eğer yoldan geçerken yoğurt ve etmek اتمك alsa kadı ödete, ta'zir ide. *(Fatih. Ka. XV. 23)*

§ Arı buğday etmeği اتمکی, genç erkek koyun eti.... *(Hazain. XV. 8-2)*

Mustafa aşkında ol komuştu baş
Yedirirdi et ü etmek اتمك dürlü aş *(Mevlit. XV. 21)*

§ Bir ak yer ki şol iri elenmiş un etmeği اتمکی gibi ola. *(Kesir. XV. 330)*

§ Huşkâr خشکار [*Fa.*]: Ol etmektir اتمکدر ki arı üğünmüş ve elenmiş undan pişmiş olan. *(Ni'meti. XVI. 280)*

Ki bin kişiye her gün iki nevbet
Verilür aş ü et, etmek zıyafet *(Hadidi. XVI. 270)*

§ Bu etmeği, ki sana virürem, uvacuğ eyle ve ol suya bırak, tâ ol balıklar yiyeler. *(Şevahid. XVI. 257)*

§ Bugün üç kursa yâni kiçirek etmek اتمك getirmiştim. *(Rahat. XVI. 102)*

§ Nân نان [*Fa.*]: Etmek اتمك. *(Şamil. XVI. 519)*

Görüp her aşı olma nefs esiri
Yeter etmek اتمك çü şah ettir veziri *(Güvahi. XVI. 117)*

Çiger her aşta var bir dürlü lezzet
Erenler öyünüdür etmek اتمك ü et *(Güvahi. XVI. 117)*

Kanıma gamzelerin göz göre etmek اتمك doğrar
Yoktur arada meğer anın ile hakk-ı nemek *(Revani. XVI. 78)*

§ Abdullah'ın etmeği اتمكی çiğ olmağın kayd-ı sicil olundu. *(Sic. K. XVI. 8, 38)*

Göre mi rahat yüzün ergen yiğit
Etmeğin اتمكن it yir yakasın dahi bit *(Atai. XVII. 114)*

§ Muhtekirler ve sanatına hiyle katanlar ve işini mülevves edenler ve etmeği اتمكی çiğ pişirenler ve eksik satanlar... *(Os. Kanun. XVII. 20)*

Kul Deveci söyler sözün yerinde
Nâmerdin tuz etmek dursun dizinde *(Saz. Kul Deveci. XVII. 122)*

Sana düşer mi komşudan et, etmek اتمك istemek
Duyar herif de sana çeker bir iyi kötek *(Vasıf. XIX. 48)*

etmek (II) : → **ayıtmak.**

etmekçi : Ekmekçi.

§ Varden واردن [*Fa.*]: Urva ki etmekçiler اتمكجيلر bulaşmasın deyü hamıra saçarlar. *(Deş. XVI. 282-2)*

etmek çıkarmak : Ekmek parası kazanmak.

§ ... ve yarar yoldaş olup kılıcıyle etmek çıkaran اتمك چقارن kimesneler... *(Sic. B. XV. 4, 87)*

etmek eylemek : Ekmek yapmak.

§ Döndü avratına dedi ki: Vay sana,dur etmek eylegil اتمك ايكل bu konuklar içün. *(Leys. Ar. XV. 612)*

etmelü olmak : Etmek üzere bulunmak, etmeye hazırlanmış olmak.

Terk etmelü oldu اتملواولدى cismi canım
Başladı enine üstühanım *(Ley XV. 169)*

Veylâ! gam edüp helâk canı
Hâk etmelü oldu اتملواولدى nâtüvanı *(Ley. XV. 181)*

et özü : Et suyu.

§ Çerbiş چربش [*Fa.*]: Et özü ات اوزى. *(Caf. XVI. 40-1)*

etrafını almak : Etrafını çevirmek.

Etrafımız alursa اطرافز آلورسه nola asker-i belâ
Gam bârigâhının güzelim şâhrahıyız *(Figani. XVI. 3)*

etten tenden düşmek : Pek zayıflamak.

§ Aşkı benim üzerime müstevli oldu, vesvese bana yol buldu, rencur ve mehcur kaldım... gamı gönlümde sakladım, lâcerem etten tenden düştüm اتدن تندن دوشدم şimdi can korkusudur. *(Ferec. XV. 88)*

ettiğine kalmamak : Kusuruna bakmamak.

§ Vatandan anı mahrum kılmayın, ittiğine kalmayın ايتديكنه قالمين dedi. *(Bektaş. XV. 175)*

etyaran : Dolama.

§ Dâhis داحس [*Ar.*]: Bir yara, yahut bir sivilce ismidir ki tırnakla et beyninde hâdis olup gâhice ol sebeple tırnak yerinden kopup ayrılır, kurlağan ve etyaran اتيران dedikleridir. Bunun hafif nev'ine dana burnu ve dolama ta'bir ederler. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 236)*

ev : 1. Zevce.

§ ... Dahi evün اون oğlancukların alıp şehirden yana seyreyledi. *(Müneb. XIV - XV. 51-1)*

§ Bir kişi Ömer hilâfetinde, turdu Ömer'e geldi ki avratından şikâyet kıla, çünkü kapısına geldi işitti Ömer'in hatunu Ümmügülsum dil uzatmış Ömer'e sözler söyler ki bu kişi işitip mütehayyir kaldı, eydür: Ben buna geldim ki evümden اومدن şikâyet kılam bu hot benden beter müptelâ olmuş. *(Müneb. XIV - XV. 171 - 2)*

§ ... Sebep ne idi ki geldin, geri döndün? Eydür: Yâ Emir-el-mü'minîn, geldim ki evümden اومدن sana şikâyet kılaydım, gördüm ki ben müptelâ olduğuma sen dahi püptelâ olmuşsun, geri döndüm. *(Müneb. XIV - XV. 171 - 2)*

2. Burç, menzil.

Müşteri ıldız budur gökte ayan
Kavs ü Hut anın evidir اویدر bîgüman *(Man. Tayr. XIV. 191)*

Kamer kim gecede yahar çırağı
Anın Harçeng evidürür اویدرر durağı *(G. Ra. XV. 36)*

ev bekçisi : Evin kadını, zevce.

§ Akça Koca eyitti: Bizim ev bekçisi اویکچیسی erenlere olmaz kelam söylemiş... *(Bektaş. XV. 218)*

ev bezeği : Mefruşat, mobilye.

§ Pûp پوب [*Fa.*]: Bisat ve ev bezeği اوبزکی ve çadır içi. *(Ni'meti. XVI. 184)*

evcimen, (evcümen) : Evine bağlı.

§ Ve bir avrat ki erden temasını götüre ve arzusu ayruk ere düşe kedbanu olmaya, yâni evcümen اوجمن olmaya. *(Kab. XV. 231)*

evcümen : → **evcimen.**

ev delmek : Evin dıvarını delip hırsızlık yapmak.

§ ... Haramî oldu, evler delmeğe اولر دلمکه başladı. *(Mevahib. XVI. 66)*

ev depesi : Tavan.

§ Âsmane آسمانه [*Fa.*]: Ev depesi اودپسی. *(Sıh. Ac. XV. 63)*

evdeş : Refika, zevce.

§ Evine girdi, silâhın çözdü oturdu; andan evdeşine اوده‌شنه eyitti : Taâm getürün yiyelim dedi. *(Si. Da. XIV. 334-2)*

Ata vü ana kardaşından kaça
Dahi evdeki evdeşinden اودشندن kaça *(Muham. XV. 347)*

Ki var mı evdeşüñle اوده‌شکله birliğiniz
Nicedir aranızda dirliğiniz *(Güvahi. XVI. 112)*

evdirmek : → **ivdirmek.**

evdürmek : → **ivdirmek.**

eveden : Tamamiyle, büsbütün, iyice.

§ Lokmayı kiçirek götüresin, eveden اودن çeyneyesin ki lokma hallola. *(Müneb. XIV - XV. 168-1)*

§ El-müfdem المقدم [*Ar.*]: ... Ve dahi eveden اوادن koyu ve tok kızıl boya. *(Terceman. XV. 98)*

§ Eş-şeabü الشعب [*Ar.*]: Tekenin iki boynuzlarının arası eveden اوادن ırak olmak. *(Terceman. XV. 432)*

El-müferşih المفرشح [*Ar.*]: ... Namaza durduğu vaktın ayaklarının arasını eveden اودن açık dutup durucu kimesne. *(Terceman. XV. 90)*

evedi : → **ivedi.**

evelek : Ispanağa benzer bir ot, lâbada.

§ Lebede kökü, kim ba'zılar evelek اولك derler, döğeler yoğurtla karıştıralar... *(Yadigâr. XIV. 121-1)*

§ Tabaşır dört direm, lebede tohumu, ba'zı kişiler evelek اوملك tohumu derler, kavrulmuş yedi direm. *(Yadigâr. XIV. 892-)*

evermek : Evlendirmek.

§ Pes atası ana evermek اورمك haberin arzeyledi ol kabul kılmadı bir kez dahi arzeyledi ve kast evermeğe kıldı. *(Enb. XIV. 458)*

§ Yâ şeyh, gel bizim düğünümüze, Muhammed'i everiyoruz, اوريورز Ayşe'yi alıveririz, üşte bu Ayşedür ve bu Muhammed'dür. *(Müz. XV. 49)*

§ oğlunu everirseñ اوررسك âkıl âdemin kızın alıver. *(Mevahib. XV. 546)*

§ Eğer iyi ise ve iş başarmağa ve devletlü olmağa meşgul ise anı evermek اورمك ... *(Kab. XV. 244)*

§ Bir hâce oğlun everdi اوردى, ehl-i hayâ yiyitti, ol gece gerdek edemedi. *(M. Na. XV. 4)*

§ Sonraki oğlunu evermek أورمك mesnûn ve âdettir. *(T. E. XV. 4)*

§ ... Everüp اورب Bektemür Sâkı'nün kızını alıverdiler, bin gez bin filorilik cihaz yazdılar. *(Kesir. XV. 246)*

Bu anın oğluna kızın everdi اوردى
Cihaz etti o malı bile verdi *(Hikmet. XV. 504)*

§ El-inkâhu الانكاح [*Ar.*]: Bir kimesneyi evlendirmek ve evermek اورمك. *(Terceman. XV. 137)*

§ Senin atanı everdik اوردك, kızı fevt olup benim avratım Paşa Melek anın kızı idi. *(Sic. K. XVI. 4, 214)*

§ Bundan akdem mezburu everdiğim اوردگم zamanda bir kimesneden on dane altun alıverip ben kefil olmuş idim. *(Sic. A. XVI. 1, 681)*

§ Murat Han Gazi oğlunu everüp اوروب düğün ettiğini... *(Âş. XVI. 57)*

Everdi اوردى oğlun irdi şeh murada
Murad oldu müyesser Şeh Murad'a *(Hadidi. XVI. 113)*

evet, (evit) : Ancak, Fakat, lâkin, amma.

§ Anası eydür yâ oğul, hiç anun yavuz işin bilmezin, evet اوت dünle çıkardı. *(Yüz. Ha. XIV. 182)*

Süheyl eyle düzdü cevabı şaha
Dedi doğrusunu işitgil şehâ

Beni ol canından içeri sever
Bağışladığımçün üşendi ne var
Eğer kakıya vü eğer üşene
Bugün kulluğuna gerek kuşana
Dilimizce bir nükte itti evit اویت
Ki: Cömertliği kendi kisenden it
Ne var almadım ise senin elin
Bahama ne saydın kim olam kulun *(Süh. XIV. 145)*

§ Bu bir ottur ki sûsene benzer, evit, acurak olur. *(M. Bay. XIV. 91)*

§ Evit اویت sıkındusını şöyle çıkarmak gerektir kim... *(M. Bay. XIV. 91)*

§ Evit اویت uçları sünü burnuna benzer. *(M. Bay. XIV. 11)*

§ Türkçe saruluk otu derler, südün göze çekerlerse nûrun gayette ziyade eder, ifrat ile göregen eder, evet اوت gözü acıdur. *(Yadigâr. XIV. 99-2)*

§ Ebemgömeci çiçeği gibi kiçirek çiçeği olur, tohumu dahi biaynihi ebemgömeci tohumu gibi olur, evet اوت kiçirek olur. *(Yadigâr. XIV. 227-1)*

§ Yağmur suyu gerçi gayet eyü sudur, evet tiz müteaffin olur. Andan ötürü kim lâtiftir, lâtif nesne tiz eser kabûl eder. *(Yadigâr. XIV.)*

§ Her birimiz bin atlıdan kalurumuz yoktur, evet اوت, genince olucak. *(Anter. XIV. 482)*

§ Henüz sana gelecek vakıt olmadı evit اویت sana iki nesne diyeyin. *(Müneb. XIV - XV. 9 - 2)*

§ Haberde gelür kim Âdem Peygamber günah işledi, evet اوت beş türlü haslet ile gerü rahmete lâyık oldu. *(Cennet. XV. 72)*

§ Haberde gelür kim dükeli halk uçmağa müştaktır, evet اوت uçmak dört dürlü kişiye müştaktır. *(Cennet. XV. 215)*

§ Senin bir kara kulun var imiş, bana sat, alayım dedim. Meğer ol kişi kul karavaş satıcı imiş. Eydür: Ben anı yedi altuna

satın aldım, evet اوت iki altuna değmez, dir. Revan yedi altun çıkardım... *(Cennet. XV. 29, 47)*

§ Eydür: Yudum, kefene sardım ve namazın kıldım ve sine ilettim, defneyledim, evet اوت eyü, gökçek bez sarmadım... Heman ol gece düşte gördüm... *(Cennet. XV. 31)*

§ Kaçan mü'min sayru olsa, diliyle söylemeğe mecali olmasa, evet اوت gönlünde peşiman olsa tevbe kılsa Hak Taâlâ eydür: Feriştehlerim, kulumun söylemeğe mecâli yoktur, evet اوت gönliyle tevbe kıldı, günahlarından döndü. *(Cennet. XV. 81)*

§ ... Hâlık, Samed, desen kimesneye reva değildir, evet اوت Rahîm, Kerîm demek revadır. *(Cennet. XV. 25)*

§ Evit اویت bunları Uğuz ağırladı. *(Ta. Sel. XV. 1, 20)*

Ehl-i islâm eylediler meşveret
Âl-i Abbas'ı ararlardı evet اوت *(Enveri. B. XV. 74)*

Nazmi nice yalvardım evet اوت olmadı hiç ah
Başmak gibi basmak yüzüme yâr bir ayak *(D. B. XVI. 117)*

Mürekkep olur ma'nide ism ile
Evit اوت suretâ bir değil resm ile *(Şamil. XVI. 338)*

Evit اوت bunda vardır dahi i'tibar
Anı dahi fehmeyle kılma güzar *(Şamil. XVI. 343)*

evetlemek : → **ivetlemek.**

ev eyelemek : Ev yapmak.

Ken'an'daki ev gibi ev eylegil او ایلکیل
Babamı anda ol eve indegil *(Yuz. Şeyd. XIII. 97)*

ev eylenmek : Medâr edinmek.

Cedy'i vü Delv'i ev eylendi اوایلندی Zühal
Burc ola Mirrih'e Akrep hem Hamel
(Man. Tayr. XIV. 191)

ev içi esbabı : Ev eşyası.

§ ... Müteveffa babamın eğer evden ve bağdan ve ev içi esbabından اسبابندن او ایچی cümle hıssa-i şer'iyyem için karındaşım Aydın'dan alıp kabz eyledim. *(Sic. A. XVI. 4, 333)*

evin bağlamak. : İçlenmek, dane tutmak, tohumlanmak.

§ ... Ol sebeple yerden biten daneler üzerine baş tutup evin bağlaya اوین بغلیه. *(Leys. Ar. XV. 458)*

§ Gün hararetin yere bırağa ol sebeple bu yerden biten daneler üzerine baş tutup evin bağlaya اوین بغلیه ve ağaçta yemişler göynüye. *(Leys. Mu. XV. 282 - 1)*

evin suyu : → **erlik suyu.**

evirmek : Çevirmek.

Gafletten evir اویر gönül gözünü *(Mihri. XV. 104)*

ev issi : Ev sahibi.

Ev issi اوایسی beni duttu igen aziz
Hiç olmaya sanur idik böyle biz *(Süh. XIV. 113)*

Bize ev issini اواسینی göster görelim
Yohsa kuru eve neye girelim *(Man. Tayr. XIV. 229)*

§ Konuğun kutsuzu ev issin ئەوایسین ağırlar. *(Ata. XV. 24)*

§ Hânedan خاندان [*Fa.*]: Ev issi اواسی ev kavmi, ehl-i beyt mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 68)*

evişmek : → **ivişmek.**

evit : → **evet.**

evi tarafı : Hanesi halkı, ailesi.

§ Ol gün Kays bin Âmir'in evi tarafı اوی طرفی bağ bağça seyrine giderlerdi. *(Müslim. XV. 2,44)*

ev kulluğu : Ev hizmetçiliği.

§ Sabah pîr geldi kapıyı açtı, bunları işli işine gönderdi, mellaha eyitti: Sen ne hizmet bilirsin? Mellah eyitti: Ev kulluğun اوقوللغن bilirim. Pîr eyitti: Sen evde hizmet eyle. *(Ferec. XV. 511)*

ev kumaşı : Tencere, tava, balta, keser, kürek, tabak, sofra gibi ev eşyası.

Memleha nedir: tuzluk, ev kumaşı او قاشی: mâundur ماعوندر [*Ar.*] *(Uc. Gar. XV. 8)*

evlenmek : (-i li nesne ile) eş olarak almak, zevce ittihaz etmek.

§ Anın erin gazâya veribidi tâ kim şehit oldu ve ol avratı Davut evlendi اولندی. *(Enb. XIV. 582)*

evmek : → **ivmek.**

ev oku, (ev örtüsü oku) : Üzerine binanın çatısı oturtulan büyük direk. (Karş. ustun ağacı.)

§ Feresp فرسب [*Fa.*]: Ev örtüsünüñ oku اوق او اورتسنك. *(Miftah. XV. 112)*

§ Palâle پالاله [*Fa.*]: Ev oku او اوق. *(Şamil. XVI. 481)*

§ Firisp فرسب [*Fa.*]: Ev oku اواوق. *(Şamil. XVI. 481)*

ev öñü : Avlu, medhal.

§ Eyvan ایوان [*Fa.*]: Musandıra ve çartak ve turre ve rıvak ki ev öñünüñ او اوكنك sakfidir. *(Ni'meti. XVI. 97)*

§ Paygâh پایکاه [*Fa.*]: Ev öñü او اوکی. *(Şamil. XVI. 218)*

Cenab جنآب [*Ar.*]: ev öñü أواوکی, ev: dâr : evlere di: diyar *(Cev. Ke. XVII. 93)*

ev örtüsü, (ev üstü) : Çatı, sakf.

§ Âsmâne آسمانه [*Fa.*]: Ev örtüsü اواورتوسی ki sakf derler. *(Miftah. XV. 44)*

§ Ferisp فرسب [*Fa.*]: Ev örtüsünün او اورتسنك oku. *(Miftah. XV. 112)*

§ Sen eyü iş etmedin, bu ağacı bundan kestin götürdün ev üstü اواوستی eyledim. *(Bektaş. XV. 245)*

§ Bâm بام [*Fa.*]: Ev üstü اواوستی ve sabah. *(Şamil. XVI. 391)*

§ Âsmâne آسمانه [*Fa.*]: Ev üstü اواوستی evin sakfi. *(Şamil. XVI. 381)*

§ Âsmâne آسمانه [*Fa.*]: Ev örtüsü او اورتـی sakf mânasına.
(Caf. XVI. 6-1)

ev örtüsü oku : → ev oku.

evran : → evren.

evre : Çevre, etraf, muhit.

§ Bâd-bür بادبر [*Fa.*]: Bir nevi oyuncaktır... bir müdevver tahta pâresinin bir ucunu sivriltüp mahrutî şekil iderler veya ol sivrilen ucuna mahmuz gibi bir demir kakarlar ve evresine اوره‌سنه ip sarıp hemvâre zemin üzere atarlar ve ol ipi sühûletle kendi tarafına çekerler, ol tahta pâresi...
(Bürh. XVIII - XIX. 92)

evren, (evran) : Ejderha, büyük yılan.

Bu dünya bir evrendir اورندر âdemleri yutucu
Bize dahi gelüben yuta doyuna bir gün
(Yunus XIII - XIV. 298)

Zaman verici olma düşmanına
Zaman ile yılanlar evren اورن olur *(Kel. XIV. 42)*

§ Eyle sandı kim o kağan arslan, on yedi başlı evren اورن kalesinin içine girdi. *(Fütuh. XIV. 499)*

§ Âdemîler evreni اورنی Deli Dumrul elin eline çaldı kas kas güldü. *(Dede. E. XIV. 159)*

§ Ol denizden bir evren اورن karaya çıkıp... *(Ac. XV. 22)*

§ Evren evreni اورن اورن yutmayınca evren اورن olmaz.
(Ata. XV. 37)

Heman bir evren idi اورنیدی yedi başlı
Gören göz kârvandan oldu yaşlı *(Mih. XV. 266)*

Eğer zulmeylesen aslan olursun
Halâyık yuducu evran اوران olursun *(Hikmet. XV. 229)*

Çare yoktur gussa-i zülfünden olmağa halâs
Canıma kasdeyledi ol iki evren اورن neyleyim
(Aşki. XVI. 210)

Gök sandığım bir evren imiş اورنمش can-sitan benim
Yer dediğim cihan yuducu ejdeha imiş *(Şeref. XVI. 116)*

Sultan Murad'ın evreni
Acem'i yuttun mu geldin *(Saz. Öksüz. XVI. 35)*

Acep evrendürür اورندرر liykin demi yok
Yudar bir demde amma âdemî çok *(Lâmii. XVI. 111)*

Yedi başlı bir evrendir اورندر bu Behram
Bununla başa çıkmaz has eğer âm *(Şeh. Ş. XVI. 1043)*

Gök sandığın bir evren imiş اورنمش can-sitan senin
Yer dediğin cihan yuducu ejdeha imiş *(Hüs. Dil. XVI. 78)*

Reh dûr idi rehzeni çoğ idi
Mâr u timsah ü evreni اورنی çoğ idi *(Atai. Ha. XVIII. 47)*

§ Molla Mehmet bu evrana اورانه süvar olam dedikte evran اوران kendisine öyle bir kuyruk urdu ki... *(Ev. XVII. 4, 115)*

§ Şad-mar شادمار [*Fa.*]: Hayye-i kesîre mânasına ve büyük yılana dahi denir, Türkide evren اورن derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 379)

§ Maj-der ماژدر [*Fa.*]: Mar-i ejder muhaffefidir ki büyük yılan mânasınadır, Arabide sü'ban ve Türkide evren اورن derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 554)

evren pulu : Mika.

§ Berkak برقك [*Fa.*]: Evren pulu اورن پولی ki talk ve zer-varak dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 110)*

§ Talk طلق [*Fa.*]: Bir cevher-i madenîdir, Arabide kevkeb-ül-arz ve Türkide evren pulu اورن پولی derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 415)

evren tonu giymek : Ejderha kılığına girmek.

§ Kapısını berkidüp içeride evren tonunu giyüp اورن طونی کیوب başın rast kapıdan yana koyup yattı. *(Bektaş. XV. 241)*

evsmek : Hububatı yabancı maddelerden temizlemek için bir kap içinde silkerek savurmak.

§ Pengen پنكن [*Fa.*]: Ni'meti, buğday ve arpa ve sâir hububat evsecek أوسجك büyük tabak demiş. *(Deş. XVI. 247-2)*

§ Vâruf وارووف [*Fa.*]: Tahıl evsecek اوسجك galbur ve tabak... *(Deş. XVI. 183 - 2)*

§ Peygen پيكن [*Fa.*] ... ve ba'zıları tahıl evsecek اوسجك nesnedir dediler. Tabak ve sâir bunlara benzer nesne. *(Deş. XVI. 248-2)*

§ Vâruf وارف [*Fa.*]: Evsecek اوسجك tabak. *(Caf. XVI. 172-1)*

§ Vârû وارو [*Fa.*]: Evsecek اوسجك. *(Caf. XVI. 172-1)*

§ Vâruf وارف [*Fa.*]: Tahıl evsecek اوسجك tabak. *(Ni'meti. XVI. 619)*

§ Pingere پنكره [*Fa.*]: Evsecek اوسجك kap. *(Şamil. XVI 399)*

§ Çavli چاولى [*Fa.*]: Galle ber-efşan mânasınadır ki sazdan veya hasır otundan örülmüş yassı tabaktır, anınla galle evsüp اوسوب topraktan ve samandan pâk iderler. Türkide tepir tâbir ederler. *(Bürh. XVIII - XIX. 214)*

§ Hesek هسك [*Fa.*]: ... Ve tepsi tarzında yassı bir tabaktır sazdan ve kamıştan örüp anınla harmanda galle evserler اوسرلر Türkçe ana tepir derler. *(Bürh. XVIII-XIX. 622)*

ev sokağı : Kapı aralığı, dehliz.

§ Bâlân بالان [*Fa.*]: Tîr-i hane ve dehliz yâni ev sokağı او سقاغى. *(Ni'meti. XVI. 45-1)*

ev üstü : → **ev örtüsü.**

eyde eyde. (eydü eydü) : Diye diye, söyleye söyleye.

§ Asmaî eydür, üşbu sözleri eyde eyde ايده ايده düştü ol yiğit. *(Yüz. Ha. XIV. 63)*

§ Dili ve gönlü ol kelime üzere muhkem olup eydü eydü ايدو ايدو gide. *(Enfes. XV. 497)*

eydici, (eyidici) : Şarkı okuyan, ırlayan, hanende.

§ Sazende cariyeler çaldılar ve eyidiciler ايدجيلر eyittiler ve mahbupler sağrak sürdüler. *(Anter. XIV. 584)*

§ Eydici ایدجی ve çalıcı cariyeler buldu. *(Anter. XIV. 755)*

§ Ve buyurdu ki ne kadar ki eydici ایدیج cariyeler var ise satalar. *(Kesir. XV. 204)*

§ Meğer ki halife, halife olmazdan evvel bunlarunla iki eydici ایدج cariye ucundan niza' ve melamet var idi. *(Kesir. XV. 201)*

eydilinmek : → eydinilmek.

eydinilmek, (eydilinmek, aydınılmak) : 1. Denilmek, söylenmek.

Bu babda bir acep mâ'ni denildi
Bu mâ'nide nice vech eydinildi ایدنلدی *(Muham. XV. 64)*

Haber ver cümle esmâdan bilünsün
Kamu dillerde esmâ eydilinsün ایدلنسون *(Muham. XV. 58)*

Bu söz tahkika râci'dir bilinmez
Yeri vardır bu yerde eydilinmez ایدلنمز *(Muham. XV. 465)*

§ Ve dahi eydinile ایدنله , bu mertebeleri sizlere andan ötrü verdi kim ol eyyam-ı dünyada salih ameller işleyip sizden öndin gönderdiniz. *(Leys. Mu. XV. 418-2)*

§ Vaktî ki böyle olduysa eydinildi kim ایدنلدیکم mevt hali katı haldir. *(Delil. XV. 8)*

§ Ve haberdir ki eydinilür ایدنلور, Hak Sübhanehu ve Taâlâ İblisi üç nesne içün halketti. *(Delil. XV. 12)*

§ Ve dahi eydinildi ایدنلدی, kaçan ki bir kimsene üzerine mevt indirilse bayağı sureti üzerine gelip ol kimsenin önüne durur... *(Delil. XV. 130)*

§ Hatipler bunun adına okurlardı, minberler üzerinde eydinilirdi ایدنلردی . *(Kesir. XV. 120-2)*

2. Sorulmak.

§ Ve andan ferişteler semaya suûd etmezsüniz gök ferişte-lerinden eydinile ایدنله ki işbu rıyh-i tayyibe nedir? *(Delil. XV. 131)*

§ Eydinildi ki ایدنلدیکه yâ Resûlallah amellerin kankısı efdaldir? *(Delil. XV. 26)*

eydirmek, (eydürmek): Meylettirmek, çevirmek, döndürmek.

§ Mâdam ki dünya sevgisi gönülde ola, mümkün değildir kim nefsin bu sıfatın eydüresin ایدوره‌سن. *(Müz. XV. 20)*

§ Nefs-i levvâmeyi bir uğurdan nefs-i mülhimeye eydirdiler ایدردیلر. *(Müz. XV. 20)*

§ Bu ilham meleği durmadan hayra yelter... Eğer eydiremezse ایدرمزسه bir dahi yelter, tâ şuna dek cehdeder ki eydire ایدره. *(Müz. XV. 26)*

eydişmek : Söyleşmek, konuşmak.

§ Tehâlüz تحالز [*Ar.*]: Birbirine söz keleci etmek ve eydişmek ایدشمك. *(Bab. XVI. 2, 107)*

eydürmek : → **eydirmek.**

eye, (iye) : Malik, sahip, efendi.

§ Konur atın eyesi ایاسی Han Uruz'un ağası. *(Dede. XIV. 19)*

§ Kanturalı cemal ve kemal eyesi ایاسی yiğit idi. *(Dede. XIV. 91)*

§ Sen adl eyesi ایاس peygambersin, buların gövdesin basıp kaçan uşadadın, belkim bular bu sana verilene ve ululuğa bakalar idi. *(Enb. XIV. 618)*

§ Şam Vilâyetinde küfür ehlinden kimesne buyruk eyesi ایسی kalmadı. *(Fütuh. XIV. 118)*

§ Ve birer Arap atlariyle ve her birisi heybet iyesi ایهسی ve salâbet sahibi idiler. *(Si. Da. XIV. 184-1)*

On iki bin kul idi müşterası
Kamusu pehlevan erdem eyesi ایاسی *(Hikmet. XV. 528)*

§ Anda nişanlar vardır akıl iyelerine ایالرنه. *(Cev. Es. XV. 12)*

§ Tâ ki hüküm eyesi ایسی padişahlara özür kalmaya. *(İrçad. XV. 166)*

§ Bir dâniş ve tedbir eyesi ایسی pîri ihtiyar ettiler. *(Ta. Sel. XV. 428)*

Budur dördüncü gayre vermeyip yol
Eyesi ایاسی hanesin bekler gece ol
Beşinci bu eğer döğse eyesi ایاسی
Ana vermeyüben hergiz yiyesi *(Ruşeni. XV. 47)*

§ Gel imdi ey basiret issi ve ey akıl ve ma'rifet eyesi ایسی. *(Kesir. XV. 224)*

Arzedemez fakrın ebed kimseye
Irz iyesi ایهسی çekse ne denlü elem *(D. B. XVI. 153)*

Ne denlü varsa anda ilm eyesi ایاسی
Ki anlar hoş bilir fikr ü kıyası *(Şeh. Ş. XVI. 248)*

Kimesne bulmadı ol lutf eyesin ایاسن
Nitekim kimse dünyanın vefasın *(Zati. XVI. 207)*

§ Kişinün görmesi göstermesi gönül diledüğü görk eyesi ایسی olmayıcak sözden ne bite. *(Sır. XVI. 50)*

§ Ferzane فرزانه [*Fa.*]: Ulu ve hikmet eyesi ایس. *(Şamil. XVI. 478)*

eyeğü, (iyeğü) : Kaburga kemiği.

§ Zâtürrie zahmeti olan kişinin kulağı tözünde, ya göksü yöresinde, ya eyeğüler ایکولر başlarında cerahat belürse... *(Yadigâr. XIV. 66)*

§ Eyeğüler ağrısı içün şarabı usûl ile vereler. *(Yadigâr. XIV. 115-1)*

§ Eyeğüler ایکولر ve sinirler ağrısına ve ifratla sovuklara begayet faide ede. *(M. Bay. XIV. 9)*

§ Kafdağı eyitti: Cebrail Aleyhisselâm Tanrı dergâhında durmuştur, eyeğüleri ایکولری ditrer, Tanrı Taâlâ bir ditremeğinden yüz bin ferişte yaratır. *(Enb. XIV. 9)*

Daneyi çün dâm içine ben dökem
Kuş kanadın iyeğüsünden ایکوسندن sökem
(Man. Tayr. XIV. 227)

§ Eyeğülü ایکولو ulalur, kaburgalı böyür. *(Dede. E. XIV. 256)*

§ Zatülcenp ısısı veremdür ki göğüs içinde ve göğüse yakın eyeğüler ایکولر altında olur. *(Mü. Şi. XIV-XV. 122)*

§ El-adla' الاضلاع [*Ar.*]: Eyeğüye ایکویه derler.
(Terceman. XV. 87)

§ Hak Taâlâ Âdem'in sol eyeğüsünden ایکوسندن Havva'yı yarattı.
(Envar. XV. 31)

§ Şol vakıt sinleye girür, şöyle sıkıp kısar kim eyeğüleri ایکولری birbirine geçer. *(Leys. Mu. XV. 20-1)*

§ Sünükler, eyeğüler ایکولر, onurga, boyun sünükleri...
(Hazain. XV. 8-1)

§ Hak Taâlâ Âdem'i yarattı topraktan, çiftini yarattı yine kendinin eyeğüsinden ایکوسندن. *(Hazain. XV. 43-2)*

§ Sol eyeğüsünde ایکوسندن ve sağ elinin ayasında bir direm kadarı aklık vardır. *(Tez. Ba. XV. 29)*

Uyhu gönderdi ana Rabb-ı Celil
Sol eyeğüsin ایاکوسن çıkardı Cebreil *(Vahdet. XV. 36-1)*

§ Havva, Âdem'in sol yanındağı kısacuk eyeğüden ایکودن yaratıldı. Ol iyeğünün ایکونك yerine et dolduruldu, Havva iğri eyeğüden ایکودن yaratıldığı içündür kim hatunların eğriliği eksük olmaz. *(Kesir. XV. 31)*

§ Nebi bin Âşık Beşe böğründe kılıç ile eyeğüsünde ایاکوسنده çalınıp mecruh çıktı. *(Sic. K. XVI. 5, 90)*

§ ... Arkasının sol canibinde ve göbeği üstünde ve sol oyluğunda ve sol kolunda ve sol canibinde eyeğüsünde ایکوسنده bıçak ile vurulmuş bulunup... *(Sic. A. XVI. 1, 1761)*

§ El-câniha الجانحه [*Ar.*]: Göğüs altındaki eyeğü ایکو.
(Ah. XVI. 272)

Dıl' ضلع [*Ar.*] u pehludur پهلودر [*Fa.*]: eyeğü ایاکو; eğridir: efkam, şegeft

Gişt ü sukle: boş böğür oldu; göbektir: sürre, nâf
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 87)

eyer çalmak : Eyer vurmak, eyerlemek, eyer kapamak.

Eyer çalmasa ایرچلماسه ata pehlevanlar
Kazanmazdı gey adı nevcivanlar *(Hikmet. XV. 309)*

eyerine tolu turmak : Cüsseli olmak.

§ Fülân pehlevan eyerine tolu turuptur ایارنه طولو طورپدر dirler. *(Fütuh. XIV. 83)*

eyer komu : Eyerin keçe üerindeki ağaç, eyerin kaşı.

§ Nemed-i zin نمدزین [*Fa.*]: Teğelti ve eyer komları ایرقوملری. *(Miftah. XV. 137)*

§ Âzerm آذرم [*Fa.*]: Eyeriñ komları قوملری ایرك ki iki pâre olur. *(Ni'meti. XVI. 64)*

§ Tenbûk تنبوك [*Fa.*]: Ve çunağ-ı zin mânasınadır ki eyer komu ایرقوی ve eyer savrağı dedikleridir ve düvâl geçirecek tasmaya ve kaltağa dahi derler ve eyer hanesine de ıtlak olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 188)*

§ Kefçek کفچك [*Fa.*]: Dâmen-i zin-i esp mânasınadır ki eyer komu ایرقوی ve eyer savrağı ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 489)*

eyer sağrağı. (eyer savrağı, eyer sağrığı) : Eyer ağacı, eyer kaşı, eyer komu.

§ Çeng-i murg چنك مرغ [*Fa.*]: Kuş burnu ve eyer sağrağı ایر صغرغی. *(Ni'meti. XVI. 236)*

§ Ol ağaçtan eyer sağrığın ایر ساغرغین düzerler, andan düzülen eyere zin-i hadeng derler. *(Deka. XVI. 60-1)*

§ Çûp-i zin چوپ‌زین [*Fa.*]: Eyer sağrağı ایر صغرغی. *(Şamil. XVI. 420)*

§ Çûb-ı zin چوب زین [*Fa.*]: Eyer sağrağı ایر سغرغی. *(Caf. XVI. 45-1)*

§ Tenbûk تنبوك [*Fa.*]: ... Ve çunağ-ı zin mânasınadır ki eyer komu ve eyer savrağı ایر صاوراغی dedikleridir. *(Bürh. XVIII-XIX. 188)*

§ Kefçek كفچك [*Fa.*]: Dâmen-i zin-i esb mânasınadır ki eyer komu ve eyer savrağı ایر صاوراغی ta'bir olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 489)

eyer sağrığı : → **eyer sağrağı.**

eyer savrağı : → **eyer sağrağı.**

eyer yapuğu : Cenkte atlara giydirilen zırh, çukal, yancık.

§ Pürgsûn پرگسون [*Fa.*]: Eyer yapuğu ایر یپوغی.*(Ni'meti.XVI.177)*

§ Bergüstüvan پرگستوان [*Fa.*]: Eyer yapuğu ایر یاپوغی.
(Deş. XVI. 249-2)

eygü : İyi.

Bu mesel eygü ایکو meseldür birliğe
Birikenler girdi kirtü dirliğe *(Ga. XIV. 64)*

İşlediyse bundan ol eygü ایکو amel
Zir-i dest ola ana Sevr ü Hamel *(Ga. XIV. 477)*

eyi : → **eyü.**

eyidici : → **eydici.**

eyikmek : İyi olmak.

Ezelden ehl-i hikmet söylemiştir
Maraz gizleyen eyikmez ایکز demiştir *(Hadidi. XVI. 9)*

eyin : → **eğin.**

eyitmek : → **ayıtmak.**

eyle : öyle.

Kuyuda geldi Yusuf'a Cebrail
Selam verdi kim yâ Yusuf eyle ایله bil *(Yuz. Şeyd. XIII. 13)*

İy karındaş bu sözü eyle ایلا ki var
Ol bile kim Tanrıyı candan sever *(Velet. XIII-XIV. 86)*

§ Depere eyle ایله çaldı ki yarısına dağın iki böldü.
(Anter. XIV. 261)

§ Âdem şekli dahi eyledür ایلەدر, çün âdem iki ayağ üzerine tura. *(İhlâs. XIV. 49)*

§ Resûl Hazreti buyurdu kim yâ halâyık eyle dimen. *(Yüz. Ha. XIV. 36)*

§ Anlar eyle ایله diğeç at ağızlı Uruz koca iki dizinin üstüne çöktü. *(Dede. XIV. 20)*

§ Kiçi yaratmak nice genez ise ulu yaratmak dahi eyledir ایلەدر. *(Tebareke. XIV. 48-1)*

§ Ağaç kavunu tohumu cemi-i canavarlar ağusunun tiryakıdur. Çaşur dibi dedikleri ot dahi eyledür ایلەدر. *(Yadigâr. XIV. 133-1)*

§ ... Eğer eyle ایله ederlerse tatlı canımızdan gönül götürmek ve ölüm acılığına boyun vermek gerek. *(Kel. XIV. 34)*

Eyle kim bilmekti seni bilmedim
Eyle kim ایلمک kılmak gerekti kılmadım *(Ga. XIV. 14)*

Anı öldür, altunu al tizrek
Erişgil gidelim hem eyle أیله gerek *(Süh. XIV. 242)*

Uzatırsa râz açmağa kimse dil
Sözünün yolu bağlanur eyle bil ایله *(Ferh. XIV. 2)*

§ Bu üç dört gün de şol hastalıkları halinde nice perhiz ettilerse yine eyle ایله perhiz edeler. *(Mü. Şi. XIV-XV. 10)*

Eyle ایله zahmet çektim ey mâna-füruş
Kalmadı akdi kamu halloldu uş *(Melhame. XIV-XV. 144-1)*

§ Hak Taâlânın azametin ve celâletin gey bildikleri için eyle korkarlardı. *(Müneb. XIV-XV. 29-2)*

§ Tecrübe edenler müşkil işlerde her nice işlemeği yeğ görürlerse eyle ایله işlemek gerek. *(Hazain. XV. 43-1)*

§ ... Eyle ایله diyicek esirgedim. *(Güzide. XV. 76)*

§ Eyle ایله bil ki müfasede-i ihvan emarât-ı hızlân olur. *(Maârif. XV. 241)*

Ârızından sanemâ eyle ایله hayâ eyledi su
Ki eğer bir delik olsaydı geçe idi yere *(Nizami. XV. 47)*

§ Çünanest چنانست [*Fa.*]: Eyledür ایلەدر. *(Sıh. Ac. XV. 9)*

§ Kız şahzadeyi eyle ایله sevdi kim ansız âlemi görmezdi. *(Ferec. XV. 338)*

Ümit eyledür ایلدر kim gide ters ü bîm
Cihanın nizamı ola müstakim *(Camas. D. XV. 152)*

§ Geceyi size eyle ایله kılmadık mı ki karanusıyle sizi örter. *(Leys. Mu. XV. 443 - 1)*

§ Eğer yıl kurak olsa, ya bir mâni' ucundan dahıl hasıl olmasa eyle ایله gerek ki gam yimeye. *(İrşad. XV. 235)*

§ Nice kim ekersen eyle ایله götüresin. *(Cennet. XV. 420)*

§ Ebumüslim bunun dirseğine bir teber düğdüsü eyle ایله urdu kim kılıç lâinin elinden fırladı. *(Müslim. XV. 1, 154)*

Kayı Han anınçün oldu ana ad
Cümle bildi anı eyle ایله kıldı yâd *(Enveri. XV. 77)*

§ Günahlarından çıkaram, eyle ایله pâk olalar ki analarından ol gün doğmuş gibi olalar. *(Delil. XV. 88)*

Çünkü bu resme vasıyyet eyledi
Eyle ایله oldu her ne söz kim söyledi *(Vahdet. XV. 108-1)*

Yoluna canlar *nisâr* eylediler
Zira ma'şuk âşıkın eyle diler *(Muham. XV. 194)*

§ Ol helâk olduklarından sonra görenler eyle zannettiler ki hiç bu mekânda kimse yaradılmadı. *(Leys. Ar. XV. 432)*

§ Meğer kim ölenin hısımları bağışlayalar, ya mala keseler. Eyle ایله olucak öldürmemek vardır. *(Tuh. Le. XV. 289)*

§ Eyle ایله mest olmuşam ki eteğüm elimden gitmiş. *(Güls. XV. 1-3)*

§ İbrahim Sâre'ye eyitti: Var nice dilersen eyle ایله et dedi. *(Kesir. XV. 62)*

Zimam-ı ihtiyar yed-i meşiyyete verilmiştir, ne canibe dilerse ve nice isterse eyle eder. *(Saadet. XV-XVI. 141-2)*

§ Sana lâyık ne vechile amel ise sen dahi eyle ایله eyle. *(Tibr. XVI. 32)*

§ Filvâki' mâcera eyle ایله olmuştu. *(Mevahib. XVI. 217)*

§ Eyle ایله idecek olurlar ise Allahü Taâlâ hayır ve fesat ehillerini anlara musallat eder. *(Zehr. XVI. 232)*

§ Ulu sahraya bir hardal danesi nice ise eyle ایله olur. *(Ta. Şahi. XVI. 10-1)*

Hususâ dostlardık eyle ایله kim biz
Aramızdan su sızmaz idi hergiz *(Güvahi. XVI. 24)*

§ Çünan چنان [*Fa.*]: Eyle ایله. *(Şamil. XVI. 538)*

§ Bağdat ol zamanda eyle ایله ma'mur idi kim vasfı mümkün değil idi. *(Rahat. XVI. 3)*

Kalan kala gidenümüz gidevüz
Muradumuz nise eyle idevüz *(Hadidi. XVI. 355)*

Kınadılar anı gören işiten
Kınanır lâcerem eyle ایله iş eden *(Şeh. Ş. XVI. 629)*

Ya Habib-Allah, ya Hayr-el-Beşer müştakınam
Eyle ایله kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su *(Fuzuli. XVI. 16)*

§ Vay ümmetimin evladına; şol babalarından ki anlara Kur'an ve edep öğretmedikleri için cehl ile büyürler, eyle ایله babalar benim düşmanımdır. *(Nasayih. XVII. 260)*

Ol Muhammed ü Ali işit ki sen
Nice ise eyle ایله olam sana ben *(Battal. XVIII. 350)*

Bu aşka olan müptelâ eyler telezzüz eyle ایله kim *(Kuddusi. XIX. 89)*

eyle dutmak : Öyle kabul etmek, öyle farzetmek.

Önüne bakıp baş kaldırmagıl
Öğünde varın ana bildirmegil

Cevap eyle Nakkaşa verir Süheyl
Ki sen eyle dut ایله دوت etmeyem ana meyl
Yüzüm rengi döner değil bu iş az
Açar sırrımı vü genüme komaz *(Süh. XIV. 89)*

Eyle dut kim ایله دتکم âkıl eve aldana
Pâsbanı nite padişeh sana *(Man. Tayr. XIV. 229)*

Anın kim eyü adı kalmamıştır
Cihana eyle dut kim ایله طوتکم gelmemiştir *(Ravza. XV. 25)*

eyleksimek : Eylek haline gelmek, göl, bataklık haline gelmek(?)

§ Suk'ur صقعر [*Ar.*]: Durmakla eyleksimiş ایلكسی‌مش su. *(Bab. XVI. 1, 61)*

§ Metasib مطاسب [*Ar.*]: Çok durup eyleksimiş ایلكسمش sular. *(Bab. XVI. 2, 110)*

eylemek : 1. Yapmak, inşa etmek, imâl etmek.

Kutayfer'i indedi eydür ana
Üstatlar der bir saray eyle ایله bana *(Yuz. Şeyd. XIII. 33)*

§ Pil azusından bir kürsi eylediler ایلدلر, yakut ve inci ve zebercet ve dürlü cevahirle murassa' kıldılar; dört bucağında altundan hurma ağaçları eylediler... Ve kürsünün iki söyesi yanında altundan iki arslan eylediler ایلدلر. *(Enb. XIV.)*

Eyledi ایلدی bir saray-ı çâr-erkân
Tâ duta lâmekânlar anda mekân *(Yuz. Hamdi. XV. 2-1)*

§ Bakırdan bir sığır eylediler ایلدلر, içi kovuk ve içine neft ile katran koydular. *(Cennet. XV. 363)*

§ Döndü avratına dedi ki: Vay sana, dur, etmek eylegil bu konuklar içün. *(Leys. Ar. XV. 612)*

§ Bir kimesne ol köyün taşra kenarında dam yapmak içün kerpiçlik balçık eyler ایلر. *(Bektaş. XV. 153)*

§ Beste بسته [*Fa.*]: Bağlu ve nakışlı bez ki avratlar eylerler ایلرلر kârgâh ile. *(Caf. XVI. 20-1)*

2. Yaratmak.

Kendüyi eyleyene ایلانیه kimse söğe
Vara kendi eylediğini öğe *(Man. Tayr. XIV. 12)*

Her hacer üstünde eşcar eyledüñ ایلدوك
Yerde insan eyledüñ gökte melek *(Mihri. XV. 93)*

3. Demek, buyurmak, söylemek.

§ Ol Haricî kendini arzedip emîre bildirdiler, getürün, eyledi ایلدی. *(Müslim. XV. 2, 171)*

Ummani'm eyledi matlup ehliyim
Mevlâm huzurunda kötü kuluyum *(Saz. Ummani. XX. 724)*

4. Nasbetmek, tâyin etmek.

§ Ve eylegil ایلکل bize senin hazretinden bir işimiz görür ve bize beğ olur kişi. *(Cev. Es. XV. 133)*

eylenmek : 1. Eylemek.

Gülendam kendü birle söylenürdü
Hakın birliğini zikreylenürdü *(Dah. XIV. 64)*

2. Yapılmak, hazırlanmak.

§ İlerüki ümmetler zahmetler gördüler yol bellüleyince. Muhammed ümmeti sonrarak geldiler yolu eylenmiş ایلنمش buldular. *(Tuh. Le. XV. 283)*

3. Edinmek.

Refik eylenmiş ایلنمش ol akl-ı harabı
Bulam der şem' nuriyl'âfitabı *(G. Ra. XVI. 17)*

Zırıh eylen ایلن özüne cidd ü cehti
Delil eylenüben ایلانبن "Evfû biahti" *(G. Ra. XVI. 201)*

eyle olsa : Bunun üzerine, bundan dolayı, öyle olunca, o halde, öyle ise.

§ Bir gün gördüm bir hâvî geldi bir eyü kuvvetlü ef'a yılanım vardır deyü, eyle olsa ایله اولسه ol kişiye eyittim...
(M. Na. XV. 7)

§ Ol nefs-i emmare sizi benden azıdıcıdır, eyle olsa ایله اولسه Allahtan azan, yâni âsi olan bana, kâfir olur. *(Müz. XV. 2)*

§ ... Eyle olsa ایله اولسه ben bîçare dahi muvâfakat yolun dutup... *(Cev. Es. XV. 1)*

§ ... Eyle olsa ایله اولسه İbrahim Aleyhisselâm Ebukubeys Dağına çıkup çağırdı. *(Cev. Es. XV. 36)*

§ ... Eyle olsa ایله اولسه ebedî azap içinde ölürsüz. *(Cev. Es. XV. 187)*

§ Eyle olsa ایله اولسه bir hizmetkâra buyurdu, bu verilenleri buna giydür ve kuşat ve takgıl. *(Kesir. XV. 309)*

§ Eyle olsa ایله اولسه bana ibadet eylen. *(Cianan. XV. 3)*

§ Ey ruh-ı tayyibe; Allahın emriyle çık diye. Eyle olsa ایله اولسه ruh dahi bedeninden şol senekten katra sızar gibi sıza. *(Delil. XV. 131)*

§ Diliyle tevbe etmekliğe kudreti olmadığından iki gözlerini göğe duttu. Eyle olsa ایله اولسه ol kişi eyle ittiğinden Hazreti Resûl tebessüm etti. *(Delil. XV. 123)*

§ Karan köyünde bilindi ve hürmeti ve izzeti arttı, eyle olsa ایله اولسه ol kavim arasından kaçtı kûfe'ye vardı. *(Tez. Lâ. XV. 32-2)*

§ ... Bundan sonra Arap Hacı Halil dahi zikr olan tarihten bozahaneleri artırıp yevmî bin iki yüz yetmiş iki akçaya mukataaya dutmuş, eyle olsa ایله اولسه mezkûr Kara Yusuf ile Mahmut'un bozahanesi heman yirmi gün tasarruf ettikleri sabit ve zâhir olup... *(Sis. B. XV. 3, 6)*

§ ... Bayram Beği dahi gümüş benim tahvilimde alındı, hasıl benimdir deyü niza' eyledi. Eyle olsa ایله اولسه buyurdum ki hükm-i şerifimle mezkûr Mehmet anda varıcak teftiş edip göresiz. *(Sic. B. XV. 7,48)*

§ ... Tahminen on binden ziyadece akça ancak vefa eder dediler. Eyle olsa ایله اولسه suret-i hal dercolunup atebe-i ulyaya i'lâm olundu. *(Sic. B. XV. 4, 16)*

§ Çavuş Şirmert timarında birkaç hırsızlar dutmuş imiş, çingene âmilleri koyuvermişler imiş, âmiller bunda bulunmadılar ki bu hususta murâfaa edeler. Eyle olsa ایله اولسه ases Karagöz'ü vekil etti ki ol hırsızları hem teftiş ede ve hem âmiller ile bu hususta murâfaa ede. *(Sisc. B. XV. 10, 199)*

§ ... Sancak beği meclis-i şer'a salmış, mezkûr Hızır aldı geldi, eyle olsa ایله اولصه hâkim-ül-vakt olan kimesne sancak beği ma'rifetiyle ve hâkim-ül-vakt mârifetiyle mezkûr derzi Hızır'a emanet kondu. *(Sic. K. XV. 1,122)*

§ Sinan Subaşı dahledüp tasarrufuma mâni' olur, şer' ile görülmesini talep ederin dedi. Eyle olsa ایله اولسه şer' ile teftiş edip göresiz deyü ferman olunup imtisalen...
(Sic. K. XVI. 4, 196)

§ ... Hoca İbrahim bin Hacı Murat meclis-i şer'a hazır olup ikrar-ı sahih ve i'tiraf-ı sarih etti ki Hasan bin Hüseyin bıçakla elimde dört yere dokundu deyü, eyle olsa ایله اولسه deftere sebt olundu. *(Sic. K. XVI. 2, 21)*

§ ... Der-anbar eyleyesiz deyü emr olunmağın eyle olsa ایله اولسه ba'zı kuzat bu canibe arzlar gönderip vilayet-i Anadolu'da bu sene yağmur yağmamak ile kaht olup...
(Sic. K. XVI. 6, 79)

§ Sahib-i saadetimiz hazretlerine eyalet-i Anadolu avâtıf-ı hilye-i husrevaneden... sadaka ve inayet buyurulmağın, eyle olsa ایله اولسه taht-i kaza-i adaletşiarınızda vâki' olan Susuz çeşme hassın işbu dârende-i mektup... *(Sic. A. XVI. 4, 1193)*

eyle sanmak : Öyle kabul etmek, öyle farz etmek.

Arîs ehli çün beğenmedi anı
Eyle san kim ایله صانکم Yusuf'un yandı canı
(Yuz. Şeyd. XIII. 20)

Senden beni cüda gören eyle sanur ایلا صانور kim ol
Canı teninden ayrı düşen kuru gevdedir *(Dâi. XV. 33)*

eylese : Öyle ise, o halde.

Deye eylese ایلسه vâcip oldu sizi affedem
Beni göresiz edesiz şimdi uçmak lihaz *(Muham. XV. 352)*

eylesine : O tarzda, öylesine.

§ ... El tığ-ı sürhe urup depere tutup lâine eylesine ایلەسنه urdu kim... *(Hamza. XIV-XV. 55, 168)*

§ Bir na'ra eylesine ایلەسنه urdu kim dağ ve taş yankulandı. *(Müslim. XV. 1, 127)*

§ Kârban halkı ne didiyse karıcuk dahi eylesine ایلسنه haber verdi. *(Müslim. XV. 1,9)*

eyleşmek : Karşılıklı yapmak.

§ Gâh erbab-ı münazarat ile gavga vü cidel eyleşürdüm ایلشردم. *(Hüs. Dil. XVI. 5)*

eyletmek : **1.** Hazırlatmak.

Yükünü yusuf buların eyledür ایلدور
Bünyamin yükünde sağı gizledür *(Yuz. Şeyd. XIII. 77)*

2. Yaptırmak, inşa ettirmek, imal ettirmek.

Kutayfer'i indedi eydür ana
Üstatlar dir bir saray eyle bana
Bir saray eylet ایلت bana yavlak ulu
Nice kim vasf eyledim şöyle kılu *(Yuz. Şeyd. XIII. 32)*

Mıhlar eyletmiş ایلتمش demürden gey ulu
Bağlamış at terkisine ol delü *(Man. Tayr. XIV. 77)*

3. Ettirmek.

Bir üveze Nemrud'u kahr eyledür ایلدر
Dünya dirliğin ana zehr eyledür *(Melhama. XIV-XV. 3-1)*

Kalanın leşkere eyletti ایلتدی yağma
Ki mâlâ-mâl idi ol cây-i heycâ *(Hadidi. XVI. 251)*

§ Ve ciğerlerindeki göynüklüah-ıdem-sâzlarından temam şerh eyletti ایلتدی. *(Şeref. XVI. 192)*

§ ... Ana dahi bu kitabın faslından ve babın aslından şerh eyledeler. *(Hüs. Dil. XVI. 76)*

eyleyici : Yapıcı, vücuda getirici.

§ Rivayetdürür kim Âzer put yonucu idi ve sanemler eyleyici idi ایلیجیدی. *(Enb. XIV. 144)*

eyleyigörmek : Etmeğe bakmak, yapmağa çalışmak.

Ehl-i Hak olmak dilersen zevk-ı tâat terkin et
İçini saf eyleyigör ایلیی کور var kıyafet terkin et
(Niyazi. XVII.8)

eylik, (eylük) : İyilik.

Eyü niyyetlüler eylüğe ایلوکا ire
Kim yavuz işe yavuzluklar göre *(Man. Tayr. XIV. 230)*

§ Bolay ki senin eylüğüñe ایلوککه mükâfat edevüz.
(Anter. XIV. 2, 9)

Beğler ölümü ola bu yılda çok
Ne yaramaz yıl olur eylüği ایلوك yok
(Melhame. XIV - XV. 106 - 2)

Yıl sonu eylük ایلك toludur kaygı boş
İl eminlik ola halk ahvali hoş *(Melhame. XIV - XV. 53 - 2)*

§ Eylüğüñüzü ایلوککزی halka âşikâre kılıp ayıplarımızı setreyledi.
(Leys. Mu. XV. 139 - 1)

Eylük ایلك ehline ola eylük bedel
Yatluluk bula kılan yatlu amel *(Vahdet. XV. 38-2)*

Eylik ایلك eylersen eylik ire sana
Kemliğe olma yakın ey dâna *(Mîri. XVI. 266)*

Yavuzluktan bu yorulmaz arılmaz
Ana eylük ile ایلوکله başa varılmaz *(Yuz. Şems. XVI. 337)*

§ Mü'minin bir eylüğine ایلکینه yetmiş sevap yazan...
(Ta. Şahi. XVI. 31-2)

§ Hakkın rahmeti eylük ایلك edenlere yakındır.
(Ta. Şahi. XVI. 17-2)

Sen ana yâr içün kıl daim eylük ايلوك
Seven issin atar itine sünük *(Güvahi. XVI. 105)*

Edicek eylüğü ايلوكى vaktında eyle
olur herse ucuz geçtikte öyle *(Güvahi. XVI. 26)*

eylük : → **eylik.**

eylüklenmek : Menfaat görmek, faydalanmak.

§ ... Buların kulluğundan arslan faide bulmaz ve arslanın in'amından bular eylüklenmez ايلكلنمز olmuştur. *(Kel. XIV. 33)*

§ Andan İbrahim Aleyhisselâmı kaçan zîr-i zeminden çıkardılar ve gün ayağu dururken eve getirdiler. Pes deveye, ata, koyuna baktı ve sordu kim bular nedürür? Eyittiler: Yılkı ve tavardurur binmek ve eylüklenmek için ايلكلنمكچون . *(Enb. XIV. 143)*

eylüklü : İyilik sahibi, iyilik yapmayı sever.

§ Bağdat'ta bir yegâne-i ferzane, sahib-i hüsün, çok eylüklü ايلكلو bir dostum var. *(Ferec. XV. 275)*

eymenme : Korku, endişe, çekinme.

§ Bâk باك [*Fa.*]: Korku yâni eymenme ايمنمه . *(Şamil. XVI. 380)*

§ Bâk باك [*Fa.*]: Eymenme ايمنمه ki mahzur ve mahtur nesnenin tahayyülünden nâşi olur. *(Cinas. XVI. 8-1)*

eymenmek : Tevahhüş etmek, çekinmek, korkmak, endişe etmek, ihtiraz etmek.

§ Kavi gönüllü kişiye hiç halde keykirdemek ve eymenmek ايمنمك yol bulmaz ve hayranlık anın yöresine yörenmez olur. *(Kel. XIV. 140)*

§ Ey Bid-pay, bizim hazretimize gelmekliğine sebep nedir ve bu dınsuz durduğun ne mâ'nidir; meğer kim heybetimiz seni eymendirdi ايمندردى . Eğer dileğin dünyalık ise... *(Kel. XIV. 226)*

§ Ey Melik-i tağî ve bağî, cevr pişeli, zülm endişeli, ne Tanrıdan utanırsın, ne halktan eymenürsüñ ایمنورسك, benim ciğer köşelerim günahsız niçin depeledin. *(Kel. XIV. 222)*

§ Her kim bir bilge padişah ile, kim korku ziyanından emindir ve kasteylemek eymenmeğinden ایمنمکندن fâriğdir, savaş eylemek dileye, ölümü hiyle ile kendözüne kığırmış ola. *(Kel. XIV. 122)*

§ Tanrı Taâlâ anı Meryem'e âdem suretiyle anın için gösterdi kim Meryem eymenmeye ایمنیا ve anın kelecisin dinleye. *(Enb. XIV. 801)*

§ Ol Muhammed'in pehlivanları anın gibi var mıdır kim geleler senin ilinden at, deve süreler, eymenmeyeler ایمنیالر didi. *(Si. Da. XIV. 679 - 2)*

§ Cenkten eymenmez idi ایمنزدی ve armaz idi. *(Anter. XIV. 2, 460)*

§ Bunlara cenk sanat gibi olmuştu, hiç kimsesi cenkten eymenmez idi ایمنزدی ve armaz idi. *(Anter. XIV. 460)*

Ol kişi kim Rüstem andan eymenür ایمنر
Rüstem'i ol dahi bir harif sanır *(Man. Tayr. XIV. 78)*

§ Atasından ve ululardan eymenmedi ایمنمدی.
(Tez. Ün. XV. 137-1)

§ Bâk باك [*Fa.*]: Eymenmek ایمنمك ve kayurmak. *(Miftah. XV. 53)*

§ Ders çokluğundan elikmezdi ve fukaha ve fuzalâ ne kadar meclisinde çok olsa eymenmezdi ایمنزدی. *(Kesir. XV. 210)*

§ Bâk dâşten باك داشتن [*Fa.*]: Eymenmek ایمنمك.
(Şamil. XVI. 313)

§ Şükâhiden شکوهیدن [*Fa.*]: Eymenmek ایمنمك.
(Şamil. XVI. 626)

§ Katı eymenmiş ایمنمش kimesneye Acem hirâsân der.
(Deka. XVI. 132-2)

§ Bâk باك [*Fa.*]: ... Fâzıl-ı muhakkık Dekayık-ül-Hakayık'ta böyle tahkik ve tedkik etmişler ki bâk, lisan-ı Farisîde şol hâletten ibarettir ki Türk dilinde andan eymenmek ايمنمك ile tâ'bir ederler. Havfe ihtisası yoktur. Eymenmek gâh korkudan, gâh hayâdan olur. Utanacak nesneden kişi eymenür derler. Arap dilinde ol hâletten mubâlat ile tâ'bir olunur... Bâk'ten murat... korkacak nesneden eymenmektir ايمنمكدر. Bir nesneden eymenmeyen kimseye bîbâk derler.

(Deş. XVI. 189-1)

eyrek : → **eyürek.**

eyrim, (eğrim) : Hayvanın sırtını vurmasın diye eyerin altına konan keçe, eyer keçesi, teğelti.

§ Peşmâgend پشماكند [*Fa.*]: Eyrim ايرم. *(Miftah. XV. 59)*

§ Peşmâgend پشماكند [*Fa.*]: Eyrim ايرم. *(Sıh. Ac. XV. 16)*

§ Nemed-i zin نمدزين [*Fa.*]: Eyrim ايريم. *(Şamil. XVI. 522)*

§ Peşmâgend پشماكند [*Fa.*]: Eyrim ايريم. *(Şamil. XVI. 581)*

§ Peşmâgend پشماكند [*Fa.*]: Teğelti ve eyrim ايرم ve kürtün ki çeşme-zen dahi derler. *(Ni'meti. XVI. 148)*

§ Berzeğa برزغه [*Fa.*]: Teğelti ve eyrim ايرم. *(Ni'meti. XVI. 136)*

§ Peşmâgend پشماكند [*Fa.*]: Teğelti ve eyrim ايرم ki eyerin kendüye muttasıl teğeltisidir, berdeğa mânasına. *(Deş. XVI. 66-2)*

§ Cedye جديه [*Ar.*]: Teğelti ve eyrim ايرم. *(Müntehab. XVII.)*

§ El-cedye الجدية [*Ar.*]: Eyrim ايرم dedikleri içi dolu keçelice nesnedir ki at eğerinin ve dabbe semerinin altına korlar.

(Kam. XVIII - XIX. 3, 782)

§ El-hıls الخلس [*Ar.*]: Eğrim اكريم ağaçları ki kaltak eczasındandır.

(Kdeb. XVIII. 613-2)

§ Adrem آدرم [*Fa.*]: Umumen at teğeltisi nemed-i zin نمدزين mânasına ve hususan ol teğeltidir ki komları iki parçadan ola. Türkide eğrim اكريم dedikleridir ve cenge muteallık âlât ve eslehaya dahi denir. Türkide yarak tâbir ederler.

(Bürh. XVIII - XIX. 31)

eytmek : → ayıtmak.

eyttirmek : Söyletmek.

Âşıka sensin bu sözü eyttiren ایتدرن
Can içinden derdini daşra süren *(Ga. XIV. 17)*

eyü, (iyü, eyi) : İyi.

§ ... Kızılsağu kabı olur, anı kesüp sürmek gayette eyüdür ایودر . *(Yadigâr. XIV. 128 - 1)*

§ Eyü gıdâ eyü ایو aru etmektir aru buğdaydan kim âfet yetişmiş olmaya. *(Yadigâr. XIV. 4-1)*

§ Sizi sınaruz, kankınızdur ölümle dirlik arasında eyü amel eyleyen. *(Tebareke. XIV. 34-1)*

Eyü ایو niyyetlüler eylüğe ire
Kim yavuz ise yavuzluklar göre *(Man. Tayr. XIV. 230)*

Eyüyi ایوی yavuzu gey fark edersin
Ki gencimi denize gark edersin *(Işk. XIV. 297 - 2)*

§ Her nesnenin kokusun alır dımağa iletir eyi ای (harekelidir) yavuz ne ise dimağ andan bilir. *(Hazain. XV. 54-2*

§ Kızıl kuru üzümle ağartılmış badem, kuru eyü ایو incirle koz içi... *(Hazain. XV. 30-1)*

Eyü ایو ad ile savaşta ölelim
Cümlemiz bunda şahâdet bulalım *(Enveri. XV. 52)*

§ Eyü أیو işlere buyurup yaramaz işlerden yığarız. *(Leys. Mu. XV. 261-2)*

§ Kişi ağlamış yüzlü olmak eyü ایو olmaz. *(Maarif. XV. 197)*

§ Hatun kişilerin eyüsü eyüdür ایودر ایوسی, yaramazı yaramazdır. *(Cev. Ah. XV - XVI. 448)*

Eyü ایو himmetler ide halka vâfir
olur kibr ile yatlu kör ü sağır *(Güvahir. XVI. 18)*

§ İsa bin Resûl nâm kimesne eyü ایو âdemdir, bu âna gelince nâ-ma'kul nesnesin görmedik. *(Sic. K. XVI. 8, 11)*

§ Yüz kırk vukıyye tiftik... ve eyü ایو deyü verip şimdi kötüsü zuhur edüp... *(Sic. A. XVI. 6, 716)*

§ Nîk نيك [*Fa.*]: İyü ایو. *(Caf. XVI. 169-2)*

§ Bih به [*Fa.*]: Mânası eyüdür ایودر. *(Deka. XVI. 42-2)*

Bahasına anın kalur değülüz
Neye olsa virürüz eyü yavuz *(Yuz. Şems. XVI. 181)*

Elimiz irmez ise bir eyü kürke Aşki
Kaçıra gibi bizi çak Arabistan'a sovuk *(Aşki. XVI. 193)*

§ Bizim için bir eyü makam ta'yin ettiler ve konukluk esbabın mürettep yerine getürdüler. *(Şevahid. XVI. 31)*

§ El-yüsra اليسرى [*Ar.*]: Sühûlet ve âsanlık, genez ve eyü ایو demektir. *(Kdeb. XVIII. 51-2)*

eyü dirlik : Refah.

§ Refahe رفاهة [*Ar.*]: Eyü dirlik ایودیرلك. *(Müntehab. XVII. 43-1)*

eyürek, (eyrek) : Daha iyi.

§ Mısır kavminin eyüreği ایورکی ana zındık dirlerdi. *(Tez. Ün. XV. 63-1)*

§ Hulkun eyüreği ایورکی kimin içündür, yâni kimde vardır bilir misin. *(Saa. Pend. XVI. 82)*

§ Terîn ترين [*Fa.*]: Yaşrak ve eyürek ایورك mânasına. *(Deş. XVI.)*

§ Nîkter نيكتر [*Fa.*]: Eyürek ایورك. *(Nuh. Tuh. XVII. 80)*

Fitrâk : terki, âsib: ürkü
Hafrik : çirkin, eyrek ایرك: nigûter نكوتر [*Fa.*] *(Genc. XVII. 39)*

Göğüs adı: ber ü sadr u sürûn ü acz: ucadır
Ki redd ü bed: kötüdür; bihter بهتر [*Fa.*]: eyurek ایورك, etyab اطيب [*Ar.*]
(Naz. Cav. XVIII-XIX. 33)

eyü sanıcı : Hüsnü niyet sahibi.

Eyü sanıcı ایو صانیجی öğüt verir olur
Nîk-baht oldur kim öğüdü duta *(Kel. XIV. 51)*

eyü sanmak : Bir kimse hakkında hüsnü teveccühte bulunmak, bir kimsenin iyi olduğu kanısında bulunmak.

§ Kullarıma eyit: Tâ ki beni unutmayalar, benden ayruğu anmayalar ve bana eyü sanalar ايو صنالر . *(Cennet. XV. 431)*

§ Kim bize yavuz sansa biz ana eyü sanurduk ايو صانوردق . *(Müz. XV. 281)*

eyü sanu : Hüsnü teveccüh, bir kimsenin iyi olduğu kanısı.

§ Hacetin bitiriver, anın eyü sanusını ايو صانوسنى senin üzerine yanlış gösterme. *(Kab. XV. 274)*

eyü toğuşlu : İyi yaratılışlı.

§ Bih-zad بهزاد [*Fa.*]: Eyü toğuşlu ايو طوغشلو , saîd mânasına. *(Cinas. XVI. 36-1)*

§ Bih-zad بهزاد [*Fa.*]: Eyü toğuşlu ايوطوغشلى , saît mânasına. *(Nuh. Tuh. XVII. 47)*

eyü varmak, (iyü varmak) : İyi yapmak, iyi etmek, iyi hareket etmek.

§ Eyü varduñ ايو واردك bu nesne ile kurtuldun. *(Anter. XIV 525)*

§ Geldiğimiz eyü varduk ايو واردق bunun gibi kişiye gelmek yaramaz olmaz. *(Anter. XIV. 401)*

§ ... Ol bîçareyi ol kadar döğdü kim aklı gelip gine zail oldu, andan gine tabuta koyup asakodu zencir ile. Bu işi ettiğine azîm sevindi, körhanenin kapısını muhkem berketti. Emir-i Basra katına vardı ahvali bir bir söyledi. Emir eyitti: Eyü vardıñ ايو واردك amma zinhar sakın bu hale kimse vâkıf olmasın. *(Ferec. XV. 12)*

§ Kelîme itti: Eyü varmamışsın ايو وارمامشسن , uyur ejderhanın ağzına yakın varmışsın. *(Müslim. XV. 1,29)*

§ Eyü vardıñ ايو واردك anlara i'tibar etmedin. *(Cev. Ah. XV - XVI. 230)*

Halk-ı cihan kamu iyü varmış ايو وارمش diye ana
Yahya çü hastasın göre ol bîvefa gele *(Yahya Bey. XVI. 195)*

İyü vardıñ ایو واردك ki kestin, başlarını
Digil niçün çıkardın dişlerini *(Şeh. Ş. XVI. 537)*

Varduk kapun dolaşduk eyü varmaduk ایو وارمدق diriğ
Bed-nâm-ı âlem olduğ efendi kem eyledük *(Âli. XVI. 116)*
Komuşsun ağlamağı kûy-i yâre vardıkça
Medet gönül eyü varmış ایو وارمش tahammül etmişsin
(Âli XVI. 167)

§ ... Eyü vardıñ ایو واردك beni öldürmeğe sen geldin, zira senin babanı ben öldürmüşem. *(Rahat. XVI. 400)*

§ ... Abdullah etti : Eyü varmamışsın ایو وارمشسن .
(Rahat. XVI. 165)

eyü yollu : Usûl, erkân bilir, tutumu, davranışı beğinilen, tavır ve hareketi güzel.

§ Dediler kim pîrim, eyü yollu ایو یوللو âdemsin dediler.
(Hamza. XIV - XV. 1, 85)

eyvay : Eyvah.

§ Dedi ki eyvay ایوای bana, şol bir kargadan ben dahi mi zaif oldum ki kardaşımı setretmeğe çare bulamadım.
(Leys. Ar. XV. 310)

§ Dediler ki ol kâfirler eyvay bizim helâklüğümüze ki...
(Leys. Ar. XV. 36)

kim ki uğrar ise öldü deyüben sağu sağar
Sakal eyvay ایوای sakal vay sakal eyvay sakal
(Nizami. XV. 37)

Dedi eyvay oldu iş müşkil
Seyl dutmuş cihanı ben gafil *(Fuzuli. XVI.)*

eyyam olmak : Hava, deniz müsait gitmek.

§ Eyyam olursa ایام اولورسه üç gece deryada gidilür.
(Tuh. Ki. XVII. 135)

ezgi, (ezgü, eğzi, ekzi) : Nağme, lahin, makam, hava.

Dedi dumrusuz oynardı bu Lekzi
Çü bu denlü buluptur şimdi ekzi اكزى *(Hurş. XIV. 54)*

Sücileyin öz özünden kaynadı
Ezgüleyin ezgüsüz ازگولاین ازگوسز ha oynadı .
(İs. H. XIV-XV. 350)

§ Senin Kur'an'ın şoldur ki eğzi اگزی idüp ırlarlar.
(Enfes. XV. 104)

Her nice ezgi ازگی der isen çaladum
Ola ki bir gönlün ele aladum *(Ruşeni. XV. 87)*

§ Ve çün bir sohbete girdin, daim yeynicek ezgüler ازگلر çalma.
(Kab. XV. 358)

§ Ve ehl-i kavimden şöyle ki saz kısmından nesne anlarlar ola hoş seyirler, ve gökçek nevâlar göster ve hoş ezgüler آزگولر çal. *(Kab. XV. 362)*

§ Eğer ol kişi ırlamak ve ezgi ازگی bilirse şeytan ana ırla deyü kındırır, anı ırlatır. *(Leys. Mu. XV. 262 - 2)*

§ Siz ol Kur'an'ı istihzaya alıp tağanni edersiz ezgiye ازگیه tutarsız. *(Leys. Mu. XV. 344-1)*

Gariminden görür nerm oldu avaz
Özü dahi ol ezgüye ازگویه düzer saz *(Şeh. Ş. XVI. 1025)*

Anın üstüne geçti bir zaman az
Ki özge ezgüler ازگولر eyledi ağaz *(Şeh. Ş. XVI. 155)*

§ Terâna ترانه [*Fa.*]: Eğzi اگزی . *(Şamil. XVI. 222)*

§ Nâkus ناقوس [*Ar.*]: Nasranîler namazları vaktında çaldığı ezgi ازگی. *(Müntehab. XVII. 99-1)*

§ Terane ترانه [*Fa.*]: Irlamak, ezgi ازگی. *(Cam. Fa. XVII. 87)*

§ Et-terennüm الترنم [*Ar.*]: Pestli, tizli hoş ezgiler ازگیلر ile nağme ve âhenk eylemek. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 470)*

§ Ez-zemzeme الزمزمه [*Ar.*]: Uzun uzadı gürüldeyerek ve yankulayarak seslenmek mânasınadır ıraktan dağ içinden gelen top ve ra'd avazı gibi... ve ateşperest taifesi taam ederken demsaz oldukları nağmeye denir ki genizlerinde ve boğazlarında bir gûne ezgi ازگی ile ve terane ile terdit ve terci-i avaz eylemekten ibarettir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 476)*

§ Gınâ غنا [*Ar.*]: Nağme, ezgi ازگی ırlama.
(Kam. Os. XIX. 2, 171)

ezgilendirmek, (ezgülendirmek) : Sesi ezgili yapmak.

§ Etteğanni التغنى [*Ar.*]: Irlayıp ezgilendirmek ازكيلندير مك. *(Terceman. XV. 196)*

§ Et-tadrib التضريب [*Ar.*]: Ve avazı gökçek çekip ezgilendirmek ازكلندير مك. *(Ah. XVI. 190)*

Teğanni تغنى [*Ar.*]: Irlamaktır, ezgülendirmek ازكلندرمك : terennümdür ترنم [*Ar.*] *(Cev. Ke. XVII. 63)*

ezgin : Kederli, gamlı, üzgün.

Kara bağrım ezgin, ne salınırsın
Cevahir pas tutmaz ne silinirsin *(Kara. XVII. 18)*

ezginek : Azacık, biraz.

§ ... Anın meseli bir söğüt ağacına benzer kim güneşe beraber koyalar eğer anı ezginek ازكنك eğerlerse gölgesi yavlak uzanır ve eğer çok eğerlerse gölge kısalır. *(Kel. XIV. 99)*

§ ... Kalan endam bâki kalmak içün ol parmağı keserler ve ol parmak ayrılmağının ağrısını ve meşakkatini dinlenmeğe ve rahata sayarlar. Arslan bu söz ile ezginek ازكنك dölendi, amma rûzgâr öküzün dâdın aldı. *(Kel. XIV. 60)*

§ ... Iraktan bir geyik kaça geldi duruverdi, şöyle güman ilettiler kim anın bir kovucusu var. Pes bağa seğirtti suya düştü ve zağ uçup ağaç başına kondu ve sıçan deliğe girdi; ol geyik sunun kıyına geldi ezginek ازكنك su içti, korkulu gibi durdu. *(Kel. XIV. 92)*

§ Suya ezginek ازكنك za'feran karılsa, ya ezginek sabun, ya tuz düşse azsa, abdest ol sudan revâdır. *(Tuh. Le. XV. 245)*

ezgü : → **ezgi.**

ezgülendirmek : → **ezgilendirmek.**

ezilmek : Tezellül, temelluk, tabasbus göstermek.

§ Ben senin hem kulunum ve hem kadrin bilirim deyü ezilmeğe ازيلمكه başladı. *(Hamza. XIV - XV. 10, 36)*

§ Sarhoşluğa urup bânuya ezilmeğe ازلمكه başladı. *(Hamza. XIV - XV. 15, 146)*

F

fak : Kapan, tuzak.

İkilikten geçemedin kaali kılden seçemedin
Haktan yana uçamadın fakılık oldu sana fak فاق
(Yunus. XIII - XIV. 181)

§ Şol akılsız kuş gibi kim toprak içinde fak فق varın fehmetmeye ol bir daneyi hırs ile almağa güvleye düşe.
(Müneb. XIV - XV. 266 - 2)

§ Şol kuşcağaz gibi kim bireğü fak فق kurar üzerine dane çok saçar. *(Müneb. XIV-XV. 192-2)*

§ Tele تله [*Fa.*]: Kuş tutacak fak فاق. *(Miftah. XV. 67)*

§ Tele تله [*Fa.*]: Fak فاق yâni duzak. *(Şamil. XVI. 409)*

§ Faḫ فخ [*Fa.*]: Fak yâni duzak. *(Şamil. XVI. 477)*

Her fakih oldu belâ vü gam fakı
Hep riya dâmına düştü âbidîn *(Letaif. XVI. 14)*

Avlayıp tutmak içün gafilleri
Usulbenttir dünyanın çok fakı فاق var *(Ab. Na. XVI. 315)*

§ Faḫ فخ [*Ar.*]: Kuş tutacak fak فق ve iki ayak selgiyüp fersiz olmak. *(Bab. XVI. 1, 430)*

Karac'oğlan der ki olalım Hakla
Felek avlar bizi bir gün o fakla *(Kara. XVII. 152)*

§ Tele تله [*Fa.*]: Tuzak ki anınla kuş tutarlar ana Türkide fak فق, Arabide faḫ ederler. *(Tuhfe. Ş. XVIII - XIX. 169)*

§ El-faḫt الفخت [*Ar.*]: Kapana ve faka فاقه denir, faḫ gibi.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 316)

§ Bâlân بالان [*Fa.*]: ... Ve tele mânasınadır ki canavar saydedecek fak فق ve kapandır. *(Bürh. XVIII-XIX. 99)*

§ Tele تله [*Fa.*]: Kapan ve fak فق ta'bir olunan nesnedir ki anınla fare ve kuş tutarlar. *(Bürh. XVIII-XIX. 187)*

Mürg-ı dil sayd olacak mertebe ahmak değil a
Halka-i zülf-i siyahı o mehin fak فق değil a *(Vasıf. XIX. 341)*

fakat : Ancak, yalnız.

§ Tebḫale تبخاله [*Fa.*]:.. Hay-i nakil lâhik oldukta mahmumun fakat فقط dudağında zuhur eden nişana mahsus oldu ki Türkide uçuk tâbir olunur. *(Aks. XVII-XVIII. 69)*

§ ... Sıfat-ı müşebbehenin fiil-i muzari'den iştikakının tarikı budur ki muzari'den muzaraat harfini hazfedip andan bedel gâhi fakat فقط elif ve gâhi elif ve nun verirler. *(Aks. XVII-XVIII)*

fal eylemek : Fâl-i hayir addetmek.

Bunu fal eyledim فال ايلدم ben bende kim bîşekk ü bîşüphe
Bu ma'ni gaypten bir nasr-ı a'lâya işarettir *(Nedim. XVII. 44)*

fanmak : Ufanmak, kırılmak.

§ Cebîre جبيره [*Ar.*]: Siyek ki kemük fansa فانسه üstüne sarakorlar. *(Caf. XVI. 39-2)*

§ ... Yaşı ve kurusu, fanmışı فانمشی ve fanmamışı beraber. *(Ter. Kurt. XVI. 28)*

farda : Küçük kilim.

§ İki kebe: *20*, farda فارده : *3*e, kürk: *70*. *(Sic. B. XV. 10, 100)*

farımak : Yorulmak, zaif düşmek, usanmak, vaz geçmek.

§ Şimden gerü Zerka farıdı فاردی ve bunadı ve söylediği sözü şaşırdı dediler ve Zerka'yı yalan çıkardılar. *(Si. Da. XIV. 98)*

Gönül farımadı güzel sevmeden
Ak göğsü bendi de gümüş düğmeden *(Kara. XVII. 126)*

Karac'oğlan der ki gönül farımaz
Zülüf burma ile kâkül çürümez *(Kara. XVII. 132)*

Farımaz da deli gönül farımaz
Akar gözlerimin yaşı kurumaz *(Kara. XVII. 119)*

Sensin gönül şu dünyadan farıdan
Ah çekiben yüreğimi eriten *(Kara. XVII. 88)*

Bu yıllık da melil mahzun gezelim
Ara yerde engeller de farıya *(Kara. XVII. 28)*

fariğ düşmek : Ferağat etmek, vaz geçmek.

§ Zeyn melaletle yatıp uyudu, heman gerü pîri düşünde gördü, eyitti: Ey cüvanmert, kayurma, sabah tur, eline kazma al bu evi kazı... Evi kazdı gene eserin bulmadı. Bu div fi'lidir, benimle oyun oynadı, deyü fariğ düştü فارغ دوشدی. *(Ferec. XV. 135)*

faşırdamak : Faş! sesi çıkarmak.

§ El-hafif الخفیف *[Ar.]*: At koşup seğirtirken hışıldamak mânasınadır ve yılan faşırdamak فاشیردەمق mânasınadır... Lâkin, hafif, yılanın derisinin faşırdamasında ve fahih, ağzının faşırdamasında müsta'meldir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 741)*

fatmak : Ufatmak, kırmak, parçalamak.

§ Nolaydı validem beni doğurmayıp kurtlar etimi yeyip kemiklerimi fata فاطه idi. *(Zehr. XVI. 111)*
Fattılar فاتدیلر a'zamı müslim oldular
Fazl-ı Hakka cümle câzim oldular *(Zehr. XVI. 236)*

§ Celâlüddin Hârezmşah cevşeni arkasından bıraktı, çetrini kapup direğini fattı فاتدی. Esb-i bâd-şitab-ı ateştâbı âba bırağup bâd-i deman gibi ol âbtan revan geçti. *(Nigâ. Ter. XVII. 69-1)*

ferik : Piliç.

§ Çuğur چغور *[Fa.]*: Ferik فریك yâni piliç. *(Ni'meti. XVI. 244)*

§ Çûçe چوچه *[Fa.]*: Piliç. Türkide ferik فرك derler. *(Ni'meti. XVI. 247)*

§ Çûçe چوچه [*Fa.*]: Bülüç ki Türkide ferik فرك derler. Arabide ferruc فروج ve mutlaka kuş yavrusuna derler.
(Deş. XVI. 318-1)

Selef: öndin geçen atalar
Nedir keklik feriği فريكى: sülef سلف [*Ar.*] *(Naz. Le. XVII. 29)*

fermele : İşlemeli kollu yelek, fermene.

O Cezayirli gümüş fermeleli فرمله‌لى
Telli şallı o güzel velveleli *(Fazıl. XVIII - XIX. 17)*

feryad urmak : Feryat etmek, haykırmak.

Vahdetin şarabından bir cür'a nûş edeyin
Enelhak çağırayın, feryad urayım فرياد اورەيم canım
(Eşrefoğlu. XV. 30)

fındık, (fınduk) : Atılan kurşun tanesi.

§ Top ve fınduk فندق yağmur gibi rizan oldu.
(Ta. Sel. XV. 2, 199)

Tüfekler fındığı فندغى necm-i sema-vâr
Geçip çarh-ı siperlerden kaza-vâr *(Veyse. XVI. 52-1)*

Tüfeklerden ki fındıklar فندقلر çıkardı
Dahi tokunmadın par par yakardı *(Selim. XVI. 154)*

§ Sinan Reis söz tutmayup yakın vardıkta gözüne tüfenk fındığı فندغى ısabet etti. *(Tuh. Ki. XVII. 35)*

§ Ağız tüfengi ile mesmum fınduklar فندقلر atarlar ki nereye tokunsa helâk eder. *(Cihan. XVII. 136)*

fınduk : → **fındık.**

fırakdı : Büyük çit.

§ Berhun برهون [*Fa.*]: Varuş, hisar, duvar, bostan kenarlarına ve tarla aralarına diken ve çalı çırpı ile yapılan şey ki Türkçede küçüğüne çit ve büyüğüne fırakdı فيراقدى ve en büyüğüne avla derler. *(Kam. Os. XIX. 139)*

fırfırı : Ortasında delinmiş iki deliğe geçirilen iplik iki yana çekildikçe fırıl fırıl dönen ve değirmi şekilde kesilmiş kösele veya tahtadan yapılmış olan bir oyuncak.

§ Bâd-efrah بادافراه [*Fa.*]: ... Ve bâd-fer بادفر [*Fa.*]: mânasınadır ki çocuklara müteallik oyuncaktır. Tasviri budur ki bir müdevver gön pâresinin ortasına ve iki tarafına ip takıp iki el ile iki canibe çektikte ol gön pâresi süratle dönerek sedâ verir pır pır ve pırlagaç ve fırfırı فیر فیری ve fırlak dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 91)*

fırıldı : Topaç, değirme denilen çocuk oyuncağı.

§ Bâd-bür بادبر [*Fa.*]: Bir nevi oyuncaktır ki çocuklara mahsustur. Bir müdevver tahta pâresinin bir ucunu sivriltüp mahrûtî şekil ederler... veya ol sivrilen ucuna mahmuz gibi bir demir kakarlar ve evresine ip sarup hemvâre zemin üzere atarlar ve ol ipi suhûletle kendi tarafına çekerler ve ol tahta pâresi ol sivrinin üzerinde vâfir zaman döner durur. Arabide düvvâme derler ve Türkide düvvâme muharrefi deveme ve fırla ve fırıldı فرلدی dahi derler. *(Bürh. XVIII-XIX. 92)*

fırla : Topaç, değirme denilen çocuk oyuncağı.

§ ... Düvvame دوامه [*Ar.*]: girdenay گردنای [*Fa.*]: Fırla فیرلا. Sahib-i Sami şu vechile ta'bir etti ki bir müdevver tahta pâresinin bir yüzüne sivri bir ağaç ya demir geçirip ana bir parça ip sararlar ve yer üzerine ol tahtayı ilka ettikte ma'hut sivri, yer üzerine gelir ve ol ipi şiddet ile kendi canibine çekerler ki ol tahta pâresi yer üzerinde vâfir zaman devreder, ol devreden tahtaya düvvâme derler. *(Aks. XVII - XVIII. 177-1)*

§ Miksa' مکسع [*Ar.*]: taziyane-i girdenay تازیانهٔ گردنای [*Fa.*]: Fırlaya فرلهیه bağladıkları ip ki fırlanın kamçısı menzilesindedir. *(Aks. XVII - XVIII. 177 - 1)*

§ Ferferûk فرفروك [*Fa.*]: Çocukların fırla فیرله ve düvvâme muharrefi deveme ta'bir ettikleri oyuncağa denir ve ol bir değirmi ağaç pâresidir ki şekl-i mahrutî üzre yonup bir ucuna bir sivri demir nasbederler ve ana bir miktar ip sarıp hemvâr zemin üzere ilka eyledikte ol ipi şiddet ile çâpük kendi canibine çekerler, ol ağaç ol demür üzere hayli zaman döner durur. *(Bürh. XVIII - XIX. 440)*

§ Fermûk فرموك [*Fa.*]: İğe sarılmış iplik yumağına denir, çocukların fırla فیرله ve fırıldak ta'bir eyledikleri oyuncağa da denir. *(Burh. XVIII - XIX. 441)*

fırlak : Ortasında delinmiş iki deliğe geçirilen iplik iki yana çekildikçe fırıl fırıl dönen değirmi şekilde kesilmiş kösele veya tahtadan yapılmış olan bir oyuncak.

§ Ferfer فرفر [*Fa.*] : .... Ve bâd-fer mânasınadır ki çocukların fırlak فرلاق ve fırfırı ta'bir ettikleri oyuncaktır. El kadar bir gön parçasını müdevver edip ve ortasına iki delik açarlar, bâdehu bir ip geçirip şiddetle çektikte fır fır deyü sadâ vererek döner durur. *(Bürh. XVIII - XIX. 440)*

fırsant : Fırsat.

§ Eski düşman dost olmaz, dost olursa da fırsant فرصنت gözler. *(Müslim. XV. 19, 61)*

§ Ol mel'un-ı bîdini öldürmek diledi amma fırsant فرصنت bulamadı. *(Müslim. XV. 3, 147)*

fırtık : Fingirdek, oynak.

Kız kaç yanımda vızlama sivri sinek gibi
Fing urma iki yanına fırtık فیرتیق köçek gibi *(Vasıf. XIX. 48)*

fıskırık : Su fışkırtan oyuncak tulumba.

§ Dıha ضخة [*Ar.*]: Oğlancıklar su çımkırındıkları fıskırık فسقرق ki su sepdürürler. *(Bab. XVI. 2, 234)*

fıstuk, (fustuk) : Fıstık.

§ Kimnun ve şam fıstuğunuñ فستوغنك taş kabı. *(Yadigâr. XIV. 12-1)*

§ Biş batman iç fıstuk فستوق : *100.* *(Sic. B. XV. 2, 284)*

§ Kuru na'nayı fustukuñ فستقك taş kabıyla döğeler su ile içireler. *(Hazain. XV. 16-1)*

§ Piste پسته [*Fa.*]: Fustuk فستق . *(Şamil. XVI. 399)*

fışarılık : Taşkınlık.

§ İslâm gemileri semtine toplar atup fışarılık فشاریلق ve tafra ve hareket ettiklerinde... *(Tuh. Ki. XVII. 43)*

fışkılık : Süprüntü dökülen yer, gübre dökülen yer.

§ Tebir تبير [*Fa.*]: Tabl ve kûs mânasınadır ve süpüründü ve gübre dökülen yere denir ki fışkılık فشقيلق ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 175)*

fıtırtıya varmak : → **fıtramaya varmak.**

fıtramaya varmak, (fıtırtıya varmak) : Fısıldaşmak, gizli gizli konuşmak, fısıltı yapmak.

§ Amma sünnîler bu hali gördükte fıtramaya vardılar فطرامیه واردیلر. *(Müslim. XV. 3, 149)*

§ Bunlar san'at sahibi dilâverdir diyüp fıtırtıya vardılar فطردیه واردیلر. *(Müslim. XV. 11, 38)*

fiddün : Fidan.

§ Dalḫâl دال‌خال [*Fa.*]: Fiddün فددن yâni dikilecek ağaç. *(Şamil. XVI. 180)*

fiğ : → **fik.**

fik, (fiğ) : Yaban böğrülcesi, ak burçak.

§ Bir bakla deliğine ya böğrülce deliğine ya fik فيك deliğine koyup... *(M. Bay. XIV. 136)*

§ Ḫuller خلر [*Fa.*]: Burçağa şebih dânedir... bu dâne Arabide cülban ve Türkide fiğ فيك ve merdümek dedikleridir. *(Bürh. XVIII - XIX. 249)*

fikri uzak : İleriyi gören.

Düzetmiştürür benim için duzak
Ki zeyrek kişidir ü fikri uzak فكرى اوزاق *(Süh. XIV. 61)*

filar : Eskiden giyilen hafif bir terlik.

§ Ayaklarında filar فلار, elinde bir uzun harbe, başında sapan... *(Müslim. XV. 23, 13)*

§ Katife şalvar ve Çerkesî filar فلار ile karargah-ı mahsusunda cânişin olup... *(Sûr. XVIII. 258)*

§ İnci ve zümrüt ile murassa' bir iki çift mûze-i musanna' ve yine inci işleme zertar-ı murassa' Çerkesî filar فلار. *(Sûr. XVIII. 169)*

fing urmak : Fing atmak.

Kız kaç yanımda vızlama sivrisinek gibi
Fing urma فنك اورما iki yanına fırtık köçek gibi
(Vasıf. XIX. 48)

firik : Kabuğiyle ateşe atılarak kavrulmuş taze buğday başağı ve nohut.

§ Kerken كركن [*Fa.*]: Buğday ve nohut henüz taze iken ateşte ütüp tenavül ederler ve pilav dahi yaparlar, Türkide firik فريك ve ütme dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 478)*

§ Durmul درمل [*Fa.*]: Taze buğday ve nohut makûlesi galledir ki ateşte ütüp pilav pişirirler, Türkide firik فرك ve ütme dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 271)*

Taze buğday firiği فرکی oldu: ucale عجاله [*Ar.*] amma
(Asım. XVIII - XIX. 12)

fisildimek : Fısıldamak.

§ El-müsâre المسار [*Ar.*]: Kulağa fisildimek فسلديمك.
(Kdeb. XVIII. 494 - 2)

foryaz : Poyraz.

§ Eğer bu haller ile foryaz فورياز tarafı tutulmuş olsa ve deniz dahi kıble tarafından olsa... *(Yadigâr. XIV. 3-1)*

§ Ve şimâl tarafını, kim foryazdur فورياز در, açuk koya ve şöyle düze kim evün içine güneşün şuâı gire. *(Yadigâr. XIV. 3-2)*

§ Irmak suyu ola kim arı toprak üzerine ya taşlar üzerine aka foryazdın فريازد (harekelidir) yana veya gün doğusundın yana aka. *(Teshil. XIV - XV. 11)*

§ Kapısı gün toğusuna ve foryazdan فوريازدن yana.
(Mü. Şi. XIV-XV. 5)

§ Foryaz فرياز esicek semürür öyle yelinden aruklar.
(Hay. XV. 37)

§ El-mirzem المرزم [*Ar.*]: ... ve dahi foryaz فورياز dedikleri yele dahi mirzem derler. *(Terceman. XV. 340)*

§ Foryaz فوریاز kıble yeline eyitmiş: Be herif, çıkmazsın, illâ çıkıcak âlemi kurutursun, gece ve gündüzler esip gâh ağlarsın, ve gâh inlersin. *(Letaif. XVI. 90)*

fosbıyık : Posbıyık.

Pek fosbıyıklı فوص بییقل pırpırıya eylemem heves
Dört kaşlı yosma şûh-ı cihan taze dalfes *(Vasıf. XIX. 54)*

furtuna yelkeni : Küçük yelken.

§ Küçük yelken sekiz yüz zira' bezden olur ana borda, yâni furtuna yelkeni فورتنه یلکنی derler, furtunada isti'mâl ederler. *(Tuh. Ki. XVII. 140)*

fustuk : → **fıstuk.**

futa tutmak : Futa tutunmak, futa sarmak.

Beline futa tutucak فوطه طوتجق o nigâr
Kalmadı kârbanda kılca karar *(Yuz. Hamdi. XV. 55-2)*

G

galbır çıban : → **kalbur çıbanı.**

gam yimek, (gussa yimak) : Mükedder olmak, endişe etmek.

Allahımdan diledim seni görem
Bin iki yüz yıl gussañ yirem غصاك يرم *(Yuz. Şeyd. XIII. 8)*

Esen olsun mübarek başın ey yâr
Ayak sındığına gam yime غم يمه zinhar *(Işk. XIV. 271-2)*

Sana mı kaldı cihanda kan içiş
Bana mı kaldı cihanda gam yimek غم يمك *(Kadı. XIV. 293)*

Ağlamağın sonu yine gülmektir ol Hakîm
Düşvar ile bile kodu âsanı gam yime غم يمه *(İbrahim. XV. 147-1)*

Ya'kup egerçi fürkat ile yaktı bağrını
Âhirde buldu Yusuf-ı Ken'anı gam yime غم يمه
(İbrahim. XV. 147-2)

§ Sana şefkat idüp direm, varacağın yere bensiz varmak hatadır, senin gamıñ yirem غمك يرم, senden cüda olmağım yoktur.
(Ferec. XV. 467)

Sanma terk-i can içün dünyada âşık gam yiye غم يمه
Can verir can vermeğ her kandasa merdaneler
(Nizami. XV. 28)

Gamını غمى ben yir idim يريدم bu cihanın
Ben ölücek yiyiserler kamu gam *(Sarıca. XV. 27)*

Rızk ayağına gelür çün gensüzin
Fariğ ol gam yime غم يمه aç gönül gözün *(Vahdet. XV. 53-2)*

Benimle olur âhir işiniz çin
Ne gam yirsin غم يرسن anınçün ey büt-i Çin *(Mih. XV. 334)*

§ Ol kişi kim bu günki kûtuna kanaat ider, yarın içün gussa yemeye غصه یمیا. *(Cennet. XV. 425)*

Sefer-i hicrde dâim gam ile gussa yirin غمله غصه یرین
Doymaz oldum bulara yimelü oldukça yirin
(Mesihi. XV. 86)

§ An şol hengâm-ı mihnet-irtisamı ki gamın yiseñ غمن یسك gerektir. *(Saadet. XV - XVI. 17 - 1)*

Sen hot güzelim gamım yemezsin غمم یمزسن
Ol şîfte kandadır demezsin *(Fuzuli. XVI. 292)*

Ey gönül aşk ateşine nice par par yanasın
Bâl ü perden gam yimez غم یمز bîbâk bir pervanesin
(Nihani. XVI. 71)

Hakkı zikret kaim ol Allah ile
Gam yimez غم یمز mahrem olanlar şah ile *(Zehr. XVI. 141)*

Cihanda gam yiyen غم یین aşkınla çoktur
Veli az bulunur gamhâre benden *(Gülşeni. XVI. 58)*

garka varmak : Gark olacak hale gelmek.

Nice âlemler anda garka vardı غرقه واردی
Sarı altun içün benzi sarardı *(İbrahim. XV. 55-1)*

Bulmayup derya-yı vahdet içre yâr ü âşna
Garka vardım غرقه واردم ah kim talbındığımca her yana
(Aşki. XVI. 99)

gavga salmak : Ortalığı velveleye vermek.

Halka gavga salayım غوغا صالیم ben dahi Mansur'leyin
Zülfünde asılayın dâre varayın canım *(Eşrefoğlu. XV.)*

gâvur : Kâfir.

§ Gâvuruñ کاورك zekâtı dürüst değil. *(Tuh. Le. XV. 347)*

Muğ مغ [*Fa.*]: kâfir [*Ar.*] ü yâni gâvur کاور, fuğ : put dahi Lât ü Menat
(Men. Cev. XVII. 8)

gaybdan söylemek : Olacaktan veya bilinmeyen olmuştan haber vermek, kehanette bulunmak.

§ Senin resûllerin gaybdan söyleyicilerdir غیبدن سیلیجلردر arpacılar ve suya bakıcılar ve müneccimler gibi. *(Enfes. XV. 104)*

gece çekirgesi : Cırcırböceği.

§ Şebgîr [*Fa.*]: ... Ve bir kuş adıdır, sabah vaktı avaz-ı hazinle nağamât eder. Ba'zı müfredatta bülbül ile müfesserdir ve cırgıt ile gece çekirgesi کیجه چکرکه‌سی de reside-i nazar olmuştur. *(Bürh. XVIII - XIX. 386)*

gece içi : Gece vaktı.

§ Ben şimdi bir diraz-gûşe, bir cübbe vü destara razıyam, vermezsin. Halbukim gece içi کیجه ایچی yaban yerde yalın kılıç elimde... *(Ferec. XV. 253)*

gece ile, (geceyle) : Gece vaktı, geceleyin.

§ ... Gece ile کیجه ایله yatsu vaktında höcrem içinde otururken İsa nâm suhte... *(Sic. B. XV. 4, 427)*

§ ... Nâm kimesne enva-ı şirret edüp bir kâfirin geceyle کجیله bacasına varıp ol evin issi olan kimesne çıkıp...
(Sic. K. XV. 1, 328)

§ Ol savmaa içinde gece ile کیجه ایله nur bolkıyıp çıkardı.
(Tez. Lâ. XV. *631 - 2)*

§ Bayağı düzenle melik-i Cinne yöneldiler, duhteri mahfeye koydular, geceyle کیجه‌یله çıktılar, birnice günde ol ağaç dibine vardılar. *(Ferec. XV. 149)*

§ Davut Nebi aleyhisselam tebdil-i suret edip geceyle کیجیله taşra çıkardı. *(Tibr. XVI. 26)*

§ Bir çul ve tahminen bin arşın bez ve bir miktar ipliğim dükkânımdan gece ile کیجه ایله sirkat olundu idi.
(Sic. K. XVI. 8, 130)

§ Ömer fil-hal gece ile کیجه ایله bazara geldi bakkaldan bir mıktar yağ ve kapandan bir mıktar un aldı. *(Tibr. XVI. 94)*

Şihap sanma felekte geceyle كيجيله zahir olan
Muhabbet ehlinin ol tîr-i ahı pâresidir *(Baki. XVI. 122)*

§ Ömer (bin Abdülaziz) gece ile ايله كيجه şem' yakıp raiyyetin kıssalarına ve ruznamelerine denerdi. *(Tibr. XVI. 96)*

§ Mezburân benim gece ile ايله كيجه evim üzerine gelip kapımı taş ile vurup taaddi eylediler. *(Sic. A. XVI. 3, 571)*

§ ... Gece ile ايله كيجه otamdan bir eğerim cemi' esbabiyle, sirkat olundu. *(Sic. A. XVI. 1259)*

§ ... Gece ile ايله كيجه belimden giden altı yüz seksen akçayı mezburdan talep iderin. *(Sic. A. XVI. 6, 469)*

§ İşbu Mustafa'nın kapısı önünde gece ile ايله كيجه ve akşam namazında oturdum. *(Sic. K. XVI. 8, 418)*

§ Gece ile ايله كيجه yatmak için yaraklana.
(Ter. Kurt. XVI. 190)

§ Veddah وضاح [*Ar.*]: Bir lû'bdür ki bir ak kemüğü oğlancıklar gece ile ايله كيجه havaya atup anı bulmağa yelişürler. Asıl adına sünükliç oyunu derler. *(Bab. XVI. 2, 427)*

§ İnfaş انفاش [*Ar.*]: Koyunu veya deveyi çoban gece ile ايله كيجه yayup otarmak. *(Bab. XVI. 1, 160)*

§ Şebî شبى [*Fa.*]: Gönlek ki gece ile ايله كيجه giyüp yaturlar.
(Deş. XVI. 377-2)

§ Geceyle şehre girerler... *(K. B. XVIII.)*

gecelemek : Geceyi geçirmek.

§ Nice gani geceleyenler كيجه‌لينلر ertesi fakir olurlar.
(Maârif. XV. 29)

gece tonu : Yatak, döşek.

§ Bîr بير [*Fa.*]: Gece tonu كيجه طونى. *(Sıh. Ac. XV. 22)*

§ Bîr بير [*Fa.*]: Gece tonu كيجه طونى. *(Şamil. XVI. 113)*

geceyi diri dutmak : Gecenin heder olmasına meydan vermemek, geceyi sabaha kadar ibadetle geçirmek, sabaha kadar uyumamak.

§ Kim ki Tebareke'yi okursa Kadr gecesini diri dutmuşca كيجه‌سنى ديرى دوتمشجه sevap bula. *(Tebareke. XIV. 4-7)*

§ Her kim bayram gecesin ve dahi şa'ban ayının on beşinci, yâni Berat gecesin diri dutsa كيچسن درى دوتسا yâni uyanık olsa... *(Cennet. XV. 179)*

§ Her kim Kadr gecesin diri dutsa كيجاسن درى دوتسا yâni ol gece uyumasa... *(Cennet. XV. 238)*

§ Er, ya avrat kim ol geceyi diri dutmağa كجاى درى دتمغا kuvvetleri yetmese... *(Cennet. XV. 240)*

§ Her kim ramazan ayının yirmi yedinci gecesin sabaha değin diri dutsa bana ol sevgilidir andan kim ramazan ayının dükelin diri dutsa. *(Cennet. XV. 239)*

§ Şebgîr شبكير [*Fa.*]: Her kimse irteye değin uyumaya, geceyi diri duta كيجه‌يى ديرى طوته. *(Deş. XVI. 114-1)*

geceyle : → **gece ile.**

gecimen : → **geçeymen.**

gecirek : Geç, geççe, pek geç.

Çok eğlendin ü geldin üş gecirek كجيرك
Meğer tiz usandın hem eyle gerek *(Süh. XIV. 117)*

Biz âhir gelirdik size tapuya
Gecirek كجيرك irişmesevüz kapuya *(Süh. XIV. 50)*

gecirgenmek : Geç bulmak, geç görmek, gecikmiş saymak.

§ İstita' استيطاء [*Ar.*]: Katı eğlenmek ve ziyade geç tutmak ve kimsenin gelmesini geç görüp gecirgenmek كجركنمك. *(Bab. XVI. 2, 8)*

geçe : Taraf, yan.

Virbid'asra geçey'anı كاچيه Orhan
Kim gazâ ede orada bir zaman *(İs. XIV - XV. 536)*

§ Bir yol üstüne iki kasap dükkânı kurulmuş, biri bir geçede كچەده ve biri bir geçede كچەده . *(Müslim. XV. 6, 162)*

§ Dişi ayu kaçan toğurmak istese Yediger yıldızının geçesine كچسنه yönelür de tizcek toğurur. *(Hay. XV. 50)*

§ Sû سو [*Fa.*]: Dört mânası var: I. Taraf ve canip mânasınadır, Türkçe yana ve geçe كچه ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 368)*

geçeğen : 1. Daha çok geçen.

§ Şeybub'un bir hançeri vardı ki kaderden geçeğen, kazadan yürüğen idi. *(Anter. XIV. 531)*

2. Revaçta, sürümlü.

§ En-nefaku النفاق [*Ar.*]: Bazar geçeğen olmak ve meta' geçeğen كچكن olmak. *(Terceman. XV. 240)*

geçelik : Karşı ,taraf.

§Vücâh وجاه [*Ar.*]: Nesnenin geçeliği كچەلكى ve karşısı. *(Bab. XVI. 1, 569)*

geçer : Revaçta olan.

§ Revayiş روايش [*Fa.*]: Geçer كچر ve kıymetli. *(Şamil. XVI. 153)*

geçerlık : → geçerlik.

geçerlik, (geçerlık) : 1. Rağbette olma, revaç.

§ Revâyiş روايش [*Fa.*]: Çeçerlik كچرلك ve kıymetli. *(Ni'meti. XVI. 337)*

§ Revâyiş روايش [*Fa.*]: Geçerlık كچرلق . *(Caf. XVI. 68-1)*

§ Revâş رواش [*Fa.*]: Geçerlik كچرلك . *(Caf. XVI. 68-1)*

§ Revâyiş روايش [*Fa.*]: Geçerlik كچرلك . *(Nuh. Tuh. XVII. 99)*

Top: küre : vü gûy ü geçerlik كچرلك revanî روانى [*Fa.*] vü nefaz نفاذ [*Ar.*] *(Men. Cev. XVII. 17)*

§ Revac رواج [*Ar.*] : Geçerlik كچرلك . *(Müntehab. XVII. 44-1)*

2. Mürur tezkeresi, geçme müsaadesi verildiğini bildiren tezkere.

Cevaz جواز [*Ar.*]: oldu geçerlik كچرلك ululuğa di: celâl
(Cev. Ke. XVII. 84)

§ El-cevaz الجواز [*Ar.*]: Mürur tezkeresine denür.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 167)

geçeymen, (güceymen, gecimen, gicimen, gücimen) : Kadın baş örtüsü, gelinlerin başlarına giydikleri süslü örtü, taç.

§ Enselik ve pullu makrama: *200*, gicimen كجيمان pulu: *400*.
(Sic. B. XV. 2, 171)

§ Boğça makrama: *6*, takya gicimen كجيمان : *40*, kürk : *150*.
(Sic. B. XV. 1, 100)

§ Ser-bülend سربلند [*Fa.*] : Güceymen گوجيمن . *(Sıh. Ac. XV. 18)*

§ Ak çenber: *5*, gücimen كجيمن boğçası: *10*. *(Sic. B. XV. 2, 82)*

§ Ser-bend سربند [*Fa.*]: Dülbent ve amâme mânasına ve geçeymen كچيمن ki kız gelin olucak giyer. *(Caf. XVI. 79-1)*

§ Ser-bülend سربلند [*Fa.*]: Geçeymen كچيمن avratlarda olur.
(Caf. XVI. 79-1)

§ Vikaye وقايه [*Fa.*] : Derincek ve çar ve geçeymen كچيمن ki avratlar giyer. *(Caf. XVI. 174-1)*

§ Pîşanî-bend پيشانى بند [*Fa.*]: Gecimen كجيمن ki avratlar başlarına giyerler bir nevi' tacdır. *(Ni'meti. XVI. 170)*

§ Vikaye وقايه [*Fa.*]: Derincek, avratlar başlarına korlar ve gecimen كجيمن ve çar . *(Ni'meti. XVI. 628)*

§ Pîşanî-bend [*Fa.*]: Güceymen كجيمن dedikleri ki zaman-ı sâbıkta avratlar başlarına giyerler imiş. *(Deş. XVI. 66-2)*

§ Ser-bend سربند [*Fa.*]: Dülbent ve baş bağı ve güceymen ki avratlar başlarına bağlar imiş sâbıka. *(Deş. XVI. 107-1)*

§ Ser-bend سربند [*Fa.*]: Güceymen كجيمن ve baş bağı. *(Şamil. XVI. 455)*

§ Ser-bend سربند [*Fa.*]: Dülbent ve güceymen كجيمن ki avratlar başlarına giyerler. *(Ni'meti. XVI. 381)*

geçeyoror : Geçipdurur, geçiyor.

§ Bu dünya köprüdür hep bir bir geçeyorurlar كچايورلر konuban göçeyorurlar. *(Müz. XV. 145)*

geçgin : → **geçkin.**

geçgün : → **geçkin.**

geçim : → **keçim.**

geçinmek : **1.** Yaşamak, ömür sürmek.

§ El-hayât الحياة [*Ar.*]: Eyü geçinmek كچنمك, ki cünûb-i ülfetle vakıt geçirmek, ömür sürmek. *(Kdeb. XVIII. 45-1)*

2. Ölmek.

§ El-kaza' القضاء [*Ar.*]: Mevt mânasına, ölüm ve geçinmek كچنمك. *(Kdeb. XVIII. 99-2)*

3. Kendini... gibi saymak, ...gibi görmek.

Baba dostu geçinen كچنن bed-mezhep
Derdi sana babalanmaktır hep *(Atai. Ha. XVII. 89)*

geçiri : Vaktını geçirerek.

§ Tebrid تبريد [*Ar.*]: Nesneyi temam sovutmak ve namazı geçiri كچرى kılmak. *(Bab. XVI. 1, 449)*

geçişmek : Yarışmak.

§ El-mübâyeza المبايضه [*Ar.*]: Bir kimse ile aklık geçişmek كچشمك, beyazlıkta tefevvuk iddiâ eylemektir. *(Kdeb. XVIII. 654-2)*

geçiştirmek : (Birbirine) geçirmek.

§ Barmaklarını biri birine geçiştirdi كچشديردى hilalladı. *(Rahat. XVI. 65)*

geçit gemisi : Büyük suların bir yakasından öbür yakasına geçmekte kullanılan gemi.

§ Mi'ber معبر [*Ar.*], keşti-güzer کشتی گذر [*Fa.*]: Büyük sulardan geçecek gemi ki geçit gemisi کچید کیسی ta'bir olunur.
(Aks. XVII-XVIII. 175)

geçitlik : Müruriyye resmi, geçit parası.

§ Bu Âl-i Osman kapusunda esirden geçitlik کچیدلك almak anın bünyadıdır. *(Âş. XVI. 189)*

geçken : Geçen, geçip giden.

§ Güzeran گذران [*Fa.*]: Sıfat-ı müşebbehedir, geçken کچکن demektir. *(Ha. Ş. XVI. 172)*

geçkin, (geçgin, geçgün) : 1. Kendinden geçmiş, aşırı sarhoş, aşırı derecede.

§ Andan başları ağrımaya ve andan dahi geçkin کچکن olmayalar.
(Cev. Es. XV. 262)

§ Ḫarab خراب [*Fa.*]: Geçkin کچکین sarhoş, yâni mest mânasına.
(Ha. Ş. XVI. 45)

§ Et-tea'kküs التعکس [*Fa.*]: Engerek yılanının yürüyüşü gibi yürümek mânasınadır ki murat geçkin کچکین ve sarhoş yürüyüşüdür. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 264)*

2. Pek geçen, çok işleyen, müessir.

§ Ey bizim berk kal'amız, kesgün kılıcımız ve geçgün کچکون sügümüz. *(Anter. XIV. 560)*

§ Elinde geçgün کچکون sügü ve altında yüğrük at.
(Anter. XIV. 126)

§ ... Gayetle kuvvetli heybetli gürbüz er oldu ve ziyade nefesi geçkin کچکین aziz idi. *(Bektaş. XV. 376)*

geçkin koca : Çok ihtiyar adam.

§ Şeyh-i fâni شیخ فانی [*Ar.*]: Geçkin koca کچکن قوجه.
(Müntehab. XVII. 55-1)

geçmek (I) : 1. İleri geçmek, sebkat etmek.

§ Arslandan in'am ve ihsan bulmakta derecesi yükseldi, tâ kim cümle çeriden ve kamu yakınlardan ve hasagilerden geçti كچدى. *(Kel. XIV. 16)*

2. Geçinmek, yaşamak, ömür sürmek.

§ Pes geyikler ve canavarlar kamusu anda otluk ve suvat sebebiyle genlik ve ni'met içinde geçerler idi كچرلردى. *(Kel. XIV. 37)*

§ Gözü Hak Taâlâ sana erzâni kıldı kim anınla dünyada olduğunca rahat ve muğtenem geçersin كچرسن. *(Hazain. XV. 52-2)*

Geçersin كچرسن sen çemende hurrem ü şad
Çeker dağlarda Mecnun ah ü feryat *(Lârendi. XVI. 289)*

3. Vaz geçmek.

§ ... Ol taifeden değiliz kim melikler ile keleci edüp müşerref olavuz, ya bizim sözümüz buların katında dinlene; üşbu sözden geçgıl كجكل. *(Kel. XIV. 25)*

§ ... Liykin ben sana bir vecih göstereyin, eğer anın ile iş sürer isen senin bâkıliğine ve ol yılanın helâkliğine sebep ola. Zağ eyitti: Dostlar işaretinden geçmek كچمك olmaz ve uslular re'yine hilâf eylemek gey değil. *(Kel. XIV. 36)*

Bezm-i şaraptan geçemem كچەم doğrusu Nedim
İşret tabiatimce, tarep meşrebimcedir *(Nedim. XVIII.137)*

Henüz geçmedi كچمدى hunharelikten ol âfet
Temam gamzesi sergerm-i câm-ı nahvet iken *(Nedim. XVIII. 248)*

4. Gitmek, geçip gitmek.

Ki bu gün Yemen şahının oğlu uş
Geçer كچر idi Çin'e sana geldi tuş *(Süh. XIV. 40)*

5. Girmek, dahil olmak.

Senin höcrene kimsene geçmeye كچمەيه
Değil kimse kuş dahi hem uçmaya *(Süh. XIV. 197)*

6. Kendini... saymak.

Şol hatt-ı sebz-pûşun kim Hâşimî geçerdi كچردى
Sordum lebinden anı Hindûsitanî çıktı *(Sarıca. XV. 44)*

Halleylesin bu müşkili gelsin delil ile
Ol kim cihanda hikmet ile zû-fünun geçer كچر
(Dâi. XV. 35)

Zulm odur a'lâyi her edna geçe
Bilmeyenler fazl ile molla geçe كچه *(Zehr. XVI. 239)*

İgen göğsün gerüp geçme كچمه ziyade
Cevabın değdi sen sağ biz safada *(Hüs. Dil. XVI. 192)*

Bil eksikliğini geçme ziyade
Salâh ehlini hamletme fesada *(Hüs. Dil. XVI. 203)*

§ Habâyâ-yı dehre vâkıf ve hafâyâ-yı sipihre ârif geçer كچر.
(Hüs. Dil. XVI. 69)

§ Işık Kasım ki zurefa-yı rûzgâr ve ulema-i diyarın zübdesi geçerdi كچردى ve atalar sözü ve Oğuzâne güftar ve dedeler tarikınca bir söz ve esrar ızhar ederdi. *(Letaif. XVI. 47)*

Bir boyu serve hevadâr geçer كچر
Şimdi başında kavak yeli eser *(Atai. Ha. XVII. 24)*

geçmek (II) : Gamzetmek, koğulamak.

Geçti كچدى şaha gedayi ol ebter
Acıyan har meseldir atı geçer *(Ş. G. XVI. 61)*

Lûtf u ihsan edüp söyleyin bana
Geçtiler mi yoksa benden söz ana *(Kâtibi. XVII. 30)*

Sana kim dedi ey ağyar beni dilbere geç كچ
Geçtiğinçün beni ol nahl-i cefaya yere geç *(Vasıf. XIX. 305)*

geçmek etmek : Geçmek işini yapmak.

§ Yiğit kişi hıfz-ı sıhhatı için her dürlü nesnenin haddinden geçmek etmemek كچمك اتمامك gerek, zira gurriş vaktıdır.
(Hazain. XV. 18-1)

geçmişler : Ölmüş olanlar.

§ Yengeç selâmet kurtuldu, yola girdi, kalan balıklar katına vardı, ol geçmişler کچمشلر içün ta'ziye kıldı, kalanlar içün tehniyet ve şazılık kıldı. *(Kel. XIV. 35)*

geçürmek : 1. Vaz geçirmek, sarfınazar ettirmek, ferağat ettirmek.

Bize esrarını açmaz, meye ta'netmeden geçmez
Gel ey sâki geçür کچر bundan bu akl-ı dâniş-âmûzu
(Baki. XVI. 239)

2. Geçiştirmek, affetmek, bağışlamak.

Gülüp dedi Fağfur'a ey Şah-i Çin
Ulular geçürür کچورر giçiler suçun *(Süh. XIV. 144)*

Dilerem şefaat kılasın ki, şah
Geçüre کچوره ne kim oldu andan günah *(Süh. XIV. 170)*

3. Saplamak, sançmak, çakmak.

Bir ok urdu geyikten geçi öte
Zehi kız kim anın gibi ok ata
Bir iki dahi urdu eğlenmedin
Gâh öteleyü gâh geçürübenin کچوروبانین *(Süh. XIV. 186)*

Eydür işbu mıhları geçürevüz کچوروز
Burca çıkıp atları göçürevüz *(Man. Tayr. XIV. 77)*

gedeleç : Ok kuburu, tirkeş, sadak.

§ El-kinanetü الكنانة [*Ar.*]: Kubur ve gedeleç کدلج dedikleri kap ki içine ok koyarlar ve dahi bilük ve sadak dedikleri nesnenin ok koydukları gözüne derler ki Fariside tirkeş derler.
(Terceman. XV. 198)

§ Bir kılıç ve bir gedeleç کدهلج ve bir yay ve bir başlık ve bir...
(Sic. K. XVI. 8, 193)

§ Esnaf-ı gedelecyan کدلجیان : Yedi dükkân ve on iki neferdir. Pîrleri Hamza-i bâsafa kemer-bestesidir. Kabri Ayıntap'tadır. Bunlar da gedeleç کدهلج yaparak ubûr ederler. *(Ev. XVII. 595)*

§ Seğâ شغا [*Fa.*]: Tirkeş ve tirdân mânasınadır ki beliğin ok turan yanıdır, kubur ve gedeleç كدلج dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 393)

§ El-mikves المقوس [*Ar.*]: Yay koyacak zarfa denir ki gedeleç كدلج ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 2, 280)*

gedik, (gedük) : 1. Eksik, noksan, ihtiyaç.

§ Padişahlık hükmünün farîzalarından birisi oldur kim işinin eksiklerin bitirmeğe ve gediklerin كدكلرن düzmeğe ivmeklik ve dürüşmek göstere. *(Kel. XIV. 42)*

2. Çatlak, yarık.

§ Ve dahi gedik كديك bardaktan ve sınuk çanaktan içmeyeler.
(T. E. XV. 62)

gediklenmek : → **gedilmek.**

gedilmek, (gediklenmek) : Gedik açılmak, eksilmek.

§ ...Âhir-ül-emir bir yerden ulu yol eyler bir kezden ol su çıkar gider. Pes ol havuz gedilür كدلور, anın tamamlığı kalmaz. *(Kel. XIV. 23)*

§ Avazım gedilmedin كدلدين ünüm boğulmadın bir atdır elime girdi ileteyim saklayayım dedi. *(Dede. E. XIV. 101)*

§ Çalışında kara polat öz kılıcın gedilmesün كدلسون.
(Dede. E. XIV. 35)

Öğüş vasfeyler iken tana kaldım
Gedildim كدلدم ay bigi vü tana kaldım *(G. Ra. XV. 164)*

§ Eksimedi kimse bir dane, dahi yüz bin yıl yenirse zerre gedilmez كدلز. *(Müz. XV. 250)*

§ Ed-du'sûr الدعثور [*Ar.*]: Gedilmiş كدلش ve yıkılmış havuz.
(Ah. XVI. 386)

§ Kerva كروا [*Fa.*]: Gediklenmek كدكلنمك ve rahnedar olmak ve bir nesneyi eklemek ve bitiştirmek. *(Bürh. XVIII-XIX. 478)*

gedmek : Kertmek, diş diş, gedik gedik yapmak.

Gam-ı dendanı ol zîba cemalin
Dişini getti كتدى yüz yerde hilâlin *(Lârendi. XV. 73)*

§ Fell-es-seyfe فل‌السيف [*Ar.*]: Kılıcı getti كدى. *(Aks. XVII - XVIII. 274)*

gedük : → **gedik.**

gedük düzülmek : Eksik tamamlanmak, ihtiyaç temin olunmak.

§ Balıkçır cevap verdi kim: Nite kaygulu olmayayın kim ben dirlik sebebin şunu edinmiş idim kim her gün bir iki balık tutar idim, kanaat ile dirlik eder idim, anın ile benim gedüğüm düzülürdü كدكوم دزلردى, balıklar dakı ol kadar ile eksilmez idi. *(Kel. XIV. 34)*

geğrek, (geyrek, geryek) : 1. Yumuşak kemik, kıkırdak.

§ ... Andan ayrı bir sinir dahi dımağdan geyreğe كيركا varır. Her nesneye gayret, hırs, tama', haset ol geyrekten كيركدن kopar, eğer ol sinir kim geyreğe كيركا varır... *(Hazain. XV. 49-2)*

§ Damarlar ve kalan sinirler ve geyrekler كيركلر cümle yerli yerince... *(Hazain. XV. 8-1)*

§ Yüreğin ol yukaruğı yassı yerine Hak Taâlâ bir geyrek كيرك gibi sünük kapak eylemiştir. *(Hazain. XV. 57-2)*

§ Çerendû چرندو [*Fa.*]: Geyrek كيرك. *(Şamil. XVI. 211)*

§ Çerendû چرندو [*Fa.*]: Kemirdek, gudruf mânasına ve geyrek كيرك yâni yumuşak sünük... *(Deş. XVI. 388-1)*

§ Perendû پرندو [*Fa.*]:... Geğrek ككرك yâni yumuşak sünük ve kemirdek, gudruf mânasına. *(Deş. XVI. 286-2)*

§ El-gudruf الغضروف [*Ar.*]: Kulak kemiği ve geğrek ككرك dedikleri yumşak kemik. *(Ah. XVI. 724)*

§ Gudruf غضروف [*Ar.*]: Geyrek كيرك kemik. *(Müntehab. XVII. 96-2)*

§ Cirende جرنده [*Fa.*]: Ol yumuşak kemiğe denir ki et ile kemik beyninde kadr-i müşterekdir, Arabide gudruf ve Türkide kakırdak ve kemirtlik ve gezrek كيرك dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 202)

§ Kürcen كرجن [*Fa.*]: Kıtırdak ta'bir olunan yumuşak kemiğe denir, geryek كريك ve kemirtlik dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 481)

§ Kerkeranek كركرانك [*Fa.*]: Kıtırdak ve geryek كريك ta'bir olunan yumuşak kemiktir. *(Bürh. XVIII - XIX. 477)*

§ Meşaş مشاش [*Fa.*]: Engebîne mânasınadır ki baldan yapılan akidedir... ve gudruf mânasınadır ki kıtırdak ve geryek كريك ta'bir olunan yumuşak kemiktir, tenavül olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 567)

2. Ege kemikleri.

§ Ayak taklidine başladıkta müstemi' yâranın gülmeden geğrekleri ككركلرى düşerdi. *(Ev. XVII. 656)*

§ Câniha جانحه [*Ar.*], pehlu-yi sine پهلوى سينه [*Fa.*]: Göğüs altında olan iki taraftan küçük kaburga kemüğü ki geğrek ككرك ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 160)*

§ El-cevânih الجوانح [*Ar.*]: Göğüs tahtasının altında olan iki taraflı küçük kaburga kemiklerine denir ki geğrek ككرك ta'bir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 463)

gehürge : Davul.

§ Gehürge كهوركا çaldılar. *(Ta. Sel. XV. 1, 428)*

geldeç : Gelecek.

§ ... Anlar eyittiler: Geldeç كلدج mevsimde varavuz ana uyavuz deyüp illerine gittiler. *(Kesir. XV. 399)*

§ ... Bağdad'a döndü, geldeç كلدج yılın Aşure gününde Bağdad'a girdi. *(Kesir. XV. 115)*

§ Ol yıl hacıları suvarmağa sarf eyledi, geldeç كلدج yıl hiç nesne bulamadı. *(Kesir. XV. 178)*

geldüğünleyin : Geldiği gibi.

§ Pâziden پازیدن [*Fa.*]: Mecazen adımlamak mânasına geldüğünleyin کلدوکنلین el uzatmak mânasına da gelür.
(Deka. XVI. 181-1)

§ Sengin سنکین [*Fa.*]'in mânası vezinlidir. Vezinlilik ağırlıktan kinayettir. Seng [*Fa.*] vezin mânasına geldüğünleyin کلدوکنلین.
(Deka. XVI. 167-1)

gele : Gel, hele gel, haydi gel.

Ey dil gele کله sen Kalenderî ol
Bu mihnet-i cismden berî ol *(Tazarru. XV. 77)*

Esb-i naza gele کله çiğnetme bu üftadeleri
Şehsüvarâ yürü bir pâre inanı çekerek *(Aşki. XVI. 204)*

Nice bir züht ile takva nice bir savm u salât
Bursa dilberleri ile gele کله bayram edelim *(Revani. XVI. 94)*

Gele کله ey sâlik -i rah-ı irfan
Tâlib-i çeşme-i Âb-ı hayvan *(Atai. Ha. XVII. 26)*

Gele کله ey hâme-i şikeste zeban *(Nabi. XVII-XVIII. 5)*

geleci : → **keleci.**

geleği, (geleği sıçan) : Tarla faresi.

§ Mûş-deştî موش دشتی [*Fa.*]: Geleği sıçan کلکی صچن.
(Şamil. XVI. 517)

geleği sıçan : → **geleği.**

gelencesi : Gelenin hepsi.

Bu günü irteye komaz gönlüm
Hep şaraba verir gelençesini کلنجه‌سنی *(Revani. XVI. 180)*

gelesi : Gelecek zaman, istikbal.

§ Zağ eyitti: Bir vakıt isteyem kim yılan uyumuş ola, varam anın cihan görücü gözlerin oyam, tâ geleside کلسده benim gözüm nurları ve gönlüm yemişleri anın kastından emin ola.
(Kel. XIV. 33)

§ Melik eyitti: Bu öğüdünü kabul kulağiyle işittik ve geleside کلسده danışık ve fikirsiz hiç bir iş üzerine misal vermeyevüz.
(Kel. XIV. 198)

§ Diğer دیکر [*Fa.*]: Ayruk demektir ve gelesi کلسی. *(Deş. XVI. 105-1)*

§ Diger دیکر [*Fa.*]: Dahi mânasına ve ikindi vaktı ve ayruk gayr mânasına ve gelesi کلسی. *(Ni'meti. XVI. 316)*

gelesi yıl : Gelecek yıl, ertesi sene.

§ Perar پرار [*Fa.*]: Gelesi yıl کلسی ییل. *(Miftah. XV. 57)*

§ Olar dahi razı oldular ki gelesi yıl کلهسی ییل gele, umreyi kaza ede. *(Cev. Es. XV. 49)*

§ Selâm olsun sana gelesi yıla کلسی یله değin derler, giderler. *(Tez. Ün. XV. 17-1)*

§ Şey' شیع [*Ar.*]: Oğlan ardınca gelesi yıl کلهسی یل doğan oğlan. *(Bab. XVI. 2, 256)*

§ Ol yıl ol mevsimde ayruk gemi varmaz idi, tâ gelesi yıl کلسی یل olunca... *(Rahat. XVI. 421)*

§ Perar پرار [*Fa.*]: ... gelesi yıl کلسی ییل demişler, sâl-i âyende mânanasına. *(Deş. XVI. 95-2)*

gel gel eylemek : Çağırmak, davet etmek.

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir, varsam incinir *(Emrah. XIX. 19)*

geleyüz : Gelelim.

§ Herbirimiz bir san'at ve kemâl öğrenip huzur-ı pür-hubûrunuza geleyüz کلهیوز. *(Mevahib. XVI. 333)*

gelik, (kelik) : Çocuk ayakkabısı, patik.

Sırtlarımız görmez oldu alığı
Ayaklarımız unuttu gön geliği کهلیکی
(Hal. Şa. Deli İbrahim. XIX - XX. 48)

§ Gîve کیوه [*Fa.*]: Gelik کلیك ki ayağa giyerler. *(Şamil.XVI. 498)*

gelimlü gidimlü : Gelinip gidilen.

§ Gelimlü gidimlü کلیملو کیدملو dünya, sonucu ölümlü dünya. *(Dede. XIV. 147)*

gelincik, (gelincük) (I) : Ars denilen hayvan.

§ Rasû راسو [*Fa.*]: Gelincük كلنجك dedikleri canavar ki ağlep mal üstünde yatar. *(Şamil. XVI. 441)*

§ Rasû راسو [*Fa.*]: Gelincik dedikleri hayvancık ve yer göğercini. *(Ni'meti. XVI. 329)*

§ Rasû راسو [*Fa.*]: Türkide gelincik كلنجك dedikleri canavardır. Arabide ibn-i ırs denir, fareye şebih ve andan ekber ve ayakları atvel ve kuyruğunun tüyleri ürpermiş olur; Mısır'da hânelerde me'luftur. *(Bürh. XVIII - XIX. 294)*

gelincük (I) : → **gelincik.**

gelincük (II) : Gelincik, şakayık denilen çiçek.

Bunu dedi vü kan yaşın ağladı
Gelincük كلنجوك gibi yüreğin dağladı *(Süh. XIV. 125)*

gelin kuşu : Tavus kuşu.

§ Fisâ فيسا [*Fa.*]: Tavus kuşuna denir, Hindistan'a mahsustur; bu diyarlara da getirirler, Türkler Tanrı kuşu ve ala kuş ve gelin kuşu كلين قوشى derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 451)*

gelin parmağı : Parmak üzümü denilen üzüm.

§ Esabi'-ül-azâri اصابع العذارى [*Ar.*]: Bir gûne üzümdür ki pelit şeklinde uzun olur, taze kızların parmaklarına teşbih ederler; Türkide parmak üzümü ve gelin parmağı كلين پرمغى dedikleridir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 615)*

§ Engüşt-i arus انكشت عروس [*Fa.*]: Bir nevi' helvadır... ve parmak üzümü ve gelin parmağı كلين پارمغى ta'bir olunan üzüme dahi denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 82)*

gelip gitmek : Gelip kalmak.

§ Bir âhar sultanı han ede, andan sonra der-i devlete gele gide كله كيده. *(Solak. XVII. 329-1)*

§ Heman kal'a miftahların birader-i büzürgvârıma teslim edesin hüsn-i icazetleriyle sen bu cânibe gelüp gidesiñ كلوب كيدەسك deyü tebdil ettiği mektubu yine evvelki gılâfına koyup... *(Solak. XVII. 54 - 2)*

geliş gidiş etmek : Gelip gitmek.

§ Âmed şüd kerden آمد شد كردن [*Fa.*]: Geliş gidiş etmek گلش گدش ايتمك . *(Caf. XVI. 181-2)*

§ Âmed şüd kerden آمد شد كردن [*Fa.*]: Geliş gidiş etmek گلش گدش ايتمك . *(Ni'meti. XVI. 6)*

geliş varış : Gidiş geliş.

Ne var ger değil isem ac ü yalın
Gelip giderem her yıl üşbü yolun
Gelişim varışım گليشم واريشم buların ile
İgen çok var işim buların ile *(Süh. XIV. 204)*

gelmeç : Bağ sarmaşığı.

§ El-keşkût الكشكوت [*Ar.*]: Gelmeç گلمج dedikleri ot ki sarmaşık cinsindendir. *(Ah. XVI. 867)*

gelmek : **1.** Naklolunmak, hikâye edilmek.

§ Bir nice mesellerde dahi gelmiştir گلمشدر : Katı üne ve büyük gevdeye iltifat eylemek gerekmez. *(Kel. XIV. 30)*

2. Geçmek, vârit olmak.

§ Kerm كرم [*Ar.*]: Bağ değeği, rez mânasına, Arabidir. Farisi eş'arda çok gelür گلور . *(Deş. XVI. 236-1)*

gel olmak : Gel diye çağrılmak, davet olunmak.

Gene bülbül bilir gülün halinden
Yeter deli oldum yârin elinden
Aşıp aşıp gelir yayla belinden
Yarden bize gel olduğu zamandır *(Kara. XVII. 180)*

Kalktı deli gönül sürdü yürüdü
Gel oldu gidelim bizim ellere *(Saz. Kara. XVII. 290)*

geltekele : → **keltekeler.**

gelür nevbet : Gelecek defa.

§ Şahzade hemyanı bağbanın önünde kodu, bin dinardır, sana bahşiştir. Senden dilek budur ki koyasın, bağa girem

bir köşeden kızın yüzün görem. Bağban kiseyi götürdü, vakıt değildir, gelür nevbet کلور نوبت seni bir yerde gizleyem genince temaşa edesin dedi. *(Ferec. XV. 450)*

gem : Tarım aygıtlarından döğen.

§ Rede رده [*Fa.*]: ... Ve bir nev'i dahi olur ki kapu şeklinde bir tahtanın altına câ-becâ çakmak taşları üstüvar edüp yine öküz ve bargir boyunlarına tasma ile bent edip döndükçe sap ve sünbüle toğranur. Türkide gem گم ve ba'zı diyarda döğen ta'bir ederler. *(Bürh. XVIII-XIX. 298)*

gem almak : Söz dinlemek.

§ ... Ömer bin Hamza asla gem almadı گم آلمدی.
(Hamza. XIV - XV. 12, 114)

geme : Büyük fare.

§ Cürzan جرذان [*Ar.*]: Cemi'dir, müfredi olan cürz جرذ [*Ar.*]: geme گه ta'bir olunan büyük fareye denir.
(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 378)

gemi bozmak : Geminin efradını değiştirmek.

§ ... Gemi bozarlar گی بوزارلر yâni kürekçilerin ve cengcilerin çıkarup gemilerden zebunları anda koyup götürmeğe dinç ve tüvanâ kürekçiler ve cengciler intihap ederler.
(Tuh. Ki. XVII. 144)

gemi eri : Gemicilikte mahir.

Sındı kaçtı çün kim öneğü firenk
Pes Midilli'ye irer, kopardı ceng
Sanur anda bey, ne paşa varamaz
Kim gelürse anda iş başaramaz
Tâ ki müstevli Midilli'ye ola
Ehl-i islâm iremez fursat bula
Sandılar Paşa gemi eri گی اری değil *(Enveri. XV. 105)*

gemi gönderi : Gemiyi kıyıdan açmak için itmeğe yarayan sırık.

§ Mürdi مردی [*Ar.*], halle-i keşti حلهٔ کشتی [*Fa.*]: Gemi gönderi گی کوندری ki ol uzun ağaçtır ki gemiyi anınla kenardan def'ederler. *(Aks. XVII - XVIII. 175)*

gemilik : Liman.

§ Keştigâh کشتی‌گاه [*Fa.*]: Gemilik کی‌لك. *(Caf. XVI. 130-2)*

§ Keştigâh کشتیگاه [*Fa.*]: Gemi yeri, yâni ılıman ve gemilik کیلك. *(Ni'meti. XVI. 518)*

Gemleyik : Gemlik.

Buları Gemleyik'e کلییکه iledürler
Varup andan gemü ile giderler *(Hadidi. XVI. 65)*

Koşasız bize birkaç âdemîler
Bizimçün Gemleyik'te کلییکده var gemiler *(Hadidi. XVI. 64)*

gemü : Gemi.

Buları Gemleyik'e iledürler
Varup andan gemü کو ile giderler *(Hadidi. XVI. 65)*

geñ, (giñ) : 1. Geniş.

Yürür iken bu giñ کیك yerde ferağat
Cihanı gözüme dar eyleyen kim *(Işk. XIV. 45-1)*

§ Her vakıt kim bir hiyanetlik kastı ve bir kavil sımak suçu olmaya afv kılmak yolu giñdir کیکدر. *(Kel. XIV. 45)*

§ ... Arslan bu sözden yavlak şad oldu ve anı getirmeğe işaret kıldı. Pes Dimne kavi gönül, giñ کیك endişe ile Şenzebe katına vardı. *(Kel. XIV. 32)*

§ ... Derhal name yazdı ve misal verdi kim ol bapta ivmek gerek. Giñ کیك niyyet ve kavi gönül birle yüz hazrete dutmak gerek... *(Kel. XIV. 5)*

§ Ve bir günde elli namaz farîza idi ve şeriat katı idi... Şimdi Tanrı Taâlâ şeriatı giñ کیك kıldı. *(Enb. XIV. 3)*

Gerek çıka Fağfur taşra yarın
Ki giñ کیك yerde gidere gönlü tarın *(Süh. XIV. 59)*

Bu gün gine fursat bize yâr ola
Bu giñ کیك yazı gözünüze dar ola *(Süh. XIV. 171)*

§ Süddeleri açа ve damarı giñ ʿكيك ede ve gıdâyi cemiʿ-i endamlara yetiştüre. *(Yadigâr. XIV. 10-2)*

Ferağatliğin var ü hem kuvvetin
Çü meydan giñ كيك ola top ur sür atın *(Ferh. XIV. 77)*

Şöyle giñdir ki yedi kat gök sığar
Yağı girmez muʿteber muhkem hisar *(Ga. XIV. 521)*

§ Bize giñ كيك yazıyı dar gösterir dediler. *(Dede. XIV. 135)*

§ Hammamın iyisi oldur ki eski ve giñ كيك ola.
(Mü. Şi. XIV - XV. 8)

Rızkı giñ كيك ola vü bahti hoş ola
Taşı pâk, içi garazdan boş ola *(Melhame. XIV - XV. 163-1)*

§ Arştan, Kürsiden ol gönül giñ كيك ola, şöyle giñ كيك ola ki bînihaye ola. *(Müz. XV. 449)*

Havadan doldu dil âyinesi jeng
Göründü gözüme giñ كيك dünye gey teng *(Mih. XV. 126)*

§ Ulu şehirleri ve giñ كيك yazıları düşman gözüne dar gösterürler idi. *(Ta. Sel. XV. 2, 79)*

§ İlâhî bu kulunun sinin aydın eyle, giñ كيك eyle.
(Cennet. XV. 192)

Depti at İlyas Bey, Dündar Bey
Hasma kıldı giñ ʿكيك cihanı dar bey *(Enveri. XV. 48)*

§ Olacak olur çârnâçar, gerek kalbin giñ كيك tut, gerek dar.
(Müslim. XV. 17, 9)

§ Dört fersahta bir kuyu var idi kazılmış dahi örtülmüş ağzı dar, aşağası geñ كك. *(Leys. Ar. XV. 628)*

Çün sana görüne ol dergâh-ı can
İzzetinde dar görüne gin كين cihan *(Vahdet. XV. 128-1)*

§ Evin kapısından içeri girdik, gördüm bir arı makam, giñ كيك meydan var. *(Ferec. XV. 284)*

§ Firaḫ فراخ [*Fa.*]: Giñ كيك. *(Sıh. Ac. XV. 15)*

§ Ölüm gelip sizi giñ كيك yerden dar yere geçirmezden öndin... *(Leys. Mu. XV. 127-2)*

§ Siz varın imdi şol giñ كيك yerde durun dahi erenlerin temaşasın görün dedi. Anlar giñ كيك yere çıkıp sahrada durdular. *(Bektaş. XV. 394)*

§ Ol kişiye sinlesi dünyadan giñ كيك olur. *(Zad. XVI. 44)*

§ El ayası giñ كيك barmaklar uzun olmak zireklik ve tedbir nişanıdır. *(Mevahib. XVI. 648)*

Dehanı dürcünün râz-ı nihanı
Bize teng eyledi bu giñ كيك cihanı *(Veyse. XVI. 56-2)*

Cezayirde geçit her kanda kim var
Derin mi, sığ mıdır, ya geñ كك, yahut dar *(K. B. XVI. 7)*

Geñ كك yerde beğlerin kılıcın çok kişi salar
Haktır hemin bu da'vide baş oynayana tığ *(Lâmii. XVI. 42)*

Yâri gördüm rakiplerle salınır
Gen dünyayı şu başıma dar eyler *(Saz. Öksüz Aşık. XVI. 38)*

§ El-ebtah الابطح [*Ar.*]: Kumlu dere ve giñ كيك ve büyük dere. *(Ah. XVI. 6)*

§ Allahü Taâlâ buyurdu tahkik benim yerim geñdir ككدر. *(Rahat. XVI. 193)*

§ Firaḫ فراخ [*Fa.*]: Giñ كك vâsi' mânasına. *(Caf. XVI. 115-2)*

§ Firaḫ فراخ [*Fa.*]: Geñ كك ve bol, vâsi' mânasına. *(Ni'meti. XVI. 480)*

§ Gıdfel غدفل [*Ar.*]: Geñ كك dölek ve eski kaftan. *(Bab. XVI. 2, 412)*

§ Pehn-deşt پهن دشت [*Fa.*]: Gin كيك, vâsi' sahra. *(Deş. XVI. 37-1)*

§ Firaḫ فراخ [*Fa.*]: Giñ كيك. *(Şamil. XVI.480)*

§ Ḫarcîk خرجيك [*Fa.*]: Gen كيك yazı, yaban mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 50)*

Yehr يهر [*Ar.*]: giñ كيك yer, zerb: koyun ağılı
Yess: gezmek, biş: bir ot ağulu *(Naz. Le. XVII. 37)*

§ Vâsi' وآسع [*Ar.*]: Giñ كيك. *(Müntehab. XVII. 103-1)*

§ Allah'ın vilayeti giñdir كيكدر. *(Nasayih. XVII. 64)*

Feza' فضاء [*Ar.*]: giñ كيك yer, di doğru yol: hüdadır *(Cev. Ke. XVII. 97)*

§ Er-ruḥab الرخاب [*Ar.*]: Bol ve geñ كك vâsi' gibi, her ne olursa olsun. *(Kdeb. XVIII. 214-1)*

2. Boş yer, hâli arazi, sürülmemiş işlenmemiş arazi.

Gel imdi sen dahı giñleri ككلار söktür
İbadet tohmunu içine ektür *(Tennuri. XV. 353)*

O mülk anların ola tâ sökeler
Cemi' giñlerin ككلرن a'mali ekeler *(Tennuri. XV. 351)*

§ Ḫarâyek خرايك [*Fa.*]: Gen كك yer, yâni sürülüp sökülmemiş yer. *(Cam. Fa. XVII. 50)*

genc ay : Yeni doğan ay, hilâl.

İki kaşın ay alnın genc aya كنج آيه verir sabak *(Yunus. XIII - XIV. 183)*

§ Uzeyr'in oğlu eyitti: Atamın iki yağrını arasında bir kara ben var idi genc ay كنج آى gibi. *(Enb. XIV. 719)*

§ Yâ Muhammed, bunlar sana sorarlar genc aylardan كنج آيلردن. *(Cev. Es. XV. 41)*

gencecük : Pek genç.

§ Nice gencecük كنجاجوك nâresideler kılıca doğranmış. *(Fütuh. XIV. 230)*

genç kuşluk : Kaba kuşluktan evvelki zaman.

§ Gazale الغزالة [*Ar.*]: Kuşluk vaktının evveline, yahut güneş yer yüzüne yayıldıktan sonraca olan vakta denir ki genç kuşluk كنج قوشلق ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 303)*

genç oğlan : Körpe çocuk, yeni doğmuş çocuk.

Beşikteki genç oğlan اغلان كنج bana tanuk
Sor ki Yusuf'da yokturur yazuk *(Yuz. Şeyd. XIII. 37)*

Döndü eydür yeni doğmuş genc oğlan كنج اغلان
Nice söyler, söylemez bilmez lisan *(Yuz. Şeyd. XIII. 38)*

Ol genc oğlanı كنج اوغلانى kim idi söyleten
Bu kamuyu kim idi sana eden *(Yuz. Şeyd. XIII. 44)*

gendözü : → **kendözü.**

geñ düşmek, (giñ düşmek): Geniş olmak, genişlemek.

§ Ol sinir kim geyreğe varır, gayet büyük, içi açık, giñ düşmüşse دشمشه كيك ol kişide tama', hırs, haset, gayret artuğ olur. *(Hazain. XV. 49-2)*

geñek azmak : → **geñlik azmak.**

geñelmek : → **geñimek.**

geñeş : İstişare.

§ Cümle a'yan-ı Kırım Bahçesaray'ın han görünüşüne cem' olup bay ü geda ve pîr ü cüvan geñeş كه‌كش edip Tatar Hana sıyanetin ettiler kim. *(Ev. XVI. 33)*

geñ etmek : → **geñitmek.**

geñ eylemek : → **geñitmek.**

geñez, (geñiz) : Kolay.

Ol kişi kim mü'mindürür geñez ككز geçe
Kâfir olan bir kademde oda uça *(Yuz. Şeyd. XIII. 63)*

Kişi kim ola ol kendüye düşman
Geñez ككز değil kim anı koya düşman
(Yunus. XIII - XIV. 40)

§ Âhiret azâbı dünya azâbından geñezdür. *(Yüz. Ha. XIV. 247)*

§ Hiç bir iş ana müşkil olmaya, ne kadar düşvar iş varsa ana geñez ola. *(Yadigâr. XIV. 69-1)*

§ Kiçi yaratmak nice geñez ککز ise ulu yaratmak dahi eyledir. *(Tebareke. XIV. 48-2)*

§ Amma sen bu kelimeyi geñez ککز buldun, geñez bulmağın kadrin bilmezsin. *(İhlâs. XIV. 134)*

Sefer dilde geñezdir ککزدر elde düşvar
Seferde sanmadık türlü eser var *(Hurş. XIV. 79)*

§ Geñez ککز yerler çimenlerin kolan bilir. *(Dede. XIV. 4)*

Geñezdür ککزدر giyüp hırka satmak riya
Eğer satabilir isen Tanrıya *(Ferh. XIV. 50)*

Geñezce ککزجه şeşer düğüm onat kişi
Çıkar ağduğun güce görse dişi *(Süh. XIV. 171)*

Ki ey şahım kazıyye oldu müşkil
Geñez ککز görmez bu işi hiç âkıl *(Işk. XIV. 100-1)*

Dükeli düşvar yoldan kaçalar
Bu geñez ککز yollar içinde uçalar *(Man. Tayr. XIV. 227)*

§ Eğer oğlan burusu kasık önünden olursa oğlan geñez ککز toğa. *(Mü. Şi. XIV-XV. 11)*

Key geñezdir ککزدر işbu dilde söylemek
Söylemekte yokturur cehd ü emek *(İbrahim. XV. 98-2)*

§ Anın gibi havada sıhhat-i bedeni saklamak her âdeme geñez ککز olur ol dürüst hava sebebiyle. *(Hazain. XV. 21-1)*

§ Her kim süci içse kalan yazukları işlemek ana geñez olur. *(Güzide. XV. 87)*

§ ... Liykin Rabbin eydür ki: Bu iş bana geñezdir ککزدر. *(Leys. Mu. XV. 3-1)*

§ Dünyaya girmek geñez ککز ve liykin çıkmak düşvardır. *(Tez. Ba. XV. 125)*

§ Âsan آسان [*Fa.*]: Geñez ککز. *(Sıh. Ac. XV. 51)*

Müşkil işler Hak kıtındadur geñez ککز
Hak atâsı kabiliyyet istemez *(Vahdet. XV. 169-1)*

§ Bugün bir dürlü buyurur, yarın bir dürlü dahi buyurur, kankı nesne anlara geñez gele, anlara anı öğretür.
(Leys. Ar. XV. 734)

§ İki kelime vardur dilde yeyni ve geñez ككز illâ terazude ağır.
(Tuh. Le. XV. 206)

Çü olmaz müşkil iş üstada düşvar
Geñez ككز olsun desen üstada düş var *(Ravza. XV. 37)*

§ ... Yaprak ve yemiş versin, yemişi göynüsün biz yiyelim, sana iyman getirelim. Cercis eyitti: Bu nesneler Hak Taâlâya geñezdir ككزدر dedi. *(Cennet. XV. 362)*

§ ... ve sandınız anı geñezdür ككزدر halbuki ol nesne Tanrı katında uludur. *(Cev. Es. XV. 55)*

Belâ vü fitneden Ahmet geñez ككز kurtarımaz gönlün
Güzeller gamzesinin var çün ol miskin ile kini
(Ah. Pş. XV. 123)

§ Deniz köpüğü... Bir avrat kaçan ki sarplansa, bir dirhem içireler genez ككز doğura. *(Ac. XV. 31)*

Geñez ككز kurtaralar canını andan
Görüne nur-ı Hak can ü bedenden *(Tennuri. XV. 34)*

§ Âmit gibi şehri geñez ككز tutmak olmaz. *(Ta. Sel. XV. 274)*

§ ... Ümmetine hisap geñez ككز ola.
(Cev. Ah. XV - XVI. 231)

§ El-âsan الاسان [*Ar.*]: Geñez ككز yesîr gibi. *(Ah. XVI. 55)*

Yanar dil adın ağza alsa âdem
Geñez midir ككزميدر görüne bize Rüstem *(Şeh. Ş. XVI. 493)*

Ey yetmiş iki derdi çeküp can veren kişi
Fırkatte hal-i Zati'ye baksan işin geñiz ككز
(Zati. XVI. 249)

Kişi çeşmine hergiz bed sanır mı
Geñez ككز canından âdem usanır mı *(Veyse. XVI.18-*

Bu bendi kimse hergiz görmemiştir
Bunu sanma ki kırmak geñez ككز iştir *(Fazilet. XVI. 204)*

§ Âsan آسان [*Fa.*]: Geñez ككز ve kolay. *(Ni'meti. XVI. 68)*

§ İysar ايسار [*Ar.*]: Geñez ككز ve âsan olan nesne. *(Bab. XVI. 2, 18)*

Geñezdir ككزدر ev hisabına çiger yol
Dürüst olmaz veli bazarda ol *(Güvahi. XVI. 51)*

§ Âsan آسان [*Fa.*]: Geñez ككز. *(Şamil. XVI. 368)*

§ Geñez ككز ve doğru yol şeriat yoludur. *(Ta. Şahi. XVI. 39-1)*

Eyle geñiz ككز güç etme bunun sonunu Mevlâ *(Men. Cev. XVII. 6)*

§ Âsan آسان [*Fa.*]: Geñez ككز. *(Nuh. Tuh. XVII. 142)*

Bîdar: uyanık, çam ağacı: merh; ü bulut: miğ
Hüşyar: ayık, nem: çi, kızıl: surh ü geñez ككز: zep زب [*Fa.*] *(Genc. XVII. 66)*

§ Selsel سلسل [*Ar.*]: Bağırdan geñez ككز geçen su. *(Müntehab. XVII. 50-1)*

§ El-yüsra اليسرى [*Ar.*]: Sühûlet ve âsanlık, geñez ككز ve eyü, demektir. *(Kdeb. XVIII. 51-2)*

genezde : Kolaylıkla, kolay kolay.

Onulur ok u kılıç zahmi tizde
Veli dil zahmi onulmaz geñezde ككزده *(Delil. XV. 103)*

geñez etmek : geñez eylemek.

geñez eylemek, (geñez etmek, geñez kılmak) : Kolaylaştırmak.

§ Tanrı Taâlâ bunlara geñez kıldı ككز قلدى orucu sefer içinde. *(Tebareke. XIV. 38-1)*

§ Ve dahi geñez kıldı ككز قلدى has kullarına amel yolunda dürüşmeği tevfik ile. *(Müneb. XIV-XV. 1-2)*

§ ... İlak Taâlâ ol kişiye can çekişmeği geñez eyleye ايليا ككز ve dahi sin karanuluğundan saklaya, Münker ve Nekir süalin geñez eyleye ايليا ككز. *(Cennet. XV. 178)*

§ İlâhî sen neyi geñez ettiñse ايتدكسه ككز anı ettim. *(Tazarru. XV. 128)*

§ Yâ Muhammed, biz bu Kur'an'ı senin kavmine geñez kılup ككز قيلوب gerü senin dilünce indürdük. *(Leys. Ar. XV. 454)*

Memleket Sultan Şeh'e kaldı bu kez
Müşkil işlerini Hak kıldı geñez ككز قلدى *(Enveri. XV. 10)*

§ Biz dahi yolumuzu anlara gösteriverüp geñez ediverdük ككز ايديوردك. *(Cinan. XV. 60)*

Geñez kılmağa ككز قلمغه : teshil تسهيل [*Ar.*] ve var etmeğe: tekvin
De him urmağa: te'sis ve şehr etmeğe: temdin
(Naz. Le. XVII. 23)

geñezirek : → **geñezrek.**

geñez kılmak : → **geñez eylemek.**

geñezlerince : Düşünerek, kolayını, uygununu arayarak.

§ ... Kullarına ta'lim ederdi, işte ivecek olmayalar, her işi kim tutalar geñezlerince ككز لرنجه tutalar. *(Leys. Ar. XV. 395)*

geñezlik : Kolaylık, sühulet.

§ İrtesi göçtüler geñezlikle ككز لكله menzile yetiştiler.
(Si. Da. XIV. 613 - 2)

§ Andım geñezliği ككاز لكى oruçlar içinde. *(Tebareke. XIV. 38-1)*

§ Tanrı size geñezlik ككزلك diler, ve düşvarlık dilemez.
(Enb. XIV. 3)

§ ... Zira ki bu saadetin mânii igen hor ve azacık rahatlıktır kim âdemîler ana müptelâ olmuşlardır kim ol dahi geñezlikle ككز لكله ele girmez. *(Kel. XIV. 15)*

Ki lâ'li sımaktır geñezlik ككز ليك cehl
Sınığı bütün etmek olmaya sehl *(Ferh. XIV. 17)*

Huda-yi azze ve cell ger kuluna yarı vere
Ümidim ol ki geñezlik ile ككز ليكلا nigârı vere *(Kadı. XIV. 389)*

§ Her kim gece bîdar olursa işin geñezlikle ككز لكله hasıl kılur.
(İs. H. XIV - XV. 28)

§ Eğer oğlan burusu kasuktın yana önünden olursa oğlan geñezlikle ككزلكله doğa. *(Teshil. XIV-XV. 21)*

§ Bu kabre gir yat, Rabbine teveccüh eyle, geñezlikle ككزلكله bir nefes ver dediler. *(Kesir. XV. 119)*

§ Kaçan ayakların yusa Hak Tâlâ dört haslet vere. Evvel, Sıratı geñezlikle ككزلكله geçe... *(Cennet. XV. 12)*

§ Eğer bu şartlardan birisi nâkıs olsa, maksud-ı kül halvetten geñezlikle ككزلكله hasıl olmaz. *(İrşad. XV. 285)*

§ Tanrı size geñezlik ككزلك diler. *(Cev. Es. XV. 47)*

§ İki gez tekrar edip buyurdu kim: Düşvarlığa geñezlik ككزلك var. *(Leys. Mu. XV. 471 - 1)*

Bu yol kim inceliğinden seçilmez
Geñezlik ile ككزلكيله bu yoldan geçilmez *(G. Ra. XV. 138)*

§ Sen dahi bu kitabın müellifini duadan unutma, zira şana ibadetleri sarplıktan geñezliğe ككزلكه çıkardı. *(Müz. XV. 84)*

§ ... Uyanıcak yine sağ yanına döne gıdânın sâfisi mi'deden ciğere geñezlikle ككزلكله varmak için. *(Hazain. XV. 40-2)*

§ Âsanî آسانی [*Fa.*]: Geñezlik ككزلك. *(Şamil. XVI. 247)*

§ Müsamaha مسامحه [*Ar.*]: Geñezlik ككزلك. *(Müntehab. XVII. 90-2)*

§ Es-selase السلاسة [*Ar.*]: İnkıyat ve mülâyemete denir ki geñezlik ككزلك ve yavaşlık ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 248)*

genezlik eylemek : Hoş geçinmek.

§ Yâ Musa halk ile geñezlik eyle ايله ككزلك tâ ben dahi senin ile geñezlik eyleyem ايليم ككزلك. *(Cennet. XV. 477)*

genezrek, (geñezirek, geñizrek) : Daha kolay, daha uygun.

§ ... Aç arslan ve kaplan elinden lokma kapmak kerim kişiye geñizrektir ككزركدر (harekelidir) kim vara bir leim ve bahil kişiden nesne dileye. *(Kel. XIV. 88)*

§ Öldükten sonra ihyâ edüp yerden kaldırısar ki ol evvel var kılmaktan ana sonra gerü diriltmeği geñezrektir ككزركدر.
(Leys. Ar. XV. 213)

§ Pes eyittiler: Sen bizim Peygamberimizsin ve bize genezireğin ككزركن sen yeğrek bilirsin. *(Enb. XIV. 638)*

§ Yâ Ebazer, seni bir amele kulağuzlayayım kim ibadetlerin geñezreği ككزرك olsun. *(Cennet. XV. 312)*

genikmek : Gevşemek, genişlemek.

Genikme كنكمه öğün azdırma bayılma
Savaş içinde esrük ol ayılma *(Işk. XIV. 272-2)*

geñimce : → geñince.

geñimek, (geñmek, giñelmek, giñmek, giñimek) : Genişlemek.

§ Ol günde bu yerler şol sahtiyan çekilür gibi çekile giñiye كيكيه bu halk üzerine sığmak içün. *(Les. Ar. XV. 704)*

§ Sordular kim yâ Resûlâllah bu gönül giñelmek كيكلمك nicedür. Resûlullah buyurdu ki: Kaçan bu gönüle nûr girse ol gönül açılur, giñer كيكر. *(Leys. Ar. XV. 358)*

§ Kaçan ol nûr gönüle girse ol gönül giñir ككر açılır.
(Enfes. XV. 67)

Çü göçtü kalmadı burada şenlik
Geñeldi ككلدى ol aralıkta ekinlik *(Tennuri. XV. 351)*

geñince, (geñünce, geñiyle, geñüm ile, geñimce) : İstenildiği gibi, isteğe, arzuya göre, rahat rahat, matluba uygun olarak.

Sabır kanı buşu geñince كاكنجه olmuş
Düzen ile safa andak bozulmuş *(Yunus XIII - XIV. 22)*

Bana dersin ki gel terk eyle anı
Geñiyle ككيله kimse terk eder mi canı *(Işk. XIV. 98-2)*

Kendi geñiyle كاكلا ölen dirlik bula
Geñsüzin ölen kaçan birlik bula *(Man. Tayr. XIV. 95)*

Geñüm ile كاكوميله ben varır mıyam ana
Ol iletir beni kendüden yana *(Man. Tayr. XIV. 15)*

Çü gördü demez oldu vü içer ant
Eyitti gerek buna zindan ü bent
Geñince ككنجه hikâyetlerini diye
Eğer dimeye her gün ağaç yiye *(Süh. XIV. 244)*

Bu suda gerek kim geñimce كنجه yunam
Nice nice kirler içinde yanam *(Süh. XIV. 214)*

§ Uçmağ uman kişi, tamudan korkan kişi hergiz geñince ككنجه uyumasa gerek. *(Yüz. Ha. XIV. 26)*

§ Meğer geñince كاكنجه soravuz, bulavuz dediler. *(Fütuh. XIV. 94)*

§ Tâ biz geñümüzce ككومزجه işimizi başaravuz. *(Fütuh. XIV. 111)*

§ Her birimiz bin atlıdan kalırımız yoktur, evet, geñince ككنجه olucak. *(Anter. XIV. 482)*

Geñümce كەكورجه görem dime yılan işin
Taş altında iken döğegör başın *(Ferh. XIV. 32)*

§ Irakî aydur: Siz geñince ككنجه gelince, ben bunu göreyin deyip ayak götürüp. *(İs. H. XIV-XV. 854)*

§ Teenni, ya'ni geñiñce ككنجه tutmak her işi Rahman sıfatıdır. *(Leys. Ar. XV. 6)*

§ Ey habibim, bireğü geñince iken ككنجايكن bizi birleyicek, bizimle olucak, meşgûl olduğu vaktın biz dahi anı beklerüz. *(Tuh. Le. XV. 218)*

§ Andan gerü geñüñce كككجه gel, sen padişahın, padişah senün. *(Tuh. Le. XV. 257)*

§ ...Ol sonra gelen yemeği sevmez ola, pek geñince كاكنجه oluncak her kişi vâyesin almış ola. *(Kab. XV. 117)*

§ Ben geñüm ile mi كاكومولى büklürem, beni erenler büklütür. *(Ata. XV. 40)*

§ Şahzade hemyanı bağbanın önünde kodu, bin dinardır, sana bahşiştir. Senden dilek budur ki koyasın, bağa girem bir köşeden kızın yüzün görem. Bağban kiseyi götürdü, vakıt değildir, gelür nevbet seni bir yerde gizleyem geñüñce کەکوکجه temaşa edesin dedi. *(Ferec. XV. 450)*

§ Tağayyür-i gayr-i tabiî geñince ککنجه olduğu için zamanla olur, ansuzda belürmez. *(Hazain. XV. 21-2)*

§ Bir pâre yaş tatlı buyanı arıtalar kabından eline vereler, kendi eliyle ağzına sokabildiği yerin geve geñince ککنجه bir zaman. *(Hazain. XV. 13-1)*

§ İşte eveceklik gerekmez ol sıfat-ı Şeytan'dır amma her işi geñince کاکنجه fikrile işlemek sıfat-ı Rahman'dır. *(Leys. Mu. XV. 141-2)*

Kimi sür'atle kılur gökte seyran
Geñincedir ککنجادر meğer kimine devran *(Hikmet. XV. 28)*

§ Ey oğlanlarım, hiç gemiye bineli uykuya toymadım, dilerem kim geñimce ککمجه uyuyayım didi, başını Hâm'ın eteğinde koda. *(Ta. Şahi. XVI. 124-2)*

Heman-dem istedi oğullarını
Kohuladı geñince ککنجه güllerini *(Şeh. Ş. XVI. 56)*

§ Sâir meta'ları geñince ککنجه gine görevüz deyü bir araya cem'olup. *(Rahat. XVI. 397)*

Açılmaz iş birez bağlanmayınca
Yeğ oldur kim gele devlet geñince ککنجه
(Yuz. Şems. XVI. 356)

geñine komamak : Keyfine, gönlüne, haline, arzusuna bırakmamak.

Yapışup hocanın birer yenine
Çekişirler komayuben geñine قومایو بن ککینه *(Güvahi. XVI. 84)*

geñitmek, (geñ etmek, giñitmek, giñ etmek, geneltmek, geñ eylemek, gen eylemek, giñ eylemek) : Genişletmek.

§ Hak Taâlâ mecmu' geçmiş mü'minlerin kabrini giñidüp içini nûr ile doldura. *(Müneb. XIV - XV. 306 - 1)*

§ ... Temam cevap vericek anın körünü giñidürler كيكدرلر göz irimince. *(Güzide. XV. 37)*

§ İşbu dört nesne kim vardır kabri münevver ve giñ idicidir كيك ايديجى در. *(Delil. XV. 135)*

§ Davut, Süleyman Aleyhimüsselâm ol bünyat üstüne yaptılar ve geñittiler ككتدلر andan ötürü bunların adiyle anılır dedi. *(Faza. XV. 184)*

§ Şarab-ı rasin menâfii oldur kim nefesi geñidür ككدر ve yüreği ve bağrı... *(M. Na. XV. 31)*

§ Pes Mekke'ye gittiler Hak Taâlâ Hazreti yolu bunlara gen eyledi كن ايلدى. *(Tez. Lâ. XV. 137 - 2)*

§ Evlerin anın ile giñittiler كيكتدلر, sinlerin anın ile taralttılar, binitlerin semrittiler, dinlerin arıklattılar. *(Müneb. XV. 116-1)*

§ Ve biz ana dahi kadiriz ki ol gökleri nice dilersevüz giñidevüz ككدوز. *(Leys. Mu. XV. 332 - 2)*

§ Siringiden سرنگيدن [*Fa.*]: Giñ eylemek گيك ايلمك. *(Sıh. Ac. XV. 90)*

§ ... Meşrıktan mağrıba varınca ne kadar kabir var ise nûr vere ve kabirlerin giñ eyleye كيك ايليه. *(Envar. XV. 333)*

§ Şol kimsenin Hak Taâlâ gönlünü giñitti كيكتدى ve yumuşattı, anın birliğini kabûl etti. *(Lesy. Ar. XV. 358)*

§ Ey anlar kim iyman getürdünüz, kaçan denilse ki meclislerde yer giñidün. Siz dahi muti' olup yer giñidüñ كيكدك. *(Leys. Ar. XV. 580)*

§ Musa anı işidüp dedi ki yâ Rabbî benim sadrımı giñ idiver كيك ايديوير. *(Leys. Ar. XV. 18)*

§ Anın gönlün giñidiverip كيكدى ويرب yumuşadıverir. *(Enfes. XV. 67)*

§ Ey Tanrım gönlümü geñ eyle كك ايله. *(Cev. Es. XV. 10)*

§ Şol kimesne ki Tanrı anın gönlünü geñletti ككلّى islâm dini içün, şol kimse gibi midir ki... *(Cev. Es. XV. 179)*

§ Eğer kabre girerlerse kabirlerin geñletmek ككلتمك ... *(Cev. Ah. XV - XVI. 287)*

§ El-ifrac الافراج *[Ar.]*: Giñ etmek كيك ايتمك ve açmak. *(Ah. XVI. 76)*

§ El-bakr البقر *[Ar.]*: Açmak ve giñ etmek كيك ايتمك. *(Ah. XVI. 106)*

§ Ol mü'minin kabrini göz irimi yer giñidivere كيكيديوره. *(Rahat. XVI. 332)*

§ Fesh فسح *[Ar.]*: Giñ eylemek كيك ايلمك. *(Müntehab. XVII. 72-2)*

geñiz : → **geñez.**

geñletmek : → **geñitmek.**

geñlik, (giñlik) : Bolluk, genişlik, ferahlık.

§ Âdem ağsırdı gözün açtı cihanın giñliğin كيكلكن gördü... *(İhlâs. XIV. 115)*

§ Kaçan Tanrı dilese kim geñlik ككلك veribiye bana buyurur kim işbu kirişi genşedirven. *(Enb. XIV. 752)*

§ İkinci bap: Yerin hadlerin ve giñliğin كيكلكن ve tabakaların ve değme tabakada ne halk varlığın beyan kılur. *(Enb. XIV. 9)*

§ ... Ol acıyla domuz dakı bir zahm ol avcıya urdu, ikisi dakı ol arada düşüp öldü ve bir aç kurt iregeldi, kaçan eri ve geyiği ve donuzu gördü şad oldu, bu ni'mete ve geñliğe ككلكا inanmağı arttı. *(Kel. XIV. 85)*

§ ... Hâcet kaderince her gün balık dutar idi rûzgârın ni'met ve giñlik كيكلك içinde geçirir idi. *(Kel. XIV. 33)*

§ Kaçan nefsi ol şehvetlerden men‘ eylese, arzu yolun ana dar eylese, bu lezzat-i fâniyi ana haram kılsa dünya anın hakkında bu giñliğiyle كيكلكيله dar görünüp zindan olur.
(Müneb. XIV - XV. 138 - 2)

Key saâdetlü yıl ola yılımız
Geñlik ككلك ucuzluk ola dir ilimiz
(Melhame. XIV - XV. 103 - 2)

Benim havzımın arzıdır şol kadar geñliği ككلكى
Gerek âkıl ede anı aklile iftiras *(Muham. XV. 238)*

§ ... Tâ ki bu yer yüzü giñliğ ile كيكلكله anların üzerine dar geldi.
(Leys. Ar. XV. 554)

Bulunmaz âlem-i ma‘nide vüs‘at
Cihanın giñliği كيكلكى dar olmayınca *(İbrahim. XV. 118-2)*

§ Ol çadırların giñliği كيكلكى bir fersah yerdir.
(Leys. Mu. XV. 354 - 1)

§ Es-se‘atü السعة [*Ar.*]: Giñlik كيكلك ya‘ni bir nesne gin olmak.
(Terceman. XV. 398)

§ Bir altun sini, giñliği كيكلكى on arış. *(Müslim. XV. 6, 533)*

§ Gönül daralur, giñliği كيكلكى gider. *(Enfes. XV. 67)*

§ Cehennemin derinliğin ve giñliğin كيكلكن beyan eder.
(Kesir. XV. 380)

Hem giñliğe كيكلكه di: füshat فسحت [*Ar.*]: sağlık hem oldu: sıhhat
(Cev. Es. XV. 36)

§ Amma her vakıt ki ol kurbet zevkın ve üns-i Hazreti anardı ve ol âlemin giñliğin كيكلكن tahayyül ederdi. *(İrşad. XV. 87)*

§ Geñliği ككلكى yedi bu yercedır. *(Cev. Ah. XV - XVI. 552)*

§ Firaḫî فراخى [*Fa.*]: Giñlik كيكلك. *(Şamil. XVI. 225)*

§ El-vüs‘at الوسعة [*Ar.*]: Ginlik كيكلك ve bolluk. *(Ah. XVI. 1137)*

§ Es-si‘a السعة [*Ar.*]: Ginlik كيكلك ve bolluk. *(Ah. XVI. 500)*

§ Gönül giñliğinde ککلکنده darlık istemez. *(Sur. XVI. 11)*

§ Feraḫâ فراخا [*Fa.*]: Geñlik كك‌لك vüs'at mânasına. *(Deş. XVI. 18-2)*

§ Feraḫâ فرآخآ [*Fa.*]: Giñlik كيكلك. *(Cinas. XVI. 20-2)*

§ Firaḫnay فرخنای [*Fa.*]: Geñlik كك‌لك ve iki nesne aralığı ya'ni geñliği كك‌لكی ve aralık mânasına. *(Ni'meti. XVI. 480)*

§ Ferahâ فراخا [*Fa.*]: Giñlik كيك‌لك vüs'at mânasına. *(Caf. XVI. 113-2)*

§ Firaḫâ فراخا [*Fa.*]: Geiñlik كيك‌لك. *(Cam. Fa. XVII. 5)*

§ Feraḫâ فراخا [*Fa.*]: Giñlik گيكلك. *(Nuh. Tuh. XVII. 12)*

geñlik azmak, (geñek azmak) : Mide bozulmak.

§ El-ebeletü الابلة [*Ar.*]: Çok yemekten tuhme olmak ve ağırlanmak ve geñliği azmak ككلكی آزمق. *(Terceman. XV. 7)*

§ Gayy غی [*Ar.*]: Südü çok içmekten köşeğin geñliği azmak كك‌لكی ازمق ve ekşimek. *(Bab. XVI. 1, 609)*

§ El-beşem البشم [*Ar.*]: Tuhme ve imtilâ olmak mânasınadır. Taşra Türkisinde geñek azmak ككك آزمق ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 402)*

geñlü geñsiz, (geñsüz geñin) : İster istemez.

Geñlü geñsiz ككلوككسز Kâf ü Nun'dan ün erer
Halkı komaz bir karara hey sürer *(Ga. XIV. 12)*

Aldı gitti aşk beni geñsüz geñin ككسزككين
Gönlüme andırmadı hergiz sonun *(Ga. XIV. 221)*

§ İkinci kadem ki yürüdüm, ol ayineleyin taş beni kendüye çekti, şöyle kim geñlü geñsiz ككلوككسز.
(İs H. XIV - XV. 244)

Getüre geñlü geñsiz ككلوككسز seni canın
Dağılır yolda komadan imanın *(Tennuri. XV. 253)*

Ve illâ bir zaman rencur olasın
Ölüben geñlü geñsiz ككلوككسز nûr olasın *(Tennuri. XV. 334)*

Kazadan her ne kim oldu mukadder
Kişiye geñlü geñsiz ككلوككسز ol eriser *(Şeh. Ş. XVI. 514)*

İşitüp uğru Rüstem adın ansuz
Başına sıçradı can geñlü geñsüz ككلوككسوز *(Güvahi. XVI. 67)*

Çekicek âdemin kürsisin ansuz
Çekerler bil bu resme geñlü geñsüz ككلوككسوز *(Güvahi. XVI. 29)*

geñmek : → geñimek.

geñsiz, (geñsüz, geñsizin, gensüzin) : İsteği olmayarak, istemeyerek, ister istemez.

Geñsüzin ككسوزين girdim yola halimdir gelen dile
Bir dem derdim demeğe bir dertli bulımayam
(Yunus XIII - XIV. 232)

Göze sürme çekerdi nize pertâb
Ki geñsüz ككسز gösterir idi ana hâb *(Işk. XIV. 136 - 1)*

Çekip üzdü çılbırını ansızın
Çapındı vü yetti ana geñsüzin ككسوزين *(Süh. XIV. 246)*

Oğul kim götürmeye ata sözün
Gerek çok belâlar göre geñsüzün ككسوزن *(Süh. XIV. 194)*

Nite ayrılık sabrile ola tuş
Ki geñsüzin ككسوزين ayrılık olur öğüş *(Ferh. XIV. 37)*

Ger ıçkunasın dizgini ansızın
Döke kanını öldüre geñsizin ككسزين *(Ferh. XIV. 51)*

Yedi ıklim halkını da'vet kılın
Gelmeyeni geñsizin ككسزن alıp gelin *(Ga. XIV. 162)*

Etti malı uğru alır ansızın
Hem haramî uru ilter geñsüzin ككسوزن *(Ga. XIV. 162)*

Kendi geniyle ölen dirlik bula
Geñsüzin ككسزن ölen kaçan birlik bula
(Man. Tayr. XIV. 95)

§ Ey nefs bir gün ola seni dahi bunda geñsüz كاكسوز getireler, şu çukura bırağı koyalar. *(Müz. XV. 138)*

Rızk ayağına gelür çün geñsüzin ككسزين
Fâriğ ol gam yime aç gönül gözün *(Vahdet. XV. 53-2)*

Kalb uysa nefse dinlese sözün
Leşker-i nefs ola galip geñsüzin *(Vahdet. XV. 173-2)*

Çok uyudun uyan ahi ey cüvan
Yohsa geñsüz ككسز uyarurlar nâgehan *(Vahdet. XV. 154-2)*

Didi ey dosttan geñsiz كلكسز çeken dest
Hücum-ı düşmen iden yalımın pest *(Mih. XV. 125)*

Yiyesi sinmeğe şıltağ ederler
Sonu geñsüzin ككسوزين istifrağ ederler
(Çeng. Dâi. XV. 231)

§ ... Tanukluk vereler kendü nefsleri üzre ki bular dünyada kâfir oldulardı; geñsiz ككسز ikrar edeler, çün göreler ki kendüleri üzre hep a'zaları tanukluk verür. *(Leys. Ar. XV. 416)*

Tek göreyin ol yâri engelle de olursa
Geñsiz ككسز olunur zira gül birle dikenden haz
(D. B. XVI. 108)

Sataşuptur işitin bir gün ansuz
Verip atı piyade kaldı geñsüz ككسوز *(Güvahi. XVI. 46)*

geñsizin : → **geñsiz.**

geñsüz : → **geñsiz.**

geñsüz geñin : → **geñlü geñsiz.**

geñsüzin : → **geñsiz.**

geñşek : Gevşek.

Başı gemlü idi dişleri geñşek ككشك
Döküldü kalmadı cüft ü ya hot yek *(Işk. XIV. 181-2)*

§ Süst سست [*Fa.*]: Geñşek ككشك. *(Sıh. Ac. XV. 10)*

§ Zira ki hamama çok giricek sinirler genşer, el ayak titreğen olur, bent-küşalar geñşek olur. *(Kab. XV. 156)*

§ Ve dişleri dibi berk midir yoksa geñşek كاكشك midir.
(Kab. XV. 212)

Anun geñşeğini کککشاکنی ko muhkemin tut
Çü bildin zahmin anun merhemin tut *(Tennuri. XV. 386)*

§ Ol kal'anın geñşek yeri yıkıldı, iki burcun aralığı yere düştü.

§ Saḫt : Muhkemdir, mukabili süstdür سستدر [Fa]. mânası geñşektir کککشكدر. Katı geñşek diyecek yerde Acem saht süst dir *(Deka. XVI. 163 - 2)*

§ Süst سست [*Fa.*]: Geñşek کککشك ve yumşak. *(Caf. XVI. 89-2)*

§ Süst سست [*Fa.*]: Geñşek کککشك. *(Şamil. XVI. 461)*

§ Er-redat الرداة [*Ar.*]: Pek taş ki şiddetli ola, geñşek کککشك olmaya. *(Kdeb. XVIII. 37-1)*

geñşek eylemek : Gevşetmek.

§ Âc iken su içmek mi'deyi sovutur, iştihayı keser, balgam eyler, siniri genşek eyler کککشك ایلر. *(Hazain. XV. 33-1)*
Biraz eyle ایله elim bağını geñşek کککشك *(Kesir. XV.)*
Elimi kesti bendin üş bi-lâ-şek *(Şeh. Ş. XVI. 603)*

geñşeklik : Gevşeklik, acz, dermansızlık.

§ El-vena الونی [*Ar.*]: Dermansız olmak, za'f ve fütûr ve acz ki geñşeklik کککشکلك denür. *(Kdeb. XVIII. 34-1)*

geñşeltmek : → **geñşetmek.**

geñşemek : Gevşemek.

§ ... Bîçare kişi kim cebbarlar sohbetine müptelâ ola kim buların ahdi ve kavli tiz geñşer کککشر, ne doğruluğun ve öğütçülüğün buların katında kıymeti var... *(Kel. XIV. 147)*

§ Dahi rivayet kılındı kim Melek-ül-Mevt Yakub'a ziyaret kılmağa geldi. Pes Yakub'un derisi titredi ve eyeğüleri geñşedi کککشد (hareketlidir). *(Enb. XIV. 279)*

§ Böğrek sovukluğuna ve kavuk ve arka ve rahim sovukluğuna, sinirler geñşedüğüne کککشدکنه ve oğlan burusuna ve eski ağrılara ve... *(M. Na. XV. 36)*

§ Zira ki hamama çok giricek sinirler geñşer كاكشر.
(Kab. XV. 156)

§ Mi'de sovur sinirler geñşer ككشر süst olur. *(Hazain. XV. 19-1)*

§ Oğlancıkların dişi biterken sinirleri büzülür ya geñşer ككشر uzar. *(Hazain. XV. 14-1)*

§ Vali, avratı görücek marazı depreşti, ciçiği geñşedi ككشدى.
(Ferec. XV. 191)

geñşetmek, (geñşeltmek) : Gevşetmek.

§ ... Eğer benimle âdemîler bir kıl çekişirmissedi hergiz üzülmeyedi, anınçün eğer bular geñşediverseler ككشدورسلر ben çekeydim eğer bular çekseler ben geñşediveredim ككشدوردم.
(Kel. XIV. 174)

§ Ne Çarh dönmekliği anın tazeliğin giderir, ne rûzgâr geçmekliği anın düğünün genşetir ككشدر.
(Kel. XIV. 81)

§ Kaçan Tanrı dilese kim genlik viribiye bana buyurur kim işbu kirişi geñşedürven ككشدرون ve yer damarların açarven.
(Enb. XIV. 752)

§ Eğer gönlü dönüp kusar ise ne kadar yaramaz hıltlar varsa çıkar, ziyanı, dımağı mükedder eyler, sinirleri geñşedür ككشدر.
(Hazain. XV. 40-1)

§ Er-retüv الرتو [*Ar.*]: sarkıtmak ve geñşeldip ككشلدب zebun etmek... ve berkidip kuvvetlendirmek, ezdaddandır.
(Terceman. XV. 347)

geñünce : → **geñince.**

geñ yaka : Geniş, âsude taraf, hal.

§ Bir cüz'î muzâyaka görseler geñ yakayı يقايى كك ve dâmen-i kûhsara ilticayi gözler. *(Şeref. XVI. 300)*

Kûhu kılmıştır murâkıp gice gündüz hikmeti
Geñ yakadan يقادن كك âsman seyran eder anı nihan
(Şeref. XVI. 350)

Merhamet eyler idin görsen eğer geñ yakadan كك يقادن
Sinemin göynüğünü çâk-i giribanımdan *(Zati. XVI. 458)*

§ Nâgâh kaza-i İlâhi ile fezadan geñ yakdan كك يقادن bir hırs-i sürh-çeşm ü zişt-sîret ü kabih-suret zâhir olur.
(Ârifîn. XVI. 206)

§ Giñ yakadan كيك يقادن nazar idüp ve havfinden aklı başından gidüp... *(Selim XVI. 82)*

geñ yol : Şahrah, cadde.

§ Çeypûr چيپور [*Fa.*]: Geñ yol كك يول. *(Ni'meti. XVI. 238)*

gerciklenmek : Gösteriş yapmak.

Altun üsküflü gümüş tüğmeli dilberler ile
Bize gercikleneler كرجكلنلر beğler ağalar niçe bir
(Revani. XVI. 54)

gerçek (I), (girçek): 1. Doğru, dürüst, hakikî, sahih.

§ Buyurdu kim eğer üşbu dedüğünüz keleciler gerçek كرچك ise ... *(Yüz. Ha. XIV. 7)*

§ Ol söz kim andan bana değürdüler, acep doğru ve gerçek midi كرچكدى ? *(Kel. XIV. 59)*

§ Âkıller katında hiç nesne gerçek كرچك dostlar yerine durmaz ve bir gönüllü yâranlar beraberine gelmez. *(Kel. XIV. 77)*

§ Resûl Aleyhisselâm dedi ki: Ha üşbu sözde gerçeksin, tur imdi git katımdan dahi bana gelmegil. *(Leys. Ar. XV. 552)*

Çünkü gerçek olmadım merdi anın
Kara giydürdü bana derdi anın *(Vahdet. XV. 130)*

§ Eğer girçek كرچك âşıkmıssadun hergiz uyku sana yol bulmayadı. *(Tuh. Le. XV. 311)*

§ .... Fülan kişinin kulu idin, bu mertebeyi ne ile buldun. Lokman Aleyhisselam eyitti: Gerçek كرچك söz ile.
(Envar. XV. 157)

§ Sergüzeştinizi söylen yalan katman, melike mühürde nakşinizi okudu, gerçek كرچك diyene dua, yalan diyene siyaset eder. *(Ferec. XV. 426)*

§ Seni, gerçek كرچك Resûl idüğüne tanıklık vere. *(Enfes. XV. 137)*

§ Ol peygamberlik hüccetinin bürhanı, ol gerçek كرچك amel kılıcı, ol hakikatler bilici... *(Tez. Ba. XV. 4)*

Sözlerim cümle hasb-i halimdir
Kime yalan ise bana gerçek كرچك *(Atai. XVII. 44)*

§ Gerçek كرچك oldur ki kalbe dölene ve yalan oldur ki kalbe dölenmeye. *(Nasayih. XVII. 18)*

§ Rast راست [*Fa.*]: Dört mânası var... sâni, gerçek كرچك ve sahih mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 294)*

2. Doğruluk.

§ Saâdetin nişanı dörttür: Biri gerçektir كرچكدر biri edeptir, biri ... *(Envar. XV. 158)*

3. Muhakkak, mutlaka.

§ İlâhî eğer rahmetin dükendi ise, gerçek كرچك bana elbette azâp idersen, dükeli günahlı kullarının günahını bana yüklet. *(Cennet. XV. 92)*

gerçek (II) : → **gerçek er.**

gerçek er, (gerçek erenler, gerçek (II), gerçekler) : Veli, mürşidi kâmil, ârif, ermişler.

Aklım başıma gelmedi aşk şarabın tatmayınca
Kandalığımı bilmedim gerçek ere كرچك اره yetmeyince
(Yunus. XIII - XIV. 58)

Yunus imdi sen dahi gerçeklerden كرچكلردن olugör
Gerçek erenler كرچك ارنلر imiş cümlenin ziyareti
(Yunus XIII - XIV.)

İmdi ko hayvanı git insana gel
Ol hayalden geç bu gerçek كرچك cana gel *(Ga. XIV. 179)*

Gerçekleriñ كرچكلرك dilinde munca yalan gerekmez
(Nesimi. XIV. 109)

§ Gerçeklerüñ كرچكلرك üç otuz on yaşını doldursa yeğ.
(Dede. E. XIV. 4)

§ Bölük bölük enbiyalar bölüğü ve gerçekler كرچكلر bölüğü haktan yüz çevirmeyenler... *(Si. Da. XIV. 125-2)*

Nâleden daktı ceresler yanına ol şehsüvar
Rumeli gerçekleri كرچكلرى san atına zil bağladı
(Mesihi. XV. 105)

Gerçek erdir كرچك اردر Hacı Bektaş Hünkâr *(Bektaş. XV. 67)*
Ki gerçekler كرچكلر inanmadı bu dünyanın yalanına
(Mihri. XV. 148)

Sadık-ül-kavl olana yâr-i muvafıklar gerek
Gerçeği كرچكى terk et yürü sana münafıklar gerek
(Mihri. XV. 155)

Dün gün çağıram pirlere
Sığındım gerçek erlere *(Saz. Öksüz. XVI.34)*

Gerçek كرچك elini tutmayan
Gönlün ana berk etmeyen *(Alâ. XVI. 52)*

Hu de gerçekler كرچكلر demine
Çün fetholdu bu bap sana *(Alâ. XVI. 42)*

Ârif varın unuttuğu
Muhabbet yolun tuttuğu
Gerçekler كرچكلر düşüp gittiği
Yol oluptur dildar bana *(Alâ. XVI. 41)*

Severiz Rumeli gerçeklerini كرچكلرينى gerçekten
Hele her kandayısak zevk u safa etmedeyiz
(Âli. XVI. 97)

Kimi der ki sefer mübarektir
Gerçek erler كرچك ارلر kelâmı gerçektir *(Atai. Ha. XVII. 25)*

gerçek erenler : → **gerçek er.**

gerçeklemek : Tasdik etmek.

§ Tanrı Taâlâ ehl-i hakkı gerçekleyip كرچكليب geri kalanın yalan kılmak içün bu sûreyi viribidi. *(İhlâs. XIV. 27)*

§ ... ve cemi'-i ayıplardan pâk ve cemi'-i kemal-i lâyıka ile mevsuf idügini gerçekler كر چكلر ve kabul eyler.

(Si. Da. XIV. 126 - 2)

§ Cemi'-i ahvalinde ve muamelelerinde Hak Taâlâyı gerçekleyesin كرچكلياسن. *(Müneb. XIV - XV. 106 - 2)*

§ Bu halâyık iki tâifeydi, bir tâifesi gerçekleyiciydi كر چك ليجيدى ve bir tâife yalanlayıcıydı. *(Leys. Ar. XV. 26)*

Cümle gerçekleyüp كرچكليوب hem ol haberi
Rûy-i Şem'un'a ettiler nazarı *(Yuz. Hamdi. XV. 167-1)*

Cümle gerçekleyüp bu ma'nayı
Şaha gösterdiler Yehuda'yı *(Yuz. Hamdi. XV. 167-1)*

§ Fir'avn eyitti: Gördünüz mü su benim için on iki yol oldu. Kavmi Fir'avn'i gerçekleyüp كرچكليوب dilediler ki gireler. *(Envar. XV. 99)*

§ Ve dahi anlar kim Rab'larından gelen âyetleri gerçeklerler كرچكلرلر gümanların terk ederler. *(Leys. Mu. XV. 50-1)*

§ Biz ol resûllerimize düşmanlarınızı helâk edevüz deyü kıldığımız va'deyi gerçekledük كرچكلدك. *(Leys. Mu. XV. 22-1)*

§ Ve eğer beni gerçeklemeyecek كرچكلمياجك olursanız benden ayrılın kim göresiz hal nite ola. *(Leys. Mu. XV. 264-2)*

§ Ve dahi ol Kur'an gerçekleyicidür كر چكليجدر şol kitapları ki... *(Enfes. XV. 51)*

§ Gerçekleyici كرچكليجى olduğu halde sizinle olan kitabı ki Tevrat'tır, İncil'dir... *(Cev. Es. XV. 13)*

§ Yalancıları gerçekleyeler كرچكليلر ve gerçek söyleyicileri yalandır diyeler. *(Kesir. XV. 309)*

§ Allahı birledi ve Musa'yı gerçekledi كرچكلدى. *(Müz. XV. 250)*

gerçeklenmek : Doğru bilmek, doğruluğuna inanmak.

§ Her halk buları hak bilür ve her ümmet bulara gerçeklenür. كرچكلنور. *(Enb. XIV. 193)*

gerçekler : → **gerçek er.**

gerçekleyin : Hakikaten, gerçekten.

§ Bu kişi sanır kim kendüyi bu halde gerçekleyindir كرچكلين در. Ansızın uyanugelir. Görse kim döşekte yatur. *(Müz. XV. 74)*

gerçeklik, (girçeklik) : Doğruluk, dürüstlük, sahihlik, hakikat.

§ ... Eyitti: Ey girçeklik كرچكلك ve ihlâs birle kullukçu, bilgil kim senin hoşnutluk, makamın bulmuştur ve anın semeresi belürmüştür... *(Kel. XIV. 6)*

§ Pes Tanrı Taâlâ ol kâfirler sözü yalanlığı ve Muhammed Mustafa gerçekliği كرچكلك için âyet veribidi. *(Enb. XIV. 2)*

§ Sen halifesin, Tanrı Taâlâ seni Ebubekir yerine kodu, senden gerçeklik كرچكلك isteyiserlerdir, nitekim Ebubekir'den istediler. *(Tez. Ba. XV. 214)*

§ Muhammed Mustafa eyde: İlâhî, ol kandadır? Ferman gele kim "fi-mak'ad-i sıdkın" yâni gerçeklik كرچكلك makamındadır. *(Tez. Ba. XV. 17)*

§ Ve dahi inanmışlardır resulun gerçekliğine ve haşre ve neşre. *(Müz. XV.)*

Sen dahi viran gönüller yapagör
Tanrıya gerçeklik ile كرچكلكيله tapagör *(Anasır. XV. 406)*

§ Girçeklik كيرچكلك mancınıkına koyup... *(Rahat. XVI. 317)*

Kim ki gerçeklik ile كرچكلكيله âşık ola
Sımaz emrini yârinin asla *(Ş. G. XVI. 62)*

§ Nuşirevan dedi: İşlemesi yeyni ve âsan ve menfaati olur, gerçekliktir كرچكلكدر. *(Cam. Na. XVII. 92)*

gerçektir ola mı : Acaba doğru mu?

§ Müneccimler gelip Seyf'in taliine baktılar, eyittiler : Ömrü uzun ola, on dört yaşında bir iş düşe .... şahzade elin eneğine urmuş ağlar... Said, gamnâk şaha geldi Seyf'in halini söyledi. Şah derhal seğirtip Seyf'e geldi gördü; müneccimlerin sözü gerçektir olamı كرچكدر اولاى dedi çok söyledi az cevap işitti. Vüzera eyittiler : Göz değmiştir ola. *(Ferec. XV. 346)*

gerdançlık : Gerdanlık.

§ Res رس [*Fa.*] : Nisvanın gerdenleri bağıdır gerdançlık كردانجلق ve boğmak dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 299)*

gerdek değeri : Resm-i arus.

§ Ve gerdek değeri كردك دكرى a'lâsı altmış, evsat-ül-hal olursa kırk ya otuz akça, fakir olursa yirmi ya on akça alına. *(Fatih. Ka. XV. 22)*

§ Amma gerdek değerin كردك دكرين temam süvari ala, süvarinin kızı çıksa gerdek değerin كردك دكرين temam subaşı ala. *(Fatih. Ka. XV. 25)*

§ Ve gerdek değeri كردك دكرى müslümanların gayet bayından altmış akça alına. *(Fatih. Ka. XV. 29)*

§ Der-beyan-ı ahval-i resm-i arus der-zaman-ı Hamza Paşa: Gerdek değeri كردك دكرى tayin olunan sipahinin defter-i cedidde resm-i arus deyü hasıl yazılsa ol gelin olan kız bikr olup ve sipahinin defterlü reâyası kızların olup müslüman kızı ise altmış akça resm-i arus er cânibinden alınır, seyyibe ise... otuz akça resm-i arus alınır. *(Os. Kanun. XVII. 111)*

gerdek evi : → **gerdeklik.**

gerdeklik, (gerdek evi, girdeklik, gerdek yeri) : Gelin odası.

§ Mizeffe مزفة [*Ar.*] Müzeyyen kılınmış mahfe ve gerdeklik كردكلك. *(Bab. XVI. 2, 306)*

§ Menassa منصة [*Ar.*]: Müzeyyen olan gerdeklik كردكلك. *(Bab. XVI. 1, 332)*

§ A'ras اعراس [*Ar.*]: Gerdeklik كردكلك olan evler ve gelinler ve güyeğüler. *(Bab. XVI. 2, 121)*

§ Hacele حجله [*Fa.*]: Girdeklik كردكلك ve çadır ve höcre. *(Caf. XVI. 45-1)*

§ Külbe كلبه [*Fa.*]: Attar dükkanının kaburcağı ve kiçirek höcre ve alacuk ve bezenmiş gerdek evi كردك اوى ve bucak. *(Ni'meti. XVI. 546)*

§ Hacele حجله [*Ar.*]: Gerdek yeri كردك يرى ve çadır. *(Müntehab. XVII. 28-2)*

gerdek yeri : → **gerdeklik.**

gerdel : Büyük kap.

§ Mervan'ı kuyu başına yanaştırup gerdel كردل ile vire eylediler suyu, mel'unu boğayazdılar. *(Müslim. XV. 17, 121)*

§ Âbriz آبريز [*Fa.*]: ... Ve hamam tasına ve hamam yaykayacak ve matbah suyunu dökecek gerdel كردل ve külek misillü kablara dahi denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 26)*

gereğince : Lüzumu kadar.

§ Değme bir tabakada gereğince كركنجا evler ve kubbeler ve çardaklar var idi en aşağağı demürden katı ve kalın idi. *(Enb. XIV. 633)*

Didiler bir karıcuktur bunamış
Zaman anı gereğince كراكنجه kınamış *(Ravza. XV. 99)*

§ Süciyi süzeler andan sonra eyü sudan bir kaba gereğince كركنجه su koyalar.... *(Hazain. XV. 34-1)*

gereğinleyin : Lüzumu kadar, gereği gibi, iyice.

§ Üşbu dört dürlü kuvvet kim dedik, gereğinleyin كركنلين dürüst olmayınca âdem yediği gıdâdan faide bulup tendürüst olmaz. *(Hazain. XV. 59-1)*

§ Ulema, hükema geldiler anların beyanını bu halâyık gayet anlasın deyü bildirdiler kim hiç müşkil kalmaya, bu yaradılmış nedir, nicedir gereğinleyin كركنلين bileler.

(Hazain. XV. 48-1)

gerek : 1. Mutlaka, herhalde, muhakkak.

Ettiler kim nice gördün düşü sen
Gördüğün düşü gerek kim aydasın *(Yuz. Şeyd. XIII. 3)*

Oğul kim götürmeye ata sözün
Gerek كرك çok belâlar göre gensüzün *(Süh. XIV. 194)*

Ki taşra çıkın tanla ulu giçi
Şu resme ki halvet kala şar içi
Gerek كرك çıka Fağfur taşra yarın
Ki gen yerde gidere gönlü darın *(Süh. XIV. 59)*

Kaçan kalkan gibi göğsüm gereydim
Gerek كرك kim düşmanın ardın göreydim

(Çeng. Dâi. XV. 253)

2. Lâzım, muktazi.

Konukladı şöyle kim gerek كرك anı
Her kim gördü acebe kaldı canı *(Yuz. Şeyd. XIII. 19)*

Su gerek كرك olsa cülâp içer idi
Söylediğinden şeker saçar idi *(Man. Tayr. XIV. 90)*

Gerek كرك söz ola ma'nilü vü onat
Tefavüt değil der ise Türk ü Tat *(Ferh. XIV. 3)*

§ Ve ber-kaide perhizlerle etmek gerekdir كركدر tâ kim müfit vâki' ola. *(M. Na. XV. 7)*

Gerektir كركدر biz dahi gayret idevüz kesbidüp hayret
Temaşa idevüz ibret anı kim kıldı ol Sübhan

(Delil. XV. 125)

§ Ol ayda Tanrı buyruğun yerine getirmek gerek كرك ve dahi buyurmadığı nesnelerden sakınmak gerek كرك.

(Cennet. XV. 216)

§ Tereddüt vaktı değildir, nitmek gerek كرك anı bana söyle. *(Ferec. XV. 106)*

§ Zeyreklik ve cüstlük her halde kişiye gerektir hususâ yoksullukta çok gerek كرك. *(Ferec. XV. 310)*

Kime kim sohbet-i halvet gerekdür كركدر
Varırlar anda kim halvetlürekdür *(Çeng. Dâi. XV. 238)*

§ Bilgil imdi ey aziz çün evvela istiâze gerekmiş كركش. *(Leys. Dâi. XV. 4-2)*

§ Gıdâ kim tadururlar tedric ile günden güne artırmak gerek كرك hem kuvvetli eylemek gerek. *(Hazain. XV. 12-1)*

§ Tanrı Taâlânın kullariyle nice dirilmek gerek كرك. *(Güzide. XV. 3)*

§ Senden öndin geçenleri gör, hiç ol malleri gerek كرك oldu mu? *(Maârif. XV. 239)*

Tavarın kim huyun bilmezsin anın
Dolaşma ardına gerekse كاركسه canın *(Güvahi. XVI. 106)*

Gerektir كركدر talibe sabr u tahammül
Ki ol yola girene ivmek olmaz *(Gülşeni. XVI. 29)*

§ Bâyist بايست [*Fa.*]: Gerek كرك ve gereğince. *(Şamil. XVI. 341)*

Cemalini nice yüzden görem diyen diller
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek كرك *(Ârifîn. XVI. 72)*

§ Ol vakıtta... yokasa gerektir كركدر ki ikiledin abdest ala. *(Zad. XVI. 59)*

Geysi verip kimse hiç Nazmi giyürmez seni
Sen gerek ise كركيسه donup sovuğ ile ditre buy *(D.B. XVI. 200)*

Sehl düşman değil kim öldüresin
Gerek كرك evvel Kayser'e bildüresin *(Battal. XVIII. 117)*

gerekçe : Gereği gibi.

Gerekçe bişdi kalya vü boranı
Şu denlü döktüler yoktur oranı *(Dah. XIV. 85)*

gerekdüğün : Gerek olduğunu.

§ Ey aziz, çü evvelâ istiâze gerekmiş, bildün ve anı nice kılmak gerekdüğün كركدوكن anladun. *(Leys. Ar. XV. 7)*

gerek ... gerek, (gerekse ... gerekse): Eğer ... eğer, ister ... ister.

Zelha eydür düşte gördüm bir suret
Gerek كرك öldür beni gerek كرك oda at
Âşık oldum bakıcak ol surete
Bilmezem kandalığın anın ata *(Yuz. Şeyd. XIII. 23)*

§ Mâşıta dedi ki: Ben andan ötürü kayurmazam; gerek كرك di, gerek كرك dime. *(Leys. Ar. XV. 10)*

§ Gerek كرك Halvetî'ler yolu, gerek كرك Zeynî'ler yolu ikisi dahi tahkiktir. *(Maârif. XV. 86)*

Gerekse كركسه canıma zahm ur gerekse كركسه zahmıma merhem *(Sarıca. XV. 30)*

§ İlâhî ben bir avuç toprakven senin hazretinde, muti', münkadven; gerekse uçmağa givür, gerekse tamuya koy. *(Tuh. Le. XV. 233)*

§ Gerekse yağmurdan içer deştî yer olsun, gerekse su basar olsun. *(Tuh. Le. XV. 347)*

§ Şem' ucunda şu'le birder, fenerin gönleği gerek كرك harir olsun gerek كرك kettan. *(Hazain. XV. 2 - 7)*

§... ve üşenmen ol hakkı yazmaktan gerek küçük, gerek büyük. *(Cev. Es. XV. 80)*

§ Gerek binüt devesin al gerek sütlü deve al. *(Enfes. XV. 257)*

Gerek öldür gerek كرك dirgür seninem
Kapında boynu bağlı bir kulunam *(Ârifîn. XVI. 126)*

Gerek ağla كرك ey dil gerek كرك hurrem ol
Cefasız vefa yok belâsız safa *(Ruhi. XVI. 92)*

§ Pes her günah ki sen anı işledin gerek كرك ulu gerek كرك kiçi, gerek âşikâr gerek gizli ... ben anı sana bağışladım. *(Zad. XVI. 9)*

Gerek كرك elf'i terket gerek ya'yı sen
Neyi ihtiyar eylesen eyle sen *(Şamil. XVI. 341)*

Gamınla ah idüp kan ağlamaktan fariğ olmaz dil
Gerekse كركسه suya at anı gerekse كركسه oda yak cânâ
(Âli. XVI. 77)

Gerek كرك öldürsün gerek كرك itsün azâp
Sen öldürürsen sana ider itâp *(Battal. XVIII. 117)*

gerek gerekmez, (gerek ise gerekmez ise) : İster istemez,

§ Gerek gerekmez كرك كركاز sana alıvereyin. *(Anter. XIV. 550)*

§ Gerek gerekmez كرك كركز bana kızı vere. *(Anter. XIV. 42)*

§ Şeytan, Resûl heybetinden korktu, gerek ise gerekmez ise كركسا كركزسا turdu. *(Tuh. Le. XV. 214)*

gerek ise gerekmez ise : → **gerek gerekmez.**

gerekli, (gereklü) : Lüzumlu.

§ Ve ol kan gayet gereklüsüdür كركلوسىدر bedenin.
(Yadigâr. XIV. 28-1)

§ Sağlığı saklamakta ve sayruluğu def'etmekte gereklü كركلو ola.
(Yadigâr. XIV. 2-1)

İşleyügör her gereklü işi sen
Can ü dilden def' kıl teşvişi sen *(Vahdet. XV. 22-1)*

§ Şol gereklü كركلو sözler kitabın ikinci bâbında söylenilse gerektir.
(Müz. XV. 24)

§ Zevrakımız kenardadır, bize gerekli كركل kumaş vardır içinde, zayi' olmasın. *(Ferec. XV. 123)*

§ Ol dahi başka bir kitap olur ve nice fasıl ve nice bâp olur amma burada gereklü كركلو kadarın beyan ve ayan edelim.
(Bektaş. XV. 400)

§ Çün nefes ol havadan elbette gereklüdür كركلودر her âdemin vücudunun bekasına. *(Hazain. XV. 20-2)*

Gereklüdür كركلودر dirüben başına hûş
Dil ü can ile tut benden yana gûş *(Güvahi. XVI. 5)*

§ Derḫûr درخور [*Fa.*]: Lâyık ve gerekli كركلى.
(Nuh. Tuh. XVII 69)

§ Bâyist بايست [*Fa.*]: Gerekli كركلى olmak. *(Lû. Şeh. XVIII. 7-1)*

§ Bâyâ بايا [*Fa.*]: Bâyist mânasındadır ki gereklü كركلو demektir.
(Bürh. XVIII - XIX. 101)

§ Darbâ داربا [*Fa.*]: Gereklü كركلو zarurî ve ma-yahtac mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 261)*

gerekli bilmek : Lûzumlu saymak.

§ El-i'tikâd الاعتكاد [*Ar.*]: lâzım ve mühim addeylemek ve gerekli bilmek بيلمك كركلى. *(Kdeb. XVIII. 391-2)*

gereklü : → **gerekli.**

gerekmek : Câiz olmak, lâyık olmak, muvafık düşmek, lâzım olmak, işe yaramak, yakışmak.

Eyittim içgil sen bu sücüyü
Etti gerekmez كركز ben ne ideven *(Velet. XIII - XIV. 28)*

Gel gel ki senden ayru müştaka can gerekmez كركز
(Nesimi. XIV. 169)

§ Arslan eyitti: Yavlak katı ve kuvvetli söz sürdün. Öğütçünün sözün nice katı ise dakı döndürmek gerekmez كركز.
(Kel. XIV. 43)

§ Ve liykin hırs ve haset ve günülemek beni anın üzerine duttu kim bu gerekmez كركز işi işledim. *(Kel. XIV. 62)*

§ Şol bir kuru ağaç kim hiç gerekmezdir كركزدر, âhir bir işe gelir kim andan bir hilâl eyler diş arıtmak için.
(Kel. XIV. 28)

§ ... Melik bile kim benim işim üzerine ivmek gerekmez كركز. *(Kel. XIV. 67)*

§ Bilmez mi kim kürkü yol üstünde bırakmak gerekmez كركز.
(Tez. Lâ. XV. 91 - 2)

Sen benim olsan ko olmasun cihan
Servim olsan sen gerekmez کرکز bûstan *(Vahdet. XV. 56-2)*

§ ... Dâye dahi kendüyi yitirdi, döndü eyitti : Ne işlersen işle, benim endişem erindendir, yohsa âlemin lezzeti bana sensiz gerekmez کرکز. *(Ferec. XV. 391)*

§ Tama', hırs, neûzü-billah, çün cehl ile bir kişide yoldaş ola, ol vilâyete dahi haramî, yağı gerekmez کرکز, ol yeter kırmağa. *(Hazain. XV. 26-2)*

§ ... Dördüncüsü gönüldür kim gerekmez کرکز nesneleri âdet edenleri görmekten ol dahi hasta olur. *(Hazain. XV. 4-1)*

§ Ömür gevherlerin eksiğine gerekmez کرکز yerlere harcetmeyeler. *(Leys. Mu. XV. 349-2)*

Cihan sultanlığı bana gerekmez کرکز *(Mesihi. XV. 34)*

§ Niçin geri dönüp geldin dediler, Yunus eyitti: Bana bu buğday gerekmez کرکز, ol himmet olunan nasibi versinler dedi. *(Bektaş. XV. 214)*

Yönüm sana vü kıblem, Ma'bud'um sen
Ayan gördüm seni güman garekmez کرکز *(Eşrefoğlu. XV. 5)*

Esirgemek gereke کرک âşık-ı dil-efgârı
Al-el-husus ki bir bîvefa ola yârı *(Baki. XVI. 236)*

Şarap âb-ı hayat ü câm-ı zerrin âftab olsa
Cenan içre gerekmez کرکز bana cânan olmasa meclis *(Baki. XVI. 134)*

Gerekmez کرکز böyle yatmak fariğ-ül-bâl
Bilinsin yağı mı il mi nedir hal *(Veyse. XVI. 80-2)*

Reva mıdıdır hatarlı yola gitmek
Gerekmez کرکز altun adın bakır itmek *(Veyse. XVI. 92-2)*

Gerekmez کرکز bir nefes kalbinde gaflet
Ki tâ el vere candan işbu devlet *(Veyse. XVI. 2 - 2)*

Dostluk ol kadar gerekmez کرکز kim
Sızmaya aralıklarından su *(Ârifin. XVI. 210)*

§ ... Bana kethudalık gerekmez کرکز. *(Sic. K. XVI. 3, 2)*

§ ... Aldığım bargirin beğlik tamgası var imiş, bana gerekmez کرکز. *(Sic. A. XVI. 1, 559)*

§ ... Yalanı çok söyleye, işine gerekmez کرکز işleri işleye. *(Ta. Şahi. XVI. 12-1)*

§ ... ol kimesneler çıkarken görmüşler, yaramazdır ve haramzadedir, bize gerekmez کرکز. *(Sic. A. XVI. 6, 385)*

Gül gibi gülşen içre göreli al yanağın
Bülbül ünün işitüp deme fiğan gerekmez کرکز
(Gülşeni. XVI. 30)

Gönül birdir gerekmez iki demsâz
Ki bir mescitte mihrap iki olmaz *(Yuz. Şems. XVI. 188)*

Bana sensiz cihan mülkin gerekmez
Cihan nolur ki can ilkin gerekmez *(Yuz. Şems. XVI. 266)*

§ Bâyed باید [*Fa.*]: Gerek mânasınadır, bâyestenden müştaktır. Acem, gerekmez کرکز diyecek yerde nebâyed der. *(Deka. XVI. 52-2)*

Cihan bağı baharını nidem evvel baharımsın
Gerekmez کرکز ravza-i cennet riyaz-ı gül'izarımsın
(Figani. XVI. 9)

Dest-i sâkiden gerekmez sâğar-ı bezm-i vısâl
(Hayali. XVI. 12)

Eğer hestî ise bu perde-i gayb
Gider yâ Rab gerekmez کرکز bana bu ayb *(Enis. XVI. 3-2)*

§ Seḫun-i nâfercam سخن نافرجام [*Fa.*]: Gerekmez کرکز söz. *(Deş. XVI. 232,2)*

§ Seḫun-i nâfercam سخن نافرجام [*Fa.*]: Gerekmez کرکز söz. *(Şamil. XVI. 188)*

Raiyyettir koyun zâlimdürür kurt
Gerekmez کرکز kurt koyun ile tuta yurt *(Veyse. XVI. 17-1)*

Vâız haber-i aşkı ko efsaneden aç söz
Huşyar olanın sohbeti mestane gerekmez کرکز
(Nihani.. XVI. 39)

§ Süḫan-i nâfercam سخن نافرجام [*Fa.*]: Gerekmez کرکز söz.
(Nuh. Tuh. XVII. 137)

Çünki dilde köhne derdim yadigârındır senin
Derdime derman gerekmez tâlib olmam merheme
(Nigâ. Ter. XVII. 168-2)

Bolay ki tayyoluna name-i vücûd-ı cihan
Gerekmez کرکز ol ki fenadır hemişe ünvanı *(Hâleti.XVII. 101)*

§ Padişahımıza gerekmeyen کرکیان bize dahi gerekmez کرکز diye icabet eylemediler. *(Naima. XVII - XVIII. 3, 109)*

Tek görmeyem rakibi, gerekmez کرکز visal-i yâr
Ettim feda lika-yi rakibe atâsını *(Nabi. XVII-XVIII. 233)*

Hilâl ettin, fiğan, ey rûze ol hurşid-i tâbanı
Gerekmez کرکز bana iydin, etme tek âzürde cânanı
(Nedim. XVIII. 331)

Bir kul gerekmez mi bir sultan için
Güzeller bezminde divan eylesin *(Saz. Emrah. XIX. 604)*

gerekse ... gerekse : → **gerek ... gerek.**

gergi, (gergü) : 1. Çarmık, işkence âleti.

§ Çârmıḫ چارمیخ [*Fa.*]: Gergi گرگی ve semer ağacı.
(Caf. XVI. 38-2)

§ Çârmıḫ چارمیخ [*Fa.*]: Gergi کرکی ve semer ağacı.
(Deş. XVI. 59-2)

§ Çârmıḫ چارمیخ [*Fa.*]: İşkence âletidir, tahrifle çarmık derler ve asıl Türkide gergi کرکی derler, eziyet olunacak bîçarenin dört tarafında olan dıvarlara dört mıh kakıp ve her birine birer ip bağladıktan sonra getirip birer uçlarını ol kimesnenin ellerine ve ayaklarına geçirip dört canibe gererler.
(Bürh. XVIII - XIX. 213)

2. Perde.

§ Ton: 5, pişkir: 8, gergi كركى: 2... *(Sic. B. XV. 9, 149)*

§ İki dağar: 25, altmış gergü كركو: 30. *(Sic. B. XV. 12, 188)*

§ Kuşak: 5, gergi كركى: 10, sini: 13, hereni: 18. *(Sic.B. XV. 2, 67)*

§ Bicad بجاد [*Ar.*]: Yol yol aklı karalı olan gergi كركى. *(Bab. XVI. 2, 447)*

gergü : → **gergi.**

gericek : Sonraki, sona doğru, en son.

§ Uluların devleti gericek كرجك devlet bile. *(Ata. XV. 20)*

geriki : → **gerüki.**

gerilek : Geriye doğru, az geri.

§ Seccadeyi şeyhin önüne bıraktı, diledi kim gerilek كريلك dura. Şeyh eteğinden çekti. *(Müz. XV. 454)*

§ Kitabı açup okudu, hüdhüd birez gerilek كريلك varup turdu. *(Leys. Ar. XV. 156)*

gerimlü : Boylu boslu.

§ Es-sürḫub السرخوب [*Ar.*]: Gerimlü كريملو at, boyu uzun ve yere yakın ola. *(Kdeb. XVIII. 234-2)*

§ El-mutmere المطمرة [*Ar.*]: Şol dişi hayvana denir ki kurumu gerimlü كريملو uzunca ve gövdesi dernekli ve kunt ve muhkem ola. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 10)*

§ Es-sürḫub السرخوب [*Ar.*]: Uzun ve gerimlü كريملو olan ata denir... ve sâir ümmehatta boyu uzun gerimlü كريملو ve yere yakın olan at ile müfesserdir. *(Kam. XVIII, XIX. 1, 160)*

§ Es-sibtırar السبطرار [*Ar.*]: ... Ve şol erkek develere denir ki yere yakın gerimlü كريملو ve uzun ola. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 885)*

gerinmek : Özlemek, hasret duymak.

§ El-isbıtrar الاسبطرار [*Ar.*]: Gerinmek كرنمك ki bir fi'le çekinüp arzu eylemek. *(Kdeb. XVIII. 500-2)*

germe : Sur, duvar.

Kıldı Paşa anları zîr ü zeber
Kal'aya koydu sıyup ol nâmver
Didi Paşa her ki severse beni
Anda germe كرمه var, yıka cümle anı
Bir ulu germeydi, yıktırdı temam
Geçti andan hasma kıldı intikam *(Enveri. XV. 50)*

§ ... Yeni saray çevresinde germe كرمه hısar yaptırıp... *(Âş. XVI. 115)*

Bu altı milin mâbeynine zaman-ı evvelde bina ile germe كرمه çekmişler imiş. *(K. B. XVI. 288)*

gerneşmek : Gerinmek.

§ Beyaz keklik ayağ üzere durup gerneşti كرنشدى. *(Sır. XVI. 2)*

gersen : Ağaçtan yapılmış büyük çanak.

§ Sergıç سرغچ [*Fa.*]: Ağaç çanağa denir ki gersen كرسن ve kavata ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 350)*

§ Lâk لاك [*Fa.*]: Ağaç tekneye denir ki Türkide büyüğüne gersen كرسن ve küçüğüne kavata derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 542)*

gerü, (girü) : 1. Yine, tekrar, bir daha, sonra.

Ol dilesin Tanrı'dan girü كيرو bizi
Sel kesilsin bulalım yolumuzu *(Yuz. Şeyd. XIII. 17)*

§ Melik eyitti : Gerü كرو var, tedbirin dahi sor. *(İhlâs. XIV. 205)*

Ten mukabil şol nebata kim biter
Hazrete ermez gerü كرو bunda yiter *(Ga. XIV. 271)*

§ Sen bu günden girü كيرو anı cüstelet ki yalınız hiç kancasanaya çıkar mı. *(Anter. XIV. 2, 41)*

§ Ol gün gerü كرو görmeğe geldi. *(Dede. XIV. 50)*

§ ... Eğer tekellüf ve zahmet üzerine sulh dahi olursa az zamanda düzen şaşar ve gerü كرو aslındağı karara varır. *(Kel. XIV. 81)*

Gözüm yaşını Şat iderem âlemi Bağdat
Andan girü كيرو gönülümü dilşad ediserem *(Kadı. XIV. 8)*

Medet olursa bana andan olur
Geri derman bana sultandan olur *(Dah. XIV. 74)*

Timar ettirüben çü sağ oldular
Şeh eder benim gönlüm anı diler
Ki girü كيرو beğiniz bulunca sizi
Bizimle olun hoş dutayın sizi *(Süh. XIV. 182)*

Gözlü ne kim gece yavu kulusar
Girü كيرو irte olucağaz bulusar *(Man. Tayr. XIV. 13)*

§ Girü كيرو ikileyin dönder gözünü birbiri ardınca göğe bak. *(Tebareke. XIV. 48 - 2)*

§ Tâ üç keret gerü كرو okudu. *(Yüz. Ha. XIV. 228)*

Bes gerü كرو anlar bilir ey aklı çin
Kim ne didi âşıkı ma'şuk için
(Melhame. XIV - XV. 8 - 1)

§ Ve ger anın yolunda ölürsen girü كيرو dirgürüp hayat-ı ebedî vere. *(Müneb. XIV - XV. 5 - 2)*

§ Ol geç gelir, gelin biz taamı yiyelim, tâ kim bu günden gerü كرو tizirek gele. *(Tez Ba. XV. 145)*

§ Ol kuyudan bir pâre yalın çıkup ol cehennemi gerü كرو yandırır. *(Leys. Dâi. XV. 4)*

§ Âkıbet gerü كرو yok edip toprak ediser, andan sonra girü كرو dirgürüser. *(Leys. Mu. XV. 51-2)*

§ Ey bizim Rabbimiz bizi bu azaptan çıkar, eğer biz girü كرو evvelki halimize dönesi olursavuz tahkik zalimlerden oluruz. *(Leys. Mu. XV. 53-1)*

§ ... Âmilim şimdiye değin ne alı geldi ise gerü كرو heman ol alına. *(Sic. B. XV. 7, 137)*

§ Secdeden gerü kalkmağın ma'nisi oldur kim ölüp toprağ olduğumdan sonra gerü كرو kopacakven demek olur. *(Güzide. XV. 45)*

§ Kara saçım kullukta ağardı, âhir-i halim girü كرو satılmak oldu. *(Güzide. XV. 17)*

Süâl ettim girü كرو ey yâr-i âşık
Yolunda ahdi muhkem kavli sâdık *(Çeng. Dâi. XV. 220)*

§ Gözsüz, Delle'ye eyitti: Gel yatalım dedi. Delle eyitti: Seninle yatmazam, şimdiye dek kiminle yattınsa gerü كرو anınla yat dedi. *(Ferec. XV. 487)*

§ ... Düştü ussu gitti ve çünkim girü كيرو kendüye geldi, sordular... *(Tez. Lâ. XV. 528-1)*

Ki bildim bilmedim deme bil ey şah
Girü üş duttu küffar üstüne râh *(Salâtin. XV. 137)*

§ Elinden gele mi balta dartup şunca emek ile yaptuğun girü كرو yıka. *(Tuh. Le. XV. 195)*

Gördü sarraf bildi gevher kıymetin
Er bilür ancak gerü er kıymetin *(Muham. XV. 118)*

§ Bu âyet nâzil oldu şol kimseler hakkında kim girü kopmağa inkârları var idi. *(Lesy. Ar. XV. 925)*

§ Gerü كرو bilmiş ol ey oğul kim dünya halkının bir âdeti vardır. *(Kab. XV. 7)*

§ Her kim ki cum'a günü tırnak kese, malı ve ömrü çok ola ve girü كيرو gelen cum'aya değin dahi üç gün öte Allahü Taâlâ ol kimesneyi hatalardan ve belalardan hıfzede. *(Ac. XV. 11)*

§ Âhir zamanda gerü كرو hanlık Kayı'ya değe, dahi kimesne ellerinden alımaya. *(Ta. Sel. XV. 2, 16)*

§ Gâh gâh andan içer ve girü كيرو mütalaasına meşgul olur. *(T. E. XV. 44)*

İşbu resme her yerin gezer idüm
Gâh yapardum, gâh gerü كرو bozar idüm *(Beş. XV. 93)*

§ ... Maraz hasıl olsa anı gerü كرو i'tidâle iletüp saklamaklığa sebep ola. *(M. Na. XV. 3)*

§ Bir kişi çok tövbe ederdi, gerü كرو sırdı. *(Güls. XV. 33)*

§ Haberde gelür kim Âdem Peygamber günah işledi evet beş dürlü haslet ile gerü كرو rahmete lâyık oldu. *(Cennet. XV. 72)*

§ Biz öldükten sonra gerü كرو kopmazuz. *(Enfes. XV. 18)*

§ Mâlik tamuya kakıyıp tiz yine geldikte gerü كرو âsilere kasteyleye. *(Delil. XV. 157)*

§ Vârûn وارون [*Fa.*]: Şum ve nahs ve bergeşte-tali' ... vâ, bir lâfızdır ki tağyir ve tağayyür ve akis ve zevâl ifade eder. Türkide girü كيرو ta'bir olunuyor... *(Deş. XVI. 282-2)*

Kuruduktan gerü كرو bir sebze ey can
Çi ateş yağdı üstüne çi bâran *(Lârendi. XVI. 187)*

Sözü velhasıl ehl-i hâl anlar
Bu rumuzu gerü كرو rical anlar *(Ş. G. XVI. 3)*

§ Nice esbapları serîka olunup gittikten sonra girü كيرو bulup almışlar. *(Sic. K. XVI. 4, 47)*

§ ... Üç kerre sordu, gerü كرو ol vechile buyurdular. *(Zehr. XVI. 26)*

§ Yol ortasında eşeğime ölüm verdin, beni yabanda kodun dedi. Bu münacatta idi, eşeği deprendi turugeldi, Rabia gerü كرو yükün yükletti, yoluna girdi. *(Tez. Ba. XVI. 91)*

Gerü كرو dedi ki bu seyl-i beladır
Anın rahından ırılmak revâdır *(Veyse. XVI. 161-2)*

Gerü كرو mutrip neva-yi vasla başla
Nihâl-i serve evrak-ı gül aşla *(Veyse. XVI. 179-1)*

Nitekim hükmüne yok kimse hâkim
Gerü كرو kendisidir ilmine âlim *(Güvahi. XVI. 3)*

Gerek mal erde kim mansıp kazana
Girü كرو yağlı kazan yağlı kazana *(Güvahi. XVI. 17)*

Gerü germ eyle uşşakın havasın
Gerü çınrat cihanda aşk tasın *(Yuz. Şems. XVI. 52)*

§ Bir gün gerü karındaşlarıyla koyun otarmağa gitmiş idi. *(Şevahid. XVI. 49)*

§ Hemin همين [*Fa.*] : Şöyle ve böyle ve ancak ve gerü كرو, ancılayın. *(Ni'meti. XVI. 634)*

Düşürdü Yusuf'u zindan ü çâha
Gerü irgürdü evc-i izz ü câha *(Solak. XVII. 42-2)*

§ İrtesi girü sabahdan ahşama dek ceng olup ... *(Tuh. Ki. XVII. 28)*

Neyleyeyim şu dünyanın ziynetin
Akıbeti ölüm olduktan geri *(Kara. XVII. 44)*

§ Diğer دكر [*Fa.*]: ... Ve muhaverat-ı Türkiye'de makamına göre bir dahi ve gerü كيرو ve başka ve artık lafızlariyle eda olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 278)*

Ben nar-ı firkatle yandıktan gerü
Yere batsın kisb ü kârı gurbetin *(Saz. Beşiktaşlı Gedai. XIX. 1515)*

2. Artık.

§ Sana andan bir bolluk ve âfiyet hasıl olsa girü كرو hiç bir kimse bulardan kadir değil ol hali senden tağyir edeler. *(Enfes. XV. 12)*

3. Başka, gayri.

§ Dahi zikreyle andır ol günü ki her ümmetin içinden kendü nefslerinden girü anların üzerine bir tanuk turguravuz. *(Leys. Ar. XV. 730)*

§ Ben Tanrıyam ki gerü كرو İlâh yoktur illâ benem. *(Cev. Es. XV. 9)*

gerü dutmak, (gerü tutmök) : Uzak bulundurmak, geri bırakmak, bertaraf etmek.

§ Ol nişanları kim ben kendözümden gerü dutmak گرو دتمق mümkin değildir, pes şâyet kim ol işi ben işlediğim içün suçlu olmayam. *(Kel. XIV. 71)*

§ Encâliden انجاليدن [*Fa.*]: ... Ve ikdam eden kişiyi gerü tutmak گيرو طوتمق. *(Ni'meti. XVI. 7)*

gerü kalmış : Pespaye.

§ Çok hünerli şol hünersizlerin hasedi ve günülemeği sebebiyle helâklik yerine düşer. Üründülerin, ulların düşmanı yatlular ve gerü kalmışlar گرو قلمشلر olağandır, çokluk ile galip olurlar; anın içün kim bahiller ve gerü kalmışlar ve asılsız kişiler yavlak çoktur. *(Kel. XIV. 46)*

gerü karmak : İrkilmek, geri dönmek; ihtiraz etmek.

Sen ivmeyigör sonucu göresin
Ki kaç gez yörenür damın yöresin
Ve ger ivüben olasın bî-karar
Su gibi ol aktıysa gerü karar گرو قارار
Gönül kapıcı eyle oynar oyun
Ki baş koştuğun bilse dutar boyun *(Süh. XIV. 84)*

gerüki, (geriki, girüki) : Sona kalan, en son.

§ Vâpesin واپسين [*Fa.*]: Geriki گركی. *(Caf. XVI. 171-2)*

§ Pesîn پسين [*Fa.*]: Girüki گيروكی. *(Şamil. XVI. 195)*

gerü komak : 1. Tehir etmek, geri bırakmak.

Bağ u bahar seyrini gerü komadı گيروقومادی âb
(Mesihi. XV. 5)

2. Alıkoymak, mâni olmak.

İylik verici: nâfi', gerü koyucu : گيرو قويجی mâni' مانع [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 72)

gerürek, (girürek) : Daha geri, daha sonra.

Enbiya canıdır andan berürek
Evliyanın canı dahi girürek كيررك *(Man. Tayr. XIV. 262)*

§ Pester پستر [*Fa.*]: Gerürek كيرورك dimek olur. *(Deş. XVI. 94-2)*

gerü turgurmak : Alıkoymak, geri bırakmak.

§ Iktisar اقتصار [*Ar.*]: Kısaltmak ve gerü turgurmak كرو طورغرمق. *(Müntehab. XVII. 6-1)*

gerü tutmak : → **gerü dutmak.**

gerü varmak : Avdet etmek, dönmek.

§ ... Eğer eğlenürsen, varımazsan ben tiz gerü varayın كروورين anı bildireyin. *(Kel. XIV. 16)*

geşmek : Geçmek.

Şular kim uydu ana can ü dilden
Muhabbet kıldı geşdi كشد kal ü kılden *(Tennuri. XV. 7)*

Geşti كشدى çün Karahisar'ı padişah
Çaydan öte kıldı Akşehr'e nigâh *(Enveri. XV. 94)*

Geşti كشدى bir yıl yine ric'at kıldılar
Çıkuben Bağdad'a âfet kıldılar *(Enveri. XV. 13)*

Düştü leşker önüne Paşa-yi asr
Geşti كشدى öte, Hak Taâlâ verdi nasr *(Enveri. XV. 104)*

Çün Hırısto'nun önünden geştiler كشدلر
Bir ulu şehr üzerine düştüler *(Enveri. XV. 50)*

getmek : gitmek.

Getdüñ كتدك (harekelidir) vefa-yi ahdi sıdun bizi terk edip
Bildik zamane dostluğuna yoğ imiş beka *(Dâi. XV. 50)*

getürmek : 1. Nakletmek, hikâye etmek, rivayet etmek.

§ ... Ana ol vâkıa ire kim bûzineye irdi. Dimne eyitti : Nite idi eyitgil. Kelile eyitti: Getürmüşlerdir كتورمشلردر kim bir bûzine bir dürgeri gördü kim tahtayı ağaca geçirmiş yarar... *(Kel. XIV. 25)*

§ Dimne eyitti: Getürmüşlerdir كتورمشلردر kim bir arslan makam dutunmuş idi bir yazıda ve çemende. *(Kel. XIV. 36)*

§ Tâbibler assısını, ziyanını kitaplarda getürmüşlerdir كتورمشلردر. *(Yadigâr. XIV. 17 - 2)*

§ Ba'zı Kur'andan ve ba'zı hadisden... ki bunlar münasip idi, getürdüm كتوردم. *(Müz. XV. 44)*

§ Hikâyette getürmüşlerdir كتورمشلردر kim ilerü zamanda bir bînazir pehlevan var idi. *(Ferec. XV. 526)*

§ Hikâyette getürmüşlerdir كتورمشلردر kim bir müslim fakir bir gani Cühut ile komşu idi. *(Feerec. XV. 521)*

§ Getürmüşlerdir كتورمشلردر vaktî ki İmam Hasan'ın âftâb-ı ömrüne küsûf-ı zevâl ve mâhtâb-ı hayatına husûf-ı intikal erüp zümre-i şühedaya serdar ve fırka-i suadâya sipehsalâr oldu... *(Saadet. XV - XVI. 111 - 1)*

2. Tercüme etmek, çevirmek.

§ Gerçi kim meşayih sözleri Arap dilince idi. Hâce Attar rahmetullah Farisi diline getürdü كتوردى ve ben zaif hot Türki diline getürdüm كتوردم tâ dükeli mü'minler bundan behrement olup haz alalar. *(Tez. Lâ. XV. 8 - 2)*

§ Meşayih sözleri Arap dilince idi. Hoca Attar rahmetullahi aleyh Farisi diline getürdü كتوردى ve ben zaif dahi ruşen Türkiye getürdüm كتوردم. *(Tez. Ün. XV. 4-2)*

gevde : Gövde, vücut.

§ Bir nice mesellerde dahi gelmiştir: Katı üne ve büyük gevdeye كودبه iltifat eylemek gerekmez. *(Kel. XIV. 30)*

Sana şöhret ü hırs u benlik revan
Damarında kandur ü gevdeñde كودكده can *(Ferh. XIV. 56)*

Kimin gönlünü lutfile yapar ol
Ki daim gevdeden كوددن başlar kapar ol *(Işk. XIV. 225-1)*

§ Babadıya yağın dürtmek gevdeye كودبه bedenin yorgunluğun giderür. *(Yadigâr. XIV. 34-1)*

§ ... Gevdeye sürücek bedeni giçidür, suyu her nereye değse giçidür. *(Yadigâr. XIV. 61-2)*

§ Issı hava gevdeyi arıkladur ve benzi sarardur, susadur ve yüreği kızdurur. *(Yadigâr. XIV. 4-2)*

§ Ve gevde گوده ağır olmak ve burun becit kanamak. *(Mü. Şi. XIV - XV. 3)*

§ Can dileye kim gevdeden گوددن çıka, kendözün bağlı göre. *(Cennet. XV. 484)*

§ Bunları iltüp yuyalar şöyle kim gevdeleriniñ گودهلرینك yanığı, karası ve ol çirkin kohularından eser kalmayıp gide. *(Delil. XV. 159)*

§ ... Anın gevdesiniñ گودهسنك üç bahşinden bir bahşini cehennemden âzat ide.. *(Delil. XV. 50)*

§ Gevdeye گودهیه can girmek, üç karanuluktan biri karın, biri rahim, biri oğlan eşi... *(Cev. Es. XV. 177)*

§ Balık karnında kırk gün eğlenmiş idi, çün çıktı gevdesi گودهسی gün ısısına takat getirmedi. *(Leys. Mu. XV. 201-1)*

§ ... Saçını çözüp anınla gevdesini گودهسنی bürüdü. *(Leys. Mu. XV. 206-2)*

Senden beni cüda gören eyle sanır kim ol
Canı teninden ayrı düşen kuru gevdedir گودهدر
(Dâi. XV. 33)

§ Eğer gevdesinde گودهسنده çepel var ise gidere. *(Zad. XV. 58)*

§ Duası kabul oldu saçı bitti, gevdesi گودهسی ağardı. *(Ta. Şahi. XVI. 66-2)*

§ Allahü Taâlâ iki kuzgun viribidi, bir gevde گوده üstünde savaştılar. *(Ta. Şahi. XVI. 75-2)*

§ Ajaḫ آژخ [*Fa.*] .... Siğil ki gevdede گودهده çıkar. *(Deş. XVI. 58 - 2)*

§ Bağarsuğundan çıkan tersleri dahi gevdesindeki گودسندکی kılları ve ayağındağı tuynakları... *(Rahat. XVI. 63)*

Kefçe: kaşık, mast: yoğurt, bâz: açık, gevde گوده: beden بدن [*Fa.*]
(Genc. XVII. 43)

§ En-nefs النفس [*Ar.*]: Ten, vücut ve cisim ve ceset mânasına ki Türkide gevde گوده denür. *(Kdeb. XVIII. 608-2)*

Gevdeler گودەلر: ecsam اجسام [*Ar.*] ü tenha: zâviye, gûşe: bucak
Yazmadır: resm ü nigâşten: ısıcak: germ ü hanez
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 41)

geven : Baklagillerden bir çalı ki bazı çeşitlerinden kitre denilen zamk çıkarılır.

§ Katad قتاد [*Ar.*]: Geven كون dikeni. *(Bab. XVI. 2, 427)*

§ Kürte كرته [*Fa.*]: Geven كون dikeni. *(Şâmil. XVI. 499)*

gever : Bahçe ve bostanlara arıktan su salıverecek delik, gedik.

§ Eş-şerebe الشربه [*Ar.*]: Bağ ve bostanlarda cedvelden ya nehirden su salıverecek gediğe denir, miskat dahi derler ba'zı diyarda gever كور ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 169)*

gevgeç kulak : Dik durmayan, düşük, sarkık olan kulak.

§ El-ferek الفرك [*Ar.*]: Kulak, dibinden salkı olup düşük olmak mânasınadır ki gevgeç kulaklu قولاقلو كوكج ta'bir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 107)

§ Es-sebta' السبتاء [*Ar.*]: Şol koyun ve keçi makulesine denir ki kulakları uzun olarak yahut kısa olarak yaygın ola, ol gûne kulak قولاق atta olursa gevgeç كوكج tâbir olunur ki dikine durmaz olur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 305)*

§ El-ẖaza الخذى [*Ar.*]: Kulak, dibinden salkı olmakla yüze doğru düşük olmak mânasınadır. Bu halet insanda ve atta ve eşekte dahi olur, hilkaten yahut bir hadise sebebiyle olur; hilkaten kulağı ol gûne olan ata gevgeç kulaklu قولاقلو كوكج ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 803)*

gevlicen : Ateş karşısında vücutta beliren kızartı.

§ Ateş-tâbe آتش تابه [*Fa.*]: Külhan ve gevlicen كوبلجن, oda ısınmadan baldır kızıl kızıl olur. *(Deş. XVI. 297-1)*

§ Vergâh وركاه [*Fa.*]: Gevlicen كوبلجن. *(Deş. XVI. 357-1)*

§ Ateş-tâbe آتش تابه [*Fa.*]: Gevlicen كوبلجن. *(Caf. XVI. 3-1)*

gevmek : Ağızda çiğnemek, gevelemek, geviş getirmek.

§ Bir pâre yaş tatlı buyanı arıtalar kabından eline vereler. Kendi eliyle ağzına sokabildiği yerin geve كوا genince bir zaman. *(Hazain. XV. 13-1)*

§ Jâjiden ژاژيدن [*Fa.*]: Gevmek كومك. *(Caf. XVI. 190-1)*

Tavlada atları gemini gevsin كوسين
(Hal. Ş. Emine XIX - XX. 37)

gevşemek : Geviş getirmek.

§ Devenin gevşedüğüne كوشدوكنه bakarlar, dahi "Elestü" hitabının zevkını bulup derhal semâa kalkarlar. *(Müz. XV. 24)*

§ Bey danası gibi yatıp gevşer كوشر. *(Ata. XV. 41)*

§ Ḫavîden خويدن [*Fa.*]: Gevşemek كوشمك. *(Ni'meti. XVI. 19)*

§ Dere دره [*Fa.*]: ... ve geviş ki deve ve sığır ve koyun yemlerin yedikten sonra gevşer كوشر yürür. *(Deş. XVI. 332 - 2)*

§ Jâjiden ژاژيدن [*Fa,*]: Gevşemek كوشمك ve çeynemek.
(Şamil. XVI. 323)

gey : → **key.**

geyese : → **geysi.**

geyesi : → **geysi.**

geyesü : → **geysi.**

geyicek : Geyikcik.

§ Var geyicek كيجك Tanrı Taâlâ seni saklasın yavuzluğa uğratmasın, gözlerinde Able nişanın gördüm, sürmesin anın gözüne benzettim. *(Anter. XIV. 231)*

Var idi şimdiye dek bir geyicek
Gelürdü ol geyicek gel diyicek
Geyiceğiñ كيبجاكك südünü sağar idim
Kimin yirler kimini satar idim *(Ravza. XV. 100)*

geyik : Yırtıcı olmayan dört ayaklı hayvan.

§ Pes geyikler كيكلر ve canavarlar kamusu anda otluk ve suvat sebebiyle genlik ve ni'met içinde geçerler idi.
(Kel. XIV. 37)

§ ... Ol yerde bir arslan durağı var idi, geyikler كيكلر ve yırtıcı canavarlar kamusu tapusunda durmuş idi. *(Kel. XIV. 24)*

§ ... Kaplan, arslan katına vardı, Kelile ve Dimne birbiriyle söyleştiğin, eyle kim işitmiş idi, arslan önünde ayıttı ve ol tanukluğu kamu geyikler كيكلر ve yırtıcılar meclisinde verdi.
(Kel. XIV. 76)

§ Gümandan ve şüphetten sözüm yavlak arıdır. Kamu geyikleriñ كيكلرك ve canavarların dirliği ve bekası melikin ömrü daimliğine bağlanmıştır. *(Kel. XIV. 39)*

§ İlâhî havada uçan kuşlar ve yerde yüğrüşen geyikler كيكلر senindir. *(İhlâs. XIV. 85)*

§ Süleyman Peygamber divlere buyurdu bir ev yaptılar altundan, yirmi beş ferseng uzunluğu, âdemler içün; bir ev dahi yaptılar periler içün; bir ev dahi yaptılar kuşlar içün; bir ev dahi geyikler كيكلر içün. Her birinde bir kürsi sol yanında urdular. Dahi buyurdu yel, mecmûun götürdü.
(Cennet. XV. 51)

§ Her bölüğü Âdem oğlanları sağışınca ve periler ve şeytanlar ve uçar kuşlar ve geyikler كيكلر sağışınca ve ne kim canlı ve cansız vardır... *(Cennet. XV. 453)*

§ Hak Taâlâ yüz rahmetinden birini dünyaya indirdi, Âdem oğlanları, periler, kamu kuşlar, geyikler كيكلر ne kim yaradılmış canlı var ise ol rahmet ile biri birin seveler.
(Cennet. XV. 93)

geyik ata varmak : Geyik vurmaya gitmek.

Yakup eydür kardaşları aldılar
Teferrüce geyik ata vardılar كيك آتا واردیلر *(Yuz. Şeyd. XIII. 5)*

geyilür : Giyecek elbise.

§ İki yüz geyilürden كايلوردن döşenilürden kavlettiler.
(Fütuh. XIV. 354)

geyim, (giyim) : 1. Elbise, urba.

§ Geyimini كيمينى kesti, omuzuna dört parmak denlü zahm urdu.
(Dede. XIV. 146)

Geyimler كيملر geyeler yaldızlı düpdüz
Ki belirsiz ola göklerde yıldız *(G. Ra. XV. 73)*

§ Bu geyimi كيمى üzerinden tamam soydum dedi.
(Ta. Sel. XV. 2, 113)

2. (Giyecek şeyler hakkında) tane.

§ Bir geyim كيم mor ferace ve iki geyim kaftan-ı mukaddem ve kemha-i dü-reng ve iki dane dülbent...
(Sic. K. XVI. 7, 132)

3. Zırh, savaş elbisesi.

§ Gavga belirdi. Şahzade, Fahrünnisa'dan sordu hikâyeti, kız eyitti: Mağrıp meliki beni oğlu için diledi, varmadım idi, şimdi kahrile almağa çeri göndermiş, ol gavgadır dedi. Şahzade eyitti: Buyur, yahşi at ve yahşi giyim كيم silâh getirsinler kim çıkayım dağıtayım dedi. *(Ferec. XV. 460)*

§ Beni-İsrail zamanında bir kimesne vardı, gazâ ederdi, geyim كيم giyinüp silah kuşanırdı. *(Cev. Ah. XV-XVI. 670)*

§ Bergüstüvan برگستوان [*Fa.*]: At giyimi آت كيمى.
(Şamil. XVI. 194)

§ Ḫaftan خفتان [*Fa.*] : Giyim كيم ki ceng gününde giyürler ve kecim dahi derler. *(Caf. XVI. 50 - 1)*

§ Bebr-i beyan ببربیان [*Fa.*]: Peleng derisinden bir nevi' geyimdir کیمدر Rüstem bin Zâl ceng günlerinde anı giyerdi.
(Caf. XVI. 16 - 1)

§ Ḫaftan خفتان [*Fa.*]: Geyim کایم ve cevşen ve kaftan.
(Şamil. XVI. 424)

§ Bebr-i beyan ببربیان [*Fa.*]: Peleng derisinden bir kaftandır ki Rüstem bin Zâl anı ceng gününde giyerdi. Ol giyimi giyicek a'dâ gözüne gayetle mehabetli görünürdü... Fazıl-ı muhakkık Dekayık-ül-Hakayık'de böyle tahkik etmişlerdir ki bebr-i beyan bir geyimin adıdır ki Rüstem-i Dâstan anı ceng gününde giyerdi... Ol geyim کیم bebr derisinden ola... Yalnız Bebr de derler ol geyime.. *(Deş. XVI. 245-2)*

§ Bebr ببر [*Fa.*]: ... ve Rüstem-i Zâl'in ceng gününde giydiği geyiminiñ کیمنك adıdır. Mezkûr geyime کیمه âlât-ı harp te'sir etmezdi derler. *(Deş. XVI. 92-1)*

§ Pelengî giyimlerle کیملرله her biri bir şîr-i ner...
(Ârifîn. XVI. 87)

§ Ḫaftan خفتان [*Fa.*]: Geyim کیم ve gecim. *(Ni'meti. XVI. 267)*

§ Derime درمة [*Ar.*]: Sık, yumuşak deri geyim کیم.
(Bab. XVI. 2, 186)

§ Bebr-i beyan ببربیان [*Fa.*]: Bir geyimiñ کیمك adıdır ki Rüstem-i Dâstan anı ceng gününde giyerdi. Bebr de yalınız ol Rüstem'in geydiği geyime کیمه denir. *(Deka. XVI. 142-2)*

§ Bebr-i beyan ببربیان [*Fa.*]: Rüstem-i Dâstanın bebr derisinden bir giyimi کیمی dir ki ceng gününde giyerdi.
(Nuh. Tuh. XVII. 147)

Ulu alay, gök, çok il ne: hadra, deniz ne: a'ylem, geyim کیم ne: a'lma علما [*Ar.*]
(Naz. Le. XVII. 9)

Verdiler yüz at dahi yüz zırh ile
Yüz kılıç hem yüz giyim کیم dahi bile *(Battal. XVIII. 58)*

§ Bebr ببر [*Fa.*]: Ma'ruf hayvan ve kaplan derisinden bir geyimdir کیم در ki Rüstem cengde giyerdi.
(Lû. Şeh. XVIII. 8 - 2)

§ Bergüstüvan برکستوان [*Fa.*]: Ata mahsus bir geyimdir کیم در cengde giyürürler. *(Lû. Şeh. XVIII. 11 - 2)*

§ Bergüstüvan برکستوان [*Fa.*]: Ata mahsus geyimdir کییمدر, ceng günlerinde atlara giydirirler ve dilâverler dahi giyerler, çukal ve kesme ve yancık derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 111)*

Satmadır: bey' ü furuhten, tutudur: rehn ü girev
Âştî, sulh: ki barışma; geyim کیم: zırh زره [*Fa.*], lebus لبوس *(Ar.)*
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 62)

geyirmek: → **giyürmek.**

gey ise: → **key ise.**

gey kişi: → **key kişi.**

geyme: Giyecek, elbise.

Kanı hâcenin lâleden haymesi
Kanı hâcenin aladan geymesi کیمسی *(Muham. XV. 354)*

geymek: 1. Takınmak, takmak.

§ Pes yüzüğü alıp donuna sardı, iki balığı alıp menziline geldi, avratı yavlak şâd oldu ve yüzüğü dahi çıkarıp barmağına geydi کید. *(Enb. XIV. 606)*

2. Kuşanmak.

§ Yoldaşımın silâhını geyüp کیوب atına bineyim.
(Rahat. XVI. 34)

3. Giymek, giyinmek.

§ Yay günlerinde ... ekşi elma aşı, kuzukulağı aşı yeyeler, ak geyeler کیالر. *(Hazain. XV. 22-2)*

§ Ah niçin geldiniz, eğer gelmenüz değil imiş ise murakkaı geyesi کیسی değildim Muhammed ümmetinin kamusun dilemeyince. *(Tez. Ba. XVI. 22)*

geysi, (giyesi, giyese, geyesi, geyesü) : Elbise, giyecek.

§ ... Geldi geyesisin كياسىسن giydi. *(Dede. XIV. 46)*

§ Eğer giyesi كياسى arasında sanduğa kosalar güğeyi kıra. *(M. Bay. XIV. 15)*

Yapıldaklar, ne at var, ne giyesi كياسى
Acıkıp ne içesi ne yiyesi *(Hurş. XIV. 73)*

Kişi ger evini münakkaş düze
Giyesilerin كياسيلرن hoş giye vü geze *(Ferh. XIV. 69)*

Acepleđiler ol yiyesileri
Şu denlü döşekler, giyesileri *(Süh. XIV. 41)*

Ulu kişi olgıl işlerden ırak
Yiyesi vü geyesiñ كايسك halka bırak *(Man. Tayr. XIV. 292)*

§ Kış faslında ıssı tonlar ve görklü ve kalın panbuklu giyesiler كيسلر giymek gerek. *(Teshil. XIV - XV. 18)*

§ Kalın giyesi كيسى giymek gerek. *(Mü. Şi. XIV-XV. 3)*

Hem tamudan çıkalar katran geyesiler كياسيلر alup
Tutup ağlâl ü selâsil yetmiş arşundan dirâz *(Muham. XV. 331)*

§ Resûl çıkarıp gönleğini ol oğlana verdi. Bir dahi giyesi كيەسى kalmadı ki anınla namaza çıka. *(Leys. Ar. XV. 753)*

§ Sofi olmak isteyen gerektir kim giyesisini كيسىسنى dahi pâk eyleye. *(Müz. XV. 480)*

Kimi atlası beğenmez giyesi كياسى
Kimi arp' etmeği bulmaz yiyesi *(Anasır. XV. 400)*

§ ... Eğer bir pâre derisini geyesi كيسى içinde korsa dahi güye kesmeye. *(Hay. XV. 6)*

§ Bu giyesi كيەى senin aslın giyesisi كياسى değildir. *(Tez. Ün. XV. 8 - 1)*

§ İt bana değmesün deyü giyesesin كيسسن kaldırdı. *(Tez. Ün. XV. 80 - 1)*

§ Yürümekten ayakları kabardı, yunmamaktan giyesisi كيهسيسى çürüdü. *(Ferec. XV. 226)*

§ Ol karavaşı bezedi dürlü dürlü geyesiler كيهسيلر geyürdü. *(Tez. Lâ. XV. 561 - 2)*

§ Sen suretin değşüresin ayruk geyesi كيهسى geyesin. *(Tez. Lâ. XV. 789 - 2)*

§ Her kim ol gün içinde bir mü'mine giyesi كياسى giydirse... *(Cennet. XV. 284)*

§ Bu kişinin kanından bir lahza geyesime كياسه bulaştı. *(Cev. Ah. XV - XVI. 319)*

§ Fülan yahudinin kapısında bir kelp var beni dişler, geyesümü كيهسوى yırtar. *(Cev. Ah. XV - XVI. 315)*

Çıkarıp giyesim كياسم ol suya girdim
Yunarkan nâgehan baktım ne gördüm *(Fazilet. XVI. 181)*

Ki yok evinde doyunca yeyesi
Ne hot ehlinde var bütün giyesi كياسى *(Fazilet. XVI. 281)*

Eri gittiği gibi geysi كيسى yumaz
Aş pişirmez muttasıl yatur uyur *(Tibr. XVI. 221)*

Giyesi كياسى hep kara eyleyip ol il
Tutarlar Rüstem içün yas bir yıl *(Şeh. Ş. XVI. 735)*

§ Fakirlere yedirmek ve giyesiler كييهسيلر giydirmek... *(Âş. XVI. 195)*

§ Câme جامه [*Fa.*]: Giyesi كياسىٔ İsm-i cinstir giyilen cemi-i libaslara ıtlak olunur. *(Deş. XVI. 314 - 2)*

Geysi كيسى verip kimse hiç Nazmi giyürmez seni
Sen gerek ise donup sovuğ ile ditre buy *(D. B. XVI. 200)*

§ Şol libası, ki savaş geyesüsi كيهسوى ola, neberdî - kabâ derler. *(Deka. XVI. 66-1)*

§ Pûşiş پوشش [*Fa.*]: Giyesi كياسى ve örtü. *(Nuh. Tuh. XVII. 97)*

§ Câmkân جامه كان [*Fa.*]: Hamamda geyesi كياسى çıkaracak yer. *(Nuh. Tuh. XVII. 151)*

§ Câme جامه [*Fa.*]: Giyesi كياسى. *(Şamil. XVI. 223)*

§ Giyesiniñ كيەسينك en ednası namaz kılacak kadar ola.
(Rav. Ah. XVI. 71)

§ Bu bap giyesiler كياسيلر ve bezekler giymekte olan yemini beyan eder. *(Ter. Kurt. XVI. 201)*

§ Tafir تافر [*Ar.*]: Giyesisi كيەسى kirli ve paslı olan er.
(Bab. XVI. 2, 21)

§ Rîş ريش [*Ar.*]: Kuş yünü ve yeleği, kişilik giyesesi كيەسەسى, ana ziynet libası derler. *(Bab. XVI. 2, 167)*

§ Siyab ثياب [*Ar.*]: Cem'-i sevb, yâni giyesiler كيەسيلر ve ameller.
(Bab. XVI. 2, 77)

§ Câme جامه [*Fa.*]: Geysi كيسى. *(Ni'meti. XVI. 223)*

§ Guşine غوشنه [*Fa.*]: ... Çoğana benzer bir ottur, anınla geyesi كيسى yurlar. *(Caf. XVI. 112 - 1)*

Zurmanika زرمانقه [*Ar.*], peşmine پشمينه [*Fa.*]: yünden giyesi كيسى oldu
(Men. Cev. XVII. 43)

Hinne, cinne: delilik, cüsse: ceset, cin: cinne
Cünne : perde, geysi كيسى: cübbe جبه [*Ar.*], ayırmak: temyiz
(Naz. Le. XVII. 20)

§ Libas لباس [*Ar.*]: Geysi كيسى. *(Müntehab. XVII. 81 - 2)*

§ El-kuşub القشب [*Ar.*]: Yeni geysiler كيسيلر.
(Kdeb. XVIII. 198 - 1)

Urve, enkûle: ilik; düğme adı: cevseg ü zirr
Yakadır: ceyb ü giriban; geysi كيسى: câme جامه [*Fa.*], libas لباس [*Ar.*]
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 61)

geyürmek : → giyürmek.

gez (I), (kez) : Defa, kere.

Söyler eydür bu değil benim beğim
Uyur iken düşte üç kez كز gördüğüm
(Yuz.Şeyd. XIII. 25)

Bin kez كز hacca vardın ise bin kez كز gazâ kıldın ise
Bir kez كز gönül sıdın ise gerekse yüz yıl yol doku
(Yunus. XIII - XIV. 124)

Ol ay yüzünü gördüm gâvur gözüne sordum
Ettim ne çıkarırsın bir kezde كزده beni dinden
(Velet. XIII - XIV. 26)

§ Bu kez كز sayru oldun, ot ile şifâ verdük. *(Yüz. Ha. XIV. 454)*

§ ... Yılda iki gez yapraklanur, bir baharda bir güz faslında.
(Yadigâr. XIV. 60 - 2)

Ger anulcağuz gönlümü alasın
Yeğ andan ki yüz kez كز çeri salasın *(Ferh. XIV. 24)*

§ Bunca gez كز cemâat arasında ana çok senâ ve alkış itmişven.
(Kel. XIV. 43)

Yeryüzünü duttu anın heybeti
Günde biş gez بشكز uruludur nevbeti *(Ga. XIV. 23)*

Bu gez sultan durup geldi kızına
Kızı karşu varur sultan özine *(Dah. XIV. 51)*

Tâ ki bir kez كز dahi tüşe ol nazar
Daima eflâki devvar isterem *(Kadı. XIV. 7)*

§ Bu gez كز kendüler çölmek kaynatmağa başladılar.
(Fütuh. XIV. 32)

§ Ve Peygamber Kâ'be-i şerifi yedi kez كز tavaf eyledi.
(Si. Da. XIV. 2)

§ Gıdâyı günde iki gez كز yemek gerek. *(Teshil. XIV- XV. 10)*

§ Fir'avn atlandı, bilesinde bin kez bin ve dahi iki yüz bin kişi var idi. *(Leys. Ar. XV. 443)*

§ Muhammed Resûlullah bir günle bir dünde yüz kez bir avuç ümmetine alkış verürdü. *(Tuh. Le. XV. 332)*

Bir kez Allah dese şevk ile lisan
Dökülür cümle günah misli hazan *(Mevlit. XV.)*

§ Ağzın yuyup dişlerin dibine gül yağı dürte, bir nice kez كز tekrar ide. *(Ma. Na. XV. 32)*

§ Sultan ayağı üstüne durup iki gez كز yer öptü. *(Kesir. XV. 14)*

§ Teslimattan gayri on sekiz gez كز yüz bin akça vardır. *(Sic. B. XV. 3, 313)*

§ ... İki gez كز üç gez yabana sağa, andan emzire. *(Hazain. XV. 11-1)*

§ ... Deniz seferin çok ederdim. Bir kez كز yine deniz seferin ettim. *(Ferec. XV. 80)*

§ Sadîk-ı sadık değme gez ele girip bulunmaz ve bir gez كز ele girdikten sonra elden gidermek olmaz. *(Maârif. XV. 241)*

§ Geldi ki bostanı dağıda, hele bir kez كز dahi ol diktiğim ağacı göreyim, dedi. *(Bektaş. XV. 165)*

§ Basra'da bir gez كز kurak oldu. *(Tez. Ba. XV. 42)*

§ Bu gez كز tevakkuf itti kim nefes ala... *(Cev. Es. XV. 3)*

§ Her kim bu ismi tan yeri ağarmadın evinin dört bucağında ikişer gez كز okusa... *(Cev. Ah. XV - XVI. 15)*

Bu yüzden söyleyip girerdi çarha
Bu gez كز dönüp hitap eylerdi çarha *(Veyse. XVI. 143-2)*

Bu kez kim baht atından kaldı yayak
Zamâne el dutarken aldı ayak *(Yuz. Şems. XVI. 380)*

Anın derdiyle bir gez كز âh ü vâhı
Yakar yerleri gökleri kemâhi *(Alâ. XVI. 44)*

Bin süâl etsem dönüp vermez bana bir gez کز cevap
Yok dehanı ya urulmuş ağzına mühr-i sükût
(Muhibbi. XVI. 12)

Belâyı gör ki bir gez rast gelmek olmadı mümkün
Kapundan kametin seyretmek içün nice gez geçtim
(Ruhi. XVI.)

§ Kâr ü bâr-ı cihanı nice kez کز almış satmış. *(Tar. İs. XVI. 6)*

Seyr-i gülzar ettiğin bin kez کز sabâdan fehmedüp
Genc-i zer kılmış müheyya kılmağa isâr gül
(Fuzuli. XVI. 23)

Yarın usat olursa sezavâr-ı mağfiret
Olmaya benden özge bu kez کز müstahak ona
(Lâmii. XVI. 5)

Güzel yüzün gören şol bir gez گز ancak
Seni candan sever ey canım andak *(D. B. XVI. 117)*

Ok gibi beni bağrına basardı kemanın
Bir gez گز gözü ucu ile kılaydı nigâhı *(Figani. XVI. 6)*

§ El-ka'de القعده [*Ar.*]: ... Bir kez کز oturmak. *(Ah. XVI. 824)*

§ Yek çend-bâr [*Fa.*]: Birkaç gez گز. *(Nuh. Tuh. XVII. 82 - 1)*

Aklı yok deyü niçin bana itap eylersin
Dostum aklı kalır mı seni bir gez کز görenin *(Hâleti. XVII. 320)*

Olur erbab-ı aşka iyd-i sürur
Yılda bir kez کز el öpmeğe destur *(Atai. Ha. XVII. 18)*

Seni bir kez saran ölmez dediler
Gerçek mi efendim, sormaya geldim *(Kara. XVII. 77)*

Yüz bin cana değer bir kez visâlin
Can tenden ayrılır senden ayrılmaz *(Kâtibi. XVII. 42)*

Halka bir kez کز dönmedi ben bir nice devreyledim
Bilmediler devrimi yanımda yâranım benim
(Niyazi. XVII. 49)

§ Kerre [*Ar.*]: Bir kez. *(Müntehab. XVII. 79-1)*

Alıp, bûs eyleyip baş üzre koydum şükredip bin gez كز
Temam oldu işim bahtımdan etmem gayri şekvayı
(Nedim XVIII. 35)

Yedi kez يديكز almıştı Kayserden haraç *(Battal. XVIII. 9)*

Hamse vü sitteye, penc ü şeşe: beş, altı denir
Heft ü seb'a: yedidir; kerre كر [*Ar.*] vü merre [*Ar.*]: gez كز, bâr [*Fa.*]
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 55)

Ol ana meşgul şu gez كز kim dem bu demdir çağ bu çağ
(Kuddusi. XIX. 85)

Bir kez bak o beyaz gerdana şöyle
Yürü dilber yürü devran senindir *(Saz. Emiri. XX. 750)*

gez (II) : 1. Okun kiriş geçecek gediği.

Kirişe komuş oh gezin كزين gezleyip
Çekip aşağıdan hava gözleyip *(Süh. XIV. 291)*

Sakın şastın içinde oldukça gez كز
Yok ol dem ki toldurup atıceğez *(Ferh. XIV. 17)*

Girincek ok gezi كزى zih ortasına
Düşer ok demreni kabza içine *(G. Ra. XV. 45)*

§ El-farzu الفرض [*Ar.*]: ...Ve dahi farz yay gezine كزينه derler.
(Terceman. XV. 126)

§ El-müfevvaku المفوق [*Ar.*]: ... Ve dahi gezi كزى ufaldılmış ok.
(Terceman. XV. 97)

§ Süfâr سوفار [*Fa.*]: ok gezi كزى. *(Şamil. XVI. 124)*

§ Zanebe ظنبة [*Ar.*]: Ok gezine كزنه ve çevresine sarılan sinir.
(Bab. XVI. 1, 242)

§ Süfâr سفار [*Fa.*]: İğne yurdusu ve ok gezi كز.
(Ni'meti. XVI. 411)

§ Fevak [*Ar.*]: Okun gezi kırılmak. *(Aks. XVII - XVIII)*

§ Fevk فوق [*Ar.*]:... ve okun gezini کزینی kırmak mânasınadır... ve okun gezi کزی eğilmek ya ufanmak mânasınadır.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 45)

2. Çatal.

§ Gâz کاز [*Fa.*]: Sındı ve çatal mânasına, Türkide gez کز derler.
(Miftah. XV. 116)

§ Gâz کاز [*Fa.*]: ... Ve çatal mânasına ki Türkide gez کز derler.
(Deş. XVI. 134 - 2)

§ Gâj کاژ [*Fa.*]: ... Ve çatal mânasına dahi gelür ki Türkice gez کز derler. *(Caf. XVI. 122 - 2)*

gezeğen : Daima gezen.

§ Veca-ı mefasıl mecmu'-ı bedende gezeğen کزکن olur.
(Mü. Şi. XIV - XV. 169)

gezek : Sıra.

Her bir adımda bir kadeh iç la'li yâdına
Yâran-ı bâ-safa sanalar sohbetin gezek کزك *(Ali. XVI. 202)*

gezi : Bir nevi ipek kumaş.

Yüz suyu dökme kimseye yok şimdiden tezi
Aldır babana anterilik mâi bir gezi کزی *(Vasıf. XIX. 48)*

gezin, (kezin) : Defa.

Felek-i atlası dürdüm yedi kezin کزین cevlân urdum
Muhammed nûrunu gördüm bu benim karağım anda
(Yunus XIII - XIV. 60)

Ne gerek üstada bilgil bu gezin کزن
Kim gide tağ altına azın azın *(Ga. XIV. 95)*

Şeh eder durun bu gezin gidelim
Ne kim cehtlik var ise edelim *(Süh. XIV.)*

§ Sağ barmağını gözüne koyup kendi canını çeke ve canı hulkûme geldikte bir gezin کزن eyle çağıra kim...
(Delil. XV. 146)

gezkere : Tezkere, yapı işlerinde kullanılan sediye.

§ Es-sâbil السابل [*Ar.*]: Gezkere کزکره dedikleri nesne ki anınla ters ve balçık ve gayri ne olur ise taşırlar. *(Ah. XVI. 485)*

gezlemek : Okun gezini kirişe yerleştirmek.

Gider idi çepçevresin gözleyüp
Elinde yayın ü okun gezleyüp کزلیب *(Süh. XIV. 190)*

§ İki ohun demrenin çıkardı, birin gezledi کزلدی birin eline aldı. *(Dede. E. XIV. 199)*

Kaşın yayın kurup karşıma gezler کزلر
Komuştur kirpiği okun kirişte *(Dâi. XV. 43)*

§ Eline yayını aldı, bir ok çıkarıp kirişe koyup gezledi کزلدی dahi çekti doldurdu. *(Bektaş. XV. 226)*

§ ... Beşiğiyle kızı kaptı havaya pervaz eyledi. Halktan fiğan koptu, oklar gezleyüp کزلەیوب Simurgu gözleyüp dört yana segirtiştiler çare edemediler. *(Ferec. XV. 433)*

§ Ol ağaçlardan ok yay düzdüm yürüdüm ol mergzâra irdim, ağacı gördüm, yuvayı buldum, gizlendim kolayın gözledim, oku gezledim, fursat gözledim, kudret-ı Huda hazır dedim oku attım. *(Ferec. XV. 154)*

Kaşların yayını kur kim can olur kurban ana
Tîr-i gamzen gezle کزله kim hacet değil peykân ana
(Nihani. XVI. 20)

Eline yârim alup nice gez ok
Benimçün gezledi کزلدی vü gözledi çok *(D. B. XVI. 118)*

gezmeli yer : Mesire, gezilecek, gezilmeye lâyık yer.

Hep turab olmuş şenliği
Gezmeli seyrangâh yerler *(Saz. Kahraman. XX. 720)*

gıçıldı, (gıjıldı, gıjıldu) : Gıcırtı, fışıltı.

§ Gürzlerin küpültüsü, okların gıçıldısı غچیلدیسی, kılıçların şakırtısı âlemi velveleye getürdü. *(Müslim. XV. 10, 12)*

§ Irakî dahi baş vurup, ayak götürüp gitti. Yılanlar kırgınına yakın yetti. Anı gördü kim gıjıldu غژلدو ve safir birle ruy-i zemin dolmuş. *(İs. H. XIV - XV. 876)*

Yüzerken suda bağa sür'at ile
İşitir bir gıjıldı غژلدی heybet ile *(Güvahî. XVI. 31)*

§ Suyun gıjıldısından غژلدیسندن âdeme dehşet gelir.*(Ev.XVII.18)*

gıjgırmak, (kıjgırmak, kıjgurmak, kışgurmak) : Haykırmak, gürlemek, fışıltılı ses çıkarmak, haykırarak saldırmak.

Bir ulu ejdeha kim kıjgıruben
Kuyruğunun üstüne darp duruben *(Hurş. XIV.)*

Er avazından, at kıjgırmasından قژغرمسندن
Ölüler bîm ede ki dura sinden *(Hurş. XIV. 63)*

§ Ejderha gibi kıjgırdı قژغردی . *(Anter. XIV. 396)*

§ Kıyamet gününde tamu kıjgura قژغره . *(Tuh. Le. XV. 260)*

§ Dünkü gün tamu bir gez ansuzın kışgurdu قشغردی .
(Tuh. Le. XV. 208)

§ Yattığı yerden başın kaldırıp dahi ağzını açıp gıjgırdı غژغردی öyle dem urdu ki... *(Bektaş. XV. 241)*

§ Nâgâh ol canavar ejderha gibi bir kerre gıjgırdı غژغردی .
(Müslim. XV. 1, 123)

§ İki bin hicabın ardından çıkageldi, kanatların yaymış, ağzın açmış kıjgırmağ ile قژغرمغله na'ra ile.
(Ta. Şahi. XVI. 78-1)

§ Dünki gün tamu ansızda kışgırdığı قشغردغی heybetinden ferişteler uğundular. *(Ta. Şahi. XVI. 29-2)*

§ Gıjiden غژیدن [*Fa.*]: Kıjgırmak قژغرمق ve götü üzerine sürtünmek. *(Caf. XVI. 192-1)*

§ Gıjiden غژیدن [*Fa.*]: Gıjgırmak غژغرمق ve götü üstüne sürünmek. *(Ni'meti. XVI. 30)*

§ Dört nesneyi men‘ ile karşılamak helâke sebep olur: Biri, beğleri gazabında karşılamak, biri, seyli hücum vaktında karşılamak, biri, fil gıjgırırken غژغرکن karşılamak, biri...
(Rav. Ah. XVI. 77)

Heman ol şîr-ner kıjgurdu قژغوردی geldi
Ağız açtı ata çengâl saldı *(Şeh. Ş. XVI. 208)*

Katı kıjgurdu قژغوردی ayak urdu yere
Ki Rüstem uyhudan aklını dere *(Şeh. Ş. XVI. 210)*

§ Ejderha şiddetli hararet olunca Dobruca sahrasından gıjgırup غژغروب düm-be-hava geç gelip mu‘tad-ı kadimi olan mile yakın durur. *(Ev. XVII. 134)*

§ Tuç ejderha suretlerinin ağızlarının âbıhayat sular gıjgırup غژغروب havz-ı azimde cereyan edip... *(Ev. XVII. 262)*

§ Bâdbansız rûy-i deryada berk-ı hâtıf gibi kıjgırarak قیژغرەرق Makedonya ya‘ni Istanbul şehrini muhafaza ederdi.
(Ev. XVII. 435)

§ El-inhirat الانحراط [*Ar.*]: Bir kimse bilmediği işe meşveretsiz hod-behod al-el-amyâ mübaşeret eylemek mânasınadır... Ve bir kimse üzere kıjgırup قژغروب bed söyleyerek şergîr olmak mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 467)*

gıjıldamak : Gıcırdamak.

§ Mancılığı ağır taştan gıjıldayüp غژلدایوب katı inen.
(Dede. XIV. 96)

gıjıldı : → **gıçıldı.**

gıjıldu : → **gıçıldı.**

gıjlamak : Keskin, sert sesler çıkararak saldırmak.

§ ... Zamiriyle heman oldur deyüp pençe açıp gök yüzünden heybetle gıjlayup غژلیوب kanat büküp Hazreti Hünkârın üzerine indi. *(Bektaş. XV. 108)*

§ Heybetle pençesin açıp gıjlayup غژلیوب iner. *(Bektaş. XV. 32)*

gışgırtı, (kışgırtı) : Hışıltı, kuş kanadının şiddetli sesi.

Yeleğinden çün anın oda saldı
Havadan yana bir kışgırtı قشغردی geldi *(Şeh. Ş. XVI. 142)*

gibice : Biraz benzer.

Firkat şebidir ol ki dükenmez dükenmedi
Rûz-ı visali düş gibice کیبجه bir hayâldir *(Ş. Galip. XVIII. 157)*

gibin : 1. Gibisini.

Heybetine çün anın kıldı nazar
Cünbüşünden didi olur nâmver
Didi bunun kılıcına kim tura
Ya bunun gibin کبن cihanda kim göre *(Enveri. XV. 18)*

2. Gibi.

§ ... Desti insan teninden sabun gibin کبن kayar. *(ev. XVII. 22)*

gici : → **gicik.**

gicik, (gici, gicük, giciyik giciyük): Kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı.

§ Kan aldırdıktan sonra tuzlu nesne yimeyeler uyuz eyler ve gicük کجك getürür. *(Yadigâr. XIV. 7 - 2)*

§ Hammam bedenin fazlaların tahlil eder. Uyuza ve giciyüğe کجیوکه faide eder ve sivilcülere ve çıbanlara faide eder. *(Yadigâr. XIV)*

§ Kust-ı telh derler bir ot olur Şam'dan gelür, İznık'te dahi çok bitér, İznık şehrinde giciyük کجیوك otu derler. *(Yadigâr. XIV. 121 - 2)*

§ ... Kanı sâfi eyler ve uyuzu ve giciği کجیکی giderür. *(Edviye. XIV. 15)*

§ ... Ve eğer endamlara dürteler giciği کجیکی gidere. *(Edviye. XIV. 8)*

§ Depesinden ayağına değin koyun kuyruğu gibi siğiller ve içine giciyük کجیك düştü kim hiç kendözün yenemedi. *(Enb. XIV. 322)*

Giciyük كيجيوك çoktur bu yıl dir hem remet
Çok kırıla hem balık ey mu'temet
(Melkame. XIV - XV. 20 - 2)

§ Uyuzu ve giciyüğü كجيك (harekelidir) giderür.
(Teshil. XIV - XV. 16)

§ Ba'zılar eydür: Ehl-i nâr üzerine giciyük كجيوك musallat ola.
(Kesir. XV. 375)

§ Tanrıdan ılı sularda yunmak et ile deri arasın arıtır, iflaca, teşennüce, ri'şeye, uyuza, giciyüğe كجيوكه, ırkunnisaya, yan başları ağrısına faide eyler. *(Hazain. XV. 46 - 2)*

§ Bir kişinin hayasında ya dübüründe gicisi olsa كجسى faide eyler. *(M. Na. XV. 21)*

§ Sıfat-ı tılâ kim gicüğü كجوكى ve şol biti kim derinin üstünde yapışır, ana Türkçe kırkayaklı derler, giderir.
(Akr. XV. 464)

§ Sıfat-ı tılâ kim kuru uyuzu ve gicüğü giderir...
(Akr. XV. 463)

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك hikke mânasına.
(Miftah. XV. 74)

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك dedikleri illet ki hikke mânasına. *(Deş. XV. 165-2)*

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك. *(Şamil. XVI. 152)*

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك. *(Caf. XVI. 46-2)*

§ Cereb جرب [*Ar.*]: Gicik كجيك dedikleri marazdır.
(Ni'meti. XVI. 227)

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Giciyik كيجيك. *(Şamil. XVI. 421)*

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك. *(Nuh. Tuh. XVII. 97)*

§ Ḫâriş خارش [*Fa.*]: Gicik كجيك dedikleri maraz hikke mânasına.
(Cam. Fa. XVII.)

Cereb جرب [*Ar.*]: uyuza denirmiş, hasaf حصف [*Ar.*]: kuru giciğe كجيك
(Nuhbe. XVIII - XIX. 226)

§ Peryun پريون [*Fa.*]:Uyuz ta'bir olunan giciktir كجيك ki Arabide cereb denür. *(Bürh. XVIII - XIX. 154)*

§ El-hukâk الحكاك [*Ar.*]: Giciğe كجيكه denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 82)*

§ El-cereb الجرب [*Ar.*]: Uyuz ve gicik كجيك ta'bir olunan illete denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 90)*

gicik getürmek : Uyuza yakalanmak.

§ Bir merkep iştira etmiş idim, hâlâ aybı var imiş, reddin talep ederin deyicek, ehl-i vukufa gösterilip gicik getürmüş كجك كتورمش hâlâ gicik getüreli kırk gün olmuş deyü haber verip... *(Sic. A. XVI. 1, 533)*

gicimek : Kaşınmak.

§ Kan galebesi alâmeti, uyku çok gelmek ve çok esnemek ve çok gerinmek ve kan alacak yirler gicimek كجمك. *(Mü. Şi. XIV - XV. 3)*

§ Kan galip olmak alâmetleri, kan alacak yerler gicimek كجمك. *(Teshil. XIV - XV. 4)*

§ Ḫâriden خاريدن [*Fa.*]: Gicimek كجيمك. *(Sıh. Ac. XV. 87)*

§ Bir kişinin başı ağır olur, uyku gelir gibi olur uyuyımaz, burnu şişer gibi olur gicir كجر. Anın haline münasip burun kanamaktır. *(Hazain. XV. 42 - 1)*

§ Bir kişinin bedeni gicir كجر damarları dolu dolu görünür, rengi gayet kızıldır... münasip ana kan almaktır. *(Hazain. XV. 41 - 2)*

§ ... Issıcak su ile eze, giciyen كيجين yere dürtüne. *(M. Na. XV. 21)*

§ Ḫâriden خاريدن [*Fa.*]: Kaşımak ve gicimek كجمك. *(Ni'meti. XVI. 18)*

§ Ḫâriden خاريدن [*Fa.*]: Kaşımak ve gicimek كجيمك. *(Caf. XVI. 187 - 2)*

§ Ḫâriden خاريدن [*Fa.*]: Gicimek كجمك. *(Şamil. XVI. 271)*

gicimen : → **geçeymen.**

gicişmek : Gidişmek, kaşınmak.

§ Şera شرا [*Ar.*], ḫâriş-i heft-endam خارش هفت اندام [*Fa.*]: Yedi uzuvdan ya'ni cemi'-i azaya düşen gicişme کیجشمه ki kurdeşeni ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 181)*

gicitgen, (giçitgen) : Isırgan denilen ot.

§ Enalıkî انالیق [*Fa.*]: Rumi lûgatinde ism-i enceredir ki ısırgan tikeni ta'bir olunan nebattır, ba'zı diyarda giçitgen کچیت کن derler. Arabide kariza denür. *(Bürh. XVIII - XIX. 77)*

gicitmek, (giçitmek) : Kaşındırmak.

§ Gevdeye sürücek bedeni giçidür, suyu her nereye değse giçidür کچدر. *(Yadigâr. XIV. 61-2)*

§ ... Bir sivilcidür ki kabarcuk olur gicidür کجدر göyündürür. *(Teshil. XIV - XV. 139)*

giciyik : → **gicik.**

giciyük : → **gicik.**

gicrek : Geççe, zorla.

§ Şol âdem kim nefesin gicrek کیجرك alır, nefes aldıkça karnı kalkmaya... *(Hazain. XV. 22-1)*

gicük : → **gicik.**

giç giç : Ağır ağır, yavaş yavaş, fasılayle, kesik kesik.

§ Ve eğer giç giç کیج کیج hareket eylerse bürudete delâlet eder. *(Mü. Şi. XIV - XV. 3)*.

§ Alâmet-i sıhhat oldur kim nefesin her âdem ne katı ala, ne anul, ne tiz tiz ala, ne giç giç کیج کیج. *(Hazain. XV. 56 - 1)*

giçi : → **kiçi.**

giçirek : → **kiçirek.**

giçitgen : → **gicitgen.**

giçitmek : → **gicitmek.**

gide geli : Gele gide.

§ Aved عود [*Ar.*]: Hastayı göre varmak ve gide geli كيده كلى muradına irişmek. *(Bab. XVI. 2, 469)*

gidegen : Durmadan giden, çabuk yürüyen.

§ En-ne'ab النعاب [*Ar.*]: İvegen ve tiz tiz gidegen كيدەكن. *(Ah. XVI. 1090)*

gidelik : Gidelim.

Gidelik كيدەلك meygedeye men köle sen mîr gimi
İçelik mest olalık şöyle ki çağşır gimi *(Sûr. XVIII. 168)*

gider : Gidiş, sefer.

Şah eydür digil ne gerek bileyim
Çü gider كيدر yarakınızı kılayım *(Süh. XIV. 37)*

giderek : Gittikçe, gitgide, zamanla.

§ ... Giderek كيدرك ehl-i bezmin yükü yetti, tolu urmuşa dönüp her kişinin işi bitti. *(Tibr. XVI. 162)*

Zamanedir bu zemistan bahar olur giderek كيدەرك
(Nabi. XVII - XVIII. 118)

Hâk-i cenge ekilen tohmdan etti, giderek كيدرك
Feyz-i Rabbanî ile sünbüle-i sulh kıyam
(Nabi. XVII - XVIII. 41)

Hayal-i serv kadinle kalır giderse bu eşk
Feza-yi sinede bir cûybar olur giderek كيدەرك
(Nedim. XVIII. 155)

giderinilmek : Giderilmek, uzaklaştırılmak.

§ Şeytanları kendülerden çezilip giderinilmeye كيدرنلميه.
(Rahat. XVI. 492)

gidermek : Uzaklaştırmak, çıkarmak, yok etmek, kaldırmak, izâle etmek, defetmek.

Bir kızım var gidermez dilinden seni
Senden artık hiç beğenmez kimseni
(Yuz. Şeyd. XIII. 24)

§ Galiz yelleri içeğüden gidere گدره ve katı şişleri ciğerden ve dalaktan zâil ede. *(Yadigâr. XIV. 59-2)*

§ Ali Radiyallahü anh eydür: Misvâk unutsalıkı giderür, balgamı giderür, dişleri berkidür. *(Yüz. Ha. XIV. 196)*

§ Zira kim kişi ol nişanları kendözünden giderümez گدرمز anınçün kim, bile yaratılmıştır. *(Kel. XIV. 71)*

Küfrümü gidermedi گیدرمدی iyman benim
Assı kılmaz derdime derman benim *(Man. Tayr. XIV. 111)*

§ Ben bildiğim oldur ki gönlünden kaygun gideresin گیدرسین anın cenazesine küyevüz. *(Anter. XIV. 245)*

Giderdi aşı iletti şarabı
Güneşe kapladı yufka sehabı *(Işk. XIV. 91 - 2)*

Çü toldu dokuz ay geldi haber
Ki Tanrı sana verdi, kaygun gider گیدر
Bir oğlan ki, benzer yüzü bedr aya
İki kaşı dahi kurulmuş yaya *(Sürh. XIV. 25)*

§ Ol kişi eyitti: Sındu getirin dedi, getirdiler, eline aldı ol yazıyı kesti giderdi گیدردی. *(Si. Da. XIV. 178)*

§ Ol üzümü giderüñ گدرك benim evim bakkal dükkânı değildir. Çün üzümü giderdiler, tâat zevkını ol buldu. *(Tez. Ün. XV. 83 - 1)*

§ Her kankı hılttan şikâyeti varsa hekim anı giderecek گیدرجك ot verir. *(Hazain. XV. 25 - 1)*

§ Sadîk-ı sadık değme gez ele girip bulunmaz ve bir gez ele girdikten sonra elden gidermek گدرمك olmaz. *(Maârif. XV. 241)*

§ ... Bu bir haptır kim namazburu ve her kurt ki karında ola, gidere گیدره. *(Akr. XV. 381)*

§ Sıfat-ı tılâ kim kuru uyuzu ve gicüğü giderür گیدەرور ... *(Akr. XV. 463)*

§ Böğrekte ve kavukta biten taşı giderir كيدرر. *(Akr. XV. 37)*

§ Eğer gevdesinde çepel var ise gidere كيدره. *(Zâd. XV. 58)*

§ ... Taş dahi eline yapıştı gidermeğe كدرمكه çare bulmadı, dönüp gerü ashabı katına geldi tâ ki güç ile ol taşı elinden ayırtladılar. *(Leys. Mu. XV. 179 - 2)*

§ Vardıkça şahın şahzadeye muhabbeti ziyade oldu, şeb ü rûz şahzadeyi yanından gidermez كيدرمز oldu. *(Ferec. XV. 356)*

§ Kel, gül dibinde her dem arakîsini giderirdi كيدهريردى gerü işe meşgul olurdu. *(Ferec. XV. 456)*

§ İmdi biz ol dervişi karındaşım evinden giderirsek كيدهررسك halkın sözünden biz dahi kurtulalım. *(Bektaş. XV. 139)*

§ Ol hâdimi kıtından giderdi كيدردى ayruk hâdim kodu. *(Tez. Lâ. XV. 769)*

Kişi kim ayrılır kendi ilinden
Gidermez كدرمز zikrini daim dilinden *(Çeng. Dâi. XV. 258)*

§ Anların gibilere günah yoktur, ba'zı tonlarını erenler katında giderüp oturalar. *(Leys. Ar. XV. 104)*

Seçmedin haydan meğer sen mürdeyi
Kim gidermediñ كدرمادك gözünden perdeyi *(Vahdet. XV. 17-2)*

§ Hak Taâlâ eyitti: İzzetim hakkıyçün ben dahi kullarımdan tevbeyi gidermeyem كدرميام tâ can hülkuma gelip gargara idince... *(Cennet. XV. 67)*

§ Yâ Muhammed katından sürüp giderme كدرما şunları kim... *(Enfes.XV. 28)*

Dilersen feth-i bap irişe Haktan
Giderme كيدرمه Hak adın dilden dudaktan *(Şeh. Ş. XVI. 1)*

Hâb-ı gafletten uyarmağa kerimâ kerem it
Sen gider كدر dest-i keriminle gözümden sebelim *(Nihani. XVI. 65)*

§ ... Re'yi budur ki Beni-İsrail'i cümle gidereyüz كيدرهيوز. *(Mevahib. XVI. 96)*

Kaşınla kirpiğin öldürdü işte ben kulunu
Gider كدر elinden okun hay efendi yayını yas
(D.B. XVI. 104)

Eğer hestî ise bu perde-i gayb
Gider كيدر yâ Rab gerekmez bana bu ayb *(Enis. XVI. 3)*

§ Mâze مازه [*Fa.*]: Ağaç kabı ve kuru budak. Ekser bağban kesüp giderdiği كيدردكى budaktır. *(Ni'meti. XVI. 571)*

Konuk gelse gider كيدر yüzden tunuğu
Kabul eyle konuk Tanrı konuğu *(Güvahi. XVI. 19)*

Getür getür bize sâki şarab-ı lâ'lini sun
Gider كيدر anarı mey-i pür-humarı neyleyelim
(Aşki. XVI. 212)

§ ... Yerlerin yedlerinde ibka ittürüp üzerlerine arz haracı vaz'eylemiş olsa, yahut anları andan giderüp كيدروب âhar kâfirleri anda getürüp iskân eyleyüp... *(Os. Kanun. XVII. 55)*

gider olmak : Gidici olmak, gitmek üzere bulunmak, gitmeğe hazırlanmak.

Eşrefoğlu Rumi ile yoldaş oluben gönül
Geçüben assı ziyandan dosta gider olmadın كيدر اولمدك
(Eşrefoğlu. XV. 53)

§ Kârvan dahi gider oldu كيدر اولدى Merevî, Bağdadî'ye eyitti...
(Ferec. XV. 257)

§ Bir şeyhin bir şâgirdi kaçan ki katından gider oldu كيدر اولدى, vasiyyet talep etmiş. Ol aziz eyitmiş ki...
(Rav. Ah. XVI. 473)

gidertmek : Yok etmek, izale etmek,

§ Ve putları gidertti كدرتدى ve buyurdu ki hiç anda kan dökmeyeler. *(Kesir. XV. 153)*

§ Bir hadis dahi gidertti كدرتدى , ben anı dimedim dedi.
(Cev. Ah. XV - XVI. 100)

gider vakıt : Gidecek zaman, mufarakat zamanı.

İki gevheri kim, yiğit ile kız
Önünde dururdu, bahada aziz
Gider vakt وقت كيدر anın önüne kodular
Denize girip yine gitti bular *(Süh. XIV. 225)*

gidi : Deyyus, kaltaban.

§ Hattâ Bahtek kulları birkaç yumruk tabanca urup, bre gidi كيدى ışık ne ararsın bunda Hoca Bahtek gibi vezirin yerin de, derlerdi. *(Hamza. XIV - XV. 11, 68)*

§ Ey nâbekâr martoloz gidi كدى senden şimdi Nasr'a varıp divan-ı Nasr'da feryat ederem. *(Müslim. XV. 4,160)*

§ Senden kimseye faide yoktur, sen bir martoloz gidisin كيدى سين dedi. *(Müslim. XV. 6, 11)*

§ Şemse, gazap yüzünden etti: Ey martoloz gidi كيدى ... *(Müslim. XV. 6, 112)*

§ Âferin bre gidi كيدى ne güzel bildin dedi. *(Müslim. XV. 34, 79)*

§ Keşḫan كشخان [*Fa.*]: Gidi كدى ve kaltaban, deyyus mânasına. *(Caf XVI 130 - 2)*

§ Keşḫal كشخال [*Fa.*]: Gidi كدى ki gayretsizlerin başıdır, kaltaban mânasına. *(Niʿmeti. XVI. 518)*

§ Kavvad قواد [*Ar.*]: Gidi كدى ve kaltaban. *(Bab. XVI. 2, 474)*

§ Sakur صقور [*Ar.*]:Gidi كدى deyyus mânasına. *(Bab. XVI. 1, 61)*

§ Keşḫ كشخ [*Ar.*]: Bre gidi كدى demektir. *(Bab. XVI. 1, 436)*

Arabistan çöllerini gezerken
Bana rast geldi orada dört gidi
Biri Urum, biri Fellah biri Tat
Öbürü de benzer idi Kürt gidi *(Saz. Köroğlu. XVI. 43)*

§ Keşḫan كشخان [*Fa.*]: Gidi كيدى deyyus mânasına. *(Deş. XVI. 274-1)*

§ Enbak انباق [*Fa.*]: Gidiler كديلر başı. Ni'meti böyle nakleylemiş. Reis-i deyyusan mânasına. *(Deş. XVI. 183-2)*

§ Keşḫan كشخان [*Fa.*]: Gidi گدی ki gayretsizlerin başıdır, Arabca deyyus derler. *(Cam. Fa. XVII. 74)*

Bakın pire bize ne hal işledi
Düşüp önüme at gibi kişnedi
Anı gördüm topuğumu dişledi
Zorlu gidi yakalan (a) cak hâl değil
(Saz. Aşık Ömer. XVII. 244)

§ Sürün bunları taşra, yıkılın bre kâfir gidiler كديلر.
(Naima. XVII - XVIII. 5, 98)

§ Zerdegûş زرده‌كوش [*Fa.*]: Deyyus mânasınadır ki Türkide gidi ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 113)*

§ Pejvend پژوند [*Fa.*]: Kapu tırkazına denir... ve ol şahsa denir ki kapu tırkazı gibi kendisi kapu ensesini bekleyüp zevcesi olacak yadigâr içeride bigâne ile kapanıp zevk u safasına meşgul ola pezevenk ve kurumsak ve deyyus ve gidi گدی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 155)*

Almış parayla sanki halayık gibi beni
Sokmaklık ister aş evine gidi گیدی külhanî *(Vasıf. XIX. 53)*

Sağımda solumda hain gidiler
Beni aldattılar düşman kişiler *(Saz. Emiri. XX. 754)*

gidilik : Pezeveklik.

§ Keltebe كلتبة [*Ar.*]: Hilebazlık ve gidilik گدیلك.
(Bab. XVI. 1, 283)

gidilmek : Gedik açılmak.

§ Temdid تمديد [*Ar.*]: Yeri balçıkla suvamak ve gidilmiş گیدلش yere kesek koymak. *(Bab. XVI. 2, 30)*

gimi : Gibi.

Hakimem ger güldürem ger ağlatam
Ney gimi گیمی ger yüreğini dağlatam *(Ruşeni. XV. 151)*

Gel tabanc'uram yüzüne def gimi
Çülçül asam kulağına gef gimi *(Ruşeni. XV.)*

Dağda geçmiş ömrü hayvanlar gimi کیمی
Gelmemiş yığnağa çobanlar gimi کیمی *(Ruşeni. XV. 74)*

Ilan gimi کیمی çü sancar gönlümü aşk
Dönübem yaradan ağulu mâra *(Gülşeni. XVI. 64)*

Leyli-i aşkın meni Mecnun kılaldan ey sanem
Ka'be gimi کیمی yüzün oldu gözümün bülhanesi
(Gülşeni. XVI. 70)

Geçirme men gimi کی sarhoşluğ ile
Ayığ olmayuben eyyam-ı aşkı *(Gülşeni. XVI. 70)*

Gün gimi کیمی yüzüne bahup yandırır gönlüm evin
Mihrin ile çünkü yoktur andan özge yanası
(Gülşeni. XVI. 70)

Ne kıldı melâhat ile vechin
Görsetmedi gün gimi کی kemahî *(Gülşeni. XVI. 68)*

Acep dürc-i güher gimi کیمی dehandan
Dişin midir görünen ya dür-i nâb *(Gülşeni. XVI. 8)*

Ârife kaal eyleyen horus gimi کی ün çeküp
Başını vermek içün vahtıyile banlamaz *(Gülşeni. XVI. 87)*

Niçün nergislerin sağlıkta sayru
Alil olan gimi کی bîmara benzer *(Gülşeni. XVI. 82)*

Gözün aç gün gimi کیمی devrana bak gör
Seninçün çevrinür çarh-ı mukavves *(Gülşeni. XVI. 31)*

Tolu gimi کیمی yağup başıma taşlar
Acayip çağa düştüm aşk elinden *(Gülşeni. XVI. 101)*

Gidelik meygedeye men köle sen mîr gimi کیمی
İçelik mest olalık şöyle ki çağşır gimi کیمی *(Sûr. XVIII. 168)*

giñ (I) : → geñ (I).

giñ (II) : → geñ(II).

giñelmek : → **geñimek.**

giñ etmek : → **geñitmek.**

giñ eylemek : → **geñitmek.**

giñimek : → **geñimek.**

giñitmek : → **geñitmek.**

giñlik : → **geñlik.**

giñmek : → **geñimek.**

gircimek : Kaşınmak, gidişmek.

Şöyle müstağrakdurur kaşına peyveste gönül
Ki mecali yok ki başı gircir ise جریسه کیر kaşına
(Kadı. XIV. 33)

girçek : → **gerçek.**

girçeklik : → **gerçeklik.**

girdek : Gerdek.

§ Ol cüvan ol gice güyeği olup girdeğe گردگه girse gerek idi.
(Rahat. XVI. 101)

gireğen : Çok giren.

§ Elde olanın sevgisi gönüle gireğen گیرەکن olur. *(Müz. XV. 70)*

gireği, (gireği gün) : Pazar günü.

§ Ahad günü kim bunların gireği گیرەگی dedikleri gündür.
(Fütuh. XIV. 43)

§ Yevm-ül-ahad یوم‌الاحد [*Ar.*]: Gireği gün گرەگی گون.
(Müntehab. XVII. 109 - 2)

gireği gün : → **gireği.**

gireği irtesi : Pazartesi.

§ Yevm-ül-isneyn یوم‌الاثنین [*Ar.*]: Gireği irtesi گرەگی ارتسی.
(Müntehab. XVII. 109 - 2)

girgin olmak : Erkek deve dişisini arzulamak.

§ El-gulmetü الغلمة [*Ar.*]: Deve girgin olmak اولق گرگین ya'ni erkek devenin gönül ve nefsi dişisine çekinip ziyade arzulamak ve kükremek. *(Terceman. XV. 112)*

girinc : Buluta girme.

Nedendir ol yeni ayın girinci كرنجى
Ki bende artırır derd ile renci *(Işk. XIV. 41 - 1)*

girindi : Ne idiği belirsiz.

§ Ed'ıya' ادعيآء [*Ar.*]: Oğlu değil iken âhiretlik tutulan oğullar ve girindiler كرندىلر. *(Bab. XVI. 2, 5)*

§ Efna' افنآء [*Ar.*]: Kankı kabileden idüği bilinmeyen girindi كر ندى ve adı sanı şöhret bulmamış erâzil-i nâs. *(Bab. XVI. 2, 14)*

girirmek : Girdirmek, sokmak, idhâl etmek.

§ Benim canım alasın, ben can acısın görem, andan benim canımı gerü tenime giriresin كريراسين. *(Cennet. XV. 337)*

girişmek : Müdahale etmek, karışmak.

Dürüşüp sun'una idrâk erişmez
Kimesne anın işine girişmez كرشمز *(Lârendi. XVI. 5)*

§ Mudaḫalet مداخلت [*Ar.*]: Girişmek كرشمك ve sokulmak. *(Müntehab. XVII. 88 - 1)*

girü : → **gerü.**

girüki : → **gerüki.**

girü yitmek : Geri itmek, reddetmek.

Ne âsi olanları katı dutar
Ne suçu olanları girü yiter كيرو يتر *(Ferh. XIV. 1)*

gitdüğünce : Gittikçe, gitgide.

§ Harz حرض [*Ar.*]: Marîzin marazı gitmemek ve nesne gitdüğünce كتدوكنجه kem ve yatlu olmak. *(Bab. XVI. 1, 198)*

gitmek : 1. Yürümek, câri olmak, yürürlükte bulunmak.

Bizim Çin ilinde bu âdet gider كيدر
Kim ol günler er avratı terkeder *(Süh. XIV. 211)*

2. Geçmek.

§ Harz حرض [*Ar.*]: Marîzin marazı gitmemek كتمك ve nesne gitdüğünce kem ve yatlu olmak. *(Bab. XVI. 1, 198)*

3. Kaybolmak.

§ ... Gece ile belimden giden كيدن altı yüz seksen akçayı mezburdan talep iderin. *(Sic. A. XVI. 6, 469)*

gitsün idi : Gitseydi, gideydi.

Giderse gitsün idi كتسونيدى mal ü ni'met
Tek olalım idi sağ ü selâmet *(Mih. XV. 268)*

givirilmek, (givirinilmek) : İdhâl edilmek, sokulmak, konulmak.

§ Şol iğneye iplik nice givirilürse كورلرسه biz dahi ol kâfirlerin gönlüne küfr ü dalâleti eyle givirevüz. *(Leys. Ar. XV. 695)*

§ Canı bedenine givirinile كيورينله . *(Rahat. XVI. 332)*

§ Cehennemden çıkarınılıp cennete givirineler كيورنلر. *(Rahat. XVI. 89)*

givirinilmek : → **givirilmek.**

givirmek, ((givürmek, güvürmek) : 1. Koymak, sokmak, idhâl etmek, yerleştirmek.

Yusuf'u çün ol saraya güvürür كووررور
Her kapıya kulları kilit urur *(Yuz. Şeyd. XIII. 34)*

§ Eğer sebep, kavuğun kuvvet za'fından olursa Kükürtlü suyuna givüreler كوورەلر. *(Yadigâr. XIV. 102-2)*

§ Anı okuyanı tamudan kurtara, uçmağa givire كويره . *(Tebareke. XIV. 4 - 1)*

§ Duhan okuduğum içün tamudan kurtardı, Yâsin okuduğum içün uçmağa givirdi كوردى . *(İhlâs. XIV. 181)*

§ Kayser buyurdu kim Abdullah bin Huzafe'yi bir isüz evin içine givüreler كورالر . *(Fütuh. XIV. 58)*

§ Bana muti' olanı uçmağa givirem كورم ve âsi olanı tamuya. *(Enb. XIV. 104)*

§ Ulu kızı Liyânı Yakub'a verdi ve karanu dünde Yakub'u
§ anın üzere givürdü كورد (harekelidir). *(Enb. XIV. 201)*

§ Gayret edip dürüştüler haremlerine givürmediler كورمديلر.
(Anter. XIV.)

Gözsüzü karanu eve givürür كيورور
Bir mum ileyinde hoş yanadurur *(Man. Tayr. XIV. 131)*

§ Hünersizler hüner ehlinin halin zişt göstermekte şol kadar mübalâğa gösterirler kim anın cümle hareketlerin ve iyi işlerin suç donuna givürürler كوررلر. *(Kel. XIV. 46)*

§ Eğer bu sadaka kılmakta hiç bir fazilet olmasa şundan ziyade kim miskinlerden ve mühtaclardan dua almaktır ve anların gönlüne şazlık givirmektir كورمكدر vâcip olaydı âkıl kişiye ki ana rağbet edeydi. *(Müneb. XIV - XV. 162 - 1)*

§ Kaçan kim doğurmak vaktı yakın gelse hammama givüreler كورلر. *(Teshil. XIV - XV. 21)*

§ Bir kişi eline yapıştı aldı uçmağa givürdü كوردى tazarru' ettirdi. *(Faza. XV. 247)*

§ Anların cezası meğer ol ola kim uçmağa givirem كورم.
(Güzide. XV. 15)

§ Ey bizim Rabbimiz, sana iyman getirenleri givirgil كوركل ol Adn uçmağına. *(Leys. Mu. XV. 228 - 2)*

Yerden ümmetini evvel çıkaram
Cennete anları evvel givürem كيورم *(Mevlit. XV. 73)*

§ ... ol kişiyi padişaha givürdiler كوردیلر. *(Maârif. XV. 95)*

§ Andan içeri givürelerكورەلر (harekelidir) bin tekrim ile ve yol göstereler hezar ta'zim ile. *(Maârif. XV. 118)*

§ Anları bir mekâna givürevüz كوروز tâ anlar...
(Leys. Mu. XV. 42 - 2)

§ Kamulardan yüz yıl ilerü uçmağa givürem كورم.
(Tuh. Le. XV. 182)

§ Şol iğneye iplik nice givirilürse biz dahi ol kâfirlerin gönlüne küfr ü dalâleti eyle givirevüz كيورەوز. *(Leys. Ar. XV. 695)*

§ Beni alıp cennete givürdüler كوردلر çünkim cennete girdim, çalkoyun yatıp bir ayağımı bir ayağım üstüne kodum.. *(Kesir. XV. 83)*

Göre nitti felek Behram Gûr'e
Çıkardı kasrdan givürdü كيوردى köre *(Hikmet. XV. 153)*

§ Ol melek gelip sahibinin elin alıp Sıratı geçire ve cennete givüre كيوره. *(Delil. XV. 26)*

§ Bizi cennetine givür كور ki... *(Enfes. XV. 156)*

§ Ve givürdük كوردك anı bizim rahmetimize, anlar salihlerdendir. *(Cev. Es. XV.)*

Givürdüler كوردىلر anı şeh hizmetine
Dua eyledi şahın devletine *(Şeh. Ş. XVI. 1002)*

§ Der-âverden درآوردن [*Fa.*]: Givirmek كورمك. *(Caf. XVI. 188-2)*

§ Cennetime givirmeğimi كيورمكمى isterseniz her yıl mallarınızın bir eksiksiz zekâtını verin. *(Rahat. XVI. 82)*

Givirmeğe كيورمەگه di: idḫal ادخال [*Fa.*], soldurmağa di : idbâl
Viribimeğe: irsal, iyliğe digil : ihsan *(Genc. XVII. 19)*

2. Eklemek, katmak.

§ İlâhî dilersen geceyi gündüze givirürsün كوررسن, günü uzun kılursun. *(Leys. Ar. XV.)*

§ Her nesne üzerine kadirsin givürürsün كوررسن giceyi gündüze. *(Cev. Es. XV. 86)*

givürmek : → **givirmek.**

giyeceklenmek : Giyinmek, üzerine giyecek almak.

§ İktisa' اكتساء [*Ar.*]: Libas giymek ve giyeceklenmek كيجكلنمك ve nesneyle bürünmek. *(Bab. XVI. 2, 15)*

giyese : → **geysi.**

giyesi : → **geysi.**

giyim : → **geyim.**

giyimli, (giyimlü) : **1.** Düzgün giyinmiş, süslü, giyimli kuşamlı.

Görüp giyimli كيملى illeri yüksünme hey düdük
Elbet biçer sana da sağ olsun koca kütük *(Vasıf. XIX. 46)*

2. Müsellâh.

Hep giyimlü كيملو leşkeri kırk bin kadar
Ma'muriye şahı imiş bu meğer *(Batal. XVIII. 11)*

giyimlü : → **giyimli.**

giyişli : Giyinmiş.

Kaplan postu giyişliler
Gelin gelin duruşalım *(Saz Köroğlu. XVI. 45)*

giyürmek, (geyürmek, geyirmek) : Giydirmek.

Cebrail bir ton getirir geyürür كايورر
Bu ol tondur ki Yusuf gönderür *(Yuz. Şeyd. XIII. 89)*

Cebrail indi yere tuttu anı
Eğnine giyürdü كييوردى ol hulle tonu *(Yuz. Şeyd. XIII. 7)*

Şimdi Gülşehri giyürdü كيردى bu aya
Lefkerî tonlar ki benzedi baya *(Man. Tayr. XIV. 51)*

§ Anın üzere bir kara kilim geyürüp كيرب uğrulayın melike veribidi. *(Enb. XIV. 704)*

§ Karavaşa ton geyürseñ كيورسك kadın olmaz. *(Dede. E. XIV. 3)*

§ Abdülmuttalıb'e yedi kat hil'atlar giyürdüler كيوردىلر. *(Si. Da. XIV. 203 - 2)*

§ Bu salîbe secde eylegil, sana hil'at giyüreyim كيورايم. *(Fütuh. XIV. 57)*

§ Nefis hil'atler geyürdüler كيوردىلر. *(Anter. XIV. 4)*

§ Hak Taâlâ bir kuluna bir ton geyürmedi ki كيور مديكه ol huşu' ve sükûnet tonundan görüklü ola.
(Müneb. XIV - XV. 247 - 1)

Geyürdü كيردى çarh-ı atlas çenberine
Murassa' tac ü altun anberine *(Çeng. Dâi. XV. 185)*

Çü bağa hil'at-ı rengîn geyürdü كيردى bâd-i hazan
Çınara pençe urup servi bî-karar edelim *(Dâi. XV. 93)*

§ Tanrı Taâlâ havayı yarattı ya'ni nefes deliğin yarattı, cehli anın tenine geyürdü كيردى. *(Güzide. XV. 8)*

§ Kimi dilerse ikram eder ana islâm hil'atın geyürür كيورر dünyada. *(Leys. Mu. XV. 440 - 2)*

Bu tonları giyürürseñ كيوررسك temamet
Sana hasıl ola keşf ü keramet *(Tennuri. XV. 120)*

Kim yalıncağa geyürse كيرسه (harekelidir) câmesin
Hak ana bahşede rahmet nâmesin *(Vahdet. XV. 16 - 1)*

Geyürdü كيوردى iki sündüs ton kabâdan
Sanasın çıktı külhancı abadan *(Muham. XV. 79)*

Giyürür Hacı Bektaş ana bir taç
Dedi olsun cihan hükmüne mühtaç *(Salâtin. XV. 38)*

§ ...Ya'ni, kimi dilerse ikram eder islâm hil'atın giyürür كيورر.
(Leys. Ar. XV. 681)

§ Eğnine hil'at geyürdü كيردى. *(Güls. XV. 45)*

§ Bu Ahmet dahi gazâ yarağın gördü' beylerine eyü hil'atlar geyürüp كيورب ... *(Kesir. XV. 104)*

§ Eve iletti gökcek kaftan giyürdü كيوردى, yidürdü, içürdü.
(Cennet. XV. 266)

§ Bir altun düğmeli alaca harvani getirip yolda Gayyur'a giyürdüler كيوردىلر. *(Müslim. XV. 15, 28)*

Giyürdü كيوردى iki câme şehriyare
Ki her biriydi bir şahâne pâre *(Mih. XV. 259)*

Giyürdü کیوردی her birine dürlü hulle
Cevahirle müzeyyen kıldı cümle *(Hikmet. XV. 147)*

§ Hammamdan çıkıcak mülûkâne ağır tonlar giyürdü کییوردی.
(Ferec. XV. 9)

§ Mübarek eliyle anın başın tıraş edip erkân üzere kisve giyürdü کیوردی. *(Bektaş. XV. 200)*

§ Ol karavaşı bezedi dürlü dürlü geyesiler geyürdü کیوردی.
(Tez. Lâ. XV. 561 - 2)

§ Şol izzet tonun alup horluk göñleğin giyürücü کیوریجی ölümü anavuz. *(Tuh. Le. XV. 178)*

§ Ve ol ton ki âb ü gilden giyürmüşlerdi کیرمشلردی, anı çıkara.
(İrşad. XV. 57)

§ Tâ kim Şehribânu'nun câme-i köhnesin çıkarup yerine libas-ı cedide giyüre کیوره. *(Saadet. XV - XVI. 203 - 2)*

§ Hak Taâlâ ana ma'rifet tacın geyürür کییورر ki tac-ı ebedîdir.
(Cev. Ah. XV - XVI. 65)

Başına kodu anın tac-ı izzet
Giyürdü کیوردی arkasına hûp hil'at *(Şeh. Ş. XVI. 95)*

Şu'le-i ateş-i gamın giyürür
Eğnime serverâ serâserler *(Aşki. XVI. 131)*

Gark iken gerdun libas-ı mâteme
Nûrdan gönlek giyürdü âleme *(Şeref. XVI. 78)*

Çıkardılar heman yokluk pelâsın
Giyürdüler ana varlık libasın *(Şevahid. XVI. 5)*

Giyürüp کیورب câmeler gül gibi rengîn
Ederdi gülşenin her subh tezyin *(Yuz. Şems. XVI. 203)*

Baştan bu fahr sana yeter kim şeh-i cihan
Hil'at giyürdü کیوردی nazmına garra firengiler *(Baki. XVI.248)*

Ol fasl misl-i kakum ü bertas
Bîd-i müşke geyirmiş idi کیر مشیدی (harekelidir) libas
(Miri. XVI. 270)

Saltanat tacın giyürse كيورسه baht mağrur olma kim
Nice sultan börkün almıştır beğim bu rûzgâr
(Ârifîn. XVI. 35)

Kuruben çiftler kullar kayurdum
Kodum kullukta doyurdum geyürdüm كيوردم
(Güvahi. XVI. 23)

Geyürseñ كيورسك nice kat dîba vü eksun
Ola efsane akl ehline efsun *(Veyse. XVI. 194 - 2)*

§ Her gün yetmiş bin dürlü nurdan ton geyürürler كيوررلر.
(Ta. Şahi. XVI. 6 - 1)

Cihan hatununa tâk-ı mukarnes
Giyürdü كيوردى bir varak basma gök atlas *(Zâti. XVI. 226)*

Libas-ı çâkini soyup serâser
Geyürdü كيردى eğnine yeni kabâlar *(Lârendi. XVI. 106)*

Geysi verüp kimse hiç Nazmi giyürmez كيورمز seni
Sen gerek ise donup sovuğ ile ditre buy
(D. B. XVI. 200)

§ Tekfir تكفير [*Ar.*]: Nesneyi setretmek ve kimseye padişahlık tacın giyürmek كيورمك. *(Bab. XVI. I, 30)*

Kûhun eder libasını hârâ
Giyürür كيورر hâke hulle-i hazra *(Hâleti. XVIII. 3)*

§ Bergüstüvan برگستوان [*Fa.*]: Ata mahsus bir giyimdir cengde giyürürler كيوررلر. *(Lû. Şeh. XVIII. 11 - 2)*

gizlenbeç : Saklambaç.

Sular gizlenbeç كزلنبج oynar bağ içinde
Çiçeklerle yeşil yaprağ içinde *(Veyse. XVI. 98 - 2)*

gizlenci : Gizlenmiş nesne ve sır.

§ Dimne eyitti: Fülân yerde benim ile Kelile'nin gizlencisi كزلنجسى vardır, eğer zahmet göresin anı getiresin, delim şükür ve minnet ola. Ruzbih, anın nişanı hükmü ile vardı ve ol gizlenci كزلنجى getirdi Dimne kendi nasibin ayırdı, Kelile ülüsün Ruzbih'e verdi. *(Kel. XIV. 72)*

§ Katâde eydür: Kişinin gey gizlencisi كزلنجسى ki kimseye duydurmaya, ya gönlündeki ya don içindeki olur.
(Leys. Ar. XV. 589)

govuş : Kayın ağacı.

§ Ḫadeng خدنك [*Fa.*]: Kayın ağacı ki andan ok düzerler, govuş غوش dahi derler. *(Miftah. XV. 75)*

govuş galebe eylemek : İftira yollu sözlerle gürültü patırtı yapmak.

§ ... Bir gün yüzünü gördüm âşık oldum, vefa talep ettim kabul etmedi, ne kadar sitîze ettim makbul düşmedi, rıza vermedi. Ben dahi birkaç müfsitler cem'eyledim şahit düzdüm govuş galebe eyledim غوش غلبه ايلدم konşular geldi konşuları ve şahitleri aldım hükkâma vardım el ayak urdum, sabah kızı recmettirdim. *(Ferec. XV. 429)*

göbeği yerine gelmek : Yüreği, kalbi sakinleşmek, sükûnet bulmak.

§ Şapur'u dergâha ilettiler ... Yahya, Şapur'u yakına okudu, yer eylediler, oturdu: Gönlünü hoş tut, Emir-ül-mü'minin sana in'am eyledi. Sırrı sakla, şükr-i Huda kıl, dahi neler görürsün, hürmetin nice artar, bunca âdemler himayetinde ola. Şapur çün mes'eleyi bildi göbeği yerine geldi كوبكى يرينه كلدى oturdu; divan dağılınca hazrette turdu. *(Ferec. XV. 298)*

göbek burmak : Mide sancılanmak.

§ Ve her ki ot içtükten sonra göbeği bursa كوبكى بورسه ısısı su içe. *(Mü. Şi. XIV - XV. 16)*

§ Bir kişinin göbeği burar كبكى برر, bağırsaklarında yel var, hılt var kusamaz. *(Hazain. XV. 41 - 2)*

§ ... Göbeği burmak كبكى برمق alâmeti oldur kim eğilir bükülür ağlar. *(Hazain. XV. 15 - 1)*

§ Bürnis برنيس [*Fa.*]: ...Karında nesne kesilmek ve göbek burmak كوبك بورمق ve kırklık ki anınla koyun kırkarlar.
(Ni'meti. XVI. 177)

göbek burusu : Mide sancısı, karın ağrısı.

§ Ma'cun kim göbek burusunu كوبك بورسنى ve kuluncu ve eskimiş istitlakı giderir. *(M. Na. XV. 12)*

§ Mervan'ın aklı gitti ve göbek burusuna كوبك بوروسنه uğradı. *(Müslim. XV. 17, 48)*

§ Mervan'a haber verdikte ah edüp göbek burusuna كوبك بوروسنه uğradı. *(Müslim. XV. 17, 75)*

Çin'e zülfünden sabâ ilettüğiyçün bûy-i misk
Kan yudup göbek buruların كوبك بروللارين çeker ahu-yi misk
(Aşki. XVI. 197)

§ Pîçâ-yi nâf پيچای ناف [*Fa.*]: Göbek burusu كوبك بورسى. *(Ni'meti. XVI. 166)*

§ El-meslûl المسلول [*Ar.*]: Göbek burusu كوبك بوروسى. *(Ah. XVI. 980)*

Tutar göbek burusu كوبك بوريسى goncayı açıldıkça
Şikâf-ı pireheninden o gül gibi nâfın *(Nedim XVIII. 154)*

göbelek : Yenilen mantar.

§ Hâyedis خايه ديس [*Fa.*]: Mantar dedikleri nebatın me'kül nev'i-dir, göbelek كوبلك ta'bir olunur, yumurtaya şebih olmakla bu isimle tesmiye olundu. *(Bürh. XVIII - XIX. 235)*

§ Karhan قرحان [*Fa.*]: Yunanide mantarın ak ve küçük nev'ine denir ki Türkide göbelek كوبلك ve ak mantar ve yelli mantar ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 454)*

göbüt : Kötü, fena.

§ Duj دژ [*Fa.*]: Kakıyıcı ve iri hulu ya'ni göbüt كوبت. *(Şamil. XVI. 439)*

göceklendirmek : Güzel, cazip, şirin göstermek.

§ ... Kaza-yi âsmanî beni üşbu gömülgene bıraktı ve daneyi bana ve yâranlarıma göceklendirdi كجكلندردى ve gönlümüze ve gözümüze karşı bezedi, tâ kim anın tuzu göz nûrun örttü. *(Kel. XIV. 79)*

göceklenmek, (gökçeklenmek, gökceklenmek, gücüklenmek):

1. İftihar etmek, öğünmek.

§ ... Rûzbih bunu işidüp çok şazılık gösterdi ve eyitti: Üşbu karındaşlığı başladığına yavlak şâkir ve minnettar oldum, kamu âkıller ve tecrübe isleri dahi senin dostluğun birle gücüklenürler كجكلنورلر ve sana ulaştıkları için sevinirler. *(Kel. XIV. 72)*

§ Bunların serveri bir göğercin var idi kim ana Mutavvaka derlerdi ve ol göğercinler ana uymak ve kulluk kılmak birle göceklenürlerdi كجكلنر لردى. *(Kel. XIV. 78)*

2. Böbürlenmek, kasalmak, tefahur etmek.

§ ... Sen bilmezlik ile söylersin ve arzu atına binip laf urmak yazısında gücüklenürsün كجكلنورسين. *(Kel. XIV. 137)*

§ ... Bu bap kurbağalar melikine yavlak muvafık geldi ve anın içinde kendözüne ululuk ve hüner ve izzet ve nazlanmak ve müfaharet tasavvur kıldı, pes anın üzerine binürdü ve anınla gücüklenürdü كجكلنر دى çün birkaç gün geçti, yılan eyitti... *(Kel. XIV. 121)*

§ Ey oğlum, ilmi şunun içün öğren kim anın ile âlimlere gökceklenesin كوكجكلناسن ya dahi anın ile ilimsizleri horlayasın. *(Enb. XIV. 738)*

§ Ve bir bölüğü katrandan cübbeler giyip geleler. Anlar dünyada kibr ile gökceklenürler كوكجكلنورلر idi. *(Leys. Ar. XV. 687)*

§ Gökçeklenüp كوكچكلنوب tekebbür eder, kığırıldığı nesneye inat edip i'raz eder. *(Leys. Mu. XV. 35 - 1)*

§ Bir gün Muhammet vâsi' kendi oğlun gördü kim gökçeklenir كوكچكلنر. Pes kığırdı, ana eyitti: Hay oğlan, hiç bilir misin ben senin ananı iki akçaya satın aldım ve atan hot şol kişidir kim halk arasında andan yavuzrak yoktur, bâri bu senin gökçeklendüğün كوكچكلندكك nedendir. *(Tez. Ba. XV. 71)*

3. Süslenmek.

§ Utbe bunların katına yeni gönlek giyip gökçeklenüp كوكچكلنوب geldi. *(Tez. Ba. XV. 86)*

4. Güzelliği ile meydana çıkmak.

§ Kaçan karanlık nikabı şol cihan bezeyici subh cemalinden götrüldü ve yıldızlar şahı güneş, yeni gelin bigi maşrık yerinden çıkıp göceklendi كجكلندى pes padişah durugeldi. *(Kel. XIV. 176 - 2)*

göcen, (göjen) : Kokarca sansar cinsinden kediye benzer bir hayvan.

§ Ez-zarıban الظربان *[Ar.]*: Yiyirce göcen كوجن dedikleri küçürek kediye benzer çirkin kokulu bir canavardır, kokarca. *(Ah. XVI. 636)*

Tutulmaz güç ile göcen كوجن bilirsin
Tutulur âl ile arslan bilirsin *(Işk. XIV. 234 - 2)*

Çü yoktur kelb-i tazî yelmek olmaz
Gûc ile bin dürüş göcen كوجن tutulmaz *(Güvahi. XVI. 57)*

Ki aslanlar gelir al ile sayde
Göcen كوجن düştüğü yok güc ile kayde *(Güvahi. XVI. 54)*

Zarıban ظربان *[Ar.]*: oldu gücen كوجن, dahi çakala di: şagal *(Asım. XVIII - XIX. 46)*

§ Ez-zarıban الظربان *[Ar.]*: Kedi cüssesinde bet rayihalı bir canavardır. Türkide göcen كوجن ta'bir olunur. Begayet zartacı ve zartası ziyadesiyle müntin olur. Bir câmeye osursa câme eskiyüp gider, henüz rayiha-i habisesi andan zail olmaz. Ekseri kelerin yuvasının ağzına dübürünü vaz'edüp içeriye doğru zarta eylemekle bet rayihasından keler muztarip tahammülden kalmakla naçar taşraya pertap edüp çıktıkta sayt ve ekleder. Mel'unun zartası oltasıdır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 194)*

göç : 1. Kervan, kafile.

Küyün ey olar kim yiğitsiz ü cüst
Göç كج içinde var kocalar katı süst *(Ferh. XIV. 11)*

§ Âsitane kapısından taşra çıktı üç adımda ulemanın göçüne كوچنه irişti. *(Bektaş. XV. 237)*

§ Çarşamba suyunun üzerinde gördü dânişmentler göçlerin كوچ لرين çekip giderler. *(Bektaş. XV. 237)*

2. Merhale, konak.

§ Bu Amuriye ile Engüri aralığı yedi göç كوچ yerdir, şimdiki halde ol Amuriye'nin adı Emir Tağı'dır. *(Kesir. XV. 13)*

3. Sefer.

Çü vakt-ı göç كوچ ola âgâhın olmaz
Yanunca birisi hem-râhın olmaz *(Tazarru. XV. 125)*

§ Göç كوچ zamanı geldi, develerini getirdiler, yüklerini bağladılar. *(Zehr. XVI. 91)*

göç ber-güç etmek : Bir yerde çok kalmayıp göç etmek.

İki gün bir yerde oturmadılar
Göç ber-göç ettiler اتديلر كوچ بر كوچ durmadılar
(Budın. XVI. 18)

göç çekmek : Göç etmek, sefere çıkmak.

Dün gece dün gece gördüm düşümde
Göçün çekmiş gider eli Zeyneb'in *(Saz. Kara. XVII. 295)*

Emrah göçün çekmiş dâr-ı fenadan
Mansuru kendine asmış semadan *(Saz. Ruhsati. XIX. 498)*

göçer : Gezer, bir yerde durmaz, güçebe.

§ Ve tekrur iki kısımdır, bir kısmı hasındır, Müdünde sakin olur; ve bir kısmı bevadide göçer كوچر oluptur. *(Men. Av. XV. 159)*

§ ... Vilâyetine göçer كوچر kara arap evleri gelmişti, anları sürdü, Rumeline geçirdi. *(Âş. XVI. 49)*

göçerev : Taşınır ev, çadır, yurt, oba.

§ Elvan Çelebi tekkesine kondular, kırk, elli göçerev ile كوچراوله
(Âş. XVI. 247)

göçerevli, (göçerevlü) : Çadırla yer yer gezen, göçebe hayatı yaşayan insanlar.

Süleyman Şah o kavmin hanı imiş
Göçerevlüleriñ كوچر اولولرك sultanı imiş *(Hadidi. XVI. 29)*

§ Ardavan ve Kaşıkcı cemâatı âdem gönderip şöyle arz eylediler ki bunlar göçerevlü كوچر اولو Haymana'dan olup Koçhısar kazasına müteallık kurâda yazılı raiyet olmayıp...
(Sic. A. XVI. 1, 118)

§ El-vesut الوسوط [*Ar.*]: Kilimden veya hasırdan bulup yaptıkları ev, göçerevlileriñ كوچر اولیلرك evleri gibi.
(Kdeb. XVIII. 691 - 1)

§ El-heltat الهلتاة [*Ar.*]: Yurttan yurda konup göçer olan taife-i insanîye denir ki göçerevli كوچر اولی ta'bir olunur; Türkmenler ulus ta'bir ederler. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 335)*

Nâkıle ناقله [*Ar.*]: oldu göçerevli كوچراولی, gece gitme: dülûc
(Asım. XVIII - XIX. 13)

göçerevlü : → **göçerevli.**

göçeril : Göçebe halk, aşiret.

§ Evvel gönderdiler kim Saruhan ilinde göçeril كوچ ايل vardı anları sürdü. *(Âş. XVI. 61)*

göçer oba : Göçebe halk, aşiret.

§ Yedi bin göçer oba كوچراوبا idi cümle müslüman olup...
(Hamza. XIV - XV. 13, 31)

göç etmek, (göç kılmak) : Göçmek, hicret etmek.

§ Pes kaçan ki göç idesiz كوچ ايدەسز Arafat'tan gün tulunduktan sonra. *(Cev. Es. XV. 52)*

Göç kıldı كوچ قلدی kârban-ı âşıkan
Oluben aşk ile mest ü ser-giran *(Vahdet. XV. 144-2)*

Çün basıldı asker-i kıral-ı şûm
Azm-i göç itti ایتدی کوچ Budın'a Şah-ı Rum *(Budın. XVI. 22)*

§ Ruhûl رحول [*Ar.*]: Bir yerden bir yere göç etmek کوچ اتمك ve göç kon. *(Bab. XVI. 1, 400)*

göçgün : Göçebe.

§ Abulca Han sahra-nişin ve göçgün idi کوچکنیدی.
(Ta. Sel. XV. 1, 5)

§ Her ıklimde yerlü ve sahra-nişin ve göçgün کوچکون olurlar.
(Ta. Sel. XV. 1, 2)

göçgüncü, (göçküncü) : Göçer, göçebe.

§ Göçgüncü کوچکونجی Araplarından bir bölük Araplar çekişip gavga birle... *(Si. Da. XIV. 204 - 2)*

§ Ol Sürûd ilinde göçgüncü کچکنجی Araplar olurdu.
(S. Da. XIV. 353 - 2)

§ Amma göçgüncü کوچکنجی Araptan otuz bin er vardır.
(Fütuh. XIV. 299)

Bu yerde var idi göçgüncü کوچکنجی bir beğ
Ki adı *Âc idi fi'l* içre bir seg *(Işk. XIV. 300 - 1)*

§ Bir yoksul göçküncü کوچکنجی Türkün iki oğlanları vardı..
(Kab. XV. 109)

§ Leşkerime kifayeti mıktarı diyar-ı Rum'da yazla ve kışla ver ki zira göçküncü کوچکونجی kavmiz kış ve yaz bir yerde karar edip durmazız. *(Bektaş. XV. 331)*

§ Padişah ana hışmedüp gazaba geldi, göçgüncü کچکنجی Tatar kavmi ki benim üzerime gele dedi. *(Bektaş. XV. 313)*

göç kılmak : → **göç etmek.**

göç kon : Göç, sefer.

§ Ruhûl رحول [*Ar.*]: Bir yerden bir yere göç etmek ve göç kon کوچ قون. *(Bab. XVI. 1, 400)*

göç kon etmek, (göçüp konmak) : Konup göçmek, göçebe hayatı yaşamak.

§ Tılmie طلما [*Ar.*]: Göç kon etmek كوچ قون اتمك. *(Bab. XVI. 2,40)*

§ Merhale مرحلة [*Ar.*]: Bir konak yer ve bir göçlük yer ve göçüp konmaklık كوچب قونمقلق. *(Bab. XVI. 1, 305)*

göçkün : Taşınır eşya.

§ Bizim göçkünümüzü كوچكونمزى yaylaya gittiğimiz vakıt sizde emanet koyalım.. *(Âş. XVI. 5)*

göçküncü : → **göçgüncü.**

göçlük : Konaklık, merhale.

§ Keraim-ül-kaym كرائم القيم [*Ar.*]: Mekke ile Medine arasında bir deredir, lâkin Mekke'ye iki göçlük كوجلك yerdir. *(Bab. XVI. 2, 414)*

§ Merhale مرحلة [*Ar.*] : Bir konak yer ve bir göçlük كوچلك yer ve göçüp konmak. *(Bab. XVI. 1, 304)*

göçmek : 1. Yurt değiştirmek, hicret etmek.

Göçtü andan yola girdi ol hoca
Bir şehre girdi işit kavmi nice *(Yuz. Şeyd. XIII. 18)*

§ Dahi müslümanlarun birincesi göçtüler كوچديلر, ardınca geldiler. *(Yüz. Ha. XIV. 4)*

§ Çünkü dün buçuğu oldu Resûl Hazreti emreyledi göçtüler كوچديلر. *(Si. Da. XIV. 711 - 1)*

§ Ululuk orunundan izzet, hürmet cemaâtı göçtü كوچدى. *(Fütuh. XIV. 112)*

§ Yiye içe, kona göçe, dere, derbent geçe çekilip gittiler. *(Hamza. XIV - XV. 10, 172)*

Dünya bir köprü ya bir kervansaray
Muttasıl konar göçer كچر yohsul bay *(Melhame. XIV-XV. 5)*

§ Andan göçüp كوچب Sürmeli Çukuruna geldiler. *(T. Oruç. XV. 6)*

§ Göçerem كوچرم deyü eksiğin dağıtma. *(Ata. XV. 3)*

§ Ey anlar ki iyman getürdüler, ne oldu size kim kaçan diseler göçüñ كوچوك Allah yolunda cihad kılmak içün, size ol sakîl gelüp yerinizde otururbut, çıkmazsız. *(Leys. Ar. XV. 520)*

§ Erler ve avratlar ve oğlancıklar ağlaşıp feryat ü fiğan ile göçtüler كوچدلر. *(Kesir. XV. 19)*

§ Az müddette Üsküdar'dan çok Türk evi göçtü كچدى. *(Ta. Sel. XV. 1, 376)*

§ Çadırlar ve alaçuklar kılıverdi kim göçüp كجب konduğunuz vakıtlarda... *(Enfes. XV. 556)*

§ Pes göçüñ كوچك bölük bölük, ya göçüñ كوچك bir uğurdan. *(Cev. Es. XV. 132)*

§ Leşker göçüp كوچوب becit yürüdüler. *(Müslim. XV. 6, 6)*

Güzellik arkasında hoş geçerdi
Nereye istese konar göçerdi كوچردى *(Mih. XV. 84)*

§ Hazır ol, tedarük gör, bundan göçevüz كوچەوز erenler bize Konya şehrin yurt verdiler, anda gideceğüz didi. *(Bektaş. XV. 410)*

§ Memalik-i Osmaniyyeye ric'at ve rıhlet kılıp yiyü içe ve kona göçe كوچه... *(Selim. XVI. 230)*

Oradan göçtü vü Azak'a yetti
Anı da konduğu dem fethetti *(Hadidi. XVI. 346)*

§ Dünya bir mi'berdir ki gelen geçer, bir zaviyedir ki konan göçer كوچر. *(Mevahib. XVI. 179)*

Demişler kıssahâna sen dahi göç كوچ
Heman ağzını yummuş görmemiş güç *(Güvahi. XVI. 53)*

Göçür cehdeyle anı ya göçegör كوچه كور
Binip yüğrüğe yüzsüzden kaçagör *(Güvahi. XVI. 77)*

Çalındı kûs-i rihlet göçtü كوجدى leşker
Havaya sâye saldı ol semâ-fer *(Enis. XVI. 46)*

§ Ve şehr-i şevval-i mezkûrun yevm-i tâsiinde Tuğna'dan göçülüp كوچلوب Palanka-i Paçıka kurbunda olan...
(Man. Av. XVI. 52)

§ Güzaşten كذاشتن [*Fa.*]: Vaz gelmek ve bir yerden bir yere göçmek كچمك. *(Ni'meti. XVI. 34)*

Ayruluğa: mufarakat, göçmeğe كوچمكه di: muhaceret مهاجرت [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 14)

Sermest olup aşkın şarabın içtim
Yüce yaylalarda ben kondum göçtüm *(Kâtibi. XVII. 12)*

§ Büne besten بنه بستن [*Fa.*]: Bir mekândan mekân-i âhara nakletmek ki göçmek ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 129)*

§ Kûs furû kûften كوس فرو كوفتن [*Fa.*]: Bir yurddan âhar yurda göçmek كوچمك ve nakletmekten kinaye olur.
(Bürh. XVIII - XIX. 507)

Durmaz bu fursat tiz geçer handır cihan konan göçer
Bu can kuşu bir gün uçar gel fursatı fevt eyleme
(Kuddusi. XIX. 161)

2. İrtihal etmek, ölmek.

§ Vardım su getürdüm, dervişi göçmüş كچمش buldum.
(Tebareke. XIV. 16 - 1)

Gelin hoş geçelim ki bir gün ola
Göçevüz كوچهوز adımız cihanda kala *(Süh. XIV. 332)*

Ol kişi dünyadan iymanla göçe كچه
Kim bana bundan dua kılıp geçe *(Mevlit. XV. 5)*

Ey diriga geçti ömrün kendözüne gelmedin
Bir gün ansızın göçersin گوچرسن yol yarağın kılmadın
(Eşrefoğlu. XV. 35)

§ Padişahlık ol hanedanda çok yıllar kaldı, âkıbet cümle göçtü bu cihan-ı bîvefadan geçti. *(Ferec. XV. 111)*

§ Çün atam dünyadan göçtü كوچدى yasın tuttum.
(Ferec. XV. 112)

§ Avaz geldi kim: Bu gece Süfyan Sevrî göçer كوچر namazına hazır olun, dediler. *(Ta. Şahi. XVI. 102 - 1)*

Ta'cil-i göç كوچ buyurdu, anunçün bu yirden ol
Hûr ü melek felekte ana intizar idi *(Lâmi. XVI. 53)*

§ Hazreti Emir vasiyet etti ki: Ben göçtükte كچدكده divar-ı saraydan bir levha peyda olur... *(Hadika. XVI. 75)*

göçmel : Göçülecek, nakle elverişli.

§ Bayçu Noyin çokluk çeriler ve havaşi ve havatin ve oğul kızla göçmel كوچل bu diyar kasdına gelür. *(Ta. Sel. XV. 1, 365)*

göç tutmak : Yol tedarikinde bulunmak, yolculuğa hazırlanmak.

Tutup ahret göçün girmişim yola *(Kayıkçı. XVII. 17)*

göçtük yurt : Terkedilen yurt.

§ Göçtük yurduñ كوجدوك يوردك kadri konduk yurtta bilinir. *(Ata. XV.)*

göçüp konmak : → **göç kon etmek.**

göçürmek : Yerini değiştirmek, yer değiştirmek, nakletmek.

Eydür işbu mıhları geçürevüz
Burca çıkıp atları göçürevüz *(Man. Tayr. XIV. 77)*

§ Andan dahi göçürür كوچرر kabr içinde vedîat kılur. *(Enfes. XV. 55)*

§ ... Atası vardı anı göçürdü كوچردى İsbihana iletti. *(Kesir. XV. 236)*

§ Sultan-ı sitâregân bu musibet içün raht-ı ikameti matem-hane-i guruba göçürdü كوچوردى. *(Saadet. XV - XVI. 153 - 2)*

Safayı kondurup hüznü göçürgil
Geçer dünyayı bir dem hoş geçürgil *(Yuz. Şems. XVI. 76)*

Göçür كوچر cehdeyle anı ya göçegör
Binüp yüğrüğe yüzsüzden kaçagör *(Güvahi. XVI. 77)*

Gemi bulur ise andan göçürsün كوچورسون
Gemilerle bu yanaya geçirsin *(Şeh. Ş. XVI. 45)*

Emîr Ömer karyeleri göçürdü كچوردى
Kimin şehre kimin dağa kaçurdu *(Battal. XVIII. 142)*

göde bağırsak, (göden bağarsuk, göden bağırsağı) : Kalın bağırsak.

§ Rûdegân رودكان [*Fa.*]: Göde bağırsak كده بغرسق mânasına. *(Ni'meti. XVI. 345)*

§ Rûdegân رودكان [*Fa.*]: Göden bağarsuk كودن باغارسوق. *(Şamil. XVI. 445)*

§ El-afc العفج [*Ar.*]: ... Ve göden bağırsağı كودن باغرصاغى dedikleri bağırsak. *(Ah. XVI. 683)*

§ Rûdegân رودكان [*Fa.*]: Göden bağırsağı كودن باغرسغى ve bağırsaklar. *(Deş. XVI. 262 - 2)*

§ Afc عفج [*Ar.*], rûdegân-ı ferah رودكان فراح [*Fa.*]: Vâsi' bağırsak göden bağırsağı كودن باغرساغى ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 161)*

göde çekirge, (göden çekirge) : Kanatsız çekirge.

§ Çezd چزد [*Fa.*]: Göde çekirge كوده چكركه ve çağırgan toy ve... *(Ni'meti. XVI. 229)*

§ Çezd چزد [*Fa.*]: Göden çekirge كودن چكركه. *(Şamil. XVI. 93)*

§ Harcvan : Yunanide göden çekirgeye كودن چكركه‌يه denir ki kötürüm çekirge dahi derler, kanadı olmaz sıçrayarak gider ba'zı yerde tuz ile pişirip tenavül ederler. *(Bürh. XVIII - XIX. 229)*

göden bağarsuk : → **göde bağırsak.**

göden bağırsağı : → **göde bağırsak.**

göden çakirge : → **göde çekirge.**

göğcül : → **gökçül.**

göğçek : → **gökçek.**

göğe : Altı mavna, üstü kalyon olan ve yirmi altı çift kürekle çekilen eski bir harp gemisi.

§ ... Ardınca bir kara kul bulut pâresine benzer göğe كوكه direği gibi... *(Anter. XIV. 226)*

Çün bular Bozcaada'ya çıktılar
Beş göğe كوكا gördüler anda baktılar
Her birisi sanasın bir yüce dağ
Yüz gemi uğrasa kalmaz biri sağ *(Enveri. XV. 20)*

Cümle salkım salkım olup çıktılar
Pes göğeniñ كوكانك çevresine çoktular
. . . . . .
Okla İbrahim Bey, İlyas Bey
Bîhad öldürdüler ol göğede seğ
Çıktı avaz iki yanadan göğe
Pâre pâre oldu harb ile göğe كوكه *(Enveri. XV. 21)*

Yolda paşa bir göğeye كوكايه uğradı
Yelkenin gaziler anın toğradı
İçi pür inci vü lâ'l ü sim ü zer
Ol Kırım'dan anda çıkmıştı meğer
Kâfiri çıktı kenara kaştı hep
Kimse kılmaz anların birin talep
Cümle ol mal ü kumaşı aldılar
Ol göğeye كوكايه sonucun od saldılar *(Enveri. XV. 32)*

Gelmedi kâfir ırak yerde turur
Çok kadırga, göğe كوكه limona girür *(Enveri. XV. 63)*

İrişir nâgâh dört ulu göğe
Yetişir avazı islâmın göğe
Göğe كوكه toptolu idi harbî firenk
Dimneler şîr ile geldi kıla ceng *(Enveri. XV. 95)*

Cezayir'den kadırka, göğe كوكه gelmiş
Gelibolu boğazın kâfir almış *(Hadidi. XVI. 266)*

Göğe, halkıyle yandı bitti işi
Düşüp gark oldu bahre nice kişi *(Hadidi. XVI. 409)*

§ Velhasıl şol kadırgalar ve göğeler ile كوكالريله ki ...
(Hüs. Dil. XVI. 172)

§ Altı mavuna, üstü kalyon olursa göğe derler, selefte bir def'a yapılmıştı. *(Tuh. Ki. XVII. 137)*

§ Çekdiri envâı: Oturak adedi i'tibariyle firkata, perkende, kadırga, başterde, mavuna, göğedir. *(Tuh. Ki. XVII. 137)*

Göğelek : Ağaçları kurutan asalak bitki.

§ Dıbk دبق [*Fa.*]: Şol yeşil yaprak ki ağaç kuruyacak vakıt biter, ana göğelek كوكالك derler ve ba'zılar burç derler. *(Miftah. XV. 81)*

göğem, (güğem) : Bir çeşit ekşi dağ eriği.

§ Âlûce الوجه [*Fa.*]: Dağ eriği ve karamuk ve uvacık sarıca erik ve geğem كوكم. *(Ni'meti. XVI. 73)*

§ Âlû-yi deştî الوى دشتى [*Fa.*]: Göğem كوكم. *(Ni'meti. XVI. 73)*

§ Gejem كژم [*Fa.*]: Karamuk dedikleri siyahça yemiş, göğem كوكم dahi derler. *(Deş. XVI. 236 - 1)*

Bugün engel bize göz dikti gördüm
Göğermiş gözleri san göğem كوكم olmuş *(D. B. XVI. 97)*

§ Gejem كژم [*Fa.*]: Karamuk dedikleri yemiştir, göğem كوكم dahi derler. *(Caf. XVI. 129 - 2)*

§ Âlûçe آلوچه [*Fa.*]: ... Ve karamuk, göğem كوكم dedikleri yemiştir. *(Caf. XVI. 7 - 2)*

§ Dağlarında bir vişne çileği, eriği, göğemi كوكمى bir diyarda yoktur. *(Ev. XVII. 395)*

§ Âlunc آلنج [*Fa.*], âlûçe [*Fa.*]: Mânasınadır ki erik envaından güğem كوكم ta'bir olunan hurde ve ekşi eriktir. *(Bürh. XVIII - XIX. 42)*

§ Penik پنك [*Fa.*]: Zend ü Pazend lûgatinde âlûçe mânasınadır ki güğem كوكم dedikleri eriktir. *(Bürh. XVIII - XIX 161)*

göğen : Yazın hayvanlara musallat olan gök renkli bir sinek.

§ Harkez خركز [*Fa.*]: Göğendir كوكندر ki sinek envâındandır. Yay vaktında ıssız yerlerde, ki şenlik olmaya, âdeme ve davara üşer, helâk eyler. *(Deş. XVI. 131 - 1)*

göğermek : Morarmak, yeşermek, mavileşmek, bitki yapraklanmak.

§ Kaba ağaçta dal budağın kurumuştu, yeşerip göğerdi كوكردى. *(Dede. E. XIV. 131)*

§ Kan, deri altında irkile, damar yeri göğere • كوكر. *(Yadigâr. XIV. 22 - 2)*

§ Ve yüz ile dırnaklar göğere ve alnı derisi çekilmiş ola. *(Yadigâr. XIV. 43 - 2)*

§ Bir avratın katında bir yiyimiş göğermiş كوكرمش it budun buldular kim pişirip yerdi. *(Kesir. XV. 13)*

§ ... Bu dahi bizim yadigârımız olsun dedi, filhal hikmet-i Huda göğerdi كوكردى ve tomurcuklandı. *(Bektaş. XV. 244)*

Döğmedise ger göksünü taş ile gaminden
Pes bu göğerenler كوكرنلر ne ola cirm-i kamerde
(Nizami. XV. 45)

Gönlüm göğerdi كوكردى düştü bir alnı yüzü ağa
Bir gözleri karaya bir kırmızı dudağa *(Ruşeni. XV. 273)*

§ Peygamberimiz kuru ot üzerine yürüse filhâl ot bitip göğerürdü كوكررردى. *(Cev. Ah. XV-XVI. 214)*

Yer yeşerdi, göğerdi كوكردى
Bitti yerin nebatı *(Ab. Na. XVI. 129)*

§ Devletlü kişinin tarlası göğericek كوكريجك gök gürledüğü gönlüne kırıntı çığıştısı gibi görklü gelür. *(Sır. XVI. 38)*

Lâciverdî giydi san al üzre bir nazik-beden
Ârız-ı gülgûnu savuktan göğredi كوكردى Zatiyâ
(Zati. XVI. 67)

Hep çiçekler bağrımızda göğerir
Pınarımız çağlar, akışır dağlar *(Saz. Kara. XVII. 280)*

göğertmek : Morartmak.

§ ... Urdu Osman'ın gözünü göğertti كوكرتدى. *(Kesir. XV. 354)*

göğerü durmak : Yemyeşil durmak, yeşil, taravetli bir halde bulunmak.

Benim dahılum biçülüdür hele
Sizin uş göğerüdurur كوكارودرر yenile *(Ferh. XIV. 78)*

göğez, (göğezi) : Lâciverde yakın mavi renk.

§ Beş yüz akça kıymetli bir altun gerden ve üç yüz akça kıymetli bir al muhattem kuşak ve göğezi كوكزى gömleği bî-kusur aldım. *(Sic. A. 5, 464)*

§ Bir sırmalı göğez كوكز boğça ve bir mutallâ zertar berber peşkiri ithaf eyleyip ... *(Sûr. XVIII. 123)*

göğezi : → **göğez.**

göğrek : Mavimsi.

§ Cemest جمست [*Fa.*]: .. Cevahir kısmındandır amma bahada eksik ve dûndur. Rengi göğrek كوكرك kızıllığa maildir. *(Deş. XVI. 38 - 2)*

§ Kâfur كافور [*Fa.*]:... Ağaçtan müstereşşih olur, çıktığı vakıtta sıvık ve göğrek كوكرك olur, mâi kâfur dirler. Donucak bir nice türlü olur... *(Deş. XVI. 118 - 2)*

göğsüne kısmak : Bağrına basmak.

§ Andan Âdem Aleyhisselâm Yusuf'u göğsüne kıstı كوكسنه قيصدى ve iki gözü arasında öptü. *(Enb. XIV. 220)*

göğsün kütlemek : Göğsünü döğmek.

§ Kâ'be ile senin arana giremez, ıraktan göyner, göğsün kütleyü ككسين كتليو günü geçer. *(Tuh. Le. XV. 263)*

göğsün öttürmek : → **göğüs ötürmek.**

göğsün ötürtmek : → **göğüs ötürmek.**

göğsünü döğünmek : Göksünü döğmek, dövünmek.

Düşer Ya'kup ussu gider uğunur
Kardaşları kamu göğsün döğünür كوكسن دوكنر
(Yuz. Şeyd. XIII. 10)

göğsünü kakmak : Göğsünü dövmek, elini göğsüne vurmak.

Perişan gönüllü çü göğsün kakar ككسن قفر
Nice şehlerin derneğini yıkar *(Ferh. XIV. 10)*

§ Her dilber-i sîm-beri ki görsem ağzımdan zer gösterip göğsüm kakardım قفردم كوكسم. *(Hüs. Dil. XVI. 80)*

göğüs gerişmek : → **göğüs germek.**

göğüs germek, (göğüz germek göğüs gerişmek) : Öğünmek, böbürlenmek, tefâhür etmek.

§ Sen göğüz gerersiñ كوكز كررسك tursun... *(Fütuh. XIV. 85)*

§ Dünya dirliği oyuncaktır, mağrurluktur ve bezektür ve aralığınızda göğüs gerişmektür كوكس كرشمكدر. *(Cev. Es. XV. 268)*

Göğüz germiş كوكز كرمش kılur ya'ni hüner arz
Özü mu'cip sanasın Dabbet-ül-Arz *(Hikmet. XV. 372)*

Germe göğüs كرمه كوكس, cihana aldanma
Hüsne, mâle ya ömre var mı sebat *(Muham. XV. 264)*

Gerer idi göğüs كرريدى كوكس o nesrine
Gonca urkun o la'li şirine *(Miri. XVI. 30)*

İgen göğsün gerip كوكسن كرب geçme ziyade
Cevabın değdi, sen sağ biz safada *(Hüs. Dil. XVI. 192)*

§ Feḫur فخور [*Ar.*]: Halk üzerine göğüs gerüp كوكس كروب öğünen ve ululanan er. *(Bab. XVI. 2, 74)*

göğüs ötürmek, (göğüz ötürmek, göğsün öttürmek, göğsün ötürtmek) : Göğüs geçirmek, içini çekmek.

Ol arada ilt beni oturayım
Ah edeyim göğsümü ötürdeyim كوكسمى اوتورديم
(Yuz. Şeyd. XIII. 59)

Bünyamin girdi saraya oturur
Surete bakar göğesin ötürür كوكاسين اوتورر
(Yuz. Şeyd. XIII. 73)

... havzın kıranında oturdu
Ciğerler yardı vü göğüz ötürdü *(Işk. XIV. 127 - 2)*

§ ... Hayale dönmüş, hilâle benzemiş, göksün öttürür كوكسون اوتدورر eydür: Müslümanlar medet! *(Ferec. XV. 423)*

göğüz : Göğüs, sine.

§ Benefşe... anı içerlerse öksürüğü hoş eyler ve göğüzü ككزى yumşatır. *(Edviye. XIV. 16)*

Göğüz yarardı vü bağır diderdi
Bu ebyatı yazıp inşad ederdi *(Işk. XIV. 297 - 1)*

§ Pes göğüzlerine كوكزلرنا değin duttu. *(Enb. XIV. 451)*

§ Kaçan bağarsuklar ya sinirler ya göğüz كوكز zaif olsa, ya öksürük olsa, ekşilerden sakınmak gerek. *(Teshil. XIV - XV. 24)*

§ Çekürge aslan göğüzlü كوكوزلو olur. *(Hay. XV. 44)*

§ Ve göğüzden كوكوزدن gelen irini arıtır ve cerahatlarını onultur. *(M. Na. XV. 12)*

§ Yüreğin yeri göğüzüñ ككوزك ortasıdır. *(Hazain. XV. 57-1)*

§ Sıfat-ı perverde-i benefşe ki faide eyler ıssıdan olan öksürüğe ve göğüzü كوكزى yumuşatır. *(Akr. XV. 339)*

§ Sine سينه *[Fa.]* : Göğüz كوكز. *(Şamil. XVI. 233)*

göğüz germek : → **göğüs germek**

göğüz ötürmek : → **göğüs ötürmek.**

göjen : → **göcen.**

gök, (gökce) : 1. Mavi.

§ Rengi ak veya gök كوك veya yeşil ola. *(Yadigâr. XIV. 36-1)*

Şoldur ak şoldur kızıl şoldur yeşil
Şunu gök كوك anla vü şunu sarı bil *(Man. Tayr. XIV. 132)*

§ Sıtması tutan kişi gökçe كوكجه bezle boynuna bağlasa sıtması koya. *(M. Bay. XIV. 53)*

Bülûrdan servi divara dayamış
Ala kaftanını göğe كوك boyamış *(Işk. XIV. 165 - 1)*

§ Heman-dem ma'na âleminden velâyetle bir gökce كوكجه göğercin tonuna girip... *(Bektaş. XV. 107)*

§ Haleb'in ulu camii havlusunda bir gök كوك mermer direk vardır. *(Bektaş. XV. 103)*

Benden il bezdi ben vücudumdan
Göğe boyandı çarh dûdumdan *(Yuz. Hamdi. XV. 93-1)*

§ Bunların yüzleri karadır, gözleri göktür كوكدر a'zaları korkunçtur. *(Kesir. XV. 26)*

§ ... Eğer sarıya meylederse safralıdır, eğer göğe كوكه meylederse balgamlıdır. *(Hazain. XV. 11 - 2)*

§ ... Ve bir gök كوك dolama kaftan ve bir eski pâre pâre gönlek ve bir... *(Sic. B. XV. 7, 26)*

§ El-ezrak الازرق [*Ar.*]: Gök كوك renkli ve sâfi suya dahi derler. *(Ah. XVI. 41)*

§ Ez-zerak الزرق [*Ar.*]: Gök كوك renkli nesne. *(Ah. XVI. 466)*

§ Karadan aktan, kızıldan sarıdan, gökten كوكدن yeşilden... *(Ta. Şahi. XVI. 47 - 1)*

§ Siyavuş سياوش [*Fa.*]: İran ve Turan halkı Siyavuş içün bir matem tuttular ki ne andan evvel ve ne andan sonra hergiz vâki' olmadı. Tevarih ehli müttefiklardır ki saç kesmek ve ve gök كوك giymek ol matemden kalmıştır. *(Deş. XVI. 169-1)*

§ ... orta boylu, gök كوك gözlü, sarışın... *(Sic. A. XVI. 315)*

§ ... Hâlâ mezburun yedinde ve tasarrufunda olan dört yaşar, kuyruğu köse, gök كوك merkep benim mülkümdür, sirkat olunmuş idi. *(Sic. A. XVI. 3, 47)*

§ ... Ve kebûd كبود[*Fa.*] ya'ni gök nesneye dahi sebz سبز [*Fa.*] derler. *(Aks. XVII - XVIII. 115)*

Ahdar u sebz: yeşil oldu kebûd كبود [*Fa.*], ezrak ازرق [Ar.]: gök كوك

Siyeh ü ahtem ü esved: kara; ak: zehre, sepid
(Naz. Cev. XVIII - XIV. 51)

§ Kebûd كبود [*Fa.*]: Gök كوك ve mâi renge denir.
(Bürh. XVIII - XIX. 471)

2. Yeşil.

§ Gördü gök كوك çayırın üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş.
(Dede. E. XIV. 76)

Hazra خضرا [*Ar.*] nedir: Gök كوك arz adıdır: yer
(Uc. Gar. XV. 7)

§ El-ıḫtizaru الاختضار [*Ar.*]: Gök كوك ve yeşil ot biçmek.
(Terceman. XV. 30)

Güyeğü otu kokar yazı yaban
Gelincik gönleği gök كوك kaftanı kan *(Çeng. Dâi. XV. 189)*

§ Alalar yaş kozu, eğer dahi kartalmamış olursa, taşradağı gök كوك kabın gidereler iç kabın koyalar, dura.
(Akr. XV. 347)

§ Kasle قصلة [*Ar.*]: Gök كوك tahıl tarlasında bulunmuş bir bölük tereke. *(Bab. XVI. 1, 274)*

gökce : → **gök.**

gökcek : → **gökçek.**

gökcek eylemek : Güzelleştirmek.

§ Kuvveti artırmak, yiyecek yedirmek, bedenin levnin gökcek eylemek كوكجك ايلمك kanı sâfi eylemek...
(Hazain. XV. 35 - 1)

gökcül : → **gökçül.**

gökçek, (göğçek, gökcek) : Güzel, sevimli, hoş.

§ Bir gökçek كوكجك sûretlü iğit, iki bölük saçı var...
(Yüz. Ha. XIV. 62)

§ Bal arısı nilüfer çiçeği içine konar, anın gökçek كوكجك yiyisi ve lezzetine meşgul olur. *(Kel. XIV. 47)*

§ Bunca gönüller kapıcı gökçek كوكجك suretleri yokluk bucağından vücut yazısına getürdü. *(İhlâs. XIV. 1 - 1)*

Giderken irdiler bir hoş araya
İgen gökçek yapılmış bir saraya *(Dah. XIV. 28)*

Kıldın ise huldü hızlândan temiz
Var anın gökcek yüzün gör ey aziz *(Man. Tayr. XIV. 57)*

§ Ve kendi mübarek suretini gördü ziyade gökcek كوكجك surette ve hûp heyette.. *(Si. Da. XIV. 15)*

Ne kim methettiler bin ancadır bu
Yüzü gökçek كوكجك ve liykin kendi bed-hû *(Işk. XIV. 301-1)*

§ Gözü gökçek كوكجك kızların gelinlerin canın çoğ almışam. *(Dede. E. XIV. 158)*

§ Gönül kimi severse gökcek oldur. *(Tebareke. XIV. 21 - 2)*

§ Bal gibi koyu olur, kokusu gökcek كوكجك olur. *(Yadigâr. XIV. 65 - 2)*

§ Etlerin gökceği كوكجك kuş etidir. *(Edviye. XIV. 2)*

Güleç yüzlü olsa vü gökçek كوكجك hulu
Demezler ağır başlıdır ü ulu *(Ferh XIV. 68)*

Yüzü gökcek كوكجك idi vü şirin sözü
Şah uruğu, Husrev'leyin kendözü *(Süh. XIV. 293)*

§ ...Çam ağacı gör ne gökçek كوكجك cevap verdi, eyitti: Kabak kökeni bilesin! Güz yelleri esicek, yaprakların sarara, köklerin kuruya. *(Cinan. XV. 27)*

§ Cihandârlık ve padişahlık kaidelerin gökçek كوكجك bilürdü. *(Ta. Sel. XV. 1, 39)*

§ Pes şol vakıt kim namazı gökçek كوكجك kıla, rukûun sücûdun temam yerinde kıla, ve namazı gökçek كوكجك kılmasa... *(Cennet. XV. 4)*

§ Nağziden نغزيدن [*Fa.*]: Gökcek كوكجك olmak. *(Miftah. XV. 38)*

Anda a'mâl-i halâyık yazludur
Kim ki hayr işleye göğçek كوكجك yüzlüdür
(Muham. XV. 18)

§ Dört gökcek كوكجك kokulu, gökcek suretli cariyeler karşısında ayağın durur. *(Müz. XV. 76)*

Temizin var ise kemden kem anla
Seni, her gökçek كوكجك ü çirkin içinde *(K. Ü. XV. 88)*

Ahmed'in gökcek كوكجك kokusu anları
Garka verdi, bastı misk ü anberi *(Mevlit XV. 32)*

Anun aşkı sebep oldu olara
Olarda gökcek كوكجك ü çirkin hulara *(Tennuri. XV. 100)*

Nazarda suretim gökcek كوكجك yaraşık
Cihan halkı beni görmeğe âşık *(Çeng. Dâi. XV. 246)*

Âlât-ı meclisi kamu gökcek كوكجك şehâne düz
Âdab-ı sohbeti dahı koş şahvâr kıl *(Dâi. XV. 16)*

§ Sana bir uzun boylu, ince belli, semiz ucalu, gökcek كوكجك yüzlü, şirin sözlü... bir cariye gerek. *(Ferec. XV. 223)*

§ Ey kohusu güzel ve avazı gökcek كوكجك olan melek yine geldin. *(Envar. XV. 79)*

§ ... Üğrimek rıyazattır, gökcek كوكجك savt dımağına kuvvettir. *(Hazain. XV. 11 - 1)*

§ Şeytan, Fir'avn'e ol kabih yavuz amellerin tezyin edip şöyle gökcek كوكجك gösterdi kim... *(Leys. Mu. XV. 232 - 2)*

§ Ey Tanrı Resulü oğlu bana bir öğüt ver kim gönlüm kararmıştır. Sadık eyitti: Yâ Eba-Süleyman ne gökcek zahitsin, benim sana öğüdüm ne hacettir. *(Tez. Ba. XV. 7)*

§ ... Kokusu gökcek كوكجك illâ dadı eksik. *(Tez. Ün. XV. 28-2)*

§ Zîba زيبا [*Fa.*]: Görklü, gökcek كوكجك. *(Sıh. Ac. XV. 4)*

§ ... Gökcek كوكجك libaslar geyme. *(Cev. Ah. XV - XVI. 276)*

§ Nâr-ı cehennemi sadaka def'ettiği gibi kelime-i tayyibe, ki gökcek كوكجك sözdür, ol dahi def'eder. *(Câm. Na. XVI. 17)*

§ Ben gönderildim gökçek كوكجك ve şerif huyları tamam etmek için. *(Letaif. XVI. 4)*

§ Ḫûb خوب [*Fa.*]: Gökcek كوكجك. *(Şamil. XVI. 601)*

Varıp okunmadığın yere yindek
Demesinler sakın güc ile gökcek كوكجك *(Güvahi. XVI. 115)*

Civan idi sözü vü yüzü gökçek كوكجك
Severdi ulu kiçi anı bî-şek *(Şeh. Ş. XVI. 8)*

Yüzü gülgûne gerçi gökçek eyler
Eder çirkin yüz olsa dahi bedter *(Yuz. Şems. XVI. 54)*

§ Gökçek كوكجك kokulu nesneyi ve sürme çekmeği ve yağ dürtünmeği . . . *(Ter. Kurt. XVI. 170)*

§ Recül-i sâlihin mal-i helalı ne gökçektir كوكجكدر.
(Rav. Ah. XVI. 141)

§ Nigû نكو [*Fa*]: Gökcek كوكجك hasen mânasına.
(Cinas. XVI. 58 - 1)

§ Nigûnîkû نيكو [*Fa.*]: Mânası gökcektir كوكجكدر mukabili zişttir.
(Deka. XVI. 29 - 2)

§ Habbezâ حبذا [*Ar.*]: Kelime-i medihtir ni'me mânasına, gökçek كوكجك demektir. *(Deş. XVI. 12 - 2)*

§ Beni bir gayet hûp ve göğcek كوكجك saray içine koydular.
(Rahat. XVI. 32)

§ Nihâ' نهاء [*Ar.*]: Nehyin cem'i ve gökcekler كوكجكلر ve iş âhirleri.
(Bab. XVI. 2, 57)

§ Neğaz نغز [*Fa.*]: Eyü, gökçek كوكجك hasen mânasına.
(Caf. XVI. 165 - 2)

Yürü dâr-ı fenadan kıl ferağı
Beka mülkünde düz gökcek كوكجك durağı *(Zati. XVI. 303)*

§ El-ahsen الاحسن [*Ar.*]: Gökcek كوكجك ve güzel nesne. *(Ah. XVI. 20)*

§ Nigû نيكو [*Fa.*]: Eyü ve gökcek كوكجك. *(Nuh. Tuh. XVII. 170)*

Hürü kızından gökçektir
Bu güzellik soya gelir *(Kara. XVII.f267)*

§ Sabîh صبيح [*Ar.*]: Gökcek كوكجك. *(Müntehab. XVII. 55-2)*

Cemîl جميل [*Ar.*]: gökceğe كوكجكه, şefkatlüye dinildi: rahîm *(Cev. Ke. XVII. 98)*

§ Habbezâ حبذا [*Ar.*]: Ne gökçek گوكجك, tahsin makamında kullanılır. *(Cam. Fa. XVII. 4)*

Hem atam anları da'vet eylemiş
Kankı din gökçek كوكجك deyü hem soylamış *(Battal. XVIII. 327)*

§ El-vuzâ' الوضاء [*Ar.*]: Gökcek yüzlüdür. *(Kdeb. XVIII.100-1)*

Taşradır: bîrun u hariç, enderun u bâtın: iç
Ḫûbter خوبتر [*Fa.*], pek gökcek كوكجك: ahsen احسن [*Ar.*]; lest ü dilberdir: behic *(Naz. Cev XVIII - XIX. 40)*

§ Âdaḫ آدخ [*Fa.*]: Güzel ve gökcek كوكجك ve hûp mânasınadır ve yükseklik ve âli ve mürtefi' mânasına da gelir. *(Bürh. XVIII - XIX. 31)*

§ İstıtâbe اسطتابه [*Ar.*]: Asıl Türkçesi bir nesneyi gökçek كوكجك bulmak demektir. *(Kam. Os. XIX. 315)*

gökçeklenmek : → **göceklenmek.**

gökçeklik, (gökceklik) : Güzellik.

Gencîne-i hüsnünü pinhan edeli dilde
Gökcekliğe كوكجكلكه bay oldur virane-i aşkam ben *(Kadı. XIV. 10)*

Görmedik zağı ki bir keklik ola
Kan ile ete ne gökceklik كوكجكلك ola *(Man. Tayr. XIV. 113)*

§ Ve gökçeklik گوكچكلك çirkinlikten yeğdir. *(Kab. XV. 17)*

Güç ile gökçeklik كوككچلك olmaz, neyleyelim var hey
(Mihri. XV. 155)

§ Behâ بها [*FaÆ*]: Gökceklik كوكجكلك ya'ni güzellik.
(Şamil. XVI. 397)

§ Türaz تراز [*Fa.*]: Gökçeklik كوكچكلك büraz mânasına.
(Deş. XVI. 130 - 1)

§ Türaz تراز [*Fa.*]: Gökçeklik كوكچكلك. *(Caf. XVI. 37 - 2)*

Sabahat [*Ar.*]: âşikâr olmak, sabahat صباحت [*Ar.*]: dahi gökceklik كوكجكلك
(Cev. Ke. XVII. 10)

§ Errûh الروح [*Ar.*]: Gökçeklık كوكچكلك ki mübarek ve yümünlü ve hayırlı olmak. *(Kdeb. XVIII. 344-2)*

gökçil : → **gökçül.**

gökçül, (gökcül, gökçil) : Mavimsi, gök rengine çalar.

§ Fâm فام [*Fa.*] : Bir lâfızdır ki renklere delâlet eden kelimelerin âhirine lâhik olur; ol renge mâil olana delâlet eder. Kebûdfâm derler, gökcül كوكجول mânasına, siyahfâm derler, karasağı mânasına. *(Miftah. XV. 111)*

§ Ḫaşin خشين [*Fa*]: Ol nesneye denir ki rengi göğe mâil karamtık ola ve hassaten ol doğana denir ki rengi gökçül كوكچل ve karamtık ola ki boza yakın olur. *(Bürh. XVIII - XIX 246)*

§ Gansere غنثره [*Ar.*]: ... Ve İsim olur, gökcül كوكجل sineğe denir.
(Kam. XVIII - XIX. 2. 50)

§ Bezâdi بزادى [*Ar.*]: Aslı becâdedir.. Gökçil كوكچيل ya'ni mâice bir nevi' kıymettar taş. *(Kam. Os. XIX. 141)*

gök ekin : Henüz başak çıkarmış taze ekin.

§ El-a'sf العصف [*Ar.*]: Gök ekin كوك اكين ve ekin yaprağı.
(Ah. XVI. 676)

gök eteği : → **gök kırañı.**

gök eylemek : Göğertmek, morartmak.

Kılurdu safha-i nesrini tırmuk
Gök eyler كوك ايلر cismini ururdu yumruk
(Yuz. Şems. XVI. 383)

gök kandil, (gök zurna) : Kör kütük, kör kandil, zilzurna.

§ Siyeh-mest سيه‌مست [*Fa*]: Gereği gibi sarhoş ki Türkide gök zurna كوك زورنا ta'bir olunur. *(Aks XVII - XVIII. 117)*

§ Siyah سياه [*Fa.*]: 7 mânası var... 2 — geçgin sarhoş mest-i tâbih mânasına ki başdan-kara ve gök kandil كوك قنديل ta'bir olunur. *(Bürh XVIII - XIX. 373)*

gök kapusu, (gök yaruğu) : Samanyolu, hacılaryolu.

§ Mecerre مجرة [*Ar.*]: Gök kapusu كوك قاپوسى, ya yaruğu ياروغى ve samanuğrusu denilen nişan. *(Bab. XVI. 2, 294)*

§ El-mecerre المجرة [*Ar.*]: Bab-üs-sema ya'ni gök kapusuna كوك قپوسنه denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 795)*

gök kenarı : → **gök kırañı.**

gök kır : Gök renge yakın kır renk.

§ ... Mumaileyh Hacı Habip Çelebi'ye ön ayağı topal siyah bir re's katır ile gök kır كوك قير bir re's bargir verip...
(Sic. A. XVI. 3, 874)

gök kırañı, (gök eteği, gök ucu, gök kenarı) : Ufuk.

§ Gücünüz yeter mi göğüñ kırañlarından كوكك قراكلرندن çıkmağa.
(Tebareke. XIV. 61 - 1)

§ Pes gördüm kim göğün kırañları perde asılmış gibi su üzere inmiş idi. *(Enb. XIV)*

Orada iki ejderha tutuştu
Yine kan gök eteğine كوك اتاكينه bulaştı *(Salâtin. XV. 169)*

Gök uçlarına: كوك اوجلرينه: âfak آفاق [*Ar.*], dahi dinildi aktar اقطار [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 40)

§ Ufuk افق [*Ar.*]: Gök kenarı كوك كنارى. *(Müntehab. XVII. 5-2)*

göklük : Morluk, mavilik.

§ Ve her gâh ki göklüğü azala selâmetlık nişanı ola ve eğer göklüğü كوكلكى artmaya yakın olursa bir elinden dahi kan alalar. *(Yadigâr. XIV. 22 - 2)*

Sufre : sarılık, zürka زرقه [*Ar.*] : ne: Göklük كوكلك, yeşillik : hudradır *(Uc. Gar. XV. 39)*

gök muḫalif : Göğümsü, boz renk.

§ Bundan akdem benim müvekkilim Hasan merhumdan bin altı akçaya bir gök muḫalif كوك مخالف katır iştira etmiş idi. *(Sic. A. XVI. 2, 1563)*

§ Sizin, ensesi dağlı gök muḫalif كوك مخالف merkep, Abdürrahman nâm kimesnenin yedindedir. *(Sic. A. XVI. 6, 842)*

gök ucu : → **gök kırañı.**

gök urmak : Dövme, veşm yapmak

§ Şol avratlar koluna iğneyle ve çivitle gök urduklarıdır كوك اوردقلرىدر . *(Enfes. XV. 104)*

gök yaruğu : → **gök kapusu.**

gök zurna : → **gök kandil.**

gölek : Gölcük.

Bir çift suna gördüm gölde gölekte
Altın küpe şan veriyor kulakta *(Kara. XVII. 169)*

gölet : Akar çayda suyun biriktiği çukur yer.

§ Ten-şuy تن شوى [*Fa.*]: Akar çayda su mecmaıdır ki anda guslederler. Türkide ana gölet كولد ve büğet dahi derler. *(Aks. XVII - XVIII. 99)*

gölge kovmak : Gölgeden gölgeye koşmak, sıkıntıya gelememek.

Dün buçuğu elktirmiş iken güneşi koben
Gelge kovan كولكه قووان u yazıyı yazan buza benven *(Süh. XIV. 187)*

Hemin gölge kovan كولكه تون irdikte yaza
Kışın ağzını açar poryaza *(Güvahi. XVI. 75)*

gölge olmak : Koruyucu olmak.

§ Yohsullara adlinle gölge olur iseñ كلكا اولرسك yarın kıyamet güneşi ıssısında başlarda beyni çokraduğu vaktın seni Arş gölgesinde gölgelendürem. *(Tuh. Le. XV. 376)*

gölge salmak : Gölge etmek.

§ Gök anlara istikrah ile gölge salar كولكه صالر. *(Rahat. XVI. 446)*

gölmek : Gömlek.

§ ... Çadıra gönderdim pâkçe ton gölmek كولمك getirsin. *(Hamza. XIV-XV. 6, 6)*

§ Kimi gölmeğin كولمكن don diyip giyer.. *(Müslim. XV. 35)*

gölücük : Eşekcik.

§ Gördüler bir kişinin diraz-gûşü çamura çökmüş, yalvardı: Yâran, gelin gölücüğü كلوجكى kaldıralım. *(Ferec. XV. 523)*

gölük : Eşek, beygir gibi yük hayvanı.

Ki halkı üşendüre bölük bölük
Kişirek ola ol adamdan gölük كلوك *(Süh. XIV. 16)*

Erenler bunda iş eylük dediler
Yavuzluk edene gölük كولك dediler *(Işk. XIV. 232-1)*

§ ... Ol yeğrektir kim geri dönem, bir gezden alam gidem. Bu resme fikir kılıp gölükler كلكلر kiriye duttu, mali yükletti, kendüden öndin evine gönderdi. *(Kel. XIV. 9)*

İlinizi sakının yad elinden
Gölüğün كلوكن dartının hoyrat elinden *(Hurş. XIV. 82)*

§ Kaçan Basra'ya tam taun düştü, bir er eşeğine binip avratın ve oğlun kızın alıp çıktı ve bir Habeşî kul bile gölüğün sürer idi. *(Enb. XIV. 519)*

Böyle deyip gölüğe كلوكه yüklettiler
Kimi şehre kimi köye gittiler *(Cam. XV. 11)*

Ve illâ ger bunu gayre veresin
Gölük كلك gibi heman yükün göresin *(Tennuri. XV. 159)*

§ Padişah fakihi hapse buyurdu, iki bin dînarı avrata alıverdı, andan muhtesibi kadı eline verdi, gölüğe bindirdi.
(Ferec. XV. 198)

§ Sultan bir gün kevkebeyle giderken bir dar köprüye uğradı. Bir pîr gölükle كولكله çölmek bardak yükletip giderdi, dirazgûşü suya uçtu, yükü telef oldu. *(Ferec. XV. 517)*

§ Sütûr ستور [*Fa.*]: Yund gölüğü كلكي. *(Şamil. XVI. 619)*

Bulımazsam binmeğe ben bir gölük كولك
Yeter ayağımdağı eski kelik *(D. B. XVI. 128)*

§ Üstûr استور [*Fa.*]: Binecek gölük كلوك matıyye mânasına.
(Cam. Fa. XVII. 21)

göm : Dip, iç, kök, asıl.

§ El-ustumme الاصتمة [*Ar.*] : Bir nesnenin göm كوم ve engin yerine denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 495)*

gömeç : 1. Bal peteği, petek.

§ Birkaç aru bal gömeçleri كومچلرى yapmış.
(Tebareke. XIV. 34 - 2)

§ Bu mihnetin içinde kurtulmak endişesinde iken önünde gördü kim bir arı evi var, bir kesek ak bal gömeci كجى var, bir eliyle sundu andan ağzına koydu. *(Kel. XIV. 15)*

§ ... Alâmeti, başın derisi delik delik olmak ve deliği içinde saru su olmaktır, şol gömeç كج içinde bal durur gibi.
(Mü. Şi. XIV - XV. 196)

§ Şol bal gömeciniñ كومەجنك deliklerin gör mecuu nice müseddestir. *(Ac. XV. 2)*

§ Şehd شهد [*Ar.*]: Gömeç كومج balı ve mumlu bal ve oğul balı.
(Ni'meti. XVI. 433)

§ Şân شان [*Ar.*]: Gömeç كومج bal. *(Şamil. XVI. 464)*

Dahi gömeç كومج balı nedir: şehd شهد [*Ar.*] ü nûş نوش [*Fa.*] *(Men. Cev. XVII. 26)*

§ El-küvare الكوارة [*Ar.*]: Mumda ya'ni gömeçte كومجده olan bala denir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 102)*

§ Şehd شهد [*Ar.*]: Bal, gömeç كومج balı. *(Kam. Os. XIX. 76)*

2. Kül poğaçası, kül ekmeği.

§ Kara sakaç altında gömeçten ne var, kendürükte etmekten ne var, üç gündür yoldan geldim doyurun meni. *(Dede. E. XIV. 105)*

Görünür encüm ü mihr ü meh ey aç
Gözüne paksımat u girde, gömeç كوماج *(Ruşeni. XV 33)*

§ El-melletü الملة [*Ar.*]: Gömeç ekmeği ve boğaçayı kora ve ıssı küle gömüp pişirmek. *(Terceman. XV. 143)*

§ Sıñâver سكاور [*Fa.*]: Gömeç كومج. *(Şamil. XVI. 459)*

gömele, (gümele, gömelte, gömelti, gümelte) : Avcıların çalı çırpı veya taştan yaptıkları siper veya kulübe, evsin.

§ Gâje كاژه [*Fa.*]: Gömele كومله ki sayyadlar iderler. *(Miftah. XV 116)*

§ Ez-zeribe الزريبة [*Ar*]: Bir kiçirek evdir ki avcı içine gizlenip av öner ki türkçe gümele كومله derler. *(Terceman. XV. 375)*

§ Sazdan bir gömelte كوملته yaptı anda turdu. *(Ferec. XV. 442)*

§ Gömele كومله ve metrukât fil-cümle: *300.* *(Sic. B. XV. 2, 72)*

§ Şeyhin dünya içinde bir gümelesi كلسى var idi, gece anın içinde sakin olurdu. *(Tez. Ün. XV. 232 - 2)*

§ ... Gördü kim gümelesi كلسى içinde bir itcüğez eniklemiş ve evin ev idinmiş. *(Tez. Ün. XV. 233 - 1)*

§ El-âle العالة [*Ar.*]: ...Ve dağda, tarlada ettikleri gömele كومله. *(Ah. XVI. 694)*

§ Gâje كاژه [*Fa.*]: Gümele كومله ve alaçuk ve alçacık yapılmış ev. *(Şamil. XVI. 484)*

§ Nehâle نهاله [*Fa.*]: Avcı gümelesi كومله‌سی. *(Şamil. XVI. 523)*

§ Bir garibe hatun geldi ol kasır kurbünde mübah yerde kendüye mesken için bir gümelte كوملته yaptı. *(Mevahib. XVI. 476)*

§ Terîne ترينه [*Fa.*]: Bağ gümelesi كوملسی. *(Şamil. XVI. 406)*

§ Ferhanç فرهانج [*Fa.*]: Çubuk gümelte كوملته. *(Şamil. XVI. 479)*

§ Gâze كازه [*Fa.*]: Gümele كومله ki bostancılar ve sayyadlar ağaçlardan çatarlar ve üsütnü ot ile ve yaprak ile örterler, içine girerler. *(Caf. XVI. 122 - 2)*

§ Gurinç-hane كرنج خانه [*Fa.*] : Doğan gurinçletecek yer ve gömelte كوملته. *(Ni'meti. XVI. 543)*

§ Simc سمج [*Fa.*]: Avcı gömelesi كلهسی ki içine girip gizlenürler. *(Ni'meti. XVI. 402)*

§ Terîne ترينه [*Fa.*]: Bağ gömelesi كلسی. *(Ni'meti. XVI. 200)*

§ Dâmus داموس [*Ar.*]: Avcı sinecek gümele كومله. *(Bab. XVI. 2, 133)*

§ Çörden ve çöpten bir gömelticük كوملتيجك yaptı. *(Rahat. XVI. 312)*

§ Gâze كازه [*Fa.*]: Gümele كله ki sayyatlar ve bağbanlar ağaçlardan çatıp yaprak ve ot ile şahıs görünmemek içün örtüp içine girerler. *(Deş. XVI. 343 - 2)*

§ Terîne ترينه [*Fa.*]: Bağ gümelesi كلهسی. *(Deş. XVI. 312 - 2)*

§ Pûk پوك [*Fa.*]: Bağda olan ev, gömelte mânasına كوملته. *(Deş. XVI. 214 - 2)*

§ Semc سمج [*Fa.*]: ... ve avcılar gömeltesi كلتهسی ki sayyatlar dâm evvelinde ağaçtan, çalı çırpıdan idüp girip gizlenir. *(Deş. XVI. 52 - 2)*

Kamıştan bir gömelte كلته etti bünyat
Çü mûsikar pür-zârî vü feryat *(Yuz. Şems. XVI. 389)*

§ Gâz كاز [*Fa.*]: Gümele كوملە. *(Cam. Fa. XVII. 98)*

§ Gâze كازه [*Fa.*]: Gömele كوملە ki bostancılar ve seyyatlar ağaçtan çatarlar otla örterler, içine girip otururlar. *(Cam. Fa. XVII. 98)*

§ İnzerebe-s-sâyıd انذرب الصايد [*Ar.*] : Sayyat pusuda oturdu ki murat yaptığı gömeledir ki ana zerp derler... Zerbet-ül-ganem: Koyun ağılı mânasına ki sayyadın gömelesi كوملەسى koyunun ağılına teşpih olunmuştur. *(Aks. XVII - XVIII. 467)*

§ Kutra قطره [*Ar.*], ḫane-i sayyad خانهٔ صياد [*Fa.*]: Avcının has ü haşâktan yaptığı ev ki avcı gömelesi كوملەسى ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 176)*

§ El-bür'e البرأ [*Ar.*]: Avcıların saydları vaktında içine girüp ihtifa ettikleri evlerdir, Türkice izbe ve gömelte كوملته dedikleridir. *(Kdeb. XVIII. 167 - 2)*

§ Tevâre توارە [*Fa.*]: Sazdan ve aleften yapılmış hâne-i muhakkara denir hug ve kulübe ve gömelte كوملته ve alaçuk gibi. *(Bürh. XVIII - XIX. 191)*

§ Gâze كازه [*Fa.*]: . . Avcı gömeltesine كوملتەسنه ve alçak yapılmış kötüce ye muhtasar eve denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 464)*

§ Namus ناموس [*Fa.*]: Altı mânası var... *6* — avcı gömeltesine كوملتەسنه denir ki içinde pusulanıp av gözettiği yerdir. *(Bürh. XVIII - XIX. 586)*

§ Et-taktir التقتير [*Ar.*]: Arslan avcısı, rayiha istişmam ile arslan gelip hufreye düşmek için gömelte كوملته içre et komak mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 74)*

§ El-Cerie الجريه [*Ar.*]: Şol gömeltiye كوملىيه denir ki anda yırtıcı canavarlar şikâr olunur, taştan yapıp kapısı üzere sanatla bir büyük taş vaz'ederler ve gömeltiniñ كوملتينك nihayetine tu'me korlar canavar içeri girip tu'meye yapıştıkta ol taş düşüp kapıyı seddeder. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 10)*

gömelte : → **gömele.**

gömelti : → **gömele.**

gömgök : Aşırı derecede.

Sûsen ü gül göreli sen servr kaddi bağda
Birisi gömgök كومكك deli biri kızıl divanedir
(Mesihi. XV. 56)

gömüldürük : Palan ve eyer geri gitmesin diye hayvanların göğüslerine geçirilen göğüslük.

§ Berbend بربند [*Fa.*]: İyer gömüldürüğü كلدرى. *(Miftah. XV. 55)*

§ Verbend وربند [*Fa.*]: Gömüldürük كولدرك. *(Miftah. XV. 141)*
Lebeb لبب [*Ar.*]: gömüldürüktür كوملدركدر, serc: zindür *(Uc. Gar. XV. 27)*

§ Bir deste tapkır demiri: *30*, bir deste gömüldürük كوملدرك demiri: *20*. *(Sic. B. XV. 13, 49)*

§ Berben بربند [*Fa.*]: Gömüldürük كوملدرك. *(Sıh. Ac. XV. 16)*

§ Verbend وربند [*Fa.*]: Gömüldürük كوملدورك. *(Şamil. XVI. 658)*

§ Verbend وربند [*Fa.*]: Gömüldürük كوملدرك, berbend ve sînebend mânasına. *(Deş. XVI. 84 - 2)*

§ Berbend بربند [*Fa.*]: Gömüldürük كلدرك ki at göğsüne bağlarlar. *(Deş. XVI. 65 - 2)*

§ Berbend بربند [*Fa.*]: Gömüldürük كوملدرك. *(Ni'meti. XVI. 134)*

§ Meyâkid مياكد [*Ar,*]: Gömüldürükler كولدركلر ve eyere takılan kayışlar. *(Bab. XVI. 2, 484)*

§ Sımt صمط [*Ar.*]: At sağrısı üzerine örtülen demür giyim, gömüldürük كولدرك. *(Bab. XVI. 1, 218)*

§ Berbend بربند [*Fa.*]: Gömüldürük كوملدرك. *(Caf. XVI. 17 - 1)*

§ El-lebeb اللبب [*Ar.*]: ... Ve dahi atın göğsüne ettikleri gömüldürük كوملدروك ve sinebent. *(Ah. XVI. 886)*

§ El-behar البهار [*Ar.*]: Gömüldürük كلدرك ki sinebend ve berbend dahi derler. *(Kdeb. XVIII. 480 - 2)*

§ El-lebeb اللبب [*Ar.*]: Gömüldürük كولدرك ki sinebend derler. *(Kdeb. XVIII. 182 - 2)*

§ El-lebeb اللبب [*Ar.*]: ... Davarın sinebend ve gömüldürük كندرك ta'bir olunan göğüslüğüne denir ki palan ve eğer geri gitmesin deye göğsüne geçirirler. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 257)*

gömülgen : 1. Bataklık.

§ ... Her nesne kim ezelî hükümde olmuştur, bu günler içinde görülesidir ve andan sakınmak ve ırak olmak mümkün değildir ve kaza-yi âsmanî beni üşbu gömülgene كلكنه bıraktı ve daneyi bana ve yâranlarıma göceklendirdi. *(Kel. XIV. 79)*

§ ... İki öküz var idi, birisinin adı Şenzebe, birisinin adı Bendebe. Pes yolda bir gömülgen كلكن vardı, Şenzebe ol gömülgene düştü, yüz bin hile ile anı çıkardılar... *(Kel. XIV. 23)*

§ ... Bildim, senin dostluğun semeresi göğercinler hakkında nite belürdü ve senin karındaşlığın bereketinden bular şunun gibi korkulu gömülgenden كلكندن ne veçhile kurtuldular. *(Kel. XIV. 80)*

§ Kaçan arı etekli dirilir, ol bîçare ki tâ yakasına değin gömülgene كوملكنه düşmüş ola... *(Güls. XV. 50)*

2. Çok gömülen, bataklık halinde olan.

§ Varta ورطه [*Ar.*]: Gömülgen كوملكن balçık. *(Ni'meti. XVI. 623)*

§ Ḫâlâb خالاب [*Fa.*]: Gömülgen كوملكن balçık, ya'ni batak. *(Deş. XVI. 30 - 1)*

§ Ḫalâb خلاب [*Fa.*]: Gömülgen كوملكن balçık ya'ni batak. *(Nuh. Tuh. XVII. 21)*

gön : Ham kösele, deri.

§ Bir güzel kız bendli yatur, boynunda demir halka, ayağında bukağı ve kolları ham gön گون içinde, başı dizinde ağlar. *(Ferec. XV. 105)*

§ Seni eve gitmeğe komayavuz, bir yaş göne گونه kaplayıp Sultan Alâeddin huzuruna iletevüz dediler.
(Bektaş. XV. 143)

§ Bir ham göne گونه kaplayıp seni bir yere ileteler ki ...
(Bektaş. XV. 142)

§ El-âdime الادمه [*Ar.*] : Dibağat olunmuş gönlere گونلره ve sahtiyanlara derler. *(Terceman. XV. 40)*

§ ... Biri birine bir deri ile berkinmiştir, taş yanından biri birine bingeşmiştir şol gön گون çukala benzer.
(Hazain. XV. 55 - 2)

§ Ve bac bâbında müslümanlar ve eğer kâfir ki taşradan gelip kepe, kepenek ve gön گون ve bal ve yağ ve bunlara benzer ne olursa satılsa kırk akçada bir akça alına.
(Fatih. Ka. XV. 30)

§ Pîne پینه [*Fa.*]: Gön ve yama ya'ni öküzün ve gayrinin gönü گونی. *(Şamil. XVI. 402)*

§ İki don ve bir çarşap ve on altı zira' bez ve üç urgan, iki ham sığır gönü گونی ... *(Sic. K. XVI. 6, 83)*

§ Çerm چرم [*Fa.*]: Sığır gönü گونی. *(Ni'meti. XVI.*

§ Mezburda gön گون bahasından iki yüz elli akça hakkım vardır. *(Sic. A. XVI. 1, 524)*

§ Bundan akdem mezbura dört yüz akçaya bir gön گون bey' etmiş idim, yüz akçasını aldım, üç yüz akçası bakidir.
(Sic. A. XVI. 2, 1566)

§ Şehrevâ شهروا [*Fa.*]: Diyar-ı Acemde bir nesnedir, gönden گوندن veya bezden keserler akça yerine ol vilâyette yürütürler.
(Caf. XVI. 96 - 1)

§ Ed-deraş الدراش [*Ar.*]: İylenmiş gön گون ve ind-el-ba'z siyaha boyanmış gön. *(Ah. XVI. 382)*

§ Es-sika' السقاء [*Ar.*]: Gönden گوندن dikilmiş kap ki içine su korlar, kırba mânasına. *(Ah XVI. 506)*

§ Pâlik پالیك [*Fa.*]: Ayağa giydikleri çarık ta'bir olunan gön كون. *(Aks. XVII - XVIII. 97)*

Su sığırı gönün' كوننو aldı ol ulu
Katı ince dildi anı ol ulu *(Battal. XVIII. 316)*

Getürüp bir deve gönü كونى anı kabladı yaş göne كونه
Diküp etrafını ol dem kodu böyle siyasetle
(Battal. XVIII. 60)

Sarm صرم [*Ar.*]: göndür كوندر, sahtiyan oldu: edim ادم
(Asım. XVIII - XIX. 29)

§ Es-sibt السبت [*Ar.*]: Palamut ile dibağat olunmuş deriye mahsustur. Türkide gön كون ta'bir ettikleridir.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 305)

§ Sarm صرم [*Ar.*]: Gön كون ta'bir olunan işlenmemiş deri.
(Kam. Os. XIX. 103)

gön bardak : Kırba, matara.

§ Âftâbe آفتابه [*Fa.*]: Gön bardak كون بارداق ve kumkuma.
(Şamil. XVI. 215)

§ Debbe دبه [*Fa.*]: Gön bardak كون بارداق. *(Şamil. XVI. 227)*

§ Metâre متاره [*Fa.*]: Gön bardak كون بارداق. *(Şamil. XVI. 242)*

gönder : 1. Kargı, mızrak.

§ Altmış tutam ala gönderin كوندرين koltuk kıstı, Aruz'a bir gönder urdu. *(Dede. E. XIV. 302)*

Sebze tonlu atı boz âli-cenap
Elde yeşil gönderi yüzü nikap *(Bektaş. XV. 424)*

§ Semher سمهر [*Ar.*]: Berk sügü ki ana gönder كوندر derler.
(Bab. XVI. 1, 54)

§ Bana gönder كوندر havale eyledi... *(Rahat. XVI. 35)*

§ Gönderiñ كوندرك temreni uçcuğazına târik-i sinan dirler.
(Deka. XVI. 58 - 1)

§ Gönder كوندر temrenine dahi tığ dinür. *(Deka. XVI. 63 - 1)*

§ Meğer gönder كوندر demreni içine zehir koyup hiyle etmiş imiş. *(Mevahib. XVI. 401)*

Çıkardı arkalardan beyza gönder كوندر
Ederdi âşiyan başlarda şeşper *(Veyse. XVI. 63 - 1)*

§ Âkıl kendi ile bir hizmetkâr alıp eline gönder كوندر verip hısara karip vardıkta... *(Mevahib. XVI. 400)*

§ Saâdetlü bedeninde çokluk ok ve gönder yaraları var. *(Şevahid. XVI. 228)*

§ ... Heman kim ıradı, gönderini كوندرينى çevirdi, Murad Han'ı sançtı. *(Âş. XVI. 63)*

§ Mızrak, remh-i kasirdir ki gönder كوندر ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 261)*

§ Harbe حربه [*Ar.*], nize-i kûtah نيزهٔ كوتاه [*Fa.*]: Kısa mızrak ki gönder كوندر ta'bir olunur. *(Aks. XVI - XVIII. 198)*

§ El-kanat القناة [*Ar.*]: Mızrak ki gönder كوندر derler. *(Kdeb. XVIII. 43 - 1)*

§ El-mizâbe المزابه [*Ar.*]: Bir dürlü gönder كوندر ya'ni mızrak. *(Kdeb. XVIII. 218 - 1)*

§ Nâçaḫ ناچخ [*Fa.*]: Eyer baltası, teberzin mânasına, Türkide nacak ta'biri bundan muharreftir ve bir kavilde zupin gibi ucu çatal bir harbedir ve gönder كوندر ta'bir olunan küçük mızrağa da denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 583)*

Gönder'e كوندره: harbe حربه [*Ar.*] denir, sançmak: rekz 2. Sırık. *(Asım. XVIII - XIX. 67)*

§ Tea'kküz تمكز [*Ar.*]: Asâya dayanmak ve göndere كوندره dayanmak. *(Bab. XVI. 1, 108)*

§ Tekfür'ün alemini aktarıp Tekfür'ün başını kesip göndere كوندره diktiler. *(Rahat. XVI. 40)*

§ ... Başın kat'etti ve bir gönder كوندر üzerine ref'etti. *(Tibr. XVI. 108)*

§ Mürdî مردی [*Ar.*], halle-i keşti حلهٔ کشتی [*Fa*]: Gemi gönderi ki ol uzun ağaçtır ki gemiyi anınla kenardan def'ederler. *(Aks. XVII - XVIII. 175)*

§ Kanâdil vaz'ı için gönder کوندر ta'bir olunan sırıkları... *(Sûr. XVIII. 26)*

§ El-ḫayzüran الخیزران [*Ar.*] : Gemicilerin gönder کوندر ta'bir ettikleri sırığa denir ki anınla kayığı kenardan ve sığ yerlerden def'ederler. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 838)*

§ Bîl بیل [*Fa.*]: Türkide dahi bu isimle ma'ruftur, ekinciler ve bağcılar kullanır ve kayık küreğine dahi denir ve gemicilerin mürdî ağacı ve gönderi کوندری dedikleri ağaca dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 138)*

§ Ḫâde خاده [*Fa.*]: Gemi ve kayık gönderi کوندری ve mürdî ağacıdır ki anınla gemiyi ve kayığı kenardan def'edip ve bir yere oturdukta dürtüp yürütürler. *(Bürh. XVIII - XIX. 231)*

gönderi çıkmak, (gönderü çıkarmak, göndürü çıkmak, gönderi gitmek, göndürü gitmek) : Uğurlamak, teşyi etmek.

§ Ve dahi öyle gerek ki bir kişi hacılar gönderi çıkıp کندر چقب veda' edicek... *(Faza. XV. 83)*

§ Şehir halkı bu hocaları göndürü کوندورو bile çıktılar چقدیلر esenleştiler, döndüler. *(Müz. XV. 50)*

§ Hadem haşemle kârbana koştu, tâcir şeklinde gönderdi, iki menzil gönderi çıktı کوندری چیقدی veda' idüp döndü, şahzade hurrem Yemen'e yürüdü. *(Ferec. XV. 448)*

§ Padişah eyitti: Ey hatun kişi, sen benim âhiret kız karındaşımsın, dahi bu evde oturmak bana düşmez, giderem odamda yataram dedi. Avrat, sem' ile kapıya değin padişahı gönderi çıktı کوندری چیقدی, melik odasına geldi. *(Ferec. XV. 66)*

§ ... Halife azîm utandı, üç günden sonra eyitti: ... hadsiz kişilikler eyledin, bizi utandırdın, imdi desturunla zahmeti götürelim dedi. Ebülkasım yer öptü, özür diledi, taşra kapıya dek yalın ayak gönderi çıktı کوندری چیقدی, Harun odasına geldi. *(Ferec. XV. 3)*

§ Ciğerköşesi Dil'i gönderü çıkardı چقردی کوندرو. *(Hüs. XVI. 11)*

§ Reşit, İmam'ın emânına düşüp bir nice kadem teşyi' edüp göndürü gitti کوندرو کتدی. *(Ârifîn. XVI. 179)*

Gönderi çıktı چقدی کوندری taravet kârvanın bağdan
Esb-i bâd üzre yine berg-i hazan olup süvar *(Zati. XVI. 51)*

§ Selefin âdeti idi gazileri gönderi giderler کوندری کیدرلر idi. *(Rav. Ah. XVI. 30)*

§ İsmail Sâmanî, ol âlim gittikte yedi adım gönderi gidüp کوندری کیدوب temam ta'zim eyledi. *(Rav. Ah. XVI. 388)*

§ Padişah-ı âli-mıkdâr Yedikule'ye dek asker-i islâmı gönderi gittiler کوندری کیتدیلر. *(Tuh. Ki. XVII. 80)*

§ O mahalden yanaşup Edirnekapusu'na dek gönderi gitmiştir. *(Solak. XVII. 310 - 1)*

§ Padişah Hazretleri yanında olan erkân ile şehirden çıkıp Istanbul'a revane oldular. Vezir-i a'zam gönderi gidüp کوندری کیدوب iki menzilden öte Hısn-ı Batrik nâm mevzi'de vedâ ettiler. *(Naima. XVII - XVIII. 3, 257)*

gönderi gitmek : → **gönderi çıkmak.**

gönderü çıkarmak : → **gönderi çıkmak.**

göndirmek : Çevirmek, yöneltmek.

Sen hakikî hûba bildim göndiren کوندیرن aşkın beni
(Kuddusi. XIX. 211)

göndürmek : 1. Uğurlamak, teşyi etmek.

Çü Fağfur döndü vü gitti yine
Süheyl-i Yemen vardı ileyine
Anı göndürüben کوندورو بن uzattı öte
Şah öptü gözünden ü bindi ata *(Süh. XIV. 58)*

İşit neyleyiser ana Nevbahar
Nitekim kışı göndürür کوندورور nevbahar *(Süh. XIV. 154)*

Ne varsa elçinin kaydın görürler
Be-resm âyin ü erkân göndürürler کندررلر *(Hadidi. XVI. 47)*

2. Göndermek.

§ Şeybub'u ileri göndürdüler كوندردلر ki varıp, geldiklerin muştulaya. *(Anter. XIV. 32)*

§ Mektubun arkasına cevap yazdı göndürdü كندردى. *(Güls. XV. 19)*

Bu halkı ana göndürmek كندرمك gerektir
Yönün mihraba döndürmek gerektir *(Tennuri. XV. 186)*

Didi varın söylen ol yâranlara
Hem selâm idin varın anlara
. . . . . .
Bunları göndürdü كوندردى ol dem, vardılar
Çünkü islâm leşkerine girdiler *(Battal. XVIII. 169)*

göndürtmek : Göndertmek.

§ Çeri göndürtmeğe كندرتمكه sa'y edin. *(Anter. XIV. 246)*

göndürü gitmek : → **gönderi çıkmak.**

göndürü çıkmak : → **gönderi çıkmak.**

gönelmek, (gönülmek, gönilmek) : Yönelmek, teveccüh etmek, istikamet almak, yüzünü döndürmek.

Ken'an dapa çıkar Ya'kup gönülür كونلور
On oğlun kendi ile bile alır *(Yuz. Şeyd. XIII. 98)*

Acem mülküne gönüldü كونلدى gider ol
Boğa Han bunda kaldı gözedü yol *(Hurş. XIV. 54)*

Bu yana çünkü gönildi كونلدى Turumtay
Giderdi dün ü gündüz hafta vü ay *(Hurş. XIV. 54)*

İşitti bu sözü kılmadı âram
Gönüldü كنلدى Kâmil ile yola Hengâm? *(Işk. XIV. 310-1)*

Gönüldü kendüzü şaha gider uş
Ki ya'ni kıldığı tedbir idi hoş *(Işk. XIV. 230 - 1)*

Eğriyi kon doğru yola göneliñ گونلك *(Yüz. Da. XIV. 24)*

§ Ol sekiz kişi gazâya gönüldüler كونلدلر. *(Si. Da. XIV. 598 - 2)*

§ Dört nesne devlete ziyandır: Evvel, yaramaz kişiye gönülmek كوكلمك ikinci... *(Si. Da. XIV. 142 - 1)*

§ Yemen Arabından Araplar seçilip çeri olup gazâya gönülüceğezin كونلجكزن... *(Fütuh. XIV. 84)*

§ ...Kayser'den yana gönüldü كونلدى. *(Fütuh. XIV. 12)*

Ol aradan firak ile gönüldü
Ezel bezminde ana ol sunuldu *(Dah. XIV. 105)*

Gönüldü كونولدى gemi suya, ol kuruya
Apansızda uğradı ol boraya *(Süh. XIV. 261)*

Niçeme kim ansızda garipliğe gönüldüm كونلدم
Terkeyledim ilimi vü şarımı vü yurdu *(Süh. XIV. 110)*

Ka'be'den yana gönüldüler كونلديلر gerü
Kim göreler kim ne gelir ilerü *(Man. Tayr. XIV. 40)*

Er-rahil ey sâlik-i rah er-rahil
Kim göneldi كونلدى kârvan, gitti delil *(K. Ü. XV. 65)*

Denize girip gönüldü كونلدى ol yine
Çok serencam görür ol döne döne *(Cam. XV. 29)*

Ol aradan cenge bunlar gönülür كونلور
Dinle imdi başlarına ne gelür *(Cam. XV. 27)*

Gönilüp كونيلب Kâ'be'ye gitsen uğurla
Bulursan Kâ'be'de bunu uğurla *(G. Ra. XV. 128)*

Ki bundan yeğ sana kimse ebet hiç binmeyiserdir
Binüp pes Kuds'e gönüldüm كونلدم yanımca Cebrail hem-râh
(Muham. XV. 126)

Getürdü bir garip insan bu fitne iline nâgâh
İlinden düşmüş âvare gönülmüş كنلمش gurbete heyhat
(Muham. XV. 467)

§ Bireğü üç günlük sefere gönilse كنلسا orucun yise gerek.
(Tuh. Le. XV. 350)

§ Sultan ne kim buyurdu ise bunlar boyunlarına aldılar, gönüldüler كنلدلر. *(Tuh. Le. XV. 201)*

§ ... Anın bir kız karındaşı var idi anı katı severdi, çünkim Ebu-Hamza Kâ'be'ye göneldi کنلدی gördü kim hiç bir nesne bile götürmedi... *(Tez. Lâ. XV. 743 - 2)*

§ Ebu-Hamza Kâ'beye göneldi کونلد.
(Tez. Ün. XV. 243 - 1)

§ Melik eyitti:... Hoş ettin, bu devletsizlerin hakkından geldin. Bular, senin erini hoş tuttuğum için bu yola gönüldüler کونلدولر, anın ayağın almak istediler. *(Ferec. XV. 66)*

Eyit ki işte gönüldüm کنلدم firak ile giderem
Bu ilde sağ u esen kal sana makam olsun *(Dâi. XV. 94)*

Zimamın verdi sâlârın eline
Dua kıldı vü göneldi کونلدی yoluna *(Ravza. XV. 112)*

Vergil ol Paşa ilini sen bana
Tâ ki varam gönülem کونلم andan yana *(Enveri. XV. 63)*

Hem Mesemerti dahî baş ittiler
Dirilüp bî-had çeriler gittiler
Her ne adaya kim irişir çeri
Bile gönülürdü کونولردی ol ada eri *(Enveri. XV. 58)*

§ Leşker-i cerrarla küffar diyarına gönüldü کونولدی.
(Ta. Sel. XV. 2, 108)

Anı bunda koyuben padişaha
Gönüldük کنلدك gark oluben her günaha *(Tennuri. XV. 289)*

Gönüldüm کونلدم dünyadan işte elim boş
Bu dünya gussasından deng ü methuş *(Şeh. Ş. XVI. 154)*

Gönüldü کنلدی ol aradan şahzade
İki ferseng yol oldu arada *(Şeh. Ş. XVI. 375)*

Kapısında gönülmez کونلمز kimse mahrum
Verirdi her ne kim Hak kıldı maksum *(Şeh. Ş. XVI. 25)*

Gönilüp کونیلوب gün veda' etti cihana
Gece giydi libas-ı şebrevâne *(Hadidi. XVI. 60)*

Ol aradan döşürüp bâr ü büngâh
Gönüldü كنلدى ellerine ol iki şah *(Lârendi. XVI. 156)*

Misal-i âftab-ı yek-süvare
Gönüldü كنلدى canib-i hurgâh-ı yâre *(Lârendi. XVI. 76)*

§ Revâne روانه [*Fa*]: Gönelmiş كونلمش. *(Caf. XVI. 68. 1)*

§ Revâne روانه [*Fa.*]: Yola yönelmiş ve gönelmiş كونلمش ve geçer ve yürür mânasına. *(Ni'meti. XVI. 337)*

§ Revâne روانه [*Fa.*]: Gönülmek كونلمك. *(Şamil. XVI. 610)*

Neberdi kodu yüz tuttu firara
Gönüldü كونولدى her biri rah-ı hısara *(Veyse. XVI. 52 - 1)*

Gönüldü كونولدى gamlar ü geldi safalar
Olundu can ü dilden merhabalar *(Veyse. XVI. 116 - 1)*

gönenmek : Nimete, refaha kavuşmak, faydalanmak, mesut olmak, sevinmek, sevgi bağlamak.

Ulu kiçi ni'metinden gönene كونه
Doyuna açlar u yalın tonana *(Ga. XIV. 26)*

§ İmdi evli eviniz içinde üç gün yin, için, göneniñ كنك, üç günden sonra size azap gelesidürür. *(Enb. XIV. 135)*

§ ... Buların dostluğa başladığı ve dostluk semeresinden biri biri ile gönendiğin كنندكين ve gerçeklik ve doğruluk hasılından biri birinden berhurdâr olduğu nite idi. *(Kel. XIV. 77)*

§ Okuduğun Kur'an ise göneneyin كونەنين dillerine. *(Ata. XV. 41)*

§ Kalp kazanır kaltaban gönenir كونر. *(Ata. XV. 17)*

Gehi uryan olur gâhi tonanır
Gehi yerinür ü gâhi gönenir كنار *(G. Ra. XV. 27)*

İçi vü taşı nûr ile tonanmış
Hakın rahmetlerin görmüş gönenmiş كوننمش *(G. Ra. XV. 227)*

Her yere Bursa'dan irer behre
Göneneyin كوننلين bunun gimi şehre
Gün gimi âdemîsi ruşen-dil
Dilrubası kamu kamer çehre *(Ruşeni. XV. 274)*

Men ol püserin işvesine göneneyim كوننيم kim
Aşkında anın ata ana yadıma gelmez *(Ruşeni. XV. 251)*

§ Berḫurdâr برخوردار [*Fa.*]: Gönenici كونەنيجى. *(Şamil. XVI. 111)*

§ Nâziden نازيدن [*Fa.*]: Öğünmek, gönenmek كونامك ve nazlanmak. *(Şamil XVI. 656)*

§ Berḫurdâr برخوردار [*Fa.*]: Nasiplü ve gönenici كوننجى. *(Ni'meti. XVI. 135)*

§ Nâziden نازيدن [*Fa.*]: Nazlanmak ve gönenmek كوننمك ve günülemek ve hoş tutmak ve hoş dirilmek ve fahreylemek. *(Ni'meti. XVI. 37)*

§ Vestemta'tüm واستمتعم [*Ar.*]: Gönendiñüz كوننكوز. *(Rahat. XVI. 149)*

§ Tokluk suyuna yundular, dinlendiler, gönendiler كونديلر. *(Sır. XVI. 43)*

§ Berḫurdâr برخوردار [*Fa*]: Gönenici كنانجى ve nasiplü. *(Caf. XVI. 17 - 2)*

§ Nâziden نازيدن [*Fa*]: Gönenmek كوننمك ve güvenmek ve hoş dutmak ve nazlanmak. *(Caf. XVI. 195 - 2)*

Hep çiçekler bağrımızda gönenir
Pınarımız çağlar, akışır dağlar *(Kara. XVII. 156)*

gönenmeklik : Saadet, mazhariyet.

§ Eyitti: Yin, işbu Tanrı verdiği rızk kim size gönenmekliktir كننمكلكدر ve ayruklara belâdır. *(Enb. XIV. 841)*

gönilmek : → **gönelmek.**

göñlecük : Gömlekcik.

§ İşbu kana bulaşmış göñlecüğümü كوكلجوكى valideme ver. *(Rahat. XVI. 53)*

§ Hatun dedi ki: Gönlecüğüm كوكلجكم yoktur, satayın gönlek alayın dedim. *(Câm. Na. XVI. 101)*

gönlek : Gömlek.

Yusuf eydür imdi ne etmek gerek
Gönleğümü كوكلاكوى atama iltmek gerek *(Yuz. Şeyd. XIII. 89)*

§ Âdem Peygamber anı aba dokudu, bir cübbe kendi edindi, bir gönlek كوكلك, bir baş örtüsü Havva edindi. *(Enb. XIV. 46)*

Gönleği كوكلكى Ya'kup önüne koydular *(Yuz. Da. XIV. 13)*

Zehi devlet ki birikti iki yâr
Şunun gibi ki gönlek كوكلك oldu ağyar *(Hurş. XIV. 44)*

§ Gönleğin كونلكن çıkardı ol dervişe verdi. *(Yüz. H. XIV. 204)*

§ Yoğun bezden gönlek كوكلك giymek ve katı döşekte yatmak. *(Yadigâr. XIV. 132 - 2)*

Sirbâl سربال *[Ar.]* ne: Gönlekdürür كوكلكدرر bid'at: yeni işdürür *(Fer. XIV. 18)*

Canı kaygusun yedi derdi öğün
Çıkardı omuzundağı gönleğin كوكلهكين *(Süh. XIV. 264)*

§ ... Etek kandan götüreyüm ki gönleğim كوكلكم yoktur. *(Güls. XV. 14)*

§ ... Pes gönleğim كوكلكم yakasını ol meftulün altında geçirdim. *(M. Na. XV. 23)*

§ Kal'anın kapısı gönlek كوكلك yakası gibi aşağı inmiştir. *(Ta. Şel. XV. 176)*

§ Koyundan kırktılar, eğirdiler, Âdem kendüye bir cübbe dokudu, Havva'ya bir gönlek كوكلك, bir baş ortüsü eyledi. *(Kesir. XV. 37)*

§ Ol gönlek كوكلك kokusun Ya'kub'a iriştirdi. *(Enfes. XV. 449)*

§ Pîrahen پيراهن *[Fa]*: Gönlek كوكلك . *(Miftah. XV. 62)*

§ Ḫıştek خشتك *[Fa.]*: Gönlek كوكلك koltuğuna dikilen pâre. *(Miftah. XV. 77)*

§ Gönleğin كوكلكن kan ile getürdüler, kurt yidi didiler, anın ucundan kör oldum. *(Cev. Es. XV. 327)*

§ İdris Peygamber derzi idi, gönlek كوكلك dikerdi. *(Cennet. XV. 331)*

Güyeğü otu kokar yazı yaban
Gelincik gönleği gök kaftanı kan *(Çeng. Dâi. XV. 189)*

§ Gussadan gönlüne gönlek كوكلك giyürme, muradın ne ise katımda hazırdır, kayurma. *(Ferec. XV. 260)*

§ Bir ton ve iki gönlek كوكلك ve bir eski derlik ve bir... *(Sic. B. XV. 7, 17)*

§ Muhammed'in dünyada iki gönleği كوكلكى vardı. *(Tez. Ün. XV. 29 - 2)*

§ Utbe bunların katına yeni gönlek كوكلك giyip gökçeklenip geldi. *(Tez. Ba. XV. 86)*

§ Şem' ucunda şu'le heman birdir, fenerin gönleği كوكلكى gerek harir olsun gerek kettan. *(Hazain. XV. 2 - 2)*

§ Nice kadılar vardır ki, bir öğsüz üşüyüp sovuktan buyar, anın gönleğini كوكلكنى alıp sanduka koyar. *(Maârif. XV. 185)*

§ Musa'nın eğninde abadan bir gönlek var idi. *(Leys. Ar. XV. 18)*

§ Gönleğim كوكلكم çıkar andan boğazla beni, olmasun gönleğim ككلكم kana bulaşa, anam anı göre ödü sıda. *(Tuh. Le. XV. 314)*

§ Ali Hazreti bir gönlek كوكلك giyerdi, üç gümüşe satun almış-durur du. *(Müz. XV. 480)*

Çü uryan ola can ten gönleğinden كوكلكندن
Ola ayb ü hüner ol demde ruşen *(G. Ra. XV. 154)*

§ Hayız görmüş avratın gönleğini كوكلكنى katı ısıtma tutmuş kimseye geydirseler hoş ola. *(Ac. XV. 45)*

Donlarım al gönleğümü كوكلكوم at beri
Çıkayım sudan anarlak git geri *(Cam. XV. 75)*

§ Bir gönleği كوكلكى giyse ol gönlek كوكلك paralanmazdı. *(Cev. Ah. XV - XVI. 210)*

Teninde gönlek كوكلك ancak elde şeşper
Yürür karşı ne üşenir ne korkar *(Şeh. Ş. XVI. 148)*

§ Hicret gecesinde Ebubekir bir rivâyette gönleğin pâre pâre eyleyüp ol delükleri tuttu. *(Şevahid. XVI. 82)*

Giyerken gönleğin nâzük tenine
Der idi söylenü pîrahenine *(Yuz. Şems. XVI. 204)*

Edüp hileyle çarın Meryem'in düzd
Mesih'e gönlek etmekte nedir müzd *(Şeref. XVI. 336)*

§ Hatun dedi ki: Gönlecüğüm yoktur, satayın gönlek كوكلك alayın dedim. Şeyh anı işitip arkasından gönleğini çıkarıp ol fakireye verip Mushafı aldı. *(Câm. Na. XVI. 101)*

§ Hazreti Musa Aleyhisselam Beni-İsrail'e va'z ederdi, içlerinden bir kimse gönleğin كوكلكن yırttı. *(Rav. Ah. XVI. 132)*

§ ... Boyalı kaftan ve gönlek كوكلك giymeyeler. *(Ter. Kurt. XVI. 170)*

§ Yusuf'un gönleğini كوكلكنى çıkardılar. *(Zehr. XVI. 55)*

Pîrahen پيراهن [*Fa.*]: Gönlek كوكلك. *(Şamil. XVI. 499)*

Çıkardı gönleğin كوكلكين attı yabana
Ki ten yeter kefen ben mürde cana *(Veyse. XVI. 145 - 1)*

§ Şebî شبى [*Fa.*]: Gönlek كوكلك ki gece ile giyüp yaturlar. *(Deş XVI. 377 - 2)*

§ Pîrahen پيراهن [*Fa*]: Gönlek كوكلك. *(Caf. XVI. 25 - 2)*

§ Sîm-tenler sevdasında müflis olur ve gül-pîrehenler havasında gönleksiz ككلكسز kalur. *(Tar. Is. XVI. 3)*

§ Gice susalığın kandıran duman gölgesinde gönlün eğlemek içün gönleğin كوكلكن yuyup boğanakta göğsün kurudana benzer. *(Sır. XVI. 114)*

§ Arkalarında kamîsları ya'ni gönlekleri كوكلكلرى var. *(Rahat. XVI. 434)*

§ Sirbâl سربال [*Ar.*]: Gönlek كوكلك. *(Müntehab. XVII. 48-2)*

Ol denlü soydu düzd-i şitâ yolda anı kim
Bir gönlek ile كوركليله kaldı heman bağda çınar
(Atai. XVII. 13)

Gönleğe كوركلكه: sirbâl سربال [*Ar.*], de kaftan: kabâ
(Naz. Le. XVII. 3)

gönlekcek, (gönlekçek) : Yalnız bir gömlekle.

§ Nasrı Seyyar'ı eli ardına bağlu yalınayak, gönlekcek كوركلكجك Ebumüslim'e getirdiler. *(Müslim. XV. 6, 144)*

Açılsa yasemenler gönlekçek كوركلكچك olsa tan mı
Kurtuldu kış gününden evvel bahara çıktı *(Âli. XVI. 191)*

Gel oynayalım sarmaşı dolaşı çemende
Gel salınup ey serv-i çeman bir sen ü bir men
Gülgeşt iderek avlayalım ördek ü keklik
Gönlekçek كوركلكچك olup elde doğan bir sen ü bir men
(Ruşeni. XV. 266)

gönlekçek : → **gönlekcek.**

gönliyle söyleşmek : Kendi kendine demek, kalbinden geçirmek.

§ Kaçan Cercis anın ol işin gördü, yavlak yiğrendi ve gönliyle söyleşti سيلشدى كوركليله kim anın ile savaşa ve gazilik kıla. *(Enb. XIV. 910)*

gönlü açuk : Endişesiz, kedersiz, içi rahat, şen.

Otururlar idi meğer bir gece
Gönülleri açuk آچوق كوركللرى yapılu baca *(Süh. XIV.)*

Gönlü açuk آچوق كوركلى yâr istersen cihan bağında gel
Gül gibi firdevs-i gülzara açıl ey hur-i î'n *(Zati. XVI. 6)*

gönlü aktarılmak : Midesi bulanmak.

§ El-lekas اللقس [*Ar*]: Bir kimsenin bir nesneden gönlü dönmek ve gönlü aktarılmak آترلق كوركلى. *(Terceman. XV. 213)*

gönlü dönmek : → **gönül dönmek.**

gönlü kapılmak : İnanmak, kanmak, meclûp olmak, aldanmak.

O tatlı sözlere gönlü kapıldı
Yüreği tazelendi, su sepildi *(Dah. XIV. 60)*

gönlü kapılmış : Âşık.

§ Bîdâre بیداره [*Fa.*]: Gönlü kapılmış کوکلی قاپلمش ya'ni âşık. *(Şamil. XVI. 400)*

§ Bîdâre بیداره [*Fa*]: Yüreksiz, korkak mânasına ve gönlü kapılmış ya'ni âsık. *(Ni'meti. XVI. 167)*

gönlü kararmak : Ye'se kapılmak, hüzün içinde olmak.

§ Ey Tanrı Resulü oğlu, bana bir öğüt ver kim gönlüm kararmıştır کوکلم قرارمشدر. Sadık eyitti: Yâ Ebâ-Süleyman ne gökcek zâhitsin, benim sana öğüdüm ne hacettir. *(Tez. Ba. XV. 7)*

§ Bana öğüt vergil gönlüm kararmasun کوکلم قرارمسون. *(Tez. Ün. XV. 7 - 2)*

gönlü karartmak : Ye'se düşürmek, küstürmek.

Akartır sakalı, kızartır gözü
Karartır gönülü قارادر کوکولو sarartır yüzü *(Süh. XIV. 274)*

gönlü kopmak : Çok heyecanlanmak.

İki gözünden anı sundu öptü
Veli anın dahi hem gönlü koptu کوکل قبدی *(Işk. XIV. 255 - 2)*

gönlüne bırakmak : İlham etmek.

§ Biz Yusuf'a bu hiyleyi üş böyle ilham edüp gönlüne bıraktık کوکلنه برقدق. *(Leys. Ar. XV. 649)*

§ Bir gün Hak Taâlâ Dıhye'nün gönlüne bıraktı کوکلنه برقدی. *(Zad XVI. 10)*

gönlünü açmak : Gönlünü ferahlandırmak.

Yedi gün feryad idüp su içmedi
Yas ü matem duttu gönlün açmadı کوکلین آچمدی *(Battal. XVIII. 65)*

gönlünü aramak : Kalbini yoklamak, fikrini araştırmak, düşüncesini anlamak istemek.

Görür vermedi kimse ana cevap
Henüz anlamadı ol evi harap
Dedi hey benim ile oyun kurar
Gerek sevdiğim böyle gönlüm arar کوکلم آرار *(Süh. XIV. 219)*

gönlünü düzetmek, (gönlünü düzmek) : Hatırını almak, gönlünü hoş etmek.

Anın ıldızı benden alçakdurur
Aramızda erlik hem ancakdurur
Ki gönlüm düzetür کوکلوم دوزادر birlik eder
Ne fursat gözetür ü dirlik eder *(Süh. XIV. 279)*

Öğünde dedi bu yiğit gezdiği
Kime kim irer, gönlünü düzdüğü کوکلنی دوزدیکی
Yalandır ki diler cihanı geze
Dileği bu idi ki gele bize *(Süh. XIV. 61)*

Adûsi gönlünü کوکلنی hileyle düzdü دوزدی
Kısıp kuyruk göte kösteği üzdü *(Güvahi. XVI. 82)*

gönlünü düzmek : → **gönlünü düzetmek.**

gönlünü eğmek : Gönlünü bir tarafa çekmek, meylettirmek.

Yerince ol kızı hatun eğerdi
Ki ya'ni oğlunun gönlün eğerdi *(Dah. XIV. 80)*

gönlü oturmak : Müsterih olmak, mutmain olmak.

§ Ümit dutarven kim işbu kaygu benden gide idi ve gönlüm oturadı ککلم اترد. *(Enb. XIV. 670)*

gönlü sarsılmak : Acımak, merhamete gelmek.

§ Andan ol eyitti: Yâ Resulallah benim üstümden yavlak katı azaplar geçti. Eğer Tanrı beni gerü dünyaya getirse idi, ahdeyledim idi kim ayruk Tanrıya âsi olmayam; imdi Tanrıya dua kılsan. İsa'nın ana gönlü sarsıldı کوکل سرسلدی ve dua kıldı. *(Enb. XIV. 843)*

gönlü tar olmak : İçi sıkılmak

§ Çün başmakçı avratı geri geldi, ol karındaşlaştığı avratın burnun kesilmiş gördü, yavlak gönlü tar ککل طار اولدی oldu. *(Kel. XIV. 19)*

gönlü tonmak : Hareketten kalmak.

Geldi Paşa Hazreti k'anı göre
Hatırını, hasteliğini sora
Gördü içi taşı tutuşmuş yanar
Geh giderdi öğü, geh gönlü tonar کوکل طونار
Altı gün hasta olur, sonra ölür *(Enveri. XV. 67)*

gönlü yapılmak : Meyletmek.

Yiğidin aşkına gönlü yapıldı کوکلی پیلدی
Kararı kalmadı kızın kapıldı *(Şeh. Ş. XVI. 541)*

gönlü yavuz olmak : Canı sıkılmak.

Kişi duymadın çare etmek gerek
Durup tizcek odaya gitmek gerek
Süheyl işitip oldu gönlü yavuz کوکلی یاووز
Dedi taliim onmamıştır henüz *(Süh. XIV. 119)*

gönlü yufkalmak : Rikkate gelmek.

§ Kaçan Kisri (Berzaveyhin) beşeresinde renç ve gurbet eserin müşahe kıldı, gönlü yufkaldı کوکلی یفقلدی, gözü yaş doldu ve eyitti... *(Kel. XIV. 6)*

gönül : Yürek.

§ ... Bu renç ki rahimde olur, anı otalamak avratlar iş dir ve anın maymunlar yüreğinden artık dermanı olmaz. Bağa eyitti: Maymun gönlü کوکلی kanda buluna?... *(Kel. XIV. 128)*

gönül ağrıtmak : Gönül incitmek.

Hatırın gözler rakibin ol melek
Hiç şeytan gönlünü ağrıtmadı کوکلنی اغرتمدی *(Zati. XVI. 622)*

gönül akıtmak : Gönül kaptırmak, gönül meylettirmek.

§ Mumîlât میلات [*Ar.*] : Erenlerin gönüllerini کوکللرینی kendülere akıdan اقدن avratlar. *(Bab. XVI. 2, 330)*

gönül akmak : Temayül etmek, heves göstermek.

Gönül کوکل bir pâk meşreptir akar اقر her servi reftare
Veli seyl-i fena şimdi anı varmış bulandırmış
(Ruhi. XIV. 254)

§ Ol attarı katıma getir bazar edelim dedim. Attar katıma girdi; sureti evvelki suret değil, bir hûp yiğit, gönlüm aktı کوکلم آقدی. *(Ferec. XV. 391)*

Istanbul'a akarsa gönül آقرسه کوکل cûy veş n'ola
(Nabi. XVII.-XVIII. 234)

Yine mânend-i cû aktı gönüller کوکللر آقدی gülsitan üzre
(Nedim. XVIII. 26)

Nice akmaya gönül آتایه کوکل su gibi Sa'dabâd'a
(Nedim. XVIII, 196)

gönül aldırmak : Gönül kaptırmak, gönül vermek.

Şehet hem ol aldırmış آلدرمش ola gönül کوکل
İşin aşka gey vermiş ola gönül *(Süh. XIV. 81)*

Kâtibi sırrımı bildirmez idim
Bîvefaya gönül aldırmaz idim *(Kâtibi. XVII. 18)*

Kendin aldırdıñ gönül آلديردك کوکل noldun ne hal olmuş sana
(Nedim. XVIII. 133)

gönül arılığı : Kalp temizliği, safvet-i kalp.

§ Andan ol iki kurbanların dağ üstünde kodular, pes gökten od indi ol kuzuyu ve südü ve tereyağı yedi, Kaabil kurbanından bir dane yemedi anınçün kim gönül arılığiyle کوکل آرلغیله değildi ve Hâbil kurbanı kabul oldu anınçün kim gönül arılığiyle idi کوکل آرلغی لیدی. *(Enb. XIV. 61)*

gönül azmak : Çok yimekten mide rahatsız olmak.

§ Nâgüvâr ناگوار *[Fa.]*: Çok yemekten gönlü azmış کوکل آزمش.
(Şamil. XVI. 519)

gönül bağlamak : Rabt-ı kalp etmek.

Eğer sevmeğe baş edersen bükül
Sen ana ol ayruğa bağlar gönül باغلار کوکل *(Süh. XIV. 19)*

Sevdiği hecri çün anı dağladı
Yemliha halkına gönlün bağladı کوکلن بغلدی
(Man. Tayr. XIV. 200)

Ger gönül ککل senden götürem dahi kime bağlayam بغلیام
Gönlümü ayruk kişi mihriyle nite dağlayam *(Kel. XIV. 62)*

Bu endişeye gönlümü bağladım کوکلمی بغلدم
Olasını oranladım çağladım *(Ferh. XIV. 4)*

Sîm-i hâm istemezin dürre gönül bağlamazın کوکل بغلمزین
İki âlemde yeterdür bana ol sîm tenim *(Ruhi. XVI. 312)*

§ Kaçan kim gönül کوکل bir işe bağlayasın باغلیه‌سن.
(Rahat. XVI. 156)

§ Merî مری [*Fa.*]: Bir şey üzerine gönül bağlamak کوکل باغلامق. *(Şamil. XVI. 512)*

§ Mahluka gönül bağlamak کوکل باغلماق olmaz. *(Zehr. XVI. 40)*

§ Meğer sen dahi bencileyin bir yâr-ı bîvefaya gönül bağlamışsın کوکل بغلمشسك. *(Hüs. Dil. XVI. 136)*

gönül berkitmek : Rabt-ı kalp etmek, kendini bir işe bağlamak.

§ Merî مری [*Fa.*]: Şer üzerine ittifak edüp gönül berkitmek کوکل برکتمك. *(Caf XVI. 155 - 2)*

Ol gelenlerle gönül berkitti کوکل برکتدی ol
Hal yoluna canını terketti ol *(Is. XIV - XV. 533)*

§ Mirî مری [*Fa.*]: Şer üzerine ittifak edüp gönül berkitmek کوکل برکتمك. *(Ni'meti. XVI. 584)*

gönül biriktirmek : Gönülleri, fikirleri bir araya getirmek.

§ ... İmdi eğer müyesser olursa gönül biriktirmiş ککل برکدرمش dostlar meselin aydıvergil ve buların dostluğa başladığını ve dostluk semeresinden birbiri ile gönendiğin...
(Kel. XIV. 77)

gönül birle, (gönül ile) : İçten, gönülden, samimî olarak.

§ Ve günde beş namaz oldu ve gönül birle کوکل برله tevbe kılsa kabul kıladı. *(Enb. XIV. 3)*

§ ... Ne gönül ile کوکل ایله gengel idüp gülebilir.
(Maârif. XV. 94)

gönül bulanmak : → **gönül dönmek.**

gönül çekinmek : Hasret, iştiyak duymak.

§ En-nüzu' النزوع [*Ar.*]: Bir nesneye arzu eylemek mânasınadır ki gönül çekinmek کوکل چکینمك ta'bir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 678)

gönül çekinmesi : Hasret, iştiyak.

§ İştiyak اشتیاق [*Ar.*]: Gönül çekinmesi کوکل چکنمسی kalp çekinmesi ve hareketi. *(Bab. XVI. 2, 323)*

gönül çürüklüğü : Fesat, kötü düşüncelilik.

§ Gışş غش [*Ar.*]: Kin, haset ve gönül çürüklüğü کوکل چورکلکی.
(Bab. XVI. 1, 170)

gönüldeş : Ahbap, yakın dost.

Yürürler iki yanında temâmet yetmişer bin hûb
Karavaşlar, peri-veşler, gönüldeşler كوكلدشلر heme hem-zâd
(Muham. XV. 439)

gönülde yazılmak : Zihine nakşolunmak.

§ İntıba' انطباع [*Ar.*]: Gönülde yazılmak كوكلده يازلمق.
(Müntehab. XVII. 8 - 2)

gönül dileği : Arzu, istek.

§ Bûhe بوهه [*Fa*]: Arzu, ya'ni gönül dileği كوكل دلكى ve ıztırap.
(Ni'mei. XVI 189)

gönül dölenmek : İç rahat etmek.

Helâllık dilendi dölendi gönül دولندى كوكل
Özeñü ağır oldu dizgin yenül *(Süh. XIV. 165)*

gönül döndürmek : Mide bulandırmak.

§ Ol taam kim mi'de anı sinürmeye, gönül döndürmeğe ككل دندرمكه başlaya, anın derdinden kurtulmak olmaz, illâ ol taamı kusmak... *(Kel. XIV. 43)*

§ ... Dadı şöyle ola kim dadan beğene, ekşi olmaya kim sevdaya, balgama dönmeye kim safra olup gönül döndürmeye كوكل دندرميه , baş ağrıtmaya. *(Hazain. XV. 34 - 1)*

§ Acıdan, kim dımağ sevmeye, tatlıdan kim gönül döndüre كوكل دوندرا ekşiden kim diş kamaşa... *(Hazain. XV. 55-1)*

gönül dönmek. (gönlü dönmek, gönül bulanmak) : Mide bulanmak, kusmak.

§ Sıfat-ı süfûf, kim gönül dönmeğini كوكل دو نمكى ve kusmağı giderür; pâk olmuş kaduntuzluğu, sumak, her birinden on direm. *(Yadigâr. XIV. 87-1)*

§ Ve kimseye şarap ortasında kusmak ve gönül dönmek zahmet ede. *(Yadigâr. XIV. 22 - 1)*

§ Eğer ot içmezden üç gün önürdü kusa, ot içdüğü vakıt gönlü dönmek كوكلى دو نمك ve kusmak olmaya.
(Yadigâr. XIV. 31 - 2)

§ ...Ve gözleri ve benzi saru olmak ve gönül dönmek كوكل دونمك. *(Mü. Şi. XIV - XV. 3)*

§ Kaçan ki hayz görmez olsa gönül dönmeğe كوكل دونمكه başlasa... *(Mü. Şi. XIV - XV. 10)*

§ Safra alâmetleri: Gözler ve benizler saru olmak ve gönül dönmek كوكل دونمك. *(Teshil. XIV - XV.)*

§ Akılları gitti, gönülleri döndü كوكللرى دندى kustular. *(Müz. XV. 64)*

§ ... İçmemek vaktı oldur kim esnemek, gerinmek gele, ya dımağ ağır ola, ya gönül dönmek كوكل دونمك hasıl ola. *(Hazain. XV. 34 - 2)*

§ Eğer gönlü dönüp كوكل دونب kusar ise ne kadar yaramaz hıltlar varsa çıkarır. *(Hazain. XV. 40 - 1)*

§ El-lekas اللقس [*Ar.*]: Bir kimsenin bir nesneden gönlü dönmek كوكلى دونمك ve gönlü aktarılmak. *(Terceman. XV. 213)*

§ Meniş geşten منش گشتن [*Fa.*]: Gönül dönmek كوكل دونمك. *(Miftah. XV. 38)*

§ ... Miydede menfaatleri oldur kim kusmağı keser ve gönül döndüğün كوكل دندكن men'eyler. *(M. Na. XV. 5)*

§ Meniş zeden منش زدن [*Fa.*]: Gönül dönmek كوكل دونمك, gaseyan mânasına. *(Ni'meti. XVI. 36)*

§ Şûriş شورش [*Fa.*]: Gönül bulanmak كوكل بولنق ve karış muruş olmak. *(Ni'meti. XVI. 448)*

Ürücek dağlar yankulanurdu
İşitüp gönlü كوكل kurdun bulanurdu بولنوردى *(Güvahi. XVI. 20)*

§ Şûriş شورش [*Fa.*]: Karışmak ve gönül bulanmak كوكل بولانمق. *(Şamil. XVI. 154)*

§ Memiş geşten منش كشتن [*Fa.*]: Gönül dönmek كوكل دونمك. *(Şamil. XVI. 513)*

§ Gaseyan غثيان [*Ar.*]: Gönül dönmek كوكل دونمك. *(Şamil. XVI. 631)*

§ Meniş zeden منش زدن [*Fa.*]: ... Ve gönül dönmek كوكل دونمك gaseyan mânasına. *(Caf. XVI. 196 - 1)*

§ Şûriş شورش [*Fa.*]: Gönül bulanmak بولانمق كوكل gaseyan mânasına. *(Caf. XVI. 102 - 2)*

§ El-'ıyaf العياف [*Ar.*]: İğrenmek ve gönül dönmek دونمك كوكل. *(Ah. XVI. 714)*

§ Meniş girdâ منش كردا [*Fa.*]: ... Gönül dönmek دونمك كوكل ve iğrenmek ve gaseyan mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 574)*

§ En-neşez النشز [*Ar.*]: Miyde bulanıp gönül dönmek دونمك كوكل mânasına müsta'meldir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 206)*

gönül düşürmek : Gönül kaptırmak.

Kızıl altun ile ak gümüşe düşürme gönül كوكل دوشورمه
Bunda anlar kalur en son seni yer bu kara yer
(D. B. XVI. 6)

Böyle bir fettana gönül düşürmek
Ayb eylemen biraz divanecedir *(Saz. Âşık Ömer. XVII. 225)*

gönül eri : Temiz yürekli, ehl-i dil.

§ İlâhî bizi gönül erleriyle كوكل ارلريله celîs et. *(Tazarru. XV. 166)*

gönül evi : Kalp.

Gönül evi كوكل ئوى Hak evidir
Gel gönüle, gir gönüle *(Alâ. XVI. 45)*

Gün gimi yüzüne bahup yandırır gönlüm evin كوكلم اوين
Mihrin ile çünkü yohtur andan özge yanası
(Gülşeni. XVI. 70)

gönüle yörenmek : Hatıra gelmek.

Dönüben dedi ol dem beylerine
Yörendi gönlüme يورندى كوكلمه bir nesne yine
(Şeh. Ş. XVI. 200)

§ Bir gün ol âlimin gönlüne yörendi ki كوكلنه يورنديكه ol oğlanlar benimle ahteylemişlerdi. *(Cev. Ah. XV - XVI. 748)*

§ Mübarek gönlüne yörendi ki كوكلنه يورنديكه evvelki ümmetlerin ömürleri uzun. *(Cev. Ah. XV - XVI. 670)*

gönül götürmek : Feragat etmek, vaz geçmek.

§ ... Üşbu katı yüzlü, iş üzerine yavlak becittir, tâ anın gözünden dulunmayınca ol bizden gönül götüresi كوكل كتورسى değildir. *(Kel. XIV. 78)*

§ ... Eğer eyle ederler ise tatlı canımızdan gönül götürmek ككل كترمك ve ölüm acılığına boyun vermek gerek.
(Kel. XIV. 34)

Ben varıp hot fâriğ otura idim
Dünyadan gönlümü götüre idim كوكلوم كوتورايدم
(Man. Tayr. XIV. 247)

§ Ömer, Üveys'i gördü. Bir deve kilimi giymiş, başı açık, yalın ayak. Çün Ömer baktı, on sekiz bin âlemi ol kilim altında gördü, pes kendözünden ve halifelikten gönlün götürdü كوكلن كتوردى.
(Tez. Ba. XV. 22)

§ ... Menzil-i şerifine buyurup Medine İmâmetinden gönül götürüp كوكل كوترّوب sefer-i Mekke azmin musammem kıldı.
(Hadika. XVI. 94)

gönül gözü : Kalp gözü, basiret.

§ Her kim Tanrı Taâlâya münacatın halk birle söylemekten yeğ bilmese anın bilüsü azdır, gönül gözü كوكل كوزى körlür, ömrü zâyi'dir. *(Tez. Ba. XV. 68)*

§ „.. Eğer gönül gözü كوكل كوز varsa ibret al, imdi Hak Taâlânın kudretlerine nazar eyle, sun'inin kemalin anla.
(Hazain. XV. 57 - 2)

gönül ile : → **gönül birle.**

gönül indirmek : Tenezzül göstermek.

Da'vet itsen dinine girse heman
Hem sana arka ola ol pehlevan
Didi âlimdir, dinime girmez ol
Değme kimseye gönül indirmez كوكل اندرمز ol
(Battal. XVIII. 133)

gönül katılığı : Şecâat, metanet.

§ Şecâat شجاعت [*Ar.*]: Gönül katılığı كوكل قتلغى.
(Müntehab. XVII. 52 - 2)

gönül koşmak : Gönül, istek birliği yapmak.

Elin şeştiler anı duttular hoş
Dediler sen dahi gönlüñ كوكلك bize koş قوش *(Işk. XIV. 179-1)*

gönül koymak : Gücenmek.

Kâtibi düşman sözüne uyamam
El sözüyle dosta gönül koyamam *(Kâtibi. XVII. 23)*

gönüllenmek : Gücenmek.

Dedim vefa ile al gönlüm eyle terk-i cefa
Gönüllenür كوكللنور gibi oldu biraz o mâh-lika *(Ruhi. XVI. 93)*

Gönüllü : 1. Cesur.

Ohu gönüllüye كوكللويه : ceri جرى [*Ar.*]: vü cesur جسور [*Ar.*]
(Uc. Gar. XV. 9)

2. Gönüle, cana yakın, muteber, hatırlı, şerefli.

Dilberler içre nite ki cânan gönüllüdür كوكللودر
Güller içinde gonca-i handan gönüllüdür *(Revani. XVI. 50)*

3. Kibirli.

Ağır deprenir etmede serfürû
Gönüllü كوكللو gibi sâkıyâ pek sebu *(Atai. Ha. XVII. 41)*

4. Bön, sersem.

§ Kâliv كاليو [*Fa.*]: Ahmek ve bön ve yaramsık ve serkeş ve gönüllü لو كوكل ve... *(Ni'meti. XVI. 502)*

gönülmek : → **gönelmek.**

gönül pası : 1. Vesvese, gıllügış, kötü düşünceler.

Tutgıl bir Tanrı hasını, gel ikrar et erenlere
Sileler gönlüñ pasını پاسنى كوكلك gel ikrar et erenler
(Yunus XIII - XIV. 95)

2. Keder.

Henüz dahi diri idi anası
Gönülde yoğ idi zerrece pası *(Dah. XIV. 75)*

gönül suyu : Göz yaşı.

Gönül suyu gözlerimden akıyor
Ah ettikçe ciğerimden kan gider *(Kara. XVII. 166)*

gönülsüzirek : İstemeye istemeye.

§ Pes aklı azlığından gönülsüzirek ككل سزرك müselman oldu ve Süleyman'ı katı sevdi. *(Enb. XIV. 670)*

gönül uğrusu : Gönül çalan, gönül alan.

§ Müdebbir ve mütebassır gönül uğrusu كوكل اوغريسى kimesne imiş. *(Ev. XVII. 45)*

gönül varmak : Gönül arzu etmek, istemek.

Gönül varmaz كوكل وارمز kim anı terk idesi
Kıyına kim gelir gelmez gidesi *(Çeng. Dâi. XV. 199)*

gönül yazmak : Gönül eğlendirmek

Gerekse gayri dilberle gönül yaz كوكل ياز
Ki zira bir çiçekle yarımaz yaz *(Güvahi. XVI. 102)*

gönül yıkmak : Gönül kırmak.

Aşktan ah etmesün âşık yıkar gönlüm يىقر كوكلم deyü
Hiç sultanım deyen mülkünü viran istemez
(Fuzuli. XVI. 153)

gönül yufkalığı : Rikka-i kalp, merhamet.

§ Gönül yufkalığı ككل يفقلنى ve şefkat bana galip olur.
(Kel. XIV. 60)

gördükleyin : Görür görmez.

§ İshak anı gördü halden hale vardı, tâkatı tak oldu. Ol kız dahi anı gördükleyin كوردكلين merhaba, hoş geldin...
(Ferec. XV. 210)

göre : Gör, bak, gürüver, baksana!

Ki şimdi döşeği yer, yastığı taş
Dahi hükmü geçer mi göre كوره kardaş
(Salâtin. XV. 105)

§ Ne pehlevan yiğittir göre كوره dedi. *(Müslim. XV. 1, 42)*

Göre كوره nitti felek Behram Gûr'e
Çıkardı kasrdan giyürdü köre *(Hikmet. XV. 153)*

Lebine zülfüne hazırlamışam can ü dili
Göre کوره ey gonce seninçün nelerim var benim
(Âli. XVI. 126)

Cihan halkı kılup başıma gavga
Göre کره yığnağa düştüm aşk elinden *(Gülşeni. XVI. 100)*

Rıyaz-ı cennete dönmüş Güzelhısar'ı göre کوره
Ya selsebil olup akan şu çeşmesârı göre *(Aşki. XVI. 258)*

Bir gece külbe-i ahzanıma bin naz ile gel
Bana aşkın göre ey dilber-i ra'na ne eder
(Nigâ. Ter. XVII. 166-1)

Acıma gürg-i tîz-dendana ·
Göre کوره acır mı gûsfendana
(Nigâ. Ter. XVII. 198-2)

Seni eşkin göre کوره ne surete koydu diyerek
Dest-i müjgânıma âyine verir dâmanım
(Nabi. XVII - XVIII. 5)

Eşek at yanında koşulsa, göre
Huy alır huyundan ol göre göre *(Saz. Levni. XVIII. 360)*

göredurmek, (görüturmak) : Görmekte bulunmak, seyretmek, devamlı surette görmek.

Görüturur کورو طورر her ne kılsavuz günah
Ger kılavuz ol günaha bir kez ah *(Yuz. Şeyd. XIII. 1)*

Göredura idim کوره دورایدم yürüyüceğez
Bu gönlüm meğer döleneydi birez *(Süh. XIV. 119)*

§ ... Bir it geldi ol sısama ağız değürdü, avratın gözü ana şiş oldu, pes kerahiyet gördü kim andan taam eyleye. Götürdü bazara iletti ve kablu sısam kilesin kileye sattı ve ben bazarda ol hali göredururdum کرا درر دم. *(Kel. XIV. 86)*

§ Zâhit ev bucağında oturup bu hali göredururdu کره‌دررری.
(Kel. XIV. 18)

§ Söz söylemeğe yaramaz, ol hot bilir ve göredurur کوره دورر.
(Tez. Lâ. XV. 667 - 1)

§ Zeynülesnam okuyup kâğıdın mefhumun bildi, gelip anasına diyiverdi eyitti: Ey ana, sanem talebinde oluram. Anası eyitti: Ey oğul bu söze i'timat etmek olmaz, zahmet çekme... hatarlı işi ko, yabana gitme, seni göreturayım طوراىم كوره. Zeyn eyitti... *(Ferec. XV. 137)*

göredüşmek : Birdenbire görmek, nasılsa görmek, rasgele görmek.

Denerken dağdan bir gün ovayı
Göredüştü كره دشدى gözü bir âşinayı *(Lârendi. XVI. 238)*

göre gelmek : Görmeğe, ziyarete gelmek.

§ Ferruhşad bir gün hasta düştü... Padişah buyurdu Ferruhruz'u vardılar getirdiler. Ferruhşad anı görüp münbasıt oldu, eyitti: Ey birader, beni göre gelmediñ كوره كلمدك, revâ mıdır dedi. *(Ferec. XV. 87)*

Serağaz eyle ey murg-ı baharî
Göre geldi ise كوره كلديسه ol gül-izarı *(G. Ra. XV. 12)*

göre gitmek : → **göre varmak.**

göreğen (I), (göriğen) : Çok, iyi gören.

§ ... Südün göze çekerlerse nûrun gayette ziyade eder, ifrat ile göreğen كوركن eder. *(Yadigâr. XIV. 99-2)*

§ Her kimsene gündüzde ne nesne ile meşgûlse ekser vâkıasında anı göreğen كوركن olur. *(Delil. XV. 126)*

§ Eş-şaye الشايه [*Ar.*]: Gözü göreğen كوركن olan, hadid-ül-basar mânasına. *(Ah. XVI. 568)*

§ El-cel'ab الجلعب [*Ar.*]: ... Ve gözü göriğen كوريكن olmak. *(Ah. XVI. 265)*

§ Bînâ بينا [*Fa.*]: Mânası göreğendir كوركندر. *(Deka. XVI. 8 - 2)*

§ Gars غرس [*Fr.*]: ... ve göreğen كوره كن göz. *(Deş. XVI. 158 - 1)*

§ Bînende بيننده [*Fa.*]: Ziyadesiyle hadid-ül-basar olan kimesnedir ki göreğen كوره كن ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 138)*

göreğen (II) : Güveyi.

Ol beğenmedi görüp çoğun kızın
Sonucu ol aldı Selçuğ'un kızın
Anlar eydür güyeğüye göreğen كوره كن
Nitekim güyeğü oğluna yeğen *(Enveri. XV. 76)*

göremez : Ekşimiş süde tazesi katılarak yapılan peynir gibi yiyecek.

§ Çoban bir kavataya göremez كورەمز koyup verdi. *(Müslim. XV. 24, 19)*

§ Çoban, şundan biraz göremez كورەمز yap deyüp... *(Müslim. XV. 24, 19)*

§ Bunun da tab'-ı şerifi göremezcik كورەمزجك istedi. *(Müslim. XV. 24, 22)*

§ Şîr-duğ شيردوغ [*Fa.*]: Göremez كورەمز . *(Miftah. XV. 106)*

§ Gûre-mast كوره ماست [*Fa.*]: Tahrif idip göremez كورەمز dirler ki sütle yoğurttan olur. *(Miftah. XV. 126)*

§ Şîr-duğ شيردوغ [*Fa.*]: Göremez كورەمز didikleri, sütü yoğurt ile karıştırırlar, ana derler. *(Deş. XVI. 178-2)*

§ Şîr-duğ behem شيردوغ بهم [*Fa.*]: Göremez كوورمز ki südü yoğurtla karıştırırlar. *(Ni'meti. XVI. 441)*

§ Şîr ü duğ beheme شيرودوغ بهمه [*Fa.*]: Göremez كورمز ki çobanlar süt ile yoğurdu biri birine karıştırır dahi yirler, gayet lezzetli olur. *(Caf. XVI. 99 - 2)*

§ gûre-mast كورەماست [*Fa.*]: Göremez كورمز dedikleri, süt ile yoğurtu karıştırırlar. *(Ni'meti. XVI. 554)*

§ Gûre-mast كورەماست [*Fa.*]: Göremez كورەمز. *(Şamil. XVI. 643)*

§ Nâbi نابى [*Fa.*]: Göremez كورەمز dedikleri taam. *(Nuh. Tuh. XVII. 213)*

§ Nimişk نمشك [*Fa.*]: Ol süttür ki yoğurt üzere sağıp göremez كورمز ederler, göremeze كورمزه ve kaymağa ve kereyağına da denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 597)*

§ Er-res' الرثا [*Ar.*]: ... Ve südü göremez کورمز çalmak, ve bir kimse için ekleylesin deyü göremez کورمز yapmak mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 23)*

göresi : Görecek, görür.

Dek gönül birle göresi کراسی göz gerek
Görene ma'lûmdurur ne söz gerek *(Ga. XIV. 203)*

göre varmak, (göre gitmek) : Görmeğe, ziyarete gitmek.

Biz asrağı gün vardık واردق anı göre کوره
Dedik eslemedi ki şara gire *(Süh. XIV. 60)*

Bindi Gülgûn'u üzre ol Şirin
Hüsrev-i hüsnü göre gitti کوره کتدی hemin
(Yuz. Hamdi. XV. 91 - 2)

§ Me'îde معیدة [*Ar.*]: Rucû' etmeklik ve hasta göre varmaklık کوره وارمق. *(Bab. XVI. 1, 317)*

§ Aved عود [*Ar.*]: Hastayı göre varmak کوره وارمق ve gide geli muradına irişmek. *(Bab. XVI. 2, 469)*

§ Âvid عاود [*Ar.*]: Hastayı göre varıcı کوره واریجی ve rucû' edici. *(Bab. XVI. 2, 466)*

§ ... Bir kimsenin hastalığını göre vardı کوره واردی.
(Rahat. XVI. 80)

görk : 1. Güzellik, hüsün, yüz güzelliği.

Şit kitabın okur idi dün gün ol
Bildirirdi bilmeyene doğru yol
Okur iken bulmuş idi ol meğer
Yusuf'un görkün کورکین Çalap ana öğer *(Yuz. Şeyd. XIII. 8)*

Şol senin görkün کرکك eğer göğe ağa
Değme bir burcunda göğün ay doğa *(Kel. XIV. 17)*

Ne resme şerhedem görkünü کرکین bayık
Ki lûtfundan yaratmış anı Hâlık *(Hurş. XIV. 31)*

§ Ve anın görkün کرکن ve cemalin yavlak vasfeyledi. Pes ol cebbarı İbrahim'e veribidi: Ol avrat kim seninledir, nendürür? İbrahim eyitti: Kız kardaşımdurur. *(Enb. XIV. 155)*

§ Çün can şehzadesi gönül tahtına oturur göze görmek... yüze görk كورك barmaklara deprenmek gelür. *(İhlâs. XIV. 122)*

Ki nice verüptür ana görk كورك ü hulk
Sanasın kim eder yüzü nûru çok *(Süh. XIV. 53)*

Yüzü gökçek ü tatlı dili fasih
Yusuf'tan dahi görk كرك içinde melih *(Süh. XIV. 8)*

§ Melikimizin bir oğlu var idi, anın görkü كورك ve cemali gibi hiç bir âdemde yoğudu. *(Tez. Ba. XV. 35)*

§ ... Bu iş sana Allahtan gelmiştir, anın katında görküñ كوركك ve malin eseri yoktur. *(Tez. Ba. XV. 37)*

Kanı ol servi kim âzat idi ol
Cihanda görk ile كوركله bir ad idi ol
(Çeng. Dâi. XV. 241)

§ Kişinün görmesi göstermesi gönül dilediği görk كورك iyesi ol olmayıcak sözden ne bite. *(Sır. XVI. 50)*

2. Meziyet, iyi huy.

§ Ulular görkünüñ كركنك arâyişi ve bezeği, kiçilerin suçun ve günahın bağışlamaktır. *(Kel. XIV. 45)*

Gerek görk كرك âdeme yok kim latif kürk
Koyun olmaya ger atlas giye gürk *(Işk. XIV. 70 - 2)*

3. Süs, zinet.

§ Ton görktür كوركدر hem üstüne örtüdür. *(Ata. XV. 19)*

görk dutmak : Güzelleşmek, süslenmek

§ İslâm padişahları Tanrı gölgesidir kim yeryüzü buların adli nûru birle bezenir ve görk dutar كرك دتر. *(Kel. XIV. 2)*

görkem : Gösterişli, heybetli.

§ Çünkü yüksek ata bine muhteşem ve görkem كركم görünür. *(Kab. XV. 169)*

§ Rûşinas روشناس [*Fa.*]: Bellü kişi, ma'lûm mânasına ve görkem كركم. *(Caf. XVI. 70 - 2)*

§ Rûyşinas روی‌شناس [*Fa.*]: Bellü, görkem کورکم. *(Caf. XVI. 71-1)*

§ Rûşinas روشناس [*Fa.*]: Bellü ve hürmetlü ve görkem کورکم kişi. *(Ni'meti. XVI. 347)*

§ Rûyşinas روی‌شناس [*Fa.*]: Görkem کرکم ve hürmetli ve belli kişi. *(Şamil. XVI. 146)*

gör ki : Dikkat et, iyi bak, düşün ki...

§ Gör ki کورکه Resûlü, Hak Taâlâ evvelâ mümsik ve bahil olmaktan men' eyledi, sonra bir uğurdan verüp yalıncak kalduğuna dahi itâp kıldı. *(Leys.Ar. XV. 753)*

Aldılar subaşıya ilettiler
Derdmende gör ki کورکی nidüp nettiler *(Zehr. XVI. 208)*

görklü, (görüklü) : Güzel, temiz, iyi, mübarek, mukaddes, cazibeli, gösterişli.

Görklü hil'at giydirir Yusuf ana
Tevbe kılur döner Tanrı'dan yana *(Yuz. Şeyd. XIII. 59)*

Ettiler budur bu kaflenin başı
Aslı görklü کورکلو kendisi mukbil kişi *(Yuz. Şeyd. XIII. 19)*

Görklü کورکلو yüzünü gören, gönlünü sana veren
Belli tapunda duran ne doydu ne usandu *(Yunus. XIII - XIV. 145)*

Görklü yüzü kimseye hiç benzemez
Tanrı katında bini bire samaz *(Velet. XIII - XIV)*

§ Gizli kalmasın kim görklü کرکلو ve berk re'y ve tedbir bahadırlıktan ve alplıktan öndür ve yeğrektir. *(Kel. XIV. 54)*

§ ... Evvel ol kim halâl vecihden mal kazanmak, ikinci, ol malı görklü کرکلو saklamak. *(Kel. XIV. 23)*

§ Rûzügâr katılıklarına uzluk ve sabır birle karşı vara, lâcerem anın muratları ve maksutları görklü کرکلو ton ile bezenip ana karşı gelmeği vâcip göre. *(Kel. XIV. 27)*

§ Ağız açıp öğer olsam üstümüzde Tanrı görklü كوركل.
(Dede. XIV. 4)

§ Aydan arı, günden görklü كوركل. *(Dede. XIV. 43)*

Eğerçi hûb hem görklü كوركلو kazadır
Bugünden gerü durmaklık kazadır *(Işk. XIV. 202 - 1)*

Birez durdular andan gittiler tiz
Yine görklü كركلو saraya yettiler tiz *(Işk. XIV. 41 - 1)*

§ Hak Taâlâ anı güneşten nurlu, aydan görklü كوركل yaratmıştı.
(Anter. XIV. 13)

§ Ol kız şöyle görklü كوركلو idi ki cihan içinde benzeşi yoğudu.
(Yüz. Ha. XIV. 200)

§ Sadakayı âşikâre verirlerse ne görklüdür. *(Tebareke. XIV. 38-1)*

§ ... Tere yaprağına benzer uvacuk yaprağı olur görklüce, Türkçe kuşetmeği derler. *(Yadigâr. XIV. 104 - 1)*

§ Ol görklü كوركلو padişah iki cihanın...
(Si. Da. XIV. 182 - 2)

Meğer Sultanı ol şehrin begayet
Acayip görklü idi bînihayet
Henüz oğlan idi, on yedi yaşı
Veli kirpüğü ok, yay idi kaşı *(Dah. XIV. 75)*

Kitabımda her satrı dirven size
Nikab oldu bir hûp görklü كركلو yüze *(Ferh. XIV. 67)*

§ Sadakayı ızhar etmek dahi görüklüdür كوركلودر (harekelidir) ... Eğer sadakanızı ızhar edecek dahi olursanız ne görüklüdür ol sadakanız. *(Müneb. XIV - XV. 155 - 1)*

§ Ve dahi düzetti Âdem oğlunun terkibini görüklü كوركلو (harekelidir) suret üzre. *(Müneb. XIV - XV. 1 - 2)*

§ Bu zikir azîm görüklü كوركلو (harekelidir) olduğu içindir ki her ibadet bununla müzeyyendir.
(Müneb. XIV - XV. 34 - 2)

§ Hak Taâlâ bir kuluna bir ton geyürmedi ki ol huşu' ve sükûnet tonundan görüklü كوركلو (harekelidir) ola.
(Müneb. XIV - XV. 247 - 1)

§ Ne görklü کورکلو maldır ol mal kim salih ola ve issi dahi salih ola. *(Müz. XV. 83)*

Canımız tende iken sen bil anı
Sana urdurmayız ol görklü کرکلو teni *(Mevlit. XV. 81)*

Devran senindir üş süregör devrini bu gün
Yusuf eğerçi görklü idi کورکلویدی Mustafa güzel *(Dâi. XV. 59)*

§ Hoş-rûy خوش روی [*Fa.*]: Görklü کورکلو yüzlü. *(Sıh. Ac. XV 97)*

§ Buna Hasan ad verdik anın için kim yüzü dahi görklüdür کورکلودر. *(Tez. Lâ. XV. 41 - 1)*

§ ... Avazı görklü کورکلو idi, rebap çalardı. *(Tez.Lâ. XV. 506-1)*

§ ... Buna Hasan ad verin dedi, anınçün kim yüzü dahi görklüdür. *(Tez. Ün. XV. 16 - 1)*

§ İmdi ma'lum oldu kim âdeme firaset görklü کورکلو nesnedır. *(Ferec. XV. 407)*

§ Ol bizim adımızı görklü کورکلو koku ile kokulattı. *(Leys. Dâi. XV. 5 - 2)*

§ Bir karavaş gördüm be-gayet görüklü کورکلو (harekelidir) idi. *(Tez. Ba. XV. 171)*

§ Bir saatten sonra bir ak tonlu, görüklü کورکلو (harekelidir) yüzlü kişi girip geldi, ol pîr ve ol halk ana karşı varıp selam verdiler. *(Tez. Ba. XV. 48)*

§ Mısır şehrinde bir bay kişi var idi ve anın bir görüklü کورکلو (harekelidir) kızı var idi. *(Tez. Ba. XV. 60)*

§ Bana öğüt ver dedim. Eyitti: Tevazu'luk ne görüklüdür ve andan görüklü کورکلو (harekelidir) oldur kim yoksullar baylara tekebbürlük kıla Tanrısına i'timat kılup, dedi. *(Tez. Ba. XV. 166)*

§ Üç nesneyi seven kişi, tamu ana boyun damarlarından yakın ola : Evvel hoş taam yimek, ikinci görüklü کورکلو (harekelidir) ton giymeği, üçüncü beylerle oturmağı... *(Tez. Ba. XV. 29)*

§ Bunca görüklü کورکلو (harekelidir) kokular bunda kaldı. *(Tez. Ba. XV. 133)*

§ Ana görüklü كركلو (harekelidir) hoşnutlu dirlik var ki sonunda ölüm yok. *(Leys. Mu. XV. 477 - 1)*

§ Anın takdiri olmayınca kimse kimseye ne zarar irgirübilir ne assı, dek kendinin muamelesi Allah ile görüklü كركلو (harekelidir) olsun. *(Leys. Mu. XV. 371 - 2)*

§ Kifil, gördü kim bir görklü كوركلو avrat... *(Güzide. XV. 74)*

§ Tanrı Taâlâ hazretinden görklü كوركلى taat ve niyaz gerektir. *(Saat. XV. 12)*

Şeyh gönlü bigi hulkı bol ola
Andan ol görklü كركلو cemale yol bula
(İbrahim. XV. 30 - 2)

§ Tamu mâliki eyde: Ne görklü ağlamanız var; bu ağlamak dünyada günahlarınızı anıp Tanrı korkusundan olaydı. *(Delil. XV. 157)*

§ Hazreti Osman şehidlerin ulusuydu, saidlerin görklüsüydü كوركلوسيدى. *(Tazarru. XV. 281)*

§ Anlardır kim görklü كركلو abdest alıp... *(Enfes. XV. 51)*

§ Anın şerrin def'etmek ve anı kahretmek, işlerin görklüsündendır. *(İrşad. XV. 165)*

§ ... İşbu resme işkence ile Cercis'i öldürdüler; Hak Taâlâ ol sâat içinde gerü dirgürdü, evvelkiden daha görklü كوركلو. *(Cennet. XV. 348)*

§ Allah indürdü sözler görklüsünü كوركلوسنى ki Kur'an'dır. *(Cev. Es. XV. 179)*

§ Gayet arı ve görklü كوركلو suretlü idi. *(Ta. Sel. XV. 2, 5)*

§ Allahın rahmeti amelin görklü كركلو edenleredür. *(Cinan. XV. 60)*

§ Benim sözüm sizin için görklü كركلو fikirdir, kalanın siz bilürsüz. *(Kesir. XV. 332)*

§ Anun görklü كوركلو yüzüne baktılar. *(Sır. XVI. 36)*

§ Hoş-rûy خوش روى [*Fa.*]: Görklü كوركلى yüz. *(Şamil. XVI. 251)*

Yüzüdür görklü كوركلى aydan u güneşten
Saçının rengi baç alır Habeş'ten *(Şeh. Ş. XVI. 120)*

§ Görüklü گركلو (harekelidir) amellerin işitenin karanuluğu münevver olup kasavet-i kalbi def'ola. *(Ta.Şahi. XVI. 40-2)*

görklürek : Daha güzel.

§ İbrahim Aleyhisselâm eyitti: Cümle ömrüm içinde ol yedi günden tatlurak ve görklürek گركلورك görmedim. *(Enb. XIV. 151)*

görklüsünde olmak : İyisini yapmağa çalışmak.

§ Âkıl olan cehdetmek gerek ki a'mâlin görklüsünde كوركلوسنده ve hidematın görklüsünde ola اولا كوركلوسنده. *(Maârif. XV. 97)*

görk vermek : Güzellik vermek, revnak vermek.

Yine geldi meclise vü verdi görk وردى كورك
Belinde kuşağı vü başında börk *(Süh. XIV. 147)*

görmelü : Görmekle anlaşılan, öğrenilen.

§ Şol nesne kim görmelüdür كورملودر, anı söylemekle kimse kimseye anlatımaz. *(Müz. XV. 350)*

görmeze urmak : Görmemiş gibi davranmak, görmezden gelmek.

Gözden çıkardı ağlamağ ile yaşım gibi
Şimdi fakiri taşa tutar görmeze urur كورمزه اورر
(Yahya. Bey. XVI. 147)

§ Ey nice helâk ittük köylerden ki görmeze urdular كورمزه اوردلر Tanrının ni'metini. *(Cev. Es. XV. 102)*

§ ... ve görmeze uruñ كورمزه اورك tâ Allahü Taâlânın emri gelincek ceng itmeğe. *(Cev. Es. XV. 29)*

Ey güzellikte Yusuf-ı sani
Görmeze urma كورمزه اورمه pîr-i Ken'anı *(Ş. G. XVI. 80)*

görmezlenmek : Görmez gibi davranmak, görmezden gelmek.

§ Hayrettin Paşa Cezayir'den çıkup giderken Andarya gemilerini seçti, lâkin görmezlenüp كورمزلنوب mukayyet olmadı. *(Tuh. Ki. XVII. 43)*

görmüş : Gören.

Haber verin var ise görmüşüñüz كورميشكوز
Bir otlağ içre ana ermişiniz *(Güvahi. XVI. 99)*

görnüdür : Görünmektedir.

Ten dahi ol maksuda ermez eli
Görnüdür كورنودر kim ne kadardır ten hali *(Ga. XIV. 153)*

görse : Göre.

§ ... Sonrağı azap ve şiddet gayette uludur ki, evvelki, ana görse كرسه uyhu gibidir. *(Kesir. XV. 322)*

görseler : Ne görsünler, birden bire gördüler.

Giderek görseler كورسەلر turur bir kûh
Sanki bir zat-ı zî-vakar ü şükûh *(Mîri. XVI. 19)*

görsetmek : Göstermek.

§ Yâ Dâmis, yürü meydana girgil erlik erdemini görsetgil كورستكل. *(Fütuh. XIV. 46)*

§ ... Sallâllahü aleyhi ve sellem Medine şehrinde geldi mukim oldu, çok mu'cizeler görsetti كو رستدى. *(Yüz. Ha. XIV. 160)*

§ ... Allahü Taâlânın mahlûkatından sana bunun misalin görsedeyim كرسدايم. *(Kesir. XV. 320)*

Birden iki vechile yüz görseten şan-ı vücut
Kudretin ızhar eder hem halka hikmetten atâ
(Gülşeni. XVI. 2)

Ne kıldı melâhat ile vechin
Görsetmedi كورستمدى gün gimi kemahî *(Gülşeni. XVI. 68)*

Nidem zahmini aşkın çün belürmez
Ki andan görsedem كورسدم yaramı yâre *(Gülşeni. XVI. 64)*

Ruşeni'den açuben Gülşeni Hakka gözün
Ana göre doğru yol görsedüben كورسدوبن düş öne
(Gülşeni. XVI. 8)

görsüz : Görünmeyen.

Bugün görsüz كرسوز yüzün görmeye gözler
Çak ol gözler cihanda ya ne gözler *(Hurş. XIV. 5)*

görügörmek : Dikkatle, devamlı surette bakmak.

Pes Cühudu görügör كورى كور kim her biri
Icl'e taptı kodu hak peygamberi *(Vahdet. XV. 132 - 2)*

görüklü : → **görklü.**

görümlü : Bakmağa mecbur.

Nazar-ı dilberin görümlüsüyüm كورملوسيم
Tîr-i müjgân-ı yâr ölümlüsüyüm *(Hâleti. XVII. 6)*

Bildi câm-ı lebi görümlüsüdür كورملوسيدر
Çeşm-i bîmarının ölümlüsüdür *(Atai. Ha. XVII. 43)*

görümlük : Yüz görümlüğü.

Sâkıyâ nakd-i dili ana görümlük كورملك verelim
Vaktı geldi alalım duhter-i rezden yine kâm
(Atai. Ha. XVII. 48)

görünülmek : Görülmek.

§ Tıp tarikınca maslahat görünüldü كورنلدى kim menfaatı ve mazarratı anun zikroluna. *(Yadigâr. XIV. 17 - 2)*

görünüş : Sarayın merasim salonu.

§ Cümle a'yan-ı Kırım Bahçesaray'ın han görünüşüne كورونشنه cem' olup bay ü geda ve pîr ü cüvan geneş edip Tatar Hanı sıyaneten ettiler kim... *(Ev. XVII. 33)*

görüp gözetmek : 1. Beklemek, gözetlemek.

§ ... Müfettişe, benim için tamga dükkânında bile otursun demiş, anın için bile görüp gözedürün كوروب كوزدورن dediği... *(Sic. A. XVI. 1, 412)*

§ Bân بان [*Fa.*]: Sekiz mânası var... Sâni, terkibi hâlinde görüp gözetici ve hâfız ve nigehban mânasına olur. meselâ, bağı görüp gözeten كوروب كوزەدن kimseye bağbân, ve...
(Bürh. XVIII - XIX. 100)

§ Pâsîden پاسيدن [*Fa.*]: Gecelerde uyumayıp bekçilik etmek ve görüp gözetmek كوروب كوزتمك mânasınadır.
(Bürh. XVIII - XIX. 142)

§ Er-ra'm الرعم [*Ar.*]: Bir nesneyi hıfz u sıyanet için görüp gözetmek كوروب كوزتمك mânasındır. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 467)*

2. İdare etmek, bakmak.

§ ... Eytam-ı mezburenin babalarından irs ile intikal eden hıssa-i şer'iyyelerin görüp gözetmeği گوروب گوزتمکی kıbel-i şer'den vasıy olduğum hususun cümlesine mezburu vekil eyledim. *(Sic. A. XVI. 6, 805)*

§ ... İşbu Ankara kazasında vâki' olan beyt-ül-mali benim tarafımdan vekilim olup görüp gözete گوروب گوزده.
(Sic. A. XVI. 2, 1323)

görüş kılmak : Görüşmek, tanışmak.

Hâdim varır Zelha'yı alır gelir
Ya'kup görür ü görüş kılur قلور گوریش *(Yuz. Şeyd. XIII. 96)*

görüturmak : → **göredurmak.**

gösgötürü : Tamamen, toptan, büsbütün.

Örümcek ağına saymaz ziyade âşık olan
Kapunda hayme-i heft-âsmanı gösgötürü گوسگوتوری
(Yahya Bey. XVI. 218)

Çeker dünyadan el o gösgötürü گوسگوتری
Yimez kaygu bu dünyadan ötürü *(D. B. XVI. 228)*

Mâmelek ol meleğin yoluna olsun Âli
Başım u canım ile gösgötürü گوسگوتری varım ile *(Âli.XVI.172)*

Dil milketini yıktı hayal-i dehan-ı yâr
Verdi fenaya gösgötürü گوسگوتوری şehri bir şirar
(Baki. XVI. 120)

Kastı anın şah-ı cihankârlık
Gösgötürü گوسگوتری âleme hunkârlık *(Atai. Ha. XVII. 34)*

Sereyan ede dile illet-i cehl
Kaplaya gösgötürü گوسگوتری zulmet-i cehl
(Atai. Ha. XVII. 34)

Tayyeder gösgötürü گوسگوتری arsageh-i imkânı
Râiz-i devleti tahrik-i ı'nân ettiği dem
(Sabit. XVII - XVIII. 29)

Habbezâ kevkebe-sazî-i gazâ-pîrayı
Etti engüşt-be-dehan gösgötürü کوسکتوری dünyayı
(Sabit. XVII - XVIII. 30)

gösterimsenmek : Temsil yollu göstermek.

§ Deveyi nice boğazladı, bana göster dedi, ben dahi babam deveyi şöyle boğazladı dedim, gösterimsendim کوسترم صندم.
(Müz. XV. 266)

göstertmek : Göstermek.

Erenlere kılıç vurmak nicedir
Uğurlayın yiğit kırmak nicedir
Sana gösterdeyim bir bir bu gün ben *(Dah. XIV. 62)*

Getürelüm ana ulu belâyı
Ana gösterdelim کوسترده‌لم ol bir Huda'yı *(Salâtin. XV. 167)*

Gözet imdi ne lûtfile hicabın serpiser mahbup
Ne yüz gösterdiser کوسترسر halka tecelli eyleyüp inhâ
(Muham. XV. 510)

§ Şunlar ki cehdettiler bizüm yolumuz talebinde. Biz dahi yolumuzu anlara gösterdiverip کسترری ورب genez ediverdik.
(Cinan. XV. 60)

göşmek : Göçmek, rihlet etmek.

Rucu' etti Hakın mülkine göştü کشدی
Bu işlerden hevası külli uştu *(Tennuri. XV. 185)*

göte küstü : Bele kadar olan kısa kürk.

§ Pişbâz پیشباز [*Fa.*]: ... Göğsü oyma ve önü açık kısa ve belleme câmeye denir. Acem gömleği ve içlik ve nimtene muharrefi miltan ve göte küstü کوته کوسدی ta'bir olunan kürk ve delme cebe ve silah abası gibi. *(Bürh. XVIII - XIX. 168)*

§ Berek برك [*Fa.*]: Süheyl yıldızı ki sitâre-i Yemenî dahi derler... ve nev-icat kısa kürk ve hırka makulesi sevp ki fevâhiş-i zurefa ıstılahında göte küstü کوته کوسدی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 110)*

götrülmek, (götürülmek) : 1. Yukarı kaldırılmak.

Buyurdular derildi cümle leşker
Alem götrüldü كترلدى yürüdü dilâver *(Işk. XIV. 191 - 2)*

Gazâda tığ uran kollar hakıyçün
Duada götrülen كترلن eller hakıyçün *(Anasır. XV. 403)*

Sancak-ı islâm götürüldü كوترلدى, çıkar
Mîr Gazi bahr yüzüne bakar *(Enveri. XV. 20)*

Götrülür كوترلور yelkenler ile çok alem
Girdiler deryaya anlar esti hem *(Enveri. XV. 33)*

§ ...Kul secdeye varmış, başı üzre bir ipsiz kandil şöyle muallâk asılmış... Kaçan sabah oldu kandil yukarıdan götürüldü كوتورولدو görünmez oldu. *(Cennet. XV. 13)*

Sepet su içre görünür dolu âb
Veli götrülse كوترلسه yine bir kuru kap *(Mih. XV. 137)*

§ ... Ve dağlar dahi yerinden kopup şol at tuynağından kopan toz gibi havaya götürülüp belürsüz ola. *(Leys. Ar. XV. 556)*

2. Kaldırılmak, bertaraf edilmek.

§ Şimdi ki fursat elden çıktı ve destur götürüldü كوتورلدى eyitmek mi istersiz.. *(İhlâs. XIV. 60)*

Sırr-ı tevhidi ayan itti, götürüldü كوترلدى hicap *(Nesimi. XIV. 198)*

Küdûret götrüle كترله bula safayı
Sekamet gidere vere şifayı *(Işk. XIV. 21 - 2)*

Kamu vahdet oldu kesret, götürüldü كوتورلدى nûr u zulmet
Dolu Arş ü ferş temamet oldu anı görmez a'mâ *(Eşrefoğlu. XV. 12)*

§ Zira ki kanda su bulunsa teyemmüm götrülür كترلور. *(İrşad. XV. 144)*

Kalmaya götrüle كترىله ayninden hicap
Hakkın esrarına ola feth-i bap *(Vahdet. XV. 109 - 2)*

§ Çün bu ümmet üzerine beş vakıt namaz farz oldu, bulardan dün namazı farzı götürüldü كتورلدى. *(Leys. Ar. XV. 663)*

§ Çün sabah oldu Afrasiyab-ı âftap serir-i ezrak üzre oturdu, âlemden zulümat götrüldü كوترولدى. *(Ferec. XV. 8)*

§ Ümittir kim bu iş bu def'a hayrola, bu musibet dünyadan götrüle كوترولە. *(Ferec. XV. 327)*

§ Ey bizim Rabbimiz, bizi delâlet kılgıl ol tarik-ı ma'rifete kim ana sülûk etmekle seninle bizim aramızdan yadlık götürüle كتوريله. *(Leys. Dâi. XV. 14 - 2)*

§ Aralarında kıtâl vâki' oldu ülfet-i uhuvvet götürüldü كتورلدى. *(Leys. Mu. XV. 68 - 1)*

§ Şimdi yadlık bilişliğe döndü ve hicap ortadan götürüldü كتورلدى. *(Müz. XV. 353)*

§ ... Bu mertebede kesret götürülür كتورولور vahdete değşirilir. *(Zad. XVI. 18)*

Şitanın cündü nevruz ile sındı
Burûdet götrülüp كوترلوب âlem ısındı *(Hüs. Dil. XVI. 130)*

Çekti elini bu maceradan
Götrüldü كوترلدى gubar-ı gam aradan *(Letaif. XVI. 92)*

Şaha olmuştu müsahhar serteser
Dehrden götrülmüş idi كوترلمشيدى şûr u şer *(Selaman. XVI. 32)*

§ Aramızdan adâvet götrülüp كوترلوب her sene muratları üzere haraçları anlara vâsıl ola... *(Rahat. XVI. 4)*

3· Toplanmak.

§ Sâyife صايفة [*Ar.*]: Yazın ekilen tereke ve yazın götürülen كتوريلن azık. *(Bab. XVI. 1, 277)*

götürmek : 1. Ortadan kaldırmak, bertaraf etmek.

Ahvalin bilelim anın belgülü
Götürelim aradan fitne kılu *(Yuz. Şeyd. XIII. 3)*

Yedi günden sonra gerdeğe girür
Avratın burka' yüzünden götürür كوتورر
(Man. Tayr. XIV. 200)

Duvağını götür كتر gör kim bu karı
Şu yüz ile komaz hergiz vekarı *(Işk. XIV. 11 - 2)*

§ Gözlerimden uykuyu götürdü گتردی halâyıklar uykuda iken beni kendi hizmetine getirdi. *(Müneb. XIV - XV. 9 - 2)*

§ Ey Çalabım, geyikleri esirgegil ve bulara azap kılmagıl, yay ıssısın, kış sovuğun bulardan götürgil گترگل. *(Enb. XIV. 751)*

§ Siz kılıç üşürün paralan, aradan Beyrek'i götürelim گوترەلم. *(Dede. XIV. 149)*

§ Pes anın gibi kişinin şerrini cihandan götürelim گتورەلم dilerüz. *(Si. Da. XIV.)*

Gelip höcreye kıza kıldı hitap
Ki hey dur götürgil گوتورگل yüzünden nikap *(Süh. XIV. 201)*

§ Ve medh-i bîgayet ve salavat-ı bînihayet Muhammed Mustafa Hazretine olsun ki ümmetinden dalâlet zulümâtın götürdü گتوردی. *(Mü. Şi. XIV. 1)*

Hayânın perdesin dilden götürgil
Gülistandan gül-i terler getürgil *(Salâtin. XV. 15)*

§ Dükeli perdeleri hep götürürler گتورلر uçmak içinden dünyaya nazar iderler. *(Cennet. XV. 227)*

§ İnşâallah bu ulu taşı müslümanların yolundan götürsem گتورسم gerek, dedi. *(Müslim. XV. 1, 146)*

§ Nice letaif yüzünden ve nice garaip yanağından nikap götürem گوترم. *(Cev. Es. XV. 3)*

Didiler sen misin ana Gâv-ı Tus
Kanı buynuzun başında yok mu us
Didi vardır buynuzum getürem uş
Anın ile ben götürem گتورم sizi hoş *(Enveri. XV. 13)*

Çün zülf-i şeb-misalin oluptur nikab-ı hüsn
Zülfün götür گوتر ki zâhir ola âftab-ı hüsn *(Ruşeni. XV. 276)*

§ Ol kişidir senin gözlerinden perdeyi götüren گوتورن. *(Müz. XV. 460)*

Can götürse گترسه aralıktan canını
Bula halvet mahrem ü canânını *(Vahdet. XV. 143 - 1)*

§ Kaçan ol gelicek ben üsküfüm başımdan götürem كتورم.
(Tez. Lâ. XV. 15 - 2)

Müberka' perde içre kılma şehnaz
Götür كتور yüzden nikap aç perdeden râz
(Çeng. Dâi. XV. 209)

§ Halife eyitti: ... hadsiz kişilikler eyledin bizi utandırdın, imdi desturunla zahmeti götürelim كتورەلم dedi. Ebulkasım yer öptü özür diledi, taşra kapıya dek yalınayak gönderi çıktı, Harun odasına geldi. *(Ferec. XV. 9)*

§ Halife kullara buyurdu kim kaçan Sadık içeri gire, ben tacım başımdan götürem كتورم derhal siz anı öldürün.
(Tez. Ba. XV. 6)

§ Eğer biz bulara terahhum kılıp esirgeyip bulara vâki' olan hatayı ve belayı götürseydik كتورسيدك ...
(Leys. Mu. XV. 51 - 2)

Gül nikabın götürdü كترد yüzünden
Bülbül ider fiğan ü zâr yine *(İbrahim. XV. 110-1)*

§ Bu kelâmı işitip canı şad ü hurrem ola, andan çevre baka, gözü perdesin götüreler كتورەلر. *(Saat. XV. 102)*

§ ... Perde-i hicabı ara yerden götürmek كتورمك kastın ettikte... *(Bektaş. XV. 187)*

§ Dil'in kayd ü bendin götürdü كوتردى. *(Hüs. Dil. XVI. 133)*

Turan turdu oturanlar oturdu
Şehenşeh perdeyi sözden götürdü كتوردى *(Veyse. XVI. 187-1)*

Tiz bunun işin bu demde bitürün
Rum içinden anın şerrin götürüñ كتورك *(Battal. XVIII. 117)*

2. Ayırmak, uzaklaştırmak, kaldırmak.

Okunu attı vü yayını yastı
Götürüp kaşları tâkında astı *(Yuz. Şems. XVI. 388)*

Ger gönül senden götürem كتورم dahi kime bağlayam
Gönlümü ayruk kişi mihriyle nite dağlayam *(Kel. XIV. 62)*

Başını bâliş-i gamdan götürmez كتورمز oldu meğer
İrişti hâb-ı ecel ol dü çeşmi bîmara *(Ruhi. XVI. 71)*

§ Âhir-ül-emr a'dâ hücum idüp anı yerden götürdükte كتوردكده başın kaldırup münacat itti ki... *(Hadika XVI. 37)*

Burun yüzden götürülmez كتورلز meseldür
Nola rahmitsenüz ben mübtelâya *(Lâmii. XVI. 109)*

§ Allah götüre كوتوره seni, sen de kurtulasın, ben de ve iller de. *(Letaif. XVI. 72)*

§ Taşı seni yakar, içi beni yakar, Allah götüre كوتوره bunu, sen de kurtulasın, ben de. *(Letaif. XVI. 72)*

3. Tahammül etmek, yüklenmek, taşımak.

§ Bir ferişte viribidi kim yeri götüre كتوره. *(Yüz. Ha. XIV. 9)*

§ Ben iğen zaifin, yüz kamçı götürümezin كتورمزن. *(Yüz. Ha. XIV. 209)*

§ Her kim melikler dergâhına mülâzım ola ve buların katı rençlerin götürmeğe كتورمكا ve acı şerbetlerin içmeğe katlana. *(Kel. XIV. 27)*

Atamın sözünü götürümedim كوتورومدم
Örü durdum ayruk oturumadım *(Süh. XIV. 234)*

Kişinin ne var aşk üzerse gücün
Olur olmazın çok götürür كوتورور gücün *(Süh. XIV. 124)*

§ Cercis taşra çıktı gördü kim ol oğlanı anası götürmüş كتورمش gelür. *(Cennet. XV. 371)*

§ İttifak ettiler kim atamız bir yad kişiyi üzerimize havale etti, bizi ana hizmetkâr etti, biz bunu götüremezüz كتورەمزز, heman re'y oldur kim... *(Ferec. XV. 159)*

§ Yunt karnında kulun götürür كوتر bin altun değir, hiç belürtmez. *(Güzide. XV. 127)*

§ Oğlancıklar mizacı zaiftir.... ağır gıdâ yükün götirimez کترمز.
Hazain. XV. 17 - 2)

Nedürür çare gökten er eğer dîr
Ne yağdı ki anı götürmedi yer *(Güvahi. XVI. 29)*

Gökten ne yağdı ki anı götürmeye کوتورمیه zemin
Cânâne pür-cefa ise tan mı cihan gibi
(Yahya. Bey. XVI. 212)

§ Âhen-rubâ آهن ربا [*Fa.*]: Mıknatis taşı ki anun hassası budur ki bir kimse götürse کتورسه aslâ nisyan ârız olmaya.
(Caf. XVI. 10 - 1)

Yime kaygu ki âdem gam götürmez کوتورمز
Ne âdem, gussayı âlem götürmez *(Ârifîn. XVI. 81)*

Mey gibi kanınız içsin medet ol hûniyi kon
Ne kadar içse verin ben bilürün o götürür کوتورر
(Âli. XVI. 88)

Götürmez کوتورمز deyü sunmaz oldun bana
Neden bu cefa merhaba merhaba *(Atai. Ha. XVII. 37)*

4. Yukarı kaldırmak.

Secdeden götürdü başın ağlayu
Anı gören hayran oldu tanlayu *(Yuz. Şeyd. XIII. 25)*

§ Ağır nesne götürmeye کتورمیه ve yellü yemişlerden perhiz ede. *(Yadigâr. XIV. 204-2)*

§ ... Âdemîler anı görüp danlaştırlar, yer yerin ün ettiler ve eyittiler: Görün görün, iki kaz bir bağayı götürmüş کتورمش uçar dediler. *(Kel. XIV. 51)*

§ Hâris Şurahbil'i götürdü کتردی havaya düğdürdü.
(Anter. XIV. 183)

Re'sini götür کتور deyü nida etti çün ol hûr
Cibril-i Emin örü durup işit ki ne dir *(Delil. XV. 166)*

§ Kara başım götürdüm کوتردم sana geldim. *(Dede. XIV. 37)*

§ Lokmayı kiçirek götüresin کوترسن, eveden çeyneyesin ki lokma hallola. *(Müneb. XIV - XV. 168)*

§ Otururken tonun anulcak götüre کتره. *(Tuh. Le. XV. 247)*

§ Resûl Aleyhisselâm Mekke'de idi. Ashabiyle namaz kılurdu. Kaçan âvâzın götürüp katırak okusa müşrikler anı işidüp Kur'an'a söğerlerdi, eğer anıl okusa ardındağılar işitmezlerdi. *(Leys. Ar. XV. 778)*

§ Bir melek irsâl idip emretti ki anın altına girip iki çiğinleri üzerine götüre کوتره. *(Delil. XV. 95)*

§ Musa gerü elin sundu ol altı levhi yerden götürdü کتردی. *(Cennet. XV. 399)*

İzmir'in banı Ahad Subaşı hem
Bindi kadırgaya götürdü کوتوردی âlem *(Enveri XV. 22)*

§ Hızır ... elim aldı buluta ısmarladı, bulut beni götürüp کوتورب Medine'ye götürdü. *(Ferec. XV. 386)*

Kulaklarım dikip kuyruk götürsem کتورسم
Varırdım Rumelinden Şama'a sürsem *(Çeng. Dâi. XV. 253)*

§ İt baktı bir semüz gövde gördü kim dilkü şağal üşmüş yir, hırsı galip olmuştur, götürdü کترد kendözünü ol kuyudan aşıru attı. *(Hazain. XV. 5 - 1)*

§ Avazlarınızı götürüp کتوروب şol denlü çağırışman kim Resûl'ün avazın basarsız. *(Leys. Mu. XV. 315 - 1)*

Sevdiğin kim gele odana sevinç eyle gönül
Çıkar ol şenliğe dülbendini götür کوتر göğe at *(D. B. XVI. 58)*

Yüzümüz hâkten götürmeyelim کوترمیلم
Olalım hâk-i pây-i Ehl-i Abâ *(Nihani. XVI. 5)*

§ Verdaşten ورداشتن [*Fa.*]: Götürmek کوترمك. *(Şamil. XVI. 285)*

Götüre کتوره hâkden bu dil-şikesti
Yücelde kadrini üfkendesinin *(Hüs. Dil. XVI. 158)*

Kırmızı kalkan götürdü کتوردی çiğnine
Nilgûn zerbeft giydi eğnine *(Budın. XVI. 10)*

Hasıl oldu cemi'-i maksudun
Seni yerden götürdü Ma'bud'un *(Hâleti. XVII. 14)*

Gerü konulan: memnu' hem götürülen كوتورولن : merfu' مرفوع [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 41)

5. Toplamak.

§ Men zerea-ş-şevke lâ yahsıdu ineben [*Ar.*]: Her kim diken eker ise üzüm götürmeye كتورميه. *(Kel. XIV. 60)*

§ Nice kim ekersen eyle götüresin كتراسن. *(Cennet. XV. 420)*

§ Kişi ne ekse anı götürür كتورر. *(Ata. XV. 4)*

götürmemek : Çekememek.

§ Ol Yusuf ataları katında sevgülü olduğun götürmediler كوتر مديلر
Ana haset edüp atasından ayırdılar. *(Leys. Ar. XV. 654)*

götürü : Bütün, tamam, toptan, hep, büsbütün.

§ Götürü كوتر âleme hüccet ve bürhan göstermek içün...
(Tazarru. XV. 275)

§ Götürü كتورى âlem harap olup celâl-i istiğnân sebebiyle...
(Tazarru. XV. 52)

§ ... Nâm kimesnelere dört bin akçaya götürü كتورى verip bunlar dahi üzerinin derzin çalıp ve... *(Sis. B. XV. 8, 131)*

§ ... ve göndermedük seni illâ götürü كتورو halka beşaretçi ve korkutucu... *(Cev. Es. XV. 145)*

§ Ekserya Odabaşı ve Kapu ağası arzetmek gerektir ve name ile arzetmek götürü كوترى Beğlerbegilerin ve ümeranın ve kuzâtın yoludur. *(Kanun. Os. XVI. 14)*

Bay ü yohsul kamu hüsnüne hayran olmuş
Verdi vaslın güzelim götürü كوترى dünyaya tama'
(Revani. XVI. 71)

§ Ol karıcuğun kurban ittiği tavucağı hürmetine götürü كوترو Basra ehlinin kurbanlarını kabul eyledi. *(Rahat. XVI. 61)*

§ Dünyadan götürü كوترو el çeküp... *(Rahat. XVI. 207)*

§ Hayâ, götürüsü کوتروسی hayırdır, ya'ni her ne tarik ile utanmak kişiye gelirse cümlesi hayırdır. *(Rahat. XVI. 162)*

§ Götürü کوتر mâl ü menâl ve tavar ve meta'larımız alan talan olduğundan gayri.... *(Rahat. XVI. 38)*

İmdi canına ne mutlu şu kişinin kim ol
Kaygusundan götürü کوتری dünyanın ah ola berî
(D. B. XVI. 7)

Rumelinin ki güzel yerleridir götürü کوتری uç
Dakınır başına güzelleri anın sorguç *(D. B. XVI. 65)*

Şöyle ki var varımızın varlığı
Yoğ olusardır götürü کوتری bî-güman *(D. B. XVI. 16)*

§ Ez-ze'mec الزأمج [*Ar.*]: Götürü کوتوری, cümle, her ne ise, turren ve külliyyen gibi. *(Kdeb. XVII. 294 - 1)*

Bütün âlem götürü کتوری bir yarım aha değmez
Ben edersem ederim yârime, cânânıma ah *(Vasıf. XIX. 345)*

götürülmek : → **götrülmek.**

götürünülmek : Götürülmek.

§ Ellerine, boyunlarına bir gull ile bağlı götürünürler کتورنورلر. *(Tibr. XVI. 24)*

§ Lâkin merkeze götürünülmeleri کوتورونلملری henüz dahi ne bedahetle ma'lûmdur. *(Cihan. XVII. 35)*

gövde bağlamak : Semirmek, şişmanlamak.

§ Kendi cismi kemaline irişip temam kuvvet birle gövde bağlar کوده بغلر. *(İrşad. XV. 99)*

gövdelü : İri yapılı, cüsseli.

§ Lenter لنتر [*Fa.*]: Gövdelü کودلو kişi. *(Ni'meti. XVI. 564)*

§ Lenter لنتر [*Fa.*]: Gövdelü کوده‌لو kişi. *(Şamil. XVI. 131)*

gövel, (gövel ördek) : Yeşil başlı ördek.

Boynu yeşil gövel ördek
Sana bir göl gerek idi *(Kara. XVII. 230)*

Hey ağalar, gelin seyran edelim
Gövel ördek gölden uçtu sabahtan *(Kara. XVII. 108)*

Uçtu gövel kaldı ada *(Emrah. XIX. 34)*

Sacar diye bir su akar
Gövel döner göllerine *(Saz. Deli Boran. XIX. 575)*

gövel ördek : → **gövel.**

gövercinnik : Güvercinlik, güvercinlerin barındığı yer.

§ Bir merkep : *60* ve bir şaraphane: *100* ve gövercinnik كورجنك: *50.* *(Sic. K. XVI. 4, 273)*

gövünmek : → **göyünmek.**

göyde : Gövde.

§ Kelleler, kavun karpuz misâl yuvarlanıp ; el, ayak dülger talaşı gibi saçılıp, kan seyl olup göydei كويدهٔ götürdü. *(Müslim. XV. 9, 17)*

§ Gördüler Haricîlerin başları bir yana göydeleri كويده‌لرى bir yana gitmiş. *(Müslim. XV. 2, 116)*

göydürmek : → **göyündürmek.**

göyenmek : → **göyünmek.**

göyne göyne, (göyünü göyünü) : Yana yana.

Bunu der, akıdur yaş göyne göyne
Gülendam-ı hûb, ol yüzü ayine *(Dah. XIV. 105)*

Dedi vü göyne göyne كوينه كوينه ağladı kız
Atasının yüreğin dağladı kız *(Hurş. XIV. 13)*

Göyne göyne گوينه گوينه derd ile gey ağladı
Sûziş ile yüreğini dağladı *(Ruşeni. XV.)*

§ Bî-ihtiyar kendimi yenemeyip göyünü göyünü كوينو كوينو ağladım. *(Rahat. XVI. 192)*

göynek, (göyünek) : Gömlek.

§ ... Giderken bir kâfire uğradı, bir eski pâre göynek كينك giymiş, arkasında çalı yüklenmiş bazara gider. *(Cennet. XV. 303)*

§ Bir dolama kaftan ... ve bir aba çakşır ve iki göyünek كيونك ve ... *(Sic. K. XV - XVI. 4, 141)*

§ Bir aba çakşır ve iki göyünek ve üç göyünek كيونك işi.... *(Sic. K. XVI. 4, 141)*

§ Bir kanlı ve bir tabak-ı sağir ve bir eylem ketan göyünek كيونك verip... *(Sic. K. XVI. 4, 238)*

göynemek : → **göyünmek.**

göynük : 1. Acı, yanık, yanmış, yanma, kızarmış, hicran, ıztırap keder.

Canım talaptır uçmağa dost illerine geçmeğe
Göynüklerim كوينوكلرم arzetmeğe dostu halvet bulmayam mı *(Yunus. XIII - XIV. 154)*

§ ... Bir kise eline girdi, anın içinde ağu var idi, pes anı dakı otlara kattı, ol kıza verdi; yediği sâat can verdi, andak öldü. Pes melik ol kız göynüğünden كينكندن, bir şerbet ol ottan tabibe içirdi. *(Kel. XIV. 71)*

§ Dimneyi zindana urdular ve ağır bent anın ayağına geçirdiler, pes Kelileye karındaşlık göynüğü كينكى ve sohbeti şefkati belirdi. *(Kel. XIV. 68)*

Benim göynüklerim كوينكلرم yâd eyleyen kim
Bu cevr ü zulmüme dâd eyleyen kim *(Işk. XIV. 269 - 2)*

§ Feryat eyledi gönüller taşası göynükler كوينكلر göyündü göz yaşarası sözler söyledi. *(Si. Da. XIV.)*

§ ... Ve yaprağını döğüp od göynüğüne كينكنا kim zeyt yağın karıştırıp yaku vurucak faide eyler. *(Edviye. XIV. 1)*

§ ... Ve külünü od göynüğüne كينكنه vurucak hoş eyler. *(Edviye. XIV. 9)*

Varam atamı vü anamı görem
Sizin ile hem bir iki gün duram
Gözüm açıla, dün ü gün göynüğüm كوينوكم
Ola kim birezcük derile öğüm *(Süh. XIV. 251)*

Sen ah eylediğin pes olmaya ayp
Dahi bilmezem bundan ayruksı ayp
Benim göynüğüm كوينوكم şol ki sen nâgehan
Gidesin, gözüme dar ola cihan *(Süh. XIV. 126)*

§ Od ve ıssı su ve bal yağ göynükleri كوينكلرى ve ilâcındadur.
(Mü. Şi. XIV - XV. 60)

§ Tanrı nüvazişi fevt olduğu göynüğünden كينكندن ağladı.
(Tuh. Le. XV. 221)

Gönlümün göynükleridir در كوينكلرى şem' tek ruşen sana
Sen anı sormak ne hacet değme bir pervaneden
(Dâi. XV. 75)

§ Sûz سوز [*Fa.*]: Göynük كينك. *(Sıh. Ac. XV. 30)*

Sözüm can sırrını aşkâre eyler
Gönül göynüklerine كوينكلرينه çare eyler *(Çeng. Dâi. XV. 219)*

Sinemin göynüklerin كوينكلرن hâl-i lebinden sor gönül
Sûz-ı can derdin ne bilsin bağrı sûzan almayan
(Selâman. XVI. 70)

§ Sûz سوز [*Fa.*]: Göynük كوينك ve acı. *(Şamil. XVI. 462)*

Gönül göynükleriyle كوينكلريله düzedüp saz
Edinmiştim gözüm yaşını demsâz *(Yuz. Şems. XVI. 41)*

§ Göynüklerim كوينوكلرم gözümle gönlüm gönlümle gözüm ucundandır. *(Sır. XVI. 28)*

§ Sûz سوز [*Fa.*]: İsm-i mastardır, yanma ve göynük كوينك mânasına. *(Ni'meti. XBI. 414)*

§ Âbkâme آبكامه [*Fa.*]: Pıhtı ve ekşi aş ve ekşi suyu, göynük كينك etmek aşı. *(Caf. XVI. 3 - 1)*

§ Sûz سوز [*Fa.*]: Göynük كوينك. *(Caf. XVI. 90 - 2)*

Merhamet eyler idin görsen eğer gen yakadan
Sinemin göynüğünü كوينكنى çâk-i giribanımdan
(Zati. XVI. 458)

2. Hararet.

§ El-harîka الحريقه [*Ar.*]: Hararet mânasınadır ki göynük كوينك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 882)*

göynüklü : 1. Gönül yakıcı, acıklı, yanık, tesirli, sûzişli.

Görüben seni bu söz ü saz ile
Bu mevzûn göynüklü كوينكلو avaz ile *(Süh. XIV. 66)*

Vida' olsun vida' olsun i (ey) şahım
Ki göğe çıkısar göynüklü كينكلو ahım *(Işk. XIV. 146 - 1)*

İşbu göynüklü كوينكلو sözü yazıp ana
Veribidi Şah Gülşeh'den yana *(İs. XIV - XV. 103)*

Garip olanların gönlü sınıktır
İçi göynüklünüñ كوينوكلونوك taşı yanıktır *(Çeng. Dâi. XV. 260)*

§ Ümmeti hakkında bunun gibi göynüklü كوينكلو haber işidicek ol sâat tacını başından ve hulleleri eğninden çıkarıp yabana ata. *(Delil. XV. 159)*

§ Ve ciğerlerindeki göynüklü كوينكلو ah-ı demsâzlarından temam şerh eyletti. *(Şeref. XVI. 192)*

Derununda çekip göynüklü كوينكلو avaz
Bu dem kıl aşk halinden ser-âğaz *(Veyse. XVI. 23 - 2)*

Birez içti vü bir dem çaldı andan
Verir göynüklü كوينكلو bir avaz candan *(Şeh. Ş. XVI. 212)*

Başı saçlı nitekim nâfe-i müşk
Dili göynüklü كينكلو hem çün penbe-i huşk *(Lârendi. XVI. 54)*

Bir vechile yaktı beni mihr-i ruhun ey mah
Göynüklü كوينكلو gönül odlara yanmağa ısındı *(Zati. XVI. 658)*

2. Bağrı yanık.

Nay göynüklülere verir haber
Nâlesi âşıklara kılur eser *(İs. XIV - XV.)*

Sen anın âşıka sorgıl makalin
Ki göynüklü bilir göynüklü كينكلو halin *(Hurş. XIV. 22)*

Sıhhat andan buldular göynüklüler كوينكلولر
Şem'i andan yaktılar söynüklüler *(Vahdet. XV. 21 - 1)*

Ne bilsin boş gidenler yöklü halin
Ki göynüklü birlir göynüklü كوينوكلو halin *(Çeng.Dâi.XV.260)*

Kamu göynüklüleri كوينوكلى لرى inleten ol
Dükeli dertlilerin derdi ölüm *(K. Ü. XV. 69)*

Dâmen-i dehri muattar kılmağa enfas-ı ud
Ahmed'in micmer gibi göynüklü كوينكلو canın yaktılar
(Ah. Pş. XV. 78)

§ Esyef اسيف [*Ar.*]: Yüreği yufka, göynüklü كوينكلى recül.
(Bab. XVI. 2, 285)

§ Sûz ü sâz سوز و ساز [*Fa.*]: Göynüklü كوينكلو kimse.
(Ni'meti. XVI. 415)

§ Sûz ü sâz سوز وساز [*Fa.*]: Yanma ve göynüme ve göynüklü كوينكلو kimesne. *(Deş. XVI. 133 - 1)*

Sana şerh edeyim hâlim zevâlin
Ki göynüklü bilür göynüklü halin *(Yuz. Şems. XVI. 242)*

Sözüm canlar yakar göynüklüyem كوينكلويم ben
Dütâ kaddim çü gamden yüklüyem ben
(Hüs. Dil. XVI. 202)

§ Sûz ü sâz سوز و ساز [*Fa.*]: Yanma, göyünme ve göynüklu كوينكلو kimse. *(Nuh. Tuh. XVII. 86 - 2)*

göynülmek, (gaynümek (II)) : Ham meyve olgunlaşmak.

§ Ol kim temam göynülmüştür كينلمشدر yumşaktır.
(Edviye. XIV. 7)

Ol zamanda bu hava gey germ olur
Nice hamlar göynülüben كينلو بن nerm olur *(Ga. XIV. 205)*

Yen' ينع [*Ar.*]: yemiş göynümek كوينمك, şire adıdır: asîr
(Fer. XIV. 24)

§ Bizim meclisimizde dört kürsi var, her birisi dört dürlü ağaçtan. Eğer sen hak peygamber isen Tanrıya yalvargıl, her birin cinsine getirsin ve bitirsin, yaprak ve yemiş versin, yemişi göynüsün كوينسون biz yiyelim. *(Cennet. XV. 362)*

§ Nazar kıl ol ağaçların yemişleri göynüdüğüne كويندوكنه ki ham iken ekşi ve acıdır, çün göynüye كوينويه halâvet hasıl eder. *(Leys. Ar. XV. 380)*

§ Nazar kılın ol ağaçların yemişleri göynüdüğüne كويندكنه ki ham iken ekşi ve acıdır. *(Enfes. XV. 56)*

Safa nazarın kime kim irişe
Hamı göynüye كوينيه anın çiği bişe *(Anasır. XV. 407)*

§ Gök ekinler göynüyüp كوينيوب biçüldüğünden sonra ağaçlarda biten yamru yumru uşak iri yemişlerin yineni yinmiş yinmeyeni dama dolmuş. *(Sır. XV. 62)*

§ Merd مرد [*Ar.*]: Misvâk ağacı yemişinin hamı veya göynümüşü كوينومشى. *(Bab. XVI. 1, 479)*

§ İmmâ اما [*Ar.*]: Ağacın yemişi belürmek ve göynümeğe كوينمكه başlamak. *(Bab. XVI. 2, 2)*

göynümek (I) : → **göyünmek.**

göynümek (II) : → **göynülmek.**

göyündürme : Çok acıyıp yanan bir yara.

§ Sûzâk سوزاك [*Fa.*]: Göyündürme كويندرمه illeti. *(Ni'meti. XVI. 415)*

§ Sûzâ سوزا [*Fa.*]: Mübalâğa-i ism-i fâildir, ziyade yakıcı ve acıtgan demektir. Rîş-i sûz, ya'ni acıtgan cerahat demektir ve sancusu çok yara, göyündürme كويندرمه dedikleri illettir, Arapça hurka derler. *(Ni'meti. XVI. 415)*

§ Sûzâk سوزاك [*Fa.*]: Göyündürme كويندرمه didikleri çiban; gayette acığan olur. Arapça hurka حرقه dirler. *(Deş. XVI.)*

§ Sûzâ سوزا [*Fa.*]: ... ve göyündürme كويندرمه didikleri meşhur çiban ki adamın bedeninde çıkar; lisan-ı Arabide hurka dirler. *(Deş. XVI. 16 - 2)*

§ Sûzâk سوزاك [*Fa.*]: ... Gayette acığan, cerâhat ve sancusu çok yara ve göyündürme كويندرمه dedikleri çiban ki gövdede çıkar, Arapça hurka derler ve Farisice sûzâ derler.
(Caf. XVI. 90 - 2)

§ El-hurka الحرقة [*Ar.*]: Yanmak ve göyünmek ve göyündürme كويندرمه didikleri çiban. *(Ah. XVI. 294)*

§ Sûzâ سوزا [*Fa.*]: İnsanda çıkan göyündürme كويندرمه.
(Nuh. Tuh. XVII. 11 - 1)

göyündürmek, (göydürmek) : Yakmak.

§ Bir gönül emici ve ciğer yeyici meclis yandırıcı ve cihan göyündürücü idi كيندرجيدى. *(Kel. XIV. 17)*

§ ... Öğütçüleri hışm odiyle göyündürür كيندرر.
(Kel. XIV. 46)

§ Bu üç nesneler ile göğercin yavrusunu yiseler kanı göyündürür كويندرر cüzam eder. *(Yadigâr. XIV. 7 - 1)*

§ Bir kişi üç kez hacc kılsa, evvelkisinde borcun öder, ikincisinde Tanrıyı borçlu eyler, üçüncüsünde od anı göyündürmez كيندرمز. *(Yüz. Ha. XIV. 106)*

§ Kaçan Nemrut ve anın kavmi İbrahim'i göyündürmek كيندرمك üstüne ittifak kıldılar, pes bir yüksek ev yapıp İbrahim'i anda zindanladılar. *(Enb. XIV. 149)*

Zendavesta'yı göyündürdü كيندوردى odu
Milletiniz kamu batıldır dedi *(Man. Tayr. XIV. 9)*

Her kim içe göydürür كويدرر kursağını
Sayru eyler âdemînin sağını *(Ga. XIV. 241)*

§ ... İslâma 'gel, zira islâm seni oda göyündürmez كيندرمز, men' eyler. *(Kesir. XV. 304)*

§ Korku odiyle göyündürmektir كويندرمكدر ki meâsiden gayette korkucu olup, tâat üzerine nefsini kındırıcı ola.
(Delil. XV. 97)

§ Dileye kim revan can kalıpların göyündüre كيوندره.
(Cennet. XV. 458)

§ Od geldi kamusun helâk idip göyündürdü كويندردى.
(Enfes. XV.125)

Kastederler anı söyündüreler
Eridüp yağını göyündüreler *(Yuz. Hamdi. XV. 27 - 1)*

§ Hak Taâlâ ol buluttan oların üzerine od yağdurdu küllîsini helâk edüp göyündürdü كيوندردى. *(Leys. Ar. XV. 142)*

§ Anın hicâbı oddur, eğer od hicâbın açsaydı anın mukaddes zâtının nûru irdüğü yere dek göyündüreydi.
(Leys. Ar. XV. 147)

§ Kıyamet gününde biz ana taduravuz göyündürücü كيوندرجى azapları. *(Leys. Mu. XV. 35 - 1)*

§ Bir nesne yedirmeyeler kim kanını göyündüre كويندرا safra eyleye. *(Hazain. XV. 16 - 2)*

§ İlâhî, eğer sana tamu korkusundan ötürü kulluk edersem beni tamun ile göyündür كويوندر eğer sana senin için taparsam ol bâki didarını benden diriğ etme. *(Tez. Ba. XV. 110)*

§ Beşinci bap, müfret devaların yumağını ve göyündürmeğini كويندرمكى ve ... bildirir. *(Akr. XV. 32)*

§ Kabre kodukları vaktın zikrin nûru ana karin olur, mecmu-ı haşeratı yakar göyündürür كويندر. *(Müz. XV. 158)*

§ El-ihraku الاحراق [*Ar.*]: Yakmak, göyündürmek كويندرمك.
(Terceman. XV. 24)

Cihanı yaktın ey şah ağlamaktan
Göyündürdüñ كويوندوردك yüreğim dağlamaktan
(Şeh. Ş. XVI. 908)

Fena olup vücudun kala bâki
Göyündürmez seni vuslet fırakı *(Fazilet. XVI. 13)*

§ Amma dağ-ı hirman-ı cemaliyle anların canını göyündürdü.
(Tibr.XVI. 30)

Dilin gamdan göyündürmek كويندرمك reva mı
Yanar şem'i söyündürmek reva mı *(Veyse. XVI. 13 - 1)*

§ Erenlerin ve avratların derilerin şöyle göyündürür كيندرر kim...
(Ta. Şahi. XVI. 21 - 1)

§ İlâhî ma'sıyet odu âlemi göyündürse bir katra rahmetin suyu söyündürür. *(Şevahid. XVI. 2)*

Şöyle aşk odunda misk âsâ göyündürdük كويندردك ciğer
Bûy-i dûdu birle toylar âlemi biryanımız *(Lâmii. XVI. 62)*

§ Sûḫten سوختن *[Fa.]*: Göyündürmek كويندرمك ve göyünmek.
(Ni'meti. XVI. 26)

§ Sûḫten سوختن *[Fa.]*: Göyünmek ve göyündürmek كويندرمك. Hem lâzım, hem müteaddi isti'mâl olunur. *(Caf. XVI. 190 - 2)*

§ Levvâha لوآحه *[Ar.]*: Renk döndürücü ve göyündürücü كويندرجى. *(Müntehab. XVII. 89 - 1)*

§ Es-salk الصلق *[Ar.]*: Bir adamı güneş ıssısı çalıp göyündürmek كويندرمك. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 6)*

göyünegelmek : Yanıvermek, iç acımak, merhamet ve şefkat duymak.

Kara yüzlü Sa'lûk ol beynisüz
Dedi sana kurban benim gibi yüz
Ben ol yiğide hergiz ilinmedim
Hem öldürmedim eyle kılınmadım
Uyurken tuş oldu yüzüne gözüm
İgen hûb imiş göynegeldi كوينه كلدى özüm *(Süh. XIV. 156)*

göyünek : → **göynek.**

göyünmek, (göynümek (I), göynemek, gövünmek, göyenmek) : Yanmak.

Zelha eydür yâ sanem anla halim
Âşık oldum göynürem كوينرم tutgıl elim *(Yuz. Şeyd. XIII. 29)*

§ Safrayı ishâl eder ve göyünmüş كوينمش hıltları giderür.
(Yadigâr. XIV. 44 - 1)

§ Deniz vekili bu işi âdet edinir, kamumuz anın zulmü odundan göyünesivüz كيناسوز. *(Kel. XIV. 52)*

İçi göyner كويىر benzi sarı bağrı baş
Görgil âhir gözü nice tolu yaş *(Ga. XIV. 451)*

Çarh uruben sekriyüp oynar idi
Hecr odundan hatırı göyner idi كيناردى
(Man. Tayr. XIV. 251)

Yüreğim yandı vü göyündü كويندى canım
Mum gibi üş eriyigördü tenim *(Man. Tayr. XIV. 32)*

Kıyamet günü kimse çekmeye ud
Ki her giceler göyne كوينه niteki od *(Ferh. XIV. 85)*

§ Yandı bağrım, göyündü كويندى içim. *(Dede. E. XIV. 102)*

İçi yanar idi göynerdi كيىردى taşı
Fiğan idi işi vü gussa aşı *(Işk. XIV. 67 - 1)*

§ Kendinin dahi kolu kanadı göyünmüş كويونمش.
(Tebareke. XIV. 53 - 1)

§ Gördüler kim ol kavmin cümlesi kav gibi yanmış göyünmüş كوينمش. *(Si. Da. XIV. 119 - 1)*

§ Seni dünyadan sefer etti dediler, müddet-i medîdedir kim ben firakından göyünürem كوينورم. *(Ferec. XV. 21)*

Dâi'nin sözü ile ateş-i dûzah göyünür كوينور
Gözünün yaşı yeter Nil ü Furat'ı niderüz *(Dâi. XV. 124)*

§ Suḫten سوختن [*Fa.*]: Göyünmek كينمك. *(Sıh. Ac. XV. 90)*

§ ... Dahi gayet sakınmak gerek korkutmaktan, kakıtmaktan kim kanı göyünmeye كوينميه. *(Hazain. XV. 17 - 1)*

§ Kendi dahi bilir kim su ziyan eyler amma içmezse tahammül edemez, yahut mi'desi, ciğeri göyner كويىر. *(Hazain. XV. 33 - 2)*

Minnet olmaya canım oynar isem
Şem'a pervane bigi göyner isem كويىرسم
(İbrahim. XV. 103-1)

§ Yâ Mâlik, dehrînin elini senin elin sakladı, anın elin oda yalnız komak gerek idiniz, görseydin nice göyeneydi كويەنيدى. *(Tez. Ba. XV. 61)*

§ Ol Allah aşkında göyünmüş كوينمش, ol Tanrıya ulaşmakta yavu kılınmış ... *(Tez. Ba. XV. 83)*

§ Yalan deyüp azanlar tamuda göyner كينر (harekelidir) erir. *(Tez. Ün. XV. 1 - 2)*

§ Dilinin ucu göyündü كويندى dili ağırrak oldu, sözü igen anlanmazdı. *(Leys. Mu. XV. 12 - 1)*

Göz yaşından seyl oldu yer yüzü
Hep göyündü كيندى ol yılanların özü *(Cam. XV. 42)*

Dil micmeri ile göyünüp كوينوب bile tüttüler *(Mihri. XV. 124)*

Şem'i kim Hak yaka nice söyünür
Her ki püf derse sebleti göyünür *(Yuz. Hamdi. XV. 17 - 2)*

§ Ve dahi demişler ki ol tamu ehli ol od hararetinden katı göyünüp كوينب bin yıl zarılık edüp... *(Leys. Ar. XV. 729)*

§ Cebrail'e Mikâil'e ün geldi kim ilerü gelmen yoksa göynersiz كينرسز (harekelidir). *(Tuh. Le. XV. 197)*

Revâ mıdır ki Hakkın nûru söyne
Söyündü derse her kim ağzı göyne كوينه *(Muham. XV. 259)*

§ Bizim bağrımız susuz göyündü كويندى. *(Enfes. XV. 114)*

§ Bir cemâatı tamudan çıkaralar şol kara kömür gibi göyünmüş كيونمش ola... *(İrşad. XV. 416)*

Geçersem dahi bir barmak öte ben
Tutuşup şem' gibi göyünürven كوينرون *(Mih. XV. 18)*

§ Bir sâat naz kılur visâl sevincinden, bir sâat göyünür كوينر celâl heybetinden. *(Cennet. XV. 485)*

§ Anlarınçün tamu azâbı vardır ve anlarınçün göynümek كوينمك azâbı var. *(Cev. Es. XV. 331)*

§ Zıyasiyle halkın hâcetini bitirir, hal bu hal ki kendi göyünüp کوینب helâk olur. *(Delil. XV. 109)*

Anâsır zulmetinden nûru söynür
Hevalar odu ile içi göynür کویر *(Tennuri. XV. 251)*

§ Muhtelif ve lezic ve galiz müteaffen olmuş ve göyünmüş کوینمش hıltları arıtır. *(Ma. N. XV. 18)*

§ Bir içim su verin ki derûnu lâle gibi yanmış göyünmüştür کوینمشدر. *(Saadet. XV - XVI. 189 - 1)*

Göyündü کویندی micmer-i hasretle çün öd
Başına çıktı nâr-ı hecr'den dûd *(Lârendi. XVI. 80)*

Devlet çerağı bâd-i ecelden söyündü ah
Bu sûz-ı derd ile dil-i âlem göyündü کویندی ah *(Lâmii. XVI. 52)*

Dişledikçe ol leb-i şirinini ben göynürem کویرم
Bu ne iştir sen şeker yersin hararettir bana *(Lâmii. XVI. 78)*

§ El-imtihaş الامتحاش [*Ar.*]: Yanmak ve göyünmek کوینمك. *(Ah. XVI. 90)*

§ Sûḫten سوختن [*Fa.*]: Göyünmek کوینمك. *(Şamil. XVI. 277)*

Gözetgil i'tidâli şöyle dürüş
Ki ne et yana vü ne göyüne کوینه şiş *(Güvahi. XVI. 63)*

§ Bu ferişte yakın olsa yerler ve gökler halkı nûrundan göyünelerdi کوینلردی. *(Ta. Şahi. XVI. 7 - 1)*

Soğandan turptan acıdır dehanı
Göyünmüş کوینمش sarmısaktır san zebanı *(Letaif. XVI. 30)*

§ Tevhid, issiliğini duncukdurupdurur, ayruk göyünmeye کینیه. *(Ta. Şahi. XVI. 67 - 2)*

Her işi hoşturur tutmak meyana
Ki ne et göyüne کوینه ne şiş yana *(Şeh. Ş. XVI. 254)*

§ Kebapçılarda yanmış, göynümüş کوینمش çoğ ola. *(Zati. XVI. 700)*

§ Sûziş سوزش [*Fa.*]: Göyünüş كوينش. *(Caf. XVI. 90 - 2)*

§ Muharraka محرقة [*Ar.*]: Göynümüş كوينمش nesne.
(Bab. XVI. 1, 297)

§ Saruç صاروچ [*Fa.*]: Kumlu kireç ve göyünmüş كوينمش alçı.
(Ni'meti. XVI. 449)

§ Sûz ü sâz سوز و ساز [*Fa.*]: Yanma ve göynüme كوينمه ve göynüklü kimesne. *(Deş. XVI. 133 - 1)*

Ki gark-ı âb iken canım göyündü
Hayatım şem'i bir püf'ten söyündü *(Şeref. XVI. 114)*

Ey firkat oduna yanuben bağrı göyinen كويين
Gel kim yarana dürlü devadan haberim var *(Niyazi XVII 23)*

Karacoğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar, gövünür *(Kara. X.VII. 157)*

§ Eğri fethi ile ne ateşleri söyündü ve ne yürekleri göyündü كويندى. *(Naima. XVII - X.VIII. 1, 205)*

§ Beyhüde بيهده [*Fa.*]: Ol câmeye dinür ki hararet-i ateş ile sararmış ola, Türkide göynümüş كوينمش dinür.
(Bürh. XVIII -XIX. 135)

§ Perhude پرهوده [*Fa.*]: Ve ol mendil ve câme makûlesine denir ki hararet-i ateş tesiriyle sararmış ve göyünmüş كوينمش ola.
(Bürh. XVIII - XIX. 153)

§ El-galil الغليل [*Ar.*]: Susuzluktan cevfin yanıp göyünmesine كوينمسنه denir. *(Kam. XVIII -XIX. 3, 305)*

göyünü göyünü: → **göyne göyne.**

göz: Uç, taraf.

§ İbrenin ucu mıknatisin şimâl güzü كوزى ile suvarılmıştır.
(Cihan. XVII. 62)

göz açıcı: Kehhal.

Vardı ol göz açıcı كوز آچجى göz açmağa
Yedi ev yaptı göze ot saçmağa *(Man. Tayr. XIV. 131)*

göz ağarmak : Göze boz gelmek, göz perdelenip görmez olmak.

Nitekim tavuk göremez gice yol
Güğem gündüzün eyle olmuştu ol
Göz ağarsa آغارسه کوز görmez işit bu sözü
Anın kararıp görmez idi gözü *(Süh. XIV. 219)*

Eğer vâdi-i firkatte ağarsa اغرسه giryeden çeşmi چشمی
Yine Ya'kub-ı dil ol Yusuf-ı Ken'an'a incinmez
(Ruhi. XVI. 245)

Deli gönlüm nideyin çare yok uslanmağa hiç
Gözüm ağara کوزم آغاره meğer çoktan ağardı sakalım
(Nihani. XVI. 65)

§ Sebel سبل [*Ar.*]: Göz ağarmak کوز آغارمق. *(Şamil. XVI. 616)*

göz alacalanmak : Göz kamaşmak, alaca bulaca görmek.

Gözlerümüz alacalansa کوزلرمز آلاجالنسه temaşadan nola
Bu cihan güzellerinin gözleri alası yok *(Revani. XVI. 76)*

gözbağcı : → **gözbağıcı.**

gözbağı : Sihir, büyü.

§ ... Anın gönlüne şek düştü ve eyitti: Mümkündür kim bunu bana satan cazu idi ve gözbağın کوز باغن eyledi, iti koyun gösterdi. *(Kel. XIV. 108)*

gözbağıcı (gözbağcı, gözbayıcı) : Sihirbaz, büyücü.

§ Simya سیما [*Fa.*]: A'mâl-i hiyelden şol ameldir ki anın sahibine Türkide gözbayıcı کوز بایجی derler. *(Deka. XVI. 73 - 2)*

§ Lû'bet-bâz لعبت باز [*Fa.*]: Oyuncu ve gözbağıcı کوز باغجی ve hokkabaz. *(Ni'meti. XVI. 567)*

§ Müşa'bez مشعبذ [*Ar.*]: Gözbayıcı کوز بایجی gözünü baymış ki nesnenin hilâfını görür. *(Bab. XVI. 1, 495)*

§ Simya سیما [*Fa.*]: A'mâl-i hiyelden şol ameldir ki Türki dilde anın sahibine gözbağıcı کوز باغجی derler. *(Deş. XVI. 16 - 2)*

§ Hokkabaz حقه‌باز [*Fa.*]: Ma'rufdur ki gözbağcı کوز باغجی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 230)*

göz bağlamak : Sihir, büyü yapmak.

§ Rîv ريو [*Fa.*]: Hayâl ve hurde ve göz bağlamak كوز بغلمق mânasına ve mekr ve al ve sihir. *(Ni'meti. XVI. 342)*

gözbayıcı : → **gözbağıcı.**

gözbayıcılık : Hokkabazlık.

§ Mencemek منجمك [*Fa.*]: Göz bayıcılık كوز بايجيلق. *(Şamil. XVI. 513)*

göz belermek : Gözler lüzumundan fazla aşılıp hareketsiz kalmak.

§ Tagûli'nin canı ağzına gelip gözleri belerdi كوزلرى بلردى. *(Müslim. XV. 6, 144)*

§ Şaḫîden شخيدن [*Fa.*]: Göz belerüp بلاروب taşra çıkmak. *(Şamil. XVI. 325)*

§ Şaḫîden شخيدن [*Fa.*]: Sürçtüğü vakıt tayınmak ve gözü belerüp كوزى بلروب taşra çıkmak. *(Ni'meti. XVI. 27)*

göz belertmek : Gözleri lüzumundan fazla açıp hareketsiz hale getirmek.

§ El-hamlekatü الحملقة [*Ar.*]: Bir nesneye gözlerin belertip كوزلرين بلردب bakmak. *(Terceman. XV. 281)*

göz boncuğu : Nazar boncuğu.

§ Beş bin göz boncuğu: *75*, otuz vukıyye Hindî çivit: *1800*. *(Sic. B. XV. 9, 139)*

§ Ḫarmühre خرمهره [*Fa.*]: Göz boncuğu كوز بونجغى ki eşeğe ve katıra takarlar. *(Şamil. XVI. 423)*

§ Ḫartek خرتك [*Fa.*]: Göz boncuğu كوز بونجغى ta'bir olunan ma'cun mühredir, çeşm-i zahm def-i için etfâl boyunlarına asrlar. *(Bürh. XVIII - XIX. 238)*

göz bucağı : Göz ucu.

§ Lehhaz لحاظ [*Ar.*]: Göz bucağı كوز بجاغى ve göz ucuyle bakan. *(Müntehab. XVII. 82 - 1)*

gözcü : Gözeten, gözetleyici, nigehban, casus.

§ Erenlerin işine lâyık oldur kim eğer dilden ve gözden kim, canın tercümanı ve tenin gözcüsüdür گزجیسیدر, bir muhalefet ve dost incitmek göreler, ol gözü bir işaret ile bâtıl eyleyeler. *(Kel. XIV. 83)*

§ Padişahların zirekliği ve anlamaklığı şol gökler gönlündeki zamirin casusudur ve gaybet sırlarının gözcüsüdür گزجیسیدر. *(Kel. XIV. 124)*

§ Yusuf eyitti: Ola kim siz gözcüler گزجلر olasız, geldiniz kim ilimi göresiz. Bular eyitti: Vallahi biz casus değiliz ve bir ata oğlanı kardaşlarız ve atamız Tanrı Peygamberlerinden bir peygamberdir kim ana Ya'kup derler. *(Enb. XIV. 266)*

§ Dîdever şüden دیدەور شدن [*Fa.*]: Gözcü گوزجی olmak. *(Miftah. XV. 28)*

§ Dîdever دیدەور [*Fa.*]: Görür ve gözcü گوزجی ve haberci ve karavul. *(Ni'meti. XVI. 314)*

§ Bu kitabın müellifi Hibetullah, çavuş ve gözcü گوزجی olup halkı tamudan döndürüp... *(Saat. XV. 10)*

§ Talîa طلیعة [*Ar.*]: Leşker önünce gönderilen karavul ve gözcüler گوزجیلر. *(Bab. XVI. 2, 239)*

§ Dîdebân دیدەبان [*Fa.*]: Gözcü گوزجی ve karavul. *(Şamil. XVI. 199)*

§ Dîdebân دیدبان [*Fa.*]: Gözcü گوزجی ve karavul. *(Nuh. Tuh. XVII. 153 - 2)*

§ Dîdebân دیدبان [*Fa.*]: Gözcü گوزجی ve gözetici mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 289)*

§ Girdebân گردەبان [*Fa.*]: Girde ile bândan mürekkeptir, mânay-ı terkibi gözedici ve bekçi ve gözcü گوزجی demek olur. *(Bürh. XVIII - XIX. 521)*

§ Dîdebân دیدبان [*Fa.*]: Gözcü گوزجی, gözleyici, gözetici. *(Kam. Os. XIX. 390)*

göz çukura dönmek : → **göz oturuşmak.**

göz değmek : Nazar isabet etmek, nazar değmek.

§ ... Rûzügârın yavuz gözleri كوزلرى buların dirliğine değdi دكدى. *(Kel. XIV. 50)*

§ Kanda kim yüksek himmetlü kişi vardır, katı rençlerden ve göz değmekten كوز دكمكدن emin değildir. *(Kel. XIV. 69)*

§ Vüzera eyitti: Göz değmiştir كوز دكشدر ola. Muazzimler cem'etti, okuyup ta'viz yazdılar. *(Ferec. XV. 346)*

Nergis biten yerlerde dek salınmasun ol serv-i kad
İzi tozuna göz değer كوز دكر çoktur cihanda görmedik
(Ârifîn. XVI. 68)

§ Çeş-zaḫ چشزخ [*Fa.*]: Çeşm-i zahm muhaffefidir ki ısabet-i ayn mânasınadır. Istılahatımızda göz değmek كوز دكمك ve nazar değmek ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 218)*

§ Nazar نظر [*Ar.*]: Isabet-i ayn ki göz değmek كوز دكمك ta'bir olunur. *(Kam. Os. XIX. 584)*

göz deliği : Göz yuvası, göz evi.

§ On üç kişi göz deliğine كزدلكنه girdi, sığdı. *(Hay. XV. 141)*

gözden bırakmak : Nazardan, gözden düşürmek.

§ Kelile eyitti: Oranlamasven kim arslan anın menziletin aşağa indire ve anı gözden bırağa كزدن برغه. *(Kel. XIV. 32)*

Sen kılmayalı gözlerimin yaşına nazar
Merdümler ol fütadeyi gözden bıraktılar كوزدن برقدلر
(Mesihi. XV. 51)

Elimi almadı çeng ü rebabım
Bırakma برقه bâri gözden كزدن sen Çalabım *(Ravza. XV. 85)*

Ne bâzî ola nâz-ı hûb-rûyan
Bırağur gözden براغور كوزدن olur yine cûyan
(Nigâ. Ter. XVII. 164 - 1)

gözden çıkmak : Gözden olmak.

§ Karındaşlık şefkati depreşti eyitti: Karındaşım benim için gözden çıktı چقدى كوزدن bâri sevâhile ileteyim, bâşed ki melike duasıyla gözleri rûşence ola deyip... *(Ferec. XV. 422)*

§ Hemşirenin halâs olmasına Adîs'i derman isteyü gönderdim, bu kadar belâ çekip bir gözden çıktı كوزدن چيقدى.

(Ferec. XV. 402)

gözden salmak : Gözden uzaklaştırmak.

§ Beni gözden saldı كوزدن صلدى, eyitti : Bunu irte boğazlan.

(Yüz. Ha. XIV. 263)

gözden savmak : Ehemmiyet vermemek, nazara almamak.

§ Ve dahi muallime vâciptir ki mektephane oğlanlarına himmet-i terbiyeti düz, beraber ola. Ziyade hizmet idene sa'yi ziyade idüp fakir-ül-hâl olanları gözden savmaya كوزدن صاوميه.

(T. E. XV. 28)

göz deprenmek : Göz seğrimek.

Gözüm deprendi كوزم دپرندى bâri dek değildir
Tehimten geldi erdi şek değildir *(Şeh. Ş. XVI. 216)*

gözde uçmak : Gözde tütmek.

Erişmeyeli gûşüme avaz-ı müezzin
Her kanda bakam, gözde üçar كوزده اوچر sahn-ı musallâ

(Cem. XV. 11)

Fikri eğlence olup şâm ü seher
O peri hâsılı gözümde uçar كوزمده اوچر *(Atai. Ha. XVII. 216)*

Reng-i ruhu gözümde uçar كوزمده اوچر ol peri-veşin
Kim tâb-ı rûzeden yıkılıp mest-i hâb olur

(Ş. Galip. XVIII. 28)

göz donmak : → **göz dunmak.**

göz dunmak, (göz donmak) : Göz kararmak, bulanmak, dunuklaşmak.

§ Ve ola ki anun buharı dimağa çıka vesvas ve mâlihülya ve göz donması كوز طونمسى ve baş çeğzinmesi peyda ola.

(Yadigâr. XIV. 28 - 1)

§ Ḫîre خيره [*Fa.*]: Göz dunmak كوز دونمق. *(Şamil. XVI. 601)*

göz dutmak, (göz tutmak) : 1. Gözetlemek.

§ Mürakabet مراقبت [*Ar.*]: Göz dutmak گوز دوتمق. *(Müntehab. XVIII. 89 - 1)*

2. Umutla beklemek, beklemek.

§ Ey mü'minler siz muntazır olup göz tutuñ گوز طوتك Allahü Taâlâ va'desine. *(Leys. Ar. XV. 209)*

§ ... Göz tutuñ ana dek ki ol sevdüğünüz kavmi elinizle depelemekliğe hüküm gele ve Mekke fetholuna. *(Leys. Ar. XV. 511)*

§ Musa sabahladı şol şehirde, kim gaflet vaktında ana geldi idi, göz tutup korku ile muntazır olmuş idi. *(Leys. Ar. XV. 176)*

§ Sen atan yerine her ne ettünse heman oğluna dahi anı göz dutgıl گوز دوتغل. *(Güls. XV. 59)*

§ Nuh Aleyhisselam kavmi dediler kim değildir Nuh illâ delidir cünûnu var, kovun bunu göz dutup گوز دوتوب muntazır olun şol vakta dek ki ana elem irişe öle. *(Leys. Mu. XV. 47 - 2)*

§ Mütevakkı' متوقع [*Ar.*]: Kimseye göz tutucu گوز توتجی. *(Müntehab. XVII. 85 - 1)*

göze : Örme, örgü, yama.

§ Vereng ورنك [*Fa.*]: Yama, göze گوزه. *(Caf. XVI. 173 - 2)*

§ Refû رفو [*Fa.*]: Göze گزه. *(Caf. XVI. 68 - 2)*

§ Refû رفو [*Fa.*]: Göze گوزه. *(Şamil. XVI. 212)*

§ Vereng ورنك [*Fa.*]: Yama ve göze گوزه. *(Ni'meti. XVI. 624)*

§ Refû رفو [*Fa.*] : Yama ki kaftana yamarlar ve göze ki گوزه bir delinmiş delüğü gözerler. *(Deş. XVI. 327 - 2)*

göze almak : Ehemmiyet vermek.

Gerçi bir hâk-i rehim kimse beni almaz göze آلمز گوزه
Çok hakaretle nazar kılma gubarımdan sakın
(Fuzuli. XVI. 181)

gözedici : Bekçi.

§ Şeriat yolunu gözedicilerdir گوزه‌دیجلردر. *(T. Oruç. XV. 4)*

göze göz : 1. Göz göze, yüz yüze.

Bir ol kaldı idi ki Hak Hazretin
Göze göz کوزه کوز göre sınaya devletin *(Süh. XIV. 9)*

Göze göz کوزه‌کوز gördü bu kez yüzün anın
Yüze yüz hem işitti sözün anın *(Muham. XV. 554)*

Ayn-ı şifadürür bana gözündeki ilel
Görmez göze göz کوزاکوز anı ki var gözünde sebel
(Kadı. XIV. 5)

Göze göz کزاکز kimse anı görmemiştir
Akıllar hiç nişanın vermemiştir *(Tennuri. XV. 238)*

2. Açıktan açığa, göz göre göre.

Ölümün her biri gördü göze göz کوزاکوز
Ki Azrail-i vakt idi yüze yüz *(Mih. XV. 154)*

İletmek lâzım oldu padişaha
Göze göz کوزه‌کوز nicesi girsin günaha *(Mih. XV. 46)*

Kenara irgüremezsen özünü
Göze göz کوزاکوز bahre atma kendüzünü *(Güvahi. XVI. 60)*

gözemek (I) : Yırtığı ve deliği örerek kapatmak.

§ Refû رفو [*Fa.*]: Delinmiş nesneyi gözemek کوزمك.
(Miftah. XV. 88)

§ Er-refvü الرفو [*Ar.*]: Donun yırtığın ve deliğin gözemek کوزمك.
(Terceman. XV. 362)

§ Rufû kerden رفوکردن [*Fa.*]: Gözemek کوزمك.
(Şamil. XVI. 274)

§ Rufû kerden رفوکردن [*Fa.*]: Gözemek کوزمك ve örnmek.
(Ni'meti. XVI. 22)

§ Refûger رفوکر [*Fa.*]: Yamacı ve gözeyici ki delinmiş nesneyi gözer کوزر. *(Deş. XVI. 106 - 1)*

§ Refû رفو [*Fa.*]: Yama ki kaftana yamarlar ve göze ki bir delinmiş delüğü gözerler کوزرلر. *(Deş. XVI. 327 - 2)*

§ Rufû رفو [*Fa.*]: Câme ve şal ve sarık makulesi nesnelerde olan yama ve örü ve gözeyiş گوزەیش ki bellisiz ola.
(Bürh. XVIII - XIX. 301)

gözemek (II) : Hububatı gözerden geçirmek, elemek.

§ Tîre-gûz تیرەگوز [*Fa.*]: Gözerdir ki gırbil gibidir, buğday ve gayri nesneyi anınla gözerler گوزرلر. *(Ni'meti. XVI. 212)*

gözen (I), (göjen) : Keler, bir ceşit kertenkele.

§ ... Birkaç balık dutgıl, ol göjenin ini kapısından tâ yılan inine değin değme yerde bir balık bırakkıl, ol göjen گوژن anı bir bir yiyü yılan kapısına gele. *(Kel. XIV.)*

§ İbni-ırs ابن عرس [*Ar.*]: Türkçe gözen گوزن derler, Farsça rasû راسو derler, kelere benzer bir hayvandır. *(M. Bay. XIV. 3)*

gözen (II) : Sevimli, hoşa giden.

§ Avratın mesturesin al gözen گوزن çıkarsa taliin.
(Ata. XV. 12)

gözenek : Bir arada bulunan birçok deliklerden her biri.

§ El-inbağ الانباغ [*Ar.*]: Un eleyen kimse eleğin gözeneklerinden گوزەنکلرندن unu eleyerek çıkarmak mânasına.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 720)

§ Eş-şerek الشرك [*Ar.*]: Avcıların duzağına ve ağına denir ki ipten örülmüş olur. Gûya ki gözenekler گوزەنکلر ve örgüler birbirine şeriktir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 97)*

gözeni : Göz çapağı.

Aks-i zıyâya di : rahş, çiğnenen ota: serahş
Ildıramaktır: dirahş : çınrağı, gözeñi گوزکی : zeng زنك [*Fa.*]
(Genç. XVII. 41)

gözenmek : Yırtık ve delik örülerek kapatılmak.

§ Resûl Hazretinin kürsüsü vardır; dört ayağı demürden, üstü kendir iple gözenmiştir گوزنمشدر. *(Fütuh. XIV. 132)*

§ El-merfüvvü المرفو [*Ar.*]: Gözenmiş گوزنمش don ve giyesi, ya'ni deliği gözenmiş گوزنمش bez ve dülbent ve giyesi.
(Terceman. XV. 344)

§ Rişîde ریشیده [*Fa.*]: Göz göz nakışlanmış harir ve gözenmiş کوزنمش saçak. *(Deş. XVI. 328 - 2)*

§ Rişîze رشیذه [*Fa.*]: Gözenmiş کوزه نمش saçak. *(Şamil. XVI. 229)*

§ Âcede آجده [*Fa.*]: Nigendelenmiş ve gözenmiş کوزه نمش ve teğellenmiş mânasına da gelir, iğne ile yahut gayri nesne ile olsun. Bu münasebetle dişenmiş değirmen taşına dahi denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 31)*

gözer : İri gözlü kalbur.

Harmana varır dökülür savrulur
Gözer کوزر ü kalbur içinde çevrilür *(Anasır. XV. 411)*

§ Tîre-gûz تیره کوز [*Fa.*]: Gözer کوزر, gırbil. *(Miftah. XV. 69)*

§ Bir dane elek ve yedi kom ve bir gözer کوزر ve iki tağar ve ... *(Sic. B. XV. 10, 244)*

§ Bir çift çuval kebe: *10*, gözer کوزر : 1, ... *(Sic. B. XV. 12, 29)*

§ El-mükerbilü المکربل [*Ar.*]: Ve dahi gözer ile کوزریله nesne çalkayıcı ve güzer ile buğday eleyici. *(Terceman. XV. 130)*

§ Pervîzen پرویزن [*Fa.*]: Elek ve gözer کوزر. *(Caf. XVI. 19 - 1)*

§ Tîre-gûz [*Fa.*]: Gözer ki anınla buğday ve toprak elerler. *(Caf. XVI. 36 - 1)*

§ Peyken پیکن [*Fa.*]: Gırbil, gözer کوزر. *(Caf. XVI. 24-1)*

§ Pervizen پرویزن [*Fa.*]: Elek ve gözer کوزر. *(Ni'meti. XVI. 142)*

§ Peyken پیکن [*Fa.*]: Gırbil ve gözer کوزر ki tahıl ve toprak elerler. *(Deş. XVI. 248-2)*

§ Fîzgûz فیزکوز [*Fa.*]: Gözer کوزر kalbur. *(Cam. Fa. XVII. 33)*

§ Kirbâl کربال [*Ar.*], gırbal-i feraḫ çeşm غربال فراخ چشم [*Fa.*]: Gözü geniş kalbur ki gözer کوزر ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 153)*

§ Birîzen بریزن [*Fa.*] : Pervîzen mânasınadır ki nesne eleyecek âlettir, Arabide gırbâl ve hilhâl derler, geniş gözlüsüne kalbur ve ziyade geniş gözlüsüne gözer کوزر ve incesine elek ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 114)*

göz eri : Bekçi, gözcü, nigehban.

Gözlerünü göreli bildim ki anı göz eri كوز اری
İki gerek biri uyursa uyağ ola biri *(Kadi. XIV. 410)*

göz erimi, (göz irimi) : Gözün alabildiği kadar mesafe.

§ Kaçan Musa dünin yazıya girse ve ay karanu olsa anın ol iki budağı meş'ale gibi göz irimi كز ارم yer aydın verirdi. *(Enb. XIV. 368)*

§ Cezire-i Müstedirde şikâr kılurken gördü kim göz irimi كوز ايرى yerde bir şehir göründü. *(İs. H. XIV-XV. 254)*

§ ... Temam cevap vericek anın körünü ginidürler göz irimince كزارمنجه. *(Güzide. XV. 37)*

§ Anın içün doksan beti açılur, her biri göz erimi كوز اری denlü ola. *(Müz. XV. 184)*

§ Yine, Burak'a bindim, göz irimi كوزارى yerde basardı. *(Faza. X. 200)*

§ Hak Taâlâ celle ve alâ kabrini kemâl-i kudretinden her taraftan göz irimi كوز اری yer kadar gen edivere. *(Cinan. XV. 85)*

§ Hak Süphanehu ve Taâlâ ol mü'minin kabrini göz erimi كوز اری yer gen idivere. *(Rahat. XVI. 332)*

§ Ol kulun doksan dokuz bitisi ola, her birinin uzunluğu göz irimi كوز اری yer ola. *(Zad. XVI. 8)*

Göz iriminden كوز ايرمندن artık bağ u gülşen
Gören gözler olur ol bağı rûşen *(Fazilet. XVI. 143)*

§ El-medd المد [*Ar.*]: Murad med-el-basardır, lisanımızda göz irimi كوز ايرمى ile ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 1, 689)*

gözerlemek : İri gözlü kalburdan geçirmek.

§ El-mükerbilü المكربل [*Ar.*]:... Ve dahi gözer ile nesne çalkayıcı ve gözerleyici كوزرليجى ve gözer ile buğday eleyici. *(Terceman. XV. 130)*

gözerlenmek : İri gözlü kalburdan geçirilmek.

§ El-kusale القصاله [*Ar.*]: Buğday ve arpa başları ki harman sonunda gözerlenüp كوزرلنوب cem'edip tekrar döğüp danesin alırlar. *(Ah. XVI. 817)*

göze su inmek : Göz karasu hastalığına uğramak.

§ Göze karşu sinek gibi tütün gibi hayâl gözükmek göze su inmek كوزه صو انمك alâmetidir. *(Yadigâr. XIV. 42 - 1)*

gözetmek : 1. Gözetlemek, beklemek, bakmak, ummak.

§ Yavlak melûl oldum, eyittim: Siz varun, ben bu gece bunu gözedeyin كوزدين dedim. *(Yüz. Ha. XIV. 73)*

Gözetmek كوزه‌مك göğü düşmez olur onat
Karıncaya katı kazadır kanat *(Süh. XIV. 220)*

Ne rahat gözedir كوزادر ne ister güvenç
Ne alkış tevakku' eder ne ilenç *(Süh. XIV. 231)*

Bileyin dersen müdâm ma'ni gözet كوزت
Aslını bil her sözün ya'ni gözet *(Melhame. XIV - XV. 159)*

§ Bülbüllerden vefa gözetme كزمه ki her dem güle meyledüp öter. *(Güls. XV. 58)*

Sözü İbrahim igen uzatma
Sende bul yâri öte gözetme كوزمه *(İbrahim. XV. 107 - 2)*

Göz açup gözedirler كوزدرلر cümle ılduz
Ki kankı yoldan irer Şah-ı Pîruz *(İbrahim. XV. 9 - 1)*

Gamzen okları kaçan irişe canıma deyü
Bu Nizami gözetür كزدر anca ki canına geçer *(Nizami. XV. 20)*

Gözetme كوزمه il gözünde çöpü yindek
Senin gözünde vardır belki mertek *(Güvahi. XVI. 13)*

Ümid ile eğerçi gözetir كوزدر yol
Kumalıktan da mı kala kala ol *(Güvahi. XVI. 93)*

Dinle yazılan hikâyat ü sözü
Çok menâfi' var gözet كوزت ırma gözü *(Zehr. XVI. 221)*

§ Çün yarındası gece oldu, gözettim كوزتدم gerü geldi. *(Şevahid. XVI. 154)*

Ârifin bir himmeti var ana Arş olmaz makam
Sidre vü Tûba gözetmez كوزتمز ârifin can ü dili *(Niyazi. XVII. 92)*

2. Riayet etmek, göz önünde bulundurmak.

Tekellüf ara yerde gey şûm olur
Anı gözeten گوزەتن kişi meş'ûm olur *(Süh. XIV. 107)*

Şehin buyruğunu gözetti گوزتدی vezir
Sarayı vü tahtı düzetti vezir *(Süh. XIV. 27)*

Özünü bilenler gözetir گوزەدیر yolun
Sözünü bilenler düzetir dilin *(Süh. XIV. 16)*

§ Daima fi'linde hakkı gözet گوزت hak bigi muîn olmaz ve daima kavlinde sıdkı gözet sıdk gibi karîn olmaz. *(Maârif. XV. 238)*

Hay nakkaşı gözet گوزت surete aldanmayıgör
Dîde-i pâk-nazar suret-i divarı nider *(Nihani. XVI. 26)*

Gözetmez گوزتمز safta sadr âdem dürüstî
Erenlerin bir olur altı üstü *(Güvahi. XVI. 38)*

Gözeyici : Örücü, yamacı.

§ Reḫûger رخوگر [Fa.]: Yamacı ve gözeyici گوزیجی. *(Ni'meti. XVI. 333)*

§ Refûger رفوگر [*Fa.*]: Gözeyici گوزەییجی. *(Şamil. XVI. 120)*

§ Refûger رفوگر [*Fa.*]: Yamacı ve gözeyici گوزەییجی ki delinmiş nesneyi gözer. *(Deş. XVI. 106-1)*

göz gözü görmek : Ortalık ağarmak.

§ Göz gözü görücek گوز گوزی گوریجك Sünnîler gayret idüp Haricîleri Derbend ağzına çıkardılar. *(Müslim. XV. 6, 19)*

gözgü, (gözügü, gözüngü, gözigü) : Ayna.

Ziy ki geldi bu arada bu haber
Gözgüye گوزگویه baktı idi Yusuf meğer *(Yuz. Şeyd. XIII. 13)*

Dost sureti gözgüdürür گوزگودرر bakan kendi yüzün görür
Gelsin o kendisüz gelen ben razımı ana derem
(Yunus XIII - XIV. 209)

§ Gözgü گوزگو bigi yaldırardı, bakan kişi kendözün, dükeli oturanları anun içinde görürdü. *(Yüz. Ha. XIV. 103)*

§ Hak Sübhanehu ve Taâlâ celle elcâlehu hazreti hayâ gözüngüsin كوزونكوسين yarattı ve ol gözüngüi كوزنكوه ol tavusun karşısına kodu ve ol gözüngüye كوزنكويه baktı.
(Si. Da. XIV. 15)

§ Nitekim nakşı gözgüde buldular, nakş gelip gözgüye كزكويه girmez. *(İhlâs. XIV. 136)*

Mü'mine mü'mindürür gözgü كوزك arıt gözgüñü كوزكنكى
Tâ göresin sen seni zat olasın hem sıfat *(Nesimi. XIV. 179)*

Ne var andan olsa gözügü كزوكو tebah
Gönül gözgüsü balkır idicek ah *(Ferh. XIV. 85)*

Silicek pası gözügüden كوزكودن gide
Taşı kimse nite gözügü كزوكو ide *(Ferh. XIV. 47)*

Yanakların kızılı olmasın boz
Cemalin gözgüsüne كوزكوسينه konmasın toz *(Hurş. XIV. 14)*

Ben dedim gönül gözügüsün كزوكوسن günah
Nice jeng etse açar tevbe i (ey) şah *(İs. XIV - XV. 153)*

§ Kamer iki yüzlü bir gözgüye كوزكويه benzer. *(Ac. XV. 7)*

§ El-vezile الوذيله [*Ar.*]: Gözgüye كوزكويه derler, mir'at gibi. *(Terceman. XV. 262)*

Tutma âyine cemaline ki can tal'atını
Gözgüde كوزكوده zâhir olan şekli basardan günüler
(Ah. Pş. XV. 64)

§ Kız eyitti: Ben Simurg kızıyam. Şahzade eyitti: Sen dahi bencileyin Âdem oğlusun. Kız eyitti: Neden ma'lum? Şahzade eyitti: Simurg gelicek andan gözüngi كوزنكى talep eyle yüzünü anda gör... Simurg geldi, kız ayna istedi. *(Ferec. XV. 443)*

Zamirim gözgüsün كوزكوسن açgıl vefadan
Küdûret getsün ol kân-ı safadan *(Çeng. Dâi. XV. 166)*

§ Bir gün ol gözgüye baktım kendözümü gurûr gördüm. *(Tez. Lâ. XV. 246 - 2)*

Getir sâki bana câm-ı cihan-bîn
Gönüller gözgüsü كوزكوسى ol câm-ı Cem'dir *(Dâi. XV. 118)*

Bu mesel gözgü گزگو bigi yüz gösterir
Birdir illâ ma'nii yüz gösterir *(İbrahim. XV. 22 - 1)*

§ Tanrı Taâlâ benim gözgüm گزگ idi, şimdi ben Tanrı gözgüsü oldum. *(Tez. Ün. XV. 173 - 2)*

§ Kilim: *10*, bir çift sandık: *150*, gözgü گوزگی: *20*.
(Sic. B. XV. 1, 128)

§ Bu yedi nesne cemi'-i insanın gözgüsünüñ گوزگوسنك saykalıdır.
(Müz. XV. 294)

§ ... İşinin eyisin yatlısın sana göstermeğe ol kişi gözigü گزگو olmuş olur. *(Kab. XV. 102)*

Olar kim gözgüsünden گوزگوسندن sildi tozun
Hakın nûriyle ruşen etti gözün *(G. Ra. XV. 91)*

Gözgü گوزگو gimi gördüğünü söyleme
Su gimi irişdüğünü cümle yu *(Ruşeni. XV. 214)*

Çü baş indirdi anın hizmetinde
Temamet gözgü گزگو oldu san'atında *(Tennuri. XV. 69)*

Gel imdi gözgünüñ گزگونك yüzün safa kıl
Oların buyruğuna ıktidâ kıl *(Tennuri. XV. 8)*

Haset kıldığım oldur kim eline gözgü گزگو alıncak
Cemalinin kemaline niçin gözgü گوزگو nazar eyler
(Kesir. XV. 224)

Bu pas-ı ma'sıyetten anı pâk et
Cilâ ver gözgüsüne گوزگوسینه tâbnâk et *(Hikmet. XV. 19)*

Ol gözgüye گوزگویه her dem bakar âşıkları oda yakar
Niceleri Mansur'leyin kül oluben tozupturur
(Eşrefoğlu. XV. 55)

Bizi meftun ider cezben seni gözgü گزگو ider meczüp
Sana biz talip olmuşuz veli gözgü sana matlup
(İrşad. XV. 45)

§ Eğer bir azacık gubar âyine yüzünde zâhir olacak olursa derhal keremi yeniyle ve temam hürmetle ol gubarı gözügü گوزگو yüzünden götürür. *(İrşad. XV. 68)*

Melâletten yüzünde kalmamış reng
Zamiri gözgüsünü گزگوسینی kaplamış jeng *(Ravza. XV. 79)*

Bilürsün gözgüde گوزگده bir zat eğerçi gösterir sûret
Ve liykin gözgü ya sûret ne bilsün adı vü sanı
(Muham. XV. 171)

Yol görünür çünkü âdem görünür
Gözgüsünde گوزگوسنده iki âlem görünür *(Vahdet. XV. 134-2)*

§ Âyine آینه [*Fa.*]: Gözgü گوزگی Türkide de müsta'meldir.
(Deş. XVI. 299-1)

Göreli hattını mihr-i ruhu devranında
Gözgünüñ گوزگونك hayret eli kaldı zenahdanında
(Lâmii. XVI. 104)

§ Güneşin gözgüsü گوزگوسی sudur. *(Sır. XVI. 18)*

§ Mir'at مرآة [*Ar.*]: Âyine ve gözgü گوزگی derler.
(Bab. XVI. 2, 302)

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Gözgü گوزگی. *(Ni'meti. XVI. 78)*

Görürler gözgüde گوزگوده ankayı serçe
Tutarlar la'l ü yakutunu sırça *(Zati. XVI. 86)*

§ El-mir'at المرآة [*Ar.*]: Gözgü گوزگو ki âyine dahi derler.
(Ah. XVI. 957)

§ Âyine آیینه [*Fa.*-] Gözüñgü گوزنگی. *(Şamil. XVI. 382)*

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Gözgü گوزگو. *(Şamil. XVI. 215)*

Cihan bir gözgüdür گوزگودر her kişi anda
Görür kendinin evsafın kemahi *(Letaif. XVI. 66)*

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Gözgü گوزگو mir'at mânasına.
(Cinas. XVI. 6 - 13)

Nefesten gözgü گوزگو gibi jeng alırdı
Buluttan nem güneşten reng alırdı *(Veyse. XVI. 60 - 1)*

Kıssa: destan, hikâyet: efsane
Çapkın at: yâm ü âyine آیینه [*Fa.*]: gözgü گوزگو
(Genc. XVII. 79)

Âyine آیینه [*Fa.*]: gözgü گوزگو. *(Cam. Fa. XVII. 83)*

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Gözgü گوزگو. *(Nuh. Tuh. XVII. 272)*

§ El-mir'at المرآة [*Ar.*]: Gözgü گوزگو ve düzgü dedikleri billûr mücellâdır. *(Kdeb. XVIII. 62-1)*

Yanak: izâr u ruh amma dil ü füad: gönül
Vezîle وذیله [*Ar*]: gözgüdür گوزگودر ، âyine آیینه [*Fa*]; sırça: şişe, zücac
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 41)

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Ma'ruf cism-i maskul ve şeffaftır ki derûnunda ukûs-ı suver muşahede olunur, şişeden ve pûlâddan dahi düzerler, Türkide gözgü گوزگو ta'bir ederler.
(Bürh. XVIII - XIX. 46)

Âyine آیینه [*Fa.*]: Türkide gözgü گوزگی derler.
(Tuhfe. Ş. XVIII - XIX. 415)

§ Âyine آیینه [*Fa.*]: Arapçası mir'at, Türkçesi şimdi elfaz-ı mehcureden bulunan gözgüdür گوزگودر. *(Kam. Os. XIX. 49)*

gözigü : → **gözgü.**

göz irimi : → **göz erimi.**

göz kaḫmak : → **göz kakmak.**

göz kakmak, (göz kaḫmak) : Göz ile işaret etmek, göz etmek, göz kırpmak.

Ayn-ı çeşmin her kime ki göz kaḫar گوز قخر
Âşık idüp varlığın külli yahar *(Ruşeni. XV. 183)*

Söyleyüp gûya ki bülbül bülbüle
Dir sakın düşesin elden bülbüle
Göz kaḫar گوز قخر nergis müdamî sünbüle
Nergise sunar müdâm-ı sünbüle *(Ruşenti. XV. 153)*

Göz kakup گوز ققوب levzine uğrun zerdeye
Ta'n ederdi sükkerî perverdeye *(Selâman. XVI. 84)*

§ Gamze غمزه [*Fa.*]: Göz kırpmak ve göz kakmak گوز ققمق dahi derler. *(Ni'meti. XVI. 462)*

Gelenler Rüstem'e doğru bakarlar
Biri birisine gözler kakarlar کوزلر ققرلر *(Şeh. Ş. XVI. 150)*

§ Çeşm-zeden چشم زدن [*Fa.*]: Göz kakmak کوز قاقق. *(Caf. XVI. 187 - 1)*

§ Gamze غمزه [*Fa.*]: Göz kakmak کوز قاقق ve kirpük mânasına. *(Caf. XVI. 109 - 1)*

göz kapmak : → **göz kırpmak.**

göz karañuluğu : Göz kararması.

§ Kaabız ve kızdırıcıdır ve göz karañuluğun قرکولغن giderir. *(M. Bay. XIV. 149)*

§ ... Gözün kuvvetin egser zaif eyler... yaramaz su indirir göz karañuluğun کوز قراکولغن eyler. *(Hazain. XV. 38 - 2)*

göz karartmak, (göz karatmak) : Hiç bir şeyi göremez hale gelmek, ihtiyarını, iradesini keybetmek.

§ Her gördüğün bağa göz karardup کوزقرردوب girme. *(Mevahib. XVI. 600)*

Göz karardup کوز قرردب düşme her hercayiye
Hayr gelmez bîvefa oynaştan *(Nihani. XVI. 75)*

Göz karardırdı کوزقرردردی çü hüsnü bağına
Ukdeler verirdi zülfü bağına *(Selâman. XVI. 73)*

Göz karartup düşme ol müşkin beñe
Kim hüma-pervaz olan inmez beñe *(Selâman. XVI. 88)*

§ Bir ağızdan Allah Allah deyerek göz karattılar کوز قراتدیلر. *(Ev. XVII. 349)*

göz karası : Göz bebeği.

Acele : ivmeğe dirler, hadeka حدقه [*Ar*]: göz karası کوزقره‌سی *(Cev. Ke. XVII. 79)*

göz karatmak : → **göz karartmak.**

göz kazanmak : İyi görüş sahibi olmak.

Gice vü gündüz dürüşüp göz kazan کوز قزن
Tâ göresin kimdür onan ya azan *(Ruşeni. XV. 121.)*

göz kıpmak, (göz kapmak) : Göz kırpmak, göz işareti yapmak.

§ ... Ve kaçan ki müslümanlar anların katından uğrayup geçe, birbirine göz kapup كوز قاپوب ta'nederler ki...
(Leys. Ar. XV. 703)

Nergisin gözü كوزى süzülmüş yok mecali kıpmağa قپمنه
Der o şûhun gamze-i cadusunun hayranıyam
(Zati. XV. 377)

§ Vardığın yer kör ise sen dahi gözüñ kıp قيب كوزك.
(Ata. XV. 7)

Ne bilsin kavli yoğa tutmagıl yol
Senin karanuda göz kıptuğuñ قپدوغك كوز ol *(Güvahi. XVI. 106)*

§ Gamz غمز [*Fa.*]: Göz kıpmak كوزقپمق. *(Şamil. XVI. 475)*

§ Zeğang زغنك [*Fa.*]: Inçkırık ve göz kıpmak كوز قپمق ki Arapça lahza derler. *(Ni'meti. XVI. 356)*

Ne bilir zîr-i tâk-ı mînûda
Şah göz kıptığın كوز قپدينن karanuda *(Atai. Ha. XVII. 78)*

göz kızartmak : Mest olmak.

§ Şarab-ı şevk u zevk ile göz kızardup كوز قزردوب evc-i havada tayeran ve kûh ü sahrada seyran ederdim.
(Şeref. XVI. 107)

göz konuğu : Göze ârız olan boz, perde, leke.

Yemen'den gelüp idi bir şahzad
Ki Fağfur anı görüp olmuştu şat
Edindi anı kendözüne konuk
Hod ol olasıymış gözüne konuk كوزونه قونوق *(Süh. XIV. 283)*

göz kulak tutmak : Göz kulak olmak.

§ Sünnîler Haricî tarafına göz kulak tutup كوز قولاق طوتوب tururken... *(Müslim. XV. 2, 179)*

göz kuyruğu : Gözün kulak tarafındaki köşesi, göz ucu.

§ Âbile-i çeşm ابلهٔ چشم [*Fa.*]: Göz kuyruğunda كوز قويروغنده çıkan çiban ki it dirseği dahi derler. *(Ni'meti. XVI. 61)*

§ Dünbâl-i çeşm دنبال چشم [*Fa.*]: Göz kuyruğu كوز قويروغى.
(Ni'meti. XVI. 322)

§ Pîle-i çeşm پیلهٔ چشم [*Fa.*]: Göz kabağı ve göz kuyruğu کوز قویروغی. *(Şamil. XVI. 186)*

§ Dünbâl-i çeşm [*Fa.*]: Göz kuyruğu کوز قویروغی. *(Şamil. XVI. 440)*

Göz kuyruğıyle کوز قویروغیله bakmak: âğıl آغیل [Fa.] ü laht: tokmak

Kirpik: müje, sipid: ak, göz perdesine di: tem *(Genç. XVII. 49)*

Şüfun شفون [*Ar.*] ne: göz kuyruğıyle کوز قویروغیله bakmak, yiğit: fetâ, cem'i: fitye, fityan *(Naz. Le. XVII. 9)*

§ Muaḫḫar-ül-ayn مؤخر العین [*Ar.*]: Gözün kulak tarafına olan köşesi ki göz kuyruğu کوز قویروغی ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 158)*

gözlemek : 1. Gözetmek, riayet etmek.

Ahmed'i kor salınır ol şah-ı gül, bin hâr ile
Gözlemez کوزلمز ah ol cefa-engîz bir hatır dahi *(Ah. Pş XV. 116)*

§ Nola lutfunuzdan işbu buzağucukları gözleyesiñiz کوزلیه‌سکز ben gelince, varıp emişmesünler. *(Bektaş. XV. 136)*

§ Dükeli a'zadan sağlığın gözlemeğe کوزلمکا elbette yürektir. Kime dirliğin sağlığın gerekse yüreğin sıhhatin gözleye کوزلیه. Gözlemeğe tarik oldur kim... *(Hazain. XV. 57 - 2)*

Dime arkam dağadır olma leffaf
Çü diynin yarısıdır gözle کوزله insaf *(Güvahi. XVI. 41)*

Veli aşırı etme da'vayı ko
Edep gözle کوزله bihude sevdayı ko *(Atai. Ha. XVII. 71)*

Acep mi nâmımı andıkça gözlese کوزلسه âdap *(Nabi XVII - XVIII. 37)*

2. Gözetlemek, bakmak, tarassut, tecessüs etmek.

Göz okuna omacım gece gündüz
Beni gözler کوزلر dükeli halk düpdüz *(Hurş. XIV. 45)*

Birisi bir mah-rûyi gözledi كوزلدى
Yolunu kodu vü anı izledi *(Man. Tayr. XIV. 286)*

Gözlemeye كزليه yindek anın zâhirin
Fikr kıla evvelin ü âhirin *(Vahdet. XV. 169-2)*

Kimse aybın gözleme كوزله urma lâkab
Kimse sırrın bilmeğe kılma talep *(Vahdet. XV. 162 - 2)*

§ ... Beşiğiyle kızı kaptı havaya pervaz eyledi. Halktan fiğan koptu, oklar gezleyip Simurg'u gözleyüp كوزليوب dört yana seğirtiştiler çare edemediler. *(Ferec. XV. 433)*

Gönül yüzünü can göziyle gözle كوزله
İzini ma'rifet ehlinin izle *(G. Ra. XV. 14)*

Sözümüz dinleyesin sen yüzümüz gözleyesin كوزلياسن sen
Beka mülkünde cennette ebed kılam seni ibka
(Muham. XV. 217)

§ Kadem bastuğu yerleri gözleyürek كوزليورك yürüyeler.
(T. E. XV. 63)

§ ... Amma her daim ol kösekiyi gözlerdi كوزلردى, ola ki bite ve göğere dirdi. *(Bektaş. XV. 164)*

§ Ol dört kuvveti kişi tabiatında dâim gözlemek كوزلمك gerek kim emin ola. *(Hazain. XV. 59 - 2)*

§ Dîde-i tîr gibi gerüsin gözlediler كوزلديلر.
(Saadet. XV - XVI. 130 - 1)

Hakikat râhını gözler bizim bir şahımız vardır
(Hayali. XVI. 60)

§ Her kaçan tükürsem eğri gider, kapıyı gözlerim كوزلرم ocağa düşer. *(Letaif. XVI. 35)*

Meğer bir dilkü turuben ıraktan
Bulanı gözler idi كوزلريدى karşıraktan *(Güvahi. XVI. 50)*

Bu tedbir ile âzat eylediler
Iraktan gözlediler كوزلديلر soyladılar *(Güvahi. XVI. 72)*

Halvet-i hammma girdim deyü terk olmaz edep
Camlar gözlerdürür gözler كوزلر seni her kûşeden
(Nasayih. XVII. 280)

Hedef, nîşan: nişandır; gözlemek كوزلمك: nazr نظر [*Ar.*], u nigâhiden نگاهيدن [*Fa.*]

Nevazır: dideler, çeşman; basiret: bakmadır, dîden
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 100)

3. Beklemek, intizar etmek.

Ki zira nesne sordular kim anı gözlememişti كوزلمامشدى
Pes oldu muntazır vahye ne emreder o Bî-hemtây
(Muham. XV. 137)

Bitmez iştir hevayı terkeyle
Âhiret gözle كزله yarağın düzgil *(İbrahim. XV. 124 - 2)*

§ Ol gün akşam olunca gözledi كوزلدى gördü ki gelmediler.
(Bektaş. XV. 110)

Ve liykin her yüze hürmet yüz olmaz
Mahallin gözle كوزله beş barmak düz olmaz *(Güvahi. XVI. 39)*

Çok sürünüp gözlemişem كوزلمشم özleyip
Ayağının izini toprağını *(Ş. Galip. XVIII. 244)*

Acep nedir bilmem ol şivekârdan
Gözlerim bir haber zuhur eylemez *(Merzifonlu Sabri. XIX. 557)*

gözlenmek (I) : Görüp gözetilmek, himaye edilmek.

§ Rebeb ربب [*Ar.*]: Beslengi ve beslenmiş ve saklanmış nesne ve gözlenmiş كوزلنمش kimse. *(Bab. XVI. 1, 87)*

gözlenmek (II) : Göz gibi kabarcıklar peyda etmek, köpürmek.

§ Sen ol gün kanda idin kim denizler taştı ve ırmaklar gözlendi كزلند ol denizler mevcin haddince... *(Enb. XIV. 327)*

gözlerine karşu : Gözlerinin önünde.

§ Kaya yarıldı bir büyük arvana çıktı, gözlerine karşu كزلرنه قرشو bir köşek doğurdu. *(Hay. XV. 190)*

gözleyüdurmak : Gözden kaçırmamak.

§ ... İllâ şunu gözleyüduralar كوزليودرالر kim gıdâ kuvveti kendi tabiatı kuvvetinden artık olmaya. *(Hazain. XV. 17 - 1)*

gözlü : Kalp gözü açık olan, basiretli, dûrbin, iyi gören.

Sözü bu Yunus'un gözlüleredir كوزلولرەدر
Eğer âşık olursan uyanasın *(Yunus XIII - XIV. 262)*

Kim ki zirekven deyü da'vi kılur
Kendüzünü uslu hem gözlü کزلو bilür *(Kel. XIV. 64)*

Kime ki Hak verdi devlet
Cümle âlem ana âlet
Gözlüye کوزلویه beyan ne hacet
Vasf ü beyandan ayrılmaz *(Alâ. XVI. 69)*

göz otacısı : Göz hekimi, göze ilâç koyan.

Urgan bükücü: habbâl, yük götürücü: hammâl
Göz otacısı کوز اوتاجیسی : kehhâl کحال [*Ar.*], güreşçi tonu: tübbâl
(Genc. XVII. 18)

göz otu : Göz ilâcı, tütya.

§ Ez-zerire الذریرة [*Ar.*]: Tütya ki göz otuna کوز اوتنه derler.
(Ah. XVI. 409)

§ Tûtiya توتیا [*Fa.*]: Göz otu کوز اوتی. *(Şamil. XVI. 412)*

§ Ḫunçide خونچیده [*Fa.*]: Göz otu کوز اوتی. *(Şamil. XVI. 429)*

göz oturuşmak, (göz çukura dönmek) : Göz çukurlaşmak, çukura düşmek, çökmek.

Soluk elma gibi suret buruşmuş
Çürük bakla gibi göz oturuşmuş کوز اوترشمش *(Letaif. XVI. 30)*

§ Gördü kim arıklamış ve gözü çukura dönmüş کوزی چقوره دنمش.
(Tez. Lâ. XV. 37 - 2)

göz oyumu : Göz çukuru, göz evi.

§ El-kabel-el-ayn القبل العین [*Ar.*]: Gözün siyahı buruna doğru meyilli olmağa, yahut hane-i çeşm üzere, ya'ni gözüñ oyumu کوزك اویوی üzere, yahut yukarı kaşa doğru mâil olmağa, yahut iki gözün bakışları biri birine mâil ve nâzır olmağa denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 321)*

göz perdesi : Göze âriz olan beyaz leke.

Göz kuyruğiyle bakmak: âğıl ü laht: tokmak
Kirpik: müje, sipid: ak, göz perdesine di کوز پرده‌سینه‌دی : tem تم [*Fa.*]
(Genc. XVII. 49)

göz pıñarı : Gözün burun tarafındaki köşesi.

§ Mukaddem-ül-ayn مقدم العين [*Ar.*]: Gözün burun tarafına olan köşesi ki göz pıñarı كوز پكارى ta'bir olunur.
(Aks. XVII - XVIII. 158)

§ Âmak آماق [*Ar.*]: Göz pıñarı كوز پيكارى mânasına.
(Kam. Os. XIX. 40)

gözsüz : Kör.

§ Zira ki gözsüz كوزسز kişinin eğerçi gözü yoktur ve görkü eksiktir amma kuvve-i hafızası katı olur. *(Si. Da. XIV. 10)*

Gözsüzü كزسزى karanu eve givürür
Bir mum ileyinde hoş yanadurur *(Man. Tayr. XIV. 131)*

§ Ben gözsüz كوزسز geyik gibi sıçrarın, dilkü gibi ardımca geleni öldürürün. *(Anter. XIV. 230)*

§ Hınzir boynuna boğmak takmış gibi, ya gözsüz كوزسوز katında çırak yakmış gibi. *(Müneb. XIV - XV. 185 - 1)*

§ Garip, gözsüz كوزسوز gibi olur. *(Ferec. XV. 247)*

§ Gözsüzler كوزسزلر taamın kanda idüğin bilmezler ki andan muratların yerine getireler. *(Leys. Mu. XV. 69 - 2)*

§ Gözsüz كوزسز olana bin çarak dahi olsa faide vermez.
(Leys. Mu. XV. 321 - 2)

§ Anadan gözsüz كوزسز doğan kişinin dili söyler, ilim öğrenir kulak sebebiyle. *(Hazain. XV. 53 - 2)*

Her kim anı görmeye gözsüzdür كوزسوزدر
Bu sözü anla ki gürbüz sözdür *(Muham. XV. 25)*

§ Musa'nın katında bir gözsüz كوزسوز var idi, kaçan bu sözü işitti, İlâhî... gözlerim hoş eyle dedi. *(Cennet. XV. 8)*

§ Ve sağaldurdun anadan gözsüz كوزسوز doğanı ve abrası onuldurdun. *(Cev. Es. XV. 179)*

§ Musa Peygamberin katında bir gözsüz كوزسوز kişi vardı.
(Cev. Ah. XV - XVI. 83)

§ Kûr کور [*Fa.*]: Gözsüz کوزسوز. *(Şamil. XVI. 643)*

§ Amâ' عماء [*Ar.*]: Körlük ve gözsüzlük کوزسزلك ve öneğülük ve azgunluk. *(Bab. XVI. 1, 49)*

Dil-sûhte : içi yanmış, rengin şüde : boyanmış
Engâşte şüd: sanmış, di gözsüze کوزسزه : nâbinâ نابينا [*Fa.*]: *(Genc. XVII. 45)*

gözsüz alkışı : Körü körüne öğüş.

§ Münâfıkane gözsüz alkışın کوزسز آلقيشن etti. *(Saadet. XV - XVI. 105 - 1)*

gözsöz sepet, (gözsüz tebek) : Köstebek denilen yer sıçanı.

§ Bir dahi mücerrep nesne dahi halk ortasında meşhurdur, gözsüz seped کوزسوز سپد dedikleri canavarı boğazlayalar kanını hanâzire dürteler. *(Yadigâr. XIV. 118 - 1)*

§ Kûr mûş کورموش [*Fa*]: Gözsüz tebek کوزسز تبك dedikleri canavarcıktır. *(Cam. Fa. XVII. 42)*

gözsüz tebek : → **gözsüz sepet.**

göz tutmak : → **göz dutmak.**

göz urmak : Dikkatle bakmak, göz koymak.

§ Ve ba'zı kabâilden kimse var idi kim semiz deve, ya sığır geçse ana göz ururdu کوز اوررى. *(Leys. Ar. XV. 644)*

Kimi oturup kimi örü turur
Çillehane canibine göz urur کوز اورور *(Bektaş. XV. 424)*

§ ... Var ise oldur andan gayri değildir, zira göz urup کوز اوروب nazar saldıkta üzerime bir heybet düştü. *(Bektaş. XV. 107)*

§ İtvar اتوار [*Ar.*]: Kimse ardınca göz urup کوز اوروب dike bakmak. *(Bab. XVI. 1, 3)*

gözü alası dört olmak : Gözü fal taşı gibi açılmak.

§ Bu kez Amr'ın gözü alası dört oldu کوزى الاسى دورت اولدى. *(Hamza. XIV - XV. 26, 9)*

gözü anlamak : Görüp tanımak, gözü ısırmak.

§ Beli oğlum benim de gözüm کوزم seni añladı اكلدى didi. *(Müslim. XV. 3,96)*

gözü dolukmak : Gözü yaşla dolmak, ağlayacak hale gelmek.

İnâs işitti çün kim üşbu sözü
Yüreği acıdı doluktu gözü طولقدی کوزی *(Yuz. Şems. XVI. 62)*

gözügü : → **gözgü.**

gözü ilmek : Gözü ilişmek, gözüne çarpmak.

Eline dürcü çün kim Cevher aldı
Şeh-i devranın ana gözü ildi کوزی الدی *(Mih. XV. 296)*

gözükmek : Görünmek.

§ ... Çiçekleri aksinden zağ kanadı tavus kuyruğu gibi gözükürdü کزکردی. *(Kel. XIV. 77)*

§ Arslanı alıp bir kuyu üzerine iletti kim anın suyunun duruluğu göz bigi safî idi ve suretleri anın içinde ruşen gözükürdü کزوکردی. *(Kel. XIV. 38)*

§ ... Uyanığı hem iki dürlüdür: Anın birisi oldur kim iş başa gelmedin ve gözükmedin کزکدن işin niteliğin anlamış olur. *(Kel. XIV. 39)*

Gözlerime gözükmeye کوزکیه bir noktaca âlem
Sâidlerini kılur isen bana hamayil *(Kadı. XIV. 298)*

§ Göze karşu sinek gibi ve tütün gibi hayâl gözükmek کوزکك göze su inmek alâmetidir. *(Yadigâr. XIV. 42 - 1)*

§ Bir köşk görür kızıl yakuttan, içinden taşı gözükür کوزکور taşından içi gözükür کزوکور. *(Yuz. Ha. XIV. 217)*

§ Denizde gideyorurken gördük bir büyük canavar çıktı, katı korktuk. Arkasından bu oğlancuğu gemiye bıraktı, gözükmez oldu. *(Yüz. Ha. XIV. 156)*

§ Surette bön gözüğürler کوزکورلر amma kılı kıldan seçerler. *(Maârif. XV. 283)*

§ Havf vaktında bir usfurdan zaif gözüğürler کوزکورلر. *(Maâif. XV. 285)*

§ Heva-yi nefs ile Ma'bud gözükmez کوزکز, evvel kişi kendüzünden el yumak gerek andan Ma'bud istemek gerek. *(Ferec. XV·96)*

Gözükmez کزکز yeryüzü yaşıl çemenden
Çemen hot örtülüptür yasemenden *(Çeng. Dâi. XV. 189)*

Yürüsem toz kopardı yeryüzünden
Güneş gözükmez کوزکز ayağım tozundan
(Çeng. Dâi. XV. 524)

Cism-i hûbun gibi olurdu musavver nûr eğer
Çeşme zâhir mücessem gözüğür misseydi کوزکورمسیدی can
(Selim. XVI. 183)

§ Kaçan ramazan ayı gözükse کوزکسه cennetin kapuları açılır, cehennem kapuları yapılır. *(Zad. XVI. 150)*

gözüne getirmemek : Yüzünü görmek, göz göze gelmek istememek.

Yolda Paşa bir göğeye uğradı
Yelkenin gaziler anın toğradı
İçi pür-inci vü la'l ü sîm ü zer
Ol Kırım'dan anda çıkmıştı meğer
Kâfiri çıktı kenara kaştı hep
Kimse kılmaz anların birin talep
Cümle ol mal ü kumaşı aldılar
Ol göğeye son ucu od saldılar
Anı İbrahim Bey idi yakan
Dâim ol idi adû ilin yıkan
Ol gemiyi yaktıgiyçün bî-aman
Gözüne getirmez کوزنه کاترمز anı çok zaman
Didi kaldı adada bîçareler *(Enveri. XV. 32)*

gözüne karşu : Gözü önünde.

§ Eğer Nuh diledüğüne şefâat edebileydi gözüne karşu کوزنه قارشو oğlu gark mı olurdu. *(Tazarru. XV. 127)*

gözüne koruk vermemek : Faidesi olmayan bir şeyi dahi esirgemek.

Sakın feyz umma bu nüh târemin
Gözüne koruk mu verir کوزینه قورقی ویرر âdemin
(Atai. Ha. XVII. 23)

gözüne salındırmamak : → **gözüne salmamak.**

gözüne sallandırmamak : → **gözüne salmamak.**

gözüne salmamak, (gözüne salındırmamak, gözüne sallandırmamak) : Hafif görmek, gözünde büyütmemek, önem vermemek.

§ ... Kaddin az görüp asla gözüne salındırmadı صالندرمدی کوزینه. *(Hamza. XIV - XV. 37, 10)*

§ Ben anı bir oğlandır deyü gözüme sallandırmadım کوزیمه صاللندیرمدم. *(Hamza. XIV - XV. 35, 93)*

§ Vüs'at-ı havsalamdan derya-yı mevvacı gözüme salmazdım کوزمه صالمزدم. *(Hüs. Dil. XVI. 77)*

§ Mülûk-i küffar, karşularında asker-i islâmı kalil görmekle gözlerine salındırmayup کوزلرینه صالندرمیوب her birisi lâf ü güzaf edüp... *(Solak. XVII. 25 - 2)*

gözüne urmak : Gözüne sürmek.

Tapu kıldılar kamusu yalvaru
Öptüler ol bitiği sunuvirü
Yusuf aldı öptü urdu gözüne اوردی کوزنا
Döndü söyledi buların yüzüne *(Yuz. Şeyd. XIII. 85)*

gözüne yendirmek : Küçük görmek.

Ruhum olmasa bâdeden bâde-gûn
Gözüne کوزینه beni yeñdirir یکدر dehr-i dûn
(Hâleti. XVIII. 181)

gözün ezmek : Gözünü süzmek.

Kendözün saray dıvarında yazar
Gözlerini sürmeler gözün ezer کوزین ازر *(Yuz. Şeyd. XIII. 33)*

gözüngü : → **gözgü.**

gözünü öğretmek : Gözünü muhite alıştırmak.

§ ... Atına bindi Fağfur sarayına vardı, dergâh yöresin gezdi gözün öğretti کوزن اوکرتدی hem seyran etti. *(Ferec. XV. 323)*

göz üstüne : Baş üstüne, peki.

Cühut eydür iki gözüm üstüne كوزوم اوستونه
Dutam buyruğun baş, yüzüm üstüne *(Süh. XIV. 197)*

göz yalbırdatmak : Göz kapalı iken açmak, gözünü ışıldatmak, gözünü kapayıp açmak.

§ Her açık kaşlı kim anın sağ gözü sol gözünden kiçirek ola, ya dakı gözün كزن tiz yalbırdatır يلبرده‌در ve burnu sol yanına eğri ola... *(Kel. XIV. 71)*

gözü yeñmek : Gözü kesmek.

Kıralın gözü yeñdi كوزى يكدى şah alayın
Dedi kim bu alayı da alayın *(Hadidi. XVI. 244)*

Kemingehden ecel-mânend ayyar
Gözü yeñdüğünü كوزى يكدوكى eylerdi işkâr *(Selim. XVI. 154)*

göz yeri : Gözetleyecek yer, gözcü yeri, tarassut noktası.

§ ... İyi yataktır, hem iyi göz yeridir كوز يريدر. *(K B.XVI.540)*

§ Ol kalenin lodos tarafında bir yumru kaya vardır, ol kayanın üzeri iyi göz yeridir كوز يريدر. *(K. B. XVI. 502)*

§ Mezkûr dökuntünün üzeri iyi göz yeridir كوز يريدر gün doğusu tarafın gözetir. *(K. B. XVI. 543)*

gurbet oğlanı : Çingene çocuğu.

§ ... Yüzü gözü tozdan görünmez ve güneşten yanıp kapkara gurbet oğlanına غربت اوغلانه dönmüş.
(Hamza. XIV - XV. 54, 20)

gurgurum kili : Tebeşir toprağı.

§ Emcekler şişmek ve büyük olmak ilâcı, isfidaç ve tıyn-i kaymuleye kim Türkçe tebeşir toprağı derler ve gurgurum kili غرغرم كلى dahi derler... *(Yadigâr. XIV. 107 - 1)*

gussadaş : Dert ortağı.

§ Enis انيس [*Ar.*]: Gussadaş غصه‌داش . *(Müntehab. XVII. 8 - 1)*

gussa dutmak : Üzüntü çekmek, endişe etmek.

§ Yiğit âdem dilerse kim geç kocaya... ekşiyi, tuzluyu az yisin, bîhude yere gussa dutmasun غصه دتمسون .
(Hazain. XV. 18 - 2)

gussa yimek : → **gam yimek.**

güc : → **güç.**

güccük, (güççük) : Küçük.

§ Kustantin koynundan bir güccük كجك salip çıkardı.
(Fütuh. XIV. 33)

§ Gevdeye sürücek bedeni giçidür, suyu her nereye değse giçidür, ne iğen büyük ve ne iğen güccük كوججك olur.
(Yadigâr. XIV. 61 - 2)

§ Zira ki Süleyman güççüktü كچوكدى. *(Ta. Sel. XV. 2, 34)*

Kaldı İsa güççük كوچچك oğlan, şah ile
Gerçi her birin doyurdu câh ile *(Enveri. XV. 18)*

§ Her kimin güççük كوچك (harekelidir) oğlu olsa dahi anasının südü olmasa... *(Cev. Ah. XV - XVI. 24)*

§ Bilesince güccük كوجك oğlan olsa, ağlasa, sabretmese...
(Cev. Ah. XV - XVI. 20)

Eylemişler o şaha istikbâl
Cümle güccük كوججك büyük nisa vü ricâl *(Mîri. XVI. 320)*

§ Re'ade رعاده [*Ar.*]: Bir cins güccük كوججك söbüce balıktır.
(Bab. XVI. 1, 199)

§ Kahd قهد [*Ar.*]: Az bozrak olan ak renkli neşne ve güccük كوججك kulaklı, rengi kızkıldırak bir cins koyundur...Ve güccük nârince düğe. *(Bab. XVI. 2, 474)*

§ Sured صرد [*Ar.*]: Başı yumru, burnu büyük, iri barmaklı, alaca tülü, serçeden büyük alaca gücügen derler, serçeler avlar bir kuştur. Bir güccük كوججك nev'i dahi vardır, ol katı yavuzdur. *(Bab. XVI. 1, 465)*

§ Seni güccükten كوجكدن terbiye eyleyip ... *(Rahat. XVI. 71)*

Sev gönül şol tıflı güççükdür كوچجكدر dime çak çağıdır
Dahi ol açılmadık bir taze gül yaprağıdır *(Revani. XVI. 19)*

Cemre جمره *[Ar.]*: güççük كوچك taş, taşlanmış: recîm *(Naz. Le. XVII. 35)*

Güccük ölüm : Uyku.

§ Kazan'ı güccük ölüm كوججك اولوم tuttu uyudu. Meğer hanım Oğuz beyleri yedi gün uyurdu, anınçün uykuya güccük ölüm derler. *(Dede. XIV. 138)*

güce görmek : 1. Güçlükle, zoraki yapmak.

Tâ ömür kırka varınca bu kişi
Güce görüp كوجه كورب işler olur her işi *(Ga. XIV. 536)*

2. Zorlamak.

Yiğitsin güce görme كوجه كورمه güç etmegil
Yavuzdur bunun gibi iş etmegil *(Süh. XIV. 204)*

Revan ata bindi vü depti atı
Güce gördü كوجه كوردى mişeye çaptı atı *(Süh. XIV. 218)*

Batar idi mişede yürür iken
Ayağına gâh çöğür ü gâh diken
Yürüyü yüğürü görüp gücüne كوروب كوجنه
İriştidi ol mişenin ucuna *(Süh. XIV. 264)*

Nice akl dürişse güce göre كوجا كوره
Anı aşk sevdası urur yere *(Ferh. XIV. 36)*

§ Kan almak, hacamet eylemek, her birin vaktiyle eksik etmeyeler. Issı tabiatlı gıdâdan ve her nesneyi güce görmekten كجه كورمكدن sakınmak gerek. *(Hazain. XV. 70 - 1)*

Ah kim sine-i viranımızı yâr yıkar
Güce görüp كوجه كوروب depeler üstümüze yar yıkar *(Sarıca. XV. 6)*

Gücüñe görme كوجوكه كورمه dâim düşman ile
Demişler erlik on, dokuzu hiyle *(Hadidi. XVI. 383)*

Gör imdi hiylede çok assı vardır
Yeğin hasma güce görmek كوجه كورمك hatardır
(Güvahi. XVI. 63)

3. Zoruna gitmek, nefsine ağır gelmek.

Nakaş ol sözünü çeriye dedi
Ne bilirdi subaşı uya dedi
. . . . . .
Bahadırlığına güce görüben كوجه كورو بن
Dedi hâşa kim işitem bunu ben *(Süh. XIV. 175)*

4. Güçlük çıkarmak, zora getirmek.

Vezir eydür araya söz karmagıl
İgen dahi yindek güce görmegil كوجه كورمكل
Ki yavuzluğun güç ile bitmez iş
Veli akl ü tedbir ile biter iş *(Süh. XIV. 171)*

Genezce şeşer düğüm onat kişi
Çıkar ağduğun güce görse كوجه كورسه dişi *(Süh. XIV. 171)*

gücelmek : Güçleşmek, zorlaşmak.

§ Et-tea'kküz التعكظ *[Ar.]*: Bir âdemin işi çaparızlanıp gücelmek كوجلمك mânasınadır. *(Kam. XVIII- XIX. 2, 534)*

Deşildi yine sinemin yarası
Güceldi كوجلدى dil-i zârımın çaresi *(Mihnet. XIX. 185)*

güceltmek : Güçleştirmek, zorlaştırmak.

§ Et-ta'kiz التعكيظ *[Ar.]*: Bir kimsenin işini güceldüp كوجلدوب sarplandırmak mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 534)*

gücemek, (gücemlemek) : 1. Zorlamak, icbar etmek.

§ Dahi reva görmezin kim üşbu hatayı bellü bilmek içün seni dahi bir hataya düşmeğe gücemleyem كجملم. İmdi eğer ol kişinin adın eyitmek ve râzın açmak dilemezsen...
(Kel. XIV. 63)

Düştü çün Karaca Bey Beylerbeyi
Kâfirin gitmiş iken geldi öğü
Savaş itmez Rumilinlü başı yok

Anatollu içre hod yoldaşı yok
Şah savaşta Anatolluyu gücer كوجر
Ol savaştan padişah dahi göçer *(Enveri. XV. 97)*

2. Güç duruma düşürmek, güçlük içinde bırakmak.

§ Beni güceme كوجه bu işimden ötürü zahmetle.
(Cev. Es. XV. 401)

§ Şikenc شكنج [*Fa*]: Gücemleme كوجملمه. *(Şamil. XVI. 470)*

gücemlemek : → **gücemek.**

güce uğramak : Güçlükle karşılaşmak, sıkıntıya düşmek.

Güneş çün tulundu vü oldu gece
Bunaldı vü uğradı اوغرادى igen güce كوجه *(Süh. XIV. 189)*

Süheyl eydür üş böyle yüksek tama
Kement atmayıp ağmağı kim uma
Tamın dahi büyük imiş ü yüce
Reva görme kim uğrayam اوغرايام ben güce كوجه
(Süh. XIV. 105)

Öğünde bu idi ki ben dün gece
Nice gittim uğradım اوغرادم öğüş güce كوجه *(Süh. XIV. 114)*

Ne lâzım acıp uğrayasıñ güce كجا اوغراياسيك
Ki gündüzün irkip yiyesin gece *(Ferh. XIV. 26)*

güceymen : → **geçeymen.**

güc ile gökcek, (güc ile güzel) : Süsle püsle güzelleşmiş.

Varıp okunmadığın yere yindek
Dimesinler sakın güc ile gökcek كوكجك كوجيله
(Güvahi. XVI. 115)

§ Kâliv كاليو [*Fa.*]: Ahmak ve ebleh ve yaramsak ve serkeşte ve âşüfte ve baş ağrısı ve gönüllü ve kendüyi çekip çevirip ra'nalanan ve güc ile güzel كوجله كوزل. *(Ni'meti. XVI. 195- 1)*

güc ile güzel : → **güc ile gökcek.**

gücimen : → **geçeymen.**

gücücek : Ufacık, pek küçük.

§ Bir demür kepçede veya bir tas içinde veya gücücek كوججك tavada od üzerinde sucuğazla ezüp kaynadalar.
(Yadigâr. XIV. 25- 2)

gücüğen, (güçüğen, güçken) : Baykuşa benzer alaca renkli bir kuş.

§ Sured صرد [*Ar.*]: Başı yumru, burnu büyük, iri barmaklı, alaca tülü serçeden büyük, alaca gücüğen كوجكن derler serçeler avlar bir kuştur. Bir güccük nev'i dahi vardır, ol katı yavuzdur.
(Bab. XVI. 1, 456)

§ Sütûce ستوجه [*Fa*]: Ala doğan ve ala gücüğen كجكن.
(Şamil. XVI. 461)

§ Setûçe ستوجه [*Fa.*]:... Ve güçüğen كچكن kuşu. *(Caf. XVI. 78 - 2)*

§ Setûce ستوجه [*Fa.*]: Ala doğan ve kerkenez ve gücüğen كوجكن kuşu.
(Ni'meti. XVI. 377)

§ Es-sured الصرد [*Ar.*]: Gücüğen كوجكان dedikleri küçürek kuş ki karnı akça ve arkası yeşil olur.
(Ah. XVI. 577)

§ Es-saḫd صخد [*Ar.*]:... Ve güçken كوچكن dedikleri kuş ötmek mânasınadır ki Araplar anınla teşe'üm ederler.
(Kam. XVIII- XIX. 1, 631)

§ Es-sured الصرد [*Ar*]: İri başlı bir kuş adıdır ki serçe kuşlarını şikâr eder. Ba'zılar dedi ki, iptida kuşlardan rıza-yi Bâri için sâim olan bu kuştur. Bu kuş Türkide güçken كوچكن dedikleridir ki alaca olur. Tüylerinden yelpaze ederler.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 633)

§ Meh-düm مهدم [*Fa.*]: Bir yırtıcı kuştur, kuyruğu beyaz olmağla bu isimle müsemma oldu; kanatların ok yeleği ederler, bu kuşu güçüğen كوچكن ile tefsir ettiler.
(Bürh. XVIII - XIX. 578)

Gücük (I) : Kısır.

Eğer olursa dün gün kaygusuz yer
Ve ger olmaya sonumdur gücük كجك der *(Hurş. XIV. 26)*

gücük (II) : Şubat ayı.

§ Şubat شباط [*Ar.*]: Rum aylarından biri. Türkler ana gücük كجوك derler. *(Bab. XVI. 2, 473)*

§ Şubat شباط [*Fa.*]: Rum tarihinde son kış ayıdır ve bu ayın on birinci günü güneş Hut burcuna intikal eder... Türkler gücük كجك derler. *(Ni'meti. XVI. 443)*

gücü kesilmek, (gücü üzülmek) : Kuvveti kalmamak, yorgun düşmek.

§ Bir nice gün ol beyabanda yürüdüler, çok zahmet gördüler, âhir atanın ananın tâkatı kalmadı, Halef gâh anı, gâh bunu götürdü, Halef'in dahi gücü kesildi كوجى كسيلدى.
(Ferec. XV. 314)

§ Ashap bu sözü işiticek gücleri üzüldü كچلرى ازلدى.
(Ta. Şahi. XVI. 33 - 2)

gücüklenmek : → **göceklenmek.**

gücü kurumak : Korkmak, korkudan donakalmak, dermanı kesilmek.

§ Kâfir, sabah kalkıp hali öyle gürücek gücü kurudu كوجى قوريدى.
(Âş. XVI. 257)

gücün : Güçlükle, güç ile, zorla.

Kemendini attı vü duttu ucun
Dürüştü dam üstüne ağdı gücün كوجين . *(Süh. XIV. 114)*

Dedi yüzüm açmak değer mi sana
Edepsiz sözü söylemegil bana
Meğer atam ola, ve ger ne gücün كوجين
Kim ola ki duta nikabım ucun *(Süh. XIV. 201)*

gücün dutmak : İcbar etmek. zorla yaptırmak.

§ El-icbarü الاجبار [*Ar.*]: Bir kimse bir kimseyi gücün dutmak كوجين دوتمق ve güçle bir nesneyi ettirmek.*(Terceman. XV. 14)*

gücüne gelmek : Gücüne gitmek, ağırna gitmek.

§ El-izzü العز [*Ar.*]: ... ve bir nesne bir adamın ziyadesiyle gücüne gelmek كوجنه كلمك mânasına müsta'meldir ... ya'ni,

sana mahabbetim ayan ve müstağni an-il-beyan iken beni sever misin deyü süalin pek gücüme geldi كوجمه كلدى.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 187)

gücünmek : Kendisine güç gelmek, güçlük duymak.

Ağırlandı yer ol bâr-ı girandan
Gücündü كوجندى yer götüren öküz andan *(Şeh. Ş. XVI. 810)*

gücünü kurutmak : Kuvvetini kesmek.

Tef ü tâbı bu kâr-ı dil-figârın
Kuruttu güclerin قورتدى كوجلرين ehl-i hısarın
(Veyse. XVI. 50 - 2)

gücünü üzmek : Benzerini yapmak hususunda bir kimseyi âciz bırakmak, bir şey yapamaz hale getirmek, yormak, kuvvetini kesmek.

İgen hûb ü âli saraylar düzer
Nice kişinin anda gücün üzer كوجين اوزەر *(Süh. XIV. 76)*

Gülümsündü vü saçlarının ucun
Cühut önüne çözdü üzdü gücün اوزدى كوجين *(Süh. XIV. 213)*

§ Beni zaif idüp gücüm üzen ازن كجم İsmail'in taşları idi.
(Ta. Şahi. XVI. 94 - 1)

gücürgenmek, (gücüzgenmek) : 1. Güç saymak, zor bulmak.

§ Noldu size ki kaçan size dinildi göç idin Allah yoluna, ağırlandınız Tebük gazâsına varmadınız, gücüzgendüñüz كجزكندوكز.
(Cev. Es. XV. 257)

§ İstıs'ab استصعاب [*Ar.*]: Gücürgenmek كوجركنمك ve güç bulmak ve düşvâr olmak. *(Bab. XVI. 2, 65)*

§ Zeme' ذماً [*Ar.*]: Nesneyi gücürgenmek كوجركنمك ve güç gelmek.
(Bab. XVI. 1, 31)

2. Gücenmek, gücüne gitmek.

§ Dedim ki ... ya'ni bana karşu mu söylersin. Ol bana dedi ki: Ben sana söyledüğüme gücürgenür misin كجوركنورميسين.
(Leys. Ar. XV. 624)

gücürgetmek : Zahmet vermek.

§ Teâzum تعاظم [*Ar.*]: Bir emr kişiye meşakkat vermek ve gücürgetmek كوجورتمك ve sıklet vermek. *(Bab. XVI. 12, 447)*

gücürlenmek Güç görmek.

§ İstiv'ar استوعار [*Ar.*]: Bir yolu sarp görmek ve gücürlenmek كوجرلنمك. *(Bab. XVI. 2, 9)*

gücü üzülmek → **gücü kesilmek.**

gücüzgenmek : → **gücürgenmek.**

güç, (güc) : 1. Zulüm, gadr, haksızlık, zor, cevir, eziyet, sitem.

Uçmak içre adl olur, güç كج yokturur
Ne kim anda siz dilersiz çokturur *(Velet. XIII - XIV. 92)*

Raiyetleri eyle dutardı dinç
Kim anılmaz oluptu güc كوج ü basınç *(Süh. XIV. 333)*

Şunun gibi bir padişah oldudu
Kim avazesinden cihan toldudu
Ne zehre kim âdem ede كوج güç basınç
Raiyet inayet bulup oldu dinç *(Süh. XIV. 236)*

Sözün tatlı olup götürsen gücü كوجى
Senin dirliğin olmaya hiç acı *(Süh. XIV. 15)*

Anın korkusundan ulu vü giçi
Aradan götürmüşler idi gücü كوجى *(Süh. XIV. 294)*

Gel ey ulu eyleme kiciye güç كوج
Ki bir resme kalmaz bu âlem sonuç *(Ferh. XIV. 12)*

Ayruk etse bu gücü كجى sultan anı
Def'edüben kurtara idi beni *(Man. Tayr. XIV. 68)*

§ ... Bu dahi olmağa yarar kim benim hünerlerim bu gücü كجى bana bekletmeğe sebep oldu. *(Kel. XIV. 46)*

§ Ol yiğit zor ve kuvvet ve güc ile كجله ol karavaşı ayruklara vermez idi. *(Kel. XIV. 17)*

§ Kimsenin kimseye zulmü ve gücü كوجى olmaya. *(Ta. Sel. XV. 1, 71)*

§ Âvâr آوار [*Fa.*]: Güç كوچ, sitem. *(Miftah. XV. 45)*

Dahi av avlamaktan doymadın mı
Raiyet güçlerini كجلرينى duymadın mı *(Ravza. XV. 99)*

§ Öte yanlarında bir padişah vardı ki alurdu her gemiyi güçle كجله. *(Cev. Es. XV. 402)*

Eyle bir işi ki en son yatacak yer bula can
Yatacak yer bula mı şol işi gücü güç olan *(D. B XVI. 3)*

§ Sitem سَم [*Fa*]: Güç كوچ, cevr mânasına. *(Ni'meti. XVI. 398)*

§ Mehâyif مخايف [*Ar*]: Hayflar ve güçlerdir كوجلر در. *(Bab. XVI. 1, 315)*

Aklın aldırsa ne var gönlün verip sana rakib
Şehr-i kâfir kim güc ile كوجيله alına yağma olur *(Revani. XVI. 36)*

§ Sitem سَم [*Fa.*]: Güç كوچ ve cevir. *(Şamil. XVI. 188)*

Gücüne dürüşüp gel eyleme güç كوچ
Ki dünya kimseye her giz komaz öç *(Şeh. Ş. XVI. 84)*

Ne güç كوچ yatlu eyüyi yerse vâfir
Vay ana kim diye Fir'avn kâfir *(Güvahi. XVI. 13)*

§ Sitem سَم [*Fa.*]: Güc كوچ ve zulüm. *(Nuh. Tuh. XVII. 138)*

2. Cidal, şiddet.

Belürünce tedbir ile işe uç
Müdara yeğ andan ki savaş ü güç كوچ *(Ferh. XIV. 20)*

güç buyurmak : Ağır işler yaptırmak istemek.

Zâhidâ ben bir zaifem tevbedir emr-i azîm
Güç buyurma كوچ بيورما takatım yettikçe âsânın buyur *(Dâi. XV. 95)*

güçcek : Daha güçlü.

Nola İblis ana olsa köçek
Şeytanette budur andan güçcek كوچجك *(Atai. Ha. XVII. 57)*

güççük : → **güccük.**

güç değürmek : Zulmetmek, eziyet etmek.

Kayurmaz mı ki kendü tutsak ola
Şu kim tutsağa güç değüre کوچ دکوره bile *(Ferh. XIV. 24)*

güç dökmek : Kuvvet sarfetmek.

Bu yiğirmi günlük yolu ben nice
Varam iki üç günde irte gece
Ol araya on günde döküp gücün دکب کوجین
Hayal erişir ise, verem öcün *(Süh. XIV. 282)*

güç edici : Zalim.

§ Sitemkâr ستمکار [*Fa.*]: Güç edici کوج ایدیجی, zalim mânasına. *(Deş. XVI. 112 - 1)*

§ Bîdâd بیداد [*Fa.*]: Güç edici کوج ایدیجی ve zalim. *(Şamil. XVI. 400)*

§ Sitemkâr ستمکار [*Fa.*]: Güç edici کوج ایدیجی. *(Şamil. XVI. 458)*

§ Sitemkâr ستمکار [*Fa.*]: Güç edici کوج ایدیجی zâlim mânasna. *(Caf. XVI. 85 - 1)*

§ Zalim ظالم [*Ar.*]: Güç edici کوج ایدیجی. *(Müntehab. XVII. 61 - 2)*

Öldürücü: kaatildir, güç idicidir کوج ایدیجیدر: zalim ظالم [*Ar.*] *(Cev. Ke. XVII. 72)*

güç etmek, (güç eylemek, güç kılmak) : 1. Güçlük çıkarmak.

Yusuf aydur ben size güç etmezem کوج ایتمزم *(Yuz. Da. XIV. 78)*

Yiğitsin güce görme güç etmegil کوج ایتمه‌کیل
Yavuzdur bunun gibi iş etmegil *(Süh. XIV. 204)*

2. Zorlamak, tazyik etmek.

Atına dedi ey belâ dartıcı
Sana nişe yok yere ettim gücü ایتدم کوجی *(Süh. XIV. 232)*

Suretin yok çün taparsın sureti
Akl ü cana güçler eylesin کوچلر ایلرسن katı
(Man. Tayr. XIV. 291)

§ ... ve şuna ki güç ettik کوچ اتدك anın üzerine cazılık etmekten. *(Cev. Es. XV. 14)*

§ Hak Taâlâ ol a'ver dedikleri boş bağarsuğu komuştur kim yel karşı ana gire sifl bağarsuğa güç etmeye کوچ ایتمیه.
(Hazain. XV. 64 - 1)

Sıkıp kolun tutun parmaklarını
Güç eylen کوچ ایلك koparın tırnaklarını *(Şeh. Ş. XVI. 223)*

Veli sultanım etmezse اتمزسه bana güç کوچ
Buyurun evde vardır bir semiz koç *(Güvahi. XVI. 55)*

§ İkrah اکراه *[Ar.]*: Güç etmek کوچ اتمك. *(Müntehab. XVII. 6 - 2)*

3. Zulmetmek, gadretmek.

Güç edene کج ایدانه kalmaz bayık rûzügâr
Hemin ana la'net kalır yadigâr *(Ferh. XIV. 8)*

Başın kes güç idenleriñ کوچ ایدنلرك Hak bilür
Ki zulmedene zulm igen adl olur *(Ferh. XIV. 31)*

Çalap bilir ki bizden yoğ idi suç
Subaşı mel'un etti اتدی bize çok güç کوچ *(Işk. XIV. 232 - 1)*

Atam kulluğunda olur idi ol
Kulu gibi kulluk eder idi ol
Anın ni'metin yedi vü etti güç ایتدی کوچ
İli duttu vü şah oldu sonuç *(Süh. XIV. 278)*

Hüma eydür eyâ şah-ı yegâne
Garibem bana güç kıldı قلدی کوچ zemâne *(Işk. XIV. 169 - 2)*

Eğer kimsenize kıldımsa قلدمسه bir güç کوچ
Ya sâdır oldusa benden birez suç *(Işk. XIV. 265 - 1)*

§ Müslüman müslüman üstüne güç etmese ایتمسه کوچ gerek, dahi ettürmese gerek. *(Yüz. Ha. XIV. 87)*

§ Bugün sana güç itdüm کوچ ایتدم. *(Anter. XIV. 6)*

§ Ol kavm ettiler : Biz birbirimize güç itmezüz كوچ اتمزز.
(Fütuh. XIV. 163)

§ Et-tezâlümü التظالم [*Ar.*]: Biri birine güç etmek ve güç ediş-mek. *(Terceman. XV. 189)*

Her ki güç edüp yürekler yaralar
Kendi yüreğindedir ol yaralar *(Vahdet. XV. 159 - 2)*

Ki buynuzlu koyuna soram ki buynuzsuzu
Niçün süstü idi güç edüp anı der-rıbat *(Muham. XV. 348)*

§ Kanı dervişlere kahreyleyip ve yoksullara güç edenler كوچ ادنلر. *(Delil. XV. 149)*

§ Berḫâş برخاش [*Fa.*]: Ceng ve kargaşa ve yumruk cengi ve fitne ve kimseye güç etmek كوچ اتمك. *(Ni'meti. XVI. 134)*

§ Izrar اضرار [*Ar.*]: Zarar irgürmek ve güç etmek ايتمك گوچ.
(Bab. XVI. 2, 11)

§ Sitemîden ستيدن [*Fa.*]: Güç eylemek ايلمك كوچ. *(Şamil. XVI. 324)*

güç eylemek : → **güç etmek.**

güçgenlik : Atılganlık.

§ Cesaret جسارت [*Ar.*]: Ululuk ve bahadırlık ve güçgenlik كجكنلك. *(Bab. XVI. 1, 157)*

güç görmek : 1. Gadre uğramak, zulüm görmek.

§ Şol sebepten ki anlar güç görürler كوچ كورلر müşriklerden.
(Cec. Es. XV. 38)

§ Beni - İsrail'den bir er, Beni - İsrail ulularından bir erden güç gördü كوچ كوردى. Pes Davut katına vardılar, güç gören eyitti : İşbu kişi benim bir sığırım güç ile aldı. *(Enb. XIV. 577)*

§ Ahmed etti : Kızım niçün ağlarsın, kimden güç gördüñ كوچ كوردك. *(Müslim. XV. 7, 11)*

Hüma yağmacısından güç mü gördüñ كوچمى كوردك
Başuna od yakup karşuma durdun *(Yuz. Şems. XVI. 242)*

2. Zorluk, zahmet çekmek.

§ Güç görecek كوچ كورەجك işler işlemeye, zahmetlü iş işlemeye ve yemek yimiş iken yürümeye. *(Yadigâr. XIV. 104 - 12)*

Demişler kıssa-hâna sen dahi göç
Heman ağzını yummuş görmemiş güç كورمەمش كوچ
(Güvahi. XVI. 53)

güç götürmek : Zülme, güçlüğe katlanmak.

§ Anun katunda çok güç götürdüm كوچ كتوردم çün gücüm kalmadı... *(Yüz. Ha. XIV. 262)*

Kişinin ne var aşk üzerse gücün
Olur olmazın çok götürür gücün كوتورور كوجين *(Süh. XIV. 124)*

Bana ne yaraşırdı içmek süci
Veli sımadım söz götürdüm gücü كوتوردم كوجى *(Süh. XIV. 66)*

Apansızda durgıl odasına var
Bulunur mu yerinde gör Nevbahar
Eğer sezdiğimiz ise üşbü iş
Dökelim kanını bunun kış kış
Bilüben hele dek oturmayavuz
Gücümüz yeter güç götürmeyevüz كوچ كوتورميوز
(Süh. XIV. 137)

Ata can içinde yer eyler ana
Yavuz yeli estirmez andan yana
Atadan götürmezse كوتورمزسه oğul gücü كوجى
Peşiman ola işine son ucu *(Süh. XI 195)*

Öğüş katılık göresidür sonuç
Oğul kim atadan götürmeye güç كترمايه كوج *(Ferh. XIV. 64)*

Kavinin gücünü götür كجينى كتور ey zaif
Gün ola ki ana olasın herif *(Ferh. XIV. 12)*

Berk kuşan ol kapıda sen er gibi
Güç götürgil كوج كترگل sabredip şol yer gibi *(Ga. XIV. 321)*

§ Yunus'un sabrı ve kavminden güç götürmeği كج كترمك (harekelidir) az idi. *(Enb. XIV. 859)*

§ Her kim melikler dergâhına mülâzım ola ve buların katı renclerin götürmeğe ve acı şerbetlerin içmeğe katlana ve hışm odunun tizliğin halimlik ve güç götürmek كتورمك كچ suyu birle söyündüre. *(Kel. XIV. 27)*

§ Ey er senin dükeli güçlerin götürdüm كتوردم كوجلرين elli yıldan beri senin evinde aç ve ger tok, zahmetine katlandım. *(Tez. Lâ. XV. 66 - 2)*

§ Bu sultan Tuğrul be-gayet halîm idi ve güç götürücü كوج كوترجى idi ve sır saklayıcı idi. *(Kesir. XV. 30)*

§ Halîm حليم *[Ar.]*: Güç götürücü كوج كوترجى, yavaş. *(Müntehab. XVII. 31 - 1)*

güçken : → **gücüğen.**

güç kılmak : → **güç etmek.**

güçlemek : Zorlamak.

§ Vallahi biz birkaç yiğitler idik ve Dakyanus Melik bizi haça tapmak üzere ve sanemlere kurban boğazlamak üzere güçledi كچلد (harekelidir). *(Enb. XIV. 905)*

güçlenmek : Kuvvet bulmak.

§ Müslümanlık çerisi güçlendi كوچلندى, kuvvetlendi, cemi'i silâhlandı atlandı; imden gerü bunlarınla müdarâ birle dirilmek gerektir. *(Si. Da. XIV. 597 - 2)*

güçlü : Kuvvetli, zorlu.

§ Sahtlık gününde ana dost güçlü كوجلو düşman olur. *(Güls. XV. 12)*

güçücükten : Pek küçük yaştan beri.

§ Ben ve emmim kızı güçücükten كچوجكدن bile büyüdük. *(Rahat. XV. 105)*

güçüğen : → **gücüğen.**

güdelmek : → **güdülmek.**

güden, (güdücü) : Çoban.

§ Ol develeri ve anın güdücüsün گدجسن göyündürdü, hattâ kim bir deve kalmadı. *(Enb. XIV. 318)*

§ Firenk, güdücüsü گدجسی yok koyun gibi nâçar oldular. *(Kesir. XV. 278)*

§ Sığırların güdücüye گودیجی یه vermemişlerdi, heman keşik ile güderlerdi. *(Bektaş. XV. 145)*

§ Yevmî ikişer akçaya güden گودن tutup koyun güttürdüm. *(Sic. K. XVI. 4, 6)*

güdücü : → **güden.**

güdük : Kuyruğu kesik hayvan.

§ Begneg بگنك [*Fa.*]: Kuyruğu kesik hayvana denir ki güdük گدوك ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 122)*

§ Kençe كنچه [*Fa.*]: Çenesi urlu ve veremli eşeğe denir, Türkide güdük گدوك ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 499)*

§ Begneg بگنك [*Fa.*]: Kuyruğu kesik hayvan ki Türkçede güdük گودوك ta'bir olunur. *(Kam. Os. XIX. 164)*

güdülmek, (güdelmek) : Hayvanın kuyruğu kesilmek.

§ El-inhisas الانحصاص [*Ar.*]: Hayvanın kuyruğu kesilmek mânasınadır ki güdelmek گودلك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 369)*

güdüp gözlemek : Görüp gözetmek.

§ Teahhüd تعهد [*Ar.*]: Güdüp gözlemek گودوب گوزلك ve yoklamak ve hıfzetmek. *(Bab. XVI. 2, 451)*

güğe : → **güye.**

güğe gündüz : → **güğem gündüz.**

güğem : → **göğem.**

güğem gündüz, (güğe gündüz) : Güpegündüz, gündüzleyin, tamamen gündüz iken.

Nitekim tavuk göremez gece yol
Güğem gündüzün گوكم گوندوزن eyle olmuştu ol
(Süh. XIV. 219)

Kişi kim hayal-baz oyunun bilir
Çadır dutuben gece oynar olur
Çevik gür ki misli anın az idi
Güğem gündüzün کوکم کوندوزن ne hayal-baz idi
(Süh. XIV. 217)

Güğem gündüzün کوکم کوندوزن değme bir yazıda
Senin gibi bin bin kişi azıta *(Süh. XIV. 250)*

Yemen kavmi gibi düzüp kendözün
Dün içi değil hem güğe gündüzün کوکا کوندوزین *(Süh. XIV. 135)*

güğül, (güğül kozağı) : İpek kozası.

Güğülden ککلدن sarınıp cümle kefenler
Güğül ککل içinde son öldüler anlar *(Çeng. Dâi. XV. 231)*

Tonandı kat kat ol kurtlar güğülden کوکلدن
Nitekim gül geyer kaftan düğülden *(Çeng. Dâi. XV. 231)*

§ Kazz قز [*Ar.*]: Güğül کوکل. *(Şamil. XVI. 482)*

§ Kazz قز [*Ar.*]: Ham ebrişim ve güğül کوکل ki içinde ipek kurdu olur. *(Ni'meti. XVI. 489)*

§ Pîle پیله [*Fa.*]: Çert âleti ve güğül کوکل ebrişimi ve güğül کوکل kurdu. *(Ni'meti. XVI. 172)*

§ Bâdâme بادامه [*Fa.*]: Ebrişim güğülü کوکل. *(Ni'meti. XVI. 109)*

§ Pîle پیله [*Fa.*]: ... Ve güğül کوکل ebrişimi. *(Caf. XVI. 26 - 2)*

§ Feylak فیلق [*Ar.*], pîle پیله [*Fa.*]: Güğül kozağı قوزاغی کوکل. *(Aks. XVII - XVIII. 175 - 2)*

güğül bağlamak : İpek kozası haline gelmek.

Güğül bağladı کوکل بغلادی andan ol şükûfe
Kim andan toptoludur Yezd ü Kûfe
Tonandı kat kat ol kurtlar güğülden
Nitekim gül geyer kaftan düğülden *(Çeng. Dâi. XV. 231)*

güğül kozağı : → **güğül.**

güğül kurdu : İpek böceği.

§ Pîle پیله [*Fa.*]: Çert âleti ve göz kapağı ve güğül kurdu کوکل قوردی. *(Miftah. XV. 64)*

§ Pîle پیله [*Fa.*]: Çert âleti ve güğül ebrişimi ve güğül kurdu کوکل قوردی. *(Ni'meti. XVI. 172)*

§ Künağ کناخ [*Fa.*]: Güğül kurdu کوکل قوردی. *(Caf. XVI. 142 - 2)*

§ Pîle پیله [*Fa.*]: Güğül kurdu کوکل قوردی. *(Şamil. XVI. 584)*

§ Pîle پیله [*Fa.*]: İpek kozasına denir ki askı ta'bir olunur ve ipek kurduna dahi denir ki böcek ve güğül kurdu کوکل قوردی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 170)*

§ Dûd دود [*Fa.*]: ... Ve Arabide kirm mânasınadır ki küçük kurtcağızdır, izafetle müteayyin olur. Meselâ ipek kurdu ki güğül kurdu کوکل قوردی dahi derler... *(Bürh. XVIII - XIX. 284)*

güğüm başı : Enderun teşkilâtında koğuş subayı.

Kethüda-yi gencine beş yüz kuruş in'am edip
Kıldı elliyle güğüm başı کوکم باشی kulun da şâdman
(Vasıf. XIX. 184)

gükçük : Küçük.

§ Nîmçe نیمچه [*Fa.*]: Yarımca ve bir yarak ve gükçük کوکچك kılıç. *(Caf. XVI. 169 - 2)*

gül düğlünceği : → **gül düğmesi.**

gül düğmesi : (gül düğlünceği) : Gül koncası.

§ Gunçe غنچه [*Fa.*]: Dahi açılmadık gül düğmesi کل دکمسی ve su kabarcığı, habab mânasına. *(Ni'meti. XVI. 647)*

§ Gunce غنجه [*Fa.*]: Gül düğmesi کل دوکمسی. *(Şamil. XVI. 235)*

§ Çâvele چاوله [*Fa.*]: Gül düğmesi کل دوکمسی. *(Şamil. XVI. 223)*

§ Çâvele چاوله [*Fa.*]: Pehlevi dilince gül demektir ve gül düğlünceğine کل دکلنجکنه dahi derler. *(Ni'meti. XVI. 224)*

güldüremek : Güldürdemek.

§ El-mugatgıtu المغطغط [*Ar.*]: Güldüreyici کولدوریجی ve güldüreyi güldüreyi وکولدوری کولدوري kaynayıcı kap. *(Terceman. XV. 83)*

güle bakmak : Gülerek bakmak, iltifat etmek.

Bir yalancıdır inanma sözüne
Âkıl isen güle bakma كوله بقمه yüzüne *(Mihri. XV. 100)*

Güle bakduğuna كله بقدوغنه gel yüzüne aldanma bugün
İrte bir gün yüzünü yere deper hâk eyler *(Nihani. XVI. 24)*

Güle bakduğuna كله بقدوغنه aldanma Nihani sana yâr
Umma kim olasın ağyar ile ikramda bir *(Nihani. XVI. 37)*

Güle bak كله بق her yüze tut gönlün açuk
Dü âlemde güler yüze bere yok *(Güvahi. XVI. 39)*

Gün gibi çerağın oluben dehre verem nûr
Bir kez güle baksañ كله بقسك yüzüme mihr ile maha
(Lâmii. XVI. 33)

Kılurdu rûz ü şep İbni - Selâm ah
Yüzüne bir güle bakmazdı كله بقمزدى ol mah *(Lârendi.XVI.279)*

güleç, (gülenç, güleç yüzlü, gülenç yüzlü) : Güler yüzlü, beşuş.

Güleç yüzlü كلج يوزلى , usûllü, tatlı sözlü
Açık ellü, asillü, fitne gözlü *(Hurş. XIV. 6)*

Güleç yüzlü كولج يوزلى olsa vü gökcek hulu
Demezler ağır başlıdır ü ulu *(Ferh. XIV. 68)*

Şeh-i Haveran'ın göyündü özü
Elin sundu duttu dedi kendözü
Ki kürside otur ü söyle sözün
İşin açıla çü gülectir كولجدير yüzün *(Süh. XIV. 296)*

§ Bir yüzü açık, güleç كلج ve huyu eyü ... *(Anter. XIV. 819)*

§ Dili tatlı, güleç yüzlü كلج يوزلى kişi idi. *(Cev. Es. XV. 53)*

§ Ve daim açık kaşlı ve gülenç yüzlü كلنج يوزلى ol, veli beyhude yere güleğen olma, ya'ni yok yere gülme. *(Kab. XV. 131)*

§ Dolular iç ve içir ve mıktarınca bahşişler eyle ve daim açık kaşlı ve gülenç yüzlü كلنج يوزلو ol. *(Kab. XV. 131)*

Hûbca fettanca güleç yüzlüce كولج يوزلوجه
Şûhca şâtırca uşak sözlüce *(Ruşeni. XV. 102)*

Gülmedi hem kahkaha eylemedi hiç nesneye
Lûtf ile bessam idi yüzü güleçdi کلجدی mâh-rû
(Muham. XV. 121)

§ El-bişrü البشر [*Ar.*]: Açuk ve güleç yüzlü کولج یوزلو olmak.
(Terceman. XV. 160)

§ ... Hulku gökçek ve güleç yüzlü کلج یوزلو ve kerem ehli kişiydi. *(Kesir. XV. 150)*

§ Talâka طلاقة [*Ar*]: Güleç کولج yüzlülük ve yüz güleçliği ve şenliği ve dil fesahatı. *(Bab. XVI. 2, 239)*

§ Şâdman شادمان [*Fa.*]: Ferah ve güleç کولج. *(Şamil. XVI . 463)*

Güleç yüze tatlı söze doyulmaz *(Kayıkçı. XVII. 10)*

Karac'oğlan derki burda durulmaz
Güleç yüze tatlı söze doyulmaz *(Kara. XVII. 184)*

Hayzdır: dahk ü güleç کولج şahs ile bol yol da : dahûk ضحوك [*Ar.*]
(Asım. XVIII - XIX 12 - 43)

§ Beşûş [*Ar.*]: Ferahlı, şen, güleç yüzlü کولج یوزلو demektir.
(Kam. Os. XIX. 2, 151)

güleçlik : Beşaşet.

§ Talâka طلاقة [*Ar.*]: Güleç yüzlülük ve yüz güleçliği کولجلکی ve şenliği ve dil fesahatı. *(Bab. XVI. 2, 239)*

güleç yüzlü : → **güleç.**

güledüşmek : Heman gülmeğe başlamak.

Gül gibi açıldı rûy-i âsman
Şebden ağlarken güledüştü دشدی کله cihan *(Şeref. XVI. 267)*

güleğen : Daima gülen, çok gülen.

§ Ve daim açık kaşlı ve gülenç yüzlü ol, veli bîhüde yere güleğen کلکن olma, ya'ni yok yere gülme. *(Kab. XV. 131)*

§ Mey levinli yüz ve güleğen گولکن dudak ve şen gönül anınladır. *(Ha. Ş. XVI 74)*

§ Arûb عروب [*Ar.*]: Kendözünü erine sevdiren ya güleğen كولكن avrat. *(Bab. XVI. 1, 98)*

§ Sıfat-ı müşebbehenin fiil-i muzariden iştikakının tarikı budur ki muzariden muzaraat harfini hazfedip andan bedel gâhi fakat elif ve gâhi elif ve nun verirler ve lisan-ı Farisde mübalâğa mânasını ifade eder, meselâ: Gûya derler "söyleğen" ve şineva "işitgen" mânasına ve ḫandan derler "güleğen" كولكن ve gûyan dahi derler "söyleğen" mânasına. *(Aks. XVII - XVIII. 74)*

§ Ḫandan خندان [*Fa.*]: Handiden'den sıfat-ı müşebbehedir, ziyade gülücü mânasınadır ki güleğen كولكن ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 251)*

gülek : → **külek.**

gülenç : → **güleç.**

gülenç yüzlü : → **güleç.**

gülerlenmek : Gülümsemek.

§ Eğer felek bir dem berk urup gülerlenürse كلرلنورسه hemin dem gözünden müzünler dökülüp ağlasa gerek. *(Maârif. XV. 197)*

§ Tebessüm تبسم [*Ar.*]: Azacık sırıdup gülerlenmek كولرلمك. *(Bab. XVI. 1, 443)*

güleş : Güreş.

Yine eylemez keşmekeşten ferağ
Yenildikce etmez güleşten كلشدن ferağ
(Atai. Ha. XVII. 14)

güleşci : Güreşçi, pehlivan.

Bühme, dilâver: yiğit; şab ü cüvan: genc imiş
Alb الب [*Fa.*]: güleşci كولشجى, arek عرك [*Ar.*]; kuvvet ü zor: tıbah
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 46)

güleşmek : Güreşmek.

Güleşti كولشدى geh har u geh bârgir ü üştür ile
Garip katır oyunu çıkardı bir üstat *(S. Vehbi. XVIII. 45)*

Mümkün mü güleşmek كولشمك gam-ı hicran ile Vehbi
Takat mı kodu hamle-i şîr-efken-i hasret
(S. Vehbi. XVIII. 234)

gülle : Zıp zıp, bilye.

§ Teşire تشيره [*Fa.*]: Ol ufacık yuvarlaktır ki elvan taştan ceviz miktarında düzüp çocuklar anınla mülâabe ederler, beyinlerinde gülle كله oyunu ta'bir ederler.
(Bürh. XVIII - XIX. 148)

güllük : Gül bahçesi.

Yaz geldi yine bülbüller dolup güllüklere كللكلره
Şenlik ile ırlayıp hoş hoş iderler yine lâğ *(D. B. XVI. 110)*

Gülüp açılmağa gül gibi her çağ
Gelin güllüğe كللوكه doğru açılalım *(D. B. XVI. 146)*

Aydınlığ u sis, güllük گللك: ruşen, kelef ü gülşen كلشن [*Fa.*]
(Genc. XVII. 45)

Reste: sıra, gülsitan گلستان [*Fa.*]: güllük كللك, bîgâr: ceng
(Genc. XVII. 41)

gülmelü, (gülüşmelü, gülüşmelüce) : Gülünecek, tuhaf, gülünç.

§ Ve çok nadir hikâyeler ve garaip meseller ve mudhikeler ya'ni gülüşmelüçe كلشملوجه nükteler. *(Kab. XV. 351)*

§ ... Halife önünde yer öptü eyitti: Bu kişi fülan mahallenin kadısıdır, geçen gün bir gülüşmelü كولوشمه‌لو hikâyet başından geçmiş, ana gülüşürdük. *(Ferec. XV. 277)*

Burada geldi bir şirin latife
Be-gayet gülmelü كولمه‌لو rengin latife *(Güvahi. XVI. 86)*

gülükse : Kuluçka.

§ Kürük كرك [*Fa.*]: Gülükse كلكسه olan tavuk ki avazı mütegayyir olur ve karnının tüleri yolunur. dökülür, yumurda basar yavrı çıkarmak içün. *(Caf. XVI. 140 - 2)*

gülümsünmek, (gülüpsinmek) : Gülümsemek, tebessüm etmek.

Gülümsündü گلمسندی vü saçlarının ucun
Cühut önüne çözdü, üzdü gücün *(Süh. XIV. 213)*

Gülümsündü كلمسندى işiticek Nevbahar
Nitekim güler gül olucak bahar *(Süh. XIV. 116)*

§ Able gülüpsindi كلبسندى. *(Anter. XIV. 434)*

§ Resûl Aleyhissalâtü vesselâm azacuk ımızgandı andan mübarek başını kaldurdu, dahi gülümsündü كولمسندى.
(Rahat. XVI. 50)

§ Gunc غنج [*Fa.*]: Gülümsünmektir كلمسنكدر. Gül goncasının ağzındağı hâleti ana teşbih idüp gunc lâfzını anda istiâre etmişlerdir. *(Deka. XVI. 151-1)*

gülünce almak : → **gülünceğe almak.**

gülünceğe almak, (gülünce almak, temaşaya almak) : Maskaraya, alaya almak.

§ Tesaḫḫur تسخر [*Ar.*]: Gülünceğe almak كولنجكه آلمق ve kimseye güre tavar öğrediyermek ve yavaşıdıvermek.
(Bab. XVI. 1, 28)

§ İstihza' استهزآء [*Ar.*]: Kimseyi gülünceğe almak كولنجكه آلمق ve horlamak ve masharalığa almak. *(Bab. XVI. 2, 10)*

§ Saḫr سخر [*Ar*]: Kimseyi temaşâya تماشايه ve gülünceğe almak كولنجكه آلمق. *(Bab. XVI. 1, 52)*

§ İstisḫar استسخار [*Ar.*]: Nesneyi suhreye alup gülünce almak كولنجه آلمق. *(Bab. XVI. 2, 8)*

gülüncek : 1. Maskara.

§ Duḫke ضحكة [*Ar.*]: Halkı güldüren maskara ki iller gülünceği كولنجه كى olmuş er. *(Bab. XVI. 2, 234)*

2. Sevinç.

§ Şemâte شماتة [*Ar.*]: Düşman gülünceği كولنجه كى.
(Bab. XVI. 1, 224)

gülüncün istemek : Gülünç olmasını istemek.

Gülüncüm istemezseñ كولنجم استمزسك has u âma
Yetiştir bu işi yine temama *(Mih. XV. 350)*

gülündürmek : Gülünç etmek, başkalarını bir kimseye güldürmek.

İriş kim düştü Bijen bend içine
Gülündürme كلندرمه gel anı düşmenine *(Şeh. Ş. XVI. 550)*

gülüpsinmek : → **gülümsünmek.**

gülüşken : Bir kaç kişiyle birlikte çok gülen.

Bir nicesi gönlüne şeytanlar dolupturur
Erenler semaına anlar gülüşken كلشكان olur
(Yunus XIII - XIV. 349)

gülüşmelü : → **gülmelü.**

gülüşmelüce : → **gülmelü.**

güman iletmek : Şüphelenmek, şüpheye düşmek.

§ Dahi bilmeden kimsenin hakkına yavuz gûman iletmek كان التمك ve kimsenin aybın sorup irdeyüp âşikâre eylemek...
(Müneb. XIV - XV. 300 - 1)

§ Ey hoca ... benden kesil. Aşk nedir, aşk-bazlık nedir, hoş keleci söyledin cevap verdim; nâdanlığıma güman iletme كان ايلتمه . *(Ferec. XV. 527)*

gümele : → **gömele.**

gümelte : → **gömele.**

gümlüç : Yavsı, böcek yavrusu.

§ Hemeç همج [*Fa.*]: Uşak sinektir ki gümlüç كوملج derler.
(Hay. XV. 210)

gümmek : Güm güm vurmak.

Yusuf eydür almışsız etmeğini
Gerçek midir çıkarmışsız gönleğini
Sonın dahi gümmüşsüz كومشسز sokuyu
Katı döğmüşsüz anı ölsün deyü *(Yuz. Şeyd. XIII. 87)*

gümremek : → **gümürdenmek.**

gümrenmek : → **gümürdenmek.**

gümreşmek : Homurdaşmak.

§ Bu geż kâfir pehlevanları bîhuzur olup yer yer gümreştiler كومرشديلر Şehlâsek'e aları aları bakıştılar. *(Müslim.XV. 35, 52)*

§ Ey şah heman gelsin; vücudu âhenden olsa mum iderüz diyüp gümreştiler كومر شديلر. *(Müslim. XV. 2, 88)*

§ Haricî beğleri yer yerdin gümreşüp كومره‌شوب ettiler... *(Müslim. XV. 4, 86)*

gümürdemek : → **gümürdenmek.**

gümürdenmek, (gümürdemek, gümrenmek, gümremek) : Homurdanmak.

§ Birez gümrendi كرندى ve söylendi. *(Anter. XIV. 138)*

§ ... Söylenip gümrendi كرندى ve yavuz köpek gibi kınrandı. *(Anter. XIV. 549)*

Gümredi كردى bebr ü pelenk gibi ol er
Nerremanlar görse kılardı hazer *(İs. H. XIV - XV. 827)*

§ Bir zaman nefsine hitap edüp gümrendi كومرندى. *(Hamza. XIV - XV. 19, 128)*

§ Heybetle gümrenüp كومره‌نوب pençelerini açıp Hazreti Hünkâra hamle kıldı. *(Bektaş. XV. 102)*

§ En-neimü النئيم [*Ar.*]: İnildemek ve sızıldamak ve gümürdemek كوموردمك. *(Terceman. XV. 208)*

§ Kapı açıldı içeri girdik, gördüm bir dehliz, iki arslan turur her biri bir tarafta, bizi gördüler gümrenmeğe كومرنمكه başladılar. *(Ferec. XV. 377)*

§ Vezir-i süvüm kendüzünü ol halde gördü, ne hal ola deyü gümrendi كومرندى. *(Ferec. XV. 61)*

§ Dendiden دنديدن [*Fa.*]: Epsem olmak ve gümürdenmek كوردنمك *(Caf. XVI. 189 - 1)*

Nâgehan pars gümrenüp كرنوب çün-şîr
Aldı meydanda destine şimşir *(Mîri. XVI. 262)*

Pes anradı eşindi kuvvet ile
Gümürdendi كوردندى be-gayet heybet ile *(Güvahi. XVI. 55)*
Kakıdı anlara gümrendi كومرندى aslan
Diledi ikisin de ede bî-can *(Güvahi. XVI. 62)*

§ Dendiden دندیدن [*Fa.*]: Gümürdenmek گومورد نمك.
(Şamil. XVI. 609)

§ Müngiden منگیدن [*Fa.*]: Gümrenmek گرنمك. *(Şamil. XVI. 332)*

§ Ed-dendene الدندنة [*Ar.*]: Sözü gümürdeni گوردنی söylemeğe derler ki sözü işidile amma ne söylediği fehmolunmaya.
(Ah. XVI. 397)

Ra'd sanman gümleyen sevda-yi zülfünden senin
Dağlara düşmüş bulut divane olmuş gümrenür گومرەنور
(Zati. XVI. 169)

§ Ashab-ı cünun gibi gümür gümür gümrenür گومرنور.
(Şeref. XVI. 180)

§ Gamgame غمغمة [*Ar.*]: Öküzler böğürmesi ve bağırması ve cengde bahadırlar haykırması ve fehmolunmayan kelâm ve gümürdemek گومردەمك. *(Bab. XV. 11, 260)*

§ Mingîden منگیدن [*Fa.*]: Gümrenmek گومرنمك ve yiğrenmek
(Ni'meti. XVI. 36)

§ Jük ژك [*Fa*]: Zükîden lâfzından emir ve vasf-ı terkibi, ya'ni kendü kendüyile söyleşmek ve gümrenmek گومرنمك.
(Ni'meti. XVI. 369)

§ Jekân ژكان [*Fa.*]: ol kimesnedir ki dert ve rençten ve yahut mestlikten gümrenür گومرەنور. *(Deş. XVI. 362 - 2)*

§ Gırre غره [*Fa.*]: ... Canavar gürleyip gümürdenmek گومرد نمك.
(Deş. XVI. 340 - 1)

§ Zemzeme زمزمه [*Fa.*]: Avaz ve kavga ve savt ve gazel okumak ve gümrenmek گومرنمك ya'ni şol avaz ki mâhasal anlanmaz.
(Deş. XVI. 330- 1)

§ Gümürdenerek گردنرك debdebeyle bir dübb-i ekber gelir.
(Ârifîn. XVI. 206)

Gümürdendi گومردندی buların her birisi
Ulu söyler, uşağı vü irisi *(Şeh. Ş. XVI. 612)*

§ Et-tebertum التبرطم [*Ar.*]: Gümürdenüp كومردنوب somurdanarak darılmak yahut dargınlıktan gümürdenüp somurdanmak demek olur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 400)*

§ Ed-dendene الدندنه [*Ar.*]: Sinek ve arı kısmı vızırdamak mânasınadır ... ve sözü açık ve vâzıh eylememek vech üzere tekellüm eylemek mânasına vızırdı gibi gümürdenmek كومردنمك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 630)*

§ Buḫtu بخنو [*Fa.*]: Umumen gümürdenici كومودنجى ve gülücü, hususan ra'd mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 104)*

gümürdü : → **gümürtü.**

gümür gümür : Homur homur.

§ Ashab-ı cünun gibi gümür gümür كومركومر gümrenür. *(Şeref. XVI. 180)*

gümür samur eylemek : Homurdanmak, mırıldanmak.

§ El-hemhemetü الهمهمة [*Ar.*]: Bir kimesne sesini ve sözünü anlatmayıp gümür samur كورسامر ايلمك eylemek. *(Terceman. XV. 296)*

gümürtü, (gümürdü) : Gümbürtü, gürültü, homurtu.

§ Elmanın otuz üçüncüsüne el sunduğum dem kulağıma gümürtü كومردى avazesi dokundu. *(İs. H. XIV. XV. 594)*

§ ... Küpültüsünden, gümürtüsünden كومردوسندن âdemîlerin aklı zâyi' olurdu. *(Müslim. XV. 6, 82)*

§ Hesâhis هساهس [*Ar.*]: kelâm-ı hafi ve gümürdü كومردى. *(Bab. XVI. 2, 156)*

§ Ez-zeir الزئير [*Ar.*]: Arslanın sinesinden zuhur iden savta denir ki ırırtı ve gümürtü كومورتى ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 870)*

gün : 1. Güneş.

Ulu gün كون bigidür ki bulut oya
Hasûd oda benzer ki düşer suya *(Ferh. XIV. 56)*

§ Nice kim ay ve gün كون yürür. *(Tebareke. XIV. 2 - 1)*

§ Tan attı gün كون toğdu. *(Dede. E. XIV. 89)*

§ Gün كون var iken tavarın eve getir. *(Ata. XV. 6)*

§ Gün كون guruba varınca uğraş eylediler. *(Müslim. XV. 9, 80)*

Gâh çıkaram bu göklere dönerem çarh ile bile
Gâh ay ile bedr oluram gâh gün ile كونيله tulunuram
(Eşrefoğlu. XV. 11)

§ Şol kimesne recep ayında gün كون tulunuyorurken kırk kerre... *(Delil. XV. 85)*

Gün كون gimi âdemîsi ruşen-dil
Dilrubası kamu kamer-çerhre *(Ruşeni. XV. 271)*

§ Filhal günüñ كونك şu'lesi içeri düştü. *(Bektaş. XV. 134)*

§ Gün كون ısısı, gölgem yok. *(Güzide. XV. 71)*

§ Gün كون battığından yana dağ olucak kim gün toğusu açık ola... *(Hazain. XV. 27 - 2)*

§ Helâl, haram nedir ve tutacak buyruk nedir ve tutmayacak nedir cemi'ini günden كوندن âşikâre beyan kıldık.
(Leys. Mu. XV. 370 - 1)

Hulkı Kur'an ü hilkatı tahir
İki âlemde gün كون bigi zâhir *(İbrahim. XV. 3 - 2)*

§ Kiseyi depretti bir sturlap çıkardı güne كونه beraber tuttu, eyü sâattir... *(Ferec. XV. 464)*

Âlemde żehi tali'-i ferhunde anın kim
Bir sencileyin yüzü gün كن alnı kameri var *(Nizami. XV. 22)*

Cemalin taze gülden gülşen olsun
Çırağın ay ü günden كوندن ruşen olsun *(Çeng. Dâi. XV. 179)*

Gün كون gimi yüzüne bahup yandırır gönlüm evin
Mihrin ile çünkü yohtur andan özge yanası
(Gülşeni. XVI. 70)

§ Duha ضحى [*Ar.*]: Gün كون yukarı kalkmaklık ve öyle olmalu olmaklık. *(Bab. XVI. 1, 39)*

Çarh sarrafı filorisini tartar şeb ü rûz
Burc-ı Mizan'da anın ay ile gün كون veznesidir
(Âli. XVI. 85)

Gerekmez zerrece zâhit cihanın mihr ile mahı
Benim bir yüzü gün كون alnı kamer, kaşı hilâlim var
(Figani. XVI. 10)

Günden günilerin ben o bedr-i temamımı
Allah saklasun ki biliş ola yad ile *(Yahya. Bey. XVI. 196)*

Gün gibi Aşki diyar-ı şarka düştü râhımız
Görevüz her ne müyesser kıldısa Allahımız *(Aşki. XVI. 53)*

Mahabbet meclisinde ay ile gün كون
Nigârın aşkına iki toludur *(Revani. XVI. 29)*

§ Sabah gün كون toğaturur iken çıkıp karye-i Kesi'den gittik.
(Sic. K. XVI. 5, 100)

Kutlu günler doğuşundan seherî rûşendir
Balçık ile günü كونى örtem deyü var etme hayâl
(Letaif. XVI. 71)

Meşrıkından şehr-i İslambul'un ol
Gün كون gibi tuttu diyar-ı garbe yol *(Budın. XVI. 13)*

Urup başına gün كون gibi zer efser
Verip eğnine dîba-yi mücevher *(Veyse. XVI. 36 - 1)*

Ne kıldı melâhat ile vechin
Görsetmedi gün كون gimi kemahî *(Gülşeni. XVI. 68)*

§ Gün كون doğduğu zamanda ve dulunduğu zamanda ve dahi istivada iken namaz caiz değildir. *(Ter. Kurt. XVI. 38)*

Gün كون güzellikte ne gün hüsn ile öykünse sana
Kalur ay iki gözüm anı görüp ay tana *(D. B. XVI. 38)*

Çü ıssı oldu gün كون katı, kurudu sıktı gön katı
Dutar ahı semavâtı, kalur bu derd-i âfetle *(Battal. XVIII. 60)*

Kurra-i seb'a, heft pîr: oldu yedi kurra adı
Gün كون: ayn عين [*Ar.*]: ü ḫûr خور [*Fa.*], ay: bedr ü meh, cem'i büdür u mahhâ
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 23)

2. Gündüz.

Nigârâ hecr odu yaktı beni uş
Karanu geceye döndü günüm كم uş *(Işk. XIV. 275-1)*

Soğuluben dindi küffarın ünü
Ağlaşırlar karanu olup günü كونى *(Enveri. XV. 98)*

Günüñ كنك Rumîsi gizledi özünü
Gece zengisi izledi izini *(Ravza. XV. 16)*

§ Gök gürledi cihan karanu oldu, yıldırım şakıdı, şöyle kim dün ile gün كون seçilmedi. *(Cennet. XV. 363)*

Dervişin gözü açık dünü günü كونى uyanık
Bu söze Tanrım tanık bakmadın gören geslsin
(Eşerefoğlu. XV. 18)

Oduna yanardı dâim hem-çü şem'
Dünde kaaim, günde كنده sâim hem-çü şem'
(Vahdet. XV. 67 - 1)

§ Gün كون âhir olup şems tulunmağa başladı. *(Envar. XV. 117)*

Günüm كونم dün oldu dirliğim acı vü aşım ah
Ey gözlerim çırağına envâr kandasın *(İbrahim. XV. 133 - 1)*

Duhanından günü كنى gece olurdu
Dünün fikreyle gör nice olurdu *(Yuz. Şems. XVI. 357)*

Günü كنى âşıkların dâim gecedir
Gecesin fikr kıl gör kim nicedir *(Yuz. Şems. XVI. 88)*

§ Bir gün bize gün كون olan günün evvelinde kendüme geldüm. *(Sır. XVI. 60)*

Dedi kızım sana yavuz iş olmuş
Günüñ كونك karanu dün yazın kış olmuş *(Güvahi. XVI. 96)*

Kısaltır geceyi günü كونى uzatır
Nice kim dilese eyle düzetir *(Şeh. Ş. XVI. 1)*

3. Vakit, mesut gün, beklenilen kutlu gün.

Kişide kim erlik ola vü yürek
Ana gün كون ölümdür ne kaçmak gerek *(Süh. XIV. 164)*
Er olan kişinin savaştır günü كونى
Ki hatun kişi gözedür düğünü *(Süh. XIV. 164)*

gün açılmak : Hava açılmak, güneş ortaya çıkmak.

Ol sâat bulut gider gün açılur كون آچلور
Şevk-ı nûru âlem üzre saçılur *(Yuz. Şeyd. XIII. 17)*

gün ağılı : → **ağıl.**

günah tutmak : Günah saymak.

Bunu koşana Çalap tutma günah طوتما كناه
Yazuğun bağışlagıl ey padişah *(Yuz. Seyd. XIII. 102)*

gün aktarılmak : Güneş zevale dönmek, gurup etmek.

§ Bu bab, gün akdarılıcak كون اقدرلجق kılacak namazı bildirir. *(Zad. XVI. 109)*

gün ayağu dururken : Güneş henüz batmamışken.

§ Andan İbrahim Aleyhisselâmı kaçan zîr-i zeminden çıkardılar ve gün ayağu dururken كون اينو دوركن eve getirdiler. *(Enb. XIV. 143)*

gün başına : Her gün.

Devr-i hüsnünde şehâ gün başına كون باشنه bin kan eder
Hay demez isen eğer şol gamze-i celladına *(Revani. XVI. 159)*

günbatısı, (günbatusu) : Güneşin battığı taraf.

§ Gündoğusundan günbatusına كون بتوسنا değin Âdemî kalmaya idi. *(Tuh. Le. XV. 208)*

§ Ḫâver خاور [*Fa.*]: Günbatısı گون باتيسى ve ya gündoğusu. *(Sıh. Ac. XV. 23)*

§ Sol elini günbatusundan كون بتوسندن kor, sağ elini gündoğusundan kor. *(Saat. XV. 17)*

§ Gün battığından yanadan gelen yel yaramazdır, güneş hararetine karşı eser, harareti irker. Ne kadar hışım yeli estiyse günbatusundan كون باتسندن esti. *(Hazain. XV. 27 - 2)*

§ Câbil جابل [*Fa.*]: Günbatısı کون باتیسی. *(Şamil. XVI. 413)*

§ Bâḫter باختر [*Fa.*]: Günbatısı کون باتسی. *(Şamil. XVI. 388)*

Günbatısı کون باتیسی : baḫter باختر [*Fa.*] ü doğusu: Ḫâver, uyuz: hâriş, moluz: ijent [*Fa.*] *(Genc. XVII.)*

günbatısı yeli : Batı rüzgârı.

§ Bâd-i mağrıp باد مغرب [*Fa.*]: Günbatısı yeli کون باتسی یلی. *(Şamil XVI 63)*

günbatusu : → **günbatısı.**

gün çalmak, (Güneş çalmak): Güneş çarpmak.

Meğer şimşirin anın gün çaluptur کون چالوپدر
Ki tığ-ı Mihr böyle çöngelüptür *(Mih. XV. 234)*

§ Es-salk الصلق [*Ar.*] : ... Bir adamı güneş کونش ıssısı çalup چالوب göyündürmek. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 6)*

günçe : Güneşli (yer).

§ Âftabgâh آفتابکاه [*Fa.*]: Günçe کنچه ve çoğaç yer. *(Caf. XVI. 7 - 1)*

gün çöreği : Güneş yuvarlağı.

§ Kurs-ı şems قرص شمس [*Ar.*], girde-i âftap کرده آفتاب [*Fa.*]: Gün çöreği کون چورکی ki cirm-i şemsten ibarettir. *(Aks. XVII - XVIII. 138)*

günde : Her gün.

Kulun günde کونده bir gez ki destur ola
Katına varam özr ü destur ile *(Suh. XIV. 197)*

Günde padişahlık ister
Ben gönlümü bilmez miyim *(Saz. Köroğlu. XVI. 44)*

günde gün, (gün günden, gün gün, gün günin, gün güne) : Günden güne.

§ Bir âbit kişi var idi pes geçer iken halin ve Tanrıya kulluk kıldığın danlar idi. Gün günin کن کنن (harekelidir) ana yakışıp eşirgendi ve anın katında oturur idi. *(Enb. XIV. 458)*

§ ... Hekim sözünü dinlemez, kendi arzuladığı şerbeti ve gıdayı yer lâcerem gün günin كن كنن kuvveti eksilir ve sayruluk anın üzerine galip olur. *(Kel. XIV. 42)*

Talip olgıl kendi halin bilmeğe
Kaani' olma gün günin كون كونين eksilmeğe *(Ga. XIV. 125)*

Günde gün كن كنده hâs et atânı zâid et
Âm-ı lûtfun rûha her dem âid et *(Vahdet. XV. 168 - 2)*

Zira çıkmıştır Muhammed der ki ben Peygamberem
Günde gün كون كونده etti terakki olusar sahib-kıran
(Muham. XV. 115)

Ey acep bilsem nedir yâ Rab bu derdin çaresi
Gün gün كن كن artar hiç onulmaz yüreğimin yarası
(Eşrefoğlu. XV. 42)

Gün gün كن كن Eşrefoğlu Rumî derdin artar pes neden
Zahmine hod dost elinden merhem irgürdü bu aşk
(Eşrefoğlu. XV. 2)

Ana gelmez bin melâmetten melâl
Belki gün günden كن كندن olur âşüfte-hal *(Selâman. XVI. 96)*

Eğirdip kal'ayı Behram-ı safder
Belâyı kıldı gün günden كون كوندن füzûnter *(Veyse. XVI. 50 - 2)*

§ Gün günden كون كوندن din ü devlet şöhret bulup asker-i islâm kesret ü vefret üzre olmağın... *(Solak. XVII. 15.- 2)*

Dinime gir gel imdi sen, olasın tâ ki sağ esen
Seni ser-leşker idem ben, kılayım gün güne كون كونه ikram
(Battal XVIII. 175)

gündeye : Günlük, her gün kullanılan.

§ Bâzrû بازرو [*Fa.*]: Gündeye كوندیه giyilen kaftan.
(Ni'meti. XVI. 117)

gündoğacak : Meşrık.

§ Tanrı Taâlâ yer kıranı ile gök eteği içinde gündoğacak كون دغاجق ve dulunacak yarattı. *(Enb. XIV. 33)*

gündoğusu, (gündoğrusu) : 1. Şark, meşrık.

§ Evi yüce ede ve hep evlerin kapusunu ve yönünü gündoğrusuna كون طغروسنه ede. *(Yadiğar. XIV. 3 - 2)*

§ ... Kapusu güntoğusuna كون طوغسنه ve foryazdan yana ola. *(Mü. Şi. XIV - XV. 5)*

§ Sol elini günbatusundan kor, sağ elini gündoğusundan كون دوغوسندن kor. *(Saat. XV. 17)*

§ Gün battığından yana dağ olucak, kim güntoğusu كون طوغسى açık ola... *(Hazain. XV. 27 - 2)*

§ İki dönüm miktar yeri, kim güntoğusu كون طوغوسى Rahman mezreasına muttasıldır... *(Sic. B. XV. 3, 160)*

§ ... Bu muradı bulmak dileyen bu meclisten kalktığımız vakıt gündoğusuna كون دوغوسنه nazar eylesin. *(Ferec. XV. 153)*

§ Gündoğusundan كون دغسندن günbatısına değin Âdemî kalmaya idi. *(Tuh. Le. XV. 208)*

§ Sabâ صبا [*Fa.*] : Gündoğusu كون طوغسى tarafından esen yele derler. *(Ni'meti. XVI. 449)*

§ Ḫâver خاور [*Fa.*]: Gündoğusu كون دوغسى. *(Şamil. XVI. 422)*

§ Câbilka جابلقا [*Fa.*]: Gündoğusu كون دوغوسى. *(Şamil. XVI. 413)*

2. Doğudan esen rüzgâr.

§ Bâd-i Herat باد هراة [*Fa.*]: Meşrık tarafından hübup eden yeldir ki gündoğrusu كون طوغريسى ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 14)*

gündoğusu yeli : Doğu rüzgârı.

§ Bâd-i meşrık باد مشرق [*Fa.*] : Gündoğusu yeli يلى كون طوغوسى. *(Şamil. XVI. 162)*

gündoğrusu : → **gündoğusu.**

gündüzlece : Günlük vazife, gündelik, bir günlük rızık.

Zîver : bezek, ev : hane : gündüzlece كونلوزلجه : ruzâne روزانه [*Fa.*]

Kışlak evi: kâşane: de un aşına: uğra *(Genc. XVII 44)*

günebakan : Ayçiçeği.

§ Âftab-perest آفتاب پرست [*Fa.*]: Üç mevki'de müsta'meldir... sâlis, ayçiçeği ki günebakan کونه بقان dahi derler.
(Bürh. XVIII. XIX. 40)

gün eğilmek : Güneş öğleden sonra batıya doğru gitmek.

§ Hırba, kaçan gün eğilse کن اکلسه gine ana döner, tâ ki gün tulununca. *(Hay. XV. 53)*

güneş ağılı : → **ağıl.**

güneş aydını : Güneş zıyası.

§ Tâb-ı âftap تاب آفتاب [*Fa.*]: Güneş aydını کونش آیدینی ve kızgınıdır. *(Şamil. XVI. 406)*

güneş bebeği : Güneş yuvarlağı.

§ Şid شید [*Fa.*]: Güneş bebeği کونش بیکی. *(Cam. Fa. XVII. 19)*

güneş çalmak : → **gün çalmak.**

güneş çöreği : Kurs-ı şems.

§ Serâçe-i âftap سراچهٔ آفتاب [*Fa.*]: Güneş çöreği کونش چورکی.
(Şamil. XVI. 66)

§ Serâçe-i âftap سراچهٔ آفتاب [*Fa.*]: Güneş çöreği کنش چورکی.
(Ni'meti. XVI - 380)

güney : Güneşi hiç eksik olmayan yer, güneşe karşı olan yer.

§ Âftabgâh آفتابگاه [*Fa.*]: Güney کونی. *(Cam. Fa. XVII. 82)*

§ Petev پتو [*Fa.*]: Ol yere derler ki muttasıl güneş tokuna, Türkide güney کونی ve çoğaç ta'bir olunur.
(Bürh. XVIII - XIX. 146)

§ Betev بتو [*Fa.*]: Meşrık mânasınadır, mağrıp mukabilidir ve ol yere dahi denür ki hemişe güneş ısabet eyleye; Türkide çoğaç ve güney کونی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 102)*

güneyik : Hindiba.

§ Altı direm güneyik کونیك çiçeği yaprağının suyiyle veya kâsmi suyiyle yoğurup hablar edeler. *(Yadigâr. XIV. 47-2)*

§ Eğer güneyik كونيك çiçeği kökünün kabı olursa câizdir belki dahi kuvvetlidir. *(Yadigâr. XIV. 58-1)*

§ El-hindiba الهندبا [*Ar.*]: .... Ve ba'zı kitapta güneyik كونيك çiçeği deyü kaydolunmuş. *(Terceman. XV. 297)*

Güneyik كنايك çiçeği gözü güneşten
Kamaşmış toptoludur kanlı yaştan *(Çeng. Dâi. XV. 189)*

§ Ḫûr-perest خورپرست [*Fa.*] : Güneyik çiçeği چيچكی كونيك. *(Şamil. XVI. 429)*

§ Kâsni كاسنی [*Fa.*]: Güneyik كونيك. *(Şamil. XVI. 255)*

§ Kesni كسنی [*Fa.*]: Kâsni lâfzından muhaffeftir. Bir nevi' ot adıdır. Bostanlarda ekerler; berrîsine güneyik كونايك derler, gök çiçeği daima güneşe karşı döndüğü içün güneyik çiçeği derler. *(Deş. XVI. 380- 1)*

§ Hindiba هندبا [*Ar.*]: Karakıvrık ve acımarul ve güneyik كونيك ve kadıotu. *(Bab. XVI. 2, 60)*

§ Ḫûr-perestخورپرست[*Fa.*]: Güneşe tapıcı, güneyik كونيك çiçeği; zira yüzü güneşten yana olur elbette. *(Ni'meti. XVI. 284)*

§ El-hindiba الهندباء [*Ar.*]: Uzun yapraklı bir ottur, güneyik كونيك derler, dâim güneşe karşı döner. *(Ah. XVI. 1185)*

§ Kâsni كاسنی [*Fa.*]: Ma'ruf ve muşhur bir ot adıdır, bostanlarda ekerler ve yirler ve berrîsine güneyik derler, gök çiçeği olur, göneşe karşı döner, güneyik كنيك çiçeği derler. *(Caf. XVI. 113 - 1)*

§ Ḫûr - perest خورپرست [*Fa.*]: Güneyik كنيك. *(Caf. XVI. 54-2)*

§ Telḫ çekük تلخ چكوك [*Fa.*]: İsm-i kâsni-i sahrayîdir, ya'ni yabanî hindibadır ki güneyik كونيك ve acımarul dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 186)*

§ Kâsni كاسنی [*Fa.*]: ... İsm-i hindibadır ki ma'ruf nebattır, berrîsi ve bostanîsi olur berrisîne Türkide güneyik derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 465)*

gün geldüğünce : → **gün geldükce.**

gün geldükce, (gün geldüğünce) : Gün geçtikçe.

Gün geldükce كون كلدكجه eti teni sararır
Aşk odu yakar anı sayru kılur *(Yuz. Şeyd. XIII. 30)*

§ Musa Aleyhisselâm cazuları yendiğinden sonra Fir'avn kavmi içinde yirmi yıl temam durdu, bulara ol âyetleri gösterirdi. Haber issi ulular eyitti: Kaçan Musa, Fir'avn kavminin iymanından nevmit oldu ve gün geldükce كن كلدكجا buların küfrü ve azgınlığı ve kibri arttı. Pes Musa dua kıldı, Harun âmin dedi. *(Enb. XIV. 405)*

Şıhne-i dey gülşeni ezhara zindan eyledi
Lâle vü gül zerd olup gün geldüğünce كون كلدوكنجه soldular
(Atai. XVII. 25)

gün göğe dikilmek : Güneş zevâl noktasına gelmek.

Çü dördüncü gün göğe dikildi gün كون ديكيلدى كوكه
Güneş kızgını taşı eylerdi un *(Süh. XIV. 230)*

gün görmez : Sokağa çıkmaz, kapalı (kadın hakkında).

§ Gün görmez كون كورمز haremlerine el uzattılar.
(Ta. Sel. XV. 805)

güngülenmek : Kamaşmak.

§ Ed-daras الضرس [*Ar.*]: Ekşi nesne yemekle dişleri güngülenüp كونكولنوب kamaşmak mânasınadır.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 253)

gün gün : → **günde gün.**

gün günden : → **günde gün.**

gün güne : → **günde gün.**

gün günin : → **günde gün.**

güni : → **günü.**

gün ineturmak : Güneş batmaya yaklaşmak.

§ Meğer kim ol vakıt kızılca ikindi geçmişti, gün inetururdu كون اينه طوررردى. *(Bektaş. XV. 169)*

gün inmek : Güneş batmak.

. Gün inüp کون اینب ahşama az kaldı çün rûz
Belürdü bir kara bulut gibi toz *(Mih. XV. 226)*

gün kızmak : Günün sıcak zamanı gelmek.

İle irişmedin gün kızdı کون قیزدی gayet
Susuzluk komadı bunlarda tâkat *(Fazilet. XVI. 162)*

günlük (I) : Şemsiye, gölge yapmaya yarayan perde.

§ Altunluca günlüğün کونلکن dikip Kanturalı gerdeğine girip. *(Dede. XIV. 102)*

§ Şâmî günlüğü کونلکی yer yüzüne diktirmiş idi. *(Dede. XIV. 7)*

§ Sâyeban سایبان [*Fa.*]: Günlük کونلك. *(Miftah. XV. 95)*

§ Mermerden havuz, her canipte günlükler کونلکلر kurulmuş, üzerlerinde dört suffe birbirine karşı. *(Ferec. XV. 280)*

§ Kızıl otak ve günlük کنلك ve serâperde... *(Ta. Sel. XV. 64)*

§ Şâdırban شادربان [*Fa.*]: ... Günlük کونلك mânasınadır ki padişahların serâperdesi üzerine tutarlar. *(Caf. XVI. 91 - 2)*

§ Ve misâl-i çert-i hurşid günlükler ve serâperdeler kurdular. *(Şeref. XVI. 349)*

§ Taḫm تخم [*Fa.*]: Çadır önünde kurulan günlük کونلك. *(Ni'meti. XVI. 198)*

§ Sürâdık سرادق [*Ar.*]: Günlük کونلك, sâyeban. *(Bab. XVI. 2, 210)*

§ Arîş عریش [*Ar.*]: Sâyeban ve hekimler bazarlarda tutunduğu günlük کونلك ve çerge. *(Bab. XVI. 2, 168)*

Pâsban-ı kasrıdır Keyvan anın
Günlüğüdür کونلکدر bu tokuz iyvan anın *(Selâman. XVI. 153)*

Erişsin çarha günlükler کونلكلر çekip ser
Hava evcinde açsın murg veş per *(Veyse. XVI. 97 - 1)*

§ Sürâdık سرآدق [*Ar.*]: Saray perdesi ve ulu çadır günlüğü کونلکی. *(Müntehab. XVII. 42 - 2)*

Kayserin tahtini file berkidüp
Üstüne çadır ü günlükler کونلکلر dutup *(Battal. XVIII. 159)*

§ Âftabgîr آفتابكير [*Fa.*]: Şemsiyedir ki günlük كونلك ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 40)*

§ Çetr چتر [*Fa.*]: Âftabdan muhafaza içün baş üzere tutulan günlük كونلك ve şemsiye mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 215)*

günlük (II) : Gündelik, ücret.

Revâdif oldu: bingeşler, vezâif وظائف [*Ar.*]: oldu günlükler كونلكلر *(Cev. Ke. XVII. 50)*

§ Rûzâne روزانه [*Fa.*]: Günlük كونلك ya'ni vazife. *(Nuh. Tuh. XVII. 185)*

gün nice gelürse : Zamana göre.

§ Gün nice gelürse كون نيجه كلورسه ana göre dirilmek gerek. *(Güls. XV. 40)*

gün sürmek : Gün geçirmek, vakıt geçirmek.

Bakıp sûrete sürer idi günün سراردى كونن
İşitmez idi kimse ünün dının *(Süh. XIV. 259)*

gün urmak : Güneş yakmak, kavurmak.

Zulm ile bitmez nebat ü tiz kurur
Zulm ile zer'olsa anı gün urur كون اورر *(Zehr. XVI. 237)*

günü, (güni) : Kıskançlık, haset.

Halâyık güniden كوندن bu râzı çaktı
Oda urdu ili çakmağı çaktı *(Işk. XIV. 300 - 1)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Güni كونى. *(Sıh. Ac. XV. 42)*

§ Temam gayretleri ve günileri كونيلرى vardı. *(Ta. Sel. XV. 11)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Gayret ve güni كونى. *(Miftah. XV. 88)*

Bağ içinde ger revan olsan sen ey Tûbâ-hiram
Lerze düşer güniden كونيدن serv ü sanevber üstüne *(Sarıca. XV. 40)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Güni كونى ve gayret. *(Caf. XVI. 67 - 2)*

§ Pejhan پژهان [*Fa.*]: Kayu ve güni كونى. *(Caf. XVI. 20 - 1)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Güni كونى gıbta mânasına. *(Cinas. XVI. 31-2)*

§ Püjhan پژهان [*Fa.*]: Güni كونى ve reşk mânasına. *(Ni'meti. XVI. 179)*

§ Gılle غلة [*Ar.*]: Hıkd ve kin ve günü كنو. *(Bab. XVI. 2, 259)*

§ Pejhan پژهان [*Fa.*]: ve Gussa ve günü كونو reşk mânasına. *(Deş. XVI. 247 - 2)*

§ Püjhan پژهان [*Fa.*]: Günü كونو reşk mânasına. *(Deş. XVI. 249 - 2)*

Günümden كونمدن yansa tan mı bedr-i enver
Ruhumdur aşk odunda sikke-i zer *(Hüs. Dil. XVI. 189)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Günü كونى ya'ni gayret. *(Şamil. XVI. 443)*

Şol yerde ki arz edem ruhum ben
Oynar yüreğin senin günüñden كونكدن *(Letaif. XVI. 87)*

Her kişiye Tanrıdır çün veren ululuğu
Kimseyi günüleme günü كونى gözün çıkar oy *(D.B. XVI. 201)*

Can verirsem ben senin sevgin ile sevdiceğim
Ancalar sus olalar günülerinden كونيلرندن öleler *(D.B. XVI. 856)*

Günü odu anın bağrını yaktı
Yüreğine nice ukte bıraktı *(Şeh. Ş. XVI. 364)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Gayret ve haset ve günü كونى. *(Nuh. Tuh. XVII. 117)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: günü كونى gayret mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 51)*

Yırtıcı : ded, let : kötek, reşk رشك [*Fa.*]: güni كنى, âr : neng *(Genc. XVII. 40)*

Günüdür كونيدر: reşk رشك [*Fa.*] ü haset حسد [*Ar.*]; pek kötü: akbeh, bedter

Hulk u hu: şîme, öğülmüş: bü-sütûde, men'ut *(Naz. Cev. XVIII - XIX. 36)*

§ Reşk رشك [*Fa.*]: Haset, kıskanma, çekememe, asıl Türkçesi günüdür گونودر. *(Kam. Os. XIX. 431)*

Günücü : Kıskanç, hasetçi.

§ Ben günücüleriñ گونوجيلرك yeğreğiyim.
(Tebareke. XIV. 32 - 2)

§ Şinzâre شنزاره [*Ar.*]: Günücü گونجى kıskanç er.
(Bab. XVI. 2, 224)

§ Gayran غيران [*Ar.*]: Günücü گنوجى kıskanç recül.
(Bab. XVI. 2, 529)

§ Reşkîn رشكين [*Fa.*]: Günücü گونيجى... *(Cinas. XVI. 60 - 1)*

günücülük : Kıskançlık, hasetçilik.

§ Günücülük گنوجلك, şakraklık, iki yüzlülük, dinücülük, kov kovlamak nefsin çerileridir. *(Tuh. Le. XV. 351)*

günü eylemek : → **günü kılmak.**

günü kılmak, (günü eylemek) : Kıskanmak, haset etmek.

§ Sâra'nin oğlu ve kızı olmazdı, ol, Hâcer'e gayret kılup günü kıld گونى قلدى. *(Leys. Ar. XV. 690)*

§ Sâra'nın oğlu kızı olmazdı, ol Hâcer'e gayret kılup günü kıldı. گنو قلدى *(Enfes. XV. 501)*

Kılmağa قلمغا ser-mûzesine meh güni گونى
Rakk-ı rûy-i âsman idi gönü *(Selâman. XVI. 54)*

§ Kînever كينور [*Fa.*]: Kin edici ve günü eyleyici گونى ايلهيجى.
(Şamil. XVI. 498)

günülemek : Kıskanmak, çekememek, haset etmek.

Sözün Sa'di'nin çün hasut işitür
Günüler گونيلار ü tanz eylemek işidür *(Ferh. XIV. 72)*

§ Pes kaçan Tanrı Taâlâ Muhammed Mustafa Sallallahü Aleyhi ve sellemi Resul veribidi. Pes Ümeyye bin Ebu - Salt günüledi گنلدى haset kıldı. *(Enb. XIV. 496)*

§ Çok hünerli şol hünersizlerin hasedi ve günülemeği گنلمكى sebebiyle helâklık yerine düşer. *(Kel. XIV. 46)*

§ Dostlar hasutluktan ve günülemekten كنلمكدن ve ululuk ve hürmet ve menzilet dartışmaktan ötürü... *(Kel. XIV. 64)*

§ ... Kalan muritler anı günülerlerdi كونلرلرد.
(Tez. Ün. XV. 194-2)

Ben ne hacet ki seni değme nazardan sakınam
Güneşi günileye mi كونليای kişi hiç a'madan *(Dâi. XV. 111)*

§ Firişteleri dahi günilemezven كونلمزون anı günilerven kim anasından doğmadı. *(Tez. Ün. XV. 52 - 2)*

§ Anı günilerin كونيلرن kim anasından doğmadı bu yalancı dünyaya gelmedi. *(Tez. Lâ. XV. 148 - 2)*

§ Kaabil, Hâbil'in kurbanı kabul oldu, benim olmadı deyip günüledi كونلدی Hâbil'i depeledi. *(Güzide. XV. 99)*

Sine gamzen okunu can ü ciğerden günüler كونلر
Dide izin tozunu nûr-ı basardan günüler كونلر
(Ah. Pş. XV. 64)

§ ... Ya'ni ol derviş nedendir ki benden yeğdir dirlikte deyü günülemeye كنلميه. *(Kab. XV. 464)*

Dil yüzün günüleyip كونيليب zülfünden ağlar rûz ü şep
Ne hayâl-engizdir gör kim buluttan nem kapar
(Adni. XV. 17)

§ Bu huriler ne kadar çok olursa biri birini günülemezler كونلامزلر. *(Müz. XV. 218)*

Atasından anasından günülerem كنلارم ben ol yârı
Dahi şol kimselerden kim ana karşu nazar eyler
(Kesir. XV. 225)

§ Acebdür ki kendüleri avratlarından ayrılmazlar günülerler كنلرلر ve Meryem'i Tanrının avratıdır dirler.
(Cev. Es. XV. 22)

Lebini bûseden ü bûseni candan sakınır
Yüzünü gözden ü gözünü nazardan günüler كنلر
(Cem. XV. 75)

§ El-gıbtatü الغبطة [*Ar.*]: Bir kimse bir kimseyi günülemek كونولمك. *(Terceman. XV.)*

Kişi mahbubunu gözden günüler كنيلر
Dilinde adını sözden günüler كنيلر *(Hikmet. XV. 433)*

§ Günüledüm ki كونلدمكه benden özge kimse senün cemalini göre. *(Güls. XV. 51)*

Çü baktı cennete Âdem günüledi كنيلادى anı an-dem
Çıkardı kılmadı hemdem pes Âdem eyledi insaf
(Muham. XV. 525)

Şeh-i Turan bana verdi kızını
Günülerken كونيلركن güneşten gün yüzünü *(Şeh. Ş. XVI. 482)*

§ Hasud حسود [*Ar.*]: Katı günüleyici كونليجى er.
(Bab. XVI. 2, 457)

§ Püjhan bürden پژهان بردن [*Fa.*]: Günülemek كنولمك.
(Caf. XVI. 185 - 1)

Günden günilerin كونيلرين ben o bedr-i temamımı
Allah saklasun ki biliş ola yad ile *(Yahya Bey. XVI. 196)*

§ El-gıbta الغبطة [*Fa.*]: Bir kimsenin malın veya mertebesin veya eylüğün görüp benim de olsa deyü temenni etmek, zevâlin istemeye ve ol günülediği كونولديكى kişiye mağbût derler. *(Ah. XVI. 717)*

§ Nâziden نازيدن [*Fa.*]: Nazlanmak ve gönenmek ve günülemek كونيلمك ve hoş tutmak. *(Ni'meti. XVI. 37)*

Her kişiye Tanrıdır çün veren ululuğu
Kimseyi günüleme كونيلمه günü gözün çıkar oy
(D. B. XVI. 201)

Sadeddir : yakınlık, hased حسد [*Ar.*]: günlemek كونلمك
(Cev. Ke. XVII.)

§ Hased حسد [*Ar.*]: Kin ve günülemek كونلمك.
(Müntehab. XVII. 29-2)

§ Gıbta غبطه [*Ar.*], püjhan bürden پژهان بردن [*Fa.*]: Bir kimsenin ni'metini görüp günülemek كونولەمك.
(Aks. XVII - XVIII. 228)

§ Nâziden نازيدن [*Fa.*]: Günülemek كونيلەمك ve gıbta etmek.
(Lû. Şeh. XVIII. 88 - 1)

günülenmek : Haset olunmak.

§ Meşbur مشبور [*Ar.*]: Günülenmiş كنولنمش, mahsud recül.
(Bab. XVI. 1, 83)

§ Mahsud محسود [*Ar.*]: Günülenmiş كنولنمش er. *(Bab. XVI. 1, 478)*

günüleşmek : Birbiriyle rekabet etmek.

§ Ol zikrolunan ni'metler içün ivsün ivenler ve anun içün günüleşsün günüleşenler كونلشسون كونلشنلر dürüşsün dürüşenler.
(Leys. Ar. XV. 703)

günü salmak : Başkasında kıskanma duygusu uyandırmak.

Çekip pâyine bir nârenci mûze
Güni saldı كنى صلدى sipihr-i dil-füruze *(Veyse. XVI. 100-1)*

Sürüp ol ravzanın hâkine çehre
Güni salsa كنى صلسه felekte mah ü mihre *(Veyse. XVI. 9-2)*

günüz : Gündüz.

Müslüman bulursa dutar ol kilâp
Gece hapseder günüz كونوز eder azâp *(Battal. XVIII. 89)*

günüzün : Gündüz vaktı, bütün gün.

Günüzün özlerin gizlerler idi
Beş on günde bular Bağdad'a yetti *(Dah. XIV,)*

Zar ü hayran günüzün كن ازن gezer idim
Şeyh gibi zâviye düzer idim *(Man. Tayr. XIV. 173)*

İş gücü kamu oda yaksam direm
Günüzün ha yüzüne baksam direm
(Man. Tayr. XIV. 111)

§ Şerhabil nahif idi, günüzün كونزن oruç tutmaktan, dünün uyanık turup tâat itmekten. *(Fütuh. XIV. 86)*

§ Günüzün كون ازون ibadetlerini, dün içinde tâatlarını... *(Fütuh. XIV. 2)*

Revan olup gözünden her yana seyl
Günüzün كنوزن sâim idi kaaim-ül-leyl *(Mih. XV. 63)*

Geceden subha değin yâr olan mum
Günüzin كنوزين arada ağyar olan mum *(Dâi. XV. 69)*

Üşenirdi günüzün كونوزن gölgesinden
Gece korkar idi kim ire düşmen *(Şeh. Ş. XVI. 601)*

Gözüm yummaz idim gece hazerden
Günüzün كونوزن ağlar idim derd-i serden *(Şeh. Ş. XVI. 39)*

gür : **1.** Kesif, sık, gümrah.

§ .. Üşbu katı yüzlü, iş üzerine yavlak becittir, tâ anın gözünden dulunmayınca ol bizden gönül götüresi değildir. Tarik oldur kim bir imarete ve gür كور ağaca yüz dutavuaz tâ anın nazarı bizden kesile. *(Kel. XIV. 78)*

§ Bir yüksek, gür كور dallı ağaca çıkıp yaprakları arasında gizlendim. *(Rahat. XVI.)*

2. Kuvvetli, çok, bol.

Sen andan olursan savaş içre gür كور
Zebuna dimeyem ki zahmet değür *(Ferh. XIV. 20)*

Meşrık ilinden çıka bir gür كور yağı
Şam'a ildüre temamet ayağı *(Melhame. XIV - XV. 50- 2)*

§ Bakırdan bir sığır eylediler, içi kovuk ve içine neft ile katran koydular ve Cercis'i dahi anın içine koydular, yöresine gür كور od urdular... *(Cennet. XV. 363)*

İşitti ol nefes hâtiften avaz
Sonun gür كور olsun ey şah-ı serefraz *(Salâtin. XV. 36)*

§ Enbûhiden انبوهيدن [*Fa.*]: Galebe ve gür كور. *(Miftah. XV. 17)*

Ola ömrü uzun u kuvveti gür كور
Güneş gibi ola dünyada meşhur *(Şeh. Ş. XVI. 103)*

§ Herhur هرهور [*Fa.*]: Çok ve gür کور suda isti'mâl olunur, hor hor akar derler. *(Ni'meti. XVI. 630)*

gürbüz : 1. Zirek, zeki.

Ola can ü gönül hikmetten ageh
Ne igen gürbüz کربز ola ne hot ebleh *(G. Ra. XVI. 137)*

2. Kuvvetli, önemli.

Her kim anı görmeye gözsüzdür
Bu sözü anla ki gürbüz کربز sözdür *(Muham. XV. 25)*

güre : 1. Vahşi, talim görmemiş, işe alışmamış.

§ Eğer güre کوره kedinin bağarsığın dil dutulmasına yidürseler onat söyleye. *(Mü. Şi. XIV - XV. 99)*

§ El-hayed الحيد [*Ar.*]: Güre کوره himar ki gölgesinden ürke. *(Ah. XVI. 329)*

§ Et-terbub التربوب [*Ar.*]: İşe alışmamış güre کوره davar. *(Ah. XVI. 174)*

§ Kazıklu nâm Susığırlık'ta olan beğlik güre کوره inekleri satmağa dergâh-ı muallâdan hükm-i şerif vârit olduğu ecilden on iki baş güre ineği... satıp akçasın... *(Sic. B. XV. 8, 9)*

§ Tûsen توسن [*Fa.*]: Güre کوره. *(Şamil. XVI. 412)*

§ Tevsen توسن [*Fa.*]: Aslında güredir کوره‌در vahşi mânasına. *(Ha. Ş. XVI. 68)*

§ Tûsen توسن [*Fa.*]: Gûre کوره tavar. *(Ni'meti. XVI. 79 - 2)*

§ Şevre شورة [*Ar.*]: Güre کوره tavarı öğretmek. *(Bab. XVI. 1, 225)*

§ Teşvîr تشوير [*Ar.*]: Güre کوره tavarı öğretmek ve binip eşüp müşteriye arzetmek. *(Bab. XVI. 1, 27)*

§ Ebd ابد [*Ar.*]: Hayvan güre کوره, vahşi olmak ve acemi olan kırnak ve güre کوره olan eşek. *(Bab. XVI. 2, 439)*

§ Tûsen توسن [*Fa.*]: Güre کوره tavar. *(Nuh. Tuh. XVII. 151)*

2. Zıpır, haşarı.

§ Sigîn سكين [*Fa.*]: Öneği ve yavuz ve güre كوره. *(Ni'meti. XVI. 402)*

§ El-eşirât الاشرات [*Ar.*]: Müfredi eşiredir, harun, ya'ni güre كوره demektir. *(Kdeb. XVIII. 260-1)*

§ Ed-daas الداص [*Ar.*]: Haddi mütecaviz taşkın mesrur ve şadan olmak mânasınadır ki güre كره tay gibi buturluk eylemekten ibarettir. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 376)*

gürelik : Taşkınlık, zıpırlık, serkeşlik.

§ Temerrüt ve gürelik كوره‌لك izhar ederdi. *(Ta. Sel. XV. 2, 379)*

§ Su'ur سعر [*Ar.*]: Yularsızlık ve gürelik كوره‌لك: *(Bab. XVI. 1, 53)*

Huyudur kısrağın evvelde birez
Gürelikten كوره‌لكدن çabalar bindirmez
(Sabit. XVII - XVIII. 8 - 79)

§ El-ferah الفرح [*Ar*]... Fart-ı ikbâl ve mesrereten mest gibi lâübaliyâne havsalayı taşırmaktan ibarettir, henüz ahurdan çıkmış perveride atın ve tayın ve mest-i mey-i ikbâl ü devlet olan şahsın evzaı gibi. Türkide ana gürelik كوره‌لك ve buturluk ve taşkınlık ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 499)*

gürelmek : Azgınlaşmak, zıpırlaşmak.

§ Derhal nefs-i emmaresi bunlardan gıdalanıp kuvvetlendi, direldi, güreldi كورلدى baş kaldırdı. *(Müz. XV. 59)*

güremek : Dişi tay, aygır istemek.

§ El-müsta'sibü المستعسب [*Ar.*]: Güremiş كوره‌مش ve aykırsak olmuş kısrak. *(Terceman. XV.)*

güren (I) : Rengi sarı ile doru arasında olan (at), al(at).

§ Güran كران [*Fa.*]: Ol ata denir ki sarı ile doru meyanında ola, hâlâ al ta'bir olunan attır ve lûgat-i mezbur dahi Türkidir. *(Bürh. XVIII - XIX. 480)*

güren (II) : Kızılcık.

§ Jugâl ژغال [*Fa.*]: Kömür ve güren کورن yemişi ki kızılcıktır. *(Ni'meti. XVI. 368)*

güre olmak : Azgınlaşmak, zıpırlaşmak.

§ Teebbüd تابد [*Ar*]: Hayvan güre olup کوره اولب vahşi olmak. *(Bab. XVI. 1, 449)*

§ Vahşiyyet'ün وحشية [*Ar.*]: Yabanî, güre olmuş کوره اولمش hayvanlar. *(Bab. XVI. 1, 351)*

§ İstihaş استيحاش [*Ar.*]: Yalunuzsamak ve öğürsemek ve tavar vahşi olup güre olmak کوره اولق. *(Bab. XVI. 1, 159)*

güreşci tonu : Pehlivan kispeti.

Urgan bükücü: habbâl, yük götürücü: hammal
Göz otacısı: kehhâl, güreşçi tonu طونی کورشجی: tübbâl تبال [*Ar.*]
(Genc. XVII. 18)

gürleğen : Çok bağırıp çağıran, haykıran.

§ Dejâgâh دژاکاه [*Fa*]: Cellât ve bed-hû olup kakığan ve gürleğen کورلکن olan adamda ve yırtıcı hayvanlarda isti'mâl olunur. *(Deş. XVI. 324 - 1)*

§ Dejgâh دژکاه [*Fa.*]: Bed-hû olan kimse ki kakığan ve gürleğen کورلکن olur. *(Caf. XVI. 58 - 1)*

§ Pil-i deman پیل دمان [*Fa.*]: Yavuz fil ve soluğan, ya'ni gürleğen کورلکن, hasılı yavuz filin sıfatıdır. *(Ni'meti. XVI. 171)*

gürpüz : Gürbüz.

Katumda bu benim ifrite benzer
Tonuz burunlu gürpüz کورپوز ite benzer *(Salâtin. XV. 76)*

gürrek : Gürce.

§ Enbuhnâk انبوهناك [*Fa.*]: Ginrek ve gürrek کوررك demek olur. Zira ismin âhirine harf-i kâf-ı sâkine ilhak olunmak alâmet-i tasgirdir. *(Deş. XVI. 188 - 1)*

gürüz : Kambur.

§ ... Tut ki saçın kara olmuş ne faide ki belün gürüzdür کرزدر. *(Güls. XV. 60)*

§ Geng كنك [*Fa.*]: Arkası gürüz كرز adam ve puthane. *(Şamil. XVI. 174)*

El-hadib الحدب [*Ar.*]: Arkası yumru kimse ki gürüz كرز derler, ahdep gibi.. *(Ah. XVI. 287)*

gürüzlük : Kamburluk.

§ El-hadbe الحدبة [*Ar*]: Gürüzlük كرزلك, arka yumruluğu. *(Ah. XVI. 287)*

güşlü : Güçlü, zorlu.

§ Şenzebe kuvvet duttu, semirdi, gövdesi imaret oldu; pes ol dinlenmek deliliği ve ni'met esrüklüğü ana yol boldu, temam şazılık ve sevinmeklikle bir güşlü كشلو avaz ile öğürüp möledi. *(Kel. XIV. 24)*

§ Zâhit güneşe vardı ve eyitti: Üşbu kız görklü suretli, makbul şekillidir; dilerven kim hükmünde ola kim benden güşlü كشلو ve kuvvetli er diledi. Güneş cevap verdi kim : Ben sana benden güşlürek nişanın vereyin. *(Kel. XIV. 117.)*

gütmek : Takip etmek, riayet etmek, kollamak.

Her kim öğüt vere işitmek gerek
Ululaın öğüdün gütmek كتمك gerek *(Kel. XIV. 191)*

Fikr içinde ma'niyi böyle güder كدر
Zikr içinde sözü böyle şerheder *(Ga. XIV. 63)*

Sözü dinlerken gözü ma'ni güder كدر
Gönlü ol ma'ni ile dolmuş gider *(Ga. XIV. 311)*

Her biregü dünyada bir iş güder كدر
Deliler katında âkıller nider *(Man. Tayr. XIV. 115)*

Eğer Husrev olaydı aşkın güden كودن
Külüngü kapa idi Ferhad'dan *(Süh. XIV. 193)*

Süheyl eydür imdi nice sabredem
Güneş var iken gölge nice güdem كودم *(Süh. XIV. 86)*

Gece uzunun aşkı güden كودن bilir
Şeker nidüğün ağu yudan bilir *(Süh. XIV. 89)*

Ya kankı tınmayuben sulhedenler
Bu sırdan anlasun mâ'ni güdenler كدنلر *(Tennuri. XV. 238)*

§ Tâ kim ol tarikat ve hakikat güden كدن müddailer ve ashab-ı sülûk ma'rifetine mahal ola. *(İrşad. XV. 14)*

Kızı evde katı büyütmek olmaz
Belâdır yindek anı gütmek كوتمك olmaz *(Güvahi. XVI. 97)*

Pîrinle olan ahdi güt كوت nen var ise hep ko git
Bildiklerini terket, irfana irem dersen *(Niyazi. XVII. 52)*

güveğen : Büvelek.

§ Ḫarküş خركش [*Fa.*]: Güvegen كوكن sinek. *(Şamil. XVI. 423)*

§ Hargez خركز [*Fa.*]: Yürürken yere yapışır gider, ba'zı güveğendir كوركن در demiş. *(Ni'meti. XVI. 263)*

güvenç : **1.** Arzu, emel.

Seni bulmayup olmasun incine
İver kim tiz erişe güvencine كووانجينه *(Süh. XIV. 104)*

2. Sevinç, sürur.

Cihan işi geh gaygudur geh güvenç كونج
Kişi gâh rahat bulur gâh renç *(Süh. XIV. 314)*

§ Ulu'ların ba'zısı ismini Sevinç koyalım ve ba'zısı Güvenç koyalım dediler. *(Bektaş. XV. 9)*

Hacıyam deyü hasıl etti güvenc كونج
Mali oldu vebâl ü genci renc *(Letaif. XVI. 21)*

Bana Nazmi yeterdi ol güvenç كونج ol bey güzel yârim
Benimçün dise kapım kullarından bir nökerdir bu
(D. B. XVI. 16)

Ol kıyamet haşre dek gamgin edem anı demiş
Ömrüm oldukça yeter ben derdmende bu güvenç كونج
(Zati. XVI. 92)

güvenmek : **1.** Bel bağlamak, itimat etmek.

Bu arada her kim ki aklı ola
Ne mâla güvene كوانا ne cana kala *(Süh. XIV. 18)*

Vay ana ki güvendüğü كوندوكى düş olur
Düşün dahi binde biri tuş olur *(Süh. XIV. 188)*

Sana kan ağladır sonucu felek
Yüzüne güldüğüne güvenme كوونمه *(Aşki. XVI. 73)*

2. Sevinmek.

Kimesne ölümüne güvenme كومنمه sen
Ki devran seni hem komaya esen *(Ferh. XIV. 81)*

3. İftihar etmek, övünmek.

§ El-mef'ḫaru المفخر [*Ar.*]: Şol iyi hüner ve iyi hûdur ki bir zamandan bir zamana rivayet olunur ve söylenir ve kişi anun ile öğünür ve güvenir كوونير. *(Terceman. XV. 92)*

güvezi : Yeşilimsi, morumsu.

§ El-ʿufre العفره [*Ar.*]: Mağre mânasına ki güvezi كوزى renk. *(Kdeb. XVIII. 550 - 2)*

güvi : → **güvü.**

güvlek : → **külek.**

güvlemek : Gürlemek.

Güvlese كولسا gök çok ola dir ığtimam
Katl öğüş ola fiten bî-insıram *(Melhame. XIV - XV. 85 - 2)*

Deprenirken yer eğer yel esse dir
Güvlese كولسا gök ya katı gürlerse dir
(Melhame. XIV - XV. 86 - 1)

güvleyedüşmek : Bir şeyin üzerine aşırı bir istekle atılmak.

§ Şol akılsız kuş gibi kim toprak içinde fak varın fehmetmeye ol bir daneyi hırs ile almağa güvleyedüşe كولايه دوشه baş ele verip ana endişeler üşe. *(Müneb. XIV - XV. 266 - 2)*

§ Rüs رس [*Fa.*]: Ol ki boğazı kulu ola, abd-ül-batın ve gelûbende mânasına. Yiyeğenliğinden ötürü ektilik edüp nerde taâm zannederse sinek gibi güvleyedüşe كولايه دوشه ; it gibi döğüp kovalar. *(Deş. XVI. 157 - 1)*

§ Rüs رس [*Fa.*]: Ol ki boğazı kulu ola... yiyeğenliğinden ötürü nerede lût sezerse güvleyedüşe کولیه دوشه, ektilik ede. *(Caf. XVI. 69 - 2)*

güvü, (güvi, güvüldü) : Oğultu, hışırtı, gürültü.

Birez öğlendi vü kıldı hamiyyet
Güvisinden کویسندن suyun buldu ferağat *(Işk. XIV. 118 - 1)*

Kişi ni'metin kadrin ol dem bilür
Kim anı apansızda yavı kılur
Ki ni'met olan yerde olur güvü گوو
Ne zahmet çekilirse varmaz yavu *(Süh. XIV. 202)*

Yüzü suyunu döküben yel kovan
Güvüye کوویا sataşan nitekim kovan *(Süh. XIV. 265)*

Kovan gibi her kim güvüden کووون kaça
Azık dükedüp yele ağzın aça *(Süh. XIV. 202)*

§ Eğer kusmak endaze ile ve hacet vaktiyle olsa kulak sağırlığına ve güvüldüsüne کولدوسنه ve baş zahmetlerin faide edüp gidere. *(Yadigâr. XIV. 17 - 2)*

§ Abdülmü'min yatardı, atası güvüldü کولدی eşitti, gördü ki bulut bigi milez çökmüş oğlunu bürümüş. *(Hay. XV. 194)*

Kamusu kaçuben nefse derildi
Güvüsünden کووسندن benim vaktım ırıldı *(Tennuri. XV. 208)*

§ İlâhenâ bu ne güvidür کوی در kim bizüm kulakumuza gelür. *(Tuh. Le. XV. 163)*

§ Uçmakta yumşak yel eser imiş, ağaçların depredür imiş, ol yel eserken güvisinden کوسندن lâilâhe-illâllah Muhammedün resulûllah işidilür. *(Tuh. Le. XV. 230)*

güvüldemek : Gürüldemek.

Gök güvülderse کولدرسا bu ay ey hayr-ı nâs
Kırıla bu yıl çihar-pâ bîkıyas *(Melhame. XIV - XV. 34 - 2)*

Yer güvülderse کولدرسا ekin ona delim
Ot ekin bol olusaırdır key azim *(Melhame. XIV - XV. 35 - 1)*

Yer güvülderse كولدرسا işit ey nîk-baht
Yayın ola bîgüman germa-yi saht
(Melhame. XIV - XV. 86 - 1)

güvüldü : → **güvü.**

güvünç : Güvenç, kendisine güvenilen.

Geri dönüp geleler Muhammed'e
Ol yazuklular güvüncü كونجى Ahmed'e
(Yuz. Şeyd. XIII. 54)

Ne ki varsa ümemeti Muhammed'in
Ol yazuklular gövüncü كونجى Ahmed'in
Tanrı emriyle dirile katına
Hak Çalap sora anın ümmetine *(Yuz. Şeyd. XIII. 95)*

Hoş salavat verelim Muhammed'e
Ol yazuklular günücü كونوجى Ahmed'e *(Yuz. Şeyd. XİII. 1)*

güvürmek : → **givirmek.**

güye, (güğe) : Güve.

§ Yılan kavın giyesi içine kosalar güye كويه yemeye...
(Hay. XV. 66)

§ Büyû بيو [*Fa*]: Güye كويه kurdu ve ekiz oğlan.
(Miftah. XV. 64)

§ Kâğan كاغن [*Fa.*]:... ve güye كويه didükleri kurtcağuz ki esbabı deler, telef eder. *(Deş. XVI. 291 - 2)*

§ Divçe ve divek ديوچه و ديوك [*Fa.*]:... Peşmine-hurd, Türkide güye كويه. *(Caf. XVI 62 - 1)*

§ El-mühavha المحوحه [*Ar.*]: Yazının gaip olması ki güğe كوكه ve sâir kurt yimek sebebiyle mahvolmasıdır.
(Kdeb. XVIII. 338 - 1)

güyeğü : Güveği, damat.

Cuhut ana kim adı Fağfur-ı Çin
Gerek güyeğü كوياكو ola andan için
Anı Tanrı nite revâ göredi
Hakîm okunur âhir hem bir adı *(Süh. XIV. 221)*

Demidir Ferruh'um irişe kâna
Güyeğü گیاکو ola âlemde kıvana *(Işk. XIV. 316 - 1)*

§ Benim oğlum, güyeğüm گویکوم Melik Nu'man katından gelıyorurken sizin memleketinizde depelemişler.
(Anter. XIV. 52)

§ Bunun gibi yiğit güyeğüñ گویکوك ola ve ben dünürün olam.
(Anter. XIV. 696)

§ Gördü düğünde güyeğü گویکو oh atar.
(Dede. E. XIV. 107)

§ Hoca Muzaffer'in güyeğüsü گویکوسی evi kandadır.
(Ferec. XV. 294)

§ Abdullah bin Revâha ant içti ki güyeğüsü گویکوسی Beşir bin Nu'man'a söylemeye ve anun evine girmeye.
(Leys. Ar. XV. 121)

Ferişteler nisâr etti saçuben dür ile yâkut
Gelin eyledi Havva'yi güyeğü گیاکو Âdem, ol şahhâs
(Muham XV. 61)

§ Bizüm hanedanumuzun güyeğülüğüne گیاکولکنه lâyık değüldür. *(Ta. Sel. XV. 277)*

§ ... Kız kardaşı ile güyeğüsü گویکوسی arasında sulh itti, gerü bozdular. *(Cev. Es. XV. 60)*

Ol beğenmedi görüp çoğun kızın
Son ucu ol aldı Selçuğ'un kızın
Anlar eydür güyeğüye گویکویه göreğen
Nitekim güyeğü گویاکو oğluna yeğen *(Enveri. XV. 76)*

§ Damad داماد [*Fa.*]: Güyeğü گویکو. *(Sıh. Ac. XV. 18)*

Kızın ardınca çok varmağı kogıl
Gönül verme güyeğü گویاکو olmaz oğul *(Güvahi. XVI. 93)*

§ Mezbur Hasan'ın güyeğüsi گویکوسی olan Karamanî Hasan dellallar kethudasıdır. *(Sic. A. XVI. 1, 906)*

§ Şol bir güyeği كويكى düzer koşar gibi düzüp koşup alıp gittiler. *(Rahat. XVI. 32)*

§ A'ras اعراس [*Ar.*]: Gerdeklik olan evler ve gelinler ve güyeğüler كويكولر. *(Bab. XVI. 2, 121)*

§ Puḫte-ḫûr پخته‌خور [*Fa.*]: Sâil ve dilenciye ve iç güyeğüye كويكويه dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 147)*

Güyeğü كويه‌كو : gâh گاه [*Fa.*], ḫaten ختن [*Ar.*], bîve vü eyyim: ki tul

Urs: düğün, sûr imiş; şad: sevinmek, eşâs *(Naz. Cev. XVIII - XIX. 66)*

güyeğü keküğü : → **güyeğü otu.**

güyeğülük : Güveylik.

§ Ḫutune ختونة [*Ar.*]: Güyeğülük كويه‌كولك ve avrat tarafından hısımlık. *(Bab. XVI. 2, 175)*

güyeğü otu, (güyeğü keküğü) : Kekik otu, za'ter.

§ Çörek otu ve güyeğü otu كويكوات ve eğir ve yarpuz her birinden üç direm. *(Yadigâr. XIV. 86 - 2)*

Güyeğü otu كويا كو اوتى kokar yazı yaban
Gelincik gönleği gök kaftanı kan *(Çeng. Dâi. XV. 189)*

§ Ḫalender خلندر [*Fa.*]: Güyeği otu كويكى اوتى. *(Şamilü XVI. 116)*

§ Âvişen آويشن [*Fa.*]: Güyeğü otu كويا كو اوتى. *(Şamil. XVI. 382)*

§ Âvişen [*Fa.*]: Yavşan ve güyeğü otu كويكو اوتى. *(Ni'meti. XVI. 76)*

§ Es-sa'ter الصعتر [*Ar.*]:... Güyeğü otu كويكواوتى ve kekik otu dedikleri ot. *(Ah. XVI. 580)*

§ Âvişen آويشن [*Fa.*]: Güyeğü otu. *(Deş. XVI. 162 - 1)*

§ Sa'ter سعتر [*Ar.*]: Bir cins güzel keküktür ana güyeğü keküğü كويكو ككى derler. *(Bab. XVI. 1, 53)*

§ Âvişen آويشن [*Fa.*]: Güyeğü otu كويكى اوتى sa'ter mânasına, kekik. *(Caf. XVI. 9 - 2)*

Arus-ı tazeye dönmüştü her gül
Ana damad-ı muştak idi bülbül
Güyeğü otu كويكو اوتى uyhudan uyanmış
Gelinciğin donu kana boyanmış *(Zati. XVI. 283)*

§ Avşin آوشن [*Fa.*]: İsm-i kâkûtîdir ki kekik ve ba'zı yerde güyeğü otu كويكو اوتى dedikleri nebattır, Arabide sa'ter-i berrî derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 44)*

§ Ûşe اوشه [*Fa.*]: Devâyî bir nebattır; berrî ve bustanî olur. Arabide sa'ter ve Türkide güyeğü otu كويكو اوتى derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 86)*

güzel düşmek : Yakışmak.

Gey yaraşur gey güzel düşer كوزل دوشر üşek kürkü ile
Sana şol kaplan derisi takye aslanım benim
(D. B. XVI. 149)

güzellenmek : Güzelleşmek.

Nevbahar erip güzellendikçe كوزللندكجه gülzar-ı zemin
(Zati. XVI. 8)

H

ha : 1. Evet. işte.

§ Ey derviş karnun tok mudur? Eydür: Ha! Eydür: Şol bir yufka ile doydun mu? Eydur: Ha! Eydür: Gussasuz yattun mu? Eydür: Ha ! *(Yüz. Ha. XIV. 4)*

§ Ha şunda ha bunda deyü birbirine bakmayıp giderlerdi. *(Hamza. XIV - XV. 7,9)*

§ Çün ol buludu gördüler kim ol derelerinden arkuru çıktı, anlar sevindiler kim ha işbu şol buluttur kim gelip bizim ekinlerimize ve bağçalarımıza yağdırır. *(Leys. Mu. XV. 293 - 2)*

§ Tesbih dilinde, asâ elinde, beş meh - rû cariye yanınca yürür. Meylim oldu, acûzeye eyittim: Bulardan satar mısın? : Ha dedi. *(Ferec. XV. 278)*

§ ... Yolda bir Türkmana uğradılar. Türkman bunlara: Deve gördünüz mü? Yok dediler. Ululları eyitti : Deven bir gözü kör müydü? Türkman: Ha dedi. Ortancası eyitti : Deven yükü sirke miydi? Ha dedi. Küçüğü eyitti: Köçek miydi: Ha dedi. Eyittiler: Görmedik. Türkman eyitti: Devemin nişanın verdiğiniz, devemi dahi verin. *(Ferec. XV. 300)*

§ Eyittiler: Kasra girdin mi, taam yidin mi, şarap içtin mi? Ha dedim. Eyittiler: Devletlü saadetlü imişsin. Ol kasra giren tamuya girmez. Medine'den gelen sen misin dediler, ha dedim. *(Ferec. XV. 383)*

§ ... Bir kişi çıkageldi selam verdi. Bu ne makamdır dedim, ol kişi garip misin dedi, ha dedim, eyitti... *(Ferec. XV. 201)*

§ İki taife-i Cinni birbirleriyle ceng ederler, durdum temaşa eyledim, birisi galip oldu, anların mihteri katına vardım, beni muraât eyledi: Beniâdem misin? dedi, ha ها dedim. *(Ferec. XV. 155)*

§ Resûl Aleyhisselâm dedi ki: Ha üşbu sözde gerçeksin, tur imdi git katımdan dahi bana gelmegil. *(Leys. Ar. XV. 552)*

§ Eyvâ ایوا [*Ar.*]: Evet, ha ها demek. *(Bab. XVI. 2, 19)*

2. Haydi, haydi bakalım.

Yarağ u yatunu eyle müheyya
Yola olgıl revan çün deyeler ha ها *(Yuz. Şems. XVI. 21)*

§ Hellâ هلا [*Ar.*]: Kelime-i hass ü tahrizdir ki Türkide ha ها denür. *(Lû. Şeh. XVIII. 93 - 1)*

3. Mütemadiyen, durmadan.

İş gücü kamu oda yaksam direm
Günüzün ha ها yüzüne baksam direm *(Man. Tayr. XIV. 11)*

§ Ol siyah, yimekten, içmekten fariğ olur, eydür: Ey sanem... serkeşliği ko, vefama baş ko ... Hatun eydür: Ey ifrit-rûy, zebani-huy, bunca vakıttır ki beni bunda hapsedipturursun, ha ها söylersin ; yolumdan eğemezsin, râm edemezsin. *(Ferec. XV. 118)*

Gece gündüz demeyip ha ها giderler
Önü ardı gözetirler giderler *(Şeh. Ş. XVI. 410)*

Ḫaber bilmek : Haber almak, bilgi edinmek.

Düştü küffar iline korku katı
İrdi paşanın firenge heybeti
Bildiler بلدلر cümle firengistan ḫaber خبر
Ol savaştan cümle didi el-hazer *(Enveri. XV. 21)*

Ḫaber uçurmak : Acele, süratle haber göndermek.

Senden yana yönelsem varır önürdü nâlem
Sana ḫaber uçursam خبر اوچورسم ahım olur kebuter *(Yahya Bey. XVI. 134)*

§ Fursatı ganimet bilüp uğurlayın Bosna kıralına ḫaber uçurup... *(Solak. XVII. 22 - 1)*

Hacılar bayramı : Kurban bayramı.

§ Dahayâ ضحایا *Ar.*] : Hacılar bayramında حاجیلر بایرامنده olan kurbanlar. *(Bab. XVI. 1, 39)*

§ Nahr نحر [*Ar.*]: Göğüs üstciğezi ve hacılar bayramında حاجیلر بایرامنده kurbanı boğazlamak. *(Bab. XVI. 1, 96)*

Hacılaryolu : samanyolu, samanuğrusu.

§ Kehkeşan کهکشان [*Fa.*]: Arapça mecerre-i âsmandır. Türkide iki adı vardır, biri samanuğrusu ve biri hacılaryoludur حاجیلر یولیدر. *(Ni'meti. XVI. 530)*

§ El-mecerre المجرة [*Ar.*]: Gök yüzünde hacılaryolu حاجیلر یولی dedikleri nesne ki Farisice kehkeşan derler. *(Ah. XVI. 262)*

§ Râh-ı haciyân راه حاجیان [*Fa.*]: Kehkeşân mânasına. Türkide hacılaryolu حاجیلر یولی derler. Gökte yıldızların gayette çokluğundan ak yol gibi görünür ve samanuğrusu dahi derler. *(Deş. XVI. 261 - 2)*

§ Râh-ı haciyân راه حاجیان [*Fa*]: Gökte hacılaryolu. *(Cam. Fa. XVII.)*

§ Mecerre مجره [*Ar.*]: Hacılaryolu حاجیلر یولی. *(Müntehab. XVII. 86 - 1)*

§ El-hakbâ' الحقباء [*Ar.*]: Kehkeşan, mecerredir ki samanuğrusu ve hacılaryolu حاجیلر یولی dahi derler. *(Kdeb. XVIII. 112-1)*

ḫaçan : → **kaçan.**

Ha demi : Felâket zamanı.

Gönüller yıkma, olmagıl dil-âzar
Ki sana ha deminde هادمنده buluna yâr *(Mih. XV. 192)*

ha deyince : → **hay deyince.**

Ha deyü : Durmadan, mütemadiyen.

§ Ha deyü هادیو ol günün her bir sâatinde bir dürlü ibadet ederdi. *(Cinan. XV. 42)*

hak : Ta, çak, tam.

§ Râkis راكس [*Ar.*], gâv-ı bîrunî كاو بيرونى [*Fa.*]: ... Ma'lûm ola ki ba'zı yerlerde âdet budur ki harman sürdükte harmanın hak حاق vasatına bir ağaç dikip ana bir öküz bağlarlar.
(Aks. XVII - XVIII. 147)

§ Şahin شاهين [*Fa.*]: Terazü amûduna denir ki terazü kolu ta'bir olunur, kefeleri ana asarlar ve dilciği anın hak حاق vasatına geçirirler. *(Bürh. XVIII - XIX. 383)*

Hak Çalap : Tanrı Taâlâ.

Hak Çalap'tan حق چلبدن ün geldi in kuyuya
Otur anda kulluk eyle Tanrı'ya *(Yuz. Şeyd. XIII. 8)*

Kime kim Hak Çalap'tan حق چلبدن irdi tevfik
Delil ü aşk hemdem oldu tahkik *(İbrahim. XV. 16 - 2)*

Hakınca : Lâyıkı vech üzere, gereğince, iyice, hakkıyle.

Anı key hakınca حقنجه eğer göredim
Ol arada filhâl can veredim *(Süh. XIV. 29)*

Gemiyi yudu iki gün hakınca حقنجه
Ki canı çıktı limandan çıkınca *(Işk. XIV. 174 - 1)*

ha ki : Sakın ha, zinhar.

Çünki varasız ol şehre her ikiniz
Ha ki هاكه zinhar bir kapıdan girmenüz
(Yuz. Şeyd. XIII. 69)

hakkına komak : Hakkından gelmek, lâyık olduğu dersi vermek.

§ Bunu tiz hakkına komak حقنه قوماق gerektir, yohsa bu hırlı kişi değildir, dedi. *(Müslim. XV. 6,24)*

hakkından çıkmak : Hakkından gelmek.

Bunun hakkından حقندن ancak sen çıkarsın چقرسن
Bunun canını oda sen yakarsın *(Şeh. Ş. XVI. 226)*

haklamak : Hakkından gelmek, hınç çıkarmak, intikam almak, haksız para ve cereme almak.

§ Cüha'ya muhtesiplik vermişler evvelâ atasın haklamış حقلمش.
(Ata. XV. 10)

haklaşmak : Hesaplaşmak, birbirinde alacak verecek bırakmamak.

§ Bunun bize ettiği cefaya göre lokma lokma etin yisem yine haklaşmak حقلشمق mümkün değildir.
(Hamza. XIV - XV. 15, 136)

§ Üzerine her ne zahir olduysa aldım, haklaştım حقلشدم.
(Sic. B. XV. 7, 300)

§ Yevmî bir akçasın zarurî harca sarfedüp on iki akçadan haklaşmak حقلشمق üzre kavledüp iltizam ettim.
(Sic. K. XVI. 6, 44)

§ ... Merkom Murat mezkûr Husrev'e kırk kuruşu verdi, haklaştı حقلشدی. *(Sic. A. XVI. 3, 70)*

§ ... Cümle on yedi bin sekiz yüz elli akça hakkım var idi, bit-temam alıp haklaştık حقلشدق zimmetinde bir akça ve bir habbem kalmadı. *(Sic. A. XVI. 2, 881)*

§ Bin atlı yüz akça hakkım vardır deyü talep etmiş idim, hâlâ meblağ-ı mezburu bit-temam alıp haklaştık حقلشدق.
(Sic. A. XVI. 1, 886)

§ ... Merkum Abdürrahman zimmetinde olup deyni olan meblağ-ı merkumu bî-kusur verdi, haklaştı حقلشدی.
(Sic. A. XVI. 5, 7)

§ Altı altuna işbu Ahmet'ten bir at alıp verip haklaştum حقلشدم.
(Sic. K. XVI. 8, 15)

haklaştırmak : Birinin hakkını ötekinin üstünde bırakmamak.

§ Evvel hayvanları haklaştıra حاقلشدیره, buynuzsuz hakkını buynuzludan ala. *(Cev. Ah. XV - XVI. 804)*

haklu : Nikahlı zevce.

Verüben Gülşeni dünya talâkın
Eder çün zâl imiş haklum حقلوم gerekmez *(Gülşeni. XVI. 87)*

hak olmak : Lâyık olmak, reva olmak.

§ ... Çün senin hiyanatlığın zâhir oldu ve bir inam hasagi hakkında senin söz söylediğin aşikâre oldu, hak oldu حق الدی kim seni bir sâat diri komayalar. *(Kel. XIV. 64)*

hal budur ki : Halbuki.

§ Kişiyi bular helâklik çukuruna bırağırlar, hal budur ki حال بودر که anın haberi yok, gayet dostum sanır. *(Müneb. XV. 10-1)*

Hal bu hal ki : Halbuki.

§ Resûl Hazreti, bir kavmin ileyinden geçti, hal bu hal ki حال بو حال که ol kavm tefekkürde idi. *(Delil. XV. 13)*

§ Zıyasıyle halkın hâcetin bitirir, halbu hal ki حال بو حال که kendi göyünüp helâk olur. *(Delil. XV. 109)*

§ Hal bu hal ki حال بوحال که mâ-i vâhitle suvarılıp arz-ı vâhitten çıkmıştır. *(Delil. XV. 96)*

halden gitmek : Kendini kaybetmek, vaziyeti değişmek, bulunduğu hali kaybetmek.

§ Pes tahta birbirine kavuştu Bûzinenin iki hayası tahta yarığına kısıldı, Bûzine haykırmağa başladı halden gitti حالدن کتدی yavlak rencur oldu. *(Kel. XIV. 25)*

ḫalik : → **helik.**

ḫalkecük : → **helkecük.**

ḫalta : Tasma.

§ El-hirc الحرج [*Ar.*]: Tazı ḫaltasına خلتاسنه dahi dikerler ve ol vechile ḫaltalu خلتالو tazıya kelb-i muhrec derler. *(Ah. XVI. 292)*

§ Tavk طوق [*Fa.*]: Boyuna geçen halka ki Türkçe ḫalta derler. *(Ha. Ş. XVI.)*

§ Sacur ساجور [*Ar.*], gerden-bend-i seg گردن بندسك [*Fa.*]: Köpeğin boynuna bağladıkları nesne ki halta حالته ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 206)*

§ Sacur ساجور [*Ar.*]: Köpek boğazına geçirdikleri ağaç tavkdır ki ḫalta خالطه ve kesmik dahi ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 332)*

ḫaluç : Alıç.

§ Kûheç کوهج [*Fa.*]: Alû-yi kûhî ki dağ eriğidir; Arabide za'rur ve Türkide aluç ve ḫaluç خالوج dirler. *(Bürh. XVIII - XIX. 509)*

hal yatlığı : Sefalet, kılık kıyafet perişanlığı.

§ El-bezâze البذاذه [*Fa.*]: Hal yatlığı حال یاتلیغی ya'ni bir kimsenin ahvali perişan ve şekli ve hey'eti lisan-ı hâl ile onu ifade eylemek. *(Kdeb. XVIII. 419 - 1)*

ḫam : çiğ, iyi pişmemiş.

§ Ca'fer'in çöreği ḫam خام ve yağsızdır. *(Sic. A. XVI. 1, 148)*

hamanca : Deriden yapılmış ağzı büzmeli azık çantası.

§ Üç hamanca حامانجه : *10*, diğer kürk: *40*, iki sandık: *100*. *(Sic. B. XV. 12, 218)*

ḫamır : Hamur.

§ Varın imdi bu ḫamırları خمیرلری dört dane bazlama idüp saç üzerinde pişirin. *(Bektaş. XV. 160)*

§ Dejegir دژه کیر [*Fa.*]: Tekneden ḫamır خمیر kazıyacak demir ki ana eğiş derler. *(Ni'meti. XVI. 301)*

§ Dejegir دژه کیر [*Fa.*]: Tekneden ḫamır خمیر kazıyacak ki ersin ve eğiş ve eğsiseren derler. *(Caf. XVI. 58 - 1)*

ḫamlamak : Hayvan uzun müddet boş durmak yüzünden idmanını kaybetmek.

Kız eydür alın bir leğençe bile
Atım dahi hem bile olsun hele
Çayır otlaya, tokuyasız kazuk
Turu turu ḫamlamış خاملامیش ola, yazuk *(Süh. XIV. 213)*

hamle getürmek : Hamle etmek, hücum etmek.

§ Sen dahi galebe çerin birle Kayser'in tuğuna, tulpuna hamle getür حمله کتور . *(Fütuh. XIV. 13)*

hamsin : Hamsi.

§ El-biyah البیاح [*Ar.*]: Bir nevi' balıktır ki ufak olur, bu diyarda ana hamsin حمسین derler ki ol zamanda zuhur eder. *(Kdeb. XVIII. 331 - 1)*

ḫamu : Kamu, bütün, hep.

Tarrar ger iltürse ḫamu خمو rahtı revadır
Çün kafilede bir kişi bîdar bulunmaz *(Nesimi. XIV. 20)*

Ḫamu خو eşyada sensin hâkim ü şah
Kulundur Kayser ü Hakan u Fağfur *(Nesimi. XIV. 89)*

Ḫamu خو mahbub-ı dergâh-ı İlâhi
Ḫamu خو maksud-ı sun-ı padişahi *(Ruşeni. XV. 35)*

hanay : 1. Salon, sofa, geniş oda.

Buyur kim bir ulu köşk eylesinler
Hanaylar biri bir üzre kosunlar *(Dah. XIV. 89)*

2. Yaz evi, pençeresi çok, etrafı açık ev.

§ Bâd-gard بادغرد [*Fa.*]: Yaz evi ki içinde küf küf yeller eser. Türkçe hanay هنای dedikleridir ki ehl-i haneye menzildir. *(Cinas. XVI. 49 - 2)*

§ Iliyye علية [*Ar.*]: Yüce köşk ve hanay حنای ve çardak. *(Bab. XVI. 1, 253)*

ḫanda : Kanda, nerede.

Gedaya ḫanda خنده visalin saâdeti düşüser
Eğer düşerse menüm tek gani gedaya düşer *(Nesimi. XIV. 195)*

Ey talipler eydin bana matlup makamı ḫandadır خنده‌در
Dilde midir o bî-makam ya can içinde candadır *(Gülşeni. XVI. 77)*

ḫandasa : Nerede olsa.

Şol alı çok ala gözün gönlüm evin yağmaladı
Yağmacı türkün âdeti her ḫandasa خاندسه yağma imiş *(Nasimi. XIV. 127)*

ḫandek kesmek : → **hendek kesmek.**

ḫandek kestirmek : → **hendek kestirmek.**

ḫansi : Hangi.

Meni körler görebilmez makamım ḫansi خانسی âlemdür *(Nesimi. XIV. 138)*

Ḫansi خانسی gülşen gülbünü serv-i hiramanınca var
Ḫansi gülbün üzre gonca laʿl-i handanınca var
. . . . . .

Ḫansi gülşen bülbülü söyler Fuzuli sen gibi
Ḫansi bülbül nâlesi feryad ü efganınca var *(Fuzuli. XVI.)*

hapaz : Sille, tokat.

§ Tepance تپانجه [*Fa.*]: Sille ve hapaz هپز derler ki yüzüne ve ensesine ururlar. *(Deş. XVI. 311 - 2)*

§ Tebance تبانجه [*Fa.*]: Hapaz هپز şapla mânasına. *(Caf. XVI. 31 - 1)*

§ Tabance طبنجه [*Fa.*]: Ma'ruf, ve şapla ve hapaz هاپاز derler. *(Ni'meti. XVI. 452)*

hap hap yimek : Hapır hupur yimek.

Turup kalgırsa sofi nola hop hop
Doyunca yir یر pilâvı çünkü hap hap هاپ هاپ
(D. B. XVI. 48)

ḫaraza : Kesim hayvanlarının ödünde ve şirdeninde hasıl olan taş.

§ Enderza اندرزا [*Fa.*]: Gâv-zehr mânasınadır, Arabide hacer-ül bakar ve Türkide ḫaraza خرزه ta'bir olunan taştır. Öküzün meraresinde ve şirdeninde tekevvün eder. *(Bürh. XVIII - XIX. 79)*

ḫarcanmak, (ḫarçlanmak) : 1. Harcamak, sarf etmek.

§ Sana mal mülk ısmarlaram kim ana dest-i zevâl iremez, amma ḫarcanmada خرجنمه‌ده israftan sakın. *(Ferec. XV. 134)*

§ Ey bu male erişen, gücün yettikçe ḫarçlan خرجلان, bu, eksilmez. *(Ferec. XV. 233)*

§ Eğer sana mihnetten halâs olmak maksut ise tur Mısır'a var, anda bîhad ni'metin var, al harçlan خرجلن . *(Ferec. XV. 135)*

§ Anası eyitti: Zinhar endazeden taşra ḫarçlanmâğa خرجلنمغه şuru' etme, düşmanlar sana gülmesin dedi. Zeyn eyitti: Ey ana, dükenecek mal değildir. *(Ferec. XV. 136)*

§ Sen hisset edip saklarsın, âhir bir kişiye nasip olup ḫarclanısar خرجلنسر . *(Maârif. XV. 174)*

§ Zehebin izzetinden ne olur, ḫarclanmayıcak خرجلنميجق taşla beraber olur. *(Maârif. XV. 209)*

Dânâdır ol ki ḫarcana خرجنه varın safa ile
Son demde mali vâris-i nâdâna kalmaya *(Âli. XVI. 186)*

§ Bu altunu hatununa ilet ve eyit ki: İşbunu melikin hazinesinden uğurladım sana getirdim, ḫarclan خرجلن, di. *(Câm. Na. XVI. 105)*

§ Ol yolda malimi ḫarçlandım خرچلندم. *(Rahat. XVI. 201)*

Âb-ı rûyin görüp tekellüfsüz
Ḫarcanur خرجنور malin il tasarrufsuz *(Mîri. XVI. 186)*

Sîm-i eşkim gördüğünce handeler eyler nigâr
Yine bizden ḫarcanur خرجنور her dem o şûh-ı şivekâr *(Atai. XVII. 28)*

2. Sarf edilmek, harcanmak.

§ İlim ne kadar ki ḫarçlansa خرچلنسه eksilmez belki dahi ziyade olur. *(Câm. Na. XVI. 24)*

§ Her nesne ne denlü çok olursa ḫarçlansa خرچلنسه elbette dükenir. *(Câm. Na. XVI. 24)*

ḫarca sürmek : 1. Harcamak, feda etmek, sarf edip bitirmek.

Ray-ı A'zam şah ile kardaşını
Ḫarca sürdü خرجه سوردو koldaş u yoldaşını *(İs. Ha. XIV - XV 681)*

Mülk-i vücudu ḫarca sürüp خرجه سورب kem baha ile
Ten hanesini menzil idindik kira ile *(Âli. XVI. 48)*

Ah kim bazar-ı gamde rûzgâr
Nakd-i ömrüm ḫarca sürmek خرجه سورمك istedi *(Şeref. XVI. 123)*

2. Telef etmek, helâk etmek, öldürmek.

§ Halvet buldukları Hâricîyi ḫarca sürdüler خرجه سوردولر. *(Müslim. XV. 6, 163)*

§ Beş yıl iki aydan sonra anı dahi felek ḫarca sürdü خرجه سوردى. *(Tibr. XVI. 74)*

ḫarca sürülmek : Sarf olunmak, harcanmak.

§ ... Bir gün Cühut katına varır, karz yüz dînar ister... Zeri aldı on şahid-i âdil katında. Va'de temam olucak Cühut zeri istedi. Zer ḫarca sürülmüş خرجه سورلمش bulundu. Cühut becit oldu, el-kıssa kadıya vardılar. *(Ferec. XV. 522)*

harçlanmak : → **ḫarcanmak.**

har har : Harıl harıl.

§ Baş göz yarık, har har حار حار soluşurlar.
(Hamza. XIV - XV. 15, 144)

§ Derhal anı gördük ki geceden giden yayalar har har حار حار soluyarak geldirler. *(Ev. XVII. 481)*

§ El-behire البهيره [*Ar.*]:... Ve şol hatuna denir ki sağrısı pek büyük ve sakil olmağla yürürken çekemeyüp sıkletinden har har هار هار solur ola. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 777)*

ḫarman üstü : Harman kalkar kalkmaz.

Ḫarman üstüne خرمن استنا yağa yağmur iti
Çok olusardır yemiş hem kış katı *(Melhame. XIV - XV 49 - 1)*

ḫartı : → **hartı.**

hartı, (ḫartı, kartı) : Harita.

§ Rahinamec رهنامج [*Ar.*]: Gemicilerin puslası ve ḫartı خارتی ve kıblename. *(Bab. XVI. 1, 386)*

§ Her geminin yürüdüğü gece gündüz kıyas ile hisap edüp hartı حارتی gözedürler. *(Tuh. Ki. XVII. 135)*

§ Hartı حارطی bir deridir ki suret-i bahr ve ruzgârlar yazılmış. *(Tuh. Ki. XVII. 142)*

§ ... Ekseri mürebba' resmolunan sahifelere hartı حارتی derler, kartı قارتی anın tahrifidir. *(Cihan. XVII. 60)*

harvani : Harmani.

§ Bir altun düğmelü alaca harvani حروانی getürüp yolda Gayyur'a giyürdürler. *(Müslim. XV. 15, 28)*

haset iltmek : Haset etmek, kıskanmak.

§ Yıldırım yilmesine haset iltürdü حسد التردی . *(Anter. XIV. 238)*

hasret etmek : Üzüntü duymak.

Ben bana nittim deyü hasret ede حسرت ايده
Nolusar halim deyü gayret ede *(Tazarru. XV. 85)*

hasret yimek : Hasret çekmek, iştiyak duymak, acı duymak.

§ Ak sakalım üzerine gözümden yaşlar akıtam, telef olmuş ömrüm içün hasret yiyip حسرت يیب ağlayam.
(İhlâs. XIV. 249)

§ Pes sen anlarun üzerine hasret yiyüben حسرت يیون nesfsini helâk kılmagıl. *(Leys. Ar. XV. 285)*

ḫastacağı : Hastalıklı.

§ Ḫım خم [*Fa.*]: Ḫastacağı خسته‌جغی . *(Nuh. Tuh. XVII. 136)*

ḫastalı : Hastalıklı.

Çok ḫastalıdır خسته‌ليدر fevakih ekser
Olduğu bu ba'zının ruhu zer *(Ley. XV.)*

ḫaşıl : Dokumacıların iplikleri çirişlemek için unu haşlayarak yaptıkları bulamaç.

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Bez haşılı خاشلی . *(Miftah. XV. 45)*

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Ḫaşıl خشل ki cüllâhlar anınla iplik ıslâh iderler.
(Cinas. XVI. 78 - 2)

§ El-mimsaḫa المسخة [*Ar.*]: Ḫaşıl خشل basacak nesne.
(Ah. XVI. 919)

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Ḫaşıl خشل ve çiriş ki cüllâhlar anı kumaşa ederler. *(Ni'meti. XVI. 76)*

Küpe: gûşvâr ü yular: mehar ü ḫaşıl خشيل ahar آهار [*Fa.*] ü ilet: bibür
(Genc. XVII. 57)

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Cüllâh haşılı حاشيلی . *(Nuh. Tuh. XVII. 59)*

§ Necir نجير [*Ar.*], âhar آهار [*Fa.*]: Haşıl خشل ki cüllâhlar beze sürerler, bulamaç gibi bir nesnedir.
(Aks. XVII - XVIII. 175)

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Ḫaşıldır خشلدر ki çulha anunla iplik haşlar.
(Lû. Şeh. XVIII. 3 - 1)

§ Âhar آهار [*Fa.*]: Türkide kâğıda sürülene ahar ve esvaba sürülene haşıl حشيل ta'bir ederler. *(Bürh. XVIII - XIX. 44)*

§ Bet بت [*Fa.*]: Çulhaların haşıl حشيل ta'bir ettikleri nesnedir ki iplik üzerine sürerler ve yine çulhaların avgir dedikleri nesneye de derler ki liften süpürge gibi yapıp anınla haşıl sürerler. *(Bürh. XVIII - XIX. 101)*

ḫatıra yörendirmek : Hatıra getirmek.

§ Ḫatıruña خاطروكا bunu yörendir يرندر ki Cebrail işbu yere geldi, işbu mescitte yürüdü. *(Faza. XV. 145)*

ḫatun kişi : → **katun.**

havakmak : Azmak, şiddetlenmek.

§ Zele'a زلعة [*Ar.*]: Havakmış هواقش yara ve onulmayan cerahat. *(Bab. XVI. 1, 206)*

§ Asm عمّ [*Ar.*]: Yara yine havağup هواغوب onulmamak. *(Bab. XVI. 2, 461)*

havan elçeği : Havan eli.

§ Hâven-deste هاون دسته [*Fa.*]: Ma'ruf havan elçeği هاون الچكى. *(Caf. XVI. 175 - 1)*

havaya baş koşmak : Boyun eğmek.

Bir servdir ki koşmadı قوشمدى hergiz havaya baş هوايه باش
Kim gördü bir anın gibi sahip-vakar serv *(Hayali. XVI. 20)*

havıç : Ete katılan sebze.

§ İçine ne havıç حويج bırağurlarsa anun tabiatın dutar. *(Teshil. XIV - XV. 32)*

havlı : Avlı.

§ ... ve bir ahur ve bir çartak ve bir havlı حولى ki bir tarafı derzi evlerine ve bir tarafı ... *(Sic. A. XVI. 3, 115)*

ḫavut : → **kavut.**

hay : 1. Ha, sakın, asla, sakın ha, zinhar, aman.

Dut dilini hay هاى değüldür reva
Hakkına Hakkın suhan-ı nâseza *(Ruşeni. XV. 91)*

§ Dedüm ki hay هاى neylersin. *(Hay. XV. 80)*

§ Ol geyik bunlardan firar idüp çıktı gitti; hay های koman diyüp ardına düştüler. *(Bektaş. XV. 406)*

Dünya bir avrattır uyman siz siz olun hay های ana
Anca erden arta kalmıştır erenler ol çepel *(D. B. XVI. 136)*

Yel gibi yelme hava-yi nefs birle her nefes
Nefsine hey di sakın uyma demâ-dem hay های ana
(D. B. XVI. 33)

Menzil uzak ana göre tut azık
Hay های o yolun lâzımı azıkla git *(D. B. XVI. 17)*

Devr-i hüsnünde şehâ gün başına bin kan eder
Hay های demezsen eğer şol gamze-i celladına
(Revani. XVI. 159)

Hay های nakkaşı gözet surete aldanmayıgör
Dîde-i pâk-nazar suret-i divarı nider *(Nihani. XVI. 26)*

2. Aman, medet, eyvah.

§ Tasarruḫ تصرخ [*Ar.*]: Medet, hay های diyi gücü varduğunca çağırmak. *(Bab. XVI. 1, 430)*

§ ...Biz dahi nice müslümanlar ile medet haylarına هایلرینه vardıkta mezbur Seyyit Ahmet'i elinde kılıç ile Hasan nâm kimesneyi kovup gider iken tuttum. *(Sic. A. XVI. 3, 629)*

§ Et-telebbüd التلبد [*Ar.*]: Bir emrde nâdim olup hay های medet deyü iki elini biri birine darp etmek. *(Kdeb. XVIII. 371-2)*

3. Hah, tam, işte.

§ Anlar sevindiler kim hay های üşbu şol buluttur kim... yağmur yağdurur. *(Leys. Ar. XV. 474)*

4. Vay.

§ Hay های mollaya noldu deyüp bir uğurdan karga gibi başına üştüler. *(Bekaş. XV. 266)*

§ Hay های kim ola bu işleri iden. *(Bektaş. XV. 32)*

5. Hey, ey.

§ ... Derhal tonun çıkardı ırmağa düştü, ol yedi kişinin ikisin bir eline, ikisin bir eline, ikisin iki ayağı birle çıkardı. Andan

Hasan'a eyitti: Hay های benden beğlik da'vasın kılursun üş altı kişiyi ben çıkardım, birisin dahi sen çıkar.
(Tez. Ba. XV. 55)

§ Gördü kim oda tapmakta od tütününden kararmış. Hasan eyitti: Hay های Tanrıdan korkgıl, kendi ömrün od tütünün arasında yele verdim... *(Tez. Ba. XV. 51)*

§ Ol şahıs eyitti: Hay های derviş, halka ne konuk kayusudur, epsem ol. *(Bektaş. XV. 123)*

§ Hay های oğul senden ne ketmedeyin. *(Letaif. XVI. 33)*

§ Hay Mehmet Bey sen misin? Biz senden kat-ı ümit edüp çoktan vefat ettı kıyasında idik. *(Solak. XVII. 78-2)*

hayat : Avlı.

§ Hey edepsiz kişi, sultanların kasrı hayatına حیادنه atla mı girilir dedi. *(Fütuh. XIV. 171)*

§ Mezkûr karyede olan mezreamı, iki ev, bir hayat حیاط ve ardında bir viranesiyle .... Süleyman bin Aykut'a üç yüz akçasını alıp verdim. *(Sic. B. XV. 7, 214)*

§ Şâgird dahi Ebumüslim'i odun ile eve götürdü, odunu hayata خیاطه döktü. *(Müslim. XV. 1, 113)*

§ Peygamberimiz, kaçan Mekke şehrine yürüse nûru evlere ve hayatlara حیادلره girerdi. *(Cev. Ah. XV - XVI. 210)*

§ Dün buçağunda hayadınıñ حیادنك ortasında baş açuben bu ismi yüz gez okusa... *(Cev. Ah. XV - XVI. 15)*

§ Kiminin nasibi hayadı حیاد kapısının önüne düştü.
(Cev. Ah. XV - XVI. 574)

§ Bu gece taşra hayatımıza حیاطمزه gezinmeğe çıkmış idim, merkum Zekeriyya: Ben seni alurun deyü benim bileğime yapışıp odasına götürdü. *(Sic. A. XVI. 6, 138)*

§ Bir oda ve bir çartakı ve hayatı حیاطی müştemil olan sâbika babaları evi olup benim mülk-i müşteram olan evi...
(Sic. A. XVI. 6, 144)

§ ... Bir tâbhane ve bir kilar ve bir kışlık damı ve konuk odası ve bir hayat حياط ki bir tarafı ... *(Sic. A. XVI. 2, 1453)*

§ Celal Kattanin mahallesinde vâki' bir tâbhane ve bir fevkanî ve tahtanî sâyegâh ve bir hayatı حياطی müştemil bir canibi demirci Hızır evine ve bir canibi... *(Sic. A. XVI. 3, 71)*

§ ... Mahallesinde vâki' bir tâbhane ve bir suffe ve üç ahur ve bir çartak ve bir hayat حياط ki bir tarafı Bidros mülkine ve bir tarafı... *(Sic. A. XVI. 2, 868)*

§ Finâ' فناء [*Ar.*]: Ev önü hayatı حياطی ve meydanı ve şehir yöresi. *(Bab. XVI. 2, 46)*

§ Bâha باحه [*Ar.*]: Ev hayatı حياطی ve önü ve geniş yeri. *(Bab. XVI. 2, 131)*

§ Cenah جناح [*Ar.*]: Kuş kanadı ve dam önü ve sundurma ve hayatı حياطی. *(Bab. XVI. 1, 408)*

ḫaydanmak : İleri sürülmek, sevk edilmek.

§ El-insiyak الانسياق [*Ar.*]: Sürülmek, ḫaydanmak خايدانمق. *(Ah. XVI. 101)*

hay deyince, (ha deyince) : Hemen, derhal, bir anda.

§ Hay deyince های دينجه ikinci alayı dahi yarıp geçip... *(Rahat. XVI. 40)*

Ha deyince هادينجه hazan olur bağı
Garre olma bahar-ı ömre igen *(Nihani. XVI. 12)*

hayıf almak : İntikam almak, öç almak.

Emrah'ım ben de varırsam
Düşmandan hayıf alırsam *(Emrah. XIX. 34)*

hayıfsınmak : Esef etmek.

§ Lenduha deniz kenarına varınca sürdü geldi gördü Teñrus şah kaçmış, hayıfsındı حيفسندی. *(Hamza. XIV - XV. 6, 206)*

hayır : Tin, incir.

§ Encir انجير [*Fa.*]: Bu isimle ma'ruf meyvedir, Türkide dahi incir dinür ve ba'zı diyarda hayır حير ta'biri reside-i sâmiadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 75)*

ḫayır sanmak : Hayır düşünmek, iyilik istemek.

§ Ben size ḫayır sanup خیرصنوب nasihat ederim ki...
(Enfes. XV. 100)

§ Şeytan düşmandır, kadimî ata, dede düşmanıdır, hergiz ḫayır sanmaz خیرصنمز. *(Müz. XV. 233)*

§ Ḫayır san خیرصن işine, hayır gelsin başına. *(Ata. XV. 4)*

Sanagör صناکور her işinde ḫayr خیر işine
Senin de tâ ki hayr ire başına *(Güvahi. XVI. 2)*

haylamak : Ehemmiyet vermek.

§ Bu gönül ile göğün ortasında olan hay ü huyu haylamadılar هایلهادیلر. *(Sır. XVI. 50)*

Merd olur bir yiğit doğru söylese
Kadre erer mikdarına haylasa
Kaçan nâdan kendiyi medheylese
Ben ölürüm gayretimden arımdan *(Kâtibi. XVII. 23)*

Karac'oğlan haylamadan
Bulgar dağı yaylamadan
Kavl ü karar eylemeden
Dostu tenha buldum bugün *(Saz. Kara. XVII. 301)*

hayranlık : Esrar, haşiş.

§ Penc-pâye پایه پنج[*Fa.*]: Bene dedikleri ot ki Arapça haşiş derler. Türkide esrar ve maslık ve hayranlık حیرانلق derler. *(Deş. XVI. 307 - 1)*

hayta : Zorba, âsi, şaki.

Rumili haytalarından حایطهلرندن bir iki yâd ettim
Dağlıyı, Dağ deviren oğlunu etmem ta'dat *(Molla. XIX. 23)*

hayva : Ayva.

§ Kuru gül düğmecüğü yaprağı ve kuru benefşe ve hayva هیو çekirdeği her birinden bir dirhem alalar.
(Teshil. XIV - XV. 92)

ḫazne bağlamak : Para ve eşyayı denk yapmak.

Bin katır yükü ḫazne bağladım خزنه باغلدم
Altı ay yol yürüdüm çok ağladım *(Yuz. Şeyd. XIII. 34)*

hece, (hece taşı, hice taşı) : Mezar taşı.

Başıma dikeler hece هجه ne irte bilem ne gece
Âlemler ümidi hâce sana fermen olam bir gün
(Yunus. XIII - XIV. 299)

§ Ol sinin hecesi taşına هجه‌سی طشنه bu yazıyı yazan demiş.
(İs. H. XIV - XV. 744)

§ Beyler mezarında defnedip üzerine hice taşları هجه طاشلری dikip tarih yazdılar. *(Müslim XV. 19, 107)*

§ Şehitleri bir araya getürüp üzerlerine hice taşların هیجه طاشلرین dikip.. *(Mümislim. XV. 28, 67)*

Görenler kitab-ı fenadan varak
Hice taşı هیجه طاشی levhinden alsun sabak
(Atai. Ha. XVII. 65)

hece taşı : → **hece.**

hedik aşı : Aşure çorbası.

§ Heft-dane هفتدانه [*Fa.*]: Aşura'dan bişirdikleri meşhur taâmdır ki hedik aşı هدیك آشی derler. *(Deş. XVI. 358 - 1)*

§ Heft-dane هفت‌دانه [*Fa.*]: Hedik aşı هدیك آشی ki aşure aşı dahi derler. *(Cam. Fa. XVII. 104)*

hee, yok : Evet, hayır.

Hee, yok ها یوق demeyüp tururken ol mâh
Sadâ-yı peyk-i Cibril irdi nâgâh *(Yuz. Şems. XVI. 394)*

helçek : → **helke.**

hele : Madem, madem ki.

Benim başım içün ki bir yıl temam
Katımdan anı gitmeğe komayam
. . . .
Bu sözde iken geldi nâgâh haber
Ki gitmiş Yemen kavmi, çün, şah haber
Işitti, tana kaldı, kim ivüben
Nite gitti, komaz idim anı ben
Hele هله çünki gönüldü olsun uğur

Ne var hazır olmadığıyçün bugur
Anın şaylığına süci içelim
Yazalım humar gönlümüz açalım *(Süh. XIV. 160)*

heleklemek : Helâk etmek.

Görem dedim gül yüzlümün yüzünü
Göremezsem bu dert beni helekler *(Kara XVII. 168)*

heleşe keleşe : Dedi kodu.

§ Anlar da ne gûne mahluktur deyü nice bin gûne heleşe keleşe هلهشه كلهشه edip. *(Ev. XVII. 618)*

helik, (helük, ḫalik) : Ufak taş parçası.

§ Uşak taş yerine helik هلك eylerdi. *(Faza. XV. 188)*

§ Helüksüz هلكسز dıvar olmaz. *(Ata. XV. 17)*

§ Âjend آژند [*Fa.*]: Ḫalik خلك ve sıva balçığı. *(Sıh. Ac. XV. 15)*

§ Âjend آژند [*Fa.*]: Halel gelmiş nesneyi sarmak ve balçık ki iki kerpiç arasında kalmış ola ve mutlaka örü balçığı ve dıvar heliği هلكی. *(Ni'meti. XVI. 67)*

§ Melâta ملاطه [*Fa.*]: Helik هلك ve yapucu balçığı ki samansız eylerler. *(Ni'meti. XVI. 581)*

§ Heylik هيلك [*Fa.*]: Helik هلك ki divar yapusunda uvak taşcuğazlardır, taş arasına korlar. *(Ni'meti. XVI. 636)*

§ Cimmaş جماش [*Ar.*]: Kuyu dıvarı arasına dökülen helik هلك ve çakıl. *(Bab. XVI. 2, 164)*

Özge sözün katma Nazmi beytine
Mermer olan yapuda neyler helik هلك *(D. B. XVI. 128)*

§ Âjende آژنده [*Fa.*]:... ve iki kerpiç arasında kalmış balçık ve mutlaka örü balçığı ve duvar heliği هلكی.
(Deş. XVI. 297 - 2)

§ Dübaz دوباز [*Fa.*]: halik هلك. *(Cam. Fa. XVII. 34 - 2)*

§ Heylek هيلك [*Fa.*]: Helik هلك ki divar binasında araya kodukları ufak taşlar. *(Nuh. Tuh. XVII. 126)*

helise : Buğdaydan yapılmış bir cins yemek.

Sütlü ile tek helise olaydı
Tavuk kızartması sahna dolaydı *(Kara. XVII. 86)*

helke, (helçek, helkeç, helki) : Bakır tencere, bakraç.

§ Yay: *8*, bukağı: *5*, iki tava bir helke هلكه: *15*.
(Sic. B. XV. 12, 160)

§ Hevkân هوكان [*Fa.*]: Helkeç هلكچ ya'ni bakraç ki içinde taâm bişürürler. *(Deş. XVI. 283 - 2)*

§ Gâzir كازر [*Fa.*]: Helçek هلچك dedikleri bakırdan kazgancık ki bakraç dahi derler. *(Deş. XVI. 118 - 1)*

§ Bir hereni: *15* ve bir helki هلكى : *15*, bir tas ve iki sahan...
(Sic. K. XVI. 3, 32)

§ Satil صطل [*Ar.*]: Hamam tası ve susak ve sunak ve helke هلكه ya'ni bakır çölmek. *(Ni'meti. XVI. 386)*

§ Hevkân هوكان [*Fa.*]: Helkeç هلكچ ya'ni içinde taam pişirdikleri bakraç. *(Nuh. Tuh. XVII. 164)*

Beli gök öncekli eli helkeli هەلكەلى

A Dudum dağlara sen attın beni
(Hal. Şa. Âşık Hamit XIX - XX. 73)

helkecük, (ḫalkecük) : küçük bakraç.

§ Gâzire كازره [*Fa.*]: Ḫalkecük ve helkecük خلكجوك و هلكجوك dedikleri küçük kazancuk ki bakrak ve bakraç dahi derler.
(Caf. XVI. 123 - 1)

§ Hevkân هوكان [*Fa.*]: Helkecük هلكجك . *(Caf. XVI. 176 - 1)*

§ Gâzire كازره [*Fa.*]: Helkecük هلكەجوك, bakraç dahi derler kova envaından. *(Cam. Fa. XVII. 98 - 1)*

helkeç : → **helke.**

helki : → **helke.**

helük : → **helik.**

helvalık : Bahşiş.

Aşk dellalı beni vuslete kılsa lâyık
Can-ı şirinimi verirdim ana helvalık حلوالق *(Âli. XVI. 110)*

İster ol hâme ya mubtıl ya muhık
Derzi mıkrası gibi helvalık حلوالق *(Atai. Ha. XVII. 55)*

hemence : Derhal, hemencecik.

§ İki altun mukabili bir bıçak, kılıç aldın, hemence همنجه getir, altunu verelim. *(Sic. K. XVI. 5, 117)*

he mi? : Öyle mi? öyle değil mi? değil mi? ha?.

§ ... Adavet bağladılar he mi هی? dedi. *(Dede. XIV. 148)*

§ Bizden yüz dönderdin, vardınız bir nâbekâra kul oldunuz he mi هی? dedi. *(Müslim. XV. 38, 29)*

§ Benim katımda mı hasmına yağanursun, he mi هی? *(Rahat. XVI. 298)*

hemil : Bir çeşit sarmaşık.

§ Berposiyus برپوسیوس : Yunanide sarmaşık nev'inden bir nebat adıdır, za'feran renginde olur, etrafında olan nebat ve eşcara sarılur, Türkide hemil هیل dedikleri nebatın sarı nev'idir. *(Bürh. XVIII - XIX. 107)*

§ Aşıka عشقه [*Fa.*]: Sarmaşık otuna denir ki leblap nev'indendir ve leblap Türkide hemil هیل dedikleri nebat-ı ma'ruftur. *(Bürh. XVIII - XIX. 420)*

hendek kesmek, (ḫandek kesmek) : Hendek açmak, kazmak.

Abdülvehhap didi ḫandek keselim خندك کسەلم dağ eteği
Bir iki yerden koyalım kapu âsitan ile
. . . . . .
Maslahat gördüler anı dağı hendek kestiler هندك کسدیلر
Kapusunda durdu Cu'de oldu pâsüban ile *(Battal. XVIII. 32)*

hendek kestirmek, (ḫandek kestirmek) : Hendek açtırmak, kazdırmak.

§ Pes ol melik ḫandek kestirip خندك کسدرب içine od yaktı, tâkim doldu. *(Enb. XIV. 932)*

henez : Büyük toprak küp.

§ Sen, bir at heykeli ve bir sındı ve bir henez هنز ve bir gümüş çubuk bulup ol zamandan bu zamana gelince saklayıp kimesneye göstermemişsin. *(Sic. K. XVI. 4, 215)*

hepedek : Hep birden, kâmilen.

§ İmtisâ' امتساء [*Ar.*]: Kimsenin nesi var ise hepedek هپه‌دك çeküp cem'aten almak. *(Bab. XVI. 2, 16)*

hepi, (heppi) : Hepsi, tamamı.

Kala mal ü tavar bulara hepi هپی
Alımayavuz güç ile bir çöpü *(Süh. XIV. 174)*

Kırıldı heppi هپی (harekelidir) anların çerisi
Diyeydin kalmadı binde birisi *(Hikmet. XV. 541)*

heppi : → **hepi.**

herek : Üzüm çubuklarının altlarına dikilen destek.

§ Ba'zısı yere yayılır, özdeği üzere durmaz, anı hereke هركه almayınca... *(Enfes. XV. 77)*

§ Amac آماج [*Fa.*]: Ok nişanı ve herek هرك ki bağ içinde olur, bağ çubuğun ana bağlarlar. *(Ni'meti. XVI. 73)*

§ Mişhat مشحط [*Ar.*]: Bağ omcası hereği هرك. *(Bab. XVI. 2, 225)*

§ Arreşe-l-kürûm عرش الكروم [*Ar.*]: Asma çubukların herek خرك üzerine kaldırdı ki kirevet üzerine kaldırdı ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 409)*

§ Diâme دعامه [*Ar.*], sütûn-ı rez ستون رز [*Fa.*]: Asma direği ki herek هرمك ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 149)*

Veyn: engûr-ı siyah oldu, müsennat مسناة [*Ar.*]: herek هرك *(Asım. XVIII - XIX. 11)*

§ Berem برم [*Fa.*]: Asma çardağına ve herek هرك ta'bir olunan çatal ağaca da derler ki üzüm çubuklarını anın üzerine atarlar. *(Bürh. XVIII - XIX. 111)*

§ Bezağa بزغه [*Fa.*]: Herek هرك ve serpene ta'bir olunan ağaca denir ki asma çubuklarının altlarına dayarlar ve asma çardağı ve kameriye ağaçlarına da denir. *(Bürh. XVIII - XIX. 115)*

§ Berem برم [*Fa.*]: Üzüm çubuklarının altına konulan ve Türkçede Herek هرك ta'bir olunan çatal ağaç. *(Kam. Os. XIX. 135)*

hereni : Küçük kazan.

§ Birkaç torağ otu budaklarını bile koyalar çölmek ya herenide هرانیده ve yahut kalaylı bakır kazanda yavaş odla bişüreler. *(Yadigâr. XIV. 62 - 1)*

§ Kuşak: *5*, gergi: *10*, sini: *13*, hereni هرنی: *18*. *(Sic. B. XV. 2, 67)*

§ İki tas: *15*, hereni هرنی: *30*, sini: *30*. *(Sic. B. XV. 1, 1)*

§ Hereni هرنی: *20*, balta: *5*, bakraç: *10*. *(Sic. B. XV. 13, 2)*

§ Si-pâ سپا [*Fa.*]: Sacayak ki üzerine hereni هرنی korlar. *(Ni'meti. XVI. 394)*

§ Od yaktılar, bişürdüler, nâgâh hereni حرنی altından bir azîm od çıktı. *(Şevahid. XVI. 210)*

§ Herkâre هرکاره [*Fa.*]: Hereni هرنی ve tancıra ki helvacılarda olur. *(Caf. XVI. 175 - 2)*

§ Bir hereni هرنی, dört sahan, bir tepsi... *(Sic. K. XVI. 3, 15)*

§ ... Mezbur Hasan'a altmış akça hereni هرنی bahasından, yirmi akça terazi bahasından ve kırk akça... *(Sic. A. XVI. 2, 1000)*

§ El-üsfiye الاثفیه[*Ar.*]: Şol taştır ki üzerine hereni هرانی ve çölmek koyup altına od yakıp taam pişirirler. *(Ah. XVI. 12)*

§ Beynileri başları içinde hereni هرنی içinde et kaynar gibi kaynaya. *(Rahat. XVI. 89)*

§ Herkâre هرکاره [*Fa.*]: Hereni هرانی , kazğan. *(Cam. Fa. XVII. 104)*

herk, (hirk) : Nadas.

§ Şeyar شیار [*Fa.*] : Nadas ki ba'zı yerlerde herk هرك derler. *(Ni'meti. XVI. 333)*

§ Şenc شنج [*Fa.*]: Ve nadas mânasına ki ba'zı yerlerde hirk هرك derler. *(Caf. XVI. 95 - 2)*

§ Şedkâr شدکار [*Fa.*]: Tohum ekilmiş yer ve nadas yer ki ba'zı yerlerde herk هرك ve ba'zı yerlerde velhen dirler. *(Deş. XVI. 111 - 1)*

§ Şiyar شيار [*Fa.*]: Herk هرك nadas mânasına.
(Cam. Fa. XVII. 28)

§ Şiyar شيار [*Fa.*]: Sürülmüş ve nadas olmuş tarlaya denir, herk هرك ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 405)*

herk edilmek : Nadas olunmak.

§ El-mekrubu المكروب [*Ar.*]: Ve dahi herk edilmiş ايدلمش هرك ya'ni ekin ekmek içün sapanla sürülmüş ve aktarılmış yer.
(Terceman. XV. 123)

herk eylemek : Nadas etmek.

§ Ya herk eyle ايله هرك ya terk. *(Ata. XV. 31)*

her kişi : Herkes.

§ Hiç kimesneyi yermeyüp her kişiyle هركشيله muâşere ede.
(Maârif. XV. 187)

§ ... Giderek ehl-i bezmin yükü yetti, tolu urmuşa dönüp her kişiniñ هركشينك işi bitti. *(Tibr. XVI. 162)*

her ne : Herhangi.

§ Tarih-i kitaptan *994* zilhiccesinin evâsıtına varınca her ne هرنه günde talep olunursa ihzar edip meclis-i şer'a getireyim.
(Sic. K. XVI. 7, 36)

her nice : **1.** Her ne kadar, herhangi.

Her nice هرنجه gülü bitirse bu hâk
Hâr-ı gam ile eder dilin çâk *(Ley. XV. 92)*

Her nice هرنيجه mest isen, mey-i la'linle yad kıl
Kim canımı dudağa getirdi humar-ı aşk *(Cem. XV. 115)*

Sanma yolunda hicab ola bana mezheb ü kîş
Girürem her nice هرنجه mezhepte isen mezhebine
(Nizami. XV. 45)

2. Ne kadar bedel.

§ Kapan hanı karındaşım zimmetinde her nicede هرنيجه‌ده ise beş yüz akça ziyadeye kabul eyledim. *(Sic. A. XVI. 3, 123)*

3. Her zaman, her ne vakıt.

§ ... Her nice هرنیچه diyecek yerde: her dem [*Fa.*] derler. *(Deka. XVI. 88 - 2)*

Ağaçlar her nice هرنجه kim baş çekerler
Seni gördükte başların eğerler *(Yuz. Şems. XVI. 158)*

heves bağlamak: Heves etmek, hevese kapılmak.

§ ... Bu halleri uyarmağa dımağdan kuvvet varmaya, ol kişi gayretsiz, hırsız, tama'sız, hasetsiz düşer, hiç bir nesneye heves bağlamaz هوس باغلاماز hali harap kalır. *(Hazain. XV. 50 - 1)*

§ ... Bir nesneyi talep eyler özenir, ol yana heves bağlamışken هوس باغلامشکن nâgâh bir sebeple ümidi kesilir. *(Hazain. XV. 39.- 2)*

hevesimek: Heveslenmek.

§ Bulûkıyâ müselmanlık dinine hevesidi هوسد. *(Enb. XIV. 744)*

hey: Şaşma ünlemi.

Hey هی ne meh-rûlar cihanın âfeti
Kişverin âşubu canın gareti *(Selâman. XVI. 62)*

hey dimek, (hey urmak, heye urmak): 1. Yuhalamak.

§ Balçık harmanına uğrayugeldim ortasına basmış oldum, ol hot kepeng ağzı imiş, aşağa geçtim, üryanım ve baştan aşağa balçığım; muşta avazın eşittim, gördüm düştüğüm yer köşgir arastasıdır; tahta kaktılar, hey urdular هی اوردیلر, sad hezar oğlan uşak ardıma düştüler. *(Ferec. XV. 284)*

§ ... Tasnifi alalım sahraya çıkalım, müstakim çıkarsa şehirde meşhur edevüz ve eğer sakîm çıkarsa oda yakavuz, halk bize gülmeye ve tahta kakıp hey dimeye هی دیمیه. *(Ferec. XV. 200)*

Görseler başı açık yalın ayak
Nazmi'yi güzeller ururlar heye اوررلرهیه *(D. B. XVI. 182)*

2. Dikkat, sakın demek.

Gözüñe hey di هی‌دی gör müsülman ise
Nice bir ata şol hadengi beğim *(Kadı. XIV. 214)*

Hey ne müşkül bir kişi kim daima
Nefse uyar nefsine bir hey demez هی دمز *(D. B. XVI. 99)*

Yel gibi yelme hava-yi nefs birle her nefes
Nefsine hey di هی دی sakın uyma demâ-dem hay ana
(D. B. XVI. 33)

hey diyince : Hemen, derhal.

Tekür mest idi bindi der-peyince
Sürüp Osman'a irdi hey diyince هی دینجه *(Hadidi. XVI. 50)*

Bu hay ü huya ol bir lahza demsaz
Eder sen hey diyince هی دینجه murg pervaz *(Veys. XVI. 99 - 1)*

heye urmak : → **hey dimek.**

heyleme etmek : Hey etmek, haykırmak (?)

§ Arslan geldi bunlara heyleme etti هیلمه اتدی.
(Cev. Ah. XV - XVI. 317)

hey urmak : → **hey dimek.**

ḫınçurmak : Hıçkırmak.

§ Her bir kâfir, merkep ḫınçurur خنچرور ve anırur gibi ḫınçurup خنچروپ anurmağa başlayalar. *(Rahat. XVI. 504)*

ḫıra, (ḫıra cura) : Zaif, çelimsiz, sıska.

§ Bin dahi ḫıraca خراجه karaca büreler diledi. *(Dede. XIV. 45)*

§ Karaca kuruca ḫıraca خیرهجه, nohut burunluca, Hindistan cevizi başluca amma gözleri par par yanar.
(Hamza. XIV - XV. 2, 90)

§ Gördü kim curaca, ḫıraca خرهجه hafifce bir kimesnedir.
(Müslim. XV. 38, 13)

§ Görür ki karaca ḫıraca خرهجه ve turfece kuruca oğlancıklardır.
(Letaif. XVI. 16)

§ Ed-dail الضئیل [*Ar.*]: Ḫıra خیره ve cura جوره çelimsiz adama denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 266)*

§ El-hasfel الحسفل [*Ar.*]: Ḫıra ve cura خیره, جوره çocuklara denir.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 177)

§ El-isnan الاثنان [*Ar.*]: Maraz, çocuğu büyütmeyip ḫıra cura خیره جوره komak mânasınadır.

(Kam. XVIII - XIX. 3, 604)

ḫıra cura : → **ḫıra.**

ḫıralık : Zaiflik.

§ Eğer yumuşak söylerseniz tama' eder size şol ki gönlünde ḫıralık خیره‌لق var... *(Cev. Es. XV. 134)*

ḫırcılanmak : Aksilenmek, hırçınlaşmak.

§ El-hurunü الحرون [*Ar.*]: Tavar yürürken durup yürümeyip ḫırcılanmak خرجلنمق. *(Terceman. XV. 267)*

ḫır ḫır : Hırlaşarak.

§ Yine sen bizim ortamızda bir fitne koparırsın, yine ḫır ḫır خرخر cenk itmelü eylersin. *(Anter. XIV. 485)*

ḫırlayuk : Hırlamış, hırıltılı.

§ Dünya dahi ol çirkin, ḫırlayuk خرلیوق avazını koyuvere, bir kerret çağıra. *(Müz. XV. 65)*

ḫırlı, (ḫırlu, hırlı) : İyi, hayırlı, uğurlu.

§ Bunu tiz hakkına komak gerektir, yohsa bu ḫırlu خیرلو kişi değildir, didi. *(Müslim. XV. 6, 24)*

§ Bu nâbekâr, büyük âdemden gelürüm, dimek hırlı هرلی alâmet değildir. *(Müslim. XV. 3, 133)*

Nere baksam değil ḫırlu خیرلو alâmet
Sanasın koptu ol demde kıyamet *(Şeh. Ş. XVI. 333)*

Kıl tedarük ne ise efkârın
Tutumu ḫırlı خرلی değil salârın *(Atai. Ha. XVII. 67)*

hırlı : → **ḫırlı.**

ḫırlıca : Esaslıca, yolu ile, iyice.

§ Muktea'l مقتعل [*Ar.*]: Ḫırlıca خرلیجه yonulmamış oktur. *(Bab. XVI. 1, 425)*

ḫırlu : → **ḫırlı.**

ḫırsız küreği : Sandalı yürütürken fışıltı yapmaması için suyun dibine doğru çekilen kürek, küreklerin bu suretle çekilişi.

Ḫırsız küreğiyle خرسز كوركيله yanaşıp yalıya tenha
Bir âlem-i mehtap edelim biz de felekte *(Vasıf. XIX. 95)*

ḫırtı pırtı : Eski püskü, pılı pırtı.

Nigâh etmeyüp ḫırtıma pırtıma خرتمه پرتمه
Urup tekyeden postumu sırtıma *(Mihnet. XIX. 123)*

hısar erliği : Hısar üzerinde bekçi ve gözcülere mahsus delik.

§ Küngüre كنكره [*Fa.*]: Beden ki bâru üzerinde yaparlar ve bakacak, ya'ni hısar erliği حصار ارلكى ve sundurma. *(Caf. XVI. 143 - 2)*

ḫışlamak : Hışıltılı ses çıkarmak.

§ Mahbubem Afrâ yüregim şeyle etti ki keennehu ukap kanadıdır ki daim ḫışlar خشلر. *(Hay. XV. 134)*

§ Delle... bir maldâr sarrafın katına vardı eyitti: Düğün eyledim, tefârık çok düştü, nakti getir gidelim tefârıkı al. Sarrafın hot canı budur, turdu olan akçayı zembile doldurdu Delle ile gitti. Sarraf ḫışladı خيشلادى, Delle eyitti: Zenbili ver, oğlan götürsün. Sarraf: Hoş dedi, zenbili gulâma verdi, aldı eve gitti. *(Ferec. XV. 501)*

§ Şemid شميد [*Fa.*]: ... Şiddet-i atştan ve yahut bir zor ve güç iş tutmaktan veya seğirtmekten nâşi har har soludu ve ḫışlâdı خشلادى mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 399)*

ḫız etmek : Atılmak, hızlanmak.

Yerlerinden her biri ḫız ettiler خيز اتدلر
Yüzleriyle yer yüzün iz ettiler *(Cam. XV. 42)*

hice taşı : → **hece.**

hiç : Kötü, fena.

§ Hiçten هيچ دن yok yeğdir. *(Ata. XV. 29)*

hiçe dilemek : Yok pahasına almrk istemek.

Kıymeti yüz bin kızıl artıkturur
Hiçe dileyenüñ هیچه‌دیلیانوك ussu yokturur
(Man. Tayr. XIV. 205)

hiçe satmak : Yok pahasına vermek, karşılık almayarak telef etmek.

Kâtibi umma bu dünya vefasın
Hiçe sattım zevki ile sefasın *(Kâtibi. XVII. 17)*

ḫidmetlenmek, (ḫizmetlenmek) : İstihdam etmek, işe kullanmak.

§ Bugün ne istersem bana alıver de andan sonra nice diler isen beni eyle ḫidmetlen خدمتلن didi. *(Rahat. XVI. 20)*

§ Sultan, kifayet ve emaneti zâhir olmuş emirleri ḫizmetlene خدمتلنه . *(Mevahib. XVI. 329)*

hikâyetlemek : Hikâye etmek, hikâye halinde anlatmak.

Hikâyetledi حکایتلدی hep hikâyetlerin
Dedi taliinden şikâyetlerin *(Süh. XIV. 301)*

ḫil'atlemek : Hil'at geydirmek.

§ ... Teattuf-ı übüvvet ve telattuf-ı fütüvvet yüzünden ḫil'atledi خلعت‌لدی . *(Hüs. Dil. XVI. 108)*

him urmak : Temel atmak, yapı kurmak.

Genez kılmağa: teshil ve var etmeğe: tekvin
De him urmağa هیم اورمغه : te'sis تأسیس [*Ar.*] ve şehr etmeğe: temdin
(Naz. Le. XVII. 23)

hirk : → **herk.**

hisar eylemek : Muhasara etmek, kuşatmak.

Şehre girdiler kâfirler ne ki var
Müslümanlar şehri eyledi hisar ایلدی حصار
(Battal. XVIII. 312)

hizmetlenmek : → **hidmetlenmek.**

hobbaca eylemek : Arka üstü yatan bir kimse, ayaklariyle bir çocuğu havaya kaldırmak.

§ El-havfeza الحوفزى [*Ar.*]: Bir âdem bir çocuğu ayaklarının ucuna bastırıp kaldırarak oynatmağa denir ki isimdir. El-havfeze الحوفزه [*Ar*]: Mâna-yi mezburdan, mastardır, taşra Türkisinde çocuğu hobbaca eylemek حوباجه ايلمك ta'bir olunur.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 172)

hop kılmak : Hoplamak, hop etmek, birden bire şaşırıp durduğu yerden fırlamak.

Görür vermedi kimse ana cevap
Henüz anlamadı ol evi harap
İgen vard' ileri vü kakıdı top
Ne bilsin sonucu kılasını hop قيلاسينى هوپ *(Süh. XIV. 219)*

ḫorata : Alay, şaka, latife, eğlence.

§ El-mütenedda المتندى [*Ar.*]: Avırt savırt edecek ve keleci edecek mekân, ya'ni ḫorata خورته yeri. *(Terceman. XV. 269)*

§ Müritlerine ısmarla, ḫorata خورته ehline karışıp ḫorata eylemesinler ve ḫorata ehliyle bile oturmasınlar.
(Müz. XV. 357)

§ El-meşraka المشرقه [*Ar.*]: Çoğaçlanacak horata خورته yeri ki Fariside âftabgâh derler. *(Ah. XVI. 985)*

§ Lâğ لآغ [*Fa.*]: Ḫorata خوراته ki mutâyebeden bir nevi'dir, müzah mânasına. *(Cinas. XVI. 62-1)*

§ Bizle بذله [*Fa.*]: Ḫorata خورتا lâtife mânasına.
(Caf. XVI. 24 - 1)

§ Lâğ لاغ [*Fa.*]: Gengel, ḫorata خورته mânasına.
(Ni'meti. XVI. 561)

§ Mizah مزاح [*Fa.*]: Gengel, ya'ni horata حورته lâtife mânasına.
(Ni'meti. XVI. 584)

§ Kelâmda ḫorata خورطه taâmda tuz gibidir.
(Rav. Ah. XVI. 359)

§ Gengel كنكل [*Fa.*]: Lâğ ve ḫorata خوراته.
(Nuh. Tuh. XVII. 131)

§ Ḫanek kerd خنك كرد [*Fa.*]: Lâğ ve latife etti demektir. Avam-ı Acem tahrif edip "henek" derler ve ḫorata خوراتا murat ederler. *(Aks. XVII- XVIII. 103)*

§ Efsûs افسوس [*Fa.*]: Hezl ve ḫorata خوراطه ve kelime-i teessüf. *(Lû. Şeh. XVIII. 60 - 1)*

§ Teshar تسخر [*Fa.*]: Hezl ve maskaralık mânasınadır ki ḫorata خوراطه ve kaşmerlik ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 183)*

ḫorata etmek, (ḫorata eylemek) : Şaka, lâtife yapmak.

§ Dıhkaş دهقاش [*Ar.*]: Avrata eri lâğ ve ḫorata etmek خورطه اتمك. *(Bab. XVI. 1, 167)*

§ Ahlâb احلاب [*Ar.*]: Ecnebi avratlar ile ḫorata خورته, lâğ etmekten ايتمكدن safalı olan erler. *(Bab. XVI. 2, 63)*

§ Ben dahi biraz ḫorata idüp خورطه ايلوب getir görelim dedim. *(Hamza. XIV - XV. 19, 23)*

§ Müritlerine ısmarla, horata ehline karışıp ḫorata eylemesünler خورته ايلمسونلر ve horata ehliyle bile oturmasunlar. *(Müz. XV. 357)*

Halil evladısın bil izzetini
Horata eyleme خوراطه ايلمه bil hürmetini *(Fazilet. XVI. 183)*

§ Mezh مزح [*Ar.*]: Horata eylemek خورته ايلمك. *(Müntehab. XVII. 89-1)*

§ Mezzah مزاح [*Ar.*]: Latife söyleyici ve ḫorata eyleyici خوراطه ايليجى kimseye denir. *(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 189)*

ḫorata eylemek : → **ḫorata etmek.**

ḫoratalaşmak : Şakalaşmak, birbiriyle lâtife yapmak.

§ El-mizah المزاح [*Ar.*]: Oyun, ya'ni ḫoratalaşmak خورته لشمق. *(Kdeb. XVIII. 330- 1)*

§ El-mümâzaha المازحه [*Ar.*]: Türkçe lisânen ḫoratalaşmaktır خورته لشمقدر. *(Kdeb. XVIII. 323 - 1)*

ḫorataya dutmak : Alaya, maskaraya almak.

§ Allah haram itti şol kâfirler üzerine ki duttular دتدلر dinlerini ḫorataya خورتەيه ve oyuna. *(Cev. Es. XV. 208)*

§ ve dutmazlar دتمزلر seni illâ ḫorataya خراتيه ve eydürler ki bu mudur ol kim gönderdi Tanrı peygamberliğe. *(Cev.Es. XV. 69)*

ḫorataya getürmek : → **ḫorataya götürmek.**

ḫorataya götürmek, (ḫorataya getürmek) : Alaya almak, lâfa boğmak.

§ Kaçan âyetlerimizden bir nesne bilse anı ḫorataya götürürler خورتيه كوتوررلر. *(Cev. Es. XV. 219)*

§ Benim dahi kırk filorim var dedim, beni ḫorataya getürdüler خورتيا كتورديلر, kodular gittiler. *(Müz. XV. 469)*

ḫorlamak : Hor görmek.

§ Kâfirleri it ardına bırağup ḫorlayan خورلين. *(Dede. E. XIV. 62)*

§ ...ve eğer hot yazuğu dutarsan Tanrı'yı ḫorlamış خورلمش olasın. *(Tez. Ün. XV. 3 - 2)*

§ Salihlere hakir nazar edip ḫorladuñuz خورلدكوز. *(Cinan. XV. 17)*

§ İstihza' استهزآء *[Ar.]*: Kimseyi gülünceğe almak ve ḫorlamak خورلمق ve masharalığa almak. *(Bab. XVI. 2, 10)*

ḫorlaşmak : Horuldaşmak, hep beraber horuldamak.

§ Arıcak, tonuz gibi ḫorlaşurlar خورلشرلر. *(Tih. Le. XV. 338)*

ḫorluk : Zillet.

§ Kibirden ulu ḫorluk خورلق yok. *(Envar. XV. 116)*

ḫorsunmak : Hakir görmek, hor görmek.

§ İstisgar استسغار *[Ar.]*: Kimseyi ḫorsunmak خورسنمق ve sağir addetmek ve zelil görmek. *(Bab. XVI. 2, 8)*

§ Aralarından birisi Hazreti Osman'ı ḫorsunup خورسنوب ziyaret eylemekte ihmâl eyledi. *(Rahat. XVI. 452)*

§ Diledim kim anı ḫorsunam خورسونم . *(Rahat. XVI. 977)*

§ El-istizlâl الاستذلال [*Ar.*]: Bir adamı zelil ve hor görmek mânasınadır ki ḫorsunmak خورسنمق ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 215)*

ḫortlamak : Burnundan hırıltılı ses çıkarmak.

§ Kab' قبع [*Ar.*]: Hınzir burnunu öttürüp ḫortlamak خورتلمق . *(Bab. XVI. 1, 261)*

ḫorus depmek : Hora tepmek, raksetmek.

§ Dest-bend دست بند [*Fa.*]: Raksetmek ve ḫorus depmek خروس دپمك ki kâfirlerin oyunudur. *(Ni'meti. XVI. 302)*

§ Dest-bend دست‌بند [*Fa.*]: Ol oyundur ki kâfir avratları birbirinin ellerin tutup oynarlar raks tarikıyle; Türkide ḫorus depmek خروس دپمك dirler. *(Deş. XVI. 72 - 1)*

ḫoryat : Hoyrat, huysuz, kaba.

Oğul atadan geçse ḫoryat خوریاد olur
Ana sen oğul demegil yad olur *(Süh. XIV. 341)*

Tezeydüğün andan bilirler gülü
Kim ilinmemiş ana ḫoryat خوریات eli *(Süh. XIV. 322)*

§ Dejḫim دژخیم [*Fa.*]: Bed-huy ve nâhoş-tabı' kimesne ki gazup ola. Türkide ḫoryat خوریاد dirler. *(Deş. XV. 231-2)*

§ Nâşinas ناشناس [*Fa.*] Ḫoryat خریاد nâşî mânasına. *(Deş. XVI. 160-2)*

§ Dejḫim دژخیم [*Fa.*]: Bed-hû olan kimse ki kakığan ola, Türk dilinde ana ḫoryad خوریاد derler. *(Caf. XVI. 58-1)*

§ Dejḫim دژخیم [*Fa.*]: Ḫoryat خوریاد bed-hû mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 61)*

§ Nâşinas ناشناس [*Fa.*]: Ḫoryat خوریاد . *(Nuh. Tuh. XVII. 103)*

§ El-aḫden الاخدب [*Ar.*]: Ḫoryad خوریاد ve şaşkın ve sebük-mağz âdeme denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 117)*

ḫoryatlık : Hoyratlık.

§ El-ḫadeb الخدب [*Ar.*]: Kıllet-i akl ve ḫoryadlık خوريادلق *(Kdeb. XVIII. 183 - 1)*

§ El-ḫadeb الخدب [*Ar.*]: Ḫoryadlık خوريادلق ve şaşkınlık. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 117)*

ḫoş değil : Keyifsiz, rahatsız.

Dimiş nice zamandır ḫoş değil خوش دكل şah
Dahi şimdi sorar geldi bu rûbah *(Hikmet. XV. 320)*

ḫoş dutmak : 1. İncitmemek, iyi muamele etmek.

§ Kaçan melik benim hünerlerim ve kulluğum böyle göre, beni ḫoş dutmağa خوش دتمغا ve ululuğa erürmeğe haris ola. *(Kel. XIV. 27)*

2. İkram etmek, ağırlamak, ziyafet etmek.

§ Arslan söylemiş ve eyitmiş kim: Şenzebe yavlak semirmiş, anın etiyle kendözümü ḫoş dutmak خوش دتمق gerek. *(Kel. XIV. 45)*

ḫoş etmek : İyi yapmak.

Adû söziyle yoldan çıktın ey mah
Bu idi yol ḫoş ettiñ اتدك خوش bârekâllah *(Lârendi. XVI. 242)*

ḫoş geçmek, (ḫoş giçmek) : Hoş vakıt geçirmek, iyi yaşamak.

Ferağat oldu bunlar ḫoş geçerler خوش كچرلر
Sürer sâki şarap, dün gün içerler *(Yunus. XIII - XIV. 7)*

Teferrüç edip yiyevüz içevüz
Ve bir hafta biz taşra, ḫoş geçevüz خوش كچه وز
(Süh. XIV. 229)

Bular irte gece varırlar idi
Biri birisini görürler idi
Bu hâlette ḫoş geçtiler خوش كچديلر bir zaman
Kazâ vermiş idi bulura aman *(Süh. XIV. 125)*

Gelin ḫoş geçelim خوش كچهلم ki bir gün ola
Göçevüz, adımız cihanda kala *(Süh. XIV. 332)*

§ Çok kişiler anın sayesinde dinlendiler, ḫoş geçtiler خوش كچدلر. *(İhlâs. XIV. 8)*

Güzellik arkasında ḫoş geçerdi خوش كچردى
Nereye istese konar göçerdi *(Mih. XV. 84)*

§ Eyitti: Padişahın sayesinde ḫoş geçtiğim خوش كجدكم dilemezler.
(Güls. XV. 11)

Kim Muhammed dostluğuna yaraduptur âlem
Pes gerü anın içün ḫoş geçer خوش كچر anda yalın, aç
(Muham. XV. 23)

Kamu âlem bugün yirler içerler
Vücudun sayesinde ḫoş geçerler خوش كچرلر
(Çeng. Dâi. V.X 177)

Kökü cennet bağından su içerdi
Sanevber sayesinde ḫoş geçerdi خوش كچردى
(Çeng. Dâi. XV. 241)

Yi iç ḫoş giç خوش كچ ki sultan devridir bu
Şehenşeh Mîr Süleyman devridir bu *(Çeng. Dâi. XV. 201)*

İçelim ḫoş geçelüm خوش كچالوم ömr-i fâni
Geçer dünya latife lâğ içinde *(Dâi. XV. 101)*

Gelin yindek içüp sarhoş olalım
Anınla ḫoş geçüp خوش كچوب dışlık bulalım *(D. B. XVI. 146)*

Otur bizimle yiyelim içelim
Çü devran bîvefadır ḫoş geçelim خوش كچالم *(Şeh. Ş. XVI. 187)*

§ Hezaran vahş ü Âdemî saye-i fazlımda ḫoş geçerlerdi خوش كچرلردى.
(Hüs. Dil. XVI. 73)

Mey iç hoş geç خوش كچ safa sür işret eyle
Cihan-ı bîvefa içün ne gamdır *(Nihani. XVI. 38)*

Yine gül devri irişti baharın iptidasıdır
Ye iç ḫoş geç خوش كچ ki devranın dem-i zevk u safasıdır
(Selim. XVI. 106)

§ Otun yiyip, suyun içip, safalar sürüp ḫoş geçerler خوش كچرلر.
(Letaif. XVI. 86)

Bir katra su ger verem içersin
Sayemde müdâm ḫoş geçersin خوش كچرسن *(Letaif. XVI. 91)*

ḫoş giçmek : → **ḫoş geçmek.**

ḫoşırak : Eyice, daha eyi.

§ Sayru oldum, bir kürkü var idi sattı bana ol arzum alıverdi, çün biraz ḫoşırak خوشرق oldum, eyittim: Kanı kürkün. *(Tez. Ba. XV. 145)*

§ Mâlik bir gün sayru oldu, gerü ḫoşırak خوشرق oldu. *(Tez. Ba. XV. 62)*

§ ... ölüm haddine irdi idi, ḫoşırak خوشرق oldu. *(Tez. Ün. XV. 26 - 2)*

ḫoşimdi : Eh artık, o halde, pek âlâ.

§ Ḫoşimdi خوشمدی seni de berdâr iderim, beni de bunda yok iderler diyüp. *(Müslim. XV. 11, 4)*

§ Ḫoşimdi خوشمدی hemen ser-i gülzar-ı ismet ve devha-i bûstan-ı iffet ü nezahet olan kad-i dilcû-yi dil-firibiniz. *(Kâni. XVII - XVIII. 165)*

Hoşimdi خوشمدی Hidivv-i cihan sağ ola
Dağıldıksa da böyle sağ u sola *(Mihnet. XIX. 96)*

ḫoş kalemlik : Yazı tahrif etmek.

§ Zimmetinde yirmi yük akçadan ziyade mal-i mirî cem' olup ḫoş kalemlik خوش قلملك berekâtiyle ekl ü bel' eyledi. *(Naima. XVII - XIII. 3, 263)*

ḫoşluk : Tatlı, güzel, hoş.

Bu ḫoşluk خوشلوق hâl içinde bunca müddet
Geçirdim zevk ile ömrü ganimet *(Çeng. Dâi. XV. 240)*

ḫoşmeri : → **ḫoşmerim.**

ḫoşmerim, (ḫoşmeri) : Höşmerim, ya'ni sulu kaymak veya taze peynire un karıştırılarak yapılan bir yemek.

§ Tûr تور [*Fa.*]: Dul avrat ve ma'şuk ve palûde ve kaymak ve ḫoşmerim خوشمرم dedikleri yemektir ki kaymakla bişirirler. *(Ni'meti. XVI. 217)*

§ Tûr تور [*Fa.*]: Ḫoşmeri خوشمری dedikleri taam. *(Nuh. Tuh. XVII. 66)*

§ Ed-delîk الدليك [*Ar.*]: Yel tozudup savurduğu toprağa denir ve Türkmenlerin ḫoşmerim خوشمرم dedikleri yiyeceğe denir ki, kaymağla sütten tertip ederler, alâ-kavlin hurma ile kaymaktan mürettep olur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 87)*

ḫoş olmak : 1. Huzura kavuşmak, rahat olmak.

§ Bu gece sabır gerektir, tâ sabah melikin vefatını şehir halkı bile, neylerler biz dahi görevüz, hoş olavuz خوش اولاوز şimdengerü her muradın hâsıl bilesiz. *(Ferec. XV. 121)*

2. İyileşmek.

§ Kanımı yudular... merhem urdular, müdavemet ettiler, birkaç günde ḫoş oldum خوش اولدم mecmu' nesnem yerine geldi. *(Ferec. XV. 240)*

ḫoş vardıñ : İyi yaptın.

Pes aldım ben südü içtim dedi bana ki hoş vardıñ خوش واردك
Bulısar ümmetin islâm veriserdir visâl Allah
(Muham. XV. 128)

ḫotaz : Hotoz, sorguç.

§ Atı bahrî hotazlı حوتازلی Kara Güne oğlu Kara Budak çapar yetti. *(Dede. XIV. 32)*

§ Kustas قسطاس [*Fa.*]: Mizan ve bir mevzı'ın ismidir ve ḫotaz خوتاز ki at boynuna asarlar. *(Ni'meti. XVI. 494)*

ḫovlamak : → **hoy kılmak.**

hoy kılmak, (hovlamak) : Bağırarak şiddetle hücum etmek.

§ Andan müslümanlık çerisi ikiledin hoy kıldılar هوی قلدلر. *(Fütuh. XIV. 40)*

§ Kal'anın kavmine hamle getürdüler, hoy kıldılar هوی قلديلر. *(Fütuh. XIV. 501)*

§ Tekrar hovlayup هولايوپ bunlar cenge başladılar.
(Müslim. XV. 34, 38)

höbek : Öbek, tepe.

§ Kûr-mûş كورموش [*Fa.*]: Gözsüz köstabek didikleri canavar ki haşerat-ı arzdandır. Yer altında yürür, yeri yukarı dürter, höbek höbek هوبك هوبك eyler. *(Deş. XVI. 171 - 2)*

Tenûfe : yaban, ne kûfe: değirmi kırmızı kum, höbek هوبك : ekeme اكه [*Ar.*]
(Naz. Le. XVII. 17)

hödük vermek : Korku vermek, ürkütmek.

§ Ḫudûk خدوك [*Fa.*] : Gazap ve tıyregî ve öyke. Türkide bir kimesne yoldaşını üşendirse bana hödük verme هدك ويرمه dir.
(Deş. XVI. 197-1)

§ Dağdağa دغدغه [*Ar.*]:... Asılda Arabidir, Fariside de şâyi'dir. ve hödük vermek هدك ويرمك ve bir nesneyi çok görünsün deyü silkmek... *(Deş. XVI. 324 - 2)*

§ Dağdağa دغدغه [*Fa.*]: Kıcıklamak ve hödük vermek هدك ويرمك.
(Ni'meti. XVI. 304)

§ Ḫudûk خدوك [*Fa.*]: Tıyre ve hödük, ya'ni üşendirmek. Türkide hödük verdi هدك ويردى derler. *(Ni'meti. XVI. 277)*

höl : Yaşlık, rutubet.

Çiye, mumlu bala, arışa : seda, höle هله, kaya, iç yağına : neda ندا [*Ar.*]
(Naz. Le. XVII. 16)

hösmek : Susmak.

Şu bildi kendüy'âdem eyledi his
Ağızda tuttu bardağın didi hös حس *(Hikmet. XV. 326)*

ḫu : Huy, tabiat, ahlak.

§ Büzürcmihr eydür: Yaramaz ḫular خولر çoktur, amma üç ḫu خو igen yaramazdır. *(Câm. Na. XVI. 101)*

Kişi kundağa kondukta giren ḫu خو
Salacada çıkar meşhurdur bu *(Ârifîn. XVI. 374)*

ḫu alıştırmak : İmtiyaç hasıl etmek.

Alıştırmaz آلشدرمز seninle değmede ḫu خو
Heves eyleme ol yüz görmüşü ko *(Güvahi. XVI. 112)*

ḫu etmek (ḫu eylemek) : 1. Alışmak, ünsiyet peyda etmek.

§ Her nesne ki bedende sâkin ola, tenin eczası anun eczasıyle ḫu etmiş خواتمش ola. *(Yadigâr. XIV. 112 - 1)*

2. Huy edinmek.

§ Anları kendözüne ḫu eylengil خو ايلنكل. *(Tuh. Le. XV. 377)*

§ Âhiret maslahatına cümle vaktın harc eyleye, sükûnette kanaatla reyazatı kendözüne ḫu eyleye خو ايليه .
(Hazain. XV. 71 - 1)

ḫu eylemek : → **ḫu etmek.**

huğ : Göçebelerin saz ve kamıştan yaptıkları çadır biçiminde baraka.

§ El-kûḫ الكوخ [*Ar.*]: Şol ev ki kamıştan düzerler, deliği olmaya, Türkide tahrifle huğ هوغ derler. *(Ah. XVI. 880)*

§ El-ḫuss الخص [*Ar.*]: Sazlıktan ve kamıştan olan eve denir ki Türkmenler ve Türkler huğ هوغ ta'bir ederler.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 373)

§ Es-sümam السّمام [*Ar.*]: Yaban darısı dedikleri ottur ki semer otu dahi derler. Bedevîler bu otu kıtık edip kavıt ve semer ve yastık içlerine haşvederler ve sazlıktan yaptıkları huğ هوغ ta'bir olunan büyût üzerine sath ederler.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 411)

§ El-müsbente' المسبنتاء [*Ar.*]: ... Ekrat ve Terakîmeye mahsus bir hanedir ki sazlıktan tepesi örgüç şeklinde ve mahrutî olur beyinlerinde huğ هوغ ta'bir ederler.
(Kam. XVIII - XIX. 1, 29)

§ Çeper چپر [*Fa.*]: Saz ve alef makûlesi nesnelerden yapılmış hâne-i muhtasardır, huğ هوغ ve kulübe ve alaçuk ve salaç gibi. *(Bürh. XVIII - XIX. 215)*

ḫulanmak, (ḫuylanmah) : Huy edinmek, âdet edinmek.

§ ... Fülân yerde bir göjen vardır, vargıl birkaç balık dutgıl, ol göjenin ini kapısından tâ yılan inine değin değme yerde bir balık bırakgıl, tâ ol göjen anı bir bir yeyü yılan ḳapısına gele yılanı anda bula, depeleye, yeye, anın dakı zahmetinden kurtulasın. Pes kurbağa bu hiyle ile ol yılanı helâk kıldı. Çün birkaç gün anın üzerine geçti, ol göjen âdetin istedi kim ḫulanmış idi خولنمشدی. *(Kel. XIV. 27)*

§ Pes Muhammed Mustafa oların hulkun ḫulandı خلندی ve edebin edeplendi. *(Enb. XIV. 3)*

§ Siz bana uyasız ve benim huyumu ḫulanasız خلنسز. *(Enb. XIV. 846)*

§ Evliya ölmüş gönülleri diriltir. Amma ümit şöyledir kim işbu evliya ve meşayih kitabın okuyana ve dinleyene eser ede, dahi veliler ve meşayihler huyun ḫuylana خویلنه Tanrının dostluğuna lâyık olalar. *(Tez. Ba. XV. 4)*

Tanrı Settar'lığı ile ḫulanıñ خولنك
Dirliğin böylece gerektir senin *(Anasır. XV. 410)*

§ Gönül ol vâsıtayla gaipten medet dutmak ile ḫulanur خولنور ve perveriş bulur. *(İrşad. XV. 288)*

ḫulkı dar : Tahammülsüz.

§ Yunus bir ḫulkı dar خلق طار kişi idi. *(Enb. XIV. 860)*

Ḫul' okuşmak : Karı koca birbirine ayrıldıklarını, boşandıklarını söylemek.

§ Zevcem Mezbure Zülfi ile ḫul' okuşup خلع اوقوشوب bedel-i ḫul' mezbure Zülfi elinden dört sikke altun alıp... *(Sic. K. XV. 5, 179)*

§ Zevcem olan mezbure Fatıma ile ḫul' okuşup خلع اوقوشوب bedel-i ḫul' bana bin akça ben dahi bedel-i ḫul' mukalesinde... *(Sic. A. XVI. 3, 529)*

§ ... Bir sahan ve bir ileğen, bu cümleyi verip ve mehrimden ve nefakamdan geçip ḫul' okuşduk خلع اوقشدق. *(Sic. K. XVI. 4, 32)*

§ Muḫâlea مخالعة [*Ar.*]: Er ile avrat esbabların ayırup avrat boş olmak ki ana ḫul' okuşmak اوقشمق خلع derler.
(Bab. XVI. 2, 300)

§ Ḫalâa خلاعة [*Ar.*]: Er avratla ḫul' okuşmaklık اوقشمقلق خلع.
(Bab. XVI. 2, 180)

ḫumra : Kavata, ağzı geniş toprak kap, toprak çanak.

§ Ağzı büyük ḫumralar خمرلر ortalığa salınmış idi.
(Dede. XIV. 63)

ḫurma koruğu : Olmamış, ham hurma.

§ El-ḫalâl الخلال [*Ar.*]: ḫurma koruğuna خرما قوريغنه denir ki murat değirmilenip yeşillenmeğe başlamış olandır.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 200)

ḫurt uşanmak : Hurdahaş olmak, kül ufak olmak.

Tanrı birdir dediler Yusuf Resûl
Tanrı birdir ne ki varsa ana kul
Bunu deyüp kamusu düştü yere
Ḫurt uşandı خورد اوشندی kamus' oldu bin pare
(Yuz. Şeyd. XIII. 20)

Çün bu sözü söyledi düştü yere
Ḫurt uşandı خورد اوشندی ol saat oldu pare *(Yuz. Şeyd. XIII.30)*

ḫurt uşatmak : Parçalamak, hurdahaş etmek.

Yusuf eydür benim Tanrım anları
Ḫurt uşattı خورد اوشتدی dağıldı pareleri
(Yuz. Şeyd. XIII. 30)

ḫusu : Huyu, hasleti.

Ettiler padşahın olur bu ḫusu خوی
Öper olur gelse salih bitisi *(Yuz. Şeyd. XIII. 85)*

Ol arada yenemedi uykusun
Çün uykucu idi komadı ḫusun خوسون *(Süh. XIV. 149)*

Benim gibi kimesne kim uykusun
Yenemeye vü koyamaya ḫusun خوسین *(Süh. XIV. 157)*

Nefs kim düşmanların ulusıdur
Anı basmak pehlivanlar ḫusıdur خوصدر *(Vahdet. XV. 51 - 2)*

Geceler geçti gaflet uyhusunda
Bu hot nefsin tabiattır ḫusında خوسنده *(Çeng. Dâi. XV. 164)*

ḫuy ḫus : Ahlak, tabiat, huy ve âdet.

§ Yiğit eyitti: Sen Âdemîsin, ol peiridir; hulkun muvafık ola mı, zindegânî edebilir misiniz, nâgâh yok yere elden çıkarasın dedi. Melik eyitti: Âdetin, ḫuyun ḫusun خويون خوسون ve neden i'raz etmek gereğin bildir, ben dahi iveceklik etmeyem dedi. *(Fere. XV. 218)*

Bilirim ben atamın ḫuy u ḫusun خوی وخوسن
Bana sen vermegil tavşan yuhusun *(Şeh. Ş. XVI. 621)*

ḫuylanmak : → **ḫulanmak.**

hürle : Burçak cinsinden bir ürün.

§ Benka بنقه [*Fa.*]: Purçak nev'inden Türkide hürle هورله ta'bir olunan galledir. Şekil ve kuvvette mercimeğe şebih olur. *(Bürh. XVIII - XIX. 127)*

§ El-ḫurri الخرى [*Ar.*]: Hububattan bir nevi' habbe ismidir ki müdevver olur. Türkide hürle هورله ve kileçeri dedikleri galle olacaktır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 837)*

§ Benka بنقه [*Fa.*]: Burçak nev'inden bir galledir ki şekil ve kuvvette mercimeğe benzer, Türkçede asıl ismi hürledir هورله. *(Kam. Os. XIX. 178)*

hürü : Hûrî.

Gelin hürülerden hürü
Kızsa meleklerden biri *(Kara. XVII. 262)*

hüşüktürmek : Kışkırtmak.

§ El-mukarriş المقرش [*Ar.*]: ... Ve ite hüşükdürüp هشكدرب oş oş deyici kimesne. *(Terceman. XV. 108)*

I

ıblık : Enenmiş hayvan.

§ Enva-ı hayvanattan çevirmeler ve sirke ve limonla mürebba' kavurmalar ve müsemmen ıblıklar ابلقلر kebabı ... getürdüler. *(Cihan. XVII. 137)*

ıçgırmak : Alçalmak.

§ ... Ol döşekler Hak Taâlâ kudreti birle şol deve çöker gibi ıçgurur ایچغرور mü'min çıkıcak gerü kalkar. *(Leys. Ar. XV. 559)*

ıçkırık : → **ınçkırık.**

ıduğu : → **idüği.**

ığralamak : → **ırgalamak.**

ığramak : → **ırgalamak.**

ığrandırmak : → **ırgandırmak.**

ığranmak : → **ırgalanmak.**

ığrıp : Balık ağı; duzak, hiyle.

Ey kefere ol ığrıp اغرب avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemiş sana veren salığı *(Niyazi. XVII. 94)*

ıḫarmak : Ihtırmak, deveyi oturtmak, çökertmak.

§ İnaḫ-al-bair اناخ البعير [*Ar.*]: Deveyi çök ettirdi ki ıḫardı ایخاردی ta'bir olunur. *(Aks. XVII-XVIII. 387)*

ıḫmak : (Deve) çökmek.

Deve suya kanıp andan sonra ıḫmaktır اخقدر : 'utûn عطون [*Ar.*] *(Naz. Le. XVII. 12)*

ıkan : İken (Kalın heceli kelimeye eklenince).

Var ıkan واریقن varis-i evlat ile âl
Hilâf-ı şer'dir gayre bu ef'al

. . . . . .

Var ıkan واریقن kendinin evladı zahir
Mirasın âhara bildirse âhir *(Fazilet. XVI. 333)*

ıkıldu : Ikıldama, iniltili ses çıkarma.

§ Sevgü subaşısı gelicek akıl ıkıldusı ایقلدوسی kesilür. *(Sır. XVI. 59)*

ıklığ : → **ıklık.**

ıklık (ıklığ) : Rebap, ayaklı kemani.

Görür ıklık اقلق çalar bir Köse Durmuş
Halâyık derlü gelmiş kulak urmuş *(Hurş. XIV. 499)*

Sen benüm yanumda görsen ıklığı اقلغی
Nidüğün ol dem bilürdün saklığı *(Ruşeni. XV. 138)*

§ Rebab رباب [*Fa.*]: Iklık اقلق ve dört kıllu. *(Sıh. Ac. XV. 7)*

§ Kemançe کانچه [*Fa.*]: Iklık اقلق . *(Sıh. Ac. XV. 75)*

§ Çeğane چغانه [*Fa.*]: ıklık اقلق ve kemançe. *(Miftah. XV. 71)*

§ Kemançe ve kemane کانچه و کانه [*Fa.*]: Iklık اقلق ki çeğane dahi derler. *(Miftah. XV. 123)*

§ Rebab رباب [*Fa.*]: Iklık اقلیق ve kopuz ve dört kıllı saza ıtlak olunur. *(Deş. XVI. 30 - 2)*

§ Gıçek غچك [*Fa.*]: Iklık اقلیق didikleri saz ki kemençe gibidir. *(Deş. XVI. 206 - 1)*

§ Kemane کانه [*Fa.*]: ... ve ıklık اقلیق yayı. *(Deş. XVI. 346 - 2)*

§ Rebab رباب [*Fa.*]: Iklık اقلق, bir sazdır ve kupuz. *(Ni'mei. XVI. 331)*

§ Kemançe کانچه [*Fa.*]: Iklık اقلق . *(Ni'meti. XVI. 523)*

§ Kemance کانجه [*Fa.*]: Iklık اقلق ki çalarlar, çeğane mânasına. *(Caf. XVI. 132 - 2)*

§ Çeğane چغانه [*Fa.*]: ... Usûl çalacak ve ıklık اقلق dahi demişler, rebap mânasına. *(Caf. XVI. 41 - 1)*

Uşşakı kamu eyledi meyhane esiri
Dünyayı yeder bir kıl ile vay bu ıklık اقلق *(Revani. XVI. 76)*

Oldu üzengi: rikâb ü ıklığa اقلغه dindi: rebab رباب [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 106)

§ Gıçek غچك [*Fa.*]: Iklığ اقلغ dedikleri saz.
(Nuh. Tuh. XVII. 120)

§ Rebab رباب [*Fa.*]: Iklık اقلق . *(Cam. Fa. XVII. 7)*

Kemançe كانچه [*Fa.*]: ıklığ اقليغ u ılgun kozağı: gez mazu
(Genc. XVII. 85)

Veter: şeştâ kılı, mızrap : zahme
Rebab رباب [*Ar.*]: ıklıkdürür اقلق درر, şeştar dahi: ud
(Genc. XVII. 19)

§ Er-rebab الرباب [*Ar.*]: Bir sazdır ki gıçek ve kemançe ve ıklık اقلق dahi derler. *(Kdeb. XVIII. 213 - 1)*

§ Revâve رواوه [*Fa.*]: Rebap mânasınadır ki saz-ı ma'ruftur ıklığ اقلغ ve ayaklı kemani dedikleridir.
(Bürh. XVIII - XIX. 305)

ıl : Yıl.

Otuz min üç yüz ıl ايل Âdem'den öndin
Be-kudret divi bend iden Ali'dür *(Nesimi. XIV. 71)*

Sanma terk idem bu sevdayı ger olsam ben katil
Çıkmaya sevda-yi zülfün baştan ey meh ger yüz ıl ايل
(Fuzuli. XVI. 208)

ılan : Yılan.

§ Kaçan Resûl Hazreti ılandan الاندن tamu ılanlarıñ الانلرك vasfını işidicek gözleri yaşla doldu. *(Si. Da. XIV. 556 - 2)*

Ben ol kuşven ki bî-hengâm öterven
Ya tıflen bilüsüz ılan ايلان dutarven *(Işk. XIV. 129 - 1)*

Ağudan acı sular içmek gerek
Çok ılanlar النلر öldürüp geçmek gerek
(Man. Tayr. XIV. 18)

Dünya gencinin ılanı ايلانى vardurur adı ecel
(Nesimi. XIV. 99)

§ İki direm andan ılan ایلن ısırana yidürürlerse ziyanın giderür. *(Edviye. XIV. 11)*

Çıkmadı dilden hayali zülfünün düşnam ile
Gerçi derler yahşi söz ile ılan inden çıkar *(Nizami. XV. 9)*

La'lin şarabın içmeğe zülfün ne men'eder
Kim su içerken âdemi urmaz ılan ایلان dahi *(Nizami. XV. 58)*

§ Haramî şeytan ve tamu ılanları ایلانلری ve yırtıcıları anların helakine kast etmişlerdi. *(Leys. Dâi. XV. 26 - 1)*

§ Yılan bir mişeye girdi, Revende mişeyi etrafından oda yandırdı, ılan ایلان bile yandı. *(Ferec. XV. 543)*

Uçmaz idi kuş, yüğürmezdi kolan
Ne karınca ne sıçan var ne ılan ایلان *(Cam. XV. 55)*

§ Ol sevda suyu tizdir, damlayıcak mi'denin ağzı anın tizliğinden harekete gelir şol gözü görmez ılan ایلان gibi. *(Hazain. XV. 58 - 2)*

§ Çün saruca ılanıñ ایلانك inine ağaç soktuk karışturduk... *(Müslim. XV. 6, 189)*

§ Ilanlar ایلانلر ve akrepler ve ejderhalar gibi... *(İrşad. XV. 85)*

Sanasın türedi ejder kapuda
Ya ılan ایلان duttu kurbağayı suda *(Ruşeni. XV. 64)*

§ Asele اصله [*Ar.*]: Bir nevi ılandır ایلاندر, başı büyük, gövdesi kısacuk olur. *(Hay. XV. 11)*

Ilan ایلن gimi çü sancar gönlümü aşk
Dönübem yaradan ağulu mâra *(Gülşeni. XVI. 64)*

Dönüp ef'i ılana ایلانه sancar imiş
Heva âşık canını sanma sohmaz *(Gülşeni. XVI. 77)*

§ Cümle ılanlar ایلانلر birbiriyle söyleşti ki sakının hareket etmen. *(Zerh. XVI. 70)*

Bu meseldir, tatlı dil ile ılan ایلان inden çıkar *(Tibr. XVI. 192)*

Ko yatlu sözü kim vardır ziyanı
Çıkarır yahşi söz inden ılanı ایلانی *(Güvahi. XVI. 3)*

Ilan الان gibi çü kavından çıkarsın
Dem-i pür-semmile canlar yakarsın *(Hüs. Dil. XVI. 197)*

§ Ilan الان hiç bir kimseyi sokmaz idi. *(Rahat. XVI. 360)*

§ Mislâḫ مسلخ [*Ar.*]: Ilan ایلان kavı ve mutlaka hayvan derisi. *(Bab. XVI. 2, 437)*

Zülfün yüzünde vechi var olursa pîç pîç
Elbette mesken olur efendi ılana ایلانه genc *(Aşki. XVI. 114)*

Ilanla bile öldür beççesini
Ilan olur sokar ol beççe seni *(Hadidi. XVI. 510)*

Âkıbet uzandı misal-i ılan ایلان
Parmağının üstüne geldi heman *(Atai. Ha. XVII. 128)*

Olup bağçe pister-i rahatım
Ilandan da ایلاندنده var idi emniyyetim *(Mihnet. XIX. 130)*

ıldıratmak : Parlatmak.

§ Li'lâ' لئلاء [*Ar.*]: Kişi gözün ıldıratmak الدرّمق. *(Bab. XVI. 1, 50)*

ıldır ıldır : Parıl parıl.

§ Bevârık بوارق [*Ar.*]: Her ıldır ıldır الدر الدر ışalayan nesnelerdir. *(Bab. XVI. 2, 327)*

ıldırım : Yıldırım,

Sâika صاعقه [*Ar.*]: ıldırım الدرم, sûr: divar, hor: mehin *(Fer. XIV. 37)*

Sözü var mancınık gibi yıkıcı
İtâbı ıldırım الدرم gibi yakıcı *(Işk. XIV. 111 - 2)*

§ Gökten ıldırım ایلدرم ağ-ban evim üzerine şakır gördüm. *(Dede. E. XIV. 43)*

§ Baḫtû بختو [*Fa.*]: Ildırım ایلدیرم. *(Miftah. XV. 54)*

Dizginin İlyas Bey şahın tutar
Geldi andan bir ulu beydir Tatar
. . . . . .
Anı anda pâre pâre ittiler
Ildırım'ı الدریمی andan alıp gittiler *(Enveri. XV. 90)*

§ ... Kesif ve galiz olup arza nâzil oldukta sâika zâhir olur ki Türkide ıldırım ایلدرم derler. *(Men. Av. XVI. 65)*

ıldız, (ılduz) : Yıldız.

§ Dükeli gözler uyudular ve ılduzlar ايلدوزلر battılar, sen uyanuksun. *(Yüz. Ha. XIV. 62)*

Vücudunla göze âlem ademdir
Güneş katında ılduz الدز nûru kemdir *(Işk. XIV. 172 - 1)*

§ Ildız ايلدز gibi parlayıp gelen kâfirin cıdasıdır. *(Dede. E. XIV. 128)*

Bu ne ılduzdur الدزدر anı tanlar mısın
Ya evi kangıdürür anlar mısın *(Man. Tayr. XIV. 191)*

Nedir üviyy: nüzûl etmek, şihab شهاب [*Ar.*]: ılduz الدز, rasad: küymek *(Fer. XIV. 30)*

Tan atınca sayar idi ıldızı
Imızganmamış idi bir dem gözü *(Süh. XIV. 185)*

Hem beşinci günde doğar ey paşa
Hem bir ılduz الدز tulunur adı Rişâ'
(Melhame. XIV - XV. 17 - 2)

§ Şebtâb شبتاب [*Fa.*]: Ilduz ايلدوز böceği. *(Sıh. Ac. XV. 7)*

Kim aslın bilse fer'in terkin urdu
Nider ılduzu الدوز ol kim ayı gördü *(İbrahim. XV. 47 - 2)*

Ildız الدز sayarsa dide-i Ahmet ne tan k'anın
Bağladı uyhusun gözü cadusu Kasım'ın *(A. Pş. XV. 90)*

§ Yerden, gökten, aydan, ılduzlardan الدوزلردن büyüktür. *(Müz. XV. 149)*

Bu felekte çoktur ılduz الدز bîadet
Liyk bu denlü bir ashab-ı rasat *(Vahdet. XV. 28 - 1)*

§ Zâdaş زاداش [*Fa.*]: Utarit ıldızı الدزى, ba'zılar naklinde Zühre ıldızıdır... *(Miftah. XV. 90)*

§ Dünya halkı yeryüzünde, gökteki ılduza الدوزه bakar gibi... *(Cennet. XV. 300)*

§ Yeryüzünde olanlar gökteki ıldızları الدزلرى üzerlerinde gördükleri gibi... *(Cinan. XV. 48)*

Günün günden yeğ olsun devletin bay
Çırağın ılduz الدوز olsun ılduzuñ ay *(Çeng. Dâi. XV. 178)*

Atın ayağı na'li içün bedr olur hilâl
Gökten yere ki ılduz الدوز iner kevkebindedir
(Dâi. XV. 81)

Gözüm ıldız ايلدز sayar gice tana dek *(Ruşeni. XV. 266)*

§ Nüfus-ı semavî gibi ya'ni göklerin ve ıldızlarıñ الدزلرك ve bürûcun nüfusu gibi... *(İrşad. XV. 24)*

§ Enbiyanın velâyeti ıldızları الدزلرى rahtın götürdüler, lâcerem kalan dinler mensuh oldu. *(İrşad. XV. 149)*

Kim ola andan özge hüsn ile bay
Tanum yok ılduza الدزه çün görmüşem ay *(Güvahi. XVI. 102)*

Urur peyk-i sabânın gözüne toz
Ayağı tozun eder sürme ılduz *(Yuz. Şems. XVI. 390)*

§ Dürrî درى [*Ar.*]: Gayetle ıldırayan berrak ıldız الدز. *(Bab. XVI. 1, 30)*

§ Sarfe صرفة [*Ar.*]: Baldızık derler bir ıldızdır الدزدر ve menâzil-i kamerdendir. *(Bab. XVI. 1, 229)*

§ İştibâk اشتباك [*Ar.*]: Ildızlar الدزلر çokraşup görünmek. *(Bab. XVI. 2, 355)*

§ Nesr-i tâir نسر طائر [*Ar.*]: Bir ılduz الدوز. *(Müntehab. XVII. 100-2)*

ılduz : → **ıldız.**

ılduz atılmak : Yıldız akmak.

§ Gökten olan alâmetler hava yaramaz olduğuna oldur kim ılduz düşmek, ılduz atılmak الدز آتيلمق çoğ ola. *(Hazain. XV. 29-2)*

ılduz düşmek : Yıldız akmak.

§ Gökten olan alâmetler hava yaramaz olduğuna oldur kim ılduz düşmek الدز دوشمك, ılduz atılmak çoğ ola. *(Hazain. XV. 28-2)*

ılduzu ışımak : Talihi açılmak.

İ'tikat assı kıla mı kişiye
Kim anın ılduzu الدوز anda ışıya ايشيا *(Man. Tayr. XIV. 127)*

ılgamak : Dört nala koşmak.

§ ... Mezkûr Mehmet'i yanıma alıp Kayseriye beği hazretleri âdemlerinden Yunus subaşı ve Rıdvan ve benim âdemlerimle ılgayup ايلغايوب karye-i K.. ye varıp... *(Sic. K. XVI. 7, 20)*

ılgıdır : Geniş delikli kalbur.

§ Pervizen پرويزن [*Fa.*]: Elek... ve gözer ki Türkide ılgıdır الغدر derler. *(Deş. XVI. 246 - 1)*

ılgım : → **ılgımsalgım.**

ılgımsalgım, (algımsalgım, ılgım, ılgumsalgum, ılkımsalkım, ılkumsalkum) : Serap.

§ Dereler depeler ılkumsalkum صلقوم القوم görünürdü. *(Anter. XIV. 861)*

Dün ılgıma vü salgıma الغمه و صلغمه erdin tap özün kim
Bu hırs ile hiç susamış ermedi suvada *(K. Ü. XV. 90)*

§ Şunlar ki kâfir oldular, anların amelleri ılgımsalgıma الغم سلغمه benzer. *(Cev. Es. XV. 60)*

§ ... ve dağlar yürüdüldü ılgımsalgım الغم صالغم oldu. *(Cev. Es. XV. 322)*

§ El-âlü الآل [*Ar.*]: ... Bu, serap dedikleri değildir, buna ılkımsalkım صلقم القم derler. *(Terceman. XV. 117)*

§ Serab سراب [*Fa.*]: Ilgımsalgım الغم سلغم . *(Sıh. Ac. XV. 7)*

§ Kûrab كوراب [*Fa.*]: Ilgumsalgum الغوم صالغوم , ya'ni ol ki şûre yerde turf-i baharda su bigi görünür. Arabisi âldir; ol ki vasat-ı baharda görünür serap derler. *(Miftah. XV. 126)*

§ Serab سراب [*Fa.*]: ... Türkide ılgımsalgım الغم صالغم derler. *(Deş. XVI. 31 - 1)*

§ Nûse نوسه [*Fa.*]: Ilgımsalgım الغم سالغم . *(Caf. XVI. 170 - 2)*

§ Ḫûşe خوشه [*Fa.*]: Salkım ve buğday başı ve Sünbüle burcu ve ılgımsalgım الغم صالغم. *(Ni'meti. XVI. 286)*

§ Nûse نوسه [*Fa.*]: Serap ki Türkide ılgımsalgım صالغم الغم derler, ol nesnedir ki yaz günlerinde sahralarda ıraktan su gibi görünür, yakın varıcak nesne yok. *(Ni'meti. XVI. 616)*

Yıldız odu ne: şihab ü algım u salgım : الغم و صالغم serab سراب [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 107 - 1)

§ Serab سراب [*Ar.*] : Algımsalgım صلغم الغم .
(Müntehab. XVII. 48- 2)

§ Nümayiş-i âb آب نمایش [*Fa.*]: Seraptır ki hararetli günde çorak yere güneş urdukta su gibi görünür, Türkide ılgımsalgım سالغم الغم denir. *(Bürh. XVIII -XIX. 597)*

§ Serab سراب [*Fa.*] : Ba'zı Türkide ana ılgım الغیم derler.
(Tuhfe. Ş. XVIII - XIX. 154)

§ Serab سراب [*Fa.*] : Çölde güneşin aks-i şuâı ile su gibi görünen hayal ki Türkçede algımsalgım آلغم سالغم derler.
(Kam. Os. XIX. 19)

ılgın : Ilıca.

§ Çünki ılıcaya kudretten ılınmış ıssı su mânasına olarak ılgın ایلغین derler. *(Ev. XVII. 3, 17)*

ılgınca sılgınca : Hayal meyal, ılgımsalgım gibi.

Ilgınca sılgınca görünen dağlar
Yoksa Türkmen ili başın boran mı *(Saz. Dadaloğlu. XIX. 572)*

ılgıt ılgıt : Hafif hafif esmeyi veya akmayı anlatan bir zarf.

Ilgıt ılgıt oldu akıyor kanım *(P. S. Ab. XVI - XVII. 30)*

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri
Esip esip yâre değmeli değil *(Saz. Kara. XVII. 297)*

Ilgıt ılgıt esen garbinin yeli
Şol Gâvur dağının başı dumanlı *(Kara. XVII. 54)*

ılgumsalgum : → **ılgımsalgım.**

ılı : Ilık.

§ Pes Lokman eyitti çelebisine : İki yüzlü kişi Tanrı katında emin değildir. İmdi bana ve bulara ılı ال su içir.
(Enb. XIV. 730)

İç ırmaktan ılı ایلی şu dinle beni
Kaşı çatlunun içme cülabını *(Ferh. XIV. 43)*

§ Bâgel باگل [*Fa.*]: Yarı ısınmış suya denir ki ılı ایلی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 98)*

§ Yekdek یکدك [*Fa.*]: Mutlak nîm germ olan nesneye denir, yarı soğuk ki ılı ایلی ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII-XIX. 637)*

ılıca, (ılıcak su, ılısu, ılusu) : Sıcak su kaynağı, kaplıca, hamam.

Maslahat değil şara varmak gerek
Şarda bir ılısuya ایلی صیا girmek gerek
(Man. Tayr. XIV. 194)

Şü kim naz ile beslenip ılısu ایلی سو
Görür içine girse cengi kısu *(Ferh. XIV. 23)*

Ola kim bulubilevüz bir pınar
Eğer ılısu olmaz ise ne var *(Süh. XIV. 213)*

Dahi bir ılısuda, anla gili
Ana bak ve halleylegil muşkili
. . . . . .
Basılırken ayaklar altında ol
Nite buldu başların üstüne yol *(Süh. XIV. 298)*

§ ... Avratın ayı günü yetti bir zîba suretli ve görklü sıfatlı oğlan vücuda geldi, pes çok sevindiler ve nezirleri yerine getirdiler. Kaçan avrat arındı diledi kim ılısuya السویا vara, pes oğlanı atasına ısmarladı gitti. *(Kel. XIV. 137)*

§ Pes ol şehre yakın bir ılısuya الی سوی geldi mukim oldu ve kendi nefsin ılısucuya kiriye verdi kim işleye ve kiriyi ala. Pes birkaç işledi ve hamamcı kendi kazancında bereket gördü. *(Enb. XIV. 889)*

Ilısudan الی سودن çü yunup çıktı bunlar
Getirdi dâye yahşi dikme donlar *(Hurş. XIV. 41)*

§ Germâbe گرمابه [*Fa.*]: Ilusu الو صو. *(Sıh. Ac. XV. 74)*

§ Germâbe كرمابه [*Fa.*]: Ilısu ايلى صو, hamam mânasına... Hakikatte ılıcanın ism-i hasıdır. *(Deş. XVI. 346 - 1)*

§ Humme حمة [*Ar.*]: Issı sulu ılıca الجه ve kaynarca bınar ki ana Tanrıdan hammam derler. *(Bab. XVI. 1, 171)*

§ Germâbe كرمابه [*Fa.*]: Ilısu, hamam mânasına... Hakikatte ılıcanıñ ايلجه‌نك ism-i hasıdır. *(Deş. XVI. 346 - 1)*

§ Ḫaliş خليش [*Fa.*]: Ilıcak su الى‌جق صو . *(Cam. Fa. XVII. 40)*

Hah: zehi, hah hah: zehi zehi, ḫaliş خليش [*Fa.*]: Ilısu ايلى صو hafce: sebike, şen: şad *(Cenc. XVII. 69)*

§ Germâbân كرمابان [*Fa.*]: Hammama ve ılıcaya ايليجه‌يه denir, germâbe dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 519)*

§ El-humme الحمة [*Ar.*]: Issı su kaynayıp çıkan pınara denir ki ashab-ı illet anın suyiyle istişfa ve igtisâl ederler. Türkide ılıca ايليجه ta'bir olunur ve Bursa şehrinde kabluca ve Rumelide bana ta'bir ederler. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 435)*

ılıcak : Ilıkça.

§ Taze kereyağını ılıcak الجق su ile çalkayalar. *(Yadigâr. XIV. 27 - 2)*

§ Ilıcak ايليجق su içinde otura toğuracak vakıt... *(Mü. Şi. XIV - XV. 11)*

§ Üzerine ılıcak الجق tuzluca su tecerru' ide. *(M. Na. XV. 41)*

§ Od üstüne koyalar şöyle kim od tancıranın dört yanına çıkmaya, ılıcak الجق od ile kaynatalar. *(Akr. XV. 302)*

§ Halid'in başını pâk pâkize yülüdü, ılcak ايلجق su ile yudu sildi. *(Ferec. XV. 467)*

§ Ol suyu kaynatmış olalar... şöyle ılıcak الجق ola kim eli korkutmaya. *(Hazain. XV. 13 - 1)*

§ Sovuk günde ısıcak eve girip ılıcak الجق suya yunmak ulu ni'mettir. *(Zad. XVI. 62)*

§ Mümehhed ممهد [*Ar.*]: Ne ıssı ne sovuk olan ılıcak اليجق su. *(Bab. XVI. 2, 483)*

§ Âb-ı germ آب كرم [*Fa.*]: Ilıcak اليجق su. *(Ni'meti. XVI. 61)*

§ Ilıcak ايليجاق ısıcak ev issiliği hep anın ısıcaklığındandır. *(Sır. XVI. 61)*

§ Yana kalmış yalınlanmış ocak odu gibi yalabıtmasa bu ısıcaklık, ılıcaklık ايليجاقلق olmaz idi. *(Sır. XVI. 62)*

§ Böyle olıcak âb-ı germî-i mahabbet ılıcak ılıcak ايليجق ايليجق ebdan-ı ehl-i mahabbete dokunur. *(Kâni. XVII-XVIII. 144)*

ılıcak söz : → **ılı söz.**

ılıcak su : → **ılıca.**

ılıktırmak : Isındırmak, meylettirmek, rağbet ettirmek.

§ El-irğabu الارغاب [*Ar.*]: Bir kimseyi bir nesneye ılıktırmak ايلقدرمق ve gönlün düşürüp meylettirmek. *(Terceman. XV. 49)*

ılımak : Hafif ısınmak.

§ ... Ve ıssı havada tiz ılıya اليه. *(Mü. Şi. XIV - XV. 6)*

§ Azacık ılımış المش su ile yoğuralar katı tutmaya hamırın igen sıvık eylemeyeler. *(Hazain. XV. 30 - 2)*

ılıman : Ilık, ılıkça.

Isıcak ılıman suyum koyarlar
İyi kötü elbisemi soyarlar *(Saz. Mesleki. XX. 728)*

ılı söz, (ılıcak söz) : Tatlı, mülayim söz.

Ilı sözle ايلى سزلا yılan ininden çıkar
İri sözle kişi dininden çıkar *(Süh. XIV. 15)*

Veli sözü senden işittim ılı اشتدم ايلى
Bu ma'niden üş iki yardım kılı *(Süh. XIV. 107)*

Adûyi dost olur sanmağ olmaz
Ilıcak sözüne ايليجق سوزنه aldanmağ olmaz *(Hadidi. XVI. 332)*

ılısu : → **ılıca.**

ılısucu : Hamamcı.

§ ... Pes ol şehre yakın bir ılısuya geldi, mukim oldu ve kendi nefsin ılısucuya الى سوجيا kiriye verdi kim işleye. *(Enb. XIV. 889)*

ılıtmak : Hafif ısıtmak, ılıştırmak.

§ Sarı İsmail eyitti: Erenler şahı sizin için mahfice sucığaz ılıttım ایلتدم câiz olursa arkanızın çirkini arıtıvereyim. *(Bektaş. XV. 170)*

ılkı, (ılku, yılkı) : **1.** Hayvan.

Değül mutrip ılkı الق ayağı ünü
Virür âşıka zevk ü bilgil bunu *(Ferh. XIV. 37)*

§ ... Eyittiler: Yâ Resulallah, anber deniz yılkısındandır یلقسندندر . Peygamber eyitti: Naam, ol yılkı یلق Hint yerinde olur, dere ve yazılarda otlar idi, Tanrı Taâlâ Cebrail'i viribidi anı ve anın dölün kamusun sürdü denize döktü. *(Enb. XIV. 45)*

§ .... ve ağaçları düşenbih gün ve karalığı seşenbih gün ve nûru çarşenbih gün ve yılkıları یلقلر ve kalan canavarları pençşembih gün ve Âdem'i âzine gün yarattı. *(Enb. XIV. 13)*

§ Her kimin himmeti yindek taam ve kuvvet ardınca olur, anı ılkılar القلر bölüğünden sayarlar. *(Kel. XIV. 25)*

Zelzele ola öğüş ey merd-i pâk
Ilkı الق iğleye ve hem ola helâk *(Melhame. XIV - XV. 51 - 2)*

Harb ü âşûb ola fitne şerr ü şûr
Ilkıda القدا vardır veba hem der-tuyûr *(Melhame. XIV - XV. 20 - 1)*

§ Ol arpayı ılkılar القلر yimediler. *(Tez. Ün. XV. 83 - 2)*

§ Rebia ve Madar kabîlesi ılkısınıñ القسنك tüsi ve kılı sağışınca. *(Tez. Ün. XV. 10 - 2)*

O narın kabını hayme edine
Cihan hem gark ola ılku القو südüne *(Muham. XV. 299)*

§ Süğsüğ سكسك [*Fa.*]: Yeleğen ılkı الق. *(Caf. XVI. 90 - 1)*

2. At sürüsü.

§ Giderek kâfirin ılkısına ایلقیسنه geldi, bir at bulur isem tutayım bineyim dedi. *(Dede. E. XIV. 99)*

Bence di: beng ü pençe: çeng, yılkı يلقى : sütûr [*Fa.*] ü ot: giyah
(Genc. XVII. 60)

§ Heyhat sahrasında iki kere yüz bin otak yılkıya يلقيه malik idi.
(Ev. XVII. 8, 44)

§ Sütûr ستور [*Fa.*]: Ilkı ايلق ve mutlaka binektir.
(Nuh. Tuh. XVII. 73)

Meyl: eğilmek, zeyl: etek, ḫayl خيل [*Ar.*]: ılkı الق, leyl: oldu gece
(Cev. Ke. XVII. 88)

3. Hayvan sürüsü.

§ Bâre باره [*Fa.*]: ... Ve sürü ve ılkı ايلق ve hargeleye dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 96)

§ Reme رمه [*Fa.*]: Sürü mânasınadır, Arabide katı' denir, koyun sürüsü ve hergele ve ılkı ايلق ve kuş sürüsü gibi.
(Bürh. XVIII - XIX. 303)

ılkımsalkım : → **ılgımsalgım.**

ılku : → **ılkı.**

ılusu : → **ılıca.**

ımır yamur söylemek : Sözü geveleyerek, anlaşılmaz şekilde söylemek.

§ El-leslese اللثلثة [*Ar.*]: Kelâmı ibane ve izhar eylemeyip dilini çiğneyerek müphem söylemek mânasınadır ki avam-ı Türkide ımır yamur söylemek ايمير يامر سويلمك ta'bir olunur.
(Kam. XVIII- XIX. 1, 363)

ımızganmak, (mızganmak) : Uyuklamak, azacık uyumak.

Sabah olunca kamu ol sebepten
Imızganmadılar امزغنمادلر ayş u tarepten *(Hurş. XIV. 17)*

§ Ol kişiyi yatmağa komayalar, gözleri bakarken azacuk ımızganmağa امزغنمنه dahi komayalar. *(Yadigâr. XIV. 13 - 1)*

Tan atınca sayar idi ıldızı
Imızganmamış idi امزغنميشدى bir dem gözü *(Süh. XIV. 185)*

§ Bir kez ımızganmak امزغنمق bin yıl içinde rüsvaylıktır.
(Müneb. XIV - XV. 40 - 1)

§ Otururken nâgâh ımızgandım امزغندم. *(Cinan. XV. 135)*

§ Es-sinetü السنة [*Ar.*]: Uyuklamak ve ımızganmak ایمزغنمق.
(Terceman. XV. 413)

§ Gunûden غنودن [*Fa.*]: Imızganmak امزغنمق. *(Miftah. XV. 33)*

§ Namazlağusu üzerinde secdeye vardı, birez ımızgandı امزغندی.
(Tuh. Le. XV. 220)

§ ... Amma seccade üzerinde kıbleye karşı oturanlara edemezler ancak gaflet verip mızgandururlar مظفندوررلر.
(Saat. XV. 61)

§ Birez ımızgandı امزغندی ol ok sâat yine durdu.
(Tez. Ün. XV. 14 - 1)

Bu fikrile ımızgandı امزغندی meğer ol
Safa gönlünden açıp göklere yol *(İbrahim. XV. 42 - 1)*

§ Cenabı Hak şeb ü rûz uyumaz, ımızganmaz امزغماز.
(Mevahib. XVI. 477)

§ Zünuden زنودن [*Fa.*]: İt çenilemek ve ımızganmak امزغنمق.
(Ni'meti. XVI. 24)

§ Hâb-ı sebük خواب سبك [*Fa.*]: Imızganmak امزغنمق.
(Ni'meti. XVI. 271)

§ Gunûde غنوده [*Fa.*]: Imızganmış امزغنمش ve uyumuş.
(Deş. XVI. 340 - 2)

§ Fernas فرناس [*Fa.*]: Imızganmış ایمزغنمش, ya'ni uykusu gelmiş, ağırlanmış kimesne. *(Deş. XVI. 158 - 1)*

§ Resûl Aleyhissalâtü vesselâm azacık ımızgandı امزغندی, andan mübarek başını kaldırdı dahi gülümsündü.
(Rahat. XVI. 505)

§ En-nüa's النعاس [*Ar.*]: Imızganmak امزغنمق ki uykunun evveline derler. *(Ah. XVI. 1091)*

§ Et-tehvim التهويم [*Ar.*]: Imızganmak امزغنمق ki nevm-i hafife derler. *(Ah. XVI. 229)*

Sine سنه [*Ar.*], vesne وسنه [*Ar.*]: mızganmak مزغنمق u yıl: sene
(Naz. Le. XVII. 4)

§ Anın hakkıyçün ki anı uyhu ve ımızganmak ahzetmez.
(Nigâ. Ter. XVII. 16 - 1)

§ Hâb-âlûd خواب آلود [*Fa.*]: Imızganmak امزغنمق ve uyhulu göz.
(Cam. Fa. XVII. 18)

§ Ağfa اغفى [*Ar.*]: Nevm-i hafif ile nâim oldu ki Fariside gunûden غنودن [*Fa.*] ve Türkide ımızganmak ايمزغنمق ta'bir olunur.
(Aks. XVII - XVIII. 395)

§ Vesen وسن [*Ar.*], gunûden غنودن [*Fa.*]: Imızganmak ايمزغانمق.
(Aks. XVII - XVIII. 241)

§ Es-sinât السنات [*Ar.*] : Mukaddime-i nevm olan ımızganmak امزغنمق ve peneke dedikleri. *(Kdeb. XVIII. 258 - 1)*

Uyudu: nâm, bihâbid ü buraz, endek: az
Oldu mızganma مزغنمه, gunûden غنودن [*Fa.*], sine سنه [*Ar.*] vü gafye غفيه [*Ar.*], nüa's نعاس [*Ar.*]
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 61)

Sinedir سنه‌در [*Ar.*]: evvel-i nevm, oldu ımızganma امزغنمه : nüa's نعاس [*Ar.*]
(Asım. XVIII - XIX. 12)

Uyanık: bîdar, ımızganmış امزغنمش : gunûde غنوده [*Fa.*], uyku: hâb
(Tuhfe. XVIII - XIX. 136)

§ Sine سنه [*Ar.*]: Uyuklama ve ımızganma امزغانمه ve âlâkavlin uykunun evveli ki beyn-en-nevmü vel-yakaza hâletidir.
(Nuhbe. Şi. XVIII - XIX 71)

Sine سنه [*Ar.*]: mızganmağa مزغانمغه di, yıl: sene: hem cem'i: sinîn
(Nuhbe. XVIII - XIX. 71)

§ Pînegî پينكى [*Fa.*]: Nevm-i hafifle uyumak ki uyuklamak ta'bir ederler; pineklemek bundan me'huzdur, bundan bir derece ziyadesine ımızganmak امزغنمق denir.
(Bürh. XVIII - XIX. 170)

§ Es-sübat: السبات [*Ar.*] Hafif uyku demek olur ki ımızganma امزغنمه olacaktır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 305)*

ımlık etmek: Horuzu enemek.

§ El-ma'l المعل [*Ar.*]: Hayvanın hayalarını çıkarmak mânasınadır ki enemek; insanda hadım etmek ve horuzda ımlık etmek املیق ایتمك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 350)*

ımşağ: Yumuşak, mülâyim.

Ger ımşağ iseñ امشاغسك düşman igen kıyar
Kakıgan isen halk senden toyar *(Ferh. XIV. 17)*

ıncak: Elemli hali gösteren, rikkati çeken.

Eşiğin toprağı sığıncağımdır
Yüzüm suyu tapuna ıncağımdır انجاغم در *(Hurş. XIV.)*

ıncgırık: → **ınçkırık.**

ınckırık: → **ınçkırık.**

ınçgırmak: → **ınçkırmak.**

ınçkırık, (ıçkırık, ıncgırık, ınckırık): Hıçkırık.

§ Ve eğer artık yerse öykene ziyan eyler ve ıcnkırık انجقرق getirir ve boğazı dutar. *(Edviye. XIV. 9)*

§ ... Ve afyon bağarsıkları sıyırır, ishali bağlar amma ınçkırık انچقرق getürür. *(Mü. Şi. XIV-XV. 42)*

§ Nane suyu iştiha getirir, ınckırığı انجترغی giderir, südük yolun açar. *(Hazain. XV. 36 - 1)*

§ ... Inckırık انجترق olur, ilacı Hindistan kozun beraber şekerle içireler. *(Hazain. XV. 15 - 2)*

§ Zeğang زغنك [*Fa.*]: Incgırık انجغرق, ıçgırık ایچغرق. *(Sıh. Ac. XV. 43)*

§ Aşke اشکه [*Fa.*]: Fuvak mânasına, ınckırık انجقرق. *(Miftah. XV. 48)*

§ Zeğang زغنك [*Fa.*]: Inçkırık illeti ki tabipler katında fuvak demekle ma'ruftur. *(Caf. XVI. 74 -1)*

§ Uşkûhe اشکوهه [*Fa.*]: Inckırık انجقرق. *(Ni'meti. XVI. 104)*

§ Aşke آشکه [Fa.]: Inckırık انجقرق illeti, fuvak mânasına. *(Deş. XVI. 297 - 2)*

§ Zeğang زغنك [*Fa.*]: Inckırık انجقرق illeti ki tabipler katında fuvak demekle ma'ruftur. *(Cam. Fa. XVII. 51)*

Zeğang زغنك [*Fa.*]: ıçkırık ايچقرق u yüklü avrat: âbesten Hiras: korku, kirâmî : ulu, günah: vebâl *(Genc. XVII. 72)*

Inçkırık اينچقرق : hukce هكچه [*Fa.*], fuvak فواق [*Ar.*] ; esneme: faj ü süeba öksürük: cüşr, seref; feşş: geğirmek, âruğ *(Naz. Cev. XVIII - XIX)*

§ İskerek اسكرك [*Fa.*]: Inçkırık انجقرق mânasınadır ki miydeden ihtibâs-ı riyh sebebiyle bûihtiyar boğazdan zuhur eder. *(Bürh. XVIII - XIX. 64)*

§ Hikek هكك [*Fa.*] : Inçkırık انچقرق ve fuvak mânasınadır ve mahfe tarzında bir zarf ismidir ki bizim diyarlarda dahi şâyı'dir, mahire tâbir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 626)*

ınçkırmak, (ınçgırmak, ınçkurmak) : Hınçkırmak, hıçkırmak.

§ ... Şem'a çatırtaya çıtırtaya yanmasıdır ve kendüye nispet ınçkırı ınçkırı اينجقرى اينجقرى girye eylemesidir. *(Ha. Ş. XV. 118)*

§ Garen غرن [*Fa.*]: Inçgırı ınçgırı انجغرى انجغرى ağlamak. *(Sıh. Ac. XV. 57)*

§ Garen غرن [*Fa.*]: Yaşın yaşın ınçkurup انجقورب ağlamak, ya'ni ınçkırı ınçkırı انچقرى انچقرى ağlamak. *(Caf. XVI. 107 - 1)*

§ Şemân شمان [*Fa.*]: Fiğan eden ve ınçkuru ınçkuru انچقورى انچقورى ağlayan kimse. *(Caf. XVI. 95 - 1)*

§ Zeğangiden زغنكيدن [*Fa.*] : Inçkırmak انچقرمق .
(Ni'meti. XVI. 24)

§ Incgıracağı انجغرجغى gelse haps-i nefes ide... *(Ârifîn. XVI. 382)*

§ Garen غرن [*Fa.*]: Yaşın yaşın ınçkıru انجقرو ağlayan. *(Nuh. Tuh. XVII. 158)*

§ Şemân شمان [*Fa.*]: Fiğan edip ınçkıra ınçkıra اينچقره اينچقره ağlayan kimse. *(Nuh. Tuh. XVII. 158)*

ınçkurmak : → **ınçkırmak.**

ındı : → **indi.**

ınıkmak : İtaat etmek, inkıyat etmek.

Şehir bizim olup düşman sınıktı
Bize tapu eden yavlak ınıktı انقدی *(Yunus. XIII-XIV. 37)*

Alemleri yeşil bulundu çıktı
Kimesne eslemez yavlak ınıktı انقدی *(Yunus. XIII - XIV. 6)*

Savaştılar haramîler sınıktı
Köyün kavmi kıra kıra ınıkdı انقدی *(Işk. XIV. 179 - 2)*

Ve liykin Rumelinin kavmı yekser
Inuğup انیغب Türk dilini söyleşirler *(Hurş. XIV. 95)*

ıñramak : → **añramak.**

ıñranmak : → **añramak.**

ıñraşmak : → **añraşmak.**

ıpar, (ıpar yavşan, ıpar yavşanı) : Yavşan denilen güzel kokulu ot.

İçin kokuş eylesinler şöyle ki var
Karnını doldurunuz müşk ü ıpar ایپار
(Yuz. Şeyd. XIII. 32)

Geyik göbeğinde şu kan kim kalır
Ipar yavşan ایپاریوشن otlayıcak müşk olur *(Süh. XIV. 20)*

Gülâb ü müşk ü öd ü anber, ıpar ایپار
Ne denlü batman ile der isen var *(Hurş. XIV. 16)*

§ Dirmene درمنه [*Fa.*] : Yavşan ki tabipler katında şıh demekle ma'ruftur, ıpar yavşanı ایپار یوشنی derler. *(Ni'meti. XVI. 311)*

§ Dirmene درمنه [*Fa.*]: Ipar yavşan ایپر یوشن. *(Caf. XVI. 60 - 2)*

ıpar yavşan : → **ıpar.**

ıpar yavşanı : → **ıpar.**

ıpratmak : Yıpratmak, eskitmek.

Defi ıprattılar اپرتدیلر âheng-i demle
Kılı deprettiler hoş zîr ü bemle *(Veyse. XVI. 56 - 1)*

§ Ferve-furuşlar hezaran post ıpratmak اپراتمق ile güc ile bulunmuş... *(Sûr. XVIII. 38)*

ır, (ıru, yır) : Nağme, hava.

Kahr ü lûtf ü şadî vü gam bir ana
Munis olmuş ağlamakla ır ana *(Ga. XIV.)*

Yırın يرن yırladı vü yerin bekledi
Sınıklu gönülcüğünü ekledi *(Süh. XIV. 98)*

§ ... Irlardı ve ırınıñ ارنك hasılı bu idi kim : Ey benim mahbubem Able sen ulu soydansın. *(Anter. XIV. 229)*

§ Şukkaların çezip tabl ü nakkareleri urup surna ve nefirlerde ecel ırı ايرى üvürüp saflar keşide kılıp at yiği er yiği dilaverleri örüp ön saffa Sedd-i İskender gibi turup.
(İs. H. XIV - XV. 746)

§ El-müsmidü المسمد [*Ar.*]: Ir ايرر ırlayıcı ve türkü çığırıcı kimesne. *(Terceman. XV. 354)*

Sema' سماع [*Ar.*]: ırdur ايرر در, muğanni: Irlayıcı
(Uc. Gar. XV. 41)

§ Râmiş رامش [*Fa.*]: ... Ve ır ايرر sürûd mânasına.
(Caf. XVI. 66 - 2)

§ Terâne ترانه [*Fa.*]: Ir ايرر. *(Caf. XVI. 31-2)*

§ Sürûd سرود [*Fa.*]: Ir ايرر ki savt ile ırlanmaktır.
(Deş. XVI. 75 - 2)

§ Hunyâ خنيا [*Fa.*]: Sağu sağmak ve ır ايرر, sürûd mânasına.
(Deş. XVI. 13 - 1)

§ Sürûd سرود [*Fa.*]: Ir ايرر ki savt ile olur. Gınâ mânasına.
(Cinas. XVI. 33 - 2)

Taş ise dahi eritir kalb-i hasmı korhudan
Çün ecel ırların ارلارن ırlaya bakırdan nâyler *(Selim. XVI. 79)*

§ Sema'ın mânası zikrolunmuştur ki saz ü söz ve çalgıdan ve ırdan ايردن ibarettir. *(Ha. Ş. XVI. 272)*

Gınâ غنا [*Ar.*]: ır ايرر, sûr : o boynuz kim çalarlar, nefh: üfürmek
(Naz. Le. XVII. 15)

§ Sürûb سروب [*Fa.*]: Ir ایر sürûd gibi. *(Nuh. Tuh. XVII. 22)*

§ Gınâ غنا [*Ar.*], sürûd سرود [*Fa.*]: Tağanni تغنی etmek ki ıru ایرو ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 176)*

§ El-gınâ الغناء [*Ar.*] : Tarepnâk olacak avaza denir ki hanende avazı olacaktır, Türkide ır ایر ta'bir olunur, Fariside sürûd denir. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 893)*

ır acuk : Biraz uzak, uzakça.

§ Kapıdan ıracuk اراجق durun tâ kim kapı aralıcağından bardağı taşra koyayım. *(Rahat. XVI. 113)*

ırağ : → **ırak.**

ıraḫ : → **ırak.**

ıraḫ etmek : → **ırak etmek.**

ırak, (ırağ, ıraḫ, yırak) : Uzak.

Bir Arap geldi ıraktan ایراقدن gözledi
Yakın geldi gör ne sözler söyledi *(Yuz. Şeyd. XIII. 45)*

§ İlerü gibi ağır yük götürüp ırak اراق yola yük iletimez oldum. *(Yüz. Ha. XIV. 262)*

§ Yaramaz ağaçlardan, incir ağacı ve koz ağacı gibi, bunlardan ırağ اراغ ola. *(Yadigâr. XIV. 4 - 2)*

§ Ve andan sonra ıraktan اراقدن ve yakından ehl-i şirk olanlar Kâ'be-i mükerremeye... *(Si. Da. XIV. 120 - 1)*

Iraktan اراقدن gösterirsin yeni ayı
Ko bakayın başıma kılma kayı *(Işk. XIV. 119 - 2)*

Benim akımdan delim ırak ایراق bu ak
Ol kızıldan bu kızıl yavlak ırak اراق *(Man. Tayr. XIV. 133)*

§ Bire çoban, ırağından اراغندن, yakınından beri gelgil. *(Dede. XIV. 22)*

§ Kaçan endamlarının birisi ağrır olsa, şol otlar kim ana assı eder, ırak اراق yollardan ve yat illerden getürürler. *(Kel. XIV. 30)*

Katı yay çekip ırak atardı ok
Adam kanı katında bir habbe yok *(Süh. XIV. 151)*

§ Amma kendi ekininden getirip yahut bir ırak اراق yerden getirip saklarsa... *(Müneb. XIV - XV. 302 - 1)*

Ki sûret nakşi niceyse bu nefs ü kalb ü akl ü can
Hemin birbirine benzer taayyünde değil ırah ایراخ
(Muham. XV. 522)

Anda ancak bu üçü sâkin olur
Gayriler anda ırak اراق ilden gelür *(Muham. XV. 25)*

§ Sahi, Hak Taâlâye ve cennete yakın olup cehennemden ırak اراق olur. Bahil, Hak Taâlâdan ırak olup cehenneme yakın olur. *(Delil. XV. 62)*

Gitti Tekfür ile Paşa akına
Atlı vü yayan ırağa اراغه , yakına *(Enveri. XV. 51)*

Ve liykin gafil olup ol nidadan
Düşerler her zaman ırah ایرخ Hudadan *(Ravza. XV. 86)*

Ruşeni'nün ey gözünün nûru gönlü aydını
Aydın elinden ırah ایراخ üş gözü yaştur bağrı baş
(Ruşeni. XV. 249)

Seyl-i eşki öyle gark eyledi kim senden yırak یراق
Ruşeni'nin gözlerinden taştı Ceyhun ile Şat *(Ruşeni. XV.)*

§ Kaymak gibi, ilik gibi süt tabiatından ırak اراق gıdâ vermeyeler. *(Hazain. XV. 12 - 2)*

Ol bize bizden yakındır biz ırak اراق
Vaslını gafletten anlarız firak *(İbrahim. XV. 25- 2)*

§ Ol ıraktan اراقدن yürüyüp gözetti, bu kavmin haberleri yoğ idi ki... *(Leys. Mu. XV. 108 - 2)*

§ Pes garip iki türlüdür, biri, ırak ایراق ıklimden olup hısımı ve kavmi olmaya. *(Saat. XV. 106)*

Hâli olmaz niceler şerden dahi tutmaz samah
Hak söze, belkim nasihat itseler kaçar ırah ایراخ
(Delil. XV. 172)

§ Andan ırak ایراق gidin, ayağı tozu üstümüze konmasın dediler.
(Tes. Ba. XVI. 74)

İrem bağı sıfat handân hemişe
Yavuz gözler ırağ اراغ andan hemişe *(Çeng. Dâi. XV. 193)*

§ Şol karşığı dağa çıkıcak Nil'in ser-çeşmesi olan dağın kulesi görünür amma ıraktır ایراقدر. *(Ferec. XV. 440)*

§ Dervişlere yakın ol ve baylardan ırak ایراق ol.
(Cev. Ah. XV. 276)

§ Hünnâ هنا [*Ar.*]: Irağ اراغ olgıl bizden. *(Bab. XVI. 2, 60)*

§ Berd برد [*Fâ.*]: Ma'rekede kullanılır, ırak ایراق ol, savul mânasına. *(Cinas. XVI. 9 - 2)*

§ El-baid البعيد [*Ar.*]: Irak ایراق. *(Ah. XVI. 138)*

Kim sizden ırağ ایراغ oldu ise Hakka yakındır
Zira ki dalâlet yoludur gittiğiniz rah *(Ruhi. XVI. 77)*

§ Iraktan ایراقدن gözüne bir karaltı göründü.
(Mevahib. XVI. 486)

§ Âsi kul Allahtan ıraktır ایراقدر *(Ter. Kurt. XVI. 25)*

§ Bu beş taifeden ırağ اراغ olucak ümittir ki bâkısinden kendözünü sakınıbile. *(Câm. Na. XVI. 71)*

Iraktan ارقدن çekme hasmın altın üstün
Ne bilirsin olur el elden üstün *(Güvahi. XVI. 59)*

§ Irağ olsun ol endişe hatırdan ki âşikâre olup...
(Câm. Na. XVI. 105)

§ Yaramazlıktan ırağ اراغ ol ki yaramazlık gizli oda benzer ki ansuzdan yakar. *(Câm. Na. XVI. 99)*

Tut belâbil pendine gülşende gül gibi kulağ
Azm-i gülzar it sabâ bigi dime yakın ırağ اراغ
(Selim. XVI. 51)

§ ..: Ay andan kiçirektir, ıraktan ايراقدن göründükleri için göze kiçi görünür. *(Ta. Şahi. XVI. 25 - 2)*

Gureba' غرباء [*Ar.*]: oldu ıraklar ارقلر, üsera: tutsaklar
(Cev. Ke. XVII. 87)

§ Allahın düşmeninden ırak ايراق yürüyeyin, ihtimaldir yaramazlığı bana da te'sir ede. *(Nasayih. XVII. 70)*

Çünkü değil âşıka Bağdat ırak اراق
Kâh-keşan Dicle'sine sal bırak *(Atai. Ha. XVII. 13)*

Anlara her kim olursa müştak
Âşıka sanma ki Bağdat ırak ايراق *(Fazıl. XVIII-XIX. 15)*

§ Dûr دور [*Fa*]: Irak ايراق ve bait mânasınadır.
(Bürh. XVIII - XIX. 285)

Derunun şâd ü hurrem, hâtırından gam ırağ ايراغ olsun
Adûnun sinesi reşk-i hasetle dağ dağ olsun
(Vasıf. XIX. 86)

ırak dutmak : Uzak bulundurmak, uzaklaştırmak.

§ Ol hakim eydür hakikatten mecaz
Çok ırak düşmüşdürür ارق دشمشدرر ey serfiraz
(Man. Tayr. XIV. 133)

§ Ne kadar kim dürüşürven kim anı hatırımdan ırak dutam ارق دتم, hiç unutulmaz. *(Kel. XIV. 62)*

§ Dünya sarayında Tanrı ibadetin gizli kılmıştı ve kendözün halktan ırak dutmuştur ايراق دوتمشدر. *(Tez. Ba. XV. 16)*

ırak düşmek : Uzak kalmak, uzaklaşmak.

§ Müddettir kim bir garaz için hânmandan ırak düştüm ايراق دوشدم. *(Ferec. XV. 180)*

§ Kaçan böyle olsa ol kişi Allah'tan ırak düşüp اراق دوشب umularından mahrum kalır. *(Leys. Mu. XV. 316 - 2)*

ırak etmek : → **ırak eylemek.**

ırak eylemek, (ıraḳ etmek, ırak etmek, ırak kılmak) : Uzaklaştırmak.

§ Dimne eyitti: Ben şöyle endişe kıldım kim hiyleler birle bu işe girem ve dürüşem tâ kim anı arslan katından ırak eyleyem ايلم اراق . *(Kel. XIV. 21)*

§ Ve kişiler kim buların ile karışmağı ve yakınlığı var; şol bilmezlik ve hıyanatlık sebebiyle kendilerinden ırak kılurlar ارق قلورلر . *(Kel. XIV. 60)*

Bir dem ırağ et ايت ايراغ özünden âdemi
Nûruna garkeyle cümle âlemi *(Melhame. XIV - XV. 7 - 1)*

§ Yavuz diller verip seni katımdan ırak iderim ايدرم ايراق . *(Leys. Mu. XV. 5 - 2)*

§ Ey bizim Tanrımız, ırağ eyle ايله اراغ seferler aralığını ki konaklarımızın aralığı ısızlık yazılar ola... *(Cev. Es. XV. 144)*

Ey bana gelip soran dünya nedir, ur kulah
Dünya odur kim ide ايده yahını Hak'tan ıraḳ اراخ
(Gülşeni. XVI. 13)

Enaniyyet küsufundan ırağ et ايت اراغ
Dilim hurşidini enver çırağ et *(Enis. XVI. 3 - 2)*

ırak gitmek : Uzaklaşmak.

§ Pes ol kavm ol çeriye eyitti: Tiz gün doğmaktan ön işbu aradan ırak gidiñ, yoksa helâk oluruz. *(Enb. XIV.)*

§ Sözü uzattık, maksuttan ırak gidildi كدلدى اراق . *(Müz. XV. 11)*

§ Andan ırak gidiñ كيدك ايراق , ayağı tozu üstümüze konmasın didiler. *(Tez. Ba. XV. 74)*

§ Irak gitmeden كتمدن ايراق anların ardınca adam gönderin dedi. *(Müslim. XV. 6,3)*

ırak kılmak : → **ırak etmek.**

ıraklanmak : Uzak olmak, ayrılmak, uzaklaşmak.

§ Sen bana lâyık değilsin, ben dahi senden değilim, benden ıraklan ايراقلن. *(Cev. Ah. XV - XVI. 486)*

ıraklaşmak : Uzaklaşmak.

§ El-istib'ad الاستبعاد [*Ar.*]: Iraklaşmak ايراقلشمق mânasınadır ve ırak addeylemek mânasınadır ki ıraksınmak ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 577)*

ıraklaştırmak : Uzaklaştırmak.

§ Efjûliden افژوليدن [*Fa.*]:...Ve ıraklaştırmak ايراقلشدرمق ve tart ve tebi't eylemek ve hassaten esvaptan gubarı silkip def'eylemek mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 71)*

ıraklık : Uzaklık.

Iraklık ارقلق yazılalı bû'da [*Ar.*] ma'na
Yakınlık ma'nisi zülf'a [*Ar.*] gelüptür *(Uc. Gar. XV.)*

§ Sen ıraklık ايراقلق göstermeğe sebep ne. *(Ferec. XV. 185)*

§ Her birinin ıraklığı ايراقلغى ya'ni aralığı dahi beşer yüz yıllık yoldur. *(Saat. XV. 50)*

§ Kulağ ile dımağ arasında ıraklık اراقلق yarım barmak yoktur. *(Hazain. XV. 53 - 2)*

§ Ve ıraklık اراقلق kiliminin köşesini çiğinime salmış idim. *(İrşad. XV. 42)*

ırak sağınçlu : Dûrendiş.

§ ... Kiriciler malı anın evine iletmekten kendüler evine iletmeği maslahat gördüler; ol ırak sağınçlu ايراق سغنجلو gafil evine irişicek elinde hasret ile peşimanlıktan artık nesne bulmadı. *(Kel. XIV. 9)*

ıraksınmak : Uzak saymak, uzak görmek.

§ İstıtvâl استطوال [*Ar.*]: Nesneyi ıraksınmak اراق سنمق ve uzun addetmek. *(Bab. XVI. 2, 374)*

§ El-istib'ad الاستبعاد [*Ar.*]: Iraklaşmak mânasınadır ve ırak addeylemek mânasınadır ki ıraksınmak ایراقسنمق ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 577)*

ıramak, (yıramak): Uzaklaşmak, ayrılmak, uzakta kalmak, uzamak.

Bu devrandan ötegör, kervan yıradı, yetegör
Korku var sağda solda kayıkmadın giderler
(Yunus. XIII - XIV

Sana irmeyeyim senden ırarsam ایردم
Başunçün bu bana ulu yemindür *(Kadı. XIV. 199)*

Derd ü gamın ile geçti yaz bahar
Yâre bir bergüzar verilmez oldu
Zalim engel oldu girdi araya
Iradı yollarım görünmez oldu *(Kara. XVII. 210)*

ıranmak: → ırgalanmak.

ırgadlıcak: Küçük ırgadlık işi.

§ Beni - İsrailden bir fakir kişi var idi ırgadlıcak ارغادلق ile ehil ve iyaline nafaka tahsil eyler idi. *(Rahat. XVI. 372)*

ırgalamak, (ırgamak, ırkalamak, ığramak, ığralamak): **1.** İki yana hafif hafif sallamak.

Niçün ırgadıñ ارغدك başını söylegil
Öğünden ne geçti ma'lum eylegil *(Yuz. Şeyd. XIII. 48)*

§ Pes Meryem ol hurma ağacın ırgadı ارغدی taze hurma Meryem önüne döküldü. *(Enb. XIV. 804)*

Bu sabr nişe olur çare kılınız
Ki buyruksuz yel ırgamaz ارغامز kılınız *(Işk. XIV. 195 - 2)*

§ Ol destileyin yemişi bir elmalayın eliyle tutup Şah nazarına getirdi, Şah dahi eline aldı, ırgadı ارغدی gördü kim sulayın içi çalkanır. *(İs. H. XIV - XV. 856)*

§ ... Hilmde bir köh ola ki avâsıf anı ırgamaya ارغمیه. *(Maârif. XV. 177)*

Buyurur ki Kaf'dan damar ırgar ارغر ol
Anınçün ana zelzele uğrar ol *(Muham. XV. 32)*

§ Cennetin kapısına gele ve halkasın ırgalaya ارغلایه .
(Kesir. XV. 387)

§ El-a'lhezatü العلهضة [*Ar.*]: Bir nesneyi kurdamak ve ığralamak, koparmak ve çıkarmak içün nitekim kazık ve mıh ığralamak ایغرلق gibi. *(Terceman. XV. 87)*

§ Püjûhiden پژوهیدن [*Fa.*]: İrtemek ve cidd ile bir nesneyi sormak ve ırgamak ارغمق . *(Ni'meti. XVI. 14)*

§ Püjûhiden پژوهیدن [*Fa.*]: Irgamak ارغمق ve depretmek.
(Caf. XVI. 185 - 1)

§ Hedhede هدهدة [*Ar.*] : Deve kükremek, oğlanı uyusun diye ırgalamak ارغلمق ve beşiğin üğrümek. *(Bab. XVI. 2, 358)*

§ Hidhad هدهاد [*Ar.*] : Uyusun diyi oğlanı ırkalamak ارقملق .
(Bab. XVI. 2, 488)

§ Püjûhiden پژوهیدن [*Fa.*]: Irgamak ارغامق ve tefahhus etmek.
(Nuh. Tuh. XVII. 215)

§ Bâlâniden بالانیدن [*Fa.*]: Debretmek ve yerinden oynatmak ve kımıldatmak, ırgalamak ارغلامق mânalarınadır.
(Bürh. XVIII - XIX. 99)

§ Zelzele زلزله [*Ar.*] : Mutlaka bir nesneyi ırgalamak ve hususa kudret-i kahire-i Bâri yeri ırgalamak ارغالمق ve depretmektir.
(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 223)

Naft : silkmek, ırgalamaktır ارغلامقدر : heziz هزیز [*Ar.*]
(Asım. XVIII - XIX. 29)

§ El-heşheşe الهشهشة [*Ar.*]: Irgalamak ارغلامق mânasınadır.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 362)

Yürür iken gerdanını ığrarsın
Derdiçok'un ciğerini dağlarsın *(Saz. Derdiçok. XX. 767)*

2. Yerinden oynatmak, tedirgin etmek.

§ Yakın oldu ki Mekke ehli Mekke'den seni ırgalayalar ارغلیلر çıkarmağ içün seni andan. *(Cev. Es. XV. 386)*

ırgalanmak, (ıranmak, ırganmak, ığranmak, ırkanmak) : Sallanmak, kımıldanmak, hiramân olmak.

§ Ve sirkeye mazmaza ederlerse ırganmış ارغنمش dişleri berkidür. *(Edviye. XIV. 31)*

§ Diş dibine koysalar diş etin muhkem ede ve ırganmasın ارغنمسن gidere. *(M. Bay. XIV. 92)*

§ Mercanı yumuşak döğüp sahk edeler diş diplerine dürteler muhkem ede, ayruk ırganmaya ارغنميه. *(Yadigâr. XIV. 79-1)*

El-ircihnan الارجحنان [*Ar.*]: Bir nesne ditremek ve ığranmak اغرانمق. *(Terceman. XV. 46)*

§ Et-tekattülü التقتل [*Ar.*]: ... Ve dahi bir kimesne ırkanı sarkanı ايرقانى صارقانى ve bulanı sallanı yürümek. *(Terceman. XV. 199)*

§ Nevân نوان [*Fa.*] : Neviden lâfzından sıyga-i mübalâğa-i fâildir. Irganıcı ايرغانيجى demektir... ve şol kimesne ki okur ve ırlarken veya bir nesne fikrederken hareket idip salına. *(Deş. XVI. 282 - 1)*

Âli gibi sabit-kadem oldunsa yolunda
Ser-halka-i zikr ile niçün ığalanursun ارغلنورسن
(Âli. XVI. 144)

§ Nevân نوان [*Fa.*] : Irganıcı ايرغانيجى ve ırlarken ve bir nesne fikrederken salınan. *(Nuh. Tuh. XVI. 163)*

§ Nevân نوان [*Fa.*]: Neviden lâfzından sıyga-i mübalâğa-i fâildir, ırganıcı demek olur... Ve ol kimseye derler ki okurken ya fikrederken ırgana ارغنه. *(Caf. XVI. 166 - 2)*

§ Ca'zar جعظر [*Ar.*]: Yürüdüğü vaktın ırganan ارغن yumru sağrılı recül. *(Bab. XVI. 1, 36)*

§ Davkea' ضوكعة [*Ar.*]: Zaif fikirli taslak ahmak er ve iki yanına ırganı ırganı ارغى ارغى yürüyen avrat. *(Bab. XVI. 1, 236)*

§ Büheyr بهير [*Ar.*] : Sağrısı ağır ıranı ıranı ارەنى ارەنى güç ile yürüyen avrat. *(Bab. XVI. 1, 22)*

§ İzdiab ازدعاب [*Ar.*]: Deve ağır yükle gitmek ve iki yanına ıranı ıranı ارەنی gitmek. *(Bab. XVI. 2, 64)*

Yakın eyle ki çün su dalgalanur
Tokunur ana karşı ırgalanur ارغالانور *(Güvahi. XVI. 73)*

Eser seher yeli teli ırganmaz *(P.S. Ab. XVI - XVII. 43)*

§ Zemin ırgalanup ايرغالانوب sallanır sarsılır. *(Ev. XVII. 2, 27)*

Iğranayım ala beşik içinde
Görüneyim güzellerin göçünde *(Kara. XVII. 74)*

Yağar yağmur serin serin bâd eser
Irganan selvinin dalları bir hoş *(Kara. XVII. 204)*

§ Âb-dendan آبدندان [*Fa.*]: Diş ırgalanıp zaif olmasından ibaret ola kim oğlancıklarda ve pîrlerde müsta'meldir ki dişi su gibi ırgalanur ايرغالانور derler. *(Aks. XVII - XVIII. 90)*

§ Et-tecelcül التجلجل [*Ar.*]: Sarsılıp ırgalanmak ارغلانمق mânasınadır. *(Kam. XVII - XVIII. 3, 166)*

§ Neviden نويدن [*Fa.*]: Nâle ve zâri etmek ve kımıldamak ve ırganmak ارغنمق ve hareket eylemek ve ditremek mânalarınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 600)*

§ Cünbid جنبيد [*Fa.*]: Cünbiden'den fiil-i mazidir, cünbiden, deprenmek ve ırgalanmak ارغلنمق ve varup gelmek ve hareket etmek ve kımıldanmak mânalarınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 208)*

Beni kınamayın Hakkı sevenler
Rüzgâr esmeyince dal ırganır mı *(Saz. Celâli. XIX. 535)*

ırgamak : → **ırgalamak.**

ırgandırmak, (ığrandırmak): Irgalandırmak, sallamak, kımıldatmak.

§ El-ibraku الابراق [*Ar.*] : Bir kimesne bir kimseyi ditretmek ve ığrandırmak اغراندیرمق. *(Terceman. XV. 5)*

§ ... Mezbur Ahmet çobanı mezkûr Oruç ile beni muhkem idüp hattâ mezbur Ahmet ön dişimin altında bir dişimi darp urup yerinden ırgandırdı ارغندردی, hakkım talep ederim. *(Sic. A. XVI. 1, 12)*

ırganmak : → **ırgalanmak.**

ırgar : Ilgar.

§ Otuz kırk yezidi cehenneme ırgar ارغار ile gönderdi. *(Müslim. XV. 2, 39)*

ırılmak : 1. Ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaşıp kaybolmak.

Kaimdürür ırılmaz ارلز, ansız kimse dirilmez
Adım adım yer ölçer kendi revan içinde
(Yunus. XIII - XIV. 82)

§ Kaçan gün ırıldı ارلدی ol arada ikindiyi öğle vaktında bile kılıp cem'-i kasir eyledi. *(Enb. XIV. 173)*

§ ... Söz arasında ol kul dahi eyitti kim: Ben bunca gez görmüşven ve tanıklık verürven. Pes anı işitip hoca kendi halinden ırıldı ارلدی ve nişan verdi kim anı depeleyeler. *(Kel. XIV. 75)*

Halk içinde hak yolun ırılmadın ارلدن
Doğru sürgil dünyaya karılmadın *(Ga. XIV. 40)*

İşitti öğüdü ki verdim ana
Katımdan ırılmadı hiç bir yana *(Süh. XIV. 20)*

Dedi ey nîk-hu sahip-saadet
Vücudundan ırılmasun ارلماسون selâmet *(Işk. XIV. 231 - 2)*

§ Savap budur ki biz andan ihtiraz edüp bu aradan ırılavuz. *(Anter. XIV. 28)*

§ Eğer beni reddedip kapından sürersen dahi ben ırılacak ارلجق değilim. *(Müneb. XIV - XV. 9 - 1)*

§ Âkıl isen tarik-ı hizmetten ırılma ارله ki kesel alâmet-i tuğyan olur. *(Maârif. XV. 197)*

§ Tanrı yolunda dağ bigi dura ve yerinden ırılmaya ارلیه. *(Tez. Ün. XV. 203 - 1)*

§ İşbu Mısır yerinden ırılıp ارلب gitmezüz. *(Enfes. XV. 442)*

Kadem merdan veş bastığı yerde
Irılmazdı ارلمزدی tururdu konsa nerde *(Mih. XV. 184)*

§ Dâima reca içinde dirilmek, ol recaya aldanup edep makamından ırılmamakdur ارلمقدر. *(Tuh. Le. XV. 276)*

§ Gidin kulumun yolundan, ırıluñ ارلك önünden.
(Tazarru. XV. 77)

Anı gördü düşman kamu eylediler hücum
Bu okçu sahabe yerinden ırıldı o dem *(Muham. XV. 190)*

Her lâhza gözüm Hak'tan ırılmasa ايرلماسه acep mi
Çün çekti yed-ullah gözüme sürme-i "mâzağ"
(Ruşeni. XV. 250)

Kamusu kaçuben nefse derildi
Güvüsünde benim vaktım ırıldı ارلدى *(Tennuri. XV. 208)*

§ ... Ve daim seccadesi üstünden ırılmaya ارليه.
(Kab. XV. 468)

Oğluna dahi medet ede İlâh
Irılacak ايريلاجق dem değil ey padişah *(Cam. XV. 97)*

§ Bir dürlü uzlet dahi vardır kim ana uzlet-i has derler, ol dahi oldur kim beşeriyyetten bir uğurdan ırılasın ايرلاسن.
(Müz. XV. 385)

Kapınız bağlanız beklen yeriniz
Yerinizden ırılmañuz ارلماكوز biriniz *(Şeh. Ş. XVI. 86)*

Yeter oldun gözüm önüne hâil
Irıl ارل bir lâhza karşımdan kerem kıl *(Lâ'lendi. XVI. 116)*

§ Gözüm gördüğünden ırılmaz ايرلز. *(Sır. XVI. 1)*

Tâ gözümden ırıldı ايرلدى ol dildar
Günc-i mihnette kalmışam bîmar *(Mîri. XVI. 64)*

§ ... ve ol asker-i kûh-peyker bu musademeyle bir kadem ırılmadı ايرلدى. *(Hüs. Dil. XVI. 119)*

Gerü dedi ki bu seyl-i beladır
Anın rahından ırılmak ايرلق revadır *(Veyse. XVI. 161 - 2)*

Bilisi şaştı vü aklı ırıldı ايرلدى
Kamu beğleri yanına derildi *(Fazilet. XVI. 125)*

§ Halis حلس [*Ar.*]: Bahadır, yerinden ırılmaz ارلز er.
(Bab. XVI. 1, 132)

§ Eğer biz Kayser'in önünden ırılursak ارلورسق ...
(Rahat. XVI. 38)

Tavk-ı itâattan ırılmadı ایرلمادی hiç
Dedi cüvan bana olup dür-feşan *(Nigâ. Ter. XVII. 77-2)*

2. Yorulmak, yorgunluk duymak.

§ Pes anasının musibeti ulaldı ve kaygısı çoğaldı. Pes İlyas'ı isteyü çıktı, ırılmadın ارلمد (harekelidir) dağa ağdı ve gezdi. *(Enb. XIV. 533)*

§ Cebrail eyitti: Yâ Âdem, noldu sana? Âdem eyitti: kendözümde darlık ve ırılmak ارلق bulurven, anın sebebinden ibadet kılmağa yol bulmasven. *(Enb. XIV. 47)*

ırım : → **irim.**

ırışmak : 1. Yorulmak, bunalmak, bayılacak hale gelmek.

Delim aştı dağları vü belleri
Öğüş gezdi şarları vü illeri
Sonucu ki Tufan'a iriştidi
Susayıp idi şöyle ırışdıdı ایرشدیدی *(Süh. XIV. 243)*

2. Çalım satmak, kurulmak, öğünmek.

Akl ü ilm ü hilm ile ırışmagil ایرشمکل
Kibr ü kin ü hışm ile barışmagıl *(Man. Tayr. XIV. 222)*

ırkalamak : → **ırgalamak.**

ırkanmak : → **ırgalanmak.**

ırlağan : Hanende, şarkı okuyan.

§ Sâdiha صادحة [*Ar.*]: Irlağan ایرلغن çengi cariye. *(Bab. XVI. 2, 226)*

ırlama : Teğanni.

§ Sürûd سرود [*Fa.*]: Teğanni, nağme, ırlama ایرلامه, ötme. *(Kam. Os. XIX. 49)*

ırlamak, (yırlamak) : Şarkı söylemek tağanni etmek.

Yemiş ü yaprah anda söylerler
Irlayuben ارلیوبن budahda oynarlar *(Velet. XIII - XIV. 54)*

Sücini iç az az yırla یرلا hazin
Bugün tanladan, dinle kulun sözün *(Süh. XIV. 95)*

Yırın yırladı یرلادی vü yerin bekledi
Sımıklu gönülcüğünü ekledi *(Süh. XIV. 98)*

§ Resûl üstüne düzdükleri hicvi çalgu birle ırladılar ارلديلر.
(Si. Da. XIV. 355 - 1)

Çalıp ırladı ارلدى şahtan utanmadı
İçinde yanar idi dün, gün odu *(Süh. XIV. 68)*

Bu bir nice beyti düzüp yırladı يرلدى
İşi tuş gelesin sezip ırladı ايرلدى *(Süh. XIV. 97)*

Ağlamakla zariden bîhuş olur
Irlasa ارلسا ol zevk ile sarhoş olur *(Ga. XIV. 57)*

§ Her bir ağaç budağında hezar-destan ırlar idi ارلردى.
(Kel. XIV. 36)

§ ... Irlardı ارلردى ve ırının hasılı bu idi kim : Ey benim mahbubem Able sen ulu soydansın. *(Anter. XIV. 229)*

§ Bu asıl çalgu ile ve bu ırlamağ ile ايرلغله ...
(Hamza. XIV. 55, 84)

§ ... Masharalık kılmak ve fuhuş keleciler söylemek, ırlamak ايرلق ve sağu sağmak. *(Müneb. XIV - XV. 293 - 1)*

§ ... Çalgu ve ırlamak ارلق olan yerlerden uzak olalar.
(Leys. Ar. XV. 127)

§ Mezmum olan şol şi'rdir ki teğanni edüp yırlarlar يرلارلر yahut içinde yaramaz ve bâtıl sözler ola. *(Leys. Ar. XV. 309)*

§ Serâyiden سرايىدن [*Fa.*]: Irlamak ارلق. *(Miftah. XV. 30)*

§ Senin Kur'an'ın şoldur ki eğzi idüp ırlarlar ايرلرلر.
(Enfes. XV. 104)

§ Cennet ehlinün hatunları erenlerine esvat-ı haseneyle ırlayuvirürler ايرليويرودلر. *(Kesir. XV. 391)*

§ El-garedü الغرد [*Ar.*]: Ve gökçek savt ile ırlamak ايرلق.
(Terceman. XV. 104)

§ Eğer ol kişi ırlamak ارلق ve ezgi bilirse Şeytan ana ırla deyü kındırır anı ırlatır. *(Leys. Mu. XV. 262-2)*

§ ... Irlayu ارليو ve rebap çala giderdi. *(Tez. Ün. XV. 166-1)*

§ Surûden سرودن [*Fa.*]: Irlamak ايرلق. *(Sıh. Ac. XV. 90)*

§ Bağban bir saz getirdi, şahzade çaldı, ırladı ايرلادى ve ağladı.
(Ferec. XV. 453)

Dün bize bir saz ta'lim etti üstad-ı ezel
Şimdi her kıldan çalar her dilden ırlarız ارلارز bugün
(Aşki. XVI. 18)

§ Tehkim تهكيم [*Ar.*] : Kimseye teğanni edüp ırlayıvirmek ارلى ويرمك . *(Bab. XVI. 2, 447)*

§ Serâyiden سراييدن [*Fa.*]: Irlamak ارلمق . *(Caf. XVI. 190 - 2)*

§ Hunyâger خنياكر [*Fa.*]: Sağı sağıcı ve mutrip ve gûyende ve ozan ki türküler ırlarlar ايرلرلر . *(Ni'meti. XVI. 282)*

§ Sürûd سرود [*Fa.*]: Ir ki savt ile ırlamaktır ايرلامقدر . *(Deş. XVI. 75 - 2)*

Yaz geldi yine bülbüller dolup güllüklere
Şenlik ile ırlayup ارليوب hoş hoş iderler yine lağ
(D. B. XVI. 110)

§ Et-taklis التقليس [*Ar.*]: Def çalıp ırlamak ايرلامق .
(Ah. XVI. 206)

§ Irlamak ايرلامق iki leziz şeyden mürekkep olur: Senin tatlı dehanınla Hafız'ın şirin şi'rinden. *(Ha. Ş. XVI. 68)*

§ Tablım çala çala vardım ve ırlayu ırlayu ايرلايو ايرلايو tarlaya yakın irdim. *(Letaif. XVI. 35)*

§ Bedr, perdeden, her perdeden ırladı ايرلدى çaldı.
(Tibr. XVI. 162)

Taş ise dahi eritir kalb-i hasmı korhudan
Çün ecel ırların ırlaya ارلايه bakırdan nâyler *(Selim. XVI. 79)*

§ Serâyiden سراييدن [*Fa.*]: Teğanni ve ırlamak ايرلامق .
(Lû. Şeh. XVIII. 46 - 1)

Teğanni تغنى [*Ar.*]: ırlamaktır ايرلمقدر , ezgilendirmek: terennümdür
(Cev. Ke. XVII. 63)

§ Terennüm ترنم [*Ar.*]: Irlamak ايرلمق . *(Müntehab. XVII. 19-1)*

§ Sürûd سرود [*Fa.*]: Irlamak ايرلمق . *(Cam. Fa. XVII. 19)*

§ Ve kimisi yırlayarak يرلايراق bir alay mest ve medhuş sarhoş Mosko... *(Ev. XVII. 7, 546)*

Yârim bana ben yârime ırlarken
Felek bir silledir al dedi bana *(Kara. XVII. 14)*

§ Nevân نوان [*Fa.*] : Irganıcı ve ırlarken ایرلرکن ve bir nesne fikrederken salınan. *(Nuh. Tuh. XVII. 163)*

Irlardı ایرلاردی cünun terânesinden
Leyli Mecnun hikâyesinden *(Hüs. Aşk. XVIII. 27)*

§ Et-tağniye التغنیه [*Ar.*]: Bir adamı zengin kılmak mânasınadır... ve ırlamak ایرلامق mânasınadır... ve kuş latif ve dilnişin ötmek mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 893)*

§ Serây سرای [*Fa.*]: Dört mânası var.. *2* - Serâyiden'den ism-i mastardır ve serâyiden ırlamak ایرلامق ve teğanni eylemek mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 347)*

§ Teğanni تغنی [*Ar.*] : Nağme etmek, şarkı ve gazel okumak mânasınadır ki Türkçede ta'bir-i kadimi ırlamaktır ایرلامق dır. *(Kam. Os. XIX. 120)*

ırlaşmak : Beraberce şarkı söylemek.

§ E-icrarü الاجرار [*Ar.*]: Birbirine uyuşup ırlaşmak ایرلاشمق. *(Terceman. XV. 16)*

ırlatmak : Terennüm ettirmek, şarkı söyletmek.

§ Aşktır bülbülleri ırladan ارلدن. *(Tazarru. XV. 209)*

§ Eğer ol kişi ırlamak bilirse şeytan ana ırla deyü kındırır anı ırladur ارلدور. *(Leys. Mu. XV. 262 - 2)*

§ İki günlük olunca insana türkü ırladır ایرلادیر bir keyfe malik olur. *(Ev. XVII. 1, 662)*

ırlayıcı, (yırlayıcı) : Muğanni, hanende, şarkı söyleyen.

Gölgesin gören kişiler geldiler
Çalgu çalıp ırlayıcı ایرلیجی oldular *(Si. Da. XIV. 17)*

§ Ḫunyager خنیاگر [*Fa.*]: Irlayıcı ایرلیجی. *(Sıh. Ac. XV. 23)*

§ Bir muğanniye avrat geldi ya'ni saz çalıp ırlayıcı ارلیجی. *(Leys. Mu. XV. 383 - 2)*

Sema': ırdır, muğanni مغنی [*Ar.*]: ırlayıcı ایرلیجی *(Uc. Gar. XV. 41)*

§ Gûyâ گویا [*Fa.*]:... Irlayıcı ایرلیجی ki ırladuğu vaktın telâffuz-ı huruf etmek lâzım değildir; gûyende derler. Bülbülü anınla tavsif ederler... Bülbül-i gûyende... *(Deş. XVI. 21-2)*

§ Râmişger رامشگر [*Fa.*]: Mutrip ve ırlayıcı ایرلیجی. *(Ni'meti. XVI. 330)*

§ Gavârid غوارد [*Ar.*]: Avâze ile yırlayıcı یرلایجی cariyeler. *(Bab. XVI. 2, 470)*

Hem içirici: sâki, ırlayıcıdır ایرلایجی‌در : şâdi شادی [*Ar.*] *(Cev. Ke. XVII. 55)*

§ Ḫunyager خنیاگر [*Fa.*]: Irlayıcı ارلیجی. *(Cam. Fa. XVII. 25)*

§ Muğanni مغنی [*Ar.*]: Türkide ırlayıcı ایرلایجی ta'bir olunur. *(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 310)*

ırmacuk : Küçük ırmak.

§ Cûyçe جویچه [*Fa.*]: Irmacuk ایرماجق dimektir. Cûy lâfzının tasgiridir. *(Deş. XVI. 318 - 1)*

ırmak : 1. Ayırmak, cüda kılmak.

Anınçün dost yüzünden gözün ırmaz ارمز
Buçuk saat bu ansuz hiç dem urmaz
(Yunus. XIII - XIV. 36)

İcazet var ise tapuya girsin
Ve ger ni kendözün kapudan ırsun ارسون *(Işk. XIV. 190 - 1)*

Tanrı bizi yurdumuzdan ırmasun ارمسون
Bir nefes sudan bizi ayırmasun *(Man. Tayr. XIV. 70)*

§ Gözlerin andan ırmadılar ارمدلر. *(Anter. XIV. 21)*

Nite varadı kuruyası kolu
Kim ol serviden ıra idi ارایدی dalı *(Süh. XIV. 152)*

Diler isen ki yakin el vere tecelliler
Gözünü ırma ایرمه özünden vü nefsini oda at
(Nesimi. XIV. 195)

Deyelim işidelim hiç durmadın
Bakalım dost yüzüne göz ırmadın ارمدن *(Ga. XIV. 440)*

§ Ben ne kim mümkindir haktan ve bâtıldan, senden azap ırmak ارمق için söyleyem. *(Kel. XIV. 69)*

Baktığı yerden ırmayan ارمين gözünü
Nazar ehli vü bî-nazir oldu *(İbrahim. XV. 108-1)*

Dâi'yi şehd-i lebinden nice bir men' edesin
Mümkin olmaz ki sineği ıralar ارلر helvadan
(Dâi. XV. 111)

Bana tahkik izin izlet gönülden
Hidayet göster ırma ارما doğru yoldan *(Çeng. Dâi. XV. 166)*

§ Fakih-i sefehe eyitti: Mebadâ bir kimse gele bizi vaktımızdan ıra ايرا şol halvetce odaya gidelim. *(Ferec. XV. 196)*

Buna ne resmile derman kılavuz
Bu şerri üstümüzden bir ıravuz اراوز *(Salâtin. XV. 89)*

Cezası budur kim anı kıralar
Çü hak yolda dikendürür ıralar ايرەلر *(Muham. XV. 184)*

§ Ol seni yoktan var eyleyen padişahın kapısında teveccühün ırma ارمه. *(Delil. XV. 123)*

Çaparken tığ-ı elmas ile urdu
Atının tırnağından na'lin ırdı ايردى *(Mih. XV. 325)*

§ Anı bu haramîler yoldan ırıp ارب mehâlike bırağurlar.
(İrşad. XV. 8)

Azmüm sana kıldum kavi yoldan ıramaz ايرامز her gavi
Çün kim cemalün pertevi canumda yahdı meş'ale
(Ruşeni. XV. 270)

§ Ve her ne veçhile Allahü Taâlâ kolay getürse belâyı üzerlerinden ıralar ارالر. *(Kesir. XV. 112)*

Halâs eyleye özün kendüzünden
Ayağın ırmaya ارميه kâmil izinden *(G. Ra. XV. 188)*

§ Her kişi Hak Taâlâdan dileye kim ömrünü hayrile hatmede ve doğru yoldan ırmaya ارميه. *(Cev. Ah. XV - XVI. 662)*

Ayırtlanmadı bunlar birbirinden
Biri birin ıramadı اراماذى yerinden *(Şeh. Ş. XVI. 89)*

Cihan içre Hakın hükmün süren ol
Seni senlik hicabından ıran ايرەن ol *(Alâ. XVI. 44)*

Irmaz ارمز gözünü sağar-ı meyden habab-vâr
(Baki. XVI. 87)

Kulluğundan bizi ayırma müdam
Gölgesin üstümüzden ırma ایرمه müdam *(Ş. G. XVI. 29)*

§ Serv gibi dilcû kaddinden gözümü mahrum eyleme, ya'ni kametini gözümden ırma ایرمه. *(Ha. Ş. XVI. 381)*

Kûyünde nigâr itti gözüm yaşını ırmak
Şol resme ki mümkün değil andan anı ırmak ارمق
(D.B. XVI. 116)

Gafletten eyle çeşmini mestur Âliyâ
Vech-i muraddan gözün ırma ایرمه hicabı ko *(Âli. XVI. 170)*

§ Eğer ol mü'minin hakkını dünyada üzerinden ırmayacak ایرمیاجق olursa... *(Rahat. XVI. 369)*

§ Renüvv رنو [*Ar.*]: Bir nesneye yavaşça yalap yalap bakup gözün ırmamak. *(Bab. XVI. 1, 551)*

Ben zaif olup yükü boynumdan ırmak ارمق isterin
Hak bilür bâr-ı giran olmuşturrur can üstüme
(Yahya Bey. XVI. 197)

Gözünü ırmaz idi gün yüzünden
Ayırmaz idi bir dem kendözünden *(Yuz. Şems. XVI. 61)*

Belâ yüküdür üstünden ır ایر anı
Sakın rüsvaylıktan nâgehanî *(Güvahi. XVI. 98)*

Füzun idi dilinin mihri mehden
Gözün ırmazdı ارمزدی şem'-i rû-yi şehden *(Veyse. XVI. 80-2)*

Dinle yazılan hikâyat ü sözü
Çok menafi' var gözet ırma ایرمه gözü *(Zehr. XVI. 221)*

§ ... Lâkin gayret ü hamiyyet yüzünden kendüye tezelzül vermedi ve mukabele vü mukatele re'yin pâyin ırmadı ایرمدی.
(Hüs. Dil. XVI. 117)

Tîr gibi yabana atsan ger
Irmazam ایرمزم kîş-i hizmetinden ser *(Mîri. XVI. 125)*

Beni yâr-i azizimden ayırma
Buçuk dem sohbetinden beni ırma ایرمه *(Câm.Na.XI. 7)*

Irma ارمه Kuddusi izinden gözünü Peygamberin
(Kuddusi. XIX. 97)

2. Ayrılmak, geçmek, uzaklaşmak.

Geçen gece candan ırıp اریپ gitmişem
İgen korkuben gey ırıp yatmışam
Bana anca zahmet değil idi az
Bir iş oldu kim kılımazam namaz *(Süh. XIV. 211)*

Yürümüş ü armış ü kalmış idi
Üşenmiş ü canından ırmış idi ارمیشدی *(Süh. XIV. 271)*

ırman : Gammaz.

Perveriş : beslemek, ırman ایرمان : gammaz غماز [*Ar.*]
Sanmak: engâşten ü cûy: ırmak *(Genc. XVII. 76)*

ırsuzın : Sessizce.

Âşık oldu Yusuf'un sıfatına
Arzulardı kim baka suratına
El götürdü dua kıldı ırsuzın ارسوزین
Dilerem yâ Rab görem Yusuf yüzün *(Yuz. Şeyd. XIII. 8)*

ıru : → **ır.**

ır yolu : Terennüm tarzı, nağme usûlü.

§ Rah-ı sürûd راه سرود [*Fa.*]: Ir yolu ایر یولی .
(Nuh. Tuh. XVII. 50)

ısak : İsek.

Severiz Rumeli gerçeklerini gerçekten
Hele her kanda ısak ایسق zevk ü safa etmedeyiz
(Âli. XVI. 97)

İçelim supha değin onmaz ısak اسق onmayalım
Karşımızda hele bal mumları par par yansın
(Revani. XVI. 112)

ısıcak, (ıssıcak) : 1. Sıcak.

§ Haline göre vaktında bişüreler, şerbet on direm ya on beş direm ısıcak اسجاق su ile nâfi' ola. *(Yadigâr. XIV. 58-2)*

§ Üçünü beraber döğeler eleyeler, gece yatacak vaktın yiyeler üzerine ısıcak اسجق su içeler. *(Yadigâr. XIV. 5 - 1)*

§ Isıcak اسجق ocağı katından, yumşak döşeği üzerinden kalkar beş on adım atıp mescide erişir.
(Müneb. XIV - XV. 280 - 1)

§ Eyitti ki : Hoş ola amma oturun biraz tuz etmek yiyelüm. Bes bunlar ısıcak اسجق yer bulup oturdular.
(Kesir. XV. 326)

§ Halka iğen dahi iltifat ve kılınç etmeyesin, ısıcak اسیجق yüz göstermeyesin. *(Müz. XV. 399)*

§ Akca hammam katında bir yerde ısıcak اسیجاق su akıp intifa-ı nâsa kabil olmağın hasbeten-lillah anda bir ton yuyacak yer yapıp ma'mur edip... *(Sic. B. XV. 8, 205)*

§ Sovuk günde ısıcak اسیجق eve girip ılıcak suya yunmak ulu ni'mettir. *(Zad. XVI. 62)*

§ Melgam ملغم [*Fa.*]: Isıcak اسیجق yakı ki cerahat üzre ururlar.
(Deş. XVI. 237 - 1)

§ Ilıcak ısıcak اسیجاق ve issiliği hep anun sıcaklığındandır.
(Sır. XVI. 61)

§ Melgam ملغم [*Fa.*]: Isıcak ایسیجق yakı ki cerahat üzerine korlar.
(Nuh. Tuh. XVII. 141)

Ismarlamak : enderz, büyük : kibr, ısıcak ایصیجاق : tep تب [*Fa.*]
(Genc. XVII. 66)

Gevdeler: ecsam ü tenhâ, zâviye: gûşe, bucak

Yazmadır: resm ü nigâşten; ısıcak ایسجاق: germ کرم [*Fa.*] ü hanez [*Ar.*]
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 41)

§ Et-tesabsub التصبصب [*Ar.*] : İssilik şedit ve ıssıcaklık اسجقلق medit olmak. *(Kdeb. XVIII. 200 - 2)*

§ El-ahımmâ' الاحماء [*Ar.*] : Hamîmin cem'idir, hamîm ıssıcak اسجق demektir. *(Kdeb. XVIII. 161 - 1)*

§ Ved ود [*Fa.*]: Hakîm ve kâmil ve fâzıl mânasınadır ve kızgın ve ısıcak اصیجق mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 610)*

Isıcak ılıman suyum koyarlar
İyi kötü elbisemiz soyarlar *(Saz. Mesleki. XX. 728)*

2. Sıcaklık, hararet.

§ El-ebetü الابت [*Ar.*]: Gün ıssı olmak ve ısıcak اسجق katı olmak. *(Terceman. XV. 3)*

Geçmese ıssıcağı ایسجغی tâb-ı ruhu dildarın
Böyle germiyyeti olmazdı bizim hammamın
(Sabit. XVII - XVIII. 1 - 44)

3. Hamam.

§ El-hammam الحمام [*Ar.*]: Germâbe, ısıcak اصیجاق gibi. *(Ah. XVI. 321)*

ısıcak kanlu : Sıcak kanlı, cana yakın, sevimli.

§ Şûḫ شوخ [*Fa.*]: Ekser mahbublara ıtlak olunur ki Türkide ana ısıcak kanlu اسیجاق قانلو derler. *(Deş. XVI. 61 - 1)*

§ Şûḫ شوخ [*Fa.*]: Matbu' ve mevzun olan kimse ve ısıcak kanlu اسجق قانلو ve yüzsüz ve şâtır ve bîşerm ve zalim mânasına dahi gelür. *(Ni'meti. XVI. 447)*

ısıcakla 1. Sıcak iken.

§ ... Eğer yavrısın içinden çıktığı vaktın ısıcakla اسجقله alıp kendüye bağlayıp uyusa şunu ister düşünde göre. *(Ac. A. XV. 87)*

2. Sıcağı sıcağına, arasını soğutmadan.

§ Andan sonra ısıcakla اسجقله kal'adın yana seğirdim edip gerü taze cenge başladılar. *(Ta. Sel. XV. 197)*

§ Kaynamış gülbeşeker içdüklerinden sonra ısıcakla اسجقلا hukne eyleyeler. *(Teshil. XIV - XV. 59)*

ısıcak yüz : Güler yüz, yumuşak yüz.

§ Halka iğen dahi iltifat ve kılınç etmeyesin, ısıcak yüz ایسیجق یوز göstermeyesin. *(Müz. XV. 399)*

§ Derviş-i bî-dile ısıcak yüzle اسیجق یوزله temelluk ve safa-yı kalb ile tealluk gösterdi. *(Hüs. Dil. XVI. 139)*

Ysıcak yüz اسیجق یوز gösterüp dilberlerin öper koçar
Rind-i âlemdir Revani kaplıcası Bursa'nın
(Revani. XVI. 86)

ısılıklu : Sıcak, hararetli.

Ne şirin ısılıklu ایسلقلو sohbeti var
Ki Hüsrevler olur candan hıridâr *(Hurş. XIV. 80)*

ısırgı, (ısırgu) : Yılancık hastalığı.

§ Sürḫ-bâd سرخباد [*Fa.*]: Isırgı اصرغی illeti ve tabipler cemre dedikleri marazdır. *(Ni'meti. XVI. 410)*

§ Sürḫ-bâd سرخباد [*Fa.*]: Isırgı اسرغی zahmeti. *(Caf. XVI. 89-1)*

§ Sürḫ-bâd سرخ باد [*Fa.*]: Yılancık illeti ki ısırgu اصرغو dahi derler. Tabibler katında humre ve zebibe demekle ma'ruftur. *(Deş. XVI. 75 - 2)*

ısırgu : → **ısırgı.**

ısıtan : Hardal.

§ El-ḫardalü الخردل [*Ar.*] : Isıtan اصیتان dedikleri ottur, meşhurdur. *(Terceman. XV. 295)*

ısıtma : 1. Sıtma.

§ ... Bu sebeple karışmış ısıtmanıñ استمەنك sağışı've adı bellü değüldür. *(Yadigâr. XIV. 219 - 2)*

Yaturdu kulun dün gece hastarak
Isıtma استمه dutup, hâşa sizden ırak *(Süh. XIV. 169)*

§ ... Kuluncu açar ve ısıtmalu استمالو kişilere faide eyler. *(Akr. XV.)*

§ Tatlıyı dâim yemek ısıtma استما getirir, miydeyi süst eyler. *(Hazain. XV. 31 - 2)*

§ Aslanı daima ısıtma استمه tutar. Ekseri vakıt suya batar dahi oturur... *(Hay. XV. 5)*

§ ... Bir kişiyi soravardı ki ısıtma استمه tutmuştu. *(Kesir. XV. 371)*

§ Teb تب [*Fa.*]: Isıtma استمه. *(Caf. XVI. 31 - 1)*

§ El-humma الحمی [*Ar.*]: Isıtma استمه dedikleri maraz. *(Ah. XVI. 322)*

§ Teb-bâve تب باوه [*Fa.*]: Isıtma ditremesi ki başını şiddetinden titretir. *(Deş. XVI. 311 - 2)*

§ Tebḫâle تبخاله [*Fa.*]: Isıtma tutan kişilerin dudağında çıkan uçuk dedikleri çıbanın ism-i hasıdır. *(Deş. XVI. 311 - 1)*

§ Teb تب [*Fa.*]: Isıtma اسمه . *(Ni'meti. XVI. 195)*

§ Kurâşe قراشه [*Fa.*]: Şol ısıtmadır اسمدر ki kişinin tüyün ürperdir. *(Ni'meti. XVI. 494)*

§ El-ureva' العرواء [*Ar.*] : Isıtmanıñ اسمهنك ditretmesi, ra'şet-ülhumma. *(Kdeb. XVIII. 154 - 2)*

2. Hastalık ateşi.

§ ... Ve düğeli ısıtmalara اسمله müfittür. *(Mü. Şi. XIV-XV. 43)*

§ Teb تب [*Fa.*]: Isıtma, humma mânasına. *(Deş. XVI. 28 - 2)*

§ Tebḫâl تبخال [*Fa.*]: Ağızda çıkan uçuk ki ısıtma sonunda çıkar. *(Deş. XVI. 216 - 2)*

ısız : → **isiz.**

ısızlık : → **isizlik.**

ısla : → **isli.**

ısmarlamak : 1. Tevdi etmek, emanet etmek.

Eydür ey Kadir Çalap bu özümü
Ismarladım ایسمار لادم üş sana kendüzümü *(Yuz-Şeyd. XIII. 16)*

§ Kuluna eyitti : Var, tur ol balı getür, bu kişiye ısmarla. Vardı getürdü, gerü ısmarladı اسمرلدی . *(Yüz. Ha. XIV. 212)*

§ ... Nitekim atalarımızdan bize ahd ve emanet bu nûr-ı şerif ısmarlanmıştır اصمرلنمشدر üş ben de sana ısmarladım اصمرلدم . *(Si. Da. XIV. 38)*

Eyitgil ne sözün var ise için
Kim ısmarladı اسمرلدی sana ol mah-ı Çin *(Süh. XIV. 100)*

§ Ev tedbirin ana ısmarlayasın اسمرلیاسن bişirmek kotarmak kaydını ve ev süpürmek ve döşek bırakmak, kapkacak yumak... *(Müneb. XIV - XV. 197 - 2)*

§ Simurg kuşların sultanıdır. Evvel Süleyman huzurunda olurdu. Süleyman Aleyhisselâm yedi bin saf kuşu ana ısmarlamıştı اصمارلامشدی . *(Cennet. XV. 388)*

§ Atası ana tahtını ısmarlamak اصمرلق istedi; kaçtı deniz kıranına, anda kaldı. *(Cev. Es. XV. 400)*

§ Kalan zamanını oğlu Orhan'a ısmarladı اصمرلدی. *(T. Oruç. XV. 14)*

§ Eşeğin berk bağla andan Tanrıya ısmarla ایصمارلا. *(Ata. XV. 24)*

İşini ısmarlaya اصمرلیا küllî Hak'a
Halis ide tâatını mutlaka *(İbrahim. XV. 38 - 2)*

§ Sen anları bize ısmarlagıl اصمرلغل, sen Allah rızası için namaz kıl. *(Leys. Mu. XV. 20 - 2)*

§ Evimi cariyemi, nem var ise kardaşıma ısmarladım ایصمارلادم, sefer ettim, bir yıl eğlendim. *(Ferec. XV. 237)*

§ ... Adını Mansur kodu, dervişlere in'am eyledi, oğlanı besletti, altı yaşına giricek muallime ısmarladı ایصمارلادی. *(Ferec. XV. 224)*

§ Musa Peygamber Aleyhisselâm Hakkıle münacat kıldığı vaktın kavmini kardaşı Harun'a ısmarlardı اصمرلردی. *(Güzide. XV. 28)*

§ Pederim beni sana ısmarladı اصمرلدی. *(Saadet. XV - XVI. 22-2)*

§ Gümaşten کاشتن [*Fa.*]: Havale eylemek, taslit mânasına ve koyvermek, rehâ kerden mânasına ve tapşırmak ve ısmarlamak اصمرلق tefviz mânasına. *(Ni'meti. XVI. 34)*

§ ... Müfettiş canibinden bana ısmarladılar اصمرلدیلر, ol ecilden tamgada otururun. *(Sic. A. XVI. 1, 411)*

Hanesin ısmarlamış اصمرلش kardaşına
Üşmeye gam zevcesinin başına *(Zehr. XVI. 58)*

§ Tefviz تفویض [*Ar.*]: Ismarlamak اصمرلق. *(Müntehab. XVII. 20-2)*

2. Tembih etmek, tavsiye etmek.

Ismarladı ایصمارلادی Zeliha bir avrata
Ol vakıt kim Yusuf gele bundan öte
Ol arada ilt beni oturayım *(Yuz. Şeyd. XIII. 59)*

Bilirim ki süci yaramaz ana
Hem ısmarlamıştı اسمارلمشدی atası bana
Ki, oğlandır ana süci vermegil
Anın çevresine haşr dermegil *(Süh. XIV. 69)*

§ Kavmine ısmarladı ki اصمرلدیکه eğer basam ve basılam, siz fariğ olunuz, şer ü şûr koparmanuz. *(Si. Da. XIV. 392 - 2)*

§ Ne kim Resûl Hazreti ısmarladı اسمرلدی amel eylediler ölünce. *(Yüz. Ha. XIV. 8)*

Şah ısmarladı اصمرلادی gitti odasına
Veli bırakmış idi oda sine *(Işk. XIV. 188 - 1)*

§ ... Sak ol deyü ısmarladı اصمرلدی. *(Anter. XIV. 392)*

§ Ve dahi ısmarladı اسمرلدی kullara ki cehdedüp iyi hulkler kendülere hasıl kılalar. *(Müneb. XIV - XV. 1 - 2)*

§ Bedi', Seyf'i bir ifrite bindirdi, Server Banu'ya gönderdi. Seyf'e ısmarladı ایصمارلادی kim Server'e yetişesin, sergüzeştini temam di. *(Ferec. XV. 362)*

§ Eğer oğlancıklar nesne döktüyse ısmarlayam ایصمالایام dahi etmeyeler ve evi arı tutalar. *(Ferec. XV. 370)*

§ Dün yarısı olucak, zen-i benna ısmarlamış ایصمارلامش idi, taşradan gelip kapıyı katı katı kaktılar. *(Ferec. XV. 64)*

§ Mezbur emin Muhyeddin kendi eminine ve benim eminime ısmarladı اصمرلادی ki min-ba'd hasıl olan akçadan bunların mevaciplerin itmam ede. *(Sic. B. XV. 7, 43)*

§ Müritlerine ısmarla اصمارله horata ehline karışıp horata eylemesinler. *(Müz. XV. 357)*

§ Ve dahi oğlancıkları muallime götürücek şöyle ısmarlayalar اصمرلیلر kim oğlancık okumağa meyl ide. *(T. E. XV. 20)*

§ İnsana ısmarladık اصمرلدق atasına anasına hizmet etmeği. *(Cev. Es. XV. 123)*

§ Bu oldur ki Musa Aleyhisselâm Tevrat'ta ısmarladı اصمارلدی kim âhir zaman peygamberi Muhammed'e iyman getüreler... *(Cev. Es. XV. 11)*

§ Şuayb, sabah olucak koyunları otarmağa gönderdi, ısmarladı اصمرلدی ki yolun sağ canibine git. *(Mevahib. XVI. 85)*

§ Vasiyyet وصیت [*Ar.*] : Ismarlamak اصمرلق.
(Müntehab. XVII. 105 - 1)

§ ... Anın sevkettiği râh-ı savâba gidesin deyü muhkem ısmarlar idi. *(Solak. XVII. 263 - 1)*

ısra : → asra.

ıssı : 1. Sıcaklık, hararet.

Aşka mecnun olanlar assı, ziyandan fariğ
Korkmaz ıssı اسی soğuktan pes ne biliser odu
(Yunus. XIII - XIV. 147)

§ ... Konuk, bir cihan-geşte kişiydi, müsafirlik anın işiydi, delim acayip görmüş idi ve rûzigâr ıssısın اسسین ve sovuğun çok görmüş idi. *(Kel. XIV. 84)*

§ Ve dahi gün ıssısı اسسی yok kim sana irişip seni incide.
(Leys. Mu. XV. 19 - 1)

§ Bir atlı katı ıssı günde ıssıdan اسیدن yavlak incindi.
(Müz. XV. 77)

Gitti geldi yine ol Tanrı hası
Gitmemişti döşeğinin ıssısı اسی‌سی *(Mevlit. XV. 54)*

§ İlâhi ben güneş ıssısına اسیسنه takat getürümezem.
(Envar. XV. 134)

§ Bir Kazvinî kimesne yaz ıssısında اسی‌سنده Bağdat'tan gelirmiş. Demişler ki: Bağdat'ta ne işledin? Etmiş: Derledim.
(Rav. Ah. XVI. 173)

§ Ed-dayk الضیك [*Ar.*]: Ya'ni ıssınıñ اسینك şiddetinden apışlarını ayırıp uyluklarını memelerine yanaştırmağa kadir olamadı.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 102)

2. Sıcak.

Bugün aşkın odundan ıssı ایسی aldık
Bize kayu değil ger kar u kaydır *(Velet. XIII - XIV. 16)*

Ne var uğrasa sovuğa ıssıya اسیا
Oğul ata sözün gerekmez sıya *(Süh. XIV. 131)*

§ Öyle yakın olunca yürüdüler ıssı اسی oldu...
(Anter. XIV. 36)

§ Nâgâh bir geyik buzağusiyle katı ıssıda اسیده dillerin çıkarıp yele yele geldiler. *(İhlâs. XIV. 108)*

§ Ve öğle namazının hikmeti oldur kim güneşi gayet ıssı اسی olur. *(Si. Da. XIV. 32)*

§ Bir gece hava gey ıssı idi. *(Tebareke. XVI. 3 - 1)*

§ Issı اسی hava gevdeyi arıkladur ve benzi sarardur, susadur ve yüreği kızdurur. *(Yadigâr. XIV. 4 - 2)*

§ ... Ve eğer tamarlar ıssı اسی olursa hararete delâlet eder.
(Mü. Şi. XIV - XV. 3)

§ Ve dahi ıssı taam اسی yemek göze ve dişe zarardır.
(T. E. XV. 59)

§ Yarın kıyamet gününde ıssı اسی tamunun ıssısın tuymaya.
(Cinan. XV. 19)

§ Yudukları su ıssı اسی olmaya, sovuk dahi olmaya amma ıssıdan اسدن sovuğa yakın ola. *(Hazain. XV. 9 - 2)*

§ Bir köye uğradılar katı ıssı ایسسی idi, Müslim susadı.
(Ferec. XV. 522)

§ Germ گرم [*Fa.*]: Issı اسی . *(Sıh. Ac. XV. 50)*

§ Gün ıssı اسی gölgem yok. *(Güzide. XV. 71)*

§ Edviyenin ba'zısı ıssıdır اسیدر ve ba'zısı sovuktur.
(Akr. XV. 9)

§ ... Suyu pek ıssı اسی etme, tenim incinmiştir.
(Saat. XV. 103)

§ Tağarcığından ıssı اسی etme çıkardı.
(Tez. Ün. XV. 84 - 2)

§ Bedenleri baştan ayağa varınca hayvan gibi kıllı, anınla ıssıdan اسیدن sovuktan saklanırlar. *(Leys. Dâi. XV. 446 - 2)*

§ Müshil kim ıssı اسی mizaclu kişilere veresin fayide eyleye.
(M. Na. XV. 17)

§ ... Issı ایسی diş ağrısına fayide ide, ıssıdan اسیدن olan diş ağrısının imtihanı oldur kim alil ağzına ıssı اسی su alıcak zahmeti arta. *(M. Na. XV. 32)*

§ Yarın kıyamat güneşi ıssısında başlarda beyni çokraduğu vaktın.. *(Tuh. Le. XV. 376)*

§ Ol yıl içinde ne olacağın, kar, yağmur olduğun, ıssı اسی ve sovuk olduğun.. *(Cennet. XV. 237)*

§ Taştan katı nedir ve oddan ıssı اسی nedir? *(Müz. XV. 343)*

§ Issıdan اسدان korkan sovuk suyu üfürür, içer. *(Ata. XV. 22)*

§ El-harrü الحر [*Ar.*]: Issı اسی ki berdin zıddıdır ve dahi ıssı اسی olmak mânasına mastardır. *(Terceman. XV. 246)*

Kızmış âhenden kaçırmaz ellerin
Elle tutar ıssı اسی âhen tellerin *(Zehr. XVI. 221)*

§ Bir herifin önüne ıssı اسی taam getirirler ... kaşık sunar, od gibi taam inip bağrını bağarsuğunu yakar. *(Letaif. XVI. 72)*

§ Germ کرم [*Fa.*]: Issıdır اسی‌در, mukabili serddir ki soğuktur. *(Deka. XVI. 92 - 1)*

Pintiler kim kısır olur kısar akçasın pek
Güç ile kusturasın kıstırasın ıssı اسی kısaç *(D.B. XVI. 65)*

§ Bir gayet ıssı اسی günde oruç tuttu. *(Rahat. XVI. 17)*

§ Germ کرم [*Fa.*]: Issı ve harr mânasınadır. *(Deş. XVI. 236 - 1)*

§ Hür هر [*Fa.*]: Pusarık ki ıssı اسی günlerde olur ve ḫur mânasına, ya'ni güneş. *(Ni'meti. XVI. 638)*

§ Temuz تموز [*Fa.*]: Tarih-i Rum'dan bir ayın adıdır, gayet ıssılar اسی‌لر vaktıdır. *(Caf. XVI. 34-1)*

§ Buḫar بخار [*Ar.*]: Her kaynayan ıssı اسی nesneden kalkan buğ. *(Bab. XVI. 2, 12)*

§ Hazreti Ali ıssılarda اسی‌لرده panbuklu kaftanlar giyerdi, hiç incinmezdi. *(Şevahid. XVI. 112)*

Alıp varın fakirin koyasın zâr
Doyar mı a beğim bu ıssıya اسیه kar *(Güvahi. XVI. 41)*

§ Ömer yatmış ol ıssı اسی kumda, alnının deri akıp yattığı yeri ıslatmış. *(Tibr. XVI. 27)*

Sana elbette yumşar akça yüzü ıssıdır اسیدر ey dil
Zer-i pür-tâbı gün gibi görüp ol şem'-i bezm-ârâ
(H. Atai. XVI. 4)

§ Hârr حر [*Ar.*]: Issı اسی. *(Müntehab. XVII. 29-1)*

§ Germâ گرما [*Fa.*]: Issı اسی. *(Cam. Fa. XVII. 5)*

§ Germsir گرمسیر [*Fa.*]: Gereği gibi ıssı اسی demektir. *(Nuh. Tuh. XVII. 76)*

Çü ıssı ایصسی oldu gün katı kurudu sıktı gön katı
Dutar ahı semavâtı kalur bu derd-i âfetle *(Battal. XVIII. 60)*

Hamîm حمیم [*Ar.*]: ıssı اسی su, germâb گرماب [*Fa.*] ü vedan, ağışten: ıslatmak

Gadîreyn, âbdanha: iki göldür; hış: kuru, sâvi
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 109)

§ Üvar اوار [*Fa.*]: Hararetli ve ıssı اسی havaya denür. *(Bürh. XVIII - XIX. 65)*

ıssıcak : → **ısıcak.**

ıssı dam : Hamam.

§ Boğazları doyduktan sonra ıssı dama اسی دامه girip. *(Ev. XVII. 2, 414)*

ıssı don : Kış elbisesi.

§ Issı don اسی طون bir dona derler ki giyen kişi teninden alduğu issilikten ziyade issilik vere ve yumşak don hassaten ol ki havlu ola, teni ıssı eyleye ve kış giyeceği ola. *(Yadigâr. XIV. 3 - 2)*

ıssı eylemek : Isıtmak.

§ Evvel kaftan ol kişinin teninde ıssı olur, andan sonra ol kişiyi ıssı eyler اسی ایلر. *(Yadigâr. XIV. 3 - 2)*

§ ... Ve yumşak don, hassaten ol ki havlu ola, teni ıssı eyleye ve kış giyeceği ola. *(Yadigâr. XIV. 3 - 2)*

ıssılık, (issilik) : 1. Sıcaklık, hararet.

§ Eğer ol kar ve tolu olmayadı cehennem issiliğinden اسلكندا (harekelidir) göyünedük. *(Enb. XIV. 8)*

§ Tâat odu anı yandurupturur, tevbe issiliği اسلك anı tuncukdurur turur ana ayruk göyünmek yok. *(Tuh. Le. XV. 224)*

§ ... Anda dahi issilik اسلك ya sovukluk bile değil. *(Hazain. XV. 6 - 2)*

§ Tebiş تبش [*Fa.*]: İssilik اسيلك. *(Sıh. Ac. XV. 23)*

§ Aber عبر [*Ar.*]: Yaş akmaktan gözde olan issilik اسيلك. *(Bab. XVI. 1, 66)*

§ Tebiş تبش [*Fa.*]: İssilik اسيلك mânasına, ya'ni hararet. *(Ni'meti. XVI. 196)*

§ Germî كرمى [*Fa.*]: İssilik اسلك. *(Şamil. XVI. 255)*

§ Tefs تفس [*Fa.*]: İssilik اسلك. *(Deş. XVI. 155 - 2)*

§ Germî كرمى [*Fa.*]: İssilik اسلك. *(Deş. XVI. 380 - 1)*

§ Öyle ıssısında kim yazın gayet issiliği اسيلكى zamanıydı... *(Rahat. XVI. 17)*

§ Tebiş تبش [*Fa.*]: İssilik اسلك hararet mânasına. *(Cam. Fa. XVII. 40)*

§ Et-tesabsub التصبصب [*Ar.*]: İssilik اسيلك şedît ve ıssıcaklık medît olmak. *(Kdeb. XVIII. 200 - 2)*

§ Tef تف [*Fa.*] : *4* mânası var... Sâni, issilik اسيلك ve kızgınlık ve hararet mânasınadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 184)*

2. Fazla hararetten bedende çıkan sivilceler.

§ Bedeninde ıssılık اسلق çıkar, uşacuk kara olursa müşkildir, kızıl ya ağ olursa... *(Hazain. XV. 15 - 2)*

ıssı olmak : Isınmak.

§ Evvel kaftan ol kişinin teninde ıssı olur اسى اولر andan sonra ol kişiyi ıssı eyler. *(Yadigâr. XIV. 3 - 2)*

ıssı ot : Biber.

§ Âdem Aleyhisselam uçmak firakından ağlar idi, [göz yaşlarından] zencebil ve ıssı otlar اسی اوتلر biter idi.
(Envar. XV. 41)

§ Fülfül فلفل [*Fa.*]: Issı ot اسی اوت ya'ni büber.
(Ni'meti. XVI. 484)

§ Pülpül پلپل [*Fa.*]: Fülfül, ya'ni ıssı ot اسی اوت ki büber derler.
(Ni'meti. XVI. 182)

§ Fülfül فلفل [*Fa.*]: Büber, ya'ni ıssı ot اسی اوت ki Hindistan'dan gelür. *(Caf. XVI. 117 - 2)*

§ Pilpil پلپل [*Fa.*]: Büber dedikleri ıssı ot اسی اوت.
(Caf. XVI. 25 - 1)

ıssı sovuk : İyi ve fena günler, germ ü serd.

§ ... Ol sıçanın adı Zirek idi, çok fikirli, temam uslu ve rûzgârın ıssısın ve sovuğun اسیین و سوغین görmüş... *(Kel. XIV. 79)*

§ Konuk bir cihan - geşte kişiydi, misafirlik anın işiydi, delim acayıp görmüş idi ve rûzıgârın ıssısın ve sovuğun اسیین و صوغین çok görmüş idi. *(Kel. XIV. 84)*

Issı sovuk sağ u sayru hali ne
Ekin ü hayvan yemiş ahvali ne *(Melhame. XIV - XV. 15 - 2)*

§ Bununla ıssı sovuk اسسی صوق dahi çekmez, dürlü dürlü korkular geçirmez... *(Müneb. XIV - XV. 280 - 1)*

§ Bir sandıkta bir ak harir buldu, yazılmış kim : Ey ferzend-i dil-bent, bil kim çok ıssı sovuk ایسسی صوق çektim bu sanemleri ele getirdim. *(Ferec. XV. 136)*

§ ... Canını muhataraya atma, halini bana di, sana feryat irişem, oğlansın, ıssı sovuk ایصسی صوق çekmeyüptürürsün.
(Fevec. XV. 466)

§ Ben cihan-dîde ıssı sovuk ایصسی صووق çekmiş olam, senin benim üzerimde hukukun var ola. *(Ferec. XV. 468)*

Nice ıssı sovuk صوق اسی çektim su gibi nice yer gezdim
Usandım hasılı ey dil yeter gezdim yeter gezdim
(Âli. XVI. 58)

ıssı söz : Tatlı ve mülâyim söz.

§ Eyitti: Üş bunun bu yaldızlama yalanlarına ve gönül kapıcı aldamaklarına ansuzda aldana. Nite kim yavlak ıssı sözlü ve tatlı dillidir. اسی سزلو *(Kel. XIV. 67)*

ıssıtmak : Isıtmak, kızdırmak.

Bir katı ol ni'metin hem ıssıdır
Sureti hem toyurur hem ıssıdır اسیدر *(Ga. XIV. 504)*

ıssı vurmak : Sıcak geçmek, sıcak çalmak.

§ Şersam سرسام [*Fa.*]: Issı vurmadur اسی ورمەدر ki dimağda olur.
(Mü. Şi. XIV - XV. 64)

ıssı yel : Gündüz veya gece esen sıcak rüzgâr ki Arapçada birincisine semum, ikincisine harur derler.

Issı yeldür اسی یلدر: semum سموم [*Ar.*] eser gündüz
Issı yeldür اسی یلدر eser gecede: harur حرور [*Ar.*]
(Uc. Gar. XV. 10)

§ Semum سموم [*Ar.*]: Issı yel اسی یل mânasınadır ki gündüz eser. Ve harur حرور [*Ar.*]: Issı yeldür ki gece eser.
(Saa. Pend. XVI. 99)

§ El-bârih البارح [*Ar.*]: Şiddet ve ıssı yel اصی یل, rıyh-i harre mânasına. *(Ah. XVI. 125)*

Soldu bir pâre ol gül-i ahmer
Issı yelden اسی یلدن nite ki gonca-i ter *(Ş. G. XVI. 67)*

ıstar : Dokuma tezgâhı.

Pınarında bir yenice sağlık var
Çimeninde ıstar görmüş yağlık var *(Saz. Dadaloğlu. XIX. 571)*

ısuz : → **isiz.**

ısuzluk : → **isizlik.**

ışalak : Parlak, ışıldayan.

§ Bârika بارقه [*Ar.*]: Her ışalak اشەلق olan nesne ve cilâlı kılıçlar.
(Bab. XVI. 2, 132)

ışalamak : → **ışılamak.**

ışık (I), (ışıklık) : **1.** Demir başlık, miğfer.

Çukal saldı eğnine, başa ışık
Ara yerde çün yoğ idi barışık *(Süh. XIV. 287)*

Açam alnımı ışığım ایشغم kaldıram
Bular oka, ben kılıca bindirem *(Süh. XIV. 164)*

Işığın اشیغن yukarı kaldırdı Serhan
Dedi ey Daygam, ey divane hayvan *(Hurş. XIV. 64)*

§ Başımda kunt ışıklar ایشقلر saklardım senin için. *(Dede. E. XIV. 129)*

§ ... Aydur: At, yarak ve ışık ایشق Beğilin. *(Dede. XIV. 125)*

§ Anın bir ışığı اشغ var idi üç yüz batman demür idi. *(Enb. XIV. 563)*

Işık اشق yimrilmesi benzerdi na'le
Kan ile dağ u taş dönmüştü la'le *(Işk. XIV. 304- 2)*

§ Arkalarına çukal ve zırh ve başlarına ışık اشق giymişlerdi. *(Anter. XIV. 2, 155)*

Hiç işitilmezdi dir ey dil-nevaz
Ka'ka'a çukaldan ışıktan ایشقدن avaz *(Melhame. XIV - XV. 155 - 1)*

§ Bu dünya bir ma'rekegâhdır. Perhiz etmek, yaramaz nesnelerden sakınmak, gerekli nesneleri işlemek, çukal, ışık اشق geyip kalkan götürmektir, sayruluk düşmandır. *(Hazain. XV. 20 - 2)*

§ Ḫûd خود [*Fa.*]: Başa giyilen ışık اشق. *(Sıh. Ac. XV. 18)*

§ Câlût'un dahi başında bir ışık اشق vardı. *(Cev. Es. XV. 69)*

§ Câlût'un başında bir ışık اشق var idi ki vezni üç yüz batman idi. *(Leys. Ar. XV. 136)*

§ Yâ Ebâhanife, dünya düşman evidir. Düşman busudadır, çukalın eğninden çıkarma. Andan günde beş gez ışığıñ اشغك ve kolluğun giy. *(Tuh. Le. XV. 289)*

Geyürdüm ben dahi cevşen zirihler
Çukal pûlât ışık اشق bağlap girihler *(Çeng. Dâi. XV. 240)*

Uralar başlara dürlü ışıklar اشقلر
Ki karanuluğa sala ışıklar *(G. Ra. XV. 73)*

§ Hûz خوذ [*Ar.*]: Tuvulgalar ve ışıklar اشقلر. *(Bab. XVI. 2, 429)*

§ İmâme عمامة [*Ar.*]: Başa sarınacak dülbent ve tuvulga ve ışıklık اشقلق. *(Bab. XVI. 2, 254)*

§ Teğaffür تغفر [*Ar.*]: Nesneyle bürünmek ve başına kişi ışıklık اشقلق ve tuğulga giymek. *(Bab. XVI. 2, 28)*

§ Davmas دومص [*Ar.*]: Tuvulga ve ışıklık اشقلق dahi derler. *(Bab. XVI. 1, 183)*

§ İsti'dat cebesini giyip, akıl ışığın اشغن başına urup, istiânet kalkanın omuzuna bırağıp, haşyet-i Hak kılıcın eline alıp şeytan çerisin dağıta. *(Zad. XVI. 77)*

§ Ḫûd خود [*Fa.*]: ... Demür ışık اشق. *(Caf. XVI. 54 - 1)*

§ Işığıñ اشغك ve kolluğun giy, ne kadar bahadır isen yalnız depinme karındaşlarınla bile depin. *(Ta. Şahi. XVI. 99 - 2)*

§ Terek ترك [*Fa.*]: ... Ve tulga ki demürden takyedir, harp günlerinde giyerler, ışık dahi derler. *(Deş. XVI. 193 - 1)*

Görüp sultan buların yâl ü bâlin
Işığın اشيغن cevşenin, atı çukalın *(Hadidi. XVI. 246)*

§ Miğfer مغفر [*Fa.*]: Başa giyecek ışık اشق tuvulka mânasına. *(Caf. XVI. 158 - 2)*

§ Miğfer مغفر [*Fa.*]: Demirden takye ki ışık اشق derler. *(Ni'meti. XVI. 584)*

§ El-beyza البيضة [*Ar.*]: Ve dahi cenk eyyamında başa giyilen demir tas ki ışık اشق derler. *(Ah. XVI. 152)*

Saçını börk içinde bağladı berk
Işık اشق giydi külâhın eyledi terk *(Şeh. Ş. XV . 271)*

§ Hâsir حاسر [*Ar.*]: Başına ışık اشق giymeyen. *(Müntehab. XVII. 28 - 1)*

§ Beyza بیضه [*Ar.*], ḫod خود [*Fa.*]: Zırh külâhı, ışık ایشیق ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 199)*

§ El-imame العامة [*Ar.*]: Zırh külâhına denir ki ışık اشق ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 522)*

§ Gırare غراره [*Fa.*]: Bir dürlü silahdır ki cenkte giyilir... ve hûd-ı âhenin mânasınadır ki zırh külâhıdır ki ışık اشیق ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 428)*

§ Ser-payan سرپایان [*Fa.*]: Sarık ve şemle ve sarık ucu ve şal ve kemer-bend uclarına denir ve tuğulga ve ışık اشیق dedikleri demir baş kisvetine denir ki cenklerde giyilir. *(Bürh. XVIII - XIX. 348)*

2. Parlak, güzel yüzlü.

Şâm'dan gelmiş yalın yüzlü ışık اشق mahbûbdur
Tas alub kûyün gedalar gibi seyreyler güneş
(Hayali. XVI. 6)

3. Aydınlık, ziya.

§ Es-senâ السنا [*Ar.*]: Işıklık اشقلق ki zıyâ mânasınadır. *(Kdeb. XVIII. 32 - 2)*

ışık (II), (ışık mezhep) : Bektaşi dervişi.

Eğer beğdir ya dânişmend ü ışık ایشق
Kılur her biri halince tanışık *(Işk. XIV. 151 - 1)*

§ Hattâ Bahtek kulları birkaç yumruk tabanca urup, bire gidi ışık اشق ne ararsın bunda Bahtek gibi vezirin yerinde, derlerdi. *(Hamza. XIV - XV. 11, 68)*

§ Ola ki Melik Kahir gelince Ahmet didikleri ışığı ایشینی ele getürevüz, didi. *(Müslim. XV. 12,34)*

§ Ol ışık ایشیق Ebumüslim'den dahi sarptır, eğer irte meydana gire, anı göresin, didi. *(Müslim. XV. 6, 29)*

§ Yâd-ı Hak'tan bir derunu boş yalınayak başıkaba tennûrepûş ışık اشق abdal, ata huzuruna gelip... *(Letaif. XVI. 34)*

Kalırsın aç özünle et tanışık
Sakın işten kaçuben olma ışık ایشق *(Güvahi. XVI. 75)*

Ben şecâat kılıcıyam ol ışıklar اشقلر bulucu
Ben savaş günü cerîyem o heman cerde cerî
(Yahya Bey. XVI. 19)

Sofra salıp dikti bir a'lâ çerağ
Yaktı ışıklar اشقلر gibi farkına dağ *(Atai. Ha. XVII. 23)*

Meh ü mihr edüp rûy ü ebru tıraş
Işıktır اشقدر komuş âsitanında baş *(Atai. Ha. XVII. 31)*

Şuh-tab' idi açık meşrep idi
Laübali bir ışık mezhep مذهب اشق idi
(Sabit. XVII - XVIII. 1 - 77)

Bu Himmet gelür âdemin hoşuna
Gezer yok ışıklarda اشقلرده boş boşuna *(Mihnet. XIX. 123)*

ışıklık : → **ışık (I).**

ışık mezhep : → **ışık (II).**

ışık urunmak : Miğfer giymek.

§ Eğnine bir ağır cebe giydi, başına bir müzehhep ışık urundu اشق اورندی .. *(Si. Da. XIV. 772 - 2)*

§ Eğinlerine cebeler giydiler, başlarına ışıklar urundular اشقلر اورندیلر. *(Si. Da. XIV. 788 - 2)*

§ Başa mesh vermek ışık urunmakdur اشق ارنمقدر gusl çukaldır, yüz yumak yüzlük urunmakdur, kollar yumak kolluk giymekdür, ayak yumak ayaklık giymekdür.
(Tuh. Le. XV. 289)

§ Çok vâki' olmuştur çukal giyip ışığ urınanlar اشغ اورننلار bir sehl çukal deliğinden bir beğenilmedik ok ile helâk oldular.
(Hazain. XV. 20 - 2)

§ Kollar yumak kolluk giymektir, başa mesh vermek ışık urunmaktır اشق ارنمقدر . *(Ta. Şahi. XVI. 99 - 2)*

ışılamak, (ışalamak, ışılaşmak, ışlamak) : Işıldamak, parıldamak, lemean etmek.

Meğer ışlar olmayadı hem ışık
Vereydi kara dün içinde ışık
Çıkarırdı yıldız gözünü sügü
Işıladı اشيلدى yanmış gibi özegü *(Süh. XIV. 167)*

§ Anın alâmeti oldur kim gece olıcak ağacının kabuğu od gibi ışılar اشلر eğer kurusa ışılamaz اشلمز. *(M. Bay. XIV. 95)*

§ Anın yanağı şol zafer gündüzü bigi ışılardı اشلردى. *(Kel. XIV. 66)*

§ Şol yıldız kurdu kim dünin od bigi ışılar اشلر. *(Kel. XIV. 54)*

§ ... Nitekim kişi karanuda ışılayan اشلين nesneyi görür od sanır, çün eli birle dutar, ma'lûm olur kim yel ölçmüştür, ve hakikat bilmekten ön hükümde ivecenlik kılmıştır. *(Kel. XIV. 162)*

Eydür ey uçmakta gezen kişiler
Kim güneş gibi yüzünüz ışılar ايشلر
(Man. Tayr. XIV. 59)

§ Gözleri od gibi ışladı اشلادى. *(Anter. XIV. 181)*

§ ... Gece irişir, kolan mişeye düşer, atam mişe kenarında attan iner oturur, bir lâhzadan bir taraftan od ışılar ايشيلار, atam ol ateşe yürür. *(Ferec. XV. 117)*

§ Bevârık بوارق [*Ar.*]: Her ıldır ıldır ışalayan اشەلين nesnelerdir. *(Bab. XVI. 2, 327)*

§ Teekkül تأكل [*Ar.*]: Işalamak ايشەلق ve yalap yalap yanmaktır ve yalkımaktır. *(Bab. XVI. 2, 382)*

§ Tâften تافتن [*Fa.*]: ... Işılayup اشليوب yalabımak. *(Caf. XVI. 185-1)*

§ Efruzende افروزنده [*Fa.*]: Pas açıcı, ışılayıcı اشليجى. *(Caf. XVI. 7-1)*

§ Pertev پرتو [*Fa.*]: Şû'le-i âftab ve şû'le-i ateş ve ışılamak اشلمق ve ışık. *(Ni'meti. XVI. 134)*

§ Lipan [*Fa.*]: Pır pır ışılayıcı, âyine ve kılıç ve bunlara benzer ne var ise... *(Deş. XVI. 278 - 1)*

Yel eser de ışılaşır sırmalar
Siyah zülfü mah yüzünü tırmalar *(Kara. XVII. 167)*

§ Tâbîden تابيدن [*Fa.*]: Işılamak ايشلامق ve yalabımak ve parlamak ve parıldamak ve zıya-pâş olmak ve tahammül etmek ve.. *(Bürh. XVIII - XIX. 171)*

ışılaşmak : → **ışılamak.**

ışımak : 1. Işık vermek, ışığını göstermek, parıldamak.

Alnı açık gerek anın kişiye
Kim güneş gibi cihanda ışıya ايشيا *(Man. Tayr. XIV. 181)*

Od ışır iken ايشير يكن olma garre zinhar
Ki nûr ider iriştüğünü ol nâr *(Ravza. XV. 56)*

Bu inayet Tanrı'dandır kişiye
Kim safa nûru gönülde ışıya ايشيه *(İbrahim. XV. 28 - 1)*

Işımaz اشيمز gülmez idi rû-yi âlem
Sipihri almış idi zulmet-i gam *(Veyse. XVI. 167 - 2)*

§ Bu göze görünene ışılayan ışıyıcak اشيجاق çok nesne gösterir. *(Sır. XVI. 11)*

§ El-le'lee: اللألأة (*Ar*): Ateş tutuşup ışımak اشيق mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 50)*

2. Aydınlanmak.

§ Bu ışıksız evimüz ışıya اشيه. *(Sır. XVI. 24)*

ışıtmak : Parlatmak.

Atının yüzüne yüzün sürdü çok
Sığındı Haka ol gece sürdü çok
Çü meşrıkta ışıttı ايشتدى Zengi dişi
Kaçırdı yine mağrıba Habeşi *(Süh. XIV. 232)*

Işıta اشدا bu gökte yavlak ıldızı
Ol cihangir olan erenler sözü *(Man. Tayr. XIV. 172)*

§ Çaresiz, gözsüz gümelesinde yanan bezir çırasından çıra çok ışıtmak gerek kim top karanulukta kalmaya.
(Müneb. XIV - XV. 248 - 2)

ışk eri : Gönül sahibi, âşık-ı sadık.

Ey ışk eri عشق اری gelgil beri ben sana yoldaş olmuşam
Kalmadı hiç gizli işim üş âleme fâş olmuşam
(Kadı. XIV. 335)

Zülfün kaçan ki yasaya ey şah haylini
Günden gerek ki yeğ göre ışk eri عشق اری leylini
(Kadı. XIV. 420)

Işk kala mı dile ya cana mı
Işk eri عشق اری can vermeğe yacana mı *(Kadı. XIV. 421)*

Her gece subha değin ışk erinüñ عشق ارنوك nâlesidir
Kara günler getiren başa gözün alasıdır *(Kadı. XIV. 212)*

Ger öğüş ola tolu örte yeri
Artuk ola bu fesat ey ışk eri *(Melhame. XIV-XV. 93 - 2)*

Mahabbet işi mihnet yoldaşıyız
Gönülden ışk erinüñ عشق ارینوك koldaşıyız
(Çeng. Dâi. XV. 261)

ışkın : Filiz, sürgün.

Arındı çünkü gitti köhne talı
Yeni ışkın اشقین çıkıp verdi nihâli *(Hikmet. XV. 901)*

§ Hadistan خودستان [*Fa.*]: Asma gözünden sürülüp çıkan taze filize denir ki meyhuş olmağla tenavül olunur, Türkide ışkın عشقین derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 254)*

ışlamak : → **ışılamak.**

ıvkar : Gulyabani, cin, şeytan.

§ Bir dürlü şekle girdim ki beni gören ıvkar ایوقار sanırdı.
(Anter. XIV. 694)

§ Araplar ana gûl-ül-berr derlerdi ya'ni kuru yerin ilbizi demek olur. Ba'zılar demişler ki Türkçe ıvkar ايوقار demektir.
(Anter. XIV. 657)

ızgar, (ızkar) : Cimri, hasis, bahil.

§ El-eḥassü الاخس [*Ar.*]: Ziyade nâkes ve ızkar ايزقار ve yatlu ve kötü kimesne. *(Terceman. XV. 33)*

Bir ızgarıñ ازغارك yimekten yemeğini
Geçinmek yeğdürür bir kişi aç tok *(D. B. XVI. 119)*

§ Siyah-kâse [*Fa.*]: Bahilden kinayet olunur, nâkes dimekle meşhurdur. Türkide ızgar didiler. *(Deş. XVI. 334 - 1)*

§ Siyehkâr سيەكار [*Fa.*]: Bahil ve nâkes ve ızgar ايزغار.
(Ni'meti. XVI. 407)

ızgın : Danelerinden beziryağı çıkarılan nebat, kenevir tohumu.

§ Bir pâre gendüm: *100* ve bir tosun öküzü : *50* ve bir pâre ızgın ايزغين : *50*. *(Sic. K. XVI. 4, 264)*

ızkar : → **ızgar.**

İ

i, (iy) (I) : Ey.

Yaramaz kişiler ile rûzügâr
Geşirmek, çak anın gibidir i ای yâr *(Süh. XIV. 260)*

İ söz bilen inanmaz isen sına
Mukabil getür imdi Tatça'sına
Göresin ki eyle midir dediğim
Belüre ne denlü emek yediğim *(Ferh. XIV. 5)*

Götür nikabı vü halka görün i ای şems ü kamer
Görüp utana lebinden nebat-ı şehd ü şeker
(Nesimi. XIV. 31)

Ben dedim gönül gözügüsün günah
Nice jeng etse açar tevbe i ای şah *(İs. XIV - XV. 153)*

İy ای dide-küşa-yi ehl-i didar *(Ley. XV. 5)*

İy ای yaşım yâr eşiğini daim
Secdegâh edinip ziyaret kıl *(İbrahim. XV. 136 - 2)*

§ Hak Taâlâ buyura kim iy ای beni dünyada birleyen kulum, iy beni görmedin arılığıma tanukluk viren kulum seni yalunuz mu kodular. *(Tuh. Le. XV. 174)*

§ İy ای kavm tiz dirneşün birgezden tevbe kılun.
(Tuh. Le. XV. 213)

Bana derdin gerek dermansız iy ای meh
Çü bir dem olamazam ansız iy ای meh *(Gülşeni. XVI. 64)*

§ İy ای gönül evinin sahibi sana taparın.' *(Zad. XVI. 17)*

ibibik : → **ibik.**

ibik, (ibiklü, ibük, ibibik, alaca ibik) : Çavuş kuşu, hüthüt kuşu.

§ El-hüdhüd [*Ar.*]: Alaca ibik ابك الاجه dedikleri kuş. Mesel, ibükten ابكدن göreğendür. *(Hay. XV. 209)*

§ Hüdhüd هدهد [*Fa.*]: İbik ابك kuşu. *(Ni'meti. XVI. 638)*

§ Pûpüş پوپش [*Fa.*]: İbik ابك kuşu, hüdhüd mânasına. *(Caf. XVI. 28 - 2)*

§ Hüdhüd هدهد [*Ar.*]: Alaca ibik ابك آلجه kuşu ki çirkin kokulu bir kuştur. *(Bab. XVI. 2, 488)*

§ Pûpe پوپه [*Fa.*]: İbük ايبك didikleri kuştur ki Arapça hüthüt dirler. *(Deş. XVI. 310 - 2)*

§ Hüdhüd هدهد [*Ar.*]: Alaca ibik ابك الجه . *(Müntehab. XVII. 107-1)*

İbibik ايبيبك: hüdhüd هدهد [*Ar.*] ü pûpû پوپو [*Fa.*]; üğüdür:
cuğd vü kûf
Hatem ü zağ denir kargaya; hırs u tama': âz
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 60)

§ Büdbüdek بدبدك [*Fa.*]: Mürg-ı Süleymandır ki Arabide hüthüt ve Türkide ibik ايبك dedikleri kuştur, çavuş kuşu dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 106)*

§ Kûkile كوكله [*Fa.*]: Mürg-ı Süleyman ismidir ki ibik ايبك kuşudur. *(Bürh. XVIII - XIX. 508)*

§ Hüdhüd هدهد [*Ar.*]: Çavuş kuşu ve ibiklü ايبكلو ta'bir olunan ma'ruf kuştur. *(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 353)*

§ Büdbüdek بدبدك [*Fa.*]: Arabide Hüthüt ve Türkçede ibük ايبك ve çavuş kuşu denilen kuş. *(Kam. Os. XIX. 237)*

ibiklü : → **ibik.**

ibli : İmalı, kinayeli, esassız.

Yüzünü değme gözlerden sakıngıl
Özünü ibli ابلى sözlerden sakıngıl *(Hurş. XIV. 18)*

ibret eylemek : İbret almak.

§ Yâ Mansur kendözün görme, bana bak ibret eyle عبرت ايله.
(İhlâs. XIV. 61)

ibrim ibrim : İbrişimlerle süslü, ibrişimli.

Nesin methedeyim böyle dilberin
Başı ibrim ibrim telli bir gelin *(Kara. XVII. 126)*

ibük : → **ibik.**

iç ağrısı : Karın ağrısı, dizanteri.

§ Göz yaşını keser, iç ağrısın اغريسن ايچ giderir.
(M. Bay. XIV. 23)

§ ... Mahmut nâm oğlanı iç ağrısından آغريسندن ايچ fevt oldu dediler. *(Sic. B. XV. 7, 346)*

§ ...Ya tağun ya iç ağrısından آغريسندن ايچ öle, bunların birinden ölse... *(Saat. XV. 101)*

iç ara : Gizli, kendi aralarında, mabeyinlerinde.

§ ... Y'ani üç kişi iç ara آرا ايچ keleci itmeyeler illâ Tanrı dördüncüsü olur anların. *(Cev. Es. XV. 272)*

§ İç ara آرا ايچ söylerlerdi ki ne yüzle varalar atalarına.
(Cev. Es. XV. 325)

§ Allah bilür sırlarını ki gönüllerindedür ve iç ara آرا ايچ kelecilerini... *(Cev. Es. XV. 266)*

§ Tanışın iç ara آرا ايچ oğlancuğun emrini. *(Cev. Es. XV. 29)*

§ Gözleri çakır, yüzleri kara, söyleşeler iç ara آرا ايچ.
(Cev. Es. XV. 17)

iç burmak : Karın ağrımak, sancılanmak.

§ Güzayiş كذايش [*Fa.*]: İç burmak بورمق ايچ. *(Sıh. Ac. XV. 36)*

§ Güzayiş كذايش [*Fa.*]: İç burmak بورمق ايچ. *(Şamil. XVI. 641)*

§ Güzayiş كذايش [*Fa.*]: İç burmak بورمق ايچ.
(Cam. Fa. XVII. 142)

iç don, (iç ton) : Don, iç pantalonu.

§ Şalvar شلوار [*Fa.*]: İç ton ایچ طون. *(Sıh. Ac. XV. 21)*

§ Nîfe نیفه [*Fa.*]: İç ton ایچ طون yakası. *(Şamil. XVI. 244)*

§ Şalvar شلوار [*Fa.*]: İç ton ایچ طون. *(Şamil. XVI. 467)*

Hûr: güneş ü zehr: ağı, nifedir نیفه‌در [*Fa.*] iç ton ایچ‌طون ağı Kûç biluçtur: yağı, lây: çökek, talga: heng *(Genc. XVII. 41)*

iç edik, (iç edük, iç edüğü) : Kısa konçlu ayakkabı, mest.

§ Dört çift iç edik ایچ ادیك: *40* ... *(Sic. B. XV. 12, 177)*

§ İki çift iç edik: *15*, çenber: *5*, ak çarşap: *15. (Sic. B. XV. 1, 3)*

§ İç edik ایچ ادك: *5*, münakkaş ton: *40. (Sic. B. XV. 2, 171)*

§ Üsküf اسکف [*Ar.*]: İç edük ایچ ادوك dikici ve başmakçı. *(Bab. XVI. 2, 285)*

§ İḫtifaf اختفاف [*Ar.*]: Ayağına iç edüğü ایچ ادوکی giymek. *(Bab. XVI. 2, 283)*

§ Ebülmaâli'yi kığırdılar başında tahika, iç edüksüz ایچ ادکسز mücerret başmağ ile saray-ı sultana yetiştirdiler. *(Câm. Na. XVI. 28)*

§ Bu bap iki iç edük ایچ ادك üzerine mesh bâbıdır. *(Ter. Kurt. XVI. 32)*

§ İki iç edükleri ایچ ادکلری üzerine mesh sünnettir. *(Ter. Kurt. XVI. 15)*

§ El-ḫuff الخف [*Ar.*]: İç edik ایچ ادیك. *(Ah. XVI. 353)*

§ Dükkân-ı mezbur içinde olan babuç ve başmak ve mesh ve iç edik ایچه‌دك her ne ise va'de-i mezbure dek on dört bin beş yüz akçaya icara verdim. *(Sic. A. XVI. 3, 943)*

§ ...Da'va-yı istihkak eylediği bir kırmızı iç edik ایچ ادیك ve iki çenber ve bir mor gömlek ve bir... *(Sic. A. XVI. 2, 1016)*

§ Mûze موزه [*Fa.*]: İç edik ایچ ادك. *(Şamil. XVI. 651)*

§ Beş altun ve bir yeşil kumaş kaftan ve bir iç edik ايچ اديك verip ol mukabelede ben dahi... *(Sic. K. XVI. 8, 78)*

§ Bir küçük heybede bir çift büyük pabuç ve bir kırmızı badâmî kemha ve bir çift başmak ve iç edik ايچ ادك... *(Sic. A. XVI. 1, 308)*

iç edikci : Mestçi.

§ Ḫırâne خرانة [*Ar.*]: İç edikcilik ايچ ادكجيلك san'atı. *(Bab. XVI. 1, 177)*

§ Sekkâf سكاف [*Ar.*]: İç edikci ايچ ادكجى ve başmakcı. *(Bab. XVI. 2, 303)*

iç edüğü : → **iç edik.**

iç edük : → **iç edik.**

içeğü : Karın içindeki organlar ve bağırsaklar.

§ Oğlan doğurmuş avrata, kim içeğüsünde اچكوسنده zahmet ola, doğurduktan sonra boy tohmu suyiyle... *(Yadigâr. XIV. 115 - 2)*

§ Talağı şişüre ve hep içeğüye اچكويه ziyan ede, ola kim istiska getüre. *(Yadigâr. XIV. 8 - 2)*

§ Galiz yelleri içeğüden اچكودن gidere ve katı şişleri ciğerden ve talaktan zâil ede. *(Yadigâr. XIV. 59-2)*

§ ... Eğer anı derisiyle, içeğüsiyle اچكوسيله kaynatalar ve zeyt yağın koyalar bişe muharra ola... *(Edviye. XIV. 4)*

§ ... Miydeyi, bağırı kavi eyler ve içeğüden اچكودن yeli sürer. *(Edviye. XIV. 14)*

§ ... Eğer tavşanın karnı içeğüsin اچكوسن sığır yağıyle tava içinde kavuralar... *(Edviye. XIV. 4)*

§ Ve eğer südü balla yeyeler, içeğüde اچكوده baş bart varsa giderir. *(Edviye. IV. 28)*

§ Tavşan kığı içeğüsiyle اچكوسيله sığır yağıyle tavada kavursalar ol yağı saça sakala ve tüy bitmez yerlere dürtseler tüy bitüre. *(Mü. Şi. XIV - XV. 214)*

§ ... Ve içeğünün ıssılığın giderür. *(Mü. Şi. XIV - XV.)*

§ Karınca içeğüsü ایچکوس ardındağı yumruda mıdır yohsa önündekide mi. *(Hay. XV. 88)*

§ Hâris bin Gaytâl'ın karnında mâ-i asfar renci olup içi içeğü اچکو ağzından gelüp öldü. *(Kesir. XV. 363)*

§ Nefes aldıkça karnı kalkmaya, nefesin dâim bir düzeye alabilsin kim içeğüsi ایچکوسی tendürüsttür. *(Hazain. XV. 22-1)*

§ Çönge bıçağ ile boğazlanmış olmaya, derisin çıkarırken tiz çıkaralar, karnındağı içeğüsin filhal çıkaralar kim kokusu etine sinmeye. *(Hazain. XV. 30 - 2)*

içelik : İçelim.

Gidelik meykedeye men köle sen mîr gimi
İçelik ایچەلك mest olalık şöyle ki çağşır gimi
(Sûr. XVIII. 168)

içeri salmak : İçeri sokmak.

§ Mellah çoban ile eve geldi, evi bir mağara, ağzında bir delikli taş var, çoban taşı kaldırdı mellahı içeri saldı ایچری صالدی.
(Ferec. XV. 503)

içerlenmek : İçer gibi görünmek.

§ Mes'ut su içerlenürdü ایچرلنردی avrata nazar ederdi.
(Anter. XIV. 405)

içerüden içerü : İçten içe, iç içe.

§ Bir kişinin kim birkaç pâre altunu ola içerüden içerü ایچرودن ایچرو saklar telef olmasın sermayemdir der.
(Hazain. XV. 18-2)

içesi : İçecek, içilecek.

§ Ve ol ni'metlerden birisi dahi budurur kim bular Tîh içinde susadılar. Pes Musa'ya eyittiler: İçesi اچس su bize kandan ola.
(Enb. XIV. 507)

§ Oruç, kendözün saklamaktur yiyesiden, içesiden اچاسدا.
(Tuh. Le. XV. 347)

iç geçürmek : İshal vermek.

§ Ispanak, kim dükeli dilde ma'ruftur, soğuktur yaştır iç geçürür اچ كچرر . *(Edviye. XIV.)*

içgü etmek : İşret etmek, içki içmek.

Ki Şah içgü èdiceğiz اجكو ايدجكز dem be-dem
Benim odama basısardır kadem *(Süh. XIV. 131)*

içi dolmak : Ağlayacak hale gelmek.

§ Ben atamı anıcak kendözümü yenemezin, içim dolar ايچم طولار. *(Yüz. Ha. XIV. 201)*

içi eğri : Kötü kalpli, içinde kötü niyet olan.

§ Dostlar bakışıyle duşmanlar bakışı arasında tefavüt yavlak bellü olur. İçi eğri اچى اكرى kişinin nişanı oldur: Benzi ayruksı olup gelir sağına soluna bakar, başını önüne ardına döndürür... *(Kel. XIV. 44)*

içi geçmek : → **içi gitmek.**

içi gitmek, (içi geçmek) : İshal olmak.

§ Büyük adamların ve oğlancıkların dahi atlakına fayide eyler, ya'ni içi gittiğine اچى كتدكنه . *(M. Na. XV. 20)*

§ İshâl اسهال *[Ar.]*: Kimsenin içi geçmek ايچى كچمك ve şerbet kimsenin içini geçürmek, yürütmek. *(Bab. XVI. 1, 374)*

§ İştihasından hariç tenavül edip imtilâ ve heyday'a müptela ola ya'ni içi gide ايچى كيده . *(Tibr. XVI. 52)*

içi göynümek : → **içi göyünmek.**

içi göyünmek, (içi göynümek) : Yüreği yanmak, muztarip olmak.

Pişman olur Yusuf'u aldığına
İçi göynür ايچى كويز hazne boş kaldığına *(Yuz. Şeyd. XIII. 27)*

§ ... Pes şeytan ol vaktın içi göyündüğünden اچى كويندكندن na'ra kılur ah eder. *(Cennet. XV. 67)*

içi kara : Kara gönüllü, fena kalpli.

Şol içi karanuñ ايچ قرانك ne taş bağrı var
Ki karıncanun gönlün isteye dar *(Ferh. XIV. 28)*

içikmek : Dehalet etmek, aman dilemek.

§ Kalan meliklere böyle içikmediler اچکدلر ki sana içiktiler. *(Fütuh. XIV.)*

§ Müslümanlık çerisi iğen içiktiler ایچکدلر çerinin içine girdiler. *(Fütuh. XIV. 423)*

içi kopmak : Çok heyecanlanmak.

Ki kopa içi قوپا ایچی ola zâr ü dil-teng
Ola hem-dert ise tapunla hem-reng *(Işk. XIV. 119 - 1)*

içimlü : İçilecek halde olan, içilebilen.

§ Ve taam yimekte tertip saklayalar, her ne kim taam nâzük olursa ve lâtifrak olursa ve içimlü اچملو olursa evvel yiyeler. *(Yadigâr. XIV. 5 - 2)*

için : **1.** Gizli, gizlice.

Gelicek sarayına Fağfur-ı Çin
Kızı anası ile söyler için اچین *(Süh. XIV. 71)*

Çeriler salıp ya tanışıp için
Eliktirmemişti anı şah-ı Çin *(Süh. XIV. 151)*

Ki çün işledik bu işi biz için
Nemiz olur ayruk bizim şah-ı Çin *(Süh. XIV. 155)*

Vezire dönüp dedi Fağfur-ı Çin
Bugün tanışalım hele biz için
Ola mı acep ana varmak reva
Ya biz mi okuyalım anı eve *(Süh. XIV.)*

Yayan İran-zemine vardığını
İçin اچن Hurşit ile söz kardığını *(Hurş. XIV. 75)*

§ Kayser, beylerini cem'etti, için ایچین oturdular. *(Fütuh. XV. 7)*

§ Birlik ile sohbet ettiler için اچین
Yırttılar ol dem ikilik perdesin *(İbrahim. XV. 99 - 2)*

§ Emîr Husameddin Laçin nice emîrler birle için ایچن antlaştılar. *(Kesir. XV. 88)*

İçin ایچن beyleri yanına getirdi
Edüp halvet olarınla oturdu *(Şeh. Ş. XVI. 958)*

Vezirin yine cem'etti ikisin
Bularunla danışık etti için *(Hadidi. XVI. 179)*

2. Has.

§ Sâir beyler kullarından için ایچین kul koşup...
(Selim. XVI. 169)

3. İçinden, içten, yürekten, derunî.

Gehi söylenir idi kendözüne
İçin ایچن söyler ol kendi kendözüne *(Süh. XIV. 95)*

Zehi şükr sultan edindik için
Anı kim atasıdürür şah-ı Çin *(Süh. XIV. 234)*

Biri birimizi biliriz için
Benim sözümü sımaya şah-ı Çin *(Süh. XIV. 277)*

4. İçinde.

Karınca ayağın kara dün için ایچین
Kaya üzre basa önün ya kışın *(Süh. XIV. 4)*

için bağlamak : Peklik vermek.

§ Bezr-i katunayı kavuralar, döğmeyeler bitünile gül yağıyla cerp edeler, bir dirhem kadarı vereler derhal için bağlaya اچن بغلیه. *(Yadigâr. XIV. 16-1)*

içinde : 1. - de, hususunda.

§ ... Melik, akıl ve temyiz ve kifayet içinde اچنده ayruk meliklerden artuktur. *(Kel. XIV. 39)*

§ ... Bir saat içinde dükelin terk ededim, iki cihanın saadeti ol canı terk etmek içinde اچنده biledim.. *(Kel. XIV. 67)*

§ Âlemi yaratmak içinde اچنده vezire ve müşire ve yaradıcıya ve arkacıya mühtaç olmadı. *(Kel. XIV. 1)*

§ ... Anın tapusunda bir nâbekâr taife vardır kim her birisi nâbekârlık ve mekr içinde اچنده üstat ve imamdır ve hiyanetlik ve el uzunluğu içinde اچنده çâbük ve dilîrdir.
(Kel. XIV. 45)

Kişi dutsaklık içinde ایچنده sınanmaz
Esirin sözüne kimse inanmaz *(Işk. XIV. 206 - 1)*

Örü durdu bular gelmek içinde
Ümidin incisin delmek içinde اچنده *(Işk. XIV. 65 - 2)*

Şerʿ içinde اچنده kanlusun şahs öldürür
Kor tarikatte vü Tanrı'dan görür *(Man. Tayr. XIV. 270)*

Erlik içinde ایچنده ki bühtan var değil
Yoldan ileten eri hot er değil *(Man. Tayr. XIV. 230)*

§ Çün düşü içinde ایچنده ol işareti görüceğzin... *(Fütuh. XIV. 18)*

Ol uyku arasında yaş döktü çok
Düş içinde اجنده su içmek assısı yok *(Süh. XIV. 188)*

§ Çok söyleyen kişi elbette hatadan emin olmaz, pes selametlik ve ilim epsem olmak içindedir ایچندەدر .
(Müneb. XIV - XV. 263 - 1)

§ ... İmdi sen dahi bu ömür hazinesin gaflet esrüklüğiyle elden fevt edesin, öldükten sonra bir vakıt içinde اچنده ayılısarsın. *(Müneb. XIV - XV. 112 - 1)*

§ ... Keramet içinde اچنده yüce mertebeli idi.
(Tez. Ün. XV. 46 - 2)

Özündür nazm içinde اچنده tatlı sözlü
Sözün tatlı veli lezzette tuzlu *(Çen. Dâi. XV. 184)*

Bizi kim gördün üş keşfettik esrar
Ki her bir fen içinde اچندا behremiz var *(Çeng. Dâi. XV. 262)*

Ederler her nefeste hoş hesabın
Ohurlar her dem içinde ایچنده kitabın *(Ruşeni. XV. 46)*

Meğer bir gün Alâettin Rûmi
Eden Tavus-ı hazret nefs-i bûmu
Mubarek sevgili kulu Hudanın
Ali'si ilm içinde ایچنده Mustafa'nın *(Ruşeni. XV. 194)*

§ Ümmeti hakkında bunun gibi göynüklü haber işidicek ol sâat içinde ایچنده tacını başından ve hülleleri eğninden çıkarıp yabana ata. *(Delil. XV. 159)*

§ Her kim abdest alsa, namaz kılsa, rukû'un ve sücûdun yerinde eylese, dahi Kur'an'ı namaz içinde ایچنده dürüst okusa.. *(Cennet. XV. 4)*

§ Hiç bir kişinin müslümanlığını aceplemenüz, tâ aklı anın î'tikadı din içinde اچنده nice idüğün bilmeyince. *(Cennet. XV. 316)*

§ İşbunun gibi hâlet içinde اچندا benüm ile senün aranda Cebrail sığmaz. *(Tuh. Le. XV. 200)*

§ Din içinde اچنده hiç ibadet, öğüt vermekten yukarurak yoktur. *(Tuh. Le. XV. 228)*

§ Halife eyitti: İlim içinde ایچنده ben sana mühtacun dedi; oğlan eyitti: eğer sen bana mühtac isen tahtini bana ver sen aşağa otur dedi. *(Tez. Lâ. XV. 375-2)*

§ Tevazu' ve alçaklık içinde ایچنده misli yoğudu. *(Tez. Lâ. XV. 131 - 2)*

§ Her kimin kim saçı sakalı tevhit içinde اچنده ağarsa ben Rahîm Tanrıven utanurven kim oda göyündürem ol kulumu. *(Güzide. XV. 17)*

§ Kankı kişi kim bu kitabı okursa din içinde اچنده bay ola. *(Güzide. XV. 3)*

§ Melikimizin bir oğlu var idi, anın görkü ve cemali gibi hiç bir âdemde yoğudu ve dürlü ilim içinde اچنده temam idi. *(Tez. Ba. XV. 35)*

§ Keramet içinde ایچنده bînazir idi, dostluk içinde hiç beğdeşi yoğudu. *(Tez. Ba. XV. 35)*

§ Ant içti kim ayruk dünya içinde ایچنده gülmeyem. *(Tez. Ba. XV. 38)*

Bana bir uğru uğradı şeb-i tîr
Düzd idi liyk ilm içinde ایچنده habîr
.....
Diş koyumaz ana emir ü vezir
İlm-i edyan içinde bî-adîl ü nazîr *(Ferec. XV. 255)*

Dil il din içinde اچنده üstadem
Fi'lile Hak yolunda key yadem *(İbrahim. XV. 2 - 1)*

Kâfiristan içinde اچنده dutsağ içün
Ayağı vü elindeki bağ içün *(İbrahim. XV. 5 - 1)*

§ Biregüyü namaz içinde اچنده sügü ile ursalar...
(Tez. Ün. XV. 14 - 2)

§ Akl ü tedbir içinde ایچنده senden artıklığı ve yeğliği var.
(Ta. Şahi. XVI. 42 - 2)

Mest-i hâb olmuş seher uyhudan açmamış gözün
Ah kim baht-ı siyahım dahi hâb içindedir ایچندەدر
(Aşki. XVI. 154)

2. Esnasında, vaktında, arasında.

§ Tanrı Taâlâ bunlara genez kıldı orucu sefer içinde.
(Tebareke. XIV. 38 - 1)

§ Günüzün ibadetlerini, dün içinde ایچنده tâatlarını...
(Fütuh. XIV. 2)

Atam bir gün igen kakıdı bana
Söz içinde nesne demişem ana *(Süh. XIV. 194)*

Yezid'e lâ'net olmazdı zaman-ı evvel içinde ایچنده
Veli sonra gelen etti, ederüz, etme istib'ad *(Muham. XV. 284)*

§ Merkebe bir mıktar buğday yükletip gece içinde ایچنده yola girdim. *(Mevahib. XVI. 23)*

için dokumak: Solumak.

§ Şol atlar hakkıyçün ki gazâye seğirdür için tokuyu اچن طوقیو.
(Hay. XVI. 74)

içini geçürmek : İshâle uğratmak.

§ İshâl اسهال [*Ar.*]: Kimsenin içi geçmek ve şerbet kimsenin içini geçürmek اچنی کچورمك, yürütmek. *(Bab. XVI. 1, 374)*

içini yürütmek : → **içi yürütmek.**

içinmek : İçmek, kendi kendine içmek.

Durugeldi vü vardı bağ içine
Ki nukl ü süci yiyüben içine اچنه *(Süh. XIV. 90)*

Lebinün çeşmesinden içinigör ایچنی کور
Belinin sayesine taşınıgör *(Kadı. XIV. 224)*

için öttürmek : Göğsünden hırıltılı ses çıkarmak.

§ Hamhame حمحمة [*Ar.*]: At okraması ve için öttürmesi ایچن اوتدرمسی. *(Bab. XVI. 2, 171)*

için yâr : → **iç yâr.**

için yâren : → **iç yâr.**

içi sürmek : İç gitmek, ishal olmak.

§ ... Saru sular içi sürer ایچی سورر çıkarur.
(Mü. Şi. XIV - XV. 26)

içişmek : Karşılıklı içmek.

Ayaklar içişmeğe اچشکا yarıştılar
İçe içe sözlere karıştılar *(Süh. XIV. 276)*

Tekellüfsüz sunar bâdeyle bir bir câm-ı gam-fersa
Meğer kim gülbün-i gül gonca leblerle içişmiştir اچشمشدر
(Atai. XVII. 21)

içit : İçilecek şey.

§ Sovuk sularını sorar olsam içit ایچت kimin. *(Dede. XIV. 102)*

§ Sovuk sovuk sularını sorar olsan ağam Beyrek'in içidiydi ایچدیدی. *(Dede. XIV. 103)*

içi taşmak : Çok bunalmak, tahammül edemez hale gelmek.

§ Dahi beter içim taşup ایچم طاشوب kendimden gittim.
(Hüs. Dil. XVI. 93)

içi yatlu : Kötü düşünceli, kalbinde fesat bulunan.

Yavuz sananların yüzü kararsın
İçi yatlularıñ ایچی یتلولرك benzi sararsın *(Hurş. XIV. 85)*

içi yürütmek, (içini yürütmek) : Liynet vermek, ishâl vermek.

§ Mümşi ممشی [*Ar.*]: İçi yürüdücü اچ یورودجی ishâl edici. *(Bab. XVI. 1, 623)*

§ İshâl اسهال [*Ar.*]: Kimsenin içi geçmek ve şerbet kimsenin içini geçürmek, yürütmek اچنی یورتمك. *(Bab. XVI. 1, 374)*

iç karartmak : Ümitsizliğe düşmek.

Sakalım bitmedin saç baş ağartup
Cefada iç karardup ایچ قراردوب taş ağartup
(Çeng. Dâi. XV. 240)

içkici, (içkücü) : Sarhoş, ayyaş.

§ Her kişi kim içkici ایچکجی ola, dahi tevbesiz öle. *(Yüz. Ha. XIV. 60)*

§ Eyittiler içkici idi, esrük iken öldü, dediler. *(Yüz. Ha. XIV. 60)*

§ Andan geri kumarbaza ve içküciye اچکوجیه. hiç işini inanma. *(Kab. XV. 186)*

§ Şarab-hâr شرابخوار [*Fa.*]: İçkici ایچکیجی. *(Şamil. XVI. 466)*

§ Şarab-hâr شرابخوار [*Fa.*]: İçkücü ایچکوجی dimek olur, müdmin-i hamr mânasına. *(Deş. XVI. 114 - 1)*

içki eylemek : İçki ziyafeti vermek.

Anda kim Lâz içki eyledi اچکی ایلادی ana
Didiler oldu seni hâin bana
Dir Miluş yarın göresin hâini
Doğru mu, hâin mi bilesin beni
Lâz ol dem toluyu aldı içer *(Enveri. XV. 86)*

içkücü : → **içkici.**

içlik : Gömlek üstüne giyilen bir çeşit yelek.

Bugün kâlâ-furuş-ı keyften iydiyye kestirdik
Birer içlik ايچلك mülûkî kesme târi-i şarabîden
(Sabit. XVII - XVIII. 157)

§ Pîşbâz پيشباز [*Fa.*]: Göğsü oyma ve önü açık kısa ve belleme câmeye denir, acem gömleği ve içlik ايچلك ve nîmtene muharrefi miltan ve göte küstü ta'bir olunan kürk ve delme cebe ve silâh abası gibi. *(Bürh. XVIII - XIX. 168)*

İçliğinin her cebine
Dökmeli altun kömeli *(Saz. Emrah. XIX. 639)*

içmezlenmek : İçmez görünmek.

§ Şürb-ül-yahud شرب اليهود [*Fa.*]: Gerçekten âdetince içmeyüp mahfice içüp içmezlenmeğe ايچمزلنمك denür. *(Caf. XVI. 101-1)*

içre : İçinde, arasında, içine, ... vaktında, -de.

Budur âhir kıssaların görklüsü
Kur'an içre ايچره mushafların yazısı *(Yuz. Şeyd. XIII. 2)*

Ne balıklar var ol deniz içre اچرا
Ger sana Tanrı ol sudan içire *(Velet. XIII - XIV. 52)*

Sen andan olursan savaş içre اچر gür
Zebune dimeyem ki zahmet değür *(Ferh. XIV. 20)*

Ev içre اچره girmişiz deyyar yoktur
Denilenden bu dem âsar yoktur *(Işk. XIV. 189 - 2)*

§ Mağrıpta deniz içre اچره bir adada gizlendi. *(Enb. XIV. 626)*

Sitemdir çektiğim çark içre ايچره heyhat
Hiç assı eylemez bin eyle feryat *(Salâtin. XV. 147)*

Menzil-i uşşaka irmez yel gibi yelse Kemâl
Râh-ı aşk içre şu kim hûn-ı dilin zâd etmedi *(Sarıca. XV. 48)*

Fitne arta deyü savaş içre
Gizledi Yusuf'u kumaş içre *(Yuz. Hamdi. XV. 42-2)*

Düşman şu denlü korkunu almış ki ölücek
Kabrinde havf idüp kefen içre اچره olur nihan
(Mesihi. XV. 22)

Bir lâin kim çavı dolmuştur cihan
Kâfir içre اچره ol idi gey pehlevan *(Enveri. XV. 63)*

Nefse uydun aklı kodun Hakka olmadın muti'
Bu dalâlet içre ایچره kaldın hiç hidayet bulmadın
(Eşrefoğlu. XV. 35)

§ Kasra girdi ne gördü, bir kız câmehap içre ایچره yatur.
(Ferec. XV. 201)

§ Başında güneş gibi tac ve eğninde hulle uçmak içre ایچره bir çemende seyran eder. *(Tez. Ba. XV. 53)*

Sanasın heybet içre ایچره ejdehadır
Yürüsem karşı turmaz yüz bahadır *(Çeng. Dâi. XV. 252)*

Müberka' perde içre kılma şehnaz
Götür yüzden nikap aç perdeden râz *(Çeng. Dâi. XV. 209)*

Cem'eyleyip cemi'-i kemalâtı lütf-ı Rap
Bir zat-ı ekmel içre اچره adın kodu Mustafa *(Şeyhi. XV. 5)*

Hânkahı içre anraşup yatan dervişlerin
Her birisi kulle-i aşkın kağan aslanıdır *(Aşki. XVI. 58)*

Olmuşumdur ben seni sevmekle iller içre اچره çav
Bulmuşumdur sevgin ile imdi ad ü san beğim
(D. B. XVI. 147)

Dilberler içre ایچره nite ki cânan gönüllüdür
Güller içinde gonca-i handan gönüllüdür *(Revani. XVI. 50)*

Hasta vü merdaya ger etse dua
Bir dem içre ایچره sağalur bulur şifa *(Zehr. XVI. 61)*

Bin hüner içre ایچره olsa bir aybın
Zikr olur ilde tâ kıyamete dek *(Letaif. XVI. 32)*

Asker içre اچره o idi çavuş-ı çav
Andan ifşa olunurdu söz ü sav *(Budın. XVI. 27)*

Didiler yâ Ali ağdık iş ittin
Savaş içre اچره kerem yoluna gittin *(Fazilet. XVI. 274)*

Her kimin sencileyin var hâcesi
Âlem içre اچره ac ola ol nicesi *(Selâman. XVI. 13)*

Komağa âlem içre اچره nâm ü nişan
Arka bir eyleyüp cemi'-i sipah *(Selim. XVI. 114)*

Kıyamet gelmedin üş koptu bana
Cihan içre اچره kıyamet aşk elinden *(Gülşeni. XVI. 99)*

Zamanında dağılup ördek ü kaz
Görünürlerdi göller içre ايچره az az *(Güvahi. XVI. 7)*

Bahr-i nazm içre ايچره bugün dürr-i giranmâye iken
Hâk-i zillette kaluptur nitekim gevher-i kân
(Baki. XVI. 6)

Âlem içre ايچره hükmün yürür
Gizlidir sırrın kim bilür *(Alâ. XVI. 57)*

Bu gülşen içre kim eyler sehergeh gülleri hande
Gece kim irişe yaşlar dökülür çeşm-i nergisten
(Nigâ. Ter. XVII. 13 - 2)

§ Şebhun ettüğümüz takdirce müslüman askeri mukabelemizden firar edecek olursa gece içre kanda arayu gidelim.
(Solak. XVII. 25- 1)

Cüceler içre ايچره katı ebterdir
Bendenizden hele beş-bedterdir *(Atai. Ha. XVII. 63)*

Bu cihan içre ايچره seninleydi hayatım canâ
Dilerem ömrü kesilsün seni benden kesenin *(Hâleti. XVII. 310)*

Yeni tarh içre ايچره köhneler neyler
Bağ-ı nevde kuru şecer neyler *(Atai. Ha. XVII. 58)*

§ Demirkapı'dan girip tâ İslâmbol içre ايچره Yenibahçe'den, Aksaray mahallesinden cereyan edip... *(Ev. XVII. 1, 43)*

Kuşlar içre bülbül gibi kuş olmaz
(Saz. Süleyman. XVIII. 413)

Ta'yip etme hüsnüne hayran olanları
Âyine içre ايچره görme misin hiç sen seni
(S. Vehbi. XVIII. 306)

Cennet-i kûyinden cemâl isterim
Kitab-ı aşk içre bu hecem benim *(Saz. Emrah. XIX. 609)*

iç ton : → **iç don.**

içün : ... Diye, maksadıyle.

§ Şiramle شیراماء [*Fa.*]: Ol emlece derler ki kabzı gitsün içün ایچون sütte ıslatırlar. *(Deş. XVI. 338 - 2)*

§ Berrade برادہ [*Ar.*], gûze-aviz کوزہ آویز [*Fa.*]: Suyu soğusun içün ایچون bardak astıkları çengel. *(Aks. XVII-XVIII. 154)*

§ Yam یام [*Fa.*] : Ol attır ki menzilhanelerde hıfz ederler ki süra't ile gelen ulaklar rükûp etsinler içün ایچون . *(Aks. XVII - XVIII. 131)*

iç yâr, (için yâr, için yâren) : Samimî dost, candan arkadaş, sırdaş.

Velice ولیجہ [*Ar.*]: için yâr, اچین یار sene: yıl, nekid: dar *(Fer. XIV. 35)*

§ Havârîler eyittiler: Biz Tanrının yardımcılarıyız. Havârî deyü için yârenlere اچین یارنلرہ dirler. *(Cev. Es. XV. 284)*

§ Hâmme حامۃ [*Ar.*]: Kişinin iç yâri ایچ یاری ve ehlinden ve evlâdından katı yanında hürmetli olanı. *(Bab. XVI . 1, 162)*

§ Ünüs انس [*Ar*]: Kişinin mûnisi, iç yâri ایچ یاری hasagîsi. *(Bab. XVI. 2, 123)*

idegelmek : Etmekte bulunmak, devamlı olarak yapmak.

§ ... Defter-i atikta ve ceditte mukayyet müsellim tasarruf idegeldüği ایدہ‌کلدوکی yerlerden ise ve mezbur mücerret ol vechile dahl ve niza' ederler ise ref' ve def' edip şer'a ve kanuna muhalif kimesneye iş ettirmeyesin. *(Sis. A. XVI. 3, 1143)*

ideğen : → **edeğen.**

iderlenmek : → **ederlenmek.**

idiği : → **idüği.**

idinmek : → **edinmek.**

idüği, (idiği, ıduğu, idüğü) : Olduğu.

Elimden gelir ol ki kaygu yiyem
Suçum yoğ ıduğunu يوغيدوغنى şaha diyem *(Süh. XIV. 245)*

Ki ben kız ıduğunu قيزدوغنى bilmez idim
Anın ile bir yerde olmaz idim *(Süh. XIV. 203)*

§ ... Ve cemi' ayıplardan pâk ve cemi' kemâl-i lâyıka ile mevsuf idüğini ايدوكنى gerçekler ve kabûl eyler. *(Si. Da. XIV. 126-2)*

§ Dinimiz düşmanları ne karim ıduğını ايدغنى görem.
(Fütuh. XIV. 5)

§ İnandım Allahın birliğine ve senin gerçek peygamber ıduğuña ايدغكه didi. *(İhlâs. XIV. 188)*

§ Benim ne taifeden ıdığum ادغوم sana ne şifa verir.
(Anter. XIV. 39)

§ Tanrı Taâlâ diledi kim Muhammed Mustafa'nın Peygamberliği ve hak resûl idüği رسولدكى zâhir ola.. *(Enb. XIV. 1)*

§ ... Emanet idüği ايدوكى şer' ile sabit olucak mezkûr yuvacı Seydi Ahmet'in da'vası mesmu' ve mültefet olmadı.
(Sic. B. XV. 7, 47)

§ Hazreti hünkârın bu azametin ve bu kuvvetin görücek hayran oldu, erliğine acebe kaldı, kim idiğin ايديكين ve ne mertebede er idiğin bilip eyitti... *(Bektaş. XV. 210)*

§ Benim halimi gören gözün açsın, cihan-ı gaddarın vefası yok idüğin ايدوكين bilsin. *(Ferec. XV. 233)*

§ Kemal bin Murat karye-i mezbure reayâsından idüği ايدكى.
(Sic. B. XV. 8, 39)

§ Bundan sonra bu kullarının turacak makamları kanda ıduğın zikreyledi. *(Leys. Mu. XV. 146 - 1)*

§ Tabib-i cahil ... mıktarın bilmez, her işin makamın bilmez, vaktından, ne kadar gerek idüğinden كركدكندن her mizaca cahildir. *(Hazain. XV. 25 - 2)*

§ Halk arasında şeyhin yeri giñ idüğine ككدوكنه bu gün dünya gözlerine dar görünürdü. *(Kesir. XV. 132)*

§ Senin gerçek Resûl idüğüñe رسولدکوکا tanıklık vere.
(Enfes. XV. 13)

§ Hiç bir kişinin müslümanlığını aceplemenüz, tâ akıl anın i'tikadı din içinde nice idüğün ادوکن bilmeyince.
(Cennet. XV. 316)

§ Bunlar kim idüğin ایدوکن bilüp nice hürmet ve izzet etti.
(Saadet. XV - XVI. 134 - 2)

Câm-ı can-bahş idüğin ایدوکین gördü surahi lebinin
Baş urup ayağına yarıcın Allah dedi *(Hüs. Dil. XVI. 187)*

§ Zikrolan evler benim babamdan kalmıştır, kendinin mülki ایدوکن bilmezem. *(Sic. K. XVI. 5, 131)*

Muradı hayr ıduğını ادوغنی görürler
Heman Osman'ı ana gösterürler *(Hadidi. XVI. 41)*

§ Cem' olunan avârız akçası kimlerden cem' olunduğun ve kankı senenin akçası idüğin ve ne miktar akça idüğin ایدوکن yazıp defter eyleyip... *(Sic. A. XVI. 3, 1093)*

§ Efna' افناء [*Ar.*] : Kankı kabilden idüği ادکی bilinmeyen girindi ve adı sanı şöhret bulmamış erâzil-i nâs. *(Bab. XVI. 2, 14)*

§ Ol yüzü sarkılu âdemi orta yere aldılar, tâ kim ne kimesne idüğünü کسنیدوکنی bileler. *(Rahat. XVI. 33)*

§ Sen İbrahim kanda ıduğun قندیدغن bilir misin.
(Rahat. XVI. 148)

§ ... Ve âlemde bu cebelden kabih-ül-manzar bir şey var idüği ایدوکی ma'lum değildir. *(Men. Av. XVI. 11)*

§ Şehr-i Kostantiniyye'nin veliyy-i niamı iki derya idüğünde ایدوکنده şüphe yoktur. *(Tuh. Ki. XVII. 143)*

Sözünü hâkim idince iz'an
Yadigâr idüğini ایدوکنی bildi heman *(Atai. Ha. XVII. 74)*

§ Tulû' eden âfitab-ı âlemtap, kankısı idiği ایدیکی nâ-ma'lum idi.
(Ev. XVII. 3,2)

idüğü : → **idüği.**

idüp kılmak : Yapmak.

§ Tasarruf تصرف [*Ar.*]: Nesneyi idüp kılmak ایدوب قلمق .
(Bab. XVI. 1, 293)

igen : → **iğen.**

iğ (I) : Verem, inceağrı.

§ Kâhiş كاهش [*Fa.*]: ...ve iğ ایگ didikleri marazdır ki âdemi günden güne eksir, inceltir, Arabide sill ve sülâl ve hülâs ve sühâf... *(Deş. XVI. 170 - 2)*

§ Güdâziş گدازش [*Fa.*]: İğ ایك didikleri marazdır ki âdemi eritir.
(Deş. XVI. 171 - 1)

Güzariş گذارش [*Fa.*]: iğ ایك, dûk: iğ, yoğun: zeft, inca: bârik
Sarık: destar, kum: rik, kapu: dervâze, der: huy
(Genc. XVII. 52)

iğ (II) : Mihver, kutup.

§ Kutb قطب [*Ar.*]: Değirmen iği ایکی. *(Şamil. XVI. 68)*

iğdim : → **yiydin.**

iğdin olmak : → **yiğdin olmak.**

iğen, (igen, igende, iğende, iğin) : Çok, gayet, pek, ziyade, daha ziyade.

Bize bizden ulular iğen اكن iyi hulular
Şol iyi amelliler haber şöyle der gider
(Yunus. XIII - XIV. 334)

§ Ben iğen ایکن zaifin, yüz kamçı götürümezin.
(Yüz. Ha. XIV. 209)

Çü gördüler ki Hurrem katı erdir
Ok atmakta igen اكن sahip-hünerdir *(Işk. XIV. 178 - 2)*

Atam bir gün iğen ایکن kakıdı bana
Söz içinde nesne demişim ana *(Süh. XIV. 194)*

§ Ba'dehu Muttalib bin Abdülmenaf söz açtı ve iğin اكين fasih dillü idi. *(Sis. Da. XIV. 60)*

İğen gürbüzler idi ol erenler
Oları kan kaşanırdı görenler *(Dah. XIV. 24)*

Oturur iken bir gün odamda ben
Hem iğin اکن melil idim ol demde ben *(Ferh. XIV. 4)*

Ger ımşağ isen düşman igen ایکن kıyar
Kakığan isen halk senden toyar *(Ferh. XIV. 17)*

§ Müslümanlık çerisi iğen ایکن içiktiler, çerinin içine girdiler. *(Fütuh. XIV. 423)*

§ Danelerin kaynadalar, el ile ovalar anılluğ ile, tâ kim iğen اکن acı olmaya. *(Yadigâr. XIV. 54-1)*

§ Kaf eyitti: Tanrının kudreti ve şanı igen اکن uludur. *(Enb. XIV. 8)*

§ Nazar kıldık gördük kim igen اکن yavlak ağlar zarılıklar kılur, esirgeyip yârime dedim ki... *(Müneb. XIV - XV. 9 - 1)*

Kıt ola yağmur igen اکن arta savaş
İl harap ola delim oynaya baş *(Melhame. XIV - XV. 132 - 1)*

Kes elini ayağını dilini
İğende ایکنده nefsine verme melâmet *(İs. H. XIV - XV. 45)*

§ Hammama giricek ne iğen اکن tok ne iğen اکن aç olalar. *(Mü. Şi. XIV - XV.)*

Ne iğen ایکن yumuşağ ol basılasın
Ne iğen ایکن yavuz ol ki asılasın *(Ruşeni. XV. 20)*

Sözü İbrahim igen ایکن uzatma
Sende bul yâri öte gözetme *(İbrahim. XV. 107 - 2)*

§ Meğer ki bir gün aşkı igen ایکن galebe etti ar ve namusu terk edüp başını ortaya koydu. *(Kesir. XV. 311)*

§ Lokman'ın nasihatlerinden: Ey oğul iğen اکن tatlu olma ki bir uğurdan yudulasın, iğen اکن acı olma ki yabana atılasın. *(Hay. XV. 132)*

§ Tasadduk eyleğeni ایکن eyüsünden, olmazsa iğen ایکن yatlusundan dahi olmaya. *(Enfes. XV. 445)*

§ Dudakları depsere, benzi bozara, iğin اکن derleye, dili dutula. *(Cennet. XV. 134)*

§ Yarattı sizin içün işidecek kulak ve görecek göz ve anlayacak gönüller; siz iğin ایکن az şükredersiniz. *(Cev. Es. XV. 50)*

Niçe bu dünye ardına düşersin
İğen ایکن katı seğirtme ki düşersin *(Hikmet. XV. 346)*

Di bir iş fikrin et onarıcı Hak
İğende اکنده turmak olmaz kişi aylak *(Mih. XV. 255)*

Burtarmasın iğen اکن yüzünü rind-i câm-keş
Kim merhaba-yi yâr ile gelmez şarap telh *(Mesihi. XV. 42)*

§ Anın kuvveti cümle a'zasına irişe, lâkin iğen اکن âvaz ile çağırmaya, gücü yettikçe ihfaya kastede. *(İrşad. XV. 264)*

Fakrı sen görme iğende اکنده serseri
Fakr olur iki cihanın mefhari *(Tazarru. XV. 149)*

Muabbir geldi mihman-hanene uş
İğende eyleme aklını medhuz *(Selâtin. XV. 32)*

§ İgen اکن açılma sovuk geçer. *(Ata. XV. 29)*

İmdi ey gafiller açın gözünüz
Gaflete vermen iğende ایکنده özünüz *(Mihri. XV. 99)*

Dedi lebim sözün igen اکن alma zebanına
Elmastan sakın ki bulur inkisar la'l *(Ah. Pş. XV. 16)*

§ Dilinin ucu göyündü, dili ağırrak oldu, sözü igen اکن anlanmazdı. *(Leys. Mu. XV 12 - 1)*

§ ... Kendinin ayağı bendin şeşti, tiz turdu pencereye geldi, Ebulkasım gördü kim köşk divarı igen ایکن yücedir. *(Ferec. XV. 18)*

§ El-akhabü الاقهب *[Ar.]*: Ak nesne ki aklığı igen ایکن açık ve duru olmaya. *(Terceman. XV. 113)*

§ ...Mıktarı ne igen اکن sütlü gerek kim çoğ ola kuvveti az olur, ne igen sütsüz gerek kim sütsüz olucak yâbis olur. *(Hazain. XV. 11 - 1)*

İğende اکنده hüsnüne mağrur olup cefa etme
Ki değme padişehin bir zaman imiş bildik *(Dâi. XV. 30)*

§ Sahabeden iğen ایکن çok kişiler ant içtiler, işbu makamda biz ne dua diledikse kabul olundu dediler. *(Faza. XV. 67)*

İğen اکن kazma kuyuyu ayruğ içün
Ki âhir sen yatısarsın içinde *(K. Ü. XV. 88)*

Hadis ü âyet içi toptoludur
Ne igen اکن kiçi ne igen uludur *(G. Ra. XV. 10)*

Ol perinin iğen اکن âdemliği yok dirlerdi
Denedim ah anı didikleri denlü hem var *(D. B. XVI. 89)*

Lebin görünce heman öpmek isterin sâki
Ki şerm ile edep olmaz iğende ایکنده sarhoşta *(Âli. XVI. 183)*

§ Dîr-pây دیرپای *[Fa.]*: Ankebut, ya'ni örümcek ve yaşlu koca ve muhkem mizaclu âdem ki iğen اکن kocamaz ola. *(Ni'meti. XVI. 314)*

İğen اکن cevreyleme bülbüllerüne
Güzellik nevbaharı böyle kalmaz *(Yuz. Şems. XVI. 274)*

Bu güft ü gû ile Yahya iğende ایکنده lâf urma
Hilâl gibi gel eksüklüğünü kıl tebyîn *(Yahya Bey. XVI. 44)*

Gül gibi iğen ایکن elden ele varma dostum
Kim elden ele düşse solar gül feri geçer *(Hayali. XVI. 44)*

İgen ایکن ağlatma ey kerem kânı
Nevbetine küyücü kurbanı *(Ş. G. XVI. 70)*

Kulak urma igende اکنده il sözüne
Getirir kir ol âdem yüzüne *(Şeh. Ş. XVI. 378)*

İğen ایکن incinme ey gönül ölürsen cûşiş-i gamdan
Güzellerden vefa gelmez meseldir mâ-tekaddemden *(Muhibbi XVI. 166)*

Deve dellalı mısın yoksa sermest
İgende ایکنده yüksek uçma kıl sözün pest *(Veyse. XVI. 47 - 1)*

§ Tez تز [*Fa.*]: Bir kuşcağaz adıdır ki bağlarda ve gülistanlarda olur, rengi bozurak ve karalığa mâil olur, igende ایکنده uçamaz. *(Şamil. XVI. 409)*

Eyâ zâlim iğen gerden-keş olma
Çü aslın hâktendir ateş olma *(Şeref. XVI. 299)*

Ha deyince hazan olur bağı
Garre olma bahar-ı ömre igen ایکن *(Nihani. XVI. 12)*

Zulmile olur haramîler ziyad
Zulmile esmez igen bâd-ı murat *(Zehr. XVI. 237)*

Hamlıklar eyleyip sofi igen اکن açılmasın
Mey gibi her yana eşki dökülüp saçılmasın *(Selim. XVI. 50)*

Nevbahar-ı hüsnün eyyamında bend etsin dili
Zülfün ol divanenin igen uzatmasın ipin *(Revani. XVI. 3)*

İgen ایکن ok gibi yüksek uçma gafil
Ki topraktır son ucu sana menzil *(Veyse. XVI. 64 - 2)*

İgen ایکن göğsün gerip geçme ziyade
Cevabın değdi, sen sağ biz safada *(Hüs. Dil. XVI. 192)*

İgen ایکن germ olma her sözünde ey yâr
Sovuk geçer katı açılma zinhar *(Güvahî. XVI. 4)*

Nola ger râm ise il buyruğuna
İgen ایکن dahi tükürme yumruğuna *(Güvahi. XVI. 41)*

Her yerde edep hoştur eğer halvet ü kesret
Ey şuh igen ایکن germ olup açılma ko lâğı *(Letaif. XVI. 63)*

§ Büzürcmihr eydür: Yaramaz hular çoktur, amma üç hu igen ایکن yaramazdır. *(Câm. Na. XVI. 101)*

İgen ایکن makbûl tutman siz anı kim
Elim açık deyü daim öğüne *(Ârifîn. XVI. 173)*

Okumadık seni yazılma igen ایکن
Böyle küstah olur mu kendi gelen *(Atai. Ha. XVII. 31)*

Haber vermekliğe: ihbar, igen ایکن çok söylemek: iksar اکثار [*Ar.*]
(Genc. XVII. 21)

Susuzluktan etme iğen ایکن ıztırap
Ki sakka-yi ebr irgürür sana âb *(Nigâ. Ter. XVII. 102 - 1)*

Mahkûm u âciz hâkimlik eyler
Hükmün igende ایکنده görmez müsellem
(Nabi. XVII - XVIII. 64)

Nefsini iğen ایکن yeğ bilme ilden etme istikbar
(Kuddusi. XIX. 70)

iğende : → **iğen.**

iğen katı : Pek çok, çok fazla.

§ Vaktâki Musa Aleyhisselâm ümmetine iğen katı اکن قتی kakıyup... *(Cev. Es. XV. 224)*

iğin : → **iğen.**

iğinik : Buruntulu ishal, dizanteri.

§ Kaynamış somak suyu ile vereler ve kanı ve iğiniği اکنکی keser ve sancıyı giderir. *(M. Na. XV. 5)*

iğinmek : Ikınmak.

§ El-varz الورض [*Ar.*]: Tavuk bir iğinmekle ایکنمکله yumurtlamak mânasınadır. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 453)*

iğirmi : Yirmi.

Ulâsı beş yüz arşun idi anın
Eni iğirmi ایکرمی arşundu binanın *(Hikmet. XV. 146)*

iğit : Yiğit, genç.

§ İğitler ایکتلر için ne eyüdür, pîrler için ne yeğdür.
(Si. Da. XIV. 141 - 1)

Kocadum ben veli nefsim iğittür ایکتدر
Gücüm yok nefsim amma yekke itdür *(Ruşeni. XV. 4)*

iğitlik : Yiğitlik.

§ Beylere seyaset gerek ve vezirlere iğitlik ایکتلك gerek.
(Si. Da. XIV. 141 - 2)

iğlemek, (iylemek) : Hastalanmak, hastalık getirmek.

Âşık kıldı beni üş iğledim اكلدم
Kâşki yüzünü görücek öledim *(Yuz. Şeyd. XIII. 31)*

Zelzele ola öğüş ey merd-i pâk
Ilkı iğleye اكلايا ve hem ola helâk *(Melhame. XIV - XV. 51 - 2)*

§ Huşâzade هوشازاده [*Fa.*]: Susalık olmuş deve ki su içer kanmaz ve iylemiş ايلمش deve. *(Ni'meti. XVI. 639)*

iğlü : Dertli, gamlı.

§ İlden çıkardılar, garip iğlü اكلو kaldı. *(Tebareke. XIV. 25 - 2)*

Düğme: ahgûje, yonka: parûle
Öksürük: sürfe, müstemened مستمند [*Fa.*]: iğlü ايكلو
(Genc. XVII. 77)

iğnelik : İğne kabı, iğnedanlık.

§ Tele تله [*Fa.*] : İğnelik اكنه‌لك ki derziler ve külâh-dûzlar, içinde iğne saklarlar. *(Deş. XVI. 313 - 1)*

iğne yurdusu : İğne deliği.

§ Koz yağınsuz bir iğne yurdusunca اكنه يوردسنجه değürseler şişer, ziyan eder. *(Yadigâr. XIV. 129 - 1)*

§ Bir yurdusuz iğne, başı ucuna yere sancalar belürsüz ola yere gire ve bir yurdusuz iğne dahi ayağı ucuna...
(Yadigâr. XIV. 136-1)

İğne yurdusu اكنه يردوسى kadar çıka cihanın yüzüne
Dağı taşı düpdüz ede eyleye san kim remad
(Muham. XV. 306)

§ Yâ Cebrail var tamudan bir iğne yurdusunca ايكنه يردسنجه od al.
(Tuh. Le. XV. 212)

§ ... ve girmezler uçmağa tâ deve iğne yurdusuna اكنه يردوسنه geçmeyince. *(Cev. Es. XV. 206)*

§ Anlar uçmağa dahi girmezler tâ deve iğne yurdusuna اكنه يوردسنه girip geçmeyince. *(Enfes. XV. 110)*

§ İğne yurdusu ایکنه یردسی kadar bana yol açıla.
(Tez. Ün. XV. 87-1)

§ Sûfâr سوفار [*Fa.*]: İğne yurdusu ایکنه یوردیسی.
(Sıh. Ac. XV. 25)

§ Eğer cehennemden bir iğne yurdusu ایکنه یوردوسی denlü açılaydı dünyayı ve ehlini yandıraydı. *(Cev. Ah. XV - XVI. 826)*

§ Es-semmü السم [*Ar.*]: İğne yurdusu ایکنه یوردوسی.
(Terceman. XV. 410)

§ Sûfâl سوفال [*Fa.*]: Ok gezine derler ve iğnenin ve çuvalduzun yurdusuna derler. *(Caf. XVI. 91 - 1)*

§ Çeşme چشمه [*Fa.*]: Pınar ve iğne yurdusu ایکنه یوردیسی ve çuvalduz yurdusu. *(Ni'meti. XVI. 230)*

Ok gezi, iğne yurdusu ایکنه یوردیسی : sûfâr سوفار [*Fa.*]
Şûr u âşup: fetret ü ürkü *(Genc. XVII. 79)*

§ Sûfâr سوفار [*Fa.*]: İğne yurdusu ایکنه یوردوسی.
(Cam. Fa. XVII.28)

§ İntehasat-ül-ibre انتحصت الابره [*Ar.*], Beste şüd çeşm-i sûzen بسته شد چشم سوزن [*Fa.*]: İğne yurdusu ایکنه یوردیسی tutuldu ki iplik geçirmek mümkin olmadı. *(Aks. XVII - XVIII. 452)*

§ Semmü سم [*Ar.*], sûraḫ-ı sûzen سوزن سوراخ [*Fa.*]: İğnenin deliği ki iğne yurdusu ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII.)*

§ El-ḫarrabe الخرابه [*Ar.*]: İğne yurdusuna ایکنه یوردوسنه ve mak'at deliğine denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 118)*

İğneler yurdusudur ایکنه‌لر یوردوسیدر : semm-i ḫıyat سم خیاط [*Ar.*]
(Nuhbe. XVIII - XIX. 176)

§ Süft سفت [*Fa.*]: Dört mânası var... *4* - Mutlak küçük delik ve hassaten iğne deliğidir ki iğne yurdu ایکنه یوردی t'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 356)*

§ Çeşme چشمه [*Fa.*]: Pınar ve ayn mânasınadır ve iğne ve çuvaldız deliğine de denir ki iğne ve çuvalduz yurdusu ایکنه چوالدوز یوردیسی و ta'bir olunur. *(Bürh. XVIII - XIX. 219)*

iğrengen : Her şeyden iğrenen.

§ El-ayyefan العيفان [*Ar.*]: Her nesneden titsinmek huyu ve âdeti olan adama denir ki iğrengen ایکرنکن ve titsingen ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 2, 818)*

iğseri : → **eğseri.**

ih : İnleme sırasında çıkan ses.

Kul anı görüp olmuş idi vâlih
Mecali yoğ idi ki diyeydi ih ایه *(Süh. XIV. 253)*

ihi : Gülüp alay etme ünlemi.

§ El ele urdular, kığırıştılar, ihi ایهی diyiştiler. *(Fütuh. XIV. 270)*

ikdü : → **ekti.**

iki arslanlar : İki arslan.

§ İki mehîp ve acîp arslanlar ارسلانلر buldular demirden kafeslere koyup... *(Mevahib. XVI. 390)*

iki bir etmek : Tereddüt göstermek.

§ Can hiç iki bir itmeyüp ایکی بر ایتمیوب ve nice olur deyü kaygu yimedi, heman ileri gelip hatunun elinden zehri aldı. *(Bektaşi. XV. 329)*

iki bölüklük : İkilik, tefrika.

§ Âkıl kişi düşman biri birinden ayrıldığın zaferden ve düşman yenilmeğinden sayar ve düşmanlar arasına iki bölüklük بلکلك الك bırakmak ferağat ve iş düzülmek sebebi olur. *(Kel. XIV. 111)*

iki dağlar : İki dağ.

§ Dilersen kavmin üzerlerine iki dağları ایکی طاغلری aktarayım. *(Zehr. XVI. 66)*

iki dillü : Münafık, iki yüzlü.

§ Her kim iki dillü اکی دللو olsa, kıyamette ol kişinin iki dili ola... *(Cennet. XV. 313)*

Müddainin yayını yasmak gerek
İki dillünüñ ايك دللونك dilin kesmek gerek
(Man. Tayr. XIV. 121)

Müddainin güzelim deftere sığmaz adı
Başını kes iki dillü ايكى دللو olanın hep kalem it
(Revani. XV. 12)

iki eli kanda bulunmak: Çok büyük günah işlemek.

§ Bu ravza-i behişt-ârayı temaşa edem sandım, bilmezlik ile azîm ısyanda ve iki elim kanda bulunup ... ايكى الم قانده بولنوب
(Hüs. Dil. XVI. 46)

§ Bil-farz ki ben müstement boyumca ısyanda ve iki elim kanda bulundu ايكى الم قانده بولندى. *(Hüs. Dil. XVI. 155)*

iki gözler: İki göz.

§ Diliyle tevbe etmekliğe kudreti olmadığından iki gözlerini اكى كوزلرنى göğe duttu. Eyle olsa, ol kişi eyle ittiğinden Hazreti Resûl tebessüm etti. *(Delil. XV. 127)*

iki gözünü dört etmek: İki gözünü dört açmak.

İki gözünü dört idüp ايدوپ درد.كوزيڭى اكى katımda
Belini bağlamış ney hizmetimde *(Çeng. Dâi. XV. 213)*

iki iki, (ikin ikin): İkişer ikişer.

Yusuf buyurdu ki hon getirdiler
İki iki ايكى ايكى bir yere oturdular *(Yuz. Şeyd. XIII. 76)*

On kardaşım ile geldim ben uya
İki iki ايكى ايكى vardılar her kapuya *(Yuz. Şeyd. XIII. 70)*

Kamusu anda ikin ikin اكن ايكين olur
Bünyamin anda yalınızcak kalır *(Yuz. Şeyd. XIII. 76)*

§ Âdemîler ikin ikin اك اك (harekelidir) ilerü gelip da'vaların söyleyip hüküm dilediler. *(Enb. XIV. 635)*

§ Pes ol dereden sel akmış idi ve Davut iki iki اك اك (harekelidir) koyun götürüp ol selden yataktın yana geçürür idi. *(Enb. XIV. 562)*

§ Yâ mübarek canavar, Resûl Hazreti bize iki iki ایکی ایکی girin didi, sen niçün iversin... muhalefet edersin.
(Si. Da. XIV. 415)

§ Hak Taâlâ emreyledi ol yele kim gelip yerin altına girdi başladı ikin ikin اکن اکن anları yerden çıkarıp havaya tüğdürdü, havada ikisin biri birine urup yere bırğırdı.
(Leys. Mu. XV. 346 - 2)

§ Eyit yâ Muhammed bu kâfirlere, bedürüstî ben size va'z u nasihat ederim bir kelime ile .... ki ikin ikin اکن اکن turasız.
(Leys. Ar. XV. 281)

§ ... Anıt iki iki اکی اکی yürür. *(Hay. XV. 192)*

§ Yusuf Peygamber kardeşleri gelicek ikin ikin اکن اکن kardeşleri oturdular dahi İbni - Yamin yalnız kaldı.
(Kesir. XV. 206)

§ ... Münafıklar dahi birin birin ve ikin ikin ایکن ایکن ilerü gelüp... *(Raufi. XVI.)*

§ Dükân dükân دوکان دوکان [*Fa.*]: İkin ikin ایکن ایکن .
(Şamil. XVI. 441)

§ Mesnâ مثنا [*Ar.*]: İki iki اکی اکی . *(Bab. XVI. 2, 52)*

iki kardaşlar : İki kardeş.

§ Basra şehrinde Asım derler bir mü'min kişi var idi, benim atam idi, öldü, üç karındaş kaldık. İki kardaşlarım ایکی قرداشلرم müdbir ve müsrif koptu, fiska meşgûl olup mallerin telef etti. *(Ferec. XV. 236)*

iki kat olmak : Rukû' eder gibi eğilmek.

İki kat oldu ایکی قات اولدی tapu kıldı ana
Elini alıp gelir şehirden yana *(Yuz. Şeyd. XIII. 19)*

ikiledin : → **ikileyin.**

ikilemek : İkinci defa olarak söylemek.

§ Bir peygamber eyitti: Kimdir bana payendan ola kim dünin namaz kıla ve gündüzün oruç tuta ve hiç kimseye kakımaya;

bir yiğit duru geldi, eyitti: Ben! Pes ol Peygamber eyitti: Otur aşağa! Andan sözü ikiledi اكلد ve eyitti: Kim ola kim bana payendan ola kim gündüzün oruç tutup dünin namaz kıla ve hiç kakımaya. Pes ol yiğit yine duru geldi, eyitti: Ben! Ol peygamber eyitti: Otur aşağa! Andan üçüncü gez ol sözü yine eyitti, ol yiğit duru geldi... *(Enb. XIV. 338)*

ikileyin, (ikiledin, ikileyden, ikileydin) : 1. İkinci olarak, ikinci defa, saniyen.

§ Ümit dutarven kim melik beni ma'zur buyura, ikileyin اكلين âfet duzağına çekmeye ve beni koya kim eminlik yazısında gezem dinlenem. *(Kel. XIV. 167 - 2)*

§ Geçmiş nesnenin tedbirin eylemek, varmış işi ikileyin اكلين anmak assılu olmaz; fâsit hayalleri gönülden daşra çıkar, elini bu işten götür. *(Kel. XIV. 62)*

§ Gerü ikileyin اكلين dönder gözünü birbiri ardınca göğe bak. *(Tebareke. XIV. 48 - 2)*

Buğur şimdiki eşiğe ırıldım
Revan buldum ikileyin اكيلاين dirildim *(Hurş. XIV. 66)*

§ Melik Nu'man Anter'e ikileyden اكليدن çok atâ etti. *(Anter. XIV. 9)*

§ Andan sonra Beni-Abs halkı ikileydin ايكليدن sohbetlere meşgul oldular. *(Anter. XIV. 356)*

§ Düreyd'in âdemisine ikileyin اكلاين konukluk edüp ağırladı. *(Anter. XIV. 697)*

§ Andan Kureyş Kâ'be'yi ikileyin اكلين yaptı. *(Enb. XIV. 175)*

§ Savaş ikiledin اكيلدين başnaldı, müslümanlar katı turdular. *(Fütuh. XIV. 40)*

§ Andan müslümanlık çerisi ikiledin اكلدين hoy kıldılar. *(Fütuh. XIV. 40)*

§ İkileyin اكلين gördüm, eyittiler: Bismillâhsız okudun. *(İhlâs. XIV. 8)*

§ Sonra ikileyin ایکیلین sayru oldu, vardı ol ot ile derman edindi.
(Yüz. Ha. XIV. 197)

§ Gerü ikileyin اکلین yiğirmi dirhem ak şeker üzerine süzeler.
(Teshil. XIV - XV. 24)

§ İkiledin اکیلدین el öpüp dest-bûs şerefiyle müşerref oldu.
(Ta. Sel. XV. 237)

§ Her ânın bekası olmayısar, pes gönlün ana vermedi; geri döndü, ikileyin اکلین nazar eyledi, gördü ki bir ev gayet dar ve karanu. *(İrşad. XV. 56)*

§ Pes Âdem ikileyin اکلین dert kilimini çiğnine aldı.
(İrşad. XV. 93)

§ Rıdvan şah vardı Banu'yı halâs edüp aldı geldi. Banu, Bedre'yi ol halde gördü sevindi, Ya'kub-ı Muazzimin elin öptü. Rıdvan şah Banu'ya eyitti: Bunda neden düştün dedi. Banu cemi'-i sergüzeştini haber verdi, ol duhter-i nîk ikileyin ایکیلین Yakub'un ayağına düştü. *(Ferec. XV. 85)*

Danyâl eydür birezcik dur ahi
Nice dersen ikileyin اکلین sor dahi *(Cam. XV. 7)*

§ Ol kişi eyitti: İkiledin اکلدن ayıt, anlayumadım.
(Tez. Ün. XV. 239 - 2)

§ Tâ kim ol bağ ikiledin اکیلیدن nüzhet ve taravet tutup...
(Rahat. XVI. 401)

§ Dükeli mevâkıfta durdurdu andan ikileyin ایکیلین Beytullah'a götürdü, tavaf dahi buyurdu. *(Ta. Şahi. XVI. 71 - 1)*

§ ... Hep yakıp yoğ ettikce ikileyin اکلەین taze yaradıla.
(Ta. Şahi. XVI. 16 - 1)

§ Gâh gâh cehennem yanmaktan oturuşsa. Gayya kuyusunun kapağın kaldırırlar cehennem ikileyin اکلین dutuşur.
(Zad. XVI. 98)

§ Ol vakıtta yokasa gerektir ki ikiledin اکلدن abdest ala.
(Zad. XVI. 59)

2. Ondan sonra.

§ Bir kişi bir esrük deveden kaçardı, hiç sığınacak yer bulmadı, kendözün bir kuyuya bıraktı ve kuyunun üstünde iki budak bitmiş idi, iki elinle anın köküne yapıştı, ikiledin اکلدن nazar eyledi kim ayağın berkide, gördü kim ayağı altındadır, yılandır. *(Kel. XIV. 15)*

Ola kim bir iş ola tedbir ile
Savaş karılırsa çeri kırıla
Bular yine durduklayın duralar
İkileyin اکیلاین el kılıca uralar
Kala mal ü tavar bulara hepi
Alımayavuz güç ile bir çüpü *(Süh. XIV. 174)*

§ Bir taru denlü nesne kalursa gerü ol endama yayılur, ikiledin ایکلدن kesmelü olur. *(Mü. Şi. XIV - XV. 193)*

§ Var gusül eyle, ikileyin اکلین tevbe eyle ola kim şeytan bu vesveseyi senden kese. *(Müz. XV. 312)*

ikileyden : → **ikileyin.**

ikileydin : → **ikileyin.**

ikinç : İkinci, ikinci defa olarak, bu defa.

Bugün gerçi Fağfur şah olmuşturur
Çin ilini atamdan almışturur
. . . . . .
Ol ohtın igen gicicük kaldum
Çü sonra yiğit oldum ulaldum
Ana ettiğini nite kor idim
Sığındım Hak'a yurdumu korudum
. . . . . .
İl ü gün ü kal'am senindir otur
Kimi kim dilersen katına getür
Senin ile arhalaşuben ikinç ایکنج
Elim Şah-ı Çin'den nite kala dınç
Anın Tanrı ilin verirse bana
Hem ol tanuğ olsun verevem sana *(Süh. XIV. 286)*

ikin ikin : → **iki iki.**

ikiniñ, (ikinüñ) : İkisinin.

§ Bu ikiniñ اكنك yerle gökçe aralığı vardur kim âsilerle muti' bir olmaz. *(Leys. Ar. XV. 355)*

§ Arşten serâya değin bu ikinüñ اكنوك arasında... *(Enfes. XV. 459)*

§ Dünya ile âhiret biri birinin zıddı. Bu ikinüñ misli altcı ile kuma gibidir. Birin hoşnut kılasın elbette birin kakıtırsın. *(Müneb. XV. 244 - 2)*

ikinüñ : → **ikiniñ.**

ikirciklik : → **ikircinlik.**

ikircinlik, (ikirciklik) : Tereddüt.

§ ...Bu türlü dartışık gönlü ile çok kıldı, pes ikircinlik اكرجنلك ve güman gönlüne düştü... *(Kel. XIV. 130)*

§ ... Şah, gerek kim kendi nefsini ve padişahlığını, kamu fevt olanların ıvazından saya ve bu işin kim anda ulu ümit ve temam ferah vardır, hiç ikircinliksüz اكرجنلكسوز ve fikirsüz sürmek gerek ve bilmek gerek kim âdemi kamu nesneyi kendi nefsi içün diler. *(Kel. XIV. 178)*

§ Duşâḫe دوشاخه *[Fa.]*: İkirciklik اكرجكلك ya'ni tereddüt. *(Şamil. XVI. 441)*

iki sözlü : Birbirini tutmaz sözler söyleyen.

İki yüzlülerin olmaz vefası
Nitekim iki sözlünüñ ايك سوزلونك safası *(Yuz. Şems. XVI. 2)*

ikişer yüz kırkar : İkiyüz kırkar.

§ ... İskelesinden geçirdiği dokuz baş esirin, esir başına ikişer yüz kırkar اكيشر يوز قرقر akça resm-i penciklerin alıp kabzeyledik. *(Sic. B. XV. 5, 27)*

iki yarılmak : İkiye bölünmek, iki parça olmak, ikiye ayrılmak.

§ Ol kaya harekâta gelüp iki yarıldı اكى يرلدى ol deve didüklerinleyin çıkageldi. *(Leys. Ar. XV. 427)*

iki yırtmak : Yırtarak ikiye ayırmak.

§ Lenduha dedikleri Hindî nâbekârı beğlik bez gibi iki yırtayım ایکی یرتایم. *(Hamza. XIV. 13, 138)*

ikiyle : İkisiyle.

Adl ü kılıç padişahlıkta gerektir bil bayık
Bu ikiyle اکیله hasıl olur iki cihan dileği *(Kel. XIV. 43)*

iki yüz : İki yüzlü.

§ Ey Dimne, sen şol gül gibi iki yüzsün الکیزسین, dakı selâmet kimin kim himmeti sana ulaşmak ardınca ola, anın eli senin dikeninden mecruh olur. *(Kel. XIV. 58)*

iki yüzlerinde : İki yüzünde.

§ Orta boylu ve iki yüzlerinde اکی یوزلرنده eser-i cerhi olup ağsak ayaklı siyah Berek nam Arap...*(Sic. A. XVI. 7, 537)*

ikiz : Bir çift, iki tane.

§ ... Ol vakıtta yaratılmıştan ikiz اکز erkeklü dişili gemiye koygıl. *(Leys. Ar. XV. 76)*

ikti : → **ekti.**

iktü : → **ekti.**

il (I) : Yel, rüzgâr.

Şol il ایل gibi gizlenü yol gidici
Şu taş gibi dilsiz zikredici *(Ferh. XIV. 33)*

il (II), (el) : **1.** Diyar, iklim, memleket, ülke, yurt, vilâyet.

Var mı derler ayıplı kul alıcı
Ayruk ile اله iledüben satıcı *(Yuz. Şeyd. XIII. 15)*

Karanu süsin sıyavuz süvümüzle hoş varavuz
Karanu ile ایله girürken köyün ü şarın yıkavuz
(Velet. XIII - XIV. 20)

§ İlden ile, ایلدن ایله beğden beğe ozan gezer. *(Dede. XIV. 4)*

§ İlden ایلدن çıkardılar, garip iğlü kaldı. *(Tebareke. XIV. 25-2)*

§ Ol illerden ایللردن, vilâyetlerden garet ittikleri ganimet birle sürdüler. *(Fütuh. XIV. 3)*

§ ... Kâ'be tarafına revane oldu, andan ol illere ايللره gavga düştü. *(Si. Da. XIV. 106 - 2)*

Canım Çin elinde اندہ katında tenim
Ne işim ola padişahlık benim *(Süh. XIV. 35)*

İlini اينى imaret düşünde göre
Şu kim illünün hatırını ıra *(Ferh. XIV. 8)*

İlüm ايلم var başıma şahım emîrem
Bu dem gibi beni sanma esirem *(Işk. XIV. 206 - 1)*

§ İllerde ايللرده çavı söylenirdi. *(Anter. XIV. 2, 676)*

Az ola bu yıl sular dir ey veli
Yad çeri girür yıkılur şam eli الى (harekelidir)
(Melhame. XIV - XV. 64 - 2)

Yıl sonu eylük toludur kaygı boş
İl ايل eminlik ola halk ahvali hoş *(Melhame. XIV - XV. 53-2)*

§ Hak Taâlâ inayet eyledi, bir ilüñ الك halkın sana muti' eyleye. Şöyle kim başların senin içün oynarlar. *(Tuh. Le. XV. 379)*

Gelüp ol aradan Bosna'ya indi
Bütün Bosna ili الى hep şaha döndü *(Salâtin. XV. 159)*

Getürdü bir garip insan bu fitne iline nâgâh
İlinden düşmüş âvare gönülmüş gurbete heyhat
(Muham. XV. 467)

Çünkü ma'şuk iline gitmek gerek
Mâni'in rûh ise terk etmek gerek *(Vahdet. XV. 143 - 1)*

Benim derdim heman ol yâr, bana ne il ايل gerek ne şar
Bu can ancak anı ister, kamusundan bizar oldu
(Eşrefoğlu. XV. 55)

Ol iki, han aslıdır, han eyledin
Bir ile ايله sen iki sultan eyledin
İki, üç han nice sığa bir ile *(Enveri. XV. 80)*

§ Ol dahi el öpüp, kandasın bizim iller ايللر, diyip gittiler. *(Müslim. XV. 33, 34)*

§ Eyittiler: Ey Aziz; Ya'kup oğlanlarıyuz, ilimizde ایلمزده kızlık oldu; atamız, anamız Ken'an şehrindedir. *(Cennet. XV. 84)*

İlde ایلده ulusta her ki boyun hana sunmadı
Sultan yasağı oldur anı han esir eder *(Dâi. XV. 140)*

Kişi kim ayrılır kendi ilinden ایلندن
Gidermez zikrini dâim dilinden *(Çeng. Dâi. XV. 258)*

§ Rûsta روستا [*Fa.*]: İl ایل ve köy. *(Sıh. Ac. XV. 4)*

Olalı hulk ile sen hüsn iliniñ النك padişehi
Verdi yağmaya gönül mülkünü aşkın sipehi
(Nizami. XV. 55)

§ Bize vâcip oldu kim ilimize ایمزه gidevüz ferağ-ı bâl ile oturavuz. *(Ferec. XV. 249)*

§ Türkçe bir kitap düzem ki bu bizim il ایل kavmi ol ilimlerden faide tutup âlimler ve âriflerden olalar. *(Envar. XV. 4)*

§ Saruhan ilinde ایلنده Süleymanlu köyünden Musa oğlu Hasan... *(Sic. B. XV. 3, 23)*

§ Şehirde ve ilde ایلده bağdan onda alına. *(Fatih. Ka. XV. 24)*

Çü hûşe huşk ola vü öküz arık
Ekin olmaya vü il ایل ola kızlık *(Yuz. Şems. XVI. 373)*

§ Diyar دیار [*Ar.*]: Kişinin ili ایلی ve memleketi. *(Bab. XVI. 1, 47)*

§ Tarih طرخ [*Fa.*]: Bir nevi' uvacık balıktır, kuruturlar, ilden ile ایلدن ایله satarlar. *(Caf. XVI. 104 - 2)*

§ Vilâyet ولایت [*Fa.*]: İl ایل ve ıklim. *(Ni'meti. XVI. 628)*

§ Ol vakıt kim kâfir iline ایلنه varduk. *(Rahat. XVI. 50)*

Benden bu serir olanda hâli
Sen olasın il ایل ü mülke vâli *(Fuzuli. XVI. 308)*

Hüsn iline الینه her biri bir şehriyar
Lu'bet-i encüm gibi çâpük-süvar *(Selâman. XVI. 62)*

§ ... Çün bennâ bulunmadı, şehirlerde, illerde ایللرده çağırtırlar kim her kim bennâyı bulup getire... *(Âş. XVI. 91)*

İle irişmedin gün kızdı gayet
Susuzluk komadı bunlarda tâkat *(Fazilet. XVI. 162)*

§ Diyar دیار [*Fa.*]: İl ایل. *(Şamil. XVI. 606)*

Çiger gül kohusu elden eledir
Veli er kohusu ilden iledir ایلدن ایلەدر *(Güvahi. XVI. 26)*

Bitti m'ola Şam elinin hurması
Gitti m'ola ala gözün sürmesi *(Kara. XVII. 28)*

Uzaktan özledim geldim eline
Misâfirim kaldım bir han içinde *(Kuloğlu. XVII. 25)*

Kasdedüp adûlar aldı yolları
Göze hayal oldu elimiz bizim *(Kâtibi. XVII. 20)*

İller ایلر içinde bu mesel söylenir
Âkıl edepsizden edep öğrenir *(Atai. Ha. XVII. 145)*

§ Rûsta روستا [*Fa.*]: Köy ve il ایل ki şen köylerden ibarettir. *(Nuh. Tuh. XVII. 10)*

§ Sât ثات [*Ar.*]: Yemen mahlâflarından ya'ni nahiyelerindendir ki murat eyalet olacaktır bir mahlâf adıdır. Türkide andan il ایل ile ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 297)*

Âşık olan gezer gurbet illeri
Böyledir mürşitten icazetimiz *(Saz. Dertli. XIX. 664)*

Pervaz kılıp ilden ile ایلدن ایله uçarsın
Bilinmez konağın, hanın turnalar *(Hal. Şa. Ülfeti XIX - XX. 15)*

2. Halk, ahali, kendisine yabancı olanlar, başkası.

Sahn-ı meydana il ایل derildiler
Görmeğe intizar kıldılar *(Yuz. Hamdi. XV. 91 - 1)*

Hasta oldum bu acı dillerden
Def' içün bu gümanı illerden *(Yuz. Hamdi. XV. 139 - 1)*

Diri hod bir çalımda öldürülür
Dirilmez ölü ölse il ایل dirilür *(Mih. XV. 155)*

§ Lâin kolayına büyümüş, kavi hasma rast gelmemiş, el ال yumruğu yimemiş... *(Müslim. XV. 17 - 3)*

§ İhtiyarlık ve hastalık vardır, akça lâzım olur, ili ایل doyurmuş yoktur. *(Saat. XV. 51)*

§ Bu meblâğın dokuz bin altı yüz akçası ba'zı nakt ve ba'zı il ایل üzerinde alım imiş. *(Sic. B. XV. 8, 168)*

§ Yolu Açıksaray nâm bir karyeye irişti, meğer kim ol vakıt il ایل yaylağa çıkıp gitmişti. *(Bektaş. XV. 268)*

§ Âşûp آشوب [*Fa.*]: Ürkü ki il ایل birbirine karışur ve her nesnenin biri birine karışması ve harekete gelmesi. *(Caf. XVI. 6 - 2)*

§ İllere ایللره emek verildükte bunlara yemek verildi. *(Sır. XVI. 80)*

§ Riyaset ریاسة [*Ar.*]: Reislik ve il ایل arasında ulu olmaklık ve başbuğ olmaklık. *(Bab. XVI. 1, 203)*

§ İnkızaz انقضاض [*Ar.*]: Dıvar yarılıp yıkılmaluca olmak ve il ایل dağılıp gitmek. *(Bab. XVI. 1, 195)*

Dilersen almaya nâgeh seni sil
Şu köprüden geçegör kim geçer il ایل *(Güvahi. XVI. 35)*

§ ... Subaşıları, sen il ایل avratını tasarruf edersin deyü rencide eder imiş. *(Sic. A. XVI. 1, 20)*

İlin ağzına kimse düşmesün hiç
Başına kimsenin il üşmesün hiç *(Yuz. Şems. XVI. 341)*

Karacoğlan der ki kendi halinde
Söylenir sözümüz elin dilinde *(Kara. XVII. 79)*

Bir iki gün eğer illerde ایللرده turduysa zarar vermez
Bilirsin kıssa-i pür-hıssasın mihr-i Süleymanın
(Hâleti. XVII. 35)

Gâg su serpeceğin alıp ele
Ulaşurdu ile ایله bu işve ile *(Atai. Ha. XVII. 107)*

Hırsı ucundan ile ایله yüz kızdıra
İki cihanda ola yüzü kara *(Atai. Ha. XVII. 10)*

Humhanelerde ben nûş ederdim
Mescitte ایللر iller eylerdi tâat *(Nabi. XVII - XVIII. 62)*

Nefsini iğen yeğ bilme ilden etme istikbar *(Kuddusi. XIX. 70)*

3. Hısım, akraba, yabancı olmayan, dost, yâr.

Meğer bu gelen kişi yağı değil
Yahut bu çerimiz, bayağı değil
. . . . . .
İcâzet veresiz kulunuz varam
Eğer il ü ger yağı ise görem *(Süh. XIV. 466)*

Bana la'li olursa il ایل çü gözü mesttür nola
Eğer zülfeyni şûrişe vü ya kaşları yağıdır *(Kadı. XIV. 224)*

Eline aldı şah bir lâ'l ayağı
Dedi ilsin ایلسن bizmile olma yağı *(Hurş. XV. 72)*

Çü teslim ile sıdkın oldu tebdil
Dedi şeyhin nedir yağı nedir il ایل *(Tennuri. XV. 144)*

Bizimle il ایل ola mı yohsa yağı
Basar mı bu ile yağı ayağı *(Şeh. Ş. XVI. 435)*

Kimesne uğrayıp görmez otağı
Ne il ایل vardır o dağ üzre ne yağı *(Şeh. Ş. XVI. 33)*

Huruç eyleye mağrıptan ol iç il
Ola yağı vü ayruk olmaya il ایل *(G. Ra. XVI. 71)*

Giryan dedi ey gözüm çırağı
Vahşilere il ایل benimle yağı *(Fuzuli. XVI. 329)*

Gerekmez böyle yatmak fârığ-ül-bâl
Bilinsin yağı mı il ایل mi nedir hal *(Veyse. XVI. 80 - 2)*

Başına ant içer iylik ile il ایل
Kimesne düşmanına olmasın il *(Şeh. Ş. XVI. 52)*

4. Oba, aşiret.

§ Eğer ak kızlar, biserekler gerek ise fülân yerde dört bin evlü il ایل var. *(Tuh. Le. XV. 373)*

il açmak : Memleket fethetmek.

§ Andan eyitti: İmdi gerü tâ ölünce ayruk il açmak ال إحق içün gezmeyem ve dünyalıktan elim dartam. *(Enb. XIV. 777)*

Geh varır fikri ile bir il açar ایل آچر
Geh meta'lar götürür derya geçer *(Ga. XIV. 307)*

Çok il açup ایل آچوب kal'alar almış idim
Yoluna nice gazâ kılmış idim *(Enveri. XV. 59)*

§ Orhan Gazi ile atası buluşup dört yana iller ایللر açmağa başladılar. *(T. Oruç. XV. 12)*

il basmak : Bir memleket üzerine yürümek.

§ İğare اغاره [*Ar.*]: Bir yere ılgar edüp gitmek ve il basmak ال بصمق ve akın etmek. *(Bab. XVI. 2, 125)*

ilbiz : Cin, şeytan.

§ ... Araplar ana gûl-ül-berr derlerdi ya'ni kuru yerin ilbizi ایلبزی demek olur. *(Anter. XIV. 657)*

ilboy : Ahali, halk.

§ Şah Zülkarneyn kırk atlı gönderdi kim tâ varalar su kenarında ilboy ایل بوی bulup âdem getireler. *(İs. H. XIV - XV. 2)*

§ Bunda ilboy ایل بوی var imiş. *(Letaif. XVI. 87)*

2. Kabile.

§ Dûdman دودمان [*Fa.*]: Kabile ki ilboy ایل بوی derler. *(Miftah. XV. 85)*

ildirmek, (ildürmek) : Değirmek, dokundurmak, iliştirmek.

§ ... Kargı, cıda oynadanlar ildiremedi ایلدرمدی. *(Dede. XIV.)*

Kime ildirse الدرسه süñüsü serini
Dürerdi bu cihandan defterini *(Lârendi. XVI. 167)*

Çıka Türkistan ilinden bir yağı
İldüre الدرا Şam ıklimine ayağı *(Melhame. XIV - XV. 43 - 2)*

Meşrık ilinden çıka bir gür yağı
Şam'a ildüre الدوره temamet ayağı *(Melhame. XIV - XV. 50 - 2)*

§ Meydan-ı azametinden müddetler olmuştur ki bir top-ı zerrini galtan edüptürürsün, bir ahadin zehresi yok ki ana bir çevgân ildüre الدوره. *(Tazarru. XV. 45)*

ildürmek : → **ildirmek.**

ile : 1. İçin.

§ Kâfirler çok günah işledüği ile ایشلەدوگیله rızkın kesmezem ve ayıpların açmazam. *(Cennet. XV. 8)*

2. -e.

§ İfrak افراق [*Ar.*]: Hasta kişi sağlığ ile صاغلغ ایله yönelmek. *(Bab. XVI. 2,324)*

iledim : Müdavim.

§ Her kimse kim kendi nefsini eyü kişi görse anın tâata iledimliği sehlolur, pes ibadete, tâata şol kimse iledim الدم (harekelidir) olur kim kendi nefsini mukassır göre. *(Müneb. XIV - XV. 88 - 2)*

iledimlik : Müdavemet.

§ Her kimse kim kendi nefsini eyü kişi görse anın tâata iledimliği ایلدملکی (harekelidir) sehlolur, pes ibadete, tâata şol kimse iledim olur kim kendi nefsini mukassır göre. *(Müneb. XIV - XV. 88 - 2)*

ileğen : Leğen.

§ El-ıtnanü الاطنان [*Ar.*]: Sini çalmak ve ileğen ایلکن öttürmek. *(Terceman. XV. 89)*

§ Bir gümüş saç bağı ve iki döşek ve bir sahan ve bir ileğen ایلاکن bu cümleyi verip ve mehrimden ve nefakamdan geçip hul' okuştuk. *(Sic. K. XVI. 4, 32)*

ilem : → **ilen.**

ilemek : Mesken edinmek, il tutmak.

Ya'ni mâni suret olmak dilemez
İnüp andan bu harabı ilemez ایلمز *(Ga. XIV. 263)*

ilen, (ilem) : İle, beraber, birlikte, ... leyin; -le, -likle.

Dilin ağzı içinde dutar yılan
Ki ininde hoş yatur emin ilen
Çıkıcak taş ile başı yancılır
Ya çomak yir ü ya oka sancılır *(Süh. XIV. 238)*

Bîvefadan ahd ilen عهدیلن peyman umarsın ne acep
(Nesimi. XIV. 120)

§ Anlaruñ ilen آنلروکلن cenk edemezsin. *(Anter. XIV. 2, 43)*

§ Kazan kara köpek ilem کوپکلم haberleşti. *(Dede. E. XIV. 46)*

§ Bu mahalde sultanım Salur Kazan ilem قزانلم Karaçuk çoban çapar yetti. *(Dede. E. XIV. 56)*

§ Bir imirze hûb yiğit kırk yiğit ilen الن sağında ve solunda otururlar. *(Dede. E. XIV. 73)*

§ Kırk yiğit ilen ایلن yiyip içip otururlar idi. *(Dede. XIV. 47)*

Kodular bunun adın ilm-i teşrih
Bu resm ile رسملن ki kıldım sana tasrih *(G. Ra. XV. 43)*

Gülün gülşende nazı aşk ilendir
Seher bülbül niyazı aşk ilendir *(Hikmet. XV. 111)*

Nâle ilen ایلن mâni' olurlar sabah uyhusuna
(Mesihi. XV. 98)

Alem kaldırdı meşrıktan şeh-i şark
Cihanı nûri ilen نورلن eyledi gark *(Ravza. XV. 19)*

Cihan şimden gerü tuttu ana yüz
Heman dirilelim anlar ilen آنلارلن uz *(Fazilet. XVI. 136)*

Ay ilen آیلن güneşten aydın dir gören aşkın yüzün
Gün gimi ruşen göz açıp gör nedir sîma-yı aşk
(Gülşeni. XVI. 39)

Düşürüp dağlara aşkın âşinalardan beni
Deli gimi ḫalk ilen خلقلن bîgâne kıldı âkıbet *(Gülşeni. XVI. 9)*

İçenler şevk ilen zevkın şarabın
Olup sarhoş revan hergiz ayılmaz *(Gülşeni. XVI. 86)*

Ölmedin ölen bilir iki cihan birliğin
Birlik ilen برلکلن sen dahi gözün açup bire bah
(Gülşeni. XVI. 13)

Bir Moğolçin gözlü kâfir gönlümün Bağdad'ını
Yıktı yaktı cevr ilen ایلن alan ü talan eyledi *(Hayali. XVI. 19)*

§ Edirne Tekfürü gece ilen ایلن bir kayığa girdi kaçtı.
(Âş. XVI. 54)

Can ilen جانلن bizden eğer hoşnut ola cânanımız
Cana minnettür anın kurbanı olsun canımız *(Raufi. XVI. 34)*

Vehm ilen ایلن söyler dil-i mecruh peykânın sözün
İhtiyat ilen ایلن içer her kimde olsa yara su *(Fuzuli. XVI. 15)*

Hayret ilen ایلن parmağın dişler kim etse istima'
Parmağından verdiği şiddet günü Ensare su
(Fuzuli. XVI. 16)

Kûh-ken kund eylemiş bin tişeyi bir tağ ilen طاغلن
Ben koparup salmışam bin tağı bir tırnağ ilen طرناغلن
(Fuzuli. XVI. 185)

Sünbülün da'vası servi dal ilen
Bülbülün gavgası bahar gül ilen
Ben ah ettikçe yâr kendi eliylen
Çeşmim silindiği yerlere geldim *(Kâtibi. XVII. 19)*

Şol seher vaktinin lezzetin bulan
Dâim guslederse soğuk su ilen ایلەن
Ellide altmışta bâkire olan
Kocayıp da iğri bel olur mu ya
(Ha. Şa. Gufrani. XIX - XX. 90)

ilenç, (yilenç) : **1.** Beddua.

§ Bu mübarek yoldan kalmagıl, melûl olup bana ilenç النج kılmagıl didi. *(Fütuh. XIV. 27)*

Gönüller derilse yeğ andan ki genç
Hazine boş olsun dolunca ilenç النج *(Ferh. XIV. 12)*

Kimesneye değürme zahmet ü renc
Ki gider mâl kalır sana ilenç ایلنج *(Işk. XIV. 305 - 1)*

§ Nefrin نفرين [*Fa.*]: İlenç النج. *(Sıh. Ac. XV. 59)*

Öldüğümü ağlamazdım ol gül-i handan bana
Korkarın ne dua ede ölür isem ne ilenç النج
(Yahya. Bey. XVI. 127)

§ Bu emir kıtâle buyrulmazdan ilerü idi الرویدی.
(Enfes. XV. 183)

§ Kamulardan yüz yıl ilerü الرو uçmağa givürem.
(Tuh. Le. XV. 182)

§ Eğer küsülü olsanız üç günden ilerü الرو özür dileşesiz.
(Güzide. XV. 163)

§ Tarih-i kitaptan bir yıl ileriden ایلاردن in içinde seksen üç altun saklamış idim, sakladığım yerden almışlar.
(Sic. K. XVI. 4, 315)

Ol ile ürkü düştü ol çeriden
Ki korkmuşlardı anlar ilerüden ایلرودن *(Şeh. Ş. XVI. 183)*

2. Evvelki, eskisi.

§ İlerü الرو gibi ağır yük götürüp ırak yola yük iletimez oldum.
(Yüz. Ha. XIV. 262)

§ Ol ilerü الرو câhiliyyet kavmi gibi zinetlerinizi bezenüp kimseye âşikâre kılman. *(Leys. Mu. XV. 150 - 1)*

§ Bu kitap tasnif kılındı ilerü الرو ahbardan ve dahi acayip ahvalden ve geçmiş kaziyyelerden. *(Saat. XV. 2)*

ilerü çekmek : İlerletmek, yükseltmek.

Kimse çekmez ilerü ایلرو چکمز himmet-i şahane çeker
(Baki. XVI. 34)

ilerü dutmak, (ilerü tutmak) : 1. İleri sürmek, öne sürmek, teklif etmek.

§ ... Anın kanın dökmek üzerinde benden kast oldu deyü bunca söz ve demek ve işitmek ve özürler getürmek anın üzerine ilerü dutarven الرو دتروں tâ kim i'tikatlar benim doğruluğum üzerine berkiye. *(Kel. XIV. 146)*

§ Diler ki günahların ilerü tuta الرو طوته ve tevbesin te'hir ede, diye kim ileyümde günler çok. *(Leys. Ar. XV. 673)*

§ Mescide varmak savaşa varmaktur. Saf bağlamak Şeytan'a karşu turmaktur. İmam ilerü geçmek, din bahadırın, din mübârizin Şeytan'a ilerü dutmakdur الرو دتمقدر.
(Tuh. Le. XV. 290)

§ Dahi sizinle ceng itmeseler size sulhü ilerü dutsalar الرو دوتسەلر. *(Cev. Es. XV. 136)*

2. Üstün saymak, efdâl addetmek.

§ ...Her taifenin kim gördüm kendi dinlerin ilerü dutmak الرو دتمق ardınca olmuşlardı ve ayruğun milletin ve mezhebin sırlar ve hor kılurlardı. *(Kel. XIV. 12)*

ilerü geçenler, (ileri geçenler, ilerü gelenler, ilerüküler, ilerüler) : Geçmişteki insanlar, eslâf.

§ Sizden ilerüküler الركولر içinde bir kişi var idi yetmiş yıl Hak Taâlâya ibadet kıldı. *(Müneb. XIV - XV. 11 - 2)*

Bizden ilerü gelenler ايلارو كلنلر ne demiş
Her nemersenin nice kaydın yimiş
(Melhame. XIV - XV. 57 - 1)

İleriküler ايلروكيلر k'maret ettiler
Ad içün mülkü imaret ettiler *(İs. XIV - XV. 300)*

§ Anlardan ilerü geçenler الرو كچنلر gibi anları azab ile helâk... *(Enfes. XV. 22)*

§ Mekke ehline, oturup ol ilerü geçenleriñ الروكچنلرك resmlerinden âdetlerinden haber virirdi. *(Enfes. XV. 16)*

§ Size verdiğim haberler gibi ilerü geçenlerin الروكچنلرك kazıyyeleridir. *(Enfes. XV. 16)*

§ Kendülerden ilerüleriñ ايلرولرك haline nazar idip... *(Enfes. XV. 7)*

§ Eyittiler: İlerü gelenleriñ الرو كلنلرك hikâyetleridir ki yazdı anı Muhammed Aleyhisselâm haberden.. *(Cev. Es. XV. 65)*

§ ...Derlerdi ki: Ol Muhammed gökten indürüldü deyüp haber verdiği yalandır, şol ileri geçenleriñ الرى كچنلرك yalanları ve sözleridir. *(Leys. Ar. XV. 712)*

ilerü gelenler : → **ilerü geçenler.**

ilerü gelmek, (ileri gelmek) : 1. Ortaya çıkmak, öne çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek.

§ Meliklerin âcizreği oldur kim işlerin âkıbetinden gafil ve emin ola ve kendi padişahlığının işlerin sehl ve hor duta, her

vakıt kim bir ulu vâkıa düşe ve bir düşvar iş ilerü gele الروكله, uyanukluk ve ihtiyat yerini elden koya, çün fursat fevt ola, düşman galip ola. *(Kel. XIV. 42)*

Dedi kim nolusar gerü kim bilür
Belâ kanda varsam ilerü gelür ايلروكلور *(Süh. XIV. 233)*

2. Terakki etmek, ilerlemek, yükselmek, ileri gitmek.

Mansıbım artup ziyade ileri gelmek ايلرى كلمك içün
Şol üç adım kalgıyan âdem gibi gittim geri
(Yahya Bey. XVI. 21)

§ Levent fırkasından devlete yetişmiş, hattâ çobanlıktan ilerü gelüp ايلرو كلوب sürü sürü ağnâma mâlik olmağla Koyun Musa deyü meşhur olmuş. *(Solak. XVII. 61 - 1)*

ilerü getirmek, (ilerü getürmek) : **1.** Ortaya getirmek, meydana koymak.

Çün ol dürlü ni'metleri yidiler
Süci ilerü getürüñ ايلارو كاتورك dediler *(Süh. XIV. 57)*

2. İleri sürmek, ortaya atmak.

§ Dimne, ne söz ve ne hüccet ileri getürdü الروكتوردى ve kurtulmağı ne vecihten istedi. *(Kel. XIV. 61)*

Her biri bir şer' ilerü getürür ايلاروكاتورور
Ol geçer ü biri geri getürür *(Man. Tayr. XIV. 268)*

ilerü getürmek : → **ilerü getirmek.**

ilerü iletmek, (ileri iletmek) : İleri götürmek, devam ettirmek, başa çıkarmak.

§ Mâni مانى [*Fa.*]: Ol nakkaşın adıdır ki peygamberlik da'visi eyledi ve ileri iletmedi ايلرى ايلتمدى. *(Şamil. XVI. 510)*

§ Eğer bular böyle can baş terk idici, erliklerin ilerü iledici kavim değilmisseydiler mülki müsahhar mı ايلرو ايلدجى iderlerdi. *(Fütuh. XIV. 79)*

§ Ve dahi hakkı setredip kendü sözün ilerü iletmek ايلرو ايلتمك kasdın etmeyeler. *(T. E. XV. 51)*

ilerüki, (ilerki) : Evvelki, önceki.

§ İlerüki الروكه ümmetler zahmetler gördüler yol bellüleyince; Muhammed ümmeti sonrarak geldiler, yolu eylenmiş buldular. *(Tuh. Le. XV. 283)*

§ Pes diseler gerek ki bizi kim yaradur; ilerki الرکی gibi. *(Cev. Es. XV. 381)*

§ Ve dahi sizden ilerüki الروکی kavmi helâk edüp sizi anların yerine halef kıldı. *(Leys. Ar. XV. 166)*

§ Ol harabe, Yahya'dan ilerüki ایلروکی vezirin evi imiş, Abdullah Haşimî derlerdi, harap olmuş. *(Ferec. XV. 500)*

ilerükiden : Evvelkinden, eskisinden.

İlerükiden ایلروکیدن hali oldu beter
Ki ger bulsa canını oda atar *(Süh. XIV. 32)*

ilerüki zaman : → **ilerü zaman.**

ilerüküler : → **ilerü geçenler.**

ilerülek : Az ileri.

§ Buradan birez dahi ilerülek ایلرولك yürüyürek gördü kim bir avrat bir kapıdan başın çıkarmış bakar. *(Müz. XV. 59)*

ilerüler : → **ilerü geçenler.**

ilerürecük : Azıcık ileri, biraz ileri.

§ Pîşterek پیشترك [*Fa.*]: Öndünrecük ve ilerürecük ایلرورجك demek olur. *(Deş. XVI. 191 - 2)*

ilerürek : Daha önce, daha ileri.

İlerürek ایلرورك ol ölümden bir zaman
Diri kal Gülşehri gibi câvidan *(Man. Tayr. XIV. 56)*

§ Tanrı eydür : Ben bilürdüm kim kâfirler elinden inciniserdün, karış veriserdün, sana gemi hâcet olusardı, ilerürek الرورك çaresin eyleyüverdim. *(Tuh. Le. XV. 332)*

§ Tahiyyat sırrın hod ilerürek الرورك yazduk. *(Tuh. Le. XV. 278)*

§ Pîşter پیشتر [*Fa.*]: İlerürek الرورك ve öndünürek mânasına. İki mânada dahi sıyga-i tafdildir. *(Deş. XVI. 96 - 1)*

ilerü turmak : Beri gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak.

Nâm-ı üstadı kılup hırz-i emân
İlerü tur ایلری طور ki senindir meydan *(Atai. Ha. XVII. 19)*

ilerü tutmak : → **ilerü dutmak.**

§ Nefrin نفرين [*Fa.*]: İlenç النج ve bîzarî. *(Caf. XVI. 165 - 2)*

§ Dehdân دهدان [*Fa.*]: Karış vermek ki ilenç النج yerinedir. *(Ni'meti. XVI. 307)*

§ Dehdile دهدله [*Fa.*]: İlenç النج ve karış vermek, nefrin mânasına. *(Deş. XVI. 325 - 1)*

Hem almagıl dahi ilin ilencin النجن
Ki ilenç ايلنج artuk eder kişi rencin *(Şeh. Ş. XVI. 383)*

Kaçamazam bulardan bir karış ben
Kime verem ilenç ile النجيله karış ben *(Şeh. Ş. XVI. 360)*

Âşıkın sen cünununa kalma
Hazer eyle ilencini ايلنجينى alma *(Ş. G. XVI. 66)*

§ Firye فريه [*Fa.*]: İlenç ايلانج ve la'net. *(Şamil. XVI. 479)*

§ Nefrin نفرين [*Fa.*]: Yilenc يلنج. *(Şamil. XVI. 208)*

§ Tüf تف [*Fa.*]: Tü demektir, nefrin ve ilenç ايلنج mânasına. *(Nuh. Tuh. XVII. 107)*

2. Azarlama.

Erenler bigi ye elin rencini
Muhannet yer ayruklar ilencini ايلنجنى *(Ferh. XIV. 29)*

§ Tevbiḫ توبيخ [*Ar.*]: Serzeniş ve ilenç ايلنج. *(Ni'meti. XVI. 208)*

§ Tevbiḫ توبيخ [*Ar.*]: Serzeniş ve ilenç ايلنج. *(Deş. XVI. 59 - 1)*

ilenç etmek : → **ilenmek.**

ilenç vermek : → **ilenmek.**

ileniş etmek : → **ilenmek.**

ilenmek, (ilenç etmek, ilenç vermek, ileniş etmek) : Beddua etmek, küfretmek, kötü söylemek.

Gece gece otağın aylanursun
Ne içün taliine ilenürsün ايلنورسن *(Hurş. XIV. 46)*

§ Birez Anter'e ilendi الندى. *(Anter. XIV. 165)*

Şimdi bir haldeyim kim ilenen ايلنن düşmanıma
Der ki Mihri gibi sen dahi siyehkâr olasın *(Mihri. XV. 142)*

Rakibi ilenüben ایلنوبن kılma nefrin
Ki badıncan-ı bettir ermez âfet *(Cem. XV. 28)*

§ El-behlü البهل [*Ar.*]: ... Ve dahi ilenç vermek ایلنج ویرمك ve la'net etmek. *(Terceman. XV. 168)*

§ Nefriden نفریدن [*Fa.*]: İlenüp ایلانوب karış vermek. *(Miftah. XV. 39)*

Ki seni yarlığamasun deyüp Allah ilenürler النزلر
Gerü âmin deyüp isterler ana pes derekât *(Muham. XV. 266)*

Kim Allah eylediydi serzenişler
Ferişteler edüptü ilenişler ادبدی ایلنشلر *(Muham. XV. 416)*

§ Ol (bahil) gâh söğer, gâh ilenür ایلنور bu (fakir) turmaz andan dilenir. *(Maârif. XV. 195)*

§ Lâin لاعن [*Ar.*]: İlenç verici النج ویرجی. *(Bab. XVI. 1, 535)*

§ Nefrin dâden نفرین دادن [*Fa.*]: İlenmek التمك ve karış vermek ve ürkmek ve yiğrenmek. *(Ni'meti. XVI. 37)*

§ Davdâr داودار [*Fa.*] : ... ve ilenüp ایلنوب söğücü mânasına, nefrin idici. *(Deş. XVI. 103 - 1)*

§ Düşnam دشنام [*Fa.*]: Söğmek ve ilenmek ایلنمك. *(Deş. XVI. 232 - 1)*

• Eline taş alup başını döğdü
Kara bahtına ilendi ایلندی vü söğdü *(Lârendi. XVI. 127)*

§ El-la'n اللعن [*Ar.*]: İlenç etmek ایلنج ایتمك. *(Ah. XVI. 902)*

Unuttu kendözün atına yandı
Kara bahtına ilendi الندی karandı *(Şeh. Ş. XVI. 208)*

İşitüp Kayser ol dem gussalandı
Vezirlerine karandı ilendi الندی *(Fazilet. XVI. 129)*

Bana nefretle nefrin eylemezler
Karanup ilenüp ایلنوب kin eylemezler *(Veyse. XVI. 57 - 2)*

§ Düşnâm dâden دشنام دادن [*Fa.*]: İlenmek الملك ve söğmek. *(Şamil. XVI. 322)*

§ Nefrin kerden نفرين كردن [*Fa.*] : İlenmek ايلنمك. *(Şamil. XVI. 657)*

§ Lenciden لنجيدن [*Fa.*]: İlenmek ايلنمك. *(Şamil. XVI. 331)*

ileri : → ilerü.

il eri : Zabıta kuvveti.

§ . . .Bu zamana değin gitmedikleri için il eri ايل اری muavenetiyle ve irsâl olunan dergâh-ı muallâm bevvaplarından Pervane ve Halil mübaşeretiyle evleri önünde salp ve siyaset olunmak fermanım olmuştur. *(Sic. A. XVI. 6, 1413)*

§ . . . Eğer il eridir ايل اری در, eğer muhafızdır, ferman olunan sipahilerdir, bu hususta yoldaşlık edenlerden dirliği olmayanlar dirlik ile riayet olunup... *(Sic. A. XVI. 1, 1113)*

ileri geçenler : → ilerü geçenler.

ileri gelmek : → ilerü gelmek.

ileri iletmek : → ilerü iletmek.

ileri zaman : → ilerü zaman.

ilerki : → ilerüki.

ilersük : Uçkur.

Bağlulardan biri ilersüğüdür ايلرسوكدر
Kim ol altıdan kamudan yeğidür *(Man. Tayr. XIV. 181)*

§ Vaktî ki durdular İmam Ahmed'i döğeler ilersüği الرسكی üzüldü, korktu ki donu düşe avreti açıla. *(Kesir. XV. 45)*

§ Şalvar-bend شلوار بند [*Fa.*]: Uçkur ki ilersük الرسك dahi derler. *(Ni'meti. XVI . 429)*

§ Şalvar-bend شلوار بند [*Fa.*]: Uçkur ve ilersük ايلرسك dahi derler. *(Caf. XVI. 90 - 2)*

§ Sûje سوژه [*Fa.*]: . . . Ve ilersük الرسك. *(Caf. XVI. 90 - 2)*

§ Cezze جزه [*Fa.*]: İlersük ايلرسوك geçecek yerdir tondan. *(Şamil. XVI. 596)*

ilerü, (ileri) : 1. önce, evvel, mukaddem.

Yine döndü ağladı zari kılu
Gülmüş iken ilerü ایلرو öndin ulu *(Yuz. Şeyd. XIII. 67)*

Vardı Hemyan şehrine yönü gerü
Höcresine varmağından ilerü ایلرو *(Man. Tayr. XIV. 195)*

Atam bildi ahvalimi nideyim
Ben andan ilerü الرو eve gideyim *(Süh. XIV. 137)*

§ ... Dostlardan düşmanlık göre ve kullukçulardan tekebbürlük müşahede kıla, derhal gerek kim kendünün işin derşüre ve bulardan kendözün çeke, andan ilerü الرو kim düşman anın kastına kuşluk yiyesisin yimiş ola. *(Kel. XIV. 42)*

§ ... Pes ol gece olucak ol oynaşı hazır geldi, başmakçı dakı gerü evine geldi esrük idi, ol eri ev kapısında buldu andan ilerü الرو dahi gümanı var idi, pes hışmile kendi evine girdi. *(Kel. XIV. 18)*

§ Tâ kim Muhammed Mustafa ol peygamberlerin ve evliya ve salihler kim ileri idi الریدی, buların hulkına ve suretine uya. *(Enb. XIV. 2)*

§ İmdi bu dağ üzere beni indürdün; ilerü الر boyum uzundu ferişteler ünün işitirdim. *(Enb. XIV. 41)*

§ On dört yaşından ilerü ایلرو ve altmış yaşından sonra kan almakdan sakınalar. *(Mü. Şi. XIV - XV. 17)*

§ ... Pes getürünüz bizim ilerimizi الرمزی eğer gerçekseniz. *(Cev. Es. XV. 217)*

§ Hak Taâlâ canları kalıplarından yedi bin yıl ilerüden الرودن yaradupdururdu. *(Tez. Ün. XV. 202 - 2)*

§ Şol nesneden ötürü ki ileyünce senden ilerü ایلرو dirüp dirşürüp gönderdin. *(Leys. Ar. XV. 56)*

§ ... Zira biz sizden ilerü ایلرو geldük ve bizim kitabımız sizin kitabınızdan mukaddemdir. *(Leys. Ar. XV. 58)*

Ezel ebed olmadın sohbetim anınladı
İşidürdüm sözünü bu gûşumdan ilerü ایلرو
(Eşrefoğlu. XV. 13)

§ Anları ileteler التلر, ol Nehr-ül-Hayat adlı ırmakta yuyalar. *(Müz. XV. 3)*

Bu dehre bir gözünü açuben bak
Neden geldün neye iledîser ايلادسر Hak *(Salâtin. XV. 40)*

Benim yok mu kapum, kon bu fiğanı
İletsem ne التسمنه ana bu armağanı *(Muham. XV. 549)*

Şikârım süre bu sahraya çıktım
Avım iltmeğe ايلتمكا ol sultana geldim *(Eşrefoğlu. XV. 14)*

Ol bitiyi Babus'a iltür التور firenk
Katı feryat itti Babus kaldı deng *(Enveri. XV. 62)*

§ Seni atam katına ilteim التەيم atamdan dilek eyleyeyim, seni öldürmesin dedi. *(Müslim. XV. 5,9)*

§ ... Yudum, kefenine sardım ve namazın kıldım, sinine ilettüm التدوم defneyledim. *(Cennet. XV. 31)*

§ İledüñ الدك benim şu gönleğimi, pes sürün babamın yüzüne, gözü göre. *(Cev. Es. XV. 328)*

§ Dilersen bizimle tur dilersen iline iltelüm التلم dediler. *(Hay. XV. 48)*

§ El-muhavvelü المحول [*Ar.*]: Bir yerden bir yere iledilmiş ايلدلش nesne. *(Terceman. XV. 175)*

Aşk iltür ايلتور âşıkı bu menzile
Pes yürü aşk ile âşıklık dile *(Ruşeni. XV. 186)*

Aldılar subaşıya ilettiler ايلتدىلر
Derdmende gör ki nidüp nettiler *(Zerh. XVI. 208)*

Ol alâmettir bilirsen rahmete
Doğru ilter التر ol seni çak cennete *(Zehr. XVI. 118)*

Elimden kanda can iltür ايلتور diyip ol
Serâser leşkeri yağmaya meşgul *(Veyse. XVI. 62 - 2)*

Nidem gönülden özge bulamazam
Ki peygam ilte ايلته gizli yâre benden *(Gülşeni. XVI. 58)*

§ Bu altunu hatununa ilet ايلت ve eyit ki: İşbunu melikin hazinesinden uğurladım sana getirdim, harçlan, di. *(Câm. Na. XVI. 105)*

§ ...Var sen bu esbabı Süleyman oğlu Ahmet'e iledüvir ایلدویر.
(Sic. A. XVI. 6, 586)

§ Bürden بردن [*Fa.*]: İletmek ایتمك. *(Şamil. XVI. 267)*

İlettiler ایلتدیلر ayak tozıyle dâre
Görenlerin yüreği doldu yara *(Güvahi. XVI. 29)*

Benim davarlarımdan ayırasız
Pes iltüben efendiye veresiz *(Güvahi. XVI. 22)*

§ Oğlum Ömer karye-i mezburede vâki' mesçitin kuyusuna düşüp ben çıkarıp eve iletdüğümde ایلتدوکده kendi eceli ile öldü. *(Sic. K. XVI. 8, 276)*

Şu meyden kim bana sundun dolu câm
İlet ایلت ona dahi bir cür'a nâ-kâm *(Hüs. Dil. XVI. 52)*

İletir miydi ایلدرمیدی bilse kadrini hûr
Tâ Süleyman'a pây-ı melahı mûr *(Mîri. XVI. 199)*

Yok mudur şimdi bir fakir ü gani
Bir bahaneyle şaha ilte الته beni *(Ş. G. XVI. 84)*

§ Bizüm götürdüğümüz azıkı götürürler âhirete iltürler الترلر bizüm içün. *(Tuh. Le. XVI. 331)*

Eğer Hârut ile tura otura
Suya iltüp التب yine susuz getüre *(Yuz. Şems. XVI. 93)*

Dimişsin ilteyim ایلتیم gülzar-ı kûy-i yâre ben anı
Edersen kendi lûtfun ey sabâ yoksa ne hâkem ben
(Âli. XVI. 166)

§ Peyamber پیامبر [*Fa.*]: İki kimse arasında vâsıta olup haber ileten ایلتن kimsedir. *(Deka. XVI. 10 - 1)*

Kuş uçmaz gökte ahımdan kebûter Kâ'be'ye konmaz
Kim ilte ایلته bilmezin mektubumu senden yana kıblem
(Zati. XVI. 390)

Her gece gerdun ile top taşların ilter الر nücum
Her seher düşman hısarı üstüne atar güneş *(Lâmii. XVI. 10)*

Etmezem terk-i temenna-yi tavafın çıksa can
Hâk hem olsam gubarımı sana ilter ایلتر sabâ
(Fuzuli. XVI. 18)

§ Yusuf'u ol çah üzerine iltüp التوب bırakmak tedarikinde olduklarında... *(Raufi. XVI. 50)*

Darb-ı gürzün gerdenin gerdûne ilter الر kâfirin
Canını tenden e'âdînin cıdan eyler cüdâ *(Selim. XVI. 232)*

§ İmam-ı âdil şefkatli çoban gibidir, koyunları otlu sulu mer'alara iltür ایلتور. *(Mevahib. XVI. 465)*

Bir nefes lutfun olucak rehberi
Yola iltürsün التورسن kamu gümrehleri *(Selâman. XVI. 9)*

Verirdi Şeyh Sa'di bâde evrak-ı Gülistan'ın
İletseydi ایلتسیدی sabâ Şiraz'a ger bu şi'r-i hem-vârı
(Hâleti. XVII. 62)

Giysulerine ıtr ide ger bâd subhdem
Hûr-ı cinana hâkini iltürse ایلترسه bergüzar *(Hâleti. XVII. 57)*

§ Bir karyede Zeyd-i sipahinin raiyyeti, karyesinden cela-yi vatan edüp âhar karyede mütemekkin olsa, on sene murûr etmedin sipahisi bulup eski karyesine iletmeğe ایلتمکه kadir olur mu? *(Os. Kanun. XVII. 309)*

Kısmet nerde ise çeker iletir
Kimse bilmez nerde kalır ölümüz *(Kara. XVII. 218)*

§ Ben sizi bir yerden ileteyin التین ki hiç kimse haberiniz almaya. *(Solak. XVII. 13 - 1)*

Bâzî ile aşkı başa nice bir iltem ایلتم sanasın
Anı mukarrer anla kim aşk ayru bâzî ayrudur
(Nigâ. Ter. XVII. 161 - 2)

§ Zeff زف [*Ar.*]: Gelini güyeğüye iletmek ایلتمك. *(Müntehab. XVII. 45 - 2)*

Nakl نقل [*Ar.*]: İletmek ایلتمك, nukl نقل : di hem çereze
(Cev. Ke. XVII. 96)

Küpe: gûşvar ü yular: mehar ü haşıl: ahar ü ilet ایلت : bibür ببر [*Fa.*]
(Genc. XVII. 57)

§ Seni huzuruna ilettiklerinde التدكلرنده ...
(Naima. XVII - XVIII. 1, 169)

§ Peygamber پیغمبر [*Fa.*]: Elçi ve haber iletici ایلتجی.
(Lû. Şeh. XVIII. 14 - 1)

Bende-i sâdıklayın ilter ایلتار beni ol şahıma
(Kuddusi. XIX. 82)

ilettürmek : Göndertmek, götürttürmek.

Yusuf anda Bünyamin'i tutturur
Buyurur zindan dapa ilettürür ایلدورر *(Yuz. Şeyd. XIII. 79)*

§ Her şehrin tevâbiindağı köyler eğer süvari şehirde olursa ondaların şehre ilettürüvereler, köyde olursa anbarına iletturüvereler التدوری ویرەلر. *(Fatih. Ka. XV. 25)*

iley : Huzur, yan, ön, karşı taraf.

Div ü peri ins ü melek, sever seni her mahlûkat
Hayran olup ileyüñde ایلیکده durmuşturur huri, melek
(Yunus. XIII - XIV. 172)

Yolumuzu kim ururssa ileyümüze ایلیموزه durursa
Duravuz çalış kılavuz dartavuz kılıç uravuz
(Velet. XIII - XIV. 20)

Ol kız eydür sen dua kıl kim benim
Kabz ide Tanrı ileyinde canım *(Man. Tayr. XIV. 50)*

Gözsüzü karanu eve givürür
Bir mum ileyinde ایلایندە hoş yanadurur *(Man. Tayr. XIV. 131)*

§ ... İleyüñde ایلیوکده düğün var, düğüne varıp ötgil dedi.
(Dede. XIV. 54)

Eyitti, ileyiñde ایلیکده bir sefer var
Ki anda nice başlara hatar var *(Hurş. XIV. 24)*

§ Gördü kim bir cemâat haymesinün ileyinde الیندە dururlar.
(Yüz. Ha. XIV. 271)

Ol kişi ol mıhları şeşti kamu
Mıhlar ileylerine ایلیلارنا düştü kamu *(Man. Tayr. XIV. 78)*

§ İşbu ileyimizdeki ایلایمزدەکی derelerde gizlenem.
(Fütuh. XIV. 127)

ilerü varmak : İleri yürümek.

§ Peygamber ilerü vara الرو وارە , dahi hitap gele kim ya Muhammed sen dahi yerinde dur. *(Cennet. XV. 89)*

Yanınca aldı bir kaç bin mukaatil
İlerü vardı الارو واردی vü oldu mukabil *(Enis. XVI. 29)*

ilerü yollu : Mevkice yüksek olan.

§ Pîş-dest پیش دست [*Fa.*]: İlerü yollu ایلرو یولی .
(Ni'meti. XVI. 170)

ilerü zaman, (ileri zaman, ilerüki zaman) : Eski zaman, geçmiş zaman.

§ İlerü zamanda الرو زمانده bir bakkal var idi; gündüz dükkânın yapardı, gece olucak açardı. *(İhlâs. XIV. 166)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده bir kadı var idi, atın, tonun yavlak bezeğen idi. *(Yüz. Ha. XIV. 219)*

İlerüki zamanda ایلروکی زمانده ehl-i hikmet
Ki ilm içinde bulmuşlardı şöhret *(G. Ra. XV. 43)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده deve hurma kığılardı, şimdi kestane kığlamaz. *(Ata. XV. 30)*

§ Kavmı ettiler: Ya İsa, yakın zamanda ölümüş ölüleri diritürsün, hüner budur ki ilerü zamanda الرو زمانده ölmüş ölüleri diriltesin. İşte Nuh oğlu Sam'ı dirilt, görelim dediler. *(Cinan. XV. 93)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده avratlara ve uşacuk oğlanlara miras virmezlerdi. *(Cev. Es. XV. 144)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده alımlunun vaktı yetişse malın dilerdi; borçlu nesnecük verirdi; borç issi biraz dahi mühlet verirdi. *(Cev. Es. XV. 78)*

§ Câbir bin Abdullah rivayet kılur... İlerü zamanda الرو زمانده bir zâhit var idi. *(Cennet. XV. 104)*

§ Haberde gelür kim bir ibadet ehli âbit var idi ilerü zamanda الرو زمانده . *(Cennet. XV. 132)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده bir peygamber var idi Şem'un adlı. *(Cennet. XV. 244)*

§ İlerü zamanda الرو زمانده bir kişi var idi doksan sekiz kişiyi nâhak yere depelemişti. *(Cennet. XV. 101)*

§ İlerü zamanda الروزمانده bir âdil padişah var idi. *(Ferec. XV. 439)*

§ Hikâyette getirmişlerdir kim ilerü zamanda ایلرو زمانده bir bî-nazir pehlevan var idi. *(Ferec. XV. 526)*

§ Mütelled متلد [*Ar.*]: İleri zamanda ایلری زمانده türe ve eski huy ve âdet. *(Bab. XVI. 2, 477)*

§ Bistgânî بیستکانی [*Fa.*]:Aylık demektir. Zira ilerü zamanda ایلرو زمانده yirmi günde bir verirler imiş. *(Ni'meti. XVI. 169)*

iletmek, (eletmek, iltmek) : Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek.

Ger iledem الادم göresin bütler yüzün
Seni göre söyleye anlar sözün *(Yuz. Şeyd. XIII. 29)*

Yusuf eydür imdi ne etmek gerek
Gönleğimi atama iltmek ایلتمك gerek *(Yuz. Şeyd. XIII. 89)*

Aşak varan kişi devlet iletti التدی
Ana kim yetiser uzadı gitti *(Yunus. XIII - XIV. 2)*

Sıdk ile berk dut anın eteğin
Kim seni ilte اله ol Çalab'a değin *(Velet XIII - XIV. 48)*

§ İlerü gibi ağır yük götürüp ırak yola yük iletimez التز oldum. *(Yüz. Ha. XIV. 262)*

Hace iledür ایلادر gece Büşr'i eve
Ayrı bir ev düzetir Büşr'e ive *(Man. Tayr. XIV. 198)*

Tanrı adın her kim ilte اله diline
Bu hikâyet ana yavlak biline *(Man. Tayr. XIV. 22)*

Buyurdu Hurrem'i duttu yayalar
Ki zindan içre ilteler التالر koyalar *(Işk. XIV. 180- 1)*

İletsünler التسونلر bu kızı anda dursun
Cezasın u azabın bellü görsün *(Işk. XIV. 200 - 2)*

§ Pes Tanrı Taâlâ İbrahim'e vahy kıldı kim Hacer'i oğlıyıla Mekke'ye iletgil التكل . *(Enb. XIV. 160)*

§ ... Yalıncuk, menim ölüm haberim iletmiş ایلتمش.
(Dede. XIV. 50)

§ Biregü bir sahrada mal buldu, kendisiyle danıştı kim eğer ben bundan birez götürüp eve gidersem az nesne iletmiş التمش olam. *(Kel. XIV. 9)*

§ Bir boğ don Fâtıma'ya ilet ایلد ve vergil.
(Tebareke. XIV 54 - 2)

§ Şam'dan ahbarlar, ruhbanlar gelmişlerdir ve âlim kişilerdir, gel seni anlara iledeyim ایلدیم. *(Si. Da. XIV. 901)*

Tarrar ger iltürse التورسه hamu rahtı revadur
Çün kafilede bir kişi bîdar bulunmaz *(Nesimi. XIV. 20)*

İletmiş التمش ola mektebe etmeği
Edep beklemekte bile nitmeği *(Süh. XIV. 128)*

Adını Şemsiyye ver olsun ayan
Ol erenler şahına ilt ایلت armağan
(Melhame. XIV - XV. 16 - 1)

§ Düşümde gördüm ki beni uçmağa ilettiler التدلر gezdim.
(Müneb. XIV - XV. 9 - 1)

§ ... Pes feryat edüp su dileyeler, tâ kim içeler ol taâmı boğazdan aşağa ilte التا, nitekim dünyada boğaza taâm dursa eyle ederler. *(Müneb. XIV - XV. 107 - 2)*

§ Elin yüzünden yana iletmek التمك nesne avlar gibi ya çiçek ya ot derer gibi deprenmek ısıtmalarda yavuzdur.
(Mü. Şi. XIV - XV. 21)

§ Habib ol atı evine eletti التدی (harekelidir). *(Tez. Ba. XV. 72)*

§ Düşünde gördü kim kıyamet kopmuş anı Arasat'a eletürler التورلر (harekelidir). *(Tez. Ba. XV. 69)*

§ Bilmezven kim kankı yola iledürler الدرلر.
(Tez. Ün. XV. 200 - 2)

§ ... Her nesnenin kokusun alır dımağa iltür ایلتر eyi, yavuz ne ise dımağ andan bilir. *(Hazain. XV. 54 - 2)*

§ Gördü birkaç dahi âdem konmuşlar, atların bağlamışlar. Bu dahi atını bir bucağa iletti bağladı. *(Hazain. XV. 25 - 2)*

§ Ölücek kabirlerine nûrlu melekler canını iletürler ایلتورلر kabrini nûr ile doldururlar. *(Saat. XV. 24)*

§ İşbu kulumu mü'minler ervahı içine ilet ایلت. *(Emrah. XV. 288)*

§ Ma'rifet dîdara iledür الدر şahadet uçmağa iledür. *(Güzide. XV. 21)*

Sen Azizin haberin ilteli التلی gülzara sabâ
Çâk eder hasret ile Yusuf-ı gül-pîreheni *(Nizami. XV. 53)*

§ Sen kumaşı issine ilet ایلت dedi, hâdim kumaşı issine iletti. *(Ferec. XV. 17)*

Öptü elini iletti التدی evine
Tâ anınla sevine vü avına *(İbrahim. XV. 90 - 1)*

§ Meryem dahi oğlunu götürüp bir mağaraya iltti التدی (harekelidir), kırk günde nifâsından arılınca anda durdu. *(Leys. Mu. XV. 4 - 1)*

§ Bizi dünyaya ilet الت anda sana iyman getürevüz. *(Leys. Mu. XV. 276 - 1)*

§ Bu müritlerin canların ol kubbelere iltürler التلر. *(Tez. Ün. XV. 195 - 1)*

§ Anın elin aldı evine iletti ایلدی (harekelidir). *(Tez. Ün. XV. 8 - 2)*

§ Bürden بردن [*Fa.*]: İletmek التك. *(Sıh. Ac. XV. 85)*

§ Lutfeyle beni erenlerin huzur-ı şeriflerine ilet ایلت mübarek cemalini göreyim. *(Bektaş. XV. 188)*

Kişiyi akl daim hayra ilter ایلتر
Elin alıp rıza-yı Hakka ilter *(Câm. Na. XVI. 11)*

§ Baki bin Hızır kiçi bayramda İslambol'a koyun iledüp ایلدوب ol vakıt kabul olunmayıp mevsiminde gerektir, denildiği ecilden... *(Sic. B. XV. 10, 226)*

§ Arslan, avın makamına iletür ایلتر andan yer. *(Kab. XV. 9)*

Ol Habibime ilet الت binsin anı
Arşımı seyreyleyip görsün beni *(Mevlit. XV. 49)*

Kevneyn himmetümün ileyinde الاینده çöpçe yoh
Kevneyne kim nazar kıla imkâna kalmadum
(Kadı. XIV. 534)

Ayağı yine çünki doldurdu ol
Süheyl'in ileyinde ایلینده çök urdu ol *(Süh. XIV. 109)*

§ Ol oğlanı katına hazır getirdiler, dedi ki: Yürü imdi ileyümüzce الیومزجه delil ol, kanda geldi anı bize göster. Oğlan önlerince delil oldu. *(Müneb. XIV - XV. 51 - 1)*

§ Hatûr Şah, İskender'in ileyine الینه gelip edeple durdu.
(İs. H. XIV - XV. 809)

§ İleyiñden ایلیکدن bu perdeler açılmayınca muhâl olur ki dekayık-ı esrar-ı mümkinât açıla. *(Maârif. XV. 230)*

§ Bir gece düş gördüm; bir gülzar ileyinde ایلەینده bir çeşmesâr yanında bir latif saray var. *(Ferec. XV. 262)*

§ Bizim ileyümüzde ایلیومزده âhirette sevap ve ikab ne olusar ve ardımızda emr-i dünyadan dahi ne olusar.
(Leys. Mu. XV. 7-1)

§ Ben senin fevkındayım ve seninleyim ve ileyüñü الیوکی ve ardını kaplamışam. *(Leys. Mu. XV. 10 - 2)*

§ Şol ulu mehîp sultanlar ileyinde الینده bir suçlu raiyyet nice dursa eyle dura. *(Faza. XV. 147)*

Girürler araya bir nice server
Gelüp şahın ileyinde الاینده kodu ser *(Salâtin. XV. 131)*

§ Ebubekir dedi ki: Senin kanın yerine benim kanım dökülsün, senin bedenin yerine benim bedenim helâk olsun, tâ ben ileyiñde الیکده ölmeyince sana nesne irişmesün.
(Leys. Ar. XV. 521)

Biri biriyile da'va iderler
Enuşirvan ileyine الاینه giderler *(Hikmet. XV. 504)*

§ Her biri bir şekilde bir hâlât ile gelüp kal'a ileyinde الاینده saf keşide kıldılar. *(Müslim. XV. 6, 58)*

§ Ba'zı kullar olur ki Hak, hicapları anların nazarları ileyinden الیندن götürür. *(İrşad. XV. 101)*

§ Tizrek yoldaşı katına gelip eyitti ki: Bizim içün anın ileyine الینه yol yoktur dedi. *(Delil. XV. 11)*

§ Vardılar anın ileyinde الینده secdeler ve kurbanlar eyleyüp... *(Enfes. XV. 44)*

§ Ol eşek söyledi dedi ki: Yâ Bel'am ileyüñe ایلیوکا bak. *(Enfes. XV. 172)*

İleyindeki الایندك genci görmediler
Bes anlara tasarruf vermediler *(Tennuri. XV. 287)*

Kimisi büt ileyinde الایندا döker yaş
Kimisi iştiyakından döğer baş *(Anasır. XV. 400)*

§ Yanar oddan birkaç kor aldı, bir tepsiye koydu, padişah ileyine الینه getirdi. *(Cinan. XV. 136)*

§ Bu akabeler ki ileyinde الینده vardır düşvar akabelerdür. *(Cinan. XV. 81)*

§ Tiz ye yohsa başını çalaram ileyüñe الیوکه bırağuram. *(Hay. XV. 145)*

§ Şimdiki halde senin ileyiñde ایلیکده evvel kıtâl idüp ölen benim. *(Cev. Ah. XV - XVI. 380)*

§ Bir kimesnenin mahabbeti Hak Taâlâ ile sadık olucak kul kanda olsa gerek Kâ'be'yi ileyine ایلینه getirir. *(Cev. Ah. XV - XVI. 561)*

Gezerken dilkü ol kurda olur duş
İleyinde ایلینده yalındı eyledi cûş *(Fazilet. XVI. 289)*

Kodum hükmün ileyinde الایندە yere baş
Yağarsa dahi gökten başıma taş *(Şeh. Ş. XVI. 206)*

Süleyman Paşa bir gün av ederken
Atının ileyinden kaçtı tavşan *(Hadidi. XVI. 96)*

ileyini almak : Yolunu kesmek, önüne çıkmak.

Rüstem eydür ne işim var irmedin
Eydür imdi tizrek eş durmadın
Rüstem andan çün birez geri kalur
Bir dağ ardından ileyini alur الور الايبنى
Na'ra urur ansızın aslan gibi *(Man. Tayr. XIV. 82)*

il eylemek : Musalaha yapmak.

Kal'a-i Rados'u andan dileriz
Verse il ايل vermese ısyan eyleriz ايلرز *(Budın. XVI. 7)*

ilgi, (ilgü) : Engel, mânia.

Er yiğit kayda ürker ürkülerden
Yahşi at belinlemez ilgülerden ايلكولرداً *(Kadı. XIV. 596)*

Olup her gaar ejderha yatağı
Her ilgisiydi الكيسيدى bir arslan turağı *(Mih XV. 235)*

ilgin : → **elgin.**

ilgü : → **ilgi.**

il gün : Memleket, halk.

İli günü ايلى كونى var başına şahturur
Benim dahi halimden agâhturur *(Süh. XIV. 201)*

Bunu ilteceğez belli Fağfur Şah
Bana il ü gün verür ü bârgâh *(Süh. XIV. 203)*

İli günü ايل كونى beklemek olur bile
Adıdır geda gerçi ol şah ola *(Ferh. XIV. 54)*

Kılıç ile il gün الكن haraba gider
Yok eyle ki miskinler ahı eder *(Ferh. XIV. 8)*

§ İlüm günüm ايلوم كونم çapıldı, kara başım bunlu oldu.
(Dede. E. XIV. 294)

§ İlin günün ايلين كونن çapın, kızın gelinin yesir edin.
(Dede. XIV. 123)

İli günü ايلكون saklaya ol yağıdan
Halkı dere olmaya ol dağıdan *(Ga. XIV. 401)*

Buyurdular yarağ idün düğüne
Haber oldu dükeli ile güne *(Dah. XIV. 84)*

Bu deryadır boşandı ile aktı
Hep il gün ایل کون gitti elden yıktı yaktı *(Salâtin. XV. 89)*

O zâlim zulmü kıldı bînihayet
Dağıldı kalmadı il gün ال کون vilâyet *(Salâtin. XV. 22)*

iliği kurumak : Çaresizlik içinde bunalmak.

§ Başına gelen musibeti görücek ilikleri kurudu ایلیکلری قوردی. *(Anter. XIV. 77)*

iliği su olmak : Bitkin hale gelmek.

§ Halit bunları görücek iliği su oldu ایلکی صو اولدی *(Anter. XIV. 170)*

ilikmek : Su durgun hale gelmek.

§ Reked-el-mâ' رکد الماء [*Ar.*]: Su durdu ki ilikti ایلکدی ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 253)*

ilikmen : Şamdan.

§ Çırağdân چراغ دان [*Fa.*]: Çırağ başı ve ilikmen الکن. *(Ni'meti. XVI. 238)*

§ Çırağdân چراغدان [*Fa.*] : İlikmen ایلیکن. *(Şamil. XVI. 418)*

§ Çırağdân چراغ دان [*Fa.*] : Çırağ başı ve ilikmen ایلکن. *(Caf. XVI. 43 - 1)*

§ El-manile المانلة [*Ar.*]: Şamdan tarzında çırakpâ ve ilikmen ایلکن ta'bir olunur. *(Ah. XVI. 1042)*

§ El-mesrece المسرجة [*Ar.*]: Çerağdân ki çerağ anın içinde yanar, meselâ, çırakma başındaki tas ve ilikmen ایلکن gibi. *(Ah. XVI. 976)*

§ Ruşendân روشندان [*Fa.*]: ...Ve ruşenîdân mânasına gelir ki çerağdândır, Türkide çırakma ve ilikmen ایلکن dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 308)*

§ Çerağpâ چراغپا [*Fa.*] ... ve çerağ-pâye چراغپایه [*Fa.*]: Üzerine çerağ vaz'olunacak nesnedir ki çırakma ve ilikmen ایلکن dahi derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 216)*

iliman : Liman, gemi sığınağı.

§ El-mükellâ' المكلاء [*Ar.*]: ... Ve dahi deniz iskelesine derler ya'ni deniz kenarına gemiler bağladıkları ve durdukları kuytu ve iliman ایلمان yere derler. *(Terceman. XV. 122)*

§ Mersa مرسا [*Ar.*]: Gemi lengeri ve ilimanı الیمانی. *(Bab. XVI. 2, 53)*

§ Kelâ' کلاء [*Ar.*]: Gemi iskelesi ve ilimanı ایلمانی ve her ırmak kenarı. *(Bab. XVI. 1, 50)*

§ Keştigâh کشتیکاه [*Fa.*]: Gemi yeri, ya'ni iliman المان ve gemilik. *(Ni'meti. XVI. 518)*

§ Lenger لنگر [*Fa.*]: Gemi demiri ki ilimanda ایلمانده bırakıp gemiyi anınla rabt u zabtederler. *(Cinas. XVI. 55 - 1)*

Çepel: ferhuç ü bihişt: uçmak, tenire: boğça, periden: uçmak Haşûk : çirkin, giriz: kaçmak, senar سنار [*Fa.*]: iliman الیمان, mirar: urgan *(Genc. XVII. 62)*

ilinmek : 1. Takılmak, takılıp kalmak.

Ben hot senünem ne hacettir girih
Bunca zülfünde ki canım iline ایله *(Kadı. XIV. 154)*

Çü devranım dönüp devrim dükendi
İlindi الندی boynuma furkat kemendi *(Çeng. Dâi. XV. 256)*

2. İlişmek, dokunmak, temas etmek.

Şu yiğit ki öldürdün yeri idi
Bu sırrı bilip kaygumu yer idi
.....
Kara yüzlü Sa'lûk ol beynisüz
Dedi sana kurban benim gibi yüz
Ben ol yiğide hergiz ilinmedim الندم
Hem öldürmedim eyle kılınmadım
.....
İlinmediğin الغادکن bildi güle diken
Sanasın ki dirildi ölü iken *(Süh. XIV. 155)*

İşiticek ol sözlerini anın
Eyitti igen tandur işin senin
Nite inanayım ben üşbu söze
Kim ilinmemiş التماش olasın ol kıza
Aç it bulsa etmek ki yağlı ola
Yemezse meğer ağzı bağlı ola *(Süh. XIV. 321)*

Tutalım ki vasla ol razı ola
Kim ola ki ol nigâre iline ایلنه *(Kadı. XIV. 154)*

Düşer olursa bir mahdum eline
Ümittir çün eli bana iline الینه *(Işk. XIV. 327 - 2)*

§ El bu eteğe ilindükte ایلندوکده kendü varın görürsün.
(Sır. XVI. 10)

3. İlgilenmek, alâka göstermek.

Kişinin ol oht ahmağı bilinir
Kim işinden artık işe ilinir *(Süh. XIV. 197)*

Ol ledün ilmi aşk ile bilinür
Aşk ile olmaz ise kim ilinür الر *(İbrahim. XV. 85 - 2)*

Kim idüm ben tâ sözüne ilinem ایلنم
Ya onun kulu adına bilinem *(Beş. XV. 98)*

Ger aşk olmasa Hak bilinmez idi
Hiç işe bir kişi ilinmez idi ایلنمز ایدی *(Ruşeni. XV. 166)*

ilinti : Teğel, ilme.

§ El-mülle الملة [*Ar.*]: Dikişin iptida çatısına denir ki ilme ve ilinti ایلنتی ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. III- 352)*

il issi : Vali, hükümdar.

Şol il issi ایل اسی kim ide illere güç
Anın Tanrı söyündüre ocağın *(D. B. XVI. 161)*

Duyulsan uğrusun il issi ایل اسی kınar
Biregü atına binen tiz iner *(Güvahi. XVI. 107)*

ilişikli söz : İmalı, nükteli söz, iftira.

§ Çürpük چرپك [*Fa.*]: İlişikli söz ایلیشیکلی سوز. *(Şamil. XVI. 167)*

ilişir : İlişik, alâka.

Şehrinde kim dururdu senin ey kaşı keman
Peykân-ı tîrin olmasa ger ilişirimiz ایلیشیرمز *(Mesihi. XV. 61)*

Terkeylemek bu âlemi âsan idi veli
Filcümle yâr gamzesidir ilişirimiz ایلیشیر مز *(Mesihi. XV. 61)*

ilişken : Yapışkan tabiatlı, sırnaşık.

§ Eş-şibs الشبث [*Ar.*]: Yapışkan tabiatlı ilişken ایلشکن kişiye denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 352)*

§ En-nışk النشق [*Ar.*]: Şol ilişken adama ایلشکن denir ki duhûl ve mübaşeret eylediği maddelere ilişip kalır ola. *(Kam. XVIII- XIX. 3, 58)*

ilk : İlkin.

Bu resme yürüdü çü on gün olur
Görür bir kadırga denizden gelür
Bilimedi ne nesnedir ilk الك anı
Geri baktı vü anladı yelkeni *(Süh. XIV. 192)*

Beni ilk الك öldüresin anlardan
Candan sevgili yâranlardan *(İbrahim. XV. 104 - 1)*

il kavmi : Memleket halkı.

§ Türkçe bir kitap düzdüm ki bu bizim il kavmi ایل قوی dahi ol ilimlerden faide tutup âlimlerden ve âriflerden olalar. *(Envar. XV. 5)*

il kayıran : Üstüne lâzım olmadığı halde halkın işiyle meşgul olan, fuzulî.

Değilsin âlemin il kayıranı ایل قایرانی
Nene yarar ilin ayb-ı nihanı *(Letaif. XVI. 60)*

ilkirek : En önce.

Suyu dökmemek yeğ idi ilkirek الكرك
Çü döktün sen imdi teyemmüm gerek *(Ferh. XIV. 84)*

illemek : İl edinmek, yurt edinmek.

Benim Zengi'dir aslım ü karaven
Sözüme yalan hâşa kim karaven
Delimden ki Çin ilin illemişem ايللمشم
Dişim yavuz işlere bilemişem *(Süh. XIV. 320)*

illeşmek : Barışmak, musalâha etmek.

Anda olmuştur meğer üç Türk esir
Anları işitti, komadı emîr
Ol ilin küffarı tapu kıldılar
İlleşürler اللشورلر, Türk'ü andan aldılar *(Enveri. XV. 27)*

§ Et-tesamühü المتسامح [*Ar.*]: Bir kimseyle âsanlık edişici ve illeşici ايللشجى kişi. *(Terceman. XV. 239)*

§ El-mütesalihü المتصالح [*Ar.*]: Bir kimse ile barışıcı ve illeşici ايللشجى kişi. *(Terceman. XV. 239)*

illik : 1. Musalâha, müsalemet, dostluk, barışıklık.

§ ... Çaşıtlar ve haberciler ulaşturu viribiyevüz düşman hali niteliğinin hakikatin bilevüz ve ma'lûm kılavuz kim bizimle sulh ve illik الك eylemeğe meyli var mı ve bizden haraç almağa hoşnut olurlar mı ve bizim kelecimiz kabul etmeklik ile karşu geleler mi. Eğer bu bap müyesser olursa gücümüz yettiğince haraca boyun dutalım ve illik الك karar eyleyelim tâ bu zahmetten emin olalım. *(Kel. XIV. 98)*

§ ... Bizim üğü çerisine takatımız yoktur kim karşı duravuz kim buların savaşta alplığı ve kıyıklığı artıktır. Doğru re'y oldur kim yalavaç veribiyelim eğer bizimle sulh ve illik الك eylerler ise eyleyelim, eğer sulha razı olmazlar ise... *(Kel. XIV. 110)*

Kal'ayı Paşaya teslim eyledi
Çıkarur hem paşa anı toyladı
Sakız'a oldu Mesemerti revan
İllik اللك oldu, andadır ana mekân *(Enveri. XV. 20)*

§ Şimden gerü avarız-ı münazaât canibeynden mürtefi' olup illik ايللك oldu. *(Ta. Sel. XV. 138)*

Er ile ol geh illik ايللك geh yağıdır
Geh uslanır gehi aklın dağıdır *(Güvahi. XVI. 114)*

2. İtaat, inkiyat.

§ Helagû Han hizmetine geldiler illik ايليك ve inkıyat gösterüp şehri teslim ettiler. *(Ta. Sel. XV. 364)*

3. Memleket malı, beylik.

§ Mezkûr oğlan için beğ kulları illikdir ايللكدر deyüp iki aya dek mehil ve va'de verildi ki nakıl getirip hürriyetin ısbat edeler. *(Sic. B. XV. 10, 272)*

§ Balıkesir'li Mustafa bin Mahmut elinde bulunup illik ايللك idüğü sabit olup bunun elinden alınan dokuz baş üsera hususlarında ... *(Sic. B. XV. 8, 396)*

§ Yörgi nâm zimmî için illikdendir ايللكدندر deyü kapumda bir kaç kişiler şahadet ettiler. Buyurdum ki göresiz zikrolan kimesne kuldur deyü incitmek isterse men'edüp incittirmeyesiz. *(Sic.B. XV. 3, 88)*

§ Gemiler harbî değil illiktir ايللكدر diyegördü... *(Tuh. Ki. XVII. 97)*

illü : Memleket halkı, yurttaş yerli halk.

İlini imaret düşünde göre
Şu kim illünüñ الونك hatırını ıra *(Ferh. XIV. 8)*

ilme : 1. Teğel.

§ El-mülle الملة [*Ar.*] : Dikişin ibtida çatısına denir ki ilme ايلمه ve ilinti ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 3, 352)*

§ Kûk كوك [*Fa.*]: Beş mânası var. *2* - ol seyrek seyrek tikişe ve nekendeye denir ki iki parçanın muhtasarî irtibatı için ederler. Meselâ, bir yüze astar kaplamazdan akdemce her tarafı uygun gelsin için ibtida seyrek seyrek muhtasarî diküp ba'dehu kaplarlar, bizim diyar ıstılahında ilme ايلمه derler. *(Bürh. XVIII - XIX. 507)*

2. İlmik, düğüm, iğreti düğüm.

Giysûsu ilmelerine المەلارنه ile diyen kişi
Bilmez mi anı ki kurıcah tuzağa, ile *(Kadı. XIV. 55)*

ilmek (I) : Dokunmak, geçmek, ilişmek, tesir etmek, tutulmak, takılmak.

Giysûsu ilmelerine ile diyen kişi
Bilmez mi anı ki kurucah tuzağa ile ايله *(Kadı. XIV. 55)*

§ Süngü ile sançtılar, ilmedi ايلمدى... *(Dede. XIV. 111)*

Hakikat bil işinde Hak yanılmaz
Kişi rızkına kişi tırnak ilmez ايلمز *(Hurş. XIV. 94)*

Bu ilmi ben bilürem kimse bilmez
Okuyup ürse ok kendüye ilmez المز *(Salâtin. XV. 78)*

İlüp ايلوب taşa ayağı yıkılurdu
Ana divanelik gör ne kılurdu *(Zati. XVI. 141)*

Cism-i zaif ü zarı görüp yâr bilmedi
Geçti hadeng-i gamze-i dildûz ilmedi ايلمدى
(Baki. XVI. 235)

Tîri anın çü gamze-i dilber
İlmeyüp ايلميوب sineden ederdi güzer *(Mîri. XVI. 148)*

Gam değil ben bülbül etsem can nisar
İlmesün المسون tek ol gülün zeyline hâr *(Selâman. XVI. 127)*

Hümadır kimse pervazını bilmez
Peridir dâmenine âdem ilmez ايلمز *(Veyse. XVI. 31-2)*

Gûyiya ceyb-i nigûndan hemyan
Hasılı ilmeyüp ايلميوب oldu galtan *(Atai. Ha. XVII. 61)*

ilmek (II) : İğreti düğüm, ilmik.

Ana benzer bu ölmek ü dirilmek
Ki bağlana bir ipte iki ilmek الملك *(G. Ra. XV. 148)*

il olmak : Sulh halinde bulunmak, dost olmak.

Ki ya'ni anun ile il olalar ايل اولالر
Emin olup adûden kurtulalar *(Hadidi. XVI. 36)*

Elin dutup il olduğumu ايل اولدغمى il bilir ana
Neyçün beni esir ider ol yağı gibi *(Dâi. XV. 137)*

il ortası : Halk arası, mele-i nâs.

§ Mele' ملاء [*Fa.*]: İl ortası ایل اورتاسی . *(Şamil. XVI. 649)*

iltilmek : Götürülmek.

§ Ve kaçan ki bir yıl temam olsa anın ruhu ref'oluna ve ol mekâna iltile التله kim kıyamete değin içtima-ı ervah andadır, dedi. *(Delil. XV. 137)*

iltmek : → **iletmek.**

il urmak : Memleket yağma etmek.

Haramîlik edüp il urdulardı ایل اردلردی
Yayın sulhun yasup ceng kurdulardı *(Işk. XIV. 179-1)*

Ne haddi var anun bu işi ede
Ura illerüñü اورا اللروکی ansuzda gide *(Salâtin. XV. 166)*

Gemiler gerü hısara çıktılar
Anda il urup ایل اورب azepler çokdular *(Enveri. XV. 31)*

Dirliğimiz yok uruldu ilimiz اور لدی الیمز
Mal, rızk gitti kırıldı belimiz *(Bektaş. XV. 39)*

§ Muğavir مغاور [*Ar.*]: Nice keret basgunlar ve yağmalar edüp il urağan ایل اورمغن akıncı er. *(Bab. XVI. 1, 91)*

Muradımız değil kim il uravuz
Ya ilin yatur itin turkuravuz *(Hadidi. XVI. 332)*

§ Türk ü taz ترك و تاز [*Fa.*]: İl urmak ایل اورمق ve at koşucu. *(Şamil. XVI. 136)*

il yazıcı : Emlâk tahrir memuru.

§ Tafsili budur kim Karaman diyarına il yazıcı ایل یازیجی gönderdiler. *(Âş. XVI. 260)*

im (I) : İç donu, don.

§ Ve evvel imi ایم İbrahim giydi. *(Enb. XIV. 195)*

§ Kaçan sücût kılsan yer, senin avratın görmesin. Pes İbrahim im ایم giydi. *(Enb. XIV. 195)*

İme ایمه çün didik: seravil سراویل [*Ar.*]; diyelim ağına: yenfak *(Uc. Gar. XV. 28)*

im (II) : İşaret, nişan, parola.

İkisi dahi iğri kaşlarının
Göziyle imleri املری yeksâna benzer *(Hurş. XIV. 12)*

§ Ve buların birle im ایم ol idi kim bir kızın veribiyip bulardan tuz diledürdü ve ol imle ایملا buları fahişe işlemeğe kığırurdu. *(Enb. XIV. 209)*

imam yiri : Mihrap.

§ Mihrap محراب [*Ar.*]: İmam yiri یری امام. *(Müntehab. XVII. 36 - 2)*

imden gerü, (imden girü, imden sonra) : Bundan sonra, bundan böyle, şimdiden sonra.

Sultanlık geldi sana imden girü امدن کیرو
Kulluk eyle Tanrıya tiz tur örü *(Yuz. Şeyd. XIII. 47)*

§ Eyitti: İmden girü کرو امدا senden nesne sorar isem beni yoldaş idinmegil dedi. *(Enb. XIV. 469)*

§ ... Ey karındaş, seni bu mihnette ve belâda nite göreyin, bana imden girü کرو امدن dirliğimde ne çaşni ola. *(Kel. XIV. 68)*

§ Üşbu ayıp ve yavuz nişanlar birle imden girü کرو امدن üşbu taife arasında dirlikten sana ne faide. *(Kel. XIV. 73)*

§ İmden girü کرو امدن sen dek dur, biz senin dilinden enel-Hak diyelim. *(İhlâs. XIV. 60)*

§ İmden gerü کرو امدن Ahad tefsirin hatmedelim, Samed tefsirine meşgûl olalım. *(İhlâs. XIV. 215)*

§ Müslüman çerisi güçlendi, kuvvetlendi. Cemii silâhlandı, atlandı; imden girü کیرو امدن bunlarınla müdarâ birle dirilmek gerektir. *(Si. Da. XIV. 597 - 2)*

§ Hak Taâlâ sana emretti kim, imden girü کیرو امدن gazâya atlanasın, kılıç bağlanasın. *(Si. Da. XIV. 595 - 1)*

§ Bunlar imden gerü کرو امدن rüsvay olsalar gerek. *(Tuh. Le. XV. 212)*

Men direm imden gerü کرو امدن hoş cûş idüp
Câm-ı telvini müdamî nûş idüp *(Ruşeni. XV. 202)*

§ Tavaf kıl, ya'ni imden gerü امدن كرو bizim dairemizi değzin. *(İrşad. XV. 149)*

§ Pes imden sonra امدن صكره kim âfitab-ı devlet-i Muhammedî tulû' eyledi... *(İrşad. XV. 149)*

§ Kârvan gider oldu, Merevî Bağdadî'ye eyitti: Ey yâr-i nîgûkâr ve ey dost-ı vefadar, ibramımız endazeden geçti, imden girü ايمدن كيرو tahfif edelim. *(Ferec. XV. 257)*

Kuruda hasıl ettinse define
Sal imden girü امدن كيرو bu bahre sefine *(G. Ra. XV. 124)*

§ İmden gerü امدن كرو dahi ölürsem gam değildir. *(Müz. XV. 112)*

imden girü : → **imden gerü.**

imden sonra : → **imden gerü.**

imdi : Artık, şimdi, o halde.

Kamu tedbir ettiler öldürmeğe
İmdi ايمدى dilerler aluben gitmeğe *(Yuz. Şeyd. XIII. 3)*

Senin boyun budahtan ağdı geçti
Cihan imdi ايمدى yüzünden yaz u yaydur *(Velet. XIII-XIV. 16)*

§ İmdi geldük hadislere. *(Yüz. Ha. XIV. 2)*

§ İmdi ايمدى bunun yeğreği oldur kim sabroluna, bu acayip ahvalin sonu nice olusardır. *(Si. Da. XIV. 105)*

Eydür imdi امدى anı görenler kanı
Tacı bu yana getirenler kanı *(Man. Tayr. XIV. 154)*

Dedi Ferruh pes imdi امد fikredin siz
Ki aklım oldu ara yerde âciz *(Işk. XIV. 240 - 1)*

§ Yeryüzünün ve anın ehlinin durmaklığı ve onmaklığı senin ile ve senin beğdeşlerin ile. İmdi امد dilegil vereyin. *(Enb. XIV. 534)*

§ Oğlum imdi ايمدى göreyim seni heman er ol baş yar deyip... *(Hamza. XIV - XV. 19, 36)*

İmdi امدی bir tuhfe gerektir hizmete
Çün eli boşla varılmaz hazrete
(Melhame. XIV - XV. 14 - 1)

§ Bilgil imdi امدی ey aziz çün evvelâ istiâze gerekmiş.
(Leys. Dâi. XV. 4 - 2)

§ Pes Üveys eyitti: Emek gördünüz, incidiniz, imdi امدی geri dönün kim kıyamet yakındır. *(Tez. Ba. XV. 24)*

§ Ol sancakta ba'zı hırsuzlar zâhir olurmuş, dutup ele getirmesinde mukayyet olmazlarmış. İmdi امدی buyurdum ki...
(Sic. B. XV. 4, 28)

§ Fazl eyitti: Halim budur kim sana dedim. İmdi امدی eğer eyüyem ve ger yavuzam, emanetim boynundadır dedi.
(Ferec. XV. 36)

§ ... Ve anda kimseye aman olmaz. İmdi امدی ben de ölürün, bana hesap olur, ne cevap vereyin. *(Saat. XV. 78)*

§ ... Bitisin dahi eline vereler gör imdi امدی dünyada eylediğini diyeler. *(Saat. XV. 80)*

§ Yâ Bektaş, imdi امدی nasibin aldın bizden senin nasibin bu idi ki sana değdi. *(Bektaş. XV. 100)*

Yâri buldun var imdi İbrahim
Müddai rağmine beşaret kıl *(İbrahim. XV. 136 - 2)*

§ Beşinci bap uykuda ve uyanıklıktadır. Bilgil imdi امدی uyku...
(Hazain. XV. 40 - 1)

Can ü dilden imdi امدی bu zikri dilinde ezber et
(Mihri. XV. 90)

Gel ey kâmil olan eş'ar içinde
Gör imdi امدی sifrimi esfar içinde *(Uc. Gar. XV. 5)*

§ Süleyman eyitti: İmdi امدی meşrıkta bir oğlan doğdu.
(Cennet. XV. 389)

§ İmdi امدی ey mü'min-i müvahhid bilgil ki Hak Taâlâyi zikretmek efdal-i ibadettir. *(Delil. XV. 35)*

§ Elçinin burnun, kulağın kesip name pârelerin eline verip var imdi امدی sınarın lâine söyle... *(Müslim. XV. 3, 139)*

§ Gel imdi امد (harekelidir) elcüğezim bağla, olmasun can acığında talabıyam. *(Tuh. Le. XV. 314)*

Bahar ile cihan yüzün münevver eyleyen kimdir
Hazânı zer-nisâr eden kıyas et imdi امد kim ola
(Hadidi. XVI. 8)

§ ... İmdi امدی buyurdum ki hükm-i şerifim vardıkta...
(Sic. K. XVI. 6, 78)

§ İmdi امدی siz tanık olun ki ben ol kulumun ne kadar günahı var ise bağışladım. *(Zad. XVI. 6)*

Gel imdi امدی anları da sınayalım
Sonunda öğelim ya kınayalım *(Güvahi. XVI. 120)*

§ Gör imdi امدی hiylede çok assı vardır
Yeğin hasma güce görmek hatardır *(Güvahi. XVI. 63)*

§ İmdi ایمدی görüşün, biri birinizle el alışın, uçmağa girin.
(Ta. Şahi. XVI. 44 - 1)

§ ... İmdi امدی bunun bigiyi aradan götürmek yeğdir dediler, âkıbet âlimler ittifakı ile şehit ettiler. *(Âş. XVI. 360)*

§ ... Şer'ile görülmek talep ederim, elimde fetva-yi şerife vardır deyü bildirdi. İmdi امدی buyurdum ki hükm-i humayunum ile vardıkta ihzar-ı husema kılıp... *(Sic. A. XVI. 2, 761)*

Dinle imdi bir nasihat edeyim
Kullar muhannete muhtaç olmasın *(Kara. XVII. 134)*

Ağyare yüz verme bendene nisbet
Gel imdi ey canım cânanım sen gel
(Saz. Şem'i. XVIII. 434)

Didi Kayser durun imdi, Malatya'ya varın imdi امدی
Kamusunu kırın imdi ایمدی, kimsede kalmaya ervah
(Battal. XVIII. 143)

ime, (ime geyik, ime keçi, ime keçisi) : Dağ keçisi.

§ Koş sinirli, ime geyik امه كيك buynuzu bağırlı yaylar. *(İs. H. XIV - XV. 693)*

Fil kulaklu, buynuzu vardır ime keçi امه كاجى gibi
Boynu deve kuş gibi göğüsü arslan şehsüvar
(Muham. XV. 300)

§ El-va'ilü الوعل [*Ar.*]: İme keçi اماكجى ya'ni dağ keçisi. *(Terceman. XV. 272)*

§ Reng رنك [*Fa.*]: Boya ve revnak ve dağ keçisi, ime اما derler. *(Miftah. XV. 88)*

§ Bir kişi kaçan iki söz söylese birbirine münasip olmasa deve kuşuyle ime امه gibi olur derler. Zira ki ol ovada olur ime امه dağda olur. *(Hay. XV. 10)*

§ Evvel zamanda demür yerine ime اما buynuzun sügüye takarlardı. *(Hay. XV. 125)*

§ İme keçisi اما كچسى bir sabah bir ahşam gelürdü, Yunus Aleyhisselâm südün sağardı, içerdi. *(Hay. XV. 203)*

§ Reng رنك [*Fa.*]: Dağ keçisi, Türkide ime اما derler, ehlîsine büz derler. *(Deş. XVI. 198 - 1)*

§ Büz-i kûhî بزكوهى [*Fa.*]: Dağ keçisi ki yabandadır, ime keçi ايمه كچى dahi derler. *(Deş. XVI. 368 - 2)*

§ Ring رنك [*Fa.*]: Dağ keçisi, ime keçisi اما كچسى derler. *(Ni'meti. XVI. 339)*

§ Büz-i kûhî بزكوهى [*Fa.*]: Dağ keçisi ve ime keçi امه كچى derler. *(Ni'meti. XVI. 177)*

imece, (imeci) : Birçok kimselerin bir iş için toplanıp el birliği yapması.

§ Bugün Ebulhayr'ın imecesi امجه‌سى vardır, gel varalım tahıl yolalım. *(Müslim. XV. 1, 62)*

§ ... ve bağdan dahi tevliyete ve taama ve imeciye ايمجيه verilmiş... *(Sic. B. XV. 10, 83)*

§ Ḫarenbaz خرانباز [*Fa.*]: İşe cem' olmuş halk, imeci امجی. *(Şamil. XVI. 422)*

§ Şâkâr شاکار [*Fa.*] : İmeci امجی. *(Şamil. XVI. 464)*

§ Ḫarenbaz خرانباز [*Fa.*]: Andan ibarettir ki bir iş içün bir cemâat cem' olalar ki Türkide andan imeci ایمه‌جی ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 103)*

imeci : → **imece.**

ime geyik : → **ime.**

ime keçi : → **ime.**

ime keçisi : → **ime.**

imeklemeğe gelmek : Çocuk yürüme çağına gelmek.

§ Ferâḫiz âmede فراخیز آمده [*Fa.*] : İmeklemeğe gelmiş امکله‌مکه‌کلمش oğlan. *(Şamil. XVI. 236)*

imeklemek : Emeklemek, insan dört ayaklılar gibi yürümek.

§ Gâh yürürdü, gâh imeklerdi امکلردی. *(Anter. XIV. 22)*

Dedi bir kişidir imekleyürek ایمکلیورك
Cehennemden sonuç ol çıksa gerek *(Muham. XV. 423)*

§ Atından aşağa inip yüz yere urup imekleyü imekleyü ایمکلیو ایمکلیو... *(Bektaş. XV. 382)*

§ Bu iki vakıt namazın sevabın bilselerdi imekleyü cemâate gelirlerdi. *(Güzide. XV. 43)*

§ Ana imeklerlerse امکلرلرسه dahi bir vakıtta müteahhir olmayalardı. *(Cev. Ah. XV - XVI. 468)*

§ Gördü kim Muaviye dört ayaklı olup bir oğlanı arkasına götürüp imekler ایمکلر. *(Rahat. XVI. 159)*

§ Ḫaziden خزیدن [*Fa.*] : İmeklemek ایمکلمك ve âheste âheste gitmek ve sürtünmek ve karnı üzerine sürtünmek. *(Ni'meti. XVI. 18)*

§ Gajgajan غژغژان [*Fa.*]: İmekleyü imekleyü ایمکلیو ایمکلیو yürümek. *(Nuh. Tuh. XVII. 158)*

§ El-aşzan العشزان [*Ar.*]: Ayağı kesilmiş gibi imekleyü ایمکلیو yürümek. *(Ah. XVI. 673)*

imekletmek : Emekletmek.

Kapında ham kadımı gezdirip yürür gönlüm
İmekledir ایمکلدر yügürür her taraf kılâde ile
(Fuzuli. XVI. 193)

imi bir : Aralarında gizli anlaşma bulunanlardan her biri.

§ Casusu taşra çıkardı, müslümanlığ ile söyleşürdü imleri bir idi املری برادی. *(Fütuh. XIV. 341)*

imi bir etmek : Birlikte hareket etmeyi gizlice kararlaştırmak.

Olar Tatar ile bir ettiler im بیر ایتدیلر ایم
Yalınız kaldı şah-ı heft-ıklim *(Şeh. Ş. XVI. 1149)*

imik : Yeni doğmuş çocuğun tepesiyle alnı arasında kemiklerin kavuşacağı yerdeki açıklık, bıngıldak.

§ Rûzgâne روزکانه [*Fa.*] : Vazife ve misl-i rûzâne ve imik املك ki başta yumuşak yerdir. *(Ni'meti. XVI. 346)*

§ Revzeneg-i ser روزنكسر [*Fa.*]: Başta bir yumuşak yerdir imik املك derler. *(Nuh. Tuh. XVI. 70)*

§ Meyfuḫ میفوخ [*Ar.*]: Başının imiğine امکنه darbolunmuş kimse. *(Bab. XVI. 1, 438)*

§ Yâfuḫ یافوخ [*Ar.*]: Başın alnı üzeri ki ana imik املك derler, mukaddem-i re'sdir. *(Bab. XVI. 2, 439)*

§ Yefḫ یفخ [*Ar.*]: Kimsenin imiğine امکنه darbetmek. *(Bab. XVI. 2, 439)*

§ Me'fuḫ مأفوخ [*Ar.*]: İmiğine امکنه darb irişmiş kimse. *(Bab. XVI. 2, 436)*

§ Revzeneg-i ser روزنك سر [*Fa.*]: İmik املك. *(Caf. XVI. 68-1)*

§ Rûzgâne روزکانه [*Fa.*]: ... ve imik املك ki başta bir yumşak yerdir. *(Deş. XVI. 328 - 2)*

§ Revzeneg-i ser روزنك سر [*Fa.*]: Başta bir yumşak yerdir, imik املك derler. *(Deş. XVI. 100 - 1)*

§ El-yâfuḫ اليافوخ [*Ar.*]: Başta bir yumuşak yerdir ki ba'zı etfalde hareketi meşhur, Türkçe imik ايمك bınkıldak.
(Kdeb. XVIII. 354 - 1)

§ El-yâfuḫ اليافوخ [*Ar.*] : Başın mukaddemiyle muahharının kemikleri kavuştuğu yere denir ki küçük çocukların yumuşak olmakla hareket eder, Türkide bıngıldayık ve imik ايمك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 535)*

§ Ya'fuḫ يافوخ [*Ar.*]: Türkide bınkıldayık ve imik ايمك ta'bir olunur. *(Nuhbe. Ş. XVIII -XIX. 101)*

imisse : → imişse.

imişse, (imisse) : Olsaydı, idiyse.

§ Yer eğer taş gibi katı imişse ايمشسه kimse menfaat dutmaya idi. *(Tebareke. XIV. 64 - 1)*

§ İhtiyacım yoğ imişseydi يوغمشسيدى öldürürdüm.
(Anter. XIV. 306)

§ Eğer bu nesne sehl imisse امسا bunun bigi sahabe nite böyle diyeydi. *(Müneb. XIV - XV. 91-1)*

§ Eğer bir riya olmayıp Tanrı içün işlemiş imişseñüz امشسكوز Hak Taâlânın dostu olup azap görmezdiniz. *(Delil. XV. 156)*

§ Senin işin Hak içün imişse ايمشسا nefis muradı içün değilmişse Hak yoluna sen dahi muradından geçeydin.
(Müz. XV. 181)

§ ... Eğer sevdüğün gerçek imisse كرچكسه emrine muti' olaydun.
(Cinan. XV. 7)

§ Kişi bir mahlûku, Allahın kudretine taalluku olan nesnelerde ortak katıp demeye kim ol değil imisse ايمسه böyle olmazdı.
(Leys. Mu. XV. 359 - 1)

§ ... Eğer sen kul imişsen ايمشسن Hak Taâlâ buyruğun sıya mıdın. *(Tez. Lâ. XV. 577 - 2)*

imrence : → **imrenç.**

imrenç, (imrence) : İmrenilen şey.

§ ... Vay, kalın Oğuzun imrencesi ایمرنجسی Beyrek...
(Dede. XIV. 48)

§ Kalın Oğuz imrencesi امرنجسی, Kazan Beğin inağı boz aygırlı Beyrek çapar yetti. *(Dede. E. XIV. 61)*

Yedi ıklimin temamet gencini
Cem' kıldım bir yere imrencini امرنجنی
(İs. H. XIV - XV. 782)

in : Hayvanların kulaklarına yapılan işaret, im.

§ ... Emanet vaz'olunan koyunlara nazar ettiğimizde bizim zâyi' olan koyunumuz değil, inleri اینلری bizim inimiz değil.
(Sic. A. XVI. 4, 361)

§ Kulağı ardında ini ابنی olan siyah öküze Hasan bin Pîr Veli nâm kimesne istihkak da'vasın edüp... *(Sic. A. XVI. 5, 238)*

inağ : → **inak.**

inaḫ : → **inak.**

inak, (inağ, inaḫ, yinak) : 1. Kendisine inanılır ve güvenilir emin kimse, inal.

Firkatün ile göynerem, vuslatun ile yanaram
Artuğ olur cana hatar niçe ki ben inağ ایناغ olam
(Kadı. XIV. 271)

§ Sağda oturan sağ beğler, sol kolda oturan sol beğler, eşikteki inaklar اینالر, dipte oturan has beğler kutlu olsun devletiniz.
(Dede. E. XIV. 110)

§ Beğin inağıdır اینالغی‌در. *(Dede. XIV. 149)*

§ Beyrek bizden kız almıştır güyeğümüzdür, amma Kazan'ın inağıdır اینالغی‌در gelsin bizi Kazan'la barıştırsın.
(Dede. E. XIV. 295)

§ Kalın Oğuz imrencesi, Kazan Beğin yinağı ینالغی boz aygırlı Beyrek çapar yetti. *(Dede. E. XIV. 151)*

İnağ اناغ u has idiler şah katında
Süreyya gibi her dem mah katında *(Hurş. XIV. 11)*

Bâ-alem, bâ-tabl geldi yüz inak ایناق *(Yuz. Da. XIV. 53)*

Diye ben senin mâlinim, vermedindi zekât
Hazine edinüp kapunda kodundu inağ اناغ *(Muham. XV. 360)*

Şeyh Gazzâlî rivâyet eder İhyâ'da işit
Kim kıyamet günü bir kavm olusar gayet inaḫ اناخ
(Muham. XV. 320)

2. Kendisini emniyette bilen.

§ İymen ایمن [*Fa.*]: Kaygısız, ya'ni inak ایناق. *(Ni'meti. XVI. 101)*

§ İymen ایمن [*Fa.*] : İnak ایناق kimesne, mu'temedün-aleyh mânasına. *(Deş. XVI. 244 - 1)*

§ İnak اناق ... ve Türkide emin mânasına. *(Deş. XVI. 183 - 2)*

§ İymen ایمن [*Fa.*]: İnak اناق. *(Caf. XVI. 11 - 2)*

inaklamak : İtimat göstermek.

§ ... Andan gerü ol gün ki seni katı inaklaya اناقلیه ol gün sen korhun dahi artır. *(Kab. XV. 365)*

inam : 1. İnanılmış, itimat edilmiş, güvenilmiş, emin, mutemet.

§ Padişahlara elbette bir danışıkçı ve inam انام vezir gereklidir kim padişah sırlar hazinesin ve râzlar gencin anın önüne açа. *(Kel. XIV. 100)*

§ ... Bu kitabı, dahi Hindular kitabın kamusun nüsha kıldı ve bir inam انام kişi Nuşinrevan'a veribidi. *(Kel. XIV. 5)*

§ ... Anın ussu ve re'yi ve edebi endazesin sınamak ve denemek birle gey anladı, pes bunca fikreylemek ve gönül birle danışmaktan sonra anı inam انام edindi. *(Kel. XIV. 16)*

Eğer kullukçularını diresin
Birin birin kamusın sınayasın
Benim bigi inam انم kul görmeyesin
Benim bigi sınanmış bulmayasın *(Kel. XIV. 163)*

§ Eyitti: Ben Kafdağı üzere Tanrının inamıven انامون. Andan Bulûkıya gördü kim anın elinde bir kiriş var.
(Enb. XIV. 751)

§ Bihteran Bânunun has karavaşıyım, hem râz-daşıyım, şöyle kim benden doğru, benden inamı انامی yoktur.
(İs. H. XIV - XV. 353)

§ Dediğime inanmazsanız bir inam انام kişi koşun bana, varayın o dediğimi göstereyin. *(İs. H. XIV - XV. 799)*

§ Sultan haseki kullarından birkaçına, ki inam انام ve mu'teber kulları ola, bu sırdan agâh itsün. *(Ta. Sel. XV. 361)*

2. İtimat, emniyet, güven.

Urmadı benim zahmime hiç kimsene merhem
Kalmadı benim işime kimsenin inamı انامی *(Süh. XIV. 184)*

Hava zülfünü giderdi yüzünden subh vaktında
Heman dem oldu ruşen ki inam اینام olmaya karaya
(Kadı. XIV. 318)

Gönülüme dahi inam اینام etmegil
Kul zire ki naks-ı hüdavend olur *(Kadı. XIV. 69)*

§ ... Ya'ni halkın ayruk sana inamı انامی kalmaya.
(Kab. XV. 195)

Meseldür halk içinde söylenür çok
Kılıca, avrata, ata inam اینم yok *(Hikmet. XV. 16)*

inamlık : 1. İtimat, emniyet, eminlik, doğruluk.

§ Her söz kim anı işitmekten anı işiten kişiye kerahiyet ve hoş olmamak gele, ol sözü söylemeğe becit durmak olmaz, meğer ol işiten kişiye ve anın aklına ve temyizine bu söylenen kişinin gey inamlığı انامليغی ve berkliği ola. *(Kel. XIV. 39)*

§ Her kim padişahtan öğüdün gizleye ve tabipten sayruluğun gizleye kendözüne hiyanetlik etmiş olur. Arslan eyitti: Senin inamlığıñ انامليغك yavlak bellüdür ve anın eseri senin halinde yavlak zahirdir. *(Kel. XIV. 39)*

§ Bana haber vergil inamlığıñdan انام‌لغكدن. Cebarail eyitti: Yâ Muhammed, Tanrı hâlâ gökten yüz dört kitap indürdü Peygamberlerine, hiç benden ayruk kimseye anı inanmadı. *(Enb. XIV. 214)*

2. Teminat.

§ Kaplan bu faslı temam işitti, pes arslanın anası katına vardı ve andan inamlık اانلق ve aht ve ant istedi kim ne kim ana kaplan der ise gizli duta ve kimseye demeye. Pes temam inamlık berkittüğünden sonra ol kim eşitmiş idi, aydıverdi. *(Kel. XIV. 62)*

inamlık berkitmek : Emniyeti sağlamak.

§ ... Arslanın anası katına vardı ve andan inamlık ve aht ve ant istedi kim ne kim ana der ise gizli duta ve kimseye demeye. Pes temam inamlık berkittüğünden برکدکندن اانلق sonra ol kim işitmiş idi, aydıverdi. *(Kel. XIV. 62)*

inamlu : Emniyetli, emin.

§ Bir inamlu اانلو kişini veliahd idüben yerinde dikesin. *(Fütuh. XIV. 13)*

§ Kendi inamlu اانلو kişilerinden kan katılur kavminden dört bin kişi atlandırdı. *(Fütuh. XIV. 13)*

inamsız : Hain.

§ Ḫain خائن [*Fa.*]: İnamsız اانمسز. *(Şamil. XVI. 598)*

inanca : Emniyetli, emin, mutemet.

§ İmîn ايمين [*Fa.*]: İnanca اننجه, inanacak adam. *(Şamil. XVI. 386)*

inangan : Çabuk, pek inanıcı.

§ Kendi aybı olan bireğü aybın arağan olur, yalan gerçek işittiğine inangan اينغان olur. *(Maârif. XV.)*

inanmak gereksin : İnanmalısın, inanman gerektir.

§ Sen dahi ol va'deye inanmak gereksiñ اانمق كركسك, ibadet, tâat yolunda seğirtmek gereksin. *(Müz. XV. 234)*

inanmazlanmak : İnanmaz görünmek, inanmaz vaziyeti almak.

Ger inanmazlanır iseñ انمزلانرسك sözüme
Müşkülünü de süal et özüme *(İs. H. XIV - XV. 740)*

ince : Dikkatle.

§ İm'an امعان [*Ar.*]: Gayet ince انجه nazar etmek.
(Ni'meti. XVI. 100)

inceağrı, (inceḫastalık) : Verem.

§ Ve eğer ruhu kızdurursa a'zayı kızdurmazsa humma-yi dak derler ya'ni inceağrı انجه اغرى . *(Mü. Şi. XIV - XV. 173)*

§ Sill سل [*Ar.*]: İnceağrı انجه اغرى didikleri illet. *(Miftah.XV.99)*

§ Kâhiş كاهش [*Fa.*]: İnceağrı اينجه آغرى . *(Şamil. XVk. 638)*

§ Sil سل [*Fa.*]: İnceağrı انجه آغرى dedikleri illet...
(Caf. XVII. 86-2)

§ Sil سل [*Fa.*]: İnceağrı انجه آغرى ki ahlât öykene dökülüp cerâhat eder, öksürtür ve irin ishâl eden marazdır. *(Ni'meti. XVI. 402)*

§ Es-suhaf السحاف [*Fa.*] : Sell dedikleri maraza denir ki nâs ana verem ve inceağrı انجه اغرى ta'bir ederler.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 776)

§ Sil سل [*Fa.*]: Bir maraz ismidir, Türkide dahi sil marazı denir, halk buna verem ve inceağrı انجه اغرى dahi derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 361)

§ Verem ورم [*Ar.*]: Buna inceḫastalık اينجه خسته‌لق da derler.
(Kam. Os. XIX. 624)

inceḫastalık : → **inceağrı.**

incerek : İncecik, narin, zaifce.

§ Ayı gördü ki seher vaktında doğdu incerek انجرك .
(Enfes. XV. 42)

§ Ed-daûle الضؤلة [*Ar.*]: Arıkaz gövdeli incerek انجرك kişi.
(Terceman. XV. 21)

§ Ḫarek خرك [*Fa.*]: ... ve Tanrı deveciği didikleri böcek ki çekirge şeklinde incerek اينجرك ve uzun ayakları olur...
(Deş. XVI. 196 - 2)

incidinilmek : İncidilmek.

§ İncidinildim انجدنلدم Allah dininde bir incidinilmekle انجدنلمكله kim bir kimesne ol incidinilmek ile انجدنلمكله incidinilmemiştir انجدنلممشدر .
(Rahat. XVI. 151)

incik, (incük) : Diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı.

§ Sadika Melik sayru idi, incüğinde انجوكنده baş çıkmış idi.
(Enb. XIV. 684)

Nefsin incüktür اينجوكدر ikinci menzili
Geldi bu gez anda kurdu mahfili *(Ga. XIV.)*

§ Eğer incükte انجوكده olan balgamî şişlere ursalar hallede.
(M. Bay. XIV. 2)

§ Şu'be : budak, nezr: adak, incik انجك dimektir sak ساق [*Ar.*]
(Fer. XIV. 15)

§ İncikleri انجكلرى hareket vaktında ditreyüp ağır olunca..
(Mü. Şi. XIV - XV. 142)

§ Ayakları dahi eşek ayağına benzer, incikleri انجكلرى hep kıllıdır.
(Leys. Mu. XV. 100 - 2)

§ Es-saku الساق [*Ar.*]: İncik انجك .
(Terceman. XV. 415)

§ Kaçan bir katı korkulu iş vâki' olsa Arap der ki inciği انجكى açıldı, ibarettir andan ki çermenip kalçaları incikleri انجكلرى açıla.
(Leys. Mu. XV. 415 - 1)

§ Namaza turmaktan incikleri انجكلرى şişüpdürürdü.
(Tez. Ün. XV. 43 - 2)

§ ... İnciği انجك sünüğü kesilip iliği akardı. *(Hay. XV. 61)*

§ Beriyyenin yollarını dürüp iki inciklerim انجكلرم arasına alurun.
(Rahat. XVI. 24)

§ İnciklerinin انجكلرنك içinde olan iliğini taşradan göreler.
(Rahat. XVI. 554)

§ El-ahmeş الاحمش [*Ar.*]: Arık inciklü انجكلو ve ince nesne.
(Ah. XVI. 21)

§ Sak ساق [*Fa.*]: İncik انجك. *(Ni'meti. XVI. 374)*

Eli ayağı parmağı yerince
Veli karnı büyük incüği اينجوكى ince *(Şeh. Ş. XVI. 821)*

§ Eğer bir avrat inciğinüñ انجكنوك dört bölükte bir bölüğü açık iken... *(Ter. Kurt. XVI. 40)*

§ Pûze پوزه [*Fa.*]: İncik انجك. *(Şamil. XVI. 221)*

§ ... Ben kendim mest iken bıçakla inciğine انجيكنه urdum.
(Sic. K. XVI. 2, 461)

§ İştaleng اشتالنك [*Fa.*]: İncük انجوك ve topuk.
(Cam. Fa. XVII. 48)

Kaime, yek pâ-yi esb: oldu atın bir ayağı
Sak ساق [*Ar.*] u pûje پوژه [*Fa.*] ya'ni inciktir انجكدر, deviden: koşma, cidd
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 52)

Kuru inciğe انجيكه dediler: zunbub ظنبوب [*Ar.*]
(Asım. XVIII - XIX. 66)

§ Sak ساق [*Ar.*]: İncik اينجيك, baldır. *(Kam. Os. XIX. 9)*

inciklü : İncinmiş, gücenmiş olarak.

Zinhar şikâyet etme benden
İnciklü انجكلو hikâyet etme benden *(Fuzuli. XVI. 311)*

incimek : 1. İncinmek.

Şükür şimdi Tufan'dayız padişah
Elimizdedir il ü şar ü sipah
Bu kamu ile halimizdir yavuz
Ger incidüğüñ انجيدوكك gitmediyse henüz *(Süh. XIV. 334)*

§ Dahi konşu ahvaline bakacak yer koma, tâ ki incimeyeler انجميلر. *(Kab. XV. 219)*

Ey Fuzuli incime اينجمه senden teğafül kılsa yâr
Resmdir kim göstere ahbaba istiğna habip *(Fuzuli. XVI.129)*

Vücudum ney gibi sûrah sûrah olsa ah etmem
Mahabbeten dem urdum incimek اينجيمك olmaz cefalardan *(Fuzuli. XVI. 350)*

2. Zahmet çekmek, yorulmak.

§ Pes Üveys eyitti: Emek gördünüz, incidiñüz انجديكوز imdi geri dönün kim kıyamet yakındır. *(Tez. Ba. XV. 24)*

iñ ciñ : Sessiz, sâkin, bomboş.

Cihan iñ ü ciñ اك و جيك ü kesilmişti söz
Ayağ bastığı yeri görmezdi göz *(Süh. XIV. 104)*

incinişmek : Birbirinden incinmek.

§ Benimle babam arasında incinişmek انجنشمك ve ben ol hususta yemin eylemek vâki' olmadı. *(Rahat. XVI. 377)*

incir kuşu : Sarısasma.

§ Sufariye صفاريه [*Ar.*], zerd murg زرد مرغ [*Fa.*] : İncir kuşu انجير قوشى sarasma dahi ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 209)*

incitmek etmek : İncitmek.

Bana incinmesi ol sevdiğimin niceye dek
Nicebir ya beni incitmek idüp انجتمك ادوب durmaya dek *(D.B. XVI. 130)*

incük : → **incik.**

inçge : İnce.

Bâri yarattı barını inçge اينچكا beli içün
Bari nola beli ile bari diler isem *(Kadı. XIV. 365)*

Belini göreli inçge اينچكه hayale düşmüşem
Göreli ağzını şirin budur güman severem *(Kadı. XIV. 320)*

inçü : Esir, kul.

§ İnçüleri انچولری ya'ni esirleri ve kulları. *(Ta. Sel. XV. 428)*

indemek : → **ündemek.**

indi, (ındı) : İmdi, şimdi.

Diriga neyleyem nidem ben indi اندی
Ne kılam kancaru gidem ben indi اندی *(Hurş. XIV.)*

Döyer mi işbu ahvale dil indi اندی
Ki hicret hançeri ile dilindi *(Işk. XIV. 98-1)*

Ur indi اند yüzün izine derviş
K'oldur sana tac-ı padişahî *(Şeyhi. XV. 39)*

Bil indi ki اندیکه ne fakrı başardın ne gınâyı *(K. Ü. XV. 97)*

Nübüvvet mührünün nûru göründü
Bu mührün nicedir nûru gör indi اندی *(Muham. XV. 240)*

§ Çün sen benim ol sözüme tâbi' olmadın yan ındı یاندی,
eşedd-i azâb içinde ebedî kal ındı قالندی. *(Rahat. XVI. 490)*

§ Tad ındı طادندی şol inkâr eylediğin azâbın lezzetini.
(Rahat. XVI. 498)

Benzim ey can ruhun âyine dedim alındı
Dedi yüz buldu idi işbu geda al indi اندی *(Lâmii. XVI. 105)*

Çü bildin nefsini Rabbin bilindi
Yörü sa'yeyleyip nefsin bil indi اندی *(Veyse. XVI. 197 - 2)*

Gözünden kanlı yaşını
Sil indi Bağdat çölleri *(Saz. Kâtibi. XVII. 97)*

Keminin olur mu acep nüh kıbap
Al iñdi الکدی sana gürz-i Afrasiyap *(Mihnet. XIX. 69)*

Gel indi کلندی gör neler ettin ne çekti İzzet-i zâr
Beni bu hale koyan şûh-ı şehlevendim gel *(Molla. XIX. 315)*

Yan indi یاندی ateş-i aşka sen istedin buldun
Nasihat eyler idim sana her zaman a gönül *(Molla. XIX. 312)*

indürmek : 1. Kısmet vermek, rızık göndermek.

§ ... Her bir kişiye ol hazineden kaderlü kaderince, gereklü gereğince indürürüz اندررز. *(Kel. XIV. 41)*

2. Alçaltmak, küçültmek.

§ Amma ol ba'se inkâr edenlerün sözleri seni yeynicek kılup şol mertebe indürmesün اندرمسون ki ivmekle anlara yavuz dua kılup... *(Leys. Ar. XV. 220)*

ineğimsağma : → **eleğimsağma.**

ineğimsağmalı : → **eleğimsağma.**

inemek : → **enemek.**
inenmek : → **enenmek.**

iñez : → **iñeze.**

iñeze, (iñez, iñize) : Zaif, halsiz, hasta.

§ Ḫım خم [*Fa.*]: Bûm-ı hoş-avaz ve zahmet ve iñeze ایکزه. *(Ni'meti. XVI. 274)*

§ Ḫımnâk خمناك [*Fa.*]: Zahmetlü ve gayette iñeze ایکزه ve inleyici. *(Ni'meti. XVI. 274)*

§ Engiştâl انکشتال [*Fa.*]: İñez ایکز, sayrucağı. *(Caf. XVI. 9-1)*

§ Bîmarjun بیمارژون [*Fa.*] : Hastaya pişen taam ve iñeze اکازه hasta. *(Şamil. XVI. 402)*

§ Bîmarjun بیمارژون [*Fa.*]: Sayrucağı, iñize اکیزه mânasına. Sıhah-ı Acem sayruluktan kalkmış mânasınadır, deyü nakleylemiş. *(Deş. XVI. 249 - 1)*

§ Nizâr نزار [*Fa.*]: İñeze ایکزه ki hastalıktan incelmiş ola, muznâ mânasına. *(Cinas. XVI. 36 - 2)*

§ Engiştâl انکشتال [*Fa.*]: İñeze اگزه. *(Cam. Fa. XVII. 55)*

ingil : Koyun ve kuzunun boynuna geçirilen tasma.

§ En-nuşkatü النشقة [*Ar.*]: Kuzu ve oğlak boynuna taktıkları halta ve ingil انکیل, rıbka gibi. *(Terceman. XV. 228)*

iñi, (I) (iñü) : İnilti.

Nitekim kopar ıklıktan iniler اکیلر
Bular ıklığ ile bile iniler *(Hurş. XIV.)*

§ Zâr زار [*Fa.*]: İñü ایکو, inüldü. *(Şamil. XVI. 447)*

§ Nâliş نالش [*Fa*]: İñü اکو. *(Şamil. XVI. 653)*

§ Nâle ناله [*Fa.*]: İñü ایکو. *(Şamil. XVI. 243)*

ini (II) : Küçük kardeş.

§ Ağa varken ini ağalık etmeye, ya'ni ulu kardaş varken kiçi kardaş bey olmaya. *(Ta. Sel. XV.)*

§ Oğuz türesinde dahi ağa varken iniye اینیه serverlik değmez. *(Ta. Sel. XV. 114)*

§ Birader برادر [*Fa*]: ... Çağatay lisanında küçük kardeşe ini اینی derler. *(Kam. Os. XIX. 213)*

iñi etmek : İnlemek.

Dedi rahmet etmedin etti iñi ایتدی اکی
Dedi evcep gördüm andan emrini *(Muham. XV. 35)*

iñil : Yavaş.

§ Şerâneg شرانك [*Fa.*]: İñil اکل avaz. *(Şamil. XVI. 172)*

iñildemek : İnlemek.

İñilder اکلدر derd ile kumru nidem dost
Senin ile kaçan bir zevk idem dost *(Çeng. Dâi. XV. 196)*

iñildi, (iñüldü) : İnilti.

Demindir her nefes sûr-ı kıyamet
İñildiñdir ایکلدك در anınçün pür-alâmet *(Veyse. XVI. 23 - 2)*

§ Zâr زار [*Fa.*]: İnü, iñüldü اکلدو. *(Şamil. XVI. 447)*

iñilemek : İnlemek, sızlanmak.

Yatıp iñiler bilmezem ey acep
İlerü ne getiriser Hak Çalap *(Süh. XIV.)*

Nitekim kopar ıklıktan iniler
Bular ıklığ ile bile iñiler اکیلر *(Hurş. XIV.)*

İñiler اکیلر hasret ile ah ederdi
Felekler üzre ahı rah ederdi *(Işk. XIV. 49 - 1)*

İñilerüz اکیلاروز dökeriz kanlı yaşlar
Ururuz taşa başlar başa taşlar *(Çeng. Dâi. XV. 258)*

Söylersem tükenmez sözüm var benim
İñiler derunum özüm var benim *(Saz. Silleli Figani. XIX. 523)*

iñil iñil : İnleye inleye, inim inim.

§ Niyûşiden نیوشیدن [*Fa.*]: ... İñil iñil اکل اکل ağlamak. *(Caf. XVI. 196 - 1)*

§ Niyûşiden نیوشیدن [*Fa.*]: İñil iñil اکل اکل ağlamak. *(Ni'meti. XVI. 38)*

§ Kendi cürmün erine yükletir, sözün darp ile dinletir, ol dertmendi iñil iñil ایکل ایکل inletir. *(Tibr. XVI. 221)*

Deli gönül inil inil inledi *(P. S. Ab. XVI - XVII. 37)*

inirti : Homurtu, homurdanma.

§ Ez-zeir الزئیر [*Ar.*]: Arslanın sinesinde zuhur eden savta denir ki iñirti ایکرتی ve gümürtü ta'bir olunur. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 870)*

iñize : → **iñeze.**

inli boranlı olmak : İnler, ağlar halde bulunmak.

Güzelliğin soyha kalmış başından
Ben inli boranlı olduktan geri *(Karı. XVII. 44)*

inmek : Misafir olmak.

§ Eğer Muhammed'e inesüz انمز küllîniz boğazlanursuz. *(Enfes. XV. 201)*

iñremek : Çınlamak, ses vermek.

§ Ve topları avazesinden atlarımız tavilesini kırar, bizim hot kulağımız iñredi ایکردی der. *(Âş. XVI. 120)*

insizlik : İssizlik.

§ Beyâban بیابان [*Fa.*]: İnsizlik انسزلك . *(Şamil. XVI. 583)*

iñü : → **iñi (I).**

iñüldü : → **iñildi.**

ipe urmak : İpe takmak, dizmek.

Rişte-i fikre vermeğe revnak
Bulmadım bir güher ipe uracak ایپه اورەجق
(Atai. Ha. XVII. 19)

ipi çürük : Sözüne güvenilmeyen, kararında durmayan.

§ El-müris المرث [*Ar.*]: Çadırının, yahut sair maslahat içün kullandığı ipi çürük olan kimseye denir ve bu, ma'nevîde dahi isti'mal olunur ki lisanımızda ahd ü kavli süst olan kimseye ipi çürük ایپی چورك ta'bir olunur. *(Kam. XVIII-XIX. 350)*

ipini uzatmamak : Serbest, başı boş bırakmamak.

Nevbahar-ı hüsnün eyyamında bend etsin dili
Zülfün ol divanenin igen uzatmasun ipin اوزاتماسون ایپن
(Revani. XVI. 3)

ipi uzun tutmak : Ölçüsüz hareket etmek, ileri gitmek.

§ Altıncı oldur kim: Şehvet ve arzu baplarında ipin uzun duta ایپن ازون دتا ve arzuları gönül kıblesin edine. *(Kel. XIV. 164)*

iplicek : Omaca kemiğinin başındaki sinir.

§ El-mahruku المحروق [*Ar.*]: İpliceği ایپلیجکی üzülmüş ya'ni omaca kemiğin başındağı siniri kırılmış davar. *(Terceman. XV. 295)*

iplicik : Filâriyose denilen hastalık ki daha çok bacaklarda özel bir kurdun yerleşmesinden meydana gelen bir çıbandır. İplik gibi uzayan kurt deriyi delerek başını dışarı çıkarır. Bunu bir çöpe sararak kurdun yavaş yavaş ve tamamiyle çıkmasını beklerler. Koparsa içerde kalan, parça şiddetli ağrılar, gangren yapar. Ölüme kadar götürür.

§ Rişlek رشلك [*Fa.*]: Bir marazdır ki ekser Buhara'da ve Yemen'de olur iplicik اپلجك derler ve uzar gider, uzadıkça masuraya sararlar âhir helâk ederler. *(Ni'meti. XVI. 127-2)*

§ Rişte رشته [*Fa.*]: ... Ve iplik ve iplicik اپلجك ki tabipler ana ırk-ı medenî derler bir marazdır, Buhara'da ve Yemen'de olur. *(Caf. XVI. 68 - 2)*

iplik işlemek : İplik eğirmek.

Tâhire ebkâr iplik işleye اپلك اشليه
İdeler hamd ü senaya iştiğâl *(Zehr. XVI. 85)*

iplik ucu : İp ucu.

Serrişte سر رشته [*Fa.*]: Lûgatte iplik ucudur اپلك اوجی در, amma, ıstılahta nihayet-i kârdan ibarettir. *(Ha. Ş. XVI. 129)*

irdemek, (irtemek) : 1. Araştırmak, teftiş etmek, tetkik etmek, tecessüs etmek.

Sunuverdi bitiği okun deyü
Bitikte varın bulardan irdeyü اردیو *(Yuz. Şeyd. XIII. 85)*

§ Pes oğlanlarına eyitti... Ya'ni ey oğlanlarım, varın Yusuf ile kardaşın isten, irdeñ اردك ve Tanrı eyliğinden ümit kesmen. *(Enb. XIV. 279)*

§ İmdi dilerven kim bu işi soram irdeyem اردیم. *(Kel. XIV. 63)*

§ Melik, Dimne'nin doğruluğunda ve anın işin istemekte ve halin irdemekte اردمكده yavlak ihtiyat buyurmuştur. *(Kel. XIV. 70)*

Kani' olmuş cümle hallü haline
İrdemez اردمز hiç işi nedir hali ne *(Ga. XIV. 298)*

§ Kimse beni sorup irdemeye اردمیه. *(Anter. XIV. 494)*

§ Anın haberiyle tecessüs kılmayasın ya'ni sorup irdemeyesin اردمیاسن ki göreyin üşbu dediği tahkik midir, yoksa yalan. *(Müneb. XIV- XV. 86 - 2)*

Bes ol aşkın yolun irdese ارداسه derviş
Bile evvel bu yolda kim nedir iş *(Tennuri. XV. 26)*

Eğer terkip edip irder ise اردارسه yol
Çürük nakş ile yanlış ma'niyi ol *(Tennuri. XV. 118)*

§ ... Ya'ni buları (hali gizli olan fakirleri) dahi sorup irdeyüp اردیوب ihsanların iriştireler. *(Leys. Mu. XV. 330 - 1)*

Reva mıdır tutup halkın yakasın
Sorup irdemeyüp اردامیب gönlün yıkasın *(Ruşeni. XV. 32)*

§ Ve azizlerden her şehirde isteyüp irdeye اردیه. *(İrşad. XV. 240)*

§ Püjûhiden پژوهیدن [*Fa.*]: Arzu etmek ve irtemek ایرتمك. *(Miftah. XV. 20)*

Koyup kendüyi irdemeye اردامایه gayrı
Anun şer işlere dönmeye hayrı *(Tennuri. XV. 131)*

§ Pes bu sorup irdemek اردمك dahi haramdır, ma'sıyettir. *(Leys. Mu. XV. 320 - 2)*

§ Ey iyman getirenler, biri birinizin halini sorup irdemeñ اردمك zira bu tecessüs edip sorup irdemek mânası dahi ol yavuz güman iletmeğin semeresidir. *(Leys. Mu. XV. 320-2)*

§ Cüst جست [*Fa.*]: İstemek mânasına ve irdemek اردمك mânasına dahi isti'mâl olunur, cüst ü cûy derler. *(Caf. XVI. 44 - 1)*

irden : → **erden.**

iremik : Aslak.

§ El-ḫalaku الخلق [*Ar.*]: Ve dahi ferci bitik olup iremik ایرمك olan avrata da halaka derler. *(Terceman. XV. 307)*

§ El-fetaku الفتق [*Ar.*]: ... Ya'ni iremik ایرمیك ve bitik olmak. *(Terceman. XV. 120)*

irende : Rende.

§ Rende رنده [*Fa.*]: İrende ارنده. *(Şamil. XVI. 229)*

irenk : Renk.

Entari giyinmiş firengi renkli
Yanaklar kırmızı elmas irenkli *(Saz. Kara. XVII. 293)*

Boyac(ı) oldum bilmem al yeşil irenk
Dellal oldum tuttum bir topal eşek
(Saz. Kâmil. XVIII. 391)

irgirmek : → **erürmek.**

irgürmek : → **erürmek.**

iri : Kaba, sert, katı, kalın.

§ İri اری ve yoğun bezden gönlek giymek ve katı döşekte yatmak ve... *(Yadigâr. XIV. 132 - 2)*

Bunun gibi saçı, reva olmaya
Ki kimse deniz suyu ile yuya
Bu su ile hem iri اری ola tenim
Yüreğimi acıtmagıl ey canım *(Süh. XIV. 213)*

§ ... Görürsüz, ben bunlara nite iri اری söylerem ve ne resme verhem kılarım. *(Müneb. XIV - XV. 269 - 1)*

§ Bir gün Sadık'ı gördüler kim bir kıymetli ton giymişti. Pes eyittiler: Yâ ibni Resullullah işbu ton senin beytin tonu değil. Sadık ol kişinin elin tuttu kendözünün yakasından aşağa iletti. Ol aziz, tonun altında bir iri اری pelas var giymişti, şöyle kim anın iriliği ol kişinin elin dırmaladı. *(Tez. Ba. XV. 9)*

§ Varuben iri اری ve katı söylemen, belki ana ikiniz dahi yumuşak söylen. *(Leys. Mu. XV. 13 - 1)*

İri اری yumşak ağır yeyni ne kim var
Gönül deryasına ol kılur izhar *(Tennuri. XV. 116)*

§ Acı tatlı ve iri اری yumuşak sözleri birbirine karıştırıp revan kıldılar. *(Ta. Sel. XV. 215)*

§ Dürüşt درشت [*Fa.*]: İri ایری ve dıkız. *(Şamil. XVI. 607)*

§ Pervas پرواس [*Fa.*]: Bir nesne iri midir ایریمیدر ya yumşak mıdır bilmek için el yokamak. *(Nuh. Tuh. XVII. 90)*

iri ḫulu : Sert, haşin, kaba.

§ Bizim melikimiz yavlak iri ḫuludur ارخلودر, az suçtan ötürü kişiye çok ukûbet eyler. *(Kel. XIV. 5)*

§ Vej وژ [*Fa.*]: Hışm ve iri ḫululuk اری خلولق. *(Caf. XVI. 173-2)*

§ Eğer sen olaydın iri ḫulu اری خولو ya'ni berk ve katı sözlü ve yüzü dürük.. *(Rahat. XVI. 156)*

§ Kâlbû کالبو [*Fa.*]: İri ḫulu اری خولو ve akılsız ve ebleh... *(Ni'meti. XVI. 502)*

§ Duj دژ [*Fa.*]: Kakıyıcı ve iri ḫulu ایری خولو ya'ni göbüt. *(Şamil. XVI. 439)*

iri ḫuy : Kötü huy.

§ ... Yavuz kılınc ve iri ḫuy ile ارخویله avratlardan aşk ve sevgi arzulaya. *(Kel. XIV. 54)*

ir iken : Erkence, erken erken.

§ Ben varam ir iken ارکن halvette sizi dileyem. *(Tuh. Le. XV. 204)*

irilcek : Boğaz anjini, boğaz şişmesi.

§ Eğer boğazda irilcek ارلجك olursa veya öksürük olursa... *(Yadigâr. XIV. 116 - 1)*

irileşmek : Sert davranmak, sert konuşmak.

İrileş اریلش katılarla oldur yeği
Sığanmaz it arkası çetük bigi *(Ferh. XIV. 43)*

Beyinle irileşme اریلشمه tutgıl öğüt
Eğer ol katı tutsa sen sehl tut *(Ferh. XIV. 42)*

irilik : **1.** Sertlik, kabalık, katılık, huşunet.

§ Şimdi halk üzerine sefahat ve irilik ارلك ve tizlik ve hiffet ve yavuz hulk ve insafsızlık âdettir. *(Müneb. XIV - XV. 216 - 1)*

§ Ol kadar irilik ارلك etme ki halk senden incine. *(Güls. XV. 69)*

§ Şol kimesne irilik ارلك eder garibe ki kendüsi gurbette olmamış ola. *(Güls. XV. 45)*

§ ... Sâkin ol, kendine yumuşaklığı âdet edingil, bu iriliği ارلكي ... terkeylegil. *(Leys. Mu. XV. 340 - 2)*

§ El-'unüfü العنف [*Ar.*]: Katılık etmek ve irilik اريليك etmek ve bir nesneyi öykeyle tutmak. *(Terceman. XV. 93)*

§ Ḫuşunet خشونت [*Ar.*]: İrilik اريلك . *(Müntehab. XVII. 33 - 2)*

2. Şişlik.

§ Ve kağırıp tükürmeği âsan eder ve ağız ve boğaz iriliğin اريلكن yumşadır. *(M. Bay. XIV. 30)*

§ İç yağı boğaz iriliğine ارلكنه nâfi'dir. *(Mü. Şi. XIV - XV. 37)*

irilmek : → **erilmek.**

irim, (ırım) : Sokak, dar sokak.

§ Bir gün Bayezit irimden ارمدن geçerdi. *(Tez. Ün. XV. 80 - 1)*

§ ... İrimden ارمدن geçerdi, meğer anın üstüne dam üstünden süprüntü döktüler. *(Tez. Ün. XV. 213 - 1)*

§ Bir gün Ebuhanife irimden ارمدن geçerdi. *(Tez. Ün. XV. 119-1)*

iri söz : Sert, kaba, ağır söz.

§ Gönlü katı olup iri sözlü اری سوزلو olmak, eline dünya giricek şad olup elinden gidicek gussalanmak... *(Müneb. XIV - XV. 244 - 1)*

§ Biz dahi ol zebanileri kığırırız ki, azap ferişteleridir, iri sözlüler اری سوزلولر ve katı kuvvetlilerdir. *(Leys. Mu. XV. 473-1)*

§ Musa başlayıp iri sözle اری سوزله bulara serzeniş kıldı. *(Leys. Mu. XV. 118 - 1)*

§ Sâil gelse anı parmağ ile dürtüp yahut iri söz اری سوز ile men'-eyleme. *(Leys. Mu. XV. 440 - 1)*

§ Bana iri sözle اری سوزله ta'n idüp söylemen. *(Enfes. XV. 444)*

§ Urzıyye عرضيه [*Ar.*]: Sayrılık ve camışlık ve kişiye dokunan iri söz اری سوز. *(Bab. XVI. 2, 247)*

irişmek : → **erişmek.**

irişmiş : → **erişmiş.**

irkeç : → **erkeç.**

irkek : Erkek.

§ Arı buğday etmeğiyle irkek ارکك şişek etinden yeğrek gıdâ yoktur. *(Hazain. XV. 30 - 1)*

irki : → **erki.**

irkilmek : 1. Birikmek, toplanmak, yığılmak.

§ Hata ol vechile ola kim damar eyü açılmış ola, kan deri altında irkile ارکله damar yeri göğere. *(Yadigâr. XIV. 22 - 2)*

§ Eğer zeytle yakı edip gözde irkilen ارکلن kancığazlara ursalar gidere. *(M. Bay. XIV. 20)*

Nitekim yağıcak kar örter izi
Çü mal irkile ارکله örter olur gözü *(Süh. XIV. 208)*

§ Siz akar su gibisiz ki başı ve gözü ola, anlar ol suya benzer ki bir yerde irkilmiş ارکلمش ola. *(Anter. XIV. 438)*

§ Çeşme ayağı bigi erin kazandığı akmak gerek ve hendek bigi avrat katında irkilmek ارکلمك gerek. *(Kab. XV. 231)*

§ Şol mal irkilür ایرکیلور kimesne görmemiştir ki ol harcolur. *(Maârif. XV. 239)*

§ El-isticmam الاستجمام [*Ar.*]: Dinlenmek ve kuyunun suyu durup irkilmek ایرکلمك ve çoğalmak. *(Terceman. XV. 59)*

§ Mi'deden gelen tiz tiz sâyine dökülür, sâyinde irkilicek ارکلجك lefâyifi, kim kıvrım kıvrımdır... *(Hazain. XV. 63 - 2)*

§ Sarr صر [*Ar.*]: Südü irkilsin ارکلسین deyü hayvanın memesini berk bağlayıkomak. *(Bab. XVI. 1, 60)*

§ Bülsuk بلثوق [*Ar.*]: İrkilüp ارکلوب yatan su ve yayılup yatan su. *(Bab. XVI. 2, 327)*

§ Gafc غفج [*Fa.*]: ... Ve çukur yer ki anda su irkilür ارکلور. *(Caf. XVI. 108 - 1)*

§ Divanyolu'na gelüp irkilüp ایرکلوب temaşaya turdular. *(Rahat. XVI. 40)*

§ Tev تو [*Fa.*]: ... ve sahralarda su irkilen ایرکیلن yer, âbgir mânasına. *(Deş. XVI. 287 - 1)*

§ Bârgin بارکین [*Fa.*]: Yağmur suyu irkilen ایرکیلن yer. Arapça ceyye derler. *(Deş. XVI. 245)*

§ El-ve'be الوأبة [*Ar.*] : Taşlarda ve kayalarda olan çukurca yer ki içinde su irkilür ایرکلور. *(Ah. XVI. 1119)*

§ El-eczeb الاجذب [*Ar.*] Berk ve muhkem yer ki suyu içmeye, üzerinde irkile ایرکله, dura. *(Ah. XVI. 15)*

§ ... Eğer isti'mâl ettiği su ayağı altında irkilürse ارکلرسه ayağın yumaya. *(Zad. XVI. 58)*

§ Bundan aşağı bir bendde su irkilüp ایرکلوب bir göl olup üç yere gider. *(Cihan. XVII. 283)*

Mânend-i katra bahr oluruz bir bir irkilüp ایرکیلوب
Pür-cevher eyleriz gönül ayinesin silüp *(Ş. Galip. XVIII. 92)*

§ El-ḫabrâ الخبراء [*Ar.*]: Ağaçların diplerinde olan küçük havuz gibi su irkilecek ایرکیلهجك yere denir. *(Kam. XVIII - XIX. 1, 834)*

2. Çekinmek, tereddüt etmek, duraklamak.

Kapudan gelmede irkilmedi ایرکلمدی hiç
Oldu mahdumu ile pîçâ-pîç *(Atai. Ha. XVII. 131)*

Veli gitmede irkilür ایرکیلور her zaman
Güc ile sürerler takıp rîsman *(Atai. Ha. XVII. 26)*

irkindü : → **irkinti.**

irkinti, (irkindü) : Toplanmış, irkilmiş, birikmiş şey.

§ El-haşrecü الحشرج [*Ar.*] : Şol su irkindisidir ارکندسی در ki çakıl arasında olur. *(Terceman. XV. 270)*

§ Çukur yer havası irkindü ارکندو buhar sebebinden, alçak yerde dediğimiz âfetleri eder. *(Hazain. XV. 28 - 1)*

§ İmdi ey oğul cehdeyle dünyalıktan irkindücüğüñ ارکندجوکك ola... *(Kab. XV. 179)*

irkmek : Biriktirmek, yığmak.

Ne gönülde var çirk ü ne dilde şirk
Ne ol fikr kim dünyelik dir ü irk ارك *(Süh. XIV. 19)*

Kazanır eyü ad koyuben gider
Geri komağa mal irkip ارکب nider *(Süh. XIV. 18)*

Ne lâzım acıp uğrayasın güce
Ki gündüzün irküp ارکب yiyesin gece *(Ferh. XIV. 26)*

Karıncalayın nice bir irkesin ارکسن
Yiyigör anı, yemedin seni yer *(Ferh. XIV. 30)*

§ Eğer irkerseñ irk ارکرسك ارك söz gencini sen
Ko hatırdan bu malin rencini sen *(Işk. XIV. 27 - 2)*

§ Gün battığından yanadan gelen yel yaramazdır, güneş hararetine karşı eser harareti irker ارکر. Ne kadar hışım yeli estiyse gün batısından esti. *(Hazain. XV. 27 - 2)*

§ ... Havası güneş geldiğinden yanadan gelir, eyidir, hararet-i şemsiyyeyi üzerlerinde irkmez ارکز. *(Hazain. XV. 27 - 2)*

§ Hep cem'ettiğini, irkip ارکب yığdığını bırakmışsın. *(Müz. XV. 136)*

§ Bu dünyayı cem'edip, sanıp sakınıp irkip ارکب yığıp ne olam dersin. *(Müz. XV. 226)*

§ El-ihtikâru الاحتکار [*Ar.*] : Bahalı olduğu vaktın ve kızlık olduğu vaktın satmak için buğday ve arpa, un irkmek ارکك ve saklamak. *(Terceman. XV. 21)*

Ey bu dünya malını irkip ارکب yığan
Öldüğün günde alısardır doğan *(Cam. XV. 80)*

§ Sen hırs edüp irkersin ارکرسن, kim bilir sandığını kim açısar.
(Maârif. XV. 174)

§ Tûḫten توختن [*Fa.*]: Kazanmak ve irküp ارکوب cem'etmek.
(Miftah. XV. 23)

§ Tuḫten توختن [*Fa.*]: Ödemek ve kazanmak ve irkmek ارکك.
(Ni'meti. XVI. 16)

§ Tuḫten توختن [*Fa.*]: İrkmek ارکك, ya'ni az cem'etmek.
(Caf. XVI. 186 - 2)

Şol irküp ارکوب yığduğun akça fülûri dahi her partal
Olusardır sonunda hay kutsuz başlı, hep yağma
(D. B. XVI. 21)

§ Tuḫten توختن [*Fa.*]: İrkmek ارکك ve kazanmak.
(Şamil. XVI. 270)

§ El-ibtiyaz الابتیاز [*Ar.*]: İrküp ایرکوب yığmak, iddihar gibi.
(Ah. XVI. 4)

irmek : → **ermek.**

irte : → **erte.**

irte ağarmak : → **erte ağarmak.**

irte aklığı : → **erte aklığı.**

irte çıkmak : → **erte ağarmak.**

irte doğmak : → **erte ağarmak.**

irte gice : → **erte gece.**

irte gün : → **erte gün.**

irte irtesi : → **erte ertesi.**

irteki : → **erteki.**

irtelemek : → **ertelemek.**

irtelü gicelü : → **erteli geceli.**

irtemek : → **irdemek.**

irte namazı : → **erte namazı.**

irtesi : → **ertesi.**

irte yeri ağarmak : → **erte ağarmak.**

irte yeri aklığı : → **erte aklığı.**

irte yeri aydınlığı : → **erte aklığı.**

irte yıldızı : erte ıldızı.

irüdutmak : → **erüdutmak.**

irürgen : → **erürgen.**

irürmek : → **erürmek.**

iryet : Raiyet, ahali, halk.

Padişahlar iryete اريتا adlede çok
Hem muhabbet göstereler haddi yok
(Melhame. XIV - XV. 89 - 1)

Şad ola iryet اريت emîr doğru baka
Çok ola hem ot biçin ey hoş-lika *(Melhame. XIV - XV. 69-2)*

Zulmede çok iryete اريتا bîdad ola
Ol kadar ede cefa kim ad ola *(Melhame. XIV - XV. 34 - 1)*

Padişahlar iryete اريتا adlede dir
İl eminlik ola fetret gide dir *(Melhame. XIV - XV. 104 - 2)*

Assılı yıldır yılımız haddi yok
Padişahlar iryete اريتا adlede çok *(Melhame. XIV-XV. 42-1)*

Padişahtan iryete اريتا ola ziyan
Beğler ucundan ola dir il kıran *(Melhame. XIV - XV. 34 - 2)*

İşbu ayda ger ola peyda soğuk
Padişahlar iryete اريتا zulmede çok
(Melhame. XIV - XV. 51 - 2)

is, (issi) : Sahip, malik.

İmdi dinle işitin üşbu sözü
Ol Zeliha Mağrıp issiniñ اسينك kızı *(Yuz. Şeyd. XIII. 22)*

Şükür kıldı Haka ol devlet issi اسى
İrürdü devlete aklı bilisi *(Yunus. XIII - XIV. 15)*

Anı dutanlar cihan issi اسى olur
Belki anlardan cihan diri kalır *(Velet. XIII - XIV. 80)*

§ Zira Dede Korkut velâyet issi اسی idi, dileği kabul olurdu. *(Dede. E. XIV. 84)*

Muradına irürgil evvel âhir
Ki sensin rahmet issi Ferd ü Kadir *(Işk. XIV. 19 - 1)*

§ Ağlamak ölü issine اسنه yaraşır. *(Anter. XIV. 2, 272)*

§ Kelile eyitti : Padişahlar hüner ve fazl islerine اسلرنه ol kadar rağbet eylemezler. *(Kel. XIV. 27)*

Ettiler bunlardurur ilm isleri اسلری
Kamudan artık buların usları *(Ga. XIV. 445)*

§ Yüzün daima deve issine اسنه duta yalvara deve issi deveyi durgura. *(Tebareke. XIV. 34 - 2)*

§ Kullukçu dahi issi اسی tavarına bekçidir. *(Yüz. Ha. XIV. 32)*

§ Tanrı Taâlâ eydür: İyman bizim katımızda emanet idi issine اسنا değürdük. *(İhlâs. XIV. 196)*

Zehi kudret issi nider koldaşı
Zehi hikmet issi nider yoldaşı *(Süh. XIV. 5)*

Konuğa hoştur saray-ı zer-nigâr
Biz ev issin اسن isteriz ey nâmdar *(Man. Tayr. XIV. 57)*

Çok ola husran çehar-pâ kırıla
Nice mülk isleri اسلار yurttan ayrıla
(Melhame. XIV - XV. 22 - 2)

§ Gel benimle bile varalım bu koyunu issine اسنا değürelim. *(Müneb. XIV - XV. 51)*

§ ... İstiğfar ile gitmez tâ ol hak issini اسنی razı kılıp hoşnut kılmayınca, ya vere bitrişe, ya helâl kıldıra. *(Müneb. XIV-XV. 289 - 2)*

§ Gördüler kim kubbe içinde yedi arış bir acayip sin, kol sarıp koçmuş yatur issini اسین. *(İs. H. XIV - XV. 744)*

§ Etıbba tıp kitaplarında şöyle demişler ki: Bu renç issinüñ اسنك ömrü uzun olur. *(Mü. Şi. XIV - XV. 167)*

§ ... Nâm kimesne enva-ı şirret edüp bir kâfirin geceyle bacasına varıp ol evin issi اسی olan kimesne çıkıp...
(Sic. K. XV. 1, 328)

Birkaçı vardılar biri evine
Tâ ev issi اسی safa bula sevine *(İbrahim. XV. 102 - 2)*

§ ... Hiç birine vermedi her gâh talep etseler issi اسی vardır gelir der idi. *(Bektaş. XV. 35)*

§ Hünerver هنرور [*Fa.*]: Hüner issi اسی. *(Sıh. Ac. XV. 28)*

§ Bâki ol Allah'tır kim ulu mülk issi اسی ve azamet issidir اسدر.
(Leys. Mu. XV. 350 - 2)

Âlemde bugün sencileyin yâr kimin var
Lutf issi اسی vefa ma'deni dildâr kimin var *(Dâi. XV. 106)*

§ Sen kumaşı issine ایسینه ilet dedi, hâdim kumaşı issine iletti.
(Ferec. XV. 17)

§ Bir gemi buldular, ol gemi issi اسی olara dedi ki...
(Leys. Dâi. XV. 442 - 1)

§ Bir bağa uğradım, issi اسی eyitti: Dur üzüm yi.
(Tez. Ün. XV. 55 - 2)

§ ... Eğer kığırtsalar issi ایسی bulunmasa kadıya vereler, kadı saklata. *(Fatih. Ka. XV. 23)*

§ Bir evde müsafir bulunsa, ol ev issi اسی bu saatte uyur bulunsa... *(Saat. XV. 69)*

§ Dükeli bağarsuk kim âdem karnında vardır, altıdır. Evvelkisi oldur kim... issiniñ اسنك barmağıyla on iki barmaktır...
(Hazain. XV. 63 - 1)

§ Ömer eyitti: Bana anın haberin şeriat issi اسی Muhammed Mustafa vermiştir. *(Tez. Ba. XV. 19)*

§ Anlar ki akıl ve fehim issileridir اسیلردر, her bir âyetten ve hadisten maksudu nedir anı bilirler. *(Envar. XV. 6)*

§ Eşeği issi اسی dediği yere bağla. *(Ata. XV. 15)*

§ Ba'zı at dahi vardır ki issinden اسندن gayri kimesneyi üzerine bindirmez. *(Ac. XV. 47)*

§ Er-Rabbü الرب [*Ar.*]: İs ایس, mâlik gibi. *(Terceman. XV. 343)*

§ Ol ulular dediler ki: Bizim dahi leşkerimiz çok, kıtâl etmeğe kuvvetimiz var ki her birimiz şecâat issiyüz اسیوز.
(Leys. Ar. XV. 157)

Kaçan kim ol inayet issi Allah
Azanlara hidâyet issi Allah *(Muham. XV. 76)*

At yıkıldı çaldı issin اسین öldürür
Yavuz ittüğünü ana bildürür *(Enveri. XV. 53)*

§ Tanrı buyurdu ki emanetleri tapşurasız issilerine اسلرنه..
(Cev. Es. XV. 130)

§ Horos bir duvardan taşra düşse issi اس evin bulmaz.
(Hay. XI. 79)

§ Ey ni'met isleri اسلری, eğer sizde insaf olsa... *(Güls. XV. 32)*

Nazar eydür eyâ lutf issi اسی dilber
Saadet sana yâr ü baht rehber *(Hüs. Dil. XVI. 51)*

§ Hazreti Ya'kup, Yusuf'a: Temam ni'met issi اسی olursun, dediler. *(Zehr. XVI. 23)*

Hikmet issidir اسیدر efendin söyleme
Bende isen kethudalık eyleme *(Selâman. XVI. 38)*

§ Bir er mezkûr Hızır Bali'nin evine girdi, ben de ev issi mi ایسمی ola ve yahut konşu mu ola deyü varıp kapısı önüne varınca... *(Sic. K. XVI. 4, 109)*

§ Ḫudavend-i çizî خداوند چیزی [*Fa.*]: Bir nesnenin issisi ایسسی.
(Şamil. XVI. 601)

§ Kâmkâr کامکار [*Fa.*]: Mevla, issi ایسسی. *(Şamil. XVI. 485)*

§ Ḫudavend خداوند [*Fa.*]: İs اس, sahip mânasına. Hudavend-i ilm, hudavend-i mal, hudavend-i mülk gibi. İlim, mal ve mülk issi demek olur. *(Deş. XVI. 71 - 1)*

Yavaş âdem kılur çün hüsn-i tedbir
Yavuz baş güttürür issine اسینه hınzir *(Veyse. XVI. 53 - 2)*

İtin issi اسی var ise olma gafil
Hudâya sığınır tavşan hazer kıl *(Güvahi. XVI. 41)*

Kodu alnında bir nûru emanet
O nûrun issi اسی Sultan-ı Şefâat *(Fazilet. XVI. 10)*

§ Ol at issini اسنی düşürüp mecmû-ı rahtı üzerinde iken kaçsa ol kişi ardınca yilüp yitmese... *(Zad. XVI. 51)*

Dedi anlara ey beyler ulular
Saadet islerisiz اسلریسز bahtlular *(Şeh. Ş. XVI. 157)*

Serir issi اس nice serverleri yir
Güzaf olmadı bu yerin adı yir *(Hadidi. XVI. 31)*

§ Düsur دثور [*Ar.*]: Virane ve harabe yurt issileri اسلری. *(Bab. XVI. 2, 45)*

§ Ḫuday خدای [*Fa.*]: Mânası sahiptir. Lisan-i Türkide andan issi اسی ile ta'bir ederler. *(Deka. XVI. 36 - 2)*

§ El-irtizak الارزاق [*Ar.*]: Rızk almak ve rızk issi اسی olmak. *(Ah. XVI. 32)*

§ Ḫudavend خداوند [*Fa.*]: Milk issi اسی. *(Nuh. Tuh. XVII. 29)*

Bir Yusuf-cenâba oldum âşina
Kudret issi kalem çekmiş kaşına *(Kâtibi. XVII. 12)*

Şöhret issi اسی ma'rifet kenzini bulmaktır muhal
Varlığın şehri senin baştan başa viran gerek *(Niyazi. XVII. 44)*

Hıdiv: efendi, ḫudavend خداوند [*Fa.*] : issi ایسی , hut : kendi *(Genc. XVII. 71)*

Bir köye varır olur anda çoban
Ol köy issiniñ ایسینك meğer kim bil ayan
Kız karındaşı var imiş dinle hem
Ol kız ile âşina olur o dem *(Battal. XVIII. 344)*

İssidir اسیدر : sahib صاحب [*Ar.*], Ḫuda خدا [*Fa*] ; kurtulma : vâresten, necat

Âşkâr: açık, mübin ü tenzeden: susmak, sumat
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 35)

§ Sâhib صاحب [*Ar.*]: Vüzeraye mahsus lâkaptır; ve Arabide mânası ma'lûmdur; Türkide issi ta'bir ederler. Meselâ, sahib-i mâl diyecek yerde mal issi اسی derler.
(Bürh. XVIII - XIX. 409)

İsa doğdu gecesi : İsa'nın doğduğu gece.

§ Andan Yusuf ağaç yaprağın derip Meryem üstüne bir küme eyledi sovuk kıymasın deyü. Andan od yaktı kim Meryem ısına ve yedi koz buldu pes soyuverdi kim Meryem yedi. Andan ötürüdür kim gâvur, İsa doğdu gecesi عیسی دغدی کجس şimdi od yandırıp koz oynarlar. *(Enb. XIV. 804)*

ise, (-se) : Olunca, olursa, olsa da, -ince, -diği için, -diği vakıt.

Ben-il-asfer anınçün tartamaz baş
K'ayağ ider başın şah ise شاهیسه şâbâş *(Muham. XV. 550)*

§ Kaçan Kabil Hâbil'i depeledi ise دپلدیسا Âdem Peygamber yavlak incindi. *(Cennet. XV. 47)*

Benden özge yoh hicap baḫdum ise بخدومسه her yana
Anın içün benliği salmışam önden sona *(Gülşeni. XVI. 7)*

isik : → esik.

isik yer : Çukur yer.

İsik yer ایسك یر ü mişelik ne: ḫamle خله [*Ar.*], kamu demektir: cemi'ü cümle
(Naz. Le. XVII. 9)

Vehde وهده [*Ar.*]: isik yer ایسك یر, uzak yerdir: taruh
(Naz. Le. XVII. 36)

isilmek : → esilmek.

isiz, (isüz, issüz, ısız, ısuz) : Halî, tenha, boş, sahipsiz, ıssız.

§ İsüz ایسوز yerin kurdu gibi uluştular. *(Dede. XIV. 108)*

§ Oğul, ocağım issüz اسوز koma. *(Dede. E. XIV. 225)*

§ Evleri ısuz اسوز olup avratları yalnız olduğundan elikti. *(Anter. XIV. 404)*

Kara oldu bu bahtım nideyin ben
İsüz اسز kaldı bu tahtım nideyin ben *(Işk. XIV. 147 - 1)*

§ Dimne eyitti: Bu sebepten ötürü kendi makamın isüz ايسوز komak gitmek melike lâyık değildir. *(Kel. XIV. 30)*

§ Kayser buyurdu kim Abdullah bin Huzâfe'yi bir isüz ايسز evin içine givüreler. *(Fütuh. XIV. 58)*

§ Kaçan sizden birinizin bir isüz yerde tavarcığı kaçsa katı avazla üç kez çağırsın eyitsin... *(Müneb. XIV - XV. 310 - 1)*

Çünkü Kayser öldü isüz ايسز kaldı Rum
Oldu Darâ'nın kamu ol Merzübum *(İs. XIV - XV. 28)*

Ol tarafta ola yağmur olduğu
Padişah ölüp il isiz ايسز kaldığı *(Melhame. XIV - XV. 62-2)*

Dünyadan gitti yeri kaldı isüz اسوز
Kaldı İstanbul'da meşhur işbu söz *(Melhame. XIV - XV. 88 - 1)*

Hem Acem mülki veba ola ne söz
Beğleri öle kala dir il isüz اسوز *(Melhame. XIV - XV. 63 - 1)*

Yol isiz اسز kalırdı menzil bî-ricâl
Evde geçirir idi her biri hal *(Melhame. XIV - XV. 152 - 2)*

§ ... Anı tutalar devenin üzerine muhkem bağlayalar bir gariplik isüz اسوز yere koyuvireler. *(Leys. Ar. XV. 485)*

§ Isuz اسوز eve it buyruk. *(Ata. XV. 32)*

Şu gördüğün vefasız rûzigârı
İsüz ايسوز koydu nice dâr ü diyarı *(Hikmet. XV. 531)*

§ Âdemîler içün ağlaşıp eydeler ki ey diriga dünya isüz اسوز kalısar. *(Delil. XV.)*

Ey birader pend-i a'lâdır bu söz
Her dili ma'mur gör sanma ısuz اسوز *(Zehr. XVI. 221)*

§ Ol isüz اسوز beyabanlarda dûd-ı ahından gayri hem-nefesi ve yâri ... bulunmayıp... *(Selim. XVI. 179)*

isizlik, (ısızlık, ısuzluk) : 1. Issızlık, tenhalık, yalnızlık.

Gitme bundan kim helâk olmayasın
Hem ısuzlukta اسوزلقده arıp ölmeyesin *(Cam. XV. 58)*

2. Issız, tenha, boş.

Ol ıklimler isizlik olmuş idi
Kimesne uğramaz, tuyılmış idi *(Dah. XIV. 66)*

§ Halk ile az karışırdı ekseriya isizlik اسزلك yerlerde olurdu. *(Kesir. XV. 135)*

§ Ey bizim Tanrımız ırağ eyle seferler aralığını ki konakları-mızın aralığı ısızlık اسزلق yazılar ola... *(Cev. Es. XV. 144)*

§ Andan bu ikisin bu ısuzluk اصزلق yerde kodu. *(Faza. XV. 32)*

Isuzluk اسوزلق yerde kazdıra kuyular
Yedire ni'met ü içire sular *(Şeh. Ş. XVI. 667)*

§ Isuzluk اسوزلق beriyye ve sahralara gittiler. *(Rahat. XVI. 361)*

Isuzluk اصوزلق dağ u derbend-i muhalif
Ne hot hem-rahı var ol sırra vâkıf *(Güvahi. XVI. 45)*

iskemli, (iskemlü) : İskemle, kürsü.

§ Kazan: *80*, iskemli اسكمل: *30*... *(Sic. B. XV. 12, 218)*

§ Kürsi [*Ar.*] كرسى : İskemli اسكمل ki üstüne otururlar. Türkide de şâyi'dir. *(Deş. XVI. 380 - 2)*

§ Kürsi كرسى [*Ar.*] : İskemli اسكمل dedikleri ve kerevete dahi derler, taht mânasına. *(Ni'meti. XVI. 543)*

§ Kürsi كرسى [*Ar.*]: İskemlü اسكملو. *(Şamil. XVI. 620)*

§ Kürsi كرسى [*Ar.*]: İskemli اسكمل. *(Nuh. Tuh. XVII. 212)*

§ Tabût-ı cesetleri göründüğü gibi vüzerâ eğirdüp omuzlarına aldılar, meydan-ı divanda iskemli üzerine koyup... *(Solak. XVII. 372 - 1)*

§ Zirgâh زرگاه [*Fa.*]: Kürsi ve iskemli اسکلی.
(Lû. Şeh. XVIII. 40 - 1)

iskemlü : → **iskemli.**

isketi : İskete.

§ Kipû کیپو [*Fa.*]: Marul ve isketi اسکتی kuşu ve nâdan.
(Ni'meti. XVI. 538)

§ Kipû کیپو [*Fa.*]: ... Ve isketi اسکتی dedikleri kuştur, tünnut mânasına. *(Caf. XVI. 137 - 1)*

§ Darpüj دارپژ [*Fa.*]: İsketi اسکتی dedikleri kuşcağız ki serçeden küçürektir, dürlü dürlü renkleri vardır. *(Deş. XVI. 151 - 1)*

İslâmbol : Istanbul.

§ Baki bin Hızır kiçi bayramda İslambol'a اسلامبول koyun iletip ol vakıt kabul olunmayıp mevsiminde gerektir, denildiği ecilden... *(Sic. B. XV. 10, 226)*

§ Demirkapı'dan girip tâ İslâmbol اسلامبول içre Yenibahçe'den Aksaray mahallesinden cereyan idip... *(Ev. XVII. 1 - 43)*

isli, (ıslı) : Âbadan, mamur.

§ Ma'mur معمور [*Ar.*]: Harabın zıddı, şerefli şenlikli, ıslı ایصلی, âbadan. *(Kam. Os. XIX. 363)*

islü issine : Kendi sahibine.

§ ...Dördüncü, kimin hakkı var ise üzerinde islü issine اسلواسنه ödemek. Beşinci... *(Cennet. XV. 63)*

isnemek : Esnemek.

§ ... İçmemek vaktı oldur kim isnemek ایسنامك, gerinmek gele, ya dımağ ağır ola. *(Hazain. XV. 34 - 2)*

ispir : Şahinden sonra avcı kuşların en güçlüsü ve makbulu.

Alma yanak, kiraz dudak, diş sedef
İspir ala gözler mil ile oynar *(Kara. XVII. 159)*

issi : → **is.**

issilik : → **ısılık.**

issüz : → **isiz.**

istekli olmak : İstemek.

§ El-istir'a الاستر عاء [*Ar.*]: Bir kişiden şobanlık eylemesini istekli olmak استكلى اولمق . *(Kdeb. XVIII. 164 - 2)*

istemek : 1. Aramak, araştırmak.

Geldi Musa istedi استدى bulımadı
Kandalığın Yusuf'un bilimedi *(Yuz. Şeyd. XIII. 102)*

Sen dakı uçmakı bunda istegıl استغل
Uçmak için dünyayı elden kogıl *(Velet. XIII - XIV. 92)*

Dedi tanla sen bir kişi iste استه bul
Ki kendü asîl ola sözü usûl
İletmiş ola mektebe etmeği
Edep beklemekte bile nitmeği *(Süh. XIV. 128)*

Yayıldı ol yiğitler cümle dağa
Şikâr isteyü bakup sola, sağa *(Dah. XIV. 98)*

§ ... Götürmüş ki teslim ide ve Harem eşiğinde yavu kılmış, ister ایستر bulamaz. *(Si. Da. XIV. 161 - 2)*

§ Ramazan ayınun evvel gicesi süci içüp esrimiş, atam bunu istemiş, bulmamış. *(Yüz. Ha. XIV. 67)*

§ Tanrı isteyü استيو giderlerdi. *(Tebareke. XIV. 12-2)*

§ Su, girdiği yol kaderince öte çıkmağa yol olmasa lâcerem dört yanından çıkmağa yol ister استر az az sızar, çıkar. *(Kel. XIV. 23)*

§ Hiç ilm isteyü استيو kancasa gittiğin kimse bilmez idi. *(Enb. XIV. 2)*

§ Ne yerde iner karışır toz varsa ve ne yerde karga kuzgun oynarsa anda isteyelüm استيلوم dedi. *(Dede. E. XIV. 195)*

İstediler استديلر yürüyüp bölük bölük
Kapı kapı, ev ev, delük delük *(İbrahim. XV. 52 - 1)*

§ ... Kıyamet gününde mübarek başın topraktan kaldırıp çak şöyle kim bir nesne ister استر gibi eve eve dört yanına isteye. *(Tez. Lâ. XV. 24 - 1)*

Ne dürlü kim yemiş vardır cihanda
Kamusun isteseñ استسك var idi anda *(Çeng. Dâi. XV. 237)*

§ Ol sanemin aklı başına geldi, Ferruhruz'e eyitti: Ey can-ı cihan, bunda ne istersiñ ايسترسيك. *(Ferec. XV. 106)*

§ Musa'nın Ma'budu dahi budur ki bunda kodu gitti, yolun azıtıp hatâ etti, vardı isteyü استيو gitti.
(Leys. Mu. XV. 17 - 1)

§ Bir susuz kişi bir yazıda gider su isteyü استيو. *(Müz. XV. 410)*

Ger der isen kanı pîr işe yarar
Var sen iste ki hezâr-ender-hezâr *(Tazarru. XV. 56)*

Bulmadım mülk-i vücud içre nişan ağzından
Giderem âhir anı isteyü şehr-i ademe *(Sarıca. XV. 36)*

Pederi duydu mâcerasın anın
İstedi bulmadı devasın anın *(Yuz. Hamdi. XV. 74 - 1)*

§ Ey oğullarım varın ve haber isteñ ايستك Yusuf'dan ve kardaşından. *(Cev. Es. XV. 327)*

Cüdâ düşmüş diyarından garibem
Visalin isteyü استيو hicrana geldim *(Eşrefoğlu. XV. 14)*

Bulmadı paşa çok ister استر anları
Kaştı kurtuldu kılıçtan canları *(Enveri. XV. 32)*

Dil ü can ile ey talip sülûk et isteyü استيو Hakkı
Tarîk-ı müstakim içre buluben iresin fazle *(Delil. XV. 14)*

Hak senin için bana idüp itap
Dedi var elbette anı iste استه tap *(Ruşeni. XV. 98)*

§ Anı kim âsmanda isterdiñ استردك bi-hamdillâh zeminde budun. *(Hüs. Dil. XVI. 86)*

§ Âhiret ehlin unutmayalar ve bucaklarda oturup Hak ile muamele idenleri isteyeler استيلر. *(Tez. Ün. XVI. 5 - 2)*

§ Abdülmuttalip develerin isteyü Ebrehe cânibine vardı.
(Şevahid. XVI. 42)

Cihanda vâlih ü şeyda vü hayran
Benim tek isteyüben استیو ن bulamazam *(Gülşeni. XVI. 48)*

Hüsn ile meşhurdur mihr-i cihan-ârâ gibi
Yerde buldum gökte isterken استرکن seni İsa gibi
(Yahya Bey. XVI. 114)

§ Cüst جست [*Fa.*]: Cüsten lâfzından sıyga-i mâzidir ve masdar mânasına dahi gelür. Meselâ: Cüst ü cûy derler, aramak ve istemek استمك mânasına. *(Ni'meti. XVI. 244)*

§ Cüst جست [*Fa.*]: İstemek استمك mânasına ve irdemek mânasına dahi isti'mâl olunur, cüst ü cûy derler. *(Caf. XVI. 44 - 1)*

§ Cüst ü cûy جست وجوی [*Fa.*] : Cüsten ve cûyiden'den gelir. Birinin mânası istemek استمك, birinin mânası irdemektir.
(Deka. XVI. 7 - 1)

Çarh-ı bî-mihr eyledi dediğin
Yerde buldu felekte istedüğin استدوكن *(Atai. Ha. XVII. 46)*

Gör: bibîn, iste ايسته: bicû بجو [*Fa.*], binger: bak
Der: biçîn, umma: mecû, hîyre: çapak *(Genc. XVII. 75)*

Kanda gitti deyü isterken استركن heman
Geldi yüz bin er ile Kayser ayan *(Battal. XVIII. 187)*

2 Beklemek, gözetmek, kollamak.

§ Pes şagirtlik veçhile her bir yere varırdı, niçeme kim ilmi var idi, kendözün nesne bilmez gibi eyleyip yürürdü ve her bir cinsten fursat isterdi استردی, tâ kim delim dostlar ve yâranlar edindi. *(Kel. XIV. 4)*

3. Sormak, tahkik etmek.

Suçumu benim bulardan istesün استهسون
Ellerin niçin doğradılar soylasun *(Yuz. Şeyd. XIII. 50)*

istemelü olmak : Arayacak olmak, aramak istemek.

§ Kendiniz bu fakire i'lâm eylen ki size kim derler, istemelü olucak استملو اولجق sizi ne yerde bulalım. *(Bektaş. XV. 197)*

istenmek : İstemek, aramak.

Şahın ili toptolu çeridürür
Ki her birisi ölüm eridürür
Savaş istenür استانور dün ü gün baş açıp
Yağıdan bular dönmemiştir kaçıp *(Süh. XIV. 48)*
Barmağına dolar yörür öykünse ağzına
Ellenmek istenür استنر gibi hatem didükleri *(Ali. XVI. 189)*

ister olmak : İsteyici olmak, talepkâr olmak.

§ Kaçan anı melik ol menzilete irürse öte dakı menzil ve mertebe ister olur استر اولور. *(Kel. XIV. 41)*

Anı isteme kim değil sana kur
Ger ister olursañ استرالورسك Çalap nite kor *(Süh. XIV. 267)*

isteşmek : Birbirini aramak.

Gözlerün can ü gönül mü koydular aparmaduk
Türkmenlerdür acep mi itseler talan taraş
Can ilin garet idende zülfüne dolaşuben
Bile gelmiş gönlümü görüp anunl'isteş استش araş
(Ruşeni. XV. 252)

istetmek : Aratmak, taharri ettirmek.

Dedi gönlünü hoş dut ü bunda dur
Yarinden haber bilevüz noldu, gör
Anı istedem استدم âlem içinde ben
Değil yalınız Çin ü Maçin'de ben *(Süh. XIV. 277)*

Atam anam atlular ü yayalar
Her ıklime vü her yana yayalar
Beni istedeler استدالر ana yok güman
Ve liykin bulunca uzanır zaman *(Süh. XIV. 240)*

§ Dört yana âdem gönderip Anter'i isteddi استددی.
(Anter. XIV. 133)

isteyiksiz : İsteksiz, arzusuz.

İsteyiksiz ایستەییکسز köpek gitse sürüye
Gider mi çobanın iş'ileriye *(Hal. Şa. Gufrani. XIX - XX. 84)*

isteyü : İsteyerek, arayarak.

§ Çün zâhit tonun bulımadı, bildi kim ol almıştır anı isteyü استیو yüz şehirden yana tuttu. *(Kel. XIV. 17)*

§ Beş yüz altunu bilesince alıp erenleri isteyü ایستیو Rum tarafına revane oldu. *(Bektaş. XV. 192)*

isteyü gitmek : İstemekte, aramakta devam etmek.

§ Bedevî ata binip oğlancığın isteyü gitti ایستیوکتدی .
(Dede. E. XIV. 26)

§ Cebrail ana geldi dedi ki : Yâ Uzeyr nereye gidersin? Uzeyr dedi ki ilm isteyü giderim. *(Leys. Ar. XV. 516)*

§ Üçüncü vezir beğden utandı, ol dahi destur diledi on gün va'de ile, kalkıp yâranların isteyü gitti استیو کتدی .
(Ferec. XV. 61)

İsteyü git استیوکیت âdemi, âdemde bul ol demi
Sırr-ı nefahtü demi nefesidür kâmilin *(Niyazi. XVII. 49)*

isteyü varmak : Araştırmaya koyulmak, araştırarak gitmek.

Kamusu turd'isteyü vardı استیو واردی yöre
Hoca dahi çevrinir kuyu yöre *(Yuz. Şeyd. XIII. 13)*

Sana vereyim üşte mal ü çeri
Yola düş ü isteyü var استیووار bunları *(Süh. XIV. 181)*

Atama der isem komaya beni
Bilirim ki isteyü varam استیووارم anı *(Süh. XIV. 246)*

§ Bir bezirgânın bir devesi ol yörede kalmış idi, pes otluk isteyü استیو ol bîşeye vardı واردی kim arslanın durağı anda idi.
(Kel. XIV. 47 - 2)

§ Demürden çaruk eylegil ve tucdan asâ eylegil dahi ilim isteyü vargıl استیو وارغل . *(Cennet. XV. 421)*

Her zamanın bir issi var
Anınladır kevn ü karar
Talip isen isteyü var ایستەیووار
Menzil yok andan ileri *(Alâ. XVI. 61)*

isüz : → **isiz.**

iş (I) : 1. Eş, arkadaş.

Yusuf eydür gammazlık işüm değil
Gammaz olan kişiler işüm ایشوم değil *(Yuz. Şeyd. XIII. 27)*

Çü evvelden keremdir dâim işün
Saâdet koldaşın ü devlet işüñ ایشك *(Işık. XIV. 34 - 1)*

Dedi iş işleme sen ol bana iş ایش
Ki seni saklayam nite ki bir hîş *(Işk. XIV. 283 - 1)*

Benimle olmadı kavl ü kararın
Ki yalınız koyasın iş ایش ü yârın *(İbrahim. XV. 10 - 2)*

Herifin kimdürür yoldaşın işüñ ایشك
Bu yad illerde kimlerdir bilişin *(Çeng. Dâi. XV. 207)*

İşidir اشیدر kişiye dürlü iş eden *(Tazarru. XV. 167)*

İki âlim birbirine olsa iş ایش
Mahrem olur birbirine yaz u kış *(Vahdet. XV. 46 - 1)*

Sanagör her işinde hayr işüñe ایشوکه
Senin de tâ ki hayr ire başına *(Güvahi. XVI. 2)*

Nice dinsün ana Mecnun'un işi
Ki Mecnun ana göre uslu kişi *(Yuz. Şems. XVI. 110)*

§ Mûnis مونس [*Ar.*]: İş ایش ve yoldaş ve eğlence. *(Bab. XVI. 2, 153)*

§ Celis جلیس [*Ar.*]: Senünle bile oturan recül, iş ایش ve yâr mânasına. *(Bab. XVI. 1, 131)*

2. Denk, benzer.

Bu peşidir deyüp ol dahi işi ایشی
Urup götürmedir derzinin işi *(Letaif. XVI. 51)*

iş (II) : Hal, durum, vaziyet.

Horus vaktsiz ötse ne olur işi ایشی
Revadır olok dem kesilmek başı *(Süh. XIV. 112)*

Dedi eyvay oldu iş ایش müşkil
Seyl dutmuş cihanı ben gafil *(Fuzuli. XVI. 88)*

iş açılmak : Mesele hallolmak.

Açılmaz iş اچلمز اش birez bağlanmayınca
Yeğ oldur kim gele devlet genince *(Yuz. Şems. XVI. 356)*

iş başa çıkmak, (iş başa ermek, iş başa irmek, iş başa varmak):
İş bitmek, sona ermek, neticelenmek.

Sabridüben katlangıl üşbu işe
Sabrile her iş çıkar ایش چقر bir gün başa باشا
(Yuz. Şeyd. XIII. 41)

İşüñ varmağa başa باشا اشوك ورماغه terk-i ser kıl
Ayakta kalmadın âhir hazer kıl *(Mih. XV. 161)*

§ İntizar ve ıstıbar ile iş başa ermez ایش باشه ایرمز.
(Saadet. XV - XVI. 178 - 2)

iş başa ermek : → iş başa çıkmak.

iş başa irmek : → iş başa çıkmak.

iş başa varmak : → iş başa çıkmak.

işbaşı : Âmir, şef.
Hasîden: eskimek, işbaşı ایش باشی : salâr سالار [*Fa.*]
(Genc. XVII.)

§ Et-tedre' التدرأ [*Ar.*]: Reis-i kavm ki Türkice işbaşı ایش باشی dinür. *(Kdeb. XVIII. 168-2)*

§ Serkâr سركار [*Fa.*]: Müdür, nâzır, işbaşı ایش باشی.
(Kam. Os. XIX. 24)

işbu : → üşbu.

işbu ara : → üşbu ara.

işbu işbu : → üşbu üşbu.

işbula : → üşbula.

işbular : → üşbular.

işbuna : → üşbuna.

işbunda : → üşbunda.

işbundan : → üşbundan.

işbunları : → üşbunları.

işbunu : → üşbunu.

işbunuñ : → üşbunuñ.

işbunuñ bigi : → **üşbunuñ gibi.**

işbunuñ gibi : → **üşbunuñ gibi.**

işbunuñla : **üşbunuñla.**

iş düşmek : Hâdise zuhur etmek, vak'a tahaddüs etmek.

Süheyl oğlan âdem eğer ansızın
Çevirir ise tali' andan yüzün
Bir iş düşse ایش دشسه yalınız ol neylesin
Kimin ile tanışıben soylasın *(Süh. XIV. 162)*

iş düzeni : İş yapılan, iş düzenlenen yer.

§ Kârgâh کارکاه [*Fa.*]: İş düzeni اش دزنی. *(Sıh. Ac. XV. 74)*

işe gelmek : İşe yaramak, fayda vermek.

El ayak depindiği gelmez işe کلمز ایشه
Çü su vara vü baştan öte aşa *(Süh. XIV. 197)*

Şeyh oldur kim cihanda şeyh ola
Yohsa bir şar şeyhi ne işe gele ایشاکلا *(Man. Tayr. XIV. 171)*

işeğen : Çok işeyen.

§ İşeğen ایشکن oğlana reyhan yağiyle kavuralar günde bir miskal yidüreler. *(Mü. Şi. XIV - XV. 150)*

işek : Eşek.

§ Acep müslümanlar şol işeği ایشکی neye ağırtırlar ve sığır gibi nice bir bağırtırlar. *(Letaif. XVI. 29)*

§ ... Emanet bir işek ایشك odun yükü verdim... benim iki işeğim ایشکم var. *(Sic. A. XVI. 6, 860)*

iş elden gitmek : İş işten geçmek.

§ Peşimanlıkta faide yoktur, iş elden gitmiştir ایش الدن کتمشدر. *(Mevahib. XVI. 478)*

iş eri : İş adamı, iş ehli, elinden iş gelir, iş başaran.

§ Tûşmâl توشمال [*Fa.*]: İş eri ایش اری olan kimse ki beğlik işler başarır. *(Miftah. XV. 68)*

§ Kârdâr کاردار [*Fa.*]: İş eri ایش اری ve iş issi. *(Miftah. XV. 116)*

§ Kûtvâl كوتوال [*Fa.*]: İş eri ايش اری . *(Sıh. Ac. XV. 47)*

§ Kûtvâl كوتوال [*Fa.*]: Dızdar ve iş eri ايش اري .
(Ni'meti. XVI. 553)

§ ... Biz-zat her biriniz taht-ı kazanızda defterde olan çiftlikleri mukaddemleri sâir iş erleri ايش ارلری ve ehl-i vukuf ma'rifetiyle yoklayıp her çiftlik kimin elindedir, kangı âmil ve mültezimden alınmıştır... *(Sic. A. XVI. 4, 1249)*

§ Tûşmâl توشمال [*Fa.*]: İş eri ايش اری ya'ni âmil ve çavuş.
(Şamil. XVI. 412)

§ Pârsâ پارسا [*Fa.*]: Zâhid ve tezkiyelenmiş şahid ve helâl-zade ve iş eri ايش اری ve ivecek iş. *(Ni'meti. XVI. 114)*

§ Tûşmâl توشمال [*Fa.*]: İş eri ايش اری ki il içinde yörür, beylik işleri başarur çavuşa dahi tûşmâl derler.
(Cam. Fa. XVII. 56)

§ A'yân-ı vilâyet iş erleri ايش ارلری ve bölük başılar inha olunur ki... *(Kâni. XVII - XVIII. 335)*

işe sunmak : İşe başlamak.

§ Pes hazneye girdi ilimsiz ve ma'rifetsiz işe sundu اشاسندی .
Kaza ve kader, bir kise eline girdi. *(Kel. XIV. 71)*

iş etmek, (iş eylemek) : 1. Fenalık yapmak.

Pes hücum edip dedi ashap ana
Gerü dur yohsa iş ederiz اش ايدارز sana *(Mevlit XV. 80)*

§ Anlara işler edeyin ki ايشلر ايدەينکه dillerde destan olup söylene. *(Müslim. XV. 10, 52)*

Geldi Bâbik çok fesatlar eyledi
Çok iş etti اش اتدی didi hem kıldı fiğan *(Battal. XVIII. 367)*

2. İş yapmak, bir şey yapmak.

Varı geli kapına bir iş eyleyem ايش ايليم gibi
Kodum yolunda başımı ya vara ya gele *(Revani. XVI. 146)*

§ Kız eyitti: Halini söyle işitem, ana göre iş edem ايش ايدم dedi.
(Ferec. XV. 36)

Tanış ehline evvel andan iş it ایش ات
Talep kıl hikmeti Lokman'dan işit *(Güvahi. XVI. 35)*

Ki bir güftar-ı can-fersây işittim
Tehevvür eyledim bî-re'y iş ittim اشتدم *(Veyse. XVI. 147 - 2)*

§ ... Ve anın işaretinsüz Dil bir iş itmez ایش اتمز .
(Hüs. Dil. XVI. 53)

Her ne iş etseñ ایش اتسك gelir ol başına
İhtiraz et katma kanı yaşına *(Zehr. XVI. 57)*

3. Âdet etmek.

Zeban-ı telh uzatmağı iş itme ایش ایتمه
Yaramaz söyleyip dime işitme *(Güvahi. XVI. 2)*

iş ettirmek : İş yaptırmak, çalıştırmak.

Kızına dâim öğütle iş ittir ایش اتدر
Gelinine dahi bile işittir *(Güvahi. XVI. 94)*

§ ... Defter-i atikta ve ceditte mukayyet müsellim tasarruf edegeldiği yerlerden ise ve mezbur mücerret ol vechile dahl ve niza' ederler ise ref' ve def' edip şer'a ve kanuna muhalif kimesneye iş ettirmeyesin اش اتدرميەسن . *(Sic. A. XVI. 3, 1145)*

işe yel iletmek : İşi soğutmak, unutuvermek, ihmal etmek, işi aksatmak.

Sen işbu işe bağla bu gece bel
Getir balta vü işe iletme yel ايشه ايلتمەيل *(Süh. XIV. 121)*

iş eylemek : → **iş etmek.**

iş geçmek : İş yapmak, fenalık yapmak.

§ Sana bundan ötürü bir iş geçerler ایش كچرلر . *(Letaif. XVI. 34)*

işgeve : Saç üzerinde pişirilen mayasız ekmek.

§ Ezdestfezâ از دست فزا [*Fa.*] : Hamırsız etmek ki saç üzerinde pişer. Ba'zı yerlerde işgeve اشكوه ve ba'zı yerlerde katlak derler. *(Ni'meti. XVI. 84)*

§ Ezdestfezâ ازدست‌فزا ve ezdestpezâ ازدست پزا [*Fa.*]: Hamırsız etmek ki saç üzerinde pişürürler. İşgeve اشکوه ve ba'zı yerde katlak derler. *(Cam. Fa. XVII. 3)*

işi altun : İşi yolunda.

Câh ü kadrinden düşer ma'zûl olur
İşi altun ایش التون idi geçmez pul olur *(Zehr. XVI. 247)*

işi bağlanmak : İşi güçleşmek, yapılamaz hale gelmek.

§ Kalemin boğunun kat'eylemek lâzımdır ki kâtibin işi bağlanmağa ایشی باغلنمغه gayr-ı sâri ola, hem kalemin içine ha nüfûz idüp mürekkep nefis câri ola. *(Tibr. XVI. 155)*

işi başa iltmek, (işi başına iltmek, işini başa iltmek) : İşi sona eriştirmek, neticelendirmek.

Denizi, kuruyu vü dağı taşı
Arattıram u başa iltem işi باشه التم ایشی *(Süh. XIV. 285)*

Taşı başa vü başı taşa ilte
Dürüşe ol işini başa ilte ایشنی باشه الته *(Hurş. XIV. 26)*

İş bilendir başa ilten باشه التن her işi ایشی
Çünkü bilmez neyleye bilmez kişi *(Ga. XIV. 95)*

Neye bassa kadem aşk ile kişi
Başına iltür بشینه التور elbette ol işi ایشی *(Mih. XV. 39)*

işi başına iltmek : → **işi başa iltmek.**

işi dönmek : İşi bozulmak, talihi dönmek.

§ ... Ardınca yürümekten yüz döndürdüler pes birbirine eyittiler kim: Bunun işi döndü اشی دندی, tiz zamanda bu bizim timarımıza mühtaç olur. *(Kel. XIV. 86)*

işidü durmak : İşitmekte bulunmak, daima işitmek.

§ Nakkaşın kulu bu babı işidü dururdu اشدو دررردی ve anlara bunların işittiği ma'lûm değildi. *(Kel. XIV. 67)*

işik : Eşik.

İşiğiniñ ایشیکینك dibine sinim kazın
Meyyitim defnedip üstümü düzün *(Bektaş. XV. 440)*

§ Âstan آستان [*Fa.*] : İşik ايشك , atebe mânasına.
(Cinas. XVI. 40 - 2)

işini altun etmek, (işini altun eylemek) : İşini yoluna koymak.

Vâsıl-ı iksir-i aşkım rûy-i zerdim var benim
İşim altun eyledim ايشم التون ايلدم kimden ne derdim var benim
(Ârifîn. XVI. 67)

Çoğunun gam ciğerin hûn etmiş
Kimi gördük işin altun etmiş ايشين آلتون ايتمش
(Nabi. XVII - XVIII. 52)

işini altun eylemek : → **işini altun etmek.**

işini başa iltmek : → **İşi başa iltmek**

işini bitürmek : Hayatına son vermek, kârını tamam etmek, öldürmek.

Ani tutup katına getirelim
Ger dilersen işini bitürelim ايشنى بتورەلم *(Bektaş. XV. 75)*

işini düzmek : İşini yoluna koymak.

§ ... Gönlüm diler kim birkaç gün dünyayı gezem, işim düzem ايشم دوزم ; destur verin. *(Ferec. XV. 448)*

işini kayurmak : İşini bitirmek, kârını tamam etmek.

§ Vezir eyitti: Sen bunda bulunma, ben, haramzadenin işini kayuram ايشنى قايورم , seni andan bulup tahte geçirem.
(Ferec. XV. 119)

işin sürmek : İşini ilerletmek, yürütmek.

Tanla dükâncuğunu kurar idi
İşler idi vü işin sürer idi اشن سوراردى *(Man. Tayr. XIV. 184)*

işirgenmek : → **eşirgenmek.**

işi sağ etmek : → **işi sağlamak.**

işi sağ eylemek : → **işi sağlamak.**

işi sağlamak, (işi sağ etmek, işi sağ eylemek) : İşi yoluna koymak.

Dâmen-i dünyadan el çektim henüz hâk olmadan
Sad hezar elhamdülillah kim işim sağ eyledim اشم صاغ ايلدم
(Nihani. XVI. 61)

Kanâatle idegör işiñi sağ ايده‌كور ايشكى صاغ
Ki daim sana dağ üstü ola bağ *(Güvahi. XVI. 53)*

Ah idüp sızlayasın ağlayasın
İşte bununla işi sağlayasın اشى صاغلايسن
(Fazıl. XVIII - XIX. 48)

iş issi : 1. Emir ve ferman sahibi.

§ Kârdâr كاردار [*Ar.*]: İş eri ve iş issi ايش اسى . *(Miftah. XV. 116)*

§ Ḫüdavendikâr خداوندكار [*Fa.*]: İş issi ايش اسى .
(Miftah. XV. 75)

§ Ul-il-emr اولى‌الامر [*Ar.*]: İş issi ايش اسى . *(Müntehab. XVII. 10-1)*

2. İş sahibi, iş veren.

§ Şol ücret alıcı rencbere benzer ki tanladan ahşama değin iş issiniñ ايشك اسينك sözün tutar. *(Zad. XVI. 32)*

işitgen : İyi işiten.

§ Himar kulağı işitgen اشتكن olur. *(Hay. XV. 56)*

§ Şinevâ شنوا [*Fa.*]: işitgen اشتكان semma' mânasına.
(Cinas. XVI. 73 - 1)

§ Şinevâ شنوا [*Fa.*] nın mânası işitgendir ايشت كندر .
(Deka. XVI. 3 - 2)

§ Sıfat-ı müşebbehenin fiil-i muzari'den iştikakının tarikı budur ki muzari'den muzaraat harfini hazfedip andan bedel gâhi fakat elif ve gâhi elif ve nun verirler ve lisan-ı Fariside mübalâğa mânasını ifade eder, meselâ: Gûya derler "söylegen" ve şineva شنوا "işitgen" ايشيتكن mânasına ve handan derler "gülegen" ve gûyan dahi derler "söylegen" mânasına.
(Aks. XVII - XVIII. 74)

işitmeze urmak : Duymuyormuş gibi davranmak, işitmemezlikten gelmek.

Şehet bazlık eyleyip eydür ahi
İşitmeze urmagıl اشتماز اورماغل igen dahi *(Süh. XIV. 219)*

Sana bee söyleyene dınma ebed ârif düş
Sözün işitmeze ur اشتمزه اور Nazmi anın benden işit
(D. B. XVI. 59)

işitmezlenmek : İşitmemezliğe gelmek.

§ Pes-i gûş endaht پس كوش انداخت [*Fa.*]: Ben ana söz söyledikte işitmezlenür ايشيتمزلەنور deyecek yerde darbolunur.
(Aks. XVII - XVIII. 94)

işittiri söylemek : Duyuracak şekilde söylemek.

§ İsma' اسماع [*Ar.*] : Sözü kimsenin kulağına işittiri söylemek اشتدرى سويلمك . *(Bab. XVI. 2, 234)*

işittirmek : Dinletmek.

Deliye saz işittirmek اشتدرمك haleldir
Deli hot dumrusuz oynar meseldir *(Güvahi. XVI. 82)*

işi uz olmak : İşi yolunda gitmek.

Yohsa siz varır iseniz yalınuz
Bensiz anda işiñiz olmaya uz ايشكز اولمايه اوز
(Man. Tayr. XIV. 106)

işkelek : Heybe ağzını kapamaya yarayan, karşılıklı halkalardan her biri karşısındaki halkaların içerisinden geçirildikten sonra bunların ortalarına sokulan ağaç.

§ Eş-şizazu الشظاظ [*Ar.*]: Çuval kulpuna ve çuval ağzındağı iltmeğe ve halkaya aykırı geçirdikleri ağaç ve işkelek اشكلك ve dahi kösdek ağacı ve işkeleği اشكلكى . *(Terceman. XV. 431)*

§ Şigil شكيل [*Fa.*]: Tuşak ve işkelek اشكلك . *(Şamil. XVI. 470)*

işkil almak: Şüphelenmek, süpheye düşmek.

§ Bahtek, Amr'in söylediğinden işkil alup آلوب اشكل : Bire şu celladı koman, yine evvelki cellat katletsin dedi.
(Hamza. XIV - XV. 26, 24)

işkile varmak : Şüpheye düşmek.

§ Şah dahi işkile varup اشكيله وارب eyitti: Sakın yine Amir sen olup bu serheng olmasın dedi. *(Hamza. XIV - XV. 12, 107)*

işkillemek : Şüpheye düşürmek, şüphe vermek.

Kol tolaşmakta ulaşmakta işi şâm ü seher
Gamze işkilledi ايشكللدى dil-beste-i kâküldür zülf
(Ş. Galip. XVIII. 190)

işlemek : 1. Yapmak.

§ Niçeme kim yakutu kurşuna oturtmakta yakuta ziyan ve horluk yoktur amma akıl isleri katında anı işleyen اشلين ayıplı olur. *(Kel. XIV. 29)*

§ Bu cümle belâları kendözümüze biz işledik اشلدك.
(Kel. XIV. 20)

§ Kan, deri altında irkile, damar yeri göğere tâ eseri gitmeyince ol el ile katı iş işlemeyeler اشليلر. *(Yadigâr. XIV. 22-2)*

§ Ot içtükten sonra kendüyi iş işlemekten ve rıyazattan ve kakımaktan saklaya. *(Yadigâr. XIV. 15-1)*

Ben üş suçunu sana bağışlaram
Sen işledüğüñ اشلادوكك sanma ki işlerem اشلرم
(Süh. XIV. 181)

Bildiğini işlemek اشلمك bağlar hayal
Bilmediğin işlemek ola muhal *(Man. Tayr. XIV. 138)*

Dedi Ferruh eyü fikrettin ey yâr
Nitekim dedin anı işle اشله zinhar *(Işk. XIV. 44 - 1)*

§ Şeytana dünyada işleyecek اشليجك iş komamıştı.
(Anter. XIV. 409)

§ Bizim işimizde "niçün" yoktur, ne dilersevüz işlerüz اشلارز.
(Tebareke. XIV. 13 - 2)

§ Yahut bir işlememeği اشلمهمكى haram olan nesneyi işlemeyem deyü ant içse. *(Müneb. XIV - XV. 298 - 1)*

§ Lâkin ol işlediğüñüz اشلدكوكز hac ve gazâ ve savm-ı ramazan ve beş vakıt namaz Tanrı içün işlemez imişsiz, diye.
(Delil. XV. 156)

Ne kim sen işler isen iş benimdir
Sen âletsin veli cünbüş benimdir *(İbrahim. XV. 15 - 1)*

§ Fir'avn dedi kim: Ben size buyurmazın işleñ اشلك diyü illâ şol nesneyi buyururam kim... *(Leys. Mu. XV. 231 - 2)*

§ Her kim süci içse kalan yazukları işlemek اشلمك ana genez olur. *(Güzide. XV. 87)*

§ Tecrübe edenler müşkil işlerde her nice işlemeği اشلامكى yeğ gördülerse eyle işlemek gerek. *(Hazain. XV. 43 - 1)*

§ Ve dahi ol ruhbaniyyet, kim kendü kendülerinden turgurup işlediler, anı biz anlara vâcip kılmaduk. *(Leys. Ar. XV. 574)*

§ Her kim uçmak ehli ise uçmak ehlinin amelin işlese اشلسا gerek. Her kim tamu ehli ise tamu amelin işlese اشلسا gerek.
(Cennet. XV. 119)

§ Ve nice işledi اشلدى Fir'avn'e ki ulu beyler tapusunda tururdu.
(Cev. Es. XV. 359)

§ İş işlemesinde اشلامسنده dâim elimden iş düşmesin demeye.
(Hazain. XV. 9 - 1)

§ Türklere ceng etmek, şol san'at ehline san'at işlemek اشلمك gibi olmuştur. *(Müslim. XV. 34, 131)*

Dilersen her zaman onmağı işle
İvecek olma bin danış bir işle اشله *(Güvahi. XVI. 34)*

Dedi da'viye bir ma'ni gerektir
Demek âsan olur güç işlemektir *(Yuz. Şems. XVI. 249)*

Kerimâ lûtf ü aff ü fazlın işle ايشله
Günahım yüzüme vurma bağışla *(Enis. XVI. 3 - 2)*

§ Bir Kazvinî kimesne yaz ıssısında Bağdat'tan gelirmiş. Demişler ki: Bağdat'ta ne işlediñ ايشلدك ? Etmiş: Derledim.
(Rav. Ah. XVI. 173)

§ Nuşirevan dedi: İşlemesi ایشلمسی yeyni ve âsan ve menfaati olur: Gerçekliktir. *(Câm. Na. XVI. 92)*

§ Mülehhec ملهج [*Ar.*]: Uyuğan olup uyku ucundan iş işlemekten ایشلمکدن âciz olan er. *(Bab. XVI. 1, 395)*

Kadir isen dilâ vefaya dürüş
Herzedir işleme ایشلمه riya ile iş *(Mîri. XVI. 108)*

§ Amma bu iş merdaneler işidir, bunu kim işler ایشلر.
(Hüs. Dil. XVI. 66)

§ Dedi ki: Ey yâr burada ne işlersin ایشلرسین ?
(Nigâ. Ter. XVII. 114 - 1)

2. İmâl etmek, yapmak.

§ Çac چاج [*Fa.*]: Vilâyet-i Huten'de bir şehir adıdır, gayette a'lâ yaylar işlerler ایشلرلر, eyü yayları ana nisbet idip keman-ı Çâcî dirler. *(Deş. XVI. 50 - 2)*

§ Kaçan İbrahim Aleyhisselâm bina-i Beyt-ül-Haram ile memur oldu, nice işleyeceğin اشلیه‌جکن bilmeyüp... *(Men. Av. XVI. 45)*

§ Ey pîr, ben ol sen dediğin ilâcı bilmezem sen bilürsen gel sen işle اشله dedim. *(M. Na. XV. 30)*

Yelpeze işlerler ایشلرلر idi her zaman
Bulmağa harc-ı zaruretten eman *(Zehr. XVI. 171)*

3. Çalışmak.

§ Ol sığır işlemekten اشلمکدن yavaşımamıştır yavaş değüldür.
(Cev. Es. XV. 20)

§ Yürümek ayb olur kişiye bîkâr
Oturma aylak aylak işle اشله ey yâr *(Güvahi. XVI. 74)*

§ Mezkûr Ali şart edip eyitti ki: Cüm'a gününden gayri günde işlemeyecek اشلمیاجك olursam avratım bâyin-talak boş olsun, dedi. *(Sic. B. XV. 5, 273)*

§ Dervişin eli ayağı sağ, işlesün اشلسون yisün.
(Cev. Ah. XV - XVI. 622)

§ Gece ile işlerken اشلركن ben uyuyup mumdan ba'zı karar ve ba'zı penbe ve bir kaftan yanmış dedi. *(Sic. B. XV. 4, 425)*

§ Tatlı su ile işler اشلر hammama gire, gurnayı mu'tedil su ile doldura. *(Hazain. XV. 53 - 2)*

§ Ac iken su içmek mi'deyi sovutur, iştihayı keser, balgam eyler, sinirleri gevşek eyler, hususâ kim yürümüş ya işlemiş اشلمش ola. *(Hazain. XV. 33 - 1)*

4. Tesir etmek.

§ Gece yatacak vaktın yiyeler yatalar, sabaha değin eyü işleye اشليه soğulcan ve namazburı gidere. *(Yadigâr. XIV. 95 - 1)*

§ Endamı aruk kişiye tîz yumuşak ot ve tayıncak ot ziyade işleye اشليه. *(Yadigâr. XIV. 16 - 2)*

§ Cariye kadehi doldurdu; vezir, hatunun hayalinde mağrur iken dâruyu kadehin içine saldı. Vezir bu fikirdedir ki hele bu gece zen-i bennayı tasarruf edeyim... derken dâru işledi ايشلدى bîhuş oldu düştü. *(Ferec. XV. 54)*

işlemekten kesilmek : → **işten kalmak.**

işlenmek : Kendisi için iş olarak vazife edinmek.

§ Ve Kaabil oğlanları katında ilim yoğ idi kim anın ile öğütleneler ve işleneler. *(Enb. XIV.)*

işletmek : 1. Yaptırmak.

§ Bizim sizin üzerinize saltanatımız yoğ idi kim elbette cebredüp diler dilemez ol işi işledeydük اشلديدك. *(Leys. Mu. XV. 193 - 1)*

§ Kanunname mucibince hakların aldıklarından sonra atların kañuların güç ile ulak dutmayalar ve kendülere güç ile iş işletmeyeler ايشلتميالر. *(Fatih. Ka. XV. 26)*

§ Amma pehlevan oldur ki Cinni görücek söylete ve her ne dilerse ana işlede اشلده. *(Maârif. XV. 189)*

2. Çalıştırmak.

§ Toku depretme, acı işletme اشلتمه. *(Ata. XV. 32)*

Zulmile gûşmâl ederler ola
İşledüp اشلدوب bîmecâl ederler ola *(Yuz. Hamdi. XV. 107-2)*

§ Biz dahi tacirler idik, kaza bizi bunda bıraktı, bu merdümhûrların ellerine girdik, gündüz işletirler ايشلەدرلر, gece bunda koyarlar. *(Ferec. XV. 511)*

§ Diye ki: Benim elimden ne gelir, üzerinize kılıç ve çomak dutup işletmedim ايشلتمدم. *(Leys. Mu. XV. 192 - 2)*

3. Saplamak, derinliğine geçirmek.

§ El-harkale الخرقله *[Ar.]* : Oku nişana işletüp ايشلدوب öte geçirmek mânasına. *(Kam. XVIII - XIX. 3, 194)*

Süzdü çeşmin dahi bilmem nitti
Tâ ciğergâha okun işletti اشلتدى *(Fazıl. XVIII - XIX. 3)*

4. Yaptırmak, imal ettirmek.

§ Beğlik deve havutu ve rahtı işletmek اشلتمك için Burusa mutaplarına vermek için hassa harcı emini Taceddin bin Sinan elinden hassa harcı akçasından iki bin akça dahi alıp kabz eyledim. *(Sic. B. XV. 5, 139)*

§ Yenişehir mutablarına yiğirmi dört deve rahtı işletmek اشلتمك emrolunmuş idi. *(Sic. B. XV. 10, 53)*

işleyesi olmak : Yapmak istemek, yapacak olmak.

§ Bu dediğin işleyesi olursavuz اشليامى اولورساوز bize ecir ne olur. *(Leys. Mu. XV. 152 - 1)*

işleyi gelmek : Devamlı surette yapmak.

§ Âdet عادت *[Ar.]*: Huy ve işleyi geldiği كلديكى اشلەيى iş. *(Bab. XVI. 2, 242)*

işlik, (işlük) : İş yeri, çalışılan, iş yapılan yer, ticarethane.

§ ... İşbu mezbûre Devlet benim işlüğüm اشلوكوم basıp kendi halimde işim görürken dükkanım içinde iken bana nice taşlar urup... *(Sic. K. XVI. 4, 182)*

işlük : → **işlik.**

işmek : İçmek.

Varuben Mahmut Bey eyledi pent
Sulh-i İbrahim ider çok işti اشد ant *(Enveri. XV. 95)*

iş sol düşmek : İş aksine gitmek.

İşi sol düşüp صول دوشوب اشی düşmüş idi dağa
Yeler idi gâh sola vü gâh sağa *(Süh. XIV. 262)*

iş sürmek : İş yürütmek, iş üzerinde çalışmak.

§ Melik eyitti: Sizlerden kankınız kim zirekliği ve fikri artuksa gerek hazır ola kim bir danışık kılavuz kim danışık eylemedin bir iş sürmek ایش سرمك mukbiller ve âkıller hulkundan ıraktır. *(Kel. XIV. 103)*

iş sürücü : İş takibeden, vekil.

§ Kâr-güzar كاركذار [*Fa.*] : İş sürücü ایش سورجی.
(Miftah. XV. 116)

§ Kâr-rân كاران [*Fa.*]: İş sürücü ایش سوریجی ve vekil mânasına. *(Deş. XVI. 273 - 1)*

§ Kâr-güzar كاركذار [*Fa.*]: Vekil, iş sürücü ایش سورجی .
(Caf. XVI. 122-2)

§ Kâr-rân كاران [*Fa.*]: Vekil ve ameldar, iş sürücü ایش سوروجی .
(Şamil. XVI. 484)

§ Vekil وكيل [*Fa.*]: İş sürücü ایش سورجی ve iş bilici.
(Ni'meti. XVI. 627)

Vekil وكيل [*Ar.*]: İş sürücü اش سورجی , toğruya dinildi: Kavîm
(Cev. Ke. XVII. 99)

§ Vekil وكيل [*Ar.*]: İş sürücü اش سروجی ve saklayıcı.
(Müntehab. XVII. 105 - 2)

§ Kârdân كاردان [*Fa.*]: İş sürücü ایش سوریجی , vekil.
(Nuh. Tuh. XVII. 160)

işten kalmak, (işlemekten kesilmek) : İşlemez hale gelmek.

Kaldı işten قالدى ايشدن mah-ı rûze ireli peymaneler
Suyu soğulmuş değirmen gibidir meyhaneler
(Revani. XVI. 25)

Kesildi işlemekten كسلدى اشلمكدن doğru yollar
Açıldı kimse bilmez uğru yollar *(Güvahi. XVI. 44)*

iş ucu : Netice.

Olursam taşra sen ol içerü hoş
Yakındır iş ucu ايش اوجى üş göresin uş
(Yunus. XIII - XIV. 19)

iş ucuna yapışmak : → **iş ucu tutmak.**

iş ucu tutmak, (iş ucuna yapışmak) : Bir iş yapmağa başlamak.

§ ... Biz seni satarsavar bahanı tiz telef ederiz, sen kulluk kaydında kalırsın. Eğer sen bizi satarsan bahamızı telef eylemezsin, bir iş ucu tutarsıñ ايش اوجى طوتارسك bizi gerü ümittir ki kurtarırsın. *(Ferec. XV. 316)*

§ Hatun eyitti: Ey şevher, yıllar geçer iş ucuna yapışmazsıñ ايش اوجنه يابشمزسك Huda... rızkı eksik etmez amma el ayağı depretmek gerek. *(Ferec. XV. 45)*

iş üzerine olmak : İşe devamlı çalışmak.

§ Bu kamusu iş üzerine olmak ايش اوزرنه اولمق gerek.
(İrşad. XV. 68)

İş üzerine olmağa ايش اوزرينه اولمغه dindi dahi: mülâzemet ملازمت [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 17)

iş yenilenmek : Yeni hâdise zuhur etmek.

§ Benim ol dostluk üzerine durmağım ve ol hakları saklamağım sana ma'lûmdur. İmdi, ne kim iş yeñilenür اش يكلنور eyiden yavuzdan sana bildirmek benim üzerime vâciptir.
(Kel. XIV. 44 - 2)

§ Arslan eyitti: Senin inamlığın yavlak bellidir ve anın eseri senin halinde yavlak zâhirdir. Ne iş yeñilendi اش يكلندى, göstergil kim bilelim. Tâ senin şefkatine ve öğüdüne inanalım.
(Kel. XIV. 39)

it azusu : Köpek dişi.

§ Seg-dendan سك دندان [*Fa.*]: İt azusu ایت آزوسی.
(Şamil. XVI. 456)

itburnu : Yabanî gül.

§ İtburnu ایت بورنی ağaç arasında olur. *(M. Bay. XIV. 119)*

it canlu : Zahmet ve sıkıntıya çok dayanır, yorulmak bilmez.

§ Seg-ciğer سك جكر [*Fa.*]: Hamûl ve saht-can ki it canlu ایت جانلو ta'bir olunur. *(Aks. XVII - XVIII. 115)*

itçi, (it yedici) : Osmanlı saraylarında av köpeklerine bakan kimse, sekban.

§ Segban سكبان [*Fa.*]: İtçi ایتچی ve it yedici ایت یدجی.
(Ni'mei. XVI. 388)

§ Segban سكبان [*Fa.*]: İt yedici ایت یدجی. *(Caf. XVI.81-2)*

itdirseği : Arpacık, göz kapağında çıkan sivilce.

§ Şa'rîre, Türkçe itdirseği ایت درسکی derler.
(Yadigâr. XIV. 75 - 2)

§ Âbile-i çeşm آبلهٔ چسم [*Fa.*]: Gözde olan itdirseği ایت درسکی.
(Miftah. XV. 42)

§ Âbile-i çeşm آبلهٔ چشم [*Fa.*]: Göz kuyruğunda çıkan çıban ki itdirseği ایت درسکی dirler. *(Deş. XVI. 226 - 1)*

§ Âbile-i çeşm آبلهٔ چشم [*Fa.*]: İtdirseği ایت دیرسکی.
(Şamil. XVI. 379)

§ Kûheng كوهنك [*Fa*]: İtdirseği ایت دیرسکی. *(Şamil. XVI. 174)*

§ Âbile آبله [*Fa.*]: Kabarcık mutlaka ve itdirseği ایت درسکی ve gövdede çıkan çiçek. *(Caf. XVI. 3 - 1)*

§ Nâhune ناخنه [*Fa.*]: Gözde biten et, yâ'ni itdirseği ایت دیرسکی.
(Caf. XVI. 162 - 2)

§ Âbile آبله [*Fa.*]: Kabarcık ve çiçek ki âdemin a'zasında çıkar, itdirseği ایت درسکی dedikleri illete dahi derler.
(Ni'meti. XVI. 61)

§ Kûheng كوهنك [*Fa.*]: İtdirseği ات درسكى. *(Cam. Fa. XVII. 54)*

iti, (yiti) : Sert, keskin, şiddetli.

İrdiler bunlar evine tiz iti ايتى
Gördü Ya'kup bunları güldü katı *(Yuz. Şeyd. XIII. 67)*

Yol bilüne kıldan incedür ü kılıçtan yiti يتى
Ol sırat-ı müstakimi geçemedüm dün gece *(Kadı. XIV. 565)*

İtab ile yazayın yine biti
Kim olsun Hindu kılıçlardan iti ايتى *(Işk. XIV. 117 - 1)*

§ Kelile eyitti: Öküzün kuvveti ve zoru yavlak çoktur ve akıl ve hüneri yitidir, işi mekr ü hiyledir ve benden imindir. *(Kel. XIV.)*

Harman üstüne yağa yağmur iti اتى
Çok olusardır yemiş hem kış katı *(Melhame. XIV - XV. 49-1)*

§ Sırat haktır, köprü bigi cehennem üzre çekilmiştir, kılıçtan itidir ايتدر, kıldan incedir. *(Müneb. XIV- XV. 98 - 1)*

Solundan gele kâfire bitisi
Azâbın ire kâfire itisi ايتيسى *(Muham. XV. 342)*

§ Ez-zükürü الذكر [*Ar.*]: Yitilik يتيلك ve keskinlik. *(Terceman. XV. 338)*

§ Gafç غفج [*Fa.*]: İti ايتى kılıç. *(Miftah. XV. 109)*

§ Bir sini taze hıyar getürdü ve bir iti اتى bıçak ellerine virdi. *(Cev. Es. XV. 317)*

§ Enis, bir kuştur, avazı deve savtı gibidir, gözü gayet yitidir يتيدر. *(Hay. XV. 15)*

§ Şimdiki halde perdeni açtık, şimdi gözün itidir اتى در görürsün. *(Kesir. XV. 329)*

§ ... Erim geldi; attar dediğin amele getirdim erim bir kuzgun oldu, tüyü azgın, kokusu çirkin, avazı iti ايتى ; katı ıztırap etti. kendüyi harap etti. *(Ferec. XV. 392)*

§ Bugün gözlerinin görmekliği gayet iti ايتى oldu ki sana şüphe edecek nesne kalmadı. *(Leys. Mu. XV. 326 - 2)*

Kim birikip menzil aldılar iti اڭ
Bile gitti dönmedi çoban iti *(K. Ü. XV. 6)*

§ Bir gün üstatsız su kenarına soyundu, Şat'a girdi, su iti اڭ akardı, Fetih cehtedegördü ki kenara çıka, başarımadı. *(Kab. XV. 51)*

Görür yazmış kılıçtan iti ايّى sözler
Ki kanlar akıtır anınla gözler *(Seh. Ş. XVI. 224)*

İşitenler demişlerdir Sıratı
Kılıçtan itidir ايّى hem kıldan ince *(Muhibbi. XVI. 191)*

Sapıtma sözünü geh sağ u geh sol
Kılıçtan iti ايت kıldan incedir yol *(Yuz. Şems. XVI. 84)*

§ Hiddet حدة [*Ar.*]: Yavuzluk, itilik اڭلك ve keskinlik ve öykelilik. *(Bab. XVI. 1, 164)*

§ Tîz تيز [*Fa.*] : Yiti يى demek olur, demürde isti'mâl olunur ve tatda isti'mâl olunur keskin mânasına, dâru-yi tîz derler. *(Caf. XVI. 36 - 2)*

§ Dujen دژن [*Fa.*]: Tîz, ya'ni iti اڭ ve keskin. Ekşilerde isti'mâl olunur, nitekim tîz sirke derler. *(Ni'meti. XVI. 320)*

§ Tîz تيز [*Fa.*]: Erbab-ı lûgat İtiايّى, keskün... dimişler. *(Deş. XVI. 130 - 1)*

§ Dujen دژن [*Fa.*]: iti ايّى ve keskün ve tîz ki ekşilerde isti'mâl olunur. *(Deş. XVI. 275 - 1)*

Bize gözü iti اڭ baktuğu içün engelin ah
Var mı bir güçlü bıçaklarla tutup gözün oya *(D. B. XVI. 39)*

Çü sevdin gamzesin, belin nigârın can ile ey dil
Hazer eyle kılıçtan iti ايّى kıldan incedir râhın *(Zati. XVI. 315)*

§ Zûş زوش [*Fa.*]: Tünd ve saht-tab' başed ve kuvvetli ve iti ايّى ve keseğen. *(Şamil. XVI. 154)*

Saht: katı, kîlk: kalem, külbe: kutu, kaygu: dijem
Nâme: biti, zulm: sitem, tîz تیز [*Fa.*]: yiti یتی, sebze: çemen
(Genc. XVII. 42)

2. Şiddet, sertlik, keskinlik.

§ Şarabın itisi اتیسی başına çıktı. *(Dede. XIV. 103)*

iti gönüllü : Tez canlı.

§ Veş-kerde وشکردہ [*Fa.*]: Çâpük ve iti gönüllü ایتی کوکللو ve meâl fikredici ve dölek ve bir işe inanılmış kimesne.
(Deş. XVI. 357 - 1)

itmelü eylemek : Edecek hale getirmek, etmeğe mecbur etmek.

§ Yine sen bizim ortamızda bir fitne koparırsın, yine hır hır cenk itmelü eylersiñ ایتملو ایلرسك. *(Anter. XIV. 485)*

itmeseyüz : Etmeseydik.

§ Habibim, emr-i dinde biz senin kalbini sabit itmeseyüz ایتمسه‌یوز, yakın oladın anlara azacık meylede idin.
(Nasayih. XVII. 246)

itneşmek : İtişmek, tepişmek, uğraşmak.

Ulular ile itneşme اتنشمه birader
Helâk olmaya mıkdarın bilen er *(Hadidi. XVI. 362)*

itürmek : → **yitirmek.**

itürü itürü : Sert sert.

§ Şeyhin yüzüne itürü itürü اتورى اتورى bakmayalar.
(Müz. XV. 319)

it yavsası : İt sineği, at sineği.

§ Şezat شزاة [*Ar.*]: Meges-i seg مسکنسك [*Fa.*]: İt sineği ki it yavsası ایت یاوسه‌سی ve deveye dahi üşer.
(Aks. XVII - XVIII. 208)

it yedici : → **itçi.**

iv : **1.** Ev.

Temaşacı pür olup sağ eğer sol
Güç ile vardı bulup ivine ایونه yol *(Mih. XV. 316)*

Giderler ive ایوه gerçi ive ive
Veli her gün yelerler idi ava *(Mih. XV. 265)*

§ ... ve bir esb-i rehvâr ile ivine ایوینه gelir. *(Letaif. XVI. 32)*

2. Yiv, derz.

§ Bir gün cüllah bir gömlek tokudu ivsiz ایوسز ve dikişsiz, bedeni, tirizi ve haştiki muttasıl idi. *(Ferec. XV. 199)*

ivdirinilmek : Tacil edilmek.

§ Anlara tayyibatları ivdirinilmiştir ایودرنلمشدر.
(Rahat. XVI. 150)

ivdirmek, (evdirmek, evdürmek) : Acele etmesi için sıkıştırmak.

§ ... Cevheri der ki: Şemse tulu'da mübâderet edip keenne şemsi mağribine evdürdüğü اودردوکی için bedr tesmiye olmuştur. *(Men. Av. XVI. 13)*

§ El-izraf الازراف [*Ar.*]: İvdirmek ایودرمك ve ivmek.
(Ah. XVI. 41)

§ Tâzâniden تازانیدن [*Fa.*]: Seğirttirmek ve katı evdirmek اودیرمك
(Şamil. XVI. 268)

§ Germ kerden کرم کردن [*Fa.*]:...Ya'ni kızdırmak ki ivdirmek ایودرمك ve ta'cil eylemektir. *(Bürh. XVIII - XIX. 519)*

§ Ez-ze'f الزأف [*Ar.*]: İvdirmek ایودرمك mânasınadır.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 769)

ivecek, (ivecen, ivecük) : Aceleci, acûl.

§ Dahi bir âyet içinde... Ya'ni Âdem oğlanı ve Âdem Peygamber iveceñ اوجك yaratıldı. *(Enb. XIV. 107)*

§ Halk ile üns tutup bulardan ayrılıcak tarlığanmak, işinde ivecek اوجك olmak, edep, hayası az olmak.
(Müneb. XIV - XV. 244 - 1)

§ Dükeli işte sabûr ol, ivecek ایوجك olma. *(Kab. XV. 216)*

§ Bu âdem katı ivecek olmuştur ki sabrı yoktur.
(Leys. Ar. XV. 747)

§ Ben ivmezven sen dahi ivecük اوجك olmagıl.
(Tuh. Le. XV. 328)

§ Bu Âdem oğlanı ivecektür اوجكدر, şol hayır dua kılmakta nice iverse şerle dua kılmakta dahi eyle ivecektür اوجكدر.
(Enfes. XV. 583)

§ Germend كرمند [*Fa.*]: İvecek ايوەجك, acûl mânasına.
(Cinas. XVI. 68 - 2)

§ Şitâb-zede شتابزده [*Fa.*] : İvecek ايوەجك kimesne, acûl mânasına. *(Deş. XVI. 338 - 1)*

§ Şitâb-zede شتاب زده [*Fa.*]: İvecek اوجك kimse, acûl mânasına.
(Caf. XVI. 96 - 2)

§ Şitâb-zede شتاب زده [*Fa.*]: İvecek اواجك. *(Şamil. XVI. 624)*

Temkin dileyen sabit olur aşk yolunda
Telvin ile ta'cil idüben ivecek ايوەجك olmaz *(Gülşeni. XVI. 27)*

Dilersen her zaman onmağı işle
İvecek ايواجك olma bin danış bir işle *(Güvahi. XVI. 34)*

§ Şitâb-zede شتابزده [*Fa.*]: İvecek اوجك kimse.
(Ni'meti. XVI. 434)

2. Acele edilmesi gereken (iş), acele.

§ Pârsâ پارسا [*Fa.*]: Zâhid ve tezkiyelenmiş şâhid ve helâl-zade ve iş eri ve ivecek اوجك iş. *(Ni'meti. XVI. 114)*

iveceklik, (ivecenlik) : Acelecilik.

Kişi sabr ile bulur işe zafer
İveceklik eden başarmaz hüner *(Süh. XIV. 93)*

İvecekliği ايواجكلكى âdet edinmegil
Sana sormayınca sözü dınmagıl *(Süh. XIV. 19)*

§ ... Haberi arslanın anasına değürdüler, şolok saat bildi kim arslan iveceklik اوجكلك eyledi. Pes endişe kıldı kim ve eyitti: Tizrek varayın, kendi oğlanımı div vesvesesinden kurtarayın, zira her vakıt kim kakımak padişahlar üzerine galip ola...
(Kel. XIV. 161)

§ Zira ki hiç bir iş iveceklikle اوجكلكله eyü olmaz.
(Kab. XV. 217)

§ Melik eyitti: Âdetin, huyun husun ve neden i'raz etmek gereğin bildir, ben dahi iveceklik ايوه‌جكلك etmeyem dedi.
(Ferec. XV. 218)

§ İşte iveceklik اوجكلك gerekmez, ol sıfat-ı şeytandır.
(Leys. Mu. XV. 141 - 2)

§ ... Kudreti yeterdi ki bu küllîsini göz açup yumunca yarataydı, liykin kullara anı bildüre ki işde iveceklik ايوه‌جكلك gerekmez.
(Leys. Ar. XV. 230)

§ Cehdedüp işlerde iveceklik kapusun yapasın.
(Leys. Ar. XV. 6)

§ El-ma'ma'a المعمعة [*Ar.*]: İveceklik ايوه‌جكلك ve acele etmek.
(Ah. XVI. 1006)

§ El-acele العجلة [*Ar.*]: İvmeğe ve ivecenliğe ايوجنلكه denir ki bir nesneyi vaktından mukaddem talep ve taharri eylemekten ibarettir.
(Kam. XVIII - XIX. 3, 279)

ivecenlik : → **iveceklik.**

ivecen : → **ivecek.**

iveciik : → **ivecek.**

ivedi, (evedi) : Acele.

§ Ey mihter, senin benimle ma'rifetin yoktur; beni bu şehirde küllî bilirler. Yusuf Haccam'ım... Bugün sana şefkat edüp geldim, bu hizmeti muradınca ederem, bilirim ki evedi اودى (harekelidir) işin var. Halit eyitti: Tiz tut...
(Ferec. XV. 464)

ivegen : Aceleci, acûl.

§ Kermende كرمنده [*Fa.*]: İvegen ايوه‌كن kimse. *(Miftah. XV. 120)*

§ İşlerine ivegen ايوه‌كن olmaya. *(Maârif. XV. 178)*

§ El-a'cel الاعجل [*Ar.*]: İvegen ايوه‌كن kişi, acûl gibi.
(Ah. XVI. 69)

§ Şitâban شتابان [*Fa.*]: Sıyga-i mübâlağa-i fâil, ivegen ایوکن demek olur. *(Caf. XVI. 96 - 2)*

§ Harîsler hemişe mahrum ve ivegen ایوه کن kişiler daima peşiman olurlar. *(Câm. Na. XVI. 97)*

§ Kim ki işinde ivegen ایوه کن olsa hata eyler, ya hataya yakın işler. *(Câm. Na. XVI. 94)*

§ Şitâban شتابان [*Fa.*]: İvegen ایوکن. *(Cam. Fa. XVIII. 72)*

§ Acûl عجول [*Ar.*]: Bittabi' ivegen ایوه کن kimseye denir ki bir nesneyi vaktından mukaddem talep etmek âdeti ola. *(Nuhbe. Ş. XVIII - XIX. 162)*

ive ive, (eve eve) : Acele acele, koşa koşa.

§ Pes Dimne anı gördü, Kelile sözün kesti ve katarlayu ive ive اوه اوه arslan önüne vardı. *(Kel. XIV. 259)*

§ İve ive ایوه ایوه giderdi ve becit yortardı. *(Anter. XIV. 55)*

§ Pes İblis ganimete sataştı ve yavlak sevindi ive ive اوه اوه göğe çıkmağa kasteyledi ol sevinmekten. *(Enb. XIV. 321)*

§ ... Kıyamet gününde mübarek başın topraktan kaldırıp çak şöyle kim bir nesne ister gibi eve eve اوه اوه dört yanına isteye. *(Tez. Lâ. XV. 24 - 1)*

§ İbrahim'i gördü kim becit eve eve اوه اوه giderdi. *(Tez. Lâ. XV. 167 - 2)*

ivek : Müstacel, acele.

§ Pes Tanrı mühlet vermedi, iş ivektir اوکدر elbette çıkgıl dedi. *(Enb. XIV. 860)*

§ Şeytan eydür: Yâ Resulâllah işüm ivekdür اوکدر duramazın. *(Tuh. Le. XV. 214)*

§ Gördü Şeytan ivek اوك işlü gibi katarlayu geçer. *(Tuh. Le. XV. 214)*

§ Bârsâ بارسا [*Fa.*]: İvek ایوك işe derler. *(Deş. XVI. 8 - 2)*

§ Bârsâ بارسا [*Fa.*]: İvek ايوك iş. *(Nuh. Tuh. XVII. 5)*

ivetlemek, (evetlemek) : Acele etmek.

§ Bu taraftan ol hatun evetlediğinden اوتلديكندن ta'cil edüp ol küpün ağzın açık koyup gitmişti. *(Bektaş. XV. 124)*

ivici : Acele eden, acûl.

İvici ايوجى kişiye: acûl عجول [*Ar.*] ohusan *(Uc. Gar. XV. 10)*

§ Kermend كرمند [*Fa.*]: İvici ايويجى acûl mânasına. *(Deş. XVI. 79 - 2)*

§ Şitâban شتابان [*Fa.*]: ... gayette ivici ايويجى mânasına. *(Deş. XVI. 269 - 2)*

§ Kermend كرمند [*Fa.*]: İvici ايوجى, acûl mânasına. *(Caf. XVI. 129 - 1)*

§ Erestetalis hakîm İskender'e nasihat edip dedi ki: Her işde ivici اويجى olma. *(Câm. Na. XVI. 87)*

§ Seri' سريع [*Ar.*]: İvici اوجى ve tiz giden. *(Müntehab. XVII. 48 - 2)*

ivik : Kızak.

§ Ez-zülḫuka الزلخوقة [*Ar.*]: Sıbyanın üzerine çıkıp kaydıkları nesne, kızak, ivik ايويك. *(Ah. XVI. 472)*

iviş, (eviş) : Şitap, acele.

Piş : ileri, nişip: iniş, huşk: kuru, şitab شتاب [*Fa.*]: iviş ايويش
Sabır: şikib ü târ : arış, âdât-ı kavm: resm ü reh *(Genc. XVII. 60)*

ivişmek, (evişmek) : Acele etmekte yarışmak, hep birden acele etmek.

§ ... Ve bunun gibi kullardır ki görklü ameller işlemeğe ivişürler ايويشورلر. *(Leys. Ar. XV. 80)*

§ Nâgâh ivişüben ايويشوبن kaçmak ardınca oldular. *(Leys. Ar. XV. 35)*

§ El-ibtidarü الابتدار [*Ar.*]: Bir nesneye ivişmek ايوشمك ve seğirdişmek. *(Terceman. XV. 3)*

§ Ey peygamber kaygurtmasın seni şunlar ki evişürler اوشرلر küfürde. *(Cev. Es. XV. 38)*

§ Ve evişürler اوشرلر hayırlu tâatlerde. *(Cev. Es. XV. 101)*

§ Ol resûl hükmüne münkat olup gelirler ivişüben ايوشوبن. *(Leys. Mu. XV. 67 - 1)*

§ Küllî ana mütâbaat kılalar ivişüben ايوشوبن sür'atle. *(Leys. Mu. XV. 314 - 2)*

§ Bunun gibi kullardır ki görklü ameller işlemeğe ivişürler ايوشورلر. *(Leys. Mu. XV. 50 - 1)*

§ İvişürler ايويشورلر hayırlarda. *(Rahat. XVI. 97)*

§ Bezad بذاد [*Ar.*]: Biri birinden evişmek اوشمك, mübâdere mânasına. *(Bab. XVI. 2, 491)*

ivmek, (evmek) : Acele etmek, isticâl etmek.

§ Sadaka virmeğe eviñ اوك kim sadakadan belâ uğrayup geçmez. *(Yüz. Ha. XIV. 225)*

Irak düşmüşler içün sevdiğinden
Ziyan etmişler içün ivdüğünden اودكندا *(Işk. XIV. 326-2)*

Leyli'nin etin kanın sevmez idi
Ol sebepten görmeğe ivmez idi اومازدى *(Man. Tayr. XIV. 118)*

Ne şah işitirse severdi anı
Kaçan gele deyü iverdi ايوردى anı *(Süh. XIV. 43)*

§ Yâ Muhammed, bizi Halid kırmağa iver ايور, hattâ ant içti kim... *(Si. Da. XIV. 757 - 2)*

İverdi اوردى işine hem şah Behram
Ki iş şaş olmasın olmuş iken râm *(Hurş. XIV. 82)*

§ Hak Taâlâ buyruğunu yerine getirmeğe ivesin اوسن, kendi nefsin arzuların koyasın. *(Müneb. XIV - XV. 5 - 1)*

§ Yemişleri filhâl kestikleri vakıt ağaçtan yimemek yeğdir, bâri bir günden sonra yiyeler gayet iverlerse ایورلرسه.
(Hazain. XV. 31 - 1)

Oldu on sekzinci şartı ivmemek
İvmek ile اومکیله zayi' olur çok emek *(İbrahim. XV. 32 - 1)*

§ Nice âşıktır kim peygamber tapusuna gelmeğe evmedi اومدی.
(Tez. Lâ. XV. 25 - 2)

Lebi ağzımda iken gitmeğe istedi, dedim
A beğim n'oldu eversin اورسن suya mı düştü şeker
(Revani. XVI. 39)

Okudu nameyi çü şah everek اورك
Silkti varı varlığından etek *(Mîri. XVI. 80)*

§ Böyle ta'cil işin nedir ki yemiş dahi yimeyip gitmeğe eversiñ اورسك. *(Bektaş. XV. 165)*

§ Vaktı olmazdan öndin ivüp ایوب ol azabı talep etmek...
(Leys. Mu. XV. 296 - 1)

§ Bilirim ki niçin iversiñ ایورسك dost katına gitmek dilersin.
(Ferec. XV. 465)

§ Kişinin ... helâki günaha cür'et etmektedir ve peşimanlığı ivmektedir ایومکدهدر. *(Envar. XV. 343)*

§ Ol zikrolunan ni'metler içün ivsün ivenler ایوسون ایونلر ve anun içün günüleşsün günüleşenler, dürüşsün dürüşenler.
(Leys. Ar. XV. 703)

Be-gayet ehl-i ilmi ol severdi
Olarla sohbet etmeğe everdi اوردی *(Salâtin. XV. 61)*

Neye ivdiyse اودیسه anda ana ivdi اودی
Neyi sevdiyse anda anı sevdi *(Tennuri. XV. 215)*

§ İlâhî sen Sabûr Tanrısın, evmezsin اومزسن. *(Cennet. XV. 458)*

Sür'at [*Ar.*]: ile acel عجل [*Ar.*] nedir: ivmek ایومك
İvmemek ایومك: sabr صبر [*Ar.*] ü ivmeyici ایومیجی : sabûr صبور [*Ar.*]
(Uc. Gar. XV. 9)

§ Ol kul ivmeye اومیه isti'cal etmeye. *(Ac. A. XV. 130)*

§ Şitab شتاب [*Fa.*] İvmek ایومك. *(Şamil. XVI. 67)*

Gerektir talibe sabr ü tahammül
Ki ol yola girene ivmek olmaz *(Gülşeni. XVI. 29)*

Firak odunda dil yeter tutuştu
Ne iversin ایورسن şeker suya mı düştü *(Güvahi. XVI. 116)*

Bulunca hasma sabret fursat ucun
Alan ivdim ایودم demiş kırk yılda öcün *(Güvahi. XVI. 57)*

Bulalar tâ ki ol rişvetle maksud
İver اور her biri hâsıl eyleye sûd *(Güvahi. XVI. 23)*

Böyle deyüp ivdi ایودی anı dermeğe
Başladı her birine aş yermeğe *(Selâman. XVI. 72)*

§ Çok vâki' olur ki ivmek ایومك giçi işlerde olsa andan ulu hatarlar ve müşkil belalar yüz gösterir. *(Câm. Na. XVI. 64)*

Varup gelmek verüp almak serâser
İverler ایورلر birbirinden pîşeverler *(Şeref. XVI. 219)*

Eğer bin kez göreydi günde anı
Yine görmekliğe iverdi ایوردی canı *(Yuz. Şems. XVI. 62)*

§ El-ihtifadü الاحتفاد [*Ar.*]: İvmek ایومك tiz olmak. *(Terceman. XV. 21)*

§ El-mübadere المبادرة [*Ar.*]: İvmek ایومك ve acele etmek. *(Ah. XVI. 923)*

§ Şitab شتاب [*Fa.*]: İvmek ایومك mânasına. *(Cinas. XVI. 15 - 1)*

Gelmeyince hatı gam-hanene gelmez o peri
Sen gerek katlan o ümmid ile Âli gerek ev او *(Ali. XVI. 170)*

§ Şitâften شتافتن [*Fa.*]: Evmek اومك. *(Caf. XVI. 191 - 1)*

§ Tâḫten تاختن [*Fa.*]: Yarışmak ve koşmak ve katı ivmek ایومك ve seğirtmek. *(Ni'meti. XVI. 14)*

§ Tâḫten تاختن [*Fa.*]: Çapmak ve katı ivmek ايومك.
(Nuh. Tuh XVII. 215 - 2)

İvmeğe اومكه di : müsâraat مسارعت [*Ar.*], dahi dinir; mübâderet مبادرت [*Ar.*]
(Cev. Ke. XVII. 17)

§ Tebkir تبكير [*Ar.*]: Evmek اومك. *(Müntehab. XVII. 177 - 2)*

§ Acele etme cellat ağa ivme ايومه deyip kat'a cez'etmediğinden seyredenler hayran oldular. *(Naima. XVII - XVIII. 3, 319)*

§ İştâb اشتاب [*Fa.*]: Acele ve ivmek ايومك mânasına.
(Lû. Şeh. XVIII. 1 - 2)

Hanehâ: evler, büyût; ebvab ü derhâ: kapular
Der-şevid ü udhilû : girkin; şitab شتاب [*Fa.*] : ivmek ايومك, tekaz [*Ar.*]
(Naz. Cev. XVIII - XIX. 77)

§ Zinhar زنهار [*Fa.*] : On mânası var.. *9* - İvmek ايومك ve ta'cil mânasındadır. *(Bürh. XVIII - XIX. 325)*

Birbirinden ive ive
Deve ağlar, yeden ağlar *(Saz. Seyrani. XIX. 482)*

§ Müsâraat مسارعت [*Ar.*]; Sür'at, acele etmek, asıl Türkçesi ivmektir ايومكدر. *(Kam. Os. XIX. 477)*

iy (I) : → i.

iy (II) : → ay demürü.

iy demürü : → ay demürü.

iye : → eye.

iyeğü : → eyeğü.

iyi : → yiyi.

iyimek : → yiyimek.

iyitmek : → yiyitmek.

iylemek : → iğlemek.

iyü : → eyü.

iyü varmak : → eyü varmak.

iz azıtmak : Yolu kaybetmek.

Düş rah-ı meâle iz azıtma ایز آزتمه
Yolsuzluk edüp yabana gitme *(Sûr. XVIII. 7)*

izdemek : İzini takip ederek araştırmak.

Acep kandalığın kimden bilem ben
Acep ger izdesem ازدسم kanda bulam ben *(Işk. XIV. 275-1)*

izi duyulmak : İzi bulunmak.

Mebâdâ izimiz duyulmuş ola
Yolumuz dört yana kaplanmış ola *(Dah. XIV. 32)*

izin basmak, (izine basmak) : Birisinin yolunda gitmek, izinde yürümek, izini takip etmek.

Akl eder gel berü tutgıl sözüm
Aşk eder sen dahi basgıl izüm بصغل ازم *(Tazarru. XV. 194)*

§ Amma, Sultan benim izüme basa ایزومه بصا ardımca tiz yürüsün. *(Ta. Sel. XV. 361)*

Anın izin basa ایزن بصا ol dahi geçmiş
Kimi zehir kimisi şeker içmiş *(Tennuri. XV. 245)*

Daima dilkülenip yâre uyuzlanma rakip
Çıkarır kurdeşenin her ki basarsa izimiz بصرسه ایزمز
(Revani. XVI. 64)

izine basmak : → **izin basmak.**

izine uymak : İttiba etmek, izinde yürümek.

§ Halka tarik-ı Hak bağlıdır, illâ şol kişiye bağlı değil ki Resulullah Hazretlerinin izine uya ایزینه اویه .
(Nasayih. XVII. 1797)

izini azıtmak : İzini kaybetmek.

Anı bildim ki Mifrak idi, kaptım
İzim azıttım ایزم آزتدم ayruk yola saptım *(Fazilet. XVI. 81)*

izini çalmak : İzini yoklamak, izini aramak, takip etmek.

Gelir görür yerinden gitmiş ol kız
Süvar oldu atının birine tiz
Yola girdi izin çaldı buların
Kızı alup giden ol hocalarun *(Dah. XIV. 69)*

izini izlemek : → **izlemek.**

izin izlemek : → **izlemek.**

iz izlemek : → **izlemek.**

izlemek, (izini izlemek, iz izlemek, izin izlemek) : İzi sıra gitmek, takip etmek, izinde yürümek.

Hıtayî çü Zengi izin izledi ازلدی ازین
Tan attı vü yıldız yüzün gizledi *(Süh. XIV. 185)*

Düşüp mişeye at izin izledi ازلدی ازن
Niceme ki çep çevresin gözledi *(Süh. XIV. 259)*

Yavu varmayubtur yüzin gizler
Yavu varmışınun izin izler ازلر ازن *(Ferh. XIV. 34)*

Ve liykin çü sen izledüñ ازلدك div izin ازین
Nite göresin gey kişiler yüzin *(Ferh. XIV. 84)*

Birisi bir mah-rûyi gözledi
Yolunu kodu vü anı izledi ازلدی *(Man. Tayr. XIV. 286)*

Seherde durdular yol gözlediler
Giden halkın izini izlediler ازلدیلر ازینی *(Işk. XIV. 36 - 2)*

Reva mıdır tutup halkın yakasın
Sorup izlemeyüp ازلامیب gönlün yıkasın *(Ruşeni. XV. 32)*

Peygamber didi kim sırrı gizler
İrer maksuduna tiz izin izler ازلر ازن *(Ruşeni. XV. 16)*

§ Biz atalarımızı işbu din üzerine dirilür bulduk, biz dahi anların izin izleyü ازلیو ازن anların tarikına kadem urduk.
(Leys. Mu. XV. 263 - 2)

§ İzin izleyü ازلیو ایزن âdem gönderdi. *(Enfes. XV. 189)*

Gönül yüzünü can göziyle gözle
İzini ازینی ma'rifet ehlinin izle ایزله *(G. Ra. XV. 14)*

Turfe yol kim olmaz ayak izleri
Kimse görmez anda hiç iz izleri از ازلری *(İbrahim. XV. 33-1)*

§ Müsülman oldur kim her işlenen işin aslın sora izleye ازليه. *(Leys. Mu. XV. 264 - 1)*

Günün rûmisi gizledi özünü
Gece zengisi izledi izini ازلادی ازینی *(Ravza. XV. 16)*

Yürü dün gün erenler yolun izle ايزله
Bu genci şöyle can içinde gizle *(Veyse. XVI. 3 - 2)*

§ Fare hısâlli olan oldur ki sârika olup sıçan yolu bulsa izler ايزلر, bulduğun uğurlayıp gizler. *(Tibr. XVI. 221)*

Ol atları gözedip izler idi ايزلريدی
Muradınca birisin gözler idi *(Şeh. Ş. XVI. 185)*

Yitiğin kimdürür gözlediğin kim
Turup uğurlayın izlediğiñ ازلادكك kim *(Şeh. Ş. XVI. 283)*

§ Can kişverine sefer ettim ve suret haramîleri nişan-ı reftârımdan izleyüp ايزليوب rehzenlik edeler deyü hazer iettim. *(Şeref. XVI. 25)*

§ Iktifa' اقتفاء *[Ar.]*: Kimsenin ardına düşüp gitmek, izini izlemek ايزينی ايزلمك ve tâbi' olmak. *(Bab. XVI. 1, 15)*

§ Akvef اقوف *[Ar.]*: İz izleyen ايز ايزلين er. *(Bab. XVI. 1, 289)*

İsteyen yâri izlesün ايزلسون pîri
Pîrden ayrılan Haktan ayrıdır *(Niyazi. XVII. 25)*

Her sıfat kim sende var, izle ايزله anı
Gör ne sırdan feyz alur, gözle anı *(Niyazi. XVII. 54)*

Kâtibi de yolun izler
Nedir sende elâ gözler *(Kâtibi. XVII. 48)*

iz sürmek : İzine bakarak gittiği yolu bulmak.

Bir aslan, atı yiyisin duydu
İzin sürdü ازن سر دی, sordu kanın doydu *(Süh. XIV. 262)*

§ ... Birkaç kimesne Hasan bin Bayram ve yoldaşlarıyle bile izin sürüp ازن سروب. *(Sic. K. XV. 1, 64)*

§ Bundan akdem benim evimden bir çift öküzüm sirkat olunmuş, heman izin sürerek ازين سوررك karye-i Ahiçomak kurbunde bir yolda bir kimesne sürüp alıp gider, heman medet deyü feryat eyledim... *(Sic. A. XVI. 2, 1630)*

§ Zikrolunan develerimi ve atlarımı alıp giderken izlerin sürüp ازلرين سوروب zikrolunan karyeye götürdüm.
(Sic. K. XVI. 8, 317)

İz süren ايز سورن: kaif قائف [*Ar.*], yoldaş: refik
(Naz. Le. XVII. 21)

§ El-intikâf الانتكاف [*Ar.*] : ... Ve gaip olan izi ايزى yumşak yerde yine bulup sürmek سورمك mânasınadır.
(Kam. XVIII - XIX. 2, 853)